

३५७६-

३५७६-११३५

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

જાગી કૌપીયાબિટ વિભાગ

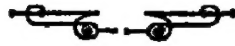
અનુક્રમાંક ૧૧૧૧૧૧ વર્ગિક

પુસ્તકનું નંબર ૧૧૧૧૧૧

ચિત્ર ૨૨૬૪૦૨

સં પુ ર્ણ

શાહનામું

શાએર શીરહોસીના શાહનામા-માહેલાં મુખ્ય દાસ્તાનો.
અવસ્તા અને તવારીખની શાહુલત સિદ્ધે. .

(૩૨ ચીત્રો સાથે) .

રચનાર

ડી. એન. પટેલ, ૭ બી વી સી

પ્રગટ કરનાર

હોશંગ તેહમુગસ અ કલેસરીઆ

‘નમુનું’ કે નામ રસી પૂજાનાં દર્શન,

— ૬ — નામ રસી પૂજાનાં દર્શન,

અર્થ.—એમ ના કહો કે એ લોક (પારસીઓ) આતશપરસ્ત હતા,

પણ તેઓ પાક યજ્ઞદાનને માનનારા હતા

કિમત રૂ. ૫

મુબઈ.

— યજ્ઞદર્શી ૧૨૬૩.

૫૦ સ૦ ૧૯૨૩.

કાયદા પ્રમાણે ફરી બપવાના રચનારે
સર્વ હક સ્વાધીન રાખ્યા છે.

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કોપીસર્કિટ-સંગ્રહ
૧૧૧૨૮૫

૪૨૬૪.૬

રચનાર. ડી. એન પટેલ.

મુકામ — એડવર્ડ બીલડીંગ, ફોરાસ રોડ, મુબઇ.

ધી ફોર્ટ બ્રીન્ડીંગ પ્રેસમાં, હોશંગ તેલમુરસ અ કલેસરીઆએ

છાપ્યું છે અને પ્રગટ કર્યું છે

નં ૧) પારસી બજાર ચોટ, કોટ, મુબઇ

મરહુમ ફરામજી સોરાબજી ભટ્ટા.

જન્મ —

સામન્ય ૧૮૩૬

મરણ —

ગાંધીયર ૧૮૯૬

અર્પણ પત્રિકા

મરહુમ ફરામજી સોહરાબજી ભરૂચા.

જામનગરના માણ ચીફ જજ અને દિવાન,

શાહનામાના બચગીથી આશક,

ગૂજરાતી ભાષાના અચ્છા લેખક,

દેશી સંગિતના ઉત્તેજક અને શિક્ષક,

એમેચ્યુર નાટકના યોજક અને દર્શક,

ધાર્મિક સવાલોના ઉમગી અભ્યાસી,

સ સાર સુધારોના સાચ્યા હિમાયતી,

અને

આપણા શહેરના આગેવાન અપક્ષપાત હિસાબી,

જેએ

પોતાની સારી જીંદગી

સાદાઈમા, સાચવટમા, નિતીમા અને લોક સેવામાં

ગુજારેલી,

એવા નેક નરની નેક યાદમા

આ પુસ્તક અર્પણ કરે છું

ધનજીભાઈ ન. પટેલ.

સંપૂર્ણ શાહનામાનું સાંકળિયું.

શાહનામું.

૯

શાહનામાના સ ગીત દાસ્તાનો તેની રાફઆત અને પહેલની હકિકત	૧૦-૨૨
શાહનામાના સ ગીત દાસ્તાનો નઝમમદ શાહનામું.	૨૩-૨૮
સ ગીત વાચણો વીશે જાહેર છાપાના મત .	૨૯-૫૧
તારીખે પારસીઆન	૫૨-૫૪
દોરે-શની	૫૫
સસતાપ	૫૬
શીરહોસાની તારીખ મા પુવના જાણીતા શાએરોના મુખન	૫૭
શાહનામું અને શીરહોસા	૫૮-૬૫
શીરહોસા વુસી	૬૬-૧૦૩

પેશાદાદીઆન વ શ.

પાદશાહ જમશેદની મુખનસર કારકીદી	૨
જમશેદ અને જેહાં પેહલવાન રસ્તમ વચ્ચનો સબધ. ...	૬
૧ જમશેદ અને ઝોહાક ...	૭-૧૮
૨. ઝોહાક અને એબ્લીસ ...	૧૮-૨૨
૩ ફરીદુન અને ઝોહાક... ..	૨૨-૪૦
૪ શાહજહો એરય	૪૦-૫૬
૫ ઝાલ અને રહાબેહ	૫૬-૭૧

કિયાનીઆન વ શ.

૬ રસ્તમ અને સોહરાય .	૭૨-૧૧૦
૭ શિયાવલ અને શીરગીઝ	૧૧૦-૧૩૬
૮. બેજન અને મનીજેહ ...	૧૩૬-૧૫૨
૯. પાદશાહ કયેખુસરુ આ ગેલીમાયી નજર મયેય થયુ.	૧૫૨-૧૬૩
૧૦ ગુસ્તારપ અને અરબશપ ..	૧૬૪-૧૭૯
૧૧. ગુસ્તારપ અને અરફ નદીયાર ...	૧૮૦-૧૮૭
૧૨ રસ્તમ અને અરફ નદીયાર ..	૧૮૭-૨૦૭
૧૩ રસ્તમ અને શમાદ .	૨૦૮-૨૨૬

હુઆંમની વ શ.

૧૪. રાણી હોમાય દારાખનો જનમ ...	૨૨૭-૨૪૧
૧૫. દારા અને સીકન્દર	૨૪૨-૨૫૫

અરકાની વ શ.

૧૬ અર્દશાન અને અર્દશીર	૨૫૬-૨૭૮
----------------------------------	---------

સાસાનીઆંન વ શ.

૧૭ અર્દશીર બાબેકાન	૨૭૯-૩૦૮
---------------------------	---------

૧૮ શાહપુર બુલ અડતોફ	૩૦૯-૩૨૪
૧૯ બેહરામ ચુર (ભાગ ૧ લો)	.	.	૩૨૫-૩૩૪
૨૦ બેહરામ ચુર (ભાગ ૨ જો)	૩૩૪-૩૫૨
૨૧ નોશીરવાન આદેઝ	.	..	૩૫૩-૩૬૯
૨૨ શાહખદો નુશઝાદ		...	૩૭૦-૩૭૬
૨૩ ખુશરો પરવીઝ (ભાગ ૧ લો)	.		૩૮૦-૩૯૨
૨૪ ખુશરો પરવીઝ (ભાગ ૨ જો)	૩૯૩-૩૯૭
૨૫ ખુશરો પરવીઝ (ભાગ ૩ જો)	૪૦૮-૪૨૧
તખ્તે તાકદીસ (તાકે કસરાની અસન ઉતપતી કેમ થઈ ?)			૪૨૧-૪૨૩
૨૬ યઝદઝદ શહેરીયાર	૪૨૩-૪૪૬

ચુરવણી

૨૭ આતશની સૂતાયરા કરનારા	૪૪૭-૪૬૨
૨૮ દાસ્તાનોમા મવાયલા સગીતનો સમૂહ	૧-૧૦૩

તસવીરોની ટીપ

૧ મહુમ શેઠ કરામજી મોરાબજી લક્ષ્મી	.	..	૩
૨ ડુર્ડ ડી. એન. પટેલ પચીસ વરશમા જુદી જુદી ઉમરે,	.		૬
૩ મહુમ મી. કે. શર્મા નવરોજી કાબરાજી		..	૧૬
૪-૫ ડો. ડી. એન. પટેલને મલેલી યાદગારીની ભેટો		...	૨૦-૨૧
૬ શાએરાન શાએર શીરદોસી તુસી	...		૫૭
૭ મહામુદ શાહ ગઝનવીની દરબારમા શીરદોસી	૮૦
૮ શીરદોસીની સેવદની અરામગાહની જગ્યા	...		૧૦૦
૯ પાદશાહ જમશેદ	.	..	૧
૧૦ ઝોહાક અને એબ્લીસ	૧૬
૧૧ પાદશાહ ફરીદુન			૩૨
૧૨ પાદશાહ મિનુચેહર.	.	.	૪૦
૧૩ શાહખદો એરચ, તુર, અને સેલમ (ફરીદુનના બેટા)	.		૫૩
૧૪ પાદશાહ કય કાલિસ	૯૬
૧૫ રસ્તમ અને સોહરાબતુ જગ (રસ્તમે સોહરાબને કતલ કીધો)	.		૧૦૪
૧૬ પાદશાહ અફરાસિયાબ	૧૨૮
૧૭ શિયાવક્ષને અફરાસિયાબના હુકમથી કતલ કરે છે	..	.	૧૩૬
૧૮ કર્ગસારના મેદાનમા આવેલા હિડા ગારમાથી રસ્તમ બેબનને બહાર કાઢે છે			૧૪૮
૧૯ } ધરાની અને તુરાની લશ્કરની ગોઠવણોના નકસા	...		૧૬૯-૧૭૦
૨૦ }			
૨૧ પાદશાહ યુસ્તાફ	૧૭૭

૨૨	પેગામ્બર અશો જરથોસ્ત	..	૧૮૪
૨૩	શાહખાદો બહમન (અરફ-દીયારનો દીકરો)	..	૧૮૭
૨૪	રસ્તમને કચડી નાખવા બહમન પાહાડ ઉપરથી એક મોટા પાથરને રસ્તમ ઉપર મળાડાવે છે.	..	૨૦૦
૨૫	રસ્તમ અને અરફ-દીયારનું જળ રસ્તમના હાથ ઉપર અરફ-દીયારની કળ		૨૦૮
૨૬	પાદશાહ સૌકર્ (એલેક્ઝાન્ડર)	..	૨૪૯
૨૭	પાદશાહ દારા	..	૨૫૬
૨૮	મખ્યાત પારસી પાદશાહ અર્દશીર બાબ્રિયાન	...	૨૮૦
૨૯	સબખતો પારસી શેહનશાહ શાહપુર પેહલો	...	૨૯૭
૩૦	પાદશાહ હોરમઝદ	.	૩૦૫
૩૧	પાદશાહ યઝદર્દ શહેરીયાર	.	૪૪૦
૩૨	હાશીફનો હિન્દા ઉપર ગુસ્સો	:	૪૫૬
૩૩	હિન્દાને હાશીફની બેલ્લી સલામ	.	૪૫૭
૩૪	હિન્દાનું મગજ	.	૪૬૦

**"I expect to pass through this world but once. If
therefore, there be any kindneess I can show, or any good
thing I can do to any fellow-Human Being, Let me do it
Now for I shall not pass this way again."**

OMAR KHAYAM

શાહનામાના કિરતન રચનાર અને કરનાર ધૃં નં પટેલ
પચીસ વરશમા જુદે જુદે પ્રસંગે.

૬૦ મં ૧૮૯૭ મા

૬૦ મં ૧૯૧૦ મા

૬૦ મં ૧૯૨૩ મા

શાહનામું.

વરસ પાંચ અને વીસ મેહનત કરી,
કિધું શાહનામું સજીવન ફરી.
કથ્યા મે કથન સાલ પચીસ તલક,
ઉમર સાલ ચૌસઠ કાહાડી હલક.
જતનથી હલક રાખિયો જાળવી,
ગાતો'તો હરવખ્ત ચીજો નવી.
ખતમ શાહનામું કીધું રચી,
નસર 'ને નઝમથી કીધું ચણ.
તવારીખ રચી મે અતી પ્રોતથી,
'શશન' કિધી તે નવી રીતથી.

શાહનામાના સંગીત દાસ્તાનો

તેની શરૂઆત અને પેહલની હકિકત

(મારો અદાર વરશનો ઉપર ટપકેનો ઇન્તેખાન)

પહેલી આવૃત્તીમાંથી ઉતારો.

શાહનામાના દાસ્તાનો સાબળવાનો શોખ પારસીઓને આજ વરશો આગમચને હતો આગળા વખતમાં એ દાસ્તાનો આજની ઠાઠી કાષ્ઠ જાહેર દિવાનખાનામાં થતા નહતાં, પણ પાંચ પચીસની મજલીસ પવન ચક્કીના મેદાન મધે ખીછાવેલી “સાદરી-ફાનસ” વાળી “કલખ” આગળ મળતી હતી, અને ત્યાં શાહનામા કે બરજેનામા વચાતા હતા. કેટલીક વાર એવા મેળાવડાઓ રાતને સમે કાઢના મેદાન તરફ આવેલા પેલા જાણીતાબીખા બેહરામના કુવા આગળ થતા હતા, અને તે પ્રસંગે વચાતા દાસ્તાનો સાબળવા જરૂરથી સ્તીઓ ભેગા મળતા હતા, દાસ્તાન વાચનાર જમીન ઉપર બેસી બતીના ઉજાસ વચ્ચે યુલ નહ અવાજે રાગડો કાઢી ચોપડી વાચતો, અને સાબળનારાઓ અતી ધણા ધ્યાનથી સાબળતા ઇરાનીઓની ફતેહના અહેવાલો સાબળી તેઓ શાખાસ! શાખાસ! એવા હર્ષભર્યા અવાજો કહાડતા, અને તુરાનીઓની છતના અહેવાલો જયાગે વચાતા, ત્યારે તુરાનીઓને તેઓ “ચોપડી કાહડતા હતા”

મુરહુમ મીં કેખશર કાખરાજીએ આગલા વખતમાં વચાતા કિયાંની
કીસ્સાનાં વાંચણુ પ્રસંગે બનેલા એકી બનાવની આપેલી યાદ.

બીખા બેહરામના કુવા ઉપર વચાતા એવા વાંચણુ પ્રસંગે એક રમુજ બનાવ બનેલો મરહુમ મીં કેખશર નવરોજી કાખરાજીએ મારા પેહલા વાંચણુ પ્રસંગે, પ્રમુખપદ ઉપરથી જણાવ્યો હતો તે બનાવ એ હતો, કે મજકુર કુવા ઉપર એક વખત રાતને સમે વાંચણુ સાબળવા કેટલાક પારસીઓ ભેગા મળ્યા હતા, તેમાં કેટલાકો કુવાની આસપાસ, અને કેટલાકો કુવાની પાળ ઉપર બેઠા હતાં એક વખતે ત્યાં ઇરાન અને તુરાન વચ્ચે થતી લડાઈનો જુસ્સાદાર અહેવાલ વચાતો હતો. એતેફાક ઇરાનીઓની હાર થવાનું ધ્યાન વચાવા લાગ્યું પણ વાંચણુમાં સમાયતી વીગત પુરી થાય તે આગમચ કુવાની પાળ ઉપર બેઠેલા એક જને તુરાનીઓ ઉપર ખીજવાઈ જઈ ઇરાનીઓ તરફથી યુમ પાડી કે--“માર એને” આ “માર” શબ્દ પુકારનાર પારસી એટલો તે ભેસમાં આવી ગયો હતો, કે તે પોતે કુવાની પાળ ઉપર બેઠેલો હતો તેનું પણ તેને ધ્યાન રહ્યું નહીં, અને “માર” શબ્દ બોલતાંજ તેણે પોતાનું સમતોલપણું ખોઈ દીધું, અને તેજ વખતે તે કુવામાં પડ્યો, પણ તુરંતજ તેને બચાવી લેવામાં આવ્યો હતો

પચાસ વરશ ઉપર કિયાંની કીસ્સાઓ કેમ અને
કેવી રીતે વચાતા હતા.

આગળા વખતમાં પારસી કોમના કિયાંની પેહલવાનોના દાસ્તાનો એવી રીતે મેળામાં બીજા વચાતા હતા. પારસી મજસ્યો તમજ બાનુઓ એવા વાંચણુ

ઉલટથી સાબળતા હતા અફરાસીયાખના બાપ સરેવજના શીતુરી કરતુકના ધાતકી ખ્યાનો સાબળી ખાનુઓ કમકમી ગાલો દેતા કે—“તુ મરે રે નહી મુવા” વિગેરે વિગેરે તેમજ રસતમની દીલાારીની હકીકત સાબળી તેઓ શાઆસીના ઉદ્દગાગે જાહેર કરતા હતા કિયાની પેહલવાનોની કીરતીની હેકાયતમા અરજે નામા, સ્યાવક્ષનામા અને ખીજ એવા પુસ્તકો વચ્ચાતા હતા, અને જે લોકોને ત્યા તેવી કીતાબોનો સમઠ રહેતો હતો, તેઓ તે કીતાબો વાચવા માટે બાડે આપના હતા, એમ પણ જણાયું છે. કિયાની પેહલવાનોના દારતાનોના વાચણો લગભગ પચાસ વરસ આગમય, અને તે પછીના વખતમા એવી રીતે વચ્ચાતા હતા તે જમાનો આજે રહ્યો નથી.

મરહુમ મનસુખ કિયાની કીરસાઓ કેવી રીતે વાંચતા હતા.

વખત કાપ કાપને માટે થોભતો નથી. તેની બરતીના રાહમા જે કાપ આવે છે, તે સધળું ધસકાપ જાય છે તેજ પ્રમાણે પારસી કોમના કીયાની નીયાગાનોના દારતાનો વાચવાની તે રીત, વખતના વેહવા સાથ બદલાતી ગઈ થોડાક વરસો વહી ગયા બાદ મરહુમ મનસુખ એ વાચણો પારસી કોમ આગળ વાચવા માટે બાહાર પડ્યા હતા. કાઈ વાર ૬૦ ૬૦ હાલમા, તો કાપ વાર અનુમનના આતશ જેહરામમા તે વાચણો વચ્ચાતા હતા મરહુમ મનસુખની વાચણ વાચવાની રીત જુદી જ હતી તેવજુ શાહનામા માહેલી ફારસી બેતો પેહલા ફારસી બાપામા વાચી જતા, અને ત્યાર પછી ફારસી બેતોનો તરજુમો કરી સબળાવતા હતા. મનસુખના શાહનામાના દારતાનો એવી રીતે તે વખતે જાહેરમા વચ્ચાતા હતા.

શમ્સ-ઉલ્લ એલમાં ૩૧૦ જીવનજી જમશેદજી મોદીની વાંચણો વાંચવાની રીત.

શાહનામાના દારતાનો વાચવાની એ રીતમા પણ વખત જતા ફેરફાર થયો ૪૦ સં ૧૮૬૦ ના સાલમા એક ખીજ સાહેબે કીયાની દારતાનો વાચવાની શરૂઆત કીધી તે શરૂઆત કરનાર એરવદ જીવનજી જમશેદજી મોદી (આજે શમ્સ-ઉલ્લ એલમાં ૩૧૦ જીવનજી મોદી) હતા તેવજુ જાહેરમા પેહલુ દારતાન ૪૦ સં ૧૮૬૦ ના સાલના સપ્ટેમ્બર માસમા આપ્યું હતું ૩૦ જીવનજી મોદીએ દારતાનો વાચવાની આગલી રીતમા કાપક નવો ફેરફાર કીધો હતો ૩૦ જીવનજી મોદી પોતાના દારતાનો આગલી તવારીખ અને અવસ્તાનો શાહદત સીક્રે રજુ કરતા હતા વાચણો માટે એ ધણેજ અગત્યનો સુધારો હતો વળી પોતાના દારતાનોની વચ્ચે ફીરદોસીની શાએરીને આધારે ૩૦ મોદી યુજરાતી બેતો પણ વાચતા હતા કિયાની કીરસાના વાચણો જાહેરમા રજુ કરવાની આ રીત, બેશક આગલી રીત કરતા વધારે આવકારદાયક હતી

શાહનામાનો દુકાળ ! એકબી સચીત્ર શાહનામું પારસી જખાંનમાં આજેથી કયા છે !

પારસી ન્યાયાનીના દારતાનોની તવારીખ રૂપી નોંધ ફકત એકજ પુસ્તકમા નોંધાયેલી છે, અને તે પુસ્તક શાએરન શાએર ફીરદોસીએ લખેલુ જગ આસ્કાર પુસ્તક શાહનામું છે. ફીરદોસીના શાહનામાના બે કે અનેક ઇંગ્રેજ વિદ્વાનોએ ઇંગ્રેજી

જાપાનમાં તરજુમા કરેલા છે, પણ પારસી કામને માટે તે વખતે એકબી શાહનામું પારસી જાપાનમાં હપાઈ બહાજ પડ્યું નહીં હતું. એકજ શાહનામું મુખ્તેસર શાહનામાને નામે મરહુમ મોખેદ ફરફુનજી મરજખાને પ્રગટ કરીધેલું મારા જોવામાં આવ્યું હતું કેટલાક ગણત્રીના સાહેબો પાસ શાહનામાની હાથની લખેલી ગુજરાતી નકલો હતી, પણ એકબી નકલ ગુજરાતી લીપીમાં છાપેલી જણાઈ ન હોતી મરહુમ મોખેદ ફરફુનજીવાળું શાહનામું ગદ્ય (prose) માં હપાયલું હતું, અને તેમાં શાહનામા મધ્ય સમાયલા બનાવોનો 'મુખ્તેસર' સાર આપેલો હોવાથી જ "મુખ્તેસર શાહનામું" એવું નામ તે કેતાબને આપ્યું હતું મરજખાનવાલાં શાહનામા ઉપરાત બીજી એક ઉમદા અને દલદાર શાહનામું આ અદના લખનારના મુરબ્બી મરહુમ શેઠ નવરોજજી નાનાભાઈ પાસ હતું, જેમને કિયાની નીયાગાનોના કીસ્સાના ફકતર વાચવાનો અને જળવી રાખવાનો અતિશય શોખ હોવાને લીધે, એક મોટું ફકતરખાંતું મરહુમે બનાવ્યું હતું, જે માહેલાં ધણાક પુસ્તકો વાંચવા માટે લેઈ જનારાઓએ પાછા ફર્યાં નહીં, અને જે બાકી રેહ્યા હતા તે પાછળથી નેટીવ જનરલ લાયબ્રેરીને આ અદના લખનારે ભેટ આપ્યા, કે જેથી ત્યાં તે વધારે સારી રીતે જલવાઈ રહે મજબૂર શાહનામાની અદર સુનેરી અને રંગીન સીદાઈથી હાથે રંગેલાં લગભગ ચાલીસ ઉપર દીક્કચરપ પીકચરો હતા હું જ્યારે નાહનો હતો ત્યારે એ ચીત્રો હ મેશ જોયા કરતો હતો ઘણી નાહતી ઉમરથી એ શાહનામું વાચવાનો મને શોખ લાગ્યો હતો એ શાહનામું ચોક્કસ સંજોગ વચ્ચે અલોપ થયું હતું. એ રીતે ગુજરાતી જાપાનમાં વાચવા લાયક શાહનામાનો ગોચા તે વખતે દુકાળ હતો, અને વાચનારને તે કીતાબ મેળવવી મુશ્કેલ થઈ પડતી હતી

શાહનામાના દુકાલ પછી તેનો સુકાળ. ઉપરા સાપરી પ્રગટ થયેલાં શાહનામાં.

હું જરા આડો જતો હોઉં તો માફ કરવી માફ કેહવું એ છે, કે શાહનામાનું એકબી ધરખમ પારસી ગુજરાતી પુસ્તક છેલ્લા દાયકા આગમય પારસી કામની સેવામાં રજુ કરવાનું કાષ્ટજી હમદીન લેખકને સુજ્યું નહીં હતું મરજખાનવાળું મુખ્તેસર પુસ્તક પ્રગટ થયા બાદ, મરહુમ મનસુખે શાહનાનાના મુખ્ય બનાવો (episodes) એતબાજીમાં રચી તેને નાહના નાહના ભાગમાં ૩ ૧૧) ની કિમતે વેચવા પ્રગટ કરીધા હતાં, જેના થોડાજ ભાગો પ્રગટ થઈ રહી ગયા હતા ત્યાર પછી લગભગ પચીસ વરસ વિત્યા બાદ, પારસી સાહીત્યની વાતાવરણમાં કાષ્ટક ચમતકારીક ફેરફાર થવા માડ્યો. તે ફેરફાર જેટલો આવકારદાયક હતો, તેટલોજ અચ્છુચ હતો તે ફેરફાર એ હતો, કે નાયબ દમ્પર મીનોચેહર દસ્તુર જમારપજીએ ફીરદોસીના શાહનામાનો તરજુમો પારસી ગુજરાતી જાપાનમાં, જુદા જુદા ભાગોમાં પ્રગટ કરવાની ઇન સં ૧૯૧૧ ના સાલમાં શરૂઆત કરીધી આ શરૂઆત થયા પછી ઇન સં ૧૯૧૪ માં મેસરસ કુટાર બિરાદરોએ ફીરદોસીના શાહનામાનો તરજુમો જુદા જુદા ભાગોમાં પ્રગટ કરવાનું કામ શરૂ કરીધું. કુટાર બીરાદરોની પછવાડે ટુરતજ એક ધરાની જરથોસ્તીએ ફારસી જાપાનમાં ફારસી ભરફે એક શાહનામું પ્રગટ કરીધું. શાહનામાના બાબમાં પ્રગટી નીકળેલી આ સંખ્યા

ચલવત જોટલી વાયક વરમ માટે અમલની હતી, તેટલીજ તે અચળુચ હતી પણ રહી રહીને છેલ્લાં દસ સાલમાજ એ ચળવળ કેમ ઉભરી નિકલી ?

શાહનામાના કિસ્તાન કરવાની રીત મને કેવી રીતે મુજબ પડી

શાહનામાના ૬૦ મોદીના દારતાનો હું કોઇક વાર સાબાળનો હતો તે દારતાનો સાબળ્યા પછી એવા દારતાનો જાહેરમા કોઇ નહીં રૂંધીએ રજુ કરવાની મને ચટપટ થવા લાગી મને એવું લાગ્યું કે એક વાયલ્યુ એક વખત જાહેરમા વચાયા પછી, સાબળનારાઓ તે ફરી ફરી સાબળો, એવી કોઈ રીતે એ દારતાનો પારસી કોમ આગળ રજુ થવા જોઈએ, કે જેથી નાહના અને મોટાઓના જીવનમાં પોતાના નીચા માનોની કિર્તીના પરાક્રમની યાદ તાજી રહે, અને એક વાર સાબાળોજી દારતાનથી ફરી ફરી સાબળવાનું દીવ થાય હું એવા વીચારમાં હતો, તેવામા મારો એક દક્ષણી-મરાઠા મીત્ર, જેની સાથે હું દેશી ગાયલ્યુ કળાની “પ્રેક્ટીસ” કરતો હતો, તે ગણપતીના તેહવારો ઉપર, ચાકોર દવારના રસ્તા ઉપર આવેલા એક હિન્દુ મંદીરમા થનારી કથાનું મને શ્રવણ કરાવા, અને તેમા ગવાતું સંગીત મને સબળાવવા લાગ્યું ગયો આ કથાનું શ્રવણ કીધા પછી મને લાગ્યું, કે શાહનામાના દારતાનો, હિન્દુ મંદીરમા સાબળેલી કથા પ્રમાણે જો પારસી કોમ આગળ રજુ થાય, તો બેશક તે પારસીઓને વધારે પસંદ પડે. આ વીચાર અને ખ્યાલની ધુનમા, આ અદના લખનારે પ્રથમ રસતમ, અને સોહરાબના દારતાનને કોઇક નવા રૂપમા રચવાની ૪૦ સંપાદન ના સાલમા તજવીજ કીધી દારતાન જો રચવું તો શીરદોસીના શાહનામાની ૬૫ ઉપર તે રચવું, અને તેજ ૬૫ ઉપર તેને રજુ કરવું, એમ મારો વીચાર મે નક્કી કીધો.

પેહલા તો શીરદોસીના શાહનામાની બેતખાણના વજન પ્રમાણે બેત રચવાની મને મુશ્કેલી પડી મારા મરહુમ મીત્ર ખુરશેદજી મેરવાનજી બાલીવાલા, જેવલ્યુ ‘રાશન’ ના તખ્તલુસ હેઠલ શાએરી કરતા હતા, તેવજે “મસનવીની” બેતના વજનની તખ્તી, તેમજ “લધુ અને ગુર” શબ્દોના ઉપયોગ વીશે મને સમજણ આપી, મારી તે મુશ્કેલી દુર કીધી. એ રીતે રસતમ અને સોહરાબનું દારતાન મસનવી અને સંગીત સાથે મે રચવા માડ્યું, તે રચાવા લાગ્યું, અને અતે તે રચાઈ રહ્યું.

સંગીતના બજાકાર મરહુમ મીં કંખરાડ કાબરાજી મારાં પહેલ્લા
વાંચણના પ્રમુખ.

હવે એ દારતાન જાહેરમા કેમ રજુ કરવું, તે સવાલ મારા મનમા ઉભો થયો. મારા મીત્ર મરહુમ ૬૦ હોરમસજી કું તવરીઆ જેવલ્યુ મારાં સંગીતના એક વખાણનાર હતા, તેવજે “એ વાયલ્યુ (Recital) જાહેરમા મુકાવું જોઈએ,” એમ બાર મુજી મને કહ્યું. મીત્ર તવરીઆની એ સુચના અમલમા મુકવા એકજ કારણે મે ના પાડી. સખખ એ હતો, કે દેશી સંગીત વિદ્વાના મારા અભ્યાસની શરૂઆત મરહુમ મીં કંખરાડે કાબરાજીની બાહેધરી હેઠળ વરશે આગમચ મે શરૂ કીધી હતી, અને ૬૦ તવરી આની સુચના પ્રમાણે, રસતમ સોહરાબનું સંગીત વાયલ્યુ જાહેરમા રજુ

કરતા જો મારે સંગીત નિષ્ફળ જાય, તો રાત જોડતારના અધિષ્ઠી મી. કાબરાજીની સખત તુકતેચીનીનો હું ભોગ થઈ પડુ. એ મારી દલીલ ૩૦ તવરીઆના ખ્યાનમાં ઉતરી નહીં, અને મને ખાત્રી આપી કે “મારે સંગીત જરાખી નિષ્ફળ જવાનો સંભવ નથી. મારે એ વાચણ જાહેરમાં કરવું જ જોઈએ, અને એ વાચણ ફતેહમંદ નિવડવું જ જોઈએ,” એવું મરહુમે ખાત્રીપૂર્વક મારી લીધું વાચણને લગતી સઘળી જોડવણી એ મારા મરહુમ મીત્રએ જ કીધી, અને અતે એ વાચણ તા. ૨૨ મી આગષ્ટ ૧૮૯૭ અને રવીવારને દાહડે સાજના, ફરામજી કાવસજી હોલમાં, એક ખાસ મેળાવડા આગળ રજુ કરવાનું નક્કી કીધું સઘળી સામગ્રી તૈયાર થયા પછી, મીજલસના પ્રમુખ તરીકે મને અનેક નામ સૂચવાયાં, પણ મને કોઈ એવા પ્રમુખની જરૂર જણાઈ, કે જે સંગીત સમજી તેની કદર જુજી શકે મરહુમ મી. કેપુશરને પ્રમુખ તરીકે યોજાવવા સીવાય મારો છુટકો હતો જ નહીં, કેમકે સંગીત જેવી બાબતનું ટોળ કરવા માટે તેવણ કરતા વધારે લાયક પારસી મને ખીજે કોઈ જણાયો નહીં હું મરહુમ મી. કાબરાજીને મળવા ગયો. વાચણને લગતા સંગીતની તમામ હકીકત તેવણને મેં જણાવી દીધી, અને મારા વાચણ પ્રસંગે પ્રમુખ થવા માટે મેં તેવણને જણાવ્યું. ફતેહ માટે શોહરાખનું વાચણ તમામ સંગીતમાં રજુ થશે, અને તેમાં લગભગ ૫૦ ગાયન હું ગાનાર છું, એમ સાબાળતાજ મરહુમ હસી પડ્યા, અને યોદ્યા કે “પર્યાસ ગાયન તમે એકલા ગાશો કે ? અને પર્યાસ ગાયન ગાતા તમને કેટલા કલાક થશે તેનું કંઈ ખ્યાન છે ? અને આખું વાચણ કેટલા કલાક ચાલશે, તેના કંઈક વિચાર કીધા ?” મેં કેટલીક બાબતનો ખુલાસો કીધો, અને કેટલીક મરહુમની સૂચનાનો સ્વીકાર કીધો પછી, અતે મરહુમે કહ્યું, “હું તમને લખી જણાવીશ.”

સંગીત વાચણની મારી આ પેહલ મરહુમે તેજ વખતે પસંદ કીધી, અને પાછળથી મારા સંગીત વાચણો (જે પાછળથી કીરતનને નામે જણાવા લાગ્યા, તે) ને હું મેશ મરહુમ ઉત્તેજન આપતા રહ્યા હતા. એટલું જ નહીં, પણ પાછળથી મારા ખીજા વાચણોમાં મરહુમે અનેક વાર પ્રમુખ તરીકે હાજર થવાનું ચાલુ રાખ્યું હતું. ફતેહ માટે શોહરાખના કીરતનની ફતેહ માટે મરહુમ ધણી ઇતેમર હતા હું એકલો પર્યાસ ગાયન એકકી વખતે બેતબાજી ઉપરાંત ગાઈ શકીશ કે નહીં, તે માટે તેવણ ધણીજ શકમંદ હતા. અતે મરહુમે નિચલો પત્ર મારી ઉપર જવાબ તરીકે મોકલ્યો.

Colaba, 6th August—97

My dear Dhunjabhai,

The afternoon of Sunday the 22nd will suit me, and I agree to your proposal to hold your recital that afternoon at the F C Institute

Don't you think 50 songs to be too large a number to be sung at one recital ? I am afraid it will be a great strain on the Parsi children who are to assist you.

Yours sincerely,
Karkhosrou N. Kabraji.

અ તે રસતમ સોહરાખનુ પેઢલુ સંગીત વાચણુ બાવીસમી આમરટે મરહુમન । પ્રમુખપદ હેઠલ રણુ થયુ . પ્રમુખપદ ઉપરથી મરહુમે જે રીયારો એ પ્રીરતન વિશે દક્ષીઆ, તે પાછલા સદ્ગાઓ ઉપર વાચનાર જોઈ શકે એ સંગીત વાચણુ અપાયા પછી જ અત્રેની જ્ઞાનપ્રસારક મડળી તરફથી, સંગીત વિષા ઉપર જાહેર બાપાણુ આપવાની મને ફરમાસ થવે, લમજગ દોઢ ડજન બાપાણુ સંગીત રીત ઉપર જ્ઞાન પ્રસારક મડળી તરફથી મે આપ્યા હતા

મારાં સંગીત વાંચણુ પર પડેલાં થોડાંક ચુઠણાં.

મારી મજુતો ખરી પડી વાંચણુમા સમાપણુ સંગીત મારા ધારવા પ્રમાણે એટલુ બેચાણુકારક થઈ પડયુ, કે એક વાર સાબળી ગયલાં સર્જનો ફરી ફરી સાંભળવા માટે આવતા હતા, અને કાઠ કાઠ હાંતમા જગા બેળવતા માટે કેટલાકો સાડા સાત વાગ્યાથી આવી બેઠક રોકતા હતા મારાં વાચણુ શરૂ થયા એટલે તે વારવાર થતા રહ્યા, અને તે ફરી ફરી રણુ કરવા માટે જાહેર છાપા મારફતે લોક લાગણી રણુ થતા લાગી. લોક લાગણીને અનુસરી નવા નવા વાચણુ રચાઈતી રણુ થતા ગયા સધળા વાચણુમા મોટો ભાગ સંગીતનો હતો, અને તે ગાવા માટે વાજત્રો તરીકે સારંગી, અને તબલા સાથે ચડેને જમાવ કીધો હતો, અને તે ઉપરાંત ઔરગનને સાથે રાખ્યુ હતું. પાછળથી ખરચમા ઘટાડો કરવા અંગ પડતો મુકવો પડ્યો હતો. ત્યાર પછી સારંગી ઉપર લોકોની કમખસડગી ઉતરી, એટલે સારંગી જેવુ એક ઉમદા વાજત્ર પાછલથી મને કાઢી નાખવુ પડ્યુ હતું ફક્ત ઔરગન અને તબલાથી જ મારા સંગીત વાંચણુ થતા રહ્યા. એવામા મુખ્યની જરથોશની ધરમ ઉપર એતેકાદ વધરાવનારી મડળી તરફથી સંગીત વાંચણુ રણુ કરવાની મને ફરમાસ થઈ. એતેકાદ મડળના એક આગેવાન મહરથે મને ચરજ કીધી કે,—

“ મારાં વાંચણુ સંગીત સાથે રણુ થાય છે, પણ તે “ સમી-રીલીલયસ ” તરીકે ગણાતા હોવાથી, વાંચણુમા તમલાનો ઉપયોગ મારે કરવો નહી, અને ફક્ત ઔરગન સાથેજ કામ લેવું. ”

એતેકાદવાલા સાહેબો ચોખ્ખા જુના વિચારવાલા હતા, એમ હું જાણતો હતો, એટલે મે તેમના વિચારને માન આપી તબલાને પણ રૂખસાં આપી, એટલે ફક્ત ઔરગવ સીવાય સંગીત માટે બીજુ એકબી વાજત્ર રણુ નહીં. એ રીતે રહેતે રહેતે સંગીત સાથે વગાડવાના વાજત્રો એક પછી એક આછા થતા ગયા એ મારી મોટી દલગીરી હતી. પણ બીજા હાથ ઉપર વાચણુ માટે ખરચ પુરો પાડનારાઓને તે ભારી પડતુ હોવાને લીધે, તેમજ લોક લાગણીને માન આપી મને તે વાજત્રો પડતાં મુકવાં પડ્યા હતા, અને આજ સુધી તેમ ચાલુ રેલું છે છતાં તેના ઉપર પડેલાં અગણીત ચુઠણાની માદ આજ સુધી મને દલગીરી સાથે માદ રહી ગઈ છે.

પ્રીરદોસીનું શાહનામું કેમ વચ્ચાય છે.

મારાં સંગીત વાંચણુમાં સમાવેશ કરેલી “ મસનવી ” (બેતબાજ) વાચણુ ફરમાન મારે કેવી રીતે રણુ કરવી, તેનો હવે મને વીચાર પડ્યો. પ્રીરદોસીના શાહનામા માહેલી બેત ખરાનીઆ અસલ કેમ ગાતા હતા, તેનો ખ્યાલ મને કાઢખી આપી શક્યુ

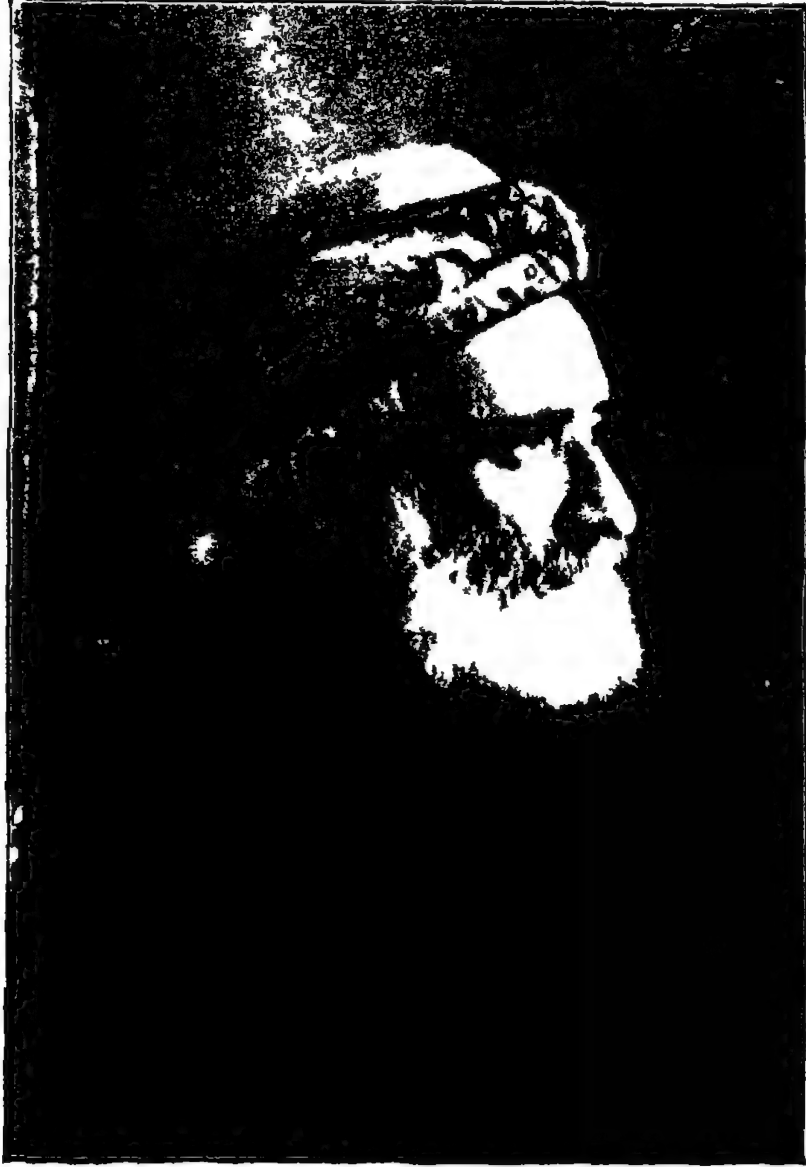
નહી. ધણીક પુછપરછ કીધા પછી, મને એવી ખબર એક ધરલામી મીત તરફથી મળી, કે જેલ રોડ ઉપર આવેલી મોગલ લોકોની મસજીદમાં એક મોગલ શીર્દોસ્તીનું શાહનામું કાઢ કાઢ વખતે વાચે છે, તેને સાબળવાથી શાહનામું કેમ વચાવ છે, તેના અને કાંઈક ખ્યાલ મળશે આ મોગલને સાબળવાની એક તક મને અતે યેરી પડી, અને તેને શાહનામું વાચતા સાબળી, મે તેની એત ગાવાની રીતની કાંઈક નકલ કરવાનો ઠરાવ કીધો જે રીતે સુર ખેચી ને મોગલ ગાતો હતો, તે રીતે હું અગર જો પારસી મજલીસમાં પારસી એત ગાવા માફુ, તો પારસીઓને તે પસંદ પડશે કે નહી, તેના હું વિચારમાં પડ્યો. હું મીનકુલ ડાહ્યાના હાલમાં આવી પડ્યો. રસનમ સોહરાબનું સંગીત વાચણુ જે દિવસે મે પેહલુ રજુ કીયું, તે નિવસની સાંજ સુધી કેવી રીતે એ એતખાણ ગાવી તેના કાંઈખી સેવટ ઉપર હું આવ્યો નહી હતો. પ્રમુખ મી. કાબરાણએ વાચણુ શરૂ કરવાની મને ફરમાસ કીધી ત્યાં સુધી, પેલા ધરાની મોગલની ઢબે શાહનામાની એત ગાવાની મારી હિમત યદ નહી, કેમકે મને એક જ ખ્યાલ આવતો હતો કે. —“રખે મગોલને મોતે (પેહલી જ શરૂઆતમાં) મરણુ થાય.”

પણુ એત રજુ કીધા વગર છુટક હતો જ નહી લગભગ ૮૦૦) એત મને રજુ કરવાના હતા. એ એત યા તો મારે “બોલવા” યા તો ધરાની મગોલની ‘ઢબે’ ગાવા એમથી એક રસ્તે ઉતરવાનો હું વીચાર કરતો હતો, તેવામાં પ્રમુખે વાચણુ શરૂ કરવાની મને ફરમાસ કીધી તુરતજ હું તખ્તા ઉપર ચઢ્યો, અને કાંઈખી નકકી ઠરાવ કીધા વગર, મારી વાચણુની પોઠી ઉઘાડી તેમાં લખેલી એતખાણ ઉપર મે નજર કીધી એકજ ઉડો દમ ભરી શરૂ કરવા આગમય મે વિચાર કીધો, કે “ગાવું કે બોલવું” વાચક રીક, જે મજલીસ તે વખતે મળી હતી, તે મજલીસનો મહીમા એતા મારી હાલત ખરેખર દયાને પાત્ર હતી મગોલની ઢબે ગાતા રખે મીજલસમાં મારી હસી થાય, અને જે ભવી નેમથી વાચણુ કરવાનું કામ મે માથે લીધું હતું, તેની શરૂઆતમાં જ ઠેકરી થાય, એ વિચારથી જ હું ડર ખાધ ગયો હતો, અતે એ સઘળી ચટપટ એક પળમાં મારા મનમાંથી પસાર થઈ ગઈ, અને ખીલ પળે ધરાની મગોલની ઢબે મે તે એતખાણ લલકારવા માડી વાચણુ પુરૂ થયા પછી મે જાણ્યું, કે ધરાની મગોલની શાહનામા વાચવાની જે મે કાંઈક નકલ કરી હતી, તે પારસી સાંબળનારાઓની પસંદગી પામી હતી, આજ સુધી તેજ રીતે એતખાણ ગાવી મે ચાલુ રાખી છે ધણીકે “મગોલને મોતે” મરે છે, પણુ મારા બાબમાં તેમ થયું નથી, કેમકે મગોલની નકલ કરવા છતાં, હું આજ સુધી વાચણું કરવા માટે જીવતો રહ્યો છું. જે માટે તે હાદમરના હું શુકર અદા કરૂ છું.

મહદગારોની ભલી યાદમાં.

મે હિંદુ કિરતનો સાબળી તેમની નકલ કરી હતી, માટે મે મારાં હાસ્તાંને “કિરતન” ને નામે પ્રથમથીજ ઓળખાવ્યા છે મારા વાચણુંને એવી ઉપમા અપિવા માટે હું મગરૂર છું, અને ઇચ્છુ છું કે તેની નકલ કરવા બીજાઓ બાહાર પડે. એ સંગીત કિરતનો કરવાના કામમાં મારા કેટલાક ખેરખવાહોએ કેટલાક કિરતનો કરવા માટે મને

શબ્દનામાના સગીત વાંચકોના સાથા મ દગાર

મરહુમ મી૦ કેળગર નવરોજ છ કાબરાણ

ખાસ ભલામણ કરી હતી મહુમ મીં ૩૦ નં કાખરાણએ જમગેદનુ સ ગીત વાંચણ કરવા મને ભલામણ કરી, પોતે લખેલા જમગેદના નાટકની એક ચોપડી મને આપી હતી, જે ઉપરથી મે જમશેદનુ કિરતન રચ્યુ હતુ મહુમ મીં ૫૦ ૩૦ કામા જેવણુ મારા વાંચણોમા હમેશ હાજર થતા હતા, અને ાણીક વાર પ્રમુખપદે બેસતા હતા, તેવણે, તેમજ ખીરાદર બેહરામગોર નેહમુરુપ અ કનેચરીઆએ પેગમ્મર જરથોસ્તનુ દારતાન, સ ગીત રૂપે, પારસી કામ આગળ રણુ કરવા મને ખાસ આમદ કીધા હતા. બૌદ્ધ બેહરામગોરે એ કામમા મદદ કરવા કેટલાક ખાસ પુસ્તકો પણુ મને સપુરદ કીધા હતા મીં પાશ્વનજી બરજોરજી દેશાધર્મિ યઝદજ્ઞ શહેરીઆરનુ દારતાન કરવાની મને યાદ આપી હતી જલ ગદાબેના કિરતન માટે ભાષ ૩૦ ૫૦ પેમારનજે સૂચ્યુ હતુ. એ સધળા મેહરબાનો મારા વાંચણોના કામને ટેકવનારા સ્તભ અને ઉત્તેજન આપનાગ મીત્રો હતા. તે ભલા મીત્રોની ભક્તી યાદરી આ પ્રસંગે હુ નોધ લેઉ છુ તેઓમાથી જેઓ આજે હયાત છે, તે સધળાનો આ પ્રસંગે ઉપકાર માનુ છુ, અને જેઓ જીવનનથીન થયા છે, તેમની ભલામણ અને મહોબતને યાદ કરી, તેમના રોશન રવાનને હુ હજારે શ્રાંતી આહુ છુ.

સ ગીત વાંચણુ કરવામાં મારી નેમ શુ હતી.

સ ગીત વાંચણુ કરવાની મારી નેમ માટે હવે મારે જે જોણ લખવા છે. હુ એકદમ કહી દેઉ છુ, કે મારી નેમ એવા સ ગીત વાંચણુ કરવામા એટલીજ હતી, કે આપણી કામનો જવાન વર્ગ તેમજ મોટાઓ આપણા કદીમ વનન—ધરાન સરજમીનની તવારીખ, તેમજ આપણા પાદશાહો, પેહલવાનો, અને નીયાગાનોની કિરતી અને શુરાતનની ખીનાના બયાનોથી જાણીતા થાય, અને તેમના જીવનમા તેમની યાદ તાજ રહે. રોજ નેમથી આ કિરતનો કથવાની જેહમતભરી જજલને એક મોજભરી મેહનત સમજા ઇં સં ૧૮૬૭ થી મે તેની શરૂઆત કીધી, અને જારે નસીએ શરૂઆતથીજ મરહુમ મીં કાખરાણ અને મીં ૫૦ ૩૦ કામા જેવા મીત્રોની મને તેમા મદદ અને સામેલ-ગીરીનું માન મળ્યુ. જેમ જેમ એ વાંચણુ લોકપ્રીય થતા ગયા, તેમ તેમ તે વારવાર રણુ થતા રેલા, અને તે સાબળનારાઓની સખ્યામા આણુ વધારો થતો ગયો. એ વાંચણુ મુજબમા કે દેશાવરોમા રણુ કરવા માટે મને જયારેખી ફરમાસ થતી, ત્યારે કાષ્ટગી સ્વાર્થની આશા વીના કે પૈસા મેળવવાની ઉમેદ વીના હુ હમેશ તૈયાર રહેતો હતો, અને આજે પણ હુ તેજ રીતે તૈયાર રહો છુ.

એક ખીના જાહેર કરવા માટે આ તક હુ જવા દેતો નથી. આજ ૧૮ વરસ થયાં આ સંગીત કિરતનો હુ ચાલુ કરતો રહો છુ જે નેમથી મે આ કામ શરૂ કીધુ હતું, તે મારી નેમ મે અ તે આજે પાર પડેલી જોઇ છે હુ ખાકસાર પરવદેમારના હજારો હજાર શુકર કર છુ, કે ૧૮ વરસની મારી ચાલુ કોશિશ અ તે ફળદ્રુપ થઇ છે, કેમકે આગળ જણાવ્યા પ્રમાણે ૧૮૬૭ ના સાલ પછી, પારસી નીયાગાનોના દારતાનો ઉપરા સાપરી ચાલુ થતાં રેલા, પારસી છાપો મારા એ કામને ઉત્તેજન આપતો રેલો, તેમા ખાસ કરી જર્મેજમશેદના અધિપતિ અને માલિકનો હુ આ પ્રસંગે ઉપકાર માનુ છુ, કે મારા સંગીત વાંચણોના જાણુ સારના અહેવાલો પોતાની કોલોમોમા હમેશા છાપવાની તેણે મને જોગવાઈ કરી આપી હતી સે કડો નહિં પણ હજારો પારસી બાનુઓ અને મહરજો, એ

સગીત કિરતનો સંભળવા હર હમેશ ઉનટ અને ઉમમથી ભેગા મળતા રેલા, અને અંતે એક વખત એવો આવ્યો, કે એ સગીત વાગ્યો પ્રસંગે મળતી મજલીસનો સમાવેશ કરવા માટે ૬૦ કાં ઇનસ્તીતુટવાલુ દીવાનખાનુ નાહનું પડ્યું પોતાના નીયાગાનોના અહેવાલો સાંભળવાની ઉનટ અને ઉમમ છુપા રેલા નહીં એક વખત તો રંગમા ભગ થતો સેહજમા ખચી ગયો તાં ૧૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦ ને દીને રાત્રે, એ વાગ્યો તરફ પારસી કુટુંબોની લાગણી એટલી તો હદ બહાર પ્રગટી નીકળેલી જણાઈ, કે ભેગી મળેલી મીજતસ ૬૦ કાં હાલમા સમાઈ શકી નહીં લોકોનો ચાલુ ધસારો થતો રહ્યો. દીવાનખાના માહેલી ગ્યાલરી, શ્રેટાજનોની હદ બહારની સખ્યાના બારથી બેખમાવાની ધારતીમા આવી પડી, અને તેવા સંજોગ વચ્ચે તે રાતના થનાર જમશેદ અને ઝોહાકનુ કિરતન મને બધ કરવું પડ્યું

એ રીતે સગીત વાગ્યો વડે કામની મદ પડેલી લાગણી જગૃત થયેલી જાહેર થયા પછી, પારસી કોમને માટે શાહનામાની કીતાબો ઉપરા સાપરી છપાઈ પ્રગટ થવાનો પ્રમગોષાત વખત આવી લાગ્યો હતો, અને જોશક તે ઘણાજ આવકારદાયક હતો

જવાનીની હારતી અને ઓટ ચાલુ રહે છે તે કામને માટે થોભતા નથી, અને કોઈ તેને થોભાવી શકતું પણ નથી ૧૮૬૭ પછી અદાર વરશમા મારી જવાની, મારી શક્તી અને મારી તખીયતમા જે કુદરતી ફેરફારો અવશ્ય થવાના હતા, તે થયા વીના રહ્યા નહીં, અને તે થયા વીના રહે પણ નહીં છતાં માર કામ મે આજ સુધી ચાતુજ રાખ્યું છે અને હજીમી ચાલુ રાખવાની ઉમેદ છે કાતની વાત કોણ જાણે? આસ તો ઘણી છે, પણ સાસ પર આધાર છે મુબઇની જશન કમીગીમા લાઇ જેહાગીર જમશેદજી વીમાદલાલની સામેલગીરી છેલ્લા ૩-૪ વરશથી થયા બાદ, હવે તે મડળે પણ પારસી કોમના જીગરમા, તેમના પાદશાહો, પેહલવાનો અને નીયાગાનોની તવારીખની યાદ તાજી રાખી જરૂરની છે એમ વીચારી, જાહેર મેળાવડા મેળી એ કિયાની કિરતનો સંભનાવવાની બલી હિલચાલ ચાલુ કરી છે. લાઇ જેહાગીરની એ હિલચાલ વણીજ સવખને શરૂ થઇ છે, કેમકે મારી નેમને તેથી એક મોટો ટેકો મળેલો હું સમજું છું, અને તેજ કારણે મે મારાં સગીત કિરતનો આજ ત્રણ વરશ થયા લગભગ એ મડળ તરફથી આપવા શરૂ કરીધા છે

પારસી પચાએતના ધર્મખાતાના ત્રસ્ટી સાહેબો તરફથી
બેટ મળેલાં પુસ્તકો માટે ઉપકાર.

શાહનામાનાં સગીત વાગ્યો પારસી કોમ સમક્ષ રજુ કરવા મારા કામને, અને મારી નેમને ઉત્તેજન આપવા માટે પારસી પચાએતના ધર્મખાતાના ત્રસ્ટી સાહેબો તરફથી નીચલા પુસ્તકો મને જુદે જુદે વખતે બેટ મળ્યા છે, તે માટે તે સાહેબોનો આ પ્રસંગે હું જાહેરમા ઉપકાર માનું છું.

૧ The Shahnamah Translated by Alexander Rogers

૨ શાહનામુ. નામમ દસ્તુર મીનોચેહર દસ્તુર જમાસ્પજી જમાસ્પખાસાના કૃત
બાગ ૧લો, ૨ બે, ૩ બે અને ૪ થો.

શમ્સ-ઉલ-ઝોલમા ૬૦ જીવનજી જમગેદજી મોદી B A તરફથી તેવજી રચેલાં પુસ્તકોમાંથી નીચલા પુસ્તકો, મારા એ કામને ઉતેજન આપવા માટે તેમજી બેટ મોકલ્યા, તે માટે તે સાહેબનો પણ આ તકે હું ઉપકાર માનું છું.

૧ શાહનામાની સુદરીઆ, ૨ શાહનામાના દાસ્તાનો ભાગ ૧, અને

૩. શાહનામાના દાસ્તાનો ભાગ ૨.

એક હમદીન ગ્રંથથી પોતાનું નામ જણાવ્યા વગર, મારે મકાને, મારી ગેહહાજરી દરમ્યાન, અવસ્તાની શાહનો વાચણોમા મારે આપની એની ખાસ ફરમાસ કરી, મરહુમ અરવદ કાવસજી એદલજી કાગાના નીચલા પુસ્તકો મોકલી આપ્યા, તેવજીને પણ હું ઉપકાર માનું છું

૧ યસ્ત આ માએની, ૨ વદીદાદનો તરજુમો, ૩ ખોરદેહ અવસ્તા આ માએની,

૪. ગાથા આ માએની, ૫ જામેજમશેદની ઝદ અવસ્તા કિતાબ

એ ઉપરાંત બીજા કેટલાક બાનુઓ અને ગ્રંથથી તરફથી મુબઇ તેમજ બાહારમામા વખતો વખત મળેલી અને મોકલાવેલી નીચલી બેટો હું માન સાથે રૂબીકારૂ છું

એક (નાઇટ ડાયમંડ) હીરાનું કોલર બટન

શેઠ શીરોઝ સો. ગઝદર તરફથી

એક લીલા પાનાનું કોલર બટન તથા બે સુનાના ચાદ.

એક પારસી બાનુ તરફથી

એક અકીકનું કપ

એક પારસી બાનુ તરફથી

એક રૂપાનો છતરીનો હાથો

એક પારસી ગ્રંથ તરફથી

એક સુનાની વી ટી

ગાયનના એક પારસી શોખીન તરફથી

આમેફ્રાનની ઉસ્તાદી સગીતની બે દઝન રેકોર્ડ.

એક પારસી તરફથી.

હાથની કાંડી ઉપર પેહરવાની એક સુનાની પોહોચી

શેઠ ફરામરોજ સોહરાબજી કેકાબાદ તરફથી

એક રૂપાની તીપોટ

૧૯૧૬ના સાલમા અમદાવાદના જુદાજુદા મીત્રો તરફથી મળેલી નીચલી બેટો

એક રૂપાનું પેન હોલડર. એક રૂપાનું રેજ ડાઇ એક રૂપાનું કાર્ડ હોલડર

એક રૂપાનું સ્તીલ પેન હોલડર ત્રણ રૂપાના ફલાવર વાઝ, એક જોપાનીઝ કાર્ડ ત્રે

એક જોપાનીઝ ઇન્ક સ્ટેન્ડ, એક જોપાનીઝ કેન્ડલ સ્ટીક

કિરતનના હીતરમા સેહજ નજર.

એક બાસાથ કે દાસ્તાન જાહેરમા રજુ કરવું જેટલું સહેલ છે, તેટલું એક સગીત વાંચજી રજુ કરવું સહેલ નથી, એમ મારે બાર મુકી જણાવવાની હવે જરૂર રહી નથી.

કેમકે બાશાણો અને વાચણો ઉપજવી કાઢેલી નોંધ ઉપરથી જ્યારે જેમએ ત્યારે રજુ થઇ શકે છે, ત્યારે એક સંગીત કિરતન જાહેરમા રજુ કરવા પહેલા, દારતાનોતુ એકડું ગોઠવવું પડે છે ત્યારબાદ તેને અનુસરતી બેતબાજ રચવી પડે છે, અને છેલ્લે તે જુદા જુદા જુસ્સા દાખવી શકાય એવું રાગ રાગણીવાલું સંગીત, દારતાનની મતલબને અનુસરતું બેડવું પડે છે. પણ એટલેથીજ સંગીત કિરતન રજુ થઇ શકતું નથી કિરતન જાહેરમા મુકવા સારું કિરતન માહેલા ગાયનો ગાવા માટે ઑર્ગન વગાડનાર સાથે કટલાક દીવસો સુધી ચાલુ 'પ્રેક્ટીસ' કરવી પડે છે કિરતનનો આ ભાગ જેટલો નાજુક તેટલોજ તકલીફ આપનારો થઇ પડે છે. અને કિરતનો તરફ થતા અસાધારણ એ ચાણુનો ભેદ પણ એમાજ સમાયતો છે એટલું જતા સવગી મેહનત કીધા પછી, ગળાનો અવાજ જાળવવાની કાળજી કયન કરનારને બેહદ પજવે એવી છે. જે સહેજથી સરદી ગળાને લાગે, તો કિરતનની બરબાદી નક્કી થાય છે તોપણ શુકર તે દાદગરના કે અઢાર વરશની કિરતન કથવાની મારી કારકીદી દરમ્યાન, ફક્ત એકજ વખત મારા ગળાંએ મને તકલીફ આપી હતી

મારા કિસ્તનોનો સંગીત ભાગ વગાડવા માટે, સારા નસીબે સંગીતના એક શોખીન મીત્ર ભાઇ નસરવાનજી રતનજી નરીમાન આજ વરસો થયા મારી સાથે વગર સ્વાર્થે ઑર્ગન વગાડતા રહ્યા છે તેમજ એક બાહોશ વાજીત્ર શાસ્ત્રી છે, અને ઑર્ગન વગાડવાની તેવણની કુનેહ બેશક વખાણવા લાયક છે રાગરાગણીની સુરાવટના હિસાબની માહિતી એ બાઇને હોવાથી, સંગીતના તુર્ફાની પ્રસંગે પણ શાત રહી, સીકતથી સમો સાચવી શકે છે એ બાઇની વગાડવાની કુનેહની હું ખાસ કદર છું છું મી. નરીમાનની સેવા માટે હું એ બાઇનો આ પ્રસંગે ખાસ ઉપકાર માનું છું

એ અઢાર વરશના અરસામા મુબઇ તેમજ દેશાવરોમા, નીચનાં મડળોનો ફરમાસથી અનેક વાર જાહેરમા મે સંગીત કિરતનો આપ્યા હતા

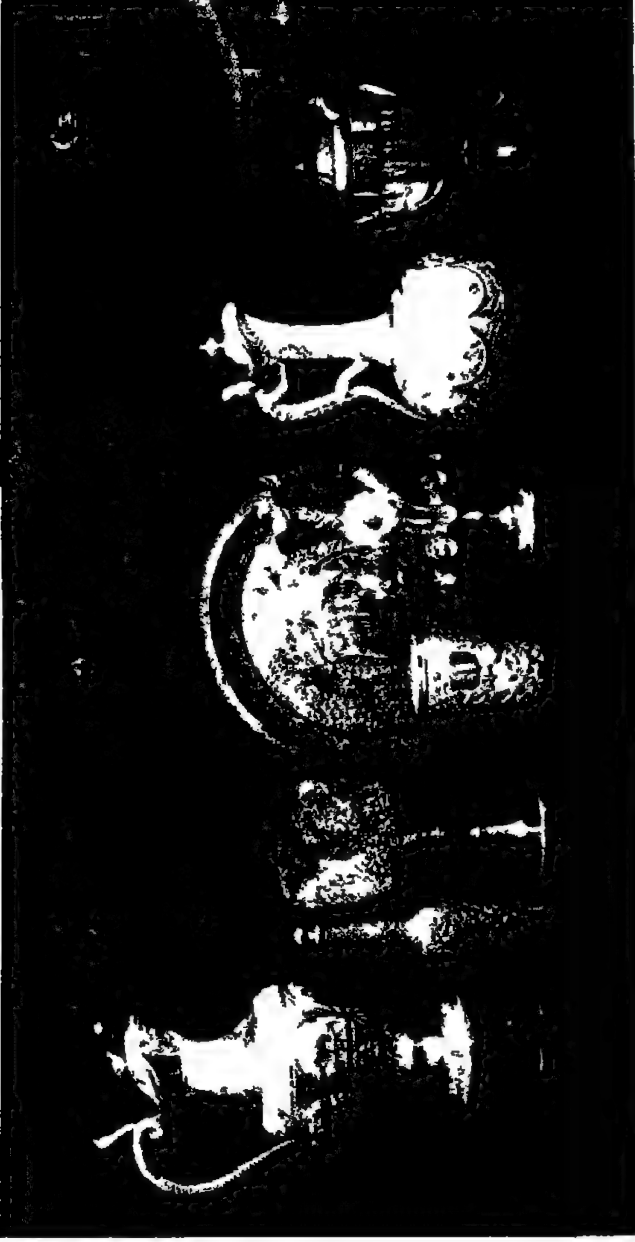
૧. મુબઇના બઝમ રૂઝે બેહરામ તરફથી
૨. મુબઇની પારસી વેલ્ડેરીયન અને ટેમ્પરન્સ સોસાયટી તરફથી
૩. જરથોસ્તી ધરમ ઉપર એતેકાદ વધરાવનારી મડળી તરફથી
૪. બેહરામજી જીજીભાઇ કોલેજ યુનિયન તરફથી.
૫. બાનુઓના જશનની મીજલસના કારોબારી બાનુની ફરમાસથી
૬. "માસીક મજલ" ના અધિપતિ મરહુમ મી. સોહરામ એલ પાલમકોટની ફરમાસથી (તેવણના ચોપાનીઆના ધરાકોના બેચા કીધેલા મેલાવડા આગલ)
૭. મરહુમ નસરવાનજી પીતીના દીનાના પારસીઓ માટેના ફડના લાભ માટે, ધી ડાયમન્ડ જયુબીલી કલબ તરફથી
૮. નવસારીની જ્ઞાન પ્રસારક મડળી તરફથી.
૯. બરચની પારસી અનજુમન આગળ, ત્યાં પારસી અનજુમનના તરફી સાહેબ ખા. ખા. શેઠ આદરજી મનચેરજી દલાલ, ખી. એ. તથા શેઠ મનચેરજી સોરાબજી વખારીઆની ફરમાસથી
૧૦. કરાચીની ધી યગ મેન્સ ઓરાન્જીયન એસોસીએશન તરફથી
૧૧. કરાચીના જરથોસ્તી બાનુ મડલ તરફથી

SOUVENIR.

શાહનામાના કિરતનો ભર્યનો પારસી અનબુમન આગલ રજુ કર્યા
માટે મળેલી યાદગારીની બેટ (૪૦ સ. ૧૧૫)

SOUVENIRS.

આહનામાના કિરતનો રજી કરવા માટે જી। બેદા શેહરોની અનબુમન અને મડળો તરફથી
ડીંગ એન. પટેલ સુના અને રૂપાની મળેલી માદગારીની બેટા

૧૨ અમદાવાદી જરથોસ્ત્રી અનુચિત આગળ, અમદાવાદની બાજમે જશને રહે બહેરામ તરફથી

૧૩. વાંદરામા રસ્તા જરથોસ્ત્રી કુટુંબે ના મંગાવડામા આગળ બેન્દારા પારખી યુનિયન તરફથી

૧૪ મુબઇની જશન કમીટી તરફથી

૧૫ મુબઇના જરથોસ્ત્રી બાઈમધ મંડળ તરફથી

૧૬ પારસી સકલ નીવારણના નાબ માટે મારા પાતા તરફથી

૧૭ મુબઇના રથેરતાર મંડળ તરફથી

૧૮ બલશારા ત્યુશન કલામના વારખીક મહોતસવના કુટુંબી મેલાવડા પ્રસંગે

૧૯ અમદાવાદની બાઈ ધન્યાબજી દનાવની જરથોસ્ત્રી છોકરીઓ માટે સ્થાપેલી સ્કુલના લાભ માટે

૨૦ કરાચી બાઈ વીરબાઈજી સ્કુલના લાભ માટે

એ ઉપરાંત મારા પાતા તરફથી મુબઇમા અનેક વાર અનેક જુદા જુદા વાચણો બહેરામા ધણીક વાર રજુ થયા હતા

હવે બસ સંગીત કિરતનોની કેરીયન ગોયા મારી જીદગીના ૧૮ વરસના અહેવાલ સમાન છે આ કિરતનો માટે બેતબાજી તેમજ સંગીત જોડી એક શાએર હોવાનો દાવો હું જરાખી કરતો નથી મે શાએર થવા કદી ની ચાહ્યું નથી, કેમકે હું કાંઈ શાએર નથી એ મારો પ્રમાણીક એકરાર છે મે જે કામ શોખની મેવા સમજી માથે ઉઠાવ્યું હતું, તેને પોહચી વળવાની ફકત મે તજનીજ કીધી છે, અને તે કામ કેટલું ફતેહમદ નિવડ્યું છે, તે મુબઇ તેમજ દેશવરોની પારસી કોમથી જરાખી છુપ્યું રહ્યું નથી.

વાચણની બાશા અને બેતબાજી વિશે

આ પુસ્તકમા છપાયેલા વાચણો બહેર તખતા ઉપર મે જેમ વાચ્યા હતાં, તેમ તે પ્રગટ કીધા નથી, પણ જે રીતે તે રચ્યા હતા, તેમ તે પ્રગટ કીધા છે. કેમકે બહેર સલામા વાચણો રજુ કરતી વખતે, વખતને અનુસરી મોટી કાપકૃપ કરવી પડતી હતી એ પ્રગટ થયેલા વાચણો મોટે ભાગે 'પારસી-ગુજરાતીમા' છે, કેમકે તે સઘળા પારસી કોમને માટેજ રચ્યા હતા આ વાચણોમા ગદ કે પદ્ય લખાણ મે સુધ ગુજરાતીમા કીધું નથી, અને તેથીજ 'થઈશ, જઈશ, કરીશ, મરીશ,' વિગેરે ગુજરાતીને બદલે, બેતબાજીની રચનામા 'પારસી-ગુજરાતીમા' 'થવસ, જવસ, કરસ, મરસ,' એવી શબ્દ રચના કરી છે તેમજ સરકૂન શબ્દનો ઉપયોગ કરવા બદલ ફારસી અને ઉરદુ શબ્દોનો વિશેષ ઉપયોગ મોટે ભાગે બેતબાજીની રચનામા કરતા, તેના અર્થ મે સમજાવ્યા છે.

વાચણમા સમાયેલી બેતબાજીની રચના "ફઉલ ન"ના કાએદાને અનુસરી, મસનવીના વજન ઉપર બાધવાની પેહલેથીજ મે તજવિજ કરી છે વાચક મેહરબાનોએ એ 'મસનવી' કાચતા, જે રીતે કાબ રચનામા (લઘુ-ગુરુ) લખાઈ છે, તેમ વાચવાની તસદી લેવી. છતા ફાનેશમદ વાચનારને કાંઈક "થડકાટ" કે "ખટકો" જે માલમ પડે, તેા ઉદાર નજરથી તે કસુર તરફ જોવું. વળી બેતની રચનામા ફારસી અને ઉરદુ શબ્દો વિશેષ જણાશે. બેતના વજનનું સમતોલપણ જાળવવા, તેમજ રદીફ અને કાશીઆ મેળવવાની શાએરીના

કાએદા પ્રમાણે 'નાદાન' બદલ 'નાદા,' 'જેદાન' બદલ 'જેદા' યા 'જહા' 'જવાન' બદલ 'જવા,' 'આરમાન' બદલ 'આરમા' 'અનજુમન' બદલ 'અન્જમન' 'ખુલન્દ' બદલ (ફારસી કાવ્ય રચના પ્રમાણે) 'મન્દ', એવા અનેક શબ્દો વાપરવાની ફરજ પડી છે

એતમા ખટકે ખટકે મુકલા આકાઓ કિરતનમા ગવાતા સગીતની સખ્યા દેખાડે છે, જેને અતરે દાખલ કરવાની જરૂર જણાઇ નથી એતમા મોટી સખ્યાના આકડા જે આખા પુસ્તક દરમ્યાન દર પચાસ અને સો એતને તફાવતે મુકયા છે, તે આકડા જોડેલી એતોની સખ્યા દેખાડે છે આ પેહલા ભાગના આખા પુસ્તકમા ૫૬૧૬ એત રજુ કરીધા છે.

આ પુસ્તકમા છાપેલા કેટલાક ચીત્રો મરહુમ શેઠ અરદેશર ડોસાભાઇ મુનશીની પ્રગટ કરેલી પુરાતન પારસીઓની તવારીખ જે આજથી લગભગ ૪૦) વરસ ઉપર છપાઇ હતી, તેમાથી લીધા છે અને બીજા ચીત્રો મારા લાએકીવાલા મીત્ર એરવદ માણેકજી રસ્તમજી ઉનવાળાએ (જે મહસ્થ પાછલવી ગુજર પામ્યા છે,) પોતાની એક પુગણી ફારસી શાહનામાની કીતાબ મને ચીત્રોની નકલ કરવા મેહરબાની કરી આપી હતી, તેમાથી લીધા છે એરવદ માણેકજી રસ્તમજી ઉનવાલાનો હું આ પ્રસંગે ઉપકાર માનું છું એક ચીત્ર, જે એહાક પાર્સે એખ્તીસ હકીમનો વેશ ધારણ કરી ઉભેનો દેખાડે છે, તે મારા મરહુમ પીતા શેઠ નવરોજજી નાનાભાઇ પટેલના ઉચાપત થઇ ગયેલા શાહનામા મહેલા ચીત્રો માહેલુ એક રહી ગયેલુ ચીત્ર છે

પારસી કામની બોલબાલા

હા, પારસી કામની બોલબાલા ! જે કામના નિયાગાનોએ પૂર્વમા સુધારાની શરૂઆત કરેલી, જેઓએ ધરાની શેહનશાહતની સ્થાપના કરેલી, જે પાદશાહની મહત્વતા અને મહાનતા જગ આશકારા બનેલી, જ્યાના પાદશાહો અને પેહલવાનોના સુધારા અને શુરાતનેધરાન વેજને શાંતિ, કિંતિ અને આબાદી બક્ષેલી, તેવા બળવત પાદશાહોની ઝોલાદ આજે પરદેશમા પરરાજ્યને આધારે થયું, હજી પેહલ્લી અને પ્રસિધ્ધ પદવી ભોગવે છે, તે જેમ તેઓના ક્રિયાની નિયાગાનોના આશિશને આધારે છે, તેમ તેઓના પોતાના પરમાર્થના પ્રતાપે છે ! એવી કિર્તિવત તવારીખ ધરાવતી આપણી પુરાણી અને પવિત્ર પારસી કામ, ઘીટનની કિમતી અને કદરવત, બાહોશ અને બળવત બાહેધરી હેઠળ ફરીને ધંધાન સરજમીનમા દાખલ થાય, ધરાનના સુધારા, વધારા, અને આબાદીમા પોતાનો ઉમદા અને ઉદાર હિસ્સો આપે, અને ફરી એકવાર પારસી સ્થાનની ધરાનમા પાછી સ્થાપના કરી ક્રિયાની તવારીખના સોનેરી સફાઓ પાછા બોલે, એવી આપણુ દુવા ગુજારશુ મારા નેક હમદિનો તે વખત કાંઈ દુર નથી, તે માટે બિદાર થાવો હમણાથીજ તૈયાર બનો હર રીતે, હર ઠેકાણે, હર હમેશ, તે પાક પરવર આપણી પારસી કામની બોલબાલા ઠરે; અને હમદિનોને ત્રી આતશની પનાહ કાયમો-દાયમ 'રાશન' રાખે આમીન !

મુન્દરજી

શાહનામાના સંગીત દાસ્તાનો.

નઝમખંદ શાહનમુ

સ ક્ષેપ શાહનામુ કરનાએ છં સં ૧૯૧૫ મા પેદશીવાર પ્રગટ કીધું હતું તે વખતે તે કિતાબમા, ફિરદોસીના શાહનામા માહેવા ફકત અગીઆર દાસ્તાનોનો નસર અને નઝમ સાથ સમાવેશ કીધા હતા તે કિતાબ પ્રગટ કીધાને અજે આઠ વરશ થઇ ગયા છે એ આઠ વરશની મુદતમા કરનાએ શીરદોસીના શાહનામા માહેવા બાકી રહેલા જાણુવા જોગ દાસ્તાનોને નસર અને નઝમ ઉપરાત ચીનમા રખી, પારસી કોમના નિયાગાનોની તાનારીખ સજીવન કરનાના મારા જુના હતુને, મુમય તેમજ દેશાવરોમા વરની જરથોસ્તી કોમ રખર, જુદા જુદા જરથોસ્તી મડલો તરફથી રજુ કીધા છે કેહવાની કામગીરી જર નથી કે તે સવના દાસ્તાનો જયારેખી રજુ થતા, ત્યારે હ મેશા પારખી કોમના નરનારી જોની મોટી મીજલમો ભેગી મલતી હતી પાં સદીની મારી આ અદના કોશીશ દરમ્યાન મુઅય તેમજ દેશાવરોમા મયેલી મેહશીયોમા જે જે આગેવાન જરથોસ્તી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોએ પ્રમુખપદે બિરાજ મને પોતાની હાજરીનું માન આપ્યું હતું, તે સ્વલ્લા મહરબાનોના નામની એક નાહની જેવી નુધ અત્રે જાગી રાખવાની હું મારી ફરજ સમજી છું

મુઅય.

મહુમ શેઠ કેઅશર નવગેજ કાબરાજ
 ,, ,, ખુરશેહ રસ્તમજ કામા
 ,, એર્વદ કાવસજ એદલજ કાગા
 ,, ,, કેરશાસ્પજ એદલજ આત્યા.
 ,, ફસ્તુર મીનોએહેર ફસ્તુર જમારપજ
 જમારપ આશાના
 ,, શેઠ શાહપુરજ બેહરામજ કાવક
 લેડી ધનબાધ કાવસજ જહાગીર
 બાધ જર્જજ જેહાગીર પીટીટ
 માધ જરબાનું અરદેશર એનજનીયર
 એમ. એ, એલ એલ બી.
 મીસ નવાજબાઈ કનદરાકટર બી એ,
 ફસ્તુર ડો. માનેકજ નશરવાનજ ધાલા
 નાયજ ફસ્તુર રસ્તમજ સજાણુ બી. એ.
 સર કાવસજ જેહાગીર રેડીમની
 સર હોરમસજ કાવસજ એદનવાલા
 ઓ. જસ્તીસ દીનશા ફરદુનજ મુલ્લા,
 એમ એ, એલ એલ બી.
 ડો. દીનશાહ બહમજ મારતર,
 શેઠ જેહાગીર જમશેદજ વીમાદલાલ,
 એમ. એ, એલ એલ બી,

શેઠ ફરદુન કેરશાસ્પજ દાદાયાનજ બી એ.
 એલ. એલ. બી.,

,, પાલનજ બરજોરજ દેશાધ.
 ,, બેહરામજોર તેહમુરસ અકલેસરીઆ,
 એમ. એ.

,, નશરવાનજ ફરામજ કયાતી
 ,, ખુદાવલ એદલજ પુનેબાર બી. એ.,
 વાઇસપ્રેસીડન્ટ, જરથોસ્તી બાધમ ધ મડલ.
 ,, શેઠ માણેક સોહગજ બનાજ
 ,, ફરામરોઝ રસ્તમજ દુવાસ, બેડયા
 પ્રીન્સીપલ ત્યુટોરીયલ હાઇ સ્કૂલ

વાહરા

મહુમ ડો. રતનજ રસ્તમજ દાદીના
 નવસારી

મરહુમ શેઠ પેસ્તનજ ખરશેહ થાનેવાલા
 નવસારી (માલજેટ)

ફસ્તુર ફરામજ કેકોબાદ,
 (નવસારીના વડા ફસ્તુર)
 બરુથ.

ડો. મીસ મોતગોમરી.

બા. બા. સરદાર આદરજ મનચેરજ દલાલ,
 બી. એ.

અમદાવાદ.

મહુમ શેઠ કાવસજી ડોસાબાઈ દાવર
મીસીસ દીનબાઈ સોહરાબજી લાલકાકા
ડાં મીસ મોતીબાઈ રસ્તમજી કાપડીયા
બાં બાં સરદાર રસ્તમ પેં વડીલ.
બાં બાં અરશેદજી નસરવાનજી કન્ટરાકટર

શેઠ કેપશર અં બાનાં બીં એ.
શેઠ અરદેશર રસ્તમજી દલાલ

કરાચી

મીસીસ કુવરબાઈ માં ધાલા
દસ્તુર ડાં માણેકજી નં ધાલા
બાં માં કાવસજી હેં કાત્રકે
શેઠ ફરામરોઝ જેહાગીર પઠકી

મુખ્ય તેમજ કેશાવરોમા સ્થાપેલાં જરથોસ્તી સંખાવતખાતાના લાભ માટે
કરેલાં શાહનામાના કિરતનો.

એ પા સદીના અરસામા શાહનામાના મારા કિરતનો, મુખ્ય તેમજ બાહાર
ગામેના કેટલાક સંખાવતી ખાતાના લાભ અરથે, મે રજી કીધા હતા, જે પ્રમગે
થાયલી આવકો તે ખાતાના પેશકાગેએ ખુલીવી સ્વીકારવાથી મને સતોશ હાસલ
થયો હતો એ ખાતાઓની નોખ અતરે રજી કરે છું

૧ ઇ. સં ૧૮૯૭ ની મરફીમા તારાજ થાયના ગરીબ પારસી કુટુંબોને તાત-
કાલીક મદદ માટે ફરામજી કાવસજી હોલમા, રસ્તમ અને સોહરાબજી કિરતન
(ઇ. સં ૧૮૯૭)

૨ પારસી સકટ નિવારણ ફંડના લાભ માટે આમરદાર પારસી બાનુઓ અને
મહસ્થની મદદ સાથે, ટાઉન હોલમા રસ્તમ અને સોહરાબજી કિરતનનો ઉપરનો ભાગ
(ઇ. સં ૧૮૯૮)

૩. મહુમ ડાં કયેખુશર નસરવાનજી બાહધુરજીની યાદમારી કાયમ રાખવા માટે
ઉમા કરેલા ફંડના લાભ ખાતર ટાઉન હોલમા રસ્તમ સોહરાબજી કિરતનનો થોડોક
ભાગ (ઇ. સં ૧૮૯૯)

૪ કરાચીમા બાઈ વીરબાઈજી હાઈ સ્કુલ (હાલમા બાઈ વીરબાઈજી મોખારી
વાલા હાઈ સ્કુલ) ના લાભ ખાતર, રસ્તમ અને સોહરાબજી કિરતન (ઇ. સં ૧૯૧૨)

૫ મુખ્યમા મહુમ શેઠ નસરવાનજી પીતીતે દિવાના પારસીઓની માહવજત
માટે સ્થાપેલા ફંડના લાભ ખાતર જલ અને રોદામેનુ કિરતન (ઇ. સં ૧૯૧૩)

૬ અમદાવાદમા મહુમ બાઈ ધનમાઈજી અરદેશર દલાલે જરથોસ્તી છોકરીઓ
માટે સ્થાપેલી સ્કુલના લાભ ખાતર રસ્તમ અને અસ્ફન્દીયારનુ કિરતન (ઇ. સં ૧૯૧૬)

શાહનામાના શોખીન કિરતનકારો

શીરદોસીના આખા શાહનામા અદર સમાયલા જણવા બેગ દારતાનો (epistodes)
ને મે નસર અને નઝમના રૂપમાં ફેરવી નાખી, પારસી કોમની પ્રાચીન તવારીખને
અર્વાચીન સાબવનારના શોખને રચે એવા આકારમા રજી કરવાની મારી અદના કોશીશ,
ઇ. સં ૧૮૯૭ ના સાક્ષી શરૂ થઈ હતી. એ કોશીશને ઇ. સં ૧૮૯૭ માં
'કિરતન' નામે મે બોદખાવી હતી પારસી કોમના સુધરેના વિચારવાલા આગેવાનોની તેમા

મને જે માનભરી મદદ અને સામેલગીરી મળી હતી, તે તેમના નામોની અમલ આપેલી દીપ ઉપરથી જણાઈ આવે છે. ધીમે ધીમે જુના વિચારવાદો સાહેબોનું ધ્યાન મારી એ કોશીશ તરફ જે ચાલુ લાગ્યું, અને તેઓએ પણ મારા આ કામને પસંદ કરી, પોતાની સામેલગીરી આપી, જેથી શાહનામાને પુર કરવાની મારા ખ્યાલને બેવડી ઉલટ મળી. કોમના નર નારીઓને મોજ સાથે પોતાના પુર્વજોની તવારીખનું જ્ઞાન આપવાની, આ કિસ્તનોએ, પુરેપુરી પા સદી (છવીસ વરસ) સુધી સર્વોત્તમ લોક પ્રીયતા જેવી અને તેવીજ નિભારી રાખી છે. એ પા સદી દરમ્યાન, દેશ પરદેશમાં વસ્તા જરથોશ્તીઓ વચ્ચે એ કિસ્તનો રજુ કરવાની મને તક મળ્યાથી, તેવાંજ કિસ્તનો કરવાની બીજાઓની ઉલટ એ કે કુદરતી હતી, પણ તેવી ઉલટમાં દલગીરી સાથે મને કેટલાક એવા દાખલાઓની નોંધ લેવી પડી છે, કે જેમાં કાંઈજ નહીં પણ વિવેકનો સારસી પ્રમાણમાં ભગ થયેલો જણાયો છે. દેશાવરો ખાતે મારા સક્ષેપ શાહનામા માહેલી નઝમમાં નજીવ ફેરફારો કરી, કેટલાકોએ એ દાસ્તાનો પોતાની બનાવટના તરીકે ઠોકી, જહેરમાં રજુ કરેલા મારી જણ્યુમાં આવ્યા છે. હિયાં તેમજ ત્યાં એવા છુટા છવાયા બનાવો બનતાં મારી જણ્યુમાં આવતા રહે છે, જે બનાવે, કાંઈજ નહીં પણ History repeats itself વાલી પ્રખ્યાત ઇત્રૈશ્ય કેહવતને ખરી પાડી આપી છે. એવી સાહિત્યાની 'ફારજરી' આગલા વખતમાં સ્કોચ અને ઇંગ્લીશ બેલદની થતી હતી કેટલાક બેલદ, ઇંગ્લીશોએ વણા વખણાતાં હતા, તેના બેડનાર કરીના ખરા નામો આજે મલકતા નથી કેટલાક ઉત્તમ પ્રકારના બેલદ જે શેહરમાં ખાસ વખણાતા, અને બવાતા, તે બેલદની બેડણીમાં સેહજ ફેરફાર કરીને, આ તેમના બનાવનારના નામને ઠોકણે 'ઓર્લિંગ' ગાનારાઓ પોતાનું નામ ગોઠી દઈ, શેહરની યાદાર અને પડોશના ગામડામાં, તેઓ ખાસ ઉતરી પડતા હતા. એવી રીતે એક બેલદ, જે શેહરમાં અમુક કરીની બનાવટ અને મતા ગણાતી, તેજ બેલદ ગામડામાં બીજાજ કોઈ પુટકગીયા કરીની બેડણી તરીકે બોલાખાતું હતું. આવી ફરીનાદ માટે ભગે સ્કોચ બેલદના બાબમાં ચાલેલી જણાઈ છે *

એ વિશે એવા કિસ્તનકારોને મારી અદના અરજ છે, કે આ નસર નઝમથી ભરપુર તૈયાર કરેલા કિસ્તનો જે પારસી કોમ સમક્ષ મે રજુ કરીયા છે, તે તેઓ પોતાની યથા શક્તિ પ્રમાણે કથી સ્કે

મુબઈની જશન કમીટી અને મારાં શાહનીમાના કિસ્તને ૧.

આગલા સાલોમાં આ કિસ્તનો, જુન ગુદા જરથોસ્તી મંડળો તરફથી મુબઈ માં સર અલસરે દર સાલ રજુ કરવાની મને ફરમાસ થતી હતી. ચહડતી અને પડતીનો નિયમ જે કાંઈ નહીં પણ એક કુદરતી બનાવ છે, તે બનાવની અડફતમાં તે મંડળો આવી પડ્યા પછી, - ઇ. સ. ૧૯૧૭ ના સાલથી મુબઈની જણ્યુતી જશન કમીટી તરફથી મે મારાં શાહનામાના કિસ્તનો, દર સાલ આપવાની સરઆત કરીધી હતી ખુદાની રેહમતનો તે એક બનાવ હતો, કે જ્યારે એક સુફતા અને ખુલ્લે પડેલાં

* એ બાબના વધુ લખાણ માટે જુલો મારું પુસ્તક 'કળાવત' માને "આર્થ સંગીત કળા"

મડબનો હાથ, મુગધના જણીના શેહરી શેઠ જેહાગીર જમશેદજી વીમાદલાલ, અને શેઠ ફરેદુન ફરસાઈ દાદાચાનજીએ પકડી, તે મડબને નવી જીંદગી અને નવી ગતી આપી, તેને તેની આજની ધીકતી અને ધગધગતી હાલતમાં લાવી મેલ્યું એ મડબ તરફથી મારા કિરતનો મે ચાલુ અગીઆર સાલ સુધી આપ્યા છે, અને એ અગીઆર સાલની લાખી મુદતમાં દર સાલ, સર અવસર પ્રસંગે, નવા અને નવાજ કિરતનો રજુ કરવાની ચાલુ રાખેલી નેમથી આજે હું શાહનામાના તમામ દસ્તાને પુરા કરી શક્યો છું એટલા માટે એ લલા મઠલનો હું આભારી થયો છું

પચીસ-વરસ ! પા સદી ! જ્યારે ૪૦ સં ૧૮૬૭ માં પેહલવેહલુ મે રસતમ અને સૌહારબનુ કિરતન કોમ સમક્ષ રજુ કરીયું, ત્યારની મારી શારીરિક શક્તિઓ ને જ્યારે હું આજની મારી શારીરિક શક્તિ સાથ સરખાઉ છું, ત્યારે મને લાગે છે, અને હું જોઈ શકું છું, કે તેમાં મોટો ફરફાર થઈ ગયો છે તન-મળ, તેમજ મન-બળ આજી થયા છે મગર જે કાંઈ રહ્યું છે, તે કંઈ બાં અને મન-બળ એ બેજ જોવાને તેવા રહ્યા છે, અને તે માટે હું તે યજ્ઞદાનના હજારો હજાર શુકર કરું છું કેમકે તે રેહમવત દાદાર ની મેહરથી છેલ્લા પચીસ વરસમાં શાહનામાના કિરતનો માટે પદર હજાર શબ્દો રચી શક્યો છું, અને શાબર શીરહોસીના કિરતન માટે રચેલી શબ્દો, તેમજ પેગબર સાહેબ જરથોસ્ત અને કિસ્સે સમનના કિરતનોમાં સમ્રાટની શબ્દોગનો એક દર સરવે લેતા નીચલો હિસાબ મળે છે.

૧ શાહનામા માહેલી શબ્દો	૧૪,૭૧૦
૨ શાબર શીરહોસી તુસીના કિરતન માહેલી શબ્દો	૮૦૦
૩ પેગબર જરથોસ્તના કિરતન માહેલી શબ્દો	૫૦૦
૪ કિસ્સે સમનના કિરતન માહેલી શબ્દો	૪૧૬

જુમલે શબ્દ - ૧૬,૪૨૬

દાસ્તાનેના કિરતનો શાહનામાનો તરજુમો નથી

ખતમ કરવા આગમચ એક અગત્યની બાબત જણાવવાની જરૂર પડે છે શાહનામાના મોતેબર તરજુમાં અત્યાર આગમચ બીજા વિદ્વાન સાહેબે એ કીધા છે એ માહેલુ કુનાર મિરાદરોવાલુ એક છે, જેને માટે મે આગલ જણાવ્યું છે બીજુ મરહુમ દસ્તુર મીનોચહેરનુ છે, જે નસરમાં પ્રગટ થયું છે પણ મારૂ લખેલું આ શાહનામા શીરહોસીના શાહનામાનો તરજુમો હોવાનો હું દાવો કરતોજ નથી શીરહોમીની નજમને પકડી મે તેનો તરજુમો નજમમાં કરવાની સેહજમી તજવીજ કીધી નથી, સિવાયકે શીરહોસીના કેટલાક મહાન વિચારોને મે 'પારસી ગુજરાતી' નજમમાં મારી શક્તી મુજબ રચ્યા હોય. મે આગળ પણ લખ્યું છે, અને ફરીથી આ પ્રસંગે બીજીવાર પ્રતિજ્ઞા પુર્વક એકરાર કરું છું, કે હું કવી ના શાબર કેહવડાનના કે કેહવા માગતો નથી. હું 'ગર્લ કવી' કે 'બાળ કવી' છુંજ નહીં. જે કાંઈ બન્યું છે, તે બનાવ્યું છે, અને જે કાંઈ સખુનો સળ્યા છે, તે નજમ રૂપે રચ્યા છે

શ્રીરદોસી પોતે પોતાના દીબાચામા એકરાર કરે છે કે - “જે કેહવાઈ ચુક્યું છે તે હું તારી આજળ એટ વખત ફરીથી કેહીશ હું જે સખુનો કહું છું, તે ખીજઓ-એ ખી કેહુલા છે. * * * ખીજ દફતર ઉપરથી હું તે મારા બોલોમા રજુ કરું છું”

અને મેં પણ તેમજ કીધું છે. શાએર શ્રીરદોસીના દફતર ઉપરથી મેં મારા બોલોમા મારા વિચારો, અને મારી બાશામા આ કિસ્તનો મેં રજુ કીધા છે.

કદરસ્નાશીનો ઉપકાર

જ્યારે મારી કિસ્ત કરવાની કોશિસને લગલગ વીસ વરસ પુરા થયા હતા, ત્યારે મારા ખચરખ્વાહ મીત્ર બાઇ બરજેરજી ફરામજી બરચાની નાયાબરી દીક્ષોજી આ મારા કામ તરફ એ ચાલાયી, તેઓએ મારા કામની કદરસ્નાશી કરવા માટે કાષ્ટક યોજના ધડી, અને તે યોજનાના પરીણામમા સેવકને તેવજી તરફથી દેશ પરદેશમા વસ્તી જરથોસ્તી કામના આગેવાનોએ મોકલાવી આપેલા કદરસ્નાશી પત્રો સાથે એક પર્સ બેટ આપવા જે હકમાર મેળાવડો કીધો હતો, તે પ્રસંગે જુલો જવો જોઈતો નથી મારા મીત્ર બાઇ બરજેરજી ફરામજી બરચાની કારસાજીથી એક લખ્ય મેલાવડો બાલીવાલા ગ્રાડ થીએટરમા ૨૮ મી એપ્રિલ ૧૯૧૭ ની સમીક્ષાજના મળ્યો હતો, જે પ્રસંગે નામદાર સર જમશેદજી જીજીભાઈ પ્રમુખસ્થાન લેનાર હતા, પણ પોતાની નાદરસ્ત તબિયતના સખ્યે તેઓ આવી નહી શક્યાથી, મરહુમ શેઠ રસ્તમજી બેહરામજી જીજીભાઈ પ્રમુખ પદે બેઠા હતા એ પ્રસંગે રમોલ કોઝ કેરટના વડા જજ, મીં કુંજુલાલ મોહનલાલ ઝવેરી, બોબે કોનિકલવાલા મીં હોરનીમેન, ધરાન દેશના મુખ્યના વડા કોનસલ, મીં મીરઝા અલી અકબરખાન (બેરીસ્ટર) તથા મીં રસ્તમ પેસ્તનજી મસાની-એ, જે ઉમદા વિચારો તે પ્રસંગે તખ્તા ઉપરથી આ અદના સેવક માટે ઉભાર્યા હતા, તે માટે તે સખલા સાહેબોનો તેમજ મુખ્ય તેમજ દેશાવર ખાતે હસતી બોમવતા જુલો જુલો જરથોસ્તી મડલોના પેશકારો, પ્રમુખો અને ત્રસ્ટી સાહેબોએ એ પ્રસંગે મારી ખીનસ્વાસ્થીક સેવા માટે જે કદરસ્નાશી પત્રો રવાના કીધા હતા, અને જે એક ઉચ્ચ બનાવટની રૂપાની કારકેટમા મરહુમ શેઠ રં. બે. જીજીભાઈના બાનું ને હાથ મને બેટ અપાવ્યા હતા, તે સરવે મેહરબાનોનો હું મોટો ઉપકાર માનું છું

મદદગારોનો આભાર.

સેવટે આ મારા કામની કદરસ્નાશી કરનાર બેરખ્વાહનો મારે આભાર માનવો ધટે છે. આ દલદાર પુસ્તક પ્રગટ કરવાની જોહમતભરી જગલ માથે બેચી લેવાની મને ધણી આનાકાની થતી હતી, પણ જશન કમીટીની આ પુસ્તક પ્રગટ કરવાના કામને પાર પાડવા માટે જશન કમીટીએ એ પુસ્તકની એક સો નકલ, તેમજ જરથોસ્તી બ્રાહ્મણ મડલ તરફથી પચાસ નકલ ખરીદવાની મેહરબાની કીધાં પછી, એ કામ હાથ ધરવાની મને ઉલટ આવી હતી

એ પછી મારા કામની કદરસ્નાશી કરનાર અને સાહિત્યના કામને ઉત્તજન આપનાર આપણી કામના ખરા ખચેરખ્વાહ સર હોરમજી કાવસજી દીનશાહ એદનવાલા એ આ શાહનામાને પ્રગટ કરવાના કામમા મને જે ઉદાર સહાયતા આપી છે, તે

માટે એ માનવત વ્યકાવરનો હું મોટો આભારી થયો છું એ ઉપરાંત દુર દેશાવરોમાં વસતી પારસી અનુભવનના આગેવાન સાહેબોએ આ કેમી તવારીખને પ્રગટ કરવાના કામમાં આપેલી મદદ માટે હું તે સરવેનો આભાર માનુ છું

છેલ્લે, આ પુસ્તક પ્રગટ કરવાના કામમાં મને ઉલટ આપનાર, ફોર્ટ પ્રીટિંગ પ્રેસના મલેક બાઈ હોશંગ તેહમુરસ અકલેસરીઆને હું જીવી જવા માગતો નથી. ૧૯૨૩ ના એપ્રિલ માસમાં આ દલદાર પુસ્તક છાપવાનું કામ શરૂ કરી, નવેબર ૧૯૨૩ માં તૈયાર કરી આપવા માટે એ બાઈએ એચેવી જેહમતની સેવાના આભાર તરીકે, આ મારાં શાહનામાની પેહલ્લી આવૃત્તીના પ્રગટ કરનાર તરીકે એમનું નામ જોડવાથી મને સપુર્ણ સતોશ હાસલ થયો છે.

છેલ્લે મારા કિરતનના સંગીત કામમાં મારા સાચા મદદનીશ મરહુમ મી૦ નશરવાનજી રતનજી નરીમાને હું જીવી જવા માગતો નથી. મરહુમ મી૦ નરીમાને લગભગ વીસ વરસ સુધી, એક 'આરગનિરત્' તરીકે મારા સંગીત કામને મદદ આપી હતી. ખીન સ્વાર્થે મુબદ્દ તેમજ બાહાર ગામમાં તે મારી સાથે હંમેશા પોતાની સેવા રજુ કરતા હતા સંગીતના તેવજી એક શેક્ષીન અબ્યાસી હતા, એ મિત્રના તારીખ ૧૭ મી આગસ્ટ ૧૯૨૨ ને દીને નીપજેલાં કવખતના મરજીથી મારા કિરતનના કામને ગયલી ખોટ પુરાઈ નથી. ખુદા મરહુમના રહને શાતી બક્ષે

કરૂણા રસમાં મને મેળ મલે છે હાસ્યરસ જો કે મને પસંદ પડે છે, પણ કરૂણા રસ તરફ મારો બાંધ વધારે છે જેમ ખીજ લખનારાઓની નસર ઉપરથી શીરહોસીએ પોતાના વિચારો નજમમાં રચ્યા છે, તેમ શીરહોસીની નજમને આધારે સેવકે રસ્તમ અને સોહરાબ, શીયાવક્ષ અને શીરગીઝ, રસ્તમ અને અરફ નદ્યાર તેમજ ખુશરો અને શીરીન વિગેરે ખીજ કરૂણારસ દારતાનોના મજમુન ધ્યાનમાં રાખી, મેં મારા મનના વિચારોને નજમ રૂપે ગતીમાં મેલ્યા છે. દાખલા તરીકે ખુશરોના દોખમાં અદર શીરીનની માહેતમ શીરહોસીએ ઝાણ દરશાવી નથી, પણ શાએર નીઝામીએ તે માટે જે હશારો કીધો છે, તે ઉપરથી શીરીનની માહેતમપોશીને મેં વધારે વેગ આપ્યો છે અને તેજ પ્રમાણે ખીજ સઘલા દારતાનોમાં મેં મારી યથા શક્તી પ્રમાણે જે કાંઈ સુઝ્યું છે તે રચ્યું છે એ સબધમાં જે ખાસ જણાવવા માગુ છું, તે એટલુંજ કે શીરહોસીના મજમુનને જાળવી રાખી, મેં મારા ખ્યાલોને ગતીમાં મુક્યા છે તેમજ જ્યાં જરૂર જણાઈ છે, ત્યાં કેટલીક શીરહોસીની જગ આસ્કાર શાએરોના તરજુમાનેમે નજમનું રૂપ આપ્યું છે

એ રીતે પચીસ વરસમાં સોલ હજાર શાએરોની રચાવટ કેમી તવારીખના બાંધમાં રચી, જરૂરોશતી આલમને આજે તે સઘલું હું બેટ કરૂ છું

પણ ખતમ કીધા આગમચ કલ્લા વગર ચાલતું નથી, કે આ કાનીનો એકજ કાયદો સઘલા માટે એક સરખી રીતે બધાયલો છે જે હાલ કિયામતે મારી આગમચ ખીજના કીધા છે, તે હાલ એક રોજ મારોખી થવાના છે. રશીકા ત્યારે તમો કાહ અને હું કાહ !

(૧૧. ૮ માર્ચ ૧૯૨૩)
જાનજીવન ઇ. ઇ. ૫૮૮૮

OPINIONS OF THE PRESS.

સગીત વાંચણો વિશે જાહેર ઓપાના મત.

રૂસ્તમ સોહરાબનું સગીત વાંચણ.

[રાત્રિ ગોફતાર તા. ૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૮૬૭ માંથી ઉતારો]

ગઈ તા. ૨૨ મી અને રવાવેરે સાંજે ૬૦ થી ૬૧૦ ઇન્ડીટ્યુટના દીવાનખાનામાં વેટરીનરી સરખાન ધનજીભાઈ પટેલના સગીત સંબંધી સહાનુકંપણથી એક શેડીન પારસી મંડળને નિર્દોષ પણ સુધર ગમતનું એક રમણીક સંધન મળ્યું હતું શાહનામાં મધેનું રૂસ્તમ સોહરાબનું અસરકારક દારતાન સંધન ગાયનમાં વાચી જવાનું એ જીવાન ગૃહસ્થે જાહેર કરવાથી, તે વાચણ સાંભળવાને નોત્રેલા પારસી આનુઓ અને ગૃહસ્થોની એક મોટી મિજલસ ભેગી મળી હતી, જેઓથી આખું દીવાનખાનું ચિત્તર ભરાઈ જવા છતાં, અવલથી આખર સુધી સંધન વાચણ કરસી પણ હરકત વિના રૂતેહમદી સાથે પસાર થયું હતું સંભાની ખુશી મી. કે. ખુશરો નવરોજી કાબરાજીએ લીધી હતી * * * મી. ધનજીભાઈએ વાચણ શરૂ કરી, તેમાં ગાત્રના આશરે ૫૦ જુદા જુદા રાગ રાગણીવળા ગાયનો જોડેલા, અને તેનાં છાપેલા ચોપાન્યા સમાસદોમાં આગમચથી વેહેચેલા હતા ગાયન ગાવામાં મી. પટેલને મુદ્દ આપવા માટે સાત નાહતી પારસી કન્યાઓ રાગજુમી ઉપર તૈયાર થઈ હતી, જેઓમાં એક તો ધણીજ કુમળી વયના નાનકડા જુલકાનો સુરવર રળી જવાથી, દોમળ સરોદનું એક તીલ્લ ગીત મંડળ ગોઠવાયું હતું મી. ધનજીભાઈ પટેલને અવાજ ધણેજ ખુલ્લો અને સ્વચ્છ હોવાથી, તેવણે સંધના ગાયનો મીઠાકથી સારા જોસ અને ઝમક સાથે ગાયા હતા અને ગીતોની વચે વચે, વાર્તાના ભાગની દારસી બેતની ગુજરાતી સેરો, શાહનામાંની અસલી દબથી રાગ કાહડીને વાચી સંભળાવી હતી આ વાચણ કરવાનો પોતાનો હેતુ મી. ધનજીભાઈ પટેલે શરૂઆતમાં જ સ્પષ્ટ કર્યો કે, દેશી રાગ વિધા વિધેના પોતાના આગલા ભાષણોમાં મી. કાબરાજીએ એવું સિદ્ધાંત આપ્યું હતું, કે જુદા જુદા રાગ રાગણીઓ, જુદા જુદા માણસાઈ જુસ્સાને સ્વરૂપ આપી શકે છે, અને જેવો જુસ્સો દેખાડવો હોય, તેવો તેને અનુસરતો રાગ અથવા રાગણી દેશી ગાયનમાંથી લાગુ પાડી શકાય છે ત્યારે સગીત શાસ્ત્રનું એ સિદ્ધાંત ધ્યાનમાં રાખીને, તેવણે રૂસ્તમ સોહરાબની કાહણીમાંના તરેહવાર જુદા જુદા જુસ્સાઓને છાજતા રાગોમાં તરેહવાર ગાયને બનાવ્યા છે, અને તે આ મિજલસ આગળ રજુ કરીધાં છે

એટલું કહી તેવણે વાચણ શરૂ કરી, જે ઉપલા ખોલાસા પ્રમાણે જુદા જુદા જુસ્સાઓને ભગતી જુદી જુદી રાગણીઓમાં જોડવાને લીધે ધણું અસરકારક મહં પડ્યું હતું * * * રૂસ્તમ સોહરાબની વાર્તાના દીલ ઉરકેરનાર બનાવો શરૂ થયા. તેના ગાયનો આવ્યાં, તો જો કે એટલાં સુધીના ગાયનોએ પણ તમાશગીરો ઉપર એવી સારી અસર કરીધી, કે તેઓએ તાલીથી ખુશાલી બતાવવા માંડી. તેને વાંચણ કરતાં શરૂઆતમાં જ અટકાવીને તમાશગીરોની ઉલટને ઠડી પાડી નાખતા કહ્યું કે, લગભગ ૫૦ ગાયન મને હુલ્લ ગાવાના છે, તેમાં તુલ્લીઓ પાડવાથી વખત જતા લ'ખાણુ થઈ જશે, અને હરકત થશે, માટે

તાલીઓથી પોતાનો ચુકાદો તુર્તાતુર્ત નહીં આપતાં, તેવણે સભાને અરજ કીધી, કે તેઓએ પોતાની ખુશાલી કાંઈ ઉપજે તો, તથા પોતાનો ચુકાદો જે કાંઈ હોય તો તે સેવક સુધી મુલતવી રાખવો. આમ કહીને તાલીઓનો અટકાવ કીધાથી, બાકીના ગાયનો વાર્તાના ગભીર પ્રકારના બેશ મુજબ ઘણીક મલીરાઈથી ગાવામાં અને ગભીરાઈથીજ સાંભળવામાં આવ્યાં * * *

વારતાના જુદા જુદા બનાવોએ તેમને લગતા ગાયનના બેસને લીધે, તમાશગીરો ઉપર સારી અસર કરી હતી, અને વારતાની સેવકે ધણીક તમાશગીરોની આખ્યો બી ગાયલી જણાઈ હતી અમત્ય કરીને બાપ બેટાના એક બીજા વિષેના અમણપણા અને એકબેને પીછાનવાની નિષફગતાના ભાગ ઉપર તમાશગીરોની તિક્ષણ લાગણી ઉત્કેરાઈ હતી, અને બાપે દીકરાની છાતીમાં ખજર ભેડી દેવાના ભાગ ઉપર તો કેટલીક તમાશગીર બાનુઓ પોતાનો બરાઈ આવેલો ડીઓ કઠણાઈથી અટકાવી શકી હતી. સઘળું વાંચણ આસરે અઢી કલાકમાં, એટલે કે મીં પટેલે ધારવા કરતા વેહલુ પુર થયું, અને તમાશગીરોએ તાલીના બેસબર ગગડાટથી પોતાને થયેલી અસર દેખાડી આપી

વાચણની સેવકે મીં પટેલનો ઉપકાર માનવાની દરખાસ્ત કરતા સરનશીન મીં કાબરાજીએ સમજાવ્યું કે * * * * મીં પટેલે આજ વીસ વરસ ઉપર મારાજ હાથ તળે ગાયનના પેહુલા થાઠ હાંસલ કીધા હતા, તે વખતથી એવનની ગાયન શક્તિ વિષે મેં સાડૂ મત બાંધ્યું હતું, અને તે લાંબા વખત ઉપર જે શરૂઆત કીધી તેનું આજે આવું સાડૂ પ્રજા નિષજવા માટે મીં કાબરાજીએ પોતાની મગફૂરો જાહેર કીધી એ દાસતાન આવા અસરકારક આકારમાં મુકીને મીજલસને ગમત આપવા માટે મીં ધ. ન પટેલે જે રજ અને મેહનત લીધી, તેને માટે તેવણનો ઉપકાર માનવાની દરખાસ્ત સભાએ ઉલટથી પસાર કીધી * * *

એક માહુવરી ચોપાનીયાના ધરાકોની મહેફીલમાં રૂસ્તમ અને સોહરાબનું સંગીત કિર્તન

[રાસ્ત ગોફતાર તાં ૩૧ મી અક્ટોબર ૧૮૯૭ માંથી ઉતારો]

* * * આગેવાન શેહની બાનુઓ અતે ગૃહસ્થોનો તે એક સુદર અને બપકાદાર મેળાવડો નોતર્યો હતો * * * આખું દીવાનખાનું એવું ચીકાર ભરાઈ ગયું હતું, કે ગ્યાલરી ઉપર બાનુઓને માટે બેઠક કરવી પડી હતી, અને ૬૦ કાં હોલના દીવાનખાનામાં કદાચજ નજર પડે છે એવી એક મોટી તોપણ શાત અને શાંતિ-સલુકવાલી અને માનભરી મિજલસ હાજર થઈ હતી * * * સભાની ખુરસી મીં કેબલર નં ૧૦ કાબરાજીને આપવામાં આવી હતી. * * * મીં પટેલે પોતાની સરેસ્તાની આલાકીથી અને સુસ્વરથી પોતાના અસરકારક ગાયનો ગાવા અને બેતબાણુ વાંચવા માંડી * * * વાંચણના બીજા અને ત્રીજા ભાગની વચ્ચે એક નાહની જેવી ક્રિયા થઈ હતી તે એ કે મેલાવડો કરનાર મીં અને મીસીસ પાલમકોટ તરફથી વાચણ કરતાં મીં પટેલને એક રૂપાની પ્લેટ તથા તરવીર ભેટ આપવામાં આવી હતી. * * *

વાચણી સેવે સરનશીન મીં કામરાજીએ મીં પટેનને ઉપકાર માનવાની દરખાસ્ત કરતા સમગ્રબુ કે દેશી રાગ વિદ્યાની જે મુખ્ય ખુમીની મીં પટેલે પીછાણુ રાખી છે, તે એ કે જુદા જુદા રાગ રાગણીઓ જુદા જુદા માણુ-સાંઈ જુસ્સાને રંગરૂપ આપી છે એ ઉપરથી આ અસરકારક દાસ્તાંનમાં ઉભા થતા તરેહવાર જુસ્સાઓને લાગુ પડતી તરેહવાર રાગ રાગણીઓ શોધી કાઢવાનો જે ધણી કસદ કરે, તેનું દેગી સંગીત શાસ્ત્રના જ્ઞાનનું મધ્ય ઉંડુ ભડોળ હોયુ જોઈએ મીં ધનજીભાઈએ દાસ્તાંનના જુસ્સાઓને લાગુ પડતા જુદી જુદી રાગ રાગણીઓ ચુટી કાઢવામાં તેણે બોહલુ જ્ઞાન હેખાડ્યું છે, અને પોતાના જ્ઞાનને બીજાઓને લાલ આપવાની કૃત્તેહમદ કાશીશ કીધી છે * * *

જમશેદી નવરોજીનું સંગીત કીરતન મીં ધનજીભાઈ ન પટેલનું શાહનામાનું વાંચન.

[જામે જમશેદ તા. ૨૩ મી માર્ચ ૧૯૦૪ માંથી ઉતારો]

જમશેદી નવરોજીના તેહેવાર ઉપર જમશેદ અને 'ઝોહાક'નું વાચણુ સાંભળવા જરથોસ્તી ભાઈઓની ખાએસને અનુસરીને બ્રમ્મે જશને રૂંઝે અફરમજદ મડળી તરફથી સંગીતના અનુભવી મીં ધનજીભાઈ નવરોજી પટેલે મહ પરમ દીને રાતના ૯ કલાકે ધોબીતલાવ આગળના ફરામજી કાવસજી ઇન્ડીટયુમા શેહનશાહ જમશેદનું નસીયતરૂપી દીલ ખુશ દાસ્તાંન બેનમાજી અને સંગીત રૂપમા અસરકારક રીતે રજુ કીધું હતું. * * * આ જમશેદી સંગીત કીરતન સાંભળવા માટે ઐતાજનોની ધંધુખર રાતના ૮ કલાકથી થર થઈ હતી, અને એક કલાકમાં તો ફરામજી કાવસજી ઇન્ડીટયુટના દીવાનખાનામાં ઐતાજનોની ધમાલ અસધારણુ થઈ પડી હતી * * * દીવાનખાનાની ચારે બાજુએ જરથોસ્તી ભાઈઓની મોટી સખ્ખા એકઠી થયલી હોવાથી, વચ્ચેથી પસાર નટીક થયું મુશકિત થઈ પડ્યું હતું તખ્ખતા ઉપર પણ ખીજમાર બેઠકો બોહવવામાં આવી હતી આ પવીત્ર હિંગામનું વાચણુ સાંભળવાની ઐતાજનોની ઇતેઝરી એ ઉપરથી માવમ પડતી કે તે માટે છેક વાદરા, સાતાકરજ, માહીમ વગેરે દુરના ભાગોમાંથી પણ જરથોસ્તી કુટુંબો રાતના નીકળી આવેલાં જણાયા હતા * * *

ભરૂચમાં પારસી આનંદ

'પ્રીરહોસી તુસીનુ સોનેરી બાવલુ પારસીઓએ કરવું જોઈએ' ૬૧૦ ધ. ન પટેલને ભરૂચ અનજીમન તરફથી મળેલી શાલ.

[અખબારે સોદાગર સોમવાર તા. ૨૬ મી એપ્રિલ ૧૯૦૯ માંથી ઉતારો]

(હમારા ખબરપત્રી તરફથી)

લગભગ એક અઠવાડયુ હમો ભરૂચ વાસીને તમારા મુબઈવાલા ૬૧૦ ધનજીભાઈ પટેલે અતરે આવી આભારી કીધા છે. એવળુના શાહનામાના વાચણોના અહેવાલ મુબઈના

છાપામાં વાચી એવણુને ભેટના અને સામગ્રી ભર્યના પારસીઓ ધનનેભર હતા, તે આ તે હમારી પચાચેતના મેનેજર તરફી ખાનખહાદુર આદરજ દલામે એવણુને ખોલાડી હમુને એક કીમતી તક એવણુને સાબળવાની આપી છે ડાઁ પટેમે જેમ ભર્યાઓને રડાવીયા છે, તેમ હસાવીયા પણ છે અરથાત એવણુના વાચણોથી જ્યારે બધરાઓ રડીને ધરે ગયા, ત્યારે એવણુના સગીત ઉપરના (હાલરડાવાલા) ભાશણથી બધરાઓ હસી હસીને ધરે ગયા હતા.

છેલ્લે દીવસે એટલે રર મી તારીખે “ જમશેદ અને જોહાક ” નુ વાચણ કીધુ હતું સભામાં ખાનખહાદુર શેઠ આદરજ દલાન મુખ્ય અન્યા હતા તેવણુ કાંઈ ખોલે તેટલા એક સભાજન ડાઁ પટેલના વાચણથી એટલો તો જોશમાં આવી ઉત્કેરાઈ ગયો, કે તે પોતાના મનનો જુસ્સો અટકારી શક્યો નહી, અને પોતે વાચણ કરીની તારીખમાં ત્યાજ એકે કવીના જોડી કહાડી, સભામાં આગે જુલદ ડાઁ પટેલનો ઉપકાર માની ગાવા મડી ગયો.

“ ધનજીશાહ પટેલને તશરીફ ફરમાયા,
હૃદયમે આફે શાહનામા સુનાયા ! ”

છેલ્લે દીવસે આદરજ દલાલે શાહનામાની એ પારસી હકીકત ઉપર બોલતા, શીરહોસીની કવીનાઈ શકતીની તારીફ ફરી, દયગીર થઈ જણાવ્યું, કે ફોરહોસીએ પારસી કોમને શાહનામામાં જેવી કોતાબ લખી અમર બનાવી છે, પણ ઘણું દલગીર ભરેલું છે, કે તેના બદલામાં શીરહોસીની યાદ જળવાય એવું પારસીઓએ જરાખી કીધું નથી ખરું જોતાં હરેક પારસીનો ફરજ છે, કે બને તો શીરહોસીનું સોનાનું બાવલું ખનાવી તેની યાદ સહાની કાયમ રાખવી એ પછી ભર્યની પારસી અનજુમન તરફથી ડાઁ ધનજીભાઈ પટેલને શેઠ રસ્તમજ વખારીઆએ એક કીમતી શાલ ભેટ આપી હતી.

વળતો જવાબ દેતા ડાઁ પટેમે સગીત ઉપર ભર્યના બાનુઓનો અતીશય શોખ જોઈ, સગીતના કામનો અભ્યાસ કરવાને પારસી શોખીન બાનુઓને ઠલદ અને ઉતેજન મળે એવી નેમથી, પોતાના સગીત ભાશણોના રૂ ૧૦૦ ની કીમતના “ કલાવત ” નામના પુસ્તકો ભેટ કરતા બોલ્યા, કે તે પુસ્તકો ખાનખહાદુર શેઠ આદરજ દલાલે, એવા લાએક બાનુઓને મારી બધાં દુવા અને ઇચ્છા સાથે ભેટ કરવા, કે જેઓ સગીતનો અભ્યાસ કરતા હોય, અને તેનો તેઓ ઉપયોગ કરી શકે.

બેસપતવારે મોડી રાત્રે ડાઁ ધનજીભાઈ પટેલ, શેઠ શેઠ મનચેરશા વખારીઆને બગેચી હાર ગજરા અને જુલ તુરા લઈ મુબઈ ઉપડી ગયા હતા.

ફે ૩૧૦ હાલમાં ૨૪માં થતો બગ સહેજમાં બચી જવાથી,
જાહેરમાં થયેલી ચર્ચાના ધ ન પટેલે
આપેલો જવાબ.

[જામે જમશેદ તા. ૧૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦ માંથી ઉતારો.]
જામે જમશેદના અધીપતી ભેગ.

* * * * ૬૦ કાં હાલ માટેની ગ્યાલરી ઉપર ૧૫૦ આદમીથી વધુ
આદમી બેસાડવાની મનાઈ છે, પણ કોઈમી વખત આગળ મે ગ્યાલરી ઉપર એટલી
મોટી સંખ્યામાં (લગભગ ૩૦૦) લોકોને ભેગા મળેલા જોયલા નહીં હોવાથી, કદાચ
ગ્યાલરી લઈ જાય, એવી મને શંકા પડી. તેના અટકાવ તરીકે મે ગ્યાલરી ઉપર
બેઠેલા સાહેબોને અરજ કરી, કે થોડાકોએ નીચે ઉતરવું * * * પણ તેમના
ભેગ માં એ વાત ઉતરી નહીં. * * * એ પછી બરાબર નવ કલાકે વાચણ શરૂ
કરવાની જ્યારે મે તજવીજ કરીધી, ત્યારે સભાના દીવાનખાનામાં પારસી બાનુઓ
અને ગ્રહસ્થોની એક મોટી સંખ્યા મને દાખલ થતી જણાઈ. * * * સવા નવે
વાચણ શરૂ થયું, * * * પણ તેટલામાં વળી એક મોટી સંખ્યામાં પારસી બાનુઓ
અને ગ્રહસ્થો દીવાનખાનામાં પાણીના રેલા સમાન બેધડક ત્રાલી આવતા જણાયા.
દીવાનખાનાના બે દારો આગળ ગ્રહસ્થોની મોટી સંખ્યાને ઉભું રેહવું પડ્યું.
બાનુઓને ભાટે જગ્યા ફાળવવા પાડી શકાઈ નહીં. થોડાક બાનુઓને તખતા ઉપર
ઝાડ્યાં. એટલું છતાં બાનુઓ સાડા નવ વાગ્યા પછી પાછા આવતાજ ગયા, અને સેવટે
દીવાનખાનામાં બેસવાની, તેમજ બેસું રહેવાની જગ્યા વટીક રહી નહીં. પાછવથી
કેટલાક બાનુઓને એક ખુરસી ઉપર બે, અને બે ખુરસી ઉપર ત્રણ ત્રણ ઝોડવી દીધાં.
બહારથી આવતા નવા તમાશગીરોને ના પાડવા છતાં તેઓ જખરીથી દીવાનખાનામાં
દાખલ થતા ગયા, અને દીવાનખાનામાં બેઠેલાંઓને બહાર નીકળવા જોટલીથી જગ્યા
જ્યારે મળી નહીં, ત્યારે મામલો ગભીર થઈ ગયેલો તેમને જણાયો. બાનુઓની
ધીરજ હવે રહી નહીં, અને તેઓ ગમરાટમાં પડેલા જણાયા આવા સંજોગ વચ્ચે
* * * મે જાહેર કરીધું, કે હું વાચણ વાંચી શકતો નથી * * * ખરી વાત છે
કે બાનુઓને દીવાનખાનામાં દાખલ થતા, તેમજ દીવાનખાનું છોડી જતાં બધીક
અડચણ અને વેઠ ખમવી પડી હશે કેટલાકોના જાની સાકળી ટુટી જવાની ફરીયાદ
થઈ હતી, અને કેટલીક બાનુઓના પોશાકની પણ બરબાદી થયેલી જણાઈ હતી.
એવે સમયે બધાકે ગ્રહસ્થો તેમની મુશ્કેલીમાં તેમને બચાવ કરતા જણાયા હતા * * * *
લા. ૬ વાગીર ધ. ન. પટેલ

Extract From the Third Annual Report 1912-13.

• YOUNG MEN'S ZOROASTRIAN ASSOCIATION OF KARACHI

(૪) SHAH NAMEH READINGS.

Dr. D. N. Patel of Bombay, the well-known author and journalist, was
invited by the Association in December 1912 for the Recital of Shah Nameh

He attracted a large audience, unprecedented in the history of Karachi Parsis. During his stay here, our community had the good opportunity of hearing a graphical description of the great deeds of our fore fathers. He has rendered a unique service to the Parsis by reviving amongst them a taste for ancient history

* * *

Dr D. N PATEL OF BOMBAY.

As mentioned elsewhere in this Report, Dr Patel was invited by the Association in December 1912, as the Karachi Parsi public was very anxious to hear Shah Nameh pieces, specially composed by him. He is so well known as an author and journalist that we do not see the necessity of any repetition. We, as it concerns us, take this opportunity of pointing out to the public his rare ability as a student of Shah Nameh. He deserves the thanks of all the Parsis of India for an amount of labour which he has apparently taken to put before the public the history of our ancestors in an impressive form. History has a very important moral value. Dr Patel seems to have understood this very clearly, and hence he has devoted his time and energy to the pleasant task of writing "Shah Nameh Pieces". Fortunately for his hearers, Dr Patel is a sweet musician and that adds immensely to the interest and instruction which a piece of Shah Nameh is meant to convey to the audience. Besides to the astonishment of all his hearers, he sings, recites and speaks continuously for 2 hours and sometimes longer, without faltering or even without so much as a little change in time and voice. He was presented with a silver cup by Mr F E Panthaky on behalf of the Parsi Anjuman of Karachi, and thanked in suitable words by Mr K H Katrak on behalf of the Y M. Z A We, in conclusion, heartily thank Dr Patel once more, and sincerely wish that he should continue his activity in this direction and that undoubtedly would be a great gain to the Parsi community

કરાંચીમાં શાહનામાના વાંચણે ડા० પટેલના જીદાં જીદાં હીલકસ
વાંચણોએ કરાંચીના જરયોશનીઓનુ કરેલુ મોકુ ખેચાણુ.

રૂસ્તમ સોહરાબનુ હીલકસ કાસતાંન.

૧૦૦૦ ખાંતુઓ અને ગ્રહસ્થાનુ રેકર્ડ ગેધરી મ.

[ધી પારસી, તા० ૬ ઠી જાનેવારી ૧૯૧૩ માંથી ઉતારો.]

(હમારા ખબરપત્રી તરફથી. કરાંચી, તા० ૨ જી જાનેવારી ૧૯૧૩.)

ય ગ મેન્સ ઝોરાજીચન એસોસીએશન તરફથી

થયલુ ખાસ આમ જણુ.

અત્રેની યગમેન્સ ઝો० એ० તરફથી ડા० પટેલને અત્રે આવી પોતાના વાંચણો
રજુ કરવા માટે ખાસ ઇજન કરવામા આવ્યુ છે, કે જે ડા० પટેલે માન સાથ

સ્વીકાર્યું છે ૩૦ પટેલ તા ૧૯ મીના અને આવી પહોંચ્યા છે, એટલે નજદીક આજ બે અઠવાડીયા થયા એએના વાચણો અતરે ચાલુ થયા છે. ગઈ કાલ સુધીમા ૩૦ પટેલ ૮ દીલકસ વાચણો રજુ કર્યા, જે આ પ્રમાણેના હતા — ૧, અશો શ્યાવક્ષ યાને શ્યાવક્ષ અને શીરગીઝ, ૨, જમશેદ અને ઝોહાક, ૩. યઝદઝદ શહેરી-યાર યાને પારસી શેહનશાહતનુ પડી ભાગવુ, ૪, કુહે મલ્લ યાને આતશ પરસ્ત, ૫, પયગમખર જરથુસ્ત્ર, ૬, હાલરકા, ૭, ઝાલ અને રોદાબે, અને ૮, રસ્તમ અને સોહરાબ આર્વા દીલપઝીર શાહનામાના દાસ્તાનો બેતબાલ અને ગાયનો સાથ કરાચીમા પહેલવહેલા રજુ થયા છે, અને તે માટે અનેતુ લોકે વગર શકે અસાધારણ ઉત્સાહ અને ઉમંગ દેખાડે છે. દરેક વાચણે નજદીક ૮૦૦ બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો હાજરી આપે છે, કે જે કરાચીની નાનકડી પારસી વસ્તી ધ્યાનમા લેતા, તે અલગતાં અસાધારણ કહી શકાય. આવા વાચણોથી અને લોકોની મનવર સંખ્યાથી જે મહેમાર થાય છે, તે પારસી તહેવારોનો ખ્યાલ આપે છે, અને પરકોમવાલાઓ વડીક જમારે પારસી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોના ટોળાએ ટોળા અને ગાડીઓની અલગઅલગ ઝોરાસીયન કલબ તરફ કુચ કરતી જોય છે, ત્યારે પુછપુરછ કરતાં જણાય છે, કે એ સર્વે દોડા દોડી અને ચલવલ શા માટે છે. વાચણ શરૂ કરવાની એક કલાક આગ-મચથી લોકોનો ધસારો શરૂ થાય છે, અને થોડીક મીનીટમાં હાલ એક નોકથી બીજે નોક સુધી બીચો બીચ ભરાઈ જાય છે, અને તેના પરીણામે એક મોટી સંખ્યાને બહુજ વેઠ બેચી, કલાક સુધી બહાર ઉભુ રહેવું પડે છે.

મીસીસ ધાલાના પ્રમુખપણા હેઠળ બાનુઓનો મેળાવડો.

તા. ૨૭ મીએ મીસીસ કુવરબાઈ માણેકજી ધાલાના પ્રમુખપણા હેઠળ અનેના બાનુ મંડળ તરફથી ૩૦ એટલે એક નવી બાબત રજુ કરી હતી તેવણે “હાલરકા” ઉપર એક બહુજ રમુજ ભાશાણુ કર્યું હતું. શરૂઆતમા ૩૦ પટેલ ગાયનની મધુરતા, ગાયનની ઉપતી, અને ગાયનથી ઉપજતી અસર ઉપર એક લંબાણુ વીવેચન કર્યું હતું, અને ત્યાર પછી આપના પારસી લગ્નો વેળા ગવાતાં બેહુલ ગાયનો કેવા ગવાય છે, અને તે ખરી રીતે કેવા ગવાવા જોઈએ, તે દાખલા ફલીલો સાથે બતલાવી આપ્યું હતું એએ બોલ્યા કે સર્વ ગાયનો કાંઈ હાલરકાની હરોલમા આવી શકે નહી. ચોકસ હોયે ગવાયલાં ચોકસ રામવાળાજી ગાયનો હાલરકા તરીકે ચાલી શકે. ત્યાર પછી બુદી બુદી કામો વચ્ચે ગવાતાં હાલરકા, તેવણે હાજર રહેલાઓની બહુજ રમુજ વચ્ચે રજુ કર્યા હતા. ૩૦ પટેલે બાર મુકીને સમજાવ્યું કે હાલરકાના ગાયનો જે ખરી રીતે ગાવામા આવે, અને તેવા ગાયનોનું બધારણુ પણ જે તેવું હય પ્રકારનું હોય, તે તે વગર શકે એક બાળક ઉપર બહુજ ઉઠી અસર ઉપજાવે છે, અને એક બાળકને ઉધારવા અને ઉછેરવા તે બહુજ મદદગાર થઈ પડે છે. આ ફક્તીરીબર્યું છે કે આપણા બાનુઓનો મોટો ભાગ જેઓ આજ માતાની જોખમ ભરેલી જમા બેગવે છે, તેઓ હાલરકા શું છે તે સમજતા નથી, પણ તેમા કસુર જોડેલો તેઓનો નથી, તેટલો તેઓના મમાઈ બપાઈઓનો છે, કારણ તેઓ તરફની એવી તાલીમની ગેરહા-

રીમાં આખરે બચ્ચાને ખમતુ પડે છે આજે મોટે ભાગે પારસી માતાઓ પોતાના પુત્ર બચ્ચાઓને જોવાનીજ આધારોને હવાલે કરે છે, અને તેમ કરી પોતાના બચ્ચા પ્રત્યે હાલરડા ગાવાની એક મોતેબર જોખમદારી તેઓ પોતાના બચ્ચાના ગેરલાભે ત્યાગ કરતા જાય છે આપણા કદીમ કીરતીવત નિયામોને કે જેઓની બહાદુરી અને દીલાવરીના ખ્યાનો આજ એક અઠવાડીયુ થયુ હું તમે આગળ રજુ કરતો આવ્યો છું, તે બહાદુરી અને દીલાવરી કાણુને આભારી હતા? અલબત્ત તેઓની માતાઓને, કે જેઓએ પોતાના બચ્ચાઓને તેઓની જીંદગીની શરૂઆતના તબક્કાથીજ હાલરડા ગાઇ તેઓ ઉપર ગોપા એક ચમતકારીક અસર ઉપજાવી હતી. અને તેથીજ તેઓનું શુરાતન જાણુવાને આજે આપણે આજે ભાવ્યશાળી નિવડયા છીએ. (જેશબર તાલીઓ)

**ફરતમ સોહરાબનું જાણીતું ફારતાંન ૧૦૦૦ ખાનુઓ અને
અહરથોનો જ ગી મેળાવડો**

આતવાર.તાં ૨૯ મીનો છેલ્લો દિવસ હતો એ દિવસે ફરતમ અને સોહરાબનું જાણીતું ફારતાંન રજુ કરવામા આવ્યું હતું આ વેળાએ ‘શી’ રાખવામા આવી હતી, અને તેથી મેગી થયેલી ધરખમ આવક, અત્રેની પારસી વીરબાઇજી રકુલ ફંડને એનાયત કરવામા આવી હતી આ વેળા ફરતમની પારસી તવારીખમા એક કદી નહી અનેલો બનાવ બનવા પામ્યો હતો, અને તે એ કે નજદીક ૧૦૦૦ ખાનુઓ અને અહરથોનો એક જ ગી મેળાવડો, આ વાચણુ દેળા મેગો થવા પામ્યો હતો. હાલ ખીચોખીચ ભરાઇ ગયો હતો, તે એટલે સુધી કે ખુરસીઓ વચ્ચે એક ધચ ભાર પથુ જગ્યા ન હતી. વાચણુ પાંચ વાગે શરૂ થનાર હતું, પણ ભેડોનો ધસારો કા વાચાથી શરૂ થયો હતો ઉપલુ વાચણુ ૬૦ પટેલે બહુજ બાહોશીથી રજુ કરીધું હતું, અને લોકોએ તે ધીરજથી ધ્યાનથી, અને મોજ લઇ સાંભળ્યુ હતું વાચણુના પાછલા ભાગ ઉપર આવતા, એટલે તે ભાગ ઉપર કે જ્યારે ફરતમ અને સોહરાબ વચ્ચે તાનાજની થાય છે, અને સોહરાબ ફરતમને હાથે અજાણુપણામા માર્યો જાય છે, ત્યારે હાલમા એટલી શાંતી ફેલાઇ હતી, કે તે વખતે જમીન ઉપર એક ટાંચણી પડતે, તો તેનો અવાજ પણ અચુક રીતે આવી શકતે

મીં કુરામરોઝ પંથકીએ માનેલો આભાર

વાચણુ પુર થતા મીં કુરામરોઝ પંથકીએ અનજુમન તરફથી ૬૦ પટેલનો આભાર માન્યો હતો તેવણુ મોલ્યા કે ૬૦ પટેલના આજના વાચણુથી જે એક ધરખમ રકમ ઉભી થવા પામી છે, અને તેમ થવાથી પારસી વીરબાઇજી રકુલને જે ઉચકા મળ્યો છે, તે માટે ૬૦ પટેલનો કેમ આભાર માનવો તે હું સમજી શકતો નથી ૬૦ પટેલ એક ધચ કરતા, એક લેખક, અને ગાયનો રચનાર તરીકે જે નામના મેળવી છે, તેમાં કેટલુ વળુદ સમાયલુ છે, તે આપણે જોઇ લીધુ છે. વળી કેશી સગીત ઉપર અવણુ કેટલો અસાધારણ કાણુ ધરાવે છે, તે પણ તમેએ અનુભવ્યું છે, એટલે મારે માટે વધુ બોલવાનું રહ્યું નથી. આજ નજદીક જે અઠવાડીયા થયા આપણા નિયામોનો

દીલાવરીના દાસ્તાનો એવણે આપણને સમજાવ્યા છે, તે ઉપર આપણા જવાબમાં એ મનન કરવું જોઈએ * * * ત્યાર બાદ મીં કરામરોએ અનજુમન તરફથી ડાં પટેલને એક સુદર ચાદીની “ડોક્ટર” એનાયત કરી હતી.

મીં કાવસણ કાનકનું વીવેચન

યમ મેન્સ ઝોરાસાવન એસોશીએશન તરફથી મીં કાવસણ કાનક ડાં પટેલને ઉપકાર માનતા બોલ્યા કે, બાનુઓ અને મહસ્થો, મારા એકવીસ વરસના કરાચીના વસવાટમાં ધણાએક પારસી મેળાવડામાં મને હાજરી આપવાની તક મળી છે, પણ આવો એક મળવર મેળાવડો મેં કદી પણ અનુભવ્યો નથી એજ અતલાવે છે, કે ડાં પટેલના વાચણો માટે તમે કેટલી શીદાગીરી અતલાવો છો. * * *

કરાંચીમાં શાહુનામાના કીરતનો

[જામે જમશેદ તાં ૩ જી જાનેવારી ૧૯૧૨ માંથી ઉતારો.]

* * * * મારા ગયા કાગલમાં લખ્યા મુજબ મહ તાં ૨૭ મીએ કરાચી જરથોસ્તી બાંતુ મંડુળ તરફથી ડાં ધનજીભાઈએ ‘હાલ-ડા’ ઉપર સમીત સાથે બાસણ આપ્યું હતું, તે વખતે પુશકળ બાનુઓ હાજર હતા * * * મહ કામે પારસી વીરબાઈજી સ્કુલના લાભ માટે સોહરાબ અને રસ્તમનુ દાસ્તાન ધણી છટાથી માંધ સાબળાવ્યું હતું. એ વખતે બાનુઓ અને મહસ્થોની એટલી ગીરદી થઈ હતી, કે હિલા રહેવાની બીલકુલ જગા બાકી રહી હતી નહીં. એ દિનની આવક, નજવી શી હતી, તે છતાં રૂ. ૪૨૫ થઈ હતી જે બધી રકમ ડાં ધનજીભાઈએ એ સ્કુલના ફંડમાં આપી હતી.

દાસ્તાન પુર થવા પછી અનજુમનના સરનશીન મીં કરામરો પથકીએ અનજુમન તરફથી ડોક્ટર ધનજીભાઈનો ઉપકાર માનતા જણાવ્યું, કે ડોક્ટર ધનજીભાઈ એક જરનાલીસ્ટ તરીકે, એક સારા ગાનાર તરીકે, અને સંગીતપરના સરસ કાણુ ધરાવનાર તરીકે જાણીતા થયલા છે અને આજે દસ દીવસ થયા જે આપણે સાબળાયું છે તે દેખાડે છે કે એવનનો સંગીત પરનો કાણુ ધણો મજબુત છે. તેમના કીરતન અને વાચણો દીક્કસ અને જુસાદાર છે, અને એ સાબળી આપણે ધરાનપર ચઢાઈ લઈ જઈએ એવું જેમ આપણામાં આવે છે. આજ રોજની આવક રૂ. ૪૨૫ થઈ છે, તે ડોક્ટર ધનજીભાઈએ પારસી વીરબાઈજી સ્કુલના લાભ માટે આપી છે, તે માટે અને તેમના વાચણ માટે આખી પારસી અનજુમન તરફથી હું તેમનો આભાર માનું છું.

ડોક્ટર ધનજીભાઈ તરફ ફરીને મીં પથકી બોલ્યા, કે ડોક્ટર ધનજીભાઈ, તમારા રસીલા કીરતનો માટે તમને બહુ મહેનત પડી છે, તે માટે તમારો ઉપકાર માનું છું, અને આખી પારસી અનજુમની કદરસનાશી તરીકે આ બેટ તમને અનજુમન તરફથી આપું છું. એમ કહી મીં પથકીએ તેમને એક અતી સુદર નાદર કોતર કામનો

રૂપાનો કુળે ડાકટર ધનજીભાઈને એનાયત કીધો, અને પછી ધી યગમેન ઝોરાઝીયન એસોસીએશનનો ઉપકાર માનીયો.

મીં પચકી પછી, યગમેન ઝોરાઝીયન એસોસીએશનના વાઇસ પ્રેસીડન્ટ મીં કવસજી કાત્રકે જણાવ્યું, કે મારા કરાચીમાં વસવાટ પછી છેલ્લા દસ દીવસ જેવા મેળાવડા થયા, તેવા મેળાવડા મારા જેવામાં આવયા નથી આ મેળાવડા ધણા ફતેહમદ નીવડ્યા છે, તેમાં કંઈ સરાહગાત નથી તેનો દાખલો તો આ છે કે જે બાનુઓ ધરમાથી બહાર નીકળે નહીં તે બાનુઓ ત્રણ ત્રણ કલાક સુધી માચીમાના માકડ માફક અત્રે જેસી કીરતનો સાબળતા હતા, અને છોકરાઓ જે છાપરાના નળીઆં નીચે લાવે તેવા, તેઓ પણ એક ચીતથી સાબળતા હતા, અને આ દેખાડે છે કે એ ભાણેલો કેવા અસરકારક હતા ડાકટર ધનજીભાઈએ આપણા અસલ વારેના નયાગાનોની કીરતી અને તવારીખ સજવન કરી છે, તે માટે અને ધી યગમેન ઝોરાઝીયન એસોસીએશનના ધજનને યાન આપી અગવડ ખમી, હજારો માઇલની મુસાફરી કરી દુરથી આવયા છે, તે માટે એસોસીએશન તરફથી તેમનો ઉપકાર માનુ છું ડાકટર ધનજીભાઈને એસોસીએશન તરફથી પુલના હાર પહેરાવી જણાવ્યું કે જેમ આ પુલને પમરાટ આણુ બાણુ મોઠો પમરે છે, તેમ તમારી કીરતી વધતી જાય અને તમે જરથોસ્તીઓની સેવા બજાવતા જાઓ એવી અમારી દુવા છે.

—••—

પારસી પરાંમાં શાહનામાનુ વાંચણ.

બેનડોરા પારસી યુનીયન તરફથી મીં ડી. એન. પટેલે

આપેલું સંગીત કીરતન.

[ધી પારસી તાં ૧૩ મી અકતોબર ૧૯૧૩ માંથી ઉતારો]

આ એક ખુશી થવા જોગ બાબત છે કે, પારસી ન્યાગાનોની બહાદુરી અને હી મતના કીરસાના દાસ્તાન જ્યારેખી મુબઇમા મીં ડી એન પટેલ તરફથી રજુ થાય છે, ત્યારે તે સાબળવા મોટી સખ્યામાં પારસી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો ઉતરી પડે છે. મુબઇમા અપાતા મીં ડી એન પટેલના વાચણોનો લાલ પરામાં વસતા પારસી કુટુંબો આજ સુધી લઇ શકતાં ન હોવાથી, બેનડોરા પારસી યુનીયન તરફથી મીં ડી એન પટેલને શાહનામાનુ એકાદ વાચણ આપવાની ફરમાસ થવાથી, ગયા રવીવારે સાંજના વાદરા મધે આવેલી નસરવાણ પીટીટ મ્યુનીસીપલ રકુલના કુસાદે દીવાન-ખાનામાં રતમ અને સોહરાબવાલુ કરજાપસીક દાસ્તાન મીં પટેલે રજુ કીધું હતું સાડા પાંચ વાગતે વાચણ શરૂ થનાર હતું, પણ સાબળનારાઓએ સાડા ચાર વાગેથી આવવા માડ્યું હતું, અને વાચણ શરૂ થવા આગમ્ય યુનીયનના સભાસદોએ પોતાની બેઠકો મોડા આવનારાઓની સગવડને ખાતર તેમને ખાલી કરી આપી, પોતે વરન્ડા ઉપર જઇ બેસા હતા. પ્રમુખ ખાનબહાદુર ડાકટર આર. આર. દાદીનાએ * * * મીં પટેલના સંગીત વાચણેથી પારસી કેમમા પ્રગટી રહેલી ન્યાગાનો તરફની જાગૃતી બાબે ધરાશે કીધા હતા, અને વાદરાવાસી હમદીનોને એવા વાચણોનો ખ્યાલ આપવા માટે મીં ડી. એન પટેલને યુનીયન તરફથી ખાસ આમંત્રણ કીધું હતું. * * * વાચણના છેલ્લા ભાગ ઉપર આવતાં

મહસ્થા તેમજ બાનુઓનો મોટો લાભ આપોમાંથી આસુ ઝેરવતો માલમ પડ્યો હતો. આ પ્રસંગે મીંડ પટેલને સાબળવાને જે સખ્યામાં વાફરેના રહેવાસીઓ હાજર થયા હતા, તેવો મોટો મેળાવડો પેહલીજવાર જેવામાં આવ્યો હતો. ખતમ થતા મીંડ ડી. એન પટેલનો ઉપકાર માની હાર તુરા આપી મેળાવડો વીસરજન થયો હતો. રાતના યુનીયનનાં મકાનમાં મીંડ ડી એન પટેલને મેમબરો તરફથી ડીનર આપવામાં આવ્યું હતું.

શાહનામાના સંગીત કીરતનો
મીંડ ડી એન. પટેલે એ વાંચણોને લોકપ્રીય
ખનાવવામાં આપેલો કીમતી ફાળો.

[ધી પારસી તાં ૬ ડી સપ્ટેમ્બર, ૧૯૧૪ માંથી ઉતારો]

જશન કમીટી તરફથી મીંડ ડી. એન એન પટેલે ગઇ કાલે શાહનામા માહેલુ એક નવું વાંચણ, એક મોટા મેળાવડા સમક્ષ પહેલી વાર રજુ કરી હતું. યિજન મનીજેહનું દાર્તાન શાહનામામાં એક આગેવાન જગ્યા રોકે છે એ દાર્તાન શાહનામામાં પાક અને પવીત્ર પયારનો એક જાણવાળેગ ચીતાર રજુ કરે છે. હમો આજ લાખી મુદતથી મીંડ પટેલને સંગીત વાંચણોને પારસી આલમ સનમુખ રજુ કરતા જોઈએ છીએ એક જાહેર લેખક તરીકે એ મહસ્થ જેટલા જાણીતા છે, તેટલાજ શાહનામાના સંગીત વાંચણોના કરનાર તરીકે મુ મધ તેમજ બહારગામમાં તેવણે ત્યાંની આલમની અચુક પસંદગી મેળવી છે. મીંડ પટેલ જેવી ખતથી શાહનામાના વાંચણોને પારસી કોમ સનમુખ આજે સતરથી અદાર વરણ થયા રજુ કરતા રહ્યા છે, તે ઉપરથી એવણુ એક વાંચણુ કરતા તરીકે પુરતી રવેસે જાણીતા થઈ ચુક્યા છે. સંગીત વાંચણુની એવણુની પહેલ જોશક જેરીજ એકની હબી છે, અને સતર વરણની ચાલુ ખતથી શાહનામાના વાંચણુ એટલે, મીંડ ડી એન પટેલ, અને મીંડ પટેલ એટલે શાહનામાના વાંચણુ, એમ જો એવણુની જાળખ અપાય તો તેમાં સહરાધાત જેવું કામગી લેખાશે નહીં.

મીંડ પટેલનું પેહલું વાંચણુ ૧૮૯૭ ના સાલમાં શરૂ થયું હતું. તે દાર્તાન તમામ સંગીતમાં રજુ થયું હતું, અને જો હમો જુલતા નહીં હોઈએ તો તે દાર્તાન એક મોટી સજા સનમુખ મરહુમ મીંડ કેખશર કાજરાણના પ્રમુખપદ હેઠળ થયું હતું. તે વખતે મીંડ પટેલના સંગીતની સીફત મીંડ કાજરાણએ એટલી હદ સુધી કરી હતી, કે મરહુમે પોતાના એક ચેલા તરીકે મીંડ પટેલને જણાવી, જ્ઞાન પ્રસારક મંડળી તરફથી તેમણે સંગીત વિધા વીધે આપતાં બાશણોની હારમાળા પોતાની નબળી તખીયતને વીધે જાધ કરી, જાહેરમાં સંગીત બાશણો એજ મંડળી તરફથી આપવાનું કામ મીંડ પટેલને સંપુરક કરી હતું. મીંડ પટેલે તયાર પછી જ્ઞાન પ્રસારક મંડળી તરફથી હીદુસ્થાની રામ વિલા ઉપર લખમમ પદરથી વીસ જાહેર બાશણો ચાલુ આપ્યાં હતાં. એ તેવણુનો સંગીત અનુભવ દેખાડવા પુરતું હતું. રસ્તમ અને

સોહરાબનું સંગીત વાચણ ત્યાર પછી અનેક વાર થતું રહ્યું છે, અને દર સાલ નવા નવા વાચણો કરવાનું તેવણે આજ સુધી ચાલુ રાખ્યું છે આજે એવણી આ વાંચણોની કોશિશને સતર વરસ પુરા થઈ અઢારમું વરસ ચાલે છે, તે ભેદ હમો બેશક ખુશી છીએ

મીં પટેલ આજે લગભગ પચાસ વર્ષની ભરતીએ આવ્યા છતાં એટલી મોટી ઉમરે એવણના ગળાનો અવાજ અને તેમાં સમાયેલી મધુરતા ધ્યાન ખેંચનારા થઈ પડે છે. બેજન મનીજેહના સંગીતના ચોપાનીઆના છેલ્લા સફા તંરક નજર કરતા માનમ પડે છે, કે મીં પટેલ લગ ભગ ૩૫ પુસ્તકોના કરતા છે, જેના નામોની એક લખાણ ટીપ એ ચોપાનીઆને છેડે જણાય છે

મીં પટેલનાં વાચણો માટે અને તે માહેલા સંગીત માટે બે મત છેજ નહીં. કુટુંબો એ વાચણો સંભળવા હમેશા મોટી સંખ્યામાં હાજર થાય છે, અને જો કે ખરચને પોકડી વળવા લાગતા વળગતાંઓ નાની જેની શી રાખે છે, છતાં મોટી સંખ્યામાં જરથોસ્તી આનુઓ અને ગ્રહસ્થો હમેશા ભેગા મળે છે મુંબઈમાં તેમજ દુર દેશાવરો પણ એ વાચણો સાંભળવાની હિતકાઠા ભેવામાં આવે છે. ગયે સાલ મીં પટેલને કરાચી શહેર તરફથી ખાસ અમ ત્રણ કરી એ સત્રગા વાચણો, વીદવાન દસ્તુર ડાકટર માણેકજી ધાલાના પ્રમુખ પદ હેઠળ રજુ કરાવ્યા હતાં, અને કરાચીની પારસી અનુભવન તરફથી મીં પટેલની કદરસનાસી સારી રીતે ખુજવામાં આવી હતી

પુરસક

• [પુરસક માસ ફેબ્રુઆરી ૧૯૧૫ ના અકમાંથી ઉતારો]

* * * એ છેલ્લો, ઉપની જશન કમીટીની બહેધરી હેઠલ થયેલો જગી જરથોસ્તી મેલાવડો જશન ક્રીયામાં શામીલ થવાનું પુન હાસીલ કરવા, કા તો પછીથી રજુ થયેલી હમખંદગીમાં ભાગ લેવાજ જમાવ થયો હતો, એ માની શકાતું નથી એ મોટા મેલાવડાના ધસારાનું “સીકેટ” (ખરો ભેદ) તો પછીથી ત્યાં રજુ થયેલું મીં ધનજીભાઈ પટેલનું “ઈસ્તમ—સોહરાબ” નું સંગીત કિર્તણ હતું. * * *

વધારે ખુશી થવાનું એ છે કે એવાં દીલરૂઆ દાર્તાનોના વાંચણો શાહનામામાંથી રજુ કરવા વાસ્તે જશન કમીટીને મીં પટેલ જેવા એક સૌથી લાયક જરથોસ્તી હાથ લાગ્યા છે. એ કાંઈ બધાજ દુક લાડોલીયાઓનું કામ નથી. એને વાસ્તે ધણા અબ્યાસ નીજ નહીં પણ લગેલગ ધણા મીઠા હલક અને ભેરાવર અવાજની પણ જરૂર છે, ને તે આપણા વચ્ચે હાલ તો એકલા મીં પટેલમાજ ભેવામાં આવે છે. એ કાર્ય વાસ્તે મીં પટેલની લાયકાત બેતકરાર કબુલ રહેતી છે, ને અમે તેને ખરા દીલથી એકમત છીએ. એમના કથન શ્રવણ કરવા માટે પારસી કુટુંબોની જે ધમાવ વરસે છે, તથા તેના કશ્ચારસીક ભાગો એક ટાચણી પડે તો તે પણ સાંભળી શકાય, એવાં એકાંત ચીતથી એ ધાર્મિક મિજલસો સમજે છે.

૬૦ પટેલ અને “ પુરસદ ”

[જ્ઞાનવર્ધક. માસ માર્ચ ૧૯૧૫ ના અકમાથી ઉતારો.]

અમારા બાઇબલ “ પુરસદ ” ના ફેબ્રુઆરીના અકમાં “ કાંઈ નવી જુની ? ” વાળી કોલમમાં, મુળમંત્રી જરથોશ્ટ્રી જશન કમિટી તરફથી ૬૦ ધનજીભાઈ એન પટેલે તા. ૧૧-૧-૧૫ ને દીને “ રસ્તમ સોહરાબ ” ના આપેલા સંગીત કીરતન ના સળધમાં કેટલીક નોંધો જોઈએ છીએ. જશન કમિટી અને ૬૦ ડી એન. પટેલના સળધમાં એ લાઇબ્રેરીના સ્તુત્ય શબ્દો સાથે અમો જરાક પશુ જુદા પડ્યા વિના એકમત થઈ શકીએ છીએ, અને જેમ પુરસદ કહે છે તેમ એવાં સંગીત કીરતનો માટે “ ધણી મીઠા હલક ને જોરાવર અવાજ ” વાળા “ આપણા વચ્ચે હાલ તો એકલા ૬૦ પટેલ ” જ છે. ૬૦ પટેલનું “ રસ્તમ સોહરાબ ” નું એ પ્રખ્યાત દાસ્તાન હમો જુલના ન હોઈએ તો, એમનું સૌથી પહેલું દાસ્તાન છે અને તેની છપાયેલી ચોપડી ઉપર જે ૧૮૯૭ નું સાલ છે, તે સાબીત કરે છે કે તે ૧૮ વર્ષનું પુરાણ છે.

અમદાવાદમાં શાહુનામાના સંગીત કીરતનો અને ૬૦ ડી. એન. પટેલ.

[કપસરે હિન્દ તા. ૧૧ મી એપ્રિલ ૧૯૧૫ માંથી ઉતારો]

(હમારા ખાસ ખબરપત્રી તરફથી)

અમદાવાદની બજારો જશને રૂઝે બેહરામના સેક્રેટરી મી. ફસમરોજ કેકેબાદે અમદાવાદની પારસી અનજીમનની આ સાત એક ખાસ સેવા એવી બનતી છે, કે જે હમો કદીમી જુલથું નહીં તમારી તરફના ૬૦ ડી. એન. પટેલ જેવું જાહનામાના સંગીત કીરતનો બેતજાણ અને માયણે સાથે જાહેરમાં રજુ કરવા માટે દેશ પરદેશ તેમજ મુળમંત્રીના જણીતા થયેલ છે, તેઓના સંગીત કીરતનોનો લાહાલો અર્થ અઠવાડીયામાં હમોને ચાલુ મળ્યો હતો, જેની લેહજત અમદાવાદીઓ રાજ યાદ કરે છે ગોઠવણ પ્રમાણે ૬૦ ડી એન. પટેલ તારીખ ૨ જુલે સહવારના આવી પુગનાર હોવાથી તેમને માટે શહેરમાં ઠીક ચકચાર ચાલી રહી હતી. ૬૦ પટેલને સામા લેવા માટે હમારા જણીતા શેઠરી શેઠ કાવસજી દાવર, મેસર્સ કેકેબાદ, જેહાગીર રાવ, અને ખીજ અરધો દજન ગ્રહસ્થો મોટોર ગાડી લઈ રહેલને ગયા હતા. તેજ દીવસે સાંજના અગીઆરી વાલા સુદર હોલમાં ૬૦ પટેલે શીયાવક્ષનું વાચણ રજુ કરી હવ. જેમ કરતા વખતને પહેાચી વલવા એકાદ બે સંગીત છોડનાજ મીસ—નામના પારસી બાનુએ જુલદ અવાજે દીકા કરીયા કે “ માયન મુકી ના દેઓ, હમો બાર વાગા મુંધી બેસીયું ” શીયાવક્ષનું દાસ્તાન સાબળવા તમામ હોલ ચીકાર બરાબ જવા ઉપરાંત કમ્પાઉડમાં ગ્રહસ્થોની એક મોટી સખ્યાને સેવટ મુંધી ઉજી રહેવું પડ્યું હતું.

ખીજે દીવસે ત્રિભાઈ હોલમાં જમશેદનું કીરતન એક મોટી ગંજવર સભા સમક્ષ રજુ કરી હતું, જે પ્રસન્ને હમારી અનજીમનના સેક્રેટરી શેઠ અરદેશર દલાલ પ્રમુખપદે બેઠા હતા તેવજે જાહેર કરી કે આપણે ૬૦ પટેલ માટે ફક્ત

છાપામાં વાચી જે મત બાધ્ય હતું, તેના કરતાં કનેક્ટન સાબિતવાથી તે મતમાં મોટો વધારો થયો છે જેમશેઠનું વાચણ સાબિતવા બાનુઓ તેમજ ગ્રહસ્થાની જે મંત્રવર મીજલસ પ્રેમાભાઈ હાલમાં ભેગી મલી હતી, તેવી મોટી મીજલસ આગળ કદીથી મલી હતી નહીં

ત્રીજે દિવસે રસ્તમ અને સોહરાબનુ જગન્નહેર દાસ્તાન, રણુ ધનાર હતું. એવું આગમચથી જાહેર થયેલું હોવાથી આખો હાથ ઠેડવેલા વખતની આગમચ ચીકાર ભરાઈ ગયો હતો, અને ઘણાકોને હાલની બાહેર ઉછું રહેવું પડ્યું હતું એ પ્રસંગે હમારા શેઠના જણીતા શેઠરી આનરેબલ શેઠ રસ્તમજી વકીલ પ્રમુખ બનયા હતા. રસ્તમજી શેઠ પ્રમુખ તરીકે ૬૦ પટેલનાં ગુણુ માધ, વાંચણ શરૂ કરવા ફરમાસ કરી હતી વાંચણુ એટલું તો રસીડું હતું, અને ૬૦ પટેલનો સરોહ એટલો તો આકરસીત હતો, કે આખી મીજલસે પુર ચુપકીદીથી તેનું શ્રવણ કીધું હતું, તેમાં મુખ્ય કરી દાસ્તાનના છેલ્લા ભાગ ઉપર આવતા ૬૦ પટેલે મીજલસના મોટા ભાગના બાનુઓ તેમજ ગ્રહસ્થાને રડાવ્યા હતા. હમારા પ્રમુખ સાહેબનું દીક્ર પણુ કાછક તેવીજ રીતે ઉદાસીત થયું હતું. રસ્તમ સોહરાબનુ દાસ્તાન, રાતના સાડા આઠ વાગે પુર થયું હતું

ચોથે દિવસે વાચણુ સાબલનારાઓની આતુરતાનો પાર રહ્યો નહીં હતો, કેમકે વાચણુની હારમાળાનો તે છેલ્લો દિવસ હતો, અને પટેલ સાહેબને તેજ દિવસે રાત્રે મુઅઈ પધારવું હતું આગમચથી જાહેર થયું હતું કે ચોથે દિવસે બેજન મનીજેહ યા તો દારા અને સીકદરનું કથન કરવામાં આવશે કોષ્ટએ બેજનનું કીરતન સુચનું, તો કોષ્ટએ દારા સીકદરનું કીરતન સલવાવો, એવા પુકારો સભામાં ગાળ રજા ૬૦ પટેલે કહ્યું, કે “એમ તો મારી હાલત સુડી વચ્ચે સોપારી જેવી થઈ પડે છે. હું મીજલસના એક ભાગને માન આપું છું, તો બીજા ભાગ નારાજ થાય છે, માટે સરસ અને સીધા રસ્તો શીકજ છે, અને તે એજ કે મારે બંને કીરતનો તમુને સબળાવવા” આ જાહીરાત સાબળી બાનુઓ તેમજ જવાનો ઘણાજ હરશીત થઈ ગયા હતા, પણ કમનસીબે ડાકટર સાહેબ બે વાચણુ કરી શક્યા નહીં, અને બેને બદલે એકજ વાચણુ ચોથે દિવસે સાજના ત્રણથી પાંચ વાગે, બેજન મનીજેહનું વાંચણુ કરી શક્યા હતા, જે વખતે હમારા લોક પ્રીય તખીબ બાઈ મોતીબાઈ, જેવણને સરકાર તરફથી કચસરે હિન્દનો ચાહ મલ્યો છે, તેવણે પ્રમુખસ્થાન લીધું હતું

ચોથા દિવસે ગજવર સભા ભેગી મલી હતી જેમાં માનપાનની કાષ્ટક કીયા થઈ હતી, અને વાચણુ ખતમ થતાં ૬૦ પટેલને એક કીમતી રૂપેરી ફલાવર વાઝ બજમ તરફથી ઘડીટ લેણી સાથે ભેટ કરવામાં આવ્યું હતું, જેને માટે તેવણે એક રમુજી બાવણુ કરી સભાના બાનુઓને ખુબ હસાવી આમાર માન્યો હતો એ રીતે શીરહોસીના શાહનામાના કીરતનોનો સવાહ અમદાવાદમાં પર્સીઓને પટેલ શેઠ સબલાવી તેમના દીક્ર હરણુ કરી લીધા હતા નાહતા અને મોટાં સરવે એમને પુર સંતોષ વચે સાબલી વખાણું છે, અને હજી પણ એમના બાકી રહેલા બીજા વાચણુ સાબલવાની હવડેથીજ ગોઠવણુ કરવા મંડ્યા છે ૬૦ પટેલનો વાચણુએ પારસી બાગુચીઓને મોટે ભાગે સતેજ

કરી છે મગલવારે રાત્રે ૩૦ પટેલ મુખ્ય આવવા અત્રેથી પધાર્યા હતા, જે પ્રસંગે રેશને એમને વળાવવા શેઠ દાવડ, શેઠ લાલકાકા, શેઠા કોકાબાદ અને રાવ, અને કેટલાક બાનુઓ તેમજ જર્વાનો રેજન ઉપર ગયા હતાં, અને હાર તુરા તથા અજરાથી ૩૦ પટેલને વધાવી, ત્રેન ઉપડતા કુરેરેના પુકારો કરી છુટા પડ્યાં હતાં

— ૦ —

અમદાવાદમાં ૩૦ ડી. એન. પટેલનાં કિર્તનો.

[જામે જમશેદ. મગલવાર તા. ૬ થી એપ્રિલ ૧૯૧૫ માંથી ઉતારો.]

(અમદાવાદ, તા. ૪ થી એપ્રિલ)

અત્રે અમદાવાદની બજામે જમશેદ રૂઝે બેહરામના કારોબારીઓની એકતેમાસથી ધનજીભાઈ નવરોજી પટેલ અત્રેના જરથોસ્તીઓ સનમુખ પોતાના કીર્તનો રજુ કરવા અત્રે તારીખ બીજીએ સહવારે પધાર્યા છે તા. ૨ જીએ સાંજે અત્રેના શેઠરી શેઠ કાવસજી ડાસાભાઈ દાવરના પ્રમુખપણા નીચે ૩૦ પટેલે “શાહઝાદા અમાવર્દી” વીરોત્તુ પોતાનું પેહલુ કીર્તન રજુ કર્યું, ત્યારે બાનુઓ અને ગ્રંથસ્થોએ ધણી મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી.

અગ્રારીના કમ્પાઉન્ડમાં આવેલો “લેકચર-હોલ” ભરાઈ જવાથી જરથોસ્તી-ઓને મોટી સંખ્યામાં હોલની બાહરે ઉભુ રહેવું પડ્યું હતું. ઓરગનના મ્યુઝીકની મધુર એકંપનીમેન્ટ સાથે ૩૦ પટેલે પોતાના સુરીલા હલકે રજુ કરેલાં કીર્તનથી ધણી સારી અસર ફેલાઈ હતી.

અગ્રારીમાંના કમ્પાઉન્ડમાંના હોલ હાજર રહેલી મોટી સંખ્યાનો સમાવેશ કરવા માટે દેખીતી રીતે નાહનો પડવાથી ૩૦ પટેલના બીજા દીવસના કીર્તન માટે અત્રેના “પ્રેમાભાઈ હોલ” મેલવવામાં આવ્યો હતો. આ જાહેર કુસાદે હોલ પણ જરથોસ્તીઓની મંજૂર હાજરીથી ખીચોખીચ ભરાઈ ગયો હતો. બીજા દીવસનું “જમશેદ અને ઝાહાક” વીરોત્તુ કીર્તન, અત્રેની પારસી પચાએતના માનવેત સેક્રેટરી મી. અરદેશર દલાલના પ્રમુખપણા નીચે થયું હતું, જે પણ વખણાયું હતું, અને જમશેદની મશરીથી કદીમ વૃત્તન ધરાંન ઉપર આવી પડેલી “તારાજીતું” લામણીભર્યું વર્ણન ૩૦ પટેલે કબીર ત્યારે ધણી ગંભીર આતી ફેલાઈ રહી હતી. કીર્તન પુર થયા પછી પ્રમુખ મી. દલાલે ૩૦ પટેલને પારસી કીર્તીની યાદ તાંજ કરવાની તેઓની અંત કર્ણપુવેક કામેશો માટે મુબારકબાદી આપી હતી, અને પારસી ધાર્મિક જુસ્સાને સંલગ્ન કરવાની જરૂર જણાવી હતી.

— ૦ —

૩૦ પટેલના વધુ કીર્તનો.

[જામે જમશેદ, શુક્રવાર તા. ૬ થી એપ્રિલ ૧૯૧૫ માંથી ઉતારો.]

(અમદાવાદ)

જાહેર જણાવ્યા મુજબ અત્રેની જમશેદ તરફથી મુખ્યવાળા ૩૦ પટેલે આપેલાં કાલનામાં પહેલાં કીર્તનો પછી મઠ તારીખ ૪ થીએ તેવજે અત્રેના શેઠરી આવરેબલ

ખાં બાં રસ્તમજી જહાગીરજી વડીલના પ્રમુખપણા નીચે “પ્રેમાભાષ હોલ” માં “રસ્તમ-સોહરાબ”નું કીર્તન રજી કર્યું હતું. જરથોસ્તી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોએ પહેલાં એ દીવસની માફક મોટી સંખ્યામાં હાજરી આપી હતી એ દીવસનું કીર્તન પણ ફતેહમદ નીવડ્યું હતું, અને હાજર રહેલાઓ ઉપર સારી અસર થયલી જણાતી હતી. રસ્તમને હાથે સોહરાબના નીપજેલા મોત ઉપર તેહમીનાનો વીલાપ ડાં પટેલે એવા તો શોકાતુર અને ગંભીર અવાજે રજી કરીશો, કે હાજર રહેના બાનુઓનીજ નહીં પણ કેટલાક ગ્રહસ્થો વટીકની આખો આસુથી બીઆષ ગઇ. કીર્તન પુર થયા પછી સરનશીન ખાં બાં રસ્તમજીએ બાપજી કર્તાનો ઉપકાર માનતા ડાં પટેલને તેઓના સુરીલા અવાજ માટે ખાસ મુબારકબાદી આપી હતી.

સોમવાર, તાં ૫ મીએ ડાં પટેલે “બેજન-મનીજેહ” નું કીર્તન રજી કર્યું હતું, અને તે પ્રસંગે અત્રેના લોકપ્રીય લેડી ડાકટર મીસ મોટીબાઇ રસ્તમજી કાપડયા પ્રમુખસ્થાને ખીરાબ્યા હતા આ અસરકારક કીર્તન પુર થયા પછી સરનશીન બાનુએ તાલીઓના ગમઝદ વઝ્યે ડાં પટેલના કીર્તનોની બારે વખાણ કરતા જણાવ્યું કે અમદાવાદના જરથોસ્તીઓ ઉપર શાહનામાના દારતાનોથી ધણી સારી અસર થઇ છે, અને ડાં પટેલ ફરીથી અમદાવાદ આવી પોતાના બીજા કીર્તનો રજી કરે એવી સર્વેની મજબુત ખાહેશ છે. ત્યાર બાદ બઝમના સેક્રેટરી મીં ફરામરોઝ કેકાવાદની અરજ ઉપરથી ડાં મીસ મોટીબાઇએ અમદાવાદના જરથોસ્તીઓ તરફથી ડાં પટેલને ચાંદીના સુદર વાઝ બેટ આપ્યા હતા.

— (૦) —

ડાં ડીં એન. પટેલના કીર્તનો.

[પ્રજાબધુ. તાં ૧૧ એપ્રિલ ૧૯૧૫ માથી ઉતારો.]

મુબઇ અને દેશાવરમા પોતાનાં શાહનામાના સંગીત કીર્તનોથી જાણીતા થયલા ડાં ડીં એન. પટેલે અત્રેની બઝમે જશને રૂઝે બેહરામના આશ્રય નીચે ચાર કિર્તનો રજી કર્યાં હતા. “શાહઝાદા સ્યાવક્ષ” વિશેનું પહેલું કિર્તન પારસી અગ્યારીના કમ્પાઉન્ડવાળા હોલમા શેઠ કાવસજી ડોસાભાઇ દાવરના પ્રમુખપણા નીચે અપાયું હતું. એ વેળાએ જરથોસ્તી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોએ ધણી મજબૂર હાજરી આપી હતી, અને તેટલી મોટી સંખ્યાનો હોલમા સમાવેશ ન થવાથી ધણાકને હોલની બહાર ઉશ્ચ રહેવું પડ્યું હતું આ કિર્તન ધણું જ વખણાયું હતું અગ્યારીનો હોલ બહુ નાહનો પડવાથી બીજા કિર્તનો પ્રેમાભાષ હોલ મેળવવામા આવ્યો હતો, જે પણ જરથોસ્તી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થોના મોટા ધસારા માટે નાહનો પડી ગયો હતો. બીજા કિર્તનો “જમશેદ અને ઝોહાક” “રસ્તમ અને સોહરાબ,” અને “બેજન અને મનીજેહ” ત્રિણે કરવામા આવ્યા હતા જે વેળાએ અનુક્રમે પારસી પચાએતના સેક્રેટરી મીં અરદેશર દલાલ, ઓનરેબલ ખા. બા રસ્તમજી વડીલ, અને ડાં મીસ મોટીબાઇ કાપડીયા પ્રમુખસ્થાને ખીરાબ્યા હતા. ડાં પટેલનાં જીરસાબ અને અસરકારક કિર્તનોએ પારસીઓમાં ધણી ઉલ્લટ ફેલાવી હતી, અને તેઓના મઝહબ

અને નિવાગાનો માટેની તેઓની લાગણી વધારે તીવ્ર બનાવી હતી. “ફરતમ-સોહરાબ” તુ કિર્તન એવી તે અસરકારક રીતે રજુ કરામા આવ્યું હતું, કે હાજર રહેલાઓ-માના બાનુઓજ નહીં પણ ધનુક ગ્રહસ્થો રડી પડ્યા હતા. છેલ્લા દીવસના મેળાવડા પ્રસંગે ડા० પટેલને જગ્ગેસ્તીઓ તરફથી ચાલીનું સુદર વાઝ વખાણુ અને માનની ઇલાજી તરીકે બેટ આપવામા આવ્યું હતું ડા० પટેલ તા० ૬ ડી ડી રાત્રે મુબઈ જવા ઉપડી ગયા હતા, જે વેળાએ તેમને નાનકાગીરીનું સાર માન આપવામા આવ્યું હતું

આતશ પરસ્ત.

[જામે જમશેદ બુધવાર તા० ૨ જુન ૧૯૧૫ માંથી ઉતારો]

ગયા શનીવારની સાંજના બેહરામજી જીજીભાઈ રકુલવાળા હોમમા મી० ડી. એન પટેલે જશન કમીટી તરફથી એક નવું જ વાચણુ સંગીત સાથે રજુ કર્યું હતું, જે પુર થવા પછી સરનશીને નીચલું વીવેચન કર્યું હતું

સરનશીન મી० દાદાચાનજીનું વીવેચન.

મી० પટેલનું ઉપર આતશની સેતાયજ કરનારાઓનું દાસ્તાન પુર થવા પછી, સરનશીન મી० ફરેદુન કેરસાસપજી દાદાચાનજી, બી એ, એક્સ એલ બી સોલીસીટર બોલ્યા કે મી० ડી એન પટેલ હમેશના રાખેતા મુજબ જે સુદર કીરતન કરી બતાવ્યું છે, તે માટે તમારી તેમજ મુબઈની જગ્ગેસ્તી જશન કમીટી તરફથી હું તેમનો ઉપકાર માનું છું. જવળે જ એવું બને છે કે એકજ ગ્રહસ્થનો આવો મધુર હલક હોય, અને તેમનામા મન મોહક એબારતમા બયતો નેકવાની કળા હોય, વળી તેમના ગાયનો કેવા દબદબાવાળા અને મનોરંજક છે. તે સરવે કરતા વધુ સ્તુતીપાત્ર ગુણુ જે મી० પટેલ ધરાવે છે, તે એ છે, કે જ્યારે પણ એમને કામની સેવા કરવાને આમત્રણુ કરવામા આવે છે, અને કામનો દીન પ્રત્યે અને ત્યાગાનો, પાદશાહો અને પહેલવાનોના નામવર કામો વીશે મુન ફેલાવવા માટે મદદ માગવામા આવે છે, ત્યારે એક બોલે તેઓ કાંઈથી સવાઈયા હાસલ વીના પોતાની આ દીલકસ શકતીઓનો લાભ તરત આપે છે આપણે ઇચ્છી શું કે પવીત્ર આતશ, જેની આપણે આરાધના કરી ચુક્યા છીએ, તે એમને લાખા આયુષ્ય અને મનની વધારે અને વધારે ચપગીતા અને ઝમક અને કામની સેવા બંજવવાનું બળ આપે ! * * *

આતશ પરસ્ત ઉપર મી० ડી. એન. પટેલનું નવું કીરતન.

[કચમરે ફ્રિન્ડ તા० ૬ ડી ૧૯૧૫ માંથી ઉતારો]

ગયા શનીવારે સાંજના મી० ડી એન પટેલે જશન કમીટીની દરમાસથી થોમસ મુરના કાવ્યોવાલા સાહીત્યની ઉપરથી એક નવી બાબત કીરતન રૂપે રજુ કરી હતી થોમસ મુરની પ્રખ્યાત કરીતા લાલારખમા આતશ પરસ્તને નામે જણાવવા કીરતને, આ હનામાના દાસ્તાનિનું રૂપ આપવાની મી० પટેલે કોશિશ કરી હતી, અને તેમ કરતાં એ નવું દાસ્તાન પોતાના આગલા કીરતનો મીસાજ માપનો, બેતબાજી, અને જખાનીમા રચ્યું હતું આ દાસ્તાન પવીત્ર આતશની માવજત અને સેતાયજ કરવાને

લગતી હકીકતથી બરપુર હોવાથી, પારસી બાનુઓ અને ગ્રહસ્થાની ગળવર મીજલસ તે સંબળવા ભેગી મલી હતી પ્રમુખપદ મીં ફરેદુન કેરશાસ્પજ દાદાઆનજીએ લીધું હતું લાલાઈખવાલા આતશ પરસ્તોનો કીરસો રજુ કરતા મીં પટેલે થોમસ મુરના ગુણો દરશાવ્યા હતા આ વાચણની મુખ્ય નેમ પવિત્ર આતશ તરફ જરથોસ્તીઓએ કેવી રીતે વર્તવું જોઈએ, અને આતશને ખાતર આગલા જમાનાના પારસી જરથોસ્તીઓએ કેવા કેવા સકોટો વેઠેલા હતા, તે દેખાડવાની હતી સાથે સાથે એક જરથોસ્તી પોતાના કસમ અને કોલ કેવી રીતે પાલે છે, અને આપેલો કોલ કેવી રીતે પાલવે, તે દેખાડવાની વાચણ કરતાએ ફતેહમદ કોશેશ કરી હતી

આતશની સેતાયશનું આ કીરતન બેશક સંબળવા લાએક થયું હતું, અને તે ફરી રજુ થાય એવી ખાએશ ધણુકોએ ત્યાજ કરી હતી કીરતન ખતમ થતા, પ્રમુખ મીં દાદાઆનજીએ મીં પટેલનો જશન કમીટી તરફથી ઉપકાર માન્યો હતો તેઓ બોલ્યાકે જવલેજ એવું બને છે, કે એકજ ગ્રહસ્થનો આવો મંકુર હલક હોય, અને તેમનામા મનમોહક ઇખાસ્તમા બેતો જોડવાની કળા હોય. જ્યારે પણ કોમની સેવા કરવાને મીં પટેલને આમત્રણ કરવામા આવે છે અને કોમ તથા દીન પ્રત્યે, અને ન્યાયાનોના કાંમો વીશે જ્ઞાન ફેલાવવા માટે તેમની મદદ માગવામા આવે છે, ત્યારે એક બોલે તેઓ સ્વાર્થ વીના તુરત મદદ આપે છે મીં પટેલને પવિત્ર આતશ લાંબા આયુષ્ય બક્ષો, જેથી તેઓ કોમની સેવા બજાવવાની શક્તીમાન થાય

પુરસદ

અંગ્રેની જરથોસ્તી જશન કમીટી, તેના એકવડયા-વા આવેતો આય ઉડી જાએ એવા પણ ખરેખરા સગીન, ખડતલ અને ખરાજ ઉમગી મેહેનતુ સેકરેટરી મીં નશરવાનજી પેં મુનશીની રહાતુમાઇ તળે ખરેખર જરથોસ્તી આલમની ધણી કીમતી સેવા કરતી રહી છે, અને તે વારતેના અમારા સતોશની એક લીટી અત્રે ફરી એક વાર લખી શકવા શાર અમે ધણા ખુશી છીએ * * * * * એ કમીટી હસ્તકના ઉપરાસાપરી મેલાવડાઓ અને એ મડળની ધાર્મિક આસ્થા અત્રેની જરથોસ્તી અનજુમનનુ ધણુ ધ્યાન ખેચી રહી છે, તે એ મડળના હરેક મેલાવડામા જે હઝારથી પદરસો બસ્તેકુસ્તેઆન બાનુઓ અને ગ્રહસ્થો હાજર થતા જોવામા આવે છે, તે પરથી પ્રત્યક્ષ પુરવાર થાએ છે, જ્યારે મેલાવડાઓની એવી અનુપમ ફતેહતુ માન ધણુ અશે અમારા કીર્તનકાર મિત્ર બાઇ ધ ન પટેલને પણ આભારી કેહવાશે, બાઇ ધનજીબાઇ એક બહુજ નામાકીત કીર્તનકાર છે એમાં લેશ માત્ર પણ સંદેહ નથી, અને પરવરદેગારથી બક્ષેશ પામેલા એવણના જોરાવર પણ મીઠા હલકથી એ લાખનમા એવણ મોટી કીર્તી સપાદન કરી શકે છે * * * * * જાહેર કીર્તનો કરી શકવા માટે એક કેખુશરો કાબરજી કે એક ધનજીબાઇ પટેલના બુલદી, અસર, મીઠાસ અને કહિતની ખરેખરી જરૂર છે * * * * * એકદરે પોતાના હલકના મીઠાસ ને અવાજની બુલદીથી એવણ બાઇ પ્રેક્ષક વર્જને મોહીતી કરે છે, અને એટલુ સારુ બજાવે છે કે એમના કીર્તનો માજથી

સાબળવા જરૂરથી સજ્જનો જે જગી સખ્યામા ઉતરી પડે છે તે જોઈ અમે જરાયે અજબ થતા નથી એટલા માટે અમેયે કહ્યું તેમ, બાપ ધનજીશાહ પટેલ હાલમા તો આપણુ વચ્ચે એ લાઈનમા એકજ છે, અને એવણની જગ્યા ખાલી છે

PRESENTATION TO A PARSI JOURNALIST.

MR. D. N. PATEL HONoured

(*Bombay Chronicle 2nd May 1917*)

The friends and admirers of Mr Dhunjibhoy Naoroji Patel, the well known Parsi author, assembled in large numbers at the Baliwala Grand Theatre on Saturday last to mark their appreciation of the services rendered by him in the cause of Parsi literature and specially of the efforts made by him during well-nigh a quarter of a century to awaken his co-religionists' interest in the glorious past of their ancestors by recitals from Firdousi's great epic, the "Shah Nameh" and other books dealing with the history of ancient Persia. The theatre was very tastefully decorated for the occasion with flowers and bunting. * * *

An address recapitulating his services in the cause of Parsi literature (Mr Patel is the author of several well-known novels) was presented to Mr. Patel by Mr Rustomji Byramji Jejeebhoy, who presided in the unavoidable absence of Sir Jamsetji Jejeebhoy.

Mr B F Bharucha said the movement to present an address to Mr Patel had the sympathy not only of leading citizens of Bombay, such as Sir Dinshaw Petit, Sir Cowasji Jehangir and others, but of the public of Nao-sari, Surat, Ahmedabad, Broach, Karachi and other mofussil towns. * *

Mr Krishnalal Zaveri, addressing the assembly, said it rejoiced the heart of every lover of Gujarati literature that Mr Patel, who had rendered conspicuous services in the cause of that literature, should be thus honoured.

Mr B G Horniman, addressing the assembly, said it gave him great pleasure to be present there that afternoon, as though he was ignorant of the Gujarati language he felt it to be a privilege to associate himself with the movement to honour a brother journalist. * * * He concluded by expressing his warmest thanks for the invitation extended to him to attend the function and address them.

Mr Mirza, Consul for Persia, said nobody had done more than Mr. Patel to make his co-religionists familiar with Firdousi's great epic. He referred to the splendid achievements of their forefathers in Persia and said Mr. Patel had rendered a distinct service by rekindling their interest and pride in those achievements.

Mr R P Masani also referred to the services rendered by Mr Patel by his recitals dealing with the glories of ancient Persia.

Mrs. Rustomji Byramji Jejeebhoy then handed to Mr. Patel the address which was enclosed in a beautiful silver casket, and a purse.

Mr. Patel, who was received with loud cheering, thanked the assembly for the great honour they had done him there that afternoon. He referred to his first attempts made over twenty years ago to awaken his co-religionists' interest in the great achievements of their ancestors. He said his recitals from Firdous's great epic did not at first evoke much interest but subsequently they came to be very much appreciated by the public so much so that a few years ago there was such a great rush of the public to hear the recital that on a particular occasion his recital had to be postponed as it was feared the Framji Cowasji Institute where it was to be held would not be able to hold such a large concourse of people. The popularity of the recitals had gone on increasing and at the present time the accommodating capacity of even the much larger hall of the Byramji Jejeebhoy Institute was found too limited to accommodate the ever-increasing audiences. He repeated his thanks to them for the great honour they had done him there that afternoon.

મી. ડી. એન પટેલના મિત્રો તથા વખાણનારાઓનો મેળાવડો.

[કચસરે ડિ-૬ ૬-૫-૧૯૧૭]

જાણીતા કીરતનશાસ્ત્રી અને લેખક મી. ડી. એન. પટેલના મિત્રો અને વખાણનારાઓએ તેમની સેવાઓની પીછાણમાં તેમને પસંદ આપત કરવાનો એક દબદબાભર્યો મેળાવડો મળ્યા શનીવારે બાલીવાળા આડ થીએતરમાં કર્યો હતો. આ પ્રસંગ માટે જાણીતા ફોરોરીસ્ટ મી. હોરમસન દુઆરો થીએટરને પ્રલપાનથી શણગાર્યું હતું. આ મેળાવડાનું પ્રમુખપદ સર જમશેદજી જીજીભાઈએ લેવાને કબુલ્યું હતું. પણ છેલ્લી ધડીએ કાષ્ઠક નાદરૂતે તબીબીતને કારણે તેવણ હાજર નહીં થઈ શક્યાથી મી. રૂસ્તમજી બેહરામજી જીજીભાઈને પ્રમુખપદ આપવામાં આવ્યું હતું. શરૂઆતમાં મી. બરજેજી દરામજી ભર્યાએ એક ભાષણ કરતા આ હીલચાલને લગતી હકીકત રજૂ કરતા જણાવ્યું કે એક પત્રકાર, કથાકાર, સંગીતકાર અને કીરતનકાર લેખો મી. પટેલની વીવીધ સેવાઓની કદર કરવાને એમના સખ્યાબ મિત્રો અને વખાણનારાઓની ખાહેશને અનુસરીને મી. પટેલને એક 'પસંદ' આપવાને આજનો મેળાવડો બેગો થયો છે. સર જમશેદજીની ગેરહાજરી માટે આપણે દીનગીર છીએ, તેમજ સર દીનશા પીટીટ, સર કાવસજી જહાગીર, અને સર દેરાજી તાતાએ પોતાની ગેરહાજરી માટે દીલગીરી દરશાવી છે. આપણા શહેરની "જરથોસ્તી ભાવન ધોની મડળી," "જરથોસ્તી ધરમ ઉપર એતેકાદ વધારનારી મડળી" અને નવસારી, ભરૂચ, અમદાવાદ અને કરાચીની અનુભૂમન અને મડળીઓના પ્રમુખ, તરડી અને સેક્રેટરી સાહેબોએ. આ કદરશનાસી પત્ર ઉપર પોતાની મોહોર મુકી છે."

ત્યાર પછી જજ મી. ક્રીશ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીએ વીવચન કરતાં જણાવ્યું કે મી. પટેલે અનેક વારતાઓ લખી પારસી તેમજ હિંદુ વાંચક વચ્ચે રીઝાવ્યા છે.

મીં પટેલના શાહનામાના કીરતનો કેટલાં લોકપ્રીય હશે, તે આજના આ મેળાવડા ઉપરથી સ્પષ્ટ જણાય છે, એવા એક લેખક, સંગીતના અભ્યાસી, અને શાહનામાને લોકપ્રીય બનાવનારા મીં પટેલની પીછાણુ કરવાના કામમાં સામેલમીરી આપતાં મને ધણી ખુશી ઉપજે છે. (તાલીઓ)

બેથિ કેનીકલના અધીપતી મીં હોરનીમેને બાણુ કરતાં જણાવ્યું કે ગુજરાતી બાણની મારી બેખબરી માટે દીલગીર છું, છતાં એક ઇંગ્લેજ જરનાલીસટ તરીકે, સાહિત્યના શોખીન લેખે, હીંદના એક મીત્ર લેખે, આ મેળાવડામાં હાજરી આપતાં, મીં પટેલની પ્રસન્ના કામમાં સામેલમીરી આપતાં અને આ પ્રસન્ને મારી મુઆરકબાદીઓ દરશાવતાં મને બારે ખુશાલી પેદા થાય છે. (તાલીઓ) કારણુ કે મીં પટેલ એક જરનાલીસટ ઉપરાત, એક વારતા નવેશ છે, અને સંગીતના તેઓ અભ્યાસી છે, અને શાહનામાના કીરતનોથી એઓએ પારસી કામમાં લોકપ્રીયતા મેળવી છે, અને એવા એક લેખકના માનમાં થયલા મેળાવડામાં બાળ લેવાને તેઓ ખરેખર ખુશી છે, અને મીં પટેલને ખરાં દીક્ષથી તેઓ મુઆરકબાદી આપે છે. (તાલીઓ)

ધરાનના હાલના કોનસલ મીં મોરઝા અલી અકબરખાએ બાણુ કરતાં જણાવ્યું કે આપણુ પુરાણુ ધરાનવેજ જે સુધારાનુ, સાહસ કરેમાનુ અને યુરાતનપણુનું સ્થાન હતું, જ્યાં પયગમબર જરથોસ્તે પોતાના પાક મહઝબથી પ્રકાશ અને પવીત્રાઈ પાંચરી હતી, (જેશમધ તાલીઓ) તે પ્યારો દેશ આરબોના હાથે છતાઈ, લુદાઈ, વેરાન બન્યો, અને તેનો કશ્ચારસ કીરસો કહેવાને જે એક તુરી નર જનમ પામ્યો, તે કવી શીરહોમી તુસી હતો. શીરહોમીએ ધરાની શહેનશાહતની, ધરાની આબાદીની, ધરાની વીખયાતીની તત્કારીખથી ધરાનને છવતું, જગતુ, આપણી નજર સમક્ષ ખડું રાખ્યું છે, (તાલીઓ) અને ધરાન વીશેનુ માન અને સાહ આપણામાં ઉશ્કેર્યાં છે. એ શાહનામાના જે રમીલાં કીરતનો મીં પટેલ આપણા વચ્ચે કરે છે, તે ખરેખર પ્રસન્નાને પાત્ર છે. એવાં ક્યાની કીરતનો ઉપરતી ઓલાહ માટે બોધદાયક પાઠ રજુ કરે છે, અને આમલી આબાદી અને બહાદુરીના ચીત્રો આપણામાં પણ યુર અને હીમ્મત ઉત્પન્ન કરે છે. (તાલીઓ)

મીં રસ્તમજ પેસ્તનજ મસાનીએ બાણુ કરતાં જણાવ્યું કે એકબારગી મીં પટેલના લખાણો યા વારતાઓ વીશે કોષ્ટક ઠેકાણેથી સવાલ ઉઠાવવામાં આવ્યો હશે, પરંતુ શાહનામાના વાંચણો અને કીરતનો રચવામાં, રજુ કરવામાં, અને દીપાવમાન બનાવવામાં મીં પટેલનું કાર્ય ખરેખર સરવ સ્થળેથી વખાણુને પાત્ર છે. શાહનામાના કીરતનોથી મીં પટેલની કીરતી કાયમ થઈ ચૂકી છે. આપણા ક્યાની પાઠશાહે અને પેહલવાનોની તુરમંદ, જોરમંદ છાંડગીના જે અહેવાલો મીં પટેલે કીરતન રૂપે રજુ કર્યા છે, તે કીરતનો ખરેખર બીનહરીફ છે, અને એવા એમના કામની કદર થયલી જોવાને મને ખરેખર ખુશી ઉપજે છે મીં પટેલને મુઆરકબાદી આપતાં, મને એવી ખાતરી છે કે શાહનામાનું બાકીનું કામ એવણુ સરંજમ ઉતારશે, અને ખુદ તેમાં એમને મદદમાર થશે (તાલીઓ)

અત્રે મીસીસ રૂસ્તમજી બેહરામજી જીજીભાઈએ મીં પટેલને રૂપાની એક સુદર કાસકેટ કદરસનાસી પત્ર અને પર્સ પોતાને હાથે ભેટ કર્યા હતા, જે વેળાએ હાજર રહેલાઓએ તાલીઓથી મીં પટેલને વધાવી લીધા હતા.

મીં ડી. એન. પટેલની મીત્રો તથા વખાણુનારાઓ તરફની કદરશનાસી.
[જામે જમશેદ તાં ૨-૫ ૧૯૧૭ માંથી ઉતારો]

જ્યા શનીવારે અપોરે બાલીવાળા ગ્રાડ થીએટરમાં એક દીક્ષુશ પારસી મેળાવડો ભેગો થયો હતો. દીર્ઘાનખાતુ આગેવાન ખાતુઓ અને ગ્રહરથોથી ભરાઈ ગયું હતું. ટ્યુટોરીયલ સ્કુલના “બોય સકાઉટસો” વીઝીટરોની સેવામાં મદદ માટે હાજર હતા. થીએટરને પુલપાનથી અચ્છી રીતે શણગાર્યું હતું. આ મેળાવડો મીં ડી એન. પટેલની કદરસનાસી કરવાને જમા થયો હતો.

સ્ટેજ ઉપર એક મેળાવડો થયો હતો, જ્યાં મીં અને મીસીસ રૂ જે જીજીભાઈ, છાત્રો કૌનીકલના અધીપતી મીં હોરનીમેન, ધરાનના નામદાર કેનસલ મીં મીરજા અલી અકબરખાન અને તેમના ખાતુ, સ્મોલકોઝ કોર્ટના જજ મીં ઝવેરી અને તેમના પત્ની, મીં રૂસ્તમજી પેસ્તનજી મસાની, ડાં કેપશર ફુમાશ અને તે સાજના પરોણા મીં પટેલ ખીરાજ્યા હતા.

પ્રથમમાં મીં અરજેરજી દૂરામજી ભર્યાએ જણાવ્યું કે વરજ પચીસની વાત ઉપર એક નાના મકાનના નાના ખુણામાં એક નાનો છોકરો સગીતકળાનો અભ્યાસ કરતો હતો, અને તેની સાથે પ્રીરદોસીના શાહનામાના રગીલા દાસ્તાનો નસર અને નઝમમાં રૂચવા મશગુલ રહેતો હતો અને તે જવાન શાહનામાના વાચનો, દાસ્તાનો અને કીર્તનો આ શહેરમાં અને દેશદેશાવરમાં ફતેહમદીથી રજુ કરતો નર તે કાષ્ઠજ નહીં પણ આપણા આજના પરોણા મીં ડી. એન. પટેલ છે એક પત્રકાર, કથાકાર, સગીતકાર અને કીર્તન-કાર જેણે મીં પટેલની વીવીધ સેવાઓની કદર કરવાને એમના સખ્યાબધ મીત્રો અને વખાણુનારાઓની ખાહેસને અનુસરીને એક રૂ ૩ ભેગું થયું છે જેમાંથી મીં પટેલને એક પર્સ આપવાને આજનો મેળાવડો થયો છે (તાલીઓ) સર જમશેદજીની ગેરહાજરી માટે આપણે દલગીર છીએ, તેમજ સર દીનશા પીટીટ, સર કાવસજી જહાગીર, અને સર દોરાબજી તાતાએ પોતાની ગેરહાજરી માટે દલગીરી દર્શાવી છે આપણા શહેરની “જરથોસ્તી ભાષાની મંડળી,” “જરથોસ્તી ધર્મ ઉપર એતેકાદ વધારનારી મંડળી,” અને નવસારી, ભરૂચ, અમદાવાદ અને કરાચીની અનનુમન અને ખીજ મંડળીઓના પ્રમુખ, તરડી અને સેક્રેટરી સાહેબોએ આ કદરજનાસી પત્ર ઉપર પોતાની મોહોર મુકી છે.”

ત્યાર પછી જજ મીં કૃષ્ણલાલ મોહનલાલ ઝવેરીએ વીવેચન કરતા જણાવ્યું કે દરેક દેશ અને પ્રજાના આકીર્ત્યમાં નવલકથા એક અગત્યનો ભાગ બજવે છે. મીં પટેલે અનેક વાર્તાઓ લખી પારસી તેમજ હિંદુ વાચક વર્ગને રીઝવ્યા છે. હિંદી સગીતને લોકપ્રીય બનાવવામાં આગેવાની લીધી છે સગીતના એમના આપણા અને લખાણો હોશથી સબળાય છે અને વચાય છે, મીં પટેલના શાહનામાના

કીર્તનો કેટલા લોકપ્રીય હશે, તે આજના આ મેળાવડા ઉપરથી સપષ્ટ જણાય છે, એવા એક લેખક, સંગીતના અભ્યાની, અને શાહનામાના લોકપ્રીય બનાવનારા મીં પટેલની પીછાણ કરવાના કામમાં સામેલગીરી બતાવતા મને ઘણી ખુશી ઉપજે છે. (તાલીઓ)

બોમ્બે કાનીકલના અધીપતી મીં હેરનીમેને બાપણ કરતા જણાવ્યું કે એક ઇંગ્લેન્ડ જાલીસ્ટ લેખે, સાહિત્યના શોખીન લેખે, આ મેળાવડામાં હાજરી આપી મીં પટેલની પ્રસશના કામમાં સામેલગીરી આપતા અને આ પ્રસંગે મારી મુખ્યાર્કબાદીઓ દર્શાવતા મને ભારે ખુશાલી પેદા થાય છે (તાલીઓ) કારણ કે મીં પટેલ એક જરનાલીસ્ટ ઉપરાંત, એક વાર્તાનવેશ છે, સંગીતના તેઓ અભ્યામી છે. અને શાહનામાના કીર્તનોથી એઓએ પારસી કામમાં લોકપ્રીયતા મેળવી છે, અને એવા એક લેખકના માનમાં થયેલા મેળાવડામાં ભાગ લેવાને તેઓ ખરેખર ખુશી છે (તાલીઓ)

ધરાનના હાલના કેનસલ મીં મીરઝાઅલી.અકબરખાએ બાપણ કરતાં જણાવ્યું કે આપણું પુરાણ ધરાનવેજ જે સુધારાનું, સાહસ કર્મોનું અને શુદ્ધતાનપણાનું સ્થાન હતું, જ્યાં પયગમ્બર જરથોસ્તે પોતાના પાક મજ્જબથી પ્રકાશ અને પવીત્રાઈ પાથરી હતી (જેશબધ તાલીઓ) તે પ્યારે દેશ આરબોના હાથે છતાઈ, લુંટાઈ, વેરાન બન્યો, અને તેને કંઈજારસ કીરસો કહેવાને જે એક તુરી નર જન્મ પામ્યો, તે કવો શીરહોસી તુસી હતો. શીરહોસીએ ધરાની શહેશાહતની, ધરાની આબાદીની, ધરાની વીખ્યાતીની તવારીખથી ધરાનને છવતું, જગત્તુ આપણી નજર સમક્ષ રાખ્યું છે, (તાલીઓ) અને ધરાન વાંશેનું માન અને ચાહ આપણામાં ઉરકેરાયા છે એ શાહનામાના જે રસીલા કીર્તનો મીં પટેલ આપણા વચ્ચે કરે છે, તે ખરેખર પ્રસશને પાત્ર છે એવા ક્યાની કીર્તનો ઉધરતી ચોલાઈ માટે બોધદાયક પાઠો રજુ કરે છે, અને આગલી આબાદી અને બહાદુરીના ચીત્રો આપણામાં પણ શુર અને હીમત ઉત્પન્ન કરે છે. (તાલીઓ.)

મીં રસ્તમજ પેસતનજ મસાનીએ બાપણ કરતા જણાવ્યું કે એકબારગી મીં પટેલના લખાણો યા વાર્તાઓ વીશે કોઈક ઠેકાણેથી સવાલ ઉઠાવવામાં આવ્યો હશે, પરંતુ શાહનામાના લાયણો અને કીરતનો રચવામાં, રજુ કરવામાં અને દીપાયમાન બનાવવામાં મીં પટેલનું કાર્ય ખરેખર સર્વ સ્થળેથી વખાણને પાત્ર છે શાહનામાના કીરતનોથી મીં પટેલની કીરતી કાયમ થઈ શકી છે. આપણા ક્યાની પાદશાહો અને પેદલવાનોની તુરમદ, જેરમદ છંદમીના જે અહેવાલો મીં પટેલે કીરતન રૂપે રજુ કર્યા છે, તે કીરતનો ખરેખર ખીનહરીફ છે, અને એવા એમના કામની કદર થયેલી બેવાને મને ખરેખર ખુશી ઉપજે છે. મીં પટેલને મુખ્યાર્ક બાદી આપતા મને એવી ખાત્રી છે કે શાહનામાનું બાકીનું કામ એવણ સરંજમ ઉતારશે અને ખુદા તેમાં એમને મદદગાર થશે (તાલીઓ)

અત્રે મીસીસ રસ્તમજ બેહરામજ જીજબાઈ મીં પટેલને રૂપાની એક સુદર કાસકેટ કુદરસનાસી પત્ર અને પર્સ પોતાને હાથે બેટ કર્યા હતા, જે વેળાએ હાજર રહેલાઓએ તાલીઓથી મીં પટેલને વધાવી લીધા હતા

તારીખે-પારસીઆંન.

મહા પુર્વ કાળ-અનદીક જમાનો						અનદીક કાળ
પેરદાદીઆંન વંશ.						
૧	જમાને જમથેક	"
	ગરે થયો તારાજ.					
૨	જેહાક અને એઈલીસ	"
	આપનો ખુની					
૩	ફરીદુન-જેહાક	"
	કવેઆંતી ઝુડાતુ પ્રગટવુ.					
૪	શાહઝાદો એરચ	"
	બાધતુ ખુન કરનાર બાધચો,					
	ધરાંન અને તુરાન વચે મીનાકેસાની શરૂઆત.					
૫	ઝાલ અને ફેઝાબેહ	"
	ફરેશ્તેનો જન્મ					
કિયાંનિઆંન વંશ.						ધર્મી સન પુર્વે છ હજાર વરસનો જમાનો ધરવામા આવે છે.*
૬	ફરેશ્તે અને સોહરાય	"
	આપને હાથે કતલ થયેલો દીકરો					
૭	શિયાવક્ષ અને ફિર ગીલ	"
	કાલ ખાતર આપેલો જન.					
૮	બેજન અને મનીજેહ	"
	ખીવકા કે બાવકા					
૯	કયે યુરુફતુ નજર ગયેખ થવું.	"
૧૦	યુસ્તાફ અને અર્જાફ	"
	જરથોશ્તી દીનતુ જાહેર થવું.					
૧૧	યુસ્તાફ અને અસ્ફન્દીયાર	"
	પેગમ્બર જરથોશ્તતુ મરણ.					

કિયાની વરસનો જમાનો જે બરાબર માલમ પડે, તે પેગમ્બર જરથોશ્તનો જમાનો ખીનકી પદ શરૂ કેટલાક વિદવાનો પેગમ્બર જરથોશ્ત સાહેબનો જમાનો ૬૦૦૦ થી ૭ હજાર વરસ ઉપરનો જણાવે છે. જે તેમ હોય તે કિયાનો વરસનો અમલનો જનમ તેટલોજ પુરાણો ગણાવે જોઈએ, (કેશવા)

તારીખે પારસીઆંન

૧૨	રૂસ્તમ અને અસ્ફન્દીયાર... અસ્ફન્દીયારનું મોત.	મસવી સન પુર્વે જ હજાર વરસનો જમાનો ધારવામાં આવે છે
૧૩	રૂસ્તમ અને શધાદ રૂસ્તમનું ગુજર પામવું	.	.	.	"
હખાંમની વંશ					૪૦ સં પુ. ૪૦૪-૩૫૬ ને શુમારે.
૧૪	રાણી હોમાય .. ધાખીને હાથે પળાયલા પાદશાહની રાણી માતા	
૧૫	હારા અને સિકંદર ... પ્રખ્યાત તવારીખ લગાડ્યા હખામનિયન શાહનશાહતની પાયમાલી. ધરાનના મહાવીરનું મરણ-અરબેલાનું જંગ	૪૦ સં પુ. ૩૩૧ તા. ૧ લી આક્ટોબર
અરકાંની વંશ.					A D ૪૦ સં.
૧૬	અર્દશીર અને અર્દશીર ત્રાંખાનો જમાનો	૨૧૫-૨૨૭ અર્દશીર મારયો મર્યો તા. ૨૬ ઓક્ટોબર ૨૨૭
સાસાંનીઆંન વંશ.					
૧૭	અર્દશીર ખાખેકાન માઝદાયસ્ની દીન-ધર્મનું સંજ્વન થવું.	૪૦ સં. ૨૨૭-૨૪૨
૧૮	શાહપુર સુલ અકતાફ સખખતો પારસી શાહનશાહ આરબોનો જીવલેણ દુશ્મન	૪૦ સં. ૩૦૬-૩૭૬
૧૯	બેહરામ ગુર (ભાગ ૧ લો) મઝદઝર્દ ('અર્થીલ') કળને કબ્જ કરનાર	૪૦ સં. ૩૬૬-૪૨૦
૨૦	બેહરામ ગુર (ભાગ ૨ જો) .. તેણે હિન્દી સરઝમીનમાં કરેલા મહાન પરાક્રમો	૪૦ સં. ૪૨૦-૪૪૦
૨૧	નોશિરવાન આઢેલ મહાભારત સુધી કરનાર રૂસ્તમક પારસી પાદશાહ	૪૦ સં. ૫૩૨-૫૭૬
૨૨	શાહજાહો નુશાહ નોશિરવાનની ખીરતી રાણીનો દીકરો	"

તાશીખે પારસીઆન.

૨૩	ખુશરૂ પરવીઝ (ભાગ ૧ લો) સુરવીર સાસાની ચહેનશાહની ચહડતી-પડતીનો ચિતાર સુલતાની આફતની શરૂઆત ચાર વરસમા ૧૧ પાદશાહો.	૪૦ સં. ૫૮૦-૬૨૮
૨૪	ખુશરો પરવીઝ (ભાગ ૨ જો) ખુશરો-શીરીન પાક મહોબત ઉપર જનનો સહકો. દીકરાએ કરાવેલુ બાપનુ ખુન	"
૨૫	તખ્તે-તાકદિસ તાકે કસરાની ઉતપતીની હકિકત	
૨૬	અબદુલ શેહરિયાર પારસીઓનો છેલ્લો પાદશાહ.	૪૦ સં. ૬૩૨-૬૫૧
૨૭	'કુદ્દે-ગંધ'	
	પાને . આતશની સેતાઅશ કરનારા જરથોશ્ટીઓ.	

કારે-ફાંની.

જમાનાની ટેલ માહે ધસડાઇ જગત,
થયા તાનમે કૂલ તણાઈ જપત.
મયા શાહોના કાંઈ તાળે-તખત
ગયો કિયાનીએનો કહા તે વખત
મયા કાહ પ્યારા દિલાવર સવાર,
મયા કાહ ન્યાગાનો જગ આસ્કાર.
ગયા કાહ હુકીમો ભરમ જાણુકાર,
મયા કાહ તવારીખનવેશ યાદગાર
ગમ કાહ કોમળ હૂરી નાજનિન,
સરોદે મનોહર માહે અમિન
મયા કાહ કિર્તી બારેલા મહાન,
મયા કાહ જે લડતા સિદની સમાન.
સુતા તે જઈ સૌ મળી પાકમા,
મિછાના થયા મિટ્ટી-એ-પાકમા.
સિરા જેણે નેકી કિધું ના કર્ષ,
રહ્યો તેજ જીવતો ખલકમે અહી.

ઉમર બહુ યુમાવી કરી બહુ તરગ,
મયા સૌ સાથીઓ છોડીને સગ
જશે તુખી દુનિયા તજી એક દન,
નથી તાર ફાંની કાયમ વતન
વખત રગ રાગે કિધો બહુ પચાર,
નહી દીન રહ્યા તે આ પરવરદેગાર.
મયા કુલ જવાની 'ને જોખનના દન,
હિસે આજ ડોળા ધૂરકતુ કદન
અરે ધન જોખન કદી ના કરે,
જવાની ઉતરતાજ જોખન મરે
ગુલ 'ને યુક્તિઓ કરમખ મયા,
જમલી ધતુરા પુલધ રહ્યા
થયા કુલ દાનાવ દુનિયાથી દુર,
જીવતા જગતમે રહ્યા બેશકુર.
બલા બાધ ના કર તુ દોડધામ,
પનકમા જવુ છોડી છે આ મુકામ

કરતા

સ્વસંતાપ

જયારેખી મનમા કર્ણું વિચાર,
થયાં સાલ કિર્તન કરતા 'અઢાર.
મહેશીલે હમદીન મલે છે હઝર,
મહિમા ખીલે છે 'નૌરૂજ બહાર
અફસોસ ! એ મહિમા અને દોડધામ,
અફસોસ ! મોસંમે સુકતાદ તમામ.
મુજ વન કંઈએક થાશે પસાર,
મુજ વંન ખિલશે ફરલે બહાર.
કંઈએક 'આદર મુજ વંન જશે,
કંઈએક 'આવા મુજ વન થશે.
કંઈએક વહેશે ખોદીદ સાલ,
કહો કાણુ કરશે માહરો ખિયાલ !
કહો મારી મિટ્ટી હશે ખાકમા,
પડેલો હું હોઈશ કંઈક લાખમા.

૧. ૬૦ સં ૧૬૧૭ મા કિર્તન કરવાની પેહલ કીધાને વીસ સાલ થશે.

૨. ૩, અને ૪. નવરોજ, આદર યજ્ઞનું પર્વ, તથા આવા યજ્ઞના પર્વના હિગામો ઉપરાંત આગલાં સાલોમા જરથોસ્તી તેહનારો પ્રસંગે હમેશાં મારાં કિર્તનો રજુ થતા હતા, જે પ્રસંગે મોટી સંખ્યામા હમદીન આનુઓ તેમજ અહરથોની મેહશીલ મળતી હતી 'સ્વનાર'

(સપ્તર્ષી શાહનામા પાઠ ૩૦૮)

શાસ્ત્રી શ્રીરદાસી તુસી.

ફીરદોસીની તારીફમાં પુર્વના અણીતા

શાએરોના સુખન.

શાએર અનસરી:

આફ્રીન બ રવાને ફીરદોસી,
ઓન હોમાયુન નેહાદ ફરખુન્દેહ.
ઉ ન ઉરતોદ ખુદ વ મા શાગેર્દ,
ઉ ખુદાવન્દ ખુદ વ મા બન્દે

શાએર નિઝામી:

સખુન ગુચે હોનાએ પીશીને તુસ,
કે આરાસ્ત રૂએ સખુન ચુન અરૂસ

શાએર શયખ સાદી:

ચે ખુશ ગોફત ફીરદુસીએ પાકઝાદ,
કે રહમત બશોન તુર્ખતે પાક બાદ

તરજુમો -

આફ્રીન હોજો તું પર હંમગે હજાર,
ઓ રોશન . ગવા ફિદોમી નેકકાર
તુ ઉસ્નાદથી બહેનર હતો નેકનામ,
તુ માલેક હમારો હતો, હમ શુલામ

તરજુમો -

વતનદાર હતો તે કવી સોહરે પુસ,
સખુનનો અજમ કીધો સમાર ખુશ

તરજુમો -

સરસમા સરસ છે ગયો કહિ વાન,
ઓ નેક ફીરદોસીએ પાકઝાદ
હૃદય તુજ તુર્ખત ઉપર હજાર,
ચિતારી ગયો બેનચુન તુ ચિતાર
(કરતા)

શાહનામુ અને ફીરદોસી.

અગર જો શાહનામા જેવી કિતાબ રચાઈ હોતે નહી, તો પારસી કોમના પાદશાહો, પેહલવાનો અને તેમના નિયામોનો તવારીખની નોંધ, જે આપણુ આજે જાણુવા પામ્યા છીએ, તે આપણુ કદીથી જાણુવા પામતે નહી, અને તેમના મહાન પરાક્રમે સુધરેલી દુનિયામા આજે કદીથી જાહેર થવા પામતે નહી.

આ શાહનામા કિતાબનો રચનાર ફીરદોસી નામનો એક ધરાનનો શાએર હતો, જેણે પારસી કોમના પુર્વ કાળમા થઈ ગયેલા પેશદાદી, કિયાતી અને સાસાની વ શના પાદશાહો અને પેહલવાનોની કિરતી, અને તેમની કારકિર્દીના હેવાલોની હકિકત પારસી જુર્બાનમા એતમાજમા રચી, સુધરેલી દુનિયાને તે સપુરદ કરી, એક મહાન પ્રજ્ઞની કિરતી તે અખર રાખી ગયો છે.

. ફીરદોસી એક તખલ્લુસ

આ મહાન શાએરનું જનમ નામ અબુલ કાસીમ મનસુર હતુ તેના બાપનું નામ એહમદ હતુ ફીરદોસી એ તેનો તખલ્લુસ યાને nom-de-plume હતો.

આ તખલ્લુસ મનસુરે કેવી રીતે સ પાદન કીધો, તે વિશે કાઈ ચોક્કસ લખાવટ મળતી નથી. એક લખાવટ એ તખલ્લુસના બાબમા એી કેહવાય છે, કે મનસુરે મહામુદ શાહ ગઝનવીની દરબારમા અમુક આમદ ઉપર ધણીજ મનપસદ એતમાજ (નઝમ) રચાથી મહામુદ શાહે ખુશી થઈ, દરબારમા જાહેર કીધુ, કે ‘મરહુમા, મારી દરબારને તે મીરસે ‘ફીરદોસ’ રાશ્ન બનાવી છે’ કેહ છે કે આ ‘ફીરદોસ’ શબ્દ મનસુરને કાને પડતાજ, તેણે પોતાનો તખલ્લુસ ‘ફીરદોસી’ ધારણ કીધો હતો. તુસી એ નામ તેના વતન તુસ ઉપરથી તેની અટક યાને આખાર તરીકે જણાયલું છે.

આસ્તાન નામુ.

ફીરદોસીએ શાહનામું શા આધારે રચ્યું.

એવુ કહે છે, કે ‘બાસ્તાન નામુ’ એવે નામની એક કિતાબ સાસાની પાદશાહોના જમાનામા, ખાસ કરીને પાદશાહ નોશીરવાન આદેલ^૧ કે જેને ધરાન સરજમીન ઉપર થઈ ગયેલા આગલા પાદશાહોની હકિકતની તવારીખ જાણવાનો અને તેને જાળવી રાખવાનો ધણોજ શોખ હતો, તેના જમાનામા હસ્તી ભોગવતી હતી એ આસ્તાન

૧. સાસાનીઆન વ શના પાદશાહો, ધરાનમા ‘અસ્કાનીઆન’ વ શની પાદશાહી પછી રાજ કરી ગયા હતા સાસાની વ શનો અમલ અર્દશીર બાબેગાનથી શરૂ થયો હતો અર્દશીર બાબેગાને એ વ શની રચાપણા કરી હતી, અને એ પેકલ્લો સાસાની પાદશાહ હતો.

૨. નોશીરવાન આદેલ સાસાનીઆન વ શનો ૧૯ એ પાદશાહ થઈ ગયો હતો.

૩. નોશીરવાન આદેલને આગલા પાદશાહો અને પેહલવાનોની તવારીખ મેલવવાનો એટલો શોખ હતો, કે તેને માટે મોટા ખર્ચે તે દેશ પરદેશ જાણુકાર ઉસ્તાદોને તેવી તવાસીખની હકિકત મેલવી લાવવા રવાના કરતો હતો, અને તેઓ મારફતે જેથી વિગતો મળતી, તેનો સંગ્રહ કરી તે પોતાના કિતાબખાનામા જાળવી રાખતો હતો.

નામુ પેહલવી ભાશામા લખાયલુ હતુ એ આસ્તાન નામાને આધારે ફીરદોસીએ પોતાનુ શાહનામુ લખ્યુ હતુ

આસ્તાન નામુ .

પણુ આગલ વધવા આગમમ, આ પ્રખ્યાત કિતાબ આસ્તાન નામા વિશે કાષ્ઠક જણુવુ જરૂરુ છે પાદશાહ નોશીરવાન આદેશે જમાવ કરેલી તવારીખના કંકડા-ચુકલાનો સંગ્રહ પોતાના કિતાબખાનામા જે કીધો હતો, તે જ્યારે પાદશાહ યઝ્દેઝ્દે શેહરીયાર^૧ ધરાનની ગાદી ઉપર આવ્યો, ત્યારે તે સધસો તવારીખી સંગ્રહ તેને હાથ ગયો હતો યઝ્દેઝ્દે આ તવારીખનો સંગ્રહ

દાનેશ્વર દેહકાંન

નામના એક જણીતા અકાબરને સ્વાધીન કીધો, એવી ફરમાસ સાથે કે એ સંગ્રહને સીલ સીલાબધ તવારીખ રૂપે ગોઠવી, તે એક દફતર બનાવે આ દાનેશ્વર દેહકાંન, મદાયન (તેસીકુન) શેહરનો એક આગેવાન અકાબર અને કુબેલ ચુપસ હતો એ દાનેશ્વર દેહકાંને, પાદશાહ કબ્રઓમરસની^૨ પાદશાહીની શરૂઆતથી, સાસાનીઆન વશના પાદશાહ ખુશરો પરવીઝી^૩ આખરી સુધીની તમામ હકિકત, સીલ સીલાબધ ગોઠવી હતી

એ સધસી તવારીખ પેહલવી ભાશામા લખાઇ હતી, અને એ કિતાબનુ નામ આસ્તાન નામુ આપવામા આવ્યુ હતું.

ધરાંન સર જમીનને લાગેલી જમાનાની નઝર.

જમાના, જમાના, અરે બેકિનાર,
કિધુ તુએ ધરાન કા ખારઝાર.
જમાના, જમાના, ઝો બેકદર,
કિધી પેશદાદી ખતમ બેખતર.
જમાના, જમાના, ઝો બેરહમ,
રાખી નહી ક્યાનિઆની શરમ
નહી તુ થયો કોઇનો આશના,
કિધા તે હખામીનીઆને રના

અરે ઝો જમાના બની બેશરમ,
કિધી તુએ સાસાંની શાહી ખતમ.
બુટિ બેશ અસરત, બુટી સર ઝમીન,
બુટીયુ વતન પારસી નામચીન.
જમાનાની તુંને લાગી નઝર,
કિધુ તુએ ધરાન ઝીરોમખર.
થયાં સાલ એ વાતને કંઈ હજર,
લખે કોણુ તવારીખ જગ આશકર.

૧ યઝ્દેઝ્દે શેહરીયાર સાસાનીઆન વશનો પારસીઆનો છેલ્લો પાદશાહ હતો એના વખતમા અરખ લોકોએ ધરાનનુ રાજ છૂટી લીધુ હતું, અને પારસી શાહેનશાહતની આખેરી આવી હતી.

૨ ધરાંન સર જમીનનો પેશદાદીઆન ડોલનો એ સહુ થી પેહલ્લો પાદશાહ હતો એને પાહડો ઉપર રાજ ચલાવ્યુ હતુ એના વખતમા લોકો પેશાકે તરીકે આખર્ડ તથા ઝાંડોના પાતડાં બોલતાં, તેમજ વનરપતીનો ખોરાક તરીકે ઉપયોગ કરતા હતાં

૩ ખુશરો પરવીઝ સાસાનીઆન વશનો એકવીસમો પાદશાહ હતો. એ પાદશાહ નોશીરવાન આદેશનો નખીરો હતો. ફાતિમાની તવારીખમા પ્રસિધ્ધ થાયલી ખુબસુરત શીરીન એની રાણી હતી, જેની મોહબતનું દાર્તાન જગ પ્રસિધ્ધ સાહિત્યમા જણીતુ થયેલુ છે

૪ સાસાનીઆન વશના પાદશાહોના અમલમા ધરાંનમા પેહલવી જખાંન બોલાતી હતી.

ધરાન અને અફઘાનીસ્તાનમાં શાહનામું.

ધરાની પેહલવાનોની હકિકતો અને ધરાની પાદશાહોની જીંદગીની કથાઓ ફીરદ્દાસીના જમાનામાં, ધરાન અને તેની અતરાપ્રમા આવેલા ગ્રામોમાં ધણુકોને મોહોડે બોલાતી હતી જ્યાં એક વખત જરથોસ્તી ધર્મ ફેલાયેલો હતો, જ્યાં ગાવેઆની ધમ્મ ફડકતી હતી, અને જ્યાં પારસી પાદશાહી ચાલતી હતી, ત્યાં શ્રીરદ્દાસીના વખતમાં જો કે પેગમ્બર મહમદનો વારડો ઉડતો ચલેલો હતો, તોપણ કિયાની પાદશાહો અને પેહલવાનોના પરાક્રમેની બાપદાદેથી ઉતરી આવેલી વારતાઓ, તે લોકોમાં સારી રીતે બોલાતી હતી.

જોહાક અને હંબલીસ, જોહાક અને જમશેદ, અને રસ્તમ અને સોહરાબના કિસ્સાઓ, લોકોને સારી રીતે જાણીતા હતા, એમ એક આરમિનીયન^૧ લખનાર લખી ગયા છે એ સધના તૈયાર દારતાનો, ફીરદ્દાસીએ એકઠા કીધા હતા એ સધલા દારતાનોને ભેગા કરી, ફીરદ્દાસીએ પોતાના કાબેલીયતથી તેને એવી રીતે કવિતાષ્ટ ચિતાર આપ્યો, કે જેમ તેના વખતમાં તેમજ તેના મરણ પછી, નવ સદી વહી ગયા છતાં, ધરાન અને અફઘાનીસ્તાનમાં તેની શાહનામાની કિતાબ ધણુજ શોખથી આજ સુધી વચાતી રહી છે. આજે પણ તેનું રસ્તમ અને સોહરાબનું કર્ણુારસ (tragedy) દારતાન વાંચી યાને સાબલી, મોટા તેમજ નાહનાંઓની આખોમાંથી આસુ વેહતા જણાય છે.

ધરાની દારતાંનોનું આંખમાં સદી આગમચનું પુરાતનપણું.

આસ્તાન નામુ

પણ કિયાની અને પેશદાદીયાન દારતાનોને ભેગા કરવાનું કામ, ફીરદ્દાસીની આગમચ ધણુકોએ કરવા માડ્યું હતું. સાસાનીયાન જમાનામાં એવી તજવિજ જે વખત થઇ હતી ઇસવી સન ૧૪૨૫ ના જમાનામાં, તૈમુર પાદશાહના નજીરાએ જુદા જુદા સાધનો ઉપરથી એવા દારતાનો એકઠા કરી, તેની એક નકલ તખયાર કરાવી હતી. પણ તેની આગમચ ખોરેનના મોઝીસ નામનો એક આરમિનીયન લેખક, જે ઇસવી સનની પાચમી સદીમાં થઇ ગયો હતો, તે અસલી ધરાનની શાહી તવારીખો ને લગતી ધણુક વારતાઓ જાણતો હતો ધરાનની એવી વારતાઓ, જો મજકુર ખોરેન પાચમી સદીમાં જાણતો હતો, તો તે ઉપરથી માલમ પડે છે, કે પાચમી સદીની આગમચ ધરાનની વારતાઓ, મજકુર લેખક ખોરેને યા તો લોકો તરફથી સાબલી હોય, યા તો તેણે કોઇ કિતાબમાં વાંચી હોય.

ધરાની દારતાંનો છઠી સદીમાં એકઠાં કરવાની કોશેશ.

ધરાની દારતાનો ભેગા કરવાની કોશેશ જેમ પાચમી સદીમાં થઇ હતી, તેમ છઠી સદીમાં એ દારતાનોને એકઠા કરવાની કોશેશ કરનાર સાસાનીયાન પાદશાહ નાશીરવાન આદેલે કરી હતી એ આગલ જણાવ્યા પ્રમાણે, એવી વારતાઓ ભેગી કરવા માટે નાશીરવાન આદેલે દેશ પરદેશ પોતાના કાબેલ માનસોને મોકલાવી, તેમની

પાસથી એકઠી કરાવી, તેને એક કિતાબના આકારે રચાવી હતી, અને તે કિતાબ પોતાના પાદશાહી દફતરખાના (લાઇબ્રેરી)માં મુકાવી હતી.

નોશીરવાન આદેલ પછી, યઝ્દેઝ્દ શેહરિયારે એવીજ કિસમની કાશેસ કરી હતી. દાનેસ્વર નામનો એક દેહકાન, જે મદાયન (તેસીપુન)માં રહેતો હતો, તેને એ કામ પાદશાહ યઝ્દેઝ્દે માંપ્યું હતું. એ દાનેસ્વરે કયોમર્સથી ખુશરો પરવીઝના રાજ સુધીની તમામ તવારીખ સોલ સીલાખ ધ લખી કાઢાડી, અને તેમાં કાંઈ ભુત્તબાલ કે કાંઈ અધુર રેહી ગયું હોય, તે બીજા કાબેલ ખુજેર્ગોની સાથે મસલત કરી, સુધારો વધારો કીધા પછી એક કિતાબ આકારે લખી, તે પાદશાહ યઝ્દેઝ્દેને સ્વાધીન કીધી, અને યઝ્દેઝ્દે તે કિતાબ પોતાના કિતાબખાનામાં મુકાવી હતી. એ પુસ્તક માટે શાએર શીરહોસી પોતાના દિબાચામાં ઇશારો કરે છે.

ખુદાએ નામું કે આસ્તાન નામું.

પણ આ પ્રખ્યાત પુસ્તકના નામના બાબમાં એક ગુચ્છવાડો ઉભો થવા પામ્યો હતો. દાનેસ્વરે રચેલાં એ પુસ્તકને યઝ્દેઝ્દે પોતાના કિતાબખાનામાં રાખવાનું ફરમાન કીધું, અને તેને “ખોદાએ નામા” ને નામે ઓલખાવ્યું. પણ એજ ‘ખોદાએ નામા’ને, પાંછત્તથી કેટલાક લખનારાઓ ‘આસ્તાન નામા’ને નામે ઓલખાવી ગયા છે.

ખુદાએ નામાની દિપ્તિ. શીરહોસીએ પોતાના પુસ્તકને

‘શાહનામા’ નામ આપવાનું કારણ

દેહકાન દાનેસ્વરે એ પુસ્તક પેહલવી ભાષામાં લખ્યું હતું એ પેહલવી ભાષા સાક્ષાત્તીયાન પાદશાહોની ફરખારી ભાષા હતી. દાનેસ્વરે લખેલા એ પુસ્તકનું નામ ‘ખુદાએ નામે’ હતું ‘ખુદાએ નામા’નો અર્થ પાદશાહોની ચોપડી થાય છે. દાનેસ્વરે પોતાના એ પુસ્તકનું નામ ‘ખુદાએ નામે’ શા માટે આપ્યું, તેનો સેહજ ખુલાસો થવો ઘટે છે. ‘ખુદા’ એ શબ્દ ફર્ક પરવરદેગાર, જગતના પેદા કરનારનેજ લગાડવામાં આવે છે. પણ સાક્ષાત્તીયાન જમાનામાં ‘ખુદા’ શબ્દ ‘શાહો અને પાદશાહો’ માટેજ વપરાતો હતો. દાનેસ્વરે એટલા માટે પોતાના પુસ્તકમાં આગલા જમાનાના પાદશાહોને લગતાં વિવેચન લખેલા હોવાથી, તેણે પોતાના એ પુસ્તકને ‘ખુદાએ નામે’ એવું નામ આપ્યું. પણ શીરહોસીએ એ ઉપરથી પોતાના પુસ્તકનું નામ ‘ખુદાએ નામું’ નહીં આપતા, ‘શાહનામા’ નામ આપ્યું એનું એક કારણ એ હતું, કે પારસી શેહનશાહત પડી ભાંગ્યા પછી, અરબ લોકોની પાદશાહી ઈરાનમાં ચાલુ થઇ હતી, ત્યારે ‘ખુદા’ શબ્દ ફક્ત પરવરદેગારને માટેજ ઓલાનો હતો એ અર્થને અનુસરીને શાએર શીરહોસીએ પોતાના પુસ્તકનું નામ શાહનામા આપ્યું હતું.

અરબોના હાથમાં દાનેસ્વરનું પુસ્તક કેવી રીતે ગયું ?

ઇસવી સન ૬૪૧ના સાલમાં પાદશાહ યઝ્દેઝ્દ, નેહાવદની લડાઇમાં આરબોને હારી પોતાનું સ્થળ તાજ અને કાવેઆની ખુડો ખોઇ પરગઢે થયો, અને તેનો શાહી ખજાનો અને તમામ માલ મીલકત અરબોએ લુટી લીધા, તેમાં દેહકાન દાનેસ્વરે

રચેલું ખુદાએ નામું પણ લુટાઇ ગયું હતું સાદ વકાસ, જેણે એ લડાઇ કરેલ કરી હતી, તેણે એ ખુદાએ નામું ખલીફ ઉપર મોકલાવ્યું ખલીફ એ કિતાબ, જે પેહલવી ભાશામાં લખાયેલી હતી, તેના અરબી જખાનમાં તરજુમો કરાવ્યો હતો.

ખુદાએ નામાનો અરબી તરજુમો કરનાર એક વટલી ગયેલો જરથોસ્તી.

એ ખુદાએ નામું જ્યારે અરબોને હાથ ગયું, ત્યારે તે કિતાબ પેહલવી જખાનમાં લખાયેલી હોવાથી, ખલીફને તે માહેતી ખાખદ જાણવાની ઘણીજ કાળજી થઇ તેણે એ કિતાબનો અરબી જખાનમાં તરજુમો કરવાનું કામ, એક વટલી ગયેલા જરથોસ્તીને સ્વાધીન કીધું હતું એ વટલી ગયેલા જરથોસ્તીનું નામ અબ્દરહા એબને અલ મોકકદ્દાહ હતું જે કે એ જરથોસ્તી ઇસલામી ધરમમાં વટની ગયો હતો, પણ ખાતેનમાં તે પોતાના ખાખીકા જરથોસ્તી ધર્મને માનતો હતો.

શાહનામા અને બીજા સઘલા પુસ્તકો આ પુસ્તકને આધારે રચાયેલા જણાવવામાં આવે છે એ અરબી તરજુમાની કિતાબને સમ્પર-ઉલ-મુલુકનું નામ આપ્યું હતું

ખુદાએ નામા ઉપર પડેલી લુટ. તેની મુલતાંની સરજત.

ખુદાએ નામાનો અરબી જખાનમાં તરજુમો કરનાર, પેલા વટલેલ જરથોસ્તીએ જ્યારે ખલીફને પેશદાદી પાદશાહેની રાજનિતી અને તેમના કાયદા કાનુનો વિષેરે અરબી જખાનમાં સમજાવ્યા, ત્યારે ખલીફને તે એટલા બધા તો પસંદ પડ્યા, કે તેના અરબી ભાશામાં બોલેણેલ તરજુમો કરવાનો તેણે હુકમ કીધો પણ કિયાની બોના દારતાનોની હકિકત રજુ કરતા, જાલ અને રસ્તમની કાહાણી, અને સીમુર્ગ વિશે, તેમજ ખુરશેદ અને આતશની સેતાયેશ વિશે જ્યારે તેણે જાણ્યું, ત્યારે તેણે હુકમ કીધો, કે એ કિતાબ વાચવા લાયક નથી.

ખુદાએ નામાનું હબસી પ્રજના હાથમાં જવું.

એવી રીતે ખુદાએ નામાની સરજત નક્કી થઇ ખલીફ એ કિતાબ રદ કીધા પછી, કોઇ એક અરબના હાથમાંથી, તે હબસીઓના મુલક એબીસીનીઆમાં વસતા કોઇ અરબના હાથમાં ગઇ તે અરબે હબસીઓના મુલકના પાદશાહેને તે કિતાબ ભેટ આપી હબસીના પાદશાહેના હાથમાં દાનેશ્વર દેહકાનનું ખુદાએ નામું ગયા પછી, તેની સરજતમાં એક નવો ફરફાર થયો ખલીફ જે કામ નહી કરાવ્યું, તે કામ એ હબસીના પાદશાહે કીધું, યાને હબસાનના પાદશાહે ખુદાએ નામાનો અરબી જખાનમાં તરજુમો કરાવ્યો.

ખુદાએ નામાનું હિન્દુસ્થાનમાં જવું.

એબીસીનીયાથી દાનેશ્વરનું પેહલવી ખુદાએ નામું હિન્દુસ્થાનમાં ગયું પણ હિન્દુસ્થાનમાં તે ઠરીઠામ થઇ પડ્યું નહિ, કેમકે હિન્દુસ્થાનથી તે ધરાનમાં ખોરાસાનનાં હકિમ યાકુબ લખસ, જે પુરાતન ધરાનના પાદશાહે પેહલવાનોની વારતા એકઠી કરવાને,

ધણેજ શાખી હો, તેણે ખુદાએ નામાનું પેહલવી પુસ્તક હિન્દુસ્થાનમાંથી^૧ મંગાવી, તેને ફારસી ભાષામાં તરજુમો કરવો દાનેશ્વરના પુસ્તકમાં ખુશરો પરવીઝના અમલ સુધીનીજ આમલ લખી હતી, પણ હવે યાકુબ લખસે ફરમાવ્યું કે, ખુશરો પરવીઝના અમલ પછીની બાકી રેહલી હકિકતનો તે પુસ્તકમાં સમાવેશ કરવો, અને તેમ કરવા માટે ખુશરો પરવીઝના રાજથી, યઝદેઝ્દ શેહરીયારે પોતાની પાદશાહી ખોધ, ત્યાં સુધીની બોનાનો અદર ઉમેરો કરવો^૨ જણાવવામાં આવે છે કે, આ ફારસી પેહલવી તરજુમો કરનાર ચાર જન, દાનેશ્વરના પેહલવી ખુદાએ નામાના ફારસી તરજુમાને શાહનામું નામ આપ્યું હતું

શાએર દકીકીને શાહનામું બેતબાલમાં રચવાનો હુકમ થયો

એવી રીતે પેહલવી ખુદાએ નામાનો ફારસી તરજુમો થયા પછી, અને તેનું નામ શાહનામું અપાયા પછી, યાકુબ લખસની હાકમી ૪૦ સં ૬૦૭ માં સામાનીઆન વંશના હાથમાં ગઈ એ નવા વંશને ઇરાની દતકથાઓ, અને ઇરાનની તવારીખી હકિકતો જાણવાનો, અને તેનો સંગ્રહ કરવાનો શોખ હોવાથી, તે સવજાનો જમાન કીધો હતો, એ સામાનીઆન વંશનો અણુ સલીહ મનસુર નામનો પાદશાહ, જે ૪૦ સં ૬૧૦ થી ૬૭૫ સુધીમાં થઈ ગયો છે, તેના વજીરે, દકીકી નામના શાએરને ફરમાવ્યું, કે દાનેશ્વરની પેહલવી કિતાબ ઉપરથી જે તરજુમો ફારસી જમાનમાં યાકુબ લખસે કરાવ્યો હતો, તે ફારસી તરજુમો ઉપરથી આખું પુસ્તક બેતબાલમાં રચવું

શાહેર દકીકીને પસંદ કરવાનું કારણ. દકીકીનું ખુન

ફારસી શાહનામાને તમામ બેતબાલમાં રચવાનું કામ શાએર દકીકીને સોંપવાનું મુખ્ય કારણ એ હતું, કે દકીકી એક જરથોસ્તી હતો, અને તે જરથોસ્તી હોવાને કીધો, તેને ખીજા શાએરો કરતા વધારે પસંદ એટલા માટેજ કરવામાં આવ્યો હતો, કે તે પોતાના નિયામોનો તરફના ચાહને કીધો, તેમની કિરતીને તે પૂરતો ઇનસાફ આપી શકે શાએર દકીકીએ પાદશાહ ગુસ્તાસપના રાજથી બેતબાલ રચવા માડી, પણ તેણે બે હજાર મથેતો નહીં લખ્યા, તેટલા તેના એક ગુલામે તેનું ખુન કીધું, અને તે કવખતે માર્યો ગયો, જેથી શાહનામાને બેતબાલમાં રચવાનું કામ ખેરબે પડ્યું

મઝની વંશનો અમલ મહામુક શાહ મઝનવી.

શાએર દકીકીના મરણ સાથે સામાનીઆન વંશસભાઓની પાદશાહીમી ખતમ થઈ, એટલે કુદરતી રીતે શાહનામાને બેતબાલમાં રચવા અને રચાવવાનું કામ પણ

૧ યાકુબ લખસે દાનેશ્વરનું પેહલવી ખુદાએ નામું હિન્દુસ્થાનમાંથી મંગાવ્યું નહીં હતું, પણ ઇરાનમાંથીજ મેલવ્યું હતું (શાહનામું અને શીરહોસી ૩૦ જી ૭૦ મોહી)

૨ ફારસીમાં તરજુમો કરવાનું કામ યાકુબ લખસે, સૈદ્દ એબને મનસુર અલ મોઅમ્મી નામના શખસને સોંપ્યું, અને તેને મદદ કરવા માટે ૧ હેરાવનો તાજ બીન ખોરાસાની ૨, સીસતાનના અબ્દાનહાદ શાહપુર, ૩, નીશાપુરનો માહુ ઇબને ખોરસાન, અને ૪ તુસનો સુલીમાન બીન વર્રીન, એવે નામના ચાર ઇરાની વંશના ઇરાની હતા. (શાહનામું અને શીરહોસી ૩૦ જી ૭૦ મોહી)

અટકી પડ્યું. સામાનીઆન વશની હકુમત પડી ભાગી, અને તેમની હકુમત ગઝનવી વશના હાથમા ગઈ

ગઝની વશનો મહામુદ, જે હિન્દુસ્થાનના ઇતીહાસમા મહામુદ શાહ ગઝનવીને નામે જણાઈ ગયો છે, તેનો અમન શર થયો. મહામુદ શાહ ગઝનવી જે ક એક ઇસનામી હતો, છતાં તેને ફારસો જમાન ત્રગીજ પસદ પડે, અરમી ભાશાનું ચનન બધ કરી, ફારસો જમાનને તેણે પોતાની દરબારી ભાશા બતાવી એ પાદશાહ ફારસી ભાશાનો ધણેજ શોખીન હતો

મહામુદ શાહ ગઝનવી-ઇરાંની વાર્તાઓનો પુજારી

પોતે ઇસલામી હતો, છતાં ઇરાંન દેશના આગલા પાદશાહ અને પેહલવાનોની હકિકત અને વાર્તાઓનો તે હદ બહાર શોખીન હતો અત્યાર સુધીમા ઇરાંની પેહલવાનો અને પાદશાહોની જે જે વાર્તાઓનો જમાવ થયો હતો, તે સમ્રાજને સંપૂર્ણ કરી તેને બેતમાજી થાને નજમમા રચાવવાનો તેને ધણેજ શોખ હતો મહામુદ શાહના એવા શોખની બબર જેમ જેમ ચોમેર બહેર થતી ગઈ, તેમ તેમ તેની દરબારમા, દેશ પરદેશના કથકો એવા દારતાનોની હકિકતો કથવા આવવા લાગ્યા, અને તેઓ કિમતી ઇનામ અકરામ મેળવવા લાગ્યા અ રીતે મહામુદ શાહ અસલ ઇરાંનના પાદશાહો અને પેહલવાનોને લગતી હકિકતનો એક મહાભારત જ ગી સંગ્રહ કરી શક્યો હતો, અને એ સમ્રાજ સંગ્રહ બેતમાજીમા રચવા માટે, તે કોઈ બાહોશ શાએરની તલાશમા હતો

મહામુદ શાહના સાત શાએરો

આ શાએરીના શોખીન શાહી દરબારમા, તે સમે તે જમાનાના સાત જાગીના શાએરો ધણજ માનીતા હતા તેઓ શાએરીના સાહિત્યમા સાત સીતારા સમાન પુખતા હતા તેઓ (૧) અનસરી (૨) ફરરખી, (૩) ઝયતી, (૪) અસજદી, (૫) મનજગ (૬) ખુગરમી, અને (૭) તરમદીને નામે ઓળખાતા હતા.

શાહનામાનું કામ કોણને આપવું ?

આ સાત શાએરોમાથી શાહનામું તમામ બેતમાજીમા રચવાનું કામ કયા શાએરને આપવું, તેના વિચારમા મહામુદ શાહ ગુચવાવા લાગ્યો આ ગુચવાડાનો ઇલાજ તરીકે મહામુદ શાહે દરેક શાએરને શાહનામા માહેલી બુદી બુદી હકાયત બેતમાજીમા રચવા આપી, અને જેની શાએરી વધારે દીલપસદ માલમ પડે, તેને આખું શાહનામું રચવાનું કામ સંપૂર્ણ કરવાનો પોતાનો વિચાર બહેર કીધો આ કાવતી રૂએ શાએર અનસરીને ફાયે ફત્તમ અને સોહરાબનું દારતાન રચવાનું કામ ગયું હતું

અનસરીનો અલ કાર

શાએર અનસરીએ ફત્તમ સોહરાબનું દારતાન એવી તો સરસ ઇબારત અને અલફાઝથી બેતમાજીમા રચ્યું, કે મહામુદ શાહ તે સાબતી વણેજ ખુશ થયો, અને અનસરીને મહામુદ શાહે તમામ શાહનામું બેતમાજીમા રચવાનું કામ સંપૂર્ણ કીધું

રસતમ સોહરામના દારતાન માહેરી અનસરીએ જોડેલી જે બેતખાલ મહામુદ શાહને વધારે પસંદ પડી, તે રસ્તમે જ્યારે બીજી વારની કુસ્તીમા સોહરામને જમીન ઉપર પડકયો, ત્યારે રસ્તમ જાણુનો હતો, કે સોહરામ જમીન ઉપર પડકાયો પછી તે પડી રહેવાનો નથી, તે જોર કરી મખાદા પાછો ઉઠશે, તેથી રસ્તમે પોતાનું આખદાર ખજર કાઢાડી, સોહરામનું જીભર તેજ ધડી ચીગી નાખ્યું તેજ ધડી મોહરાએ એક જમરી ચીસ પાડી, હાથ મારી, કેલું કે.

નઝમ

તરજુમે.

સોહરામ:

હરૌન ગેહ કે તીશને શુરી તો બખુન,
બેચોલુદી ઈન ખજરે આખગુન.
જમોને બખુને તો તીશને શવદ,
બઅન્દામે તો મુઈ હશે શવદ.

સોહરામ:

તરસ્યો થયો મુજ લહુનો તું જયાર,
કિધું આલુદા ખજરે આખદાર.
તુંજ લહુનો જમાનો તરસતર થશે,
બદન બાલ તારા ખજર થશે.

(કસતા)

શાહનામાની સરજત.

પણ એવું છતાં શાહનામું રચવાનું કામ અનસરીના નસીખમા સરખપલુ નહીં હતું કુદરતે તે કામ શીરદોસીને માટે રાજે અર્બલથી અવાહેદુજ રાખેલું હતું, અને આખરે તે શીરદોસીએજ રચ્યું. શીરદોસીએ શાહનામું રચી દુનિયાને સપુરદ કીધું, ધરાનના પાદશાહોની કિરતીને સજવન કીધી, અને ધરાનના પેહલવાનોની નામદારી દુનિયાની રૂબ-રૂબ ખરા આકારમા પાળી જીવતી કરી આપી જરથેસ્તી કામ ઉપર મોટી નવાજેશ કીધી.

કેવી રીતે શાએર શીરદોસી શાહનામું રચ્યા પામ્યો, અને મહામુદ શાહ મઝનવી સાથે તે કેવી રીતે સમાગમમા આવ્યો, અને કેવી રીતે આ જ પ્રસિધ્ધ પુસ્તક શાહનામું તેણે ખતમ કીધું, તે હવે શીરદોસીના એકવાલ ઉપરથી જણાઇ આવશે.

ફીરદોસી તુસી

“કરાવશ હું ઇન્સાફ ત્યાં જઈને,
રહીશ વાદ એતો ત્યાં રહીને.
મિનોઈમે થશે મારો ઇનસાફ હક,
એદી હું રહેવશ ક્યાંમત તલકે”

(કરવી)

ફીરદોસી-તેની જનમ ભુમી અને તેના વ્યાપની જોલખ.

જળા પર ધરૂં નામ યજ્ઞદાન પાક,
કિધાં નેજે પુથકા હવા, આખ, પાક.
હવે કર ‘રાશન’ ફિરતન ખલાસ,
ના બાંધ ગેતી ઉપર કાઈ આસ.
કસી સાલ પચીસ તક મે કલમ,
રચી શાહનામુ કીધું ખતમ
હવે હું કસું કલમ આખુરી,
રચું હું કથન ફીરદોસી તુસી
ખોરાસાનમા એક હતું તુસ? રોહર,
હતી જ્યાં આબો હવાની મેહર.
હતું તુસમા દિલપઝીર એક ગામ,
‘શાદાબ’ હતું તેતુ મશહુર નામ
વસ્તો હતો ત્યા ગરીબ એક જન,
હતું નામ એહમદ દાનેશમંદ

પેદરતુ વાતન તુસ હતું ફીલફોજ,
જનમ ત્યા થયો તો મુબારક રોજ.
તુસી નામ તુસ રોહર પરથી થયું,
જગત આરકારા તે થઈ ગયું.
દિપે આજ હરગમ ચોખ કમા,
મુખન મુજ પામે કથનમા.
રચી તેજે અમર શાહી કિતાબ,
થયા શાએરા બિલકુલ લાજવાબ.
ન બુલ્લ કલમની કદર ફિરકણી,
ખતમ છાંદગી થઈ ગઈ રંકની.
હતો તે હાકેમનો બાગખા,
હુનરમદ પુરો બહો નેકખાં.
દિહો ખાખ બાપે જનમ પેશતર,
રહ્યું તેતુ ખીલી ખુશીથી છગર.

૧ કરાવશ આવીશો ખોરાસાનનો મુલક, ૨ તુસ ખોરાસાનના મુલકમાં આવેલું એક રોહર,
જે મોઝર બીન મીમેશ્વરના છોકરા તુસે વસાવ્યાથી, તે રોહરનું નામ તુસ આપવામાં આવ્યું હતું.
૩ તુસ રોહરની પડોશમાં આવેલા એક નામનું નામ. ૪ ફીરદોસીનો ખાખ. ૫, શાએર
ફીરદોસીનો જનમ ખોરાસાનમાં આવેલા તુસ રોહરના શાદાબ નામના ગામમાં થયેલો હોવાથી, બિ
તુસીના નામથી જોલખાઈ ગયો છે હાખલા તરીકે એક શાએર એની કિસ્તમાં નિયતી બચેલ રચી
એને ‘તુસી’ તરીકે જોલખાવી ગયો છે

તરજુમે

“જે ખુશ ગોફવ તુસી સખન હમરુ દોર,
મુરખી બેચારા મુરખખા બેચોર” | મુખન મીરજો મોલી ‘તુસી’ ગયાય,
મુરખખી વિના નહિ મુરખખો ખયાય
(કરવી)

ફીરદોસીના બાપે તેના જનમ આગમચ જોયલો સ્વપનો.

એક રાત એકમદ હતો ખાખમા,
જોતાજ પડીયો. જોતાખમા.
નગર સામે તેણે દીઠો પીસર,
ચહડી તે ગયો એકદમ છટ^૧ ઉપર.
હોલો જઈ મથાલો બની બેપ્રીકર,
કીધી કેબલા^૨ ગમ ફરીને નગર
પુકારો કરતો રહ્યો તોરથી,
પડ્યા થતા'તા અતી જોરથી.
કલાંમો પુકારી રહ્યો સર-ખ-સર,
મુણી તેનું ધડકી રહ્યું ખુબ જીગર

જગી તે હઠીયો, પડતા ફજજર,
કહી આવી પોઇએ મૂબારક ખબર:
“અએ એકમદ કફા કરે હવે તારો ગમ,
બીબીએ બેટાને આપ્યો જનમ.”^૩
ખબર એ મુણી ખુશી તે થયો,
સરળ હાલ સપના તણો થઈ ગયો.
નજીમી બડો એક હતો નામચીન,
મશહુર નામ હતું શેખ નાજીબુદીન.
હકિકત તેને કહી ખાખની,
જણાવો તાસીર હવે આપની.” (1)

શેખ નજીબુદીનને ખાખની તાસીર કેહવી

શેખ નજીબુદીન એક જણીતો રમલકાર અને સ્વપનાની તાસીર કેહનાર હતો. અહમદે જોયલો ખાખ તેણે એ રમલકારને ખુલાસા વાર જણાવી, તે ખાખની તાસીર જણાવના તેને અરજ કીધી, શેખ નજીબુદીને તે ખાખની તાસીર કેહતા જણાવ્યું કે “તારો દીકરો એક મહાન શાએર થવો જોઇયે. તું એ તારા ઊંકરને મહાનના ઊપરા ઉપર ચહડી ત્યાંથી ચોમેર પુકારતો જોયો, તેની તાસીર એ છે, કે તે કલામ કેહનારો એક મહાના શાએર થશે, અને તેના પુકારના પડ્યા જે તું એ સાંભળ્યા, તેની તાસીર એ છે, કે દુનિયાના સુધલા લોકો તેની શાએરી એક મતે ઉત્તમ પ્રકારની કથુલ રાખશે, અને તે ચોખંડમા પ્રખ્યાત થશે.” (2)

ફીરદોસીનો જનમ તેનું બચપણ.

આ સ્વપના પછી શાએર ફીરદોસીનો જનમ થયો હતો.^૪

ફીરદોસીનું બચપણ અગર જો તપાસીશું, તો માલુમ પડે છે, કે કોઈબી રીતે તે નખળું નહીં હતું. કેળવણી બાને શીખવાનો દુનર હાસલ કરવામા તે બચપણથીજ બાહોશી દેખાડતો હતો પોતાનો દુરસદનો વખત, તે એક ચોક્કસ રમતમા ધણીજ મોજ સાથે ક્રહાડતો હતો. તેનું વતન તુસ, તુસ નામની નદીને કિનારે આવેલું હતું. આ નદીમાંથી વેહતાં પાણી, એક નેહર મારફતે શેહરમાંથી પસાર થતા હતા આ નેહરની પડોસમાજ બવીલના શાએર ફીરદોસીનું મહાન આવેલું હતું આ નેહરની આગળ ફીરદોસી રોજ પોતાની દુરસદને વખતે જઈને બેસતો હતો, અને તેમાંથી વેહતા પાણીથી તે પોતાના મનને રીજવી ગમત મેલવતો હતો (3)

૧. છટ માને ધસતું બપડું. ૨. ખુસલમાનો મહાને પોતાના કેબલા તરીકે ગણે છે, મહા અરબશાની રાજધાની છે પેશવગર હજરત મહમદ એ મહા શેહરમાં ૪૦ ૫૦ ૫૬ મા જનમ્યો હતો. ૩-૪ એ ખબર ફીરદોસીના જનમની હતી. એના જનમ વીતે જુદા જુદા લખનારા એકમત થતા નથી ચો. મોહલ પ્રમાણે ફીરદોસીનો જનમ હીજરી ૩૨૬, એટલે ૪૦ ૫૦ ૬૪ મા થયો હતો.

ખીલતો હતો જ્યારે બચપણ બહાર,
જતો ફીરદોસી નેહરને કિનાર
જેતો તે વેહતા નિરાત આખ,
સમજતો મજાહ મોટી મન બેહિસાખ
કળી નીર વેહતાં હતા જોરથી,
તુટી નેહર એકદમ જતી શોરથી
કદી ઘસઠાતો નેહરનો કિનાર,
રચાવટ કરતો રચી ઘાસ-ચાર.
થતો તેથી દલગીર ફીરદોસ અતી,
ગમતમા તેની ખલલ બહુ થતી.
જેઘ નેહરની એ તરેહ ફરંગતી,
કરતો તે મનમા હરેક ચુકતી
ખાલતો કે જે હુ બનુ અરફાર,
બધાવુ બધ આ નદિને કિનાર

પથર 'ને ચુનાવુ બધાવુ કાંમ,
મિઠે નેહરની કુલ હરકત તમામ
અગર જે મને આપે રોજી ખુદા,
કરુ એ મહારી ઉમેદ અઠા.
ફીરદોસીનો કેળવણી
ચતુર મન બચપણ ચુનવે હતું,
હર વખત શીખવા આનન્દ હતું
પહડી પુર ઈલમને ફાજેલ થયો,
શીખી અરખી કાબેલ થયો.
થતા કુલ આયમાઓ આજેજ તમામ,
અરખી, પેહલવી તણુ જેઠ કાંમ
ફીરદોસીની સસારી છાંદગો.
થયો પુર ઈલમને શીખી હુશિયાર,
ફિધી શાદી તેણે, થયો બરકરાર

ઉમર સાલ વીસપર હતી સાતની,^૨
હકિકત નથી મલતી એ વાતની.

શાહનામુ લખવાની શરૂઆત

એવું કેહ છે કે ફીરદોસીને તેની જવાન ઉમરથીજ ધરાનના પાદશાહોની તવારીખ તમામ બેતખાલુમા સીલ સીલાબધ લખવાનો ધણોજ શોખ હતો. ફીરદોસી પાસે બાસ્તાન નામાની એક નકલ હતી, તે વાચતા ફીરદોસીને તે તમામ બેતખાલુમા રચવાનો ધણોજ શોખ થયો. પણ તે માહેલી તવારીખ કાષ્ટ સીલ સીલાબધ નહી હતી, અને વળી સપુરણુખી નહી હતી પણ અતે પોતાના દીવની એ ઉમેદ ફીરદોસીએ પોતાના એક અંગત દોસ્ત મહમદ લશકરીને જણાવી આ મહમદ લશકરીએ ફીરદોસીને કહ્યું, કે તેની પાસે ધરાનના પાદશાહોની તવારીખના વરશોની નોંધ વિગતવારે લખેલી છે, અને જે તે તમામ બેતખાલુમા બનાવવાની તેને ખાત્રી આપે, તે તે સધલી

૧ ફીરદોસીએ અરખી અને પેહલવી ભાશાનો અભ્યાસ ૨૬ વરસ સુધી ધીમેલો હતો, એમ એના પોતાના લખાણો ઉપરથી માલમ પડે છે એના ભાશાના જ્ઞાનથી એલખાઓ હેરત થતા હતા (૧૧૦ છંદ ૪૦ મોટી) ૨ ફીરદોસી ૨૭-૨૮ વરસની ઉંમર બાગમચ પરણેલો હોવા જોઈએ, કેમકે તેને એક દીકરાનું પ્રજન્ન હતું અને તે દીકરો ચુજર પામ્યો હતો, એવી નોંધ તેને શાહનામાના એક ભાગમા લીધેલી જણાય છે નિચલી નોંધમા તે પોતાના દીકરાની ઉંમર ૩૭ વરસની અને પોતાની ઉંમર ૬૫ વરસની જણાવે છે

ફીરદોસી

તરજુમે

મરા શરૂતો પજે વરાસી એ હરકત,
નપુરસીદ અઝીન ખીશે તનહા બરકત

મને સાલ પાસઠ, તને સાહલીસ,
પિરીમા ન પુજીયુ, ગયો તુ અજીસ

(કરત)

નોંધ હીરોદોસીને આપી દેવા તેણે ખાચેશ જણાવી. મહમદ લશ્કરીએ હીરોદોસીને દરેક રીતનું ઉત્તેજન આપવામાં કાંઈથી ક્યાસ કરી નહી, અને ટુરતજ તેણે પોતાની કિતાબ હીરોદોસીને સ્વાધીન કીધી તે પુસ્તક પેહલવી^૧ ભાષામાં લખાયકું હતું.

શાહનામું લખનારને ઓલીયા શેઠ મહમુદ મશુકે દીધેલા આલીશ

આ પેહલવી કિતાબ પોતાના કબજામાં આવ્યાથી, હીરોદોસીએ શાહનામું રચવાનો હવે નક્કી કરાવ કીધો.

હીરોદોસી પોતાનું ધારેલું કાંમ શરૂ કરે, તે આગમય તે પોતાના શેહરમાં રહતા મહમુદ મશુક નામના એક પરહેજગાર બુજેર્ગ ઓલીયા પાસે ગયો. આ પરહેજગાર પીર, પોતાનો સધલો વખત ખુદાની ઇઆદત કરવામાં યુગ્મરતો હતો, અને શેહરમાં વસ્તા સધલા નાહના અને મોટાં તેને માન અને વિસ્વાસની નજરથી જોઈ, તેના આશીશ લેવા, અને પોતાની નેક મુરાદ તેની આગલ જાહેર કરી, તેની દુવા માગતા હતાં આવા એક પરહેજગાર પીર પાસે હીરોદોસી ગયો, અને પોતે માણે લેવા ધારેલાં મહાભારત કાંમ વિશે પોતાની ખાચેશ તેની આગલ જાહેર કરી, તેના બધા આશીશ માગવા લાગ્યો (૪)

તે ઓલીયા પીર મહે, હીરોદોસીને મોહોડેથી સધલી હકિકત સાંભલી આશીશ દીધા -

સુણી શેઠ મહમુદ મશુકે વિગત,	શરૂ કર ધરી હામ ઓ નેકઝાદ,
કહ્યું હીરોદોસીને આપી ઉલટ	બમેહરે ખુદા પાર પડશે મુરાદ.
દુવા ચાહી દીલથી પીરે તમામ:	શરૂ કર નજમરું તું કસીને કલમ,
“ખુદા પાર પાડે એ તારું કામ.	છે તારી પાસે રકમખધ ઈલમ.

જખા ખોલ તારી જરાખી ન ડર,

શરૂઆત કર તું કસીને કંમર.”(૫)

એક બુજેર્ગ પીરાનપીરના એવા આશીશ મેલબ્યા પછી, અને મહમદ લશ્કરી તરફથી જોઇતા સાહિત્યને લગતી પેલી મશહૂર કિતાબ મત્મા પંજી, હીરોદોસીએ પોતાની દીલની મુરાદ પ્રમાણે શાહનામું લખવાની શરૂઆત કીધી. શાહનામું શરૂ કરતાં હીરોદોસીએ સહુથી પહેલી શરૂઆત

જોહાક^૨ અને ફરેદુન વચ્ચે આલેલી લડાઇ

વાલાં દારતાનથી શરૂ કીધી. એ દારતાન હીરોદોસીએ તમામ જોતખાલમાં રચવા

૧ એ પેહલવી પુસ્તક ઘનેસ્વર ડેહઝાનવાહી ખુદાએ નામું હતું. ૨. નજમ વાને જોતખાલ. ૩. જોહાક પેશાદીયન દોખાનો પાત્રમો પાદશાહ હતો. તે મરતાસ ખીન તાઝી નામના એક અરબ પાદશાહને શીકરો હતો. તેણે ઓલીયાના પ્રેરણથી, પોતાના બાપને ઇમલબાલુથી મારી નાખાવ્યો હતો. પાદશાહ જમરોદ સાથે એ જોહાકે લખાઈ કરી, તેનું ઇરાનનું રાજ અને તખત લેઇ લીધું હતા, અને ઇરાનમાં પોતે પાદશાહ બની ઇરાનીઓ ઉપર તેણે મોટા જુલમ જુલમરયો હતો. એ જોહાકે આખલીન નામના એક નેક અને નિરદોશ શખ્સને મારી નાખ્યા હતા, કે જે ફરીદુનનો બાપ હતો. તે વખતે તેની ખાલુ ફરંનક હમેલકાર હોવાથી, અલબંધજ તરફ નાહરતી, ત્યાં ફરેદુનને જન્મ આવ્યો હતો. ફરેદુને મોટો થઇ, જોહાક ઉપર અઠાઈ કીધી, તેના વમામ ઇરાની રબૈત સાથેલ થઇ, અને જોહાકને કંઠ કરી તેને કમાવડ પાઠાઉ ઉપર કંઠ કીધો, અને ફરીદુન ઇરાનના તખત ઉપર બેઠો.

માડ્યુ હતું પ્રીરદોસીએ રચેલા એ દારતાનની બેતોની ચરચા લોકોમાં થવા લાગી, અને તે બેતબાણ લોકોને ધણીજ પસંદ પડી. એ બેતબાણની ખુબીની તારીફ, વૃક્ષ શેઠરના હાકેમ અણુ મનસુરને કાનિ મધ અણુ મનસુરે પ્રીરદોસીને જુલાવી તે બેતબાણ પોતે સાબલી, અને તે પોતે તેથી ધણીજ ખુશી થયો, અને ઇરાનની આખી તવારીખ નઝમ (રેતબાણ)માં રચનાતુ કામ ચાલુ રાખવા તેને તાલીફ કરી, પોતાથી બનતી દરેક મદદ તેને આપવાની મરજ બતાવી, જેને માટે પ્રીરદોસી નિચે પ્રમાણે લખેછે.

“ઉલટ કોમ આપી બોલ્યો અણુજ, જરૂરત મદદની પડે તુને જયાર,
ખુશી દીલ થયુ છે, સુણી વારીચીઝ^૧ સદા તારી ઉમેદ પાડશ હું પાર.
ન હરજેજ કરતો નઝમમા^૨ કસુર, જતો ના તું હરજેજ બીજા કણે,
મદદ મારી બેશક આપશ જરૂર. સાંભલ કહું છું જે કઈ તને”

પ્રીરદોસીનાં મદદમાર વૃક્ષના હાકેમનું ગુજર પામવું.

પ્રીરદોસી આ બધા મદદમારની ઉલટને આધારે, શાહનામુ રચાવામાં તુરત રોકાઈ ગયો. મર તેની કમનસીમી તુરતજ જરપા થઈ, અને તેનો ખરો કદરદાન દોસ્ત, વૃક્ષનો હાકેમ મનસુર મરણ પામ્યો. એના મરણથી પ્રીરદોસી ધણીજ દુખી થયો, અને તેના ગમમાં ખીસ્કતાર થઈ તે વિલાપ કરવા લાગ્યો.

પ્રીરદોસીએ વૃક્ષના હાકેમ મનસુર માટે કરેલો વિલાપ.

“કદરદા ગયો ના કદર કઈ રહી, મને યાદ તેના હજી છે સુખન,
કળા મનસુરની ગજબ થઈ ગઈ. હજી તેનું છે કાંનમાં મુજ વતન
મિસલ બ્રાહ નેતર જેમ કરકરે, કે અર્પણ કરજે એ વારી કિતાબ,
ધુ જે મુજ જીગર, આંખ આસુ ઝરે. કોઈ માલિકે-મુલક હસીનો-હબાબ.”

પણ પ્રીરદોસીના કમનસીમી મનસુર જેવો તેનો કદરદાન ગુજર પામ્યો એ અણુ મનસુરના મરણ પછી, પ્રીરદોસી નિરાશ થયો ખરો, છતાં તેણે શાહનામાનું કામ ચાલુ રાખ્યું.

વૃક્ષનો નવો હાકેમ. મહામુદ શાહ ગઝનવીનું પ્રીરદોસી માટે ફરમાન.

અણુ મનસુરના મરણ પછી, વૃક્ષના નવા હાકેમ તરીકે મહામુદ શાહ ગઝનવીએ,^૩

૧ બેતબાણ. ૨ કાન્થ રચના.

૩ મહામુદ ગઝનવી, એ સુલતાન મહામુદ સખતગીનનો દીકરો હતો. તે ધણી લઘાચક હતો. એને હિન્દુસ્તાન ઉપર ૧૨ વખત ચડાઈ કરી હતી, અને સોમનાથનું નામીયુ હિંદુ દેહર, કે જે દેહરામાં એાં માર્કન્ટ રટ્ઝર્ટ એલફ્રીન્ડનના લખ્યા પ્રમાણે, ૬૨ ગ્રહણને દિવસે બે લાખથી વધુ લાખ પુલરીઓ ભરતી કરવાને ભગા મલતા હતા, તથા જુદા જુદા રાજાઓએ, તે દેહરાના ભણુકોનો ખરચ ચલાવવાને માટે ૨૦૦૦ નામકાઓ બંધેસ આપ્યા હતા, તથા એ દેહરામાં ૨૦૦૦ ગ્રાહમણો, ૫૦૦ નાચનારીઓ, તથા ૩૦૦ ગાનારઓ ભણુક રેહતા હતા, તથા એક ઘાટ, કે જેની સાકળ ફક્ત ૨૦૦ મણુ સોનાની હતી, તે દેહર એ પાદશાહે ૪૦ સં. ૧૦૨૪ ના સાલમાં હુદી બીધુ હતું એને ૩૧ વરસ રાજ કરીયુ હતું, અને ૪૦ સં. ૧૦૪૦ ના એપ્રેલ માસની ૨૬ થી વારીએ, પોતાના રાજધાની ગઝની શેઠરમાં તે મરણ પામ્યો હતો. એની કબર ગઝનીમાં છે. સોમનાથના દેહરાના વરવાળ, જે મહામુદ શાહ કાઠીને પોતાની સાથે ગઝની લેઈ ગયો હતો, તે આઠ સદી સુધી ગઝનીમાં રેલા પછી, ૪૦ સં. ૧૮૪૨ માં લોર્ડ બેલનબરોએ પાછા લીધા હતા.

અરસલાન ખાન નામના રાજાને નવા હાકેમ તરીકે મોકલ્યો.

એ વખતે મહામુદ શાહ મઝનવીને કાનિ ફીરહોસીની તારીફ પુખ્તી મધ હતી. તેણે આ નવા હાકેમ ઉપર ફરમાન મોકલ્યું, કે શાએર ફીરહોસીને મઝની^૧ તરફ એકદમ રવાના કરી આપવો.

મહામુદ શાહ મઝનવીનું ફરમાન વૃક્ષ રોકરના હાકેમને મલતાંજ તેણે ફીરહોસીને બોલાવી મગાવી, તેને મહામુદ શાહનું શાહી ફરમાન વાંચી સંભળાવ્યું. મઝની તરફ જવાનું આ શાહી ફરમાન સાંભળી ફીરહોસી જરા વમાસણુમાં પડ્યો, અને પોતાનું વતન વૃક્ષ છોડી દુર દરાજ જવા માટે તે આનુકાની^૨ કરવા લાગ્યો, પણ અતે ઉડા વિચાર કરતાં તેણે પોતાનો વિચાર ફેરવ્યો, અને મઝની જવા તે તૈયાર થયો.

ફીરહોસી મઝની જવા તૈયાર થાય છે.

મુળી એ હુકમ ફીરહોસી તુસી,
મઝની જવાને થયો તે ખુશી.
મગર યાદ મહમદ મશુકની^૩ પડી,
સિક્ક તેની સાંભે જાણે ખંડી.
મુખન એલીયાની પડી તેને યાદ,
“જમહેરે ખુદા પાર પડશે મુરાદ.”

કિધા દુર દીલથી અદેશને,
મંજુર કીધા શાહી સંપેશને.
ધરી દીલ ઉમેદ જાની બેફિકર,
કબુલ કીધી મઝની જવાની સફર.
પડી દીલપસંદ એક રોજ સહવાર,
વતન તુસ છોડી નિકલીયા બહાર.

મજલ મુસીબત સહી કંઈ કંઈ,
પુચ્છો અતે ફીરહોસી હેરાત^૪ જઈ

ફીરહોસી વિરૂધ્ધ રમાવું પ્રપચ.

બદઉદ્દીન નામે ખિજમતગુઝાર,
કરતો મહામુદનો કારોબાર.
ખખર ફીરહોસીની તેને પડી,
કે આવશે તે મઝની કોઈથી લડી
તો મેલવશે મોટું દરબારે માન,
મુળી શાએરી શાહ થશે કુરખાંન.
હસંદ ‘ને કપટથી જાની એકરાર,
અયો રૂઢી, અનસરીને ફવાર.

હતા બંને શાએર દરબારના,
નગીના હતા એહુ સંગારના.
જઈને બદઉદ્દીને આપી ખખર:
“બલાગત નવી આવે છે આજ ધર.
તુસનો તે શાએર વતનદાર છે,
કલમ તેની વીજ સમ વલવાર છે.
મુખન જેના પમરે મિસલ બુલછડી,
સબવટ મુખનની શકરથી ભરી.

૧. મઝની આફગાનીસ્તાનની પશ્ચિમ આવેલ છે

૨. ફીરહોસીને જ્યારે મહામુદ શાહે મઝની બોલાવ્યો, ત્યારે તેની ઉંમર ૫૮ વર્ષની હતી. એ વખતે ફીરહોસી પોતાના શાહનામા ચાહે, અથવા શીયાવલ્લુ^૫ દાર્તાન રચી રહ્યો હતો. ફીરહોસીની ૫૮ વર્ષની ઉંમરે, હીજરી સને ૩૮૭ નું સાલ હતું, અને મહામુદ શાહ મઝનવી એજ સાલમાં મઝનીની ખાદી ઉપર આવ્યો હતો. એ ઉપરથી માલમ પડે છે, કે શાએર ફીરહોસી ૫૮ વર્ષની મોટી ઉંમરે મહામુદ શાહની દરબારમાં જવા વૃક્ષ રોકરથી નિકલ્યો હતો, અને અથવા શીયાવલ્લુ દાર્તાન, મઝની જવા આમમથ તેણે વૃક્ષ રોકરમાં રચ્યું હતું, અને આખું શાહનામું ૭૧ વર્ષની બુનેર્^૬ ઉંમરે રચીને પુરે છોડ્યું હતું. ૩. વૃક્ષનો એલીયા પીર જેણે ફીરહોસીને બધા આશીર્વાદ દીધા હતા. ૪. હેરાત એરાકાનની રાજધાની.

રચાવટ રકમબધ મોતન લડી,
વિચારો ચમકે મિસલ મુશ્તરી
છે તેનું શાએર ફીરદોસી નામ,
આવે છે ગઝનવીએ કરવા મુકાંમ

તે આવે છે લઇને શાહી હુકમ,
કરે શાએરી તે ચલાવી કલમ.
તવારીખે ધરાંન^૧ અગર તે રચે,
તો કેમ અનસરી તારી હુરમત ખચે.”

શાએર ફીરદોસી મહામુદ શાહના ફરમાનથી ગીઝની તરફ આવે છે એવી ખબર મલતાંજ, ફરખારના શાએરો અનસરી અને રૂફકી ધણાજ દલગીર થયા, અને તેઓ વમાસલુમા પડ્યા, કે ફીરદોસીના આઆથી તેઓ મોટી ખેળાશતમા આવી પડશે એક લાખો વિચાર કરી તેઓ એવા ઠરાવ ઉપર આબ્યા, કે- “કામ એવો પ્રપચ રચવો ઘટે છે, કે ફીરદોસી ગીઝની આવતો અટકે, અને હેરાતથીજ તે પોતાને વતન તુસ પાછો ફરે, અને તે પોતેજ મહામુદ શાહ ઉપર કામ બાહાતુ મોકલાવી આપે એ પ્રપચ અમલમા મુકવાની નેમથી, અનસરી અને રૂફકીએ નિચસો રૂફકી ફીરદોસી ઉપર લખી, એક કાસદ પાસે તે હેરાત તરફ રવાના કીધા

અનસરી-રૂફકીએ ફીરદોસી ઉપર
લખેલો કામજ.

ખિરાદરે મન ફીરદોસી તુસી,
બમહેરે અલલાહ રહે તું ખુશી
બાદલ મંજુર સલામો અલેક,
આમીન હમારી હુવાઓ નેક
સદા રેહમ તુજપર હોજે રમુલ,
મુરાદ કલ તારી થાજે હુસુલ
ખિરાદાર અજીઝ તુ મહેરબાનિમન,
તુ સરતાજ શાએર અફસર ચુન દ
તું આબ્યો છે હુકમ લઈ મહમદી,
મગર હિયાની ફેરવઈ ગઈ છે ગતી

એક વખત શાહને પડી તારી યાદ,
કહ્યું કે ખુલાવો તુરતજ નેકઝાદ.
તે વખત હમને ઉમેદ એ હતી,
તુ આવીને મલશે ગઝની પતી.
મગર તે ઉમેદ થઈ ગઈ ખાક,
નથી યાદ ફરી તારી કીધી જરાક.
તુ આલી મરાતબ આલીવિકાર,
લખી આ કડે છું છુપો એકરાર.
હિયા શાએરોની કદર કઈ નથી,
બદલઈ ગયો છે ગઝની પતી
લખાવટ કરી છે કરી દીલબરી,
લખતગ તહારો રશીક અનસરી.”

૨૦૦

અનસરીના રૂફકીથી ફીરદોસી ઉપર થયેલી અસર

અનસરી અને રૂફકી શાએરોના આ ધુરી નિષ્ઠાથી લખેલો કામજ ફીરદોસીને મળ્યો, અને તે વાચી ફીરદોસી ધણાજ નિરાસ થઈ ગયો, અને તે પાછો તુસ શેહર જવાનો વિચાર કરવા લાગ્યો તેણે આ રૂફકીને ખરેખર એક દીલબરી કરનારો, અને સિધે રસ્તે દોરવનારો માની લીધો, પણ નિરાતે વિચાર કરતા તેને લાગ્યું, કે આ

૧ ધરાંનની અસલી પાઠશાહ અને પહેલવાનોની તવારીખ રચવાનો, અને તેમના પરાક્રમ બાજુવાનો મહામુદ શાહ અમનવીને મોટો મોખ હતો. એ તવારીખ રચવાનું કામ અગર એ મહામુદ શાહ ફીરદોસીને સંપુરક કરે, તો ફરખારના શાએર અનસરી અને રૂફકીની હુરમતને મોટો મોઠો પુગે, એવું માની લેઈ, બદલેલી ફીરદોસી વિરોધી ખબર અનસરીને આપી હતી.

અખર મોકલવામા કાષ્ટ છુપી મતલબ હતો, માટે વધારે તેહકિલ કરવાના ઇરાદાથી, ફીરદોસીએ હેરાનમા થોડા દિવસ વધારે રહેવાનો વિચાર કીધો, અને વ્યથુ બકર વસાક નામના એક દોસ્તને ત્યાં ફીરદોસીએ પડાવ નાખ્યો.

બહઉદ્દીન અને અનસરી તથા રૂદકી વચ્ચે આશવત થવી

પરંતુ ફીરદોસીની સરળત ગીઝની જવાની, અને શાહનમુ ક્રખી સપુર્ણ કરવાની સરળવલી હતી, તેથી બનાવોએ બુદીજ વળાણ લીધી. ફીરદોસી પોતાને વતન જવાનો વિચાર તહકુબ કરી હેરાનમા થોડા દિવસ વધારે રેહી પડ્યો, તે દરમિયાન ગીઝનીમા બહઉદ્દીન અને અનસરી તથા રૂદકી શાએરાની મિત્રાચારીમા કાંઈક ખલલ પડી. ખલલ એમ પડી કે અનસરી અને રૂદકીએ ફીરદોસીને ગીઝની આવતો અટકાવવાનો વાંક બહઉદ્દીનને મળે ગ્યાલ્યો. એ ઉપરથી આ ત્રણે જન વચ્ચે ખટપટ ઉભી થઈ, અને તેજ વખતે બહઉદ્દીને ફીરદોસી ઉપર એક કાસફ તુરતજ રજાનું કરી, નિચે પ્રમાણે જણાવ્યું, કે તેણે ગીઝની આવવા માટે તુરતજ નિકલી પડ્યું.

બહઉદ્દીને ફીરદોસીને ગીઝની
બોલાવવા લખેલો કાગળ.
ખિરાદરેમન ફીરદોસી નામદાર,
અએ આલી મરાતબ, આલી વિકાર
અવલ પુગે તુને મહારી સલામ,
હું બ દો બહઉદ્દીન તહારો ગુલામ
૨૦૦
લખુ શું હકિકત અએ નેકનામ,
અગર આવી મજની કરે તું મુકામ.
ખુશી થાશે તુંથી મહામુદ શાહ,
સુણી તુંજ કલામો થશે દાદખાહ.
મળી સાથ રૂદકી અને અનસરી,
કિધીતી લખાવટ હસદથી ભરી.

ગલત વાત સંઘલી તે જાણ્યો,
હું જે લખુ છું સત માનજો.
અહેખાઈ રૂદકી તહારી કરે,
રજે તેની કિરતી તુ આવી હરે.
મળી સાથ તેની ગયો અનસરી,
શિકાયત કરે વેર દિલમા ધરી.
અગર આવી હિયા શાએરી તુ કરે,
તો બેશક મહામુદ્દુ દીલ હરે.
અગર શાએરી તુ કરે દીલરંગ,
મળે માલો બેલત, એલકાબ સગ.
લખાવટ મહારી મન માહે ચીન,
રશીક તારેક લખતંજ બહઉદ્દીન.”
‘બહઉદ્દીન’

બહઉદ્દીનથી મલેલી ખખર જાણી અનસરી અને રૂદકી માટે
ફીરદોસીએ કરેલા ઠીકા.

બહઉદ્દીનનો ગીઝનીથી આવેલો આવો કાગળ વાંચી, ફીરદોસીએ તુરતજ તેની ઉપર નિચે પ્રમાણે જવાબ મોકલાવી પોતે ગીઝની જવા નિકળ્યો- (૯)

“મહેરખાંન બદલેદીન રફીક નેકઝાદ,
બર લાવે ચમદ તહારી મુરાદ
સરોશો કહ્યું છે મને કાનમા,^૧
બજનો છે મારા જીગર જ નમા

મુજ પર સરોશની છે પુર નિગાહ,
જ્યાં મારી મીસલે છે અઝદાહ.
નથી મુજ મીજ નમે અનસરી,
કહા ઘાસ અને કાંઠ ગુલબન છડી

કરે ખ્યાલ મોટાઈ તણા રૂફી,
બેશક કમઅકલ છે તે નફી”

ફીરદોસીની ગઝલી તરફ કુચ.

ગઝલીના સાત શાએરો.

બદલેદીન ઉપર ઉપયો કાગજ રવાના કરી, ફીરદોસી હવે ગીઝની જવા હેરાતથી એકદમ ઉપયો એ વખતે મહામુદ શાહની પાસે ધરાનના પાદશાહ અને પહેલવાનોની તારીખના સાત દાસ્તાને નપરમા કબેના પહેલા હતા, તે તેણે પોતાની દરબારના સાત શાએરોને એકએક દાસ્તાન બેતમાઝમા રચવા વેહમી આધ્યુ હતુ, અને જાહેર કીધું હતુ, કે જે શાએરની બેતમાઝ સહુથી સરસ નિકલશે, તે શાએરને ધરાનના શાહોની આખી તવાગીખ રચવાનુ કામ સપુરદ કરવામા આવશે. એ સાત શાએરો ૧ અનસરી, ૨ ફરશી, ૩ અસજદી, ૪ કીયની, ૫ ચમઝન, ૬ ખુરશી, ૭ તરમદી હતા.

ગઝલીના આગમા ફીરદોસી અને દરબારી કબીને સવાદ.

ફીરદોસી પોતાની સફર પુરી કરી ગઝલીમા આવી પોહચે. તેણે પોતાના આવી પુગવાની ખબર એક કાસદ મારફતે પોતાના દોસ્તો ઉપર મોકલાવી, અને પોતે એક જાહેર બાગમા દાખલ થઈ ત્યાં હાથ મોહકુ ધોષ નમાજ પહોંચા બેઠો.

એ વખતે અનસરી, ફરશી અને અસજદી નામના દરબારના ત્રણ શાએરો, તેજ બાગમા ઉભાથી કબા આવી બેઠેના હતા ફીરદોસી પોતાની નમાજ પુરી કરી, આ ત્રણ જનોને જોઈ તેઓ તરફ જવા ઉઠ્યે એક પરચો અને અંજલિ શખ્સ, તેઓની ટોળીમા સામેલ થઈ, તેમની મોજ સાખ અને તેમના બોલવા ચાલવામા ખતલ કરે, તે તેમને મીઠકુલ ગમ્યુ નહી એટલા માટે ફીરદોસીને પોતાની ટોળીમાથી દુર કરવા માટે એક જને સુચના કરી કે “જોવો એ આપણી આગલ આવે કે આપણુ સપવા છાકમ હોખે તેવુ ડોલ ધાલી એની સાથે મરતી કરવે, એટલે એ આપો આપ ચાલી જશે”

પણ અનસરીએ તે સુચના પસંદ કીધી નહી ત્યારે બીજાએ એવી સુચના કીની, કે. “એને કિયા આવવા દો. એ જોવો કિયા આવે, કે આપણુ ત્રણ જણે

૧ સરોશના બાખમા ફીરદોસીએ લખેલી નજમ નીચે પ્રમાણે છે

બહુત અજ સરશમ બસી મુજહદારત,
દેલમ મને ગોહર બખાંન અમદહારત
એ સનજદ બમીઝને મન અનસરી,
ગીહા મુ કશદ પીશે ગુલબન સરી
અજ બીધનશી બારાશે કુદકી,
કે રાએ ફઝુની કનદ ફેફકી

એક એક લીંગ બચેનતી જોડી કાઢાડી તેના કાશીયો^૧ બોલવાની સરત કરવી, અને તેને પણ એક સરખોજ કાશીયો બોલવાની દરજ પાડવી જે તે ચોથી લીટીનો કાશીયો જોડી જવામ આપે, તો તે આપણી સાથે બેસવાને લાયક થાય, અને જે તે નિશ્ચયન નિવડે, તો રૂપસદ લીયે.”

આ હિકમનમગી સુચના ત્રણે જનોને પસંદ પડી એ ગોઠવણુ નક્કી થતાજ ફીરદોસ્તી તેઓતી આગલ આવી પુઓ. તેને તેઓએ બામજાત પોતાની પાસે બેસાડી, પોતાની ઇચ્છા જણાવતી ફીરદોસ્તીને આ દરખાસ્ત તુરતજ કબુલ કીધી, અને જણાવ્યું કે “જે મને આવશે તો મોત્રલ.” એવા નક્કી સેવક ઉપર આ ચારે શાએરો એકમતે આગ્યા પડી, શાએરો અનસરી, જેનો મરતમો સરવે શાએરોમા ઉત્તમ હતો, તેણે શરૂઆત કીધી:

અનસરી:- યુ આરેઝો તો માફ ન બોરાદ રોશન.

ફીરદોસ્તી - માનન્દે રૂખન યુલ ન બુવદ દર યુલશન.

અસજદી - મીઝગાંનત યુલર હમી કુનદ દર જુશન.”

ફીરદોસ્તી:- માનન્દે સર્નોને ગીવ દર જ જે પશન.

તરબુમો.

અનસરી:- મિસલ તુજ રૂખ માહ રોશન નથી

ફીરદોસ્તી - મિસલ તુજ સુખ કોષ્ટ યુલશન નથી

અસજદી:- બવા તારા વીધે બખ્તર કંઠલુ,

ફીરદોસ્તી - વિંધ્યા જેમ જેવે જ જે પશન.”

(કરતા)

૧. કાશીયો એટલે ક્ષીતાન્ત્રી લીટીને છેદે આવેલો છેલ્લો શબ્દ

૨. રીયાવસના કીનાને ખાતર ઇરાનીઓ જે લઘાઇ તુતન ઉપર લેઇ ગયા હતા, તે લઘાઇમા એક રીતે ‘પશન’ના મેદાનમા સમગ્ર ઇરાનો લસકર ઉપાધ ગયું હતું, તેવામા તુરાનીઓના એક લશ્કરે ઇરાનીઓ ઉપર અત્યુચ્ચ કુચેલો કાઢાવ્યો, કેટલાક ઇરાનીઓએ પશનના મેદાનમાથી નાહસવા માહતુ પણ પેઠલવાન જેવે બગલો હતો, તેણે કેટલાક સરદારોનો સાથે જગી, મઘીજ તારીફ લાયક રીતે તુરાનીઓ ઉપર નેબના માર મારી સખન રીતે તેમને વિધી નાખ્યા હતા, જેથી ઇરાનીઓની રીતે કંઈ થઈ હતી. આ લઘાઇને જ જે પશનની લઘાઈ કહે છે. (સાહનાયુ)

શાએર અનસરી અને તેના ગોઠીઆ શાએરોને આ જ જે પશન વિશે કાઈ બખ્તર નહી હોવાથી, તેઓએ ફીરદોસ્તીને પુછવાથી, તેણે તે વિશે જ જે પશનનું બયાન કહી સમજાવ્યું, અને એ પછી એ ત્રણે શાએરો સાથે ફીરદોસ્તીને મિત્રાવારીનો સખમ થયો, જે કે બાતેનમા તો ફીરદોસ્તીની તેઓ અકેખાઇ દરતર હતા.

કેટલાકના કહેવા પ્રમાણે, અને ખાસ કરી વિકવાંન લેખક ગોઠવના કહેવા પ્રમાણે, આ કાશીયા બેઠવાનો બનાવ મઝનીના એક બહેર ગાજર્માં નહિ, પણ મહામુક સાહે મઝનચોની દરખાસ્ત બન્ને હતા. મહામુક સાહે પોતાના દરખાસ્તી શાએરો સાથે ફીરદોસ્તીની શાએરીની કસોટી કરવા, તેઓને માર ‘લાઇન’ કાશીયા સાથેની એકવા કરમાવ્યું. અનસરીએ કાશીયા તરીકે રઘીક આમલ ‘શન’ આવે એવો શબ્દ પસંદ કીધો. ફારસી ભાશામા, ‘શન’ ના કાશીયાવાલા ‘રોશન,’ ‘યુલશન,’ અને ‘જોશન’ એવા કંઈ ત્રણ શબ્દો છે. એવા ‘શન’ની રઘીક માને છેકાવાલો બીજે કોઇપણ શબ્દ ફારસી ભાશામા ખાડી નહી હોવાથી, ફીરદોસ્તી જેને ઇરાનનો આમથી વવારોખનું અત્યુચ્ચ જ્ઞાન હતું, તેણે તેનો ઉપયોગ કીધાથી, દરખાસ્તમા મહામુક રેઠવાંઓ તેની તારીફ કરવા લાગ્યા. મહામુક સાહે પણ ફીરદોસ્તી ઉપર મજોજ ધુરી થઈ ગયા.

ફીરહોસીનો નવો દોસ્ત માહક. ફીરહોસી મહામુદ શાહની દરબારમા

ઝટપટ બેસત બેડવાની ફીરહોસીની આવી શક્તી જોઈ ત્રણે શાએરો ધણાજ ખુશી થઈ, તેની જાળમાં વખાણ કરવા લાગ્યા, અને આ બનાવ બન્યા પછી તેઓ વચ્ચે દોસ્તીનો ગાઠ વધારે સારી રીતે બધાયો. બરોબર એજ કટોકટ વખતે, માહક નામના એક જાણીતા અમલદારનું તે બાગમાં અચાનક આવવું થયાર્થી, શાએર ફીરહોસી સાથે તેને દોસ્તી બધાઈ ફીરહોસીની જાણનાદરાજી, ફસાહત અને અકલમદીથી આ માહક ધણોજ ખુશી થયો, અને પોતાની સાથે તે રાતે ખાનુ લેવા માટે, ફીરહોસીને તે પોતાને ઘેર લેઈ ગયો.

માહક સાથે ખાનુ લીધા પછી, ફીરહોસીએ પોતા ઉપર યુજગેલી તમામ મુશ્કેલીઓની હકિકત ખુલ્લા દીલથી તેને જણાવી, પોતે થું હિમેદ ધારી ગીઝની તરફ આગ્યો છે, તે જાહેર કીધું. એ ઉપરથી માહકે ફીરહોસીને કહ્યું, કે શાહ મહામુદની દરબારમા આસ્તાન નામુ યાને 'સમગ-અન-મલુક' નામની કિતાબ આપી હતી, અને શાહે પોતાના શાએરોને ધરાનની તવારીખ માહેલુ એક એક દાસ્તાન બેતખાજામા રચવા સોંપ્યું હતું.

ફીરહોસી આ વાત સાંભળી ધણોજ ખુશી થયો, અને મહામુદ શાહની તારીફમાં તેજ વખતે તે નિચથી નઝમ ઝટપટ બેડી બોલ્યો:

“તે છે જગનો દીનકર,^૧
હું છું કિરથુ સમાન;
અત તલક બસડાઇને,
કિરથુ જશે આરમાન^૨

શાએર અનસરીનું રસ્તમ સોહરાબનું દાસ્તાન

આવી ઝટપટ શાએરી સાબલી માહક ધણોજ ખુશી થયો, અને કહ્યું, કે આજ રોજ દરબારમા એક મોટી મીજલસ મલી હતી, કેમકે જે સાત દાસ્તાન સાત શાએરોને રચવા આપ્યા હતા, તેની આજે ત્યા તપાસ આલી હતી તે સરનામોમા શાએર અનસરીએ લખેલા રસ્તમ અને સોહરાબના દાસ્તાનના થોડાક બેસત શાહને ધણાજ પસંદ પડયાર્થી, શાહે રસ્તમ સોહરાબનું દાસ્તાન તમામ બેતખાજામા બેડવાનો હુકમ અનસરીને કીધો હતો.

ફીરહોસીએ માહકને પુછ્યું, કે “તે બેસત કયા હતા કે શાહ મહામુદને એટલા બધા પસંદ પડ્યા” માહકે જવાબ આપ્યો કે “તે બેસત રસ્તમ સોહરાબની ઉપર જ્યારે રત્નેહ પામ્યો, ત્યારે સોહરાબને એવી આશા હતી, કે જેમ સોહરાબે રસ્તમને જેઠ કાલે જતો મુક્યો હતો, તેમ રસ્તમ આજે તેને જતો મુકશે, પણ તેમ કંઈ બન્યું”

૧. દીનકર યાને સુરજ ૨ આ તરજુમાવાલી બેતને મલલી ફીરહોસીની નઝમ નીચે પ્રમાણે છે —
જુવન બરેહ અથુ કાસમ વ શાહ મેહેર,
પણે મેહેર હરેહ રવડ તા સપહેર.

નહી, અને રસ્તમ જેવો પોતાના આમદારે ખજરે સોહરાખને મારના જતો હતો, તેવામા સોહરાખ ખજરની નીચેથી જે ઠાંધ બોલ્યો હતો તે બયેત હતા તે બયેત આ છે.

અનસરીની નઝમ :—

તરજુમો.—

હરાનગેહ કે તેશને શાહી તો અખુન,
બેચાહુદી ધન ખજરે આંખ શુન
જમાને અખુને તો તીશને શવહ,
અઅનદામ તો હમુક શને શવહ

તરસ્યો થયો મુજ લહુનો તુ જ્યાર,
કિધુ આહુદા ખજરે આખદાર
તુજ લહુનો જમાનો તરસતર થશે,
અદન ખાલ તારા ખજર થશે

(કરતા)

ફીરદોસીનું મહામુદ શાહની દરખાશમા જવું.

ફીરદોસીએ એ ઉપરથી માહકને કહ્યું કે, મેં રસ્તમ અને અસ્ફન્દીયારનું દાસ્તાન બયેતમાજમા બનાવ્યું છે, અને મેં જોડેલી બયેતમાજ અનસરી કરતા વધારે કિમતી અને વધારે દીક્ષપક્ષીર છે. તે હું તારે સ્વાધીન કરું છું, અને તું તે શાહ મહામુદને સપુરદ કરજે.

આ રસ્તમ અને અસ્ફન્દીયારનું દાસ્તાન, ફીરદોસીની ખાએશ મુજબ, માહકે શાહ મહામુદને પોહોચાડ્યું, અને ફીરદોસીની તમામ હકિકત શાહ મહામુદને માહકે જાહેર કીધી. શાહ મહામુદ તે બયેતમાજ વાચી ધર્યોજ ખુલી થયો, અને ફીરદોસીને દરખાશમા હાજર થવાનો હુકમ કીધો. હુકમ મુજબ ફીરદોસી દરખાશમા હાજર થયો, અને મહામુદ શાહે રસ્તમ અને અસ્ફન્દીયારના દાસ્તાન વિશે પુછપરછ ચલાવી

ફીરદોસી અને મહામુદ શાહ.

ફીરદોસીએ મહામુદ શાહ ઉપર દુવા ગુજરી, અને પોતાના લખેલા દાસ્તાનની હકિકત જણાવી એ પછી ફીરદોસીના વતન તુસની વાત નિકલતા મહામુદ શાહે પુછ્યું કે તુસ શહેર કોણે બાંધ્યું હતું? ફીરદોસીએ પોતાના ઈરાની તવાગીખના અબ્બાસ અને રાનને આધારે, તુસ શહેરની હકિકત જણાવતાં કહ્યું કે

તુસ શહેરની સ્થાપનાની હેઠાયત.

એ તુસ શહેર મીનાએહરના દીકરા નોઝરના છોકરા તુસે પેહલવેહલુ સ્થાપ્યું હતું હેઠાયત એવી છે, કે પાદશાહ કબ્રખુશરોએ શાહજાદા તુસને અફરાસ્યાખ સાથે લડવા તુરાન^૧ તરફ રવાના કીધો હતો. પણ પાદશાહ કબ્રખુશરોએ તુસને એવી તાકીદ કીધી હતી, કે તેણે (તુસે) કેલાતને ઘેરવે જવું નહીં, કેમકે ત્યાં તેનો (કબ્રખુશરોનો) સાવકો ભાઈ 'ફરહ' જે વજીર પીરાનની^૨ છોકરીને પેટ, શીયાવક્ષને ત્યાં જન્મ્યો.

૧ એ લડાઈ પાદશાહ કબ્રખુશરોએ પોતાના ખાપ સ્થાવરના કોનામા પોતાના મમાવા અફરાસ્યાખ સાથે કીધી હતી, અને લડાઈ સારું કરવા માટે તેને પેહલવેહલુ તુસને મોકલ્યો હતો. ૨. તુસને તેને કીધેલા 'સીયીયા' ઠેક છે એ તેમનું નામ ફરીદુનનક દીકરા 'તુર'ના નામ ઉપરથી તુરાન કરી આપવામાં આવ્યું હતું. ૩. કેલાત, બહુચીસ્તાનની રાજધાની હતી. ૪. પીરાન તુરાનના પાદશાહ અફરાસ્યાખનો વડો વજીર હતો. કબ્રખુશરોનો ખાપ શીયાવક્ષ, બપોરે તુરાનમા ગયેલ ત્યારે પીરાનની કીધી સાથે તે પ્રવેશ્યો હતો.

હતો, તે ત્યા રહેતો હોવાથી, મળ્યાદા તેની સાથે લડાઇ ઉઠાવે પણ કચ્છેપુશ્કરોનાં દરમાન ઉપર તુસ્તે ખ્યાન આપ્યું નહી, અને તુરાનની સરહદ ઉપરથી તેણે કેલાતને આરખેજ આગલ વધવાનો વિચાર કીધો એ ઉપરથી ફરદ અને તુસ વચ્ચે લડાઇ થઇ, અને તે લડાઇમાં ફરદ માર્યો ગયો. એ ખીના કચ્છેપુશ્કરોને ખબર પડતાં, તે તુસ ઉપર ઘણોજ ગુસ્સે થયો, અને કહ્યું કે “ મેં તુને મારા બાપના ખુની અફરાસ્થાખની ઉપર કીનો લેવા મોકલ્યો, અને તેને બદલે તે મારા બાઇને મારી નાખ્યો ? ” તુસ જ્યારે તુરાનથી પાછો ફર્યો ત્યારે કચ્છેપુશ્કરની દરબારમાં જવાની તેની હિમત થઇ નહી, તેથી તેણે ત્યાં એક જુદું રોકર વસાવ્યું, અને તેનું નામ પોતાના નામ ઉપરથી તુસ કરી રાખ્યું.^૧

આ ઉપરથી ફીરદોસીના ઈરાનની તવારીખના જ્ઞાન વિશે મહામુદ શાહે ધણુ ઉચ્ચ મત આપ્યું. એ પછી પોતાના દરબારી કવીઓ સાથે ફીરદોસીની તેણે પીછાન કરાવી, કે તેણે રસ્તમ અસ્ફન્દીયારનું દારતાન બયેતખાજીમાં રચ્યું છે મીજલસમાં સરવે ફીરદોસીની તારીફ કરવા લાગ્યા, અને અનસરી જે દરબારી શાએરોમાં પેહલો દરજ્જે ધરાવતો હતો, તેણે ફીરદોસીની તારીફ કીધી

અયાઝ શુલામ અને ફીરદોસી.

રસ્તમ અને અસ્ફન્દીયારની બયેતખાજી સાબલી મહામુદ શાહ ફીરદોસી ઉપર પ્રસન્ન થઇ ગયો એવામાં મહામુદ શાહના શુલામ અયાઝનું દરબારમાં આવવું થયું. તેને જોતા મહામુદ શાહે પોતાના શાએરોને ફરમાવ્યું, કે મારા અયાઝની આખો ઉપર મેં બેયત બનાવો ફીરદોસીની તપાસ લેવા સબલાઆએ અરજ કીધી, અને તે અરજને અનુસરી ફીરદોસીએ નીચલી બયેત ઝટપટ જોડી આપી

નઝમ

તરજુમો -

મસ્ત અસ્ત ખુતા ચશમે તો વ તીર બદસ્ત,	અએ મર્દ હસીન તુંજ નયેનો છે મસ્ત,
બસ કસ કેઝે તીરે ચશમે મસ્તે તો નઝસ્ત	અએ તીરદાજ તીર તારે છે દસ્ત
ગર પુશદ આરેઝત ઝરેરેહે આઝરશ હસ્ત,	એ તીરે નિગાહથી થયા ક ઇક ખારો ખસ્ત,
કજ બતીર બે તરસદ હમે કસ ખાસ્તે જુમસ્ત	બખ્તર સજી નયેનો ઉપર કર બ દોખસ્ત -
	બાએસ એ નૈનોથી ડરે કુલ આલમ મસ્ત.

(કરતા)

આવી ઉમદા કિસમની ઝટપટ શાએરી ફીરદોસીને કરતો જોઇ, મહામુદ શાહ ઘણોજ ખુશી થઇ બોલ્યો, કે બેશક મારી મીજલસને આજે તુએ મિસ્લે ફીરદોસ રાજન બનાવી દીધી છે મહામુદ શાહે કરેલા આ ટીકા ઉપરથી કેટલાક લખનારાઓ કેહ છે, કે મહામુદ શાહના મોહડામાંથી ‘ફીરદોસ’ શબ્દ નિકળ્યો, તે ઉપરથી મજકુર શાએરે ફીરદોસી એવો તખલ્લુસ અખત્યાર કીધો હતો

શાહનામુ રચવાનું કાંમ ફીરદોસીને

મહામુદ શાહે સ્વાધીન કીધું.

આ બનાવ પછી ‘સધર-અલ-મજુક’ વાલા પુસ્તકને તમામ બેતખાજીમાં રચવાનું

કામ મહામુદ શાહે દીરઘોસાને સોંપ્યું. એ કામ માટે મહામુદ શાહે પોતાના મેહલની પાસે એક મકાન તૈયાર કરાવી, ત્યાં દીરઘોસાને મુકામ કરવા જણાવ્યું. તે મકાન માહેલા દિવાનખાનાની દિવાલો ઉપર, પેહલવાનો, પાદશાહો તથા તેમના વજીરો, તેમજ હથિયારો અને જાતજાતના જનાવરોના ચિત્રો ઉપરાંત, ચોડા, હાથી, ઉટ, વાઘ, ચિત્તા વિગેરે ચિતારો ચિતરાવ્યા, કે જેથી દીરઘોસા શાએરી કરતી વખતે, તે ચિતારો જોઈ પોતાના મનના તરંગને સતોથી શકે.

હિયા દીરઘોસાએ શાહનામું બચેતખાજીમા રચવાનું કામ શરૂ કર્યું. મહામુદ શાહના તે મકાનમા પોતાના પ્યારા ગુલામ અયાઝ સીવાય બીજા કાંઈનેથી જવાની શાહે મનાઈ કીધી હતી.

મહામુદ શાહની દરબારમા દીરઘોસી કિરતન કરનાર^૧ તરીકે.

આ મકાનમા દીરઘોસાએ શાહનામાના દાસ્તાને જોડવાની શરૂઆત કીધી જેમ જેમ દીરઘોસી શાહનામાના દાસ્તાને જોડતો હતો, તેમ તેમ તે દાસ્તાને શાહની દરબારમા, મેહલની રૂબરૂ તે રજુ કરતો હતો. તે દાસ્તાને સાબની મહામુદ શાહ બહોળ ખુશી થતો હતો, અને તમામ મેહલીય દીરઘોસાની એક કિરતનકાર તરીકે તારીફ કરતી હતી.

દીરઘોસાની બચેતખાજીની મહામુદ શાહે ઠેરવેલી કિમત.

દીરઘોસાના દાસ્તાને બચેતખાજીમા સાબલી મહામુદ શાહે પોતાનો સંપૂર્ણ સંતોષ જાહેર કીધો.

“એશક ખુબી તારી માલમ પહી,
ધખારત સુબી ફસાહત ભરી
અજબ શએર તારા દીલને હરે,
અજબ દીલ મહેફીલ ખુશીથી ભરે
અજબ તારી તમસીલ, શીરીન જખાન,
દિપેછે લાલ-એ-બદશાં^૨ સમાન
બેમુળ બધન, બેમુળ મિજાન,
ઇલમે ફસાહત, ઇલાહી સુબાન.
રગીન મીઝાજ,^૩ અજબ રગ રૂબાબ,
ખાકી મિનોઇ, દિસે બેહિસાબ.

અજબના સખુનો^૪ કરે દીલફિયાર,
ઇલાહી અજબ છે કલમનો બહાર.
બયા જગ બાજ,^૫ બયાને શિકસ્ત,
બનાવી છતે છે જંગર દીલબસ્ત^૬
સુબાન તારી કુદરત અએ પ્રીરદુસી,
કિધી સારી મહેફીલ તુએ ખુશી.
સુબાન એ કલમખાજ અરે નામચીન,
કલમ તારી રાખે તે આવેમીન.^૭
કબી દીલ કરે ખુશ, કબી દિલગીર,
કબી દીલ હરે તું એ યાદગીર

૧. “મો. મોહલ પોતાની પાસેની એક જુની કિતાબમા આપેલાં એક ચીત્રને આધારે જણાવે છે, કે દીરઘોસી ગાવનમા વાજીરો અને નાચનારી સ્ત્રીઓના નાચ સાથે, પોતાની કવીતા શાહ મહામુદને આપી સંભાળવતા હોય, એવું દીસે છે. એ ચીત્રમા દીરઘોસી એક ગાદી ઉપર બેઠેલા છે, અને તેની આગલ એક ભવની ખાસ બેઠક ઉપર તેડ” શાહનામું મેસેજ છે તેની સંબંધિત કેટલાક ગવધ્યાઓ હોય છે, અને કેટલીક નાચનારીઓ હાજી અને અમલો તરફ વાંકી વળેલી ભણે તેના સરોહો પ્રખળે નાચે કરતી હોય છે” (મો. મોહી શાહનામું અને દીરઘોસી) ૨. તમસીલ અને અલકાર, Allegory ૩. લાલ-એ-બદશાં બીન હરીર “માલુક ઉપર ન કરનારી અગીનપાલો. એકેસા નદી પાસે આવેલા હલો, જે બદખશાનને નામે પ્રખ્યાત થયેલો છે.” ૪. Mithras ૫. કશ્મીરસ અને Tragedy ૬. વીર રસ અને હાસ્યની હારજીવના શબ્દો ૭. ખારખા ખાસત કરે છે. ૮. અજબનો મહા-ખુશ

કરે દીલ મલુલના ઘડીમા ખુશી,
એવો તું કાબેલ કવી શીરદુસી.
કલમ બાજ તારી નથી કંઈ કમી,
કલમથી કરી તું રહ્યો રસ્તમી.
કલમ પાસ હોલત શું છે ખિસાદ,
કલમ છે શમશીર કરતાં છયાદ.
કલમ જે કરે તે બળ નહિ કરે,
કલમથી લલા શેહરિયારો ડરે
કલમથી ખુશી ને કલમથી ગમ,
કલમથી બને સર પળમે કલમ
કલમથી કપાઈ ગયા રાજ છે,
કલમથી થયાં બહુ ખુરાં કાજ છે.

કલમ છે જાતે મિસલ હિરકણી,
જો ઉખડી તો દીસે ખુરી પાપણી.
કબી તો બને છે કલમ ગુલ કળી,
કબી તો બને આડુકચની સલી
કલમબાજ રીજે તો રાજ બને,
કલમબાજ ખીજે તો પાજ બને.
કલમબાજ રખે તું છકી ભાડતો,
કલમબાજ રખે કોઈ રૂદ માડતો.
કલમથી કલમબાજ બળવાન છે,
મગર કોઈ વખતપર પશીમાંન છે.
કલમ પર અગર હાથ 'રોશન' ધરે,
પલીદ મન જુનોને પાવન કરે.

રચી મસ્નવી આવી સુંદર નલીન,^૧

કિધી તુએ રોશન ગમની જમીન.”(૭)

ફરએક હજાર શએરના એક હજાર મુનાના મીસ્કાલ^૨ ફીરદોસીને
આપવાનો હુકમ.

આવી કિસમની શાએરી સાલલી મહામુદ શાહનું દીલ ધણુંજ ખુશ થયું,
અને પોતાના દરબારીઓ અને અમીરોના દીલ ફીરદોસીની શાએરીથી જ્યારે ધણાજ
ખુશ થયલાં બેઠાં, ત્યારે તેણે પોતાના વજીર હસન મએમદીને નિચે પ્રમાણે કુરમાવ્યું.
“સુબાન તારી કુદરત એા દાનેશવર,
કિધી મારી મહેફીલ તુએ ખુશતર.
નથી સુજ મહેફીલે તુજસમ કવી,
તપાવી તે દરબાર મિસલે રવી
મરહૂબા અએ અખુ કાસમ જનાબ,^૩
હવે કર ખતમ જલ્દતુ આ કિતાબ^૪
સાલલ વઝીર મએમદી હસન,
હર એક છે શએર બહારે-ચમન.
કંઈ છુ મુકરર એવો કરાર,
કરે શએર ફીરદોસી જ્યારે હજાર.
હર શએર હજારે મીસ્કાલ હજાર,
કરજે તું ફીરદોસીને અખતીયાર.”
૩૦૦

સૂણી ખુશ થયો ફીરદોસી અપાર
ખુશી થાયો દીલથી સુણી કરાર.
શરૂ શાહનામુ કિધુ ધ્યાનથી,
રહ્યો નીત મરાગુલ ધમાનથી.
થતા શએર હજાર એક તૈયાર જ્યાર,
જતો લઈ હસન મીસ્કાલ એક હજાર.
મગર ફીરદોસી કહેતો હસી:
“મને કંઈ ઉતાવલ નથી હિયાં કસી.
તમે રાખો એ મેહરબાની કરી,
ન લેતા તકલીફ હવે હર ઘડી.
ખતમ થારો શાહનામુ જ્યારે તદન,
જતી વખત લેવશ હું મારે વતન”

૧. લોહસ, યાને કમળના ફુલ જેવી. ૨. ૨૧૧ મીસ્કાલનું વજન એક તોલા બરાબર થાય છે તે હિસાબે ૧૦૦૦ મીસ્કાલનું વજન ૪૦૦ તોલા થવું જોઈએ (બ. બે. ૫૦) એકન ૧૦૦૦ સોનાના મીસ્કાલને ૧૭૪ પાઉન્ડ બરાબર ગણે છે (૬૧૦ ગ્રામ) ૩. ફીરદોસીનું જન્મ નામ, ૪. શાહનામું.

મહામુશાહ ગઝનવીની દરબારમાં ફીરહોસી.
અયાઝ મહામુશાહ ગઝનવી

ફીરહોસી અનસરી અસજદી રૂઢકી

ફીરદોસ્તી ઉપર હસન મઝમેન'દીની ખફગી.

જ્યેવી રીતે ફીરદોસ્તીએ ગીઝતીમાં તેને માટે ખાસ બનાવેલા દિવાનખાનામાં બેસી શાહનામું લખવા માંડ્યું. મહામુદ શાહના હુકમ મુજબ તેનો વઝીર હસન મઝમેન'દી, ફીરદોસ્તી માટે દરેક હજાર શબ્દો જોવા પુરા થતા, તેવોજ તે સોનાના એક હજાર મીરકાલ કરાર મુજબ તેને આપવા જતો હતો. પણ ફીરદોસ્તી તે બેખમ પોતા પાસે રાખવા બદલ વઝીરને અરજ કરતો કે. “એ બેખમ તમારી પાસેજ હાલ તુરત રાખવો, અને હું જ્યારે શાહનામું પૂરું કરી મારે વતન તુસ જવશ, ત્યારે એ સધલી રકમ, હું મારી સાથે લેઈ જવશ.” ફીરદોસ્તીની માટામાં મોટી મુશ્કેલી એ પછસામાંથી પોતાના શેહરની તુસ નદી ઉપર એક પાકો બધ બધાવવાની હતી, કે જેથી તેના ગામને નહર મારફતે પુરવું પાણી મલતુ રહે.

ફીરદોસ્તીની બાહોશીની ખબર જેમ જેમ ચાતરફ ફેલાતી ગઈ, તેમ તેમ અમીરો અને હિમરાઓ તેની તારીફ સાબલી તેને માટે કિમતી બેટ સોગાત ચાલુ માકલાવવા લાગ્યા એ બેટ સોગાતોની ખબર જાણી હસનના કાન પર જવાથી, તે ફીરદોસ્તીની અદેખાઈ કરવા લાગ્યો તે અદેખો પડી બેસી રહ્યો નહીં, પણ મહામુદ શાહ જ્યારેથી કાંઈ ઇનામ કે બક્ષેસ ફીરદોસ્તીને આપવા ફરમાવતો, તે તેને આપવાના બીલકુલ અખાડા કરતો હતો. ફીરદોસ્તી તેથી ધણીજ દુખી થઈ સનમાં મુઝાવા લાગ્યો, અને બોલ્યો કે:

હું રખ ઇલાહીનો હુકમ, રોજે અવલથી જાણુ,
સંપુરણ શાહનામું, કરશે મારી જખાન
કંઈ પરવા મુજને નથી, શાહી માલો-અર,
વળી પરવા મુજને નથી, મઝમેન'દી કરોફર.^૧

૧ ફીરદોસ્તી ઉપર મહામુદ શાહના વહર હસન મઝમેન'દી વેરથી વિરોધી અદેખાઈના બેવીજ મહામુદ, ઈસ્ખાનના બહુવા કવી રખેનસરના બાબમાં બનેલી નોંધાઈ છે કવી રખેનસરે રાણી બેલીજાબેને પોતે બેરોશી કવીતાઓ દેખાડવાથી, તે રાણીને બહુજી પસંદ પડી હતી, અને તેના ઇનામ તરીકે, પોતાના ખબરથી લોડ સેરોલને તેણે હુકમ કીધો હતો, કે કવી રખેનસરને ૧૦૦ પાર્ક નાટ ઇનામ આપવું. ખબરથીજ રાણી બેલીજાબેને કહ્યું કે “એ ઇનામ ધણુ મોટું છે” તે ઉપરથી રાણી બેલીજાબેને કહ્યું કે “તું ને વાળવી લાગે તે આપ.” (Then give him what he reason). જતા ખબરથીજ રખેનસર કવીને કાંઈપી આપ્યું નહીં, ત્યારે અતે તે કવીએ બિચલી લીટીમાં લખી રાણીને આપી.

“I was promised on a time,
To have reason for my rhyme,
From that time into this season,
I receiv'd nor rhyme nor reason.”

આ લીટીમાં પાંચવીજ બેલીજાબેને ૧૦૦ પાર્ક આપી દેવા ફરમાવ્યું હતું. (The Globe Edition of Spenser by Marrio) ફીરદોસ્તીની સાથે વહર હસન મઝમેન'દીની અસાવત્ત બીજી એક કાસલું આ હતું, કે ફીરદોસ્તી યીહા પવન હતો, જ્યારે વહર હસન સુની પવન હતો. આ બંને પવન વચ્ચે અસલથીજ અતુલ અને વેર વસેલા રોષ છે. આ સળગને લીધે વહર હસન ફીરદોસ્તીને ધીકારતો હતો. સુની પવનવાળા યીહા પવનવાળને ‘રાફેમ’ એટલે પાંખડી મતવાલા કેહાયે. (૫૦ મોલી.)

૨. કસીફર ચાને ઘેર ઇમામ

ઉપલા શાએર જેડવાની ખબર વજર હસનને તેના દોસ્તોએ કેહવાયી, તે ફીરદોસી ઉપર ધણેજ ગુસ્સે થયો, અને કોમળી રીતે તેનું કાઠલું કાઢવાની તક તે શોધવા લાગ્યો. આથી ફીરદોસીના સઘલા દુશ્મનોનું ધણુંજ મહડતું થયું.

ફીરદોસી ઉપર મહામુદ શાહનું ગુસ્સે થયું.
ગુસ્સે થવાના કારણો.

વજર હસન મએમદી ફીરદોસી ઉપર ગુસ્સે થયા પછી ફીરદોસીના બીજા દુશ્મનો, જેઓ અત્યાર સુધી ગુપચુપ બેઠા હતા, તેઓ સઘલા મહામુદ શાહને ફીરદોસી વિરૂધ્ધ બબેરીને દરખાસ્તમાથી તેનું કાઠલું કાઢાવવાની તજવિજ કરવા લાગ્યા, અને અનેક બોહતાનો તેની ઉપર ઉભા કીધા.

ફીરદોસી ઉપર મેલાયલા બોહતાનો.

પેહલું બોહતાન તેઓએ ફીરદોસી ઉપર એવું મુક્યું. કે ફીરદોસી જુદા જુદા ધારમિક મતો ધરાવનાર શખ્સ છે, અને તેના ટેકામાં તેઓએ ફીરદોસીના જુદા જુદા શાએરો ટાકી, તેઓએ પોતાની ફલીલને મજબુત મનાવી. એ ઉપરાંત શીકા અને સુની પદ્ય વચ્ચે વસ્તી ઝગુનના આઠા હેઠલ, મહામુદ શાહને બબેરવાની ફીરદોસીના હરીફા તરફીજ કરવા લાગ્યા.

આ સઘલી હીલચાલનું પરીણામ એ આવ્યું, કે મહામુદ શાહ ફીરદોસી તરફ બેદીલ થઇ ગયો, અને ફીરદોસી ઉપરથી તેણે મન ઉતારો કીધો.

ફીરદોસીએ જ્યારે જાણ્યું, કે શાહનું દીલ તેના તરફ બેદીલ થયું છે, ત્યારે તેણે પોતાના વફાદાર દોસ્ત અયાઝને એ બાબદ જણાવી. અયાઝે કહ્યું કે “ શાહની બેદીલીનું એક કારણ એ છે, કે શાહનામામાં કીયાની પાદશાહોની જુનીયાદની તુંએ બેહદ તારીફ લખી છે. હાખલા તરીકે પાદશાહ કમ્બુશરોની બેહદ તારીફ તે ચીતારી છે. તેજ પ્રમાણે અરફન્દીયાર પોતાના બાપ પાદશાહ ગુસ્તાસપને માટે જોહા પેહલવાન રૂસ્તમને કેહ છે એ લખાણો મહામુદ શાહને પસંદ પડ્યા નથી, એમ મને લાગે છે, અને તેથી તે બેદીલ થવા પામ્યો છે.”

વળી એ ઉપરાંત બીજા બનાવ જે બન્યો, તે એ હતો, કે ફીરદોસીની શાએરી ઉપર મરી ફીતનાર શોખીનો, તેની ઉપર અનેક જાતની કિમતી બેટા મોકલતા હતા, તે ફીરદોસી બચાવી રાખતો નહીં હતો, કેમકે મહામુદ શાહ તરફથી તેને મલનારી મહાબારત રકમ ઉપર તે મુસ્તાફ હતો એક વખત ફીરદોસીનું રચેલું રૂસ્તમ અને અરફન્દીયારનું દાસ્તાન, દેલમાનના^૧ મુલકના શાહજાદા ફકરેદોલા પાસ એક શખ્સ લઇ ગયો. તે શાહજાદાએ તે દાસ્તાન વાંચી, તે લાવનારને સુનાના ૫૦૦) દીરમ બેટ આપ્યા, અને ફીરદોસીને માટે ૧૦૦૦) સુનાના દીરમનું ધનમાં મોકલાવી એવું કેહવાડ્યું કે. “ જો મારી દરખાસ્ત આવે, તો તુંને મોટો મરતબો અને માન આપી રાખશ, અને ગળવર ખબરો આપી હું તારી કદર જુજશ.”

૧. એ દેલમાનના મુલક કઝવીન અને ગીલ્દાની વચ્ચે આવેલો છે.

આ ખખર મહામુદ શાહને કાનિ મધ, અને ગીઝની શેહરમા તે ફેલાઈ મધ. મહામુદ શાહને હીરોસી તરફ ખેડીલ થવાનું તેથી એક કારણ હતું.

હીરોસીની શાએરીની કસોટી.

એવા એવા તરેહવાર બનાવો, હીરોસીના દુશમનો કાઈ અને કાઈ શોધી કાઢાડવાની તક જવતેજ જતી મુકતા હતા. પણ અત્યાર આગમ્ય જે બનાવો હીરોસીની વિરુદ્ધ તેના દુશમનોએ મહામુદ શાહ આગલ મેશ કીધા હતા, તેનું બેશું પરીણામ એ આવ્યું હતું, કે શાહ મહામુદનો મન હિતારો હીરોસી ઉપરથી બેશક ધણોજ થઈ ગયો હતો એવામા એક નવો બનાવ બનવા પામ્યો.

દરબારમા એક દાહાડો હીરોસીની શાએરીની વાત નિકળી હીરોસીના હરીફાએ જણાવ્યું, કે હીરોસીની નઝમબાજી જે લોકપ્રીય થઈ છે, તેનું કારણ નઝમમા સમાયલી ફસાહતને લીધે નથી, પણ અસલની હેકાયતવાલા બનાવોની તરફ લોકોની મોહિનીને લીધે તે લોકપ્રીય થઈ પડી છે. હીરોસીના દોસ્તો જેઓ એ વખત દરબારમા હતા, તેઓએ એ બીનાનો રદીઓ આપતાં એવી દલીલ કીધી, કે અસલ હેકાયતના બનાવો તો નજીવા છે, પણ હીરોસીની શાએરીમા સમાયલી ફસાહત, અને ઇસ્મે મુખનની અરકતથી લોકોનું તે બ્યાન એવી રહી છે.

આ તકરાર ધણી બેશબધ વધી પડી મહામુદ શાહે તેજ વખતે હીરોસીની શાએરીની કસોટી કરવાનો ઠરાવ કીધો, અને હીરોસીને રસ્તમ અને અરકબુશનું દાર્તાન આપી જણાવ્યું, કે એ હેકાયતને આજનું આજ બેતબાજીમા રચી, દરબારમાં તેનું હીરતન કથન કરવું.

રસ્તમ અને અરકબુશની હેકાયતનો સાર ૧.

આ રસ્તમ અને અરકબુશના દાર્તાનનો હુકો સાર એવો છે કે, કામુસ કાસાંની નામનો સરદાર તુરાંનીઓની મદદે ધરાંનીઓ સામે લડવા આવ્યો હતો. કામુસે પોતાનો એક પેલ્લવાન, જે ધણોજ બેરાવર અને લડાઈના હુન્નરમા દરેક રીતે પુરવીણુ બણાતો હતો, અને જે અરકબુશને નામે પ્રખ્યાત થયો હતો, તેને ધરાંનીઓ સામે લડવા માટે મયદાને જંગમા મોકલ્યો. ધણી પેલ્લવાન રેહામ, જે ગોદરેજ વણરનો દીકરો થતો હતો, તે તેની સામે લડવા ગયો. પણ રેહામ અરકબુશની લડાયક હુન્નરમદી, અને જોર સામે ટકી શક્યો નહીં, અને અરકબુશથી આજેજ થઈ, જંગના મયદાનમાંથી પીઠ ફેરવી નાહસી જઈ, સામેના પાડાઈની કંઠણુમા છુપાઈ બેઠો. રેહામને મયદાનમાંથી એવી રીતે નાહસી ગયેલો જોઈ, તુસ પેલ્લવાન તેની ઉપર ધણોજ ઝુસ્સે થયો, અને પોતે અરકબુશ સામે લડવા જવા આહ્વાન. પણ રસ્તમ પેલ્લવાને તુસને મયદાનમા જતો અટકાવી કહ્યું, કે - “તું લરકરની કરદારી ધરાવે છે, તેથી લરકરને પડતું મુકી, જે તું લડવા જશો, તો લરકરની પનાહ અને પાસ્થાની કરવી મુસ્કીલ થઈ પડશે.” રસ્તમે તુસને લરકર ઉપર નજર રાખી તેને તપાસવા કહ્યું, અને પોતે જ બના મયદાનમા

૧. અરકબુશ એ કાસાંના કુલનો એક જ ગી પેલ્લવાન હતો, અને અરકબુશની મદદે તે ધરાંની લરકર સામે લડવા બાહાર પડ્યો હતો.

અસ્કયુશ સામે લડવા, તેના હમનખર્દ તરીકે પાંઉ પીયાદો ચાલતો ગયો. રસ્તે મયદાનમાં જતાને વાર અસ્કયુશના ઘોડા ઉપર એક તીર ફેંક્યો. આ તીરથી અસ્કયુશનો ઘોડો વીધાઈ ગયો, અને ત્યાજ મરણ પામ્યો, જેથી અસ્કયુશ પાંઉ પીયાદો થઈ ગયો. અસ્કયુશે આવો મામલો જોઈ તુરત પોતાની કમાન ઉપર હાથ નાખી તીર ચઢાવ્યો, અને નેમખંધ રસ્તે ઉપર ઊડ્યો, પણ રસ્તે પોતાની કુનેહથી તે તીરને છટકાવી નાખી, પોતે એક તીર અસ્કયુશ ઉપર ફેંક્યો, અને તે તીરથી અસ્કયુશ વિધાઈ જમીન ઉપર પટકાઈ પડી, જેમના મયદાનમાં મરણ પામ્યો.

આ મતલબનું દાસ્તાન ફીરદોસીને તેજ દાહાડે બેત આજમા રચી કાઢવા શાહ મહામુદે ફરમાવ્યું, અને શાએર શીરદોસીએ મહામુદ શાહના ફરમાન પ્રમાણે તૈયાર કરી, તેજ દાહાડે દરબારમાં તેજે રજુ કરી આખી દરબાર ફીરદોસીની આ નજમમાં જ સાબલવા તલપી રેહી હતી શીરદોસીએ તે દાસ્તાન દરબારમાં માંધ સંબળાવ્યું, અને તે સાબલી મહામુદ શાહ તેમજ તમામ દરબાર હેરત બની ખુશ થઈ, અને સરવે કાંઈ ફીરદોસી ઉપર આફરીન કરવા લાગ્યા.

અસ્કયુશના દાસ્તાન માહેલી ફીરદોસીની જગ આરકાર લીલીએ.

હવે એ બેતઆજમા રસ્તે અસ્કયુશ ઉપર તીર ફેંકવા બાબદ જે બેતઆજ શીરદોસીએ રચી હતી, તે ઉપર આખી દરબારનું ધ્યાન એ ચાઈ રહ્યું હતું એક તીર ફેંકનાર, તીર ફેંકતી વખતે પોતાના શરીરના બાગેને, તેમજ તીર અને કમાનને તે કેવી રીતે જોવાન અને વળાણ આપે છે, તેનું બધાન ઘણીજ સુદર ફસાહતથી શીરદોસીએ કરેલું છે શીરદોસીની એ બધેતો તેના તરજુમાં સાથ અત્રે નોંધી લીધી છે.

ફીરદોસી -

એ માલીદ ચાચી કમાનરા બદસ્ત,
અચર્મે ગુજન અ ન્દર આવર્દ શસ્ત
સેતુન કર્દ ચપરૌ વખમ કર્દ રૌસ્ત,
ખરૂશ અઝ ખમે ચર્ખે ચાચી બેખૌસ્ત.

* * *

‘કઝા’ ગુફત ગીરો ‘કદર’ ગુફત દેહ,
ફલક ગુફત અહસ ન, મલક ગુફત ઝેહ
કસાની હમ અ ન્દર ઝમૌન બાન બેદાદ,
તો ગોફતી કે હરઝેહ ઝે મૌદર નબાદ.

શીરદોસીની નજમનો સાર:-

ધરી તેજે ચાચી કમાન હાથમાં,
મુક્યો અ ગુઠો ચર્ખની ફાટ મા.
કિધો હાથ ડાબો - મીધો તટાર,
જમણાને વાળી કિધો વાઢદાર
હસીને કમાને કિધો લલકાર,
વળતાજ વાકે કીધો પુકાર
ખેચીને તાણી તીર કાન તક
કમાને પુકારી કહાડ્યો હલક.
પુગ્યો અ ગુઠો તક પચકાન જયાર,
છુટી તીર વિધી પીઠ ગ્યો આરપાર.
‘કઝા’ બોલી, ધરધર, ‘કદર’ બોલી માર,
ફલક બોલી શાખાસા મલક બલહાર.
કસાની થયો તેજ વખતે ખતમ,
લિધો તો નહિ માત પેટે જનમ.
(કરવા)

૧. ચર્ખની ફાટ બાને ચાખાની ફેલથી જે કમાનની તલિમાં તરિ ગોઠવવા બનાવેલી હોય છે.
૨. કમાન વળીને વાંકી થવાથી તેમાંથી અવાજ નિકળે. ૩. ‘કઝા’ બાને ખુદાનો કુદમ, ૪. ‘કદર,’ બાને સરજત

શ્રીરદોસીની આ બેતબાણ સાબલી તમામ મેહફીલ છક થઈ ગઈ, અને મહામુદ શાહ ઉલટમાં આવી બેલી ઉઠ્યો -

“મરહુખો, મરહુખો, અંચે નેકનામ, કુલ કાબુલ ને બાબુલની ફાલત તમામ,
અજબ છે નમ્મમા નઝાકત કલાંમ આ રાએર આગલ કુલ્લે બેદામ.

છે ફોલતે રસ્તમ તુંજ પર નિસાર,
નઝમ તારી બેમુલ એ આલીવિદાર”

શ્રીરદોસીએ ખાબમા જોયલો રસ્તમ પેહલવાંન.

દરબારમા આવી રીતે પોતાના દુશ્મનોની રૂબરૂ પોતાની બેતબાણની તારીફ મહામુદ શાહને મોહકથી સાબલી, શ્રીરદોસી પોતાનો તમામ આગલો ગમ છુટી ગયો, અને પોતાના દુશ્મનો ઉપર પોતાની આવી રીતની ફતેહથી દરબાહ તે પોતાને મકાને ગયો એવામા એક અજબબ ખનાવ, બનેલો શ્રીરદોસી જણાવે છે એ બનાવ શ્રીરદોસીએ અસ્કબુરાનુ હાસ્તાન દરબારમા રચીને તેનું કિસ્તન કથા પછી તેજ રાતે બનેલો જણાવે છે

તે રાતે શ્રીરદોસી પુર નિન્દમા નિરાતથી સુતો હતો, અને મોડી રાતે તેણે રસ્તમને સ્વપનામા જોયો

નમ્મમની કદર થઈ ગઈ આશકાર,
પડ્યો સેજ ઉપર કરતો વિચાર
વહી રાત આગળ, પડી મધરાત,
ચહુડી નિન્દભારી, મગજ મન રહાત.
પડેલો હતો ખુશ ખ્યાલાતમા,
દિઠો ખુદને ‘મુકનાબાદ’મા
ઉભેલો હતો દરને દરમિયાંન,
નજર એક પડીયો બડો પેહલવાંન
બહન પર સજેલાં હતા હથિયાર,
બખતર વન પર હતું એસ્તવાર.
હતા હાથ અદર તીર ‘ને કમાંન,
કમર બધ અંજર, શમશીર મિયાંન.
હિ મત હામમા તે નહિ કમ હતો,
નિખીન જોયુ તો રસ્તમ હતો.
જણાયો સુરવીર પુર રંગમા,
જતો હોય મીસલ અસ્કબુરા જંગમા.

કદમ હબહબથી ભરી આલતો,
ઉભો જોઈ શ્રીરદોસીને બાલતો.
નમી શ્રીરદોસીની પાસે ગયો,
અદબથી નમી તે ઉભો રહ્યો:
“સલામો અલેક, શ્રીરદોસી તુસી,
હું રસ્તમ તુને જોઈને છું ખુશી.
અજબ તું કલમખાજ એ નામેવર,
કિથો તુ એ જગમે રસ્તમ અમર.
લખી મારી કિસ્તી અજબ તોરથી,
જગત બાણીતી થઈ મુજ જોરથી
પડી ગારમા હું થયો તો ખતમ,
મગર છવતો તે કિથો રસ્તમ.
બબાનો તું પરથી હું કરતે નિસાર,
ધવલ તુને અનમોલ દેતો હજાર.
મગર છે લાચાર રસ્તમ થયો,
નથી ગેતીમા તે, બેદમ થયો.

પ. કાબુલરતાં અને બાબુલરતાં એ બંને ઝીલનીની ફક્તિથી તે સીસ્તાન શહેરની પશ્ચીમ બાજુનું બેદાવલો છે, અને તે જમાનામા રસ્તમ પેહવાંનના મુલક તરીકે ગણાતા હતા.

મગર હે નવાજેશ મારી સુણી,
તુને વાત કહું છું, બહુ છે જુની.
કિધાતો મે હુશમન કતલ એક વાર,
ગળાંમાહે તેના હતો એક હાર
જવાહીર તેમાં હતા આબદાર,
ગોહર ને લાલો હતા બિશીયાર.
એશક એમુલ તે હાર છે,
હે તારે ખાતર તઇયાર છે,

મે રાખ્યો છે તે ધુળના ઢગમા,
છે એક નેજેબી તે વગમા.”
ધરી તીરને ઝટ ખેચી કમાંન,
કહું રસ્તમે: “જેઘ હે જે નિશાણુ”
જઈ તીર પડીયા જમીનની ઉપર,
પડ્યો ધુળનો એક ઢગલો નજર.
કહું “જલ્લ જઇને ઠાઠી હે હાર,
છે તારે લાયક તે દીલબહાર.”

ફીરદોસ્તીનુ આખમાથી જગરૂત થવું

આ સ્વપનો દિવાજ પુરો થયો, અને ફીરદોસ્તી જાગી ઉઠ્યો, તો માત્રમ પડ્યું,
કે બડી આમદાદ પડેની હતી. તેણે વિચાર કીધો, કે આખની વાત અગર ને તે
કાઠને કેહરી, •તો લોકો તેને દીવાનામા અપાવશે એવી ધાસ્તીરી જો કે તે કાઠ
આગલ એ વિશે જાણ્યો નહી, પણ એ સ્વપના માટે તે હમેશા વિચાર કરતો, કેમકે
સ્વપના ઘણીવાર ખરા પડે છે, માટે આ તેના સ્વપનોની ખરા હોવા જોઈએ.

ફીરદોસ્તી મહામુદ શાહ સાથ મુકનાબાદની સેહલગાહે જાય છે

આ સ્વપનાની વાતને લાગે વખત મુજરયા પડી, શાહ મહામુદનું પોતાના રસાદા
સાથ મુકનાબાદની સેહલગાહે જવું થયું મુકનાબાદ જઈ પુગતાજ ફીરદોસ્તીને પોતાના
સ્વપનાની યાદ પડી તે યાદ પડતાજ મુકનાબાદના દરવાજાની આસપાસ તપાસ કરતો,
એક મોટો ધુલનો ઢગલો તેની નજરે પડ્યો. એ ઢગલો તેને સ્વપનામા રસ્તમે દેખાડેના
ઢગલાના જેવાજ હતો, એવી તેની ખાતરી થઈ. ફીરદોસ્તીએ અચાઝને પોતાના સ્વપનાની
વાત જણાવી. અચાઝે લાગ ફાવતા એક દિવસ મહામુદ શાહને કહ્યું કે “આ ધુલના
ટેકરાવાલી જગ્યા ખાલી પડી છે, ત્યાં એક આલીશાન મકાન બાંધવાનો જો આપ
હુકમ કરો, તો જગ્યાએથી શાહ દિયા આવે, ત્યારે મુકામ કરવા તે કામ લાગે.”

મહામુદ શાહે અચાઝને તે ધુલના ઢગલાલી જગ્યા ઉપર એક મકાન બાંધવાની
પરવાનગી આપી.

આ શાહી દરમાન મળતાજ અચાઝે તે ધુલના ઢગલાનો ટેકરો ખોલતી જમીન
સપાટ કરવાનો હુકમ કીધો, અને તે ટેકરો ખોલતાજ, રસ્તમની બચારત પ્રમાણે
ત્યાંથી એક એમુલ હાર મળ્યો. અચાઝ તે હાર મહામુદ શાહ પાસે લેઈ ગયો, અને
ફીરદોસ્તીએ ગીઝતીમા જોયતા ખાખની વિંગત જણાવી ફીરદોસ્તીએ ગીઝતીમા જોયતા
ખાખની વાત અચાઝની સામક્ષી, મહામુદ શાહ ધણેજ તાલુપ થયો, અને તે હાર
ફીરદોસ્તીનેજ આપવાનો તેણે હુકમ કીધો મગર ફીરદોસ્તીએ તે હાર લેવાની માન સુધ
ના પાડી, અને તે હારના ભાગસા પાડી, તેણે દરવારના શાએરોને વેંદ્યી આપ્યા,
કેમકે તે જાણતો હતો, કે શાહનામુ પુર થયા પડી તેને મહામુદ શાહ તરફથી એક
અજબર દોલત મલનાર હતી.

હીરોદોસી શાહનામું તમામ કહે છે. મહામુદ શાહ પોતાની કબુલાત તોડે છે.

અંતે હીરોદોસીએ ગઝનીમા મહામુદ શાહ આમલ બાર વરશ^૧ રહી શાહનામું તમામ બેતબાજીમા સપુર્ણ રચી, તમામ કીધું. જ્યારે હીરોદોસીએ શાહનામું લખીને તમામ સમાપ્ત કીધું, ત્યારે તેની ઉમરે ૭૧ વરશની થઇ હતી.

રચી શાહનામું કીધું તૈયાર,
કિધા બેત તેણે પુરા સાઠ હબાર.
ખતમ કુલ કિધા હાસ્તાને કિયાન,
કરી કુલ નજમમા તવારીખ બયાન.
હતો માહ સફંદાર, અને રોજ અર્દ,^૨
સમાપ્ત કિધો ફિસ્સે યબદેઅર્દ.
રજા ચાહી શાહની નજર તે કરે,
કે મક્સદે મુરાદ ઝરથી ભરે.

દિકા વીપત 'ને વમલ અનેક,
બુજેર્ગી બની સાલ સીતેર પર એક
આ દોરગી હુનિયા, સરાએ સેપ જ-
મા વરશ પાચ પર તીસ બેચી મેરંજ.
અઠળમદ બાહિરા હાનેશ યકીન,
પહડી બયતો કરશે મને આફ્રીન.
રચી આ બયતો જવશ હું મરી,
મગર હું થવશ જીવતો હિયા ફરી.

૪૦૦

હીરોદોસીએ શાહનામું તમામ લખીને પુર કીધા પછી, હવે તે વિશેષી ખબર મહામુદ શાહને કરવા, પોતાના માનીતા દોસ્ત અવાઝને તેણે કહ્યું અવાઝે તે ખબર શાહને પુગાડી, અને શાહે તે પુસ્તક પોતાની પાસે મગાવ્યું. મહામુદ શાહ તે પુસ્તક તપાસવા લાગ્યા.

પહડી પુસ્તકને થયો શાહ ખુશી,
બોલ્યો: ‘આફ્રીન અંજે હીરદુસી.
રચાવટ, સજાવટ, અજબ છે કરી,
લડી રહી ફસાહત મોતન લડી.
હરેક બયેત દીલખુશ મનને હરે,
સિવા ફીરદોસી બિજે નહિ કરે.
શીરીન છે જબાની, મીસલ તેગ સમ,
કરે કુલ શાએરોના બધ દમ.

રચી બયેત બેશક કિધી રસ્તમી,
જશે કુલ જગતના શાએર નમી.
હવે વાત સાલલ વજર આ હસન,
રચી બયેત આ છે એકએક ચુન નદ
હવે જલ્દ તધયાર મિસ્કાલ કર,
કર તું રવાના પીલ પીઠ પર
ગણી કાહડજે સાઠ હજાર^૩ તું,
હવાલે તું કરજે જઈ રૂ-ખ-રૂ”

હસન મએમંદીએ મહામુદ શાહને બંધેરવો.

વજર હસન મએમંદી, મહામુદ શાહનું ફરમાન સામવી મનમા ધણેજ ખલબલ્યો, મગર તે લાઇલાજ હતો શાહના હુકમ સામે તે દમ ભરી શકે એમ નહી હતું. મગર હીરોદોસીની ઉપર વેર લેવાની આ વખતે તેને એક નવી તદ્દમીર શોધી. સુલ્તીને ફિલુરી હસન આ હુકમ, બોલ્યો નમીને ભરી એક દમ ‘ફાયમ સલામત રહે! રોહરિયાર, બીસાહ શું છે તુંને સાઠ હજાર.

મગર હીરોદોસી એ ઝર જોઈને,
રજે થાય બેકલ,^૪ અઠળ જોઈને.
પુત્રે જો દિમાગે હરખથી ખલલ,
પડશે વમળમા એ બુજેર્ગ કમળ.

૧. ૬૦ સં ૧૦૧૦ જા ફેબ્રુઆરી માસની ૨૫ મી તારીએ બારશન્દાહ માહ બને(અર્દ) અચીસમ ફેબ્રે, હીરોદોસીએ પોતાની જાહગીના ૩૫ વરસ, એ કામ પાછલ રોકો તે પુર કીધું હતું.

૨. સાઠ હબાર સોનાના મીઠાણનું વજન ચોવીસ હબાર તોલા થાય છે.

૩. હીવાના.

ખુશીથી કુલાઈ મરી એ જશે,
નહિ તો હરખઈ ચરી એ જશે
સહુ ચીઝ હદમા સદા સારી છે,
મગર અનહદમા સદા ખ્વારી છે
અગર હોય શાહની જો પરવાંનગી,
કરી દુર શકીયે એ દિવાંનગી

લઈ જા તુ ચાહી પીલ પીઠ પર,
ઈનાયત ક'ચન બદલ તેને કર."

ફીરદોસ્તીની કમનસીબી

ફીતુરી મએમદીએ એની સિતે સોનાના મીસ્કાલ બદલ ચાંદીના મીસ્કાલ ફીરદોસ્તી ઉપર. મોકલવાની મહામુદ શાહની પરવાનગી મેલવી. તેણે તુરંતજ ચાંદીના સાઠ હજાર મીસ્કાલની થેએલીઓ ભરી અયાઝને સ્વાધીન કરી, તે ફીરદોસ્તીને હાથોહાથ આપવા માટે તેણે રવાના કીધો.

મદી ફીતુરી બડો જલસાજ,
કહ્યું એમ તેણે: "સાબલ અયાઝ
આ થેલીઓ છે ફીરદોસ્તી થકી,
તે રાખે છે બેશક આજે વકી
એકદર મળી સહુ છે સાઠ હજાર,
પોહચાડી દે જઈ તેને દવાર"
હુકમ જ્યારે મંદીનો એવો થયો,
લઈ સગ થેલીઓને તે ગયો
ગયો ફીરદોસ્તીને ઘર તે ગુલાંમ,
મગર ફીરદોસ્તી ગયોતો હમામ^૨
નજર જ્યારે શાએર ઉપર પડી,
અયાઝે નમીને નમન ખુબ કરી
કહ્યું ખુબ આઝુર્દા એમ બની.
"આ સાઠ થેલી લેજો તમે બહી."
ખુશી થાયો ફીરદોસ્ત મલકાઈને,
જોતો રહ્યો ખુબ હરખાઈને

અગરજો હુકમ તું કરે શેહરિયાર,
દઉ ચાંદી મીસ્કાલ હું સાઠ હજાર^૧"

* * *

સુણી લઈ હસનને શાહ બોલિયો:
"બેશક ભરમ તેં ખરો બોલિયો.
અએ મંદી અઠલ તારી મજુર છે,
બલા ફીરદોસ્તી તણી દુર છે.

પીલ પીઠ પર,
બદલ તેને કર."

કળી તેની હમેદ ગુલબાર હતી,
મગર તેની તઠ્ઠીર બેચાર હતી.
બોલીને થેલી કીધી નજર,
હિંદી તેણે ચાંદીથી ભરપુર-તાર.
ઉઠાસી, નિરાસી, પરેશાનગી,
બની તેની હાલત દિવાનગી.
નિખીંને બોલ્યો જોઈ અયાઝ:
"આ તો છે ચાહી, બીલકુલ બેકાજ.
આ ચાહીના મીસ્કાલ શું કામ છે,
કબુલાત ક'ચન ઇનામ છે.
શુ આ શાહી ઇજ્જત, આ તેનું નામ?
શુ આ શાહી સુખન, આ તેનું કામ?
કીધો તો સુનાતો દેવા હુકમ,
ને ચાહીમા આપે છે આજે રંકમ?
તઝમની ચહડી શુ મગજમે ખુબાર,
કે તોડે મહામુદ શાહી કરાર." (૪)

૧, સાઠ હજાર ચાંદીના મીસ્કાલનું બજન એવીસ હજાર તોલા થાય છે

૨ હમામખાનુ એટલે અપાજ કરવાની જગ્યા ત્યાં ચોક્કસ દાંત આપી નિરતિ બદલ મસલીને નકવાડે છે, આ તેઓ પોતાને હાથે નાહે છે ત્યાં ખાવ પીવા અને હમામ લીધા પછી આસાએસ લેવાની જગ્યાએ રાખેલી હોય છે

અયાઝે દીરદોસી આગલ ભેદને ખોલવો.

કહ્યું એમ અયાઝે: “આલી જનાબ,
ઠરો કાં તાબિયત નાહક ખરાબ.
હજરત મુશ્તો તમ ધીરજ ધરી,
કહું છું હકિકત બની જે ખરી
નથી કંઈ કસુર મહામુદની જરી,
એ છે મએમદીની કારીગરી.”

સુણી વાત મે છે ધરી કાંનથી,
થયું છે એ કાંમ શયતાનથી.
મરો મએમદી, મરો એતુ કામ,
ભભાવી કીધો શાહ બડો બદનામ.
દિધો તો કચન દેવા વચન,
મગર ભલેરી કિધું રૂ-રૂદ.”

દીરદોસીએ લુટાવી દીધેલી દોલત.

અયાઝને મોહોડેથી દીરદોસી આવો ખુલાસો સાબલી વધારે ગુસ્સે થયો, અને
ગુસ્સાથી બોલ્યો:

“ઓ રૂદી, દીતુરી, ઓ નાબકાર,
કિધો મારો પામાલ કુલ રોજગાર
અઠાવત થકી તે ધડ્યો મારો ઘાટ,
બુલ્યો રાહ ઇલાહી તુ શયતાનઝાદ
લુટ્યો ગજ મારો, ન લુટિયું નસીબ,
પડો માર તુ જ પર ખુદાનો ફરીબ.
ખુરી તારી ખુનિયાદ નામોશથી,
તુ છે જાતે કમતાર પાપોશથી”
૫૦૦

કરી એમ અફસોસ, ધરી મન ધીર,
ગળી ગોટ લહેનો દાખ્યુ રૂદીર
ખુલાવી હમામી કાં એક પુકાર,
પળમે લુટાવી દીધા વીસ હજાર

ખુલાવી અયાઝ એમ કહ્યું: “હીલદાર,
લે તુ ઉઠાવી બિજા વીસ હજાર.
અએ માલીકે શરખત હુકાનદાર,
લે તુ ઉઠાવી આ વીસ હજાર.
ઇવજમા તુ દે એક પ્યાલો મધુર,
બતુ તેની લેહજતમા અઠચુર”
ખાદર બોલ્યો, ખુલાવી અયાઝ:
“કહેજે શાહને સુખન મુજ આજ.
નથી શાહનામુ લખ્યુ ગજ કાજ,
મને ગજની કંઈ હતી નહી દાજ.
ધરીતી નહિ ગજ ખાતર કલમ,
રચી મુજ કિરતી ખાતર નલમ.

છે માવેક રોજનો રજક પાક,
કિધો છે મે રોશન અકલ ચેરાગ”

મહામુદ શાહનું વજીર હસેન મએમદી ઉપર ગુસ્સે થવું.

દીરદોસીના ગુસ્સા અને ધિક્કારનો પાર રહ્યો નહી. બીજા હાથ ઉપર મહામુદ
શાહના માનીતા ગુલામ અયાઝે તેજ વખતે મહામુદ શાહને દીરદોસીએ કહી
સબલાલ સબલા સખુનો કહી સબલાબ્યા, અને તેને માટે મોકલાવેલા ચાદીના સાઠ
હજાર મીસ્કાલ દીરદોસીએ કેવી રીતે ઉઘાવી દીધા, તે તમામ હકિકત તેણે મહામુદ
શાહને વિગતવાર જણાવી મહામુદ શાહ તે સાબલી ધણેજ દલગીર થઈ ગયો, અને
હસેન મએમદી ઉપર, તેને મીસ્કાલ મોકલવાના બાબમાં આપેલી ખોટી સલાહ માટે

ધણેજ મુરસે થયો એટલુજ નહી, પણ તેના મરત્યાને માટે તેને આપેલા સવલા ખેતાઓ છીનવી લઈ, તેને ઇપકો આપી કહ્યુ કે

“અએ મદી ફિતુરી અરે બહલગામ, | અદાવત હિર્સના થયો તુ ગુલામ,
કિધુ તુએ કેવું છુરૂ આએ કાંમ | કિધો શાએરોમે મને બદનાંમ.

ગીબત મારી આલમમે સારી થયો,

હવે મારી મહેશીલ અકારી થયો” (૭)

હસન મએમદીએ મહામુદ શાહને મનાવી લેવા દેખાડેલી ચતુરાઈ.

શાહ મહામુદને પોતાની ઉપર આવી રીતે ઉસ્કરાઈ ગયેલો જોઈ, મએમદીએ તેને મનાવી લેવાની નવી ચતુરાઈ કરતા આપલુસીબરી સિફત ચલાવી કહ્યુ -

“અએ શાહ ફલીલ તારી બેમુલ છે, | સદા શાએરોનો એ મામુલ છે,
મગર શીરદોસીનીળી બુલ છે. | સમજતા નથી ધુલળી કુલ છે.
અગર શાહી બક્ષેસ હોય એક દિરમ, | અગર શાહી બક્ષેસ હોય કમતરીન,
છે લાજમ સમજવું મીસ્લે ચશમ | મગર તેને કરવી ઘટે આફરીન”

શીરદોસીને હાથીના પગ તલે કચડી નાખવાનો શાહે કરેલો હુકમ.

છુરા ખવાસના મએમદી વજીરે, પોતાની આપલુસી બરી શીલમુશીથી, શાહ મહામુદના મગજ ઉપર એવી તો અસર કરી, કે શાહી બક્ષેસને આવી રીતે ફીરદોસીએ ધિક્કારી, શાહનું મોટું અપમાન કરવા જેવું તેણે કાંમ કરી કહ્યું આ ફલીલથી શાહ માહમુદ, હસન મએમદીનો કસુર જુલો જઈ, તે ફીરદોસી ઉપર છોડાઈ પડ્યો, અને પોતાની બક્ષેસ તરફ આવો ધિક્કાર દેખાડી તે લુટાવી દેવાની સરકસી માટે શીરદોસીને હાથીના પગ હેઠલ કચડી નાખવાનો તેણે એકદમ હુકમ કરી, કે જેથી બંજ શાએરો એવી બેદબબી કરે નહી.

આ આફત ભરેલા હુકમની ખબર શીરદોસીને કાને પડતાંજ તે હેબતી ગયો, અને પોતાની જુએગીના વખતમા, વિના કારણે આવી કિસમની શીક્ષા થવા માટે તે નિરદોશ શાએર પોતાના નસીબને દોષ દેવા લાગ્યો. ફીરદોસીએ હવે પોતાના જીવની આશા છોડી. તોપણ એક છેલ્લી ધલાજ તેણે પોતાના બચાવ ખાતર અજમાવવાનો વિચાર કરી.

ફીરદોસીએ મહામુદ શાહને મનાવી લેવું.

શીરદોસીને રેહવા માટે શાહ મહામુદે આપેલું મકાન તેના મેહલની પડોસમજ હતું. મહામુદ શાહ તે મેહલના બાગમા રોજ બામદાદે ફરવા નિકલતો હતો એ તકનો લાભ લેઈ બીજે દિવસે બડી ફજજરમા, જેવો મહામુદ શાહ તે બાગમા ફરતો ફીરદોસીને દેખાયો, તેવોજ ફીરદોસી તે બાગમા ગયો, અને શાહ મહામુદના પગ ઉપર માથુ મુકી કહ્યું કે: “માગ ફુક્મનોએ મારે માટે, હું જુલો જુલો દીનને માલું છું” એમ આપને જણાવ્યું હોય, તો તે બીધકુલ જુલું છે. ફીરદોસીએ બહુ કરમી જણાવ્યું કે.

“અએ બ દ પરવર શાહ સુલતાન, / વસે ચાહુદી, પારસી, ખ્રિસ્તીયાન,
સિદ્દા તુજ મુલકની કરે આસ્માન / દીયે તુને જલ્થેા ઇંધ પુર માન.

વસી તુજ અમલમે કરે સહું ચમન,
હુ બી આપી જલ્થેા કરે દિયા વતન.”

આવા મીનતગુજરીના સખુનો કહી, ફીરદોસીએ શાહના પગની ઉપર પોતાનું માથું મુકી, તેના પગને યુગી, તેના પગની ખાકને પોતાની પેશાની ઉપર લગાડી. ફીરદોસીના ઉપલા રસીલા શયેરો સાલવી, તેની હાલત ઉપર દયા લાવી મહામુદ શાહે તેને માફી બક્ષી.

ફીરદોસીનું મસજીદમાં જવું, અને મસજીદની દીવાલ ઉપર લેખ લખવો.

બાગમાથી નિકલી ફીરદોસી પોતાને મકાને ગયો. મકાને જઈ પુગતાંજ, તેણે લખેલા થોડાક હજર શયેરો, જે તેની પાસે હતા, તે સંધલા શાહી નાખી, તેના વુકા કરી અમારમા બાળી નાખ્યા, અને પોતે જે મસજીદમાં મહામુદ શાહ નમાજ કરવા જતો હતો, તે મસજીદમાં ગયો, અને ત્યાં તેણે પોતાની નમાજ કરી લીધી. નમાજ ખતમ કીધા પછી, શાહ જે જગ્યા ઉપર ઉભો રહી નમાજ કરતો હતો, તેની પીઠ પાછળની દિવાલ ઉપર નિયત શયેર ફીરદોસીએ લખ્યા:

“અએ શાહ મહામુદ મઝનવી,
દરીયા સમ તુંજ દરબાર—
થાગ જેનો લાગે નહી,
એવો તે બેકીનાર—૧

મે મારી ત્યાં કુબકી,
મોતી ન લાગુ હાથ—
હા દોસ દેહ દરિયાને,
એ હિંન્નામની વાત—૨

ફીરદોસીનું ગીઝની શેહરમાંથી ચાલી જવું.

મસજીદની દેવાલ ઉપર શયેર લખી ફીરદોસી ત્યાંથી બાહાર નિકળ્યો. બાહાર આવી તે પોતાના સાચા દોસ્ત અયાઝને મળ્યો. અયાઝને ફીરદોસીએ એક બંધ કરેલું કાગળ આપી અરજ કીધી, કે આજથી બરાબર વીસ દિવસ પુરા થયા પછી, તે કાગળ મહામુદ શાહને જયારે ખુશ મિઝબમાં પુરસડે હોય, ત્યારે આપવું.

૧. ઉપલી નજમ ફીરદોસીની લખેલી અસલ ખચેતનો બાવાર્થ કુલ કરે છે. ફીરદોસીની અસલ નજમ નિચે પ્રમાણે છે

“ખુબરો દર ગેહે મહમુદ બખુલી” દર્શાવેલ,
ચેચુન હર્થા કાનસ કેરાન પયેદા નિમ્ત.
ખુ મયોનેહા જેદમ વ અનહર ન હીદમ હોરર,
ચુનાહે બખ્તે અનસ્ત હન ચુનાહે હર્થા નિસ્ત.
* કોઈ નકલના મહામુદશાહને ‘બખુલી’ લખ્યું છે

એ પછી ફીરદોસી અયાઝને બગલગીરી કરી છુટા પડ્યો. ફીરદોસી તેજ વખતે ગીઝની છોડી નિકલી ગયો. તેની સાથે કાંઈખી સામાન નહીં હતો. ફક્ત તેના હાથમાં એક લાકડી, અને તેની ખાઠ ઉપર એક જખ્ખો હતો. તેના ઘણાક દોસ્તોએ તેની સાથે જવાનો વિચાર કીધો, અને તેની મુસાફરીનો કાંઈક અસખ્યાળ આપવાનો ખી ખ્યાલ કીધો, પણ વછર મચ્છેમ દીનો ગુસ્સો મખ્યાદા તેઓ ઉપર ઉતરે, તેની ધાસ્તીથી તેઓ ફીરદોસીને કાંઈખી જાતની મદદ આપી શકયા નહીં અને ફીરદોસી ભારી અને ધડકતે દીલે, નાસીપાસ અને નિરાસ બની, મુફ્તીસ હાથતમા ગીઝની^૧ છેલ્લી સલામ કરી ચાલી ગયો.

પણ અયાઝ ફીરદોસીને બુલ્લો નહીં તેણે ફીરદોસી તરફ પોતાની દોસ્તીનો ચાહ દેખાડ્યો. તેણે ફીરદોસી માટે મુસાફરી કરવા એક ઘોડો, અને ઘોડોડ મુસાફરીનો અસખ્યાળ પાછલથી રવાના કીધો હતો.

ફીરદોસીનું ગીઝનીથી નિકલી કાલીસ્તાન^૨ જઈ પુગવું

ફીરદોસીને ગીઝની છોડ્યાને જ્યાં વીસ દાહાડા પુરા થયા, ત્યારે અયાઝે યેવું બધકાગજ શાહ મહામુદને એક દિવસ ખુશ મિજાજમા જોષ આપ્યું. શાહ મહામુદે તે કાગજ જોલીને વાંચ્યું, તો તેમા તેને માટે સખત લખાણુમા જોડેલી અચેનો માનમ પડી.

ફીરદોસીએ કરેલી માહામુદ શાહની ફજેતી.

અએ શાહે ગઝની જો નામેવર, જરાખી દીલમા ખુદાથી ઠર થયા છે આલમમે શાહે ઘણા, મળી ફાનીમા તેમને નહિ પનાહ હતા તુથી આલા 'ને વાલા તખાર, દરજજેખી તુંથી હતો ખીશિયાર હતી રાસતી મનમા વન કસર, નહિ જોર જખરો પડતી નજર સદા સુણી ફરીયાદ લેતા તે દાદ, ન અદના કે આલા હતા કઈ ખિસાદ તણ ગેતી એક રોજ ચાલી ગયા, એ હાથ લઈ સાથ ખાલી ગયા અગર 'ઝર બહમા'^૩ પડે શેહરિયાર, સદા દાનેશોમા બને ખારઝાર

અગર આએ જગમા હતે તુ બુલદ, ન હરગેઝ લખતે હું આ સુખન નહિ સુજ નઝમનો કિધો તે ખિયાર, હુકમ કીધો દરવા મને તુ એ ઠાર મને કહિ કમીનો, કિધી બદઝખાન, બખરને^૪ સમજ્યો તુ બકરી સમાન ખૂરા બદ લોકે નિન્દા કરી, કે અલી 'ને નખીથી ગયો હું ફરી ગણે દિલથી કોઈ અલીને ગયેર,^૫ કદીખી ન પામે ખુદાની મહેર અગર તુ કરે માર તન ચાક ચાક, બુલુ નહિ કયામત તલક નામ પાડ અગર શાહી શમશીર સરપર ફરે, નહિ ખ્યાર^૬ અલીનો અખુ^૭ વીસરે

૧. કાલીસ્તાનનો પહાડી મુલક ખોરાસાનમા આવેલો છે. ૨. લોખમા. ૩. બખર ચાને વાધ. ૪. ગયેર ચાને ખિજાનો. ૫. ફીરદોસીનું પોતાનું નામ. ૬. ખ્યાર ચાને વાધ. ૭. અખુ ચાને વાધ.

દિધી એવી ધમકી કચડશે પીલ,
કરે ચાકતન મુજ મિસલ આગે નીલ.^૧
એ ધમકીનો મુજને ડર કંઈ નથી,
નખી 'ને અની પાસ મર કંઈ નથી
મને તારો ડર કે નથી કંઈ શરમ,
અલી 'ને નખીની છે મુજ પર રહમ
લખ્યુ છે કુરાને શરીફ માહે ખાસ,
સદા રાખે ખંદો મુજ માહે આસ
સદા હુ નખીના ગણુ સત સુખન,
નથી ભેદ એમા, છે એકજ વચન.
એ બનેને ખાતર લિધો મે જનમ,
ચક્રા એ બનેને ખાતર ખનમ.
અગર તારૂ બનેથી સર જો ફરે,
હુ બાણુ કે અકળ વિના તું કરે
છે હુનિયાના શાહોને મારો પેચામ,
કે ફીરદોસી તુસીએ લખ્યા કલામ.
નથો તેણે લખ્યા મહામુદ કાજ,
અલી મુસ્તફાને હોજો નમાજ
લખ્યુ શાહનામુ બનામે અલી,
ગુઠી બેમુલ ગોહરની કળી

૬૦૦

ન જણ્યો જો ફીરદોસી સમાન,^૨
જમાનો હતો ત્યારે બેશક જવાન.
ન થાયો ન થાયો બીજો તુસી,^૩
કે જોશે જગત, 'ને થાયો ખુશી.
કસુર મુજ કિસ્મતની એ હતી,
ચોમેર ચાલી રહી ગીબતી.^૪
ન ખુલુ કલામોની તું એ કદર,
અફસોસ કીધી ન આખી નજર.

એવો તુ ગઝનીનો મહામુદ શાહ,
ગીમત સુણી ગાફેલ થયો ગુમરાહ.
ગીબતની ચહી હોય જેને ખુખાર,
ખુદ તેને આપે ન હરગેઝ કરાર.
ખુગી મારી પીરી એ સીને સાલ,
કિધી મારી ઉમેદ કુલ પાયમાલ.
મે ધારીતી ઉમેદ એ ચીને રજ,
શાહથી હુ પામશ ખીશ્યાર ગજ.
બયાનો કરવા વીગતવાર,
બચેતો મે લખ્યા છે સાઠ હજાર.
તલવાર, તીર 'ને તખર 'ને કમાન,
શાહોના સાજ 'ને શાહી નિશાન.
નેજા 'ને બખ્તર, ખજર, કટાર,
ઘોડા 'ને હાથી, કોલાહ, મવાર.
જંગલ 'ને ફરિયા, હવા 'ને આખ,
વાઘ અને વરૂ, બખર ને સાપ.
ગોખર, 'ને અઝદાહ, 'ને ગુલની નીર ગ,^૫
મગરમચ્છ, માકી 'ને શીરો પિલ ગ.
મદીને મરદ, ને જગી જવાન,
સિપાહ 'ને લશ્કર, બખેબિયાન.
લડાઈના મયદાન, જગીના જગ,
દલીરો, અમીરો, 'ને કયાનીના રગ.
ભલા 'ને ખુરા 'ને પાપી અધમ,
જેહાક બલમ, તુર 'ને સલમ.
ફરીદુન ફરોખ, શાહ કચેકોબાદ,
જમશેદ, કચેખુશરો પાકઝાદ.
હોરાગ, તેહમુર શાહ દેવખંદ.
અવલાદે આલા બખ્તે ખુલ દ.

૧ જેમ નાઇલ નદીના પાણીના ભેરાથી માનસનું શરીર કુદરતે ભર્યું છે તેમ. ૨ આ ગુજરાતી શબ્દો ફીરદોસીની અસલ બજતનો તરજુમો. કદત છે એ અસલ બેતબાલમા ફીરદોસી પોતાને માટે લખેલ ગુમાની ભરેલો અને ઉંચો વિચાર દરશાની બજાવે છે. અધ્યક્ષ અગાઉ હું જનમ્યો ન હતો, કારણ કે જમાનો લખેલ જવાન હતો. વધુ આટલું ખુશો છું મેં હીંડુ રાજાનાથી અમ ફીરદોસી. (કરતા) ૩. ફીરદોસી તુસી. ૪. કિસ્મત કિસ્મતની નાલેસી. ૫ ગુલની નીરગ, દેવાની અક્ષર દુર કરનાર એક ભતના શબ્દો.

બુલદ બખ્ત કહિસ, નામી રૂબાબ,
કમઅદેશ, બિદાદ અફરાસિયાબ.
સામો-નરીમાન, ફેરસાર્પ નેક,
જેહા જ્વેય રૂસ્તમ, હુનિયામે એક.
અશો નર શિયાવક્ષ, રોશન રવાન,
રૂઘનતન રૂન્દીયાર અબળ પેહલવાન.
મિનોચહેર, ગોદરેઝ આલીવિકાર,
હતા જેને એસી પિસર નામદાર
લોહરાત્પ, ઝરીર, નામી રવાર,
લડી દીન થકી જે થયા બેહુ ઠાર
ગુસ્તાર્પ જેવો શાહ શેહરિયાર,
અકલમદ ઝમાર્પ રમલકાર
દારાએ દારાબ શાહ નેકનામ,
સિકન્દર રૂમી ખુરો બદલગામ
શાહપુર અને અર્દશીર બાબેઠાન,
બેહરામ, આદેલ નોશીરવાન
સાસાની ખુશરો પરવીઝ નામ,
કિધા સહુ જીવતા લખી મે કલામ
થયા દોરે ફાની ફના નામેવર,
હકિકત લખી છે સહુ સર-ખ-સર
જીવતા કિધા મે કલમને કમી,
રવાનો રહ્યા તેમના છે હસી
કિધા નામ જીવતા ધસુ મિસાલ,
સદી સેકડો પર થયા ઇન્તેકાલ^૧
બારાંન 'ને ગરમી, હવા ને આબ,
કરે છે બુલદ મકાનો ખરાબ
મગર બાધ્યુ છે મે એ મકાન,
હવા આબથી ના પુજે તુકસાન

અનદીક જમાનાનો વહિ જશે કાળ,
મગર મુજ નઝમને ન પુગશે જવાલ
મે રાખીતી શાહથી નહિ એવી આસ,
મગર એક કળાકે કિધો મારો નાશ
હતે રાસ્ત તારૂ અગર જો જીગર,
તો બુજતો ન મારી તુ એવી કદર.
કરી સાલ તીસ તીસુ જગમગ મથન,
જીવતુ કીધુ મે મુવેહુ વતન.
અગર જો હતે નહિ તંગદસ્ત તુ,
તો બેસાડતે તખ્તપર રૂ-ખ-રૂ.
અગર બાપ તારો હતે બાદશાહ,
મુકી તાજ મુજ સર હેતે પનાહ.
અગર તારી માદર હતે સર્ફરાજ,
ગુઠન બર કચન કરતે નવાજ.
બેચી મે ધરની ઉમેદ પર જફા,
ન બાધ્યુ કે થાશે તુ એવો કફા.
વચનથી ફરી તુ થયો બદનામ,
મને તુ એ કીધુ કુકાણ હામ.^૪
નથી મારી ઉમેદ તુજથી ફળી,
મને શાહી કરતા ગદાઈ બલી.
બીજ હોય કડવું, તો કડવુ જ ફળ,
નહિ થાય નિયતી મુશ્કીલ સફળ.
ખુરાંથી બહાની ના રાખ ઉમેદ,
કાળો તે કાળો, બને ના સફેદ.
અરજ મારી સાબલ પરવરદેગાર,
પડો મુમ ઉપર લીયાનત હજાર
લખી આએ કિસ્સો કદ જુ ખતમ,
હવે લે રોશન ખુશી થાઈ હમ^૫

૧ ઇસુ કરાધર ૨ મોત. ૩ મહામુદ શાહને. બાપ બંતે ગુલામ હતા તેને માટે ફીરદોસ્તીએ આ મીઠું માર્યું છે ૪ એક બંતના શરખત જેવું પીણું એવા એક શરખતના પાણી માટે ફીરદોસ્તીએ વીસ હજાર મીસ્કાલ આપ્યા હતા, તે માટે આ ઇશારો છે. ૫. આ બંચેતો ફીરદોસ્તીએ લખેલા બંચેતોના રૂઠ તરબુચો બેતખાલમાં કરતાએ રખે છે ફીરદોસ્તીએ લખેલા એ બંચેતો ફરેક શાહનામાં અરે ફીરદોસ્તીના અહેવાલ પછી આવેલા છે. મગર તે ગુસ્સાના આવેશમાં ફીરદોસ્તીએ લખેલા હોવાથી ઘણીજ સખત બાશા વાપરેલી છે (કસ્તા)

હીરદોસીના બાબમાં મહામુદ શાહની ફરિયાદમાં અનેલા બનાવોની ખબર, તેને કરેલા મોતની સજા, અને તે સજા કીધા પછી તેને મલેલી માફી, વિજેરના સમાચાર આસપાસના મુલકોમાં ફરી વલ્યા, અને તે વિશે ખુબ ચક્રમાર મચી રહી હતી. હીરદોસી ઉપર એવી રીતે ગુજરેલા ગેરમનસાફીની વીગત જાણી, લોકો ધણીજ દલગીર થવા લાગ્યા, અને તેઓ હસ ન મએમદીની અદાવત અને હિર્સનુજ એ પરીણામ હતું, એમ માનવા લાગ્યા.

હીરદોસી ગીઝનીના મુલકને છેલ્લી સલામ કરી કાઢીસ્તાન^૧ તરફ નકલી ગયો.

કાઢીસ્તાનનો હાકેમ હીરદોસી સાથે દોસ્તી રાખતો હતો. તેને એ ખીના ખબર પડી, અને એતેફાક હીરદોસી પછુ તેવે સમે કાઢીસ્તાન જઈ પુગ્યો. હીરદોસીના આવી પુગ્યાની ખબર કાઢીસ્તાનના હાકેમ નાસરલકને ખબર પડનાજ, તેણે હીરદોસીને માન સાથે એસ્તકબાલ લેવાને પોતાના માનસે મોકલ્યા, અને આઈજાત તેને શેહરમાં ઉતારે આપ્યો.

હીરદોસી એક નવું પુસ્તક રચવાનો વિચાર કરે છે

કાઢીસ્તાનમાં તે પડાવ નાખી પડ્યો, પછુ તેનું ચીત્ત ધણુજ એયેન અને ઉચાત થઈ ગયું હતું. કાઢીસ્તાનના હાકેમ સાથે તેની અવારનવાર ચાલુ મુલાકાત થતી રહી, અને તે મુલાકાત દરમિયાન હીરદોસીએ હાકેમ નાસરલકને જણાવ્યું, કે. “હવે મારો વિચાર એક નવું પુસ્તક નઝમમાં રચવાનો થયો છે. તે પુસ્તકમાં મહામુદ શાહ અને તેના વજીર હસન મએમદી સાથે મારા બાબમાં અનેલા સંબંધો બનાવો હું બેતબાજીમાં રચવા માગુ છું.”

હીરદોસીની આવી ખાએશ નાસરલકને ખીતકુલ પસંદ પડી નહી, કેમકે મહામુદ શાહની સાથે તેને ઘાડી મીત્રાચારી હોવાથી, હીરદોસી તેના રાજમાં વસી આવું પુસ્તક રચી, મહામુદ શાહની ફજેતી કરે, તો નાહક નેએની-મિત્રાચારીમાં ખતલ થાય, અને મિનાકેસો બરપા થવા પામે એ સમજને લીધે હાકેમ નાસરલકે હીરદોસીને એવું પુસ્તક રચી મહામુદ શાહની બદગોષ કરતો અટકાવ્યો, અને તેને ઘણીજ શીખામણ આપી, એક લાખ હીરમ ધનામ તરીકે હીરદોસીને આપી, એ વાતને ઘણી દેવાની સખત તાકીદ કીધી નાસરલકના સમજાવ્યાથી, હીરદોસીએ એવું બદગોષવાલું પુસ્તક લખવાનું કામ બંધ કીધું, અને જે કાષ થોકુક લખ્યું હતું, તે તેજ વખતે તેણે હાકેમ નાસરલકને સ્વાધીન કરી દીધું, અને નાસરલકે તે લેખનો તેજ વખતે નાશ કીધો. એ લેખમાં થોકુક લખાણ નીચે પ્રમાણે હતું.—

હીરદોસીના નાશ કીધેલાં પુસ્તક મહેલી થાડીક નઝમ.

“હિલ શાહનું કા બેઠમાની થયું, | કુલ મારી મહેનત બરબાદ થઈ,
ખીતનીમે લકુ મારૂ પાણી થયું. | ગગન તકે મહારી ફરિયાદ મઈ.”

૧. હીરદોસીની ૭ હાડી વિશે લખનારાઓ માહેલા કેલાક લેખકો જણાવે છે, કે હીરદોસી ખીતનીથી નિહાળી પેહલવા માછ નહરન મયે હતો, માછ નહરનથી તે કાઢીસ્તાન ગયા હતો.

કિધી રજ ભારી વરશ ત્રીસ તક,
મગર હાહ લેશે હવે મારી હક^૧
થયો શાહ મહામુદ બિહાદગર,
ન રાખુ હું પરવા પયગર^૨ ભર.

૭૦૦

હું જાહેર જગને કહું એકદમ,
કેવી છે પેદરને માદર તોખમ
કહું જગ જાહેર ખડો સુમ છે,
વળી આપની શુ તોખમ છે.
ચિતારૂ હું જગમે એને સિહા,
કરી ના શકે એને કોઇખી સફા
ચહુડી મગ્જ અદર એવીજ ધુન,
જતો ના મુકું મહી બજુન,
કરી નહિ શકે કોઇ પાણી અસર,
ચિતારૂ એવો એ બિહાદગર

મે ચાહ્યું કરવા સુખનથી કંતલ,
ચિતારૂ મહીને જખરો ચુગલ^૩
નસલ શાહની જગમે કહું આશકાર,
કે નિકલે ચઢેલી મગજે જુખાર.
મગર એમ હુકમ કરે સરવર,^૪
હુકમથી ફરે કેમ કરી મારૂ સર.
રચેલી હતી પાસ જે કંઈ નબમ,
શરણુ કીધી બાણુ મુકી દંઈ કલમ
ગમે તો બાળી દરે તે બસમ,
ગમે તો ઉકાલી, કંઈ તે ગરમ
કરાવશ હું ધનસારૂ ત્યાં^૫ જધને,
રહીશ વાટ જોતો ત્યાં રહીને.
મિનોઇમે થશે મારો ધનસારૂ હક,
ખોટી હું રહેવશ કયામત તલક.”

ફીરદોસાને કોહીસ્તાનથી નાસરલકે રવાના કરવો.

નાસરલકે ફીરદોસાને માન અને ઇજ્જત સાથે પોતાના મુલકમાંથી રવાના કરીયો,
અને મહામુદ શાહ સાથે પોતાને મિત્રચારીના સબધ હોવાને લીધે, ફીરદોસીના આખમા
એક વિગતવાર કાગજ લખી, ફીરદોસી ત્રીસ વરસની મહેનત કીધા પછી, નાઉમેદ
અને નાસિંપાસ થઇ પોતાને વતન ગયો, તેને માટે નાસરલકે પોતાની દલગીરી તે
કાગજમાં જણાવી, અને પોતાનું કાગજ ખતમ કરતા નાસરલકે મહામુદ શાહને
ફીરદોસીએ જોડેલા બયેતો માહેવા છેલ્લા બયેતો પોતાના કાગજમાં ટાકી મોકલ્યા:-

“કરાવશ હું ધનસારૂ ત્યાં જધને,
રહીશ વાટ જોતો ત્યાં રહીને
મિનોઇમે થશે મારો ધનસારૂ હક,
ખોટી હું રહેવશ કયામત તલક”

મસજીદની દેવાલ ઉપર ફીરદોસીએ લખેલો લેખ

મહીને કંતલ કરવાનો હુકમ

કોહીસ્તાનના હાકેમ નાસરલકેનો કાગજ મહામુદશાહને જે દાહડે મળ્યો, તે
દાહડે શુકરવાર હતો. તે દિવસે શુકરવાર^૧ હોવાથી, મહામુદ શાહ મસજીદમાં નમાજ
ખાતર ગયો હતો નમાજ ખતમ થયા બાદ મહામુદ શાહની નજર તેની પીઠ પાછલની
દેવાલ ઉપર પડી મહામુદ શાહે નજદીક જઇ બેસ્યું, તો તે ઉપર લખેલા હરફ તેણે

૧ હકતાલા ખુદા. ૨ પયગર ચાને ખાસકુ ૩ ચુગલખોર ચાને નિદા કરનાર
૪ પોતાના દોસ્ત નાસરલકે માટે ફીરદોસી ધંધાતો કરે છે. ૫ મિનોઇ જેહાન. ૬. જેમ ખીસ્તી
દેશમાં રવીવાર આસાએસનો દાહડો છે, તેમ મુસલમાન લોકોના દેશમાં શુકરવાર આસાથે લેવાનો, અને
મસજીદમાં જઈ બેઠી કરવાનો દાહડો છે.

તુરતજ પીછાપશા તે શ્રીરદોસીના હરફ હતા. તે લેખ મહામુદ શાહે વાંચ્યો-

અચ્ચે શાહ મહામુદ મઝનવી,
 ફરીયા સમ તુજ દરબાર-
 યામ જેનો લાગે નહી,
 યેવો તે બેઠીનાર-૧
 મે મારી ત્યા કુબાહી,
 મોતી ન લાગુ હાથ-
 કા દોશ દેઉ દરિયાને,
 એ હીન બાગની વાત-૨

આ લેખ વાચતાંજ તે ધણેજ વિચારમા પડ્યો, અને ઉદાસ દીલે તે મેહલ તરફ પાછો ફર્યો. મેહલમાં પુગતાંજ તેને નાસરલકનો કાગજ મળ્યો. તે કાગજ વાંચી, તેની દલગીરીમા ધણેજ વધારો થઇ ગયો. વળી 'તે કાગજમા નાસરલકે ટાકેલી નકમ વાંચી મહામુદ શાહ જેમ ગુસ્સે થયો, તેમ તે દલગીરખી ગયો. દાનેશમંદો, જેઓ શ્રીરદોસીના વખાણનાર હતા, તેઓએ એવે વખતે શ્રીરદોસીને થયેલો ગેરખનસાફ જણી-યુજી વછર મએમદીએ કરાવ્યો હતો, એમ બાર મુઠી દલીલ કરી જણાવ્યાથી, મહામુદ શાહની પતીજ ચર્ધ, અને તે મએમદી ઉપર ધણેજ કોપાવમાન થઇ, પોતાને બમારી બંભેરવા માટે તેને તલવારથી મારી નાખવાનો હુકમ કીધો.

શ્રીરદોસી કોહીસ્તાનથી માછનદરાંન.

શ્રીરદોસીની ભટકતી જીલ્લીનો હજી છેડો આવ્યો નહી હતો. કોહીસ્તાનથી નિકલી શ્રીરદોસી માછનદરાંનના મુલકમા જઇ પુગ્યો. દિયા શ્રીરદોસી પોતાના શાહનામાની બેતબાજ સુધારવાના કામમા રોકાયો. માછનદરાંનનો હાકેમ, શાહ મહામુદનો જમાઇ હતો. તેણે નામ 'ફાજુલ-જોન-મશીગર' હતું.

શ્રીરદોસી માછનદરાંનમા રેહી, પોતે રચેલા શાહનામાના દારતાનોના કિરતનો ચિતબાજમા જાહેર પ્રજા આગલ કથવા લાગ્યો તે કિરતનો માછનદરાંનમા ધણેજ લોકપ્રીય થઇ પડ્યાં. માછનદરાંનમા તેના કિરતનોને લીધે શ્રીરદોસીની જળજ તારીફ થઈ રેહી. શ્રીરદોસીએ માછનદરાંનના હાકેમની તારીફમા કેટલાક કલાંમો રચ્યા, અને તે જાહેરમાં ક્યા. પોતાની તારીફના કલાંમો જાહેરમા ગવાય છે, એવી ખબર જ્યારે તે હાકેમના કાંન ઉપર ગઇ, ત્યારે શ્રીરદોસીને માટે તેણે તથાસ કરાવી. એ તથાસના પરીણામમા માછનદરાંનના હાકેમને એવી ખબર મળી, કે શાએરુ શ્રીરદોસી વૃસને વતનદાર છે, તે થીલા પથનો છે, અને ગીઝનીમાં જે કિતાબ તેણે નકમમા રચી હતી, તે કિતાબ તે પોતાની સાથે લેઇ આવ્યો છે, અને તે કિતાબ શાહનામાને નામે આજીખાય છે.

૧. માછનદરાંનનો મુલક ગીલન અથવા કાસ્પીયન સમુદ્રને કિનારે છે ત્રીક લોકો અને 'હરેનિયા' કહે છે. માછનદરાંન ધણેજ કળવત મુલક કહેવાય છે.

માણનદરાનમા શાહનામાની નકલનું વેચાણ

માણનદરાનના હાકેમ કાબુસને ફીરદોસી વિશે સઘણી ખબર અત્યાર આગમ્યની બીજીનીથી મળી ગયેલી હોવાથી, તે બોલ્યો કે “ અમર જો એ કિતાબ ફીરદોસી મારી ઉપર મોકલે તો હું તેને લાયક ધનામ આપુ.”

આ ફરમાસને અનુસરી ફીરદોસીએ પોતાના શાહનામાની એક નકલ કરી, તે નકલ માણનદરાનના હાકેમ કાબુસને આપી. કાબુસે તે નકલ લીધી, અને ફીરદોસીને એક નાદર રકમ આપી તેની કદર યુજી, અને લાયક ધનામથી તેને નવાજ્યો. પછી હાકેમ કાબુસ પોતાના સસરા મહામુદ શાહના ગુરસાને વખતે ભોગ થઇ પડે, માટે માણનદરાનમાથી ફીરદોસીને મા. અને ધનામ આપી, તેને તાકીદે બીજે મુલક નિકલી જવા કહ્યું.

માણનદરાનથી બગદાદ

ફીરદોસીએ કાબુસની આજ્ઞાને માન સાથ માથે ચઢકવી માણનદરાનથી નિકલી તે બગદાદ તરફ જવા નિકલ્યો.

અ તે એક લાખી રજબરી સફર પુરી કરી, ફીરદોસી બગદાદ જઇ પુગ્યો. બગદાદમા ફીરદોસીને થોડાંક દિવસ એકાતમા રહેતું પડ્યું, કેમકે કાષ્ઠની તેની પીઠાનવાલો કે આલખીતો બગદાદમા તેને કેટલાક દિવસો સુધી મલ્યો નહી.

એવામા એક દિવસે બગદાદમા ફરતા ફીરદોસીનો એક પુરાણો વેપારી દોસ્ત મલ્યો તે વેપારી ફીરદોસીને પોતાના પરોણા તરીકે પોતાને ધર માન સાથ લઇ ગયો ફીરદોસીએ પોતાની ઉપર ગુજરેલી મુસીબત અને મુસાફરીનું બમાન તેની આગલ જાહેર કીધું.

આ વેપારીને બગદાદના ખલીફના વજીર સાથ ધાડી મિત્રાચારી હોવાથી, તેણે ફીરદોસીનો સઘણો હેવાલ ખલીફના વજીરને જાહેર કીધો, અને મહામુદ શાહનો ઝુસ્સો, તેમજ તેના વજીર મઝેમંદીએ અદાવત અને અદેખાઇના સબબે જે કાંઈ શુરાઇ ફીરદોસી સાથે ચલાવી હતી, તે વિગતવાર જણાવી આ ઉપરથી વજીરે ફીરદોસીને પોતાની પાસે યુલાવી તેની મુલાકાત લીધી.

ફીરદોસી બગદાદના વજીરની મહોબત મેલવે છે.

ફીરદોસી અરબી ભાષા ધણીજ સારી રીતે જાણતો હતો તેણે ઘુરતજ આ વજીરની લાએફી અને વિવેકભરી ચાહત માટે તેની સિક્તમા અરબી ભાષામા થોડીક બેતબાજી રચી પોતે ગાઇ દેખાડી, અને તે સાબલી વજીર ધ્રુણોજ ખુશ થઇ ગયો. વજીરે ફીરદોસીને પોતાના મકાનમાજ મેહમાન તરીકે રાખ્યો, અને બગદાદના તે વખતના ખલીફ કાદર બીલ્લા સાથ તેની પીઠાન કરાવવાની, અને તેની દરબારમા દાખલ કરાવવાની તેણે ખાત્રી આપી.

ફીરદોસી બગદાદના ખલીફની દરબારમા.

વજીરે પેહલ્લીજ તકે ખલીફ કાદર બીલ્લાને ફીરદોસીની તમામ હકિકત, હસન, મઝેમંદીની આલ, અને મહામુદ શાહની બેખમાની વિગતે જાહેર કરી, ફીરદોસીની

ફાહના, અને નજમની કલમખાણ માટે સિફારસ કીધી. ખલીફે તુરતજ એવા ગુપ્તી આયેરને મળવાની મરજી જણાવી. ખીજેજ દિવસે ફીરહોસી ખલીફની દરબારમા હાજર થયો, અને દરબાર રૂપર ખલીફની સિક્કતમા બેઠેલી (૧૦૦૦) ફારસી બયેત તેણે લલહારી કિરતન કથું આ નજમખાણની રગત અને રંગખાણ સાબલી ખલીફ ફીરહોસી ઉપર પ્રસન્ન થયો, અને વધુ માન સાથે તેને ત્યાં રાખ્યો.

બગદાદના ખલીફને શાહનામું ગમતું નથી. ફીરહોસીએ કથેલું કિરતન.

નજમની અસર એવી ન્યારી થઈ, ખલીફ સગ અતી હીલહારી થઈ. હરબજે મિસલે સિતારો થયો, ખલીફની નજરમા પ્યારો થયો હવે ફીરહોસીએ કીધો વિચાર, વસી બગદાદે થવું ખરકરાર વસી શાહનામું કરતો કથન, રીજવતો કથી લોકોને કિર્તન કથા પેહલવાને તથા દાસ્તાંન, કિધા ખ્યાર મહોબતના બહુ બચાન સુણાવી જગ રંગ ચગ સગ કરસી, કથી ખુબ કિર્તી અતી પારસી. વફાઈ, લલહાઈ કહી વણીવી, હર રોજ નજમખાણ કરતો નવી. ફસ્તમ સોહરાબ, બેજન-મની, બચા હાલ કરતો ગમગીન બની

કિરત ગાઈ કરતો બચા નવરૂઝ, બિચાખાંન પહાડો અને અલબરૂઝ. ૭૫૦
કિધી પાઠ મહોબત બચાને શીરીન, થઈ કેમ ખતમ ખાઈ ખંજર હસીન. થઈ કેમ તારાજ ધરાંન જમીન, થયો કેમ ખુશરો ગોફેનશીન. ગયો કેમ રૂઝનતન જંગમે મરી, કિધી કેવી ફસ્તમે કારીગરી. થયો જ્યારે મહુમદ નખીનો જનમ, હતો શાહ નોશીરવાંનનો ધરમ. હતો તખ્ત પર જ્યારે નોશીરવાન, જનમ થયો મહુમદ નખી સુલતાંન. બચા હાલ કીધો ભરી હાલ સર્દ, ફના કેમ થયો ખાદશાહ ચજકર્દ. કથી કિર્તી ગાવેચાની ધળ, થઈ કેમ પામાલ 'રોશન' પ્રળ.

શાહનામું નામ જીર. કારણ ?

એવી રીતે ફીરહોસી બગદાદમા હામ હામ, આખું શાહનામું કથ્યા કરતો હોવા છતાં, ત્યાંની પ્રજાને તે ખીલકુલ પસંદ પડ્યું નહીં, કેમકે તેમા

આતશપરસ્ત શાહોની તારીફ

ના, તેમજ પેહલવાનોની સિક્કતના બચાનો હતો. ફીરહોસીએ શાહ નામાને આવી રીતે બગદાદમા નામ જીર થયેલું જોઈ હલગીર થયેલું તેણે પોતાની યુક્તેલી તેજ વખતે જોઈ લીધી, અને રખે ખલીફ પશુ પોતાની રૈયતને અનુનરી નોરાજ થાય, એમ ધારી તેણે તુરતજ

યુક્તે અને જુલીખાં

તું દાસ્તાન, તમામ બેતખાણમા રચ્યું, કે જે કિસ્સો કુરાંનમા જણાવ્યો છે. એ દાસ્તાંન તખ્તમા કરી જ્યારે ફીરહોસીએ જહેરમા કથ્યો, અને બગદાદના ખલીફ જ્યારે તે સાબલ્યો, ત્યારે ખલીફ તેમજ લોકો એ કિસ્સો સાબલી, ફીરહોસીને મજાજ

યાહવા લાગ્યા ફીરહોસીએ એ યુસુફ અને ઝુલીખાના દારતાનમા નવ હજાર બચેત જોડ્યા હતા

બગદાદથી ફીરહોસીનું નીકલી જવું

અક હાથ ઉપર જ્યારે ફીરહોસી બગદાદમા ખલીફ કાદર ખીલ્લાની મેહરબાની હેઠલ નિગતે વસી 'યુસુફ ઝુલીખા'ના દારતાનનું કિરતન કથી લોકોની મેહરબાની મેળવી લોકપ્રીય થતો હતો, ત્યારે ખીજા હાથ ઉપર ટ્રાકીસ્તાનના હાકમ નાસરલકનુ કાગજ મહામુદ શાહને મદ્યા પછી, તેના દીવમા ફીરહોસીની યાદ નવેસરથી તાજી થઈ. નાસરલકે ફીરહોસીની જેની દીવ પીગલાવનારી મીનતગુજરી, અને આશાવત બચેત

“કરાવશ ઇનસાફ ત્યા જમને,
રહીશ વાટ જોતો ત્યા રહીને
મિનોઇમે થશે મારો ઇનસાફ હક,
ખોટી હું રહેવશ કયામત તલક”

લખી જણાવી હતી. મહામુદ શાહે તે બચેત વાચી અને ફીરહોસીને ઇનસાફ આપવા તે તૈયાર થયો. તેણે દુરત ફીરહોસીનો પતો મેળવવાની તજવિજ કીધી, અને ખબર મળી, કે ફીરહોસી બગદાદના ખલીફની દરબારમા છે એ ખબર મળતાજ મહામુદશાહે ખલીફ ઉપર એક કાગજ લખી ફીરહોસીને પોતાની દરબારમા પાછો મોકલી આપવા જણાવ્યું.

પણ મહામુદ શાહનું એ કાગજ બગદાદ પુગે, તે આગમચ ફીરહોસી પોતાને વતન તુસ તરફ નિકળી ગયો હતો, એવા સમાચાર તે કાગજના જવાબમા ખલીફે મહામુદ શાહ ઉપર રવાના કીધા.

મહામુદ શાહને ફીરહોસી હેઠે ચઢી આવે છે.

ફીરહોસીના બોલોમા દીલ્હીના પાદશાહને અપાયલી ધમકી

આવા સંજોગ વચ્ચે મહામુદ શાહ ફીરહોસીની બાલ મેલવવાની તજવિજ કરતો હતો, તેવામા મહામુદ શાહને પોતાના એક દુશ્મન-દીલ્હીના પાદશાહ-સાય કાલક વાલો પડયાથી, લડાઇ ઉઠવા જેવો સંજોગ બરપા થવા લાગ્યો. એ ઉપરથી તેણે પોતાના વજીરની સનાહ પુછી, કે દીલ્હીના પાદશાહ સાથે કેવી રીતે કામ લેવું વજીરે જણાવ્યું, કે લડાઇ જાહેર કરવા આગમચ દીલ્હીના પાદશાહ ઉપર સખતમા સખત ધમકીભરેલો એક એવો કાગજ લખવો જોઇયે, કે જેથી તે એકદમ ઠેકાણે આવી જાય, અને લડાઇનું મોહકું કાળુ થાય

મહામુદ શાહને વજીરનો વિચાર ધણોજ પસંદ પડ્યો, અને એવાં કાગજમા કેવા ધમકી ભરેલા શબ્દો લખવા, તે વિશે વજીરને પુછ્યું વજીરે જવાબ દીધો, કે ખીજા કોઇખી શબ્દો કરતા શાએર અધુ કાસમ ફીરહોસીના નિચલા સખુનો એ કાગજમા લખી, તે કાગજ દુશ્મન ઉપર રવાના કરવાથી ધારેલી મતલબ પાર પાડશે

ફીરહોસી -

“અગર જુજ બે કામે મન આચક જવોળ, તરજુમે
મનો ગુર્જી મચકાનો અફાસિયાળ. તો અમે, સુર્જ, મચકાનને અફાસિયાળ.”

(કસ્તા)

ફીરદોસ્તીની સેવટની આરામગાહવાડી બીસમાર
હાલતમા આવી પડેલી જગ્યા

આ શ્રીરદ્દોસીના બોલો કામજમા લખી, તે કામજ દીલ્હીના પાદશાહ ઉપર રવાના કીધું પણ શ્રીરદ્દોસીની આ નજમ સાબલી મહામુદ શાહને તમામ ગદ્ય ગુજરી એકદમ નવેસરથી હેડે ચઢી આવી, અને વરશે સુધી ગીઝનીમા વસી શ્રીરદ્દોસીએ ઉઠાવેલી મેહનતનો બદલો તે મેલવી શક્યો નહી, તેથી તેને હવે બારી પસ્તાવો થવા લાગ્યો.

શ્રીરદ્દોસી માંટે સાઠ હજાર સોનાના મીસ્કાલ રવાના કરવા.

મહામુદ શાહે તુરતજ સાઠ હજાર સોનાના મીસ્કાલ, અને એક પાદશાહી સરોપાવ શ્રીરદ્દોસી ઉપર રવાના કરવાનો હુકમ કીધો.

શ્રીરદ્દોસીનો અંત.

બગદાદથી નિકલી શ્રીરદ્દોસી પોતાના વતન વૃસમા પોતાની બુજેરગીના છેલ્લા દિવસો ગુજરવા જઈ વસ્યો હતો. દુનિયાના રમઢ ગનો તેને પુરતો અનુભવ મક્કી ચુક્યો હતો. પોતાના વતન વૃસમા શ્રીરદ્દોસી એક ટાહાડે શેહરના બજારમાંથી પસાર થતો હતો, ત્યારે તેણે એક નાહના છોકરાને નિચલા બોલ બોલતો સાંભળ્યો -

તરબુમે -

“અગર શાહરો શાહ જુદી પેહર, | અગર આપ શાહનો હોતે ખાદશાહ,
અસર અર નેહાલી મરા તાજે ધર” | મુકી તાજ મુજ સર દેતે પનાહ
(કસ્તા)

આ બે લીટીઓ શ્રીરદ્દોસીને કાને પડતાજ તેને તમામ ગેદ્ય ગુજરીની યાદ હધડે ચઢી આવી. કેવા કેવા દુઃખો તેણે સહન કીધા હતાં, કેવી કેવી નિગાસી અને નાસીપાસી તેને વેઠવી પડી હતી, તે સધલાનું તેને જ્ઞાન આવનાજ, અને પોતાની તીસતીસ વરશની બરબાદ ગયેલી મેહનતનું સ્મરન થતાજ, તેવું હરદય ધડકવા લાગ્યું. તેની આખે એકાએક અધારી ફરી વલી, અને એક સર્વ હાય મારી, શ્રીરદ્દોસી એહોશ થઈ, રસ્તા ઉપર તેજ જગ્યાએ પડ્યો.

લોકો તુરતજ તેની આસપાસ બેગા મલ્યા, અને તેની હાલત તખાહ બનેલી જોઈ, તેને ત્યાથી ઉઠાવી તેને ઘર લઈ ગયા ઘેર લઈ જતાંજ માલમ પડ્યું, કે તે ભલા નરનું રૂહ તેના તનમાંથી તેજ વખતે નિકતી ગયું હતું.

આસા અને નિરાસા, ઉમેદ અને નાઉમેદી, દુઃખ અને રિપતી, સુખ અને સ કટ, હિસ અને અદાવત, કપટ અને કેહર, તથા નિન્દા અને નાલેસી વગેરે વસાટ કરી, શાહનામા જેવું, બેમુળ પુસ્તક તેણે સપુર્ણ કીધું, અને આ તે પોતે ઉઠાવેલી ર જનો બદલો મેલવા વગર, શ્રીરદ્દોસી બેકદરોનો ભોમ થઈ મોતને સ્વાધીન થયો.

મહામુદ શાહે મોકલાવેલા સાઠ હજાર મીસ્કાલ

શ્રીરદ્દોસી ગુજર પામ્યા પછી તેની લાસને જે વખતે સેવદની આરામમાહમા મેદ જતા હતા, તેજ વખતે ગીઝનીથી મહામુદ શાહે મોકલાવેલા સાઠ હજાર સોનાના મીસ્કાલ સાથે, એક શાહી જાગનો સરોપાવ લેઈ દરબારના માનસી વૃસ શેહરમા કાબલ

યયા પથુ તે બેટ, અને શાહનામાની કિમત ધણીજ અસુરેથી આવી હતી. ફીરદોસી તે લેવાને અને બોખવવાને માટે જીવતો નહીં હતો.

ફીરદોસીની બેહુને સ્વીકારેલો શાહી હુદીયો.

ફીરદોસીની એક દીકરીને તે શાહી સાળ અને સાહ હજાર મીસ્કાળાની બેટ શાહના આદમીઓએ સ્વાધીન કીધી, પણ તે તેણીએ મજબૂર કીધી નહીં ફીરદોસીની આદશા નામની એક બેહુન હતી, તે તુસ નદી ઉપર એક બધ બાધવાની ફીરદોસીની ઇન્જા વિશે જાણતી હોવાથી, તે તમામ રકમ તે બધ બાધવા પાછલ ખરચવાની ખાજીશથી તેણીએ રાખી લીધી, અને તુસ નદી ઉપર, તે રકમમાથી તેણીએ એક મજબૂત બધ બધાવ્યો. એ બધનું નામ ફીરદોસીની બેહુનનાજ નામ ઉપરથી 'બદ-એ-આદશા એ ફરોખ' કરી રાખ્યું.

ફીરદોસીની નકયતે મહામુદ શાહે બંધાવેલી ધરમશાલા

હકીમ નાસરે ખુશરો, જે ઇસ્કાનનો એક કાબેલ શખ્સ હતો, અને જેણે દીવાને-ખુશરો નામની એક નામીયી કિતાબ લખી છે, તે જણાવે છે, કે હીજરી ૪૩૮ ના સાલમા તેણે તુસ શહેરમા એક સુદર ધરમશાલા બેધ હતી તે કાણે બધાવી હતી, તે વિશે તદ્વારા કરતા લોકોએ જણાવ્યું કે, તે ધરમશાલા ફીરદોસીની બક્ષેસ માહેલા પધસામાથી, મહામુદ શાહ ગીઝનવીએ, ફીરદોસીના મરણ બાદ તેની મમ્મએતે બધાવી હતી.

ફીરદોસીનું બેહુસ્તમા રૌશન મકાન- મુદલાં ગુરમાનીનો સ્વપનો

એ ધરમશાલાના બાગમાજ ફીરદોસીને દફન કીધો હતો. એવું કહે છે, કે ફીરદોસી જ્યારે ગુજર પામ્યો, ત્યારે શેખ અબુલ કાસમ ગુરમાની નાનના તુસ શહેરના વડા મુલ્લાએ ફીરદોસીના સ્વાન ઉપર નમાજની કીયા કરવા ના પાડી એવું જણાવ્યું, કે ફીરદોસી બેશક કાબેલ અને પરહેજગાર હતો, મગર તેને પોતાની આખી જીદગી જીદદીનોની સિફત, એટલે પારસીઓના આગલા નિયામોનો તારીફ કરવામા ગુજારી હતી, માટે એવા બેદીન શખ્સ ઉપર નમાજ પહોવી નારવા છે.

કેહછે કે વગર નમાજે ફીરદોસીને દફન કીધો, પણ પાછલથી તેજ મુલ્લાએ એક સ્વપનો જોયો તેણે એક સુદર મેહલ જોયો. તે મેહલમા તે મુલ્લા દાખલ થયો ત્યાં એક દિવાનખાનામા તેણે એક ઝરીન તખ્ત આરાસ્તા કરેલું જોયું મુલ્લાએ સવાલ કીધો, કે એ તખ્ત કાણનું છે ? જવાબ મળ્યો કે, “એ તખ્ત ફીરદોસીનું છે.” અને તેજ વખતે તેણે ફીરદોસીને તે તખ્ત ઉપર બેઠેલો જોયો. તેણે લીલા રંગનો એક કિમતી પહેરવેશ પેહરેલો હતો, અને તેના માથા ઉપર જમરૂદને રંગનું કિમતી તાજ હતું.

મુલ્લાએ સવાલ કીધો કે “અએ ફીરદોસી, તુંને આવો ફરજગે કેમ મળ્યો?” ફીરદોસીએ જવાબ દીધો કે “શાહનામાની બદર પરવરદેગાર, કે જે સફ થી મોટો છે, તેની સિફત કીધાથી, આવી કિસમનું બેહુસ્ત હું પામ્યો છું” તે બેસતો આ છે:-

તરબુમો -

“સિતાયશ કુનમ ચઝહે પાકરા, | સિતાયશ કડ તારી ચઝહાંન પાક,
કે યુયા વ ખીના કુનક ખાકરા. | જે બોલતી ‘ને જોતી કરે છે ખાક.
ખસુરી દેહક માલશે નરરે શીર, | કરે જેર કીડી ખળવત શીર,
કુનક પશે ખર પીસે જ ગી હલીર.” | પછાડે છે મચ્છર હાથી હલીર.”

(કરતા)

આ સ્વપ્નામાથી જગી ઊઠતાજ તે મુલ્લા ફીરહોસીની કમર આગળ મથે, અને ત્યાં તેણે બંદગી કરી.

ફીરહોસી અને તમ્બુરલગ

એક વખત પાદશાહ તૈમુરલગ ફત્તેહથી પુરી તુરાન અને ધરાનમા છત મેલવી, ફીરહોસીની કબર આગલ જમ્મ લાગ્યો, અને તલાશ કરી, કે તે કબર કોણની હતી હુસુરીઆઓ જવાબ દીધા, કે તે શાએર ફીરહોસી તુસાની કબર હતી. એ ઉપરથી તૈમુરલગ ફીરહોસીની કબર આગલ જમ્મ પુકાર કરી બોલ્યો -

તરબુમો -

“સર અઝ કપ્ર ખરહોર વ ધરાંન બેખીન, | “નઝર કર કબરમાથી સર કાહાડી ખહાર,
જવાંનીએ શીરાંન તુરાંન બેખીન.” | કિંકુ કેમ તુરાને ધરાંનને ખારઝાર.”

(કરતા)

કેહ છે કે તમ્બુરલગના આવા મરીબરયા સખુનોનો જવાબ તેજ વખતે ફીરહોસીની કબરમાથી નિચે પ્રમાણે નિકલ્યો -

તરબુમો -

“ચુઝશત ક શીરાંન અઝીન મર્જઝાર, | “મયા આલી મરહાંને મર્હ આરકાર,
કુનક રૂબેએ લગ ધન જા શીકાર.” | પડ્યાં “લગ કોહલા” કરવા શીકાર.

૭૮૦ (કરતા)

તૈમુર લગને આ જવાબમા જબરો તાણો હતો. એક તો તૈમુર પોતે એક પગે લંબડો હતો, તેથી તેને ‘લંબડો કોહલા’ કહીને તાણો માર્યો હતો, અને બીજું તો ખરા નામખીન ધરાની પેહલવાંનો જ્યારે જતા રહ્યા, ત્યારે સચ્ચુ વેરાન જોઈ, તે મયદાને જમમા બહાધુરી દેખાડવા નિકલ્યો હતો.

પાદશાહ જમશેદ.

કિધુ માત બધ જેણે જમમે સદા,
કિધા ફરદીઆના ફરદને દક્ષા
કિધી દીન જેણે જગ આશકાર,
ફરઆન હતો જેની પર ફરદેગાર.

જમશેદ અને ઝોહાક.

જમશેદનો અમલ.

જમશેદનો ગરૂ.

પેશદાદી શેહનશાહતનું પડી ભાગવું.

વતન ઇરાંનનું આગમે ખાક થવું.

ઝોહાકની પાદશાહી.

જમશેદનું નાહતવું.

જમશેદનું પકડાવું.

જમશેદની કતલ.

પાદશાહ જમશેદ.

તેની મુખતેસર કારકીર્દી.

—૦૦૦—

પેશદાદી વશના ત્રીજા પાદશાહ તેહમુરસ દેવબંદના મરણ પછી જમશેદ ધરાનના તખ્તે તાજનો માલિક થયો હતો. ખુબસુરતી, અકળ, હોશ, શાહ જમશેદ અનુભવ, અને સદગુણોના જમશેદ ખીનહરીફ હતો, અને તેની બગેચીરી કરી શકે એવો કોઇપણ ધનસાંન કુલ ધરાનવેળમાં શુ, પણ કુલ જોહાનમાં નહીં હતો.

ધનસાનને દુ ખ દરદ અને મરણથી મુક્ત કરવા માટે પરેવરદેગારની જનાબમાં શાહ જમશેદે બદગી કરી, અને તે બારેહકતાલાની દરગાહમાં શાહ જમશેદને બધે ગેદની બદગી મંજૂર રહી, અને કેહ છે, કે ત્રણસો વરસ સુધી જમશેદના રાજમાં દુ ખદરદ અને મોત બધે થયાં હતા.

- કુદરતના બેદો શોધી કાઢવાનું કામ જમશેદે માથે ઉઠાવ્યું હતું દરીઆવ અને જમીન ઉપર જે જે નવી વનસ્પતીઓ હસ્તી ધરાવતી હોય, તે જમશેદે કરેલી મેળવી તેને ઉમાડવાની શરૂઆત જમશેદે કરી હતી, અને દરેક વનસ્પતીના પુલ ફલોના ગુણુ દોશ અને ખાસીયતો તેણે શોધી કાઢ્યા હતાં પાહડો અને ખાણોમાં દટાએલી ધાતુઓ જમશેદે પેહલવેહલ્લી ખોદી કાઢી હતી લોખંડાથી બાલા, અરછી, અખતર વિગેરે લડાખના હથીયારો, તથા એતી કરવાના ઓળરો બનાવવાનો હુનર પોતાની રખતને જમશેદે શીખવ્યો હતો હીરા, કાલ, ચાકુત, અમરદ વિગેરે કિમતી પત્થરોની શોધથી જમશેદે કરી હતી, અને તે સરવેના ઉપયોગ કરવાનું કામથી પોતાની રખતને જમશેદે દેખાડ્યું હતું. રેશમ બનાવવાનો, રગવાનો, તેમજ કપડા વણવાનો હુનર જમશેદે પેહલો શોધી કાઢ્યો હતો દુનિયામાં પેહલો તખ્તીય શાહ જમશેદ હતો, કેમકે તખ્તીય મલમ તેણે શોધી કાઢેલો હતો ગરમ પાણીથી આગ ધોવાની પેહલ જમશેદે લોખને શીખવી હતી, અને તેથી થતા ફાએદા તેણે જાહેર કીધા હતા એતીવાડીનો હુનર તથા પાહડો અને વેરાન જગલોમાંથી રસ્તાઓ બનાવવાની પેહલ વેહલ્લી શોધ જમશેદે કરી હતી.

શરાબની પેહલી શોધ જમશેદના વખતમાં થઇ હતી ઠંડી અને ગરમીની અસરથી દરાખનો સવાદ ઉતરી જતો હોવાથી, શાહ જમશેદે દરાખને એક મોટા શરાબની શોધ શીસામાં ભરી રખાવી, તે ફલોની અદરથી નિકળતો રસ આખી તેની તપાસ કરતો હતો. તપાસ કરતા જમશેદને પાછલથી તે રસ એટલો તો કડવો અને તલખ થઇ ગયલો માલમ પડ્યો, કે તે ઉપરથી જમશેદે તે રસને 'ઝેહર કાલીશ' સમજી, તે શીસાઓના મોહડા બધે કરી, તે ઉપર પાદશાહી મોહોર મારી

‘ચેહર’ એવા શબ્દો તે ઉપર લખી, તેને કાંઈ પીએ નહીં એટલાં માટે તે શીસાએને અભગાઈ ઉપર ચઢાવી દીધા.

એતેદાંક એવો બન્યો, કે શાહ જમશેદનાં મેહલમાં એક નાઝનીન માથાના દરદે બાદ મુદતથી હેરાન-પરેશાન થતી હોવાથી, તેણીએ છાંદગીથી કંટાળી આપઘાત કરવાનો વિચાર કીધો, અને તેમ કરવા માટે પેલું બાદશાહી ઝેર તેણીએ નોસ કીધું. તે ઝેર પીધાથી પેલી નાઝનીનનું કુખ આંધુ થાએલું તેણીને લાગ્યું. એ ઉપરથી તે શીસામાંથી થોડું વધારે ઝેર તેણીએ પીધું, અને તેથી તેણીને ખુશ કેફ ચઢી. તે કેફની ખુમારીમાં તે બેફામ થઈ પડી જંગમ થતાજ તેણીએ પોતાની તખીયત ખીલકુલ સુધરેલી જોઈ, તે ખુશી થઈ ગઈ આ ખજર તે નાઝનીને શાહ જમશેદને કહી, અને તે દિવસથી જમશેદે શરાબની શોધ કરી, તેની બનાવટમાં સુધારો કરી તેને વપરાસમાં લેવાનો હુકમ કીધો.

જમશેદે પોતાના રાજના અમલની શરૂઆતમાં ચેહલમીનાર નામની એક ગળવર ઇમારતનો પાયો પોતાને હાથે નાખ્યો હતો. કેહજે કે એ મેહલનો ચેહલ મીનાર પાયો શેહરે દારસની પડોસમાં આવેલા ખફરાકનાં મેદાન આગવથી શરૂ થઈ શેહરે શીરાઝના રામજર્દ છાંદા સુધી લખાયો હતો. એ ચેહલ મીનારની લખાઈ આર ફરસગ જેટલી ગળવર કેહવાય છે એ ઇમારત જેવી કાંઈખી ગળવર ઇમારત આજે દુનિયામાં હોય એમ માનવામાં આવતું નથી હજીમી એ ઇમારતના ગળવર ચાલલા અને મરત ખુલ્લું શુબજો મુસાફરોનું ખ્યાન ખેચે છે.

ચેહલ મીનાર તૈયાર થયા પછી, જે દાહડે ખુલ્લું આફતાબ પેહલ વેહલો મેસ રાસીમાં તલુ થયો, તે મુઆરક રોજને શાહ જમશેદે નવરોઝનું નામ આપ્યું નવરોઝ હતું તે મુઆરક દિવસે શાહ જમશેદ મોટી ધામધુમ અને ખુશી ખુશાલીથી પોતાની દરબાર બારતો, અને નાહના તેમજ મોટા તથા અદના અને આલાએને પોતાની દરબારમાં પોતાની રૂબરૂ બેઠાવીને તે મુઆરક રાજ તમામ ખુશી ખુશાલીમાં ગુજરતો હતો. હાલમાં એ તેહવાર દુનિયામાં ‘જમશેદી નવરોજ’ ને નામે ઓલખાય છે.

જમશેદે પોતાના રાજનો વહીવટ સુધારવા માટે પોતાની તમામ રમ્યતને ચાર ભાગમાં વહેચી નાખી હતી ૧ અથોરનાન, જેમાં દરતુરો, રમ્યતના કરેલા ચાર દાવરો અને ઓલમાઓ હતા. ઓલમાઓના વરગમાં ભાગ. લેખકો અને નવીસદાઓને મુકયા હતા. ૨. રથેસ્તારાન, જેમાં લશ્કરીઓ અને લડવખ્યાઓ, તથા શમશીરના ઉપીયોગ કરનારા અમનદારો હતા. ૩ વાસ્તીઓસાન, જેમાં તમામ ખેડુતો અને ખેતી કરનારાઓ, અને ૪. હુતોખશાન, જેમાં તમામ કારીગરો, કીસખીઓ અને ખીજ ધધાદારીઓ હતા.

એ વરગમાં આવી ગએલા સરવે માટે જમશેદે એવી નસીહતના સખુનો કેહ્યા છે, આથોરનાન કે ઓલમાઓ, દરતુરો અને દાવરોનો દરજ્જો બેહતર અને આલા કરવા માટે તેમને સદા માન આપતા રહેવું ઓલમાઓ પેગબરના જાએનશીન જેવા છે નવીસદા અને લેખકો એજ

વરગમાં આવી જતા હોવાથી, શાહ જમશેદ એવા સુખનો કહયા છે, કે લેખકોની કલમથી જે કાંઈ બની શકે છે, તે બાજે વખત તકવારથી બની શકતું નથી તકવાર અને કમમ જોડીયા કાંઈ છે જે પાદશાહ એ જે ચીજ ઉપર આધાર રાખે છે, તે સદા સરફરાજ રહી શકે છે

એ વરગ રખયતનું રક્ષણ કરનાર છે, અને પોતાની તકવારથી શીસારીઆ અને શીતન જેનેની ગરફન સુલેહ સંપજની સાકલથી કબજ કરી જકડી રથેસ્તારાન. લીચ્છે છે પાદશાહ અને શેહનશાહાતનું રક્ષણ કરનાર, સુલેહ સંપજને ટેકવી રાખનાર, અને બલવા તથા ફેસાદને નાશુ કરનાર રથેસ્તારાનનો વરગ છે.

શાહ જમશેદે આ વરગને સરવેથી આલા દરબજે આપેલો હતો. શાહ જમશેદે કહ્યું છે, કે શેહનશાહતમા ચતા સધળા સુધારાઓ ખેડુતોને બાંધીઓસાન. આભારી છે રાજનીતીની ફતેહ, સ સારનો આધાર, અને આદમીનું પોશાણ ખેડુતોને આભારી છે. રાજની દોલત અને મેહસુલનો સુધારો અને વધારો ખેડુતને આધાર છે ખેડુતોની રજ ખીનહરીફ છે કકડતી ઠડીમાં તેમજ ઉકળતી ગરમીમાં મીસકીન ખેડુત પોતાની જમીનની વ્યવસ્થા કરવા સદા તકયાર રહે છે જે વેળા ગરમીના બેશથી પત્થરનું સીનું પીગળી પાણી થાય છે, અને નાઇલ નદીમાં મગરમચ્છ ગરમીના ઉકળાતથી તરફડી રહે છે, તેવે સમે ગરીબ ખેડુતો કાપણી કરવા અને પાક ઉતારવા સદા રોકાયલા રહે છે. તેટલા માટે શેહનશાહતે ખેડુતોને હમેશા માન આપવું જોઇએ છે

કુતોકશાન યાને કારીગરો અને ક્રીસખીઓ તથા ધંધાદારીઓ તરફ માયા અને મેહરબાની બતાવવી સજવાર છે, એવું જમશેદ શાહે કહ્યું હતું. વેરા કુતોકશાન. અને જગાતથી તેમના ધંધાને કાંઈ ખી હાણી નહી પુગે તે માટે રાજ કરતાઓએ તકેદારી રાખવી જોઇએ છે.

શાહ જમશેદની પાસે ચાર વીટીઓ હતી, અને તે ચારે વીટીઓ ઉપર ચાર લેખ ફોતરેલા હતા પેહલી વીટી ઉપર 'પાકટ વીચાર અને નસૂતા' જમશેદની ચાર એવો લેખ હતો બીજી વીટી ઉપર 'ધનસાફ અને બરતરી' વીટીએ એવો લેખ હતો ત્રીજી વીટી ઉપર 'સરઆઇ અને શીતાબી,' અને ચોથી વીટી ઉપર 'સજા અને ફાદ' એવા લેખ હતા પેહલી વીટી હ મેશા લડાઇના મેદાનમાં ઉતરતી વખતે શાહ જમશેદ પેહડતો હતો, બીજી વીટી રખયતનો ધનસાફ કરતી વખતે પેહડતો હતો ત્રીજી વીટી ઉપરનો લેખ શાહ જમશેદને પોતાના રાજના ભલા માટે રોકેલા એલચીઓ તથા જમસુસોથી માફીતગાર રેહવાની બશારત કરતો હતો તેમની તરફથી મળતી ખબરો 'શીતાબીથી' અને 'સરઆઇથી' ભરપુર હોવી જોઇએ, કેમકે જમસુસો અને એલચીઓ તરફથી મળતી ખબરો રાજ્યમાં ચતા ધણાક લોટાલાને દુર કરી શકે છે ચોથી ઉપર 'સજા અને ફાદના' લેખ હતા

પોતાના રાજની આબાદી, પોતાની રમ્યતની દુર થએલી બીમારી અને નાતવાની,
 પોતાનો બેસુમાર ખમનો, પોતાના દરબારીઓ અને લશ્કરની બુલક
જમશેદનો: ખુદાઇ જહોજલાવી, એ સરવે જોઇ જમશેદનું દેમાગ ગરૂથી પુલી ગયું,
હાવો: અને 'હુ પોતે આ દુનિયાનો માલિક છું' એવો હાવો તેણે જાહેર
 કીધો. કુદરતના માલિક દાદગર ઇલાહીની ખીદમતમાં સર ટુકાવવાને
 બદલે, ખુદાને તજ પોતાને ખુદા તરીકે માનવાનું તેણે શરમાન જાહેર કીધું. તેણે પોતાની
 મુરતી બનાવી તેની પુજા અને પરસ્નેશ કરવાનો પોતાની રમ્યતને હુકમ કીધો. તકો-
 બરી અને ગરૂરીમાં જમશેદ એટલો તો ગુ અવાઇ ગયો, કે પોતાના રાજકાગેબાગ ઉપર
 તેનાથી જોઇતું ક્યાન અપાયું નહીં બેદાદીનો શોર ઉઠ્યો, રમ્યત બેદીશ બની, શેહરમાં
 બંદ અને બલવો ઉઠ્યો. આબાદીની બરબાદી થઇ ઝોહાક તેના રાજ ઉપર અહગાઇ
 લાવ્યો, અને જમશેદ ગરૂરીથી ખુવાર થઇ રાજપાત છોડી, જગલમાં ભટકતો થયો.

ઝોહાકથી હારીને જમશેદ વન જગલમાં ભટકતો થયો. એવી હાલતમાં તે સંકેડો
 વરસ ભટક્યો હતો. આ તે તે ઝોહાકના આદમીઓને હાથ પકડાયો, અને
જમશેદનું મોત ઝોહાકે તેને બે લાકડા વચ્ચે જકડી, કુરવતથી વેદરાવી તેના બદ-
 નની બે ફાડ કરાવી તેને જાએહ કીધો.

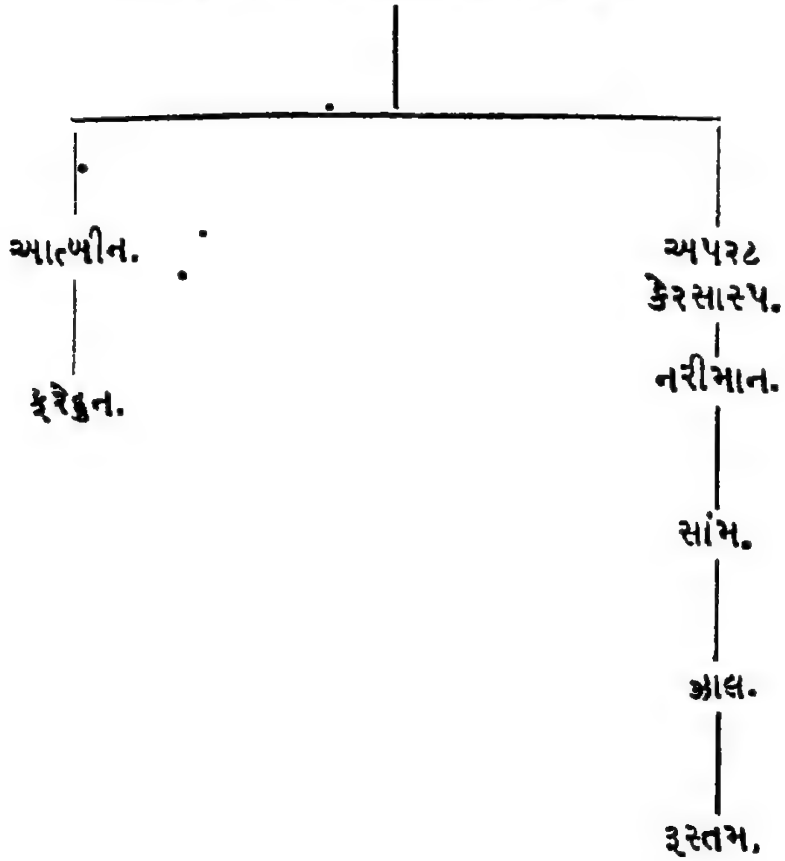
જાહ જમશેદને એક નખી પેગમબર તરીકે ધણા અથકારો જણાવી ગયા છે. તેની
જમશેદનો ઉમર કેટલાક અથકારોના કેહવા પ્રમાણે એક હજાર વરસ, અને.
અમલ તેનો અમલ સાત સો વરસ ચાલ્યો હતો.

જમશેદ અને જેહાંપેહલવાંન રૂસ્તમ વચ્ચેનો સંબંધ.

—:૦:—

જમશેદ અને સીસ્તાંનની શાહુબદી.

બનામે યજ્ઞદાં.

ઈશાંનતુ પેશદાદીઅન વશ.

જમશેદ અને ઝોહાક.

હવે પાત્ર સાદી ભરી એક જામ,
કર્યા આઠ જમાને જમશેદ નામ
જે અફલાકી દોરે તારાજ થયો,
'ને દાદાર જેનાથી નારાજ થયો
મરૂરી સુમાની ચહુડી તેને સર,
પલકમા થયો ખાક તે ખીસતર
અગરેખને મગરેખનો માલેક શાહ,
દાનવ 'ને માનવને જેની પનાહ
કિધુ મોત બધ જેણે જગમે સદા,
કિધા દરહીઓના દરદને દફા
કિધી દીન જેણે જગત આશકાર,
કૂરખાન હતો જેનીપર કેરદેગાર.
કિધી બહગી જેણે આઠો પહુર,
ના ભુલીયો ખૂદાને શામે સહર

હવે જેને ચહેરે ઇલાહીનુ ગુર,
જે બળમા 'ને કળમા હતો વીર મુર
એવો તે ગુરમદ પચમ્બર નખી, ર
ન થયો, ન થાશે બિજે જમ કખી
એવો તે શાહોનો શાહ જમશેદ,
ખૂદા જેની બાળુ, ગુર ખુરશેદ ૩
કિધા અલખરૂઝ 'ને હુકમે પસદ,
કિધો ત્યાં આતશ રોશન ખૂદા
ખુરી થાઈ ખલકત અર્પણ કરે,
દુવા દઈ લાખો તન મન ધરે 1)
એવો બળવત શાહ જમશેદ,
પાખ્યો હતો જે અસ્માની ભેદ
ખડી કુલ્લ ખલકત તખતની પાસ,
ધરી આરબુ કંઈક દીલ માહે ખાસ

૧ જમશેદ અને ઝોહાકનું આ સંગીત કિરતન, તા. ૨૪ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૦૩, (ગાથા ૫) ને દીને રાત્રે, મુબમમા ફ. કા હાલમા બજમ રોજે અહુરમઝ મહલી તરફથી મે પેહલીવાર રણુ કીધું હતું, જે વખતે પ્રમુખસ્થાને મરહુમ શેઠ ખુરશેદજી રસતમજ કામા બેઠા હતા ત્યાર પછી એ કિરતન મુબમમા સરઅવસરે જુદે જુદે ઠેકાણે જુદી જુદી મહલીઓની ફરમાસથી, તેમજ મારી પોતાની તરફથી, સુમારે એ દજનથી વખારે વાર રણુ થવા ઉપરાંત, બરૂચ, અમદાવાદ, અને નવસારી તથા સીન્ધમા કરાચી શહેર મધે રણુ કરવામા આન્યુ હતું (કરતા.)

૨ જમશેદને કેટલાક મથકારો પેગમ્બર તરીકે પણ ઓલખાવી ગયા છે. અવસ્તામા એનું નામ 'યીમ' છે વેદમા એને 'યમ'ને નામે ઓલખાવ્યો છે પેહલવી કિતાબોમા એને 'જમ'ને નામે ઓલખાવ્યો છે શીરદોસી એને 'જમશેદ'ને નામે ઓલખાવે છે. (કરતા)

૩ જમશેદના ચેહરા ઉપર પ્રકાશનું ખોરેહ જમ્યાદ ચક્ત ફ. ૩૧ પ્રમાણે એના ચેહરા ઉપર એક પ્રકારનું ખોરેહ યાને ગુર હતું અવસ્તામા એના 'યીમ' નામ સાથે 'ક્ષએત' નામનો એલકાજ જોડાયોથી 'યીમક્ષએત' કહ્યો છે એ ઉપરથી શરસીમા 'યીમક્ષએત'નું જમશેદ નામ બન્યું છે (કરતા)

૪ અલખરૂઝ પાહકનો બલખની નજદીકનો છેડો, જે ઉપર પાદશાહ જમશેદ પેહલવેહલો આતશ રોશન કરી બહગી કરી હતી (કરતા)

કરતા સહુ ગોહરનો તે પર નિસાર,
અલકતો તે ખૂરશેદ સમ નામદાર,
હતો હીન નૌરોઝનો અરકરાર,
હતો રોજ હોરમઝદ ફસલે બહાર,
હતો માસ ફરરોખ ફર્વહીન,
ખૂશીમા હતી કૂલ ધરાન સર જમીન

જમશેદે ગરૂર કીધો અને
જમાનો તેનાથી ફર્યો
એક ગેજ એવો ઉગ્યો ખૂરશેદ
ધરાન પર આવ્યા વિપત હુ બ એક
જમશેદ સરપર ચહડીયો ગરૂર,
ધખાઈત બહગી થઈ તેની ધૂર
થયો મસ્ત ગરૂરે શાહે-ધરાન,
બલિયો ખૂદાને બની બેધિયાન.
જમીન 'ને જમાનાને મારી પ્રકાર,
કહ્યું એમ તમ છો મજ તાબેદાર.
આ ધરતી 'ને આસ્માન છે મુજ નફર,
માનવ 'ને દાનવ 'ને કુન જાનવર
જગતને જમાનાનો હું છું ખૂદા,
મૂજથી છે હસ્તી 'ને નીસ્તી સદા
મૂજથી આ દુનિયા 'ને હીન છે તમામ,
મુજથી છે કુદરત 'ને હસ્તી મૂદામ
મે માનવ 'ને દાનવને દીધા જ્ઞાન,
ન થાયો ન થાશે બિજે મૂજ સમાન.
આ ખલકતનો ખાવિદ હું છું ખૂદા
(2) કરો બહગી સહુ મહારી સદા
પડો પાઉ પર મુજ ધખાઈત થકી,
હાજમ છે તમ નમો સર ઝુકી

અખશ્યા મે એશ અસરત 'ને રાગ,
કિધા મુજ રધયતના ચાર' ભાગ.
તે ચારો જનોને આખાઈ કરશ,
થશે નાફરમા તો અરખાઈ કરશ
એ સૃષ્ટી ચારો અનજામનોએ જમી,
નજર કીધા નજરાના સહુએ નમી (3)

* * *
ચહડી જમને સર ઉભુ અભિમાન,
તોડ્યા તે દાદારના ફરમાન
કહ્યું એમ પૂકારી. "હું હું તાજદાર,
જગનમા નથી મુજ સમ નામદાર
ગણો મૂજને તમ પરવરહેગાર,
મૂજને ગણો અહુરમઝદ કિરતાર
જગતમા છે કોણ મુજ સમ આજ,
વિવધાનનો બેટો જ મ સરફરાજ.

* * *
ગરૂરી ગુમાની નિકલતાને વાર,
કફા થાયો જમશેદ, ઉપર કીરતાર
થયું તેનું નાણું યજ્ઞાનું ગુર,
અમકતુ જે જમશેદને મુખ પુર
એક જમની હાલત થઈ આજેજ તમામ,
રધયત, ખલકત, અને ખાસો આમ
પટી પાઉ સહુએ કહ્યું કરગરી,
તણ દે ઓ જમશેદ તકોબરી
બનીને અકલમ દ કરે હુ ગરૂર,
જમશેદ શાહને શુ એવી જરૂર
યજ્ઞાં નિરજન નિરાકાર છે,
બન્દો સદા તો ગુનાહગાર છે

૧ જમશેદે પોતાની રધયતના ચાર ભાગ કરેલા હતા. અથેરનાન જેને શીરદોસી કાવુઅન કહે છે, તે ધરમગરૂર હતા. ૨ રથેસ્તાર જેને શીરદોસી નીસારીઅન કહે છે, તે લડાએક લોક હતા. ૩ વાસ્તરીઆશાન જેને શીરદોસી 'તુસુદી' કહે છે, તેઓ ખુરજાગરો હતા. ૪ હતોકશાન, જેને શીરદોસી 'અહનોખુશી' કહે છે, તે કારીગરો હતા.

૨ શીરદોસીના લખ્યા પ્રમાણે જમશેદ તેહમુરસનો દીકરો હતો, પણ અવસ્તામાં જમશેદને વીવધાનનો દીકરો જણાવ્યો છે.

૮ કહે છે કે જમશેદના પીતા વીવધાને હોમની કીયા કીધાથી તેને ત્યાં જમશેદ જેવા બેટાનો જનમ થયો હતો, જેના ચહેરા ઉપર એજમતી તુરનો પ્રકાશ દીપી રહ્યો હતો. [ધજશને ૬ મો દા.]

પડી પાંઉ હમ તુને કરીયે અરજ,
(4) છે સરજમીનને' તહારી ગરજ

* * *

કહ્યું કહ્યું વજીરોએ ઝુકી સલામ,
ઓ દાવરના દાવર શાહ નેકનામ
ખને જો ખૂદા ફાની આદમ એક,
તો દુનિયામે ખુદા ખની રહે અનેક
અરે શાહ જમશેદ આલીવિકાર,
કરી કેમ ખદાનો રહ્યો ઇન્કાર
ખૂદાનો ખૂદા કેમ ગયો તુ ખની,
નથી જોનો જગમા ખિજે કોઇ ધણી
નથી થાયો પયેદા કોઇથી ખૂદા,
ખૂદા વન છે સહુ આખર ફના
ખૂદાની છે લાખો મજલ નજર.
છે કયા માનવમે એવી અસર
ખૂદા છે હાજર સદા હર જગે,
ખશર હિયા રહે તો નહી ત્યા રહે
ખૂદા રેહશે કાયમ ફના સહુ થશે,
ફના થાશે આદમ, રહુ ત્યા જશે
છે રાસ્ત એવો શાહ દાદગર,
જમશેદ તુ એ કેમ ફેરવ્યું સર

૧૦૦

શાએર

'આદમને ખૂદા ના કહો,
આદમ ખૂદા નથી,
મગર ખૂદાના ગુરથી,
આદમ જૂદા નથી
કેમ ખને આદમ ખૂદા,
આદમમા હમ નથી,
ગુર ઇલાહિયુ જીવો,
આદમમા કમ નથી
ખૂદા કર મેહર કાઇ ધરાંન ઉપર,
(5) સૂણી આ અરજ જુજ તુ કંઈ કહર
ખતમ થઇ નળી પરથી મઝાંન મહેર,
મેહર થઇ ખતમ, આયો સુલ્તાની કહેર

ચોગમ ઉઠીયા ખદના પૂકાર,
અદના 'ને આલા થયા જોશદાર
અમીરો 'ને ઉમરાવો ગરદનફરાજ,
વર્ગી ફઠીયા ચોતરફના રાજ
જગે જગ ખસવો જગે જગ પૂકાર,
ધરાન થાય જમશેદથી બેકાર
નાનજ 'ને તારાજ થયા લાખો જન,
હજમે વતનથી થયા બેવતન

* * *

ઝોહાકે મોકલાવેલો જમશેદ
ઉપર પેગામ

ખખર ગઇ જયારે ઝોહાકેને કાન,
કે ચહડીયો છે જમશેદ સર શયતાન
ગયો છે તે ગુમાન ગરૂથી ફતી,
ગયો છે તે ખૂદ ખસ ખૂદાને ખૂલી
ફેયત તેનાથી થઇ છે તખાહ,
ધરાનીઓ માગે છે ખીજે શાહ
ચહડીયો જગે ઝોહાકે ખખર એ સૂણી;
લશ્કર લઇ આવ્યો તે ધરાન લણી
શેહરોના શેહરો 'ને ગામોના ગામ,
હુટીને કીધા તારાજ તમામ
કુચ કરતું ઝોહાકી લશ્કર જખર,
એકદમ ધુધુ જઇ ધરાન ઉપર
જખને ઝોહાકે મોકલ્યો પેગામ,
લખી જમશેદ પર એવા કલામ
"ઓ ગુમરાહ, ગાફેલ, જમશેદ શહા,
નિકલિયો તૂ ખનવા જગતનો ખૂદા
જો જી હગી 'ને જીવનો તૂ છે કરતાર,
'ને દાનવને માનવનો સરજ નહાર.
તો કેહ તારા તનમા કેટલા છે જાન,
તૂ જયા ખૂદાઇની શુ છે નિશાન
ગરૂરી ગુમાનીથી ફાલી કુલી,
ગયો તુ ખૂદાને એકદમ લુલી
ઉઠીયો છે ધરાંનમા એ પૂકાર,
તુ પર નથી કોઇને ઇતખાર.

ખૂંટાથી તૂ બેઠો ફેરવીને સર,
સજાને સજાવાર તૂ છે બહોળો
મે જગમા ઉઠાવ્યો લડાઈનો પૂકાર,
કે પકડીને જમશેદ કંઈ હું ખૂવાર.
અગર છે ખૂંટા તૂ નિકલ્ય ઝટ બહાર,
હું બહાસે મલ તૂ જ ગને દવાર
થશે જગ બાહેર તહારી ખૂંટાઈ,
કરાઉ તૂને મોત સગ આશનઈ
છુટે તૂ જ જીવમથી રૈયત તમામ,
કંઈ તારૂ નાણુદ જગમાથી નામ”

* * *
હૂંકમ કીધો ઝોહાકે એવો તૂરત,
પૂગાડો એ પયગામ જઈ જમને ઝટ

* * *
સુણીને ઝોહાકના એ સખન,
રગોમા ઉકલ્યુ જમશેદનું ખુન
નિકટીયો ગુસ્સાથી એકદમ બહાર,
કરી કયેદ ઝોહાક કરવા ખૂવાર
ધરી દીલ કીનો અને બહુ ગમ,
પડીયો તે મયદાન થઈને ગરમ
ઉડી રહી જગથી ગીરદ ખિરીયાર,
મિહા થઈ સુદેહી ગગન અધકાર

ઝોહાકના હાથ ઉપર જમ-
શેદની હાર.

થયો એ લડાઈમા જમશેદ ખૂવાર,
પરાગદે લશ્કર થયુ ખીશિયાર
બેઠ જ્યારે જમશેદે એવી વહાન,
પશેમાન થાયો શાહે જેહાન
ઝોહાકી ડરથી થયો નાસિપાસ,
છોડી વતન, તાજ, અને તખ્ત આસ
બલ્યુ બખ્ત માફ, મૂવો હું અલાગ,
ખૂંટાના કિનાની સલગી છે આગ
થયુ ખવાર માફ વતન વીખિયાત,
અઈ ખવાર રધયત, ખરી નેકજાત
ગજબ ‘ને સિતમનો નથી કાઈ ડર,
પણ રૂઠીયો બુઢાવન્દ કસીને કમર.

કંઈ થાયો જ્યારે પરવરહેગાર,
જગતમા રહ્યો કોણ જીવાડનાર

* * *
વજરો, અમીરો કરે સહુ ગમ,
રડે બેહનો નવધાર બે ગુલબદન
‘મૂકી તૂ વતનને જશે કયા ઓ ભાઈ,
હવે કેમ હમારી થશે રહેનુમાઈ
મૂકી હમ તનહા ના તૂ સિધાર,
અરે ભાઈ મારા કર કંઈ વિચાર”

પડી એટલામા વજરની નજર,
જમશેદ શાહના ચેહના ઉપર
પૂકારીતે રડિયો “ઓ શાહોના શહા,
થયો છે અહુરમઝદ તુજ પર કંઈ
થયુ તારૂ નાણુદ એજમતી ગુર,
ચમકતુ હવે જે સદા ચેહર પુર
છે તે કહા તુજ તૂરનો પ્રકાશ,
દીપતો હતો જેથી જમશેદ ખાસ
ગયુ કાહ જમશેદ તે તારૂ ગુર,
દરજી જલાવતુ મિસલ કોહેદુર”
સૂણી હજરતે મારી સર્ફ એક હાય,
“ગયુ જુર મહારૂ, હવે કેમ થાય” (6)

જમશેદનું તાબે તખ્ત છોડી
ગુમ થયુ

એ રીતે હારીને હજરત રૂવે,
નહાસવાની હરદમ તકને જીવે
લિધો વેશ બદલી, થાયો તે ગુમ,
ધરાન અઢર પડા એવી જુમ

૨૦૦

મૂકી દઈ રધયત, વતનને તણ,
રખડતો થયો વેશ ફકીરી સળ
ગરૂરી ગુમાનીથી થઈને હેરાન,
બટકતો થયો તે જગલ વેરાન.
ફના થાયો પેશદાદી શાહ સર્ફરાજ,
ભટકતો થાયો બની મોહતાજ.
વતન થાયુ બરબાદ ધરાન આગમા,
ખિલ્લો ગુલાબ હતો બાગમા. (7)

* * *

અરે ઓ જમાના કિધુ કેવુ કામ,
વતન ખ્યાર કાં તુએ કીધુ તમામ
ખિલેલુ ચમન જે હવુ બહારમા,
ધળા ઉડતી જમશેદી લાડમાં
વતન વાહલુ બેમુલ ગયુ થઇ ખૂવાર,
(૮) રડે કુલ ધરાનીઓ મારી પૂકાર
ધરમ સમ ધરાન હવુ ગુલઝાર,
કિધુ આગ અઢર ઝોહાકે ખૂવાર
થઇ ખવાર કમખખત હમ સરજમીન,
થયા ખન હજારો, મૂવા નામચિન
મુવા લાખ ખાચો 'ને દિકરા હજાર,
રડે માત નવધાર, નહિ કંઈ પાર
વતન ખાકે થઇને બળ્યુ આગમા,
કહેરે-ઇલાહી ધરમ ખાગમા

* * *

ગરૂરી ગુમાની તણો આએ સાર,
પડયો તખ્ત પરથી થઇને ખૂવાર
કરે પાપ કોણુ માફ, ગુનાહે—અઝીમ,
રખે થાતો બન્દાથી નારાજ કરીમ
ન તન પર વસ્તર કે ખાવાને અન,
(૯) વિના અન પાણી બદકતો તે વન
શએર.

‘યારો સજો હમદીનો, સૂણી સહુ લેવો

કાન ધરી-ગયુ વતન પારસી,

ખોયુ વતન બેમુલ ધરાન, ગરે મરત

થાયો જમશેદ-ખોયુ રતન પારસી

ડરી દુશમનથી તે નાઠો સિતાબ,

તણ અન્ન પાણી, તણ દેધ ખાખ

ભટકિયો તે વનમાં વરસ ખીશિયાર,

પડયો નહિ નજર કોઇનેખી એક વાર

ગઇ શાહી ધરાંનની સગ સાજ,

થયુ જગથી નાણુદ જમશેદ રાજ

થયો જગ જાહેર ઝોહાકી જુલમ,

અધ નેકી નાણુદ, બલાઇ રહુ મ

જરાઇ, બહી ‘ને બેલાદિનો શોર,

ફરેખ ‘ને ફિરનો થયો આલુ દોર

મલી નેકોને નહિ કંઈખી રહાત,
જગે જગ થતી બસ પલીદીની વાત
સરજત એવી બની બેશરમ,
થઇ પેશદાદી શાહી ખતમ
જોઇ હાલે હજરત, રડે ખાસોઆમ,
ખોઇ શાહી દોલત ઠરજો તમામ. (૧૦)

* * *

અરે કર તૂ બન્દા જમાનાનુ ધ્યાન,
સાલલ જમના દુખ દેઇ કાન
ખખરના પેગામે ગયા ગામ ગામ,
જમશેદની હાલત, નીશાણુ, નામ
રક્ષના કિધા સહુ શાહ પર હૂકમ,
કે ‘પકડવો જમશેદ, બની બેરહમ’
રખડતો રખડતો છૂપાતો ફરે,
અગર મોત આવે ખૂશીથી મરે
છૂપાઇ તે વનમા ફરતો હતો,
વિના પાણી તરસે તકડતો હતો
કડક કરતી વિજળી ચમકતી ગગન,
કુકતો ‘તો વનમા તૂફાની પવન
વર્સાઈ પુર જોરે પડતો હતો,
ભુખો ખ્યાસો જમશેદ ફરતો હતો
ખોઇ ચારી રખની, ખોઇ ઇતખાર,
ખોઇ દિલદારી, ખોઇ રખ ખ્યાર
જોઇ ખૂદ ખૂવારી, રડી જર જર,
કહ્યુ : ‘માફ કર મુજ ગુનાહ કેહેંગાર
અગર ખાકી આહમ ન ગફલત કરે,
જગમા ફરેસ્તા હર આહમ ઠડે’

* * *

તૂફાંની હતી એક રોજ એવી રાત,
ચમકતી ‘તી વિજલી, ગગન ગડગડાટ
પૂગ્યો એક ઝુપડી કણુ જઇ જમ,
સરદીથી કાપી, સેહતો સિતમ
પડી ખેડુતોની જમપર નજર,
પિછાણી નહિ તે સિંકલ નામવર
નિરખતા લલા સહુ બની બેસખર,
મચી રહીતી ગડબડ, ગમનની ઉપર (૧૧)

જમશેદનું ફકીરી હાલે જાણુલ જઈ
પુગવુ. કુરંગશાહની ફીકરી સાથ
તેનો મિલાપ થવો, અને
જમશેદનું ત્યાં બહુર થવું.

મૂઠત એક સકટમા એમ ગઈ,
પૂગ્યો એક દંત જમ જાણુલ જઈ
દિહુ શેહર જાણુલ બહુ આખદાર,
ખાગો ખગીયાની હારો-કટાર
હવા ફીલ પસદ, ખુબ ખાગે-ચમન,
ચમનમા દિલો રહે હરદમ મગન
જમીન કુલ ફલવત, પાણી ખિલોર,
દુખખાને દરદીને હેતા તે જોર
હતો શાહ ત્યાનો કુરંગ જેનું નામ,
હતો જેના લંકરનો ભારી દમાંમ
હતી ગુલબદન ફીકરી-તેની એક,
રૂપે રૂપાલી 'ને કામ નની નેક
હતી તનમને બલવત ખીશિયાર,
નેકીમા આલા, ફીલકસ દિહાર
અકલ જેની પુરી, અજબ જેના ટાજ,
હલ નામ શાહજાદીનું સમન્નાજ
નજુમીએ આપી'તી એવી વધઈ,
કે જમશેદ થાશે કુરંગનો જમઈ
સૂણી એવી જમશેદ શાહની વખાંન,
થઈ'તી તે પર સમન કુરખાન
સૂણી જમ વિશે થઈ નામુરાદ,
(12) કરતી સદા બસ જમશેદ ચાહ
સૂણો હમદિનો તમ જમાનાનો કહેર,
લિધુ કેમ જમશેદ ઉપર તેને વેર
ધરી ધ્યાન સૂણો પારસી આએ વાત,
ફના કેમ થયો એ શાહ પેશદાદ
ગઈ શાહી જમની, બનિયો ફકીર,
હતી બે બહેનો, ખરી દિલપઝીર
૩૦૦

હતી બેહન મોટી અર્નવાજ એક,
રૂપે રૂપાલી નેકોમા નેક
ખિલ જે હતી નામની શેહરનવાજ,
હતી પાક અસ્મત બોલીદરાજ

ગીરફતાર થઈ તે પડી બદિવાન,
જીતીયુ જોહાકે જ્યારે ધરાન
ખિલ બેહન નહાસી ગઈ અર્નવાજ,
રખડતી રખડતી થઈ લાઇલાજ
વસી મેહલે હરદમ, જે કરતા ચમન,
રહ્યા તેઓના નહિ તન પર કંઈ ન
અર્નવાજ નહાસી બહલી લેખાસ,
છુપાવી ઐલાહ અને નામ ખાસ
જઈ તે વસી જાણુલસ્થાનમાં,
હતો લાઇ જમશેદ જીવ જાનમા
ખની રહી ખાદી દરખારમા,
ભૂલી લાઇને નહિ હર-કારમા
સમન્નાજની તે ખની એક નકર,
હજુરીમા રહેતી ઝુકાવી સર
ખની બેહન જમશેદ, અદના ગુલામ,
કરતી'તી મેહલે ચમન જે મૂહામ
નકર થઈ નિસ-દીન ખીદમત કરે,
કરી ચાહ જમશેદ હરદમ રહે

* * *

પૂગ્યો ત્યા જમશેદ હાલે ફકીર,
ભુખો 'ને ખ્યાસો દિલે દલગીર
જેઈ ખાગે શાહી ફીલકસ તમામ,
બેઠો તે પલ્લવર કરવા આરામ
ચહુડી ગઈ ગુજરીની હેડામે ચાહ,
પરેશાન થઈને કિધી ફરિયાદ
ફટી સર બોલ્યો: “ઓ રખ મેહરખાન,
ખતા બક્ષ મારી, છુ હુ પરોમાંન”

* * *

સૂણી આવી ફરીયાદનો આ પૂકાર,
સમન્નાજબોલી: “ખખર ખાદી કહાડ.
છે બેતમીજ કોણુ કરે છે અમલ,
કરે મારી અશરતમે એવી બલલ”
ફૂટમ એ સૂણી ગઈ દુરન અર્નવાજ,
છે કોણુ મુફલીસ કરતો અવાજ.
દિઠો એક નિન્દમા પડેલો મરદ,
હતો ગમ એહરે, ફીલમે દરદ.

પેશાની ગુરમદ, સિકલ પુરદમામ,
 ઢિંહી રજ ભારી, ચહેરે તમામ
 “જાગ ઓ મૂસાફર, અરે ગમખાર,
 (13) ઉઠે કા તૂ ચમકી ઓ બેકરાર”
 સૂણી આ સુરીલા સુખનનો અવાજ,
 ઉઠ્યો અપકી જમશેદ છોડીને ખાખ
 કરાવ્યો જમાનાએ ભાઈનો મિલાપ,
 મલી બેહન સગ ભાઈ કરતા વિલાપ
 “અરે બેહન મારી! આ શુ તારા હાલ,
 અરે! શાહખાંદી, આ શુ તારો કાળ
 અરે રંગ મેહલે તૂ કરતી ચમન,
 હવે તૂ ગૂજરે આફતમા દન
 ખિદમતમા તારી કંઈએક નફર,
 ફરી કેમ ખૂદાની તૂ પરથી નજર
 જમાનાએ દેખાડીયો આએ રગ,
 રખે તે કરે મારી હાલત ખતગ
 નથી કંઈ મજાહ જીવવામા રહી,
 (14) ફના એશો અસરત ‘ને શાહી થઈ”

* * *

જેઈ હાલ ભાઈ, રડી અર્નવાજ,
 “આ શુ હાલ તારા, ઓ ધરાનનાતાજ
 ગયુ તખ્ત અને તાજ, વહાલુ વતન,
 વતનથી થયા પરવતન સહુ જન.
 કુંદુ તુ જ કરમ જે હલુ આખદાર,
 અન્યો તુ ફકીર, જે હતો તાજદાર
 પડ્યો માર તૂ જપર ખૂદાનો અજખ,
 રહ્યો પાર નહી જવારીનો ‘ને ગજખ
 ગફરી ગૂમાનીનો આવ્યો આ સાર,
 (15) થયો શાહ ધરાનનો તુ ખૂવાર”

* * *

કહ્યુ બેહુને ભાઈ “ઓ જમશેદ જમાન,
 ફૂરગ શાહ છે આપણો મહેરખાન
 છૂપાવશ તહારી નિશાન હું,
 જણાવશ નહિ તહારી પીછાન હું
 સમન્નાજ જમશેદ ઉપર છે ફિદા,
 ભરે તુ જ ગમમા જીવધની સદા

ખની બેફિકર હ્યા મહેમાન થા,
 રૂડો રગ દેખાડશે આરમાન આ”
 સૂણી બેહનખ્યારી તણા આ સુખન,
 કહ્યુ જમશેદે: “મને દે વચન
 કહી ખોલતી ના મહારો ભરમ,
 થયો જો હું જાહેર, તો કુટશે કરમ”
 ગયો બેહન સગ તે સમન્નાજ પાસ,
 જણાયો સમનને તે ખહુ ઉદાસ
 સિકલ જેઈ જમની ‘ને રોશન દિદાર,
 સમન્નાજે દીલમા કિયો ખસ વિચાર
 “નર કોઈ છે આ ખુલદ ખુનિયાદ,
 સિકલને સુરતમાં અજખ છે રૂખાખ
 પ્રાખ સીનો, ને ખાણુ ફલીર,
 કઠાવર કહે ને સિકલ દીલપખીર
 મને મનમા છે ખસ એ ગૂમાન,
 છે એજ જમશેદ, શાહે ધરાન
 જેઈ એની સજધજ હેરાન છું,
 અગર હોય એ જમશેદ, હૂં કુરખાંન છું”.

શરાખના ગુણુ જમશેદ ખ્યાન કીધા.
 થઈ જવારે ખનેની ઓલખ પિછાંન,
 જમશેદે ખોલી પોતાની જખાન.
 “અએ નાર ગુણુવત સુણુ મૂજ કલામ,
 મને આપ શરાખ તુ લાલકામ.
 છે દૂખીઆના દૂખનો સાથી શરાખ,
 છે ભુખીઆનુ ભોજન, ખ્યાસાનુ આખ.
 જગમા છે અમનો એ ફાફ ઇલાજ,
 એ પીધાથી મનને મલે છે રહાત.
 હદમા છે હરદમ અકસીર આખાદ,
 બેહલે પીધો તો ખાનુ-ખરાખ

૪૦૦

નામદો, નાહિમતનો છે મદદગાર,
 નસલ આદમીની છે પરખાવનાર
 મને ખાનુ તુ એક ભરી જા મ આપ,
 છે શોધ જમશેદની એ શરાખ”
 ખુખી સૂણી ફાફ તણી દીલભર,
 સમજી ગઈ ફાફ છે આએ નર.

ખની દીલે દલગીર સમન જોઈ ભરમ,
છપ્પતો ફરે છે જુહાડથી જમ
મગાવી હાજર કીધો શરાખ,
પિધો જમશેદે લુધી રજો તાખ
પુશ જોઈ તખીયત જમશેદની,
સમન્નાજ બોલી દલગીર ખની:
“સજધજ નુરમદ, રૂખાખ આખદાર,
અવલાદે અવલ દિસે તાજદાર
નથી એને ચહેરે ગમોની કમી,
વિના નુર ચહેરે નુરાની રમી
ગમને અલમથી તનમન ખરે,
દિસે છે ભટકતો વનવન ફરે
દિસે રૂમરૂમમા રમતી ગમી,
નથી એને મન કંઈ ગમીની કમી.
વિના નુર ચેહરે નુરાની ઘણી,
(16) નથી જમ વનકોઈ ખિજે એ ઘણી”

* * *
કહ્યું જમશેદે “સોલાવત નાર,
ના થા તુ જમશેદ થકી ગમખાર
નથી આહતો હું કે ખૂલે મૂજ ભરમ,
રખે આવે મુજપર નવો કંઈ સિતમ
કહ્યા છે જુજોર્ગોએ એવા કલામ,
“છે ઐરતને ભેદ કેહવો હરામ
ખૂર મારૂ કિસ્મત કંગાલ છે,
નવી મુજ સરપર જજાલ છે
ચહડી ચાહ દેડે, સણી તૂજ સખન,
થયુ ખવાર મુજ હાથ પ્યારૂ વતન
કહું હાલ સંજુ ખાનુ જમશેદનો,
ધરી ધ્યાન સાલલ ભરમ ભેદનો
મને ચાહી દાદારે કીધો ચહા,
મને બક્ષી શાહી કિધો શેહનશહા
મિનોઇ, અસોઇથી આગાહ કરી,
મને આપી આલમ ઉપર સરવરી
મને શાહી સગ બક્ષી પેગમ્બરી,
નૂરી નુર સગ આપી આલમગરી.
એક રોજ આવી વતન પર બલા,
જોઈ થઈ ગયો જમશેદ ગૂમરહા.

ગયો જમ લુધી ખસ ખૂદાની ખૂદઈ,
મલી ગઈ ખૂદાથી તેને જુદઈ
વતન પ્યારૂ તારાજ થયુ આગમા,
પડયુ તખતે જમશેદ જઈ ખાકમા
ખોઈ રાજ જમશેદ ભટકતો થયો,
જોહાકી ઝુટેા ફડકતો થયો
પુઠે મારી લાગા બહુ દુશમન,
લુધી રાહ આવી પડયો તૂજ વતન” (17)

* * *
ખૂશી થઈ સમન જોઈ જમશેદને,
મગર થઈ દૂખી બહુ સૂણી ભેદને
કહ્યું મહાખૂબે “ઓ શાહ નામદાર,
ખરૂ માન તૂજપર હું છું નિસાર
મૂદતથી હું તારી પરસ્તાર છું,
તૂને જોઈ નજરથી હું બલહાર છું
છે તુ મારો સાહેબ, છું હું તાબેદાર,
તુ મારો માલેક અને ભરથાર” (18)

* * *
થયો રાજ જમશેદ સમનને સુણી,
ખૂશી થાઈ ફીલમે હાસલ ઘણી.
કહ્યું જમશેદે “સુણુ ઓ ગુલબદન,
તુજસે પરણુ મને છે પસન
મગર રાખજે તુ છુપુ મારૂ નામ,
નહી તો તૂ જોશે ખૂરો એલખમ”
થયા જમશેદ સગ લગનના કરાર,
સમનની ખૂશીનો રહ્યા નહિ સૂમાર

* * *
જમશેદની નહાસ-ભાગ અને તેનું
ઝોહાકના હાથ ઉપર પકડાવું
જમશેદની કતલ.

મૂદત એક અસરતમા થઈ પસાર,
સમન થાઈ જમશેદથી ગર્લદાર
પડી એ ખિનાની ફરગને ખખર,
પડયો તે વીચારમે નામવર
કે દિકરીએ છોડી દુનિયાની લાજ,
કિધી મારી કીરતી તારાજ આજ.

ગીળત સાબલી બહુ થયો તે ઉઠાસ,
જવાને નિકલીયો પેદર તેની પાસ
ચુસ્સાથી લાલ અને પીલો થયો,
મલવા તે બેટીને મેહેલે ગયો
એતાંજ પૂછ્યું થઈ બહુ મરમ,
કે “અએ બેહયા, બદચશ મ, બેશરમ.
આશુ તારી હાલત, ‘ને શુ કીધુ કામ,
શુમાવ્યુ તુ એ મુજ ખાનદાનનું નામ
અની કેમ એટલી બધી બેહયા,
શુ રેહતી હતી એ થકી હિયા તન્હા
થયું શુ અગર ખોલતી નહિ બરમ,
મગર તારી છુપી નથી રહી શરમ
હતી તુ સીધી સરોવર સમાન,
અની કેમ ક મર તારી મિસ્લે કમાન
હતો તારો ચેહરો ખિલતો ચુલાખ,
હૂટી કોણે લીધુ ગૂલાબોનું આખ
ભમી કોઈ ભમરે તુને આપી શેહ,
હતી એક અવલ, અની કેમ તૂ મે
રખે રેહતા ગાફેલ દીકરીના બાપ,
ના દિકરીથી થાતી ખરાબ અવલાદ
કદા દાનાવોએ છે એવા કલામ,
રખે થાતી બેટી જુરી બદલગામ
કોણ તારો સાથી છે, કોણ તારો ચાર,
કોણથી થઈ છે તૂ હમેલદાર ?
હતી તુ પરણવાની જમશેદ સાથ,
કિથો કોણ પાપીને તે તારો નાથ ?
થયો જ્યારે જમશેદ ફના ‘ને ખુવાર,
કિથો તેની માશુકે લલતાને ચાર

૫૦૦

ગયા કહા નજુમના કહેલા સૂખન,
કહ્યું એક, બીજું બન્યું આજ દન”
પેદરના સુખન, મીસલ તીર પેકાન,
સમન્નાજે ખોલી અદબથી જખાન

ચહડ્યું એન સતનુ સૂઢરને બદન,
કહ્યું “ઓ પેદર, હું નથી બદઅન”
નથી હું બની આજ નિમકહરામ,
નથી બોયું મે મારી ઇજ્જત કે નામ.
નથી તુને રાખ્યો મે ગફલતમે બાપ,
નથી પડીયો મુજ પર કલ કનો છાપ
નથી કીધું બદનામ ખાનદાનને,
નથી ડાઘ લાગ્યો દામાનને
નથી મારી દામન કોઈએ હૂટી,
નથી મારી ઇજ્જત જરાબી ખૂટી
નથી મારો બીજો દીલદાર કોઈ,
ખરી છે નજુ મ જે નજુ મીએ બેઈ
રખે ખટતી પચદા બેટી કજાત.
ઉઠાવે પેદરના હુકમથી તે હાથ
રખડતો રખડતો ગયો જમ બની,
કિથો તેને ત્યારે મે મારો ધણી
ગયું તખ્ત તેનું, ગયું રાજપાત,
ત્યારે મે તેને દિધો મુજ હાથ.
થયો બોઈ શાહી જમશેદ ખૂવાર,
પરણી હું તેને બની દીલદાર
નહિ સાચી દીલદાર વચ નથી ફરે,
કલ ધરાની બાનુ વચ ન પર મરે
ખૂશી થા ઓ પેદર સૂણી આ ખખર,
થયો છે જમઈ તારો જમ નામેવર
રેહ્યો છે મૂઢત થઈ મેહમાન હિયા,
કરાવશ તૂજ સગ પીછાન હિયા
એ જમ જેવો મલિયો તુને જમઈ,
વચ ન પાલી મારો કિધી મે સગઈ”

* * *

ખૂશીની ખખરથી થયો શાહ શાહ,
કુરગ શાહે ચુમીયા બેટીના હાથ.
પછી બોલ્યો કે “ઓ મારા જગર,
ખુશી છું કે પામી તુ જમ જેવો વર

૧ યાને પેહલે તુ એકલી હતી, અને હાલમા તુ હમેલદાર બની એક બીજી
જીવને તારા શીકમમા સમાવે છે.

૨ નાથ યાને બરચાર. ૩ બદઅન યાને ખરાબ ચારતના જેવી.

ખરેખર તે આપી મુજને વધધ,
કે જમશેદ જેવો થયો છે જમધ
હવે મારી વધશે ઇજ્જત દમામ,
ખલકત અઢર થશે માડ નામ
નિકલીયો છે ઝાહાકનો એ હુકમ,
પકડવો જમશેદને એકદમ.
હુનિયામે જે કોઈ કરશે એ કાજ,
થાશે તે ઝાહાકથી સર્ફરાજ.
કિધુ બખ્ત માડુ તુએ આશકાર,
સૂતેલુ જમાડી કિધુ ચલજર
પકડી હુ જમશેદ, કરી બદીવાન,
મેલવશ હુ ઝાહાકથી માન-પાન.”

* * *
સુખન આ સુણી ઉડી અધ હોશ,
સમન્નાજ જમીન પર પડી બેહોશ
ખખર એ પુગી જ્યારે જમશેદ કાન,
કે થધ છે જાહેર તેની નિશાન
કહયુ એમ સમ નને “ઓ મોહન નાર,
હું નહાસુ છુ હિયાથી, તુ થા ખીદાર
ગજબ છે અજબ તારો ગરદુ ગુખાર,
કિધો તુએ જમશેદને ખારખર
કહે કહા છુપાઇ છે મારી કળા,
કહે કહા મલુ જધ મેલવુ સગ
સમન તારો પીઢર પકડશે મને,
કરી કેઢ મોકલશે ઝાહાક કને
મલી હે ઓ મહાબુખ હવે આ જેહાન,
ફરી મલશુ આપણુ મિનોઇ મકાન
રાહ તુજની જોવશ હુ કયામત તલક,
મલજે ઓ મહાબુખ પેલી ફલક
હુખી ના થતી મુજ થકી હીલજન,
તપાસી તુ બળવજે મુજની નિશાન”
થશે તુથી પયદા એવો પેસર
કરશે જે જમશેદ કીતી અમર”
કૂટી સર સમનનાજ પીપે સર બાલ,
“ઓ આખોના તારા, ઓ જીગરના લાલ

કહે તારૂ જમશેદ હવે શુ થશે,
રખે તુ દુશમ નને હાથે ફસે.
ઓ જમાનાના હજરત શાહે ઇરાન,
રૂઠયુ કેમ તુજ પર આ આસમાન”
પડી પેચ ખાઇ જમીનપર તે ગુલ,
ઉમેઢ થાઇ ખરબાદ, અરમાન ધુલ
ગયો શહા જમશેદ સમ નને તણ,
હતી એવી હાદારની મરજી
કીધી તેણીએ હા-વ-જરી રૂદન,
દિનરેન જલતી નખીની અગન (19)
“ખખર હે જમશેદ ફરી એક વાર,
મરે તુજવન તરફડી દીલદાર
મરો કુલ ખલકત ‘ને હસ્તી તમામ,
મને સારી આલમથી શુ છે કામ
થયો જમ આવી તુ કા દીલદાર,
કિધુ આવી મુજ મોત તુએ બિદાર
મને ખાકપર તે કીધી મુખ્તીઆર,
કહે કહાં કળા તાહરી છે દીલદાર
કહેકે તુને ત્યા હુ આવી મલુ,
તુજ મન સમ નને છે મરવું બલુ.
ગયો તુ સનમ મુજ જીવને હુટી,
ઉમેઢ આએ દીલની સઘલી તુટી”
ગયો નહાસી જમશેદ જગલ તરફ,
લિધો વેશ ફકીરી, ન બોલ્યો હરફ-
બટકીયો તે વનમા મુઢત એક તલક,
હતી તેની પાછલ ઝાહાકી ખલક.
દિવસે છુપાતો, ‘ને રાતે ફરે,
રખડીને દિવસો પુરા કરે
ન ખાવાને અન, નહિ પીવાને આખ,
ન નીરાત દિવસે, ન રાતે ખુવાખ.
બેધ કહેર ખુદાનો જમશેદ ડરે,
રખે જધ ઝાહાકને બસ પડે
પડી ખાકપર દમ લરતો હતો,
હરપલ ફીકરથી તે ડરતો હતો

૧ આ ઇસારો જમશેદની આલાદના સબ્ધમા છે. સમન્નાજને જમશેદની રહેલા
હમેલના બાબમાં જમશેદ કહે છે, કે તેણીને પેટ જે બેટો પયદા થાય, તેની તું બળવણી કરજે

ઝાહાક અને એબીસ.

“બની એક જુવરામ કાબેલ તખીબ,
મયો પાસ નેહાક મિસલ એક હખીબ.”

હતો માસ ભારી, જોહાકી સિતમ,
કમ નહિ હતો જમ જીગર માહે ગમ
સૂતેલો તે ગાફેલ હતો ખાકમા,
મગર મન હવે યજ્ઞ પાકમા,
પુગ્યા જમ જગે ત્યા ઝોહાકી સિપઈ,
નજર પડતાં હજરત ગયા ઝોલખઈ
લિધા જકડી હાથે કરી બહીવાન
ઉઠ્યા અપકી જાગી નખી સુલતાન
જોઈ ખુદ હાલત મારી એક હાથ,
કે રોજે કિયામત આવી છે હાથ
હવે આપ કર માફ ચુનહા છે અજમ,
કિધા છે મે નારાજ વુને કરીમ
કિધા છે ગૂનાહ બહુ બની બેઇમાન,
ખૂદાની ખૂદઇથી ફેરવી મે ક્યાન
મને રાખી મેહરો મફજતથી,
હનિમા દેખાડી નજાકતથી
ગૂમરી ઉમર મે ઇબાકતથી,
અઇ ખવારી પળની હેમાકતથી
ઇલાહીમા મહોબત પડી બસ રહી,
નૂરીમા નજર મૂજ કરી બસ રહી
કરૂ બધ અસ્મો કિસે વ હજીર,
મીડીખી નહી મૂજથી રેહતો 'તો ફુર
ખૂદાનો ખૂદા હુ થવાને ગયો,
ખૂદા મુજથી બિલકુલ બિગાનો થયો
થયો 'જોશે જીવુ' ૧ બહન આગમા,
(20) ગરૂરીથી જમશેદ પડયો ખાકમા

* * *
લિધો પકડી જમશેદ કરી બહીવાન,
ગયા સાથ લઇ પાસ જોહાક માન
જોઈ 'જમને' મારી જોહાકે પૂકાર,
કહ્યું કે: "અરે ઝો શાહ ગૂનહાગાર
બની ખાડી આહમ ઉઠાવ્યો પૂકાર,
આ જગમા થવા રહાયુ પરવરદેગાર ?
હતો વ ખૂદા તો થયો કેમ આ હાલ,
હતો વ ખૂદા, કેમ થયો કયાલ ?

અગર હોય ખરો જો તુ પરવરદેગાર,
અઇ તારી કેમ એક બન્દાથી હાર ?
થયા ચુમ કહા તારા હુન્નર ઇલમ,
ગઇ કહા તારી ગેબી ઇસમ.
અહીડી વુજ મગજમે ગરૂની ખૂખાર,
કિધા દેશ, રઇયત, વતનને ખૂવાર
જગત તારા પાપે અઇ ભારી બહુ,
જમીનપર રેડાયા લાખો લહુ
ખૂદાને ભૂલી ભુલ્યો વ ઇમાન,
અહડયો વુજ સરપર ખૂરો શયતાન"

* * *
કરી લાખો અફસોસ હજરત રડે,
ડરે નહી અજલથી, ચુનહાથી ડરે (21)
૬૫૦

હતો નહિ નખીને મરવાનો ગમ,
પણ ડરતો ખૂજ સામે ધરવા કદમ (22)
પુકારી જોહાકે મારી બરાહ,
"અરે ઝો સિપાઇ કરો જલ્લ કાર.
ખૂલાવો જઇ કોઇ જલ્લાહને,
સમ તે કરે આખે કઝાબને
રસીથી બહન ખૂજ કસી જકડે,
'ને કરવતે કાપી બે દુકડા કરે"

* * *
ઉભી સામે જમશેદની આવી અજલ,
જોઈ કુખ તેના થયા સહુ ફજલ.
નમાવીને સર તેને કીધી અરજ:
"ઝો ખલકતના ખાવિંહ સૂણ મુજ ગરજ
થયા પાપ મૂજથી છે લાખો હજાર,
ખતા બધ મારી ઝો પરવરદેગાર"

* * *
કતલ થાયો જમશેદ, ખતમ થાયુ રાજ
ખતમ થાઇ પેશાહી શાહી 'ને તાજ
વતન કિલયમન થાયુ વેરાન તમામ,
ખાજો બગીચા મેહલો એવાં
ગરૂરે થયા ખાક હજરત નખી,
હવે જેને મેહરે ફુર એજમતી

૧. 'જોશે જીવુ' માને દીવાનગીનો પવન

કિધી જેજી કુનિયા આરાસ્ત તમામ,
કૂનરને ઇલ મના શિખાડયા કલામ
નથી થાયો કોઇ એવો પારસી શહા,
ઉડી હોય જમ જેવી જેની ધના.
હખાઇ હકીકત તવારીખે ચાર,
ગરૂરે થયો શાહ જમશેદ ખુવાર

(સાર)

રખે કરતો ખન્દા તુ જગમા ગરૂર,
ગરૂરે થયા ખાક કંઈએક મશહૂર
જશે કુલ જગત લોભ ગરવે જળી.
તણ કોધ કરે તૂ ભલાઇ ભલી
કલમથી કસુ યાદ નિયાંગાનની,
વધો હીરતી પારસીઆનની.

ઝોહાક અને એબ્લીસ.

એબ્લીસનું વેશ ખઠલી ઝોહાક
પાસે જંબુ.

ચૂંલો હમદિનો એક નડ હાસ્તાન,
કહે 'એબ્લીસ' 'ને 'ઝોહાક' ખ્યાન
જ્યાં પર લઈ નામ પરવરદેગાર,
કહે તે સફલ માફ મુશહીલ કાર
હતો એક જમાનામા નર નામદાર,
હિલે ખડું હિલાવર, શુરો સવાર

મર્હસ તાજ હલ તેણુ નામ,
સખાવત, રાસ્તી, હતાં તેનાં કામ
મર્હસને ત્યાં હતો એક પિસર,
હલ નામ જોહાક? સુરવીર નર.
પડી એક રોજ ખૂરી આમદાદ,
કિધો એબ્લીસે ખરખા ફેસાદ.
ગયો વેશ ખઠલી, ખની ખુખરૂ,
ઉભો જઈ ઝોહાકની રૂખરૂ

૧. શાહનામાના દાસતાનનો આ ભાગ મુબશ્શની 'ધી પારસી વેજહેરીમન એન્ડ
ટેમ્પરન્સ સોસાયટીની' ફરમાસથી તારીખ ૧૧ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૦ ને દીને (શહેશાહી
ગાથા ૪ થી, ૧૨૭૬ યજ્ઞજરદીને દીને) રાતે ૯ વાગે, ૫. કા હોલમા, મારા જમશેદ
અને ઝોહાકના કિર્તનમા ખાસ આમેજ કરેલો હતો એ કિર્તન સંભલવા માટે તે રાત્રે
જરબોસ્તી ખાનુઓ અને ગ્રહસ્થોનો જે અસાધારણ ધસારો થયો હતો, અને જેને માટે જમ
જમશેદમા ચક્રચાર જન્મ પામી હતી, તેને લગતો ખુલાસે વાર જવાખ, આ અદના લખનારે
જમશેદમા આપ્યો હતો, તે આ પુસ્તકના આગલા ભાગમાં પ્રગટ કીધો છે.

ધ ન. પટેલ.

૨ અવસ્તા પ્રમાણે ઝોહાક એક ખુરો પાદશાહ થઈ ગયો છે. અવસ્તામા ઝોહાકને
અજહાકને નામે ઓલખાવ્યો છે શીરદોસ્તી અને ઝોહાકને નામે ઓલખાવે છે.
વલી ઝોહાકને 'ખીવર અસ્પ' ને નામે શા માટે ઓલખાવવામા આવતો હતો, તેનું
કારણ શીરદોસ્તી એવું સમજાવે છે, કે પેહલવી ભાષામાં 'ખીવર'નો અર્થ 'દસ-
હજાર' થાય છે, અને એની પાસે દસ હજાર અરબી ધાડાઓ (અસ્પ) હતા, જેથી,
એને 'ખીવર અસ્પ' કહ્યો છે (૬૦ ૭૦ ૮૦ મોટી)

૩. એબ્લીસ એક રોજ એક નેક અને બધા આદમીનું રૂપ ખારણુ કરી
ઝોહાકની આગલ ગયો.

સપ્તનો ફરેખી કહ્યા જામને,
સૂણીયા ઝાહાકે તે હરખાધને
સૂણી એવલીસને થયો તે ખશાલ,
કહ્યું “ખોલ ચુ છે તહારો સવાલ?”
નમી એવલીસે ખોલી જખાન
“અયે ઝાહાક સાબલધરી તુ ધિયાંન

૭૦૦

કહું ફાએહાના તૂને હું સૂખન,
ભરમ રાખખનો મને કે વચન
કહી કેહતો ના ઇન્સાનને,
રફિક, દોરત, આ કોઇ ફીલજાનને
સહા રાખજે મનમા મારી વાત,
વચન તોડતો ના તૂ ઓ નેકજાત
સાબલ અએ મહાસિના તુ પિસર,
જરા કર વિચારી તૂ ઉડી નજર
તુ જેવો બેટો જીવે આ જેહાન,
પેદર તારો મહાસિ રહે સુલતાન
તુ જેવો જગમા છે જીવતો પિસર,
તો શુ કાંમ જીવે તહારો પિદર
અરે ઓ અકલમદ સુણુ આ કલામ,
ભેઇ લે મૂલકની તૂ એકદમ લગામ
ખૂઝોર્ગોના આયુશ રહેઇ ખરકરાર,
કરતો નહી કેમ તેનો વિચાર?
આ શાહી, દોલત, ફરજી ‘ને તાજ,
એ સહુ છે લાયક હવે તારે કાજ
સાબલ શિખામણુ અએ નેકફાલ,
એકદમ કર તુ પિદરનો નિકાલ”
કિથો આ સૂખન પર ઝાહાકે વિચાર,
ફરદમન્દ થયો તે ખની બેકરાર
કહ્યું એવલીસને ખહું કરગરી,
“ખુને પેદર હું કહું કેમ કરી
જીગર માફ ધડકે સૂણી તુજ સપ્તન,
કહું નહિ કહીખી એ કારે જીજન
કહે તુ બિજી જેખી કરવા મને,
અતાવુ કરી હું જરૂર તે તને”

* * *

કહ્યું એવલીસે ખની ખહું નિરાશ,
“કરે કાં ઓ નાહાંન તુ તારો નાસ
સહા તારી ગરબન ઉપર રહેશે બાર,
તોડીને સોગદ થશે ખારખર.
સૂખી તુ થશે કાઇખી ફીન નહિ,
મહાસિ જયા સુધી જીવશે અહિ
શિખામણુ માની કહ્યું તેમ કર,
થશે તારી હાણી જો જીવશે પિદર”
જીકર સાબલી તે થયો લાજવાખ,
થયો ચિતખમ તે અતિ બેહિસાખ
સૂણી એવલીસના ફરેખી સૂખન,
થયો અ તે ઝાહાક તેને શરણુ
કહ્યું એમ ઝાહાકે : “ઓ નેક નર,
ચુ છે તે ઇલાજ તુને ખખર?
ખને કેવી રીતે કિયામત જીજન,
કરે કોણ મહારા પેદરનુ ખુન?”
કહ્યું એવલીસે “ફિકર ના તુ કર,
હૂ પોહ્યાક આફતાખ તલક તાઝ સર
કરશ એકલો હું વિના કઇ મદદ,
તૂ જો કે કરે છુ હું કેવો કસદ.”

ઝાહાકે પોતાના પેદરનુ

ખુન કરાવવુ

ખીરીમે પુરો હતો તે શાહ,
લલાઇ ભરેલો હતો નેકખાહ
રહેતો ઇખાદતમે મશગૂલ સહા,
ન જીલતો જરાખી ફીલથી ખુદા
અમનમા હતી એક ઇખાદતગાહ,
કરતો તે ખદગી ત્યા જઇ તનાહ
હરચદ જતો ત્યા ખડી ખામદાહ,
કરી ખદગી ફીલ કરતો તે શાહ
ઉઠી હર ફજરની ખહારમા,
નમાજે જતો ત્યાં અખારમા
ન ચેરાગ, ચાકર લેતો તે સગ,
પરતેશ કરતો ઘોષને અખ
જહ એવલીસે કિમુ એવું કાર,
ખખલો તે જો એક ખીશિયાર આર

ખણી ગાર હેઠા કીધા વિચાર,
સુખ ખધ કીધું ઠાકીને ચાર
નમાળે નિકલિયો મરદાસ જમાર,
હતો સામ ના કોઇ ખિજમતબૂજાર.
અજલ સર ઉપર ખુબ ભમતી હતી,
કળની સવારી રમતી હતી
એકાએક તે નેક ચઝઢા પરસ્ત,
પડીયો ગાર અંદર મૂવો પામી કબૂત
હતી આ ઢગાની ન તેને ખબર,
કળ ગારમા થઇ, બની તે કબર.

ખીજી વાર વેશ બદલી

એબડીસનું ઝાહાક

પાસ જવું.

રખે કોઇ જનતી જને એવો પુત,
બને બાપના મોતનો તેજ દુત
અગર બદ ફરજનું સુરવીર હોય,
કહી નહિ પેદરના ખૂને હાથ ધોય
મગર એ જન્મમા છે ન્યારો ભરમ,
છૂપાયો છે માદરનો એમા મહરમ
લિધુ તખ્ત ઝાહાક બેઠાહગર,
નવાજેસ કિંધી ચોતરફ સરખસર

થયો ખુશ એબડીસ મનમા અતી,
નવા ફન્દની ખસ ચલાવી ગતી
નવો વેશ લઇ તે બન્યો નવજવાન,
જઇ પામ ઝાહાક કિધુ સન્માન
નમીને કિંધી તેની તારીફ અનેક,
કહ્યું “હુ હું બાવરચી લાખોમા એક.
હું બાજુ છુ પકવાન અનેક જાતના,
અજાએખ સુખવાસ, અજખ ભાતના
ન ખાધા તો શુ, પણ ન જોયાં હશે,
જગતમા ન કોઇએ પકાવ્યા હશે”
સાંભલી હુન્નરમનીના એ સુખ ન,
ઝાહાકે કીધો બાવરચી પસ ન
હતો તે જમાનો અનફળનો,
અનફળ છતે પણ બહુ બળનો
ઝાહાકનો એબડીસ બની તાબેદાર,
અજાયમ ભોજ ન કિધા તઇચાર
મુરગના ઇડા, ‘ને જરદીનો પાક,
ગોરખરના ગોસ્તના કીધા કવાળ
તિત્તર ‘ને મુરગ ‘ને હલવાનનું ગોસ,
મેઠા ‘ને બકરા ‘ને કરતો તે ‘રોસ’

૮૦૦

૧ ચાર, યાને ગારના મોહકાઉપર ઘાસ અને ચારો નાખી તે ગારનું મોહકું ઢાકી નાખ્યું.

૨ દુત યાને પેગામ લઈ જનાર

૩ શીરદોસી ઝાહાકના બાવાં ઘોર કર્મ માટે નીચલા સખુનો લખે છે —

“ પ્રજાંન્દે બદ ગર સુવદ નરરે શીર, બખુને પેદર હમ નખાશદ દેલીર

મગર દર નેહાની સખુન દીગરસ્ત, પેઝહન્દહરા રાઝ બા માદરસ્ત ”

ખીજી મોલોમા ખુલાસો એવો થઇ શકે છે, કે ઝાહાક એના બાપની તોખમથી પેદા પડેલો નહિ હતો.

૪. શાહનામું અને ખુસ્તી ખુસ્તુ જણાવે છે, કે ધણીજ દુરના સોનેરી જખનામાં, બ્યારે ઇરાનમા જમશેદ પાદશાહ રાજ કરતો હતો, તે વખતમાં લોકો અનફળ શાકનો ખોરાકજ ખાતા હતા, પણ પાછળથી હારેમને ઝાહાક જેવા બદ પાદશાહ મારફતે, ગોસ્તના ખોરાકનો ખુરો ગવાજ ધીમે ધીમે દાખલ કરાવ્યો. શાહનામાના તે શબ્દો આ રહ્યા —
“તે જખનામાં ધણી જનની ખાવાની ચીજે નહી હતી, કારણ કે ખાવાનો ખોરાક ધણો કમી હતો તે વખતના લોકો અનાજ, તરકારી અને જખીનમાંથી હમીલી ચીજે સીવાય ખીજી ચીજ ખાતા હતા નહી. પછી ખુરી કરશીના હારેમને જનવરને ખારવાનો (અને તે શધી ખવાડવાનો) પોનાના દીન સાથે વીચાર કીધો.

જગલની મુરગી 'ને મેના ને મોર,
ખાજ અને સકરા 'ને લક્કડખોર
એ સરવેને કાપી તે કરતો હલાલ,
પકાવતો તે ભોજન લાલમલાલ
કસ્તૂરી, કેસર 'ને નાખી અખર,
ઝોહાકના કરતો તે પકવાનો તર.
પાતો તે ઉપરથી જલલ શરાખ,
કરતો તે ઝોહાકની ખસ્લત ખરાખ.
ગાધ તે ગાયન કરતો કમાલ,
સૂણી થાતો ઝોહાક અતી ખુશહાલ.
સુદર સરોદે સેધ ખુબ તાન,
કરતો તે કુદરતની ભારી વખાણ

ઝોહાકના ખભાં ઉપર બે કાળા
નાગનુ પેઢા થવુ

પકવાનની લેહજતથી થઇ ખુશ હાલ,
ફિદા થઇ ઝોહાકે કીધો સવાલ.
કે. “અએ મર્દ-ખાહોશ 'ને નવજવાન,
હૂં જરપર તારા છૂં હું કુરખાન
કહિ દે જે હોય ચહાતો ઉમેદ,
કે દુર હું તૂજ સકટ 'ને ખેદ”
કહ્યું એબ્લીસે. “ઓ આલમપનાહ,
જીવજો જગતમા તૂ વરસો ઘણા
અએ મૂલકે અરખના માલેક ખુદા,
રહો તારી કાયમ જગતપર ધણ

મને તારી ઉપર ખડું ખમાર છે,
જીવ મારો તુ પર નીસાર છે
છે મુજ હીલમા એવી ઉલટ,
લેઉ તારી ખાજુપર ચુખન દુપટ.
હૂકમ હોય તો હું ચૂમુ એકદમ,
હૂં સમજશ કે મુજપર તે કીધું કરમ”
ઝોહાક ફરેખથી હતો એખખર,
હતી નહિ તેને હીલ કંઈ ફિકર
ખરી થઇ એબ્લીસને આપી રજા,
બે ચખનમા એવી તે શુ છે મજાહ
લિધા એબ્લીસે ચુખન તરત,
ચૂમીને જમિનમા ગરક થાયો બટ
તૂરત તન સલમી જખરી અગન,
અગનના ફરદથી દુખી તન-ખકન
સલગી રેહી ઝોહાકને તન આગ,
નિકલિયા ખાહોશ્વર બે કાળા નાગ
ત્રીજી વાર વેશ બદલી એબ્લીસનું
ઝોહાક પાસ જવુ

બટરો, અમીરો, ગરહનફરાજ,
મલીસગહકીમો, થયા લાઇલાજ
મલી નહિ જગતમા કંઈખી કવા,
કરે કોણુ હવે આ ફરદને સફા
લિધો એબ્લીસે ફરી એક વેશ,
નવા છલ ખાતર ધરી હીલ ફવેસ

અની એક ખૂજરોગ કાબેલ તખીખ,

ગયો પાસ ઝોહાક મિસલ એક હખીખ

ફરી એકવાર એબ્લીસે એક ખુજરોગ હકીમનો વેશ ધારણ કરી, તે ઝોહાકની
દરખાસ્ત મા ગયો, અને તેની ખાદ ઉપર ઉગી નિકલેલા નાગને નાખુદ કરવાના પ્રલાજ
તરીકે, હર રોજ માનસના ભેગ તે નાગોને ખવડાવવા જણાવ્યું, કે જેથી તે નાગો
મરણ પામશે આ નવા ધંધાજ ઉપર એતેકાદ રાખી, એબ્લીસના ફરમાવ્યા મુજબ
ઝોહાક દરરોજ બે માનસોના ભેગ કાપી કઢાવી પોતાની બંને ખાદ પરના નાગોને
તે ખવાડતો હતો એબ્લીસે આવી રીતે યુક્તી માડીને ઝોહાકને પેહલા ધડા, ગોસ્ત,
અને મંછીનો ઝોરાક ખવરાવીને પાછળથી માનસને ખાવાનો ધાટકી રીવાજ
(Cannibalism) પણ દાખલ કરાવ્યો. (શાહનામાનાં શબ્દોમાં બોલ્યે તો) “તે નર
કેવોના સરદારે (યાને એબ્લીસે) આવી યુક્તીથી શું તાલ શોધી હતી, તથા એ વાતમા

શુ મતલબ જોઈ હતી ? સીવાય કે તેણે છુપી યુક્તિ રચી હતી, કે જોથી કરીને આ જોઈને માનસથી ખાલી માને વેરાન થાય "

કહ્યું કે. "થવાનું થઈ ખસ ગયું,
આ હું ખો તો સદાનું રહી ખસ ગયું
ઠરઠ છે કાતીલ તે કરશે તખાલ્ફ,
ન મરશે કદીખી એ મારે સીયાહ !
મૂજ પાસ છે એક એની હવા,
સિવા તે હવા વન ન થાશે સફા

અએ ઝોહાક ઇલાજ તુ જલ્દ કર,
મગજ આઢમીના તુ બે રોજ ધર.
કર રોજ બે આઢમીને કતલ,
મગજ તેમનાથી થશે દુઃખ સફલ
મગજ ખાઈ નાગો જશે ખસ મરી,
થન દુઃખ હફા ન થશે તે ફરી "

ફરીદુન અને ઝોહાક.

અવસ્તામાથી ઝોહાક અને ફરીદુન વીશે મલતી શાહદતો.

- શાહનામાના ધણુક દાસ્તાનો વિશે અવસ્તામાથી આપણને શાહદતો મળે છે. ફરીદુન અને ઝોહાક મારે પણ તેવીજ શાહદતો મળી આવે છે

આવા યસ્તના ૨૬, ૩૦, અને ૩૧મા ફકરા પ્રમાણે ઝોહાક એવી દુવા યુગ્મરે છે, કે હુ ફરીદુનને મારું અને ધરાનને વેરાન કરૂં ઝોહાકની એ અરજ મજબૂર રહેતી નથી.

આવા યસ્તના ૩૩, ૩૪, અને ૩૫મા ફકરામા ફરીદુન ઝોહાક જેવા જુલમમાર, જે ધરાનને વેરાન કરવા માગે છે, તેને જરૂર કરવા, અને પાદશાહ જમશેદની એ બેહનો શેહરવાજ અને અરનવાજને તેના કદમાથી છોડાવવા દુવા યુગ્મરે છે તેની એ દુવા પ્રમાણે તેની ઉમેદ પાર પડે છે

ઝોહાકી જુલમથી ધરાનમા ફેલાયલો ત્રાસ

જ્યારે ઝોહાકના બને ખલા ઉપર ઉગી નિકલેલા બે કાલા નાગને નાશુદ કરવાના ઇલાજ તરીકે, તેના વેશ ધારી તબિબે રોજ બે માનસના ભેગ, તે નાગને ખવડાવવાનો ઇલાજ દેખાડ્યો, ત્યારે ઝોહાકના હુકમથી તેના સીપાઇઓ રોજ બે

૧ મારે સીયાહ યાને કાળાનાગ

૨ ફરીદુન અને ઝોહાકનું આ સંગીત દાસ્તાન પેહલવેહલ્લુ તારીખ ૨૫ મી મારચ ૧૬૧૭ અને રવીવારની સાંજે, સુબખમા બેહરામજી જીજીમાઇ ઇનસ્ટીટ્યુશનવાલા હોલમા, સુબખની જશન કમીટી મારે, મેહેરગાનના જશન પ્રસંગે ધ ન પડેલે રજુ કર્યું હતું. ત્યાર પછી એજ કિરતન ૧૬૧૮ ના સાલમા અમદાવાદની બઝમ ફજે બેહેરામ તરફથી અમદાવાદમા લાના પ્રેમાલાઇ હોલમા રજુ થયું હતું એ ઉપરાંત એજ કિરતન બીજવાર સુબખની જશન કમીટી મારે ૧૬૨૧ ના સાલના મારચ માસની ૨૪ મી તારીખે, બે. જી. સ્કુલના હોલમા ત્રીજી વાર રજુ કર્યું હતું.

ધરાનીઓને પકડી લાવી તેમને કતલ કરાવી તેમના ભેળ ઝોહાકના ખભા ઉપર ઉગી નિકલેલા નાગને ખવાડતા હતા ?

આવા બનાવો રોજ-બ-રોજ બનતા રહ્યાથી ઝોહાકની રમ્યત બેગર થવા લાગી.

બે ધરાની આવરચીઓની કુનેહ.

એવે સમે ધરમાજન અને ગીરમાજલ નામના બે ધરાનીઓએ પોતાના હમદીનોને રોજ નાહક કતલ થતા બટકારવા એક યુક્તી રચી તેઓ બન્ને જન આવરચી તરીકે ઝોહાકના આવરચીખાનામાં, કાષ્ઠક કુનેહ ભરી રીતે નોકરી રેલા આ બે ધરાની આવરચીઓને, ઝોહાકના માનસા ગેહરમાથી બે ધરાની જવાનો પકડી લાવી, તેમને કતલ કરવા, અને કતલ કરી તેમના ભેળ કાઢાડી લેઈ ઝોહાકના ખભા ઉપર મુકવા માટે મોકલી આપવા ફરમાવતા હતા.

પણ આ રેહમદીલ આવરચીઓએ રચેલી યોજના પ્રમાણે, તે બેમાથી એકને તેઓ કતલ કરતા, અને એકન જીવતો ઠાડી મેની, તેને ગામની બાહાર એકાત જગ્યા ઉપર નિકળી જવા ફરમાવતા હતા, અને ખીજા ભેળ મદલ તેઓ બકરા યા મેંદાના ભેળ નો ઉપયોગ કરતા હતા એ પ્રમાણે આ બે માહોશ આવરચીઓ એક મોટી સખ્યાના ધરાનીઓને ગયાની રાક્યા, જે મો ભરવાડ તરીકે જી હગી ગુમરના લાગ્યા એવા અને એવી કિસમના અનેક ઝોહાકી જીવમથી ધરાનની રમ્યત ત્રાગી રેહી લેકા બેદીલ થયા બેદાદી કાએશ થતી ચાલી, અને ઝોહાકના રાજના ભેર, જખરી અને ધાસ્તીનો પાર રહ્યો નહી.

ઝોહાકે બેયલો સ્વપનો.

ઝોહાકી જીવમથી જમાનો તમામ, લરજ રહ્યો હર કદમ ઠામ ઠામ રહ્યા જ્યારે ચાલીસ ઝોહાકી સાલ, પડયા તેની ઉપર કે કે જવાલ. પડેલો હતો નિન્દમા પુર પલગ, ઢિંઠો ખાખ ખુરો, બનિયો બતગ ઢિંઠો ખાખમા ત્રણ જગી સવાર, ઝોહાકે આલા, રોશન ઢિંઠાર કઢાવર હતા તે અતી નવજવાન, હતો એક નાહનો, સાહી પેશાન કે મરખ ઠ મરખર મિસલ પેહલવાન, હતો હાથમા એક ગુરજ ગાવેચાન

ધસી સગ ગુરજ તે કરતો પૂકાર, લડતો તે ઝોહાકસે ઓસ્તવાર. એકાએક ઉખાડી બદન પરથી ખાલ, ખાધી બે હાથો કિધો પાયમાલ જ ગુરથી ગરદન કિધો ભારદાર, કિધો કેહ લેઈ જઈ દમાવન્દ પહાડ

* * *

બેઈ ખાખ ઉઠીયો પૂકારી ઝોહાક, ધસકે ધાસ્તીથી જીગર ચાક ચાક સૂણી ધાસ્તીનો લયકર અવાજ, બપડી ઉઠી નેક નાર અરનવાજ. પૂછ્યું એમ ધીરેથી: “ઓ નામદાર, એકાએક થયો તુ કેમ બેકશાર ?

૧ આ બે નાગના ખાખમા એવો ખુલાસો કેટલાક લખનારા કરે છે, કે તે અરપસાના જેવું દરદ હોવું બેઈએ, કે જેના ધમાજ તરીકે માનસના ભેળ નો ઉપયોગ પુર્વે કાળમા કરવામા આવતો હોય.

હમા હક્ત કેશવર, જમીન જર્નિંગાર,
મશરેક 'ને મગરેખ તૂને તાબેદાર
આરામથી વુ હુતો ખાખમા,
ઉઠ્યો કેમ અપકી આખખમાં' (1)

ઝોહાકે નજુમીએને ખાખની તાસીર
જાહેર કરવા જણાવ્યું

ગધ રાત અધુરી, પડી ખામદાદ,
થયો જગ જાહેર ખુરશીદ આખાદ
સિતારેશનાસોને કીધો હૂકમ,
સૂણી ખાખને તમ ખોલો લરમ.
જમનાની જાહેર કરો રફતાર,
ખાલી કહો ગરદિશે રૂઝગાર
સિતારાની ચાંલોને એકદમ ગણી,
કહો કોણ થશે આ તખ્તનો ધણી
આ તાજ માડ, તખ્ત 'ને કમર,
આ રાજ માડ 'ને આ કરોફર
ખતાવો જનમિયો છે કોણ ખસર,
થશે કોણ જીતવા મને તતપર

* * *

નજુમી ફિકરમ દ થયા કલ તમામ,
મેશક હવ તે મુશકીલ કામ
૬૦૦

દિવસ ત્રણ કીધા ફિકરમા પસાર,
જશે જીવ કહીશુ ખરો ઇસાર
ફરદમ-દ ફીલે ધરી ખુખ હામ,
ગયા એથે ઠાહકે શાહને મૂકામ
નજુમી 'ઝીરક' નામનો એક પીર,
કહ્યું શાહને સાલણ: "ઓ દસ્તગીર

ફરીફુનનું નામ સાંભળી ઝોહાકે ખાસ્તી ખાધ

નજુમીને સવાલ કીધો.

આ ગજબખરી ખખર સાંભળી ઝોહાકે ખાસ્તી ખાધ બેહોશ થાઇ જમીન ઉપર
પડ્યો જ્યારે તે હુશીયાર થયો ત્યારે તેણે નજુમીને સવાલ કીધો, કે "એવો તે મે"
થુ યુનાહ કીધો, કે તે મને બાધી કેદ કરશે તેને મારી સાથ થુ વેર છે"

૧ હમરખ ૨. કરોફર માને દમામ, રખાખ ૩. માનસ માને ધનસાન

ના થા વુ નાહક એમ ગમખાર,
ના કર વુ હીલને બેકરાર
રહ્યું કોઇ નથી જોહાનમા ખરકરાર,
નથી કોઇ અમર રહ્યો શેહરીચાર
જનમ લઇ જગમાથી સહુને જવુ,
અજબ છે તૂને કેમ ફીસે એ નવું
સિવા એક રખ સર્વનો નાશ છે,
એ ખેલ જગદીશનો ખાસ છે
સાલણ સૂખન કહું ઓ રાજદાર,
જનમ લઇ મૂના છે કંઈક તાજદાર
મમા મોત કરવુ નથા બેરહમ,
અહના કે આલા ગણે એકસમ
દયાહીન છે કાળ, ફીલે કઠોર,
ડરે નહિ કઠીખી કરે લાખ શોર
અગર વુજ તન હોય લોખ ડ સમાન,
પલકમા કચડશે તૂને આસ્માન
આ તખ્ત-કોલાહ, 'ને તાજે-કમર,
એક રોજ લેશે ખિજે કોઇ નર
સાલણ કહું ખાખનો હું લરમ,
નામે ફરીફુન લેશે જનમ
થશે તે કદમા સરવની સમાન,
કુવતે આલા, ખુલદ ખાનદાન.
ગૂરજ ગાવેયાનીને ગરદન ધરી,
જરખ કરશે વુ પર, જશે વુ ડરી
ફરીફુન કરશે તૂને ખાલીબાન,
અગર વુ ધણોખી હશે ખલબાન
હજી તે જનમિયો નથી નામદાર,
માટે વુ ફીલથી એ ગમને શુજાર"
સૂણી ખાખના આ લરમની ખખર,
પડ્યો થાઇ બેહોશ જમીનની ઉપર

તે જોહાક નજીકથી જવાબ દીધો કે “ જોહાકી કારણ વગર જોહાકી જોહાકી સાથે ખુશ કરતું નથી ફરીફુનના બાપનું મોત તારે હાથ થશે, અને તેના કીનામા તે તેનું વેર લેવા નિકનશે પોરમાય નામની એક નિરદોશ ગાય, જેનું દુધ પીધ ફરીફુન મોટો થશે, તે ગાય તારા હાથ ઉપર કતલ થશે, તેનું વેર ફરીફુન તારી ઉપર લેશે, અને તે ગાયની સુરતનો એક ગુરજ બનાવી તે વડે તે તુને જેર કરશે ”

આ બબરથી જોહાક દીવાના જેવો થઈ ગયો તેણે દુનિયામાં ફરીફુનની શોધ કરાવવાનો ઠરાવ કરીધો.

ફરીફુનનો જન્મ ?

સૂણો હમદિનો કહું ફરીફુનની બાત, ગુજરી ગજબથી લરી વારેકાત મૂબારક ફરીફુને લીધો જન્મ, માઠર ફરાનક, અતી પુર રહમ. સરવ સમ મિધો, ગુર આબહાર, જમશેહ સમ હીપતો તે અપાર ફરી કુલ રધમત સગ ગુફતયુ, કરાવી જોહાકે ખુબ જુરતણુ કે પકડી ફરીફુન લાવો સિતાબ, કરો તેની હસ્તીનું ખાનુખરાબ અગર હોય છૂપાયો જધને પાતાલ, ત્યા જધ કરો તેનો એકદમ નિકાલ છૂપાયો અગર હોય આસ્માન જધ, કતલ તમ કરો તેને મસ્તાન થઈ ગયા સહુ સવારો પવનની ઝરફ, પકડવા ફરીફુન ચારો તરફ ફરીફુન પિઠર આબતીન^૩ બેગુજન, પકડઈ ગયો આબેરસ એક હીન. કતલ કીધો જોહાકે તે નેક નર, ફરીફુન થકી તે થયો બેસબગ ફરાનક નહાથી લઈ બાળને, ભટકતી થઈ તે લઈ વહાલને.

માઠર ફરાનકની નાહસ-લાગ

લઈ બાળ ફરીફુન ભટકતી ફરે, નહી રહાત જગમે રહી કે ઠરે રડીને તવલતો બાળક નિરાસ, બિના દુધ કંઠે હતી મહુ પિયાસ રડીને તે પ્રસવારતી લાલ-ગાલ, કહેતી: “ ના રડ લવિશના ભુપાલ કાં તલમલીને રડે મારા બાળ, હૂં સમજીયું માગેછે શુ તૂ વહાલ . ના રડ બો બેટા હું લાચાર છું, તૂને જોઈ તવલતો હું ગમખાર છું. રડીને તૂ બેટા ના શોર કર, સાલલશે દૂશમન જરાખી તો ડર ના રડ બો ધરાનના પાકશાહ, રહો મેહર તુજપર કાયમ ખૂંકા ના રડ ફરીફુન બો નેકજાહ, રખે તૂને પકડે જોહાકી જલ્લાહ. રડ ના, રડ ના, બો રથાણા સપુત, ધવાડ તને કેમ, સૂકાયું છે દુધ તૂ સમજે તે ક્યાંથી નિર્દોશ બાળ, કહું જોને જધ હું તહારો હેવાલ (2)

૧ હોમ મસ્તમા જણાવ્યા પ્રમાણે ફરીફુનના બાપ આબતીને હોમ વજદની બ દગી કરી, તેની કિયા કરી, અહુરમઝદ પાસે એક બેટા માટે દુઆ ગુમરી હતી. તે દુઆ બર આવી, અને તેને ત્યા ફરીફુનનો જન્મ થયો હતો. (ડા. ૭૦ જ. મોદી.)

૨ ફરીફુનની જન્મ જુમી ‘વરેન’ એટલે ‘ગીલાન’ ના મુલકમાં હતી. (ડા. મોદી.)

૩. અવસ્તામાં ફરીફુનના બાપનું નામ ‘આબબાન’ છે, પણ શાહનામાં અહર આબતીન છે.

ફરીફુનની માદર ફરાંનકનુ દુધમલ ફરીફુનને લઇ પુરમાય ગાય પાસ જવુ

ઝોહાકના હાથ ઉપર ફરીફુનના આપ આજતીનના મારયા મયા પછી, ફરીફુનની માદર દુધમલ ફરીફુનને લઇ, ઝોહાકના હાથમા પકડાતી બચવા, જગવે જગત ફરીફુનને બચાવવા બટકવા લાગી. બાળક ફરીફુન દુધ વિના તરસતો હતો જેમ જેમ તે નિરદોશ બાળક દુધ વિના રડતો, તેમ તેમ તેની માદર વધારે અને વધારે ગભરાતી, કે રખે તે બાળકના રડવાનો અવાજ સાંભળી, તેની શોધમા નિકસેલા ઝોહાકના સીપાઈઓના હાથ ઉપર બને જન પકડાઇ જાય એવા સંજોગ વચે બાળક ફરીફુનને બચાવવાનું કામ તેની માતા ફરીફુનને માટે મુશ્કેલ થઇ પડ્યું દુધ માટે તવલતા ફરીફુનને લઈને તેની માતા એક દિવસ એક ખેતર આગલ જઇ લાગી, જ્યાં તેણીએ એક દુધાલી ગાયને તેના માલેકની સાથે દીડી આ ગાય દુધથી એટલી તો ભરપૂર હતી, કે તેકે ગામડામા વસ્તા સધના દુધમલ બાળકો તે ગાયના દુધ માટે આવી. તે ખેતરમા એકઠા થતા, અને તે સધલા તે ગાયના દુધથી સતોશ મેલવી જતા હતા તે મુઆરક ગુણવાલી ગાયનું નામ પુરમાય હતું ફરાંનક પોતાના દુધમલ ફરીફુનને લઇ તે જગ્યે જઇ પુગી

માદર ફરાંનકનુ ફરીફુનથી છુટ્ટ પડવુ

હતી ગાય પુરમાય નામ આશ્કાર, પેદર સમ ચહાઇ જે એની ગમ, દુધાલી હતી તે બહુ બીશિયાર ગણજો મિસલ તુજ નુરેચશમ ફરાંનક ગઇ ત્યાં ધરી દીલ ઉમગ, પેદર સમ સલાલી કરજે જતન, ઉભી જઇ રખેવાલ પાસે ખતગ કર તારા ધરમે તુ એનુ વતન રડીને ફરાંનક એમ કરગરે. અગર હોય તુને કાઈ બઢલાની આસ, “આ માફ દુધ વન બાળક મરે જીવ મારો ગીરવી છે તારી પાસ એ બાળક છે એમુલ લઇ તુ ઉધાર, ખૂદા હાફેજ બેટા ફરીફુન જાન, રાખી પનાહમે એને ઉગાર નિગાહબાન તારો થજે યજહાંન (૩)

જોહાકને હાથ પુરમાય ગાયનું કતલ થવું.

બાળક ફરીફુન ત્રણ વરસની ઉંમરે પુગે છે

ફરાંનકની આજીવનથી પુરમાય ગાયના રખેવાલે બાળક ફરીફુનને મોટી ખુશીથી પોતાના ઘરમા રાખી, પુરમાયના દુધ ઉપર તેને ઉધારવાનો કોલ, માદર ફરાંનકને આપ્યો. ફરાંનક પોતાના બાળકને પુરમાય ગાયના માલેકને સ્વાધીન કરી, પોતે વનમા એકથી છુપાતી ફરી, અને એ રીતે બાળક ફરીફુન પુરમાય ગાયનું દુધ પીઇ, ત્રણ વરસનો મોટો તે રખેવાલના ઘરમા થયો

વખત જેમ જેમ વધતો ગયો, તેમ તેમ જોહાક વધારે ગભરાટમા પડતો ગયો, કેમ કે હજી તેનો દુશ્મન—ફરીફુન—તેને હાથ સપડાયો નહીં હતો નજીબીઓની આમાલી મમાણે રખે દુધમલ ફરીફુન મોટો થાય, એવી ધાસ્તીથી તે બેહાદુર ગામે ગામ અને શેહરે શેહરની દુધાલી ગાયોને કપાવી નાખવા માડી, અને એવી રીતે દુનિયામા નિરદોશ ગેહરપ-દોની

તેણે કતલ ચલાવી આ કતલ દરમિયાન પુરમાય ગાયત્રી શોધ થવા લાગી. ફરીફુનની માતા ફરાનકને કાને આ વાત જાણ પુગી, અને પાતાના પ્યારા ફરજાન્દને બચાવવા, તેજ ધડી પુરમાય ગાયના રખેવાલના મકાન તરફ તે દોડી ગઇ

માઠર ફરાનક ફરીફુનને અલખરૂઝ પહાડ ઉપર એક આબેદને સ્વાધીન કરે છે.

કતલ આપતીને બેહાકે કરી, ફરીફુનની પુઠ તેણે ધરી સિપાહો 'ને જાસુસ નિકલિયા તમામ, પકડવા ફરીફુન જ ગલ 'ને ગામ ફરાનક ફિકરથી થઇ ગઇ સુફેદ, રખે થાય બાળક ફરીફુન કેદ ૧૦૦૦

ગઇ દોડતી તે રખેવાલ પાસ, કહી વાત સઘલી બનીને ઉઠાસ: "એ બાળ મારૂ છે તુરેચશમ, લઇ જઇ છૂપાવુ બિજા કોઇ ગમ લાજમ છે તજવુ આ જાદુસ્થાન, અરમાન છે જાઉ હિન્દુસ્થાન મહંદ કર મેહરબાન ગેતીફરજ, છૂપાવુ ફરીફુન ફૂદે અલખરૂઝ"

ઉઠાવી ફરીફુન પલકમા ગઇ, નિશાણી ન તેની ત્યા કંઇ રહી હતો અલખરૂઝ પાહડ પર એક પીર, ઉભી જઇ સામે બનીને અધીર નમાવી સરને કંઠુ કરગરી, "અએ આબેદ સૂણ મૂજ હાકકત જરી" ધીમેથી બોલી. "અએ પાકદીન, હૂ. આવી છુ છોડી ધરાન જમીન આ ફરજાન્દ મહારૂ છે બખતે બુલન્દ, એ તારાજ કરશે જોહાકી ગજન્દ એ જીવશે તો તારાજ કરશે જોહાક, કમરબન્દ ચકડીને કરશે હલાક પેદર સમ એનો નિગેહબાન થા, ઉધારી વુ એને મેહરબાન થા જતનથી જાળવજે એ દીલબાન, રખે ગુલબદનને પૂજે તુકસાન" ખુશીથી કિધી અર્જ પીરે કંબુલ, ખિલવિયુ ઇફાજતથી નાબુક ગુલ

ફરાનક બાળક ફરીફુનને લઇ અલખરૂઝ પાહાડના એક એકાન્ત સુકામા એક પરહેજ ગાર આબેદને સ્વાધીન કરી, પોતે પાછી બટકતી જાદગી ભોગવવા લાગી બીજા હાથ ઉપર જોહાકના સીપાહો દેશે દેશ બટકી ફરીફુનની શોધમા નિશકળ થઇ જ્યારે શરમોદગી સાથ જોહાકની આગલ જઇ ઉભા, ત્યારે તે જુલમગાર પાદશાહ ધણેજ ગુરસે થયો, અને ચોમેર તેણે વધારે જોસમેર જુરતજુ ચલાવતા તાકીદનો હુકમ ફરમાવ્યો એ નવી જુસ્તજુના પરીણામમા જોહાકના એક જાસુસે આવી, એવી બખર આપી, કે ફરીફુન પુરમાય ગાયના રખેવાલના ઘરમા વમે છે

પૂગી ગઇ જોહાકને એ બખર, વસે છે ફરીફુન પુરમાય ઘર ધસક ધાસ્તીથી બની બેઅકલ, ચલાવી ચોમેરે ગોસ્પન્દ કતલ. પકડીને ઠાપી પુરમાય ગાવ, નિરદોશ લહુ માહે થઇ ગરકાવ

હુકમ કીધો જલ્લાદોને સિતાબ "શોધો ફરીફુન ચીરી ધરતી-આખ ભટકતો હશે વનમા લાઇ સગ, મખાલા હશે સાથ માઠર બત ગ તજ મેહર દીલથી કરજે કમાલ, ફરીફુન પકડી કરો તમ નિકાલ

નથી એકસો ફુનીયામે તનાહ,
હશે સાથ બે લાઇઓની પનાહ
જઠડી પકડોને તે સુરઠારને,
કરે લાવી હાજર તે બટમારને

રખેલાલનુ સર કીધુ કલમ,
કિધુ આગમાં થર તેનુ લસમ

ફરીદુન સોલ વરશની ઉમરે પુગે છે

અહમદજી પાહાડના છુપા ગુફામાં, તે પરહેજગાર આયેદના પાહાડી મુલક અદર,
તેની માયાબરી પોસ્તપનાહમાં રહી ફરીદુન અતે મોલ વરશની ઉમરે પુગ્યો મોલ
વરશની ઉમરે જ્યાગ તે પુગ્યો, ત્યાગે એક રોજ તેણે પોતાની માતા શ્રાનક પાસે
જઈને નમનતાઈથી સમજરી પોતાની હસ્તી અને આનાદ વિશે સવાલ કીધો (4-5)

ફરાનક ફરીદુનને તેના જનમની
કાહાણી કહે છે

ફરાનકે ખોલી ધીરજથી જખાન,
“હકીકત સાલલ સખૂત ફિલજાન
હતો નેકજાત એક નર આખ્તીન,
વસ્તો હતો તે ધરાન સરજમીન
મનશની, કૂનશની હતી તેની નેક,
અહના ‘ને આલાસે કરતો વિવેક
હિમતે આલા અતી જોરમન્દ,
તૂખમે હતો તહેમૂરસ્પ દેવખન્દ
તે તારો પીઠર જગત આરકાર,
ખાચિન્દ મહારો રોશન ફિઠાર
જોહાકે જાણી નજીમથી ખખર,
જનમશે ફરીદુન સુરવીર નર
કરશે તે જોહાકી અમલ ખતમ,
ફરીદુન કરશે ખતમ તેનો દમ
એ જાણીને રહીયો તે જાફુપરસ્ત,
જાખિયો વુ તરફ તેણે હસ્ત
કતલ કીધો તારો પિઠર દીલજાન,
ગૂજર પામિયો તે રોશન-રવાન
જોહાકી ખભે બે બલા છે ખરાખ,
વતન પર પડે છે સિતમ બહિસાખ
મગજ ‘આખ્તીનનુ કહાડી બહાર,
ખવાડી બલાને પાખ્યો કરાર

કુશમન છે તે મારા જીવ-જાનનો,
ઉઠાવ્યો છે ફિતનો રમખાનનો”

* * *
કતલ ચાલી નિરદોશાની ચારો ગમ,
હતો ખસ જોહાકનો એજ હુકમ

કીધુ કલમ,
થર તેનુ લસમ

સકટ હજારો ‘ને દુખો સહી,
લઈ વુને જગલ લટકતી રહી
લઈ વુને ગઈ હુ પુરમાય મકાન,
હતી નહી કુમાલી ખિજ તે સમાન.
રખેલાસે તેના ખહુ પ્યારથી,
તૂને કિધો મોટો અતી લાડથી
કિધી ગાય તેખી જોહાકે કતલ,
રખેલાલનીખી ન રાખી નસલ
ખેજાન કીધી તે નિરદોશ ગાય,
વરશ ત્રણ સુધી જે બની તારી માય
લઈ વુને નાહકી બની બેસખર,
લઈ ગઈ તૂને અહમદજીની ઉપર”

* * *

ફરાનક પોતાના બેટા ફરીદુનને
જોહાક સામે જ ગ
ઉઠાવવા કહે છે.

“હવે વાત સાલલ ઓ મારા જીગર,
હકીકત કહીએ તૂને મૂખતેસર
કિધો છે તૂને કેરદેગારે પસન,
ખચાવે હવે વુ તહાફ વતન.
જગતમા થયો છે જુલમ આરકાર,
ધરાન થયુ છે અતી બેકાર.
વતનના સુખની ખીલી છે કળી,
જશે કુલ અધકાર ખિલકલ ટળી.

કરી જ ગ ઝેહાક કર જહક ખાક,
કતલ જેણે કીધો જમશેદ પાક
કતલ જેણે નિર્દોશ કિધા ગોસ્પન્દ,
કતલ જેણે દુધમલ કિધાં ફરજન્દ
કતલ કીધી પુરમાય નિર્દોશ ગાય,
કિધો જેણે મોટો અને તૂજ માય

કતલ જેણે કીધો તહારો પેદર,
બટકતી બની હુ લઇને પેસર
હવે ખેચ શમશીર વુ મ્યાનથી
કિનો લે તૂ જમશેદનો ધ્યાનથી,
હરએક જણનો એ એકરાર છે,
વતનથી ફરે તે ગૂંહાગાર છે (6)

ફરીદુનનુ ઝાહાકને મારવા માટે તત્તખગાર થયું

ઝેહાકના જીલમની આવી હકિકત પોતાની માદર ફરાનકવે મોહડેથી સાલલી, જવાન ફરીદુનનુ લોહી તેની રગોમા ઉછલી આવ્યું. તે પોતાની માતાનો ઉપકાર માની ઉલટમા આવી બોલ્યો કે —

“ આફરીન માત મારી વુ પર હજાર,
આલાર કિધો કેવો મુજપર અપાર
હતી નહિ મને આજ તક એ ખખર,
કે હતો આપતીન નેક મારો પેદર.
ખખર સાલલી છે મે આન નહથી,
કે તોખમે છુ તૈમુર-દેવખ નહથી
અગર જોરવર ટે ખરેખર શીર,
વિના અજમાયશ અને ના દલીર
હતો જ્યારે જગમા ઝેહાકી અમલ,
ફરીદુન ખાળક હતો ખહુ અખલ.
ફતેહમદ માદરેમન મહેરખાન,
ના કર દીલમાહે કંઇખી ગૂમાન
તણુ આજથી હું વતન અફખરજ,
નિગેહખાન થશે મારો ગેલીફરજ.”

હુકમ છે અગર એવો મઝહાનનો,
કરૂ ખાક- દુશમન ઇમાનનો
હલક કાપી પુરમાય, કિધુ તેણુ ખુન,
સહિ કેમ ફરીદુન જીલમ એ જણુન
કતલ કીધો મારો પિદર નેકગદ,
કિનામા મચાઉ લમકર ફેસાદ
કરૂ નહિ જર્મીન ને જમાને જરૂર,
કરૂ તે દરજને વતનથી ફર
પુરમાય ખુનનો ઉઠાવી પૂકાર,
કાહડ એ શયતાનને દેશપાર.
કરૂ વાહલુ ફતેહ વતન મૂજ ઇરાન,
વતન હાજ ખાતર સદકે છે જાન
અગર છે મદદ તે મઝહાન પાક,
કરશ જઇ જલમ ઝેહાક ખાક (7)

ફરાનકે ફરીદુનને જાહેર નહીં ખનવા સમજાવવું.

ઉલટમા આવેલા ફરીદુનને રણુના રગ ઉપર ચહુડેલો જોઇ, તેની માતા ફરાનક તેને સમજાવવા બોલી કે. “ દાનેશમદ દીકરા, એવી રીતે વગર વિચારે હુલગામ કરવી ના રવા છે નજીમીઆની આગાહી છે, કે ઝેહાકનો દોર ફરીદુન તોડશે, પણ વુ એકસો ઝેહાકને કેવી રીતે જોર કરી શકશે, તેનો ખ્યાલ કરવો રવા છે તે બદુપરસ્ત બેરમદ છે, અને તાજ તખતનો માલિક હોવાથી તેની ખીદમતમા હજારો સીપાહો કમર બાધી લડવા તખમાર છે તારી પાસે લશ્કર કે સીપાહો નથી, માટે વુ ધીરજ ધર, અને જવાનીના જોમથી ઉશ્કેરાઇ જોખમકારેલા કામની અંદર વગર વિચારે ના કપલાવી દે” (8)

જેહાકે પોતાના જીવનમંથી ત્રાસી રેહલી રમ્યતને મનાવવા માટે તકયાર કરેલી યોજના

એક હાથ ઉપર ફરીફુન જેહાકને જેર કરવાની તક જોતો રહ્યો હતો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર જેહાકે પોતાના ખભા ઉપર લાગુ પડેલા દરદ માટે ધરાનીઓની ચાલુ રાખેલી કતલથી શેહરમા બેઠેલી અને જીવનમંથી ફરીયાદ એટલી બધી તો ફેલાઈ ગઈ, કે અ તે ત્રાસી રેહલી રમ્યતને શાત પાડવાની તે હવે કાંઈ તબવિજ કરવા લાગ્યો.

ફરીફુન હજુ તેને હાથ પકડાયેલો નહીં હોવાથી તે ધારતીથી અધમુવા જેવો થઈ ગયો. તે જોઈને હોવા છતાં કમરમાથી વાકો વળી ગયો. ફરીફુનને દુધ પાષ ઉધારનાર ગાયને કતલ કરાવી, પણ ફરીફુન તેના હાથમાથી છટકી ગયેલો જાણી તેની ફિકર વધતી ગઈ શેહરમા શાતી ફેલાવવા તેણે કેટલાક દાનાવ મોખેદો અને દસ્તુરોને પોતાની પાસે જીભાની તેમને સમજાવીને મનાવી લીધા, અને તેમને કહ્યું કે :—“ એક એવી અરજ લખી કાઢાડો, કે જેહાક જેવો નેક, બલો અને રાસ્ત ધનસાધ કરનાર પાદશાહ ધરાનના તખ્ત ઉપર આજ સુધી બીજો કોઈથી થયો નથી રમ્યતમા તે ગેરઈનસાધ બિલકુલ ચાલવા દેતો નથી. દુખીઓની દાદ લેનાર તેના જેવો બીજો કોઈ નથી.”

એવી બાબત તે મેહજર અદર લખાવી, તે મેહજર ઉપર શેહરના આગેવાન અમીરો અને દરબારીઓની સહી લેવા, અને જાહેર બજારમા તેમજ મોહલ્લાઓમા એવાં જાશાણો કરી લોકને શાત પાડવા તેણે સમજવું.

આ મેહજર યાને લખત ઉપર જેહાકની બીહીકથી કરીને ધણાક મોખેદો અને દસ્તુરો જેહાકની સમજાવટથી મોહલ્લે મોહલ્લે ફરી જેહાકની તારીફ ગાવા લાગ્યા.

મોખેદોએ જાહેર મોહલ્લાઓમા ભેગાં

થયલાં લોકોના ટોલાં આગલ

જેહાકની સીફત ગાવી.

“સૂણો સજ્જનો તમ સૂણો નામવર,
સૂણો તમ તવ ગર નારો ‘ને નર

નસીબો છે રમ્યતનો આબહાર,
છે જેહાક જેવો બલો શેહરીચાર.
જગરમા ભરી છે મનશની નેક,
હીલે દયાલુ મયાલુ વિવેક
છે ખખ્ત ધરાનનું બહુ ખૂલ્લું,
છે શાહ જેહાક સહુને પસન્દ.”

જેહાકની ખોટી સીફત મોખેદોને કરતા સાંભલી કાવેહ

નામના લુહારનું તેઓ ઉપર ગુસ્સે થવું.

આવી રીતની જેહાકની ખોટી તારીફ જાહેર રસ્તા ઉપર મોખેદોને કાવેહ નામના એક લુહારે કરતા સાંભલી તેનું શ્રેણી ઉઠેલી આગ્યું. કેમકે જેહાકના ખભા ઉપર લાગુ પડેલા દરદ ઉપર મુકવા માટે, માનસના બેગ મેનવવા જે જવાન ધરાની-ઓને મારી નાખવામા આવતા હતા, તેમા આ લુહારના સતર છોકરાઓમાથી સોલ છોકરાઓને મારી નાખી, તેમના બેગનો ઉપયોગ જેહાકના ખભા ઉપર કરી દેતો. આ કારણને લીધે જ્યારે કાવેહ લુહારે જેહાકની આવી ખોટી તારીફ થતી સાંભલી, ત્યારે તે ગુસ્સે થઈ મોખેદને કેહવા લાગ્યો. —

“તૂ છે કોઈ મોઢેઢ કે અહેરેમ ન ?
બેઠો છે બાજરે લેખને શુ ફેર
સૂણે કોણ તારી ગલત વાત છે,
તૂ મોઢેઢ નથી, કોઈ કમળત છે

કહાં જમશેઢ સમ જેહાંદાર છે,
પલીઢીનો આજે રોજગાર છે
થયુ અખત ધરાનયુ ખારજાર,
મલ્યો શાહ ઝોહાક અડો નાઅકાર.

ખૂશામત કરે છે બની બેલગામ,
ફિસે છે ઝોહાકનો વુ ગુલામ”

કાવેહના અહારમાં ઓકરાનુ ચોરાઈ જયુ .

શેહરમા તેમજ દરબારમા જ્યારે એવો જોર, જીલમ, અને જખરદસ્તીનો મામલો ચાલી રહ્યો હતો, તેનામા કાવેહ લુહારના અહાર ઓકરા માહેલો જે એક છેલ્યો દીકરો બાકી રહ્યો હતો, તેને જોહાકના સીપાહો મોહલ્લામાથી એકદમ છુપ છાપ ઉઠાવી, જોહાકના બાદશાહી બાવરચીને હવાલે કરવા લખ ગયા. આ બનાવની ખબર લોકોએ તુરતજ કાવેહ લુહારને યુઆડી, અને તે ખબર સાંભળતાજ કાવેહના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહી.

કાવેહ લુહારનુ જોહાકની દરબારમા પોતાના
દીકરાને પાછો મેલવવા જવું

જોહાકની દરબારમા અમીરો અને દરબારીઓને મનાવી લેજાને સાર, મેહજર ઉપ- તેમની સહી વવામા આવતી હતી, તેવામા જોહાકની દરબારમા એકાએક ફરીયાદના પુકારે સબઘાયા આ ફરીયાદનો પુકાર ઉઠાવનારને જોકે પોતાની દરબારમા તુરતજ દાખલ કરવાનો હુકમ કીધો તે ફરીયાદ કરનાર કાવેહ લુહાર પોતે હતો. જોહાકે તેને બુધાર્થ યુછતા તેણે પોતાની ફરીયાદ રજુ કીધી

હુકમ કીધો ઝોહાકે સૂણી પૂકાર,
ખૂલાવો છે કોણ મરદ દુખિયાર
હાજર થયો એક કઢાવર મરદ,
અલવત બાણુ, દીલમે દરદ
જોઈ કેહરથી બહુ તપેલો ગરમ,
ઝોહાકે પુછીયુ બનીને નરમ

“અએ મર્દ દુખિયાર સાલલ સવાલ,
કહે તારી ઉપર શુ છે મલાલ”
કુટી સર તેને કીધો પૂકાર,
“નામે છુ ‘કાવેહ—અહગાર’ લુહાર
ફરીયાદ મારી સૂણુ શેહરીયાર,
તુએ મારી જીહગી કીધી ખુવાર
કિધુ છે તુએ માફ ખાનુખરાખ,
ગજબ છે, સીતમ છે, અલમ બેહિસાખ
અગર તુ નથી આહતો કારે જજન,
કિધા મુજ ફરજ ન્હોના કાંચ ખુન

દિકરાઓ મારા હતા કુલ અહાર
સત્તરને કાપી કિધા તુએ ઠાર
એકજ રહ્યો તો જે નુરેચસમ
લૂટી તુએ લીધો દરવા ખતમ
અરે ઓ સિતમગર બે મુજ હાલ
કિધો મારો સસાર તે પાયમાલ
ખતા શુ મહારી, ચુનાહુ શુ કીધ
કે સત્તર ફરજ ન્હોના જીવ લિધ
કયા કર મુજખર બક્ષી પિસર
ફરજ ન્હો ખાતર જલે છે જીગર
બને જ્યારે જગમા ધનસાન પીર,
દિકરાઓ તેના બને દસ્તગીર
નથી ખ્યાલ કરતો તુ જગ જહાનને
નથી ખ્યાલ કરતો તુ ચઝહાનને
હુ બેગૂનાહ છુ અહના લુહાર
જમાનો દિધો મહારો તે અધકાર

અગર રાસ્તીનો તુ છે ધણી, | અગર રાસ્તીનો તૂને છે ખિયાલ,
 ધનસાફ કર તુ મેહરબા બની | મને આપ માફ નિરહોશ બાલ.
 જીલમ સેહસે બન્હો, ન સહેસે ખૂદા
 જીલમ છે બન્હા ઉપર નારવા "

એહાકે અતકરણના ડખથી ડરોને કાવેહને
 તેનુ ફરજન્દ પાધુ આપવુ

કાવેહ લુહારની હિમત જોઇ, અને તેની દલીલ સાબતી એહાકે ડખ થઇ ગયો. કાવેહની દલીલ અને તેની હિમતથી તે જીલમગારનુ અતકરણુ તેને ડખવા લાગ્યુ, અને નાહિમત બની જઇ, તુફાની કાવેહને મનાવી લેવાની મતલબથી, તેના દીકરો તેને પાછો સ્વાધીન કરવાનો હુકમ કીધો, અને તેને ઠંડો પાડી એહાકે પેલા મેહજર ઉપર સહી કરવા કાવેહને જણાવ્યુ.

એહાકે સામે કાવેહ લુહારે બલવો ઉઠાવવાની શરૂઆત કરવી

કાવેહ લુહારે તે મેહજર તુરતજ હાથમા લઇ ખાનથી વાગ્યો, અને તેમા જીલમગારને એહાકેને નેક, બલો, અને રાસ્ત ઈનસાફ કરનાર તરીકે દરશાવેલો વાગ્યો, તેના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહી, અને ગુસ્સાથી લાલ બની, દરબારમા બેઠેલા અમીરો દસ્તુરો અને મોબેદો, તથા પહેલવાનો તરફ નજર કરી, તે પુકાર કરી બોલ્યો —

“ શુ આ છે મેહજર, જીલમીલખત,
 શુ માગોછો એ પર તમે દસ્કત
 ગજબ છે, અલમ છે, રબ્બે-મહુન,
 વતનનો શુ બેઠો છે અરગસ્તે ફન.
 અરે દસ્તુરો, પેહલવાનો. દલીર,
 ઓ આદીલ, ફાજીલ. જવાનો પીર
 શુ અકલ હા થઇ, બોચા કેમાગ,
 કિધી તમ લોકોએ એ પર સાખ
 શુ ભૂલીયા ખૂદાને બની બેદીન,
 શુ ભૂલીયા છોડી ધરમ ‘ને ચકીન.
 નથી વાહલી બેદીની ધજત ‘ને માન,
 નથી બેહન, માદરની હૂરમત ધ્યાન

લહુ શુ જમાનાનુ કાલુ થયુ,
 શુ હોજબ તમુને વહાલુ થયુ ?
 ૧૨૦૦

નથી રાસ્ત એહાકે, જીલમ દીન રાત,
 મલી દેવ સગ તમ કરો જીલમાત-
 નથી કરતો મેહજર એ હું ટકુલ,
 સરજત એ ખતની છે ખાક—ધુલ ”
 કિધુ ફાડી કાવેહ મેહજર ખરાબ,
 જોઇ હામ એહાકે થયો સુરખાબ
 બગલમા ઉઠાવીને લીધો પિસર,
 ગયો ત્યાથી ચાલી કાવેહ બેડર.
 જોઇ તેની હિમત, જોઇ તેનો તાબ,
 દરબાર સારી બની લાજવાબ

કાવેહએ તે મેહજરના ફાડીને તુકડા કરી નાખ્યા, અને પોતાના દીકરાને બમલમા ઉઠાવી, એહાકેની કાષ્ઠી દરકાર કીધા વગર, તેની દરબારમાથી તે ચાલી ગયો લોકો કાવેહને તેના ફરજન્દ સાથ પાછો ફરેલો જોઇ તેની આસપાસ ફરી વલી બળર પુછવા લાગ્યા. કાવેહ બજરને મુખે ઉઘો રહી પુકાર કરી તમામ રમયતને ધનસાફ માગવા માટે ઉચ્ચકરવા લાગ્યો. લોકો તેને સાબલવા મોટી સખ્યામા એકઠા થયા, અને કાવેહની દરખાસ્ત અને તેના વિચારો સાથે એકમત થઇ, તેઓ પશુ ફરીયાદ અને ધનસાફના પુકારો ઉઠાવવા લાગ્યા.

ફરીદુનના સુખનુ:--“જે શખ્સ પોતાના મા બાપ સાથે
બંધી કરે, તે પોતાના ફરજ ન્દોથી નેકી કદી નહીં જોય
[૨] જે શખ્સ પોતાના મા બાપને માન નહીં આપે,
તે શખ્સ પોતાના ફરજ ન્દોથી માન નહીં પામે
[૩] જે શખ્સ પોતાના બાઈઓ સાથે દુશમની કરે,
તે શખ્સ બાઈના ફરજને લાયક નથી
[૪] દુનીયાના લોકો યાદ રાખજો, કે
આજમાનો તમારી કરણીનું ફક્તર છે,
માટે તેમા નેક કામોના લેખ કરી
રાખવા કે મીનાઈમાં તે કામ
આવે.”

જ્યારે લોકોને પોતાની આસપાસ કાવેહું જમાવ થયતા જોયા, ત્યારે તુરતજ તેણે પોતાની કમર ઉપર બાધીયુ આમડુ છોડી પોતાના નેજાની નોક સાથે બાધી, તે ઉપર હવામાં ઉડાવી પુકાર કરતો મોહલ્લાઓ અને બજારોના ચોકમાં ભાસાણો કરવા લાગ્યો —

ફરીદુનને જમ મલવા માટે કાવેહું લુહારે ધરાની
ખસકતને જમાવ કરવી

“ ઉઠો દીનદારો, ઉઠો નામદાર,
ઉઠો તમ ગરીબો, ઉઠો માલદાર
ઉઠો કામદારો, ચઝદાં પરસ્ત,
કરો દુર જુલ્મીનો જલ્મ દસ્ત
ઝોહાકથી તમ થયાં હો તખાહ,
તો ચાલો ફરીદુનની લેવા પનાહ.
ફરીદુન સલામત, પૂકારો સહુ.
હટો દેશ ખાતર, રેડો હહુ
પૂકારો જોહાક છે અહેરેમન,
ચાલો ફરીદુન ધરીયે ચરન.
આ ઝુન્ડો ફરીદુનનો છે હલકાર,^૧
ફરીદુન ઉપર કરો જીવ નેસાર ” (12)

* * *

પૂકારી ફરીદુન નામે પૂકાર,
જમા જ મીઝોને કિધા ખીશિયાર
હજારો જવાનો અને પેહલવાન,
ફરીદુન નામે થયા શાહમાન.
હજારો ખૂશીથી થયા હમસગ,
ફરીદુન ખાતર ધરીને ઉમગ.
જએ જગ ખલવો, જએ જગ ખહ,
જએ જગ ફેસાહ, ફીદર, ફહ.
મલ્લી કુલ રધયત ખની લરકરી,
લિધી તેઓની કાવેહું એ અફસરી.

હતો જે જગાએ ફરીદુન વાસ,
ગયા સરવે સગ મલ્લી તેની પાસ.
હજારીમે હાજર ઉભી અનજુમન,
ખૂકીને ફરીદુનને કીધું નમન
ખૂશી થાયો જોઈ તે ધરાની મજા,
ખૂશી થાયો જોઈ ચાંમડાની ધજા
ધજા ચામની પર કિધો સગાર,
જડયા લાલો-ગોહર અર્ધી આખદાર
પૂકારી જોલ્યો ફરરોખ શાહ
“ધરાનીઓ લેવ આ ધજાની પનાહ
ખૂદા રાખે કાયમ ધજા આખદાર,
જોલખાશે એ ઝુડો-એ-કાવેઆન
જગમાં એ ઝુડો થશે આશકાર,
કરશે જુલ્મી જુલમને ખૂવાર
એ ઝુડા પર રેહમત પરવરહેગાર,
ખદી ‘ ને જીરધનો થશે ટાલનાર
એ ઝુડો મૂખારક છે ધરાંનનો,
ગણુ કુલ ધરાંન જીવ જાનનો,
ગગન તક એની ઉડશે ધજા,
રેહશે ફતેહુમદ ધરાની મજા.
ચમકશે ખલક પર મિસલ મુસ્તરી,
કરશે એ રોશન ફીરોઝગરી
ઉડાવી ધજા એ પૂકારો ધરાંન,
કાયમ રહો ઝુડો-એ-કાવેઆન ” (13)

કાવેઆની ઝુન્ડાની ઉત્પત્તિ અને તેની હકિકત.

ધરાંનનો આ ઝુન્ડો પેહેલ વેહલ્લો કાષિહ નામના લુહારે પોતાની કમર ઉપર બાધવાના આમડાને બનાવી, લોકોને ઉલ્લેખે ફરીદુનની પનાહમાં જવા તેણે એકઠા કીધા હતા. કોઈ લખનાર એ ઝુન્ડાને ‘ કાવેઆનીરે ’ અને કોઈ એ ઝુન્ડાને ‘ ગાવેઆની ૧ ’ કહે છે.

૧. હલકાર યાને પેગામચી. ૨. શરસી બાપામાં ‘ ક ’ અને ‘ જ ’ નજદીક એક સરખી રીતે લખાતા હોવાને લીધે કોઈ લખનાર ‘ ગાવેઆની ’ લખે છે.

ફરીફુને એ ઝુન્ડાને પોતીકા ઝુન્ડા તરીકે જાહેર કરી, તેને કીમતી બાલ ગોહરથી સગાર્યો હતો. ફરીફુન પંડીના દરેક પાદશાહ તેને ઘણાજ લાગ્યશાલી ગણના હતા, કેમકે તે ઝુન્ડા તરીકે ધરાનીઓએ મહાન મોટા જગા અને લડાઇઓ ફતેહ કરી હતી જ્યારેબી ફતેહ થતી, ત્યારે આ ઝુન્ડાને સગારવામા આવતો હતો.

જમાનાના દોરને લીધે, એ ઝુન્ડાએ પાછમથી અનેક ચઢાડતી-પડતી દીડી હતી. કિયાની વશ પછી તે હખામતી વશના પાદશાહોને હસ્તક ગયો હતો, અને છેલ્લે દારા પાદશાહની સક્તનમા, તે ફતેહ અને કિરતીની ઉચામા ઉચી ટોચે પુગ્યો હતો. પણ રમી સીકદરે જ્યારે દારાને માહત કીધો, ત્યારે એ ઝુન્ડાની પડતી આવી હતી.

પણ અર્દશીર ખામેશને યુનાનીઓને જોર કરી, ધરાન દેશનો છુટકારો જ્યારે તેઓના હાથમાથી કીધો, ત્યારે પાછો આ કાવેઆની ઝુન્ડો જાહેરમા આવ્યો હતો, અને ધરાની પાદશાહો તેને માન આપવા લાગ્યા હતા. આ નેની નવી કિરતીવાલી જીંદગી લાવ્યો વખત ટકી નહી, કેમકે સાસાની વશનો છેલ્લો પાદશાહ યઝ્દજર્દ, ૪૦ સં ૧૨૬ ના સાલમા કાફુશીયાની લડાઇમા આર્યો સાથ લડતા હાર ખાઇ નાહડો, અને ત્યારે એ ઝુન્ડો પણ જાવેદાનનો તારાજ થયો.

આ ઝુન્ડાનું કદ કહે છે કે લમાઇમા ૨૨) અને પોહ/ગાઇમા ૧૫) શીટ જેટલું મોટું હતું. જુદા જુદા પાદશાહોએ તેને કિમતી ગોહરોથી સગારેલો હોવાને લીધે, તેની ઉપર જડેલો કિમતી ખજાનો આરખેને હાથ ગયો હતો.

ફરીફુને ઝોહાકને મારવા માટે ગાયની સીકલને ગુરજ બનાવવો.

એ ઝુન્ડાને ફરીફુને હાથમા લેઇ ધરાનીઓની સાથે મલી ઝોહાકને જોર કરવાનું જાહેર કીધું.

ફરીફુને પોતાના બે મોટા ભાઇઓ 'કયાનાશ' અને પુરમાય 'ને યુનાવી એક ફુશીયાર લુહારને તેડી લાવવા જણાવ્યું, અને તે લુહારની પાસે ગાયની સીકલને એક ભારી લોખંડનો ગુરજ બનાવી લીધો, અને તે માટે તેને મોટું ધનામ આપી રવાના કીધો.

જગની સમક્ષી સામગ્રી તર્જવાર કીધા બાદ, ફરીફુન પોતાની માતા દુરાનક પાસે હથીઆર સજ તેણીની રજ લેવા ગયો.

કેમર પર બાધી કેમરબધ ખાસ, પેહડીને કોલાહ ગયો. માત પાસ નમીને કહ્યું: “ માદરે પાકંગદ, કરે રખ હાસલ તારી મુરાદ હવે જાઉં ઝોહાક કરવા ખતગ, હજારો ધરાની સિપાહ છે સગ છે લાઇ બે મુજ અજીજ દિલજાન, ઇફાજતથી રાખસ આખો સમાન આ સમશીર, તફગ સગ તીરો-કમાન, કેમકે સાથ છે આ ગુરજ ગાવેઆન

પુરમાય ખુનનો ઉઠાવી પૂકાર, ગુરજ ગાવમુખથી કંડે તેને ઠાર વતનથી કંડે ફર શયતાનને, પવિતર કંડે પાકે ધરાંનને ફતેહ જમશેદુ કંડે તખત-તાજ, કંડે તેની ઉપર તૂને સરકરાજ, ટૂંઆ કે મને છ કરી ખદગી, ખલી ખદગી વન કુલ જીંદગી

* * *

ફરીફુનનું માદર ફરાનકની રબથી ઝોહાકને જેર કરવા,
અલબરૂજ ઉપરથી નિચે ઉતરવું

ભરી નયન નીરે કિથો રબ ચાહ, હરવખત સુરકીલ જેને પનાહ,
ફરાનકે માગી મનની સુરાદ મેહરવત તહારી કરને નિગાહ
“અરજ છે મહારી એા ફસ્તગીર, ફતેહમન્દ કરને ફરીફુન પિસર,
સપુરક કંરુ છુ વુને મારો વીર અરજ એ શુભાફ મુકાવી સર (14)

ફરીફુનની ઝોહાક ઉપર ચહુડાઇ. સરોશ ચઝદની મુલાકાત

ખોરદાદ રોજને દાહડે, ફરીફુન પોતાના બાપ આખતીન અને પુરમાય ગાયના
કીનામા કમર તગ કરી, પોતાના બને બાઇઓ અને ધરાની લશ્કરને લેઇ,
અલબરૂજ પાહાડ ઉપરના પોતાના પાહાડી મકાનમાથી નીચે ઉતર્યો.

કહેછે કે એક રાત્રે સરોશ ચઝદની ફરીફુનની સાથ મુલાકાત થઇ, અને
તેણે કેટલીક અફસુન અને નીરગ ફરીફુનને શીખવી^૧ આ નીરગોની બરકતથી, ફરીફુન
કુદરતના બેદ બરમ જાણી શકતો હતો, અને તે નીરગોની બરકતથી લોકોના
કુબ દરદો તે સાજા કરતો હતો.

ફરીફુનના બાઇઓએ ફરીફુનનો જાન લેવા રચેલું કાવતરું.

ઝોહાકને જેર કરવા ફરીફુને પોતાના લશ્કર સાથ, ‘બએતલ મકદસ’ તરફ કુચ
કરવા માડી

ધારેલી મજલે પોહાયવા આગમજ ફરીફુને લશ્કર સાથ એક પાહાડની તલેતી
હેઠલ પડાવ નાખ્યો રાતને સમે ફરીફુન તે પાહાડની તલેતી હેઠલ સુતો હતો, તેવામા
તેના બે બાઇઓએ, તેની કિરતીવત કુનેહથી અદેખા બની તેનો છવ લેવાનું કાવતરું રચ્યું.
રાતની અધારીમા કોઇની તેઓ ઉપર નજર નહી પડે તેમ તેઓ પેલા પાહાડ ઉપર
ગયા, અને ઉપરથી એક મોટો પથ્થર તેઓએ ફરીફુન ઉપર વેર લેવા, ઉપરથી મખાડ્યો.
ફરીફુનનો નાશ કરવાની મતલબથી બને બાઇઓએ આ કામ સાથે મલી કીધું હતું.
આ તેમના કાલા કરતુકની ખમર કોઇને હતી નહી, પણ ફરીફુન આ સધલો મામલો
નિન્દમા હોવા છતાં, જોતો હતો પથ્થરના ગબડવાનો અવાજ થતાજ તે જગી ઉઠ્યો,
અને સરોશ ચઝદે શીખવેલી નીરગ પહડતાજ, તે ગબડતો પથ્થર એકદમ અટકી ગયો,
અને ફરીફુનનો છવ બચ્યો.

ફરીફુનનું અરવન્દ નહી ઝોહાકી બએતલ મકદસ જઇ પુમવું.

આવી રીતે ફરીફુન પોતાના બાઇઓના પ્રપચમાથી બચી, લશ્કર સાથ તે

૧ ફરીફુન એક તખીબ તરીકે જાણાયેલો હશે, એમ કેટલાક પુસ્તકો ઉપરથી માલમ
પડે છે. એ વિશે ફરવરદીન યસ્તના ફૅ ૧૩૧ મા જણાવ્યા પ્રમાણે, કીક, તાપ, કેહવાટ,
ટાહયો તાવ, અને છુરી શેહવતની સામે થવા માટે, અને સાપથી ઉતપમ થતા કુખોની સામે
થવા માટે, આખતીનના બેટા અરો ફરીફુનના ફરોહરને આરાધ્યો છે. (૬૧૦ છ૦ જ૦ મોદી.)

૨. હાલના જમાનામા જણાયેલું જેઝસમ શેહર જ્યાં ઝોહાકનો શાહી મહેલ હતો.

આગલ વધ્યો, અને અરવંદ^૧ નદીને કિનારે આવી, નદી કેમ ઝાલગી જવી તેના વિચારમાં તે પડ્યો.

તે નદીના રખેવાલ ઝોહાકનો નોકર હતો તેણે નદી ઝાલ જવા માટે ફરીફુનને મળવાઓ આપવા ના પાડી જણાવ્યું કે —“ઝોહાકે એવું ખાનગી કરમાન કેલવાડ્યું છે, કે જ્યાં સુધી તેની મોહોરખંધ પરવાનગી દેખાડવામાં આવે નહીં, ત્યાં સુધી કોઇનેય નદી પસાર કરવા માટે મછવો નદીમાં ઉતારવા દેવો નહીં.

આ ખબર મલતાંજ ફરીફુન ગુસ્સે થયો, અને દામગ્રીસ નદીના ઉડા પાણીની જરાખી દરકાર કીધા વગર તે ઘોડે ચઢી બેઠો, અને પોતાના ઘોડાને નદીના પાણીમાં દોડાવ્યો. ફરીફુનની આવી હિંમત જોઇ તેનું તમામ લશ્કર તેની પછવાડે નદીમાં પડ્યું, અને ખુદાની મેહરથી તેઓ સધલાં તે નદી પસાર કરી ઝોહાકના પાયતખ્ત-વાલા શહેર ખ્યેતલ મકદ્દસને કિનારે જઇ પુગ્યા.

કિનારે ઉતરી જગલમાંથી શહેર તરફ ફરીફુન ચાલ્યો. શહેરમાં પુગતાંજ તેણે ઝોહાકનો મેહેલ જોયો, અને તે જોતાંજ ફરીફુને તે મેહેલને ઘેરો ઘાલ્યો, અને પોતે પોતાનો ગાવેઆની ચુરજ ઉઠાવી મેહેલની અંદર બેઘડક દાખલ થયો.

ફરીફુનને આવી બેઘડક રીતે મેહેલમાં દાખલ થયેલો જોઇ, કોઈખી ચોડીમાનની હિંમત તેને રોકવાની કે અટકાવવાની ચાલી નહીં. જે કોઇ હિંમત કરતા તેઓ જાનથી જતા, મેહેલમાં દાખલ થઇ ફરીફુન ઝોહાકની શોધ ચલાવી રહ્યો.

ફરીફુનનો પાદશાહ જમશેદની બેહનો સાથ મેલાપ થયો.

પકડવા ઝોહાક ખનીને અધીર, ધસિયો. શબેસ્તાન અંદર વીર કિઠી ત્યાં સુધર બે નાજનીન, બહુ રૂપવતી હતી મહેજખીન હતી તે બેહન બે જમશેદની, ખિગાનાને જોઇ અજબ તે ખની નમીને કહ્યા તેણાઓએ સૂખનઃ “જીવજો જ્યાં તક છે આ કંહન જાહેર હમુને તું કર નેક ફાલ, કહે નામ તારું, કહે તારો હાલ. તું ‘ખ્યેતલ મકદ્દસ’ ભલે આવીયો, ભલે આવીને તું હિયા ફાવીયો. અજબ તારી હિંમત ઓ શેરગીર, કે સિ હના ચુકમે ધસીયો ફલીર હાલત હમારી થઇ છે તખાહ, જમાનાએ ના ફીધી હમને પનાહ

૧૩૦૦

સહી હેરેમનથી છે રજો બલા, કરી ખ્વાર હમને ગયો અઝહા નથી જોયો તુજ સમ હમે નરપતી, કિધી હોય જોણું હિંમત અતી જીતી જગ લીધું તૂએ તેણું તાજ, તલેસમ તોડી થયો સફરાજ”(15)

* * *

સાંભલી ફરીફુને ફીધો જવાબ “સૂખન સાભલો તમ અએ માહેતાબ નથી કોઇ ટાયમ રહ્યું તખ્તો-તાજ, નથી રેહ્યું ટાયમ નસીબ ‘ને નાજ. આખતીન મહારો પેઢર મેહરખાન, લિધો તેનો જોહાકે એક રોજ જાન. કંતલ કીધી નિર્દોશ કુધમલ ગાય, પુરમાય હતી જે મિસલ સુજ માય.

૧. અરવંદ નદી હાલના જમાનામાં જણાયેલી દામગ્રીસ નદી.

કિનામા કંમર મે ખાધી છે તગ, | સર તેણુ તોડુ ગુરજ ગાવચેહેર,
આવ્યો છુ લડવા ઝોહાક સગ | જરાખી કંડુ નહિ તે પર મેહેર
ગમ ના કરો નાર ઓ નેકળદ,
ખૂંદા ખર લાવે તમારી મૂરાદ (16)

પેહલવાંન ગનદર્વનુ ઝોહાકને ખખર કરવા છુપી રીતે નિકલી જયુ

ફરીદુન જ્યારે બયતલ મઠસમા દાખલ થયો, અને ઝોહાકના મેહલ ઉપર તેણે જ્યારે
કુમલો કીધો, ત્યારે ઝોહાક પોતાના એક માનીતા પેહલવાન ગનદર્વને સ્વાધીન પોતાને
મેહલ અને જનાનખાનુ કરી, તે બીજે મુલક ગયો હતો. જ્યારે મેહલનો કબજો ફરીદુન
લીધો છે એવા ખખર ગનદર્વને પડી, ત્યારે તેણે ફરીદુનની સામે થયા વીના
મેહલનો કબજો આસાનીથી તેને લેવા દીધો, અને ફરીદુનના ફરમાનને માન
આપી તેને સાર એક મેહશીલ તેણે સંભારી, અને પોતે મેહલમાંથી છુપી રીતે
ઝોહાકને એ ખખર આપવા નીકલી ગયો તેણે ઝોહાકને જમ કહ્યું કે.—

<p>“ ખખર શુ કંહુ શાહ ગર્દનકશાન, ખરગરતે હીનની દિસે છે નિશાન અને લાગે છે હીન આવ્યો કુખી, દિસે છે વતન નહિ થવાનુ સુખી હુભા કુશમન શેહરમા હામ ઠામ, મેહલે ખર્ગીએ લશકર તમામ દિઠા મેહલ અહર ત્રણ નોજવાન, ઝોહાકે આલા દિસે પેહલવાંન</p>	<p>છે ત્રણમા એક અતી બેમિસાલ, અજબ રૂપ રંગે, ખૂલદ ચકખાલ કંમર છે નાહની, ખળ બીશિયાર, છે તેની સાથે લશકર અપાર થયો છે તે દાખલ, દિવાનેખાસ, કીધો તારા મરદાને મરદોને નાશ. પરાગન્દે કીધો તલેસમ તમામ, બેઠો ચહડી તખ્તપર પુર હામ ”</p>
---	--

આ હકિકત સાબલી ઝોહાક શકમદ બન્યો, અને ગનદર્વને પુછ્યું કે —

“ ત્યારે તો તેણી મારા કાષ્ઠ દીલગન દોસ્ત યા તો મારા મેહમાન હશે.”

ગનદર્વએ ઝોહાકને જવાબ દીધો કે —

<p>નમીને દિધો પેશકારે જવાબ: “ શુ મેહમાન તારા છે એવા ખરાખ લઈ હાથમાં એક ગુરજ ગાવેયાન, ધસી મેહલ અહર, છુસે જનાન ? મેહમાન એવા થલે ગુમનામ, ખને મેહલમા બેશરમ ખલલગામ</p>	<p>મેહમાન તારા અજબ બેઅફખ, જનાને જમને કરે છે ગજખ. લઈ બેઠો બેહને બેહાદાર જમ, કરે ના પ્રીકર, કે કરે ના શરમ. ધડીમા કરે તે ‘શહેર’ સમ નાજ, પકડે ધડીમા લખ-એ-અર્નવાજ</p>
--	--

ઝોહાકે ગુરસે થઈ ગનદર્વને ઠપકો આપવો.

આવી મજબનાક ખખર સાબલી ઝોહાકે ગનદર્વને ગુરસાથી કહ્યું કે—“અરે
હરામખદા, તારે સ્વાધીન મે મારે શેહેર અને મેહલ કીધા, તેની તે આવી
રીતે સમાલ લીધી ? નિમકહરામ, તું બેવફા થયો, અને મારા મેહલમા મારા

ફુશમનોને તે દાખલ થયા દીધા તાર કાલુ કર, આજથી તુ મારા મેહલનો રખેવાલ નથી ”

ગનદર્ ગોસ્થો :- “ જાલે તુ’ મને ખરતરક કર, પણ હવે તારો મેહલ કહા છે, કે તુ મને તેના રખેવાન કરે જ્યારે તાર રાજ તાજ કે તખ્ત રેહશેજ નહીં, ત્યારે તુ મને તારો નોકર કયાથી બનાવશે ”

ઝોહાકનુ ફરીફુન ઉપર ચહકાઇ કરવા જણુ.

આ દુ ખબરી ખબરે ઝોહાકના બદનના સાધા ઢીલા કરી નાખ્યા —

જેહાદાર ઝોહાકે જાણી ખબર, છલગ મારી ઉઠીયો, બની બેસખર લઇ ચેહલવાનો ‘ને લશકર સગ, ધસી દોડીયો જેમ દિવાનો પિલંગ હતા શેહરમા જે દલીરો જવાન, મલી જઇ ફરીફુન દિધુ તેને માન કિનાના કેહરથી મલી ખાસો આમ, ઝોહાકને જોઇ રૂઠયુ સારુ ગામ જમીન થાઇ આજેજ, જોઇ ધરફરી પૂકારોથી પાહાડો ગયા અહુ ડરી ગીરહથી થયા કુંલ કાલાં અખર ? જ ગ જોઇ પિગલીયા ખુની જીગર નિકલીયો એક આતશકહેહથી અવાજ : “ નથી ચાહતી રધયત જોહાક રાજ ” શુ અદના કે- આલા જવાનો કે પીર, શેરદીલ દલીરો, સુરા કે વીર કહેકે લલે કોઇ આવે કઝાક, જોઇતો નથી તખ્ત ઉપર ઝોહાક ધરી હામ રધયત, સજી શસ અગ, જમા થઇ જગાડી દિધુ એક જ ગ ફરીફુન સવારો નિકલીયા બહાર, નેજા ‘ ને સમશીર ધરી ધારદાર. રહી ગાજી ગડબડ ગજબથી લરી, લિધી ધરી ઝોહાકની લશ્કરી જમીન ટાંપી લરજી, હવા ઠરઠરી, વિજલી ચમકતા દીલમે ડરી

ધુલના ધુલાડા ‘ ને શોર-અકોર, હવા થાઇ કાલી, ઘટા ધનધોર પૂકાર એક નિકલીયો સાલારનો, પિછો છોડતા ના ગૂનહાગારનો પકડજો હમારા વતન ચોરને, કંઠી છોડતા ના સરજોર ને

* * *

જોઇ હાલ ઝોહાક તપી તાપથી, ગયો મેહલ તરફ તે છુપ છાપથી થયો પોરીદા ચેહડી અખતર બદન, લિધી સાઠ હાથ એક લાખી કમઢ કમઢ ફેકી મેહલે ગયો તે ચહડી, દિઠી ત્યા મેહડીલ રગથી લરી ધસ્યો લઇ ખજર, ફરીફુન ઉપર, પડી તેટલા તેની પર સહુ નજર. છલગ મારી કૂંઠીઓ ફરીફુન મહાન, લઇ હાથ દોડીયો ગૂરજ ગાવેયાન. જરખ એક ગૂરજથી કિધો સર ઉપર, જમીન પર તે પડીયો ખાઇ ચકકર ઘટી સરની કોલાહ, થઇ ગઇ ચૂરો, થયો જોર જાલમનો હમ પૂરો પડ્યો તેવો જકડી કમર બધ ધરી, ફરીફુન બોલ્યો પૂકાર એમ કરી કે : “ ઝોહાક જાલમ જીલમગાર શાહ, કિધી તુએ દુનિયાને બિલકુંલ તખાહ.

કિંકુ તુએ ઇરાનને ખારજર,
કિંધી નાર નિરહોશો તે ખૂવાર
૧૪૦૦

કિંકુ તન જમશેદ કાપી કલમ,
કિંધી નહી તુએ જરાખી રહમ
કિંધી તુએ વેરાન ઇરાન જમીન,
કિંધાં તુએ તારાજ ધરમ ને દીન

લહુની નહીમા ચલાવી તે નાવ,
કતલ કીધી નિરહોશ પુરમાય ગાવ.
કિંધી તુએ નાપાક પવિતર જમીન,
કિંધો તે કતલ મુજ પેદર આગતીન
કર આ ગૂરજથી તૂને હું ખતમ,
સમજ કે નથી તુએ લીધો જનમ

ફરીદુનને સરોશ ચઝદનુ ઝોહાકનો જીવ લેતા અટકાવવું

ગુસ્સાથી લાલ બની ફરીદુન ઝોહાકનો જીવ લેવા પોતાનો ગાવેયાની ગુરજ જોરથી
હવામા ધુમાવી જેવો તે તેને મારવા જતો હતો, તેવામા સરોશ યઝદનો ગેબી અવાજ
નિકળ્યો, અને ફરીદુન તેને મારવા અટકી જઈ તે ગેબી અવાજ સાંભળવા લાગ્યો - (17)

સરોશનો અવાજ એ હતો, કે “ફરીદુન સજીર કર ઝોહાકને મારતો ના ઝોહાકનો
મરવાનો વખત હજી થયો નથી એને જકડીને દેમાવદ પાહાડ ઉપર જ્યાં બે પાહાડો
સાથે પાસે પાસે આવેલા હોય, ત્યાં લેઈ જઈ તેના ગારમા તુ એને કેદ કર”

સરોશ યઝદનુ આ ફરમાન હતું, અને તે સાંભળતાજ ફરીદુન તેને તુરતજ
તાપે થયો. ઝોહાકનો જીવ નહી લેતા, તેણે તેને મજબુત બાંધ્યો, અને દેમાવદ પાહાડની
ખીણમા લઈ જઈ, ત્યાં તેને બંધ કીધો.^૧

ફરીદુને જશને મેહર ગાન કરવું.

આ ફત્તેહની ખુશાલીમા ફરીદુને એક મોટું જશન કીધું, અને ઇરાનને જીતી
ઝોહાકને દેમાવદ પાહાડની ખીણમાં કબેદ કીધો.

એ ખુશાલીનું જશન મેહર મહીનો અને મેહર રોજ કીધું, અને તે જશન મેહરગાનના
જશનને નામે ઓલખાયું હતું, અને આજ સુધી તે કુલે જરથોસ્તીઓ આવળે છે
ખર જોતા તો એ જશન મેહર મહીનો અને હોરમઝદ રોજે અસલ પડતું હતું, પણ
પાછલથી તે મેહર મહીનો અને મેહર રોજે ઉજવવામા આવે છે

ફરીદુનથી ઝોહાક પડ્યો બધમા.
કિંધો કેદ તેને દેમાવદમા
કિંધા કામ ફરીદુને અહુ ઇબદી,
કિંધી પાક દુનિયા, ‘ને નાજીદ બહી
તુ કર કામ એવા ઓ નેકગહ,
મૂવા બાહ તુને કરે સહુ ચાહ
ફરેરતો હતો નહી ફરીદુન પાક,
હતી સુરક-અબરની ના તેની પાક

સખાવત ‘ને ઇન્સાફ કરી તે ગયો,
મૂવા બાહ ગેતીમા કાચમ રહ્યો
ઓ દૂનિયા તુ કેવી છે બહાખવાસ,
કરી પરવરશ તુ કરે છે નિરાસ
કહા છે ફરીદુન ફરરોખ પાક,
કિંધો જણે પામાલ જુરો ઝોહાક
સૂતા જઈ સઘલા મલી પાકમા,
ખિછાના થયા મિટ્ટીએ પાકમા

૧ દેમાવદ પાહાડ ઉપર ફરીદુને ઝોહાકને પકડી બંધ કીધો, તે વિશે જુનદેહશ
બાબ ૨૯, ૬. હમા જણાવ્યું છે, કે ફરીદુને જ્યારે ઝોહાકને પકડ્યો, ત્યારે તેને દેમાવદ
પાહાડ ઉપર બાંધ્યો.

ફના એક રોજ સહુ સૂણો પારસી, | સખાવતની જે તુજમા ધુન છે,
ફનિયા અજબ રજ છે આરસી | સમજ તુખી જગમા ફરીફુન છે.

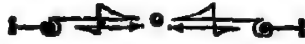
ફરીફુનનું ધરાનના તખ્ત ઉપર બેસવું.

આ ખુશખખતી બરેલા બનાવતી ખખર ફરીફુને માદર ફરાનક ઉપર રવાના કીધી,
અને તે નેકજાદ ત્યા આવી પોતાના ફરજ દને વાહલથી મલી

ફરીફુને મેહેર માસ અને મેહેર રોજ ઝોહાકને પકડી કેદ કીધી. અને એજ દિવસે
ફરીફુન ધરાનના તખ્ત ઉપર બેઠો, અને એક મોટું જશન આ જુવદ મલીમાની વાદમા
કીધું. (18) એ મેહેરમાનનું જશન શાહ ફરીફુને સ્થાપ્યું હતું (19).

શાહજાદો એરચ.

ધરાંન અને તુરાંન વચેના મીનાકેસાંની પહેલ્લી શરૂઆત.

શાહ ફરીફુને ઝોહાકને કેદ કરી તેને દેમાવદ પાહડ ઉપર બંધ કીધી, અને
ધરાન ઉપર પોતે રાજ ચલાવવા લાગ્યો. ચોતરફ જે જે બદીઆ ઝોહાકના અમલમા
ફેલાય રહી હતી, તેનો ફરીફુને નાશ કરી ફુનિયામા નેકીનો ફેલાવો કીધો.

ફરીફુનને પેટે ફરજન્દની વૃધી.

પચાસ વરસની ઉમરે પુગતા ફરીફુનને ત્યા ત્રણ ફરજન્દોનો જનમ થયો હતો.
તે ત્રણે બેટા હતા. વડાનું નામ સેલમ, ખીજનું નામ તુર, અને નાહના બેટાનું નામ
એરચ હતું.

ફરવરદીન યસ્તના ફકરા ૧૩૧ મા એરચને “અમ્મયવ” ને નામે ઓળખાવ્યો છે.

એ ત્રણે શાહજાદાઓ તાજને લાયક હતા એ ત્રણમા બે સહેરનવાજ અને એક
અરનવાજને પેટે જનમેલા હતા ફરીફુને એ ત્રણે બેટાઓને મોટા લાડમા ઉધારવા હતા.

એરચની ઓલાદ

એરચને પેટે બે બેટા અને એક બેટીનું ફરજન્દ હતું દીકરાઓ ‘વાનીતાર’ અને
‘અનાસ્તાખ’ ને નામે જણાવ્યા હતા, દીકરી, ‘નન્જ’ ને નામે ઓળખાતી હતી.

એરચને તેના બાઈ સેલમ અને તુરે અદેખાઇ અને વેરના સબબે મારી નાખ્યા
હતા એરચની ઓલાદ તેઓ ઉપર કીનો લીધી, તેથી તેઓએ પાછલથી એરચના બ ને
દીકરાઓને પણ મારી નાખ્યા હતા. એરચની દીકરીને પેટે અવતરેલી ઓલાદમાંથી

પાદશાહ મીનાચહેર

મિનૂચહેરના મુખ્યુન:—“સ સાર જે છે તે ઉનાળાના વાદળ,
તથા શીયાળાના તડકા સમાન છે, જે હમેશ,
સુધી રહેતા નથી.”

મીનાચેહરનો જનમ

થયો હતો તેણે પોતાના વડવા એરચનુ વેર તુર અને સેલમને મારી નાખી લીધું હતું.

ગીરદોગીના શાહનામા પ્રમાણે એરચનુ દારતાન નીચે પ્રમાણે છે

એ ત્રણે દીકરાઓ જ્યારે ઉમરે પુગ્યા, ત્યારે પાદશાહ ફરેદુને તેઓને દુનિયાઇ સસારમા નાખવાનો વિચાર કીધો

ફરેદુને પોતાના દીકરાઓ માટે બાઈડી મો શોધી લાવવા પોતાના એક વિસ્વાસુ દરમારી જ ન્દેલને ફરમાવ્યું.

એક દિનમે ફરેદુને જ ન્દેલ નામના પોતાના વીસ્વાસુ દરબારીને બોલાવી, પોતાના દીકરાઓ માટે ત્રણ ઉચા ખાનદાનની દીકરીઓ શાદી માટે શોધી કાઢડવા ફરમાવ્યું આ કામ બજાવવા માટે ફરેદુને જ ન્દેલ ધણેજ લાયક માલમ પડ્યો

કિંધી શાહ ફરેદુને યોગમ નજર, દિઠો તેણે જ ન્દેલ ખુબ પૂર હૂનર કહ્યું એમ ફરીદુને મલકાવી મન, સાલલ ઓ જ ન્દેલ મારા સૂખન દુનિયાની કરવા નિકળ વું સફર, ચૂટી લાવ મહાખુબ મિસલે કમર^૧ ખુબીમા ખાલેસ, ગૂણવત અપાર, નહિ હોય ખાંમી કંધળી લગાર રૂપે રૂપાલી ત્રણે એક સગ, મરસ કે નરસ નહિ જરા હોય રગ ત્રણે નારનો હોય એકજ પિદર, 'ને ત્રણે એક માતા તણી દુખતર ખરીચહેર, તન પાક, મન પાક જન,^૨ અવલાહે આલા ત્રણુ ગુલબદન અમર લાવે શોધી વું એવી નાર, કરે સુજ પેસર સગ શાદી કરાર.

* * *

કિંધી જુસ્તજુ જ ન્દેલે ખુબ ફરી, હુઠે ત્રણુ દુખતર ધુમે કેરવરી મળી કોઇ મુલકમા નહી એવી નાર, કરે જે ફરીદુન પેસર હિલફિગાર

થયો આખીરશ તે શેહરે ચમન,^૩ દિઠો શાહ 'સરવ' નામને દીલપસ ન હતી તેને ઘર. દુખતર નેક ત્રણુ, સિકલમા અકલમા સૂઠર બદન ગયો તેની દરબારે જ ન્દેલ સિતાળ, ફરેદુનેનો જાહેર કીધો કલ હિસાળ. "પિસર ત્રણુ તેના મિસલ માહેતાળ, અજળ છે સજધજ, અજળ રૂખાળ ગરજ છે મહાખુબ ત્રણુ બેનજર, એલાહે શાહી 'ને બદરેમૂનીર ફરેદુનેને એવી પડી છે ખખર, કે, શાહે ચમનને છે ત્રણુ દુખતર. ખુબી શુ વખાને જખા કમતરીન, નથી નારી તે સમ પરહે જમીન ફરેદુને મોકલાવી છે એ વધાઇ, (1) રાજ છે કરવા વું સે સગાઇ ત્રણુ તારી દુખતર છે રોશનુ રવાન, ચમકાવે છે જે સિહા આસમાન ફરેદુનુ આહે છે એવી લલઇ કરે તેના ફરજન્દોને વું જમઇ"

૧. મિસલે કમર યાને માહતાળ જેવી ખુબસુરત. ૨. જન યાને આરત.

૩. ચમન શહેર, હાલના વખતમા "અરેબીઆ ફેસિકસ" ને નામે જણાયલું છે ધરાન અને હિદુસ્તાન સાથે તે મોટા વેપાર માટે જાણીતું હતું

દલગીર થયો શાહ સુણી એ સુખન,
પઝમુદા થાયો મિસલ ગુલ સમન^૧
કુખી થાઇ દીલમે યમન શાહ કહે,
“એ કુખ્તર વગર કેમ જીવ આ રહે
થશે રોજ રોજ ન સિદ્ધા મિસ્લે શખ,^૨
નથી હામ હેડ કે ખોલુ હૂ લખ
વજીરોને જાહેર કીધો રાઝે મન,^૩
કુખ્તર વિના કેમ જશે મુજ હન

કરે જો એ ખાએસ મજુર હું,
અનુ આએ જગમા રજુર હું
તપી દીલ જલે મારૂ કુખ્તર થકી,
ચશ્મોથી વેહશે આસુ નકી
અગર ના પાડુ ફરેદુન સૂખન
નારાજ બેશક થશે તેલુ મન.
ખુલ્લ-હ બખ્ત છે શેહરિયારે જમીન
કરશે કિનામા પામાલ ચકીન ”

યમનના શાહે ફરીદુનની મામણી સ્વીકારી, અને શાહજહાંએને
નજરે જોવાની તેણે ખાહેશ દેખાડવી

યમનનો પાદશાહ આ પેગામ^૪ સાબલી ધણોજ વીચારમા પડ્યો, કેમકે તેને પોતાની
દીકરીઓથી છુટુ પડવા જરાખી ગમતુ નહી હતુ તેણે જન્દાને પોતાના મહેમાન તરીકે
રાખ્યો, અને પોતે પોતાના દાનેશમદ વજીરો અને દરબારીઓ સાથે મસલત ચલાવી યમનના
શાહે પોતાના દરબારીઓને કહ્યું કે —“જેમ મને મારી બેટીઓથી છુટુ પડવા ગમતુ નથી,
તેમ ફરેદુન જેવા પાદશાહની માગણી ના પાડવાની મારી હિમન પણ થતી નથી. જ્યારે
ફરેદુનની એવીજ મરજી છે, તો હું ના કહી શકતો નથી.” ખીજે દાહડે શાહે યમને
જન્દાને જરાખ આપતા કહ્યું કે —“હું શાહ ફરેદુનની ખાહેશને મારે સર ચહડાઉ
છું મારી દીકરીઓને હું ફરેદુનના દીકરાઓ સાથે લગનના ગાઠથી બેડવા રાજી છું,
પણ તે આગમજ હું એ ત્રણે શાહજહાંઓને મારી નજરે જોવા ચાહું છું વાસ્તે એ
ત્રણે શાહજહાંઓને મારા મહેમાન તરીકે મારે ત્યાં મોકલી આપવાની હું અરજ
કરું છું ”

આ પેગામ લેઇ જન્દા પુરતજ શાહ ફરેદુન પાસ ગયો, અને શાહે યમનનો
જવાબ ખુલાસા વાર જાહેર કરી, તે શાહી બાનુઓની તારીફ ગાવા લાગ્યો (૨)

જન્દાએ સરવ શાહનો પેગામ ફરેદુનને કેહવો, અને ફરેદુને પોતાના
દીકરાઓને શીખામણ દેવી

“કરે શું સિક્ત શહેરિયારે યમન, | સિક્તમા ત્રણ છે મિસલ મુશ્તરી,^૫
દાનાવ, દાનેશ, સરે અન્જુમન^૬ | અદખ ‘ને અદામા અજખ સુન્દરી
કુખ્તર છે ત્રણ, મિસલ માહેતાખ, | અગર જો જીવે નાર એવી સરૌશ,^૭
જવાની ‘ને જોખન ખિલતા ગુલાખ | સુખન કરે ખાકને ખોઇ હોશ.

૧ ચ પેલીના જેવુ એક ધરાનમા થતુ કુત, જે સમનને નામે જણાયલુ છે, જેને
સેહજખી ખરાખ પાણી લાગ્યાથી તુગતજ કરમાઇ જાય છે ૨ શખ યાને રાત

૩ રાઝે-મન યાને મનનો ભેદ

૪ સરે અન્જુમન યાને અનજુમનનો સરદાર

૫ બરેસ્પતી મીતારાના જેવી ખુશસુરત

૬ સરૌશ યઝદ

કિધી માગણી તેમની તમ થકી,
પડી પાર છે મુજ દીલની વકી
થયુ દીલ ખૂશ છે, સૂણી એ ખખર,
નજરથી જોવા તે છે બેસખર ”
કહે એમ ફરેફુન “સિધારો ચમન,
જમને કરો તમ મહાબુખ પસન

૧૫૦૦

કરજો અકળ દોશથી તમ કલામ,
સદા રાખજો તમ્ ગિરીચાર હામ
પૂછે તેનો દેજો વિચારી જવાળ,
ભુલતા કઠીળી ન શાહી રૂખાળ
પીસર તમ્ ઓલાદે છે પાઠશા,
છે લાજમ્ હરદમ્ રહો પારસા,^૧
સદા રેહજો રોશન દિલે પાક દીન,
સદા રાખજો તમ્ સાલુત્ ચકીન
કદમ ધરજો હરદમ્ તપાસી જમીન,
કઠીળી ન ભુલતા ફર્જે અમન^૨
ફર દેશ, અકળમદ છે શાહ ચમન,
નથી તેની સમ્ કોઈ બિજા અન્નામન
કહું છુ તમને સૂણો મુજ વચન,
અમલ તમ્ કરજો કરી ખૂબ મનન
ભરશે તે મેહશીલ્ એક રોજ ખાસ,
કરશે તમારી અકળની તપાસ
મચી રેહશે મહેફીલ બની દીલ શાહ,
થશે શાહ હાજર દુખતર સાથ
હર એક સુન્દર, નજર મનમાન,
નાહની કે મોટી દિલે એકસાન
કદમા કદાવર એક એક સમ,
ત્રણે બેહનની એક સરખી ચશમ
કમર એક સરખી, ને ઉર^૩ એકસાન,
પિછાની શકે નહી કોઈ ધનૂસાંન
કહું જે તમને, સૂણો ધીર ધરી,
જે આવે પેહલ્લી, તે નહાની ખરી

કદમ તેની પાછલ હુરી^૪ જે ભરે,
તે બેહન ત્રણમા વચલી ખરે
સહુમા જે મોટી હશે ગુલબદન,
કરશે સહુ બેહન પાછલ ગમન.^૫
હવે સાબલો દિલબન્દ મુજ પેસર,
તમોમા જે મોટો છે તાજવર
તે પાસ બેસી જશે નાહની હુર,
ચમકાવશે બેસીને મુર પુર
તમોમા જે નાહનો છે તાજદાર,
તે પાસ બેસી જશે નાહની નાર
બેસે જે વચલા ખિરાદર પાસ,
વચલી બેહન જાણુજો તમ ખાસ
કસોટી થકી કરશે તે દમ્તેહાન^૬,
કરશે તમારી અકળની પિછાન
પૂછે તમને ને તે સવાલ,
ખતાવો કિયુ માફ છે મોહ લાલ?
કિયુ છે કહો માફ નાહનુ ગોહર?
વચલી કંઈ મારી છે દુખતર?
ગાફેલ બનીને ન કરતા હિસાબ,
દેજો ખરાખર અકલથી જવાબ
અગર રહેશે હમેશ તમો એકસ ગ,
ફતેહમન્દ થાશે તમારો ઉમ ગ
મલી સપથી તમ રહેજો સદા,
કઠીળી ન પડતા કુસપે ભુદા
કુસપે થયા છે કંઈકો ખૂવાર,
કુસપે વેરાન ખાગો બહાર
અફસોસ! ગરદીશની છે રસમ,
કુસપે ખુવારી, કુસપે સિતમ.
પામાલ, ગરદીશથી છે થયા,
નથી કોઈ તેથી બચીને રહ્યા
હતા મેહલ, હવેલી, અબેવાન જયા,
દિલે આજ ગરદીશે વેરાન ત્યા ” (૩)

* * *

૧. પારસા યાને પરહેજગાર ૨ ફર્જે આખન યાને ખુદની ખરી ફરજ ૩ ઉર યાને
છાતી. ૪ હુરી યાને પરીના જેવી સુન્દર. ૫. ગમન યાને આલવુ યા પ્રવેશ કરવું.
૬. દમ્તેહાન યાને પરીક્ષા.

સુણી લઈ દાનાઈના એ વચન, | ખની ખુબ દાના, ખની હુશિયાર,
પેદરના વચનનું કિંબુ ખુબ મનન | છોડી પેદરને નિકલીયા બહાર

ફરીદુનના બેટાઓનું યમન શેહરમા પોતાની

મોહોરદારેને જોવા માટે જવું

પાદશ હ ફરીદુનના બેટાઓ યમન શેહરમા આવે છે, એની ખબર જ્યાં યમનના સરવ શાહને થઈ, ત્યારે તેણે તેમને માનપાન આપના માટે મોટી હીતચાલ ચાલુ કરીધી એક જ ગી લસ્કરની ફોજને એસ્તકમાન જવા માટે તેને તૈયાર કરાવી, અને મોટી ધામધુમ અને શાહી દમામ સાથે ફરીદુનના ત્રણે બેટાઓને યમન શેહરમા લસ્કરી અને શાહી માન સાથે દાખલ કરીયા યમનવાસીઓએ તેમને હરખે વધારી લીધા, અને ગુલાબ અને સુગંધી પુદીનો લોકોએ તેઓ ઉપર વરસાદ વરસાવ્યો.

યમન શાહે ફરીદુનના બેટાઓને એક બાદશાહી મેહલમા ખાસ ઉતારે આપ્યો. યમનના પાદશાહે એક ખાસ મીઝવત્ત બરી રમરાગ અને સરામનો દોર ચાલુ કરીધો મહેશીનમા રામરાગરો ફરીદુનના શાહજાદાઓની તારીફ ગાવા લાગી, અને દરવારીઓ પણ તેઓની કીરતીના રૂગ ગાવા પડ્યા.

પોતાના બનીશના જમાઈઓની પરીક્ષા લેવાનો યમનના પાદશાહે ઠરાવ કરીધો તેણે એક મેહશીલ બનાવી ત્રણે શાહજાદાઓને ત્યાં ખીરાજવાનું ઈજન કરીધું, અને તે મેહશીલમા પોતાની ચદ્દમુખી બેટીઓને હજર થવા ફરમાવ્યું હુકમ મુજબ ત્રણે બેટાએ એક એક પછી આવી તે મેહશીલમા બેઠી, અને યમનના શાહે ત્રણે શાહજાદાઓને સવાલ કરીધો કે — “આ ત્રણેમાંથી નાહતી બેઠન કંઈ છે, વચલી બેઠન કંઈ છે, અને મોટી બેઠન કંઈ છે, તે જણાવો.”

ફરીદુનના બેટાઓને જે સખક પોતાના બાપ પાસથી મળ્યો હતો, તે પ્રમાણે તેઓએ ત્રણે શાહજાદાઓને જોળખાવી. (૪)

શાહજાદાઓની આવી ચચળાઈ જોઈ મેહશીલ ખુશી થઈ, અને શાઆસીના પુકારોથી દરવારે તેમને વધારી લીધા યમનના શાહે પોતાની ત્રણે બેટીઓને તેમની ઉમરના પ્રમાણ મુજબ ત્રણે શાહજાદાઓને સવાધીન કરી, અને પોતાના જમાઈઓની પરોણાગત કરવામા તેણે કાંઈપણ કચાસ રાખી નહી.

ફરીદુનના બેટાઓ ઉપર શાહે યમને જાદુ

ચલાવી તેમને બેજાર કરવું.

ગઈ રાત અરધી થયો વખતે ખાખ,	સજ સેજ ખુખ આખગીરે-ગુલાબ ^૧ ,
થયો બચ્ચ ઉપર ગાલેખ શરાખ	હલીરોએ કીધો બગીચે ખૂવાખ
કિધો એવો હુકમ શાહે યમન,	યમન શાહે એવી કિધી તહખીર,
ખનાવો બગીચાને મુલકે યમન	જમાઈને જાદુથી કરવા અસીર

૧ આખગીરે ગુલાબ યાને ગુલાબની હોજની પાળ ઉપર

કિધો તેણે ખરખા ઠડો પવન,
ગચા તેથી સુકંઠ ગુલે ગુલશન,
વનચર, જળચર 'ને પખી તમામ,
અકડીને છોડી ન શક્યા મૂકાંમ
જેમ આ બહાનો ગજળ 'ને ગઝલ,
પિછાની લિધો છે જાદુમ્ ફત્ત
કૂદી સેજ' પરથી મારી છલગ,
જખા પર લીધી ફરીદુન નિરગ
અશ્વસુ પહોડી કીધી મરદાનગી,
તુટી કુલ જાદુની હચરાંનગી
પડી જ્યારે પાછી રૂડી ખામદાદ,
નાજુદ થયો જાદુગરનો ફસાદ
ઉભો આવી હસ્તો શાહે ચમન,
હચરત રહ્યો જેમ કરતા ચમન
ખુશીમા દિઠા ત્રણ સુરવીર મરદ,
નહી ગમ ચહેરે, દિલે નહી દરદ
આજેજ ખની શાહ મનમે ખલે,
પસ્તાઈ હાથોને તે મલમલે

તૂરત કીધી મજલીસ ખડી હુમધામ,
હાજર થઈ ત્યા કુલ ખાસોઆમ
કિધી ત્યા રણુ ત્રણ દુખતર હૂરી,
સિંહલ ને અકલમા હતી જે પુરી.
હરચન્દ કરતી ઉમગ્ સગ રગ,
સદા ચગ્, મુરડગ્, મોરચગ્, તરગ
નહી ગમ્ દિલમે, નહિ કાંઈ રન્જ,
મગર ગુલફ ગુ ઠવાનો રન્જે શેક-જ વ
અદના 'ને આલા મલી અ-નુમન,
સપૂરદ કિધા ત્રણ સિતારે ચમન
મહેલે મચી શાહીની ધામધુમ,
નાચી રહી હર સખી હુમધુમ
સિતારે 'ને ઝાઝર, ઢંક, મુરડગ,
ધમકતા ઢોલક, સુર તાલ, ચમ
૧૬૦૦

છમકતા છમકલાં, અજળ રાગરગ,
ચમકી રહ્યા સહુ સૂણી મોરચગ
મલી સાથ સરવે લિધે ખુબ તાંન,
રીજવી રીજવી લિધે ખુબ માંન

ફરીદુને પોતાના બેટાઓની ફરેરી કસી જોતા કરેલી હુકમન !

આ શાહીની હુમધામ પુરી થયા પછી ફરીદુનના શાહજાદાઓએ પોતાની મહાશુઓ સાથ વતન ધરાન તરફ પાછુ ફરવાની તૈયારી કીધી ચમનનો પાદશાહ પોતાની દીકરીઓથી જુદો પડતા ઘણોજ દુખી થયો, પણ તે લાચાર હતો તેણે પોતાના જમાઇઓને મોટી બેટ સોગાત આપી, તેમના રસાલ સાથે, તેમને તેમના વતન ધરાન તરફ રવાના કીધા

ફરીદુને જ્યારે જાણ્યું કે તેના બેટાઓ પોતાની મોહરદારો સાથે પાછા ફરે છે, ત્યારે તેણે તેમની હિમતની કસોટી કરવાનો ઠરાવ કીધો

શાએર લખે છે, કે ફરીદુન પાદશાહ એક મોટા ખુખાર અઝદાહનુ ૩૫ ધારણ કરી, પુકારતો અને કુકારા મારતો પોતાના દીકરાઓ જે રસ્તે આવતા હતા, તે તરફ તે ગયો, અને તેમની રાહ ઘેરી મારગમા તે આડો પડ્યો.

સૂણી શાહ ફરીદુન થાયો ખૂશાલ,
ચમનમા થઈ છે પિસરથી કમાલ
ઉભા આવી સરહદ ઉપર સગ સવાર,
લશ્કર રસાલા અને અહેલેકાર

વલી સાથ મહાશુખ મનહર પરી,
પિસર સગ્ સરહદ ઉપર છે ખડી.^૪
ફરીદુને દિલમાંહે કીધો વિચાર,
દલેરી પિસરની કસુ હું લગાર

૧ સેજ યાને પલગ ૨. હાથોને મલમલે યાને હાથોને ધસે ૩. રન્જે શેક-જ યાને (જુલ્ફા વાલવાની) મેહનત ૪ ખડી યાને ઉભી છે.

કસોટી ઉપર હું કસી જોઉં હામ,
કરે છે ખરૂં કોણ મરહાની કામ
તૂરત રૂપ ધારણ કિંધુ અઝઢાહ,
પડયો આવી આડો સરહદ રહ્યા
દિડા જ્યારે ત્રણે પિસર દીલખ નહ,
કિંધો શોર ભારી, કુંકી પવન
ઉડી ધુલ હવામા, જોહા અધકાર,
ગયું વન લરજી, આતશ વરાં ૧
જોધ આંખે આકૃત નિકલીયો બહાર,
ફરેફરનનો બેટો, સેલમ નામદાર.
ધરી હાથ ગુરજ અને તલવાર,
દિઠો અઝઢાહ એક અતી ખૂનખાર
દુર દેશ ખની બોલીયો તે કલામ,
'અઝઢાહસે લડવું છે જાહેલ કામ'
ગયો ત્યાથી નહાસી જોધ હામને,
લિધા જોધ ખાંચે પિસર કામને
ગયો ત્યાથી અઝઢાહ મારી પૂકાર,
કુંકી, કુંકી કુંકારા, ધુલહા અપાર.
ગયો તુર સામે હવે તે ધસી,
પલકમા લિધી તેની હિમત કસી
ધરી હામ તુરે લિધી તીર કમાન-
ખને મારી અઝઢાહ, ખરો બળવાન

મગર જોધ અઝઢાહ, ઉડી તેની હાંમ,
દુર દેશ ખની બોલીયો તે કલામ
'એક અઝઢાહસે લડવાની શું છે જરૂર,
મારી હું એને ખનશ શું મશહૂર ?'
ડરી તુર દિલમા થયો લાજવર્દ,^૨
ગયો ત્યાથી નહાસી ખની નામદાર
જોધ એવી અઝઢાહે તુરની વલાણુ,
ખની મસ્ત થાયો ધરી પુન્દ-તાંન
હવા રંગે અબનુસ^૩ થઈ ગઈ સિહા
સલમ-તુર ખને ખનિયા તખાહ
કહ્યું ઐરચે "ઓ બિરાદર લલા,
દિસે છે એ અઝઢાહ, છુરી કોઈ બલા
એ જીવશે તો કરશે દુનિયા ખરાબ,
બેખાન જઈને કંડુ હું સિતાબ"
ગયો જગી ઐરચ વીર પીલત ન,
થયો રૂબરૂ જોધ અઝઢાહ તુર
તૂરત ખેચી શમ્શીર કીધો પૂકાર,
"નિકલ દુર થા રાહથી નાખકાર ?
નથી જાણતો શું ફરેફરન નામ,
કે લડવાની હમ સગ બીડે છે હામ
હમો ત્રણ છેયે ફરેફરન પિસર,
ગૂરજ મારનારા શમ્શીરગર

અગર જો થશે તું નહીં હિયાથી દુર,

બેખાન તુને કરશ હું જરૂર"

ઐરચ આવી ધમકી આપી થોભ્યો નહીં, પણ તુરતજ તેણે પોતાની કમાનનો
ચીલ્લો ચઢાવી તીર વડે તે અઝઢાહને વિધી નાખવાનો ઠરાવ કીધો. ઐરચનો આવો
હિમત ભરેલો ઠરાવ જોધ, પેલો અઝઢાહ (ફરીફરન) તુરતજ ઐરચની નજર
આગલથી બેમાણુમ થઈ ગયો, અને થોડી વારમા તે ફરેફરન તરીકે પોતાના ત્રણે
દોકરાઓ આગલ આવી ઉભો. એવી રીતે પોતાના દોકરાઓની દયેરી અને હિમતની
ફરેફરને પરીક્ષા કરી લીધી ત્યાર પછી ધરાની રેવાજ અને રસમ મુજબ મોટી
ધામધુમ સાથે પોતાના ત્રણે બેટાઓની ફરેફરને શાદી કીધી.

ફરીફરને પોતાના બેટાઓની બાનુઓને નામથી નવાજવી

એ પછી ફરીફરને મેલમની બાનુને "આઝુઈ," તુરની બાનુને "આઝાદેખુધ,"
અને ઐરચની મહાણુમને "સહી" એવા નામે આપ્યા.

૧ વરાંર યાને વરાળ ૨. થયો લાજવર્દ યાને શીકા પડી ગયો. ૩ અબનુસના લાકડાના
કાલા રંગ જેવી હવા થઈ ગઈ.

ફરીદુન પોતાના બેટાઓનું નસીબ જીવે છે

ફરીદુન પોતે સેતારેશનાસીના હુજર અદર પુરવીણુ હતો પાને માટી જી મરે પુગ્યાથી પોતાની બોહાલી સવનનના ભાગે કરી, તેણે પોતાના દીકરાઓને તે વેહચી આપવાનો ઠરાવ કરીયો નાહનો દીકરો એરચ તેનો સર્વથી વધારે વાહલો હતો સક્તનતની વેહચણી કરવા આગમજ ફરીદુને પોતાના દીકરાઓના ગ્રહની ચનન જોઇ, તો એરચના^૧ ગ્રહ (૧) ચાન તેને ધણીજ ખરાબ માલમ પડી, કેમકે આસમાન તેની ઉપર ફેરેલું માલમ પડ્યું

ગરદીશના ગજબ ઉપર અફસોશ.

ગજબ છે ગરદીશ તહારી ચલન,
ધડીમા હસાવી કરાવે રૂઢન
ફના ફારે-ફાની આખર છે,
આ ફુનિયા ફુઃખનો સાગર છે
નથી કોઇ ઇનસા હાયમ રહ્યું,
ખીલીને કરમાઇ પાણુ ગયું
ઓ ખન્દા અજબ તારી સરજત છે,
અરે આસમા ઘુ બહાગત છે
મૂરવત કહા ટુજમા ખાક છે,
ગીરેખા ઇન્સાનના ચાક છે.
ખલક છે ખોટી, 'ને ખોટ વતન,
પલકમા નજર સામે હીસે કફન
સદા જે જગા ઉપર ખૂશાલી હતી,
હિસે તેની વેરાન થયેલી ગતી
થતા'તા જે ઘર હરદમ રાગ,
પડયા તે ખાલી, વસે ત્યાં કાગ (૬)

ફરીદુનનો અફસોશ.

ફખી થાયો જોઇ સિતારાની ચાલ,
લવિશ જોયું એરચનું તણુ વિકરાળ.
થયો. ભેદ જાહેર આસ્માનનો,
તૂટો ફોર ફેરેફુન. અરમાનનો
ખૂલાવી બુબુગો પોતાની પાસ,
કીધી ફેરેફુને મસ્લત ખાસ.
કિધા સક્તનતની તૂરત ભાગ તણુ,
ફેરેફુને વેહચવાનું કીધું પસન
રૂમ^૨ સગ ખાવર^૩, બિજે તૂરકો ચીન,
ત્રીજે ફરતે ગોદાનો^૪ ઇરાન જમીન
રૂમ અને ખાવર મુલ્કે ઝરરીન,
બક્ષી સેલમને તે મુદર જમીન
ઇનાયત કિધું તુરને કુલ તુરાન,
વલી આપીયો દેશ ચીનનો^૫ મહાન
ખાદખ ફેરેફુને કીધું પસન,
એરચ થકી કુલ ઇરાન વતન

૧ એરચને અવસ્તામા “અધર્મવદ્યો” કરો છે, અને બુનદેહશમા “અધરજ” ને નામે વર્ણવ્યો છે મીરખુદ પ્રમાણે વતન ઇરાનનું નામ અસલ “ધરજ” ઉપરથી પડ્યું હતું. અવસ્તામા “અધર્મવ” (એટલે એરચ) ઉપરથી “અધરન” (એટલે ઇરાન) શબ્દ નીકળ્યો છે. વિદ્વાન જોન માલ્કમના વિચાર પ્રમાણે પારસીના પુરાતન વતન ઇરાનનું નામ “એરચ” ઉપરથીજ પડ્યું છે (સ્વત્વ મીનાચેહરનુ સાહનાય)

૨ રૂમ તે ખાલદીયા અને એસીયાના પ્રાંતો હોવા જોઇએ ઇરાનીઓ યુરપના મુલકોને રૂમને નામે જાળખતા હતા, અને તેથીજ ગ્રીસને રૂમને નામે જાળખવામા આવતું હતું કેટલાકો રૂમ અને ખાવરને હાલમા જણુ યલા “રશીઆ” સાથે સરખાવે છે (સ્વત્વ મીનાચેહરનુ સાહનાય)

૩ ખાવર ઇરાનની પશ્ચીમ તરફના મુલકોને કહેવામા આવે છે (કુતાર ખીરાહરનુ સાહનાય)

૪ ઇરાન સરજમીનને ફરતે ગોદાન યાને પેહલવાનેના વતન યાને મયદાન તરીકે ગણાતી હતી. ૫. ચીનાઇ તારતરીના મુલકને ઇરાનીઓ ચીનને નામે જાળખતા હતા અવસ્તામા

એ ચીનના મુલકને “સાઇનિનામ ફખુનામ” કહેવો છે (સ્વત્વ મીનાચેહરનુ સાહનાય.)

વલી સાથ દશ્તે નીઝાવરાન^૧,
કિધી તખ્તે શાહી ફૂલ કુરખાન
ખૂશી કુલ રમયત થઇ શાહમાન,
ખૂશી પેહલવાનો, ખૂશી મર્જખાન
ખૂશી કુલ અમીરો, ખૂશી કુલ હલીર,
થયો શાહા એરચ^૨ આલમગીર
થયા સાલ કમ એક સરાસર પસાર,
ફરેફરને ખોયો જવાની બહાર
ધુ મતી ઉભી રહી પીરી^૩ સર ઉપર,
ફરી ફરમન્દોની લોભી નજર
૧૭૦૦

* * *

ધનશાંનનો દુનિઆઈ લોભ

જમાનાની ગીરદેશ, સિતારાની ચાલ,
ધન્સાંન્ની સરજત્ પામે જવાલ
કરે જ્યારે બેહુધી ધન્સાંન્ વાત,
ગણુજે તુ તેને ખરો બદસિકાત
ખિજાની કિરત જોઈ કરતો ના ગમ,
થતો ના નિરાસી અગનમા લસમ
અની બેમૂરવત્ અરે બદલગાંમ
બકે વેશધારી ચલકતા કલામ
અગર હોય અકળ નહિ તુ જ પાસ,
તો રેહજે તૂ ખામોશ, થતો ના નિરાસ
જગતમા તવગર છે ફકત એક,
નથી લોભ જેને, ખરો તેજ નેક
સેલમે પોતાના ભાઈ તુર ઉપર

લખેલો રૂકો.

હવે સાલલો હમદિનો હીલજન,
કિધુ શુ સેલમે કહુ ધુ ખયાન
ફરેફરન થયો જ્યારે જુબેર્ગવાર,
થયો લોભ સેલમ અદર ખિદાર.
પસદ નહિ પડી તેને બક્ષીસ પેદર,
ધરી દવેશ હીલે થયો બેસખર

“મને રૂમ સગ આપી ખાવર જમીન,
લિધો હક છિનવી, બની બેચકીન
હતો તખ્તે ધરાન ઉપર મારો હક,
ફરેફરને દુખાડીયો બેધકક
થયો છે ધન્સાફ પેદરથી ગલત,
એરચને આપી જુલ્હ સલતનત”
ધરી દિલ કીનો થયો બેસદાર,
રવાના કિધા તુર તરફ અહેલેકાર
લખાવટ કિધી ખૂબ ફિતુરી તમામ,
ફરેખથી લરેલા હતા તે કલામ
“અવલ જળા પર ધરી રખ નામ,
દુઆ તુ જ હકમા ગુજાર તમામ.
કહુ શુ હકીકત અએ શાહે ચીન,
અકલમદ, દાનેશ, દિલે દુરખીન
કિધો છે ફરેફરને ધન્સાફ ગલત,
એરચને આપી જુલ્હ સલતનત
દુરન્દેશ ખિરાદર જરા કર ખિયાલ,
થયા હક પામાલ હતા જે હલાલ
હતો જે કે ઉમરમા હુ વડીલ,
અને જોર તનમા મિસલ એક પીલ
છતા હક મારો લુટાઈ ગયો,
એરચ ખાતર ગુટાઈ ગયો
લલે આપીયુ મુજને નહિ ધગન,
તો બેશક હતો તારો હક બેચુમાન
કરે કેમ તામોશ જીગર એવો ગમ,
ફાટે છે જાતી જોઈ એ સિતમ
ચમન સગ ‘ધરાનો-દશ્તે-ચલાન’,
એરચને આપી હીધુ મોહ માન
મને આપી ખાવરની ખાલી જમીન,
તુને આપી હીધુ ખિયાખાન્ ચીન
મને એવી બક્ષેસ છે નાકબુલ,
પડે એવી શાહી ઉપર ખાકો-ધુલ”

૧. નીઝાવરાન યાને નેજા મારનારાઓતુ મયદાન ૨ એરચે ધરાન ઉપર ફકત ખાર
વરજ રાજ કીધુ હતું ૩. પીરી યાને ગુલામો. ૪ અહેલેકાર યાને પેગામ લખ જનાર

સેલમને મલવા તુરનુ ખાવર તરફ જવું

પહોડી રૂકડો થાયો પરેશાન તુર,
ચહડયુ તેને અગે શયતાની સુર
મોહડેથી કીધો રવાના જવાખ,
કહે કે: “હું આવુ છું ખાવર સિતાખ.
મલી સગ મસ્લત છે કરવી રવા,
નિકલુ છું એકદમ ખાવર જવા

હતા જ્યારે હમ બાઇ નાહા પેસર,
ખનીયો ફરેહુન બેઠાઠગર
જે આડ રોયુ તુએ તારે હાથ,
મોસમ બહારે થશે ફલ-પાત
ઝેહર પાત તેના, થશે ફલ લહુ,
થશે ત્યારે આબાહ ખરબાહ સહુ.”

તુર અને સેલમની મસલત. ફરીફુન ઉપર તુર

અને સેલમે પેગામ મોકલવો

આ મોહડેનો જવાખ મોકલાવી, સેલમની સાથ મસલત કરવા તુર એકદમ
ખાવર તરફ નીકળી ગયો, અને ત્યા પુગતાજ સેલમ સાથ આ અમત્યના સવાલ
ઉપર તુર છુપી મસલત ચલાવી તુરને તેના બાઇ સેલમે જ ભેરી ઉસ્કર્યો, અને તે
કમળખત બાઇના મનમા શયતાની જુસ્સો બડકી ઉઠ્યો. આ જને બાઈઓએ બવિશ્વા
કવી રીતે કામ લેવું તે નકકી કરી, તેઓએ પોતાના બાપ ફરીફુન ઉપર એક કાસદને
પેગામ આપી ધરાન તરફ રવાનો કીધો અને બાઈઓએ તે કાસદને તાકીદે ધરાન
તરફ નિકળી જતા હુકમ કીધો.

“ઉડતો તુ જા જલ્દ ઓ નેકમદ્,
પકડે નહીં તુને બાહો-ગર્દ^૧
ઝુકી ફરેહુનને કરજે સલામ,
બાહમ કહેજે હમારા કલામ
કે: “અએ શાહે આલમ, ગેતી પનાહ,
કીધો હમોએ શુ એવો ગુનાહ
તૂને લાજમ તસે ખુદા-
મિનોઇ ને ગેતીમા હરદમ સદા.
જવાનીની પાછલ જધપ્રી સુફેદ-
સદા રાખવી ખસ તેની ઉમેદ
સૂફેદ કેસ કાળા ન ખનશે કદી,
કજની કદીખી ન ફરશે ગતી
કિધી તુએ ચઝઠા તરફ નહિ નજર
કિધી કાસ્તી^૨ વન કરવે ફિકર
હતા હમ તજો તારા પિસર,
જીજી નહિ લાચકની લાચક કહર

થયો શુ સેલમથી એવો કસુર,
કિધો તુએ તેને ફુનિયાથી ફર
ખતા તુરથી શુ એવી થઇ,
રવાના કિધો તેને આકૃત મહી
એરચને આયુ તુએ તારૂ તાજ,
નજર પાસ રાખી કરાવે તૂ નાજ.
નથી હમ કમતર પેઢર જી નથી,
અવલાહે છેયે ફરેહુનથી
અગર રાસ્તી નહિ કરે અખતીયાર,
જગતમા ન પામે કદી તુ કરાર
નજરથી તુ એરચને ફર કર,
કર તાજથી તેજુ બેતાજ સર
કર ફર કોઇ તેને વેરાંનમા,
રહે હમ સમ તે જમ જહાનમા
અગર કામ એ બે તુ કરશે નહી,
કદિખી તૂ જ પીને ઠરશે નહી

૧. બાહો ગર્દ યાને હવા અને ધ્રુલ.

૨. કાસ્તી યાને ગેરખનસાફ

જેહા તગ કરવા લડશુ હમો,
મારીને એરચ, મરશુ હમો
હજારો રૂમીઓનું લશ્કર ફલીર,
જગમા ઉતરશે ધરી શમ્શીર
નિકલશે મયદાને તૂરકી સિપાહ,
ધરાન 'ને, એરચ કરશુ તખાહુ"
૧૮૦૦

કહુ એમ તુરે હસી ભાધને,
'તણ દે તુ દોલથી અધીરાધને
ખિરાદર હવે તૂ ધરી હામ લે,
ફિતુર 'ને ફરેખથી હવે કામ લે
અગર આવે જો હિયા સરજોર તે,
છાહુ ના જીવતો હુ ફરજોર તે" (6)

ફરીદુને પોતાના એટાઓનો પેગામ સાંભળી, તેમને

શ્રાપ દઇને જવાબ મોકલવો

આ પેગામ લઇને ફરમાવ્યા મુજબ તુર અને સેલમનો કાસફ ધરાન તરફ નિકલી ગયો. ફરીદુનેને એ કાસફના આવવા વિશેની નજીઓએ ખબર આપી ફરીદુને તે કાસફને તુરતજ પોતાની રજા હાજર કરવા ફરમાવ્યું તુરનો પેગામચી દરબારમા આવી હાજર થયો અને ફરીદુનની ફરોખી અને તેની દરમારનો દબદબો જોઇ, તે નમન કરી તેની તારીફ ગાવા લાગ્યો (7)

તુરના પેગામચીએ પોતાના પાદશાહ તુરની તરફથી લાવેલો પેગામ ફરીદુન આગલ કહી સંભલાવ્યો, અને પોતાના જીવને માટે તેણે મારી ચાલી. ફરીદુન સેલમ અને તુરનો પેગામ સાંભળી ધણેજ ગુસ્સે થઇ પોષ્યો—

"ના ડર તુ દિલમા મરહ હુશીયાર,
ખતાવાર એમા નથી તું લગાર
હતો મારો એવો જ હરહમ વિચાર,
થશે આખીરશક્તિએજ અજામે કાર
અવલથી મૂજને હતી એ ફિકર,
એ સયતાનો અતે કરશે મક્કર
કહેજે તે નાપાકોને આ સુખન,
પુરા છો તમ ખસ્લતે અહેરેમ ન
રાખી ન આખોમે કંઇખી શરમ,
પિઠરની પિરીનો કીવો નહિ ગમ
જીગરમા જરાખી ન રાખી વફા,
થઇ હોશ નાજુદ, અકલ્લ ફફા
જમાનો જવાનીનો થાયો ખતમ,
થયા બાલ સુફેદ, નથી તેનો ગમ
કિધી મારી આસ્માને વાકી કમર,
મગર હુ જવાનીથી બિલકુલ તર
થશે તારી વાકી કમર એક વાર,
નથી જેહાનમે કોઇખી પાયદાર

કસમ લેઇ કહુ હુ ખુદા પાકના,
કસમ છે ખૂરશીદગુ અને પાકના
કસમ તખ્તો કોલાહ, સિતારા ને માહ,
નથી અને પર મારી ઓછી નિગાહ
ખૂલાવી કિધી મે જમા અન્જુપન,
ફર દેશ, દાના, અકલમદ સજન
મલી સગ મસ્લત કિધી વાર વાર,
પછી મે કિધો વાટણીને વિચાર
ગયુ દિલ તમારુ મુજથી ફરી,
નથી રહિ ચશમમા શરમખી જરી
ચઢીયો દેમાગે ગરુરને પવન,
રહાખર તમારો થયો અહેરેમ ન
પેઠર સગ ચલ ન તમ ચુનાહે અજીમ,
નહી માફ હરગેજ કરશે કરીમ.
હુ મે સર તમારે કજ ધમકાર,
નોખત ગજખની, અજખ ચમકાર
લરજતા પેઠરની ગરજતી ગતી,
ફફડતી ફિતુરથી ધટી ગઇ મતી

પૂકારી ગુજાડ અરજ જગપતી,
રખે પુત તમ સમ જગત જનતી
થયો લોભ સર્ પર તમ છે સવાર,
થશે તેથી જીવગી તમારી ખવાર
કહું રાસ્ત આખર એ જાણો વચન,
“કરો તેવું પામો” એ કરજો મનન
થશે લોભ દુર જ્યારે તનથી તમામ,
ખજાનને ગણુશો ત્યારે નકામ
થશે લોભ દીલથી જ્યારે ખતમ,
ખજાનને જોશો તમે ખાક સમ

ખિરાદરથી જીયાદા ગણે જે ખાક,
ગણાએ નહિ તેની અવલાદ પાક
દુનિયાએ જોયા છે તમ સમ હજાર,
નથી કોઈની તે ખની તાબેદાર
કરો હોય ધણાજ જે કંઈ ખખર,
કરે માફ મીનોધમે કેરકેગર.
થશે છુટકો કેમ રોજે-શુમાર,^૩
કરે માફ નહિ જે ખતા કેરકેગાર-”(૪)
સુણી ધ્યાનથી સર્વ ગુફતારે શાહ,
લિધી કાસદે ત્યાથી ખાવર રાહ

એરચ આગલ તેના ભાઈઓના પેગાંમની હુકિત કહી, ફરેદુનનું

ગમગીન થયું, અને લડાઈની તૈયારી કરવા તેને સમજાવવું

ફરીદુને આ નાખુશ ખખર એરચને સુલાવી જાહેર કીધી તેણે એરચને કહ્યું કે —
“તારા ભાઈઓ તારી તરફ અદેખા થયા છે, અને જે વખત જાય છે તેમા તેઓ તારી
સામે લડાઈ ઉઠાવવા બાહાર પડશે, વાસતે તુને હવે લડાઈની તૈયારી કરવી જોઈએ.
અગરજો તુને તારા જીવની દરકાર હોય, તો એકદમ ખજાનાનો દરવાજો ખોલ, અને
લડાઈની તમામ સામગ્રી તૈયાર કર દુનિયામા તુને દોસ્ત શોધવાની અગત નથી.
નિરદોશપણ અને સચાઈ એ બજ તારા દોસ્ત છે ”

એરચે ફરેદુનને જવાબ દીધો.

“સાંભલ અએ પાક ફરરોખ પેદર,
જમાનાની ગીરદેશ પર કર નજર
એ ગરદીશનો ગમ છે નારવા,
એ ગમની નથી આએ જગમે દવા
કરમાવે છે તે ગુલે અર્ગવાન,
કરે છે સિહા તે રોશન રવાન
નાકાંમ દુનિયા, નાકાંમ ગન્જ,
જવુ તોડી આખર છે દિન પન્જ
એક રોજ ખિજાનુ જમીન ખાક છે,
થશે ઇટ તકિયો, જીવ પાક છે
કંઈ કંઈ શહેરીયાર ચાલી ગયા,
સુકી તાજ ‘ને તખ્ત ખાલી ગયા

થયુ તે થયુ, ના થયુ તે થશે,
ગયુ તે ગયુ, ‘ને રહ્યુ તે જશે
રજા આપ રાજી થવશ શહેરિયાર,
કરે જઈ ખર્જાને કુલ ખારજાર
નથી ચાહતો લેવા તખ્ત તાજને,
નથી ચાહતો ઇરાનના રાજને
જઈ ભાઈ પાસે કરે હું નમન,
ચુ મી હસ્તો પાઉ, પડીને ચરન
બાદખ નમીને કરસ હું કલામ,
કે છે ભાઈ નાહનો તમારો સુલામ
કરો કાચ નાખુશ ફરેદુન પાક,
કિનાને કપટથી કરો ના હલાક.

૧. “હમોન બર કે કારીદ આન બર રૂમદ” (શીરદોસ્તી) ૨ શાએર શીરદોસ્તી દોલત અને
ખજાનાને ખાક સાથે સરખાવે છે

૩. રોજે શુમાર યાને કિઆમતને દાહડે

૪. દિન પન્જ યાને પાંચ દાહડા.

કાં બાધો ગેતી ઉપર તમ ઉમેદ,
જીવો કેવી રીતે મૂવો જ મશેદ
ચલન ચર્ખે કોહન, જુરી તેની સગ,
ગયો છોડી શાહી બર્નાને બતગ

એક રોજ છે મારો દિસ્સો તમામ,
દનિયામે કાચમ નથી કોઇ નામ”
વિનવીને એરચ પેઢરને કહે,
“જવા દે મને બાપ કા ગમ સહે

સખૂન કહી જખાથી મીઠા મધુર,
મનાવી હું લેવસ સેલમ સગ તુર”

ફરીદુને એરચને બાધઓ પાસે જવાની રજા આપવી

એરચના સખુનો સાબલી ફરેદુને તેમા કાધક દુર દેશી બેઠ ફરેદુને તલમ અને તુરની પાસે જવાની એરચને રજા આપી ફરેદુને એરચને કહ્યું કે — “અચ્ચે અકલમદ અને દયાલુ રીલના મારા સખુત, તારા દીલ દયાલુ છે તારા બાધઓ જ્યાં તારી સાથ લડાઇ શોધ છે, ત્યાં તુ તેમને મળીને સુલેહ કરવા ચાહે છે અગર જો તારો એવોજ વિચાર છે, તો તુ બલે જ તારી સાથે તારા રસાલેદારોને આવવાનો હુકમ ફરમાવ, કે તેઓ સફરની તખયારી કરે હું એક નામુ લખી તેઓ ઉપર રવાના કરે છું, અને તુ ને ત નદરોસત જલ્દી પાછો ફરેલો જોવાની હું ઉમેદ રાખુ છું” (૭)

ફરીદુને તુર અને સેલમ ઉપર રૂકકો લખવો.

“જખાં ૫૨ ધરી રખનુ નેકનાંમ,
જે જાહેર ને બાતેન રહે છે મુદામ
બાદલ લખુ અચ્ચે પિસર દિલબન્દ,
બે ખરશેદ તમ છો, ચલકતા બલન્દ.
૧૯૦૦

બે સગી, બે જગી, શાહે જમીન,
રહેા તમ આલમમે બેચુબીન
લખુ હાલે દીલ શુ, છે બારી રજ,
નથી જોઇતી કોલાહ, લરકર કે ગજ
ગૂબાફે હુવા એવી જધપ્રી અદર
રહેા ત્રણ ફરજન્દ સદા ખુશતર
ખિરાદર એરચ તમ બાધ જાન,
આવ્યો છે ચાલી તમારે મકાન.
સૂણી કુખ તમારા થયો બેકરાર,
તે આવે છે મલવા બની દિલકિંગાર

તજ તે તખતને, તજ અફસરી,
તજ શેહનશાહી, તજ સરવરી
તજને મહોબત, તજ રાજપાત,
તે આવે છે કરવા સુલેહની વાત
નથી એણે કોઇને દીધો રજ ખાસ,
નથી એણે કીધા કોઇને નિરાસ
તખત પરથી ઉતરી થયો છે સવાર,
એ આવે છે તમ પાસ થઇ તાબેદાર
શાહીથી બાધ ગણેછ એ અજીજ,
નથી બાધ કરતા વધુ કોઇ ચીજ
નવીસ્તો લખીને કિધી મોહોરે શાહ,
લિધી શાહ એરચે ખાવર રાહ
લિધા સગ રપ્રીકો, જવાંને ને પીર,
લિધા સગ થોડા સિપાહો દલીર
નિકલીયો તે છોડી વતન ઘર ને બાર,
બૂદધથી ફરેદુન થયો બેકરાર. (૧૦)

ગાહજાંદા એરચ, તુર અને મંલમ

એરચ —

“ના ઝામ દુનિયા, ના કામ ગજ,
જવુ છોડી આખર, છે દીન પન્ન
એક રોજ બિછાનુ જમીન ખાક છે,
થશે છટ તકિયો, જીવ પાક છે
કષ કષ શેહેરીયાર ચાલી ગયા,
મૂકી તાજ ને તખ્ત ખાલી ગયા
થયુ તે થયુ, ના થયુ તે થશે,
ગયુ તે ગયુ, ‘ને રહ્યુ તે જશે’

(જીવે પાલ ૫૧)

એરચનું ખાવરના મુલકમાં જઈ પુગણુ તુર અને સેલમનું ફીતુર

એરચ પોતાના રસાલા સાથે પોતાના બાર્ડ સેલમના મુલકમાં જઈ પુગણુ તુર અને સેલમ પોતાના કાળા કર્મો કરવા તલ્લી રહેલા હતા. એરચના આવી પુગવાની ખબર તેમને મળતાજ તેઓ તેને એસ્તક્યાલ લેવા પોતાના લશ્કર સાથે સામે ગયા, અને એરચને શાહી આનકાર આપી તેને શેહરમાં દાખલ કરી. તમામ લશ્કર એરચનો રૂબરૂ અને તેની હાથ જોઈ તેની ઉપર આફરીન કરવા લાગ્યું. પોતાના લશ્કરની આવી વલાણુ જોઈ, તુર અને સેલમ, એરચ તરફ વધારે અદેખા બની બળવા લાગ્યા.

મલી સગ ખિરાદર કરે ચુકતચુ,
કરે બે ફિતુરી વધુ જુસ્તજુ
હતા બે કિનાખોર કપટી ખરે,
હતો એક બલો, લાખોમાં નહીં જડે
હતા બે વહેશી, કપટના ગૂલામ,
હતો એક દાના દયાલુ તમામ

હતા બે લોલી હવસના નફર,
હતો એક સતોશી દિલમાં સખર
હતા બે ખુની, ખૂરા ખદગુમાન,
હતો એક નિરદોશ રોશન રવાન
હતા બે જલ્લાદ, ફીનખી ગરમ,
હતો એક આદિન, ચરમમે શરમ

તુરે એરચની મુલાકાત લેવાની ગોઠવણું કરવી

ખીજે દાહડે એરચની મુલાકાતે બને લાખ્યા ગયા. તેમને આવતા જોઈ એરચ તેઓને માન આપવા તેમની સામે ગયો, અને બગલગીરી કરી બને લાખ્યાને નમન કરી. બને જન વચ્ચે વાતચીત ચાલી રહી તુર, કે જેને એરચ સાથે કેવી રીતે કામ લેવું તે યોજી રાખેલું હતું, તેણે છેડતી શોધવાની મતલબથી વાત છેડી. તુરે કહ્યું કે — “આ શુ પેદર ફરેદુનનો ગેરધન્સાફ નથી, કે તુ નાહનો બાધ ધરાન જેવી ખુબ દ સલતનતનો માલિક ગણાય, અને હમો ખાવર અને તુકસ્તાન જેવા મુલકમાં દુનિયાથી દુર, વતનથી દુર, અને પેદરથી દુર પડી રહીયે ?”

કહ્યું તુરે એરચ તરફ જોઈને:
“તુ આલ્યો છે તારી અકળ ખોધને
વાતો કરે છે અકલથી ભરી,
કરે છે હમો પર તુ અફસરી
હમારાથી નાહનો થઈ લાઈ તુ,
કરે કેમ જયાદા શરીફાઈ તુ
ખૂજોગીની કોલાહ સર પર ધરી,
ડાળે છે ટહાપણુ વાતો કરી ?
ચહડી બેઠો ધરાનના તખ્ત પર,
શુ હું તારી ખિદમતને ખાણુ કમર ?

વડો બધ વતનની રહે હદ ખાહર,
બને કેમ નાહનો ખુજોગવાર ?
ગજબ છે ફરેદુને ખોધુ ચકીન,
ભુલીયો જીગરથી તે ફજે અધન.
દિધુ એને ખાવર, મને દીધુ ચીન,
તુને આપી ધરાનની સર જમીન
શુ આ તેનો ધન્સાફ, આ તેણે કામ ?
આલ મમે, થાજે શુર તેણે નામ”

* * *

નમી એરચે એમ ખોલી જખાન
“રહો શાહે દુરાન તુ શાહમાન.
અગર તુજ દીલની છે એ મૂરાદ,
કસમ છે ખુદાના, કંઈ તુને શાહ
નથી તાજ બેઠતુ મને રાજ સાથ,
નથી શાહી ચાહતો, નહી કાંઈ ઠાઠ
નથી ચાહતો ધરાનની સર-જમીન
નથી ચાહતો દુરાન, ખાવર કે ચીન
ધન્સાન અગર જો ચહડે આસમાન,
છે ખાકમા તેનું આખર મકાન
અગર કિર્તી પામી ચહડે જો ગગન,
પલકમાં કળા આવી કરશે ઢંકન
ખની શાહે ધરાન બેઠાર છુ,
તમુને દેવા હું તદયાર છુ
છે તખ્તો કોલાહ. જ જાલ સર,
તમુને હું સોપુ ખૂશી છે જીગર.
નથી તમ સાથે મને કાંઈ વેર,
ખની લાઇ મારા કરો કા કહેર.
કંઈ તાબેદારી ગણી મુજ ધરમ,
કરો કા કીનાલુ ખાજર ગરમ (11)

તુરનો કોઈ એરચ ઉપર

પૂકારીને તુરે કિધો એક અવાજ,
“ખધ કર જખા તારી ઓ જાલસાજ”^૧
પિલગ સમ તુરે મારી છલગ,
કપટ આગ અગે, ગજખ્ મન તરગ
ફલગ મારી કુરસીને ઉઘડી તુરત,
ધુમાવી ગજખથી સરપર સખત
ખદન ખળ કપે કપટ વેરથી,
મારી તે એરચને કહેરથી
કહ્યુ એરચે “અએ ખિરાદર તુર,
ખને કેમ એટલો તુ બેશહુર”

અરે લાઇ મારા કરે શુ ગજખ,
ભરે કા દેમાગે કિનો તુ અજખ
જરા કર ખુદાના ડરનો તુ ગમ,
જરાખી તો કર તુ પેદરની શરમ
મને મારી શુ તુ કરે માફ ખુન.
કિધો શુ ગુનાહ કે ચહડયુ ઝનુન?
કરે કા કળખ મૂજ જવાની અખસ,^૩
જરા કર જમાનાનો દિલમા તરસ
તે છે ખરેખર ખરો સગદીલ,
કરે એક નિર્દોશ કિડી તગદીલ
તેનેખી વહાલો છે જીવખન,
મરે કેમ ખુશી થઇ ધનસાન
અરે લાઇ તુર તુ જરા કર વિચાર,
તુને છોડશે નહિ જમાનો જીન્હાર
૨૦૦૦

આ દુનિયાને એકદમ કરી હું તરક,
પડુ એક ખુલ્લો જઇ બેઘડક
કરે લાઇતુ ખુન ખાંધી કમર,
રહેશે કહાં તક હિયા તુ અમર” (12)

* * *

બહુખી કહ્યુ એરચે તુરને,
દિલ નહિ દયા તે હતી કુરને
અગન ભડકી અગે, જલન રમરમ^૪
ખદન ખટકે^૫ અગે, અહડી ખુન ઝુમ
ધરી ઝુમ ઉઠીયો લઇ નેમ જીરી,
તૂરત ખેચી કહાડી છુપી એક છુરી
જરખ કીધો કાતીલ, ચીરીયુ જીગર,
પડયો ખાઇ લુમરી, જમીનની ઉપર
થયુ લોહી જારી, જખમ આરપાર,
સિનામાથી વેહતી થઇ લોહી ધાર. (13)

૧ જાલસાજ યાને મકરખાજ કિતુરી, ૨ બેશહુર યાને વિચાર વગરનો, બેશરમ
૩ અખસ યાને નાહક-શોકટ ૪ “મેયાઝાર મુરી કે દાનહકશરત,
કે જાન દારહો જાને શીરીન ખશસ્ત.” (કુદાર શાહનાય) ૫ રમ રમ યાને આગ
ઉપરના રવે રવામા ૬. ખટકે યાને ભોકાય. ૭ ખએ યાને કપટથી.

વહી લોહી ખાલી થયું જ્યારે તન,
થયું જ્યારે ઠડું ખરફ સમ ખદન
લિધી તુરે કાલીલ છુરી ધારદાર,
ખતમ કીધું ખુનીએ ખરગશ્તે કાર,
કિંધુ તનથી જુદું કાપીને સર,
ભરી મુશકે' અખર, કિંધુ ખુખતર
સજીને સુગંધી કિંધો હર વાસ,
રવાના કિંધુ તે ફરેફૂન પાસ.
મોકલાવી પયગામ સાથે પિછાન,
“એ તારો કિંકરો શાહે જેહાન
હવે આપ એને લલે તખ્તો તાજ,
લલે કર એને હવે સર્ફરાજ”

* * *

અરે! એ જહાં! કેમ સગલીલ થઇ,
અરો પર તુ કેમ તગલીલ થઇ
હતુ જે ખિલેલુ ગુલ ખાગમા,
પડ્યું તે કરમાઇ જઇ ખાકમા
થયું મુખ સુખાંખ હતુ જે લાલ,
ગયો લહુથી રગાઇ રગે ગુલાલ
લહુની નહેર ખાક નાળુ થયું,
આ ખુનથી તુર તારૂ કાળુ થયું
અલમ હોજે ભારી તુ પર ભારોભાર,
સિતમની સવારી તુ પર હારોહાર
કહેરે' ઇલાહી પડો તુજ પર,
ખની ભાઇ ચિરીયુ ભાઇનુ ખમર

એરચની લાસને એક સદુકમા ખધ કરી તુર અને સેલમે ફરેફૂન

ઉપર હુદીઆ તરીકે મોકલવી.”

એરચના પાછા ફરવાની ફરેફૂન વણોજ ધનતેજરીથી રાહ જોતો હતો. તેનો પાછા ફરવાનો સમો થતા ફરેફૂન પોતાના રસાલ સાથે એરચને એસ્તકખાલ લેવા જવા તઇયાર થયો. પણ તેવામા દુરથી એક ગીરફ ફરેફૂનની નજરે પડી, નજદીક આવતા ફરીફૂનને એક સવાર ઉઠ ઉપર રડતો દેખાયો. તેના હાથમા એક કફન હતુ તે સવારે ફરેફૂન આગળ એરચનુ કફન મુક્યું તે કફન ખોલતા ગેશમના કપડામા વીટાલેનુ એરચનુ માથુ ફરેફૂને જોયું, અને તે જોતાજ તે નેક પાદશાહ બેહોશ થઇ પડ્યો. તમામ લશ્કર હા-વ-જરીમા પડ્યું, અને સરવે જન માહેતમ કરતા એરચનુ કફન લેઇ શેહેરમા પાછા ફર્યા.

મહેલમા આ નહી ધારેવી આફત ગહેર થતાજ સરવે કોઇ માહેતમમા પડ્યા. ખલકતમા મોહતમ આતી રેહી, અને શાહજાદા એરચના કવખતના મોત ઉપર વિલાપ થવા લાગ્યો. ફરેફૂન પોતાનુ કપાલ કુટી હાથ મારી બોલ્યો:- (14)

ન ધારી ખિના થઇ આફત નમુક,
ઉઠ્યો હા-વ જરીનો સથળે મરૂક
ફરેફૂન બેહોશ પડ્યો ખાકમા,
પડી કુલ રઇયત અગળ આગમા

કૂટી જર રડે કુલ ખીરો-જવા,^૨
રડે હર ચમ ન, ગુલ કળી, અર્મવા
થયા રૂખ ગમથી અખનુસ^૩ રગ,
પડી ખધ મહેફિલ, ગગ રામ લગ

ભરી ધુલ સરમા હર કોઇ સિપાહ,
લિધી સગ ફરેફૂન શેહેરની રાહ

૧ કસ્તુરી અને અખર.

૨ ખીરો-જવા યાને ધરડા અને જવાન

૩ ગમથી અખનુસના રગ જોવા બેહરા થયા.

એરથના રવાંન ઉપર ફરેદુનનો વિસાપ

પિસરનું ઝગલમાં ધરી સર પેદર, ' કર તારી બેઢાદગર પર નિગાહ,
ચુમી દાબે છાતી, રડી સર-અ-સર દુનિયામે દેતો ના તેમને પનાહ
જોઈ તખ્તે એરથ ફરેદુન રડે. ખુને પીસર કેમ જીવે આ ચશ્મ,
'અરે ઓ મપુત, કા કવખ્તે મરે' જઈશ્રીમે સુલતાની મૂજ પર સિતમ
કુટી છાતી સર 'ને ભરી સર ખાક, અરજ એ ગુનરૂ છુ ઓ કેરફેગર,
લગાડી મેહેલને ફરેદુને આગ કે જીવે 'ને જીવે મહારી નજર.
તખ્ત જોઈ ખાલી ભરી માહે ધુલ, એક તૂખમે એરથ અને નામવર,
ચમન છોડી ઉડી ગયું જીલજીલ જે કીનામા ખાધે પોતાની કમર
સીનામે ઢિકરાનું દાખીને સર, કમર ખાધી જ ગમે નિકલે ફલેર,
બોલ્યો ફરેદુન: "અરે દાદગર લડીને લીધે તે એરથ વેર
કતલ થાયો છે બેચુનાહ મૂજ પેસર, કતલ બેચુનાહ જેમ થયો મૂજ પેસર,
જરા કર એ નિર્દોષ પર તુ નજર થજે તેમ કતલ તે બેદાદગર.
સર તેનું તનથી કપાઈ ગયું, જોઉ મારી ચશ્મેથી અનેના સર,
તન તેનું દુર દેશ ખવાઈ ગયું ત્યારેજ થશે ખુશ મહારૂ જગર

ત્યા તક જીગર માહે તુ રાખ હમ,
પછી મારા હમને તુ કરજે ખતમ

ઝાલ અને રદાબેહ^૧

પ્રારબ

ગએર

હમદીન મહારા સુણુજે પ્યારા,	નામ કરી ચાલી ગયા,
આ મારા કલામ છે,	જરથોસ્તીના નિયાગાન છે,
ક્યાનિઓની કહાણીથી,	મુકી ગયા જે કિરતી પાછલ,
પત્થરના દીલ સુલામ છે	તેથી તમને માન છે.

૧ આ ઝાલ અને રદાબેહના દાસ્તાનનું કિરતન પ્રથમ સિંધમાં કરાચી મધ્ય ત્યાની 'યુગ-મેન્સ ઓરાઝ્ઝીયન એસોસિએશન'ની ખાસ ફરમાસથી તા. ૨૮ મો ડીસેમ્બર ૧૯૧૨ ને દીને સાજના, ત્યાની ઓરાઝ્ઝીયન કલબના મકાનવાલા હાવમા રજુ કરી હતું, જે પ્રસંગે સિંધના વડા દસ્તુર ડાક્ટર માણેકજી નશ્તગવાનજી ધાલા, એમ. એ., પી. એચ. ડી. પ્રમુખ તરીકે ખીરાન્યા હતા કરાચીની એ મારી પહેલ્લી મુલાકાત હોવાથી ત્યા શાહ-નામાના મારા બીજા સંઘના કિરતનો આખું અઠવાડિયું મે ચાલુ રજુ કરીધા હતા ત્યાર બાદ મુબઇની બાબલ ધ મડળીની ફરમાસથી આ કિરતન ૫. ૩૧ હાલમાં બીજા વાર રજુ થયું હતું

ઝાલનો જન્મ અને તેને અદ્યમૂઝ પાહાડ ઉપર
સામે જઈ મુકી આવવું.

કરૂં ચાલ અવ્વલ દાદારને,
પછી મુજ નિયાગાન સરદારને
સૂણો હમદીનો પ્યારનું એકે બયાન,
કરૂં ઝાલ રોહાબેનું દાસ્તાન.
હતો કિયાનીઓમા સુરો નેકનામ,
મશહૂર નામ જેનું નરીમાને-સામ
હતો તે મીનોએહરનો વીર નર,
કરતો તે શાહી જાણુલ પર
એક રોજ દાયાએ આપી ખબર,
વધાઈ સુણાવી કિયો ખુશતર
કે “ખાનુને પેટે લીધો છે જનમ,
પીસર એક સુદર ખુરશેહ સમ
અહન છે પિસરનું મિસલ શેરહીલ,
થશે જોરવર તે જખરદસ્ત પીલ
૨૧૦૦

સિકલ તેની સુદર સોહીલર સમ,
અજબ તેની ચમકે છે બે ચશમ
મગર હાલ શુ હું કહું નેકફાલ,
તન પર દિસે છે સુફેદ રંગ ખાલ.”
દૂખી થાયો દીલથી સૂણી હાલને,
નારાજ થાયો જોઈ ખાળને.
જીગર થાયુ જખમી જોઈ પિસર,
બોલ્યો પૂકારી: “અરે દાદગર
ઓ માલેક મહારા નિરજન પિતા,
શુ થાઈ એવી મહારી ખતા
કિધી એવી બક્ષેસ તૂએ દાદગર,
થયુ રજા તેથી મારૂં જીગર

અહન ખાળનું છે અજબ પીલતન,
ખરેખર દિસે ‘અચ્ચ-એ-અહેરેમન’
અજબ તારી કુદરત, અજબ છે કળા,
એ ખાળક છે, ચા છે કોઈ બલા.
અજબ તન રંગ છે લાલમલાલ,
મગર છે અહન પર સુફેદ રંગ ખાલ
કહમા છે આલા, સિકલ સુલકામ,
મગર છે અહન પર અજબખ ખામ.
જગત સારી જોઈ એને હસશે મને,
રખે એને ફરજન્દે-એબ્લીસ’ ગણે
મને એવો વારેસ છે ના કથલ,
થઈ છે દાદારની કાઈ જુલ
જુરૂં મારૂં કિસમત, ખુરો મારો કાળ,
પડ્યો મારે પેટે ‘હેરેમન ઝાલ’!”
ઝુકાપીને ગરદન કીધી નમાજ,
“ખુદા મારી રાખે જગત માહેલાજ”(૧)
દૂખી થાયો દિલથી સામેસવાર,
પિસર કાજ કંઈ કંઈ કરે તે વિચાર.
“જગતમા થશે મારી ઇજજત ખાક,
તુ લાજ મુજ અનજીમન માહે રાખ
મને એ ફરજન્દથી છે શરમ,
નજરથી જોઈ તપે લહુ ગરમ
દિસેછે એ જખરો મને અપશુકન,
શુ કહેવશ જો પુછશે અનજીમન
કરૂં કેમ એ ખાળ વસ્તીથી ફર,
મને એ પિસરની શુ છે જરૂર”

૧. ‘ઝાલ’નો અર્થ ધરડો થાય છે. અને ‘ઝાલેઝર’ (ઝેટલે સોનેરી ખાલવાળો ઝાલ) કરીને પણ કહે છે. ૨ સોહીલ સીતારા જેવી ખુશસુરત સીકવ ૩ ઝાલનું તમામ બદન સુફેદ ખાલથી બરેલુ હતું, તે જોઈ સામ ધણેજ નારાજ થયો હતો. ૪ ફરજ દે એબલીસ યાને શયતાનનું ફરજન્દ સામે આ ખાળકને માટે પરવરદેગાર આમલ ફરીયાદ કરી, કે આ ફરજન્દથી હું જગતની નામેસીમાં આવી પડીશ.

કિંધો સામે વીચાર એવો કર. કે, કરવું તે બાળકે દૂનિયાથી દુર રવાના કિંધુ બાળ તે એક રૂજ, પડયુ જઈ તનહા કહે અલખરૂજ.^૧ પડયુ જઈ ત્યા તે માસુ મ બાળ, જીલુ થઈ જગતથી થયુ કંગાળ નહિ ગોદ માદર, ન પેદર વહાલ, રડે ચીસ પાડી નિરાધાર ઝાલ

ઘડીમા રડીને તવલણ તે બાળ, કઠી ચુસી ઉગલીને કરણ વખાલ હતી નહી તે બાળને એ ખખર, જીલમગાર તેનો થયો છે પેદર ન કોઈ તેની ચિસને હતુ સુણનાર, ફક્ત એક હતો ત્યા પરવરદેગાર લખેલા કરમના ન લેખો દળે, કરે બન્દો તદખીર હજારો ભલે. (૨)

ઝાલનુ અલખરૂજ પાહાડ ઉપર વતન.

ગળવર પાહાડ અલખરૂજ ઉપર આવેલા એક ગુફામા, સામ પોતાના દુધમલ દીકરા જાલને દુધ વીના તરણતો, અને માતાની ગોદ વીના તવલતો મુકી પાછો ફર્યો ત્યાં એક ગળવર ઝાડને મથાલે એક સીમુરગનુ ગેહાન હતું. તે સીમુરગ પોતાના બચ્ચાના ખોરાકની શોધમા ત્યા જઈ લાગ્યું, અને ત્યા એક દુધમલ બાળકને રડતુ સાબલી, તે તેની આગલ મયુ જાલ ત્યા રડતો તવલતો ખાકમા પડેલો હતો ના તેના તનપર વસ્તર, ના જમીન ઉપર બિછાણુ, ના કોઈ દાયા, કે ખોરાક હતો સીમુરગ તેને પોતાના પગમા પકડી ઉઠાવી લઈ, હવામા ઉડી ગયો

હતો તે જગે સીમોરગનો વાસ, સૂણી બાળની ચીસ ગયુ તેની પાસ જઈ પાસ તેણે ઉઠાવી લીધુ, લઈ જઈ માળામે સાતી લીધુ દયા સિમુરગને દિલે ઉતરી, અવાજ એક ગેખી થયો તે ઘડી કે “સાલલ અએ સિમુરગ નેકફાલ, આ દુધમલ બાળકે પોરી તુ પાળ એ બાળકથી એવી થશે એક તોખ મ, જેહા પેહલવાનોને દેશે જન મ

સલાલી કરજે તૂ એની જતન, તૂ જો કે જમાનાની શુ છે વલન” દયાલુ થયો ઝાલ પર દાદગર, કરામતભરી થઈ મૂરગપર અસર જતન લઈ પોશણુ કિંધુ માનથી, કિંધી ચાહો-મોહબત દિલોજાનથી એ રીતે ઉધરી રહ્યો ત્યા ઝાલ, રહ્યો સિમુરગ સગ કંઈએક સાલ કુહા અલખરૂજ પર રહેતો મગન, દરદાં-પર દાસે કરતો ચમન

૧. અલખરૂજ પાહાડ ધરાનમા જણીતો છે આ પાહાડ અવસ્તા જમાનાથી વખણાતો આવેલો છે. અવસ્તામા એ પાહાડને ‘હુબરે જામતી’ પાહાડને નામે ઓલખાવ્યો છે આ પાહાડની ઉચાઈ હાલ ૧૮૦૦૦ ફીટની મપાઈ છે (તવારીખે કયાનીઆન)

૨ સીમુરગને માટે એવુ કહે છે, કે તે કાંઈ પક્ષી નહી હતુ, પણ અલખરૂજ પાહાડ ઉપર વસતો એક પરહેજગાર આબેદ હતો, જેને ઝાલને પોતાના આશ્રમા લઈ જત-નથી ઉધારી મોટો કીધો હતો. અલ કારીક લખાણો કરનારાઓએ એક ગીરીનીવાસી આબેદને ‘પાહાડી પક્ષી’ તરીકે વર્ણવ્યો હોય, એ બનવા ભેગ છે.

જગતથી રહ્યા ત્યા વસી બેખબર,
નહિ સાથ, સગી, સિવા દાદગર
સામે પોતાના બેટા ઝાલને ખુવાખમા
બેવો, અને તેની શોધમાં નિકળવું.

તજી ઝાલ બેવો પિસર નેકનામ,
હરદમ રહેતો પરેશાન સામ
પિસરને તજી તે જલતો હતો,
હૈડાના ડબ્બે તે બળતો હતો
ઢિઠો સામે એક રાત એવો ખુવાખ,
ઉઠ્યો તે ભડકી, થયો સૂખાખ
નજીમી છુલાવી કિધુ કુલ બયાન,
લવિશ માફ વરતો આપી ધિયાન

* * *

સુણી મોબેદોએ કહ્યા એ સખૂન.
“અરે સામ ! કીધુ તે કારે-જખુન
દરદા, પરદા જગલ વસી,
દિયે જાન ફરજદ ખાતર હસી
તૂએ એવું કીધુ કારે જખુન,
કિધુ તારી ઓલાઈનુ તેજ ખુન

બેધ ખાલ તન પર સુદેદ તમામ,
ખતગ થઈ કિધુ તે અરગશત કાંમ
એ ડાંગે-ઢીલથી થશે તૂ કુખી,
જગતમા જીવી થશે નહિ સુખી
કહે અલખરૂજ પર શોધાવ ઝાલ,
મખાદા તે જીવતો હશે નેકફાલ
દિસે તેની પર મહેર ચઝદાનની,
એ ખાળક છે ઉમેદ ધરાનની”
સુણી આ સુખન સાંમ ઉઠ્યો સિતાખ,
ધરી જીન ઘોડે, લગામો રિકાખ.

૨૨૦૦

ગયો તે તૂરત અલખરૂજની ઉપર,
મદદ ચાહિ રખની ઝુકાવી સર
“ખુદાવદ કર માફ મારી ખતા,
થયો છે બન્દાથી બેશક ગુનાહ
અરજ મારી સાલલ એ જગપાળ,
અગર મારી તોખમથી હોય ઝાલ.
અગર અહુરેમનની ના હોય તોખમ,
તો રૂજવ પિસરની જીવદનો જખમ
એ આલમખનાહ દાવરે દાદગર,
ખતા માફ કર ને બધા ઝાલેઅર.

સીમુર્ગનું ઝાલને તેના પેદરને સ્વાધીન કરવું.

એવું કહે છે, કે સામે આવી રીતની બદગી પરવરદેગારને કીધી, અને તેજ
વખત તેની બદગી પરવરદેગારની દરગાહમા કથુલ રહી સીમુર્ગે જ્યારે મામને
અલખરૂજ પાહાડ ઉપર આવવા ભેગે, ત્યારે તેણે જખુનુ કે તે પોતાના મચ્ચા
શોધમાજ ત્યા આવ્યો છે તેણે સામના બેટાને કહ્યું કે —“આજ સુધી મેં તુને
પાળીપોશી એક દાઇ તરીકે ઉધાર્યો છે. મે તારું નામ ‘દરતાને ઝદ’ રાખ્યું છે.
તારો પેદર આ અલખરૂજ પાહાડ ઉપર તુને શોધવા આવ્યો છે. તે એક જોહાપહેલવાન
છે તેનું નામ સામ છે, વાસ્તે તુ મારી સાથે આવ, હું તુને તેની નજદીક લેઇ
જાઉં છું”

સીમુર્ગની જખાનથી આવા સખુનો જ્યારે તે જવાને સાબદ્યા, ત્યારે તે ધણેજ
દીલગીર થઇ, આખમા આંસુ લાવી બોલ્યો, કે —“મને લાગે છે કે, તુ મારી હાજરીથી
હવે ધરાધગ્યો છે” * * * સીમુર્ગે કહ્યું:—“તુ જો હિયા રહે, તો હું ધણેજ ખુશી
થાઉં, પણ તારે માટે આ પાહાડી વનના કરતા વધારે સારી જગ્યા સરખાવી છે.
તારાથી છુટ પડવા મને ખીલકુલ ગમતું નથી. મે તુને મારા બચ્ચા મિસાલ
ઉધારી મોટો કીધો છે, વાસ્તે તુ મને છુલો જતો ના.” એવા મીઠા અને મહોળતથી

ભરેલા સખુનો કેહી, તે જવાનને સીમુરગ પોતાની પાખ ઉપર ઉઠાવી, હવામા ઉંચે ઉડ્યો, અને તેને તેના બાપની નજદીક લેઈ જઈ હાજર કીધો, અને નીચલા સખુનો સીમુર્ગે તેને કેહયા.

“હતો જ્યારે તુ એક દંધમલ બાળ, હુવા છે તૂને મારી એ નામેવર, તૂને પાળી મીતે કીધુ મે વહાલ થજો તુ જ દૂશમન જુરોજખર પૂત સમ પાળી કીધો દિલપસદ, તૂ પર જો પડે કાઈ રજો-અલમ, મધુર નામ રાખ્યુ, ‘દસ્તાને ઝન્દ’” તો કરજો મને ચાહ તૂ એકદમ કીધી રાતો દન મે તહારી જતન, સલાલી તુ રાખજો માફ પર,” હવે તુ જશે કાહ તજી મનમોહન ઉમેદ તારી લાવશ હર વખત યર મૂસીખત, મૂશકીલ પડે તારે સર. જલાવી તૂ દેજો એ આતશ ઉપર”

એવી રીતના દીલાસાના સખુનો કહી ઝાલને પોતાનું પીછ આપી સીમુરગ પાહડ ઉપર ઉડી ગયું; અને દીલાવર સામ પોતાના ફરજન્દને બેટી, તેને પગથી માથા સુધી જોતો રેહ્યો. સામ પોતાના બેટાનો ફરાખ સીનો, કઠાવર બાધો, અને રોશન પેશાની જોઈ, બેહદ ખુશી થયો. ફક્ત તેના બદન ઉપર સુફેદ બાલ સિવાય, બીજી કોઈ બાબત સામને જણાઈ નહિ.

સામે કહ્યું કે “બેટા, ગુજરેલી બીનાને તું છુટી જા, અને મારી ઉપર દયા કર. હું તૂને કોલ આપુ છું, કેહવેથી તારા દીલની જેબી મુરાદ-બની તેમજ ખુરી-હશે, તે હું બર લાવીશ.” એ પછી સામ પોતાના બેટા ઝાલને મોટી ધામધુમ સાથે પોતાને શેહર બખુલ લઈ ગયો.

ઝાલનું શાહ મીનોચેહરની ફરખારમા જવું

ધરાનના તખત ઉપર એ વખતે મીનોચેહરે શાહ પાદશાહી કરતો હતો, તેને આ વાતની ખબર પડી મીનોચેહરે તુરતજ પોતાના દીકરા નવદરને સામ પાસ મોકલી ઝાલને ધરાન લાવવા ફરમાવ્યું. શાહ મીનોચેહરના હુકમ પ્રમાણે સામે ઝાલને મીનોચેહર આગલ હાજર કીધો, અને અદબ્દુલ પાહાડ ઉપરથી તેણે તેને કેવી રીતે મેલવ્યો, તે બીના જાહેર કીધી. મીનોચેહરે ઝાલને જોઈ ઘણોજ ખુશી થયો, અને તેને પાદશાહી રીતભાત તથા લગાઇનો હુનર શીખાડવાની સામને નાકીદ કીધી.

જોઈ ઝાલ થાયો મિનોચેહર ખુશાલ,	થશે એની એલાદ એવી ખુલદ,
કીધો ગોહરોથી વધાવી નિહાલ	નાખદ કરશે એ સુદંધ ચુનદ
નજુમીને હોકમ કીધો તતકાલ,	થશે હુલ જમીન ‘ને જમાનો નફર,
જુવો ઝાલેઝરના સિતારાની ચાલ	થશે તાજનો એ બક્ષેસગર
લવિશ થાયુ ખુલ્લુ રમલથી તમામ,	થશે જોરે આલા ‘ને બખ્તે ખુલદ,
થશે એથી આબાદ ધરાનનું કામ.	થશે એની તોખમ ખરી દેવબદ

૧. ‘દસ્તાને ઝન્દ’ એટલે યુક્તિવાલો. યાને કુનેહબાઝ ૨ પર યાને પીછ

થશે એથી દુનિયાના આજેજ દલેર,
હરીઆની માહી, 'ને જગલ શેર

* * *

સુણી મિનોએહર થયો ખુશ અપાર,
ઉમેઢ બાંધી લવની અને ખીશિયાર
કિધા જરને ગોહર ધનાયત હજાર,
અખતર 'ને ઘોડા, 'ને હિન્દ તલવાર

ચાકુત 'ને હીરા, 'ને જરીત લેખાસ,
રૂમી શુલામો અખશીયા ખાસ
ખજર્ 'ને લાલા, 'ને નેજા કંટાર,
શુરજ કંમરખ, તીર નોકદાર
બાણલથી કાણુલ, 'ને હિન્દુસ્થાન,
'ને સિધુ નહીની ઉપરના મકાન
કિધા ભેટ સરવે લખી સાંમને,
કિધુ એમ્ જાહેર કૂલ આમને

જાનની કાણુલ તરફ સફર

કાણુલના પાદશાહ મહેરાખ સાથે ઝાલની મુલાકાત થવી, અને

મહેરાખની બેટી રૂઢાંબેહની તારીફ સાંભળી ઝાલવું

તે ઉપર આશક પડવું.

સણો હમદિનો ઝાલેઝરનું ખયાન,
કિધુ જઈ પેઢર સગ બાણુલ મકાન
નિકલ્યો તે એક રોજ કરવા સફર,
લઈ સાથ બુજેગો રફિકો-નફર
કિધી કુચ એકઠમ બાંધી કંમર,
હતુ સાથ લશકર બહુ જોરવર
પૂગ્યો જઈ એક રોજ કાણુલ શહેર,
ગમી ઝાલેઝરને હવાની લહેર
હુકમ ત્યાં કિધો ઝાલે કરવા મૂકામ,
પડયા સરવે ત્યાં નાખી તમ્બુલ તમામ

હતો શહે કાણુલ મહેરાખ નામ,
હતો તાબે ધરાનને તે તમામ
હતો તે જાતે અરખ પહેલવાન,
હતુ તેનું ઝાહકથી ખાનદાન
'તે હતો 'તો ચોથમ હર સાલ સાંમ,
સખખ નહિ હતી કાંઈ લડવાની હાંમ
પુગી જ્યારે મહેરાખને એ ખખર,
કે આવ્યો છે કાણુલ તરફ ઝાલેઝર
નિકલ્યો તે એકઠમ મલવાને કાજ,
લશકર નજરાંતુ લઈ સગ સાજ

મેહરાખની ઝાલ સાથે મુલાકાત થવી.

ઝાલે મેહરાખની ખુશી સાથે મુલાકાત લીધી, અને તેને બેહદ માન સાથે આવકાર
આપી પોતાના તખ્તની પાસે એક જડાવદાર બેઠક ઉપર તેને બેસાડ્યો, અને તેનું
નજરાંતુ તેણે ખુશીથી કણુલ અરસપરસની વાતચીત થયા પછી ઝાલથી મહેરાખ છુટો
પડી પોતાને મકાને ગયો, અને ઝાલ તેની તારીફ પોતાના દરબારીઓ આગલ જાળજ
કરવા લાગ્યો.

એ વખતે ઝાલની મહેશીલમા એક બુજેગો કાણુલી દરબારી હતો, તે મહેરાખની
બેટી રૂઢાંબેહની ખુશસુરતીની જાળજ તારીફ કરવા લાગ્યો. (૩)

૧. આ અને એની સાથના 'ખીજ' સંધના મુલકોના નામો પાછલા જમાનામાં
ખયાલમાં છે. સામના વખતમાં એ મુલકોના એવા નામો હોય એમ લાગતું નથી.
કાણુલનું અવરતાઈ નામ 'વએકેરેત' ધારવામાં આવે છે. (તવારીખે કયાનિયાન)

રૂઢાણેહની ખુબસુરતીની ઝાલ પાસે તારીફ કીધી.

“ સુણુ ઝો દિલાવર, જગી જવાન,
ઝો ફસ્તાને અ ફતુ ખુલ-દ પહેલવાન
છે કાણુલ અદર કણુલ એક સુરત,
નથી તેની શાની બિજી કોઇ મૂરત.
ખદન જેતુ રંગે, મિસલ હાથીદાત,
અજખ જેનો અહેરો ઘટમ 'ને ઘાટ
તન જેતુ સિધ્ધુ સરવની સમાન,
ખુદ્દો છે તેણીના મિસલે કમાન
બે તેના ગાલો છે ચુલાખી લાલ,
શરમિન્દો રહે છે રંગે ચુલાલ
બે તેના હોઠો છે રંગે પસ્વાલ,
હાતોની હારો છે મોતી મિસાલ

લખ સગ રૂખસાર, ખુબ લાલદાર,
ખિલેલા સિના પર છે બે અનાર ?
બે તેની ચશ્મો છે નરગીસ કુલ,
સુદર સરોદ છે મિસ્લ ખુલખુલ
ભવા જેના જાલમ મિસ્લે કમન્દ,
નિગાહ જેની કાતિલ છે પુર ફન્દ.
જે ધરતી પર જોવો હોય, મહાતાખને,
તો છે એવી મહાણુખ કાણુલ કને
ગરજ હોય દરશન મહાતાખના,
જુવો નાજ અદા છે રૂઢાખના
હશે નહિ જગતમા બિજી એવી નાર,
તલખમાર હજારો ગયા થઇ ખવાર (4)

રૂઢાણેહની આવી તારીફ સાબળી ઝાલતુ દીલ તેના હાથમા રહ્યું નહિ. ખીજે દાહડે મહેરાખ પાછો ઝાલતી મુલાકાતે આવ્યો, અને ઝાલને પોતાને ત્યાં જમનાતુ ઇજન કીધું, પણ ઝાલે તે ઇજન માન સાથ ના પાડી જવામ દીધી, કે મારો ખાપ સાંમ અને પાદશાહ મીનોચેહર જે બાણે, કે મે એક જુતપરસ્તની સાથે શરાખખાણ કીધી, અને તેની સાથે ખાતુ ખાધું, તો તેઓ નારાજ થાય ર આ સખુન સાબળી મહેરાખ દલગીર થઇ પાછો ફર્યો, અને ઝાલ રૂઢાણેહની તારીફ સાબળી દીવાના જેવો થઇ ગયો. (5)

સૂણી મહાણુખની સિક્કતના કલામ,
થયો ઝાલ દિલથી બેતાખ તમામ
જગર માહે લાગી મહોખત અગન,
અગન માહે જલતુ ખદન નીસદન
થયો ઇશક રૂઢાણેહથી બેકરાર,
કહ્યા કોઇનેખી નહિ ઇસરાર
૨૩૦૦

નિસદીન ખીતમા તે જળતો રહે,
જુદધના જખ્મોથી બળતો રહે
કહે કોણુને જઇ ભરમની એ વાત
ખની કેવી કિયામત જુરી કમખત
જુરી થઇ હાલત, હતી જે ખુશાલ,
ખન્યો જાણે ચોરત જવામ ફ ઝાલ

૧ શીરદોસીની આ બે લાઇનો નીચે પ્રમાણે છે —

‘ રોખાનશ ચુ ગુલનારો લખ નરવાન—ઝે સીમીન ખરશ રોસ્તહ હુ નાર દાન.’

૨ કાણુલનો પાદશાહ મહેરાખ બેહાકના ખાનદાનથી ઉતગેલો હોવાથી તે જુતપરસ્ત ગણુતો હતો ઝાલ અને સામ તેમજ શાહ મીનોચેહર જુતપરસ્ત નહી હતા પેશદાદ વશના પાદશાહો કુદરતી શક્તિઓ અને રોશનીઓ જેમકે મેહર, આફતાખ, માહતાખ, આતશ વિગેરેને માનતા હતા. શીરદોસીએ બેહાકને અરખ તોખમનો મણ્યો છે. અરખો તે જમનામા મુરતી પુજક હતા આ સખખને લીધે ઝાલે એક જુતપરસ્ત સાથે ખાનપાન કરવાની તે વખતના રવાજ પ્રમાણે ના પડી હતી

પ્યારથી બધા બધા નામનગે ૭ દગીરી હાય ઘોષ બેઠા છે, એ વાત અનણી નથી. ઝાલની હાત રૂઢાંબેહ ૧ તારીફ સાબળી એક દીવાના જેવી થઇ ગઇ હતી. શાએર શીરદોની એ ઉપરથી સ્ત્રી સગનથી દુર રહેવા માટે એક અરખ પહેલવાનના શબ્દોમા કહે છે કે:—

“ થશે મારી ખિલવતગાહુ આસમાન, મને નાર કરવી છે નારવા,
સદા હું તેનો બનશ મહેમાન કરી સગ બનુ હું રખે નાતવા
થશે મારો ઘોડો મહારો યુદ્ધામ, દુનિયાની નારોથી છુ હું તખ્તહા,
બની મુજ મહાબુખ રેહશે મદામ મને રેહશે નફરત તે પર સદા
નથી ચહાતો કરવા તે સગ સગધ,
થશે મારી દાનોવામે રસવધ

મેહુરાબે પોતાની રાણી આગલ ઝાલની તારીફ કીધી,
અને રૂઢાંબેહ તે સાલલી ઝાલ ઉપર આશક પડી.

એક દિવસ મહેરાબની રાણી સીનદોખતે રૂઢાંબેહની રૂઢ મહેરાબને ઝાલેઝરની ખખર પુછી મહેરાબે તેવુ બયાન કરતા બજાબુ કે —

“ કહુ શુ સિનદોખત અએ દીલજાન,
કર કેમ તે ધરાનીનુ હું બયાન
મે બેયો છે આજે તે દસ્તાને અન્દ,
અજબ તેની પેશાની છે ગુરમન્દ
જગતમા ન કોઇ એની બેડી હશે,
નહિ એની સમ કોઇ ધરાની થશે
હિમત છે આલા મિસલ શેર-દીલ,
બે હાથો છે તેના દરીયા-એ-નીલ
દિસેછે તે બળવત બહુ જોરવર,
ગૂરજ મારી તોડે છે પહાડોના સર
જમીન જેના જોરે પૂકારે છે હાય,
લરજને દુશમન મારે છે હાય
સિકલમા છે સૂઢર લાલ-મ-લાલ,
તન પર છે સઘલા સૂફેદ રંગ ખાલ
એ ખાલોથી બહેતર દીપેછે ગુર,
દીલે દિલાવર, “ને અકલે પુર”
સૂણી આ રૂઢાંબેહ થઇ ખુશ હાલ,
કરે ચાહ મનમા સદા ઝાલ ઝાલ
ખોઇ સુખ-બુખને બની ગઇ બિમાર,
દિલ માહે વસીયો સામે સવાર
પડે નીસહીન કઇ નહિ એન જરી,
ગઇ ઝાલ ઉપર રૂઢાંબેહ મરી

થઇ દિલથી આશક સૂણી હાલે-ઝાલ,
હસ્તી રૂઢાંબેહ બની હાલ હવાલ
જઇ કોણને કેહુ ભરમ ભેદ વાત,
રખે થાય નિશકુળ પ્યારી મૂરાદ
બેઇ હાલે-કુરકત, બેઇ આ વલાણુ,
સખીઓએ જાણી લીધી મોહકાન
બેઇ ચિત ચકલમ, દિલ બહુ ઉદાસ,
તરસે તે પળ પળ મળવાની આસ (6)

રૂઢાંબેહનુ પોતાની સખીઓ સાથ
મસ્લત કરવુ

“સખીઓ મારી સુણો એક વાત,
કદી મારો ના કરતી વિસ્વાસઘાત
સખી નેક મારી વફાદાર તમ,
સુણો હાલે-દિલ મુજ, સુણો મુજ ગમ
સુણો મુજ દીલના લરમની વાત,
જો કહેશે કોઇને થશે મારો ઘાત
દિલે સદા લાગો ધરાની પવન,
પવનથી છે લડકી મહોબત અગન
રખે થાતી મુજ સમ દુખી કોઇ નાર,
મને ઝાલ જાણીલીની છે ખુખાર

પડી છુ હુ મોહી તે નર ઉપર, નથી એ દરદની ખિજી કંઈ દવા,
મને એન્ નથી રાતો-દીન પળભર, ફક્ત ઝાલ કરશે દરદ સફા.”

રૂઢાએહને મોહોડેયી તેની સખીઓ આવા સખુન સાબળી અજબ થઇ બોલી કે — “અએ જેહાનની બાનુઓની સરતાજ, તારા જેવી બાનુ જે હિંદુસ્તાનની ચીન સુધી પોતાની ખુબસુરતી માટે વખણાઇ છે, તેને એવો ખ્યાલ કરવો જાજે નહિ તારા જેનીએ જાકને માટે એટલી બધી મોહબત રાખવી નારવા છે જેને તેના બાપે પાહાડ ઉપર ફેંકી દીધેયો, તેને તુ તારી મોહબત આપવા તૈયાર થઇ ? કોઇખી માદરને પેટે કોઇખી દોકરો બુદો જનમ્યો નથી તારા જેની સુદરનો આવો એક ધરડો ખાવ દ કેમ બની શકે ? તારો ખાવિદ કોઇ સોહામણો અને સુદર એહરાનો હોવો જોઇએ.”

પણ રૂઢાએહને પોતાની સખીઓની ધીખામણુ પસંદ પડી નહિ, અને તે બાનુ ગુસ્સે થઇ બોલી કે —

“કરો બધં સખીઓ તમારા કલામ,	મને જોઇ તો નહિ કયસર ^૧ હાથ,
મને છે તમારી શિખામણુ હુરામ	મને જોઇતી નહિ ફગડુર સાથ
થયુ દીલ દિવાનુ • સિતારા ઉપર,	મને જોઇતો નહિ આલમ પનાહ,
બને ખુશ કેમ મહાતાબે જીગર	મને જોઇતો નહિ ખુશીદ-માહ.
દરકાર મને નથી કોઇ શુલની,	મને જોઇતો નહિ કોઇ તાજદાર,
મને છે ખાએશ ફક્ત ધુલની	મને ખ્યારો છે મારો સામે સવાર
બુજે બેખબર શુ કંદર ખ્યારની,	અગર હોય બુદો, અગર હોય જવાન,
બુજે શુ કંદર તે વફાદારની	વિના ઝાલ મુજને અકારી જેહાન (7)

રૂઢાએહની સખીઓએ ઝાલની મુબાકાત કરાવવાનું

કામ માથે લેવું .

રૂઢાએહનો આવો મક્રમ વિચાર જોઇ સખીઓએ તેણીને વચન આપ્યું, કે તેઓ તેની ખાએશ બજાવવાની દરેક તજવિજ કરશે, અને ઝાલ સાથ તેણીનો મીલાપ કરાવવાની તેઓ દરેક કોશિશ કરશે

ફરવરદીન મહીનાનો તે વખત હતો, એટલે બહારની મોસમ તે વખતે ચાલતી હોવાથી પુરો ચોતરફ ખીલી રહેલા હતા નદીને કિનારે, જ્યાં ઝાલનું લશકર જાવણી નાખી પડેલું હતું, ત્યાંની સાગી બાજુએ રૂઢાએહની સખીઓ પુલ ચુટવા જઇ લાગી ઝાલની નજર તે બાનુઓ ઉપર પડી, અને તેણે પોતાના નોકરોને સવાલ કીધો કે — “પેલી બાનુઓ કાણુ છે ? તેઓ આપણા બાગમાંથી પુલ ચુટવાની કેમ હિંમત કરે છે ?”

૧ મિનોએહર પાદશાહના અમલમા અને સામ અને ઝાલના જમાનમા ‘કયસર’ના નામનો કોઇ રાજકરતા હોય, એમ જણાયલું નથી બુલીયસ રીઝર પછીજ રૂમના રાજકરતાઓ ‘કયસર’ને નામે ઓલખાવા લાગ્યા હતા એમ હોવા છતાં શાએર શીરદોસીએ રૂઢાએહના મોહડામા ‘કયસર’નું નામ મુકયું છે, તે દરોઅસ્ત હોય એમ લાગતું નથી એ વિશે શાહનામામા નિયવા શબ્દો આપેલા છે —

ન કયસર બેખાહમ, ન ફગડુર ચીન ન અજ તાજદારને ધનાન જમીન,

તુરતજ નોકરોએ ખખર મેલવી ઝાલેઝરને જણાવ્યું કે, તે બાનુઓ પાદશાહ મેહરાબની દીકરી બાનુ રૂઢાંબેહની સખીઓ છે, અને તેઓ પોતાની શાહબાઈ માટે પૂલ ચુટવા નદી કિનારે આવેલી છે આ બાનુઓ રૂઢાંબેહની સખીઓ છે એવું જાણતાજ ઝાલ ઘણોજ ખુશ થયો, અને તુરતજ પોતાના તીર વડે તે સરોવરના પાણી ઉપર મેલ કરના મુરગોમાથી એકને તેણે એવી રીતે વિધ્યું, કે તે મુરગ કડી પેલી બાનુઓ જયા ઉભી હતી, ત્યાં આગલ જઈ પડ્યું

તે વિધાયલા મરગને લેઈ આવવા, ઝાલે પોતાના નોકરને મોકલ્યો, અને તે નોકર સાથે રૂઢાંબેહની સખીઓને વાતચીત થઈ રૂઢાંબેહની સખીઓ અને ઝાલના નોકરોએ ઝાલ અને રૂઢાંબેહની અરસપરસ તારીફ કીધી, અને એ બન્ને જન જો સાથે મળે, તો તેઓએ પોતાની ખુશી જણાવી

ઝાલને એ ખખર તેના નોકરે કહી, અને ઝાલે તે સખીઓને પોતાની પાસે બોલાવી, તેમના વિચારો જાણી લીધા અને રૂઢાંબેહ માટે તે સખીઓ સાથે એક કિમતી વીંટી, એક પુલક અને ગીંછ કેટલીક ગેમુલ ભેટો મોકલી આપી

રૂઢાંબેહે તે સખી બેટ ખુશીથી સ્વીકારી, અને તેણીએ ઝાલની મુલાકાત લેવાની ગોઠવણ રચી તે ગોઠવણને લગતો પેગામ રૂઢાંબેહે પોતાની સખીઓ મારફતે ઝાલ ઉપર મોકલાવ્યો, અને તે ગોઠવણ પ્રમાણે રાત પડતા રૂઢાંબેહના મેહેલ તરફ ઝાલ જવા નિકળ્યો બન્ને જના એક બીજાને મળવા અધીરા થઈ ગયા હતા મેહેલના ઝરખા ઉપર ઝાલની રાતના ચક્રકાટ વચ્ચે, રૂઢાંબેહ ઉભી રહી અધીરી બની, ઝાલની રાહ જોતી હતી. રસતો રૂપેરી રાતના પ્રકાશ વચ્ચે એકાત દીસતો હતો નહીં દીઠલા એક ધરાની પેહલવાનની દિલાવરી, અને ખુબસુરતીની તારીફ પોતાના આપને મોહકેથી સાબથી, તેની ઉપર મોહી પડેલી રૂઢાંબેહ ધનતેજર અને ધકકતે દીલે દુર નજર ફેકી, પોતાના વાહલાના આવી પુગવાની રાહ જોતી હતી તેવામા તેણીએ કોઈને દુરથી આવતો જોયો તે આવનાર કોઈજ નહીં, પણ ઝાલ પોતે હતો મેહેલના ઝરખા આગલ જેવો તે આવી આસપાસ નજર કરવા લાગ્યો, તેવીજ રૂઢાંબેહ ધીમે અને મધુર અવાજે મેહેલના ઝરખા ઉપરથી વાંકી વધી બોલી -

(9)

ઝાલ અને રૂઢાંબેહનો મેલાપ થયો.

“ભલે ઓ જવામદ ખહાધુર સિધાર, ખુશી છુ જોઈ રોશન દિહાર મૂખારક તૂને દિલપઝીર આએ રાત, મૂખારક તૂને આજની મૂલાકાત મૂખારક તૂને આએ કાણુલ સફર, મૂખારક તૂને ચદ્રમાની નજર ચમનમા તુ રહેજે સદા શાહ શાહ, થજો તારા મુદ્દા સદા અરખાહ

તડકતા આ દિલની વહિ ગઈ છે ઘાત, ચલકતી થઈ છે સિદા મારી રાત” ખુશી થઈ જવાંમદે બોલી જમાન; “મૂખારક ઓ મહાતાબ, નૂરી બેશુમાન તૂને જોઈ વેરાન મૂજ મન ચમન છે, મૂખારક મૂલાકાત મૂજ મન જશન છે તૂજ વન ખાલી ચર્ખે કોહન છે, સિવા તુજ મહોબત મુજબુ કંદન છે.

૧ આ નદી આજના વખતમા જણાયલી કાણુલ નદી હોતી જોઈએ, જે જણુલ અને કાણુલ (આજના અફઘાનિસ્તાન) પાસેથી પસાર થાય છે.

અગર મારી મહોળત જો તારે મનછે,
તો સર ઝાલેઝરનું તારે શરણુ છે
સિતારાની ચાલે મલી મનમોહન છે,
તૂ ઉપર હૂ નીચે, એ ઉત્તર દખન છે
તુ ઉભી ઝરખે, આરામ ફરશ પર,
ખડો છુ હુ રસ્તે, તહારા દરસ પર
અગર પ્યાર મારો તુને મજુર છે,
તો કાં ઝાલેઝરથી રહાયેહ કુર છે ?
૨૪૦૦

જીગરના જલનની તૂજમા દવા છે,
તો રહાયેહનો આ જીલમ નારવા છે
રહાયેહના બાલની તારીફમા
સુખન સાલલી ખુબર થઈ અધીર,
વીરાને મળવા કીધી તદખીર

ઝાલે રહાયેહના સુગંધી બાલોને પોતાની આખોમા દાખી તે ઉપર વાહલથી સુખન
કરી છાતીસે લગાડી કંઠુ (10)

બાલનું કમદ નાખી રહાયેહના મેહલના ઝરખા ઉપર ચહુડી
જઈ મેહલમા દાખલ થવું

રહાયેહે પોતાના પેચદાર બાલોને મેહલના ઝરખા ઉપરથી નીચે નાખ્યા, અને
ઝાલ જ્યા ઉમો હતો, ત્યા તે જઈ પડ્યા ઝાલે ખુશખોથી મધમધતા તે બાલોને
સુખન ઉપર સુખન કરી, રહાયેહને તે નીચેથી કહેવા લાગ્યો કે —“તારા આ બાલ
ઉપર હુ આવી રીતની સખ્તી કદીખી ગુબર નહિ” એટલું બોલી, તેણે પોતાની
કમદને વળ આપી ઝરખા ઉપર ફેંટી તે કમદ તુરતજ તેમા ભેરવાઈ ગઈ ઝાલ
તે કમદ પકડી રહાયેહના ઝરખા ઉપર ચહુડી જઈ, રહાયેહની પામે જઈ ઉમો રહાયેહે
તુરતજ માન અને ચહાથી ઝાલનો હાથ પકડી, તેને મેહલના દીવાનખાનામા સમાવેલી
મહેરીમ તરફ લેઈ ગઈ, અને ત્યા ઝાલને પોતાની પામે મહેરીમમા બેસાડી, વહાલભરી
નજરથી જોઈ બોલી — (11)

“નજર જ્યા કંડ ત્યા પડે તુ નજર,
જીગરમા સદા તુ વસે ઝાલેઝર
સિફત તારી સુણી, થઈ બલહાર,
ખુબારક છે મૂજ ને તુ સામે સવાર
થયુ છે જીગર આ તુને જોઈ શાહ,
ઉમેદ મુજ મનની થઈ છે આબાદ
નિરાસીના સકંટ કાલા ગયા,
સુખના ભરાતા નાળા થયાં
અશમ મારી તુજ વન બેગુર છે,
દિલ વજ મહોળતથી ચકચુર છે”

કિધા બાલ ખુલ્લા સરના તમામ,
હતા બહુ લાખા વીના કાંઈ ખામ
બનાવી તે બાલોની લાખી કમન,
દિધી વીટ ઉપર વીટ આખી વલન
ફેંટી તે બાલોની સુદર લડી,
ઉપરથી તે નીચે જઈને પડી
હસીબોલી મહાખુબ, “સાલલ બો ઝાલ,
પકડી લે મજબુત, આ મુજ બાલ
એ બાલોને પાળી મે કીધી જતન,
મને કામ લાગ્યા તે આજ દન
પકડી એ બાલોને ઉપર તુ આવ,
પ્યાર અને મહોળત સાથે તુ લાવ

કંઠુ ઝાલે “સુદર તુ મનમોહન છે,
બેશક રહાયેહ મને તુ પસન છે
અજબ તારા ખુલ્લો એવાં તો બસ છે
પલકમા ફરેસ્તાઓખી થાય વસ છે 12)

* * *
રપીકો સુણો હુ કંથુ છુ જે હાલ,
ખરા પ્યારની જડ પડી છે પતાલ
સખી બેઈ સુદર દિલ બાગ-બાગ,
મલી બન્ને મોહન કરે રગ રાગ
મલ્યા દિલ સે-દિલ એક એક સાથ,
મલ્યા લખ-સે-લખ, હાથો-સે-હાથ

મહી ચાર ચરમેા, બની મહોશ,
થયા બન્ને મહોબત-અગત પુર જોશ
મગર શેરે કીધો ન ગુરખર શિકાર,
રહિ હઠ અઠર કિધો પાક પ્યાર
કહ્યુ ઝાલે. “મહાબુબ અએ ગુલોઝાર,
રાખે સદા તુને રબ ખરકરાર
હિલલર પરીઝખ મીઠી મધુર,
થયો તારી મહોબતમે ચકચુર
રહુ તૂજ ખગલમા કહા તકે ગુલ,
મયાઢા બને મુજ ઇજજત ધુલ
ગરમ તુજ મહોબતનુ છે ખઝાર,
હુલ ના હુ હામન, વિના હકઢાર
કર તારી સજે બે કારે હરામ,
કફા થાય મૂજપર પિઢર મારો સામ
હુ ચઝઢાપરસ્તનો તુ લે વચન,
થશે ઝાલ-રૂઢાંબેહના બસ લગન”

* * *
ગધ એવી શુક્રતગુમા સારી રાત,
પૂરી થધ નહિ તોખી બનેની વાત
કહ્યુ ઝાલે અ તે બની નાશાઢ
“જવા દે ઝો મહાબુબ થશે ખામઢાઢ

કરશ યાઢ તૂજના ખાલોનુ ગુર,
લરેલો છે જેમા તલેસમ પુર

(14)

ઝાલનુ પોતાના રફીકો સાથ મસજત કરવુ, અને પોતાના

ખાપ સામ ઉપર ઝાલે પેગાંમ રવાના કરવો

રૂઢાંબેહથી છુટો પડી ઝાલ પોતાની ઝાવણીમા ગયો ખામઢાઢ થતાજ તેણે પોતાના
અગત રફીકો અને સલાહકારોની એક દરખાસ્ત ભરી, અને તેઓ આગલ પોતાના
દીલની ખરી હકિકત બહેર કરી કહ્યુ કે:—“મહેરાબના મેહલમા મારો જીવ અને
જીવન છે, અને તેની દીકરી રૂઢાંબેહ મને બેહદ પસંદ પડી છે હુ તેના પ્યારમાં
પડ્યો છુ, અને તેની જીલ્લત માશથી સેહવાતી નથી હુ તમો જેવા દાનેશમંદોની
સલાહ પુછુ છુ ”

ઝાલને મોહકથી આવ્યા સખુનો સાલખી તેના દરખાસ્તો વિચાર અને વમાનસખુમા
પડ્યા, કેમકે તેઓ સારી રવેસ જાણતા હતા, કે કાબુલના પાઢશાહ મહેરાબને ઝોઢાક
સાથ અતલખની સગાઇ હતી, અને તે કારણને લીધે પાઢશાહ મીનોચહેર તેને ધણેજ
ધીકારતો હતો. દરખાસ્તોએ વિચાર કરી ઝાલને એવી સલાહ આપી, કે તેણે એ

થયો છે જીલ્લમગાર ખુરશેહ ચઝઢ,
જીલ્લ પાડવાનો કરે છે કસઢ
સખર કર ઝો ખૂરશેહ, જરા કર સગર,
જખમી જીગરપર જરા મેહર કર”
* * *
સુણી આ સુખનને રૂઢાંબેહ રડી,
રડતી બે આખોએ સુઢર ખડી
ધડકતે દિલે બોલી આપી વચન:
“તુ મારો ખાવિઢ, તુ મુજ જીવન
ગવાહ છે મહારો તે રબ ઢાઢગર,
તુ મારો ખાવિઢ થશે ઝાલેઝર”(13)

* * *
કહ્યુ ઝાલે “મહાબુબ બે મુજ ગમી,
રહીછ તુ મહારા જીગર રમી
રજાથી હુ રાજી, તૂને છે સલામ,
મને રહેશે તૂજ વન સહુ ચીજ હરામ
કરશ યાઢ તૂજનો મધુર મુખ વાસ,
કરશ યાઢ તૂજના લખોનો મિઠાસ
કરશ યાઢ તૂજની ખગલગીર મધુર,
કરશ યાઢ તૂજના નૈનોનુ ગુર
કરશ યાઢ તૂજનો મિઠો અવાજ,
કરશ યાઢ તૂજના નખરા ‘ને નાજ

વિશે એક ખુલ સાવાર રૂકેલા, સામ ઉપર લખવો દરબારીઓ અને રફિકાની સલાહને માન આપી, ઝાલે નિચે પ્રમાણે એક રૂકેલા પોતાના બાપ સામ ઉપર લખી તુરંતજ રવાના કરીધો.

સરતાજ મહેરબાન પેદર નામદાર,
સામ ખીન નરીમાન જગ આશકાર
સદા રહેજો તુ પર ખૂદાની મહેર,
રહેજો તૃથી દુર બદા 'ને કહેર
કુલ મૂજ હકીકત તૂને છે ખબર,
શુ શુ મુસીબત પડી મારી પર
પેદર મારો કરતો 'તો જ્યારે ચમન,
હવે અલખરૂજ પર મહારૂ વતન
પેદર મારો સજતો 'તો શાહી લેખાસ,
હુ ત્યારે કરતો હતો વનવાસ
તુ જ્યારે પીધતો 'તો જામે-શરાખ,
હુ ત્યારે પીધતો હતો ખુને-આખ
કરમમા લખેલા ન લેખો દખે,
લખ્યુ હોય તેથી ન જ્યાદા મળે
ગમે બેરાવર હોય, ગમે હોય હલીર,
ગમે હોય જવામદ, ગમે હોય પીર
ફરમાને ચઢદા કદી ના ચુકે,
નમાવીને સર કુલ આલમ ઝુકે

કહું શુ પેદર જાનેમ ન હાલે ફિલ,
વરસે છે મૂજ નયનોથી આખે-નીલ
નિકલ્યો હુ કરવા હિન્દની સફર,
હુ ટાયુ છે કાબુલમા મૂજ જગર
૨૫૦૦

જગર ચોર છે કાબુલી માહર,
નથી કોઇ તે સમ બિજુ ખુબરૂ
ગમ બેધ મારો રડે આફતાખ,
નહિ ચેન દિવસે ન રાતે ખુવાખ
નહી ચાહું જાની વિના જાનને,
નહી ચાહું ધરાનના માનને.
મધુર નામ રૂઢાબેહ જગ આશકાર,
પેદર દુરનો કાબુલી શેહરિયાર
મરે મોહી આશક, ખની બેકરાર,
ખને કુલ બિજાણુ દોજખ ગાર
ગરજ છે મને તારી મજુરીઆત,
કરૂ શાહી દૂખતરે મહેરાખ સાથ
ભૂલીશ નહિ રેવાજ, દિન ને રસમ,
ભૂલીશ નહિ કદી હુ ધરાની ધરમ

આ પેગામ ઝાલે પોતાના એક ખાસ નોકર પાસ પોતાના પેદર સામ ઉપર તાઈદે મોકલાવ્યો, અને તે કાસદ પવન વેગે કાબુલથી સામને મળ્યા જાબુલસ્થાન નિકલી ગયો સામ તે નામુ વાચતાજ રૂકેલા પડી ગયો, અને તે વિચારમા પડ્યો. તે મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે —

“ મેં જાણને વચન આપ્યું છે, કે તેની દરેક મુશ્કેલી હુ ખર લાવશ જે આ લગન માટે હુ ના કહું છું, તો માઝ વચન હુ તોડું છું જે હુ આ લગન માટે મજુરીઆત આપું છું, તો આ બન્ને બુદી બુદી ખારીયતના બેડાલુથી કેરી બોલાદ જનમશે, તેનો વિચાર મને દિવાનો બનાવે છે ”

૧ પીર પાને બુદો ૨ આખે નીલ પાને નાખત નદીના પાણી મિસાલ આસુનું વરસવું ૩ કોઈનેથી આપેલા વચન આગલના જમાનામા ધરાનીઓ કદીથી તોડના નહી હતા એવું તેમને બચપણથીજ શીક્ષણ મળતું હતું. આપેલું વચન નહી તોડના માટે મેહર યસ્તમા ખાસ ફરમાન લખાયેલું છે, અને વચન તોડનારને ઉપર મેહર યઝદ કેવો ગુરસે થાય છે, તે મજકુર યસ્તમા જણાવેલું છે

આ ગુચવાડો દુર કરવા સામે તુરત ન તુમીઆન ખુનારી, તેઆને સવલી હકીકત કહી, અને ઝાલતુ ભાગિશ તેવા તઆને ફરમાવ્યુ ન તુમીઆએ ન તુમ ભેદ જણાવ્યુ કે:-

ખુશી થા દીલથી એ સામે સવાર,	દેશે કંઈકોને તે જીવદાન,
છે કિરતીની નોખત ચટી તારે ખાર	ફના કરશે સમ્માર, માજીદરાન
થશે ઝાલ-રૂઢાંબહના જે લગન,	ખનશે તે નાની કરી યુધ્ધ-જંગ,
દરે થાગે ધરાગના કુલ વધન	કરશે તે તુરાન હાલત ખતંગ.
થશે શાહીથી એક પચઢા પિસર,	ફુનીયામા રહેશે અમર તેની યાદ,
કરશે તે દુનિયા જીરોજખર	કરશે તે ધરાનૂની હાલત આખાદ

ઝાલના પેગામનો સામે મોકલાવતા જવાખ

આવી ખુદ ખખર નજુમીઆને મોહડેવી સાનળી સામે ઝાલને કહવાડ્યુ કે:-
“આની મોહખતમા તે ડહાપણ વાપડ્યુ નથી, પણ હુ લાચાર છુ મે તુને તારી મુરાદ પાર પાડવાનુ નયન આપ્યુ છે હુ મીનાચકર શાહ પામ જાહે છુ, અને એ બાબ-દમા તેની મરજી મેળવવાની તજવિજ કરે છુ” ઝાલના કાસદ આ વધાર્થનો પેગામ લઈ ઝાલ પાસે નિઢલી ગયો

પથી તરફ ઝાલની હાલત જુદાજ પ્રકારની હતી રૂઢાંબહની મોહખતમા તેની ઉંચ અને જીખ જતા રહ્યા હતા, અને દરેક પળ તે રૂઢાંબેહનીજ યાદ કરતા હતા, એવે સમે પેલા કાસદ જઈ લાગ્યા, અને તેણે ઝાલને ખુશ વાદની ખખર આપી

રૂઢાંબહની સખીનુ પકડાઈ જવુ અને રૂઢાંબહના ભેદનુ ખુદલુ થવુ

જે આરત ઝાલ અને રૂઢાંબેહની વચ્ચે પેગામ લાવતી અને લઈ જતી હતી, તેની પામ ઝાલ આ ખુશ ખખર રૂઢાંબેહને કહવાડી ને ખખર સાબલી રૂઢાંબેહની ખુશાલીનો પાર રહ્યો નહીં તુરતજ રૂઢાંબહ ઝાલ માટે એક કિમતી તાજ, એક કિમતી પોશાક, અને એક ખેમુન વાટી વિગેર પેલી આરત પાસે છુપી રીતે માફકયા પણ તેનામા રૂઢાંબેહની માદર સીન્દોખતે તે આરતને પકડી પાડી, અને તેણીને સગ કરવાની ધમકી આપી, જેથી રૂઢાંબેહનો સવસો ભરમ તેણીએ જાહેર કરી દીધો રૂઢાંબેહના ભેદની વાત જાણી સીન્દોખતે રૂઢાંબેહને બેલાની સખત ઠપકો આપ્યા, જેથી તેણીએ પાતાના દીલની ખરી હકીકત પોતાની માદર પાસે જાહેર કરી

નજર ખેચી નિચી રૂઢાંબેહ રોય,	ચિત માફ બેચેન, મન છે દુખી,
રહી ખન્ને ગાંઠા આસુથી ધોય	છે હાલ તનનો અતી અસુખી
“ સાલળ અકલમદ મા મહેરખાન,	કહુ શુ એ માદર, દીલની હુ વાત,
અરજ મારી સાલળ જરા દઈ કાન	દુખીયારી કહાંકુ છુ હુ મારી રાત
કહુ છુ હકીકત જુદી નથી,	નથી રહી પરવા મને જાનની,
ચકીન માનજે, હુ જુડી નથી	ઉમેદછે મને એક અરમાનની.
મન મુજ અશો છે, તન મુજ પાક,	રખે રહેલુ જગમાં કોઈ પ્યાર વન,
મગર ગમ જીગરમા છે દર્દનાક	રખે તેનો લવ જાતો દિલદાર વન.

દિઠો જે દિવસથી જાણુલી જાલ, કંહુ રાસ્ત માઠર હુ ખેલી જાન, થઈ છુ તન-મનથી હૂ ખસ્તહાલ મને તે ગયો છે, મળી દીલગન સલગી સિનામા છે મહોખત અગન, હમોએ કિધાછે કોલોકરાર, ખલા છે એ મહોખત મહારૂ કંઈ ન તે મારો ખાવિદ, ૩ તેની નાર (15)

સીન્દોખતે આ ખમર પોતાના ખારિદ મહેરાખને મિડીતા મિલોતાં જહેર કીધી. તે સામલી પેહલા તો મહેરાખના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહી, પણ સીન્દોખતે તેને સમજાવી કહ્યું કે. — “જાલના પેદર સામે આ ખન્નેના લગન વિષે પોતાની બહાલી આપી છે” ત્યારે મહેરાખ શાત પડ્યો.

હિન્દુસ્થાનને આગ લગાડવાનો ગાહુ મીનોચહેરનો સામને હુકમ

સામનો જટા જાલ રૂદાળેહ સાથ પરખુના નિકળ્યા છે, એવી ખમર જ્યાર શાહ મીનોચહેરને પડી, ત્યારે તેના ગુસ્સાનો પાર રહ્યા નહી ?

જોહાકની જોલાદની એક ચોરત સાથ જાલ જે જોડાશે, તો તેનું પરીણામ ઘરાન માટે કદીખી સારૂ આવશે નહી, એમ ધારી તે ધણોજ દલગીર થયો.

શાહ મીનોચહેરે તુરતજ સામને જોલાવી હિન્દુસ્થાનને આગ લગાડવાનો, અને મહેરાખની તમામ જોલાદને ખુવાર કરી, કાચુલને વેરાન કરવાનો હુકમ કીધો. મીનોચહેર શાહના એ હુકમ પ્રમાણે સામ એક મોટું લશ્કર લઈ કાચુલ તરફ ચાલ્યો.

કાચુલને વેરાન કરવા સામ આવે છે, એવી મેહુરાખને

ખબર પડવી

મહેરાખને તેમજ જાલને જ્યારે એ વાતની ખબર પડી, કે સામ મીનોચહેરના હુકમથી કાચુલને વેરાન કરવા આવે છે, ત્યારે જાલે જીવવા કરતા મરવું વધારે પસંદ કીધું. જાન તુરતજ પોતાના માપ સામને મલવા તેની સામે ગયો. સામ તેને જોતાજ વહાલથી ભેટી પડ્યો, અને પોતાની પાસે બેસાડી તેની ખબર પુછવા લાગ્યો. જાલે સામની આગલ પોતાની તમામ હકિકત જહેર કીધી, અને બચપણમાં પોતાને થયેલા ગેરઘનસાદની યાદ આપી, તેને આપેલો વચન યાદ કરાવી, તે વચન પાર પાડવાની અરજ કીધી, અને જે તેમ તે નહિ કરે, તો પોતાના તનના બે હુકડા કરવા જાલે તેને અરજ કરી, કાચુલને બચાવવા સમજાવ્યું.

જાલને તેના ખાપે શાહુ મીનોચહેર પાસ અરજ

કરવા રવાનો કીધો

સામે ધીરજથી જાનવું જોલવું સાબલી, તેણે પોતાનું વચન પાલવા કબુલ્યું તેજ વખતે શાહ મીનોચહેર ઉપર સામે એક અરજ પત્ર જાલની મુરાદ પાર પાડવા માટે

૧ સામ ધરાની (આર્થ) તોખમનો અને સીન્દોખત જોહાકની (મેમેટીક) તોખમની હોવાથી, એ ખન્ને કોમો એક ખીજ સાથ શાદીના ગાઠથી જોડાય નહી, એમ હોવાથી પાદશાહ મીનોચહેર જાલની રૂદાળેહ સાથની મોહબતની વાત જાણી ગુસ્સે થયો હતો. (તવારીખે કિયાનીઆન)

લખ્યુ તેમા ઝાલને પોતે આપેલા વચનની આજ્ઞા દ્રશ્યા, અને તે રૂકેલા ઝાલને આપી સામે મીનોચેહર પાસ તેને રવાના કીધો.

મેહરાબનુ રૂઢાંબેહ ઉપર ગુસ્સે થયુ સીન્દોખતની હિકમત.

ખીજા હાથ ઉપર કાણુલને તારાજ કરવા સામ આગ્યો છે, એવી ખબર મહેરાબને પડતાજ, મહેરાબે પોતાની દીકરી રૂઢાંબેહ અને રાણી સીન્દોખત ઉપર ગુસ્સે થઇ કહ્યુ કે — “કાણુલ ઉપર આવી પડેલી આ આકૃતને દુર કરવા માટે, તમે બન્ને મા-દીકરીઓને સામની નજર રખાઈ કતલ કરવા વગર છુટકો નથી, જેથી કાણુલનો ખચાવ થાય, અને તે તારાજ થયુ બચે.”

પણ સીન્દોખતે મહેરાબનો ગુસ્સો નરમ પાડી તેને સમજાવ્યો, અને સામને સમજાવી કાણુલને તારાજ થયુ ખચાવવાનુ કામ, તેણીએ પોતે માથે લીધુ એ પછી સીન્દોખત બેસુમાર ખજનો લઇ સામની દરબારે ગઈ સામે તેણીની બાવજત મુલાકાત લીધી સીન્દોખતે સઘળો ખજનો લઇ સામને નજર કીધો, અને સામે તે સઘળો ખજનો ઝલને નામે મળુર કીધો સામે તે બાનુ નામ પુછતા સીન્દોખતે પોતાનુ ખરૂં નામ બહેર કીધુ, અને કાણુલને તારાજ નહિ કરે, એવી સામને અરજ કીધી સીન્દોખતની એ અરજ દીલાવર સામે મળુર કીધી, અને કાણુલને ખચાવવાની, તમા ઝાલ સાથે રૂઢાંબેહની શાદી કરવાની કચુલાત આપી

ઝાલ પાદશાહ મીનોચેહરની ઢરબારમા.

પેલી તરફ ઝાલ મજલ કાપતો ધરાનના પાદશાહ મીનોચેહરની પાસે જઇ પુગ્યો, અને સામનો રૂકેલા શાહ મીનોચેહરને આપ્યો મીનોચેહર ઝાલને ભેદ ધણો ખુશી થયો, પણ સામનુ નામ વાચી તે દલગીર થયો. તોપણ તેણે વિચાર કરી ઝાલને જવાબ દીધો કે — “તુ એ મારા જુના દુખને તાણુ કીધુ છે, પણ સામને ખાતર હું મારી મળુરીઆત આપુ છું.”

ખીજે દીને ઢરબારમા મીનોચેહરે નજુમીઓને જુલાવી ઝાલનુ બવિશ જોવા પ્રમાણ્યુ નજુમીઓએ ઝાલના સીતારાની ગતીની બારીક તપાસ કરી બહેર કીધુ કે — “ઝાલ અને રૂઢાંબેહના લગનથી એક અકલમદ અને જોરેમદ બેટો અવતરશે, કે જેના જેવો ખીજે આસમાન હેઠલ કોઇખી અવતરેલો નહિ હશે.” મીનોચેહર આ વધાઇ સાભગી ખુશી થયો, અને ઝાલને પોતાની લેખીત મળુરીઆત આપી

— લેખીત પેગામ મેનવી, ઝાલ કાણુલ તરફ પાછો ફર્યો, અને મીનોચેહરની મળુરીઆતવાલુ નામુ, જે શાહ મીનોચેહરે સામને માટે આપ્યુ હતુ, તે ઝાલે પોતાના બાપ સામને સ્વાધીન કીધુ, અને સેવટે કાણુલના શાહ મહેરાબની બેટી રૂઢાંબેહ સાથે ઝાલની શાદી થઈ એ શાદીથી દુનિયા વરણુના ધરાનના પેહલવાન રસ્તમનો જનમ થયો.

કિયાનીઅન વંશ. ૧

રૂસ્તમ અને સોહરાબ. ૨

રૂસ્તમનું શેકારગાહે જણુ અને ત્યાં તેના રખશનું ચોરાણુ
ખલકના ખાવડ અએ હસ્તગીર, કિધો રૂસ્તમે એક રોજ એમ વિચાર,
ઝુકાવે છે સર તારો ખદો હકીર નિકલીયો શેહેરથી કરવા શિકાર
જખાપર તહારા ધરી નામને, કિધી તગ કમરને લિધા હથીચાર,
ખાદશ શરૂ મુજ કંડ કામને. ધરી રક્ષ પર છન થાયો સવાર
લખુ એક હકિકત અતી પુર ગમ લિધી રાહ તુરાન જમીનની તરફ,
હાંસ્તાને સોહરાબ 'ને રૂસ્તમ ઉપડાવ્યો ઘોડો ખસ પુર ઝડક

૧. પેશદાદીઅન વશનો સમાપ્તી થયા પછી, ઇરાનની માદી ઉપર કિયાનીઅન વશના પાદશાહોનો અમલ ચાલુ થયો હતો.

કિયાની વશના પાદશાહો, એક ખાસ 'ખોગેહ' ધરાવતા હતા, જે કિયાની ખોરેહ કેહતા હતા. એ ખોરેહ વિશે, યજ્ઞને હા ૨, ક. ૧૪ મા લખે છે કે: "અહુરમઝ્દના પેદા કરેલા કિયાની ખોરેહને અમો આરાધિયે છીએ" એ કિયાનીઅન વશના પાદશાહો પેહલવી પુસ્તકોમાં 'કચે' ને નામથી ઓળખાયા છે

કિયાની વશના જાણીતા પાદશાહો અને શાહખડાઓના જે નામે શાહનામામાં આવેલા છે, તે 'કચે કોખાદ', 'કચે કાઉમ', 'કચે સ્વાવક્ષ', 'કચે ખુશરો', 'લોહરાસ્પ', 'ગુસ્તાર્પ', 'અસ્કન્દ્યાર' વિગેરે છે

કિયાની વશનો સ્થાપક કોખાદ હતો. ઇરાનની માદી ઉપર કચે કોખાદે ૧૫ વરસ, કચે કાઉસે ૧૫૦ વરસ, કચે ખુશરોએ ૬૦ વરસ, લોહાર્પે ૧૨૦ વરસ, ગુસ્તાર્પે ૧૨૦ વરસ, બેહમને ૧૧૨ વરસ, રાણી હોમાએ ૩૦ વરસ, દારા ૧૭ વરસ, અને દારાએ ૧૪ વરસ અમલ કીધો હતો (અનુદેહશ)

૨ શાહનામાના સ ગીત કિર્તનો (યા વાચનો)ની પ્રથમ પેઢેલ પારસી કોમ આગલ આ વાચણુથી મે કરી હતી આ વાચણુ પેહલ વેહલુ મુખમ મા તા. ૨૨ મી આગસ્ટ ૧૮૯૭ને દાહડે સાંજે, ૪૦ કાં હોલમાં થયું હતું, જે પ્રસંગે મરહુમ મી૦ કેખસર નવરોજી કામ રાજ, પ્રમુખ તરીકે મેલાવડામાં હાજર થયા હતા સ ગીતના સમજદાર વર્ગમાં મરહુમ મી૦ કેખસરના જેવા સમજદાર વળાળુ થોડા હતા, એ વાત જાણીતી છે મરહુમે આ કિર્તન સાંભળી તેના સ ગીતના જે વખાણુ કીવા હતા, તે હજી રાસ્ત ગોષ્ટાગ પત્રની કાંવમાં જળવાઈ રહ્યા છે આ કિર્તનનું સ ગીત મરહુમને એટલું તો પસંદ પડ્યું હતું, કે ને સાંભળ્યા પછી તેવણુ જમશેદ અને ઝોહાકતુ કિર્તન કરવાની મને આગ યાદ આપી, પોતાની કલમથી લખેલા 'જમશેદ' નાટકની એક ઓપડી તેવણુ મને ભેટ આપી, તે પુસ્તકની મદદ લેવાને મને જણાવ્યું હતું જમશેદના તેમજ બીજા કિર્તનો મરહુમ હ મેશ સાંભળવા હાજર થતા હતા, અને અનેકવાર પ્રમુખસ્થાન પણ લેતા હતા રૂસ્તમ અને સોહરાબનું આ કિર્તન મુખમમાં તેમજ દુર દેશાવરો-નવસારી, ભરૂચ, અમદાવાદ, કરાચી વિગેરે પારસી કોમથી વસાવલા શેહેરોમાં આજે (૪૦ સં ૧૯૨૩ મા) છેલ્લા જીંદસ વરસની મુદતમાં લખાઈ એકસોથી વધુ વાર રજુ થયું હતું.

દિંકુ એક જ ગલ હંતુ ખુબ ગીચ,
શિકારોથી ભરપુર હંતુ ખીચખીચ
ગોરખર, ને ચીતા, ને શીશ પિયગ,^૧
થી ખિલેલો જોયો જ ગલનો રંગ.
જેઠ એવું જ ગલ ખુબ રંગદાર,
કિંધો રસ્તમે ગુરખરનો શિકાર
ભુલ ગુરખરને કીધા કખાખ,
ખાધને કીધો તે વનમા ખુવાખ

રખસ પણ બેઠોફ ચરતો રહ્યો,
ખુશાલ વનમાં ફરતો રહ્યો.
જતા 'તા ત્યાથી તુરાંની સવાર,
રખશ જેઠ પકડવાનો કીધો વિચાર.
પકડતાં પકડતા મૂવા બે સીપધ,
ત્રીજો જમીનપર મૂવો પટકધ.
થયો જેર અતે કમદમા ફસી,
હિધો ખાંધી ખુબ એકદમ કસકસી

રખશ જેઠ તેઓ ગયા શેહર ગમ,
મેલવવા ચાહતા 'તા તેની તોખમ

રસ્તમના રખશનું ચોરાઇ જવું

તુરાંની સરહદ ઉપર આવેના સમનગાન^૩ શહેરના એક વેરાનમા રસ્તમ શેકાર
કરી, પોતાના રખશને ચરતો મુકી સુધ ગયો હતો એતેકાક થોડાક તુરાંની સવારો તે
વેરાનમાંથી પસાર થતા હતા, તેઓએ રસ્તમના રખશને ત્યા ચરતો જેઠ તેને ઓલખ્યો,
અને તેઓએ તે રખશને પકડી જેઠ જવાની તજવિજ કીધી તે સવારોએ પોતાની
કમદ રખશ ઉપર ફેકી તેને પકડવાની તજવિજ કીધી, પણ તે બહાધુર જાનવર
મળ્યો છેડાયો, અને સવારો માહેલા કેટલાકોને સખત ધબકીધા પછી, અતે તે જેર
થઈ પકડાઇ ગયો, અને ને સવારો તેને કમદમા બંધી સમનગાના શેહર તરફ લઇ ગયા
રસ્તમ ખાખમાંથી જાગરત થયો, અને જાગરત થતાજ પોતાના રખશને જોવા લાગ્યો

જેહાંપેહલવાંન રસ્તમનું રખશની

શોધમાં સમનગાન જઈ પુગવું

થયો ખાખથી જ્યારે રસ્તમ બિહાર,
થવા ચાહ્યું રખશપર પોતે સવાર
રખશ મારો કયા છે પડી એમ ફિકર,
નથી કેમ પડતો મને હિયા નજર
સમનગાનના ચારાથી આસુદો થઈ,
હશે ઉભો દરખત નીચે કોઇ જઈ
નિકલ્યો રખશ શોધવા રસ્તમ,
બેઠો 'તો હેડામા થોડાનો ગમ (1)

* * *

નેજો 'ને ખજતર ગુરજ 'ને તીર,
થી રસ્તમે સજ્યું પોતાનું શરીર
'ને ચાલ્યો સમનગાન શહેરની તરફ,
કોધમા 'ને કોધમા ન બોલ્યો હરફ
પુગો જ્યારે રસ્તમ શેહરને ડિનાર,
ચાહ્યું મુક્યું પેદલ દરખાર દાર
તાજ ખજશ રસ્તમને આવતો ત્યા જેઠ,
હેરત થયો પાદશાહ, અમીરો મોહિ
વજરો, અમીરો ગયા સરવે પાસ,
ધજતથી દરખારમાં લઈ આયા ખાસ

૨૬૦૦

૧ શીરો પલગ એટલે વાધ અને સિહ ૨ આ રખશની પીઠથી એ રખશના
જેવીજ ઓલાદ મેલવવાની મતલબથી તુરાંનીઓ તેને પકડી લઈ મયા હતા કહે છે કે
રસ્તમનો રખશ ચાલીશ થોડીઓના સમાગમમા આવ્યા છતા, ફક્ત એકજ થોડી એ
રખશથી હમેતદાર થઈ હતી આ રખશની પીઠથી અવતરેલા જાનવર ઉપર પાછલથી
સોહરાળે સવારી કરી હતી ૩ તુરાંની સરહદ ઉપર આવેલો એક મુલક, જેનો
પાદશાહ, તુરાંની પાદશાહ અફ઼ાસિયનને ઓથાઇ આપતો હતો

બોલ્યો રૂસ્તમ કે “શાહ તાજવર,
થાયુ છે ગમભરયુ માફ જીગર
સમનગાંનના વેરાનમા કરી ચિકાર,
કરી ખાખ જ્યારે હું થાયો ખિદાર
નહિ પડ્યો બહાલો રખશ મુજ નજર,
ખન્યો મારો જીવ તેથી બહુ બેસખર
આ ધરતીના માનવીનું કરપુક છે આ,
રખશને છુપાવવાની એજ છે જગા
અગર રખશ મહારો નહિ આવશે હાથ,
તો બેશકે ઉઠાવશ હું જગ તારી સાથ ”
કહ્યુ શાહે “રૂસ્તમ, એ તાજના દેનાર,
જરા આપ શાન્તીથી હીલને કરાર
સખર કર; હું આંખતી કરૂ છુ તલાસ,
મોકલુ છુ નોકર વફાદાર ખાસ
રહ મારે મેહલે તું તેટલા મહેમાન,
મળશે તુ લાયકનું સઘળું સનમાન.”
સમજાવી લઇ ગયો મહેલની અંદર,
તાજખશનું શાત થયુ તેથી જીગર

શાહજાદી તેહમીનાનું રૂસ્તમની

ખાખગાહમા જવુ

કિધો તે શબ્દ^૧ રૂસ્તમે ત્યા કરાર,
થયો ખાખમા લીન તે નામદાર
ગયો નિન્દમાં પોદાર ત્યા એક જયાર,
ઢિઠી સામને ખુખસુરત એક નાર
હતો ચહેરો સુદર મહાતાખ સમ,
નમેલી નમનતાઇ સાથે અશમ
સરવ સમ સીધી, ઝુલ્ફ પેચદાર,
ખાલો સિયાહ,^૨ અખરૂ^૩ કમાનદાર
અશમ તેની કાતિલ વિધતી જીગર,
ફરેસ્તાઓ જોઇ અને બેસખર
ગાલોના ગુલ ‘ને મુખની વલાન,
જોઇ લાગે તીગ જેમ છુટી કમાન
હોઠોના રંગને સિનાની ઢલાણુ,
હવ્વ સઢકે તે પર કુલ્લે-તુરાન

થયો તેહમતન જોઇ તેને ખુશાલ,
લલા આવિયા તેહને તુરત ખ્યાલ
અજખ હુશને આ અજખ બહાર છે,
અજખ ખરે કોઇ દિલદાર છે
અજખ રૂપ ‘ને રંગ ‘ને ગાલ લાલ,
રબે છાટિયો છે સિક્તથી ગુલાલ
પડી મોહી તેહમીના તેહમત નને જોઇ,
વમાસણુ અંદર અફલ સર્વ ખોઇ (૨)

જોઇ પુછીયુ રૂસ્તમે તુર્ત^{*} એમ.
“અએ નાર મોહન અહિ આવી કેમ ?
કહિ દે શુ રાખે છે મૂજથી મુરાદ,
કહી દે કરી હું દેખાડુ સિતાખ
હું ઝાલાદે જાલ ખીન સામ નરીમાન,
તેમનો પિસર છુ હું રૂસ્તમ જાણુ
કહે તારુ શુ છે મુખારક નામ,
સિદ્ધા રાતે આવી, હિયા છે શુ કામ ”
સુણી સુદરે મુખ ખોલી જખાન,
કિધો હાલ જાહેર કરીને ખયાન. (૩)
“સુણુ હાલ રૂસ્તમ જરા આપ ધ્યાન,
સુણી હાલ મારો પછી તુ પિછાન
હું તેહમીના છુ કુખતરે શેહરિયાર,
પેદર મારો શાહે સમન નામદાર
નથી કોઇ ખલકમા ખીજી મુજ સમ,
મે લિધોઇ ખહાધુર કુળથી જન મ
સીકત સુણી તારી હું માઇલ ખની,
તુને જોઇ આજે હું ઘાઇલ ખની
ખને તારી શમશીર, ગુરજથી ખતગ,
પલકમા ધુજે તુથી શીરો પલગ^૪
અગર જો ખને મારો ભરથાર તુ,
ખનુ દાસ તારી, હકદાર હું
ખનુ તારી મોહખતની અદના ગુલામ,
ખજા લાવુ ફરમાવે જેખી તુ કામ
શોધાવી આપુ ફલેર અરપને,^૫
કરી દેઉ હવાલે દીલચરપને ”

૧ શબ્દે યાને રાત્રે ૨ મિયાહ યાને કાળા ૩ અખરૂ યાને બવા.
૪ શીરો પલગ યાને વાધ અને સિહ ૫ અરપ યાને ઘોડો

સુણી રૂસ્તમે આ સિફતના સુખન,
ખિલાવ્યુ ખુશીથી ખિલીને ખડન
તુરત ચેતિયો તે જહાંપેહલવાન,
કિધો છે હુરીએ ફિદા સર્વ જાન
થયો તેહમીના પર ફીદા તેહમતન,
રખશ મેલવી દેવાનો લીધો વચન
ખુશી ખુબ જાગરમાં થયો નામવર,
હસી બોલીયો તે કરીને નજર: (4)
“સાબલ ઓ શ્યાણી અકલમદ નાર,
ખુશી હુ થવા તુજનો ભરથાર
રખશ લાવવાનો તુ આપે વચન,
છે મારે મનથી એ રૂડા સુકન

ફિદા જીવ મારો થયો તુ ઉપર,
જીવે નહિ રૂસ્તમ હવે તુ વગર
જાગરમાં તે મારી મહોખત છુરી,
અજલ જાણે રૂસ્તમની છે ખડી
અએમહાતાખી મહાજીબ, ઓ ગુલકલી,
મરે જેમ ચકોર ચક્રપર તલમલી.
ફિદા તેમ છે જીવ તુ પર સનમ,
જીવે કેમ કરી તુ વગર રૂસ્તમ
તુ સે ના પરજુ તો જીલગી ખળી,
વિના તારી મહોખત ફીડીરી બલી
વચન રૂસ્તમનો કદી ના ફરે,
હલકે પર અગર મુજ ખજર પરે

સમનગાનની શાહજાદી તેહમીના સાથ રૂસ્તમના લગન.

આ અરસપરસ અપાયલા લગનના વચનની ખજર તેહમીનાના ખાપને તેની દીકરીએ જણાવી, અને તે ખુશ ખજર સાંભલી સમનગાનનો પાદશાહ ધણેજ ખુશી થયો, અને મોગી ધામધુમ સાથે પોતાની દીકરી તેહમીનાની શાદી જેહાપેહલવાન રૂસ્તમ સાથે સમનગાનના પાદશાહે કરી આપી. આ શાદી થવા પછી રૂસ્તમ સમનગાનમાં પોતાના સસરા સમનગાનના પાદશાહના મેહમાન તરીકે એક અસરતમાં કેટલોક વખત રહ્યો.

ચમનમાં મુઠત એક થઇ એમ પસાર,
ધરાયો પછી અએશથી નામદાર.
કહ્યું તેહમીનાને પછી એક દન.
“કિધુ સાથ તારી ધણુ મે ચમન.
તને આજ આપુછ હું એક નગ,
ખખરદારીથી રાખજે તારી સગ
ખુદાએ તને ખણિ છે આ ઉમેદ,
ભવિષમાં થશે સર્વ જાહેર બેદ
અગર લે જન્મ પેટ તારે પિસર,
તુરત ખાધજે નગ ખાણુ ઉપર
૨૭૦૦

અગર એક બેટી લિયે જો જનમ,
મૂખારકે ગણી તેહના તુ કંઠમ.
ખુશી સાથ જુલ્ફામે એ ખાંધજે,
અને મુજ સગાઇ ખરી સાધજે.

કદાવર થશે મુજ સમે તે પુતર,
પિછાનસ તુરત જોઇ ખાણુ ઉપર
રખે ભુલતી ઓ ખખરદાર નાર,”
સુણી આ સુખન થઇ પરી બેકરાર (5)

* * *

ભરી હાય રડે, તેહમીના જાર જાર:
“મને છોડી રૂસ્તમ ના તુ સિધાર.
નથી થાઇ સુખની હજી તો સહવાર,
કરે કા તુ મુજની ઉમેદો ખુવાર
અરે સગલિલ આ સિતમ તુ કરે,
જીલ્લથી રખે તારી મહાજીબ મરે.
જલ્યુ આ જાગરને રહ્યું ફેંકત તન,
સુખો શામ મરસ માફ મારીને મન
સિધાર ઓ સનમ કાપી મુજ ગર્દન,
થશે તારી પુરકત મહાફ કંફન.”

સિતારા કરે શોક જોઈ તેના હાથ,
ગયો ભુલી ખુરશો પોતાની ચાલ
સૂણી તેહમીનાના એવા સુખન,
મનાંયુ તેહમતને પ્યારીનું મન (6)

રહે તેહમીના જોઈ કિસમતને,
જીવંતની જોઈ આવી સરજતને
કરે રાતોડ ન તે જીવંતના રૂઠ ન,
ભુલે નહિ જરા રસ્તમ તેહમત ન (7)

રડી બેસખર તે ખની બેહિસાખ,
તન મન ખળીને ખન્યુ ખસ કખાખ
“જગર તેહમત ન છૂંદરી આવજે,
મૂખારક મુખ તારૂ ખતલાવજે”
કિધો તેહમીનાએ રજી રક્ષને,
હવાલો કિધો તે તાજખક્ષને
સિધાર એ સનમ મુજ હવા નેક લખ,
રસ્ત મની સવારી સમનગાનથી ગખ (8)

સોહરાખનું જનમ પામવું, અને
પોતાના ખાપની નિશાંજી માટે
તેહમીનાને પુછવું.

ગુજરિયો નવ માસનો જ્યારે વખત,
જન્યો તેહમીનાએ સુપુત નેક ખખત.
નરો જાણે પીલત ન રસ્તમ જવાન,
દિસે જાણે ખીજો સામ-નરીમાન
સિકલમા હતો તે સુરો તેહમત ન,
મહતાખી ચેહરો ‘ને તાલો રોશન
મુખ તેનું મોહન ‘ને ગાલો ગુલાખ,
નામ તેનું રાખ્યું સુરો સોહરાખ
લડાવીને લાડો કરી ખહું જતન,
તેહમીનાએ પાલ્યો તે સુદર ખદન
થયો જ્યારે મોટો તે ખહાધર જવાન,
ધાધલ ‘ને ધરપચથી ખની મસ્તાન
આવ્યો તે એક દન તેહમીના પાસ,
‘ને એકદમ પુછી કીધી તલાસ (9)
કે. “અએ માદરે મન મુજ મેહરખાંન,
પુછુ ભેદ તુને ખરૂં કર ખયાન

મને સહુ પુછે પેદર ‘ને તોખમ,
કહી દે તુ ખોલી, એ શુ છે ભરમ
રશીકો પુછે કોણ મુજ પિદર,
શુ નામ તેનું, હું કોણનો પિસર
કોણ મારી ઓલાદ, શુ છે નિશાન,
કહી દે એ માદર ખની મેહરખાન
ખરૂં કહે તુને મૂજ સરના કસમ,
ખરૂં કહે રખે તુ છુપાવે ભરમ

* * *

સૂણી તેહમીના એ થઈ દર્દમદ,
ખોલી કે: “સાલલ પિસર દીલખદ
કર ના તુ તુન્દીથી એવી ફરિયાદ,
છોડી દે તુન્દી તુ ધીરે કર વાત” (10)
સોહરાખ બોલ્યો, ગુ કાવી સર.
“અરજ છે મહારી સુણુ નામવર
સાલળ એ માદરેમન મેહરખાંન,
પૂછુ ભેદ તુને ખરૂં કર ખયાન
કસમ તુને માદર ખુલાવ દે પાક,
છુપાવી ભરમ તુ ના કર હલાક
પીદર કોણ મારો, શુ છે નિશાન,
વતન તેનું કહા છે, કીયુ ખાનદાન”
કહ્યું તેહમીનાએ: “સાલળ પીસર,
હકિકતથી તુ છે, ખહું બેખખર. (11)
ખયાન હું કરૂં સુણુ શુ ન્ય-એ-ગુલાખ,
રખે છોડી માદર જતો સોહરાખ
પીદર તારો આલમનો પેહલવાન છે,
તુ અવલાદે સામો-નરીમાન છે
સોહરાખ સાલલ તહારો પેદર,
છે તેહમતન રસ્તમ સરો નામવર
જગતમા નથી કોઈ જન તે સમાન,
તે ઓલાદે અવલ છે પેહલવાન.
જેહાંજેય રસ્તમ છે તુજ પેદર,
નિયાગાન તારો છે બાલેખર.
અગર તુજ પેદરને પટે બે ખખર,
કે સોહરાખ રસ્તમનો છે પેસર.

તો બોલાવી લે તે તુને સીસ્તાન,
સિંહા થાય રોગન મારૂ મકાન
અગર વાત જાણે જો અફાસિયાબ,
કે બેટા છે રૂસ્ત મનો સુરો સોહરાબ.
તો ધરશે દીલમા કીનો 'ને દવેસ,
કરે તુને હલાક કોઇખી રવેસ "

* * *

ખખર સુણી ખુશી થયો તે દલેર,
"હવે જાઉ છોડા સમ નગાન શહેર.
શુ જાણુલી રૂસ્તમ છે મારો પેદર,
ને ન્યાગાન મારો ખુર્જાગ બલેઝર
જગાડુ ધરાંનમે રસ્તાખેજ,
ડર નહિ ગોઢજી ગેવથી હરગેજ
ચુરજ મારો ભારી, ખજર આખઢાર,
કુશમ નના સિનાને કરશે ફિગાર.
૨૮૦૦

શમશીર મારી, 'ને લાલો ખુલ્લ દ,
ખખર, નેજે, તીર 'ને કમ દ
પીઢરને પીસર જો મલે બેહુ સાથ,
તો દુનિયાની શાહી કરશુ હમ હાથ.

સોહરાબની જુદાઈથી તેહમીનાનુ ગમગીન થવું, અને સોહરાબની
સલામતી આપે ચિતાતુર બનવું.

પોતાના બાહુર સપુતને આવી રીતે પોતાથી જુદો પડવાની જુદાઈથી,
તેહમીનાનુ જગર ધણુજ દુખી થઇ રહ્યું તોપણ તેનો સપુત પોતાના આપને મલવા
જતો હોવાથી, તે પોતાના દીલમા ખુશી થતી હતી. પણ એ ખુશાલીમા એક
મોટો અદેશો જે તેહમીનાને આવતો હતો, તેનું કારણ એટલું જ હતું, કે તેણીએ
સોહરાબનો જનમ રૂસ્તમથી છુપાવી, એવી ખખર આપી હતી, કે તેણીએ એક
દીકરીને જનમ આપ્યો હતો. પોતાને ત્યાં એક દીકરી જનમી છે, એવી ખખર
રૂસ્તમને મલ્યાથી તે ધણો નિરાશ થઇ ગયો હતો આ જનમના બેદની વાત ઉપર
સોહરાબે સોહજમી ધ્યાન આપ્યું નહી, પણ સોહરાબના જીવની સલામતી માટે
શીકરમ દ બની, તેણીએ પોતાના બાઇ જન્દેહ રજમને સોહરાબ સાથે એવી
મતનથી મોકલ્યો કે રૂસ્તમ સાથે તે સોહરાબનો મીલાપ કરાવી, આપ દીકરાને
મેલવી આપે. કેમકે રૂસ્તમ જ્યારે સમનગાનમા રહેયો હતો, ત્યારે રજમ સાથે
તેની પીછાણ થયેલી હોવાથી, તે રૂસ્તમને સારી રીતે ઓળખતો હતો

છીનવી લઇ શાહોના તાજ અને તખ્ત,
તેહમતન પિઢરનું ખુલ્લ દ કરૂ ખખત.
જમીન પર પટકું હું અફાસિયાબ,
કરૂ તખ્ત કાઉસનું હું ખરાબ
ખનાઉ તુને રાણી ધરાનની,
ખશુ તુને શાહી કુલ જહાનની "

* * *

એ સાલજી તેહમીના થઇ દર્દમ દ,
ને બોલી કે: "સુણુ દિલખ દ ફરજ દ(12)
સુણુ સોહરાબ રૂસ્તમ છે તારો પેદર,
મગર છે તુ રૂસ્તમથી બેખખર.
તુ ખુનિયાદે સામો નરીમાન છે,
અને બલેઝર તારો ન્યાગાન છે.
આ મોહરા પર બેટા કર તુ નજર,
સદા રાખજે તારી બાણુ ઉપર.
એ રૂસ્તમની આપેલી નિશાન છે,
એ નિશાન રૂસ્તમની પિછાન છે
દેખાડી મોહોરો તુ કરજે પિછાન,
થશે તારી ઓલખ પેદર સાથ જાણુ.
આપુ છુ રજમને' હું તારી સાથ,
મેળવશે રૂસ્તમને તારી સગાથ

૧. રજમ તેહમીનાનો બાઇ થતો હોવાથી સોહરાબનો તે મામો કહેવાતો હતો.

પોતાના બાહુર દીકરને મોહડેથી એા દેતાવરીના સખુનો સાબલી, હરખથી તેહમીનાતુ દીલ હરખાધ જવા લાગ્યુ. તુરતજ તેહમીનાએ સ્તમના રખશની ખુનિયાદનો ઘોડો, જે સમનગાનના શાહી તખેલામા જનમ પામ્યો હતો, તે સોહરાખની સવારી માટે મગાવ્યો, અને તે પોતાના વાહલા સખુને સ્વાધીન કરી, તેને બલા આશીસ દેવા લાગી તેના મમાવાએ, દમામદાર સવારોને તેના રસાલદાર તરીકે આપ્યા, અને એ રીતે સોહરાખ બાર ઉમેદ અને ઉવટમા પોતાના બાપ સ્તમને મલા સમનગાનથી રવાના થયો.

સજી શસ્ત્ર સુરો નિકલ્યો બહાર,
બરી દીલમા આરજી ખીશિયાર
તજ્યા સોહરાખે વતન દેશ-એશ,
ધર્યો દિલમા જગનો એક દવેસ
કુખી થાધ માદર બની બેસબર,
બવિશ સુજિયુ શુ ખુદાને ખબર
કિધી તેહમીનાએ ખુશાલી હરામ,
કરી ઉધ અને બુખનેખી સલામ
દિવાની બની તે પિસર વહાલમા,
ફસી ચુલબદન, કુખની બલમા. (13)

* * *
અફાસિયાબતુ સોહરાખને ઘેરવા,
અને ધરાંન વીરુધ લડવા માટે
રીતુર રખવુ.

તુરત એ બખર પુગી અફાસિયાબ,
કે ચહડયો છે જગે સુરો સોહરાખ
નવુ તેણે કિધુ છે બરપા વુદાન,
ચાહે છે ધરાંનને કરવા હેરાન
હજી તો છે બાળક ખિલતો જવાન,
હજી ઠાતોપર કુધની છે નિશાન
તોખી છે બળમા, 'ને કળમા પુરો,
દીસે છે સોહરાખ બેશક સુરો
ખૂલાવી હોમાનને' કિધો વિચાર:
"જમા કર લશકર તુ બાર હજાર
લેજે તુ લશકરની સરદારી હાથ,
લધ જજે બારમાનને? તુ તારી સાથ

સાબલ એ જગી તુ મારો હુકમ,
ફરેબના બરજે તુ સાજીત કહમ
હુકમ પર મારા ખુબ ધ્યાન આપ,
છે બાબુલી^૩ સ્તમ સોહરાખનો બાપ
છે મારા દીલની એવી ઉમેદ,
ન પીછાને સ્તમ સોહરાખનો ભેદ
પડે નહિ સોહરાખને સ્તમની બાબુ,
ને બાણે નહિ પીસરની સ્તમ નિશાન
લધ જધને લશકર, સોહરાખને ઘેર,
પયેદા તુ કર તેના દીલમા કહેર
દેજે ફરેબથી તુ એવી ઉલથાપ,
બાપ અને બેટાનો ન થાય મિલાપ
મેલવજે ઇતબાર ખુશ ચાલથી,
દેખાડજે હેત તુ વહાલથી
અગર બાપ બેટા જો જગે ચહડે,
તો બેશક બેમાથી એકબી મરે.
અગર જો એ જગે સ્તમ મરે,
તો કાઉસની શાહી પળમા પડે
અગર બાપને હાથ બેટા મરે,
તો સ્તમ જગમા નહિ ઠીર ઠરે.
બરમ રાખ દીલમા સુણી સહુ લધ,
કુખી રાખજે વાત જે છે કહી.
બાતેનમા જહેર ને મોહડે મીઠાસ,
સોહરાખને દેજે ઉલટ ને આસ
સિધારો દલેરો લશકર સગ,
બેમાથી એકને કરજે બતગ

૧.-૨ હોમાન અને બારમાન પાદશાહ અફાસિયાબના બે માનીતા સિપેહસાલા^૨ હતા
૩ જેહાપેહલવાન સ્તમ બાબુલસ્થાનનો વતનદાર હોવાથી ઘણીવાર તે 'બાબુલી'
ની અટકે ઓળખાતો હતો.

ધરી ધ્યાન સાધ્યા તુ આએ વાત,
કે ખાપ અને બેટા બે થશે સગાત
તો કરશે પલકમા ઘરાન પરાજ,
ઘરાંન જગમા થશે સર્કરાજ”

* *

કમર તગ કરીને નિકટ્યા બહાર,
ખન્ને ઘરાનીઓ જગી સવાર
લિધી રહ્યા ઘેરી ‘ને કીધો મિલાપ,
જઈ પાસ સોહરાળ લીધી ઉલથાપ
પાઠશાહી હાંચો કીધો નજર,
કહ્યું ખારમાને: “સુણુ નામવર
અગર ચાહે કરવા તુ ઘરાંન હાથ,
તો બેશક દેશે જમાનાને રહાત
અગર બેઠંતુ હોય લશ્કર-સવાર,
તો આપુ ત્રણ લાખ લશ્કર તઈચાર
ખિદમતમે રહેશે તહારી મુઠામ,
હકિકતમે રહેશે તે તારા ગુલામ”

* *

સિતારાની સરજત હતી બહુ ખરાબ,
ફસીયો ફરેબે નિર્દોશ ગુલાબ
ઉઠાવી ઉમગે લડાઈનો પુકાર,
કરી તગ કમર, તે થાયો સવાર
ધુલ રહી ધરતી ને લશ્કરની સફ,
સોહરાળ ચાલીયો ઘરાન તરફ.
કરનાચા, ભુગલ,^૧ ને પડઘમ અવાજ,
લશ્કરના સીપાહ, જગીના સાજ-
સાથે તે મજલ કરતો પસાર,
જરાબી પડતો નહિ તે કરાર

શેહરોના શેહરો, ને ગમીના ગામ,
હુડીને, ખાળીને, કરતો તમામ
૨૯૦૦

કિલ્લા, ‘ને શુ ખજ, ને મહેલો અએવાન,
હિમતથી સઘળું કરતો વેરાન
ઘરાનની સરહદ પર પુગ્યો તે જઈ,
બેથો ‘દેઝે-સપીદ’^૨ હરખઈ.
બેશક હતો તે કીલ્લો અચ્છત,^૩
બુલદ, ને ભારી હતી તેની ભીત
દેઝે-સપીદ ઉપર સોહરાબે ચહુડાઈ કરવી
અને દલેર હજરતુ બદીવાન થયુ.

હવે નામ તેણે ‘દેઝે-સપીદ,’
ઘરાનના બચાવની મોટી ઉમીદ.
નિગેહબાન હતો તેનો નામે હજર,^૪
જગે બેરાવર, ને હીલે હલીર
વળી રહેતો કિલ્લામા કેટલાક એક,
ગઝમ દિલાવર મુરો, ‘ને નેક
એ કિલ્લામા રહેતી હતી એક નાર,
ગઝમની બેટી, અતી હુશીયાર
હવે નામ ‘ગોરદાઆફરીદ’ બેરબર,
બલવત, બહાધુર અને બેખતર
લડાયક હુન્નરમદ પુરી હતી,
બલમા ‘ને કળમા તે સુરી હતી
એ કિલ્લાપર સોહરાબે કીધી ચઢાઈ,
ખરપા કિધી ત્યા પેહલલી લડાઈ
ઉડી ગીર્દ આસમાને જઈને પુગી,
જમીન તેથી ધુલ, થઈ ગઈ મુગી
ગયો જગી સોહરાળ ગુરજ હાથ લઈ,
નેબે, ને જમદર, શમથીર સહી

૧ ભુગલ યાને બ્યુગ. ૨. દેઝે સપીદ યાને મુફેદ કીલ્લો. ધારવા મેલે એ કીલ્લો એક પાહાડ ઉપર આવેલો છે અવસ્તામા એ પાહાડ ‘સ્પેન્તોદાત’ ને નામે જણાયો છે, (જુલો જમયાદ યસ્ત ફકરો ૬) રસ્તગનો નિયાગાન નરીમાન એજ પાહાડ ઉપર મારીયો ગયો હતો આ પાહાડ અને અસ્ફન્દીયારતુ નામ મલતા આવે છે એથી ધારવામા આવે છે કે ‘ગુમદાત’ નામે જણાયેલો પાહાડ એજ છે, કે જે ઉપર પાદસાહ ગુસ્તાસપે પોતાના દીકરા અસ્ફન્દીયારને ફેદ કરાવ્યો હતો ૩. અચ્છત યાને છત્તી શકાય નહીં એવો. ૪ હજર ગોદર્જનો દીકરો થતો હતો એ ગોદર્જના શીરદોસ્તીના જણાવ્યા પ્રમાણે ૭૬ દીકરાઓ હતા

કિલ્લામા ફેલાઈ રેહો ઘભરાટ,
કિલ્લો છે કોણે આ ખરખા ફેસાઈ
નિકલીયો લડવાને સુરો હજાર,
પહેડીને ખખ્તર ધરી શમશીર
નેજો, ને ગુરજ તીર, ને કમાન,
લેધને તે પડ્યો લડવા મેદાન
તુરત તે ઘોડા પર થાયો સવાર,
જમ કિલ્લો તુરાનીઓ પર પુકાર
“કોણ છે તમારો સુરો સરદાર,
શુ તેનું નામ, ને શુ તેનું કાર ?
શુ તેની છનિયાઈ, શુ છે હેવાલ,
આવ્યો છે કરવા આ નવી જ જાલ ?”
સાબળી લખ. હજારની આવી તકરાર,
નિકલીયો સોહરાખ એકઠમ બહાર
ઉભો જમ સોહરાખ મેદાનમા,
બોલ્યો પુકારીને “ખુબ તાનમા
“કે અએ બેઅદબ, બેશામ, બેશકુર,
તુ બે કે હું કહાડુ છ તારો ગરૂર
કોણ તારી એલાઈ, શુ તારૂં નામ,
પલકમા કંઈ તારો કિસ્સો તમામ”
એ સાબલી હજારે કિલ્લો અવાજ.
“ઓ જવાન તુ આવ્યો છે મરવાને કાજ
સાબલ ઓ સરકશ તુરકી જવાન,
હું અઉલાહે કેશવાઈ ગોઠરેજાન
હું ગોઠરેજનો બેટો નામે હજાર,
પેદર મારો ધરાનનો છે વજાર
વતન મારૂં ધરાન, ધરાન નસલ,
તુખમે હું ધરાન, ધરાન અસલ
હવે મારા નેજનો સબાલ માર,
એકજ જરખથી કંઈ તુને કાર”
ધરી ધુન હજારે ખનીને ગરમ,
શરૂ કિધુ નેજનું જ જ એકઠમ
* * *
સોહરાખે કીલ્લો હસીને પુકાર:
“વાહ! તારો નેજો, ને નેજનો માર !
સાબલ ઓ ધરાની સરદાર હજાર,
કંઈ છે કેવી રીતે હું તુને અસીર

ખખરદાર થઈને રહે હુશીયાર,
બે મારા નેજનો કેવો છે માર”
ઉઠાવી નેજો, તે ખનીયો ગરમ,
નાજુક કરી દિલમાથી રહમ
ધુમાવી નેજને કીલ્લો જખમ,
તે જખમથી રૂઢાયો હજારનો ઠમ
તુરત એક સોહરાખે મારી છલગ,
ઉઠાવ્યો હજારને મીસાલે પતગ
જમીન પર પટકી કિલ્લો બદીવાન,
લેધ ગયો ઘસડીને લરકર મકાન
સોહરાખની સાંમે ગોઠાફીદનું મરદાના
વેશે લડવા નિકલવું અને ગોઠાફીદનું
એરત તરીકે બહાર થવું.

પુખી આ આફતની જ્યારે ખખર,
ગજલમની બેટીને કિલ્લા અઢર.
થઈ ત્યારે દિલગીર દીલથી બહુ,
ઉઠાવ્યું તેના બહનનું લહુ
રડી બોલી મોહન ગોઠાફીદ.
“કિધીછ આ ખનાવે મને નાઉમીદ”
કિલ્લો તે ખાનુએ એવો વિચાર,
હજારના કીનામા પડવું બહાર
ખખતર પર ખાધી ગુરજ ને ઢાલ,
ધુપાવી માથાના ઝુલ્ફો ને ખાલ
મરદાના વેશે કમરને કસી,
સોહરાખ સાંમે ગધ તે ધસી
પુકારીને ગરજ તે વાલલ સમાન,
ખરજનાથી ધુજી રહ્યું મયદાન (14)

* * *
સોહરાખે બેયો આ સુદર સવાર,
પડીયો તે મયદાન લખ હુશીયાર
બેધ તેની સુરત અને ઢબછબ,
સોહરાખને બેધ થઈ તે અજબ
ધરી હામ-હિમત એઓ કમાન,
વરસાવા લાગી તે ખાણ ઉપર ખાણ
હિંકમત ને હુન્નરનો હતો તે ઢાવ,
સોહરાખથી થયો નહિ તેનો અટકાવ

જેઠ લીધો સોહરાળે હુન્નરનો રંગ,
ડપટાવી ઘોડાને મારી છલગ
ઉઠાવી નેજે, 'ને મારી ખરાર:
“સાલલ ઓ જગી, થઇ હુશીયાર
કરે તારે જીગર આ નેજાથી ચાકે,
ચખાડુ તુને એક લેહનમે ખાકે”
ધુ માવી નેજે, ને કીધો જખમ,
કમર તેની નાજીકે થઇ ગઇ કલમ
૩૦૦૦

પેચ ખાઇ ઘોડાની ઉપર વલી,
મુરઝાવા લાગી તે નાજીકે કળી
જખમ લાગો જાલમ, થઇ નાસિપાસ,
જીતવાની છોડી તેણીએ આસ
જેઠ હાલ જ ગેનો, થઇ નાઉમીદ,
સિતાબીથી નાહથી ગોર્દાફરીદ
સોહરાળે ઘોડાને સોપી લગામ,
પકડીને પુઠ તેને ઘેરી તમામ
ઘેરીને સરપર ફેકી કમક,
પેચમા પકડાઇ થઇ ગઇ તે બદ
પટકઇ જમીનપર નાજીકે નાર,
આફત આ જેઠ થઇ બેકરાર
ઉડી ગઇ કોલાહ, ને ખુલ્લો ભરમ,
શરમાતી ઉભી તે નીચી ચશ્મ
ભરમ થાયો જાહેર, થઇ પાયમાલ,
લટકતા દેખાયા મુલ્કે 'ને ખાલ
સોહરાળે જાણી હકિકત તમામ,
કે આ તો છે બહાવુર ઓરતનું કામ !
જેઠને આ ખેલ તે થાયો અજબ,
કે ધરાની ઓરત શુ કરેછ ગજબ
છે ધરાની ખાનુ એવી જોરવર,
તો કેવા હશે તે નારોના નર
પડ્યો જગી સોહરાળ તે પર મોહી,
સિકલ તેની નેતા અકલ તેણે ખોઇ
મહાતાળ સમ જેઠ મહાજીભ પરી,
સિદ્ધા રંગ ખાલોની સુદર લડી
ખોલ્યો સોહરાળ “મને નહિ ખબર,
હરીફ મારો હશે ખાનુ સુદર

તુને જેઠ જીગરથી કુરખાન છુ
જેઠ તારી હિમત હુ હેરાન છુ
કરી કેદ તુને પરેશાન છુ.
અએ ખાનુહુ તારો બહીવાન છુ ”(15)

* * *
સુખન સુણી ધુ જી તે ધરાનની નાર,
રૂપે રૂપાલી પરી મહેરનિગાર,
ખોલીને સુખ કિધુ ખુલ્લુ તલન,
ને ફરેખ હઇ ખોલી તે મીઠા વચન (16)
“ જવામદ બહાવુર, દુરકી દલેર,
તુને જેઠને હુ જીજી સુજ કહેર
અજબ જગ તારૂ, અજબ તારૂ જોર,
એક ધરાની ખાનુની મહોખતનો ચોર
ખુશીથી કજીલુ છુ તારી વાત,
ખુશી છુ હુ તુજ પર, લે મારો હાથ
લશ્કરે તારા 'સમારી છે સફ,
જીવે છે સઘળા તહારી તરફ
અગર જાણશે વાત લશ્કર તમામ,
એક ઓરત જીવી શુ મેળવશે માન
કહીખી ન રાખુ હુ એવી વકી,
સહે તુ ખેજલત મહારે થકી
હુ તારી તુ મારો જીવજાન છે,
મને તારે ખાતર બહુ માન છે
આ કિલ્લો છે મારો, ને લશ્કર તમામ,
હવે એ છે તારૂ, મને છે હરામ
હુ હારી હવે તારી નારી થઇ,
તુજ વન જીજી અકારી થઇ
હવે ચાલ સુજ સગ તુ 'દેઝ' પાસ,
લેઇ આવું જમને હુ મહારી મિરાસ ”
ફર્યો ફરેખે સુરો પહેલવાન,
સુદરના ખોલો પર લાવ્યો ધમાન
કિલ્લાની પાસે ગયા બેહુ સાથ,
વચન લિધો સોહરાળે સુદરને હાથ (17)
ગઇ 'દેઝ' અદર કરીને કરાર,
ઉભો જગી દર પર ખાનુ ધન્ટેજાર.

* * *

સુરખ મર્દ તુ આ લખી રાખ વાત,
જગે નારીઓથી સહા થાઈ ઘાત
અએ ખદા તુ સમજી લે રાખીને ધ્યાન,
છે ઓરત દગાખોર, સહા બેઠમાન
રખે ફસતો જગમાં તુ ઓરતને હાથ,
રખે હાથ પડતી કોઈ ઓરતને વાત
વચન જેના જુઠા, ખિલકુંલ નકામ,
મિસલ રેતી ઉપર લખેલા કલામ
વચન એક આપી કરે ખીજી કામ,
ફરેખી મકરથી ભરી છે તમામ
વચન પર ગઈ થાય આપી ખરી,
નહિ આવતી બેઠ તેજી ફરી
ઉભો સુર જગી તહિ રાહ બેઠ,
શુરાતન છતે પ્યારમા હાથ ઘોઠ
ઉભો જગી સોહરાખ ઉમેદમા હસી,
વચન પર લોભઈ ગયો તે ફસી
હતો ખ્યાલમા ચીડમા એટલા,
જુરજ પર પુકારો થયો તેટલા
હતી કોટની તે જખરહસ્ત દિવાલ,
ગયો જગીનો ત્યા પુકારેજ ખ્યાલ

નજર ફેકી બેથુ જુરજની ઉપર,
હસ્તી બેઠ શુલબદન બેફિકર.
બોલી તે સુદર ગુકાવી સર
“અરે જ સોહરાખ કંઈ કામ કર
ખધી ત્હારી બહાધુરી લીધી મે બેઠ,
એક ઓરતને ખાતર અકલ તુ એ ખોઠ
તુ છે તુરાની, હુ જાતે ધરાન,
મળી નહિ શકે ખન્નેના ખાનદાન
પણુ પુછુ હું તુને સોહરાખ એક વાત,
કહે તારૂ વતન, ને શુ તારી જાત
આ તારી ધાધલ, આ તારૂ જોર,
આ તારી સુરત, ને આ તારો શોર
આ તારી હિમત ને તારી અકલ,
દેખાડે તારી કોઈ ઉમદા નસલ
સાબળ સોહરાખ જગી જવાન,
નિકલી જ હિયાથી તુ છોડી મચદાન
ખખર તારી પડશે જો શાહે ધરાન,
તો પકડીને તુ ને તે કરશે બેજાન [૩૧૦૦
જો આવશે આ જગે સ્તમ સુરો,
તો પકડીને તારો તે કરશે સુરો.”

આવી રીતના તાનાજનીના સખુનો સાબલી સોહરાખ ઘણોજ ગુસ્સે થયો, મગર તે
શુરનીર જવાન ગોદાંક્રીની દીલાવરી, અને ખુખસુરતી ઉપર એટલો તો મોહો પડ્યો
હતો, કે તેની આની રીતની દગનમાજી તે છેતરાયા છતા, તેણીનો ખ્યાલ તે
દીલથી વીસર્યો નહી. તોપણ સોહરાખ કીલ્લાના જુરજ ઉપર નજર કરી, ખીજવાઈ
જઈ પુકાર કરી બોલ્યો કે—“ઓ ખુખસુરત પણુ દગલખાજ, તે મને ખોટો વચન
આપી છેતર્યો, પણ તેનો બદલો આ તારા કીલ્લાને તારાજ કરી તુને પકડીને
કેદ કરી લેવશ.”

સોહરાખની આવી ધમકી સાબલી ખુખસુરત ગોદાંક્રી હસી પડી બોલી કે —
“સોહરાખ, તું નાહક ગુસ્સે થાય છે તારો અને મારો મેલાપ થઈ શકે એમ નથી
શુ તું જાણતો નથી, કે ઈરાની બાનુઓ તુરાનીઓ સાથે શાલીના ગાઠથી કદીખી
બેઠાઈ શકતા નથી.” (18)

ગોદાંક્રી ઉપર સોહરાખે દેખાડેલો ક્રોધ, અને
તેને આપેલી ધમકી.

એ સાંભલીને સોહરાખ થાયો બેખાક, | ગુસ્સાથી મારી સિંહ પેરે ખરાર,
જગમાં સલગી મહોખતની આગ | કે “ઓ બેવફા ને ફરેખી છ નાર.
દગાખોર, દગલખાજ ગઈ છ છુટી,
મગર જો કે છ કેમ રહે છે સુખી.” (19)

ગઝદમે શાહ કાઉસ ઉપર સોહરાળ વીથે નામુ લખવું

ઠરાનીઓ ઉપર આવી પડેલી આ અચળુચ આફતવી કીલ્લાનો કાટવાલ બુર્જોઈ ગઝદમ ધણેળ ચિ તાતુર થયો, અને પેહલવાન સોહરાળના હાથ ઉપર હજીર જેવો જ ગી કેદ પકડાયેલો જોઈ, તે ધણો ૪ રજીદા થયો. ગઝદમે આવો મામલો જોઈ શાહ કાઉસ ઉપર એક નામુ લખ્યું, જેમાં 'દેઝે-સપીદ' ઉપર ઘેરો નાખી સોહરાળે ખરપા કરેલા નવા ફેસાદનો તમામ હેવાલ જણાવ્યો, અને સોહરાળ સાથે લડાઈ કરતા પેહલવાન હજીર તેના હાથ ઉપર ખદીગાન થઈ પડવાની બુરી ખબર જણાવી આ નામામા ગઝદમે સોહરાળને માટે તેના દેવાનરી અને લડાયક ડુનેહ તથા હુન્નરની જાગજાગ તારીફ કરી જણાવ્યું કે —

“લશ્કર સગ આવ્યો છે એ પહેલવાન,
કંઠમાં કંઠાવર, સરોવર સમાન
ફરાખ સીનો, ને ખાળુ બુલ્લહ,
સુરત ને સીકલ અતી ગુરમહ
હુન્નરમે આલા, ખડુ જોરદાર,
નથી એવો ધરાનમે કોઈ સવાર.
ઉમરમાં ફીસે છે ચોદેક સાલ,
ધુ જાવી રેહ્યો છે ધરતી-પતાલ
લડવાની રહી નથી કોઈનામાં તાખ,
નામે છે ખડાધુર સુરો સોહરાળ

દિસે જાણે ખીજે રૂસ્તમ છે,
યા તો નરીમાનની તોખમ છે.
મે જોયાં છે તુરકી હજારો સવાર,
એવો મે જોયો નથી કોઈ વાર.
સિવા રૂસ્તમ નહિ થશે ખરદાસ,
રહી છે હવે રૂસ્તમ પર આસ.
નથી કંઈ હમોમાં તાકત રહી,
નથી ધીર ધરવાની હાલત રહી
અગર જલ્દ રૂસ્તમ નહિ આવશે,
તો સોહરાળ કિટલા ઉપર ફાવશે

હમારી અરજ સુણુ ઓ નામવર,
સિતાખીથી રૂસ્તમ રવાના કર”

આ રજાની ઉપર કીલ્લાની મોહોર કરી ગઝદમે શાહ કાઉસ ઉપર તે રવાના કીધી રૂકો રવાના કીધા બાદ, કાસદની પાછલ, અ ધારી રાતને વખત ગઝદમ કીલ્લાની પાછલી ખાળુએ આવેલા એક ગ્રુમ દરવાજાને રસ્તે, પોતાનો તમામ અસબાબ ઉઠાવી, રાતોરાત પોતાના કુટુંબ અને કબીલા સાથે ગુપ્તગુપ્ત કીલ્લો છોડી નીકળી ગયો.

સોહરાળે જામદાદ પડતાજ 'દેઝે-સપીદ' (કીલ્લા) ઉપર હુમલો કરી તેને સર કરવાનો, અને તે માહેલા પેહલવાનોને પકડી બદીવાન કરવાનો ઠરાવ કીધો. તેણે તેમ કરવાનો હુકમ કીધો. કીલ્લાના દરવાજા તોડી સોહરાળનું લશ્કર કીલ્લામાં દાખલ થયું, અને 'દેઝે-સપીદ' સોહરાળે ફતેહ કીધો કીલ્લામાં તલાશ કરતા તેણે માલમ પડ્યું, કે તમામ કીલ્લો ખાલી થઈ ગયો હતો, અને કીલ્લામાં રહેતા સવળા ઠરાની પહેલવાનો રાતોરાત કીલ્લો છોડી ચાલી ગયા હતા સોહરાળે ગોદાફીદની તલાશ કીલ્લામાં ઘણીખી કીધી, પણ તેણીનો કાઠખી પતો તેને મળ્યો નહી. અતે તે તુટેલા ફીસે નીરાસ થઈ ગયો કે —

“ધુયો મારો મહાતાખ વાદલ અદર,
કંઈ શોધ તારી કંઈ ફીલખર. | મને એવી લાગી કોઈની નજર,
ગયું હાથમાંથી બેસુલ ગોહર.

ગઈ કહા મહાજીભ, ઓ દીલરૂખા,
થયો તારી મોહખતમે હૂ મૂળતીલા
કિંધુ જાદુ એવુ આ હાલે પુગો,
એકાએક બાલતાને કીધો મુગો
કહે કાહ શોધ હું અનજાણો છુ,
ઓ ચેરાગ તારો હું પરવાનો છુ.”

* * *

સોહરાખ બેજાર થઈને રહે,
આશક બિચારો તવલતો ફરે
જુરી થાઈ મહોખત, અગન તન-ખંડન,
રંગેરમ સલગી મહોખત જળણ
કહે હાલ જઈ કહા, કહે કોને વાત
નિકલતી વૃમાસણમે સારી રાત
થયો એવો ગાફેલ જગી જવાન,
ગયો હાલ પામી પુરકી હોમાન
બેઠ હાલે સોહરાખ અતી હાલહવાલ,
હોમાને કીધો એક રોજ સવાલ:
“ઓ ચેરદીલ બહાધુર, ગર્હનફરાજ,
મને કેમ કહેતો નથી તારો રાજ?
કહે કોણે છુટીયો તહારો કરાર,
કહે કોણની પ્રીતે થયો બેકરાર
ખરા પેહલવાનો શુ એવા હશે,
કે ખરીચહેર ચોરતને ફેદે ફેસે.
કહી એમ કહે નહિ ખરા પેહલવાન,
પડી ખ્યારમા એમ ગુમાવે માન!

ખરા પેહલવાનો એમ નહિ કહે,
તણ જગ ચોરત ખાતર મરે!
સાલલ સોહરાખ, ફલેર નેકનામ,
મુશકીન છે લીધેલુ માથે તે કામ.
‘દેઝે-સપીદ’ તે કીધો છે હાથ,
લડવુ હવે તો છે જગીઓ સાથ
જરા કર સોહરાખ મનમા વિચાર,
કરવો છે લોહીનો ફરીઓ પસાર
તુ જો આ જગોપર છે ધરાનની હલ,
ઉભી હિયાજ થાશે હવે હરકત
હિયાજ કરવી પડશે લડાઈ જળુન,
હિયાજ કરવાં છે ખવારીને ખુન
હિયાજ હવે આવશે શાહે ધરાન,
ગોદર્ઝ, ગેવ, ને બિજા પેહલવાન
ફરમાઈ, બહેરામ, ને ફરહાદ ફલીર,
મીલાદો ગોરગીન, ને ગોરાઝે શીર.”
સુરો રહામ. ને દિલાવર તુસ,
લાખોના લશ્કર સગ જાખુલી રૂસ
નિકલશે બ્યારે એ સલખા મયદાન,
સિહા થાશે ધરતી, અને આસમાન
અગર ખ્યાલે મહાજીભ ન કરશે તુ ફર,
તો બેશક આ જગ હારશે તુ જરૂર
હજી છે જવાની, ધીર લે ધરી,
દુનિયા પડીછ મહાજીબોથી ભરી
અગર જીતી ધરાન અને સર્ફસજ
કરશે કુલ મહાજીભ તહારી નમાજ

સોહરાખે બ્યારે હોમાનને મોહડેથી આવી રીતની શીખામણના સખુનો સાબરયા,
ત્યારે તેણે પોતાના દીલમાથી ગોદાર્દીની મોહખતનો ખ્યાલ દુર કરવાનો ઠરાવ કીધો,
અને મનમાથી તેની મોહખતનો વિચાર દુર કરી, પોતે માથે ઉઠાવેલુ કામ બજાવવા
ખીદાર થયો, અને લડાઈની ગોઠવણો ઉપર તે ધ્યાન આપવા લાગ્યો.

ખીજા હાથ ઉપર હીલ્લાના કોટવાલ ગઝદમનો રૂકો બ્યારે પાદશાહ કાઉસને
પોહોચ્યો, ત્યારે રૂકામા લખેલી ખીના બજી તે લણેજ ઉદાસ અને ગમગીન થયો
તેણે પુરતજ પોતાના વજી અને પેહલવાનોની ફરઆર ભરી મસલત ચલાવી ગઝદમનો
રૂકો વાચી, ગોદર્ઝ, તુસ, ફેરાદ, ગેવ, ગોરગીન, બેહરામ તથા રેહામ અને ફરહાદ

૧. રાજ યાને બરમ ૨ શીર યાને વાલ ૩. જાખુલી રૂસ યાને રૂસત મ પેહલવાન.

પેહલવાનો વિચારમા પડ્યા, અને ટુરકી સૌહારણને માટે તરેહવાર અટકલ અને ગચ્છતરી કરવા લાગ્યા, કે આ નવો પેહલવાન કેણુ છે, અને તે કયાથી આવ્યો છે. ગઝદમની હકીકત ઉપરથી તેઓ સધળાઓએ એક મતે જેહાપેહલવાન રસ્તમની મદદ આવા મામલામા મેળવવાની ખાચેશ જણાવી પેહલવાનોની આ ખાચેશને શાહ કાઉસે પણ મળુર કીધી, અને જેહાપેહલવાન રસ્તમને મદદે આવવા માટે, તેમજ ધરાંન ઉપર આવી પડેલી આ નવી આફતને દુર કરવા માટે, તેને સમજવવા ગેવને જાણુલસ્થાન રવાને કરવાનું નક્કી કીધું એવી મતલબનું એક નામુ શાહ કાઉસે નવીસદા પાસે નીચે પ્રમાણે લખાવી, તે ઉપર પોતાની શાહી મોહોર કરી, તે ગેવને સ્વાધીન કીધું, અને ફરમાવયુ કે, તે નામું વીજલીની ઝડપે જાણુલ જઇ રસ્તમને આપી, ટુરતજ તેને સાથે લઇ ઇગન આવવું

સૌહારણ સાથે લડવા માટે રસ્તમને જાણુલથી બોલાવવા

કાઉસે નામું મોકલવું

“જુલદ અખ્તસદા ખુશ જેહાપેહલવાન,
દિલાવર રસ્તમ રોશન રવાન
રહો તારૂ હાથમ મુખારક નામ,
કાઉસની ટુને હજરો સલામ
સદા રાખે ચઝેદા ટુને ખુશહાલ,
રહે તારૂ રોશન સદા ચકબાલ
ચહરીઓ છે જ જે કોઇ ટુરકી સવાર,
'હેઝે-સપીદ' ને આપી છે હાર
કીધો છે હેઝે-સપીદને કબજ,
નથી પડતી ઇલાજની કંઇ સમજ
ગયો હાથમાથી છે હેઝે સપીદ,
એ જાણીને ધરાંન થયુ નાઉમીદ
દિલાવર છે જગી, ખદન પીલતન,
હિમતમા દીસે બિજે તેહમતન.
લડે કોણુ જગી જઇ તેની સાથ,
નથી કોઇ એવો, લીડે જઇ બાથ
૩૨૦૦

નહિ અનજુમનમા દિસે કોઇ આજ,
વિના રસ્તમ નહી કરે કોઇ કાજ.

આવી રીતનું એક અતી તાકીદનું નામુ શાહા કાઉસે જેહાપેહલવાન રસ્તમ ઉપર મોકલાવ્યું. ગેવને શાહા કાઉસે ખાસ તાકીદ કરી કહ્યું કે.—“રસ્તમને આ સધળા મામલાનું ગભીરપણુ સમજવી ટુરતજ ટુ તેને તારી સાથે લેઇને નીકળી પડજે.”

નથી કોઇ ધરાંનમે એવો સવાર,
કરે તે ટુરકીને જઇને ખુવાર
છે તારે આધારે કુલ અનજુમન,
હમારી છે આસા ટુ પર તેહમતન.
છે તે ટુરકીનું સૌહારણ નાંમ,
ઉમર છે નહાની પણ મોટા છે કાંમ
છે ધરાંનની નજર ટુ પર રસ્તમ,
આવી ટુ સૌહારણનું સર કર કલમ.
વાચી આ પેગામ નિકલજે ટુરત,
ખોતો ના બિલકુલ જરાખી વખત
અગર કરતો હોય જો ટુ સથેરે ચમન,
તજી હજ નિકલજે ટુરત તેજ દન.
અગર હાથમા હોય ગૂલાખી જો ગૂલ,
સુઘવા તે થોલશે, તો કરશે ટુ જુલ
નિકલજે જાણુલથી એકદમ સિતાળ,
તરસ લાગી ત્યાં હોય, હિયા ખીજે આળ
જો જાણુલમાં ખાતો હોય ખાંતુ અગર,
તો ગળજે તે જુકા આવી ધરાંન અદર.
અગર નિન્દમા હોય તો ઉઠજે સિતાળ,
કરજે ટુ ધરાંન આવીને ખાળ.

૧. જુક યાને નવાલો ૨ પેહલવાન ગેવ તેહમતન રસ્તમનો જમાલ ચતો હતો,
અને ધરાંનના વજીર ગોદર્જનો દીકરો હતો.

પોતાના શાહના ફરમાન મુજબ દીલાવર ગેવ જાણુલ તરફ પવન વેગે નીકળી ગયો, અને જેહાપેહલવાન રસ્તમને જાણ મળ્યો. ગેવે જતાને વાર શાહા કાઢિસનુ નામું રસ્તમને સ્વાધીન કીધું, અને સોહરાબની સરવે હકીકતથી રસ્તમને વાઠેફ કીધા.

જ્યારે જેહાપેહલવાન રસ્તમે શાહા કાઢિસનુ નામું વાચ્યું, ત્યારે તે ધણોજ વિચાર અને અદેશાર્માં પડ્યો, અને ગેવને તે કેહવા લાગ્યો કે —“પેહલવાન ગેવ, સોહરાબની તમામ હકીકત સાંભળી હું વિચારમાં પડ્યો છું, કે એવો જવાન, એવો હિમતવાન, અને એવો જોરાવર પેહલવાન તે કાણુ હશે ? તે કયાથી આવ્યો હશે ? આપણી ધરાની કોમની કોઈ નામચીન બુનીયાદથી એવો નામીયો પેહલવાન પેદા થાય, એ કદાચ બનવા જોમ હું ધારું છું, પણ કાઉસ લખે છે તેવો પેહલવાન તુરાનીઓમાંથી કદીથી પેદા થયો હોય, એમ હું માનતો નથી સમનગાનના પાદશાહની બેટીથી હું એક દીકરો ધરાઉ છું, પણ મને જણાવવામાં આવ્યું છે, તેમ તે દીકરો હજી તો એક બાળક છે તે મખતાવર બેટા લડાઈની વાત શું જાણે ? તે બહાદુર જ્યારે મોટો થશે, ત્યારે હજારોના સર કલમ કરશે, અને લડાઈમાં મારી બાળુએ રહી મારો તે બચાવ કરશે. પણ હજી તો તે વણો નાહનો છે, અને મોજમજાહમાં પોતાનો વખત ગુજારે છે.”

ગેવે જવાબ દીધો કે —“અએ નામના ઉઠાવનાર જેહાપેહલવાન, શાહ કાઉમે મને ખાસ હુકમ ફરમાવ્યો છે, કે મારે તારી સાથે પાછા ફરવામાં જરાબી બીલ કરી નહીં તુરકી સોહરાબે હજીર જેવા પેહલવાનને આસાનીથી કેદ કરી બંદીવાન કીધો છે. દેએ સપીદનો તેને કબજો લીધો છે હજી તો તેની ઉમર ચૌદ વરસની પણ નથી, અને તેટલામાં તેણે જમાનાને જેર કીધો છે.”

પેહલવાન ગેવને આવી રીતે અધીરો પડેલો જોઈ, જેહાપેહલવાન રસ્તમ હમીને બોલ્યો કે:—“લશ્કરની સફને તોડનાર ગેવ, તું જરામી શીકર ના કર શાહ કાઉસને હમેશાં એવીજ ટેવ પડેલી છે, કે નજીવી વાતને મોટું રૂપ આપી ગમરાટ કરી મુકે છે વાસ્તે આજે તો ખુશાલીમાં હિયા વખત ગુજરીયે. તું હિયા બે દીવસ આશાએસ લે, અને ત્યાર પછી આપણુ ઉતાવલે ધરાન તરફ નીકળી જઈશુ * * *

રસ્તમના સખુનને માન આપી, ગેવે બે ત્રણ દીવસ એશ અસરતમાં રસ્તમ સાથે ગુજરીયા, અને ચોથે દીવસે રસ્તમ ગેવ સાથે ધરાન જવા તૈયારી કરવા લાગ્યો.

રસ્તમે પોતાનું ગજવર લશ્કર તૈયાર કીધું તે લશ્કરની સરદારી પોતાના બાઈ જવારેહને આપી, અને પોતે ગેવની સાથે ધરાન તરફ જવા નીકળ્યો.

અતે રસ્તમ ગેવની સાથે પોતાના લશ્કરને લઈ ધરાન જઈ પુગ્યો, રસ્તમને આવેલો જોઈ ધરાની પેહલવાનોના મતેજર દીલ ખીતી નીકળ્યા, અને તુસ, ગોદર્જ અને ખીજ પેહલવાનોએ રસ્તમને બેટી પડી, બગલગીરી કીધી રસ્તમ એ પછી શાહા કાઉસની મુલાકાત લેવા તેની દરબારમાં ગયો, અને નમીને શાહી માન પ્રમાણે નમન કીધું. રસ્તમે કરેલી ધીલને લીધે કાઉસ એટલો ગુસ્સે થયો હતો, કે રસ્તમને પોતાની દરબારમાં એક બેઠક વટીક આપવાની તેણે બાએકી દેખાડી નહીં, અને રસ્તમને કાંઈથી જવાબ કે આવકાર આપવાને બદલે, ગેવ ઉપર તે પુકાર કરી બોલ્યો કે.—

પાદશાહ કાઉસનો મીઝજ ખરખેલાફ થવાથી ફસ્તમનું

તરછોડ કરી ચાલી જવું

“અરે બેહુયા, બેશરમ ગુન્હાગાર,
ધીક તારી પર છે, હજરો હજાર (20)
મે કેહ્યાં તા નહિ તુંને આવા કલામ ?
કે તાકીદનો છે ખડુ મારો પેગામ ?
મોકલ્યો શા માટે તુંને સીતાબ,
કે, ઉડતો જઇ લાવે તુ મારો જવાબ
ઓ સરકશ તે કીધું છે એવું તો કામ,
ધરાનને થયો તુ નમકહુરામ
હિયા બેઠા હમ, સહુ દિલ દર્દમદ,
ને ત્યા કરવા બેઠો તુ એશો-ચમન ?
હિયા સરવે હમદીનો ખસ્તા જીગર,
ને ચમનમા તુ બેઠો બની બેફિકર.
કિધી સરકશી એવી તે બહોહર,
નહિ તારા શાહનો કિધો કાધ ડર
છે કોણુ એવો ફસ્તમ બેતમીજ,
કે ફરમાનને મારા તે ગણે નાચીજ
અગર પાસ મારી હતો તલવાર,
તો સર તનથી જીદુ હું કરતો આ વાર
સજાને તુ સરકશ સજાવર છે,
કસુર તારી બારી, ગુન્હાગાર છે
દિલાવર જગી વસ-નામેવર,
કતલ કર આ બનેના એકદમ સર”
સુણી આ સુખન થાયો ફસ્તમ બેખાક,
દિલ માહે સલગી ગુસ્સાની આગ
બટક એક મારી કિધો વસ દુર,
પડ્યો તે જમીનપર વિના કંઈ કસુર
પુકારીને બોલ્યો જેહા પેહલવાંત:
“અએ બેહુયા, બેશરમ, બેધમાંન (21)
નથી તુંને લાજમ આ તખ્તો-તાજ,
નથી તુંને લાજમ ધરાનનું રાજ
નહી તારી ચશમે રાખી શરમ,
થયો મારી ઉપર તુ એવો ગરમ ?
નથી તારો હું કાંઈ નોકર-નફર,
કે સાબલુ તહારા સુખન બહતર

મને તારી કંઈની નથી દરકાર,
નથી તારો હું કંઈ ફરમાબરદાર.
મને તારી શાહીનું શું કાંમ છે,
મને માફ પ્યાફ સદા નામ છે
છે આ જમીન મારી હમેશ નફર,
તખ્ત માફ છે મુજ રખશ નામવર
જીતી મે લીધા છે ચીન ને મિસર,
થયા છે તે આજ મહરા નફર
ફમ, સાથ સગસાર, ને હામાવરાન,
કિધા મે કતેહ છે માજીન્દરાંન
આજે તે સરવે છે મારા ગુલામ,
કહે તેને આવા તુ જુરા કલાંમ
અગર બેર છે તો ડરી કેમ ગયો,
સુણી નામ સોહરાબ, હરી કેમ ગયો.
પકડ જઇ જ ગે સુરો સોહરાબ,
બેઉ તારી હિમતનો ત્યારે હિસાબ
છે મારી આગલ તુ શું ખિસાદ,
બે ચાહુ તો એકદમ કફ ખરખાદ.
તે દાવરે કીધો છે મુજને ફિરોજ,
નથી કામ લાગી શાહી કે ફોજ.
નેજે ને ગુરજ છે મારા ચાર,
આ બાબુ ને હિમત મુજ શેહરિયાર
પડ્યો કેદ જ્યારે તું માજીન્દરાંન,
છોડવીને લાયો હું તુંને ધરાન
શું આ તેનો બહોલો, ને આવું ધનામ ?
બેહકીને બોલે તુ જુરા કલાંમ.
બે ચાહુ તો લઇ લેઉ, હું તારૂં રાજ,
બે ચાહુ તો કફ, હું તુંને તારાજ.
કોણની છે શાહી, ને કોણનું તખ્ત,
કોણથી થયું તારૂં જીલદ બખ્ત
બની બેશરમ તુ થયો કમઅકલ,
કરાવે વસ પાસ ફસ્તમ કતલ
ગયો શું ફસ્તમને એટલો જીલ્લી,
કે દેવડાવા નિકલીયો તેને સુલી !

સલામ સરદારો ! સલામ પેહલવાન !
ધરાનના થળે, તમ નિજોહાન
સુખન મારા આખેરના લેઓ સુણી,
દિલ માહે રાખો શિખામણુ ચુની
રણુધીર સોહરાખ હવે આવશે,
નાહના કે મોટા ઉપર ફાવશે
સલા એકસ પે જો રહેશે મલી,
તો હરએક ઉમેદ ફળશે લલી.
ધરી ધીર રહેજો સકટ સમે,
ધરાન પર આફત ભારી ભમે

૩૩૦૦

સોહરાખથી રહેજો સલા હુશિયાર,
ગફલત જો ફીધી તો થાશા ખુવાર
સુખારક તમને તમારૂં ધરાન,
ચઢા તમારો થજો પાસખાન
હવે મારી છેલ્લી તમને સલામ,
થજો દુર મુસીખત તમારી તમામ”
કહીને શિખામણના એવા કલામ,
બેઠા રખશપર, ને પકડી લગામ
પવન વેગે નિકલી ગયો રસ્તમ,
કરે કોણુ ખરદાસ નવો આ સિતમ

* * *

મળી સરવે સુરા કરે એમ વિચાર,
હવે કોણુ સુધારે આ ખગડેલુ કાર
કહ્યું ગોઠર્જને સહુએ મળી.
“આ આફત નવી નહિ જશે એમ ટળી
કહે તે હીવાનાને? ખોલી જખાન,
સાબળશે તારૂં તે આપીને ધયાન”
સહુ કોઈ સરદારો કરતા ફરીયાદ,
કે કાઉચે કીધો આ નવો ફેસાદ
કીધુ રસ્તમને અજબ અપમાન,
હરગીજ હવે તે ન જોશે ધરાન
મળી સગ જગી જવાનોને પીર,
રસ્તમને લાવવા કરે તહખીર.

વજીરીને લાયક ગોઠર્જ વજીર,
અકલમા પુરો, ને પીરોમા પીર.
મળીયો તે કાઉચને તુરત જઈ,
ધરાનની હાલત હકિકત કહી
સમજાવી કાઉચને ફેદ્યા સુખન,
“રસ્તમ વન પડશે હજારો વધન.
કીધો નહિ રસ્તમનો કંઈખી વિચાર,
ગયો ભુલી તુ તેના સઘળા આભાર
કિધુ રસ્તમનુ તુ એ અપમાન,
આફતમા પડ્યુ છે આખુ ધરાન
નથી આજ ધરાનમા કોઈ સપુત,
કે પુરે લડાઈમા રસ્તમની ખુટ
અગર વાત સોહરાખને કાને પડે,
તો એકદમ તે ધરાન ઉપર ચહડે
કરશે તે તારાજ કુલ રાજપાત,
રસ્તમ વિના નહિ થશે તે મહાત
ધરી ધીર ગોઠર્જને સાબળી,
પસ્તાયો કાઉચ ખડુ કકલી.
કહ્યું એમ ગોઠર્જને કરગરી:
“સુખન તુજમા છે ખડુ ખહેતરી
ખૂરો કોઈ મારો, ને ખૂરો મિજાજ,
બેશક થયો તેથી રસ્તમ નારાજ
તુને માફ એ છે ફરમાન ખાસ,
એકદમ તુ જા નિકલી રસ્તમ પાસ
જઈ તેને કાંઈખી તરેહ સમજાવ,
સાથે લેઈ રસ્તમને જલદા તુ આવ”
પસ્તાઈ હાથોને શાહ મલમલે,
વજીર ગોઠર્જને ખડુ કરગરે.
મલી સર્વ સાથે કરે તહખીર,
કરે માફ રસ્તમ મુજ તકસીર
ગયા ગોઠર્જ સગ કુલ પેહલવાન,
મનાવીને લાવે રસ્તમ ધરાન.

૧. કાઉચને માટ આ પ્રશ્નારો તેના સરદારોએ કીધો છે ૨ પીર યાને ખુદા
૨. હાથોને મલમલે યાને હાથોને ધસે

રૂસ્તમને મનાવીને ધરાન પાછો લાવવા માટે ગોદર્જ અને બીજા પેહલવાનોનું તેની પાછલ જવું.

આ શાહી ફરમાનની રૂએ બુઝોગ ગોદર્જ અને બીજા પેહલવાનો રૂસ્તમને સમજાવીને ધરાન લાવવા માટે એકઠા થઈ સાથે જવા નિકળ્યા. તેઓએ રૂસ્તમને રસતામાજ પડી પાડ્યો ગોદર્જે રૂસ્તમને બધી દુવાઓ દઈ તારીફના સખુનોથી તેને વધારી લીધી, અને ત્યાર પછી પાદશાહ કાઠિસને નામે તે તેને સમજાવવા લાગ્યો. એ પછી ગોદર્જે રૂસ્તમને કહ્યું કે —“ કાઠિસ ધણેજ પાછ ખવાસનો છે. તુન્દી કરવાનો તેનો ખવાસજ છે. તે ધણેજ આકરા સ્વભાવ અને તેજ ગુસ્સાવાલો જાહેલ રાખ્ય છે, પણ તેનો ગુસ્સો નરમ પડતાજ તે પ્રસન્ન થઈ જાય છે. વળી તે ધણેજ ભોલો અને મીઠનસાર છે. આ જોહાનને પનાહ આપનાર રૂસ્તમ, હમે સઘળા શાહ કાઠિસના ફરમાનથીજ તુને મનાવવા, અને તુને પાછો ધરાન લઈ જવા આવ્યા છીયે. રૂસ્તમ, ધરાનનો મામલો ધણેજ બારીક થઈ પડ્યો છે, અને આ નવા જગમા તારી હાજરીની ખાસ જરૂર છે. આ દલેરાન દલેર, આ બારીક સમે તુ હમુને છોડી ના જ. આ તહેમતન, અગર જો તુ શાહ ઉપર ગુસ્સે થયો હોય, તો તેમા હમારો શુ કશુર છે, કે તું ધરાનને તરછોડી જાય છે ? કાઠિસ પાદશાહ તારી સાથ જાહેલીથી વર્તીયા પછી ધણેજ પસ્તાય છે. * * *.”

રૂસ્તમે આ સખુનો સાંભળી જવાબ દીધો કે:—“મને કાઠિસની તેમજ તેના ગુસ્સાની જરાબી દરકાર નથી કાઠિસમા અગર જો દાનાઈ હોતે, તો કદીબી મારી સાથ આવી જાહેલીયતભરી ચાલ ચલાવી મને તે બદલમાન કરતે નહી કુ કંઈ તેનો નેકર નથી, કે આવી રીતે મારી ઉપર તે તકાલે કરી હુકમ કરે હું યઝદાન સીવાય કોઈથી ડરતો નથી* * *.”

ગોદર્જે જવાબ દીધો કે —“આ નામના ઉઠાવનાર પીણતન, અગર જો તું આ નવા જગમા હાજરી નહી આપશે, તો પાદશાહ અને પેહલવાનો તારી ગેરહાજરીનો બુદોજ અર્થ કરશે તેઓ એવું સમજશે, કે તુ પેલા તુરકી સોહરાળથી ડર ખાઈ ગયો અને તેથી આવી રીતનું એક બહાનુ શોધી ધરાનને છોડી ગયો. વાસતે આ જોહા-પેહલવાન, તારા દીવ્રમાથી કાઠિસ તરફનો કોઈ દુર કર, અને હમારી સાથ પાછો ધરાન તરફ આવ * * *.”

(22)

ગોદર્જના આ સખુનોમા રૂસ્તમે બેશક બારી વબુદભરી દલીલ બોધ, અને તેણે ગોદર્જ સાથ ધરાન તરફ જવું વાજબી ધાર્યું. રૂસ્તમે ગોદર્જ અને બીજા પેહલવાનો સાથ કાઠિસની દરબારમા પાછો જવાનો ઠરાવ લીધો, અને પોતાના રખસાની લગામને ધરાન તરફ પાછી ફેરવી.

રૂસ્તમ દરબારમા જોવો દાખલ થયો, તેવોજ શાહ કાઠિસે પોતાના તખત ઉપરથી ઉઠી, તેને માન આપી, પોતાની પાસે આરાસ્તા કરેલી એક બેઠક ઉપર તેને બેસાડ્યો, અને પોતાના જાહેલ ખવાસ અને ગુસ્સાને માટે તેની દરગુજર આહી, ધરાન ઉપર આવી

પડેલી આકૃતને લીધે પોતે ફટકો બેચેન થઈ ગયો હતો, તે સઘળું જણાવી, રૂસ્તમને પાછો મનાવી લીધો.

શાહ કાઉસે એ પછી એક મોટી દબદબા ભરી ખુશીની મીઝલસ બનાવી, તેમા શરાબ અને ખાણીપીણીનો દોર ચાલુ કરીધો, અને બીજે દીસે લગાઈ ઉપર કુચ કરવાની સામગ્રી તૈયાર કરવાનો હુકમ બહાર કરીધો એક લાખ સિપાહો શાહ કાઉસના હુકમથી તુરાનીઓ સામે લડવા તૈયાર થઈ બાહાર પડ્યા

ધરાન અને તુરાન વચે જ ગ.
નિકલિયો ખુરશેહ એક ખામદાદ,
થઈ તેથી દુનિયા બિલકૂલ આળાદ
કાઉસે ફરમાવ્યો એવો હુકમ,
કે તંધ્યાર લશ્કર કરો એકદમ
સળ શસ્ત્ર ઉઠો રણવીર નરો,
એક લાખ લશ્કર તંધ્યાર કરો
ઉભા સહુ પલકમા સળ હથીયાર,
એક લાખ જ ગી, સૂરા-સરદાર
નિકલ્યુ શેહરમાથી લશ્કર બહાર,
વાહ-વાહ, નેહો-હેના ઉઠીયા પુકાર (23)
ગીરદે છુપાઈ ગયા બાડ-પાહાડ,
હવા થઈ ઘનધોર અતી અધકાર
પુગ્યુ જઈ લશ્કર સરહદ ઉપર,
પડી તેની તુરાનીઓને ખખર
હતી ત્યા કરેલી ખડી હીઠગાહ,^૧
કરતા ત્યા ચોકી તુરાની સીપાહ
પડ્યો હીઠગાહ પરથી એવો પુકાર,
કે આવે છે ધરાની લશ્કર સવાર
ખખર કાને પડતાજ દોડ્યો સોહરાખ,
સફિલપર ચહડી જોઈ લિધો ધન્ટેખાખ
ગયો જ ગી હોમાન સોહરાખ સગ,
જેતાજ લશ્કર ગયો થાઈ ડગ
સોહરાખે ખૂશ દિવ મજલીશ ભરી,
ભવિશની ઉમેદોને દિલમાં ધરી
કિધો ચાલુ મહેશીલમા રગરાગ,
ખુશીથી સોહરાખ થયો બાગબાગ

તુરાની લશ્કરની છાવણીમાં રૂસ્તમનું
તુરાની વેશમાં અધારી રાતે સોહરાખને
નજરે જોવા જવું, અને રજમનું રૂસ્ત-
મના હાથ ઉપર મારીયા જવું

ખીજ બાજુ ચાલી ખીજ ધુમધામ,
ધરાની લશ્કરે કીધું મુકામ
હાથી ને ઘોડા ને તખ્ત હજાર,
મચઢાને પડીયા તે હારો કટાર
થયો અસ્ત ખુરશેહ, પડી જ્યારે રાત,
કિધી રૂસ્તમે કંઈ નવિ એક વાત
સળ શસ્ત્ર અગે કમર કીધી તગ,
જતો હોય કરવા સિંહા રાતે જ ગ
જઈ શાહ કાઉસને કીધું નમન,
કહ્યું “શાહે આલમ, સુણ સુજ સુખન.
ચેહડીને તુરકી સિપાહનો લેખાસ,
જાઉછુ કરવા હું છુપી તલાસ
સિંહા રાતનો છે વખત આએ હાલ,
જેઈ આવુ દુશમનેની હિલચાલ
જેઉ મારી નજરે હું તુરકી સોહરાખ,
કેવી છે સીકલ, સુરત ને રૂખાખ”
કહ્યું કાઉસે “જા સૂએ તુ સિધાર,
થજે તારો રહેખર પરવરદીગાર”
લિધો તેહમતને એક તુરકી લેખાસ,
ગયો ચુપ્ત વેશે દુશમનની પાસ
૩૫૦૦
ધરી હામ કિલ્લામે થાયો પસાર,
કિધી કોઈની નહિ જરા દરકાર.

૧. હીઠગાહ યાને દુશમનેની હિલચાલ જોવા માટે ઉભા કરેલા માચરા

ધીમા ને ધીરા તે ભરતો કંઠમ,
 નજર રાખી જોતો તે ચારોગમ
 જોઈ તેના તનપર ઘુરકી લેખાસ,
 ગયો કોઈનેખી નહીં શક ખાસ
 હરગમ નજર કરતો ઉમેઢભર,
 કે જોઈ લેઉ સોહરાળ નજરોનજર
 હુડતો હરીફને હતો રૂસ્તમ,
 પુગ્યો જઈ તેનાજ તમ્બુની ગમ
 હીઠુ ત્યા તખત એક રૂખાખઢાર,
 સવારો દિઠા ત્યા કંઈક નામઢાર
 હતી તેજ સોહરાળની ઢરખાર,
 હતો તે તખતપર સજી સગાર
 દિઠો તે તખતપર સુરો નવજવાન,
 દિસે જોમ ગગન પર ઘુરતનો ચાન
 પડી રૂસ્તમની તે પર નજર,
 સોહરાળને જોયો તખતની ઉપર
 અજળ તેની ઢખછળ સાથે રૂખાખ,
 અજળ તેનો ખાધો, અજળ તેનો તાખ
 હતો એક ખાળુએ રજમ ઢલેર,
 હતો ખીજી ખાળુએ હોમાન શેર
 હતો એક ખાળુ સુરો ખારમાન,
 હતા આળુખાળુ ખિજા પેહલવાંન
 સહુમા ચમકતો દિઠો સોહરાળ,
 હતો તેનો ચહેરો મીસલ એક ગુલાખ
 કંઠમા કંઠાવર ને ખાળુ જુલઢ,
 રૂપે રૂપાલો, મીસલ એક ચઢ
 ઉભો રૂસ્તમ ઢૂર જગે એક ધુપધ,
 પુગો ત્યા અચણચ રજમ જઈ
 જોઈ તેને રૂસ્તમ, કીધો પુકાર
 “અરે કોણુ ધુપાઈ ઉભો છે આ ઠાર”

રજમના મરણુથી સોહરાળનું તેના ગંમમા ખીરપ્રતાર થયું

રજમના આવી રીતે આવેલા અકાળ મરણુથી સોહરાળની દિઢર અને દીલખીરીનો પાર રહ્યો નહીં, કેમકે સોહરાળ જ્યારે જમ ઉપર જવા માટે સમનનાંનધી નીકળ્યો, ત્યારે તેની માઢર તેઢમીનાએ, તેના સલાહકાર અને રાહખર તરીકે તેની સાથે

જોઈ મામલો રૂસ્તમે ખડુ તગ,
 તરત તેણે એકંઢમ મારી છલગ
 કંઢીયો તે જગી મીસલ એક પીલખ,^૧
 કિંધી તેણે રજમની જીઢગીને તગ
 કૂંદી રૂસ્તમે એક મારી તડાપ,
 ગરઢન પર મારી કંકડાવી ઠાપ
 પડ્યો ત્યા રજમ થઈને બેજાન,
 ગયું તેના તનમાથી નિકલી રવાન
 થઈ તેની જહેમત ને જીઢગી તમામ,
 ગયો પુગી રજમ ‘મુલકે-આરામ’^૨
 પડી જ્યારે સોહરાળને એ ખખર,
 કે અજમ છે ખાલી રજમ વગર.
 હૂકમ કીધો તેણે કરવા તલાશ,
 ખખર કાહડો જઈને જીઓ આસપાસ
 તરત એક જણ આવીને ખોલીયો,
 કળાની ખખરનો ભરમ ખોલીયો.
 ખખર સાલળી તે થયો ખડુ બેતાખ,
 ઢોડીયો તે રજમ જોવા સિતાખ.
 જમીનપર મુવેલો દીઠો તે ઢલેર,
 વરસી રહ્યો તો કળનો કંઢેર.
 સોહરાળ પુકારયો: “ખામેસ તમામ-
 કરો ખધ એશ અને અસરત આરામ”
 ગરજીને સોહરાળે મારી અરામ:
 “ગયો આવી કુશમ ન કોઈ નાખકાર
 સૂણો તમ રફિકો, ઢલેરો સવાર,
 રહેશો ના ગાફેલ, રહેજો ખિઢાર
 ખચવા સિતમગરથી કરતા ન ખાખ,
 રાખજો ઘોડાની તૈયાર રિકાખ
 શરૂઆત જાસુસે કીધીછ ચરૂ,
 એક ગોસ્પન્ઢને મારી ગયું છે વરૂ.”

૧. પીલખ યાને સિલ.

૨. ‘મુલકે-આરામ’ યાને હમેશગીની આરામ આપનારો મુલક. મીનોઈ જેઢાન.

રજમને રવાના કીધો હતો. રજમને સોહરામ સાથે મોકલવાનું મુખ્ય કારણ એ હતું, કે તેહમીનાનો તે બાપ થતો હતો, અને રૂસ્તમ જ્યારે સમનગાન તરફ આવ્યો હતો, ત્યારે રજમે તેને નજરે ભેળે હોવાથી, તે રૂસ્તમને પીછાનતો હતો તેહમીનાની મુખ્ય નેમ રજમને સોહરામ સાથે મોકલવાની ઐતલીજ હતી, કે જ્યારે રણ પર ચઢેનો સોહરામ ધરાન જઈ પુગે, ત્યારે બાપની સાથે તેના બેટાની તે પીછાન કરાવી તેનો મીવાપ કરાવે. પણ સરજતના લેખ જુદાજ હતા એવા એક બક્ષા અને પોતાના નેક રનેહી—મામા—ના અચ્ચુચ મરણથી સોહરામની ઉમેદોનો ભંગ થયો, અને પોતાના બાપ રૂસ્તમની પીછાન અને ઓળખ કરાવવાનું એક પુર અને એકલું સાધન, તે હ મેશવુ બોધ બેઠો.

ખીજ હાથ ઉપર જેહાં પેહલવાન રૂસ્તમ, રજમને મારી નાખી, ચુપચુપ તુરાની છાવણીમાંથી ધરાની છાવણી તરફ નીકળી ગયો, અને ત્યાંથી નીકળી તે સીધો પાંચશાહ કાઉસની આગળ ગયો. તેણે તુરાનીઓની છાવણીમાં શુ શુ બેચુ, અને શુ શુ અનુમત્યુ, તેનું વીગત વાર ખ્યાન કરી, રજમના બાપમા અનેકા બનાવનું તેમજ સોહરામના કદ, બાંધા, અને દમકબનું ખ્યાન કીધું રૂસ્તમ બોલ્યો કે :—

“સોહરામના જેવો દીલાવર, ભેરાવર, કદાવર અને મસ્ત બાધાનો મન્દ તુરાનીઓમાં પેદા પડેલો આજ સુધી મેં જોયો નથી ધરાન તેમજ તુરાનમાં એકખી એવો પેહલવાન નથી, કે જેને સોહરામની સાથે સરખાવી શકાય * * *

એ પછી શાહ કાઉસના તમ્બુમાં રગરાગ સાથે શરાબનો દોર ચાલી રહેો, અને બકાઇની તખ્યારીઓ આખી રાત ધરાની લશ્કરમાં થવા માડી.

સોહરામે હજરને બોલાવી ધરાની પેહલવાનો વીશે તલાશ

કરવી, અને પોતાના બાપની કાંઠખી નીશાણુ

નહી મલવાથી તેનું નીરાસ થયું.

થઈ જગથી જ્યારે સિહાઈ દુર,
‘ને ફેલાયુ રોશન આફતાખી ઘુર
પડી જ્યારે વળતી બડી ખામદાદ,
સોહરામે કીધો હજરને ચાદ.
ઉભો એક ઉચી જગો જઇને,
તપાસ્યુ લશ્કર ઉભો રહીને
ધરાની લશ્કરની કીધી તપાસ,
હજરને બોલાવી કીધી તલાશ
કહ્યું તેને સમજાવી સોહરામે એમ:
“અગર હોય બે મારી ચહાતો રહેમ
તો પુછુ હું બે કાઇ ઘને સવાલ,
સાચોજ કહેજે છું તેનો હવાલ
અગર કરશે જુદી સુજ સગ વાત,
તો બેશક કરશ હું જરૂર તારો ઘાત

અગર હોય ચાહતો જીવની અમાન,
અગર હોય ચાહતો ઇજતને માન
અગર હોય ચાહતો ફોલતને જર,
ચકિનથી કહીને ખુલાસો છું કર’
હજરે નમીને કીધો જવાબ
“બલે પૂછ ગમે તે મને સોહરામ.
સખુન રાસ્ત સીવા ન બોલુ ખીજુ,
સિવા રાસ્તી નહિ કંઠી હું રીજુ.”
સોહરામે કીધો હજરને સવાલ
“મને કહે ધરાની લશ્કરનો હાલ
બે પેલો તમ્બુ બે રંગે છે લાલ,
ને કીસે છે કદમા જખરો વિશાલ
કીસે છે ઉમેદો સેકડો પીલ,
મલેલી કીસે છે બે માહેશીલ.

તે તમ્બુપર ફીસે સિહનો ચીતાર,
ને ઝુન્દો છે ખુરશીદ પયકર^૧ ખાહાર
એ કો'નો છે તમ્બુ? શુ તેનું નામ?
કોણ છે તે નર? શુ તેનું કામ?"
કહ્યું એમ હજીરે કે: "અએ પેહલવાન,
એ તમ્બુનો સાહેબ છે શાહે ઇરાન"
સૌહરાએ પુછ્યું હજીરને ફરી:
"નજર કર જમણી તરફ તુ જરી
જે પંલો તમ્બુ રંગે સિહા,
ઉભા છે ઝુકાર્વીને સરને સિપાહ
૩૫૦૦

પાસે પડેલા છે તમ્બુ અનેક,
ઉડે છે ધજા^૨ પીલ પયકર^૩ એક
ઇરાનીઓમા એનું શુ નામ છે?
શુ એનું ખાન્દાન, અને કામ છે?"
હજીરે નમીને કીધો એકરાર:
"એ તમ્બુ છે ઇરાનમા આશકાર
તમ્બુનો માલીક છે તુસ નામવર,
ધુજે જેને નામે પહારી જીગર
છે ખાન્દાને શાહી એ સુરે સવાર,
લડાયક ભારી, બહુ નામદાર"
"હવે અએ હજીર તુ જરા કર સખર,
જે પેલા તમ્બુ તરફ કર નજર
તે રંગે છે રાતો, ઝલકદાર છે,
ઉભેલુ લશકર ખિશીયાર છે
ધજા ઉડતી જે દિસે છે ખુલદ,
સજેલા દિસે છે ગોહર નુરમદ
સિકલ શેરનો તે ઉપર છે ચિતાર,
કો'નો છે તમ્બુ, એ કોણ નામદાર?
ખરી વાત કેમ બોલતો તુ નથી?
ખરે ભેદ કેમ બોલતો તુ નથી?"

"અએ જ ગી સૌહરાળ સાંભળ મને,
સુખન મારા જીઠા કા તુ ગણે?
કહું રાસ્ત બોલી હું મારી જખાન,
એ તમ્બુ છે ગોદર્જ વજીરનો જાણુ.
છે એ અકલમદ અને જોરવર,
એ નરના છે એ સી પીલસમ^૪ પીસર."
સૌહરાએ પૂછીયું હજીરને ફરી
"કહે તુ મને મેહરબાની ફરી
જે પેલા તમ્બુ, રંગે છે સખઝ,^૫
ઉભા છે ખૂઝોર્ગો ફરી હસ્ત કબજ^૬
તખત એક ફીસે છે એમુળ ઝરીન,
ને ટાંગેલા પરદાઓ રંગ ઘેરગીન
ઉભા આજુબાજુ દિસે પહેલવાન,
ને ઉડતી રહી છે ધજા કાવેયાન^૭
ખિરાજેલો નર કોણ તખત પર છે,
દરેક જન ઝુકાર્વી ઉભો સર છે
અજબ દબદબાનો દિસે પેહલવાન,
દિસે છે ખરો અખતરે^૮ કોઈ ઇરાન
ખુલદ તેની પાસે ઉભો અસ્પ છે,
ખરેખર તે દેખાવે દિલચસ્પ છે.
જે તેનો ઝુન્દો છે અઝદાહ-પયકર,^૯
દિસે ત્યા મયેલો ઉમગ જોસબર
કહે કોણ છે પહેલવાન એ ફલીર,
પૂકારે છે બહાધુર, મીસલ એક શીર^{૧૦}
નથી કોઈ ફીસતો મને એ સમાન,
શુ નામ એનું, શુ છે નિશાન"
વમાસણમે પડીયો હજીર બહીવાન
"કહું કેમ એને ખરૂં હું ખ્યાન.
અગરજે કહેવશ ખરી એને વાત,
બેશક એ કરશે હસ્ત મળી ઘાત.

૧. ખુરશીદ પયકર યાને આફતાબના ચીતારવાલો. ૨. ધજા યાને ઝુન્દો.
૩. પીન પયકર યાને હાથાના ચીતારવાલો. ૪. એ સી પીલસમ પીસર યાને હાથી જેવા
એ સી દીકરા ગોદરેજ માટે કહે છે, કે તેને એ સી દીકરા હતા, અને તે સધળા હાથી
જેવા મસ્ત અને જોરાવર હતા. ૫. સખઝ યાને લીલા રંગનો. ૬. હસ્ત-કબજ યાને
હાથ જેડી. ૭. ધજા કાવેયાન, યાને કાવેયાની ઝુન્દો. ૮. અખતરે-ઇરાન, યાને ઇરાનનો
સીતા. ૯. અઝદાહ-પયકર યાને અઝદાહની સીકલના ચીતારવાલો. ૧૦. શીર યાને વાઘ.

અગર રાસ્ત બોલશ હ જો વચન,
હયરાન એ કરશે જરૂર તેહમત ન”
વિચારીને ઢીધો હજારે જવાબ
“બહાદુર, બળવત, સુરા સોહરાબ
હુ ધારૂ છુ એવુ મને છે ચકીન,
છે કોઈ સરદાર એ મુલકે-ચીન
હિસે છે એ ધરાનનો ખેરખાહ,
આવ્યો છે નજદીક કાઉસ શાહ
ખુદાને ખબર શુ હશે એનુ નામ,
નથી પડયુ કોઈ હીન મને એનુ કામ”
“ નજર કર જરા તુ હવે આ તરફ,
ને બોલજે તુ સાચા, ને સાચાજ હરફ
અલાહેદો છે ત મ્મુ, જો પેલો એક,
ઉભેલા સવારો હિસે છે અનેક
નિકલે છે કરનાયનાં કંઈ અવાજ,
ઉડે ગોર્ગ પયકર^૧ ધળ સગ સાજ
સમારી સફને ઉભા છે સવાર,
એ ત મ્મુનો માલેક કોણ નામદાર”
“એ ત મ્મુનો માલેક ગેવ નેકનામ,
હલેરોને આશકાર એના છે કામ
તહેમત ન સ્વસ્ત મનો છે એ જમાધ,
ઠરજને છે આલા, નોખત સવાઈ”
ફરી ઢીધો સોહરાબે બીજો સવાલ:
“કસમ પર કહેજે, હજાર તુ હેવાલ
ત મ્મુ જો પેલો, રગે છે ઝઘ, ^૨
મળી સગ ઉભા છે દિલાવર મઘ”

ઉડે છે ધળ એક એક પયકર-ગોરાબ?
કોણ નામવર છે, એ ઉમરદરાબ?”
“એ ત મ્મુનો માલેક છે ગોરાબ જાણુ,
એ પેહલવાન ઐલાહે છે કાવેયાન”
થયો બહુ ગમગીન સોહરાબ દલીર
પેદરને મળવા તે બનીયો અધીર
હજારે ન આપી કંઈખી નિશાણુ,
હવે કોને જઈ તે પૂછે ઓળખાણુ
હજાર પર હતી તેને ઉમેદ ખાસ,
તેમાખી અ તે થયો તે નિરાસ
રહ્યો સાથી નહિ કોઈ કરાવે મિલાપ,
હેખડાવે સોહરાબને તેનો આપ
તડપતો તે હરપળ જગમે રહે
નહી ચેન દિન રેન અગમે રહે
“અરે ઓ પેદર તુને શોધુ કાહા,
મને કોણુ ખતાવે તારી નીશા.”
“હુ મતી^૩તી સરજત ભરમ બેદલરી,
ધનસાન એમા શકે શુ કરી
કરી શુ શકે બદો ફાનીમે,
અજલ પાસ અકળ પાણીમે.

*

*

*

સોહરાબ બોલ્યો: “અરે ઓ હજાર,
હજીખી કહે તુ ખરૂ ઓ દલીર
જો પેલો ત મ્મુ ફરી એકવાર,
જો પેલો ઘોડો, ને કર કંઈ વિચાર

૩૬૦૦

૧ ગોર્ગ પયકર યાને વરૂની સુરતના ચીતારવાડી ધળ.

૨ પયકર ગોરાબ યાને કુક્કરની સુરતના ચીતારવાડી ધળ.

૩. કાવે નામનો લુહાર જે શાહ ફરેદુનના વખતમા એક પહેલવાન તરીકે જાણીતો થઈ ગયો હતો. કાવેયાની યુદ્ધાની હસ્તીને જન્મ આપનાર એજ મહાન મઘ હતો, જેણે પહેલવેહલો યુદ્ધો બનાવી, ઝોહાક સામે જગ મચાવવા ફરેદુનને તે જઈ મચ્યો હતો, અને ફરેદુને ઝોહાકને કેદ કરીધો હતો કાવે લુહારે ઉભા કરેલા એ યુદ્ધાને શાહ ફરેદુને, તેના નામ સાથે જોડી કાવેયાની યુદ્ધા તરીકે જાહેર કરીધો હતો, અને તે પ્રખ્યાત યુદ્ધાને, સેવટ સુધી ધરાની શેહનશાહતે જાળવી રાખ્યો હતો, જે અ તે યઝ્દઝઘ શહેરીયારે ગુમાવ્યો હતો. પહેલવાન ગોરાબે, એ કાવેની ઐલાહનો હતો. ૪. નીશાં યાને નીશાંખી.

જે પેલો બેઠો છે, મિસ્ત્રે પિલગ,
 ઉછળે જીગર માહે જોતા ઉમગ
 શુ તેની સજધજ! અજબ છે રૂખાખ!
 ખરો કેમ દેતો નથી તુ જવાખ”
 ફરીને હજારે હીધા જવાખ.
 “ખરૂ જે હંતુ તે કહ્યું સોહરાળ,
 નથી જાણતો કોણ છે એ સવાર,
 હું તો છુ કીલ્લામા, એ તો છે ખાહાર”
 ચીરડાઈ સોહરાળે મારી ખરાર
 “અએ હેમક, કરે છે, તુ જુદી તકરાર
 શુ સમજે છે મુજને તુ એટલો નાદાન,
 દેખાડે રૂસ્તમ વિનાનું મેદાન
 આવ્યો છે ક્ષા જ્યારે શાહે ધરાન,
 તો રૂસ્તમ હોય નહિ જ ગને મેદાન
 ઝિરાબેલા જ ગે છે કુલ પેહલવાન,
 ને દરેકની આંખે છે તુ ઓળખાંન.
 જખા કેમ તારી નહી બોલતો,
 ને રૂસ્તમ વિશે કેમ નહી બોલતો?
 થશે જગ ભારી ખડું ખુનખાર,
 ત્યારે શુ રૂસ્તમ પડે નહી ખહાર?
 મને લાગે છે તારી વાતો ગલત,
 શુ સમજે છે નાદાન મને કમખખત.
 સમજ ઓ હીલાબર હજી કર વિચાર,
 કહા છે કહે રૂસ્તમ નામહાર”
 હજારે કહ્યું એમ બોલી જખાંન
 “તુ ને મારીપર છે ગલત ખસ ગુમાંન
 હું ધારૂ છુ રૂસ્તમ નથી આએ જગ,
 તે કરતો હશે જાણુલે રાગરગ
 વસતનો ખિલેલો હશે ત્યા ખહાર,
 ખુશીમા રૂસ્તમ હશે ખરકરાર”
 પૂકારીને બોલ્યો, સોહરાળ કલામ:
 “ન કર વાત એવી બેહુ ધી તમામ.
 શાહ અને સરહારો જગમે લડે,
 ને રૂસ્તમ જાણુલમે જયાફત કરે!
 એ વાતો છે જુદી નિશ્ચીત જાણુ,
 હસી કહાડે દુનિયાના પીરો જવાંન

સાંભળ હું આપુ છુ તુને વચન,
 ઘણું બોલવું નહિ હું કરતો પસન
 અગર જો દેખાડે મને રૂસ્તમ,
 હું સમજશ મુજપર કીધું કરમ
 કરશ તુને આલમમે હું સર્ફરાજ,
 રહેશે તુ દુનિયામા નહિ મોહતાજ.
 અગર બોલશે જો નહિ તુ ભરમ,
 તો સર તારૂ એકદમ કરશ હું કલમ
 હવે કહે હજાર તારો શુ છે વિચાર,
 પસદ કર બેમાથી એકબી કરાર
 અગર કરતો હોય, જો અજબને પસદ,
 તો કર મન ગમતાં પ્રીતુર ફદ”
 નમ નતાઇથી બોલીયો એમ હજાર
 “જવામદ” સોહરાળ શેરહીલ દલીર
 કરે કાં રૂસ્તમનો તુ વિચાર,
 રૂસ્તમ કહાં છે જગને દુવાર
 અગર જુદગીથી ગયો હોય ધરધ,
 તો કરજે તુ રૂસ્તમ સાથે લડધ
 દેવો, ને શેરો, પલગ, અઝદેહા,
 નથી તેને હાથે જીવતા રેહા.
 જખમ એક ગુરજનો જો તે કરે,
 બેશક પલકમા સેકડો મરે
 નથી કોઇ તેનો હમનખર્દ આજ,
 કરી જગ તે સગ અને સર્ફરાજ
 ધરી નહિ શકતા પિલગ, પીલ તાખ,
 રખશની ઝડપ છે મીસલ નીલ આખ
 લઇ હિન્દી તલવાર, કરે જ્યારે જગ,
 નિમે નહિ સોહરાળ તુ તેની સગ
 નથી જોયા દુનિયાના પેહલવાનો તે,
 ને ગરજના ગુરજની મયદાનો મે
 મશહુર જગ જગમા છે રૂસ્તમનું,
 લડે જે જીવે મુખ માહેતમનું”

* * *
 સુણી હાલ સોહરાળ કહે પેહલવાન
 “આફરીન તુ જ પર ઓ ગોદરેજાન.
 કેશવાહી ગોદરેજ, અકકળે પુર,-
 પડી કમખખતને શુ એવી જરૂર

કે તુ જેવા ડરપોંકી ને આપી જનમ,
કિથો કુનિયા પર નાહક સીતમ
સાબળ ઓ નામંદ જ ગી હજીર,
નથી તુંએ જોયા ખરા શુરવીર
હરદમ તુ ગાયે છે સ્તમ વખાન,
પણ જોયા છે કાહ તે ખરા પેહલવાન?
હરીઆના પાણી કરે જો ફિસાદ,
તો આતશના શોલા શુ છે ખિસાદ?
નિકલે છે આફતાબનુ જ્યારે સુર,
નાહસે છે રજનીની? અધારી દુર ”

“કા થાય સોહરાબ મુજપર ગરમ,
ચાહે તો ગુજર મૂજ પર સિતમ
અગર તુ ને કરવું જો હોય મારું ખુન,
તો શા કાજ શોધે છે બાહના જાનુન.
મગર આખરી કંહુ સુખન હું ફરી,
કે, સ્તમસે લડતા જશે તુ મરી”
ગુસ્સાની ગરમીથી થઇ બેધિયાન,
પૂકારી તે બોલ્યો “બધકર જમાન”
તુરત મારી કંકડાવીને એક અપાટ,
પડીયો જમીનપર તે ચતોપાટ

સોહરાબનુ ધરાની લશ્કર ઉપર ધસી જવું, અને શાહ કાઠિસને

પોતાના હુમનખરદ તરીકે બોલાવવું, અને છેડાઇ પડી

. તેના તમ્બુની ખુટીઓને ઉખેડી નાખવું

હજીરથી નાસીપાસ થયેલા સોહરાબના હવે ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહીં પોતાના પેદર
સ્તમની નીશાચ મેળવવાની સઘળી ઉમેદોનો જ્યારે ભગ થયો, ત્યારે તે હથીયાર
સજી, કીલ્લામાંથી એકદમ ધરાની લશ્કર ઉપર ધસી ગયો, અને શાહ કાઠિસના તમ્બુ
આમળ જઇ પુકાર મારી તેને હુમનખરદ તરીકે મેદાનમાં પોતાની સામે લડવા માટે
બોલાવ્યો. સોહરાબની આવી હિમત અને બહાધુરી જોઇ, ધરાની લશ્કરમાંથી કોઇથી
પેહલવાનની તેની સામે જવાની હિમત ચાલી નહીં, અને તેઓ હેબની અથા શાહ કાઠિસ
પણ આ ધુમ્ધારો જોઇ ગાફેલ થઇ ગયો, અને દમ મારવાની પણ તેનામાં તાકાત
રહી નહીં. જ્યારે સોહરાબે કોઇનેથી પોતાની સામે આવેલો જોયો નહીં, ત્યારે તે પુકાર
મારી બોલ્યો કે -“જેમ રાતના મારી જાવણીમાં કોઇ નાતરસ વચ્ચે આવી, મારા નિરદોશ
પેહલવાન રજમનુ ખુન કીધું છે, અને મેં કસમ લીધા છે, તે મારા પેહલવાનના
કીનામાં એકથી ધરાની સવારને હું આ મયદાનમાંથી જીવતો જવા દેઇશ નહીં, અને
કાઠિસને જીવતો પકડી જાએક કરીશ? કહા છે તમારા નામીયા ધરાની પેહલવાનો જેવ,
જોદગેજ, તુસ અને ફરીખુરઝ? કહા છે તમારો સ્તમ, અને ફરહાદ? કેમ તેઓ બાહાર
નીકલતા નથી? કાહ છે તમારો જેહાપેહલવાન અને ખીજા જગીઓ.”

સોહરાબની આવી તાણાજની સાબળી ધરાનીઓ ચુપ થઇ ગયા, અને કાઠિસ
વમાસણુમાં પડ્યો જ્યારે સોહરાબે પોતાની સામે કોઇનેથી બાહાર પડેલો જોયો નહીં,
અને કોઈએથી તેને જવાબ આપ્યો નહીં, ત્યારે તેણે કાઠિસના તમ્બુ ઉપર એકદમ
હુમસો કીધો, અને પોતાના બાલાની નોક વડે કાઠિસના તમ્બુની એક પછી એક સીતેર
ખુટીઓ ઉખેડી નાખી, જેથી તે શાહી તમ્બુ લચી ગયો. આવો મામલો જોઇ કાઠિસ
બેધિયાન થઇ ગયો, અને પોતાના પેહનવાનોને કહેવા લાગ્યો, કે -“તમારામાંથી કોઇ
જલ્દી જઇ સ્તમને આ હુમલા વીશે ખબર કરો.”

પાઠશાહ કયકાઉસ.

કે કાકી રા

કયકાઉસના સુખુન — “સાહુથી સુ દર વસ્તુ એ છે કે અદલ
હંસાકીથી ચાલવું [૨] ધરમદાન કીધાથી કુખ દુર
ચાય છે [૩] માનસ જેવો વિચાર દીલમા રાખે,
તેવું કામ તેનાથી ચાય.”

પહેલવાન તુસ, જેહાપેહલવાન રસ્તમના તમ્બુ તરફ આ અમથુચ આવી પડેલા હુમલાના અખર આપવા દોડીયો, અને રસ્તમ તે સાબળી તુરતજ પોતાના બાઇ જવારેહને પોતાના લશ્કરની સરદારી આપી, પોતે હથીયાર સજ સોહરાળની સામે મયદાનમાં ગયો.

રસ્તમ, પોતાની સામે તુરખી પેહલવાન સોહરાળને હિમેલો બેઠા બોલ્યો કે:—
“અએ જવાન આ જગ્યા આપણી લડાઇને લાયક નથી, માટે કોઇ એકાંત અને કુસાદે જગ્યા ઉપર આપણુ જઇને લડાઇ કરીયે.”

રસ્તમની આ માગણી સોહરાળે તુરતજ મંજુર થી, અને જને જગી પેહલવાનો લશ્કરની સહમાથી બહાર નીકળી, લડાઇના મેદાન તરફ ચાલ્યા. લશ્કરની ચલવલ અને દોડધામનો કામખી પાર રહ્યો નહી.

ગજળ હતો કહેરનો જગને મેદાન,
ધુલ રહિ ધરતી, ને કાપણ આસ્માન
હજારોની સફ પર સોહરાળ સવાર,
સિહુ પેરે ઉછળી મારતો ખરા
તો પાહુડોના જુગરખી કાપતા તમામ,
અજળ તોર તેનો, ને ન્યારો હમામ
ગુરજ ને ખરછી ને નેજે શશીર
ખપ્તર પર ખાંધી હમાન ને તીર
૩૭૦

ગયો જગી લડવા ધરાનીઓ સગ,
થયુ જગમા ખપ્ત રોશન લગ
ગયો તે મેદાને કમર કસી,
પુકાર્યો તે લશ્કર ઉપર જઇ ધસી (24)

સોહરાળનુ પોતાના હુમનખર્દને
લડવા બુલાવયુ.

કે “અએ દિલ હલેરો સુરા પેહલવાન,
કહા છે તમારો નરેશેર ધરાન
કહો જઇ રસ્તમને મારા સુખન,
થઇ તેની ચઢતી સોહરાળ વન.
ગુરજ મારો બારી છે ખુનખાર,
જખરહસ્ત શેરો અને ખાકસાર
આ ખરછી ને ખજરના પયકાન તેજ,
ગૂળરૂ હુ ધરાનમે રસ્તાખેજ
શશીર મુજની છે આખહાર,
કરશે કુલ ધરાનને તે ખૂવાર
કહા છે જુલાલો તે ગર્દનફરાજ,
ખચાવે કોણુ આજ ધરાનની લાજ

છે કોણુ માઠરનો પુત એવો આજ,
ખચાવે જે ધરાનનુ આજ તાજ”

રસ્તમનુ જગના મેદાનમાં લડવા
નિકળયુ

બેઠ તેને રસ્તમ નિકલ્યો બહાર,
સોહરાળસે લડવા તે થયો તૈમાર.
બેઠ તેને બળવત અને સફરાજ,
બેઠ તેનો ચેહરો ને ગર્દનફરાજ.
બેઠ તેની સજખજ સિફલ આખહાર,
વીચારમે પડીયો તે સામેસવાર.
કહ્યુ રસ્તમે કે “સાંભળ જવાન,
તજ હે વ તારા મનનુ ગૂમાંન
જગતમા કિધા છે મે જગ ખીશિઆર,
કિધા છે આ હાથે હજારો ખૂવાર
નથી કોઇએ જગમે મને આપી હાર,
નથી કોઇ મુજથી છુટો છનહાર
અમર મારે હાથે જો ના વ મરે,
તો આલમની ઉપર વ સાહી કરે.
મગર બેઠ જવાંની ઉપજે ક્યા,
અજળ ઉછળે છે જુગરમે મમા
નથી ચાહતો કે વ મરે મારે હાથ,
નથી ચાહતો કરવા હુ જગ વ જ સાથ
નથી કોઇ દિસતો વ વરકી જવાંન,
નથી કોઇ વરાનમે વ સમાન
બેઠ તારી જગમા હિંમત અકલ,
નથી દીસતો વ વરકી નસલ (25)

સોહરાબે સાંભળીને કીધો સવાલ:-
 “પુછુ હું તેના કહે રાસ્ત હાલ
 કહી દે મને તહાડ શુ નામ છે ?
 કોણ તારી જુનિયાદ, કિયુ ગામ છે ?
 હું ધારુ છું એવું તું રસ્ત મ છે,
 શુ સામે નરીમાનની તોખમ છે ?”
 જગર માહે તેના હોડી મયા,
 ‘ને નરમીથી એવા સુખન કહ્યા (26)
 હસી બોલીયો રસ્તમ “ઓ જવાન,
 ખિલકુલ ગલત તહાડ એ છે ગુમાન
 નથી જગી રસ્ત મ પેહલવાન હું,
 નથી તૂખમે સામે નરીમાન હું
 તે પેહલવાનને હું છું બન્દો ગુલામ,
 તે પીલતન આગળ છું હું નકામ
 કેહેર મારો જાલમ છે એવો જુરો,
 પલકમા ગરજને કરશે જુરો.” (27)
 સોહરાબે સુણ્યા સુખન જ્યારે એમ,
 વિચાર્યું થશે મુજબ હાય કેમ
 બંધી દીલની દીલમા રહી ઉમેદ,
 નહી બોલતુ કોઈ પેદરનો ભેદ
 અરે ઓ પેદર તું ને શોધુ કહા,
 ખતાવે મને કોણ તારી નીશા ?
 હિંધી ખુશ મિજાજે હવે ત્યા રજ,
 ઉભી સર ઉપર આવી તેની કજ
 સુખન સાંભળીને થયો તે ગરમ,
 નહી રહેવાનો હવે હું નરમ
 થવાનું કરમમા હશે તે થશે,
 લખેલા કિસમતના લેખ હશે
 પૂકાર્યો સોહરાબ ખનીને ગરમ
 “નથી બોલતો તું ભલે એ લરમ
 હશે જો નસીખ તુજ સગ છુડ જગ,
 કંઈ તારી હાલત હું આજે ખતગ” (28)

થયુ જગ લારી, ખલક અધકાર,
 લડે એક જગીઓ મારી પુકાર
 થયો શોર એવો કુલ જેહાન જુવે,
 એ આફત જોઈ ગોચા આસ્માન રૂવે,
 ગઈ તુટી નેજાની મોકો તમામ,
 તલવારો ભાગાને થઈ ગઈ નકામ
 જખમનો રેહો નહી તનપર સુમાર,
 થયુ લડુ જરી મીસલ નીર ધાર
 નેજા ને શમશીર, ગુરજ, કમાન,
 તુટા સર્વ શસ્ત્રો, ન તુડુ ગુમાન
 થઈ ગુમ અકળ ને માયા છુપઈ,
 નહિ કોઈનીખી પુરી થઈ લડઈ
 થાકી ખને ઉભા પેહલવાન,
 એક ગમ જુદો, ખિજી ગમ જવાન
 મુકી બાળુ હધીચાર, કમર કસી,
 ગયા ખને જગી એકએક પર ધસી
 કમરખંધ પકડી કરે જોર હજર,
 કોઈખી હિલે નહિ કદમખી લગાર
 કસી દમ રસ્ત મ કરે ખડુ જગ,
 સોહરાબ લાગો મીસલ એક સગ.^૧
 ઉઠાવી પટકવાને પકડી કમર,
 મીસલ પાહાડ લાગો જમીનની ઉપર
 પવન જો પાહાડને હિલાવી શકે,
 તો સોહરાબને રસ્ત મ ઉઠાવી શકે
 નીમા શામે સોહરાબે મારી પુકાર,
 કહ્યું રસ્તમને “ઓ જગી સવાર
 થયો છે રોશન રોજ આજ તમામ,
 જઈ તારા લશ્કરમે કર તુ આરામ
 ૨૮૦૦

ફરી કાલે અજમાવીશુ ખળ-કળ,
 જોઈશુ કે કોણ થાશે તેમા સફળ”

જેહા પેહલવાન રસ્ત મે સોહરાબના જગથી નામુશાદ થઈ, જવારેહના
 પાસે પોતાના માખાપને પંચામના સખુનો કેહવડાવવા
 એની રીતના એક મહાબારત જગમાથી ફારેગ થઈ, ખને પેહલવાનો પાતપોતાના
 લશ્કર તરફ ચાલ્યા સોહરાબ પોતાના હમનખરદનુ જોર અને હુન્નર જોઈ
 ૧ નીશા યાને નીશાણી. ૨ સગ યાને પત્થર. ૩ નીમા શામ યાને સાજને વખતે.

વિચારમા પડ્યો, અને તેને શક પડ્યો, કે “આવા દીક્ષાવર કંઈ અને જોરવાલો પેહલવાન રખે તેનો આપ રસ્તમ હોય ! પણ ખીજ દાથ ઉપર તે મનમા વિચાર કરતો, કે જો તે ખરેખર રસ્તમ પોતે હોય, તો મારી આજે છતાં તે શા માટે પોતાનું નામ ધ્રુપાવે”

ખીજ દાથ ઉપર રસ્તમ પોતાની છાવણીમા નામુરાદ દીવે અને તુટેલા જીગરે ગયો તેણે કાઢિસને તેમજ ખીજ પેહલવાનોને પોતાની લડાઈનો હવાલો વિસ્તારીને જણાવ્યો. શાહા કાઢિસે રસ્તમને હિંમત આપી, આવતી કાલના જગમા તે ફતેહમદ થાય, એવું સાદના ખુદાતાલાની બદગી કરવાની ખાએશ જણાવી રસ્તમ સરગરદાન દીવે ત્યાંની નીકળી પોતાના તખ્તમા ગયો, એને ત્યાં જતાજ તેણે પોતાના ભાઈ જવારેહ આગળ જગતુ બયાન કરી, પોતાના દીલનો હાલ જાહેર કર્યો, અને સોહરાખના જગની વાત જણાવી કહ્યું કે — “અગર જો આવતી કાલના જગમા હું મારીયો જાઉં, તો આ લડાઈને તમે કોઈની આગળ ચલાવતા ના, પણ તમે, સધળા જણુલ તરફ જાલની આગત નીકળી જઈ, આખા કુટુંબને દીક્ષામે દેજો”

થયો રસ્તમ જગથી નાસિપાસ, ને જીવવાની છોડી સધળી આસ કહ્યા રસ્તમે ભાઈને આ કલામ “સાલજ ધિરાદર મારો પેગામ અગર જગે કાલે હું જાઉં મરી, તો કરશે રૂદન નહિ હરગેજ જરી વધુ જગ એકંદમ કરજો ખતમ, લડાઈમે આગળ ન ધરતા કંદમ જજે લઈને લશ્કર ‘દસ્તાન’ પાસ, ને કહેજે કળનો પયગામ ખાસ માદર ને પેદરને કહેજે પેગામ, કે રસ્તમનો થાયો જમાનો તમામ માદર રોદાએને કહેજે સલામ, ને ગોસરપ બેટીને કહેજે કલાંમ કે, કરી જારી ના કરતી હયરાન જન, થશે તેથી નારાજ માફ રવાન જનમ લેવો જગમા છે મરવાને કાંજ, રહ્યો નહિ જમાને જમ સર્કારજ રહ્યો નહિ એરચ, ઘર, ને સલમ, રહ્યો નહિ ફરીફન થાયો ખતમ રહ્યો નહિ કેરસાસ જોવો સવાર, રહ્યો નહિ નરીમાન સામેસવાર.

હશે હકતાલાનો એવો હુકમ, કે સોહરાખ હાથે મરે રસ્તમ તો ઇલાજ ઇનસાનના શુ કરે, લખેલા કરમના ન લેખો કરે જગમા નથી કોઈ રહ્યું જાવેદાન, મને કેમ જીવાડી શકે આસમાન. અગર જો જીવે આદમી સાલ હજર, આખર છે એક રોજ અજલનો શિકાર” (29)

રસ્તમનું સોહરાખ સાથે ખીજ વાર કુશતી લડવું, અને સોહરાખે રસ્તમને જમીન પર પાડવું.

કરી રસ્તમ સાથે સોહરાખ જગ, થયો દિલ અદર તે ખડું ખતગ જુલાવી હોમાનને પુછ્યું સિતાખ “ખરો કર ખુલાસો, ખરો કે જવાબ. લડે છે જગમા સુરો મારી સાથ, રખે પામે એલજામ તે મારે હાથ. મને તેહમીનાએ જે કહી છે નિશાન, દિસે તેને મળતોજ એ પેહલવાન રખે-હોમ પેદર મારો એ નેકનામ, રખે મારે હાથે પૂજે એલજામ.

રખે કરતો હોઉ તેની ઉમેદ ભગ,
કરે કોણ ખુલાસો, નથી કોઇ સગ
અગર જગે મુજ હાથ મરે જો પેદર,
તો લ્યાનત જગતની પડે મારી પર
જો મારીયો જતે નહિ મામો રજમ,
તો ઓળખાવતે બેશક મને રૂસ્તમ” (૩૦)

સુખન સુણી હોમાને કીધો જવાબ:
“બને કા વુ સોહરાખ હીલે-બેતાખ
કિધી છે લડાઇઓ મે રૂસ્તમ સગ,
હું જાણુ છું રૂસ્તમનું રૂપ-રંગ
હું જાણુ છું રક્ષ, ને રખશની રીકાખ,
હું જાણુ છું રૂસ્તમનો અર્સખાખ
કહા છે રૂસ્તમ આ જગ દવાર,
દિસે આ તો કોઇ નવો છે સવાર”
કપટી હોમાને ન આપી પિછાન,
વાતો ગલત કહી કુંપાવી નિશાન

રૂસ્તમે સોહરાખને ફરેમ આપી,
તેના હાથમાંથી છુટવું

થઇ રાત પુરી, પડી ખામદાદ,
ચક્ર થાયો જગનો ફરીને ફેસાદ
લીધું રૂસ્તમે પેહડી ખત્રેખયાન,
પુકારતો તે પાછો પડયો મચ્છાન
જોઇ તેને સોહરાખ થાયો સવાર,
ફરી જગ કરવા નિકલ્યો બહાર
નીરખીને બોલ્યો સોહરાખ હસી:
“શુ જગ તારા હીલમે રહ્યું છે વસી ?
કેમ તારી કેવી છે આજે મલાત ?
ચુજારી તે કેવી રીતે તારી રાત ?
ફેકી કે બાગુએ તીર ને કમાન,
ને લડવાનું છોડી દે દિલથી શુમાન
ખરા હીલે કરીએ કોલોકાર,
કે લડીયે કહી નહિ આપણુ જનહાર

વુને જોઇ હીલમા છલકે છે ખ્યાર,
આખોથી વહે છે, શરમ ખીશ્યાર.
કિધી તારી તેહકિક સુખો ને શામ,^૧
નથી કોઇ કહેવું મને તારૂ નામ
કહે નામ તારૂ વુ ખોલી જખાન,
વુ છે આ નહી રૂસ્તમ પેહુલવાન”

*
કહ્યું રૂસ્તમે “ઓ વુરાની જવાન,
જરા રાખ તારૂ ઠેકાણે ધીયાન
ગઇ કાલે કીધો તો એવો કરાર,
કે લડશુ પાછું પડતા સહવાર.
કરે કેમ આજે ફિતુરી જખાન,
શુ સમજે છે બાળક મને વુ જવાન
ઉતર જગમા બટ જણાઇ જશે,
થશે તેજ હકનો^૨ હુકમ જે હશે”
કિધો રૂસ્તમે નહિ સિધો જવાખ,
પુકારીને બોલ્યો જગી સોહરાખ (૩૧)

“કિધો મારી ઉમેદનો વુ એ નાસ,
થયો છુ હું વુજથી સદાનો નિરાસ
હતી તારે માટે મયા મારે મન,
જીવે નહિ પિરીમા^૩ વુ કુખીઆરો દન
લાચાર કિધો તે કરીને જીકર,
કરી લે વુ દુનિયાને છેલ્લી નજર.
અગર હોય મૂજ હાથ તહારી કખ,
ચખાડ વુને મોતની હુ સખ.
કિધી બહાધુરી તે જગતમા હજાર,
હતો જયારે સોહરાખ નહી આરકાર”
વુરત ઘોડા પરથી ઉતરીયા દલેર,
કિધુ જગ જારી ધરી હીલ કહેર

૩૯૦૦

થયા જગે જખમી બને શરીર,
ખદનમાંથી વહેતા લહુ જેમ નીર,^૪
કુદી એક સોહરાખે મારી છલગ.
લિધો પકડી રૂસ્તમ, કિધો ખુખ તગ

૧ સુખો ને શામ યાને સવાર અને સાજ. ૨. હકનો હુકમ, યાને ખુદાતાલાનો
હુકમ. ૩ પીરીમા યાને ધડપણમાં. ૪ નીર યાને પાણી

જોઈ રંગ સોહરાખ જમીન થાઈ ડગ,
હતી ગોચા કિયામત, હુણ નહિ જગ
કરી જોર ઉચકીયો રૂતમ અધર,
ને પટકીયો જમીન પર જાણે પથર
ચહડી બેઠો સોહરાખ છાતી ઉપર,
ને ચીરતો 'તો ખજરથી તેનું જીર
તુરત બોલીયો રૂતમ નામવર:
“સખર કર જગી, જરા કર સખર
અએ રણુધીર દિલાવર શમશીરગર,
જગની રસમથી દિસે બેખખર
કરે છે તું ખજરથી મુજને કંતલ,
કહા ગઈ જગી તહારી અકલ
ખની સુર જગી છકી જાય તું,
પટકી જમીન પર ખુશી થાય તું
નથી કુશીના કાયદાની એ રીત,
એકજ પટકમા તું સમજે છે જીત
બે વાર પટકે હરીફ સર-ખસર,
કરે ખીજ વખતે જીલ્લો તેનું સર
હમ પહેલવાનોની છે એ રસમ,
દિસે તું અનુભવથી ખિલકુલ કમ”

* * *

હલેરે કિધી વાત તેની કણલ,
ગુમાનીની ધુધમા કિધી ભારી ભુલ
ફતેહથી કુલી કિધુ મોહ મન,
કણલ તેણે કીધા રૂતમ સુખન
હતી નહિ ખખર કોણ હતો તે પીર,
પિછાની ન ચકીયો હરીફને તે વીર
ઉઠી છાતી પરથી ઉભો તે હલેર,
કિધો દુર દીલથી કિનો 'ને કહેર
કહ્યું રૂતમને “હવે તું સિધાર,
ગરમ કાલે ઠરશુ જગનું ખજાર
લડતા લડતા પડી આજે શામ,
જઈને જરા કર જરૂર તું આરામ”

* * *

ગયો જગી સોહરાખ લશકર બની,
કહી વાત જગમે હતી જે ખની
હોમાન જાણી થયો દીલગીર,
કહ્યું: “કીધી ગફલત તુએ એ દલીર
અફસોસ! ગફલત કિધી તે જખન,
કે કીધું નહિ તુએ જુદાનું ખુન
ખનિયો તું ગાપ્રીલ, ને જુદો શીકાર,
ફરી હાથ આવે એ મુશકીલ છે કાર
હવે જોએ મચદાનમા શુ ખને,
હવે જો તે જુદો કો'ને હજો”
કહ્યું ખુખ હસીને સોહરાખે એમ
“તું જો જે હું જગે કર કાલે કેમ
ના થા તું દીલગીર, જરા ધીર ધર,
મીસલ શેર પકડશ તે ગોરખર”

રૂતમે પોતાના જીવવાની આશા

છોડી, પોતાનું આગલું જોર પાણુ

મેળવવા બઢગી કરવી.

હવે છોડી રૂતમે જીવવાની આસ,
હારીને જગથી થયો ખહું ઉઠાસ.
હણ તન જખમી, ખદનપર ખાક,
થતો તે જખમની અગનથી હલાક.
દરદ તન ખદનમા થતું ખીસિયાર,
થયો ખિલકુલ જગથી ખારજર
સોહરાખસે લડવા તે ડરતો હતો,
ફિકર કાલની તે કરતો હતો.
ગયો ત્યાથી એકાત દુર વનમા,
ધરી ચાલ ચઢદાનની મનમા
જોઈ એક નીરમળ ઝરણું નીર,
સફા તેણે કીધું પોતાનું શરીર.
ખૂજાવી તરસ પીધ પાણી ઝરણું,
કિધી તેણે બઢગી ધરી ધ્યાન મન.
નિયાયેશ કરીને કિધી ફરોઆદ
“ધલાહી હવે લે તહેમત નની દાદ.”

કહે શ્રીરદાસી એવા સુખન,
કે સ્તમનુ જોર હવે પાર-વન
હવે જોર એવું વિના કંઈ ફરક,
કદમ જ્યાંથી મુકતો તે થાતો ગરક
જગલના પાહાડો, ને પથ્થર સગીન,
તડકી જતી તેના ભારે જમીન
કુખી તેથી સ્તમ થતો દીન રાત,
ને ચાહતો હતો જોર અને સમઘાત
કિંધી બદળી ચાહી એવી ઉમેદ,
કે “ચઝદાન દુર કર આ માફ મેદ
લેઈ લે તુ થોડું બદનમાનુ બળ,
થશે મારી તેથી મુશ્કેલ હલ”^૧
અરજ સુણી મેહરખાં થયો ફેરફાર,
બળવત બદનનો કિંધો કમ ભાર.
પડી આજ તેને તે બળની ગરજ,
કિંધી ઠાઠગરને તેણે અરજ
કે: “ઓ માલેક જગતનાથા મેહરખાન,
જીતી જાય જો મને એક જવાન.
કર મેહર મુજ પર અએ ચઝદાન,
મને આગલુ જોર બક્ષ મેહરખાન.
કર મારી ઇજજત ઉપર કંઈ નિગાહ,
આ જમીનીમા મારો તુ થા ખેરખાહ”
(32)

કિંધી અર્જ ચઝદાએ તેની કબુલ,
ઘટેલુ મદ્યુ જોર અને અમુલ
બદનમા પડી તેને માલુમ અસર,
થયો તે હવે જગથી બેફીકર

સોહરાખ અને સ્તમનુ જગ. સ્તમ-
ના હાથ ઉપર સોહરાખનુ મારવા જવું.
ફરી જ્યારે ઉગ્યો બુલ્લહ આફતાખ,
ધરી સ્તમે રખશ ઉપર રીકાખ
કરી તબ કમરને થયો તે સવાર,
ગયો જગે પાછો કરતો પુકાર
સજી શસ્ત્રો અગે કમદ બાણુ પર,
તીરો-તબર સગ શમશીર કમર
જોઈ જગે પાછો સ્તમ વીર,
લડવા નિકલ્યો સોહરાખ ફલીર
૪૦૦૦

પુકારીને બોલ્યો સોહરાખ શીર
“ફરી આવીયો કેમ આજે ઓ પીર
જરા તારી પીરીનો કર તુ વિચાર,
ગરમ કા કરે છે કિનાનુ બજાર
ગયો છે તુ શુ કામ જીવથી ધરધ,
કરે જમીનીમા રોર સગ લડધ
નથી જમીન અશ્મોમા તારી શરમ,
જવા દીધો બે વખત કરીને રહમ
છુટો ત્યારે આવ્યો તુ લડવા ફરી,
કેમ આવતે તુ જતે જો મરી”
કહ્યું સ્તમે: “ઓ દિલાવર જવાન,
જવાનોમે હમેશ રહે છે શુમાન
અફસોસ ગરૂરે ગયો તુ કુલી,
ગયો છે બેશક તમીજ^૧ તુ બુલી
કહેર મારો જાલમ છે એવો બુરો,
પલકમા તે ગરજને કરશે ચુરો

૧ શ્રીરદાસી એવું કહે છે, કે સ્તમને તેની જવાનીમા એટલું બધું જોર હતું, કે
પથ્થર યા પાહાડ, યા કોઇની જમીન ઉપર જ્યારે તે ચાલતો, ત્યારે તેના શરીરના
વજનથી તેના કદમ જમીનમા પેસી જતા હતા. સ્તમ તેથી ધણેજ કટાલી જતો
હતો, અને તેની હલાકીનો પાર હતો નહીં એથી તેણે ચઝદાનની જનાબમા અરજ
કીધી, કે તેના શરીર માટેલું જોર અને ભાર ઓછા થાય અગર કહે છે, કે તેની
અરજ ચઝદાને કબુલ કીધી હતી અને તેનું જોર ઓછું થયું હતું સોહરાખના હાથ
ઉપર પોતે નક્કી મારીયા જશે, એવું બળીને સ્તમે પોતાનું આગલું જોર ચઝદાનની
બદગી કરી, સોહરાખને મારવા માટે પાછું માગ્યું, અને તેના માગ્યા પ્રમાણે ચઝદાને
તેને તેનું આગલું જોર પાછું આપ્યું હતું ૨. તમીજ યાને દોષકી.

ખની પેહલવા તુ કરે એમ મફર,
મિસલ એક ઓરત કરે તુ જીતર
કરી લે તુ ખદગી ઉભી છે કળ,
ચખાડુ તુને હું ગરુની સજા

* * *

ફરી ચાલિયું કુશ્તીનું ભારે જગ,
થયું ખખટ ખનેનું રોશન ખતગ
પકડીને ખને કરે ખેચ તાન,
હતા એકએકથી વધુ મસ્તાન
થયો રોજ સિદ્ધા જુલહ હસ્તીનો,
હતો દીન કળની જખરદસ્તીનો
હતો કાળ સોહરાબની નિત્તીનો,
થયો રોજ તેની ખતમ મસ્તીનો
હટી જઈ સોહરાબ છટકતો હતો,
પુરત તેને રૂસ્તમ પટકતો હતો
ઘડીમા તે ધસતો ને ખસતો હતો,
પુરતજ પકડાઈ રૂસ્તમ હતો
તગ થાયુ તન તેનું ગુમ થાયુ જોર
રોશન થયો દીન સિદ્ધા ધનધોર
જેમ એવો સોહરાબનો સુસ્ત હાલ,
ગરદન ઉપર મારી રૂસ્તમે ફાળ
કમરખાંધ પકડીને ગરદન ધરી,
ખગલમા જકડી ખુબ જોર કરી
ઢખાવી હફાવી કિધો ખહું ખતગ,
ઉઠાવ્યો પકડી મિસલ એક પતગ
ઉડાવી હવામે અધર અતરગ,
પટકીયો જમીનપર જગી પિલગ
ચહુડી બેઠો રૂસ્તમ છાતી ઉપર,
ને ચીરીયું સોહરાબનું દોમળ જીગર

(૩૩)

અરેરે! રૂસ્તમ કીધું તે શુ કામ,
એ સોહરાબ હતો વ્રજ પિસર ચુલકામ
ચિરાયુ તુએ તેનું નાજુક જીગર,
અટકિયો નહીં એકબી દમલર

જવાબ શુ દેશે તુ દાદાર દવાર,
થશે સવાલ જ્યારે 'રોજ-શુ માર'

* * *

કળ ખાઈ સોહરાબે મારી ખરાર,
ને બોલ્યો કે "જુલહ અરે જુલમગાર
મરવાનો મુજને નથી કાંઈ ગમ,
મગર મુજ અજીજપર કિધો તે સિતમ
હશે મારી સરજતની એવી ચલન,
હશે તારા હાથોમે માફ કંઈ ન
ઉમેદો દિલની દિલમા રહી,
નિરાસી જગતમા ઘણી મે સહી
મૂજ જેવા હાલ તારા આખર થશે,
મૂજ લોહીની નહેરનો સાગર થશે
છૂપાશે અગર જઈ તુ ફરીઆ બીતર,
આ સતાશે ધરતીનું ફાડી જીગર
સતાયો સતાઈ શકશે નહી,
પાતાળે છુપાઈ અથશે નહી
ગગન પર જઈને તુ તારો થશે,
ત્યાખી ન તારો ગુજારો થશે
કિંધું મુજ જીગર તુએ એકદમ ચાક,
કિંધી મુજ ઉમેદો એકદમ ખાક
ભરી મૂજ દિલમા ઉમેદો હજાર,
જવાનીમા નાહક થયો હું ખૂવાર
પેહરની ન મૂલાકાત આખર થઈ,
ઉમેદ મુજ દિલની દિલમા રહી.
મળવા પેહરને તલખગાર થયો,
કિંધી જુસ્તજુ ખહું લાચાર થયો
પેહરની ન આપી દોષએ પિછાન.
પેહરના ફરશન વિના જાય જાન
ખખર રૂસ્તમને જશે જ્યારે કાન,
કિનો મારો લેશે, લેઈ તારો જાન. (૩૪)

* * *

સૂખન સુણી વટો રૂસ્તમનો જોશ,
જમીન પર પડીયો થઈને બેહોશ.

કુટી સર ને છાતી મારીયો પૂકાર,
“જેઠ લે આ કમખખત રસ્તમ દિહાર
મને આપ સોહરાખ કંઈની પિછાન,
કોણ તારી માઠર ને શુ છે નિશાન”
(૩૬)

* * *
પેઢરની જોઈને સિકલ આખદાર,
રહે પેચ ખાઈ પીસર જાર-જાર.
“અરે ઓ પેઢર તે ન ખોલી જખાન,
દગાથી તે મારી દિધો મારો જાન
ઘણી વાર પુછી મે તારી નિશાન,
નહિ કીધી જાહેર તહારી પિછાન.
ખોલ મારી. ખાજી ને જો તારૂં નગ,
દિધો છે તે કેવો પિસરને અતગ
નિકલીયો હું જ્યારે જવાને ધરાન,
મને તહેમીનાએ એ જાંધી નિશાન.
કહ્યું એ મને છે ઘણી કામની,
એ ઓળખ થકી છે વિના ખામની.
નિશાંણી કરે શુ કળ જ્યા લમે,
પડ્યું કામ એનું મરણને સમે
ખખર કોઈ કરો તેહમીનાને જઈ,
મરે છે સોહરાખ આવી અહીં.”

૪૧૦૦

ખોલીને ખખતર રસ્તમ જીવે,
નિશાંણી પિછાની પૂકારી રૂવે
સોહરાખને જોઈ થયો તે ખેખાક,
ગીરેખાન ખૂંદનું કરે ચાક-ચાક
પટકીને સર તે રૂવે જાર-જાર.
“જે બેટા કમખખત રસ્તમ દિહાર
ઉમેદ લાર હું આયો મળવા પેઢર,
ખુની તારા ખાપેજ ચિરીયુ જીગર
સુજ ખાંદાનનું કીધું મે ખાનુખરાખ,
જાખુલ પર કિધો મે જુરો અજખ
મને નહિ ખખર કાંઈ તારી જીગર,
કે ખનશે આ મચદાન તારી કંખર
સુવો કમખખત રસ્તમ પેહલવાન,
અરે મારો બેટા સુરા ખજવાન

જલો કુલ ધરાન અને સિસતાન,
સુવો ખાપ હાથે બેટા અજખ
મને તહેમીનાએ ન આપી ખખર,
થયુ જગ મચદાન તારી કંખર”

* * *
કહે એમ સોહરાખ “પેઢર રસ્તમ,
હવે કા કરે હું રડી હાથ-ગમ
કરે કા હું નાહક જીદગી હલાક,
ના કર તહારૂં ગીરેખાન ચાક
ખનવાનું જે કાંઈ હશે તે થયુ,
ખનીયા વિના તે ન અતે રહ્યું
મે સમજાવી હું ને ઘણું પુછીયુ,
નહી કાંઈ સાડું હું સુજીયુ”

રસ્તમ માટે કાઉસનું ફીકરમદ થયુ
થયો અસ્ત ખુરશેદ, પડી જ્યારે શામ,
થયા કુલ ધરાની ફીકરમદ તમામ
પડી શાહ કાઉસને એ ખખર,
પૂકારી તે બેટાએ, ખની બેસખર
“રખે જગે રસ્તમ સુવો જો હશે,
તો ધરાનની હાલતનું શુ થશે?
થશે હાલ રસ્તમ વિના ખહું ખરાખ,
નથી કોઈમા રસ્તમ જેવી તાખ
રખે થાય જમશેદ સમ મારો હાલ,
તજ સદતનત હું ખનું પાચમાલ
ધરો નામ જખાપર ચઢદાનનું,
નાજીદ કરો નામ ધરાંનનું
કરો જખ મળી કુલ લશ્કર તરાન,
નહિ તો તમે ખોઈ દેશો ધરાન”
સોહરાખે મરતી વખત થતાના ખાપને

દિલાસાના સખુનો કહી ધરાંની

લશ્કરને માટે અરજ કરવી.

કહે એમ સોહરાખ: “સાંભળ પેઢર,
હવે હા-વ-જારી, જરા કમ કર
જનમ લેઈ મરણ, જાયુ તે જાય,
ખિલેલું ખરે છે, લીલું સૂકાય
નથી અવનીમા અમર કોઈ લૂપ,
સુરા કે રૂડા વીરા અનૂપ.

રૂસ્તમ અને સો હરાબનુ જ ન

“થયો ગજ સીહા બુધ નદ હસતીનો, હતો કાળ સોહરાબની નિસ્તીનો,
હતો દીન કમ્બની જમરહસીનો, થયો રોજ તેી ખતમ મસ્તીનો”
(જુઓ પાડુ ૧૦૩)

અરજ એક શુભરૂ હવે તારી પાસ,
કે, દેતો ના તુરાંની લશ્કરને તાસ.
એ લશ્કરને રાખ્યું 'તુ મે મારી પાસ,
રહ્યા છે સહુ કોઈ ખની મૂજ ઠાસ
નથી તેઓની એમા કંઈખી કસુર,
થતો ના તુ તે પર જરાખી કુર.
મે આસા ને ઉમેદો ખાધી હજાર,
મણી જો જઈ હું પેઢર નામદાર
તો દુનિયામા રાખી નહી તાજવર,
હતી માતની નહિ મને કંઈ ખખર
અફસોસ હજાર આપતે જો ખખર,
થતે જીવ મારો ન જીરોજખર
ઘણી વાર પુછી મે રસ્તમ નિશાન,
જરાખી હજારે ન આપી પિછાન
હજારે કિધો ખિલકૂલ નાઉમેદ,
કિધો છે સિદ્ધા તેણે દિન મુજ સુફેદ
પૂછજો તે જગીને મારો હિસાબ,
પણ દેતો ના તેને તુ કંઈખી અજાબ
હું આયો મિસલ વીજળી આ જહાન,
હું જાઉં છું જગથી હવાની સમાન
હવે લે પેઢર મારી છેલ્લી સલામ,
ફરી મળશું આપણ મિનોઈ મુકામ
રસ્તમે જવારેહ પાસ હોમાનને
પેગામ કેહવડાવવો, અને હોમાને
હજાર ઉપર બોહતાન મુકવું.

એ સાંભળીને રસ્ત મનો રૂઢાયો હમ,
કુટી છાતી, સર, ને કરે માહેતમ
છલગ મારી થાયો રખસપર સવાર,
ને દોડયો તે લશ્કર તરફ નામદાર
બેઠ સહુ રસ્તમને ખસ્તા જીગર,
સિતમ ચશ્મો અઢર, પુર ખાક-સર
કુટી સર પૂકારી રડયો પેહલવાંન,
“મુવો મારો બેટો મુજ હાથે અજાણ
દગાથી મે કીધો જબેહુ મારો જાન,
જીવો જઈ મરે છે, પુન મનો આન

હવે મારી હિ મત છે ખિલકૂલ ખૂટી,
ઉમેદ મુજ દિલની સરવે ટુટી
જુઢાપામા મારીયો મે મારો પિસર,
દગાથી મે ચીરીયું તેણે જીગર
મોકલાવો હોમાન પર પયગાંમ,
જણાવો અહેવાલે સોહરાળ તમામ
કહેજો કે ખર આવી છે તૂજ મુરાદ,
થયું તારૂ અરમાન ખિલકૂલ આખાદ
જુરી નેમ તારી પડી પાર છે,
ખુશનો તુજ પર ફિટકાર છે
સોહરાળને આપી નહિ મુજ પિછાંન,
કરતૂકથી તારા થયો તે બેજાન.
સોહરાળની મરજીને આપીને માન,
કિનાની કીધી છે સમશીર મિયાંન.
ખિરાદર જવારેહે ફેરવી લગામ,
કહ્યો જઈ હોમામને સવજો પેગામ
કરતૂકી હોમાને કીધો જવાબ:
“બેશક એ બહનામી છે બહુ ખરાબ
સજાને છે લાયક ધરાની હજાર,
છુપાવી ભરમને કિધી તકસીર
સોહરાળે રસ્તમની પુછી પિછાન,
જરાખી હજારે ન આપી નિશાન
૪૨૦૦

ખતાવાર તો છે હજાર બહુમાન,
કતલ થાયો નાહક રોશન રવાન.”
ખિરાદર જવારેહે પાછો ફરી,
કહ્યો હાલ રસ્તમને આમુ ભરી
નવી આ ખખરથી થયો બેધિયાન,
દોડયો તે કરવા હજારને બેજાન
પકડી પટખીયો જમીનની ઉપર,
ને કરતો હતો તે કલમ તેણે સર
ઘરત પેહલવાંનોએ વચે પડી,
હજારને ખચાવી લિધો તેજ ઘડી
હજારને મુઠી દોડીયો તે મેઠાંન,
જઈને બેધો મરતો જવાન

જોઈ હાલ રૂસ્તમ કરે સહુ ગમ,
ગયા જગીઓ સહુ મળીને બહુ મ
અફસોસ કરતા તે જોઈ સિતમ,
પ્રસ સાથ ગોઠરેજ અને ઘસ્તહમ
કરે કુલ લશ્કર રડી માહેતમ,
ધરી ખાકમા સર કરતા અલમ
રડી કુલ લશ્કરે કીધી નમાજ,
આ આફતનો કર ચઝઝાન ઇલાજ
રડી રૂસ્તમ બહુ થયો લાઇલાજ,
સરપરથી ફેકી દિધું તેણે તાજ
ધરી હાથ ખજર લિધું એકહમ,
ને ચાહું કે ખુદનું કરે સર કલમ.
ગોઠઝ વણે રૂસ્તમને શીખામણના
સખુનો કેહવા, અને રૂસ્તમે કાઉસ
પાસ 'નોશદાઝ' સોહરાખને
માટે મગાવે.

પુરત હાથ પકડી લિધો ઘસ્તહમ,
કહ્યું "એ ઘટે નહીં છું ને રૂસ્તમ"
કહ્યું ગોઠરેજ. "ઓ રૂસ્તમ ઠલીર,
જરા માઝ સાલજ ધરીને ધીર
અગર સળગાવી મુકે છું જોહાન,
અગર છું હલાવે જમીન આસમાન.
અગર ખુદ પર છું ગુનરે અજામ,
તો હાસલ થું કરશે તેથી સોહરાખ
અગર જો કળા એની એમજ હશે,
તો જીવતો એ જગી કહાથી થશે ?
નથી કોઈ જગમા રહ્યું હિયા સદા,
મુફલિસ, તવગર, ગની કે ગદા

એક રોજ જવું છે 'મુલકે-અહમ,'
ખખર એનો કોઈને ન પડતો લરમ"
કહે રૂસ્તમ "સુણુ વણર નેકનામ,
જહીથી લઈ જાઉં મારો પેગામ
જઈને છું કાઉસને કહે મારો હાલ,
થયો છું જમાનાથી હું પાયમાલ.
ધરાનને ખાતર મેં બાધી કમર,
ફગાથી મેં ચિરીયું પિસરનું જીગર
જઈને એ સવળું છું તેને સમજાવ,
પુરત "નોશદાઝ" છું માગીને લાવ
અગર લાવે દાઝ છું સોહરાખ કાજ,
અજમાવવા ચાહું છું છે-લો ઇલાજ
એ દાઝથી ખચશે જો મારો પીસર,
તો થઈશું હમ બને તહારા નફર.
જો મારો તફેછ લોહિમા વીરો,
મુજ આસાનો કાટ, 'ને બેસુલ હીરો
જમાનાએ રૂસ્તમને કીધો હેરાન,
થયો બાપને હાથ બેટો બેજાન'
નોશદાઝ લેવા ગોઠઝનું કાઉસ પાસે
જવું, અને કપટી કાઉસે તાણું મારા
નોશદાઝ આપવા ના પાડવી.

સોહરાખનું ગુજર પામવું
ગયો ગોઠરેજ લઈ રૂસ્તમ પેગામ,
કિધો હાલ કાઉસને જાહેર તમામ
પણ કપટી કાઉસે કીધી તકરાર
કે, "સોહરાખ છે હુલ્લડ અને જોરદાર
જો રૂસ્તમને સોહરાખ મળે બેઉ સાથ
તો ધરાનની શાહી ન રહે મારે હાથ

૧ "જેમ 'મય' અને 'શરાખ' વિગેરે પાદશાહ જમશેદના વખતમા જાહેર થયા હતા, તેમ તેનીજ ઔલાદથી ઉતરેલા જેહા પેહલવાન રૂસ્તમના વડવા અને કદીમ ધરાનીઓનાં મર્વેથી મોટા વેદ અત્રત જેને અવસ્તામા થોત કહે છે, તેણે 'નોશદાઝ' નામની દવા પાદશાહ ફરીફૂનના વખતમા બનાવી હતી એ 'નોશદાઝ' નામની દવા અનેક દવાઓની મેળવણીથી બનાવવામા આવી હતી, તેમાનું જણવા બેગ એક મુખ્ય તત્ત્વ "આપ હઆમ" યાને હોમની કીયા કરેલું પાણી છે, કે જે તે આજે પણ દીન યુસ્ત જરથોસ્તીઓ માનની નજરથી બેય, અને તેનો પીવામા ઉપયોગ કરે છે (કઠાર ખીરાદરોત શાહનામું)

અગર નોશદાડથી જીવે સોહરાબ,
તો બેશક પોહચાડે મને તે અજાબ
સોહરાબે ખાધાતા એવા કસમ,
કે કાઉસને નેજથી કરવો બેહમ
અગર નોશદાડથી જીવે તે નર,
તો કરશે કદીખી શુ તે મારો ડર
કિધુ રૂસ્તમે છે મને અપમાન,
કિધુ તેણે દરબારે કેવુ વફાન ?
નહિ નોશદાડ હું આપુ જીનહાર,
હાલે જ ગી સોહરાબ મરે નામદાર "

* * *

ગયો ત્યાથી ગોઠરેજ પવનની મિસાલ,
કહ્યો રૂસ્તમને કાઉસ હેવાલ
સુણી રૂસ્તમ બહુ થયો નાસિપાસ,
દિધી છોડી સોહરાબના જીવની આસ
થયો બહાવરો તે નહિ કંઈ સુજે,
જમીન ને જમાનો રૂઢ નથી ધુજે
કહ્યુ ગોઠરેજે " દલેર પેહલવાન,
જરા ધીર ધરીને કહ્યુ માફ માન
બહાનખત કાઉસ છે બેકદર,
સગદિલ હેડ મિસલ છે પત્થર
નથી તેની આખોમા કંઈખી શરમ,
જુજે તે કદર બેધ તારો સિતમ
રૂસ્તમ તુ જા તેની પાસે સિતાબ,
ને કહે તારા દુખનો તુ તેને હિસાબ.
અગરબે તે સગદિલ તુ થી ગજે,
અને નોશદાડ બે તુ ને મજે
તો બેશક બચે તારો પીલત ન પીસર,
ઉમેદ હાવે ખર તારી તે દાઢગર "

પસદ ગોઠરેજનો કિધો એ વિચાર,
જવા શાહની પાસે થયો તે સવાર
મગર તેટલા એવી આવી ખખર,
કે, પીલતન સોહરાબ પામ્યો ગુજર
નથી માંગતો તે મેહલ કે ચમન,
હવે બેધબે છે ફકત એક કદન

સોહરાબના મોત ઉપર રૂસ્તમનો
વિલાપ.

સુણી આ ખખર રૂસ્તમે મારી હાથ
" હવે માફ જગમે ગમે તે થામ "
દિધુ સર ઉપરથી ફેલીને તાજ,
ઉતરીયો રખસપરથી તે સફરાજ
રડીને જુબેગો જારી કરે,
કંટી સર રૂસ્તમ પૂકારી રડે
૪૩૦૦

" સપુત મારા બેટા, ઓ જ ગી જવાન,
દલેર, ને દિલાવર, સુરા પેહલવાન
આ ધરતી, સિતારા, ને ખુરશીદા-માહ,
આ બખતર ને શત્રુ ને તખત-કેલાહ
બેશે ન તુ . જોવા નરને કદી,
ગુજરે બે દુનિયામે લાખો સદી
નખીરો તુ દીકરા નરીમાનનો,
વીરો ને સુરો સમનગાનનો
દલેર મારા બેટા, જ ગી જવાન,
રૂસ્તમના ચેરાગ, તેહમીનાના જાન
ઓ જ ગી બેરાવર શ્યાણુ દલેર,
ઓ સામો નરીમાનના નાદર બેર
ઓ ધરાનના હીરા, જાણુલના લાલ,
ઉઠીને મારો તુ કર કંઈ નિકાલ.
જુનિયાહે આલા ને વુખમે દલીર,
સુવો મારે હાથે તુ ઓ બેનજર.
હવે બેર તનમા બહુ બેહીસાબ,
કિધો તુ બે રૂસ્તમને લાજવાબ.
કરે કોણુ જઈ તેહમીનાને ખખર,
કે રૂસ્તમને હાથે સુવો છે પીસર.
કબ તારી બેધ રૂવે આસમાન,
પેદરના દગાથી થયો તુ બેજાન.
પડ્યો મેહલ છોડીને તુ ખાકમાં,
જલે તન રૂસ્તમનુ આગમા
હતી નહી મને તારી એવી ખખર,
કે, દીકરો છે મારો પીલગ રીર નર

હતી નહીં મને તારી એવી ખબર,
કે બાધશે તુ રૂસ્તમની સામે કમર
થયો શુભ મહારો રોશન ચેરાગ
લગાડી ગયો રૂસ્તમ તન આગ
બેટા તુ આયો જીતવા ધરાન,
થયુ મોત તારૂં તુ પર કુરબાન
જીતવાને આયો તુ તખ્તો તાજ,
તખ્તની જો આયુ તાજીત આજ ”

રૂસ્તમને શાહ કાઉસે દીલાસાના
સખુનો કેહવા.

સરહારો સુરા થયા શોકમન્દ,
ચશમ આજુથી પુર, દિલ દર્દમન્દ.
ખસ્તા જીવર થાઇ કુલ અનજુમન,
હુકમથી કિધુ એક તૈયાર કંદન
ગયા સર્વ સોહરાખને લઇ ધરાન,
ભરે ખાક સરમે પીરો-જવાન
કિધા ખાક સળગાવી તમજુ તમામ,
સોનેરી તખ્તો ને જરરીન કામ
રડી છાતી કુટે કમખખત પેદર
“અફસોસ ઓ દુનિયા વરણુના પીસર
અફસોસ કરમાયો ખિલતો શુલાખ,
જરા ને પેદરને તુ છોડીને ખાખ ”
એ રીતે રૂસ્તમ ગમ બહુ કરે,
કરી ચાક ગીરેખાંનને બહુ રહે.
મળી સહુ કહે દીલસોજી સુખન,
સુણે નહિ જરાખી, દિલે દુખ અગન
કહ્યુ શાહ કાઉસે “ અએ રૂસ્તમ,
ના કર વધુ ખુદ પર તુ સિતમ
આ ચરખે કોહનની છે એ રસમ,
રાખે જરાખી ન કોઇની શરમ
દુનિયાની માયા છે જુદી તમામ,
નથી આવી કોઇને જરાખી તે કામ
ખિલેલા કુલો ખીલતા નહિ ફરી,
મૂવેલા જીવતા થતા નહિ જરી
મોટે કે વહેલે મરે સહુ સદા,
તબગર ને મુદ્દલીસ, રક ને ગદા.

સેવટ સદા સર્વજુ એક છે,
ફકત એક કાયમ તે માલેક છે
સદા મોત જગમે રહ્યુ છે અજીત,
પલકમા તોડે છે ફાનીની પ્રીત
કળ આવી હોય તે કઢીના ફેરે,
હિકમત હજારો નકામી કરે
જમીન પર ગગનને અગર લાવે તુ,
અગર ચાહે દુનિયાને સળગાવે તુ.
નહીં થાય જીવતુ જે પામ્યુ મરણુ,
કિધી તે રવાને મીનોઇ પસન ”

સોહરાખના રવાન ઉપર સામેસ્વારના
ખાનદાનનો વિલાપ.

ખબર સાલલી આયો જુજેગ જાલ,
જેઇ રૂસ્તમ સગ લશ્કર બેહાલ.
કંદન ખોલીને એમ કહે રૂસ્તમ
“અરે બાપ મારા તુ ને એની ગમ
ને આ કંદનમે છે મારો પીસર,
કલમ કર ખજર લેઇ મારૂં સર
હુ કમખખત રૂસ્તમ છુ ખારજર,
કતલ થાયો મૂજ હાથ સામે સવાર ’
રડીને રૂઠબેઠ ઉભી કરતી ગમ,
“અરે! કેમ કુટી નહીં મુજ ચશમ
જરા બોલ મારા ઓ સુરા દંદર,
તુ પર કોણે શુજારીયો છે કહેર
જરા તો ઉઠી વાત મુજ સાથે કર,
કહે કોણે ચીરીયુ તહાર જીવર
અરે કોણની લાગી ટુને છે નજર,
કે કરમાઇ ગયો એમ જલ્દી જીવર
જરા બોલ દિકરા તુ ખોલી ચશમ,
કહે કેમ રૂઠઇ ગયો તારો દમ
રીસાઇ સુતો કાંચ સામે સવાર,
કહે તારી નિન્દનો શુ છે ઉતાર ”

* * *

પડી તહેમીનાને ખબર જ્યારે વાત,
કે મુવો છે સોહરાખ રૂસ્તમ હાત.

રડીને કિધુ તેણીએ તન હલાક,
ગારેખાન જરરીન કિધુ ચાક ચાક
પિખી ખાલ સરના કીધુ માહેતમ,
ભરી ખાક સરમા કરતી સિતમ:(૩૬)
' અએ જાને-માઠર કહા વુ ગયો,
લપટાઇ લહુમા બેજન થયો
હુ કરતી'તી રાતો દિન એજ ફિકર,
રખે નહિ મજે વુને તારો પિઠર
૪૪૦૦

લડાવીને લાડો વુને રાતો દન,
કિધો મોટો ફિકરા કરી બહુ જતન
નહિ કાધી રસ્તમે તારી કંઠર,
ને ચીરયુ તે ખુનીએ તાફ જીગર
વું વસનારો મહેલે પડયો ખાકમા,
પડી તારી માઠર અગન આગમા
ગયો મળવા વુ તારો પઠર,
પઠરને બહલે વુ પાચ્યો કંઠર
દેખાડી નહિ કાં તે ફિકરા નિશાન,
થતે રસ્તમ સાથ તારી પીછાન.
અગર તારી સાથે હુ કરતે સફર,
તો એલખાવતે વુને તારો પેઠર
એ સપુત સુરા, માઠરના જાન,
કા મારી ન મુવો એ બેટા જવાન
અફસોસ ફિઠા નહિ છેલ્લાં ફિઠાર,
મુવો જઈ વુ બેટા વતનની બહાર
અફસોસ મારો કિધો નહિ વિચાર,
અફસોસ મારી કિધી નહિ ઠરકાર
ફિલની ઉમેદો તો ફિલમા રહી,
માયા ને મોહબતની બરબાદી થઈ
જરા બોલ કોણુનો વુને લાગો ગમ,
કીધો કોણુ જીલમગારે બધ તારો હમ
થયો તારો આશક જાલમ જમ,
ગયો છોડી માઠર વુ 'મુલકે અહમ'

મને તારા મોતની જરા કહે દવા,
મરવામા લાગી વુને શુ મળાહુ
કહે કોણુ પર વુ થયો છે કફા,
ગુજરી તે ફિકરા મુજ પર જફા
ફના થાવ બલકત, ફલક અધકાર,
સિહા થાવ ધરતી, ગગન આબકાર
ગયે મારો સોહરાળ પ્યારો પિસર,
લલે થાવ ફુનીયા છરોજખર”(૩૭)
જમીન પર પડી તે રડે જાગજાગ,
કેસોના તોડે તે હર તાર તાર

* * *

ઉઠી તહેમીના ત્યાંથી નકલી બહાર,
કિધો અસ્પે-સોહરાળને^૧ ખુબ પ્યાર
કરી વહાલ સુખન લિધા મુખને,
ધડી ચુમતી સર, ધડી રૂખને^૨
ઉઠાવી વહાલે બેઠ અસ્પ નાલ,
ચુમી આખે દાખી, મસલતી કપાલ
બગલમા લઈ મૂખ પુછયુ રડી,
“રખશના બેટા,^૩ કહે તો જરી
કહે કેમ મૂવો તારો સોહરાળ સવાર,
કહે કેમ થયો તે જ ગે ખુવાર”

* * *

રહ્યો તહેમીનાના ન ગમનો સુમાર,
કરે હા-વ-જારી બેઠ હથીચાર.
બેઠ તેનો પોશાક, અખતર, કમાન,
બેઠ તેનો નેજે, શમશીર ને ખાન
બેઠ તેનો ગુરજ ને લાખી કમલ,
કિધુ તહેમીનાએ મરવુ પસલ
ધરી હાથ શમશીર પાડીને લુમ,
કાપી રખશની, ચાલ અને ફુમ.^૪
બાહજ કિધો કુલ ફના જરને માલ,
મહેલો બગીચા કિધો પાયમાલ

૧ અસ્પે-સોહરાળના પાને સોહરાળના ઘોડા. સોહરાળના ગુજર પામ્યા પછી તેના રવાનની સાથે તેના ઘોડાને, તેમજ તેના તમામ હથીયારો અને લડાએક બખતર અને પોશાકને ધરાંન લઈ જવામા આવ્યા હતા. ૨. રૂખ પાને માલ. ૩. સોહરાળના ઘોડાને માટે કહે છે, કે તે રસ્તમના રખશની ખુનીયાદનો હતો. ૪ ફુમ પાને પુછડી.

ધરી શોક લીધો કાળો સિંખાસ, બુલી તે ભવનને, બુલી તનમન,
થયો જીવ ગેતીથી ખિલકુલ નિરાસ, બુલી દિલથી તે નહીં ફરજનદ.
રાત કે દિવસે, સુખો કે શામ, વરસ એક તક તે જીવી આ જોહાન,
સોહરાબની આદ કરતી મુદામ, ગુજર પામી આદજ તે રોશન રવાન

શિયાવક્ષ અને ફીરંગીઝ.

શિયાવક્ષ, ઇરાનના પાદશાહ કેકાહસનો દીકરો હતો. એના જન્મની હકાકત, તેમજ એની જીવનની હેવાલ ઉપરથી માલમ પડે છે કે, એ ધણો નેક, બલો, અને અશોધથી ભરેલો શહાબદો હતો.

શિયાવક્ષના ફરોહરને ફરવરદીન યક્તના ૧૩૨ મા ફકરામાં આરાધવામાં આવ્યું છે.

શિયાવક્ષનું દારતાન, ફીરદોસીની આગલ એક દહેકાનીએ વર્ણવ્યું હતું, અને ફીરદોસીએ તે કથાને આધારે પોતાની રસીલી એખારતમાં તે પાછલથી રચ્યું હતું. શિયાવક્ષનું દારતાન કેટલું પુરાણુ હશે, તે એટલા ઉપરથીજ જણાય છે, કે ફરવરદીન યક્ત જે જમાનામાં લખાઈ, તે આગમજ એ શહાબદો થઈ જવો જોઈએ એમ લાગે છે, કેમકે ફરવરદીન યક્તના ૧૩૨ મા ફકરામાં કીયાની વક્ષના ધણાક પાદશાહો, કચેકાહસ, કચેખુશર, વગેરેના ફરોહરોને જેમ આરાધવામાં આવેલા છે, તેમ શિયાવક્ષના ફરોહરને પણ ફરવરદીન યક્તના એજ પ્રકારમાં આરાધિલું જોવામાં આવે છે.

“કવોધશ સ્યાવર્ધાનો અપચોનો ફવષીમ યજમષદે” યાને અશો શીયાવક્ષના ફરોહરને હમો આરાધીએ છીએ.

અવસ્તામાંથી શીયાવક્ષને માટે મળતા ઇશારા.

શીયાવક્ષને કીયાની ખોરેહ, યાને તેના ચેહરા ઉપર તુર હતું, કે જેણે તુર પાદશાહ જમશેદ ધરાવતો હતો (જમયાદ યક્ત ફકરો ૭૧) શીયાવક્ષ અસાધારણ પુખ્તરતી ધરાવતો હતો, અને તેના ચેહરા ઉપર કીયાની ખોરેહ હતું લગનના આશીરવાદોમાં, એજ ઉપરથી પરજુતા છોકરાને કુઆ ગુજરવામાં આવે છે કે - “કુદીદ બેદ ચુન શીયાવક્ષ,” યાને “શીયાવક્ષના જેવો સારા દેખાવવાલો થજે.”

૧ આ દારતાનનું સંગીત કીર્તન, મુખમાં પેહલ વેહલુ બુધવાર, તારીખ ૨૦મી માર્ચ ૧૯૦૭ ની રાત્રે, નવ કલાકે, ઘોળીતલાવ ઉપર આવેલા ફો કાં હોલમાં કર્તાએ રજુ કરી હતું ત્યાર બાદ એજ વાચન, મુખમાં, વાદરા, નવસારી, ભરૂચ અમદાવાદ અને કરાચી ખાતે જુદે જુદે વખતે જુદા જુદા મહોની ફરમાસથી, લગભગ ચાર દજનથી વધારે વાર રજુ કરવામાં આવ્યું હતું (કર્તા)

૨. શાહનામાના દારતાનો ૩૧૦ છંદ ૪૦ મોદી, ખી. એ

ખીન્ને ઇશારો જે અવસ્તામાંથી મળે છે, તે એ છે કે — શીયાવક્ષ એગુનાહ હતો, અને પોતાના કાલને ખાતર તેણે પોતાનો જીવ ખોયો હતો તેને પુરાનના પાદશાહ અક્રાસીયાએ કતલ કીધો હતો, જેના કીનામાં શીયાવક્ષના દીકરા કચ્છપુશ્પએ અક્રાસીયાએ “ઉર્મીઆના” સરોવર આગલ મારી નાખ્યો હતો.

શીયાવક્ષને માટે એટલું બોલ્યા પછી, હવે શીયાવક્ષના દાસ્તાનની શરૂઆત ઉપર આપણું આંખે છીએ.

તુસ અને ગેવનુ ગોદરેજ સાથે શીકારગાહે જવા નીકળ્યું,
અને ત્યાં એક પરીચિહ્નર ઓરતને મળ્યું.

શુલાખી એક રોજ હતી ખામઢાહ, હતી હર તરફ કુદરત શાહ-શાહ નિકલીયો ફજરમાં તુસ નામદાર, ગેવ સગ ગોદરેજ કરવા શિકાર લઈ સાથે થોડા ચુનઢા નર, ઢધુઈના? જગલની કીધી સફર ભરપુર હતું તે શિકારોથી વન, કિંધુ જગીઓએ તે વનમે ચમન કરી ખુબ શીકાર ફરતા હતા, નહી કોઈથી તેઓ ડરતા હતા એકાએક વનમાં ઢિઢી એક નાર, સિકલમાં પરી સમ રોશન ઢિઢાર જમાનામાં તેની ન બેઠી હતી, જગતમાં તે સમ થોડી હતી સરવ સમ સીધી હતી શુલબહન, મૂખ તેનું મહાતાળ સમ મનમોહન થયો ખુશ બેઠ નાર તુસ નામવર, સિકલ બેઠ આશક પડીયો તે ઉપર (I)

જઈ પાસ તેણીને કીધી સલામ, પુછ્યું “શુ છે મૂખારક નામ ફરે આંખે વનમાં અકેલી તુ નાર, નથી તુ જ સગ કોઈ મહદગાર ચાર રાહ છે ખતરનાક આકૃતભરી, જશે વનમાંથી બહાર કેમ કરી” નમીને તે બાનુએ બોલી જખાન “સાલલ ઓ જગી તુ માફ બખાન પેદર મારો બેરહેમ છે બહુ ખરાબ, અને મસ્ત હરદમ પીધને શરાબ કિંધુ તેણે ગઈ કાલ રાતે તૂફાન, ચાહાતો‘તો લેવાને તે મારો જાન તજી ઘર લિધી આંખે વનની પનાહ, પડી છુ હું બુલી આ વનમે તનાહ છે મારી તોખમ શુલહ જુનથી, છે મારી ઓલાહ ફરીકુનથી ખેશી છે મારો ગસરવજ સુરો, મુઠીયો એ સરવે ઉપર મે પૂરો.

તુસ અને ગેવ બંને પેહલવાનો આ ઓરત ઉપર મોહી પડ્યા, અને આ ઓરત સાથે પરણ્યા માટે, તેઓ પોતપોતામાં તકરાર કરવા લાગ્યા. પેહલવાન તુસે તે ઓરત ઉપર પેહલો હક તેનો પોતાનો લાગુ પડે છે, એવી તકરાર કીધી, અને ગેવ પેહલવાને પેહલો હક પોતાનો છે, એવી દલીલ કીધી અને આ કકાસનો ફડકો એક અમીરે એવી સુચના કરી કીધી, કે તે ઓરતને શાહ કાઢિસની દરબારમાં લઈ જરી, અને જે હુકમ તે દરમાવે તે પ્રમાણે બંને જને વર્તવું. આ સુચના ગેવ અને તુસને પસંદ પડી, અને તેઓ સઘળા પાદશાહ કાઢિસની દરબારમાં ગયા.

શાહ કાઢિસની દરબારમાં પેલી ઓરતને રજુ કરવામાં આવી, અને તુસ તથા ગેવે પોતાની ફરીયાદ શાહ કાઢિસ આગલ બહેર કીધી. દરબારમાં હાજર રહેલા સઘળા

૧. ધર્મનની ઉત્તર તરફની સરહદ ઉપર આવેલી ‘જુહન’ નદી આગલ આવેલું જગલ

પેહલવાનો આ ચારતની ખુમસુરતી જોઈ છક થઈ ગયા સર્વેથી વધારે જાણુવા જોગ બનાવ તો એ બન્યો, કે તે ચારતનો ચેહરો જોતાજ શાહ કાકમ પોતે તેણીની ઉપર આશક પડ્યો, શાહ કાકિસે સધળી હકિકત સાબલી, તુલ અને જેવને સમજાવી એવો હુકમ કીધો, કે અગર જો તે ચારત ઉપરથી તેઓ બને જન પોતાનો હક ઉઠાવી લીધે, તો તે પોતે તે બાનુ સાથે શાહી કરવા રાજ થાય. બને પહેલવાનોએ કાકિસના સુખનને સર ઉપર ચહાડાવી, તે ચારત ઉપરથી તેઓએ પોતાના હક ઉઠાવી લીધા, અને શાહ કાકિસે તે બાનુને પોતાના શાહી જનાનખાનામા મોકલાવી

શીયાવક્ષનો જનમ

મૂઠત માસ નવની પુરી થઈ તમામ,
ખુશી થાઈ હાસલ કુલ ખાસો આમ
૪૫૦૦

દિધી શાહ કાકિસને એવી ખખર,
પડીયો છે. તુરમન્દ પચઢા પીસર
જેહાદારે^૧ રાખ્યુ શીયાવક્ષ નામ,
મચી હર જગે રહી ખુબ હુમધામ,
ગુજર પામી બાદશાહ^૨ કંઈએક મૂઠત,
વરશ સાતનો તે થયો નેકબખ્ત
સીતારેશ્નાસોએ દીધી ખખર
“એ નરથી થશે એક પચઢા પીસર
કરશે તે રોશન ધરાની રૂબાબ,
કતલ કરશે તુરાની અફાસિયાબ”
જોઈ તેને રૂસ્તમ થયો શાહમાન,
દિઠી તેને ચેહરે મૂખારક નિશાન

કહ્યુ શેહનશાહને કરીને નમનઃ
“મને કર હવાલે તુ એ મનમોહન
મોટા કરશ હું ઉધારી એ બાબ,
જતનથી કરશ કેળવીને વહાબ”
અરજ કીધી મજુર શાહે સિતબ
“લેખ જાતુ જાણુલ, એ ખીલતો શુલાબ
ધંકાજત રાખીને કરજે જતન,
બનાવજે તુ એને બિજો તહેમતન
શિખાડજે તુ એને હુ જર ‘ને ઇલમ,
તાજમ તવાજે ‘ને શાહી રસમ
લલમ ‘ને જુરધનો શિખવજે ફરક,
મિનોઇ અશોધનો ફેજે સખક.
શિખવજે તુ ઇન્સાફ કરતા અદલ,
કરે નહિ બેઢાહ હરગેજ અમલ

તુને આપુ છુ દિલપઝીર નક્કને,
લઈ જાતુ મારા શીયાવક્ષને.

એ રીતે શીયાવક્ષ સાત વરશની ઉમરનો થનાજ, તેના આપ શાહ કાકિસે તેને જોહા પેહલવાન રૂસ્તમે સ્વાધીન કીધો, અને રૂસ્તમ શીયાવક્ષને પોતાને વતન જાણુલ લઈ ગયો. રૂસ્તમે તેને બારે છકાજન અને વાહનથી પાળી મોટા કીધો, અને દરેક જાતના હુજર અને ઇલમ તેને શીખવ્યા લગાડના હુજરની શીયાવક્ષને ઘડીજ ઉત્તમ પ્રકારની તાલીમ રૂસ્તમે આપી. ઘોડેસવારી કેમ કરવી, તીર કમાનનો ઉપયોગ કેમ કરવો, કમદ કેમ ફેંકવી, ઘોડાને જોલાણુ કેમ આપવું, ગુરજ અને શમશીરને કેમ ધુમાવવા, નેજનો ઉપયોગ કેમ કરવો, વીગેરે સધળા હુન્નરમા શીયાવક્ષને રૂસ્તમે કેળવીને હુશીયાર કીધો ત્યાર બાદ શાહ કાકિસના ફરમાન મુજબ, રૂસ્તમે શીયાવક્ષને શાહી તાજમ તવાજો અને રીતભાતની કેળવણી આપી, દરબાર કેમ ભરવી, મેજબાનીઓ કેમ આપવી, શીકાર કેમ કરવા અદલ ઇન્સાફ કેવી રીતે કરવો, રખત ઉપર કેવી રીતે અમલ કરવો, જાહેરમા બાશાણુ કેમ કરવા, વીગેરે હુન્નરોની સપુર્ણ તાલીમ રૂસ્તમે શીયાવક્ષને આપી, તેને તૈયાર કીધો.

શીયાવક્ષનું દીઠ એક દાહડો પોતાના બાપના દીદાર જોવા થયું શીયાવક્ષે પોતાનો તે વિચાર રૂસ્ત મને જણાવ્યો, અને રૂસ્ત મેં શીયાવક્ષને તેના નાથ પાસ રવાના કરાવ્યાની તૈયારી કીધી મોટી ધુમધામ અને ખુશાલીનો મહીમા મચી રહ્યો, અને રૂસ્તમ પોતાની સાથે શીયાવક્ષને મોટા નજરાના સાથ લઈને ધરાનના શાહની દરબારે ગયો. શીયાવક્ષની સવારી ધરાનમા દાખલ થઈ શહેરમા રમયતની ઉલટ અને ઉમંગનો પાર રહ્યો નહીં સર્વેની નજર શીયાવક્ષ ઉપર ફરી રહી. કાઠિસ પોતાના દીકરા શીયાવક્ષનું ઉછરે રહેલું કદ, અને દબદબા સાથે તેના ચહેરા ઉપરનું નુર (ખોરેહ) જોઈ અજાણીમા ગરક થઈ ગયો, અને ચઢદાનની જનાબમા તે શુકર ગુમરી કરવા લાગ્યો.

શેહેરના જાગીદારો, માનવતો, અમલદારો, અને અમીરો સર્વે શીયાવક્ષના દરશન કરવા નજરાના સાથ દરબારમા આવવા લાગ્યા, અને તેનું 'રોશન નુર' જોઈ સર્વે તાબુજ થયા. કાઠિસે ખુશાલીની એક મોટી મીજલસ ભરી, અને નાચ રમતી મોટી ધુમધામ ચાલી રહી ખાન-પાન ચાલુ થયું શીયાવક્ષને જાહેરમા કાઠિસે મોટું માન આપી નવાજ્યો, અને ઉમરે પુગતાજ તેને તાજ આપવાનું જાહેર કીધું.

શીયાવક્ષની મરદાનગી અને હુનરમ દીના ખેલો ખલકતને જાહેરમા દેખાડવા કાઠિસે એક જાહેર મેલાવડો પોતાના મેહલની સામે આવેલા ચોગાંનમા કીધો. તમામ ધરાની ખનકત, તેમજ મહેલના ઝરખા ઉપર શાહી કુટુંબની બાનુઓ શીયાવક્ષની મરદાનગીના ખેલ જોવા ભેગી મઠી હતી.

શીયાવક્ષની મરદાનગીના ખેલો જોઈ કાઠિસે રૂસ્તમની જાજા તારીફ કીધી, અને તેને ખેસુમાર જર અને ગોહરથી વધારી લીધી તેજ વખતે મેહેલના ઝરખા ઉપરથી રાષ્ટ્રી સોદાગેહ શીયાવક્ષની હુનરમ દી અને તેની ખુમસુરતી જોઈ તેની ઉપર મોહી પડી.

જાગરમા જોઈ નુર લાગી અગન, બુલી ગઈ સુધ્ધબુધ્ધ બુલીગઈ ચમન જુદધના મરજથી તવાતી ગઈ, ખરફની મિસાલે ગળાતી ગઈ ખની તે મલવા શ્યાવક્ષ અધીર, જાગર માહે લાગો મહોખત તીર. જુદધમા તે ફરતી વિચારો હજર, સિક્ક જોઈ શીયાવક્ષ, ખોથો કરાર (2) ગઈ શાહની પાસે ફરી ખુબ વિચાર, નજાકતથી બોલી કરી સતકાર "ખુશી રહે સદા શેહરિયારે સિપાહ, રહે રખની તુ પર હાયમ નિગાહ રહે તારો શિયાવક્ષ સદા શાહમાન, પરહે જમીન પર નથી તે સમાન.

અગર આવે મૂજની મૂલાકાત કાજ, વધાવુ ગોહરથી તે ગર્દનફરાજ તલખગાર જનાનો છે જોવા દિદાર, ફરે શાહી નારો તે પર નિસાર" ખુશી થાઈ કાઠિસે હીધો જવાબ: "અએ માહેતાખા, ન કર ખેચોતાખ. તુ માહર છે તેની, તે તારો પિસર, રહે તારી હાયમ મહેર તેની પર" જુલાવી શીયાવક્ષ કીધો હુકમ: "જઈ તારી માહર સોદાગેહને ન મ દિધું છે તુને એવું ચઢઢાએ નુર, પડે તુ ઉપર મોહી 'મલાયક-હુર.' મૂલાકાત બહેનો ઘણી આવે છે, ગુણુ તુ જ કિરતના સહુ ગાયે છે.

ખિલવતમે જા બહેન તુ પિસર,
ખુશી તારી માઢરનુ થાશે જીગર”
અદબથી નમીને કહે એમ અશો?
“જનાને જવામા નફે નહિ કરસો
નવો શુ શીખશ જઈ જનાને હુ નર,
કરશે શુ હાસલ નારોથી નર
મને છે અકલમદ જુઝોર્ગિસે કામ,
જુઝોર્ગિની સગમા ખનુ નેકનામ”
કહ્યુ શાહે: “બેટા રહો તુ ખુશાલ,
રહેજો ચમકતુ સદા ચકબાલ
કરી દીલથી દુર ગમ કહ્યુ મારૂ માન,
જઈને તૂ મલ માઢરે દીલજાન
ખુશી થાશે જોઈ તુ ને માઢેજખીન,
તલખગાર જોવા છે હર નાજનીન.”
સુખન સર ચઢાવીને કીધુ નમન,
શીયાવક્ષ પેઢરને પડીયો ચરન
જનાને જવાને કજીલ તે થયો,
માઢર સોઢાબેહને મળવા ગયો
ઉભો જઈ શીયાવક્ષ દરની^૨ ઉપર,
પલકમા કિધી તેણે હરગમ નજર
દિઠો હર તરફ તેણે ખુબ રાગર ગ,
સીતાર, સરનઈ, અને મોરચ ગ
પરી રૂપ સખીઓ થઈને મગન,
વધાવાના તઈયાર કીધા સગન
કુલોના ગજરા અને ગૂલ ગૂલાખ,
કસ્તુરી, અખર, સૂગધ બેહિસાખ

ચપા, ચબેલી મહેકથી ભરી,
હરગમ વરસતી ખુશબો ઝરી
મહેપ્રીલ હુતી તે અજબ ધુમ ભરી,
ખને મસ્ત હેમાગ અતી ઝુમ ધરી
હવ તે શબેસ્તાન^૩ ગોયા ધરમ,
પરી સમ મહાજીબ દિસે હર કદમ.
ખ ફરમાને પેઢર ગયો નેકનામ,
ઝુકી કિધી સોઢાબેહને સલામ
તખત એક સુઢર હવ ખુબ ઝરરીન,
હુતી તે તખત પર ઝોરાજખીન
લાખોમા તે એક સિતારો હતો,
નહી તેણી સમ કોઈ તારો હતો
શીયાવક્ષને જોઈ હસી તે પરી,
ઉતરી તખત પરથી નખરા કરી
લટકતી મટકતીએ કીધુ નમન,
ખગલમાહે પકડી કિધુ આલિગન^૪
ઘડીમા તે ચુમતી ચશમને દિઢાર,
ઘડીમા તે ચુમતી સુખ-રૂખસાર^૫

૪૬૦૦

જુગાઈ નહી તેના દીલની અગન
બોલી તે મૂખ બોલી સુઢર બદન:(૩)
“શકર હુ કરૂ છુ હજારો હજાર,
નિસદિન ચઝઢાનના વાર વાર
કરૂ શુ શીયાવક્ષ તુજસે જીકર,
નથી કોઈએ જનીયો તુજ સમ પિસર
રૂખાબે તુ આલા, તુર દિલપજીર,
સુરત તારી મીઠી, કરે દોલ અસીર

રાણી સોઢાબેહથી આવા સખુને સાબલી, અને તેણીની દીલચાલ જોઈ અશો
શીયાવક્ષ સમજી ગયો, કે તેણીની મહોમતમા કાનીય ઝેર સમાયજી છે. તુરતજ તે
ત્યાથી નીકળી પોતાના પેઢર કાઢિસ પામ ગયો, અને શીયાવક્ષની તારીફ આખા જનાન-
ખાનામા હરએક ખાતુ કરવા લાગી

ખીજ હાથ ઉપર પાઢશાહ કાઢિસ જયારે સોઢાબેહને મલ્યો, ત્યાજે તેણીએ શીયા-
વક્ષની જખજ તારીફ કરી કહ્યુ કે —“શીયાવક્ષને શાદી કરવાની જરૂર છે તેને એક
એવી ઉચી તોખમની ખાતુ સાથ પરખાવવો, કે જેનાથી એક નામદાર બેટાનો જન્મ
થાય” કાઢિસે સોઢાબેહના એ વિચારને ટેકા આપ્યો, અને સોઢાબેહએ કાઢિસને ફરમાસ

૧ અશો શીયાવક્ષ ૨ દરની ઉપર યાને દરવાજાની ઉપર ૩ શબેસ્તાન યાને
જનાનખાતુ ૪ આલિગન યાને કાગી કીધી ૫ સુખ-રૂખસાર યાને મોહોડુ અને ગાલ.

કરી કે “અગરજો શીયાવક્ષને તું મારી પાસ જનનખાનામા અવાર નવાર મોકલ્યા કરે, તો હું તેને સમજાવી, કોઈ નામદાર નાજનીનની મોહબતમા તે ગીરફતાર બને એવી તકબીર કરે ”

સોદાબેહની આ વાત કાઢિસને પસંદ પડી, અને કાઢિસ વલતે દિવસે પોતાના દીકરા શીયાવક્ષને તનાહીમા તેની શાદી વિશે વાત કરી કહ્યું કે —“તારા સીતારાની આલ જોઈ, નજીબીઆએ આગાહી કરી છે, કે તારી તોખમથી એક એવો નામદાર દીકરો પેદા પડનાર છે, કે જે દુનીયામા પોતાનું નામ અમર કરી જશે માટે તું જનનખાનામા તારી માદર સોદાબેહ પાસે જ, અને એ વિશે તું તેણી સાથે કાંઈ વાતચીત કર.” શીયાવક્ષ મોટી આનાકાનીથી પોતાના બાપ શાહ કાઢિસના હુકમને તાબે થઈ, બીજી વાર સોદાબેહની પાસ જનનખાનામા ગયો.

શીયાવક્ષની સોદાબેહ સાથે બીજી વારની મુલાકાત.

શીયાવક્ષને ફરીથી જનનખાનામા આવેલો જોઈ રાણી સોદાબેહ નાજબૂરી નજીકતે તખ્ત ઉપરથી નીચે ઉતરી, અને પોતાના એકરા ઉપર હાકલો બારીક રેશમના કપડાનો નિકાબ ઊઠાવી, પોતાનો ખુબસુરત મુખડો ખુલ્લો કરી, શીયાવક્ષની સામે આવી ઉભી એકજ ઇશારો સોદાબેહ તરફથી ચતાંજ, દિવાનખાનામા હાજર ગેહલો તેણીની સઘળી સખીઓ તેણીને એકલી મુકી જતી રહી, અને સુદર સોદાબેહ મીઠા હલકે પ્રીતભરીયા દીલથી શીયાવક્ષને સમજાવવા લાગી કે —

“ભલે આયો તું ઓ તુરમ નહ જવાન,
તૂને જોઈ સોદાબેહ છે શાહમાન
જરા બેસી મુજ પર કર તું નિગાહ,
દિવે કેવો ખુરશીદ પાસે માહ
જોઈ લાખો નારોની ચતરાઈ ગઈ,
ગુલોનીબી ગરહન કંતરાઈ ગઈ
સજી મારો સુદર સગાર સાજ,
હું બેસું તખ્ત પર પેહડીને તાજ.
મિસલ મુજ ચમકે નહી કોઈ નાર,
મરે મારી સુરતને કરવા પીયાર
મુજથી ના ફેરવ તું તારી નજર,
તું પર ફિદા છે આ માફ જીગર
જરા બોલ બોલીને તારી જખાંન,
દિસે તારી બોલાઈ પરીની સમાંન
ચરમ તારી ચીરે માશુક જીગર,
સિકલ જોઈ તારી બને બેસખર
મુખ તાફ મિસલે મહાતાબ જોઈ,
પડે પેચ ખાઈ પરીઓ મોહી

સાંભલ ખારા શીયાવક્ષ જવાન,
ફિદા તારી ઉપર છે મારો જાન
હવેથી તું મારો, હું તારી નાર,
મને તારે એકદમ ગલે તું લગાર
જશે જ્યારે મારો ખાવડ મરી,
થશે શાહી તારી ‘ને મારી ખરી
જો તારી સનમુખ નમી હું ખડી,
દિધુ તુંને તનમન અર્પણ કરી.
નથી કોઈનો ડર મને આ સમે,
મને તારી સુરત શીયાવક્ષ ગમે ”
બની પ્રીત અગનથી દિવાની તે નાર,
થયું‘તું ગરમ તેજુ ઇશકે બજાર
ભુલી ખુદને તે બની હાલહવાલ,
પકડીને શીયાવક્ષ, ચુમીયા બે ગાલ
સરમ લાજ છેડી, બની મદ હોશ,
રહ્યો કાજ અદર નહી મનનો બેશ
સુણી દિલરૂખા દેવણીના મુખન,
અશોએ કહ્યું “બંધ કર તું વચન.

કઠી કામ એવું ન મુજથી થશે,
જીગર માહે તારા શયતાન વસે.
હું તારો બેટો છું અહના ગુલામ,
બની મારી માઠર કરે બહ કલામ.
પેદરથી પિસર કેમ બને બેઇમાન,
પેદરની છે બાહુ માઠર સમાન

જગત એવાં પાપે ભારી થશે,
દુનિયાની નારોની ખવારી થશે
લાજમ છે ઓરતને રાખે શરમ,
નજર પાક રાખે, 'ને નયેનો નરમ
સળવાર છે નારોનો એક ધરમ
એકજ ખુદા, 'ને એકજ સનમ.

કઠી પાકદામન નહી એમ કરે,
હલક પર અગર તેના ખજર ફરે”

(4)

શીયાવશ ઉપર સોદાબેહનુ બોહતાંન મુકવુ-સી ચરિત્ર !

શીયાવશ ગુસ્સાના આવેશમા આવા તીક્ષ્ણ સખુનો કહી સોદાબેહ આગલથી આવી જતો હતો, પણ સોદાબેહે તેને જતો અટકાવી કહ્યું કે — “શીયાવશ, અગરજે તુ મારી આજેજ ઉપર ધ્યાન નહી આપશે, અને જે મારી મહોબત તુ નામજુર કરશે, તો તુ પોતાના ઉપર મોટી બલા ખેચી લેશે પાદશાહ કાઉસે તુને જે કામ બક્ષ્યુ છે, તે કરતાંજી હું તુને વધારે આપી નેહાલ કરશુ જે તુ મારીથી સર ફેરવશે, તો શાહી વખત મેળવવાની તારી આશાનો નાશ થશે, અને તારી જીગી જેખવામા આવી પડશે” એવી ધમકી આપી સોદાબેહ તેને ફરી મનાવવા અને સમજવવા લાગી (5)

આ સઘળી ધમકીને શીયાવશ તરછોડી કાઢી, અને સોદાબેહના હાથમાથી છુટી, તે પોતાના મેહલ તરફ નીકળી ગયો. પોતાના છુપા બેદને આવી રીતે જ્યારે સોદાબેહે જાહેર થઇ ગયેલો જોયો, ત્યારે તે પોતાના મનમા તરેહવાર અદેશી કરવા લાગી શીયાવશ ઉપર વેર લેવાની તેણીએ તુરતજ એક તદખીર કાઢી, અને તે અશો શાહજાદા ઉપર તેણીએ એક ખોટું બોહતાન જેડી કહાડ્યું જેવો શીયાવશ સોદાબેહને તરછોડી મેહલમાથી ગયો, કે તેણીએ તેજ વખત એક જખરી ચીસ પાડી, મેહલનુ દીવાનખાનુ ગળગી મેલ્યુ. પોતાના તન પરનો કિમતી પોશાક તેણીએ ચીરીને ફાડી નાખ્યો, અને પોતાના બાલોને તેણીએ નખ વડે જખમી કીધા પોતાના સર પરથી તેણીએ તાજને ફેંકી દીધું, અને માથાના બાલોને પીખી નાખી, શોર અને પુકાર કરતી તે જમીન ઉપર પછડાઇ પડી.

સુખ અને શાતીના મકાનમા આવી રીતે માહેતમ અને શોરનો પુકાર ઉઠેલો સાબલી સોદાબેહની દાસીઓ અને મેહલના નફરો દોડી આવ્યા, અને રાણી સોદાબેહની આવી હાલત જોઇ તેઓ હેરત થયા. આ ખજર પાદશાહ કાઉસેને પુચતાજ તે તુરતજ રાણી સોદાબેહ પાસ ગયો, અને સોદાબેહનો આવી રીતનો પરેશાન હાલ જોઇ, તે ઇતેજાર બની પુછવા લાગ્યો. ક્યારી સોદાબેહ, પોતાના ખાવિદ પાદશાહ કાઉસેને પોતાની આગત ઇતેજાર ઉભેલો જોઇ, મક્કર કરી રડતી આખે હા-વ-અફસોસ કરતી બોલી કે —

“ખજર શુ કહું શાહ મુજ હાલની,
નજરથી જે હાલત આ કંગાલની
જફાકાર પિસર તૂજ જફા એમ કરે,
બની બેટો માઠરથી નહિ ઉરે.

શીયાવશ તારો બની બહલગાંમ,
કિશા આવી મૂજ સાથ જુરા કલામ.
ગઇ તેની ચશ્મેથી નિકલી શરમ,
હવસના મરજથી બન્યો તે ગરમ.

ખની મસ્ત હવસે, પીધને શરાબ,
આયે મુજ હામન તે કરવા ખરાબ
ખની ખાવરી જોઇ તેની સિકલ,
પડી સજ મને નહિ, ગઇ મુજ અકલ
જકડી મુજ હાથોને પકડી મને,
કરી જોર જખડ કચડી મને
ખની ખ્યારમા લીન થયો બેશરમ,
હવસની અગનમા થયો તે બસ મ
ખગલ માહે પકડી, કહ્યુ એમ મને,
'મને કા તુ સુઠર, ખિગાનો ગણુ
નથી કોઇ તુજ સમ ખીજુ કમલ,
નથી ખાજો મહેફિલમા તુજ નકલ
નથી ચાહતો તુજ વન ખિજુ કોઇ નાર,
તુ એ વીધીયુ મુજ જીગર આરપાર'
જોઇ તેની ધાધલ હુ ધરકાઇ ગઇ,
હુ નારી ખિચારી ગભરાઇ ગઇ.
પડી પેચ ખાઇ હુ જમીનની ઉપર,
લચકઇ ગઇ મારી નાજુક કમર
ટગ મારા હુટા, 'ને છુટા ખાલ,
છુટી હાથમાથી ખની હાલહવાલ
જતી 'તી હુ નાહસી, પણુ પકડાઇ ગઇ,
હુ નાજુક નવેલી પછડાઇ ગઇ
સુણી ચીસ મારી ગઇ તેની હામ,
ગયો હિયાથી નહાસી તે નીમકહરામ."
સુણી રાણીની આ હકીકત 'ને હાલ,
કિધા દિલમે કાઉસે કંઇકંઇ ખિયાલ.

અગર હોય હકીકત એ સઘળી ખરી,
કલમ સર કરૂ એનુ હુ આ ઘડી.
ખાદખ કીધો શાહે એવો વિચાર,
કે ગુસ્સો કિધાથી થશે ખહુ ખિગાર
ગુસ્સો છે કરવો મને નારવા,
ગુસ્સો કરે છે અકલને હવા.
ધીરજથી કરવી ઘટે છે તપાસ,
ગુન્હાગાર કોણુ છે કરૂ હુ તલાશ

૪૭૦૦

જુલાવી શીયાવક્ષનુ સુધીયુ બદન,
હાથો 'ને છાતી 'ને ખાજુ વદન^૧
ખાદખ સોદાબેહનુ સુધીયુ શરીર,
હતી ખુશબોથી ભરી તેની ચીર^૨
પમરતુ હવ તોણીનુ તન તમામ,
અતર મુશકે જુથી^૩ પમરતી 'તી ચાંમ^૪
નિકલતી મુખમાથી જુ-એ-શરાબ,^૫
બદન પર બહેકતો ખાલેસ ગુલાબ.
અગર નાર તનથી છુટાઇ હતે,
તો બેશક સુગંધની ગવાહી હતે.
અગર તન સગ ધુમ રમાઇ હતે,
તો શિયાવક્ષ તન જુ છુ છાઇ હતે
મગર તન હવ તેનુ નિર્મળ તમામ,
હવ નહિ જરાખી ખુશબોનુ નામ,
કરી શાહે ખાતરતસલ્લી ઘણી,
દિધી વાત દાખી, ગણી ના ખની.

શીયાવક્ષનુ નીરદોશપણું સાબેત કરવાનું ફરમાન.

સોદાબેહની ફરીયાદરાજા બનાવને જોકે જાહ કાઉસે દાખી દીધો હતો, છતાં તે
ખનાવની ચાહ તેના જીગરમા હરદમ ખટક્યા કરતી હતી તેણે પોતાની દરખાશના દાનાવ
અને અકનમંદો સાથે એ તીશે મસત્રત ચલાવી, અને શીયાવક્ષનુ નિરદોશપણુ કેવી રીતે
સાબેત કરી શકાય, તે તેઓથી જાણવા ચાહ્યું. એક અકલમક દાખેલે જાહ કાઉસને
કહ્યું કે —

૧ વદન યાને મોહકુ ૨ ચીર, યાને ચારતોના બદન ઉપર નાખવાનો સારી
જેવો લેખાસ. ૩ મુશકે જુથી યાને કસ્તુરીની સુગંધથી. ૪ ચામ યાને
શરીરની ચામડી. ૫ જુ-એ-શરાબ યાને શરાબનો વાસ.

“ અએ આલમ પનાહ, અગર જે તુ એ વાતનો સતોશકારક નિવડો લાવવા આહતો હોય, તો યેગુન્હાગારોનુ નિરદોશપણુ સાથેત કરવાનો જે એકજ માર્ગ છે, તે તારે અખત્યાર કરવો ધટે છે જ્યારે એ બને નામદારો પોતાને યેગુન્હા જણાવે છે, ત્યારે જેમાથી એક જને આતશની ચેહમાથી પસાર થઇ પોતાનુ નિરદોશપણુ જાહેરમા સાથેત કરવુ તેમજ શીયાવક્ષ જે યેગુન્હા હશે, તો આતશની ચેહમાથી પસાર થતા તેને જરાખી એલજમ પોહોચશે નહીં ?”

આ ઉપરથી કાઉસે શીયાવક્ષને પોતાની પાસ બોલાવી, તેને તેનુ નિરદોશપણુ સાથેત કરવા માટે આતશની ચેહમાથી પસાર થવા તેણે કરમવ્યુ શીયાવક્ષ પોતાના પેદરને મોહડેથી આવા સખુનો સાબલી બહુ દુ ખી થયો, પણ પોતાનુ નિરદોશપણુ સાથેત કરવા તે ધણોજ ખતી હોવાને લીધે, તે આતશની ચેહમા જવા તૈયાર થયો.

રાહી હુકમ થતાજ જ ગલમાં એક એક ગળવર મોટી આતશની ચેહ સલગાવવામા આવી કુલ ધરાન શેહેર શીયાવક્ષનું નિરદોશપણુ જોવા જમાવ થયુ. શીયાવક્ષે પોતાના બાપને કહયુ કે —

“સાબલ સુખન ઓ પેદર મેહરખાન, ગલત આએ છે મુજ પર બોહતાન કંરુ કેમ પેદર એવુ હુ નીચ કામ, અને સગ માહર બેટો હરામ કંદી નરને લાજમ નથી એવુ કામ, કરે પરનારીસે એવા કલામ. છે લાજમ નરને કરે નહિ નજર, હોલત પરાઇ, ને પર ધન ઉપર પરનારી પર જે નજર બદ કરે, જધને તે આખર હોજખ પડે હશે જે ખરા સુજ વચન ને ઇમાન, થશે ચેહ આતશની પાણી સમાન”

જુલહ ચેહ સલગી ભલુકથી ભરી, કુલ ધરાની આલમ જોવા ખડી ગરમીથી ધરતી તપી થઇ લાલ, પૂગી આસમાને જધ તેની બાલ ઉભો આવી શિયાવક્ષ હસ્તો આન નંદ, કિધો ગમ નહીં જોધને આ ગબનંદ

મિસલ થાતી હોય જેમ રસ્મે કંકન, કિધુ તર છાટી કપુરથી બદ ન જધ પાસ પેદર કીધી નમાજ, કહ્યુ કે: “તુ રહેજો ઉમર દરાજ રજા કે મને તુ, હુ રાજી થવશ, આતશની ચેહમા ખુશીથી જવશ ગુન્હાગાર હોવશ તો થાવશ ભસમ, નિરદોશ ઉપર છે રખની રહમ.” ગયો તે કહી એમ આતશ તરફ, નહીં બોલીયો તે બિબે કંઇ હરફ કિધી અર્જ હકને: “અહો હીન કયાલ, હુ નિરદોશ પર કેવો છે જવાલ જે નિર્દોશ હોઉ તો અએ દાદગાર, થવા દેજે આ ચેહમાથી ગુજર થશે દુર તેથી પેદરનો વહમ, ગુન્હાગાર હોઉ તો કરજે ભસમ.” ખડી કુલ રધયત રહે જાર-જાર, ધમનંદ બોધ થાયો મનંદ શહેરિમાર

૧ ગુનેહગારોનુ નિરદોશપણુ તપાસવા માટે આતશના ચેહમાથી તેને પસાર કરાવવાની કસોટી, અસલ અવસ્તાના જમાનામા હશે એમ જણાય છે જાથા વાણીમા પણ એ બાબત ધશારા મલે છે (જુવો યજ્ઞને હા ૪૭ ૬૦ ૬).

કસી તન ધસી તે ગયો આગમા,
અલમ જોધ પડી કુલ ખલક ફાગમા
અજળ રગ રાતો કહેર અગનીનો,
થયો ભોગ નિર્દોશ ગઝળ ઠગણીનો.
નજરથી થયો આગમા ગુમ સિતાળ,
પડીયો અશો પર મઝળ બેહિસાળ
ફિકરમદ ખની કુલ આલમ ધરાન,
ઢિઠી આગમે નહિ શીયાવક્ષ નિશાંન
નિગાહ્યાન હતો તેનો પરવરદિગાર.
ઉમો આવી હસતો ચેહમાથી? ખાડાર
નહી આગના ડાગ અજો જરી,
નહી તેનો જામો ગયો તો ખરી
ઉમો આવી હસતો મિસલ શુલ કલ્લી,
રહ્યો મેહરે ચઝઢાનથી ઝલઝલી
જોધ સારી આલમ થઈ ખુશહાલ,
કિધા કિમ્તી નીસાર કરીને વહાલ
જઈ સર નમાવી ઉમો આપ પાસ,
બોલ્યો. “ફરમાવ હુકમ હોય ખાસ”
લગાડી ગલે પુત પસ્તાય પિદર
“મને માફ કરજો તુ મારાં જીગર
બેશક તુ છે બેશુન્હા બેશુમાન,
પાકીજેહ તન છે તુ રોશન રવાન

મને મળ મારા ઓ લખતે જીગર,
ખરો છે તુ નીરદોશ મારા પિસર.
ઢગાખોર છે કુનિયામે નારો તમામ,
વચન જેના જુઠા, મહોખત હરામ
ઢગાખોર ડાકણથી રહી બેખખર,
મરદો થયા છે જીરોજખર
નથી કીધી ઓરતે કોઈસે લલઈ,
ગઈ છે હજરોની ગરદન કપઈ
કસમ જેના જુઠા પાપી તમામ,
મિસલ રેતી ઉપર લખેલા કલામ
તન જેતુ પાપી, ને મન માહે ઝેર,
નજરમા હવસ સગ દિલ માહે વેર
નથી રહેતી ઓરતમા રાસ્તી,
વસે દમ હરએકમા કાસ્તી.
સજાને છે લાંબેક ઠડી નાપેકાર,
હવે ના બચે મૂંજથી એ જીનહાર.”
વાચક આ વાચીને કર તુ વિચાર,
વિચારીને જો શુ નિકલે છે સાર
વિસ્વાસ લાચક નથી કોઈ નાર,
ઘટે નહી નરને કદે ઇતખાર
સિવા પાક દામન ન ધરતો તુ હાત,
સદા નામોસી જો હોય કમખાત.

૧ અવસ્તાના જમનામા ગુનેહગારોનું નીરદોશપણ સાબિત કરવા માટે આતશની ચેહમાથી તેમને પસાર થતું પડતું હતું એવું ઇજ્જનેમાથી તેમજ પેહેલવી કીતાબોમાથી માલમ પડે છે (નાયબ દસ્તુર મીનોચેહેર દસ્તુર જમારપણુ શાહનામું)

હિન્દુ શાસ્ત્ર પ્રમાણે, ગુનેહગારોને પોતાનું નીરદોશપણ સાબિત કરવા માટે રામના જમનામા એવીજ રીતે “અગ્ની પરીક્ષા” આપવી પડતી હતી કહે છે કે, રાજ દશરથની પુત્રી સીતા, રામ સાથે પરણી વનરાસ ભોગવતી હતી, ત્યાંથી લકાને રાજ રાવણ, તેણીને જોગી વેશે આવી ઉઠાની ગયો. સીતાના આગી રીતે થયેલા હરણના પરીણામમા રામ અને લક્ષ્મણે હનુમાનની મદદથી લકાપતી રાવણ સાથે યુધ્ધ ચલાવી રાવણને માર્યો, અને સીતાને પાઞી મેળવી પણ લાખી મુદત સુધી રાવણને ધરે સીતા રહેલી હોવા ા, રામે તેણીને પોતાનું સન દેખાડવા કહ્યું. આ ઉપરથી સતી સીતાને પોતાનું સત દાખવવા વીના ગ્રીજે ચારો હતો નહી. તુસ્તજ એક મોટી અગ્નીની ચીના (ચેહ) સલગાવવાનો હુકમ કીધો, અને સીતા તે ચેહમા જઈ પડી પણ તેણીનું સત ખર હતું, તેથી સીતા તે ચેહમાથી જીવતી નીકળી, રામની તેણીએ ખાત્રો કરી આપી હતી

૨ કાસ્તી યાને જુઠાઈ (સ્ત્રી-ચરીત.)

જુરી નાર અને અઝઢાહા બે બહા,
એ બને જમીનમા ડટાયલા લલા ૧

(૬)

તુરાંનના પાદશાહ અક્રાસીઆબની ધરાંન ઉપર ચહુડાઈ

ધરાંનમા જ્યારે એક હાથ ઉપર એવી રીતનો મામયો ચાલતો હતો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર તુરાંનનો પાદશાહ અક્રાસીયાબ, એક લાખ આદમીતુ લશ્કર લેઈ ધરાંન ઉપર ચહુડાઈ લાવવા નીકળ્યો. આ ખમર ધરાંનના શાહ કાઉસને પડતાજ તેણે પોતે અક્રાસીયાબ સામે લડાઈમા જવાનો વિચાર પોતાના વઝીરો અને દરબારીઓને જાહેર કીધો. પણ વઝીરો અને દરબારીઓએ એવી હુકમડાઈ કરતા તેને અટકાવી, કોઈ લાએક પેહલવાનને અક્રાસીયાબ સામે લડાઈમા મોકલવાની અરજ કીધી.

શીયાવક્ષ આ વાત માજલી વીચારમા પડ્યો સોદાએક રાણીની ચાલુ સતાવણીથી તે ધરાંનમાંથી નીકળી ગયો હતો, તેવામા આ લડાઈની ખમર તેને પડતાજ તે બાહાણે તેણે ધરાંનમાંથી નીકળી જવાનો નક્કી કરાવ કીધો. તુરતજ તે કમર કસી પોતાના બાપ શાહા કાઉસ પાસ ગયો, અને કેહ્યું કે -“અક્રાસીયાબની લડાઈમા ધરાંનના શાહને જવાની જરૂર નથી, કેમકે હું ધરાંનના શાહનો દીકરો, એ જગમા જવાને લાએક છું. બ મેહરે યઝદાન ફશમનેના સરને હું ખાડમા નાખી ફતેહ કરશ જ્યા સુધી સીપાહ-સાલારો અને પેહલવાનો લડવા તૈયાર છે, ત્યા સુધી શેહનશાહે લડાઈમા ઉતરવું ઘટે નહી” કાઉસે તુરતજ સીસતાઈથી જોહા પેહલવાન રસ્તમને બોલાવ્યો, અને અક્રાસીયાબે ઉઠાવેલી લડાઈની ખબરથી તેને વાકેફ કરી, શીયાવક્ષ એ લડાઈમા જવા માંગે છે, એમ તેને જણાવી શીયાવક્ષ સાથે રસ્તમને એ જગમા જવા અરજ કીધી.

જોહા પેહલવાન રસ્તમે શીયાવક્ષ સાથે જગમા જવા તુરત કબુલ કીધું, અને શીયાવક્ષની જગમા રેહમરી કરવાની, તથા તેની દરેક સલામ લેવાની રસ્તમે કાઉસને કબુલાત આપી.

બાર હજાર જંગી સીપાહોની એક ગમ્મવર ફોજ હુકમ થતાજ તૈયાર થઈ ધરાંની પેહલવાનો કમર કસી આ જગે જવા બાહાર પડ્યા કાવેયાની ઝુન્ડો લશ્કરની હરોલમા પાંચ બાહાદુર પેહલવાનોએ ઉઠાવ્યો, અને તમામ લશ્કર કરનાયાના અવાજ વચે શેહરમાંથી કુચ કરતું બાહાર પડ્યું તમામ લશ્કરની સરદારી શીયાવક્ષે લીધી. રસ્તમ શીયાવક્ષનો ખાસ સલાહકાર અને રહેબર થયો, અને તમામ લશ્કર કાબુલ અને હેરાતનેરે માંગે પસાર થઈ, અલખના મેદાનમા જઈ પુગ્યું.

૧. શીરહોસીના કહેવા પ્રમાણે જુરી ખસલતની ઓરત, અને સાપ (અઝઢાહા) એ જગતમા બે મોટી બહા સમાન છે, માટે એ બંને (મલા) જમીનમા ડટાયલી રહે તેટલું સારું—

“ઝાનો અઝઢાહા હર દો દર ખાક બેહ,
જહાંન પાક અઝીન હર દો નાપાક બેહ.”

૨. આપણા આ ધરાંની લશ્કરે પોતાની કુચ દરમ્યાન પસાર કરેલા શેહેરાને વંદીદાદની પેહલી પરગરદમા યાદ કરેલા છે. વંદીદાદમા બલખ શેહરને “બાખ્ધીમ શીરામ અયેરેખો પ્રકશામ” યાને ઉઘી ધળવાલું બલખ શેહર, એ નામે ઓળખાવ્યું છે શાહનામું ૬૦ જ. જ મોદી.

જેહા પહેલવા ૧ રસ્તમ લડાઇના મેદાનમા ચુનન્દા ધરાની સવારો અને પેહલ-
વાનો સાથ આવી પુગ્યો છે, અને લશ્કરની સરદારી સાહજાન થીયાવણે બીધી છે, એવી
ખબર પડતાજ ગરસીવેઝે તુરાનથી વધુ લશ્કર મદદ માટે મગાવવા તુરતજ કાસફને રવાના
કીધો. એક મોટું જગ ત્રણ દિવસ સુધી ચાલ્યું, અને તે જગમા તુરાનીઓની જખરી
ખુવારી થઇ. ચોઠે દિવસે તુરાનીઓની હાર થઇ, અને તેમનું લશ્કર પરાગ ન્દે થઇ
નાહસવા લાગ્યું.

જયારે તુરાની લશ્કર લડાઇના મેદાનમા હાર ખાઈ ધરાનીઓના હાથ ઉપર મારીયું
જત હતું, ત્યારે અફ્રાસિયાખ પાદશાહે એક રાતે એક ડરામણો ખાત્ર જોયો.

અફ્રાસિયાખે જોયલો ખાત્ર,
અને તે ખાત્રનો ભેદ.

હતી રાત કાળી, સિંહા ધન્ધોર,
ચુજરીયો હતો રાતનો એક પોહોર
૪૮૦૦

હતો ફર્શપર સુતો અફ્રાસિયાખ,
ઉઠ્યો ચીસ પાડી જોઇ એક ખાત્ર,
પડ્યો ફાલ ખાત્ર જમીનની ઉપર,
ઉભા આવી ખિદમતમે કુલ નફર.
વશરો અમીરોએ કીધી જીકર,
હકિકત કહો ખાત્રની બેફિકર
કહ્યું શાહે “કહુ ખાત્રનું શું ખયાન,
લરજે છે કહેતા હકિકત જખાન
હિંદુ ખાત્રમાં એક ખીયાખાન વન,
હવે સાપોથી તે ભરેલું તઠન.
જમીન બુલથી ખહુ ભરેલી ખરાબ-
ઉડતા દિઠા કંઈ હજારો ઓકાખ ૧
હવે મારા તમજમે માડ મકાન,
થયું ત્યાં એકાએક જખરૂં ઘરૂં
પડ્યો મારો ચુન્ડો ઉડી ખાકમા,
નહિ માડ લશ્કર રહ્યું ધાકમા
ગયો ફાટી તમજ ‘ને ઘટી રસી,
ગજખની હેશત મનમા વસી
કતલ થાતુ દીકું મે લશ્કર તમામ,
ગઇ મારી ફિરતી થયું શુભ નાંમ

દિઠો હર તરફ મે લોહીની નહેર,
ધસી આવતી જાણું કરતી કહેર
પડી મારે કાને એકાએક ધુમ,
જોઇ મે ધરાની લશ્કરની ધુમ
ધસી આવી ઉભા લેઇને કમાન,
હાથોમા નેજા શમશીર મેયાન
ઉઠાવી તખત પરથી મુજને લીધો,
હાથો બે ખાંધીને કેઠો કિધો
ગયા મુજને લેઇ તે લોક ધરાન,
ઉભો કીધો કાઉસ શાહ હરમીયાન
દિઠો તે જગે ખુબસુરત એક જવાન,
વરશ ચોંઢનો તે હતો પેહલવાન.
મને જોઇ ચુસ્સાથી પાડી ખરાડ,
કિંધી શમશિરે મુજ તનની બે ફાડ
જખમના હરકથી કિધો મે પ્રકાર,
થયો ખાત્રમાથી તુરત હું ખિદાર.”
કિધો એકદમ શાહે એવો હુકમ,
ખૂલાવો નજુમી કે ખોલે ભરમ
નમી કુલ નજુમી ઉભા જાણુકાર,
જોઇ ખાત્રે તાસીર થયા ગમખાર
જીવતઢાન ચાહી ને માચી અમાન,
કિધો ભેદ જાહેર ખોલી જખાન:
“ભરમ ખાત્રનો સુણુ શાહે જેહાન,
ધરી ધીર સાંભલ કંઈ ને ખયાન

છે તાસીરમા ખુબ ભરેલો ભરમ.
કહુ લેખ ધુપા લખ્યા જે દરમ
નિકલ્યો છે જગી જે મયદાનમા,
થશે તે ફતેહમદ દુરાનમા
તે જગી બહાધુર-ખખતે જીલદ,
સિકલમા છે સુદર મિસલ એક ચઢ
અગર સગ શીયાવક્ષ કરે જો વ જગ,
થશે તારૂ દુરાન કુલે ખતગ
અગર જગ દુરાનસે વ કરે,
અને તે લડધમે જો શિયાવક્ષ મરે.
થશે તેથી દુરાન ખીલકલ તખાહ,
જશે રાજ તારૂ થશે વ ફનાહ.”

અફ્રાસિયાખના ખાખની તાસીરવું
ખડ પડવું.

સુણી તાસીરે ખાખ અફ્રાસિયાખ,
ઉડો હોરા તેની થયો લાજવાખ
નહી તાખો-તાકત રહી અગમા,
થયો લગ ભારી ખુશી રગમા
કિધી આવી ગસરીવજે એ ખખર
“હકીકત સુણ જગની નામેવર
ખરહમ થાયુ લશકર ખની ખારખર,
થયા કુલે દુરાનીઓ છે ખુવાર
નિકલીયો છે શીયાવક્ષ મયદાનમા,
નથી કોઇ તે સમ દુરાનમા.
સીકલ તેની સુદર, દિસે નૌજવાંન,
ખખમાં છે પુરો રસ્તમ સમાન
ગુરજના જરખથી વટે પાહાડ સર,
પૂકારે ધુજે છે જમીનવું જીગર
પરાગન્હે લશકર કીધુ એકદમ,
હજારોના સરને કિધા છે કલમ
અજખ છે તઢખીર, ગજખ છે કહેર,
જમીન પર ચલાવી લોહીની નહેર

ઠરી ઠીર જગે એક રેહતો નહી,
ઘડીમા લડે હિયા, ઘડીમા તહી
ગજખ છે કે આ કોઇ ઇન્સાન છે,
અકલ મારી જોધને હયરાન છે”(૭)
શીયાવક્ષ સાથ અફ્રાસિયાખે સુલેહ
કરવા માગી.

હકીકત જાણી થયો ખહુ નિરાસ,
દિઠો તેણે ચારો તરફ નાશ-નાશ
કરી ખ્યાલ દિલ માહે કીધો ઠરાવ,
તજ દમ લડાઇ ‘ને કરવો ખ્યાવ
“અગર જો લડુ નહિ શીયાવક્ષ સાથ,
કહી ભીડશે તે નહી મૂજસે ખાથ
થશે મુજ મુલકોમે શાન્તી તમામ,
સુધરશે સુલેથી દુનિયાનું કામ”
કિધો ગસરીવજને તૂરત એ હુકમ:
“જમ કર સુલે દુરત એકદમ
સફરનો વ અસ્ખાખ તૈયાર કર,
વગર હીલે ખાધી લે એકદમ કમર
ખતમ જગ કરો તમ ખની હમસગ,
લખો એક પયગામ રસ્તમ પીલગ
નિકલ વ ઉતાવલથી કરવા સફર,
જમ કર વ બેમૂલ હદીઓ નજર
કહેજે શિયાવક્ષને મારો પેગામ,
મને તારી સાથે છે લડવું હરામ
ચીનથી જહુન તક છે મારી મિરાસ,
નથી રાખતો હુ વધુ એથી આસ
વળી કહેજે રસ્ત મને બે સુખન,
તજ દમ કુસપ, જગ, કર વ ચમન”

૪૯૦૦

ઇફાજતથી રસ્ત મને કરજે નજર,
ને સમજવી સુલેહની કરજે જકર
રવાના વ થા એકદમ ભાઇ જાન,
નિકલી પવન સમ જા વ દુરાન.”

સુલેહ કરવા માટે શીયાવક્ષે અફ્રાસિયાખ સાથ સરતો કરવી.

અફ્રાસિયાખના હુકમને સરપર ચહડાવી, તેના ભાઇ ગસરીવજે તુરત પોતાની સફરનો

૧. ચીનના મુલકોથી તે જહુન (ઓક્સસ) નદીના કીનારા સુધી દુરાની સરહદ કહેવાતી હતી.

અસખાખ તૈયાર કરાવે, અને રસ્તે મે તેમજ શીયાવક્ષ માટે બેમુલ્ય હદીઓ પોતાની સાથે લઈ, જીલ્લા નદી પસાર કરી, બલખમા ધરાનીઓએ નાખેલી જાવણીમાં દાખલ થઈ, શીયાવક્ષની દરખાસ્ત માટે હાજર થયો. શીયાવક્ષે તેને માન સાથે આવકાર દીધો. ગસરીવેળે પોતાના પાદશાહ અક્રાસીયાખનો પેગામ રસ્તે મે તથા શીયાવક્ષને કહી સંભળાવ્યા, અને અક્રાસીયાખે મોકલેલો કીમતી હદીઓ તેણે દરખાસ્તમાં રજુ કરી. આ ભેટ રસ્તે મે તેમજ શીયાવક્ષે કબુલ રાખી, અને સુલેહની સરતો ધડી કાઢવા માટે એક હકતાની મહેતલ શીયાવક્ષે માગી, કેમકે અક્રાસીયાખની દરખાસ્ત ઉપર તેઓ વિચાર કરવા આહતા હતા.

અક્રાસીયાખની દરખાસ્ત ઉપર શીયાવક્ષ અને રસ્તે મે એકમત થયા બાદ, ગસરીવેળે શીયાવક્ષે જાહેર કીધું કે:—“ સુલેહની દરખાસ્ત ઉપર હું તેમજ જેહા પેહલવાન રસ્તે મે એકમતે એવા ઠરાવ ઉપર આવ્યા છીએ, કે પાદશાહ અક્રાસીયાખની દરખાસ્ત કબુલ રાખવી, લડાઈને બંધ કરવી, અને કીનો છોડી દેવો. મગર અક્રાસીયાખની આ દરખાસ્તની પાછલ કાષ્ટ દગો કે જળ કપટ જો ન હોય, તો આ લડાઈથી ઇન્કારને જે નુકસાની થઈ છે, તેના બદલામાં અક્રાસીયાખે પોતાના અતલગના એક સાં ખેશીઓને હમારી નજદીક જમીનગીરી તરીકે મોકલી આપવા, અને જે જે ધરાનના મુલકો તુરાનીઓએ જીતી લીધા છે, તે તુરત પાછા ધરાનને સ્વાધીન કરવા.

આ સરતનો પેગામ ગસરીવેળે તુરતજ અક્રાસીયાખની ઉપર રવાના કરી. અક્રાસીયાખે આ સંઘળી સરતો તરતજ મંજૂર કરી. તેણે તેજ વખતે પોતાના એક સાં નજદીકના ખેશી પેહલવાનોને જમીનગીરી તરીકે શીયાવક્ષ ઉપર રવાના કરી, અને બોખારા, સમરકંદ અને પંજાબના કેટલાક મુલકો, અક્રાસીયાખે શીયાવક્ષને પાછા સ્વાધીન કરી.

શીયાવક્ષે સુલેહનો પેગામ શાહ કાઠિસ ઉપર રસ્તે મે સાથે રવાના કરેલો.

તુરાન સાથે સુલેહની સરતનો પેગામ શાહજાદા શીયાવક્ષે તુરતજ પોતાના આપ કાઠિસ ઉપર રવાના કરવા જેહા પેહલવાન રસ્તે મેને સમજાવ્યું, અને આ અતી અગત્યનો પેગામ કાઠિસ પાસ લેઈ જવા રસ્તે મે પોતે તૈયાર થયો, કેમકે રસ્તે મે સિવાય બીજા કોઈથી પેહલવાન કાઠિસને આ સરતો કબુલવા સમજાવી શકે, એમ તેને લાગ્યું નહીં. રસ્તે મે આ પેગામ સાથે તુરતજ ધરાન તરફ નીકળી ગયો, અને શીયાવક્ષ પોતાના પેદરના દરમાનની રાહ જોતો બેઠો.

પણ રસ્તે મે કાઠિસને મલે તે આગમજ અક્રાસીયાખના ખાખની, અને તે ખાખની તાસીરની ખબર ધરાન જઈ પુગી હતી. આ સમજાને લીધે બ્યારે રસ્તે મે અક્રાસીયાખની સરતો કાઠિસ આગલ રજુ કરી, ત્યારે લેખી કાઠિસે તે સરતો કબુલવા ના પાડી. રસ્તે મે ધણી સમજાવ્યું, કે સુલેહના કરાર મે અને શીયાવક્ષે ધડી કાઢવા છે, અને હવે જો એ કરાર તું નામંજૂર કરશે, તોપણ શીયાવક્ષે તુરાનને જે કાલ આપ્યો છે, તે કાલ તેનાથી હવે તોડાએ એમ નથી વળી એ કરાર ધરાનને લાભકારક છે, કેમકે બુખારા, સમરકંદ, અને પંજાબના મુલકો ધરાનને પાછા મળ્યા.

છે પણ કાઠિયાના ધ્યાનમાં એ દલીલ ઉતરી નહીં, અને રસ્તમ ઉપર તે ગુસ્સ થઇ પુકાર કરી ગાલ્યો કે —

“ખંધ કર એ ખંડવા, ખંધ કર એ વાત,
ખંધ કર જખા તુજની વાહિયાત
ભાવી તે ભોલ્યો નાદાનને,
ખનાલ્યો તે મુરખ, બેધ્યાનને
લિધા સાં અમાનતમે’ ખંડનેઝાદ,
નથી નામે-પેદર જેઓને યાદ,
નથી લેવું મુજને હવે તુ સે કામ,
થયો છે તુ ધરાનને નિમકહરામ
ઠેલેર ને દિલાવર તુસ પેહલવાન,
સાલલી લે માફ શાહિ ફરમાન
સિતાળી કરી જા જગને મેદાન,
ને મોકલ તુ શીયાવક્ષ પાછો ધરાન.
કહેજે તે નાદાનને મારો પેગામ,
નથી રહ્યું તારું લડાઇમે કામ
સોપી કુલ લશ્કર ને અસ્ખાખ તુને,
પડ આવી ધરાનમાં એક ખુને
કહેજે કે ફેરવશે મૂજથી જો સર,
કરશ તારી હાલત હું જરોજખર
નથી રસ્તમની મને દરકાર,
એક તુસ આગલ છે રસ્તમ હજાર”

* * *

ચહરી ઝેન સરમા, મુખ ન એ સુણી,
જનુની થયો સુરવીર તે ગુણી
ગરજ મિસલ શેર મારી પુકાર:
“અરે બેવફા શાહ કર કંઈ વિચાર
શુ જસ પાછલ આપે છે આવો કજસ,
વસે તુ જ જગરમા કજસનો હવસ

મને તારી કંઇની નથી દરકાર,
છે સર સલામત, તો નોખત હજાર
અગર જગી તુસને તુ રસ્તમ ગણે,
તો દુનિયામે રસ્તમ હજારો અને”
ખનીને ગજખનાટ કીધું તુફાન,
ગયો નિકલી ખાદખ વતન સીરતાન

તુરત કીધો કાઠિયો તુસને હુકમ
“જા તુ ખલખળી તરફ એકદમ
જમને તુ લશ્કરનો સરદાર થા,
તુરાનસે લડવા તૈયાર થા
પવન વેજો જા જલદ કરતો ઝરફ,
જમ કર તુ શીયાવક્ષને ખરતરફ
કહેજે શીયાવક્ષને મારો પેગામ,
હુકમ તોડી ઉલટ કીધું છે કામ
કિધા વન હુકમ તુએ કોલો-કરાર,
ગયો ફેરવી સર સત્તા ખહાર
અગર ચાહતો હોય તારી તુ અજુમન,
અને ચાહતો હોય નહિ થવા બેવચન.
તો લશ્કરને છોડી તુ ફરજે ધરાન,
તુસના હુકમને ફેર તુ માન”

* * *

ગયો તુસ પયગામ શાહનો લઇ,
હકિકત શીયાવક્ષને કહી જમ
બેદિલ થયો તે સુણી દિલગીર
નાખુશ થયા કુલ રપ્રીકો, અમીર
“અગર કોલર આપીને હું તોડુ છું,
તો ચઢદાનથી મુખ હું મોડુ છું

૧ રસ્તમે જમીનગીરી તરીકે અફ્રાસીયામ પાસથી મગાવેલા એક સો પેહલવાનો માટે કાઠિયા આ ઇચ્છારો કરે છે, કે ‘એવા એક સો આદમીઓને તુએ જમીનગીરી યાને અમાનતમાં લીધા છે, કે જેઓ પોતાના ખાપ કોણુ છે, તેના નામો વટીક જાણુતા નથી, યાને હરામ જુનીયાદના છે.’ ૨ આપેલા કોલ તોડવામાં કવો જોખમ સમાયલો છે, તે બાબે મેહર યસ્તમાં વિગતવાર દરજાવેલું લખાણ મલી આવે છે. ૩ મોડુ છું યાને ફેરવું છું

જો ફરમાને પેદર ખૂરાઈ કરૂં, અગર છોડી લશ્કર જાઉં ઇરાન,
જગતમા જીવીને મૂઝાઈ મરૂં સોઢાબેહ કરશે નવું કંઈ ઘડાંન”
નહી માક કરશે યુનાહ ચઝહાન, કરતો તે મનમા કંઈ કંઈ વિચાર,
વચન આપી તોડુ જો મારી જખાન પડે સુજ કંઈખી નહી એક સાર
ચલન મારી કરશે ન ચઝહા પસન, બુલાવી રફીકાને જો હીલજન,
જગત મૂજ વચનને ન દેશે વજન બહેરામ, અને ઝગ-ઝે-સાવરાન
તનાહીમા મસલત કિધી તેઓ સગ,
દેખાડે છે કિસમત નવો ડાઈ રગ

શીયાવક્ષે પાદશાહ અફ્રાસીયાખ ઉપર પચગામ મોકલાવેલો.

પોતાના જો દીવાનન રફીકા, બહેગમ, અને ઝગ-ઝે-સાવરાનને શાહ કાઢિસના પેગમની તમામ હકોકતથી જાણીતા કીધા, અને એવા સંજોગ વચ્ચે કેવી રીતે કામ લવુ, તેના સેવટ ઉપર અંતે શીયાવક્ષે આવ્યો શીયાવક્ષે કહ્યું કે—“સુલેહના કરાર મંજૂર કરાવવાનું મેં અફ્રાસીયાખને જણાવ્યું હતું સુલેહ કરવી યા લડાઈ ચાલુ રાખવી, તે લશ્કરના વડા સીપાહસાહાર તરીકેના મારા એધાની રૂએ માફ કામ હતું અને તેથીજ મેં અફ્રાસીયાખને એ કરાર મંજૂર રહેશે એવો કાલ આપ્યો હતો. પણ હવે જો મારો આપેલો કાલ ફાકત જાય, તો બવીશમા મારા સુખન ઉપર કોઈખી ઇનબાર રાખશે નહી”

શીયાવક્ષે પુરતો વિચાર કરી એવા સેવટ ઉપર આવ્યો, કે શાહા કાઢિસના હુકમ પ્રમાણે ઇરાની લશ્કરની સરદારી તુસને રવાઈન કરી દેવી, પણ એવા સંજોગ વચ્ચે ઇરાન જવું તેણે પસંદ કીધું નહી

શીયાવક્ષે પોતાના રફીક સાવરાનને ફરમાવ્યું કે મારો એક રકકો તું એકદમ પાદશાહ અફ્રાસીયાખ પાસે તુરાન લેઈ જા શીયાવક્ષે તે રકકામા પોતાની સખલી હકીકત લખી પોતાની હાલત દરશાવી, અને પોતાનો કેલ તે અદા કરી શકતો નથી, માટે તેણે પોતાની લાચારી જણાવી પોતાનો સુખન હેકલ પડયાવી હવે તે પોતાના બાપ કાઢિસ પાસે ઇરાન જવા આહતો નથી, અને તેના કોઈથી બચવા, તે તુરાન આવી વસના રાજી છે એવું તે રકકામા તેણે જાહેર કીધું

એ રકકો તેમજ અફ્રાસિયાખે જામીનગીરી તરીકે મોકલાવેલા એક સો પેહલવાનોને શીયાવક્ષે સાવરાન સાથે તાકીદે તુરાન રવાના કીધા, અને પોતે અફ્રાસીયાખના જવાબની ઇતેજરીથી રાહ જોતો બેઠો

આ રકકો મલતાજ, અને તે માહેલી બાબત બધવા પડી અફ્રાસીયાખની ખુશીનો પાર રેખો નહી શીયાવક્ષેનો રકકો વાચતાજ અફ્રાસીયાખે જવાબ આપ્યો કે.—“હું તારા પેદર સાથે સુલેહ કરવા માગતો નથી, પણ તારી સાથે સુલેહ કરવા માગુ છું. માટે તારી દરખાસ્ત હું મોટી ખુશી સાથે કબુલુ છું તુરાનમા તારે માટે હમો દરેક સગવડ કરીશુ આખું તુરાન તારી ખીદમતમા હાજર રહેશે, અને તુને હું મારા ફરજદ કરતાંખી વધારે વાહલથી મણુશ જ્યારેખી તું મારા પેદર પાસે પાછો જવા માગશે ત્યારે હું તુને બાઇજતથી રવાના કરીશ. * * *

અફ્રાસીયાબનો આ પેગામ, ઝગ-એ-સાવરાને વીજળીની ઝડપે શીયાવક્ષને પોહાયાડયો શીયાવક્ષ આવા સતોશકારક જવાબથી જોટલો ખુશી થયો, તેટલોજ તે દલગીરથી થયો.

અફ્રાસીયાબનો જવાબ મલતાજ શીયાવક્ષે પોતાના યોધાનો તમામ અધીકાર અને અખત્યાર તુસને સ્વાધીન કીધો, અને પોતાની સાથે પોતાના માનીતા ત્રણ સો સવા રોને લેઇ જીહૂન નદી પસાર કરી, તે અફ્રાસીયાબના મુલક તરફ જવા નીકળ્યો. પણ જવા આગમજ તેણે પોતાના પેદર ઉપર નીચલો ફકો લખી રવાના કીધો.

“મુજ પર જનમથી પડયો છે સિતમ, જળખને અલમનો નથી કાઇ ગમ તુજના અમલમે નથી જોયુ સુખ, પડયાં તુ થી મુજ પર હજારો છે દુ.ખ. હગારી સોદાબેહથી ગાફેલ ખની, દીકરાની કિરતી ન આપે ગણી ખની એક ઓરત થકી ખેરહમ, કિધો મુજ કજનો જરાખી ન ગમ હતો દાદગર મુજને મહેરખાન, કિધી એહે-આતશ પાણી સમાન | છતી જગ કિધા મે તુરાંની ખુવાર, સુલેહના કિધા મે કાલો કરાર શુ આ તેનો ખદલો, આવુ ઇનામ, રહ્યુ નહી વફાઇનુ દુનિયામે નામ, રહી રાસ્તીની ન તુજમે નિશાન, ને દીકરાની મહોબતની નહિ પિછાન રખે રહેતા મતરઇના એવા ખસમ, કે ફરજન્દથી ફેરવે પોતાની ચશમ સલામ એ પેદર તુને મારા શાહ, મે દુશમનની લીધી છે ચારી પનાહ (૩)

શીયાવક્ષનું તુરાન જઇ પુગવું

જીહૂન નદી પસાર કરી, પોતાના માનીતા સવારો સાથે શીયાવક્ષ તુરાનમાં દાખલ થયો. તુરાનમાં દાખલ થતાજ શીયાવક્ષને તુરાની રમ્યતે મોટા માન અને મોટી ધામધુમથી વધાવી લીધા શેહરમાં દાખલ થતાજ જર અને ગોહરનો તેના ઉપર નેચાર થયો, અને તુરાની રમ્યતે ખુશાલીના પુકાગેથી શીયાવક્ષને વધાવી લઇ, શેહરને ગળવી મેથ્યુ અફ્રાસીયાબે એક જાહેર દરમાર ભરી, પોતાના તખતની પાસે એક ખાસ ઝરીન સોનેરી તખત મુકાવી, તે ઉપર શીયાવક્ષને બેસાડી તેને માનની નવાજ્યો, અને શીયાવક્ષની ખુબસુરતી અને ત્પશોષની તેણે જાહેરમાં જળજળ તારીફ કીધી.

શીયાવક્ષનાં શાહજાદી શીરગીઝ સાથે લગ્ન થવાં.

તુરાનમાં શીયાવક્ષને જઈ વસ્યાને એક વરશ વહી ગયુ એ મુદત વહી ગયા પછી, પીરાન^૧ વજીરે શીયાવક્ષને કહ્યુ કે —“શાહજાદા શીયાવક્ષ, પાદશાહ અફ્રાસીયાબની નજરમાં તુ બેશક એટલુ બધુ માન બોગવે છે, કે તેટલુ માન દરબારમાં કોઇને મલતુ નથી પાદશાહને તારી એટલી બધી તો મોહબત લાગી છે, કે ઉધમાં પણ તે તુને બણીક વાર યાદ કરે છે હવે તુને ઘટે છે કે કોઇ લાએજ બાનુ સાથે સુખ અને ચેનમાં વસે. પાદશાહ અફ્રાસીયાબના મેહેલમાં ત્રણ ખુબસુરત બેટીઓ છે, જેઓ ફરેદુનના ખાનદાનથી ઉતરેલી છે તે ત્રણ નાજનીનોમાંથી જેખી એકને તુ પસંદ કરે, તેની સાથે તારી શાદી કરવાની હુ તજવીજ કરું. * * *” વજીર પીરાનની સમજાવટથી શીયાવક્ષે અફ્રાસીયાબની બેટી શીરગીઝ સાથે શાદી કરવાની પોતાની ખાએજ પીરાનને જણાવી

પીરાન વઝીરે આ ખુરા ખમર પાદશાહ અફ્રાસીયાખને જણાવી, પણ અફ્રાસીયાખે એ લગન માટે સફ ના પાડી પીરાનન જણાવ્યું કે — ‘મેં એ વાન ઉપર અગાઉ પણ વિચાર કરીવા હતો, અને પાછલરી તે વિચાર છોડી દેવાની મને દુ ખમરી ફરજ પડી હતી, કમક નજુમીઆએ એરી આગાહી કરી છે, કે ‘માગ નમીગ માર તાજ, તખત અને મારો મુલક તથા ખજાનો વેરાન કરી માગ જવનો વાન કરશે’

પણ અફ્રાસીયાખના વિચારો વઝીર પીરાનની સમજાવટ અને ફલીલ આગલ ટકી શક્યા નહી, અને અને અફ્રાસીયાખે પોતાની બેડી શ્રીરંગીજીને શીયાવક્ષ સાથે લગનના ગાઠવી બેડી આપવા કબુલ કરીધું

શીયાવક્ષ અને શ્રીરંગીજીના લગન તુગનમા મોગી ધામધુમથી થયા. અફ્રાસીયાખે પોતાની દીકરીના લગન પ્રસંગે શીયાવક્ષને બેસુમાર ગજ અને માલ બેટ તરીકે આપ્યો, અને પોતાની રાજધાનીવાલા શહેરથી ચીનના દરીઆવ સુધી આવેલા મુલક માહેલા તમામ શહેરો, લગનની ગીત તરીકે તેને બેટ આપ્યા શહેરમા. એ પ્રસંગે રજરાગ અને ધામધુમનો પાર રહ્યો નહી. ગ્યાખા શહેરને જઆફત આપવામા આવી, અને તે જઆફત આઠ દિવસ સુધી ચાલુ રહી

શીયાવક્ષની સફર

આ ખનાવને એક વરસ વહી ગયા બાદ, શીયાવક્ષ પાદશાહ અફ્રાસીયાખની સુચનાથી પોતાને બક્ષસ મહેલા શહેરો નજરે બેના માટે સફરે નીકળ્યો બાલુ શ્રીરંગીજીને તેણે પોતાની સાથે લીધી, અને એક માટા જપકાદાર રસાલા સાથે તેઓએ પોતાની સફરની કુચ શરૂ કરીધી

સફરની મ જલ કરતો શીયાવક્ષ પોતાના રસાલા સાથે એક રોજ એવી જગ્યાએ જઈ પુગ્યો, કે તે જગો બેતાજ તેનું દીલ બીલકુલ ખુશ થઈ ગયું. આ જગ્યાની ચોતરફ નજર કરતા શીયાવક્ષને તે ઘણીજ પસંદ પડી, અને જેમ જેમ તે જગ્યાને તે વધારે બેતો ગયો, તેમ તેમ તેની તખીયત વધારે અને વધારે ખુશ થતી ગઈ હીયા તેણે પોતાનું વન કરવાનું પસંદ કરી કુ હીયા શીયાવક્ષે એક સુદર શહેર વસાવ્યું, અને એક ગજાર મોટો કીચો બધાવ્યો, અને પોતાને વાસતે એક મેહલ બાધી તેમા વસવાનો વિચાર કરીવો. એ મથક તવારીખમા “કંગદેઝ” ને નામે જણાયલું છે

દુનિયાની નાપાયદારી-દારતાને કંગદેઝ.^૧

કરૂં કેજે શીયાવક્ષનું હું બચાન, જમાનાની રેલ માહે ઘસડાઈ જગત,
કિંકુ યાદ અવસ્તામા છે જે મકાન | થયા તાનમે કુલ તણાઈ જપત.

૧ અવસ્તામા એ જગ્યાને ‘કંગદેઝ’ કહે છે કહે છે, કે હિયા શીયાવક્ષે એક અજીત કીલ્લો બાધ્યો હતો એ શહેર તેણે અતી રાણકદાર બાધ્યું હતું. બુનદેહશ પ્રમાણે ‘કંગદેઝ’મા પાદશાહ ગુસ્તારપનો બેટો પેશાત ન, જે પેમર હજરત જરથોસ્ત સાહેબને હાથે અમીંગી પામ્યો હતો, તે હજી હકીકત હતો કહેવાય છે. કંગદેઝને અવસ્તામા પણ યાદ કરીધો છે. (શાહનામું કુતાર બીરાદરી)

ગયા શાહોના કાહ તાજે તખ્ત,
ગયા ક્રિયાનીઓનો કહા તે વખત
ગયા કાહ ખારા હિલાવર સવાર,
ગયા કાહ ન્યાગાનો જગ આશકાર
ગયા કાહ હકીમો ભરમ જાણકાર,
ગયા કાહ તવારીખનવેશ યાદગાર
૫૦૦૦

ગધ કાહ કોમળ નૂરી નાજનીન,
સરોદે મનોહર માહેજખીન

*

ગયા કાહ તે આબેદો^૧ કુહે વતન,
પાહુડી વતનમા જે કરતા ચમન
ગયા કાહ કીરતી ભરેલા મહાન,
ગયા કાહ જે લડતા સિહની સમાન
સુતા જઇ તે સઘળા મળી ખાકમા,
મિછાના કિધા મીટી-એ-પાકમા
સિવા જેણે નેકી કિધુ ના કંઈ,
ભલો તે સિવા કોઈ ખલકમા નહી

*

આ ખાકસાર લેખક પોતા માટે ગમ કો છે —

ઉભર બહુ ગુમાવી કરી બહુ તરંગ,
ગયા છોડી સરવે સાથીઓ સંગ
જશે તુ ખી ફુનિયા તણ એક દન,
આ ફાગી નથી તારૂં કાયમ વતન
વખત રજો રાગે કિધા બહુ પસાર,
તે દાહડા રહ્યા નહી,ઓ પરવરદેગાર
ગયા કુલ જવાની ને બેખનના દન,
હિસે આજ ડોલા ધુરંદુર કંદન
જવાની રૂઆનીના દિવસો ગયા,
કરતાંતા સહુ કોઈ મોહખત-મયા

*

સદા ધન બેખન કદી નહિ ઠરે,
જવાની ઉતરતા બેખન મરે
યુલ 'ને ગુલાબો કરમધ ગયા,
જગલી ધતુરા કુલધ રથા
દાનાવો થાયા જમાનાથી ચુર,^૧
જીવતા જગતમે રહ્યા બેશકુર^૩
ભલા ભાઈ ના કર તુ દોડધામ,
પલકમા જવુ છોડી છે આ મુકામ
જે ઘર થાતાંતા છર્તીસ રાગ,
પડ્યા આજ ખાલી વસે ત્યા કાગ

*

*

હવે કંઈ બેબનુ કથુ દાસ્તાન,
હકિકત સાબલ ધરીને ધિયાન
ખનાવી દિધુ તેને પાહુડી ચમન,
કિધુ ત્યા શીયાવણે કાયમ વતન
હતી તે જગાની એવી હવા,
તખિયત રહેતી ખીલકૂલ સવા
હવ નહી દરદ ને બિમારીનુ નામ,
પડતુ કદીખી દવાનુ ન કામ
રહેતો સદા ત્યા વસતનો બહાર,
નિરમળ નીરના બરા ઠાર ઠાર

ખનાવી દિધો ત્યા ખાન ઇરમ,
ખાગો ખગીયા કદમ હર કદમ
મહેલો હવેલી દિસે ઠામ-ઠામ,
નહેરો'ને નાળા 'ને સુદર હમામ
હતી નહી ગરમા કે સરદી સદા,
દિવજીશ રહેતી કાયમ હવા
ચારો તરફ ત્રીસ કરસંગ હતા,
ભરી ખુબ લીસોતરીની ઘટા.
જમીનથી હતો બહુ બલદ તે પાહાડ,
ઉચો હતો દોઢ ફરસંગ આખાદ

૧. પાહાડોમા વતન કરી રહેલા પરદેજગારો. ૨ જમાનાથી ચુર થયા, યાને જમાનાએ જેર કીધા, યાને મરણ પામ્યા. ૩ બેશકુર યાને શરમ વગરના માનસો, જેઓએ ઉપકારનો બદલો અપકારથી, અને જસનો ગદલો કજસથી વાલ્યો હતો.

તુરાનનો પાદશાહ અફ્રાસીયાબ

“રહો જગમા નહી ઓઢાકી જીલમ,
યષ્ટ શાહી તેનીથી એક રાજ ખતમ”

* * *

“અદીતુ જમીનમા તુ રાપે છે ઝાડ,
હમશે કિનાનાના ફળ બેશુમાર”

(જુલો પાટ ૧૩૪)

એક આ જગો ખુશ થયો નેકનામ,
હતી તેને લાયક કરવા મુકામ
લિધો ઘેરી કિલ્લાથી તે પાહાડને,
ખર લાવીયો દીલ મુરાદને
વસાવી શેહરને કિધુ શુલ્જનર,
થયુ દુનિયામે ખડુ આશકાર
નિસબિન વસી ત્યા કરે સહુ રગ,
કહ્યુ “એ જગાને કહે દેઝ-કંગ”
કિધો એક તૈયાર ત્યા રગમહેલ,
માગો ખગીયાની ખડુ રેલ છેલ

શુલાખ, સમ્મલ, નરગેસ લાલ,
ખુશખો કુલોની કરતી કમાલ
મહેલની દિવાલે કિધો સણુગાર,
ન્યાગાનોના ચીતરાવી ચિતાર.
કોખાદ,^૧ કાઉસ,^૨ અને જલ^૩ નેક,
ફસત મ, ગોફરેઝ, ખીજ અનેક.
સિકલ એક કરતો વતનને ચાક,
કહે કોણને જમ દીલની મુરાદ
વત નની નિરાસી, પેદરનો પીયાર,
મનને જલાવીને કરતો એજાર.

કહી ગમ કરી ખાતો ગમને તે વીર

હુકમ અશમેથી વેહતા'તા નીર (૭)

કંગદેઝની તારીફ અફાસીયાએ સાંભલી તેણે ગસરીવેજને

શીયાવક્ષની પાસે મોકલવો

કંગદેઝની રચના અને આખાદીની તારીફ જ્યારે અફાસીયાએ સાંભલી, ત્યારે તેણે ગસરીવેજને ફરમાવ્યું, કે એક બેમુલ નજરાનું તૈયાર કરી શીયાવક્ષને મુખારકખાદી આપવા ‘કંગદેઝ’ તરફ, તેને નીકલી જવું એક વેરાન જગ્યાને શીયાવક્ષે બાંધે બેહસ્ત જેવી પુલવાડીમાં ફેરવી નાખી છે, અને શ્રીરંગીઝને ખાતર તેણે એક એવો મેહલ બાંધ્યો છે, કે જેણી બેડી હોય એમ પીરાન પણ માનતો નથી. માટે તુ જા, અને શીયાવક્ષને તેના આ કામ માટે મારી તફરથી મુખારકખાદી આપી, એક હદીઆ નજર કરી આવ.

ગસરીવેજની અદેખાઈ અને તેના કારસ્તાન

એક પરદેશી પેહલવાન ઉપર પોતાના બાઇની એટલી બધી મોહબત એક, કારસ્તાનથી બરેલો ગસરીવેજ પોતાના દીલમાં અદેખો થવા લાગ્યો તેના દીલમાં અદાવતની ઘીગારી પડી, અને તે ઘીગારીમાંથી વેરતુ બડક સલગી ઉઠ્યું

ગસરીવેજે અફાસીયાએ શીયાવક્ષને માટે લા ભેરવુ.

અફાસીયાખના હુકમ પ્રમાણે ગસરીવેજ કંગદેઝ તરફ નીકલી ગયો, અને શીયાવક્ષને તે જમ મળ્યો પોતાના બાઇ શાહ અફાસીયાખની મુખારકખાદીનો પેગમ તેણે શીયાવક્ષને નજરાના સાથ પોહચાડ્યો શીયાવક્ષ આ નજરાનાની બેટથી ધણોજ ખુશી થયો, અને ગસરીવેજને પોતાના મેહમાંન તરીકે બાઇજત મેહલમાં રાખી, તેની ઇફાજત કીધી. શીયાવક્ષના મેહલની રચના, શેહરમાં તેણે કરેલા સુધારા, અને શીયાવક્ષની જાહેજલાલી બેઈ, ગસરીવેજ પોતાના મનમાં ધણોજ બળવા લાગ્યો જ્યારે કંગદેઝથી ગસરીવેજ પાછો તુરાન ગયો, ત્યારે તેણે અફાસીયાખને જણાવ્યું કે —“અએ શાહ, તુએ શીયાવક્ષ માટે

૧. કોખાદ, ખુનદેહશ તેમજ શાહનામામાં એને કએકાખાદને નામે ઓળખાવ્યો છે. જો કિયાનીઆન વક્ષનો સ્થાપનાર હતો. (૩૦ છ. જ મોદી) ૨ કાઉસ, શાહનામામાં એને કએકાખાદનો ઓકરો ગણ્યો છે ૩ જલ, જેહા પેહલવાન રસ્તમનો બાપ

જે આશા રાખી હતી, તે ખીલકુલ ફેકટ ગઇ છે અને તેની રીતભાત ઉપર ખીનકુન ભરમે આવતો નથી અગાઉના જેવો તે મીલનસાર અને માનો નથી તે ધણોજ ફેરાઉન સન્કશ અને તુમાખી થઇ ગયો છે. પાદશાહ કાઉસના એક કાસદને મે ધરાનથી શીયાવક્ષ પાસ આવેલો જોયો, જેની સાથ તે લાખો વખત વાતચીત કરવામા રોકાયો હતો તપાસ કરતા અને એવી ખબર મળી છે, કે શીયાવક્ષે કમ દેઝમા એક મોટું લશકર એકઠું કરી રાખે છે, અને જે વખત જાય છે તેમાં તે તુરાન ઉપર ચઢાઈ લાવવાનો વિચાર રાખે છે ”

ગસરીવેજને મોહડેથી આવા સમાચાર સાંભળી, અફ્રાસીયાબ વિચારમા પડ્યો, અને બોલ્યો કે -“ભાઈ ગસરીવેજ, તુએ આપેલી ખબર જો કે બરવખતની છે, મગર શીયાવક્ષ પોતાનું બાપીકું વતન, દેશ, અને ખેશ છોડી, મારે આસરે આવી વસ્યો, અને મે તેને મારા જમાઇ તરીકે સ્વીકારી, ખખતો અને મુલક આપી સગાઈનો ગાઠ બાંધ્યો, અને હવે હું તેની સાથ બુરાઇ કરૂં, એ બનેજ નહીં બેહતર તો એ છે, કે હું શીયાવક્ષને તેના આપની પાસે રવાના કરૂં ”

પશુ અફ્રાસીયાબની આવી વધાણુ ગસરીવેજને ગમે ઉતરી નહીં, અને તેથી તેણે અફ્રાસીયાબને વધુ બમાવવાની તજવિજ કરી કહ્યું કે:-“ આરી ગભીર બાબતને તુ એટલી બધી નજીવી ના જણુ તુ જો શીયાવક્ષને તેના બાપ પાસે રવાના કરશે, તો જરૂર તે આપણો મુલક વેરાન કરશે શીયાવક્ષ તુરાનની અંદર તેમજ બાહારના તમામ રાહદારથી જાણીતો છે, તેમજ તુરાની લશકરની નખલાઇ અને કારસાજથી તે પુરેપુરો ખબરદાર છે, અને જો તે ધરાન ગયો, તો ખેશક રૂતમની મદદ લેઇ તુરાનની શાહી જરૂર તારાજ કરશે માટે આવા સંજોગ વચે શીયાવક્ષને ધરાન જવા દેવો નહીં જોઈએ બેહતર તો એ છે, કે કમ દેઝથી તેને હિયા બોલાવી કેદ કરવો, કે જેથી તુરાનની શાહી વેરાન થતી બચે, અને તુરાન ઉપર તે હુમલો કરતો અટકે ”

ગસરીવેજનું કારસ્તાન ! અફ્રાસીયાબે શીયાવક્ષને પોતાની પાસે બોલાવી લાવવાનું ફરમાન કેહવડાવવું.

“કહું ભાઈ બોલી શુ બ્યાદા જખાન, બનીયો છે શ્યાવક્ષ બહુ બહુમાન નથી તેની આખોમે રહ્યાં કંઈ શરમ, બુલી તારી મહોબત, થયો બેરહમ ફુખતર ફિરગીઝ લખતે જીગર, જીગરથી ફીદા છે શ્યાવક્ષ ઉપર મળી સગ બાવિદ કિધો છે વિચાર, કરે તારી શાહી ને અમલ ખવાર કરી મુલક તારાજ તુરાનનો, ઉડાવે તે યુન્દો ધરાનનો બે લખતો અગર લ્યાથી શ્યાવક્ષ જશે, જરૂર તારો વેરાન મુલક થશે

ખિગાનને કીધો તે તારો સગો, સીનામે કીધી તે તેની જગો. અફસોસ નહીં ચેતીયો તુ શાહ, કુશમ નને આખી તે તારી પનાહ કંધ્યા છે દાનોવોએ આ સુખ ન કે ધરમાથી નિકલી ગયલા પવન ને બધ કરવાનો નથી કોઇ ઇલાજ, રખે થાય કુશમ નથી તુ પરાજ.” (10)

* * *
આ કિતના ઉપર શાહ ગયો મોલવધ, સમજ્યો નહીં ભાઈની તે ઠગઇ. હુકમ ગસરીવેજને કીધો એકદમ:
“લઇ જા તુ પયગામ કગદેઝ ગમ કહે જઇ શીયાવક્ષને મારી સલામ, ને સમજાવી કહેજે મારો પયગામ.

અશમ છે ઉમેદવાર બેવા દિદાર,
મલવા તુને શાહ છે ઇન્તેજાર
૫૧૦૦

કુખ્તર ફિરંગીજી આખોતુ તુર,
તેળી પડી છે, મુહત થાઇ દુર
ભલે લઇ ફિરંગીજી હિયા તુ સિરાર,
ખુશી દિલ થશે બેઇ રોશન દિદાર.
હિયા આવી મારો થા મહેમાન,
મળી સગ દરશુ હિયા ખાનખાન
રહી સાથ થોડા દિવસ તુ ગુજાર,
ખાદમ ભલે કંગદેઝે સિધાર”

આ પચગામ લઇને તે નિકલી ગયો,
ઉભોળી રાહમા નહી તે રહ્યો.
મળીને શીયાવક્ષ કીધુ નમન,
કિધા તેણે આહુ કરુદ-ફન.
પૂગાડી શ્યાવક્ષને પેગામ ખાસ,
મનાવી મેળવી લિધો વિશ્વાસ.
ખુશી થાયો શ્યાવક્ષ સુણીને ખખર,
મળવા શાહને થયો બેસખર
તુરત તેણે હુકમ કીધો સિતાખ
તઇચાર કુચનો કરો આસખાખ.

ગસરીવજે શીયાવક્ષને નવો ફરેખ આપવો.

શીયાવક્ષનો કુચ કરવાનો ઈરાદો બેઇ ગસરીવજે વિચારમા પડ્યો, કેમકે તેણે શીયાવક્ષને ફસાવવા જે કરતુકની જાળ બિછાવી હતી, તે જુનીજ હતી ગસરીવજે જોયુ, કે અગરજે શીયાવક્ષ અફ્રાસીયાખના પેગામને માન આપી તેની પાસે તુરાન જશે, તો તેની રચેલી બાજી બીલકુલ બગડી જશે એટલા માટે ગસરીવજે શીયાવક્ષને તુરાન જતો અટકાવવાનું નવું કાવતરું રચવા માડ્યું તેણે શીયાવક્ષને સલાહ આપી, કે-“ખુસાફરી માટે એટલી ઉતાવળ કરવાની જરૂર નથી” શીયાવક્ષે જવાબ દીધો કે-“મારે દીવ શાહ અફ્રાસીયાખને મળવા તલપી રેલું છે, અને તેના સખુનોને માન આપવાની મારી પેહલી ફરજ છે”

આ જવાબ સાંભળતાજ ગસરીવજે પોતાના કરતુક ચલાવવા રાજ કીધા તેણે શીયાવક્ષ તરફ બેઇ દયા અને પ્યારનું ડોલ ધાલી, આખેમા આસુ લાવી રડમસ અવાજે કહ્યું કે-“મારા ભાઇ અફ્રાસીયાખની ચાલ ઉપર મને અફસોસ કરવો પડે છે. શીયાવક્ષ મને તારી દયા આવે છે મારો ભાઇ અફ્રાસીયાખ એક એવું હીયકાર કામ કરવા તૈયાર થાય છે, કે જેથી મારા ખુશોર્ગ ખાનદાનની કીરતીને કલક લાગશે. શુ કહુ શીયાવક્ષ, ખરી હકીકત તારી આગલ બોલતા મારી જખાંન લરજે છે. અફ્રાસીયાખનો વિચાર તુને તુરાન બોલાવી કેદ કરવાને છે તેથીજ હુ તુને તુરાન જતો અટકાઉ છુ. શીયાવક્ષ, હાલ તુરત શાહનો ગુસ્સો નરમ પડે ત્યા સુધી તું હિયાજ રહે. હુ પોતે તુરાન જઇ શાહને સમજવી કહીશ કે બાંનુ શ્રીરંગીજી બિમાર છે, તેથી હાલ તુરત આવી શકે એમ નથી”

આ ફરેખથી શીયાવક્ષ બોલવાયો, અને કહાયો ગસરીવજેના સમજાવ્યાથી શીયાવક્ષે અફ્રાસીયાખ ઉપર તેવીજ મતલબનો એક રૂકો લખી ગસરીવજેને સ્વાધીન કીધો, અને કરતુકી ગસરીવજે તે રૂકો લેઇ અફ્રાસીયાખને પોહચાડવા એકદમ તુરાન તરફ નીકલી ગઈ કેમનસીયે શીયાવક્ષે ગસરીવજેને પોતાના વફાદાર રશીક તરીકે મળી લીધો.

ગસરીવેળે અક્રાસીયાબને ભંભેરવો.

કમ દેઝથી નીકલી પવન વેગે ગસરીવેળ તુરાનમા શાહ અક્રાસીયાબને જઈ મળ્યો, અને શીયાવક્ષનો રૂકો અક્રાસીયાબને તુરતજ સ્વાધીન કીધો. રૂકો પુગાડી ગસરીવેળે પોતાના શીતુર ચલાવ્યા તેણે કહ્યું કે, “આજે શાહ, તુરાન ઉપર આક્રમણ વાદલ ધેરાવા માડ્યું છે શીયાવક્ષની આખોમાથી શરમ ખીલકુલ નીકળી ગઈ છે કમ દેઝમા તેણે મને મોટું અપમાન કીધું છે તારો પેગામ વાચવાની પણ તેણે દરકાર કીધી નહી. દરબારમાં તેણે મને એક ખુનામા બેસવા માટે જગા આપી તેણે એક મોટું લશ્કર જમાવ કરવા માડ્યું છે, અને તુરાન ઉપર ચઢાઈ લાવવાની તૈયારી કરવામા તે રોકાયો છે” આ વાત સ્તબ્ધતાજ અક્રાસીયાબના મનમા ગુસ્સો ભડકી ઉઠ્યો, અને શીયાવક્ષની સામે લશ્કર લઈ જઈ તેણે તેને પકડવા એકદમ હુડમ કીધા. એ લશ્કરની સરદારી તેણે ગસરીવેળને આપી, અને હુકમ મુજબ ગસરીવેળ તે લશ્કર લઈ કમ દેઝ તરફ જવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો.

શીયાવક્ષની સરજત.

અક્રાસીયાબનું લશ્કર કમ દેઝ તરફ ધસ્યું આવે છે, એવી ખબર જ્યારે શીયાવક્ષને મળી, ત્યારે તેની ખાત્રી થઈ કે ગસરીવેળે તેને અક્રાસીયાબને વીશે ખબર આપી હતી કે “તે તેને કેદ કરવા માગે છે” તે ખબર ખરી પડે છે તુરાની લશ્કરના ધરી આવવાની નાખુશ ખબર શીયાવક્ષે તુરતજ શીરગીઝને જાહેર કીધી તે નેક બાનુના ગભરાટનો પાર રહ્યો નહી. આ ન ધારેથી આક્રમણથી પોતાના ખાવિદને બચાવવા માટે શીરગીઝે એકજ ઇલાજ, તેને નહસાડી મુકવાનો જોયો. તેણીએ શીયાવક્ષને તેનો જીવ બચાવવા ધણુથી સમજાવ્યું, પણ શીયાવક્ષે શીરગીઝને એકલી મુકી જવા ના પાડી. શીરગીઝથી શીયાવક્ષની સાથે નહાસી જવાય તેમ હતું નહી, કેમકે તે નેક બાનુ તે વખતે હમેલદાર હતી, અને તે સમયે રસ્તાની મુસાફરી અને ઠાક, તે નાજુક નાર ઉઠાવી શકે એમ હતું નહી. શીયાવક્ષની સરજત બદલાઈ જવાનો વખત આવી લાગ્યો હતો, એમ તેણે હવે નહી જાણ્યું. શીરગીઝના વિલાપનો પાર રહ્યો નહી (11) શીરગીઝના વીલાપ જોઈ શીયાવક્ષે કહ્યું કે—

“હગલખાજ ગરદિશનો છે ધરમ,
ઘડીમા હસાવી ને પાડે સિતમ
ઉભુ આવી રહેશે લશ્કર તમામ,
નથી કોઈ મદદગાર કે આવે કામ
તણ કેમ જાવુ તુને સુલખાન,
થતી કેમ નહી આ જમીન મુજ કંદેન
નથી કોઈ જીવણ જગમે સદા,
હંદેન છે આખર, અમીર કે ગદા.”

થયુ તે થયુ, ના થયુ નહિ થશે,
ગયુ તે ગયુ, જે રહ્યુ તે જશે.
કજા જોઈ મારી તુ ના ગમ કર,
ધરી હામ હિમત ગમ કમ કર
વફાદાર મહાજુમ તુને છે સલામ,
સલાલી લેજે પેદર સાથ કામ
ના થા તુ દિલગીર અએ જાનેમ ન,
જરા તુ સુણી લે છેલ્લા સુખ ન.

જનશે પીસર એકે તુ ખુખરૂ
જરૂર રાખજે નામ 'કચ્છેખુશરૂ' ૧
નથી મારી જીવવાની કંઈખી વડી,
જરાખી ન કરતી ગમ સુજ ઠંકી
સદાની નિન્દમા નચિત હું પડશ,
તુરાની જ-લાદોથી હું મરશ
જફા પાડશે તારો તૂજ પર પેદર,
થશે તારો પોરાંન-પીર રહેખર
થશે તારો બેટો જગત આશકાર-
કચ્છેખુશરૂ પાદશાહ નામદાર
કિનો મારો લેવાને ખાધી કમર,
નિકલશે મયદાને મારો પિસર

લલા મારા સાથી હવે હિયાથી જા,
ચરાગાહે ૩ જધને છુટો તુ થા."

મને કર તુ મહાખુખ છેલ્લી સલામ,
પુરૂ મારૂ થાયુ છે ગેતીમાં કામ" (12)

* * *
કુટી સર ફિરંગીજ રડે આર આર,
કહા જાય શીયાવક્ષ તજી દિલદાર.
ગયો ત્યાથી શીયાવક્ષ બેહજાદ ૨ પાસ,
સીનામે દાખી રડતો નિરાસ
કહ્યું તેણે હલવે રહી કાનમા
"બેહજાદ સુખન રાખજે ધ્યાનમા.
થવા દે તો કોઇનેખી ના તુ સવાર,
થજે કચ્છેખુશરૂનો તુ તાબેદાર
કિનો મારો લેવા તે આવે તુરાંન,
તેને તુ દેજે સવારીનું માન

શીયાવક્ષનું નાહસવું

બેહજાદ ઘોડાના કાનમા શીયાવક્ષે એટલા સખુનો કહી, તેને તબેલામાથી છોડીને
છુટો કીધો, અને તેજ વખતે તે સમજદાર જનવર, પોતાના માલેકનું દરમાન સમજ
મયુ હોય, તેમ તબેલામાથી છુટો થતાજ ખીયાખાન વન તરફ તે નીકલ્યો ગયો

એ પછી શીયાવક્ષ પોતાના મેહલ અને ખાજો ખગીયાને, તેમજ પોતાની મોહોરદાર
શ્રીરંગીજને છેલ્લી સલામ કરી, પોતાના ત્રણ સો ધરાની સવારો જેઓને તે પોતાની
સાથે તુરાન લઇ આવ્યો હતો, તેઓ સાથ નહાસી ધરાન તરફ જવા નીકલ્યો ખાનું
શ્રીરંગીજ પોતાનો ખાવિદ સલામત ધરાન જઈ પુગે, એવી દુવા તે ખાગેહકતાલાની
જનાખમા વિલાપ કરતી ગુજરવા લાગી. (13)

શ્રીરંગીજની અફ્રાસીયાખને મીનત

પશુ શીયાવક્ષની સરજતના લેખ જુદાજ હતા ગસરીવેજ પોતાના લશકર સાથ
કમ દેઝમા દાખલ થયો, અને તેને તુરતજ ખગર પડી કે શીયાવક્ષ ધરાન તરફ
નાહસે છે, તેવીજ તેણે પોતાના લશકર સાથ તેની પુઠ પકડી, તેને પકડી પાડ્યો.
એક મોટું જગ શીયાવક્ષના ધરાની સવારો અને ગસરીવેજના લશકર વચ્ચે થયું, અને
અતે શીયાવક્ષ જીવતો કેદ પકડાયો એટલામા અફ્રાસીયાખ ત્યાં આવી લાગ્યો શીયાવક્ષને
જોતાજ અફ્રાસીયાખ ખુન પર ચહડી તેને બેજાન કરવા જતો હતો, પશુ વઝીર
પીરાંનના લાઇ પીક્સસમે વચ્ચે પડી, શીયાવક્ષને કેદ કરવાની સલાહ આપી શીયાવક્ષને

૧. અવસ્તા, તેમજ જુન્દેહેશમા કચ્છેખુશરૂને શીયાવક્ષના બેટા તરીકે જણાવ્યો
છે અવસ્તામા કચ્છેખુશરૂને 'કવીકુલવલ' ને નામે ઓલખાવ્યો છે

૨ શીયાવક્ષનો માનીતો ઘોડો, જેનું તેણે 'બેહજાદ' નામ આપ્યું હતું.

૩. ચરાગાહ યાને જનવરો માટે ચારો ચરવાની જગ્યા.

તે ઉપરથી જાણીથી જકડી કેદ કીધો, અને ખુદારાથી ધસડતા તેના મેહલમા તેને પાછો લઇ ગયા

આવી ખુદારીભરી હાલતમા પોતાના વાહલા ખાવિદને જોઇ, ખાનુ શીરગીઝ હા-વ-ઝારી કરી પોતાના પેદર શાહ અફસીયાખને તે સમજાવવા લાગી (14)

“પેદર કા કરે આ જફા ને જીલમ, થયો કાં તુ શીયાવક્ષ પર ખેરહમ. અરે હાહખાહ તુ જરા કર વિચાર, કરે કા નિરદોશને તુ ખુવાર કિધો શુ શિયાવક્ષે તારો ગુનાહ, કે ખોધ તારી મોહખત ને માયા પનાહ નથી એને એવી કિધી કંઈ કસુર, થયો કેમ શીયાવક્ષ પર તુ કુર તજી તારે ખાતર તે આયો વતન, ગુજારે તુ તે પર આવા વિધન ? જરા કર બેઠગી જગનો વિચાર. થયા તાજહારો છે કેમ ખુવાર નિરાધાર બેટી તહારી રહે, અરજ એમ ગુજારી પગો પર પડે રહ્યો નહી જગમા ઝોહાકી જીલમ, થઇ શાહી તેનીખી એક રોજ ખતમ વળી તૂર સલમના થયા કેવા હાલ, કિધુ શુ ધરાને કર તેનો ખ્યાલ ના કર તુ નાહક શ્યાવક્ષ બેજાન, કિનામે ગજખનાક થાશે ધરાન કિનાખાજ રૂસ્તમનો કર ખિયાલ, ધુજાવશે તે ધરતી, ગગન ને પતાલ

તુરાનમે ચલાવશે લોહીની નહી, ન બુલશે શીયાવક્ષનો કીનો કંઠી ફરીખુર્જ, ગોદરેજ એવ પેહલવાન, તુસ ને ફરામર્જ પડશે મેહાન બહીનુ જમીનમા તુ રોપે છે ઝાડ, ઉગશે કિનાના ફળ બેસુમાર શીયાવક્ષને કીનો ન બુલશે ધરાન, તુરાની શેહનશાહત કરશે વેરાન કુખી તારી કુખતર ઉપર મેહર કર, વિના કારણે તુ ના કેહર કર

* * *

ઓ આહીલ અહલ મારા ખાવિદ ખુદા, બુલશે તુજ કંજનો નહી ગમ સદા અફસોસ કિધો તારો વિશ્વાસઘાત, હગો તુને દીધો આપાને હાત તુડા તારા સોગદ અફાસીયાખ, ગગન પર ધુજશે સુરજ-માહેતાખ કુટી મારી આખો જતી કેમ નહી, કંજ તારી બેધ શકુ એમ નહી.

પર૦૦

લગાડી પેદર તુ એ તન માહે આગ, થયો શુલ મારા જીગરનો ચેરાગ.

શીયાવક્ષને જબેહ કરવાનો હુકમ કરવો

શીરગીઝની આજુજી અને કલપાતથી અફાસીયાખના ધાતકી દીલ ઉપર જરાખી અસર થઇ નહી શીરગીઝને શીયાવક્ષની આગમથી કુર કરી, મેહલના એકાંત દિવાન-ખાનામા તેણીને બધ કરવાનો તેણે હુકમ કીધો, અને શીયાવક્ષને એકદમ જબેહ કરવા ગસરીવેજને ફરમાવ્યું પણ શીયાવક્ષન જબેહ કરવા આગમજ અફાસીયાખે ખાસ હુકમ કીધો, કે તેના લોહીનું એકગી ડીપુ તુરાન જમીન ઉપર પડે નહી, તેની સલાલ રાખવી, કેમ કે શીયાવક્ષના લોહીના ડાખ જો તુરાન જમીનને લાગશે, તુરાનમા શીયાવક્ષના કીનાનો પુઠાર ઉઠશે

નીન્દોશ શીયાવક્ષ ! તેને કીયા કારણ અને કીયા ગુનાહ માટે જબ્બેહ કરવામા આવેલો હતો, તેની પશુ તેને ખમર આપી નહીં ના તેનો ઇનસાફ થયો, ના તેનો કોઇ ચાર થયો ના કોઇએ તેની દાદ લીધી, ના કોઇએ તેનો પુકાર સાબન્યો શીયાવક્ષે અફ્રાસીયાએ મનાવના આબુલુથી કહ્યું કે —

“અરે ઓ તુરાંની શાહ જુહમગાર,
કરે કા તુ નિરદોશને એમ ઠાર
જરા સુણુ હકીકત કહું જે ખરી,
નથી મે કિધી કંઈ સુખનપરવરી
જરા કર નજર તારી દુખતર ઉપર,
પડી કેવી બેહોશ, કર કંઈ કંઈ
નથી મારો કોઇખી મદદગાર હિયાં,
નથી મારા પેહલવાંન, હથિયાર હિયા
અગર મુજને નાહુક કંતલ તુ કરે,
તુ જોશે કે ઇરાન તુને શુ કરે.
અફસોસ થઇ મારીથી ભુલ જાણ,
કે દુશ્મનનો માની લિધો મે સખુન
અફસોસ વતનથી થયો બેવતન,
વતન ખ્યારાં તુજની ન કીધી જતન
અફસોસ જવાની ને જોખન ઉપર,
અફસોસ લાવિશની ન રાખી ખખર

દુનિયામે જીવવું છે મરવાને કાજ,
કોઇ આજે કોઇ કાલે, અતે તારાજ
નેકોની નેકીની રહિ જાશે જી,
ફના સરવે ખાકી, સિવા પાક ફહ
આખીર સલામ ઓ ખ્યારા વતન,
આખીર સલામ તુને તહેમતન
કુલ ઇરાની પેહલવાંનોને છે સલામ,
ખતા માફ કરજે મહારી તમામ
ઉમેદ મારા દિલની રહી-દિલ અદર,
કરી લે ફિરગીઝ, છેલ્લી નજર.
હવે મલજુ મહાજુખ મિનોઇ જોહાન,
તૂટી સરવે ઉમેદ અને અરમાન
લઇ જા તુ મુજનો પયગામ હવા,
રહેજે તુ મારા ખુનનો ગવાહ
અરજ એક ગુઝારૂ ખુદા તારી પાસ,
લિએ માફ ફરજદ કિનો મારો ખાસ” (15)

શીયાવક્ષનું સેવક

ગસરીવેજ જેણે જલ્લાદોને તૈયાર રાખ્યા હતા, તેણે જલ્લાદોને ઇશારત કીધી. જલ્લાદોએ તેજ વખત શીયાવક્ષના સર ઉપરથી તેનું તાજ એવી કાઢાડી ફેંકી દીધું, અને શીયાવક્ષને જમરીથી જમીન ઉપર પડકી, તેનું સર તેના ખાનથી જુદું કરી, તેને જબ્બેહ કીધો.

હુકમ પ્રમાણે એક સોનેરી તથા શીયાવક્ષનું લોહી ઝીંથી લીધું, કે જેથી તુરાંન જમીન ઉપર તે પડે નહીં પણ ધણીખી તજવીજ અને સબાલ રાખવા છતાં, શીયાવક્ષના લોહીના છટા તુરાંન જમીન ઉપર પડ્યા, અને પાછલથી તે જગ્યા ઉપર એક પુલનું ઝાડ ઉગ્યું, જે પુત્રને શીયાવક્ષનું નામ આપવામા આવ્યું.

કહેણે કે શીયાવક્ષને જેવો જબ્બેહ કીધો, તેવું જ એક સખત તુરાંન એકાએક આખા શેહરમા થયું આખા શેહરમા એવું તો અધાડ ફરી વલ્યું, કે આદમીઓ એક બીજાના ચેહરા પશુ જોઇ શક્યા નહીં. અફ્રાસીયાએ આ બનાવને ખુદાઇ કેહર સમજી ગભરાવા લાગ્યો, અને તુરાંનની રખત અફ્રાસીયાએ તરફ ધીકકારથી જેવા લાગી કે ગ દેખી તમામ રખત શીયાવક્ષના કવખનના મોત ઉપર માફેત મ કરવા લાગી

શીયાવક્ષે એક છેલ્લી ચીસ પાડી પોતાનું પાક કહી તે દાદગરને સ્વાધીન કીધું તે ચીસ બેહોશ શીરગીઝને કાને પડતાજ તે હોશમા આવી દીવાની મીમાલ દોડી ગઇ, અને શીયાવક્ષેને જાગેલ થયેલા બેઠ, તેના રવાન ઉપર માહેનમ કરતા લાગી (૧૬)

શીરગીઝના કલપાતનો પાર રહ્યો નહીં અક્રાસીયાએ શીરગીઝને બેજન કરવાનો હુકમ કીધો, કેમકે નજીમીએ કરેલી આગાહી પ્રમાણે, તેણીને પેટે અવતરનાર ફરજન્દ અક્રાસીયાબનો જીવ લશે, એમ તે જાણી ચુક્યો હતો. પણ પીરાન વઝીરને અક્રાસીયાબના વિચારની ખબર પડતાજ અનેક રીતે સમજાવી શીરગીઝને તેણે પોતાના સ્વાધીન લીધી, અને એવી કષ્ટનાત પીરાને અક્રાસીયાબને આપી, કે “જ્યારેથી શીરગીઝને પેટે બાળક જનમશે, ત્યારે તેને હું પોતે તારી આગલ હાજર કરશ.”

બેજન અને મનીજેહ^૧

કીયાની મોહબતનો એક સફેા.

બેજનના દારતાન ઉપરથી મળતો બોધ.

આ દારતાન એક દલેર ધરાની બચાની દલેરી સાથે, તેની વફાદાર મોહરદારની વફાદારી અને પાક મોહબતને લગતું છે. બેજનનું દારતાન જો કે પ્યાર અને મોહબતની એક કાઠાણી છે, પણ તે ઉપરથી આપણા આજના સંસારને કાષ્ટક બોધ મળે, એવી એ કાઠાણી છે. બેજન અને મનીજેહનું દારતાન મોહબતના મુદ્દા ઉપર રચાયું છે. ધનસાનની બહેતરી માટે પ્યાર અને મોહબતની હસ્તીની જગતમાં ખાસ જરૂર છે, એ કદી બી જુલો જતું નહીં જોઇએ એ નજરથી જોતા માલમ પડે છે, કે પ્યાર અને મોહબત દુનિઆઇ સંસારમાં સર્વથી જુલન્દ દરજ્જાને ધરાવે છે. આ દારતાન પરથી માલમ પડશે, કે પ્યારને ખાતર એક સદ્યુણી બાનું શુ શુ સકટ ઉઠાવી રહે છે. સદ્યુણી નારોએ દુનિઆઇ સંસારમાં પોતાના ખાવિદો તરફ કેતી ફરજે બજાવવી જોઇએ, તે બેજનની મોહબત મનીજેહ શી મને છે.

૧ આ વાચન મુબમ્મા તા. ૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૪ ને દીને મુબમ્મી જશન કમીટીની ફરમાસથી, શીરદોસ્તી તુસીના મરજુ દીવસની યાદમાં થયેલા જશન પ્રસંગે, શેઠ બેરામજી જીજીભાઈ ઇન્ડીટ્યૂટવાલા હોલમાં સાજના છ વાગે મે પેહલી વાર સંગીત સાથે કીધા પછી, મુબમ્મા જુદાં જુદાં મડલો તરફથી અનેક વાર તથા પાછલથી ભર્ય અને અમદાવાદની જરબોક્તી અનજુમન રબર, ખાસ ફરમાસ થયે, રજુ કીધું હતું. (કરતા)

શીયાવક્ષને અફાસીયાબના હુકમથી કસરીવેળ કતલ કરાવે છે.

“અગર મુજને નાહક કતલ તુ કરે,
તુ જોશે કે દરિયા તુને શું કરે”

* * *

“દુનિયામે હવલુ છે મરવાને કાજ,
કોઇ આજે, કોઇ કાલે, અ તે તારાજ
નેકાની નેકાની રહી જાશે જુ,
ફના સર્વ ખાકિ, સિવા પાક રહ.”

(જીવા પાનુ ૧૩૫)

ધણીક વાર આપણુ એવુ સમજવાની જુલ કરીયે છીયે, કે આપણા નિયામાનેના બહા કામો ઉપરથીજ આપણને યોધ અને નસિહત મળી શકે છે, માટે તેવાજ ખનાવેને ચાનક રૂપી સમજી રજી કરવા. પણ આ બીના ધ્યાનમાં રાખવી જરૂરની છે, કે બહા કામોના દાખલાઓ ઉપરથી આપણને જેમ યોધ મળે છે, તેમજ આપણા નિયામાનોએ કરેલી કસુર અને જુન ગમે એવી ગભીર મકારની હોય, તે તેવી જુલવાલા ખનાવો ઉપરથી પણ આપણને યોધ અને ચાનક મળી શકે છે. એના પુરાવા તરીકે મારા આજના દાર્તાનના નાયક—એજન—તરફ આપણુ જોઈશું. એજને એક ધણીજ ગભીર જુલ કીધી હતી, અને તે જુલના પરીણામમાં તેનો જીવ જોખમમાં આવી પડ્યો હતો. પોતાના બાપની મજુરીઆત વગર એજન એક પારકી ઓરતની મોહબતમાં પડ્યો, અને તેણે તેણીને પરણવાનો કાલ આપ્યા, અને તેમ કરી તે એવી આકતમાં વિટળાઈ ગયો, કે જેમાંથી તેનો છુટકો પાછલથી રસ્તે મ પેહલવાને કીધો હતો. કાઠખી રીતે એતાં એજને જુલ કીધી હતી, એ તો નકીજ હતું. તેની એ જુલ ઉપરથી જે કુઈ કુખ તેને વેઠવું પડ્યું હતું, તે ઉપરથી પણ મોટો યોધ મળી શકે છે હવે આપણુ આજના દાર્તાનની બાબત ઉપર આવ્યે છીયે.

પાદશાહ કએખુશરોની દરબારમાં તેના અરમાની બેડુતોની ફરીયાદ

સાકી ગુલાબી ભરી પા વુ જમ,
ધર હું જખા પર ચઢવાનું નામ
સતાપ અને સુખનો તે ધણી,
આબાહી વચરાની છે તેહની
કસુ મુજ કલમ ચાહ તેને કરી,
ચિતાર ચિતાર એકે નવો હું ફરી
જુલદ શાન તેની જુલદ જેના કામ,
રાસ્તીનો માલેક દિસે હર ઠામ
એકે રોજ કએખુશરો તાજદાર,
બેઠો ભરીને હતો દરબાર
જુનેરગો, જવાનો, બિજા નેકનામ,
ગોદરેજ, ફરીજુઈ અને ઘસ્તહામ
કેશવાદ, ફરહાદ ને ગેવ નેક,
મીલાદનો શુરગીન ને બીજા અનેક.

હતો જગી એજન જગ જીતનાર,
દરબારે બેઠો તે દિલખૂશ અપાર,
હતો શાહે ધરાન અતી ખૂશ ખૂશાલ,
હતા સર્વના દીલમાં ખૂશ ખિયાલ
ચાકુતી જમો શરોબે ભરી,
ફરતીની સાકીઓ શીસા ધરી
ખિલેલુ સરોઢનું હતું ખુબ ખબાર,
એકાએક આવ્યો જુલમનો પૂકાર.
નકિબને કિલો શાહે એવો હુંકમ,
ગુરત લાવે દૂખીયાને દ્યા એકેકમ
સુકી નકીબે હુંકમ માનીયો,
દાખલ કિલા કુખી અરમાનીઓ
કહેા સર નમાવી દૂખીઓએ હાલ
"રહો શાહે ધરાન વુ ખુશ ખુશાલ
રહો તાર કાયમ રોશન રવાન,
જીવો હકતકેશ્વર ઉપર જાવેદાન.
હમ છેયે અરમાનીઆના રખસ,
કુખી થઇ પડીયા હમો રાત દીસ.

૧. પાદશાહ કએકાઉસના દીકરા શાહજહા શીયાવક્ષનો બેટો અક્રાસીઆખને હાથે શીયાવક્ષ જબેહ થયા પછી, તેણે ફીરગીજને પણ કતલ કરવાનો હુકમ કીધો હતો, પણ વછર પીરાને તેણીને બચાવી પોતાને ઘેર તેણીને લેઇ ગયો, અને પોતાની બાઈડીને સ્વાધીન કરી, તેની મહાવજત કરવા જણાવ્યું, કેમકે તે વખતે ફીરગીજ હમેલદાર હતી જ્યારે હમેલની મુલત પુરી થઇ ત્યારે તેણીએ એક બેટાનો જનમ આપ્યો હતો.

ભારી છે પડીયો હમો પર ગજબ,
ગજબ છે જુરો પાર વ નનો અજબ
હમો ત્યાના જુરજુરો ખેતિકાર,
હમારા સકટોને તુ નિવાર
ખેતી હમારી રસીલી રસાળ,
જગલી ભુડો કરે પાયમાલ
ભુડો છે ભયકાર, અતી ખુનખાર,
મૂઠત થઇ કરે છે ખેતી ખુવાર
તારાજ કિધી છે ખેતી તમામ,
નથી રાખિયુ ફલ કુલનુ નામ
ખલા છે એ આફત જુરી ખદખિસાલ,
ખદન પાહડ સમ, ઢાત હાથી મિસાલ
કાયર છે અંરમાની રધયત તમામ,
અરજ છે હમારી એજ નેકનામ”

* * *
સુણી આવી આફતને ગમનો હવાલ,
કુખી થાયો કંઝેખુશરૂ નેક ફાલ
નવાજી રવાના કિધા ખેતિકાર,
ખાદજ ખોલ્યો તે શહેરીયાર
“અએ નામદારો સૂરા પેહલવાન,
છે કોઇ આ મિજલસમે એવો જવાન
તે મારા કુખને પોતાનુ ગણે,
કુખી જોઇ મુજને કુખી તે ખને
છે કોઇ મેહપ્રીલમે એવો ફલેર,
આ ભુડોને મારી, કરે દુર કહેર
જે કોઇ કરે આએ કુખનો નિકાલ,
કરૂ જર ગોહરથી તેને નિહાલ
કરી દુર ખલાને જે બધે કરાર,
કરૂ માન શાહી તે ઉપર નેસાર
કરૂ મારી દરખારમે સફરાજ,
ઉઠાવે જે સરપર મહારો અવાજ” (૧)

બેજને ભુડોનો નાશ કરવાનુ કાંમ
પોતાને માથે લેવુ, અને ગેવે
તેને ઠપકો આપવો.

સુણી શહેનશાહની અરજના કલામ,
થઇ કુલ્લે દરખાર ખામોશ તમામ

દરખારમે ના રહી એવી તાખ,
ઉઠી કોઇ પહેલવાંન હીયે જવાખ

૫૩૦૦
જોઇ હાલ દરખારનો ખડુ કંઠલુ,
એકદમ ઉઠીયો દિલાવર બેજ ન
રૂપે રૂપાળો, બળ ખીશિયાર,
હિકમતમે પુરો, હિમત અપાર
નખીરો તે ગોદર્જ, ગેવનો પિસર,
કંલુ શહેનશાહને યુદાવી સર:
“અએ શાહે ધરાન, હુ તારો દાસ,
ફરમાવ મુજને હુકમ તારો ખાસ
કરૂ તારી ખિકમતમે સર નિસાર,
રજા હોય તો જઇ કરૂ ભુડો ઠાર
કરૂ દુર અરમાનીઓની ખલા,
કરૂ મુજ ફરજ તુજ તરફની અઠા”

* * *
પિસરની જોઇ આવી હિમત ને હામ,
કંલુ ગેવે, “હીકરા, એ શુ કીધુ કામ”
જવાની ઉપર તે કિધો કા મરૂર,
એ ખલામે જવાની તુને શુ જરૂર?
જુગરખદ ખેટા તુ નાદાન છે,
પિસર તુ અનુભવથી અજાણુ છે
ભુડોના જગથી તુ છે બેખખર,
જમને શુ કરશે તુ જગલ અદર.
અએ જાહેલ તુએ કીધુ શુ કાર,
જમપ્રીમા લુટીયો મહારો કરાર”

* * *
કંલુ બેજને “સુણુ ખ્યારા પેદર,
કરે કા તુ નાહક મહારી ફિકર
જવાન હુ ખરો, પણ નાદાન નથી,
અકલ હોશથી હુ અજાણુ નથી
કુખી છુ સુણી તારો એવો વિચાર,
શુ બેસી હુ ધરમા કરૂ હીન પસાર ?
ના કર પેદર મારી તુ કંઈ ફિકર,
ના કર તુ રજા માફ જુગર
નરેશીર હોય મારો જો ખાપ તુ,
રજા જ એ એકદમ જવા આપ તુ”

* * *

ખુશી થાયો શેહનશાહ સુણીને જવાન,
બેજનની તારીફમે ખોલી જખાન
“ખુશી છુ જોઈ તારી હિમતને હામ,
બેજન તુ કરશે, ફતેહ માફ કામ
મને તુ દિસે છે હુ નરમન્દ પૂરો
પુરધનો પલકમા તુ કરશે ચુરો.
બેજનની હિમત ન કર ગેવ ખરાખ,
જવા દે તુ જગે ખુશી થઈ સિતાખ
મગર તુ છે મજલથી બેખઅર,
થશે તારો ચુરગીન લલો રાહઅર
રાહ છે ખતરનાક, મુશકિલ હજાર,
થશે તારો ચુરગીન મહદગાર ચાર
સદા રહેજે ચુરગીન, બેજનની સાથ,
કદી રહેતો ના દુર, શુ દિન કે રાત”
પલકમા થઈ ફોજ ઘોડે સવાર,
બેજન નિકલીયો વતનની બહાર (૨)

ચુરગીન સાથે બેજનનું અરમાની-
આના જગલમા ભુડાનો નાશ

કરવા જવું.

મજલ મજલની કરતો સફર,
ઉભો જગી જઈ એક જગલ અંદર

દિઠી બેજને ત્યાં બલા ખીશિયાર,
ભય કર ભુડો ને કુક્કર હજાર
બલા જોઈ બેજન થયો બહુ કંદા,
ચુગરી ભુડો પર કંઈ કંઈ જફા
જફા જોઈ ભુડો થયાં પુર જોશ,
કરી શોર લારી, થયા કુલ બેહોશ.
ઘણાંકો ગયા મારથી બહુ કરી,
ઘણાંકો બિહીકથી ગયા બસ મરી.
ઘણાંકો થયા જોમ ધરી મસતાન,
ઘણાંકોએ નાહસી કીધુ તૂફાન
જોઈ હાલ બેજને બેચી કમાન,
વરસી રહ્યા ચોતરફ બાણ-બાણ.
પિલગ શીર જગીએ થઈ બેફિકર,
કંઈકોના વિધીયા તીરે જીગર
કંઈકોને મારી. કિધા ચુરદાલ,
કંઈકોનો કીધો ચુરજથી નિકાલ
નેજાની નોકે કિધા બહુ ફના,
કતલ થઈ સુવા શમશીરથી ઘણા.
ગરજનાથી ગરજ રહ્યું વન તમામ,
કિધુ બેજને એખલે હાથ કામ (૩)

બેજનની દહેરી અને ફતેહ જોઈ ચુરગીનનું અદેખા બનવું

એવી રીતે દીલાવર બેજને અરમાનીઆના જગલમા ચુરગીનની મદદ વગર,
જ્યારે એકલે હાથે જગલી ભુડો અને કુક્કરોનો નાશ કીધો, ત્યારે બેજનની ફતેહ
જોઈ ચુરગીન પોતાના દીલમા અદેખો બન્યો. બેજને ચુરગીનને કહ્યું કે — “જગલને
એક છેડે તુ ઉભો રહે, અને હુ જગલના બીતરમા જઈ સઘળા ભુડોને ઠાર કરે.
પણ જે ભુડો મારા હાથમાથી છટકીને નાહસે, તે જ્યારે તારી આગલથી પસાર થાય,
ત્યારે તું તારા તીરેથી તેમને વિધી નાખી ઠાર કરજે ”

પણ ચુરગીને બેજનને કાંઈ ખી મદદ આપવા સાફ ના પાડી,
અને કહ્યું કે — “બેજન, પાદશાહની હરખારમા માનપાન મેળવવા તુ જ્યારે એખલો
તપ્યાર થયો, ત્યારે ભુડોને ઠાર કરવાનું કામ પણ તુએ એખલેજ હાથે કરવું જોઈયે
પાદશાહનું ફરમાન એટલુંજ છે, કે મારે તારો રાહઅર થઈ તુને જગલની રાહ દેખાડવી
એથી વધારે મદદ હુ તુને કાંઈ ખી કરી શકનાર નથી ”

ચુરગીનના એવા સુખનો સાબલી બેજન જરાખી નિરાસ થયો નહી, અને અર-
માનીઆના જગલ માહેલા તમામ ભુડોનો તેણે એખલે હાથે મારીને નાશ કીધો.
બેજનની આવી ફતેહ જોઈ ચુરગીન પોતાના દીલમા અદેખાઇથી બળવા લાગ્યો. રખે બેજન
પાદશાહ પાસ તેની ફરીયાદ કરે, અને તેથી તે શાહી ઠપકા અને નામોસીને લાગેક થઈ

પડે, તેના ખ્યાલથી હવે તે દીલમા બિહીવા લાગ્યો. એવા વિચારમા તે હતો, તેવામા અહેરેમને તેના દીલમા એક ખ્યાન સુજ પાડ્યો. બેજનને કાષ્ઠથી રીતે ફરેખના ફાદમા ફસાવી તેને દુર કરવાની યુક્તિ તેણે રચી. ભુડે સાથનુ જગ પુર થતાજ, બેજન સાથ ગુરગીન પાછો મળી ગયો, અને ફરેખી સપુનેથી બેજનને પોતાની મતલબના પેચમા લાવવા તેણે કહ્યું કે —

ગુરગીનને મોહુડથી મનીજેહની ખુખસુરતીની તારીફ
સાબલી બેજનનું રહ્યાવું

ફનેહ બેઠ ગુરગીન ડઘાઈ ગયો, હવા છે સુગધીલરી તેજદાર,
અહેખો ખની ફાલ ખાઈ ગયો વસે તે જગે છે પરી સમ નાર
મનશની જુરી ચહડી તેને સર, એ નારોમા રહેછ એક તુરાંની કમળ,
પરીભામની ના કિધી કંઈ ફિકર તે મહાખુખ નામે મનિજેહ અસલ
ફરેખી બાલ્યો મધુર પુર વેન, સરવ સમ સિધ્ધી, ચદર સમ નાર,
સિક્ત ગાઈ ગુરગીને મલકાવી નેન | સજની સુદર સગ કરે ગેલ હજાર
“સાલવ અએ બેજન જગી જવાન, હસતી ને ફરતી જગેજગ દિસે,
આ રસ્તો છે સિધ્ધે મુલકે તુરાન | રમતી ને ભમતી કંઠી નહી રીસે.
છે એક જશનગાહ ફિયા દીલ પસદ, છે તેનું બેજન ખીલતો ગુલાખ,
અજબ છે બગીચો, ફલ ફલ સુગધ | ચેદર છે મનિજેહનો અફરાસિયાખ
દિસે ચેતરફ સર્વ પીલુ ને લાલ, લાખોમા તે એક છે સરવરી,
કુદરતે ગોચા કરી છે કમાલ મહેકે બહન જેમ સૂરક અખરી

કર શું સિક્ત ગાઈ તેની વખાણ,
છે લાઈલાજ આએ મારી જખાંન” (૪)

પાદશાહ અફરાસિયાખની દીકરી મનીજેહની ખુખસુરતીની તારીફ ગુરગીનને મોહુડથી સાબલી, બેજન પોતાના દીવને કાષ્ઠમા રાખી શક્યો નહી, અને મનીજેહને પોતાના નજરે નજર જેવા તે લલચાણે તુરતજ બેજનને કરાવ કીધા, કે તે મનમોહન મહાખુખને નજરે જઈ બેવી તેણે તરતજ પોતાનો દરબારી પોશાક મગાવી પેહડ્યો, અને પોતાના સર ઉપર શાહી કોલાહ મુકી, જરીન કમરખંધ સજ મનીજેહની જશનગાહ તરફ જવા તે ઘાંડ સવાર થઈ નીકળ્યો. અ તે તે પોતાની ધારેલી જગ્યાએ જઈ પુગ્યો. ત્યા જતાજ તેણે પોતાના ઘોડાને અરતો મુકી, પોતે જશનગાહની બાહાર આવેલા એક મોટા ઝાડના ઊંચા ફેઠળ બેસી, આસપાસ નજર કરી જેવા લાગ્યો. આનું મનીજેહનું એવામા ત્યા આવવું થયું, અને બેજન ઉપર તેણીની નજર પડતાજ તે તેની ઉપર આશક પડી મનીજેહએ પોતાની એક વિશ્વાસુ દાસીને પોતાના વિશ્વાસમા લીધી, અને બેજન પાસ તેણીને પોતાનો પેગમ આપી તેણીએ રવાના કીધી.

સિક્ત બેઠ બેજનની થઈ તે અજબ,
સિક્તમા હીઠા મિતનો ગજબ
તુરત દાસીને કીધો એવો હુકમઃ
“જઈને તું કર બટ તલાશ એકંદ મ
૫૪૦૦

છે કોણ બિગાનો, દિપે ચદ્ર સમ,
ચિરે મુજ જગરને કરીને જખમ
અજબ નયનો તેના, બહન રૂપ રંગ,
દિસે છે બહન બળ ‘શીરો પીલગ.

સિકલમા પરીજાહેનો નકસ છે,
યા જીવતો થઈ આવ્યો ર્યાવક્ષ છે
હૂ હર સાલ વસ તમા ઠરૂ હિયા જશન,
ઉંધુ આ ધિગાનાએ આજે વદન
હીલમા લગાડી ધિગાનાએ આગ,
કિધા મારો વેરાન ખીલેલો ખાગ

સખી જઈ પુછ તેની જલ્દી પિછાન,
અદખથી પુછી જો, કરેછ શુ ખયાન
પછી કહેજે તુ તેને મારો પેગામ,
ભલે આવીને તુ હિયા કર મુકામ
કરી કોઈ તદખીર સમજાવી લાવ,
ખને તો વીરાને લઈને તુ આવ" (૬)

બેજનને મનીજેહ સાથ મીલાપ થવો.

મનીજેહની દાસીએ પોતાની મલેકાનો પેગામ તુરતજ જઈને બેજનને સંભલાવ્યો,
અને બેજનના હીલનો ખરો બેદ જાણી લેવાની તેણીએ તદખીર કીધી બેજનને પેલી
ચચલ દાસીના સવાલના જવાબમાં જણાવ્યું કે — " હું નથી શીયાવક્ષ, કે નથી
પરીજાહે. હું ગોદરેજના બેટા જેવો દીકરો બેજન છું મારા પાદશાહ કબ્રેખુશરના
હુકમથી અરમાનીઆના જગતમાં જંગલી લુડોના વધી પડેલા ત્રાસથી હેરાન થતી રમ્યતને
ખચાવના માટે, લુડાને શીકાર કરવા આવ્યો છું લુડોનો શીકાર કરી હું મારા વતન
પાછા ફરતો હતો, પણ તેવામાં તુરાનના પાદશાહ અક્રાસીયાખતી બેકરી મનીજેહની
ખુબસુરતની તારીફ સાંભળી, તેણીને નજરે જોવા આ તરફ હું નિકળી આવ્યો છું. "

મનીજેહની સખી સાથ બેજનને લખાણ વાતચીત થયા પછી, તે દાસી
બેજનને મનીજેહના જશનગાહ મધે લેઈ ગઈ, અને ત્યાં ખને દીલદારોની
મુલાકાત થઈ એ મુલાકાત ત્રણ દિવસ અને રાત સુધી ચાલુ રહી રગરાગ અને
ખાનપાનનો મહિમા તે જશનગાહના દેહરામાં ચાલી રહ્યો. એથે દિવસે બેજનને
મનીજેહને કહ્યું કે:—

"મનીજેહ મહાજી, એ ગુલકળી,
જીલ્લ જખત માહરા તુ મુજને મળી
સાલલ મહાજી એ મનમોહન,
લગાડી તે હીલમાં મિતની અગન
સોહલ સિતારા દિપે જેમ ગગન,
ખગલમાં તુ બેજનની હીપે મોહન
હીલ માફ તુજપર થયું છે નિસાર,
ખુબી શુ વખાણુ પરી ગુલજાર
સિલ્લ મનમોહન સુદર પરી,
દિપે તેજ તારૂ મિસલ મુશ્તરી
સિકત સુર્ણ તારી હું માઈલ થયો,
નજરથી તુને જોઈ ધાઈલ થયો
કહું રાસ્ત સુણુ તુજને મુજ ખયાન,
મનીજેહ વિના છે બેજન બેજન
મનીજેહ તુ લે આ મહારો વચન,
કે બેજન મનીજેહના થાશે લગન" (૬)

મળી સગ પ્રીતે હસી ગુલકળી,
બેજનની સઘળી ઉમેદો પ્રળી
કિધી ખુબ અશરત કરી ત્યાં વતન,
ગુજરીયા ચમનમે દિવસ એમ ત્રણ.
જીલ્લનો વખત જોઈ મનીજેહ રડે,
કરે ખડું વિચારે, નહીં સુજ પડે.

બેજનને મનીજેહ બેહોશ બનાવી
પોતાની સાથે છુપાપ તુરાન
લઈ જવું.

સખી સગ મળીને ઘડીયો એક ઘાટ,
કે લેઈ જવો બેજનને તુરાન સાથ
થઈ જ્યારે હસ્તી જીલ્લ રાતની,
કિધી એક તદખીર નવી જાતની.
મળી સગ સખીઓએ મજાલશ લરી,
બેજનની ખીલમતમે સહુ ખડી.

મચી હર તરફ યજ્ઞમમાં ધાંમધુ મ,
નાચી રહી હર સખી છુ મ છુ મ
ખિરાળ તખતપર મનીજેહ નાર,
લઘ સાથ બેજન કરે ખુબ પ્યાર
હસાવી મનાવી લિધો મનમોહન,
લટાવી ભભાવી કીધો શરણ
રિજવી રિજવી કીધી ઠગઈ,
ઠાઠમે નાખી બેહોશ દવધ
બેજનને પાયો દગાથી શરાખ,
ખની તેની હાલત પીતા ખરાખ
ચહડી ઘેન ધુ મરી, મગજ બહુ ફરે,
થયુ શુ એકાએક નહીં સુજ પડે
પડયો પેચ ખાધ જમીન પર બેહોશ,
રહી નહીં સધી, રહી નહીં હાશ
થઈ તેની હાલત બિલકુલ બેકામ,
દગલખાજ શરાબે કિધુ એ કામ
પડયો બ્યારે બેજન થઈ ને બેભાન,
મનીજેહ ઉઠાવી લઘ ગધ તુરાન

* * *

ઉતરી બેહોશીની બ્યારે અસર,
ઉઠી બેજને કીધી સહુ પર નજર
ઝુકી સાહેલીઓએ કીધી આદાખ,
મનીજેહે હીધો નમીને જવાખ
“દિલદાર બેજન, એ છે સુજ મકાન,
હું લાવી છુ સુજ સાથ તુને તુરાન
આ રગ મેહેલ મારો છે તુ થકી,
નથી હિયા ફિકર કે દગાની વકી
તુ છે મારો બેજન સાહેબ ધણી,
મનીજેહ હવે તારી ઠાસી ખની”

મનીજેહની ચાલ ઉપર બેજનનુ
ગુસ્સે થયુ, અને મનીજેહનુ
બેજનને મનાવી લેયુ.

ચહડયો બેજન ભારી સુણી આ ખખર,
પુકારીયો બેજન ખની બેસખર.

“અરે ઓ દગલાજ, હગો તે દિધો,
મને તે ફસાવી તારાજ કિધો
મહત તારી ચજ્જાન ! દુશમન મકાન !
થશે કેમ છુટકો ! સુલક છે તુરાન ?
અએ ગુરગીન નાપાક, ઓ બદસિફાત,
મને તે ફસાવી ઘડયો મારો ઘાટ
મને તે દેખાડી જશનગાહની રાહ,
ફર્યો મોહનીમા થયો હું તખાહ
કિનો મારો તે પર લે દાદગર,
તે હિચકારો સુજ સગ રમિયો મફર
અફસોસ પ્રીતપર હજારો હજાર,
અફસોસ પ્રીતપર ફિતકાર અપાર”(૭)
બેજ હાલે બેજન, બોલી તે નાર:
“કરે કા તુ બેજન, ખોટા વિચાર
નથી મે દિધો તુને કંઈખી હગો,
નથી સુજ સિનામા કપટની વગો
ખરા પ્યાર ખાતર, કિધુ મે એ કામ,
ના બોલ બેજન કડવા કલામ.

વહાલા સુણી લે મહારા સુખન,
મને લાગે સુહનુ તુજ વન ચમન
જગરમા લગાડી મહોખત અગન,
રખે તારી મહોખત અને સુજ કંઈન
ખરા પ્યાર ખાતર તુને લાવી સગ,
હવે તુ કરે સુજ ઉમેદ ભગ
ખુશી થા હીલલાર, જુરાતજ વિચાર,
નરેશોર થઈ કેમ અને બેકાર.

૫૫૦૦

ખુશી થા ઓ બેજન, જરા પીધ શરાખ,
ફર કર દિલથી કહેરને સિતાખ
મનીજેહ છે ઠાસી તહારી નફર,
કસુર હોય બે થઈ, કતલ તુ કર
અગર તારો જાહેર થશે ધસાર,
તો તુજને બચાવાકરશ જીવનીસાર.”(૮)

બેજનના તુરાનમા આવવા વીથેની ખબર અફાસીયાબને કાંને પડવી.

લાખે વખતે આ બનાવની ખબર મનીજેહના મેહલના દરબાંને પડી, કે એક ઈરાની બચ્ચાને બાનુ મનીજેહ પોતાની સાથે જશનગાહ તરફથી લઈ આવી છે. પોતાની પુરેપુરી ખાતરી કાઢી પછી, દરબાંને એ ખબર કસરેવજને જાણ કરી, અને કસરેવજે તુરતજ એ ખબર પોતાના બાઈ અફાસીયાબને જાણને જાહેર કાઢી અફાસીયાબ આ ખબર સાંભળી ધણેજ ગુસ્સે થયો, અને બોલ્યો કે — “જેને ત્યા દીકરી હોય, તે જો કે પાદશાહ બી હોય, તોપણ તેના જેવો કમનસીબ બીજો કોણ બી હશે નહીં ? ” તુરત અફાસીયાબે કસરેવજને હુકમ કાઢ્યો, કે — “ સવારાની એક ટુકડી લેઈ, મનીજેહના મેહલ તરફ ધમી જા, અને પેલા ઈરાની બચ્ચાને પકડી મારી પાસે લેઈ આવ ”

પોતાના બાઈ અને પાદશાહના હુકમ પ્રમાણે કસરેવજ તુરતજ લશકરી સરદારાની એક ટુકડી લઈ મનીજેહના મેહલ તરફ ગયો, અને મેહલને ચોતરફથી ઘેરી લેઈ, પોતે અદર દાખલ થયો દાખલ થતાજ તેણે બાણયુ, કે દિવાનખાનાના દરવાજા અદરથી બંધ હતા, અને અદર રગરાગ અને ખાનપાનની ધુમ મચી રહી હતી વગર દીલે તેણે દિવાનખાનાના દરવાજા બાંજ્યા, અને પોતે અદર દાખલ થયો તેણે તખ્ત ઉપર એક ઈરાની બચ્ચાની જોડમા મનીજેહને બેઠેલી જોઈ મહેલીલના રગમાં અચ્ચુચ બગ થયો રગ રાગ બંધ પડ્યો, અને મનીજેહ ગભરાટમાં પડી સરવે કાંઈ શીકકા પડી કાપવા લાગ્યા

પુકારી કહ્યા કસરીવેજે કલામ:
“ અએ બેહ્યા, બદનસત્ર, બદલગામ
વિના હક પર ઘર છુસે ચોર ટુ,
કરે એશો અસરત એ સરજેર ટુ,
નથી નહાસવાની રહી એક રાહ,
કરી લે ટુ દુનિયાને છેલ્લી નિગાહ
લિધા છે મે ઘેરી મહેલ ચોતરફ,
શરણ થા વિના બોલાવે એક હરફ ”

* * *

પલકમાં પડ્યો કુલ બધ રાગ રગ,
બેજને ગરજને મારી છલગ
દિધી ચોતરફ તેણે એકંદમ નજર,
અચાંનક આફત ઢિંકી સર ઉપર.
“ બુદા થા બુજનો મદદગાર હિયા,
લડશ કેમ નથી પાસ હથિયાર હિયા

કહા છે પેઢર મારો ગેવ મહેરબાંન,
બચાવે કોણ આ સમે મારો જાન
નથી મારો ઘોડો, નથી તલવાર,
પરાયા સુલકમાં નથી દોસ્તદાર
એ સાહેબ ખલકના, કરીમ દાદગર,
મૂજ આકતરસીદા ઉપર કર નજર ”

* * *

હતો તે વમાસનમાં નેકજાદ,
પડી તેટલા તેને અચ્ચુચ યાદ.
છૂપાવી તે રાખતો'તો ખબર એક,
પગના મોજાની અદર છેક.
તુરત બેચુ તે ખબર આબદાર,
ને બોલ્યો બહાધુર મારી પુકાર
“ એ બેહ્યા બેશરમ બદગુમાન,
અગર હોય લડવુ નિકલ મયદાન

૧ શાએર શીરદોસ્તી એ વિશે નીચે પ્રમાણે લખે છે

“ કેરો અઝ પસે પરહ હુખતર બુવદ,
અગર તાજ દારહ બદ અખતર બુવદ. ”

હું ગેવનો છુ બેજન ગોઢરેજીઆંન,
નરે શેર કેશવાદ મુજ ખાન્દાન |
અગર હોય ચાહતો તુ જગ મુજ સાથ,
તો તૈયાર છે બેજન બીડવાને ખાથ |
કરશ આએ ખજરથી સો સર કલમ,
દેખાડશ તુ ને હું નવો કંઈ સિતમ.
અગર ચાહતો હોય જો તુ કરવા ભલ્લમ,
તો કર આ સમે મારી તુ રહાતુમં.
મને પાઠશાહ પાસ લઈ જા સિતાળ,
ખરી વાતનો તેને આપુ હિસાબ "(૭)

કસરેવજે બેજનને પ્રેમ આપી કેદ કરી અફાસીયાબની દરબારમાં લેઈ જવું.

કસરેવજે જ્યારે બેજનનું નામ સાલસ્યુ, અને તેને હથીયારખધ બનેલો જોયો, ત્યારે તેણે લડાઈ કરવાથી હાથ ઉઠાવવાનો એકદમ ઠરાવ કીધો, અને ફક્ તથા મક્કરથી તેની સાથ કામ ચેવાની તેણે તજવિજ કીધી તેણે બેજનને નરમાસથી સમજાવી કહ્યું કે "બેજન, અગર જો તુ તારા હાથ માહેલું હથીયાર નાખી દીધે, તો હું કસમ ખાધ તુને કોલ આપુ છું, કે હું તારો એક વફાદાર દોસ્ત અને રહાતુમા થવશ વળી અફાસીયાબ પાસ તારે માટે સારા બોલો બોલી, તુને મારી અપાવવાની હું દરેક તજવિજ કરશ. * * * બેજને તેની મીઠી મીઠી વાતો ઉપર વિસ્વાસ મુક્યો, અને તુરતજ પોતાના હાથ માહેલું ખજર ફેંકી દીધું આવો મામલો જોઈ કસરેવજે તુરતજ પુકાર કરી બેજનને ઘેરી લેવા પોતાના સવારોને ફરમાવ્યું, અને તેજ વખતે દિવાનખાનામા બેજન ઉપર પુરાની સવારો ધસી ગયા, અને તેને કેદ કરી જજરથી જકડી, ધસડતા અફાસીયાબની આગલ તેની દરબારમા લેઈ ગયા બેજન જ્યારે અફાસીયાબની આગલ જઈ પુગ્યો, ત્યારે તેણે અફાસીયાબને કહ્યું કે —

"કહું હાલ હું રાસ્ત અફરાસિયાબ,
ઇન્સાફ કર તુ સુણી ફરીયાદ
અવલ હકિકત એ છે શહેરિયાર,
નિકલ્યો હું ધરાનથી કરવા શિકાર
લડી સગ લુટો કિષા સર્વ ઠાર,
પડી રજ ભારી, ખડું ખીશિયાર
નિકલ્યો હું જગલમાં કરવા સફર,
પુગો જમ એકાએક જશનગાહ ઉપર
તપતો 'તો સરપર જુલન્દ આફતાબ,
થયો જીવ ગરમીથી બિનકુળ બેતાબ,
જુલ્લદ એક દરખત પડીયું નજર,
સિતલ છાયડે જમ પડ્યો બેફિકર
પરી એક અચજુચ હાજર થઈ,
મને ગોઠમાં લઈ ઉડી તે ગઈ
ચહડી નિન્દ મગજે બેહોશી ભરી,
જુલ્લી આખ તો જોઈ મનીજેહ પરી

મુલાકાત થઈ કોઈ કમખખત ઘડી,
ખલા મારે સર આસમાની પડી
હવે કર વીચાર એ જહાપનાહ,
નથી તારી બેટીનો કંઈ ખી ગુનાહ
નથી કંઈ મારી જરાખી કસુર,
મળી ગઈ મને કોઈ પરી બેશકુર"
હસી બોનિયો શાહ અફાસિયાબ
"અરે કમસમજ શુ જીવે છે તુ ખાખ
કિધો છે ગુનાહ એવો નહિ થાય માફ,
કરે ખાલી બકબક મારે તુ લાફ"
ગલત વાત સઘડી, ખરી નહી જરી,
ખચાવા જીવને ખતાવે પરી
સફર તારી ફુનિયામે થઈ છે ખતમ,
પલકંમા તુ પુગશે 'મુલ્કે-અદમ' ર"
કહ્યું બેજને ખડું ખનીને નિરાસ
"અરે નાતરસથી શુ રાખુ આસ. (10)

અચ્છે શાહે આલમ, ઓ તાજદાર,
કરે કેમ એવા બેહુધા વિચાર
જગલના શેરો 'ને ખુ ખાર હેવાન,
પજાને દાંતે કરે છે તુફાન.
ચેહલવાનાખી તેમ કરે છે જગ,
શમ્શીર ગુરજથી કરે છે ખતગ
ખજર 'ને નેજા, તીર ને કમાન-
થી લડીને કાહડે છે દુશમનનો ઘાન

દગાથી કિધો મને બદીવાન,
લડે કેમ હથીયાર વિના ચેહલવાન.
અગર બેવુહોય બે તૂને માફ બળ,
તો કર મુજને છુટો થોડીક પળ
ફકત એક ઘોડા ને ગુરજ આપ,
દેખાડુ ફલેરીનો તુને હિસાબ
હજાર એકમાંથી જીવે એક જ છુ,
તો બેશક તુ બેજ નને નામદ ગ છુ "

અફ્રાસીયાબે બેજ નને ફાસી ચહુડાવવાનો હુકમ આપવો.

બેજનના આવી રીનના સખુનો અફ્રાસીયાબને ગમ્યા નહી તેણે ગુસ્સે થઇ
બેજનને તરેહવાર અપમાન ભરીયા સખુનો કેલા, અને કસરેવજને હુકમ કીધો કે —“આ
ધરાની બચ્ચો ચોરી ઉપર સરજેરી કરે છે, અને મારી સામે આવા નાલાએક સખુનો
બાધવાની હિમત કરે છે, વારતે એને એકદમ ફાસી દે, કે જેથી બચ્ચમા કોઇખી
ધરાની એવુ નાલાએક કામ કરવાની હિમત કરે નહી ” બેજ નને સખત પાહારા
હેલ કસરેવજ દરબારમાંથી બાહાર લેઇ ગયો, અને બેજન પોતાના જીવવાની આશા
છોડી સતાપ કરવા લાગ્યો.

ફિકરમદ બનીને બેજન રડે,
નહિ કોઇ કદરદાન તેને જડે
“અગર દાદગરનો હશે એજ હુકમ,
નથી મુજ કળનો મને કાઇ ગમ
મગર છુ કુખી કે મફૂ પરદેશ,
નહિ પાસ મારી પેદર કે બેશ

૫૬૦૦
જુરી કોઇ ઘડીએ પડયો બહાર,
બેવા ન પાચ્ચો માહર દિહાર
અફ્રોસા હુ પડીયો વતનથી દુર,
અફ્રોસા જવાની થઇ ગઇ દુર
અફ્રોસા પેદરના ન બેચાં દિહાર,
બખર મારી સુણી થશે બેકરાર

અફ્રોસા પેદરના થશે કેવા હાલ,
અફ્રોસા દુશમન થશે ખુશહાલ
તુને કોણ કહેશે ઓ મારા પિદર,
ગુજરી જફા શુ શુ મારી ઉપર
બખર કોણ પુગાડે તૂને ઓ પિદર,
કે બેજન મુવો થાઇ જરોજખર
વતન મારે લઇ જા પચગામ હવા,
ને રહેજે તુ મારા ખુનનો ગવાહા
તુસ અને રસ્તમને દેજે બખર,
કે કીનામા મારા તે બાંધે કમર
ગુરગીન નાપાકે કીધુ એ કાંમ,
થઇ મારીજી ફજીને આખર તમામ.”(11)

અફ્રાસીયાબના વજીર પીરાંનનો સમજાવટથી બેજનનુ

ફાંસીનો સજામાંથી છુટું થવું.

શાએર કહે છે કે બેજનનો આ વિશ્વાસ પરવરદેગારે સાબલ્યો, અને તેની
ઉપર તે મેહરઆન થયો અફ્રાસીયાબના વજીર પીરાંનનુ તે જગે એકાએક આવવુ થયુ,
અને ફાસીને લાકડે ચહુડતા એક જવાનને બેઇ-તેણે તલાશ કીધી કસરેવજે બેજ-
નને બાળખાવી તેની સધળી હકિકત પીરાંન વજીરને બહાર કીધી. બેજનનુ નામ
સાબલી પીરાંન તુરતજ તેની આગલ ગયો, અને તે ધરાનથી શા કાળે ત્યા આબો
હતો, તેનો ખુલાસો પુછ્યો. બેજ ને સધળી ખીના પીરાંન વજીરને જણાવી, અને
પીરાંનને તેના હાલ ઉપર દયા આવી

પીરાન તુરાનના પાદશાહ અફ્રાસીયાબનો વણરનો હતો. તે દાનાવ વણર ઉપર અફ્રાસીયાબનો મોટો વિશ્વવાસ હતો. પીરાને તુરતજ હુકમ કીધો, કે — “ હું શાહા અફ્રાસીયાબને મળી બેજનના બાબમાં તેનો સેવકનો હુકમ મેળવું, ત્યાં સુધી બેજનને ફાંસી દેવાનું મોકુફ રાખવું ” પીરાન તુરતજ અફ્રાસીયાબ પાસે ગયો તેણે અફ્રાસીયાબની મુલાકાત લીધી, અને બેજનના બાબમાં અફ્રાસીયાબને અરજ ગુજારી સમજાવ્યું કે —

“સદા રહે સલામત શાહ હું ખુશાહ,
થએ તારા નાજુદ રજે મલાહ
ઉભો સર ઝુકાવી હું તારી હજુર,
ગુજાર અરજ માફ ર
કિધો જ્યારે શ્યાવક્ષને તે કતલ,
કિધો મૂજ શિખામણુ પર નહિ અમલ
વત ન છોડી શ્યાવક્ષ આયો તુરાન,
પનાહ આપી તેને કિધો તે બેજન
હજી તો છે શ્યાવક્ષનો કીનો ગરમ,
જગાડે નવો હું સિતમ ને અલમ

અગર હું બેજનને કરશે બેજન,
તો ફરશે કિનામાં કુદલે ધરાન
તુસ જોવા જગી ને ઘસ્તમ ફલેર,
ગેવ અને ફસ્તમનો ભુલીયો શું કહેર?
ભુલશે ન ગોઠરેજ નખીરાનું વેર,
ચલાવશે તુરાનમે લોડીની નહેર
ગયો કેમ હું ફસ્તમનો ગુસ્સો ભુલી,
નિકલિયો હું બેજનને દેવા સુલી
કરે કા હું નાહક કારે જખુન,
ના કર હું બેજનનું નાહક ખુન”

પીરાનની સમજાવટથી બેજનની સજામાં ઘટાડો થયો.

પીરાન વણરની સમજાવટથી અફ્રાસીયાબના ધાતકી દીવ ઉપર અસર થઈ, અને તેણે પીરાનને જવાબ દીધો કે “ અએ વણર પીરાન, હું જાણુતો નથી કે બેજનની આવી ચાલથી ધરાન અને તુરાનમાં મારી અને મારા કુટુંબની રસવાદ થઈ છે મારા કુળની તમામ બાનુઓની ધન્યતા બેજનને કલકલગાડ્યો છે મોટે એને સજા તો થવીજ જોઈએ ” પીરાને જવાબ દીધો કે — “અએ આલમ પનાહ, જો તેમજ હોય, તો હું એને માતની સજા ના કર એની સજામાં ઘટાડો કર બહેતર તો એ છે, કે એને કદની સજા કર, જેથી ધરાનીઓને ધડો મળશે, અને ફરીથી તેઓ તુરાની બાનુઓ તરફ એવી આડી નજર કરતા અટકશે, ” આ સમજાવટથી અફ્રાસીયાબે ફાંસીનો હુકમ ફેરવી, બેજનને મજબુત સાકલથી જકડી, એક ઉંડા કુવામાં બંધ કર વાનો હુકમ કીધો, અને તે કુવાના મોહડા ઉપર અકવાન દેવવાનો પથરો જે ચીનના જંગલમાં પડેલો હતો, તે પથરો તે જગનમાંથી મગાવી તે અધારા કુવાના મોહડા ઉપર ઢાકવાનો તેણે કસરેવજને હુકમ કીધો, કે જેથી તે ગારમાં દિવસની રાશની કે આક્રતામનું એકબી કિરણ દાખલ થઈ શકે નહીં વળી બાનું મનીજેહના બાબમાં તેણે એવો હુકમ કીધો, કે તેણીના મહેનને એકદમ તારાજ કરવો, અને તેણીનું તાજ છીનવી લેઈ તેણીને શેકર બદર કરી, તેજ કુવા આગળ તેણીને રખડતી મુકવી

૧ આ પથરો અકવાન દેવે ફરીઆને તળીએથી ઉઠાવી લાવી, ચીનના વેરાનમાં નાખ્યો હતો, એમ શાએર શીરદોસ્તી જણાવે છે, પણ એ પથરો અકવાન દેવ શા કારણે સર ફરીઆને તળીએથી બાહાર લાવ્યો હતો અને કયા ફરીઆમાં તેણે બાહાર કાઢ્યો હતો, તે વિશે કાંઈપણ ઇશારો શાહનામામાંથી મળતો નથી (કરતા)

અફ્રાસીયાબના આ હુકમ પ્રમાણે કસરેવજે બેજનને ગારમા કેદ કીધો, અને મનીજેહને તાજ અને સાજથી બેતાજ અને સાજવનાની બનાવી, બેજનવાલા ગાર પાસ તેણીને જગલમા એકલી રાડતી મુકી.

મનીજેહની મોહબતનુ આવુ પરીણામ આવ્યુ તે દરરોજ રખડી રહી કાઠક ખાવાનુ મેળવતી, અને તે ખાણુ બેજનને તેના ગારમા એક સુરાખમાથી પોહોચાડતી હતી. એ રીતે મનીજેહ પોતાની છાંદગીના દુખી દિવસો, બેજનના ભયકાર બદીખાના આગલ પડી રહી, રાતો દિન રડી રડી ગુજરતી હતી (12)

બેજનના ગુમ થવાની ખબરનુ ધરાંનમાં જઈ પુગવુ.

એક હાથ ઉપર દીલાવર બેજન, બ્યારે તુરાનના જગલમા આવી આકતમા પડ્યો હતો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર મનીજેહના જશનગાહ તરફથી બેજન હજી સુધી પાછો નહી ફરેલો હોવાથી, ગુરગીનની ઇન્તેઝરીનો પાર રહ્યો નહી બેજનને પાછો ફરેલો બ્યારે ગુરગીને જોયો નહી, ત્યારે તે ગભરાવા લાગ્યો, અને તેની શોધમા તે વેરાન જગલમા ફરવા નિકલ્યો. બેજનને શોધી કાઢવાની તેની તમામ મેહનત ફેકટ ગઇ તેની કાઠળી નીશાણુ કે પતો તેને મલ્યો નહિ, એવામા બેજનનો ઘોડો તે વેરાન જગલમા પોતાના સવાર વગર હાલ હવાલ હાલતમા ભટકતો ગુરગીનની નજરે પડ્યો. તેની લગામ તુટેલી, અને જીન ઉધુ વળેલુ તેણે જોયુ

બેજનના ઘોડાની આવી હાલત જોઈ ગુરગીન સમજી ગયો, કે બેજનના જીનને નુકસાન થવુ જોઈએ હવે તે જીવતો ધરાન આવે, એમ તેને લાગ્યુ નહી તેણે એવી અટકલ કીધી, કે તે તુરાનના પાદશાહ અફ્રાસીયાબના હાથમા સપડાવો જોઈએ, અને તે ફાસી ગયો હશે, યા કેદમા પડ્યો હશે પોતાના કામથી આવુ છેવટ આવેલુ જોઈ, ગુરગીન હવે ધણોજ પરતાવા લાગ્યો, અને બેજનના ઘોડાને બેજન વગર લેઈ, રડતી આખે તે ધરાન તરફ પાછો ફર્યો. પેહલવાન ગેવે બ્યારે ગુરગીનને બેજનના ખાલી ઘોડા સાથ પાછો ફરેલો જોયો, ત્યારે તેના વિલાપનો પાર રહ્યો નહી એવે તુરતજ ગુરગીનને બેજન વિશે પુછ્યુ, અને ગુરગીને બેજનના ગુમ થવાની બનાવટભરી ખબર આપી

ગુરગીને બેજનના ગુમ થવા વિશે બનાવટી વિગત આપવી.

ગુરગીને રડમસ ચેહરે જણાવ્યુ કે “આ પેહલવાન ગેવ, મે અને તારા બહાદુર દીકરા બેજને અરમાનીઆના જગલમા વસતા છુડોને મારી મોટા ઢગલા કીધા. એવી રીતે અરમાનીઆની રખતના દુખ ટાલી હમો ધરાન તરફ ફરતા હતા, તેવામા જગલમાથી એક ગોરખર નિકલી આવ્યુ દેખાવમા તે ધણુજ ખુબસુરત હતુ. તે ગોરખર એકાએક બેજનના આગ ઉપર ધસ્યુ, અને બેજને પોતાની કમન્દ તે ગોરખર ઉપર ફેકી, તેને પકડી લીધુ ! પોતાને આવી રીતે પકડાઈ ગયલુ જોઈ, તે જીવ ઉપર આવી નાહાસવા લાગ્યુ, અને બેજન તેની પછવાડે ધસડાવા લાગ્યો ! અંતે તે ગોરખર અને બેજન જોત જોતામા મારી નજર આગલથી ગુમ થઈ ગયા ! મે તેની ધણીમી શોધ જગલમા કીધી, પણ તેને મેલવી શક્યો નહી. અંતે તેના ઘોડો હાલહવાલ હાલતમા મારી નજરે પડ્યો, અને તેને લેઈ હુ પાછો હિમા આવ્યો.

ગેવે ગુરગીનની આ વાત ખીલકુલ માની નહી, અને ગુરસામા આવી તેને ઘસડતો પાદશાહ કચ્છેપુશરની દરબારમા લઇ ગયો.

બેજનના કેદખાનાનો પતો શાહ કચ્છેપુશરએ જાંમે જેહાનુમા મારફતે મેળવ્યો, અને બેજનના છુટકારાની તદખીર કરવી

બેજનના ગુમ થવાનો હેવાલ ગુરગીનને મોહડેથી સાબલી, પાદશાહ કચ્છેપુશર ગુરગીન ઉપર ધણોજ કદા થયો. શાહ કચ્છેપુશરએ જેવને સમજાવી કહ્યું કે “દીલાવર ગેવ, તું ફિકર ના કર. હું કહું છું, કે તારો દીકરો બેજન જીવતો છે સખખ નામીયા મોખેદો અને નજુમીએએ એવી આગાહી કીધી છે કે હું જ્યારે અશો શીયાવક્ષના કીનામા તુરાન જમીન ઉપર ચઢાઇ લેઇ જવશ, ત્યારે તે લડાઇમા તારો દીકરો બેજન મોટો ભાગ લેશે”

ગુરગીનની શીતુરી ચાલ માટે શાહ કચ્છેપુશરએ તેને બદીખાને નાખવાનો તુરત હુકમ કીધો, અને જેવને જાહેર કીધું કે -“ બેજન જીવતો છે, પણ તે ક્યા છે, તેની ખબર હમણા મળી શકે એમ નથી માટે ગેવ તું ફરવરદીન મહીના સુધી સજુરી પકડ, કારણ કે તે વખતે આફઘાનનો પ્રકાશ દીપી રહેશે, બહાગની મોસમ ખીની રહેશે, અને તમામ કુદરત ખોલતી થશે, ત્યારે હું મારી ‘જામે જેતીનુમા’ (યાને જામે જેહાનુમા) મા હકીતકેશ્વર જેવશ, અને તેમા તારો દીકરો જ્યાખી હશે, ત્યાંથી તે મને દેખાશે.”

આ સખુનોથી જેવને ધીરજ મળી, અને ઉમેદવાર દીલે તે ફરવરદીન મહીનાની રાહ જોતો રહ્યો. અતે નૌરોજનો મુબારક દિવસ આવી લાગ્યો. તે દિવસે પાદશાહ કચ્છેપુશરએ બહી કરી, પોતાની ‘જામે જેહાનુમા’મા ૨ નજર કીધી, અને અઘગા ખડોમા જામ મારફતે તપાસ કરી જોયું, તો અતે બેજન કર્ગસારના વેરાનમા એક હિંડા સિંહા ગારમા, જ જીરથી જકડાઇ કેદ પડેલો, અને કુખથી બેગર થતો તેને દેખાયો. વળી તેજ ગારની આગલ એક ખાનદાની સીકલની બાનુ, બેજનની પાસબાની કરતી દેખાઇ આ ખબર શાહ કચ્છેપુશરએ દરબારને ખુશી સાથ જાહેર કીધી, અને ગેવ તેથી ધણોજ ખુશાલ થયો. પાદશાહે કહ્યું કે “ બેજન જીવતો છે, માટે હવે તેને છોડવાની તજવિજ કરવી ઘટે છે. મને લાગે છે, કે એ કામ ફસ્તમથીજ પાર પડશે ”

૧ જમાનાના તે કાળમા, ફરવરદીન મહીનો અને હોરમઝદ રોજ નવા વરસના પેહલ્લા દિવસ તરીકે ગણાતો હોય, એમ શાએર શીરદોસીના લખાણ પરથી લાગે છે (કરતા)

૨ આ ‘જામે જેહાનુમા’ની બનાવટ કેવી અને કેવા પ્રકારની હતી, તે વિશે કેાઈખી ખરી વિગત હજી સમજાવી શક્યુ નથી ધણાક લખનારાઓ જણાવવા માગે છે, કે તે નજુમી વિદ્યાથી ભરેલી એક કિતાબ હતી. કેટલાકોનું કેહવું એવું છે, કે એ ‘જામ’ એક દુરબીન યાને (Telescope) ના જેવી હતી. શાએર શીરદોસી પ્રમાણે એ ‘જામ’ પાદશાહ જમશેદની પાસ હતી એ જામમા સાતે કેશ્વરો જોનારની નજરે પડતા હતા તેમજ ગુમ થયેલી વસ્તુઓ જ્યાંખી હોય, તે તેમા જોવાથી જણાઇ આવતી હતી

કર્જાસારના જંગલમા આવેલા ઉડા ગારમાથી રૂસતમ બેજનનો
છુટકારો કરે છે

થયો અસ્ત પુરશેઠ પડી જ્યારે રાત,
નિકલીયો રૂસતમ સરારોની સાથ
સજી શસ્ત્ર અંગે, ને બખ્તર તમામ,
મદદ માગી રખની, પહોડી નેક કલામ

“તવાના, ઓ દાગ, કરીમ દાદગર,
અરજ એક ગુજર હુકાલી સર
મને દે તુ દાવર બળ બીશિયાર,
છુટે મુજથી બેજન, સિદ્ધા તોડુ ગાર”

(જીવો પાનુ ૧૫૧)

બેજનના છુટકારા માટે જેહા પેહલવાન રસ્તમને બોલાવવાને
કએ ખુશદુએ હુકમ કરવો

પાદશાહ કએ ખુશદુએ તુરતજ રસ્તમને બોલાવવા તાકીદનો પેગામ રવાના કીધો, અને તેમા બેજનની ગીરફતારી વિશે જણાવી, તેનો છુટકો કરવાની રસ્તમને અરજ કીધી. રસ્તમ પેહલવાન બેજનની આશ્રત સાબળી ધણેજ દલગીર થયો, કેમકે જેવ તેની દીકરી બાનુ ગોસરપ સાથ પરણેલો હતો, અને એ લગનથી બેજન બાનુ ગોસરપનો દીકરો થતો હતો. શાહી ફરમાન મલતાજ રસ્તમ તુરતજ પાદશાહની ફરખારમાં આવી ઉભો, અને બેજનને છોડવવાની યોજના તેણે ઘડી કાઢી

ગુરગીનને જેવી ખબર પડી, કે જેહા પેહલવાન રસ્તમ આવી પુગ્યો છે, અને બેજનના છુટકારાની તે તજવિજ કરે છે, ત્યારે તેણે રસ્તમને એક આજુજી બરેલો પેગામ કેહવાડી પોતાનો છુટકારો કરવા અરજ કીધી. તેણે પોતાના કરતુક માટે મારી આહી, સઘળી ખરી ખીના જાહેર કીધી.

રસ્તમે પેહલા ગુરગીનને બદીખાનામાથી છોડવી પોતાના કબજામાં લીધી, અને પોતાના રસાલામા તેને દાખલ કીધો એ થઈ પાદશાહે પુશકલ ખબરો અને મુસાફરીનો અસખાજ રસ્તમને સ્વાધીન કીધો, અને રસ્તમ એક વેપારીનો વેશ ધારણ કરી, એક મોટા રસાલા સાથ બેજનને છોડવવા યુપયુપ તુરાન તરફ નિકલી ગયો.

વેપારી વેશે રસ્તમનું બેજનને છોડાવવા તુરાંન જઈ પુગયું.

રસ્તમે છુપે વેશે અને છુપા નામે બેજનને કેદખાનામાથી છોડવવાનું વધારે પસંદ કીધું, કેમકે તે એવું ધારતો હતો, કે લડાઈ કરી બેજનને છોડવવાની તજવિજ કરવા જતા, મખાફ અફ્રાસીયાજ તેના જીવને હલાક કરશે એ સખખને લીધે, રસ્તમે પોતાના રસાલાના તમામ આદમીઓને વેપારી વણજરનું રૂપ આપી, પોતે પણ એક વેપારીનો વેશ સજીને તુરાન સરહદમાં દાખલ થયો, અને ત્યાં વેપારના સામાનની તે એક પેહડી ખોલી બેઠો. ખુતનના મુલકમાં જ્યાં વજીર પીરાન રહેતો હતો, ત્યાં રસ્તમે છુપા વેશે જઈ પીરાન વજીરને બેઠ સોગાત નજર કીધી, અને ખુતન શેહરમાં વેપાર ચલાવવાની તેણે રજા માગી, જે પીરાન વજીરે તુરતજ તેને ખુશીથી આપી

એક ધરાનનો શાહ વેપારી ધરાનથી મોટી વંણજર લેઈ આવેલો છે, એવી ખબર જ્યારે ફકીર હાલે બટકતી મનીજેહને કાને પડી, ત્યારે તે બાનુ તુરતજ તે ધરાની વેપારીની પેહડી ઉપર દોડી ગઈ, અને રસ્તમ જે છુપા વેશમાં પેહડી ઉપર બેઠો હતો, તેને તેણીએ અરજ કરી કહ્યું કે,—

“ધરાન સરજમીનના સખી હીલ મહં,
સહા રહેજે સુખી, બિલકુલ બેદર્દ
પડો પાર હીલની ઉમેદો જીલહ,
જમાનો હેખાડે ન કુખ કે ગઝહ
રહેજે ખુશીમાં તમારૂં ધરાંન,
સહા શાહ રહેજે તમારા જવાન.

દેવી છે શાહ ખુશદુની ખબર ?
કેમ છે પેહલવાન જેવ નામવર ?
ધરાનીઓને છે ખબર કે નહી,
બેજનની પ્રીકર કરેછ કે નહી ?
પડેલો છે તે સિદ્ધા ગારમાં,
રડે રાતો દિન તે અધકારમાં.

પડી છે ભારી પગે જ છર, કરે તુ પુરી જ્યારે તારી સફર,
દુખમા ગીરફતાર છે રણધીર તૂરત જઇ ધરાન કરજે ખખર
ખદન તેનું લહુથી થાયુ છે તર, કે પડીયો છે બેજન થઇ ખદિવાન,
ફદન સાબળી તેનું ફાટે જીગર નથી રહી તનમા તાકત કે જાન.”

इस्तम साथ मनीजेहुनो भीलाप थवो

વેપારી વેશમા જેહા પેહવાન इस्तમે ખુતન શેહરમા જે પકાવ નાખ્યો હતો, તેની મતલબ એટલીજ હતી, કે કાઢી રીતે બેજન વિશે ત્યાના લોકાની અદર થતી ચરચા જાણી કાઢક ખાતમી મેળવવી એક બીખારી હાલતમા એક ઓરતને આ રીતે બોલતી સાબળી, इस्तમે પેહલા તો તેણીનું કાઢી સાબળવા ના પાડવાનું ડોળ ધાલી, તેણીને ત્યાથી ચાલી જવા હુકમ કીધો इस्तમે કેલુ કે “આઇ, હુ તો એન વપારી છુ, અને બેજન અને એવા બીજાઓ સાથ મને શુ લાગે વળગે, કે તુ એ વિશે મને કટાળો આપવા આવી છે.” મનીજેહુ આવા સખુનો સાબળી ધણીજ નિગસ અને રજા થઇ બોલી કે — (13)”

“ના કર સખી મર્દ એવી જખાન, બેજન થકી મારી ગઇ ઉધ ભુખ,
હુ દુખીઆનું સુણુ તુ જરા દાસ્તાન બેજન થકી વેહુ છુ આએ દુખ.
હુ દરવિશ નથી, કે નથી હુ ફકીર, બેજન છે સુજ સુખની સુરખ,
મગર કમનસીએ કુટી તકદીર છે પાસ તેની આ દુખની દવખ
છુ અકાસિયાબની હુ ફિકરી દુખી, તવલતો રહે તે વિના પાંણી-અન,
મનીજેહુ મહેલમાં હતી જે સુખી સિદ્ધા ગારમા તે રડી કાહડે દન
નથી તેને વસ્તર પુરા આજ અગ, છે ગાર પર એક ભારી પથર,
ભટકતા રખડતા ગયા નુર-રગ ઉઠાવી શકે તે નહી કોઇ નર.
બેજન થકી છે ધુરા મૂજ હાલ, હુ કમખખત દુખી શુ શુ કંડ,
બેજન થકી આએ રજે મલાલ. અગર મોત આવે ખુશીથી મરૂ ”

इस्तमे पोताना आवी पुगवानी ખખર મનીજેહુ મારફતે બેજનને પુગાડવી.

આ આકત રસીદા ઓરતને મોહડેથી આવા સખુનો સાબળી इस्तમે તેણીને દિલાશી દીધી, અને ખાણુ તમયાર હોય, તો તે બેજનને માટે લાવવાનો इस्तમે પોતાના બાવરચીને હુકમ કીધો. બાવરચીએ મસાલેદાર પકવાનની એક ઠાળ લાવી હાજર કીધી, અને इस्तમે મનીજેહુની નજર ચુકાવી, તે ખાણુ માહેલા મુરગની એક ટામમા પોતાની નીશાણુવાલી વીટી તેણે બેમાલુમ ખોસી, તે પકવાન મનીજેહુને સવાધીન કરી કલુ કે. “આઇ, આ ખાણુ તુ લઇ જા, અને તારા બેજનને ખવાડ.”

મનીજેહુ તે પકવાન તુરતજ બેજનના ગાર આગલ લઇ ગઇ, અને ગારના મુખ આગળ આવેલી એક મુરાખને રસતે, તેણીએ તે ખોરાક બેજનને સ્વાધીન કીધો. બેજન તે ખોરાક લીધો, અને મોટે અવાજે તે ગારમા હસવા લાગ્યો બેજનને આવી રીતે બેધડક હસતો જોઇ, મનીજેહુ અજબ થઇ તેના હસવાનું કારણ પુછવા લાગી બેજન ખરો બેદ કેહવાની આનાકાની કીધી, અને તેણે મોટે અવાજે હસવું ચાલુ કીધું. આવો મામલો જોઇ મનીજેહુ રડમસ થઇ બોલી કે,

“બેજન રે બેજન ! બોલ ઓ જીગર !
 શુ કામ હસે છે ? શુ છે ખખર ?
 દુશ્મન શુ અતે જમાનો થયો ?
 શુ દૂખ વેઠતા તુ દિવાનો થયો ?
 જરા હે ઓ બેજન તુ સિધ્ધો જવાબ,
 સિદ્ધા ગારમા કા હસે બેહિસાબ.”
 હસી બોલિયો નેક બેજન ફરી
 “મનીજેહ મહાજીબ, સૂણુ સુન્દરી.
 કહું કેમ હસવાનો બોલી હું ભેદ,
 હવે ફર થશે મુજ સકટ ખેદ
 કહું કેમ તૂને ઓ જીગર ગુપ્ત વાત,
 થઈ છે નારોથી નરની ઘાત
 લખો ? પર લગાડી દિધું હોય ‘સીલ,’
 રહે ભેદ કદી નહિ મિસલ આખે નીલ
 લખો નારના બે સીવી બન્ધ કરે,
 જખા તેઓની ના ગઝન્દે ડરે’
 રડી બહુ મનીજેહ, સૂણી આ ગુમાન,
 બહુ દર્દમન્દ થઈ, સૂણી બોહતાન
 “બેજન મે ફીધુ તુને માફ દેલ,
 તજ્યાં તૂ થકી મે વતનને’ મેહેલ
 જે થકી છોડી મે શાહી ને તાજ,
 જે થકી તારાજ કિધો મારો સાજ”

૫૭૦૦

તે જ્યારે મુજથી છુપાવે બરમ,
 ઓ દાવર કેમ તુ થયો બેરહમ” (14)

કહ્યું બેજને “અએ મોહન મની,
 જી દગીથી જીયાદા મે તુને ગણી
 ખરેખર થઈ મૂજ થકી તુ ખુવાર,
 તજી તુ એ શાહી, તજ્યો સજીગાર

કસુર માફ કર બે થઈ હોય ખતા,
 હવે બેઉ છુ મુજ સુખની ઘટા.
 સાબલ મનીજેહ, ધરી લે ધિયાંન,
 આવી પૂગોછ રસ્ત મ ચેહલવાન
 જલ્દી મનીજેહ જઈ તેને મલ,
 કરશે તે મારી ઉમેદો સફલ
 જઈને તનાહીમા પુછ એકદમ,
 કે અએ નામવર તુ જ છે રસ્ત મ.
 સિધારી સગ તેને જલ્દી તુ લાવ,
 કુવા જઈ બેજનની તેને સૂણાવ”
 મનીજેહ પવન વેગે ગઈ નિકલી,
 ઉમેદ છાતીમા રહી ખિલી કુલ બલી
 મલી રસ્તમને કહ્યો સર્વ હાલ,
 ખુશીથી ખીલી રહ્યા ગાલ-લાલ
 કહ્યું રસ્તમે “નાર ઓ નામદાર,
 રહો રહેમ તુ જ. પર પરવરદેગાર
 બાતુ મનીજેહ, બેઈ લે મને,
 ઉમો છે રસ્ત મ તુ સામને
 બેજન થકી છોડો જાજીલ શહેર,
 પૂગો આવી છા હ ધરી ફીલ કહેર
 હવે જા મનીજેહ હિયાંથી સિધાર,
 આવશ હું રાતે લઈને સવાર”

થયો અસ્ત ખુરશેદ, પડી જ્યારે રાત,
 નિકલીયો રસ્ત મ સવારોની સાથ
 સજી શત્ર અગે, ખખતર તમામ,
 મદદ માગી રખની, પહુડીને કલાંમ
 “તવાના ઓ દાના, કરીમ દાદગર,
 અરજ એક ગૂજરૂ મુકાવી સર

મને દે તું દાવર બળ ખીચિયાર,
 છુટે મુજથી બેજન સિદ્ધા તોડ ગાર.” (15)

કર્ગસારના જ મલમાં આવેલા મારમાં, કદ પડેલા બેજનને
 બેહા ચેહલવાન રસ્તમે છોડવો.

કર્ગસારના જ મલમાં રાતની સિદ્ધાર્થ વચે બેજનને તેના બહીખાનામાંથી છોડવાવાળું
 કામ મુશકીલ જેવું લાગ્યાથી, બાતુ મનીજેહએ તે જ મલમા પડેલા લાકડાનો એક મોટો

જૂઠો એકઠો કરી રાખ્યો હતો. ગન પડતાજ જેહા પેહનવાન રસ્તે મ પોતાના ચુન્નદા પેહલવાનો સાથ હથીયાર બધ થઈ, તે જગનમા ગુપચુપ જઈ પુગ્યો મનીજેહએ એકઠા કીધેલા લાકડાની એક એહ બનાવી સલમાવી, જેથી રાતની અધારી, રાશનીમા ફેરવાઈ ગઈ બેજનને જે ગારમા કેદ કીધો હતો, તે ગારના મોહડા ઉપર રસ્તે એક મોટા ગજવર કદનો પથર ઢાક્યો જોયો. રસ્તે તે પથર ઉઠાવવા પોતાના પેહલવાનને કહ્યું, પણ તે પથર વજનમા એટલો તો ભારી હતો, કે સધળા પેહનવાનોએ સાથે મની ઉઠાવવાની તજવિજ કીરા છતા, તે હીની શક્યો નહી જ્યારે રસ્તે એવો મામલો જોયો, ત્યારે તેણે પોતે તે પથર ઉઠાવવાનું કામ માથે લીધું દાદગર દાદારની જનાબમા તેણે સર ઝુકાવી મદદ આડી, અને એક જોર કરી, ગારના મોહડા ઉપર ઢાકેલા તે પથરને તેણે ઉઠાવી, ચીન શેહરના જગલ તરફ તે ફેકી દીધા, અને બેજનને તે સિદ્ધા ગારમાથી બાહાર કાઢવાની તજવિજ કીધી

પણ બેજનને બાહાર કાઢવા આગમજ રસ્તે બેજન પાસ ગુરગીને માટે માફી મેળવી. રસ્તે મનો સુખન બેજને માન સાથે કશુલ કીધો, અને ગુરગીને કરેલી કસુર માટે બેજને તેને માફી બક્ષી. રસ્તે તુરતજ પોતાની કમન્દ તે ગારની અંદર ફેકી, અને બેજન તે કમન્દ પકડી ગારમાથી બાહાર આવ્યો બેજનને હાથે અને પગે પડેલી ભારી જજીર રસ્તે તોડી નાખી, અને ગુરગીને બેજન પાસ પોતાની થયેલી કસુર માટે માફી આઢી બાદજ બેજન ધરન તરફ પોતાની માનીતી મહાશુબ મનીજેહ સાથે ગયો, અને ત્યાં બેજને મનીજેહને આપેલા કાલ પ્રમાણે, મનીજેહ સાથે શાહ કચ્છશરૂની મંજુરી આતથી, તથા પોતાના પેદરની રાજી ખુશીથી શાદીના ગાઠથી જોડાયો

પાદશાહ કચ્છશરૂનું આ ગેતીમાંથી નજર-ગયેબ થવું.

જ્યારે પાદશાહ કચ્છશરૂએ પોતાના આપ શીયાવક્ષનો કીનો પોતાના મમાવા અકાસીયાબ ઉપર લીધો, અને તેને તથા તેના બાધ કસરેવજને મારી નાખી દુનિયાને ફિકર અને ધાસ્તી વગરની બનાવી, ત્યારે તેના દીલને દુશાતિ થઈ

એક રોજ તેણે પોતાની દરબારમા પોતાના દીલના ખરા વિચારો જાહેર કરતા જણાવ્યું કે: “હવે આ દુનિયા ધાસ્તી વિનાની બની છે, મેં મારા આપનો કીનો લીધો છે, અને હું મારા મનની સધલી મુરદ પરવરદેમારથી પામ્યો છું હવે હું મારી ઇજ્જત સાથે તે દાદગર દાદારની દરગાહમા જઈ, તોજ માફ મન સંતોશ પામે, કેમકે તે જગ્યા આ કિયાની તાજ અને તખતથીથી હું વધારે કિમતી ગણ્યું છું.”

ધરાનનો પાદશાહ કયપુશર.

કયપુશરના સુપુત્ર — “ યજ્ઞાન જે છે તે આસર્માનનો પાદશાહ છે,
અને પાદશાહ છે, તે જમીનનો હાકમ છે
નાદાન તે શપ્સને જાણવો કે જેનું દીક્ષ પરવરદેગાર
તરફ જેપરવા હે.ય દાનવ તે શપ્સ જાણવો, કે
કોઈની પણ ધાસની કીધા વગર
પાપના કામથી શરમાય

કચ્છેશ્વરે પોતાની દરબારના
દરવાજા બંધ કરવા ફરમાવ્યું.

બુલાવી કહ્યું એમ દરબારને:
“ખતમ હું કરું છું સહુ કારને
મશરેફથી મગરેબ તલક કુંદ બલક,
કિંધી પાક મેં દુશ્મનથી અલગ.
કિનો મુજ હીલનો આબાદ છે,
ફલી મુજ મનની મુરાદ છે.
સિપાસો સના તારી ચઢદા કરું,
થયો વૃથી હું ગેતીમે સુખરૂં
હવે એક હીલમા રહી આરબુ,
હજુરીમે વૃજની રહું રૂ-બ-રૂ
ઉમેદ એજ હીલમા છે મેં ગણી,
દફા મારી થઇ છે અહેરેમની
શુ અહના કે આલા પીરો જવા,
શુ મુફલીસ માસુમ કે પેહલવા.
અમીરો, સગીરો, બુલદ તાજવર,
સઘલા જશે એક રોજે મુજર
રહી હિયા રમે હું બનું જુદમગાર,
રમે હિયા કરું હું બેહુકી કાર
રમે હું ગરૂરી કરું આ બેહાન,
રમે હું મરૂ શાહ જમશેદ સમાન”

કુલ પેહલવાનો, ધરાની સિપાહ,
હયરત રહ્યા બેધ કારે શાહ

કચ્છેશ્વરના પેહલવાનોએ દરબાર બંધ કરવા માટે પુછપરછ કરવી.

એક હરતા સુધી કચ્છેશ્વર ઇલાહતમા રેલા બાદ પાછો તે દરબારમા આવી
તખ્ત ઉપર બેઠો, અને તમામ પેહલવાનો તેની જનાબમા નાંખી હાજર થયા પાદશાહના
આવા કામથી તેના તમામ પેહલવાનો ધણીજ અજબ થવા લાગ્યા, અને એવી રીતે
દરબારના દરવાજા બંધ કરવાનું કારણ જાણના પુછપરછ કરવા લાગ્યા

તખ્ત પર બેસી શાહ શેહરિયાર,
હુકમ કીધો ખોલો દરબાર બાર
હજુરીમે હાજર થયા પેહલવાન,
ફરીબુર્જ, શુદર્જ અને સાવરાન
ગેવ સાથ મુરગીન, ગોશ્તમ દલીર,
વૃક્ષ સાથ બેજન, રેહામ વીર

કહી એમ કિંધો શુશરૂએ હુકમ:
“દરબાર મારી કરો તમ ખતમ
મનાવી સહુને ફેહલો સુખન,
રવાના કરો કરીને નમન.
બશારત થઇ એવી ચઢદાંનથી,
ઉઠાવી લીધું હીલ આ જહાનથી”

કચ્છેશ્વરનું ચઢદાંનની ઇબારતમા
મશાબલ થયું.

કિંધુ કુલ ફરામોશ ગેતીનું કાંમ,
કિંધુ તેણે ઘોષ સફા તન તમામ
સજ સાજ તનપર બીલકુલ સુદેહ,
નિયાયેશ કીધી ધરી હીલ ઉમેદ
અરજ કીધી દરગાહે ચઢદાંન પાક:
“તુ માલીકે આતશ, હવા, આબ, બાક
કર આએ કમતર ઉપર વૃ નિગાહ,
કર માફ જે કંઈ કિંધા હોય શુનાહ”
નિસદીન ઇલાહતમા તે રહ્યો,
એ રીતે હરૂતો મુજરી ગયો
તન તેનું બે કે હવ્વ આ જહાન,
મગર ગેતી અહર હવ્વ નહિ રવાન.
પરસ્તેશ દિવસ આંક તક એમ કરી,
નિકલીને બાહાર દરબાર બારી

નમી કુલ દરબારે કીધી સલામ,

જ્યાં ખોલી બાદબ ધરી હીલ હાંમ:
“અએ શાહે આલમ, આ હસ્તગીર,
સરતાજ હમારા, બહાધુર દલીર
નથી થાયો વૃજ સમ કોઈ શેહરિયાર,
થયો હોય વૃજ સમ જગ આરકાર

જહાઠારે જગને કિધી જ્યારથી,
નથી થાયો તુજ સમ કોઇ ત્યારથી
સુખારક તુને તખ્ત, અને જીન, અસ્પ,
તુએ કીધો ખરખા આઝર ગોશસ્પ
પહેલવાનો તારા ઉભા સર કુકી,
જેઇ હાલ તારો, હમ સહુ કુખી
ખતા દરગુજર કર હમારી શાહ,
થયો હોય અગર કંઈ હમોથી ગુનાહ
ખતાવાર અગર જો હમો હોઇયે,
મેહરની નજર હમ ઉપર જેઇયે

૫૮૦૦

અરજ એમ કરીયે કરીને નમાજ,
કહે મેઠ તારો, કરીયે ઇલાજ "

ધગંની પેહલવાનોને કચ્છેશ્વરકચ્છે
જવાબ આપવો

સુખન સુધી બોલ્યો શાહ શહેરિયાર,
સુજો પેહલવાનો, આલી વિકાર
નથી સુજ હીલમા રજો-અલમ,
નથી દુશ્મનનો મને કાંઈ ગમ

નથી કોઇથી હું થયો દિલગીર,
નથી કોઇએ કંઈ કિધી તકસીર
લિધો દુશ્મન પર કિનો આપનો,
થયો અત આખર પરીતાપનો
હવે તમ કરો મ્યાન શમશીર તમામ,
તજો તેગ, ખજર, કરો મય કામ
મુકી એક બાજુ કમાનો ને તીર,
મયાવો ખુશી તમ મક્કી સહુ ફલીર
અધુરાં કામો થયા છે પુરા,
પરીજામો આવી ગયાં છે રૂડા
સિવા ફક્ત નિયાયેશ પરવરદેગાર,
મને ખીજો કાંઈ નથી રૂજગાર.
આદજ કીધો નકીખને હુકમ
"દરખાર મારી કર છુ ખતમ
ખિગાના કે ખેશી ખની ખેસખર,
સુલાકાત ચાહે અગર કોઇ ખસર.
હજુરીમે લાવે કદમ તે નહી,
કરે મારી ખદગી ખરહમ તે નહી "

જાલ અને રસ્તમને બોલાવી લાવવા માટે ગેવનુ જાણુલ જવુ

આવી રીતે ખીજવાર ધરાનના શાહે પોતાની દરખાર બધ કીધાથી, રમ્યતમા
મોટી ચરચા ચાલી રહી તમામ ખુજેરગો અને પેહલવાનો એવો મામનો જેઇ તરેહ-
વાર વાનો કરવા લાગ્યા ખુજેર્ગ ગોદજે પોતાના દીકરા ગેવને તુરતજ જાણુલસ્તાન
જઇ, આ કદી નહી બને એવો બનાવ જે ધરાનના બાબમા બની રહ્યો હતો, અને
ધરાનની રમ્યતમા જે ગડમડ મચી રહી હતી, તેને જ્ઞાત પાડવા માટે, અને પાદશાહના
વિચાર ફરવવા માટે ખુજેર્ગ જાલ અને જેહા પેહલવાનો ખુજાવી લાવવા તુરતજ
રવાના કીધો.

આ પેગામ લેઈ નામદાર ગેવ જાણુલ તરફ પવન વેગે નીકલી ગયો, અને ત્યા
પુગતાજ સધલી હકિકત જાલ તથા રસ્તમને જાહેર કીધી આ નાખુશ ખબર સાંભળી
જાલ અને રસ્તમ બને બહુજ દલગીર થયા, અને તુરતજ દાનેશમદ ખુજેર્ગો, સુખેદો
અને નજુમીઓને એકઠા કરી, તે સવલાઓ સાથ જાલ અને રસ્તમ જાણુલથી ધરાન
તરફ જવા નિકળ્યા

ખીજ વાર પાદશાહ કચ્છેશ્વરકચ્છે ઈબાદતથી ફારેગ થઇ દરખાર ભરવી.

રસ્તમ અને જાલ પોતાની મજલ પુરી કરી ધરાન આવી પુગે, તે આગમજ
પાદશાહ કચ્છેશ્વરકચ્છે પોતાની દરખારના દરવાજા પોતાના અમીરો, વજીરો અને પેહલવાનો
સામે બધ કરવા ફરમાવ્યુ, અને પોતે પરવરદેગારની ઇબાદતમા પાઠો મશગુલ થયો
એવી રીતે તે સાત દિવસ સુધી નિયાયેશ કરવામા એકાગ્રહ ચિતે મશગુલ રહ્યો

દિવસ સાત અને રાત એકાતમા,
પડયો કરતો ચિન્તન નિરાતમા
દિવસ સાત અને રાત પુરી કરી,
ધખાહત કરી ઉઠયો તે ફરી
પડી આંઠમી ખામઢાદે સહવાર,
નિકલિયો ખહાર ખુશરૂ નામઢાર
તખત પર બેઠો શાહેજેહા,
હાજર થયા સહુ નમી પેહલવા
અમીરો, વજીરો અને મુખેદાન,
નમી બોલિયા. “ઓ શાહે કિયાન
અરજ એક હમારી સુણુ શેહરિયાર,
કિધા કા હમુને નજરથી ખાહાર
કહે શુ ખતા છે હમોથી થધ,
કે ઢાખલ ઢરખારે કરતો નહી
કહે શુ સખખ છે, શુ છે ભરમ,
ચુનાહ શુ કિધો કે થયો ખેરહમ.
નજરથી કિધા દુર હમ ખહેગાન,
ભરમ કેહ હમુને ઓ રોશન રવાન”

* * *
સુણી બોલિયો શાહ કએખુશરૂ
“કરો કા નાહક તમો જુસ્તજુ
નથી ગમ હીલમા મને ગજનો,
નથી ગમ દિલે દુશ્મન રજનો
નથી મારો દુશ્મન ધરતી ઉપર,
કે ડરવ રહે તેથી મારૂ જીગર
કરો કા તમો પેહલવાનો ફિકર,
નથી બુલિયો હુ તમારી કઢર
મગર હીલમા એક ઉમેદ છે,
પલ્લભર બુલાતી નથી ખેદ છે
થશે જ્યારે રોશન મારી ઉમેદ,
કરશ ત્યારે બહેર સહુને હુ બેદ
હવે ના કરો ગમ, સુણી હાલને,
કરો દુર હીલથી જુરા ખ્યાલને.
રજા છે તમુને ઓ ઢાનેશવર,
સિધારો ખુશી થધ, કરો ના ફિકર
ઓ ઢરખાન ઢરખાર કર વુ ખતમ,
હવે ખધ કર ખાર છે એ હુકમ”

કએખુશરૂએ સ્વપનામાં સરોશને
બોલો, અને તેનાથી બશારત થવી.

ફરી ખઢગીને જખાંપર ધરી,
ધરી ધ્યાન મનમા સમધી ચહડી.
ન ઉઘતો જરાખી સિહા રાતમા,
રહેતો તે મશગુલ મૂનાખતમા
કરી દેશ, દુનિયા ને ખેશી તરક,
કિધી ખઢગી પાચ હફતા તલક.
એક રાત અખરમા છુપાયો માહ,
પડયો પુર નિઢમા ખુશરૂ શાહ
સુતેલો હતો બે કે શાહે જેહાં,
મગર જાગવુ ‘વુ તેવુ રવાં
અચખુચ નજર રોશની એક પડી,
જુવે તો સરોશની સિકલ ત્યા ખડી
કહુ એમ સરોશે, પડી કાન પર
“નથી વુજ સમ કોઇ બિબે તાજવર
ફલી વુજ મનની મૂરાહો બલી,
રહી છે મનની ખિલી હર કલી
અગર ચાહે તજવા વુ આ જેહાન,
થશે ઢાઢગર પાસ તારૂ મકાંન
ખજનો ને હોલત બક્ષેસ કર,
આ દુનિયામે છે પાચ દિનની સફર
દુનિયાની ચુગાલ છે એક બલા,
અટવધ મૂવા છે કધ કધ બલા
આ તખત અને તાજ તારૂ જરીન,
ખધ કોઇ હોય જે ખરો બેશુબીન
એવો છે લોહરાખ અતી પુર હુ તર,
ધનાચત કર તેને તાબે-કમર
દુવા વુએ માગી મિનોઇ થકી,
ચઝઢાએ બક્ષી વુને નક્કી
નથી મોત તારૂ હજી આ પજે,
છતાં તારી ઉમેદ સધલી ફજે
મિનોઇમે જગા જે વુએ ચાહી છે,
તધચાર તે વુ થકી ચાધ છે.”
સિવા એ વાતો મિનોઇ કરી,
થયો ચુમ નજરથી, નજર ના કરી.

ઉઠ્યો ખાખમાથી જાગી શાહ,
ખાલ્યો: “હવે આપ ચઢવા પનાહ”

જાલ અને રસ્તમણ કચ્છેપુશરૂ આગલ આવી પુગવુ

લાખી મજલ પુરી કરી છ અઢવાડીએ જાવેજર અને રસ્તમ પોતાના રસાલા સાથે ધરાનમા આવી પુગ્યા તેમના આવી પુગવાની ખખર જેવી ધરાનીઓને પુગી, તેવાજ તેઓ રસ્તમ અને જાવેજરને સામે મલના ગયા જુનેર્ગ ગોદર્જે આખમા આસુ લાવી, પાદશાહ કચ્છેપુશરૂની તમામ હકિકત રસ્તમ તથા જાવેજરને જણાવી કહ્યું કે “કચ્છેપુશરૂની દરખાર જો કે ભરાન છે, પણ કચ્છેપુશરૂના દીદાર કોઇની જોઇ શકતું નથી જોવો કચ્છેપુશરૂ તમોએ અગાઉ પુશાલ અને રોશન રવાનવાલો જોયો હતો, તેવો તે હવે નથી. આજે તેનો હાલ જુદોજ થઇ ગયો છે તેના ગુલામી ગાયો કર-માઇ ગયા છે, તેતુ સરોવર જેવું ઉન્યુ કદ કમરમાથી વાકુ વધી ગયું છે, તેને શુ થયું છે, તેની હમુને કાંઇ સમજ પડતી નથી હમુને લાગે છે, કે આહરેમને તેને ખોટો મારગે દોર્યો છે.”

જુનેર્ગ જાને આ હકિકત ગોદર્જને મોહડેથી સાબલી દિલાસાના સખુનો કહ્યા, અને ત્યાથી સધલા ઉનાવલે કદમે દરમાર તરફ ગયા. જાન, તેહમતન રસ્તમ, તુસ, ગોદર્જ, તથા ચુરગીન, જોજન અને ધસ્તહમ વિગેરે પેહલવાનો ઉપરાત તમામ અનજુમન દરમારમા દાખલ થઇ, પોત પોતાની જગ્યાએ બેઠા પાદશાહ કચ્છેપુશરૂ પોતાની ખ્યાલતગાહમાથી બાહાર આવી તખત ઉપર મિરાજ્યો કચ્છેપુશરૂએ રસ્તમ અને જાવેજરને જોઇ, તેઓની ખેરઆશીયત પુછી, અને જોહા પેહલવાન રસ્તમનો હાથ પકડી, તેના વતનની ખખર માટે સલાહ કીધો ત્યાર બાદ ખીજ સધલા જાણીતા દરખારીઓની ખખર પુછી, તેઓને માનથી નવાજ્યા જુનેર્ગ જાલ નમન કરી કચ્છેપુશરૂને કેહવા લાગ્યો —

જાલે કચ્છેપુશરૂને શીખામણના
સુખનો કેહવા

નમાવી સર બોલિયો જાવેજર
“ઓ બહાધુર, બળવત, સખી તાજવર
સુખન સાબલી લે ઓ શેહેરિયાર,
ઉછી અનજુમન છે, જો ગમખાર

૫૯૦૦

કહું વાજખી એ તુને હું સુખન,
અગર લાગે કડવા, મગર કર મનન
સહા સાચ મારી એ છે ચુફતાર,
કડવા સુખન છે સહા સુખકાર
જનમ તુ એ લીધો તુરાન જમીન,
થયો ત્યા તુ મોટો ઉધરી હસીન

મમાવો તહારો અફરાસિયાબ,
સીવા જાહુ ખીજે ન જોતો ખુવાબ
ખખાવો તહારો કાઉસ શાહ,
ઝલુની ‘ને જાહેલ, ખુદાની પનાહ
હતી શાહી મોટી જુલહ સલ્તનત,
મગર કમઅદેશ હેમાકત કુપટ.
ચહુડી ધુન એક રોજ શુમાનની,
સફર હું કરૂ જઇ આસ્માનની.
સિતારા ‘ને તારાની જોવા ચલન,
કિધી તે હેમાકત મે નાપસન.
શિખામણ મારી ન માની જરી,
ખતા અ તે ખાધી સિતમથી ભરી

સફર આસમાની કિંધી દમ કરી,
ખતા ખાધી પટકાઇ નિચે પડી
ખચી તે ગયો, રેહમ ચઝદાનની,
પરોમાન થાયો જખમી ખની
વલી કહુ સાબલ ઓ રોહરિયાર,
પેદરના કિનાથી ખની દિલ ફિગાર.
લઇ લાખ શમશીરઝન નામદાર,
લડવા ગયો તુ ધરી દિલ ખુમાર
ગયો ખારઝમની તરફ વનમા,
પરીણામ તે નહિ લિધુ મનમા
અગર ખપ્ત તારૂં ન રોશન હતે,
ખુરી તારી હાલત બેશક થતે
પકડીને દુશ્મન કરતે ખરાખ,
વતન કરતે વેરાંન અફાસિયાખ
ન અચ્ચા કે ખાજો, પીરો જવાન,
ન વસ્તી કે હસ્તી રેહતે ધરાંન
મગર મેહર ચઝદા હતી તુ જ પર,
સુરાહ તારી લાવ્યો તુ ખર

સમજ્યો હુ મનમા ખની ખહુ મગન,
હવે જોશે આરામ ધરાંન વતન.
મગર કીધો ખરખા નવો તે સિતમ,
દુખી થાઇ રઇયત જોઇ આ જુલમ.
પસદ તુએ કીધી રાહે ખઠી,
તજ કેમ દીધી તુએ ઇઝદી.
એ ખ્યાલ તહારો છે દર્દમદ,
હરગેજ ખુદાખી કરે નહિ પસદ
થયો હોય જો એજ તારો વિચાર,
તો ખનશે ન હરગેજ કોઇ તાબેદાર
થશે અતે હાસલ પરોમાનગી,
છે કામ તારૂં એ દીવાનગી
થશે ગુર બેગુર, તન ખુર ગુનાહ,
આજેજ ખનશે, ખની તુ તખાહ.
અગર ચાહતો હોય તુ ખુદાની મહેર,
પનાહ માગ રખની તજ ખ્યાલ ગયેર
તજ દે એ ખ્યાલ, ઓ નામેવર,
જરા ખુજ તુ અનજુમનની કંદર.

ધરાંની અનજુમનનુ જાલના વિચાર સાથ એકમત થયું, અને
કચ્છેશ્વરશરણે જવાખ આપવો

જ્યારે ખુલ્લે જાલે પોતાનુ બોલવુ પુર કીધુ, ત્યારે દરખાસ્તમા હાજર રેહવા
પેહલવાનો અને કુલે અનજુમન જાલેજરના મત સાથ એકમત થઇ, તેના બોલવાને
ટકા આપવા લાગી આવી રીતની અનજુમનની લાગણી જોઇ કચ્છેશ્વરશરણે શાત મને
ધીમે અને ધીરે અવાજે જાલેજરને જવાખ દીધો:

સુણી શીખ બોલ્યો શાહ શહેરિયાર
“કહુ શુ તુને જાલેજર નામદાર
અગર તોછડો કાંઇ બોલુ સુખન,
તો બેશક ચઝદા કરે નહિ પસન
વલી થાય રૂતમ સુણી દર્દમદ,
પડે કુલ ધરાંન ઉપર ગઝનહ
સુણા પહેલવાનો, સણા મેહરખાન,
સુણી મે લિધુ જાલનુ દાસ્તાન
કસમ પર કહુ છુ સુણા મારી વાત,
મને લાગી મહોખત ચઝદાન સાથ
નથી થાયો આશક હુ શયતાનનો,
મગર હાસ છુ દીન-ઇમાનનો.

જગત કુલ જુદી નાકામ છે,
સિવા પાક ચઝદા શુમ નામ છે
સિવા તે નથી કોઇ બિજે કારસાજ,
કરે સુજ દરદનો કાતીલ ઇલાજ
ખની તુ અકલમદ કરે છે કલામ,
શીકમ તુ ઘુરાની કરે ખદનામ.
પેદર મારો શ્યાવક્ષ હતો જહાંદાર,
પેસર તેનો હુ છુ નામી સવાર.
નખીરો છુ શાહ કાઉસનો,
શુ સમજે મને તુ વિના હુશનો.
વલી માત હતી સુજ શાહી ઘખમ,
દુનિયાની નારોમે સહુથી ઉતમ.

તુજમે હતી શાહ અફરાસિયાળ, એ મારા નિયાગાંન છે નામચીન,
 ધુજતા હતા જેથી ધરતીને આળ નથી તેથી શરમાયો હું કોઈ દીન
 નખીરો હતો તે ફરીદુનનો, કિધી બહગી પાચ હફતા તલક,
 પિસર નામેવર તે પસગ જુનનો કે તજ જાહે અધારી ખાકી ખલક
 હું એવી જુનિયાદનો પુશરૂ, તખત તાજથી હું ધરાઈ ગયો,
 કિધા કામ મે જગપસદ સુખરૂ આ ગેતીમે હું ગશ ખાઈ ગયો
 નથી કામ કંઈ મારૂ જગમા રહ્યું,
 જે મારૂં હવે તે પરાયુ થયું "

જાલે કચ્છેપુશરૂની માફી માગવી, અને કચ્છેપુશરૂએ
 ધરાનીએને શીખામણુ દેવી

પાદશાહ કચ્છેપુશરૂના આવા સખુનો સાબળા જુનેર્ગ જાલેજર ધણેજ પશેમાન
 થઈ ગયો, અને પોતાની આખોમા પાણી લાવી, પોતે જે કાષ્ટ બોલ્યો હતો, તે માટે
 માફી આહવા લાગ્યો કચ્છેપુશરૂએ તેના ખાલેસ દીલનો ખુલામો કચ્છલ કીધા, અને
 તેનો હાથ પોતાના હાથમા પકડી, તેને પોતાની પાસે બેસાડી બોલ્યો

કહ્યું શહેનશાહે "સુણ જાલેજર,
 ખનો તમ તઈયાર સહુ નામેવર
 હવે છે સહુને મહારી સલામ,
 સુણો તમ મહારી વસિહત તમામ
 મલો સહુ પીરો, મલો સહુ સિપાહ,
 ખનાવો રોશન તમ ખજમ ગાહ"
 ભરી એક મહેશીલ, મલી સહુ દલીર,
 ઉભો હાથ બેડી ગોદર્જ પાર

૬૦૦૦

હરોલે ઉભો જાલેજર નામેવર,
 દિલાવર બેજન, છસ પુર હું જર
 ઉભો સામે ફસ્તમ જેહા પેહલવાન,
 ગુરગીન, ઘસ્તહમ રોશન રવાન
 ગેવ સગ ફરહાદ, શાહપુર વીર,
 ઉભા હાથ બેડી ખની દલગીર
 ધરી હાથ ગુરજ સુરત ગાવેયાન,
 સજ સાજ બેટો, શાહે કિયાન
 પછી બોલિયો તે શાહ શહેરિયાર
 "અએ નામદારો જેહા આશકાર
 અકલમદ, દાનેશોને છે ખખર,
 લલા ને જુરા સહુ પામેછ ગુજર
 આ દુનિયા છે ફાની દિન ચારની,
 નકામો છે સહુને વિના સારની

આ રજ અને ગમ છે નારવા,
 થશે એક રોજ સહુ અતે હવા
 રહ્યું ના હશે કોઈ જગમે ખસર,
 કરી હોય ખાએસ ન પામે ગુજર
 જશે જયારે દમ છોડી તારૂ ખદન,
 મલી ખાક સગમા થશે ખાક તન
 થશે કાન બે તુજ ભારી અતી,
 જશે હોશ, હુશિયારો, સરવે ઘટી
 નહિ આખોથી બેઈ શકશે જરી,
 પજોખી કદમ નહી શકશે ભરી
 ત્યારે તુ કેહશે એ પરવરદેગાર,
 મને લે જુલાવી તહારે દવાર
 હવે ફાનીથી હું ધરાઈ ગયો,
 રહી આ જગતમા ફસાઈ ગયો
 અગર હોય સત્તા બે તે ધરી,
 તજ બપુ દુનિયા, એ છે ખહેતરી
 રહ્યો હાથ અદર ખસ એ ઇલાજ,
 ખદીથી રહેવું હુમેશ ખાજ
 મહા ચાહ કરને યજ્ઞાંને પાક,
 ન કરતા ભરોસો જગત હાલનાક.
 સખખ રોજ એમ જાય છે સર ખ સર,
 જમાનો ગણેછ દમ શામે-સહર.

હુશગથી શહેરિયાર કાઉસ તલક,
તાબે હતી જેઓને આ ખલક
દિધી આસમાને ના કંઈ પનાહ,
કિધી નહિ જરાખી મુરવ્વત નિગાહ
સિવા નામ ગેતીમે ના કંઈ રહ્યુ,
ફરમાન તેમનુ હવા થઈ ગયુ
કંઈ એક શહેરિયાર પાખ્યા ગુજર,
નગુણા હતા કોઈ કોઈ નામેવર
મગર તેઓળી તેથી ડરતા હતા,
નગુણાપણથી સખડતા હતા
ખદો છુ ખાકી હુખી ખાકસાર,
કિધો રજ મહેનતનો રોજગાર
ઘણી કીધી કોળીસ વિના કંઈ મના,
અતે મે જાણ્યુ, છે સહુ ફના

આ દુનિયા છે તન પાંચ દિનની તમામ,
નથી મુજ તન-મનને લાએક મૂકામ
છૂટી રજમાથી અને શાહમાન,
છે એજ ઉમેદ મહારી મહાન
હવે મારી ખાએશ ખર લાઉ છુ,
તજ તખ્તે કિયાની હુ જાઉ છુ
તમે રજ લારી લિધો મૂજ થકી,
ખસેસ મલથે ખેમુલ નક્કી
વલી જેનો મુજપર આધાર છે,
કંઠરદાન તેમનો કિરતાર છે
કંરશ હાલે-નેકી ત્યા હુ ખયાન,
કંઠરનો છે જુજનાર જુલદ યજદાન
આ મારી મિલકત, ખખનો મહાન,
એ ખસેસ તમુને ઓ છરાનીયાન

કચ્છપુશ્પએ ધરાનની શાહી લોહરાસ્પને આપવી.

ખીજે દિવસે ખામદાદ થતાજ પાદશાહ કચ્છપુશ્પ પોતાના તખ્ત ઉપર બેઠો,
અને પોતાના માનીતા પેહલવાન બેજનને હુકમ કીધો, કે લોહરાસ્પને કોલાહ પેહરાવી
દરબારમે હાજર કરે આ ફરમાન મુજબ પેહલવાન બેજન લોહરાસ્પને કોલાહ સળવી
પોતાની સાથે દરબારમા લખ આવ્યો. પાદશાહ કચ્છપુશ્પએ પોતાનો હાથ લંબાવી,
લોહરાસ્પનો હાથ પોતાના હાથમા પકડી તેની તારીફ કરવા લાગ્યો ત્યાર પછી પોતે
પોતાના તખ્ત ઉપરથી નિચે ઉતરી, પોતાના માથા ઉપરનું શાહી તાજ કાઢી, તે
લોહરાસ્પને સ્વાધીન કરી ધરાંન સર-જમીનના પાદશાહ તરીકે તેને જાહેર કરી કુવા
ગુજરી કે “ આ ધરાનનુ તાજ તુને મુમારક થજે, અને તમામ જેહાન તારી
તાબેદાર થજે આ માફ શાહી તાજ, તખ્ત, અને ખખનો આજથી હુ તારે
સ્વાધીન કરે છુ તુ રાસ્તીથી અમલ કરજે, અને રાસ્ત ઇનસાફીજ તુ ફતેહમદ
અને ખુશાલ રહી શકશે ”

એ પછી કચ્છપુશ્પએ પોતાના તમામ પેહલવાનો અને દરબારીઓને લોહરાસ્પને
ધરાનના પાદશાહ તરીકે કબુલ કરવા, અને માન આપવા ફરમાવ્યુ. પણ આ વાત
તમામ દરબારે પસંદ કીધી નહી, અને લોહરાસ્પને શાહી માન આપવા ના પાડી,
એવી નેમનુક માટે વાધો લીધો એવા સંજોગ વચ્ચે દસ્તાને જાણે, લોહરાસ્પની
ધરાંનના પાદશાહ તરીકે કરેલી નેમણુક સામે સખત વાધો ઉઠાવી, તેને પાદશાહ
તરીકે કબુલવા સાફ ના પાડી ?

૧ ધરાનની ગાદી કચ્છપુશ્પએ લોહરાસ્પને આપી તેની વિરૂધ્ધ ધણીક ધરાની
પેહલવાનોએ વાધો લીધો હતો, અને બુએર્મ જાણેજર પણ તે વાધો દેવામા સામેલ
થયો હતો આ સમયને લીધે પાછલથી જાલના વારેસો અને લોહરાસ્પના વારેસો વચ્ચે મોટો
મિનકિસો ખરપા થયો હતો, અને મોટી લડાઈઓ થઈ હતી, જેમા જાલુલના નામીયા
પેહલવાનો માર્યા ગયા હતા
(શાહનામુ ઇસ્તુર ખીનોએહર)

બુનેર્ગ જલની દલીલને દરગામ હાજર રહેલા તમામ દરબારીઓએ એક મતે ટેકો આપી, લોહારાસ્પની ફરમાબરદારી કરવા, અને તેના અમલ દરમિયાન લડાઇમાં ઉતરવા સાફ ના પાડી પાદશાહ કચ્છેશ્વરને જાણેજરને ખુલાસા વાર દલીલ કરી લોહારાસ્પની ધરાનના પાદશાહ તરીકે નેમણુક કરવાના સવયા કારણે કહી સમજાવ્યું કે “લોહારાસ્પ જમશેદ પાદશાહથી ઉતરી આવેલી દીનનો પાલનાર યજ્ઞ પરસ્ત છે, અને પરવરદેમારે મને ઐવીજ બશારત કીધી છે, કે ધરાનની શાહી લોહારાસ્પને આપવી વધી એ પાદશાહ હોશ મનો નથીરો છે તે પીશીન અને કચ્છેકાબાદની તોખમનો છે, અને દાનાઇથી ભરપુર છે વાસ્તે તમે સહુ એને પાદશાહ તરીકે કહ્યો જો કાઇ મારા ફરમાનથી સર ફેરવશે, તેની તમામ મેહનત મારી આગલ ફેકટ જશે

બુનેર્ગ જલે કચ્છેશ્વરના સખુનો સાબલ્યા પછી પોતાની બજી છેડી, લોહારાસ્પને નમી તેના ઉપર દુવા ગુજરી કહ્યું, કે “તુ આલમમે સર્કારાજ થજે, તુ હમેશ બરકાર રહેજે, પાદશાહ કચ્છેશ્વર સિવાય તુ પાદશાહી તોખમ ધરાવે છે, એમ હમે જાણતા નહી હતા તુને ઈરાનતુ તાજ અને તખત મુબારક હોજે” જાણેજરના આવા ઐકરાર પછી, તમામ બુનેર્ગોએ પણ લોહારાસ્પ ઉપર મોતીનો નિસાર કરી, બધી દુવા ગુજરી, અને તેને ધરાનના પાદશાહ તરીકે મજુર કીધો.

કચ્છેશ્વર તુ પોતાની ચાર મહાબુઓને મલી કાયમની જુદાઇમાં જોડાયા જણુ.

પાદશાહ લોહારાસ્પને ધરાનની ગાદી આપ્યા પછી, પાદશાહ કચ્છેશ્વર પોતાના મેહલમાં ગયો, અને તેની ચાર મહાતાબ ચેહરેની પાકદામ બાનુઓને બોલાવી તેઓને ભેટી, આખમા આસુ લાવી બોલ્યો કે: “હવે આ તન-પાયોદિવમની દુનિયા હું છોડી જાઉં છું, અને ફરીથી આ દુનિયામાં તમને જીવતો કડીખી મલી શકનાર નથી”

આ દુ ખબરી ખબર સાબલી, તે ચારે મહાબુમે દર્દમદ દીલે રડી પડી, પોતાના તન પરના સગારને ચીરી નાખવા લાગી, અને પોતાના સુદર બાલોને પીખી, તોડી નાખી, હા-વ-જરી કરતી વિલાપ કરવા લાગી તેઓની ઐવી હાલત જોઇ કચ્છેશ્વર તેઓને દિલાસો દેવા બોલ્યો કે

કુખી હાલ જોઇ કહે શહેરિચાર
“ધરો ધીર, રડો ના, બની ગમખાર
એક રોજ તમે આવી મલશે મને,
પિછાની જશે જયારે તમ હકને
દુવા હું ગુજારશ સહુ તમ થકી,
મિનોઇમે આખર મલજુ નકી
કહાં છે ઐલાહે જમ કુખતર,
કહાં છે મારા સુરા નામેવર

ગઇ કાંહ ફિરજીજ મા માહરી,
કિધી પાર ‘જીહુન’ જેણે તરી
ગઇ કુખતરે તુર કહાં ‘આફીદ’,
જોઇ જેને ‘નાહીદ’ થતો નાઉમીદ
થયા જેર જમાનાથી એ સહુ તમામ,
સુતા ખાક અઢર કરીને સુકામ
સહા ખાક અઢર બિછાનુ થયુ,
પડે નહિ નજર કાંહ કિકાનુ થયુ

ન જાણુ વસે બહેશત હોબખમા,
લડસો હું રાખુ હવે હકમાં

આતી રીતે પોતાની આરે નામવર બાતુ આને દિલાસાના સખુનો કહી, તેઓથી કચ્છપુશ્પ છુટો પડ્યો, અને લોહરારૂપને બુનાતી કહ્યું કે “આ મારી પાક તન આર મહાબુધોન જયા સુધી તું જવતો રેહ ત્યા સુ’તી, દરેક જનના સુખ અને આગમન રેહવા દેજે, અને તેઓની દરેક રીતે પારખાની કરજે” ત્યાર પછી કચ્છ-પુશ્પ પોતાની ધારેલી સફરે જના નિકલ્યો તેની સાથે ધરાનમાથી સરદારો, બુજેગો અને દાનાવો પણ જના નિકલ્યા બુજેગ જલ, જેહા પેહલાન રસ્તમ, ગુદગ, ગેવ અને બેજન, ધરનહમ તથા ફરીઓઝ અને તુસ મતી આઠ જન કચ્છપુશ્પના અગી રેહજર તરીકે તેની સાથે રેહ્યા.

આ આખો રસાવા, એક લાખી સફર કીધા પછી, એક મોટા પાહાડને મથાને, તેની ટોચ ઉપર જઈ પુગ્યો ત્યા એક અઠવાડીઆ સુધી સધતાઓએ આસાએશ લીધી અને દર્મમ દીવે પોતાની આખોમા પાણી લાવી કચ્છપુશ્પ બોલ્યો કે —

“હવે લેઓ મહારી તમે સહુ સલામ, મલીલો મને તમ ઓ નેકનામ જુદાધના વખતની આવી ઘડી,” બની આખ બને આંસુ ભરી. લિધાં સહુને ચુ બન, બગલગીર કરી, દુઃખી થાયો હીલથી અતે રડી બેધ હાલ હજરો રડે જર જર, રડે મહો સાથે હજરો નાર પૂકારો સુણી થાક આજેજ જમીન, જગર પાહડોનાખી થયા પ્રીન-પ્રીન રડી રધયતે એમ પુકારી કહ્યું “અરે ઓ પુશ્પ તુને શુ થયુ તજ જાય છે કાહ ધરાનને, વિના કારણે કા તજે જેહાંનને. અરે શાહ હમારા ગઈ કાહ હોશ, કહી શુ ગયો કહે તુને સરોશ”

* * *

કચ્છપુશ્પએ પોતાની રધયતને જવાબ દેવો.

કહ્યું પાહશાહે: “સુણો નામેવર, મલી સહુ કરો તમ ખુદાના શુકર.

૬૧૦૦

દુઃખી ના કરો તમ હીલને જરી, મોડે કે વેહલે મલશુ ફરી.

૧૬

સુણો મેહરબાંનો, અજજ હીલહાર, હવે તમ સિધારો, તજ શહેરિયાર સખળ મારો મારગ છે બહુ ખરાબ, રાહ છે ગજબથી ભરી બેહિસાબ મુરકીલ મજલ ભયકાર છે, તપે તાપ સરપર ખુ ખાર છે અજબ ધરતી અદર અગાર છે, જલનથી જમીન કુલ ખિસ્માર છે. જમીન એવી જાલમ, અજબ ગાલ છે, નહિ ઝાડ, ફળ-પાત, ખીઆબ છે.” સુણી આ સુખનને ગોઠરેજ વીર, લઈ જાલેજર સગ રસ્તમ હલીર રવાના થયા ત્યા મુકી શહેરિયાર, બની ગમજહા, દુખ હર તાર-તાર મગર તુસ અને ગેવ, બેજન વીર, રેહા શાહ સાથે ધરી હામ ધીર દિવસ એક કીધી સફર શાહ સાથ, મુસીબતથી આજેજ થયા નેકજત. કહ્યું શહેરિયારે “પડી રાત છે, આરાંમ બેશક જરૂરિયાત છે ઘરો જ્યારે કાલે બડી ખામઠાઠ, પામશ હુ મુજ હીલની મુરાહ તમેથી મહારી જુદાધ થશે, મગર સગ સરોશ આરનાઈ થશે હવે તો બેશક પડી રાત છે, પડો પુશ્પ નિન્દે ખુદા સાથ છે”

તે વેગન વનમાં પાદશાહ કચ્છપુશ્પ પોતાના પેહલવાનો સાથ રાતના જમીન ઉપર પોતાના બિછાણા કરી નુતો રાત અધુરી પુરી થતા આવી બૂકી બામદાદ પડે, અને ખુરશી પોતાનો તેજસી પ્રકાશ બાહાર પાડી તે વેરાનને રોશન કરે, તે આગમજ કચ્છપુશ્પ જાડી ઉઠ્યો, અને નિન્દામાં પડેલા પોતાના પેહલવાનોને જગાડી, બિહાર કીધા પાદશાહ કચ્છપુશ્પનો અવાજ સાંભળી સમજા પેહલવાનો જાગરૂત થયા, અને કચ્છપુશ્પની આગત નમત કરી ઉભા કચ્છપુશ્પને તેઓને કહ્યું કે —

“ઉઠો પેહલવાનો, સુરા હલીર, થયો વખત મારો સુણો નામગીર હવે છે મહારી આખર સલામ, ખુદા પાર પાડે તમારા કામ તણ થાશે ખુરશેદ પુર તાબમા, ન જોશો મને તમ સિવા ખાબમા જળે સહુ તમે આ તણ વનને, ના સુકી જતા કોઇખી જનને સુણો તમ કહું જે સુખન જાનથી, નિકલી જળે આ બિયાબાનથી થશે કાલ રોજે છૂંકાની પવન, ગરજશે ગાણ ગગડી ગગન છૂંકાન એક જખરદસ્તનો છે સમે, ન રેહતા કોઇખી જગે આ તમે ગગન થાશે એકદમ ગરજ સિહા, પડી જઇ ભુલા ભુલશે રાહા” સુણી રજા સહુ થયા પેહલવાન, ખચાવે હવે કોણ સિવા ચઝઝાન

કચ્છપુશ્પનું નજર-ગમેમ થવું.

ખતમ થઇ સિહાઇ સિહા રાતની, તણ થઇ સવારી પરભાતની. કિધી જગ ઝલકતી ખુરશેદ પાક, હરજ થઇ તેથી નાખુદ ખાક નજર પેહલવાનોએ યોગમ કરી, સુરત શાહ ખુશ્પ નજર નહિ પડી

નજરથી થયો ગુમ શાહે કિયાન, મલી ચોતરફખી ના કંઈ નિશાન હુડી સહુ રેહ્યા તે બિયાબાનમાં, ન હુસ્તી જણાઇ તે વેરાનમાં રડી સર કૂટી સહુ પૂનરી કહે ‘ગજબ આએ ભારી કેમ હમ સહે અફસોસ ઓ શાહ આલીવિકાર, અફસોસ કહા છે ઓ રોશન દિહાર આ હા-વ-જારી સુણો શહેરિઆર, તણ ખાબે ગફલત થા ઉ બિહાર અફસોસ બુનિયાહે અવ્વલ ગોહર, અફસોસ તહારી હલેરી ઉપર. ઉ જીવતો ખુદા પાસ ચાલી ગયો, હમુને ઉ પાલી ઓ વાલી ગયો હલેરના હલેર ઉ મૂકી કા ગયો, હમારી મોહબત ચુકી કા ગયો સદા કચ્છપુશ્પ સુણો તો જરી. વિસારી દિધી કેમ હમ હીલભરી કહો દરખતો પુછીયે કરગરી, છે જીવતો શાહ કે ગયો છે મરી કહે ઓ જમીન છે કહા ખુશ્પ, ગળી ઉ ગઇ શુ તે ખુબ્ડ અરે આસ્મા કેમ નથી બોલતુ, જરા ભેદ ખુશ્પ તણો બોલ ઉ”

કચ્છપુશ્પને કરેલી આગાહી પ્રમાણે ભયકાર તોફાનનું ખરપા થવું, અને સમજા પેહલવાનોનું તેમાં નાશ પામવું.

એ રીતે પાદશાહ કચ્છપુશ્પ, પોતાના તમામ પેહલવાનોની રૂગડ જોતા જોતામાં, બામદાદની રોશનીને પ્રકાશ રાત થતાજ એકાએક સમજાઓ ॥ નજર સામે ગયેજ થઇ અદ્રખ થઇ ગયો તમામ પેહલવાનોની ત્યારેજ ખાતરી થઇ કે જે

સખુનો કચ્છેશ્વર તેમને કેહનો હતો, તે મિલકુલ ખરા પડ્યા સઘલા પેહવાનોએ તે વેરન વનમ કચ્છેશ્વરની વણીથી શોધ કરી, પણ તેઓની સવલી મેહનત બરબાદ મધ અ તે સવલા પેહલવાનો થાકથી બેગર થઇ અસાએસ લેવા બેઠા, અને હવે તેઓ કચ્છેશ્વરના હકમા દુવા ગુબરવા લાગ્યા.

પેહલવાન ફરીઓએ હવે સઘલઓને કચ્છેશ્વરએ કરેલી તુફાન વિશેની આગાહીની યાદ આપી, તાકીદે સફરની મજલ પુરી કરવા કહ્યું, પણ પેહલવાનો થાકલા હોવાથી તેઓએ એકદમ કુચ કરવાનો વિચાર પડતો મુક્યો, અને પોતાને ચહોડેલી થાક ઉતરે ત્યા સુધી ત્યાજ થોડો વખત થોળી જના જણાવ્યું તેઓ સઘલા ગમખાર દીલે એકઠા થઇ કચ્છેશ્વરના બાબમા વિચાર ચલાવવા બેઠા, પણ તેવામા આસમાનનો રમ એકાએક ધીમેધીમે બદલાવા લાગ્યો.

એકાએક ગગડાટ ગગન પર થયો, પવન બેરમા ખુબ વાઇ રહ્યો ઘટા કાલી છાંઇ ગગન અ ધકાર, વરસી રહ્યું ત્યા બરફ ખીશિયાર જમીન જેર થાઇ, મચદાન ઉબર, જમા થઇ બરફના ઉલા ત્યા પહાડ સિતલ હીમથી સહુ રહ્યા ઠરઠરી, રખે જાય સઘલા બરફમે મરી મગર આવી ઉલી કળની ઘડી, બરફમા અજલ આવી સામે ખડી

ઉપર ભારી સિતલ, નિચે ઠડગાર, થયા મોતને સહુ શરણ નામદાર. દલીરો બરફમા ડટાઇ ગયા, અજલ બેઇ સહુ ગશ ખાઇ ગયા. શરણ મોતને સહુ થયા પેહલવાન, ગયા તનથી નિકલી રોશન રવાન

* જફકાર જલમ કળનો જલમ, કિધા મુજ વાહલાઓને તે કલમ અઠા તારી થાબે ફના ધરતી પર, છે લિયાનત તહારો સદા ભરતી પર.

એ રીતે પદશાહ કચ્છેશ્વર આ દુનિયામાંથી નજર અંબેય થાયો, અને એ રીતે તેની સાથ ગયેલા નામીયા પેહલવાનોનો બરફના તુફાન અદર નાશ થયો.

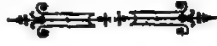
બલ અને રસ્તમ જે એક દાહડો આગમજથી શાહ કચ્છેશ્વરને મુકી છુટા પડ્યા હતા, તેઓ પેલા પાહડને મથામે પોતાની પછવાડે આવતા પેહલવાનો માટે ત્રણ દિવસ સુધી ઠાપ્યા, અને એથે દાહડે જ્યારે તેઓ પાછા ફર્યા નહી, ત્યારે તેમની સલામતી માટે તેઓ ફિકરમદ બની ગભરાટમા પડ્યા ગોદજ પોતાની છાતી કુટી બાલ પીખવા લાગ્યો, અને પોતાના દીકરા ગેવ અને બેજન માટે વિનાપ કરી ઝકલવા લાગ્યો, કેમકે તે હવે સમજવા લાગ્યો, કે કચ્છેશ્વરએ જે બરફના તોફાન માટે આગાહી કરી હતી, તે તુફાનમા બેશક સઘલા પેહલવાનો ડટાઇ ગયલા હોવા બેધમે

એ પછી તેઓ સવલા ગમખાર દીલે વિલાપ કરતા રાજધાની શેહરમા પાછા ફરીયા, અને પીયાદ સીપાહોની એક ટાલીને તે જગલની નિશાણી આપી, બરફ હેઠલ ડટાઇ ગયલા પેહલવાનોની લાસોને શોધી કાઢાડી લાવવા રવાના કીધા.

તે સિપાહોએ પોતાનુ કામ ફતેહમદી સાથ અગવ્યુ બરફના ટેકડાઓ હેઠલથી તે બહાધુર પેહલવાનોની લાસોને તેઓએ ઇફાજતથી બાહાર કાઢી, ઇરાન તરફ લેઇ ગયા ત્યા દરેકને માટે જુદા જુદા દોખમા બનાવી, તેઓને હ મેશગીની આરામ ગાહને સ્વાધીન કીધા.

ગુસ્તાસ્પ અને અર્જસ્પ.

જરથોસ્તી ધર્મની પવિત્ર લઘાઈએ
“નવી દીન”

અહુરમઝદની પાક દીન જાવનાર અશો જરથોસ્તે કિસમ કિસમના કરેલા મોજેબની હકિકત ધરાનથી ઉડતી તુરાન ચહેર તરફ જઈ પુગી શાહા ગુસ્તાસ્પના ફરમાનથી ઈરાનીઓએ જરથોસ્તી દીન કબુલ કીધી,^૧ અને જરથોસ્તી દીનનો નવો જમાનો ગુસ્તાસ્પના અમલ નીચેના તમામ મુલકોમાં ચાલુ થયો. પગખર જરથોસ્તના ફરમાનને માન આપી શાહા-ગુસ્તાસ્પે શેહરમાં નવા આતશકહેલ બધાવ્યા, અને જે જુના હતા, તેમને આરાસતે કરાવ્યા. જમશેદનો આતશ, જે “ખોરાસીમયામાં” હતો, તેને ત્યાંથી મગાવી ગુસ્તાસ્પે “દારાબગદ” મારા તખતનશીન કીધો. સીસ્તાન, ડમ, કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ, બગદાદ, યુનાન અને હિન્દુસ્થાન વીર્ગે મુલકોના આતશકહેલને આરાસ્તા કરવાના નવા ફરમાનો ગુસ્તાસ્પે બહાર પાડ્યા.

ખાર હુજર બલદોના ચામડાં ઉપર અવસ્તા લખાઈ

એજ વખતે પેગખર જરથોસ્તે જમાસ્પ વજીરને ખાર હુજર બલદોના ચામડાં ઉપર માનગી હરફે પવિત્ર અવસ્તા લખાવ્યા, જે લખાણોને સલામત રાખવાનાં મતલબથી ગુસ્તાસ્પે “દરખીસ્ત” ને નામે જણાવવી જગ્યામાં મોકલાવી આપ્યા હતા.

જરથોસ્તી દીન ધરાનમાં ફેલાઈ રહી, અશો જરથોસ્ત દસ્તુગન દસ્તુર, દાવરાન દાવર અને ધરાનના પેગખર તરીકે એકમતે મળુર થયા.

બદગીથી દુખ હરફ હફે કીધા.

એજ વખતે ગુસ્તાસ્પનો ભાઈ જરીર,^૩ તેમજ તેનો બાપ પાદશાહ યોહોરાસ્પ જે પોતાં તખત છોડી એકાતમાં પોતાની જીંદગી ગુજારતો હતો, તેઓ બન્ને એક એવા

૧ આ વાચન ઇ. સ. ૧૬૦૯ ના એપ્રિલ માસમાં બરુચની પારસી અનજુમનની ફરમાસથી ત્યાંની પારસી પચાવનના વડા ત્રસ્ટી ખા. બા. શેઠ આદરજી મચેરજી દલાલના આમ તણુને માન આપી, શેઠ મચેરજી વખારીઆના બગનામાં, તેમજ ઈ. સ. ૧૬૦૭ એપ્રિલ માસની ૨૨ મી તારીખે નવસારીમાં લક્ષમન હોલમાં, ત્યાંની જ્ઞાન પ્રસારક મહલીની ફરમાસથી, તેમજ મુબઇ, કરાચી અને બીજા શહેરોમાં અનેક પ્રસંગો ઉપર રજુ કીધું હતું કરતા.

૨ શાહ ગુસ્તાસ્પ ધરાનની ગાદીએ બેઠા પછી જુનદેહેશ કિતાબમાં લખ્યા પ્રમાણે ૩૦ વરસે, પેગખર જરથોસ્તે પોતાની પવિત્ર દીન બહાર કીધી હતી.

૩ જરીર પાદશાહ ગુસ્તાસ્પનો ભાઈ થતો હતો. ધર્મ યુધ્ધમાં એને મોટો આગેવાન ભાગ લીધો હતો. દીનદુશ્મન અર્જસ્પ સામે એને કરેલી સખત લડાઈના સબબે, દરનના અશીરવાદમાં, અને આફ્રીનમાં એને નામે દુવા ગુજારવામાં આવે

ભુરા દરદથી પીડાતા હતા, કે તેમના સાગ્ર થરાની આશ્વા તળીઓએ છોડી દીધી હતી. એ દરદ અશો જરથોસ્તે બદલી કરી સાગ્ર કાઢાથી, પેહલવાન ઝરીરે અને સાહા લોહોરાસપે જરથોસ્તી દીન કબુલ કીધી હતી

‘કિશ્મરનુ ઝાડ’

ગુસ્તાસપે જરથોસ્તી દીન કબુલ કીધી હતી, તેની યાદમાં અશો જરથોસ્તે ખોગસાન મધ એક સરવનુ ઝાડ ગોપ્યુ, જેનો ઉધરબાવ દુક વખતમાં અજબ જેવી રીતે વધી ગયો હતો તે ઝાડ માટે કહે છે કે “તેના દરેક પાતરા ઉપર ‘ગુસ્તાસપે ભલી દીન કબુલ કરી છે’ એવા લેખ કેતરાયલા હતા. આ ખબર જેમ ધરાનથી પુરાન ગઇ હતી, તેમજ તે હિન્દુસ્થાન પણ જઇ પુગી હતી

હિન્દુ ફિલસુફે ‘અગ્રધાય’

હિન્દુ ફિલસુફ અગ્રધાય, હિન્દુસ્થાનથી મુસાફરી કરતો જરથોસ્તી ધર્મનું ખડલુ કરના ગુસ્તાસપની દરમારે ગયો હતો એ અગ્રધાય આખા ભરતખંડમાં જાણીતો હતો. કહે છે વજર જામારપનો^૧ આ અગ્રધાય ગુરૂ હતો જરથોસ્ત વિશેની ખબર અગ્રધાયને પડતાજ, જરથોસ્તને નજરે જોવા, તથા તેની સાથ વીચારોનો આવજો માવજો કરવા, પોતાના ચેલાઓના એક મોટા રસાલા સાથ, તે બલખર^૨ શેહર ગયો હતો. બ નેની મુલાકાત થતાજ, અને અગ્રધાય જરથોસ્તને કાઢળી સવાલ કરે, તે આગમજ ધરાનના પેગમ્બરે તેના મનના વિચારો^૩ જાણી લઈ, તેના સવાલના જવાબો જાહેર કરી દીધા એ તકરારમાં

છ, કે: “દુશ્મન જદાર એદ યુન જરીર” એટલે જરીરના જેવા દુશ્મનને મારનાર થજો.” આવા યસ્તમાં જરીરને ‘અસ્પાયઓધ’ એટલે ઘોડા ઉપર બેસી લડનાર કહ્યો છે જરીરને આ એલકાબ તેની એ માટેની કાબેલીયતને માટે મલ્યો હતો. એની સવારીના ઘોડો એવા તો નામીયા બુનિઆદથી ઉતરેલો હતો, કે જ્યારે ધર્મ યુધ્ધમાં જરીર માર્યો ગયો, અને તેનો ઘોડો દુશ્મનને હાથ ગયો, ત્યારે પાશાહ ગુસ્તાસપ ધણેજ દુખી થયો હતો (૩૦ મોદી)

આ શાહબદાને અવસ્તામાં “જધરીવધરી” કહે છે એનું પેહલવી નામ ‘જરીર’ છે નવી દીન ખાતર લડવામાં આવેલી લડાઇમાં એને જે મહાન પરાક્રમે કરી બતાવ્યા હતા, તેનું બયાન રચવા માટે લખાયેલી કિતાબ “ઐયાદગારે જરીરાન” ને નામે જણાયેલી છે (કરતા)

૧ જામારપ હવેવાના ખાનદાનનો એક દાનેશમદ પુરૂશ હતો પાદશાહ ગુસ્તાસપનો તે માનીતો વડો વજર અને દસ્તુરાન દસ્તુર હતો પેગમ્બર જરથોસ્તનો તે એક માનીતો શાએદ હતો. ગેરામી નામના એના એક દીકરાએ દીન માટેની લડાઇમાં આગેવાન ભાગ લીધો હતો

૨ બલખ યાને બલખ—રીરદોસી આ નામીયા શેહરને “બલખે-ગુઝીન” કરી ઓલખાવે છે વદીદાદની પેહલ્લી પગદમાં “બાખ્ધી અર્ફધે દરામ” કરી જણાવ્યું છે, તે એજ બુલદ વાવટાવાલું શેહર છે. (૩૦ ૭૦ ૭૦ મોદી)

૩ પેગમ્બર જરથોસ્ત એવી રીતે સામા ધણીના મનના વિચારો આગમજથી જાણી લેવાની જે શક્તી ધરાવતા હતા, તેની ચક્તી આજના વખતમાં અમેરીકા અને ખીજ દેશોમાં આજના જમાનામાં Telepathy (ટેલિપથી) ને નામે જણાયેલી વિદ્યાને મલતી હાય એમ જણાય છે.

ચત્રધાત્ર શીકસ્ત પામ્યો, અને તે પોત ની હાર કબુતી જરથોસ્તનો એવો બન્યા, ત્યાર બાદ જરથોસ્ત પાસથી પાક અવરતા વાણીના કલામાની એક નકન મેલવી, તે પાછો હિન્દુસ્થાન ફર્યો, અને ત્યા જઈ એ સી હજાર આદમીઆને જરથોસ્તી દીનમા દાખલ કરીધા.

ગોસ્તેક્રયાન.

એક પછી તુરાની ખાનદાનના એક નખીરા “ગોસ્તેક્રયાને” બની જરથોસ્તી દીન કબુતી હતી. એ ગોસ્તેક્રયાન ॥ ફરાહગો ફરવદ્દેન યસ્તમા ભુરી મનશનીના અખત નામના જાદુગરનો જાન લેવા માટે આગધંબુ છે.

અખત જાદુગર

અખત નામનો એક જાદુગર લોકોને ભેટી સવાલો એની સરતે પુછતો હતો, કે જેનો જવાબ આપતા તે શબ્દ નિશ્ચય થતો, તો તે તેનો જીવ લેતો હતો. એવી રીતે સવાલો પુછી તે જાદુગરે ધણકોના જીવ લીધા હતા એ ખબર ગોસ્તેક્રયાને થતા, એ અખત જાદુગરની સામે તેના સવાલના જવાબ આપવા તે ગયો એ તકરારમા ગોસ્તેક્રયાને અખત જાદુગરના ૨૭ સવાલોના જવાબ આપ્યા, અને ૨૮ મા સવાલમા વાધો પડ્યો. અખત જાદુગરનો ૨૮ મા સવાલ એ હતો, કે —

“આરતની મોટામા મોટી ખુશાલી શામા હોય છે ?”

ગોસ્તેક્રયાને જવાબ દીધો કે —

“આરતની મોટામા મોટી ખુશાલી તેના ખાવિદની સગતમા હોય છે.”

આ જવાબ પેલા જાદુગર અખતે ના કબુલ કરીધો, અને કહ્યું કે.—

“આરતની મોટામા મોટી ખુશાલી સારા સાના કપડા અને ધરેણા પહેરવામા હોય છે.”

ગોસ્તેક્રયાને આ જવાબ કબુલવા ના પાડી, અને બન્ને વચ્ચે વાધો પડ્યો. અખત જાદુગરે આ વાધાનો નિવેડો લાવવા, ગોસ્તેક્રયાને સમજાવી કહ્યું કે — “તુને જો મારો ખુલાસો નામજુર હોય, તો એ સવાલનો ચુકાદો તારી ખેહન, જે મારી માઈડી છે, અને જે કદીથી જુલું બોલતી નથી, તેની પામે મેલચે જે ચુકાદો તે બાતુ આપે, તે મને કબુલ છે.” અને જન તે નેક બાતુ પાસ ગયા, અને તકરારી સવાલથી તેણીને રોશન કરીધી. તે નેક બાતુએ વિચાર કરીધો કે, “જો ધણી વિરૂધ બોલીશ, તો તે મારી ઉપર જુલમ ચુજારશે અને જો ભાઈની વિરૂધ બોલીશ તો તે તેનો જીવ લેશે વળી જુલું બોલીશ તો ચુનેહમાર થઈશ, પણ માયુ બોલતા જીવ જશે, તો પવિત્ર થઈશ.” એમ વિચારી તે નેકઅખત નામે જવાબ દીધો કે.— “આરતના મોટી ખુશાલી જાત જાતના કપડા અને ધરેણા પહેરવામા છે, પણ ખાવિદની સગતમા મનતી ખુશાલી સાચી મોટી છે.”

આ ચુકાદો સાલવી, બદ મનશનીના અખત જાદુગરે તે નેક અખત નારનો જીવ લીધો.

સર્વે સવાલો આપ્યા બાદ, ગોસ્તેક્રયાને કરાર મુજબ અખત જાદુગરને સવાલો પુછ્યા, તેના જવાબ તે બાપી શક્યો નહી, અને તે ઉપરથી ગોસ્તેક્રયાને સરત મુજબ તેનો જીવ લઈ, પોતાના દેશીઆને તેના જુલમાતમાથી બચાવી લીધા તે ગોસ્તેક્રયાને જરથોસ્તી દીન કબુલ, કે જે એક જાણીતા તુરાની ખાનદાનનો નખીરા હતો.

જરથોશ્ટી ધરમની જીહાદ

અહુરમજ્દતુ ફરમાન જરથોશ્ટી સાહુયને અત્રુ હતુ, કે લાગી મજ્દીયગની દીન દુનિયામે આરો તરફ ફેલાવી એટલે જરથોશ્ટી બલમગ્યથી પાદશાહ ગુસ્તાસપે તે કામ મેગ પાયા ઉપર ચલાવવાની શરૂઆત કરવા માડી પેહલા ગુસ્તાસપે દીનનો ફેલાવો કરવા માટે તુગન તરફ નજર ફેરવી, અને ધરમની જીહાદનો? જરથોશ્ટી દીન ખાતર પુકર ઉઠાવ્યો. (1)

જરથોશ્ટી દીનની જીહાદનો પેગાંમ તુરાંનમાં પુગવો.

પુગી જ્યારે એની તુરાને ખમર, ધરી હાથમે દિન અને તલવાર, કે થઈ છે ધરમની નવી કંઈ જીકર ધરાને ઉઠાવ્યો લડાઇનો પુકાર જીકરનો છે કરનાર જરથુશ્ટ એક, ખની લાલ ગુસ્તાસપી શાહે તુરાન, નવો છે ધરમ ને વિચાર વિવેક. હુકમ કીધો લશ્કર જવાને ધરાન ૬૨-૦
ગયા દેવચશનીઓ લાખો ફરી, કિંધી ફેજ તૈયાર પચઠલ સગ,
ગયા તેઓ જરથોશ્ટી દીનપર મરી કરવા જરથોશ્ટીઓને ખતગ

રવાના લશ્કર કિંધુ લાખ ત્રણ,

કપટ ને કિનાની ધરી દીલ અગન .

(2)

ગુસ્તાસપેને અરજાસપેને પયગામ .

જરથોશ્ટી દીનની તારીખ મહે છે, કે ગુસ્તાસપ શાહે જરથોશ્ટી દીન કયુન કીધા પછી સતર વરશે ધર્મની આ પવિત્ર લડાઇ તેણે ઉઠાવી હતી એ લડાઇનો પેગામ અરજાસપેને મલનાજ તેણે એક જખર લશ્કર ધરાન તરફ મોકલવાનો હુકમ કીધો, અને ગુસ્તાસપે મોકલાવેલા પેગામનો જવાબ તેણે મોકલ્યો કે :-

“અએ ગુમરાહ અને ગફેલ ગુસ્તાસપ શાહ, તુએ ખરી દીનથી તારૂં સર ફેરવ્યું છે, અને પેલા તાગ નવા પેગમ્મર જરથોશ્ટી રી મનણી પ્રમાણે આલી મારા જેવા મીત્ર તરફ તુ બેવફા થયો છે, તો તુને તારી એની સરકશીનો બદલો એકદમ હું અપાકુ છું તારો બાપ લોહારાસપ ખુદાની સિતાયેશ કરવા રાજ છોડી એકાતર્મા ગયો, ત્યારે તુએ આવો પાપી અને પાખડી માર્ગ અખત્યાર કીયો ? એ તારી ગુસ્તાખી તોડવા, હું તૈયાર છું, અને તારા રાજ અને તુને પાયમાલ કરવા હવે હું જરાખી વિલબ લગાડનાર નથી ”

અર્જનરૂપના તુમાખી પેગાંમનો ગુસ્તાસપે વાલેલો જવાબ.

“અવલ જખા પર ધરી રખ નામ, કરૂં બધ તારો હું એકદમ ગરૂર,
બાહબ તૂપર લખુ પયગામ નાજીક કરૂં તારી ઓલાહે તુર
કરી દમ તૂમાખી તૂ મુજસે કરે, હવે દોર બેધ લે તુ જરથોશ્ટીનો,
નહિ શાહ ગુસ્તાસપથી તુ ઉરે ખતમ કરશુ દીન તારી કલ હસ્તીનો

૧ પાવત્ર લડાઇઓ, ધર્મ યુધ્ધ શાહનામા પ્રમાણે જેતા પાદશાહ ગુસ્તાસપના રાજમા બનેલા મુખ્ય બનાવોમા, જરથોશ્ટી ધર્મ માટે થયેલા ત્રણ મહાભારત યુધ્ધના બનાવો હતા આ યુધ્ધ ગુસ્તાસપ પાદશાહે જરથોશ્ટી દીન કયુન કરવાને લીધે થયા હતા આ મહાભારત યુધ્ધના બારીક હેવાલ માટે જુવો મારૂં પુસ્તક “જરથોશ્ટી દી જીહાદી અને જમાનો” (કર્તા) દીનકર્દના સાનમા દફતરમા જણાવ્યા પ્રમાણે, ધર્મ યુધ્ધમા ગુસ્તાસપ દીન ફેલાવવાના કામમા મુખ્ય મદદ કરનારા આ પુરોશોમા જમાસપ, ફરશોસ્તર, જરીર અને અસ્કન્દીયાર હતા (૫૦ ૭૦ જ. મોદી)

જગાડુ છુ ચઝઢાપરસ્તીતુ જગ,
જે નામે ને કામે છે શીરો પિયગ
હમે છેયે તૂખે ફરેદુનથી,
નથી હમ ધરાંની તૂરકે જુનથી
પેહલવાંનો મારા છે પુર તાખ,
સાચા ને સીધા ખળ બેહિસાખ
સઢા જેની જગે સાજુત રિકાખ,
બેધને હરીફો અને લાજવાખ
છે દીન જરથોશતી પાલનાર,
દુખી દીલના દુખને ટાળનાર
નવી દીન કરે છે ફરમાન એક,
મનશની, ગવશની, કુનશની નેક
છે દીન જરથોશતીનો એ કરાર,
વિચારો, ઉચારો, કરો નેક કાર

હસ્તી ને નિસ્તીનો એકજ ખુદા,
બહેર ને ખાતેન વસે છે સઢા
નહી દીન હમારી કરે જો કણલ,
થશે તારી શાહી ને ધજત કુલ
અગર હોય ચાહતો નહિ દુખ ગઝનદ,
કણલ કરે તુ ચઝઢાપરસ્તી પસનદ
અગર તુ કરે દેવચશની મનન,
આ ફાનીમે મલશે ન તૂજને કંદન
જરીર મારો લાઇ છે નામી સવાર,
રૂઝનતન બેટો છે અસ્ફન્દયાર
સજી અગ ખખ્તર નિકલશે ખહાર,
કરશે ખલક તારી કુલ ખારગાર
જગાડી છે જરથોશતી દીનની જહાદ,
છે મારી આગય તુ શુ ખિસાદ”

આ સધળાનું પરીણામ જરથોશતી દીનને માટે ઉઠાવેલી જહાદની લડાઇમાં આવ્યું તુરાનના પાદશાહ અરબસ્પે ત્રણ લાખ સવારો એકઠા કરી એક લશકર ભેગું કીધું, અને આખા લશકરની સરદારી પોતાના બાઇઓ ‘કાહરમ’ અને ‘અન્દરીમાન’ ને આપી, જીહુન નદીના કીનારા તરફ તે લશકર રવાના કરવાનો હુકમ કીધો

જરથોશતી લશકરની ગોઠવણ.^૧

જરથોશતીઓ કાઇ બેસી રહ્યા નહી હતા શાહ ગુસ્તાસ્પે પણ એક મોટું લશકર ઉભું કીધું, અને નવી દીનની જહાદને ખાતર તે તુરાનીઓ સામે થવા મયદાન પડ્યો

૧ પાદશાહ ગુસ્તાસ્પે પોતાના બાઇ જરીરને ખોલાની મગાવી, ગાવેયાની ખુન્દો તેને સવાધીન કરી, તેને લશકરનો વડો મીપાહસાલાર નેમ્યો અને પચાસ હજાર સ્વારોનું લશકર તેને હસ્તક સોંપ્યું.

૨ પોતાના દીકરા અસ્ફન્દયારને ખીજ પચાસ હજાર સવારોનું એક ખીજુ લશકર સોંપ્યું, અને તે લશકરની જમણી ખાજુએ મયદાન ઘેરી ઉભો.

૩ તેવીજ એક નામીયા સવારોની ટુકડી ગુસ્તાસ્પે પોતાના મીજ દીકરા શેદસ્પની સરદારી હાજ મયદાનની ઢાબી ખાજુએ રવાના કીધી, અને તેની સાથે વજીર જામાસ્પના બેગા ગેરામી અને પોતાના દીકરા અર્દશીરને રાખ્યા

૪ નસ્તુર જે જરીરનો દીકરો થતો હતો, તેને લશકરનો પાછલો ભાગ સવાધીન કીધો

૫ આ સધલી લશકરની ગોઠવણ કીધા બાદ, શાહ ગુસ્તાસ્પ પોતે એક ઉચી જગે પોતાના લશકર સાથે જઇ જગે મયદાનનો મહીમા ભેતો ઉભો

૧ જરથોશતી અને તુરાની લશકરોની ગોઠવણના બે નકસા ૩૧૦ જેકસનના Zoroaster, the Prophet of Ancient Iran માંથી ઉતારી લીધા છે
૨ નસ્તુર અવસ્તાનો ‘અસ્તવધરી’

જરથોશ્તી લશ્કરની

ગોઠવણનો નકશો

૧૮૭૭

ગુરુતાર્પણ } અર્ધશીર
દીકરોએ } અને
 } શેઠાર્પણ
ગેરાંમી, વજીર જામાર્પણ દીકરો

અસ્કન્ધયાર.
(ગુરુતાર્પણ દીકરો)

(લશ્કરની સખ્યા આપી નથી)

૫૦,૦૦૦ લશ્કર સાથે

ઝરીર (ગુરુતાર્પણ ભાઈ)

લશ્કરનો સિપાહસાલર

૫૦,૦૦૦ લશ્કર સાથે

લશ્કરનો મોહટો ભાગ

નશ્તુર ઝરીરનો દીકરો.
(હરોલના લશ્કર સાથે.)

તુરાંની લશ્કરની

ગાઠવણનો નકશો

ખશાશ

અર્જરપનો દીકરો

લશ્કરના આગલા ભાગ સાથે

એક લાખ સવારોનું
લશ્કર

ખીટ્રકૃપ

એક લાખ લશ્કર અને

ઝુંદા સાથે

ગર્ગસાર
લશ્કરનો વડો
સિપાહસાવાર.

એક લાખ લશ્કર સાથે

અદરીમાન
અર્જરપનો ભાઈ

૧૫૦૦૦ લશ્કર સાથે

અરજરપ
તુરાનનો પાદશાહ
વચ્ચલા મોટા લશ્કર
સાથે

૧૫૦૦૦ લશ્કર અને ઝુંદા સાથે

કુહરમ.
અર્જરપનો ભાઈ

હગેલનાં લશ્કર
સાથે

હૃ શ હી વ

તુરાંની લશકર.

- ૧ તુરાંનીઓનું લશકર સુભારે ત્રણથી ચાર લાખનું હતું. અરજુનને એક લાખ સીપાહોને આગળી હરોલમાં લશકરને મુખડે રાખ્યા
- ૨ બીદ્રક્ષ નામના પેહલવાનને વરૂની આકૃતિવાલો ઝુંદો આપી, એક લાખ સવારોના લશકર સાથે, તેને મયદાનની દાબી બાજુની સરદારી આપી
- ૨ ગુર્ગસાર પેહલવાનને બીજું એક લાખ લશકર સ્વાધીન કરી, તુરાંની ઝુંદો સાથે જંગના મયદાનની જમણી બાજુ ઘેરી લેવાનો હુકમ કીધો
- ૩ અર્જુનને પોતાના બાધ અન્દરીમાંને પચાસ હજાર લશકરનો સરદાર બનાવ્યો, અને લશકરના મધ્ય ભાગમાં તેને પોતાના દાબા હાથ ઉપર રાખ્યો.
- ૪ કોહરમ નામના પોતાના બીજા બાધને તેટલુંજ લશકર અને ઝુંદો આપી તેને પોતાના જમણા હાથ ઉપર રાખ્યો, અને પોતે બેના લશકરોની વચ્ચે રહ્યો
- ૫ હુશીદીન નામના પેહલવાનને તમામ લશકરની પાછળના ભાગ ઉપર દેખરેખ રાખવા મુકરર કીધો

જીહાદની પેહલવી લડાઈ.

જરથોસ્તી દીનની આ પેહલવી લડાઈ ‘જીહુન’ નદીના કીનારા ઉપર થઈ હતી આજના જમાનામાં એ ‘આકસસ નદી’ને નામે જણાઈ છે એ પેહલવી લડાઈમાં જરીર, તેનો દીકરો ‘અસ્તર’ અને ‘શાહનદો અસ્દન્દીયાર’ મોટી નામદારી મેળવે છે.

જમારુપે લડાઈના પરીણામ માટે આગાહી વર્તવી.

જગનું મેદાન ગાજી રહે છે ગુસ્તાસ્પનું લશકર જગનું મેદાન ઘેરે છે. લડાઈની શરૂઆત આગમજ, શાહ ગુસ્તાસ્પ વજીર જમારુપને? નજીમ જોષ આગાહી વર્તવા હુકમ કરે છે વજીર જમારુપ દલગીર થઈ આગાહી વર્તવા ના પાડે છે, અને કહે છે, કે —“એ આગાહી જાણવાથી તું ધણો નારાજ થશે, અને મને તું તુકસાન કરશે.”

શાહ ગુસ્તાસ્પ પોતાના દીકરા અસ્દન્દીયારના જીવના કસમ ખાત્ર જમારુપને

૧. આ જમારુપની દાનેશમદી અને કાબેલીયત માટે ‘ઐયાદગારે જરીરાન’માં લખે છે કે: “યાદશાહ ગુસ્તાસ્પે તેનાથી લડાઈનું સેવક કેવું આવશે તે જણાવવા માટે જ્યારે હુકમ કીધો ત્યારે તેણે કહ્યું કે ‘જમારુપ, હું બાણ છું, કે તું કેવો દાનેશમદ નજીમી છે તું એવું કેહી શકે છે, કે વરસાદ જ્યારે દસ દહાડા આવે છે, ત્યારે કેટલા છાટા જમીનપર પડે છે, અને છાંટાની ઉપર છાટા કેટલા પડે છે! વલી તું એથી કેહી શકે છે, કે કયા ઝાડો ખીલશે, કયું ઝાડ દિવસે ખીલશે, કયું ઝાડ રાતે ખીલશે, અને કયું ઝાડ આદણીમાં ખીલશે. વલી તું એથી કેહી શકે છે, કે પવનની કઈ લેહકી બીની છે, અને કઈ લેહકી સુકી છે” જમારુપના જ્ઞાનની આ સધલી ખુબીઓ માટે શાએર શીરદોસી કાંઈથી જણાવતો નથી

કાષ્ઠી તુકસાન નહી કરવાની ખાતરી આપે છે,^૧ અને વજર જમારપ નીચે પ્રમાણે લખાવતુ બરીશ વરતે છે —

“અફસોસ! ગજબ છે એ ચરખે કહ ન,
કેખાડે છે સરજત આ શુ ગજબ
અફસોસ, અલમની પડી છે પ્રભાત,
થયો કા ન મારો જન્મતાજ ઘાત
બહેતર થતે હું ન લેતે જનમ,
નહી આજ જોતે 'હું આ સિતમ
અરે હાઠગર શુ સરજયો મને—
કહેવા ભવિશનો સિદ્ધા આ સને
કહું હું ભવિશને મુલુ શાહે-હીન,
સિદ્ધા મામલો મૂજ જુલે દુરખીન
જાગી છે જરથોશ્તી દિનની જુહાઠ,
થશે આ જગે ભારી ખરપા ફિસાઠ.
થશે આ જગે એક જખરી લડધ,
એ જગે જશે નામીયા નર કપધ
હજારો એ જગે મરશે પેદર,
મરશે હજારો નારીના નર
રડશે હજારો બેહન ભાધ વન,
મુવેલાઓને નહિ મલશે કફ ન
પેદર પુત ખાતર રડશે હજાર,
વેહશે લહુની નહી ખુનખાર
સિદ્ધા થાશે રોશન રૂઝે સપીદ,
લરજશે અખરમેર છુપધ ખુરશીદ
નિકલશે મયદાનમે અર્દેશર,^૨
ઔલાહે કિયાની તારો પેસર

સિતારાની ચાલે જશે તે મરી,
નહિ તેને જીવતો તુ જોશે ફરી.
નિકલશે સિદ્ધા અરપવાલો^૩ સવાર,
શેદરપ^૪ તહારો પેસર નામદાર
થશે તેનું કિસ્મત રોશન સેયાહ^૫,
કળ જગમા તેને કરશે તખાહ.
ખાઠજ મારો પેસર હીલજન,
ગેરામી^૬ નિકલશે રોશન રવાન.
તારાજ કરશે કુલ લરકરી,
કરશે તૂરાની તખાહ ખજતરી
જમીન પર પડશે ધરાની ધળ,
ખચાવતાં ગેરામીની થાશે કળ.
જરીર ભાધ તારો નિકલશે ખહાર,
ચલાવશે રણુમે લોહી નવધાર
થશે અતે તેનુખી જગે મરણુ,
પડી ખાક થાશે કળને શરણુ
કળ જોધ જરીરની નિકલશે પેસર,
હજારોને કરશે તે જરોજખર
જરીરના કિનાનો ઉડશે પુકાર,
સુણી ખહાર પડશે અરફન્દયાર
જમીન જગે કરશે લોહીથી ભરી,
એ જગે જશે તુજ વહાલાં મરી.
ફતેહ જગ કરશે અરફન્દયાર,
થશે હીન જરથોશ્તી આશકાર”

૧. ઔલાહગારે જરીરનામા જણાવ્યા પ્રમાણે જમારપ શાહ ગુસ્તાવને કેહ છે, કે “બેહતર થતે કે હું મારી માતાને પેટે જનમ લેતેજ નહી અને બચગીમાજ મરણુ પામતે, કે આજે આવી આફતમા હું પડને નહી, યા ફરીયામા પડ્યો હોત કે તું શાહ મને આવો સવાલ આજે પુછતે નહી. પણ જ્યારે તું પુછે છે, ત્યારે રાસ્તી સીવાય હું બીજી કાષ્ઠી કેહનાર નથી તે સાબલીને ગમે તો તુ ખજરવડે મારો જીવ લેઈ શકે, વાસ્તે હોરમજદના તુરના, માજૂદીયસ્તી દીનના, અને તારા ભાધ જરીરના જીવના કસમ ખા દ્રવારપ અને ગેરામી યજદના નામ લેખને પાણી પાયવી ચલકાતી શમ્શીરના સોમદ ખા, કે ‘હું તુને માર નહી’ ગુસ્તાવને એ સધલા સોમદ ખાધા હતા.” ૨. અખરમેર યાને વાઢલમે ૩ અર્દેશર-ગુસ્તાવને દીકરો. ૪ સેદરપ-ગુસ્તાવને દીકરો. ૫ સેયાહ યાને કાલુ ૬ ગેરામી-વજર જમારપનો બેટા.

જમારૂં વણરને મોહકથી લડાઈની આગાહી સાબતી પાદશાહ ગુસ્તાસપ ખીલકુલ બેઠાંમ થઈ ગયો, અને જ્યારે તે હોશમા આવ્યો ત્યારે બોલ્યો કે —

‘ જ્યારે એ જગતુ પરીણામ એવું ખાનાખરાખી બગેલું આવનાર છે, અને મારા દીકરાઓ, અને બાપ તથા ખેશીઓ સાથે મારા નામીયા નરો બેળન થનાર છે, તો પછી શા ખપની મને મારી શાહી, અને સલતનત જે જરીર જેવો મારો જગી બાપ મારીયોજ જવાનો છે, તો તેને તેમજ મારા દીકરાઓ અને ખેશીઓને હું જગમા જવા ન દેઉં, તો પછી દુશમનને હાથ તેઓ મરેજ કયાવી ?’

જમારૂં દલીલ કરી શાહને સમજાવ્યું કે “તારો એ ખ્યાલ મહાલ છે જે તારા એવા પેહલવાનો જગમા જશે નહીં, તો લડાઈમા તુરાનીઓ સામે કાણુ લડશે, અને જરથોશ્તી દીન કેમ આસ્કાર થશે, અને દેશને દુશમનોથી કાણુ અચાવશે. માટે એવો વિચાર દીલથી તુ દૂર કર બનવાના જે બનાવો, તે બન્યા વગર રહેતા નથી પરવર-દેગાર કાંઈ જીલમગાર નથી, તેનો ઇનસાફ રાસત છે.”

જરથોશ્તીઓએ મજદયશ્ની દીન ખાતર તુરાનીઓ
સામે કરેલી યાદગાર લડાઈ.

જમારૂંની દાનેશમદી આગલ ગુસ્તાસપ લાચાર થયો, અને હકતાલાના ઇનસાફ ઉપર તેણે રાજી ખુશીથી સતોશ પડી, જગતી તખયારી કરવાનો હુકમ આપ્યો.

ગુસ્તાસપ પાદશાહે પોતાના બાપને તુરત બોલાવી લશ્કરની સરદારી તેને સ્વાધીન કીધી, અને લડાઈ શરૂ કરવાનો હુકમ કરી, પોતે એક પાહાડ ઉપર પોતાની બેઠક લેઈ, લશ્કર અને પેહલવાનોની હીલચાલ જોવા લાગ્યો.

નિકલીયા જ જે ઇરાની તમામ,
ધરી દાદગરનુ, જખા પર નામ
બલી દીન ખાતર પડીયા બહાર,
જરથોશ્તી દિનનો ઉઠાવી પૂકાર
મચી જગીઓની જગે લડઈ,
હજારો ગયા જરથોશ્તી કંપઈ

૬૩૦૦
મૂવા કંઈ કંતલ થઈ શરશીરથી,
હજારો મૂવા કંઈ વિધઈ તીરથી
જગેજગ લોથો દિસે સમ પહાંડ,
હજારો જખમી મારે બરાડ
હવુ જગ ગોયા ગએખી કહેર,
જમીન પર ચાલી લોહીની નહેર
નિચે હુજે ધરતી ઉપર ગગન,
ખરેખર હોતો તે કિયામતનો દન

આવી હરોલે ઉભો અર્દશીર,
બલવત, બહાધુર, રૂપે બેનજીર
હોતો શાહ ગુસ્તાસપનો તે પેસર,
કળએ ઇલાહી હતી નહિ ખબર
તરાની તીરથી વિધાઈ ગયો,
આધીન અજલને તુરત તે થયો
કરમ કમખખત આપનુ કુટીયુ,
પલકમા બલખનુ લાલ કુટીયુ
થયો મસ્ત શેહસ્પ બેઈ આ મહન^૧,
કિનામે નિકલીયો તે લશ્કરશેકન
મિસલ આબે-નીલ તે ગયો બસ ધસી,
પરાગન્દે કરવા કંમર કસી.
કહ્યું એમ પૂકારી ખાજે જીલન,
“કહા છે કોહરમ? બહું જોરેમન્દ

કમન્દ હાથ કોહરમ પડીયો બહાર,
ઉભો સામને જઇ મારી ખરાર
હતો તે કિનાનો દિવસ ચાદગાર,
કોહરમનું વિધીયુ તન આરપાર
જેઠ હાલે કોહરમ તુરાની રહે,
નહિ તાબ શેઠસ્પ સાયે લહે
થયો હા-વ-જરીનો જખરો પૂકાર,
છુટા તીર શેઠસ્પ ઉપર બેગમાર
છુટા એક તીર કોઇ તૂરકીને હાત,
વિધાયો શેઠસ્પ, થઇ તેની ઘાત
એ જોતાંજ નિકલીયો એક નામેવર,
જગી ગેરામી, જમાસ્પ પેસર
ધરી ધુધ કિનાની ખનિયો નિડર,
પડ્યો જઇ તુરકી લશ્કર ઉપર
કતલ ચાલી ચોમેર^૧ લહે જગજેય,^૨
જમીન કાપી લરજે, જમાનો રોય
ગીરહથી સિદ્ધાઇએ છાઇ ઘટા,
પડી ખાકમે ગાવેયાની ધજા^૩
ઉઠાવી ધજાને ગેરામી લહે,
નહી ખાકમે કોઇથી તે પડે
હતી હાથમા જે ધજાને ધરી,
કિધી કોઇ તૂરકીએ શમ્શીરગરી

કપાઇ પડ્યો હાથ ત્યા વાટમા,
ગેરામીએ પકડી ધજા દાતમા
લડી એક હાથે કિધુ લારી જંગ,
લડ્યો રણમા જેમ દિવાનો પિલંગ.
અચાવી ધજા તે મુવો નામવર,
કિધુ નામ જરથોસ્તીઓમે અમર
અહડયુ જગ રણપર, જુમ એક પડી,
થયા તગ તૂરાની, ગયા કુલ ડરી
પડ્યો જઇ અસ્તુર^૪ તૂરાનીઓ પર,
કતલ થઇ ચૂવા ચાર શાહી પૂતર
ઉઠીયો ગજખનાક ગમનો પૂકાર,
કરે ચશ્મગીરોયા,^૫ શાહ શહેરિયાર
અહડયો જોશજરીરને^૬ જેઠ હાલ તગ,
તૂરત બેઠો ઘોડે મારી ઇલગ
ધરી હાથ શમ્શીર, અની મસ્ત ખીલ,
ધસી તે ગયો જેમ દરીઆએ નીલ
હવા થાઇ ધન્ધાર, જમીન સુખ^૭ લાલ,
હજારોને કાપી તે કરતો નિકાલ
જવાનોને છુદા કરે શોરેશાર,
જરીરે કિધુ એવુ મરદાને કાર.

જરીરની દીલાવરી.

જ્યારે દીલાવર જરીરે એવો મામલો બેથો કે ગાવેયાની જુન્દો અચાવતા
વજર જમાસ્પના દીકરા ગીરામીનો એક હાથ કપાઇ ગયો છે, અને તે છતાં ગીરામી
દાત વચે ને જુન્દાને પકડી, એકજ હાથે દુશમનો સાથ એકલો લહે છે, અને વળી તેનો
દીકરો અસ્તુર પણ બહાર પડ્યો છે, તેમજ ગુસ્તાસ્પના ચાર ચાર જવાન બેટા, અરદરીર,
શેઠસ્પ, હોરમઝદ અને નવઝર લડાઇમે માર્યા ગયા છે, ત્યારે પોતાના જીવની કાઇ પણ
ફરકાર કીધો વગર તેણે તુરતજ જગના મેદાનમા ઝીપલાવ્યું, અને ચોમેર તુરાની લશ્કર
ઉપર ખુનરેજ ચલાવવા માડી તુરાની લશ્કરની એક ખાજુના ભાગ ઉપર જ્યારે અસ્તુર
પોતાના પીતાઇ બાઇઓનું વેર લેતો હતો, ત્યારે બીજી ખાજુના લશ્કર ઉપર દીલાવર
જરીર ગોસ્પન્દ મીસાલ તુરકીઓને કતલ કરતો હતો.

૧ જગજેય યાને લશ્કરને જીતનાર

૨ જરથોસ્તીઓનો વાવટો યાને જુન્દો, જે ફરેદુનના રાજમા કાવે નામના લોહારે
ઉભો કીધો હતો, અને જે યઝદગરદ શેઠરીયાર, છેલ્લા પારસી પાદશાહના
રાજમા જ્યારે પારસી પાદશાહત પડી બાગી ત્યારે છુટાઇ ગયો હતો.

૩ જરીરનો દીકરો, જેને અવરતામા “અસ્તવધરી”ને નામે ઓળખાવ્યો છે

૪ ચશ્મગીરીયા-આખમા પાણી લાવી રડવા લાગ્યો ૫ જરીર, પાદશાહ ગુસ્તાસ્પનો બાઇ.

જરીરને મારવા માટે અર્જુનને પોતાના લશ્કરને
ધનામ આપવા જાહેર કીધું.

એ અડવાડીયાં ચાલુ રહેલું જ ગ

આ જ ગ એ અડવાડીયા સુધી ચાલુ રહ્યું. અગણીત સખ્યામાં તુરાની લશ્કર કપાઇ
જતું જ્યારે અરજુનને જોયું, જ્યારે તુરાનીઓમાંથી કોઇની પેહલવાન જરીરને જેર કરવા
તેની સામે જઈ શક્યો નહી, ત્યારે અરજુનને પોતાના લશ્કર ઉપર પુકાર મારી કહ્યું કે —

“અરે પેહલવાનો, તમે જાગો છો કે ઉઘાઓ છો ? આજ એ અડવાડીયા થયા
તમારા લાઇમ ધો કપાઇ ગય છે, છતાં આ જ ગમાં તમો કાંઈ પણ દીલાવરી કરી પેલા
મુજી ધરાની બચા જરીરને જેર કરી શકતા નથી ? શું તમે તુરાન દેશનો નાશ કરવા
ચાહો છો ? પેહલવાનો, તમે જુઓ કે ધરાનીઓ આપણા લશ્કરનો નાશ કરી રહ્યા છે,
અને મારા સધળા નામીયા નરોને ગોસ્પન્દ મીસાલ તે લોકે જખેહ કીવા છે તમારામાં શું
કોઇની એવો માયનો પુત નથી, કે જે પેલા ધરાની જરીરને જેર કરે, યા બેજન કરે,
યા તેને ઘોડા પરથી જમીન પર પટકે તમારામાંથી જેની કોઇ જરીરને જીવંતો યા મુવેલો
મારી આગળ લેઇ આવશે, તેને હું ખખનાથી બરપુર કરી, મારી દીકરી સાથ તેને નેકાના
પેવદથી આપશ.

અર્જુનપણ ધનામ મેલવવા બાહાર પડેલો તુરકી પેહલવાન બિદ્રકશ.

આ શહી ધનામની દરખાસ્ત સાબતવા છતાં, કોઇની તુરકી, જરીર સામે લડવા
બાહાર પડ્યો નહી બખે વાર અર્જુનને પોતાની આ દરખાસ્ત લશ્કરમાં બાપુકાર
જાહેર કીધી, પણ જરીર સામે જઈને લડવાની કોઇએની હિમત કીધી નહી

અ તે આ લાલચના સખુનો સાબતી બીદ્રકશ નામનો એક તુરકી બાહાર પડ્યો,
અને તેણે અરજુન આગળ પોતાની મરજી જરીર સામે જવાની જણાવી અરજુનને
તેની હિમતની ખખખ વખાણ કીધી, અને બીદ્રકશ લલાઇના મેદાનમાં જરીરની સામે
થવા ગયો

બીદ્રકશની હિચકારી લડત.

અરથોસ્તી સીપાહસાલાર જરીરનું માર્યા જવું

જરીરની તરફ બીદ્રકશ ગયો, પણ દુરથી તેને જોતાજ, તેમજ તેની આજુબાજુ
પડેલા તુરકીઓની લાસના ઢગલા બેઠ તેણે પોતાની હિમત છોડી દીધી, અને જરીરની
સામે તે થઈ શક્યો નહી પણ જરીરને મારવા માટે તેણે એક બીજી તદખીર કીધી. બીદ્રકશ,
જરીરની નજર આગલથી દુર એક ઝાડને ચાઠે છુપાઇ રહ્યો, અને તે જ ગી સવાર ઉપર
હુમલો કરવાની જેવી તેને તક મળી, તેવાજ તેણે પીઠ પાછલથી એક ઢેરી તીર
છોડ્યો, અને જરીરને જખમી કીધો. આ તીર, કમનસીમે જરીરના બખતરને ચીરી,
તેના બલ્લવત બદનને વિધી નાખ્યું, અને તેજ વખતે જરીર પોતાના ઘોડા ઉપરથી
જમીન પર પડી મરણ પામ્યો.

હિચકારા બીદ્રકશે તુરતજ ઘોડાપરથી નીચે ઉતરી જરીરના શરીર ઉપરથી તેના
હથીયારો, બખતર, અને તાજ કાઢી લીધા, અને તેના ઘોડાને પકડી લેઈ તુરત તે અરજુન
આગળ દોડ્યો, જરીરની કમની ખખર તુરાની લશ્કરમાં ફેલાતા ખુશાલીના પુકારો થઈ રહ્યા.

જરીરના મરણથી ગુસ્તાસ્પનો વિલાપ

આ ગજબહરી ખમર શાહ ગુસ્તાસ્પને કહેવા એક એકવેકાર દોડ્યો તે જુરી ખમર સાલકતાજ ગુસ્તાસ્પના ગમનો પાર રહ્યો નહી. તે કલપાત કરી કહેવા લાગ્યો કે — ‘આ સધથી આગાહી વછર જમાસ્પે મો જલ્યાવી હતી, અને તે અંતે ખરી પડી છે આ માહેતમ બારી ખમર હું પાદશાહ લોહરાસ્પને કેમ પોહોચાહુ, તેની જુનેરગીમા આ જુી ખમર તે કેમ સાખી શકશે? સરદારો, સીતાખીથી મારો ઘોડો લાવો, અને રેકામ નાખી તૈયાર કરો જરીરનો કીનો લેવા હું પોતે જગમા જવા ચાહુ છું ”

જરીરનો કીનો લેવા માટે ગુસ્તાસ્પે ઈનામ જાહેર કરવું

પણ વછર જમાસ્પે ગુસ્તાસ્પને જ ગના મયદાનમાં જતા અટકાવી અનેક શીખામણો કહી તેને મનાવ્યો. ગુસ્તાસ્પે જમાસ્પના સખુનોમા દાહપણુ સમાયલું જોઈ, તેણે પોતાનો વિચાર ફેરવી કહ્યું કે — “મારા દવેરો, મારા પેહલવાનો, તમારામા એવો કાણુ નર છે, જે પેહલવાન જરીરનો કીનો તુરકીઆ ઉપર લેઈ, તેનો ઘોડો અને જીન ત્યાથી પાછું લેઈ આવે! પરવરદેગારના પાક નાગથી હું જાહેર કરું છું, કે જે કાંઈ એ કીતાનું કામ અળવશે, તેને હું શાહી ઈનામથી નવાજી, મારી દીકરી હોમાયને નેકામાં આપશું ”

પણ આ સવાલ જોઈથી ધરાની પેહલવાને ઉઠાવી લીધો નહી જ્યારે પાદશાહે એવો મામલો જોયો, ત્યારે તે ઘણેજ નીરાસ થઈ ગયો. ફરીથી પોતાની આસપાસ સજ થયતા લશ્કર તરફ જોઈ તે આગે જીન નહ આવજો જાણણુ કરવા લાગ્યો કે —

“અમીરો, પેહલવાનો અને પાદશાહો, સાલવો. ધરાને સર જમીનને અચાવનાર સ્થળો, તમો મારા તન બદનના જીવ સમાન છો આ સમો ધરાનીઆ માટે ઘણેજ ખારીક થઈ પડ્યો છે તમો નાહિ મત થાશે ના ચકીન રાખજો કે આપણી સરજતમા નહાસવાનું છેજ નહી. હું જાહેર કરું છું, તે સાલવો પાક જરથોસ્તી દીનના, મારા દીકરા અસ્ફન્દીયારના, અને મારા વાહલા બાઈ જરીરના પાક રહના કસમ લેઈ હું જાહેર કરું છું, કે જે આપણુ આ જગ ફતેહ કરશું, તો તેજ વખત માફ તાજ અને તખત હું મારા બેટા અસ્ફન્દીયારને આપી દેઈશ, અને માફ તમામ લશ્કર હું પેશાતને હવાલે કરશું.”

શાહજાહા અસ્ફન્દીયારનું ગુસ્તાસ્પ આગલ આવી પુગવું

આવી રીતનો ગુસ્તાસ્પનો જીવ નહ અવાજ શાહજાહા અસ્ફન્દીયારને કાને દુરથી પડ્યો તુરતજ અસ્ફન્દીયાર હથીયારખંધ થઈ પોતાના આપની તરફ દોડ્યો, અને જરીરના કીનામા તે પોતે બહાર પડવા તૈયાર થયો છે, એમ તેણે જાહેર કીધું પોતાના સવારો તરફ નજર ફેરવી, ચોતરફ જોઈ અસ્ફન્દીયારે બાગેજીવ નહ તેમને કહ્યું કે —

“સુણો તમ હલીરો, સુણો નામદાર, | વખત આવો ખારીક છે સર ઉપર,
સુણો પેહલવાનો, સુણો શેહરિયાર | ધરી હામ લડવા, કસો સહુ કમર
સુણો તમ સવારો, પીરો-જવાન, | ડરી મોતથી ના જતા સુરવીર,
ખહેલે છે રગ આ જીવ આસ્માન. | કહી છોડતા ના જગરમાથી ધીર.

ધરાનનો પાદશાહ ગુસ્તાસપ

જૂરથોસ્તી દીન પહેલ વેહલી કબુલ કરનાર ધરાનનો પાદશાહ.

મૂકે નહિ કેમ કેમખખત એક ઘડી,
ધરે નહિ દયા દિલ સખત એક ઘડી
નથી કોઇ મરતુ કમોતે સદા,
મરવુ તો બહેનર ઠરી ફર્જ અદા
ખખરદાર રહેજો જરથોસ્તીયાન,
ખખરદાર રહેજો કુંલ મર્ઝખાન.^૧
ખખરદાર રહેજો, તમ ગસ્તીખાન,^૨
મરવુ તો દેજો લડી જગે જાન

લડો દિન થકી પાકે શમ્શીરજન,^૩
છે તમ આધારે કુંલ અનજુમ ન
ન કરતા મૂવેલા તરફ તમ નજર,
ન ધરતા દયા દિલે જખમી ઉપર.
ખખરદાર જગથી જતા ના હડી,
સુખ ન ચાહ કરજો કુંલુ છુ ખટી.
અગર મૂજ હુકમ પર કરશે અમલ,
થશે જગ ધરાનીઓતુ સફલ.

અસ્ફન્દયારતુ જગના મેદાનમે જવુ.

નસ્તુર અને અસ્ફન્દયારની દલેરી

પોતાના તમામ લશ્કરને આવી રીતના હિમતના સખુનો કહી, પોતે ધ્યાનમાંથી
શમશીર ખેચી તુરાનીઓના લશ્કર અદર ધસી ગયો અને જે કોઇ તેને સામે મળતુ, તેને
તે તલવારથી કતલ કરતો ગયો તુરાની લશ્કરના એક ભાગમાં બ્યારે અસ્ફન્દીયાર આવી
કતલ ચલવતો હતો, ત્યારે જરીરનો દીકરો નસ્તુર પોતાના આપના કીનામાં તુરાની
લશ્કરના ખીજ ભાગમાં કાતીલ ખુનરેજ ચલાવી, પોતાના પીતાની લાસની શોધ જગના
મેદાનમાં કરતો હતો જે કોઇ તેની રાહમાં વચે આવતુ, તેને તે બેખન કરતો હતો.

જરીરની લાસતુ મળવુ.

અતે જગના મેદાનમાં નસ્તુરે પોતાના આપની લાસને ધુલમાં પડેલી જોઇ
તુરતજ તે ઘોડાપગથી ઉતરી પડ્યો, અને પોતાના આપની લાસને પીછાની તે માહેતમ
કરવા લાગ્યો નસ્તુર તે લાસને ઉઠારી ઈરાની ઓવણીમાં લઇ ગયો, અને પેહલવાનોને
તે લાસ સ્વાધીન કરી, પાકો જગના મેદાનમાં તે દોડ્યો.

ખીદ્રક્શ અને નસ્તુર વચ્ચે જગ.

ખીજ હાથ ઉપર ખીદ્રક્શ, જરીરના તનપરતુ ખખતર અને કોલાહ પેહડી
જરીરનાજ ઘોડા ઉપર સવાર થઇ, ધગની લશ્કરમાં બેધડક ખુવારી ચલાવતો હતો.
નજીક હતુ કે જરથોસ્તીઓની હાર થાય પણ તેવામાં નસ્તુરની તે સામે થયો
નસ્તુર તેની તલાસમાંજ હતો. અને જગીઓ વચે ખુબાર જગ ચાલુ થયુ, અને
બને જગ એકબીજા ઉપર હુમલો કરવા લાગ્યા.

ખીદ્રક્શના જગની અસ્ફન્દીયારને ખખર પડી.

ખીદ્રક્શ અને નસ્તુરના ખુબાર જગની ખખર જગમાં અસ્ફન્દીયારને પુગી
તે ખખર મળતાજ અસ્ફન્દીયાર ખીદ્રક્શ ઉપર પોતાના કાકા જરીરનો કીનો લેવા દોડ્યો
અસ્ફન્દીયારને આવતો જોતાજ, ખીદ્રક્શ તેની ઉપર પોતાનો ઝેરી તીર દુરથી ફેંક્યો,
પણ સારે નસીબે તેની નેમ અસ્ફન્દીયારે ચુકાવી. તુરતજ અસ્ફન્દીયારે પોતાની તલવાર

૧. મર્ઝખાન યાને જાગીરદાર પેહલવાનો ૨ ગસ્તીખાન યાને ચોકી કરનાર પેહલવાનો.

૩ શમ્શીરજન યાને તલવારના મારનારા પેહલવાનો.

ધુ માવી બીદ્રશને એક એવો તો કારી જગમ કીધો, કે એકજ જરખમા તે તલવાર બીદ્રશની છાતીની આરપાર નીકલી ગઈ, અને તેજ વખતે બીદ્રશ ઘોડાપરથી પેચ ખાધ જમીન પર ઉધો પડી મરણ પામ્યો.

જરીરના ઘોડા અને બખતરનું પાછું મળવું.

તુરતજ અરફન્દીયારે પોતાના ઘોડા પરથી નાચે ઉતરી બીદ્રશના શરીર ઉપરથી જરીરના બખતર સાથે તેની કાલાહ કાહડી લીધી, અને તે સધળાને તેના ઘોડાની^૧ સાથે ધરાની ઝાવણીમા પોતાના પેહલવાનો સાથ રવાના કીધા બાદ, બીદ્રશના તન ઉપરથી તેનું સર કાપી પોતાની સાથે લેઇ, તે શાહ શુસ્તારપની દરબાર તરફ નીકળી ગયો. ધરાની લશ્કરે શાહજહાં અરફન્દીયારને ફત્તેહમદ આવનો જોઇ તેને ખુશાલીના પુકાર વધાવી લીધા.

અરફન્દીયારે જરીરની સધની મતા, તેમજ ઘોડો પાદશાહ શુસ્તારપ આગલ રજુ કીધો, અને જરીરના હરીફનું ડોકું તેની આગળ મુક્યું.

તુરાનીઓની ધરપકડ અને તેમની હાર

અરફન્દીયારે હવે પોતાનું લશ્કર ત્રણ ભાગમા વેહ્યી નાખી, તુરાનીઓ ઉપર હુમલો કરવાની ગોઠવણ કીધી લશ્કરનો એક ભાગ તેણે નજરુને સ્વાધીન કીધો ખીજે ભાગ તેણે પોતાના ભાઈને સોંપ્યો, અને ત્રીજો ભાગ તેણે પોતાને હસ્તક રાખી ધરાનીઓએ તુરાની લશ્કર ઉપર ભેગો હુમલો કરવાની મસનત ચલાવી બીદ્રશના મરણથી તુરાનીઓનું જોર તુટી ગયું હતું. તેઓની નીરાશીનો પાર હતો નહી. અરજનરપ પાદશાહ વીચારમા પડ્યો હતો, તેવામા શાહજહાં અરફન્દીયાર જરથોક્તી દીનનું પાક નામ જળાન પર ધરી, તુરાની લશ્કર ઉપર જુખ્યા વાઘ મીસાલ તુટી પડ્યો, અને તેઓ ઉપર ખુનરેજ ચલાવી તુરકીઓ નાસભાગમા પડ્યા.

“અરજનરપ કયા છે ? જરથોક્તી દીનનો દુશ્મન કયા છે?” એવો પુકાર કરતો અરફન્દીયાર અરજનરપની શોધમા ચોતરફ ધસ્યો આ સમો તે તુરકી પાદશાહ માટે ધણોજ ખારીક થઇ પડ્યો હતો. તુરાનીઓ નાહસ ભાગમા પડ્યા, જેઓ નાહસતા હતા તેઓ ઉપર નજરનું લશ્કર તુટી પડી કતન ચલાવતું હતું અતે અરજનરપની નજદીક અરફન્દીયાર જઇ લાગ્યો. પણ અરફન્દીયાર તેને પકડે તે આગમજ તે લડાઇના

૧ જરીરનો ઘોડો ધણીજ નાહર ઓલાદનો હતો, એમ અવસ્તા ઉપરથી માલમ પડે છે આવા યક્તના ૧૧૨ મા ફકરામા, જરીરને ‘અસ્પાયઓધ’ યાને ઘોડા ઉપર લડનાર તરીકે ઓલખાવ્યો છે, તેનું કારણ એજ કે તેનો ઘોડો ધણોજ નામીયી તોખમનો હતો કહે છે, કે તે ઘોડો ‘અશે શાયાવલ’ ના ઘોડાની તોખમથી ઉતરેલો હતો જરીરનો ઘોડો “સમન્દ” ને નામે જણાયેલો હતો, અને તે બીદ્રશ જેવા એક તુરાનીના હાથમા ગયેલો હોવાથી, તે પાછો મળવા માટે શુસ્તારપ ખાસ ખતેજનર હતો.

મેયદાનમાંથી છુપછુપ નાહખી ગયો અગ્નિરૂપને નામની જુમ તુરતજ પડી^૧ તેનો તથુ જપત કીધો, અને તપાસ કરી તો માલમ પડ્યું, કે તે તેનો તમામ સાજ અને મતા જગના મેદાનમાં મુકી નાહસી ગયો હતો

તુરાનીઓને એ ખબર પડતાજ તેઓ સધલા પોતાના ઘોડાપરથી તુરતજ ઉતરી પડ્યા, અને પોતાના લડાઈના બખતર તન પરથી કાઢી નાખી હથીયારોને જમીન ઉપર મુકી દઈ, અસ્ફન્દયારને શરણુ થયા તેઓ બોલ્યા કે —“જો તું હમારા જીવને સલામતી બક્ષે, તો જરથોસ્તી દીન હમારે કબુલ છે”

ત્રીસ હજાર જરથોસ્તીઓ અને એક લાખ તુરાનીઓની ખુવારી થવી. તુરાનીઓએ જરથોસ્તી દીન કબુલ કરવી

અસ્ફન્દયારની ફત્તેહ.

કહે છે, કે એ જીહાદના જગમાં ત્રીસ હજાર જરથોસ્તીઓ અને એક લાખ તુરાનીઓ માર્યા મયા હતા એ રીતે જામરૂપે વરતેલા બવિશ પ્રમાણે, સેવટે જરથોસ્તી દીનવાદાઓની ફત્તેહ થઈ હતી

શાહજાદા અસ્ફન્દયારે પોતાની ફત્તેહ થતાજ, પોતાને શરણુ આવેલા હજારો તુરાનીઓની જરથોસ્તી દીન કબુલ કરવા બાપુકાર જાહેર કીધું (૩)

તુરાનીઓએ જરથોસ્તી દીન કબુલ કીધી અગ્નિરૂપ આ પવિત્ર લડાઈમાં હાર ખાઈ મેયદાનમાંથી નહાસી ગયો ધરાની લશ્કર ફતેહ મેળવી બલખ શહેરમાં પાછું ફર્યું, અને એ ફત્તેહમદીની યાદગારીમાં શાહ ગુસ્તાસપે બલખ શહેર મધે એક ખુલદ

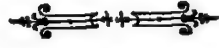
નવુ આતરાબહરાંમ

બધાબુ, અને આખા બલખ શહેરે ફતેહની શોકર ગુજારી માટે એક જાહેર જશન કરી, ખુશી ખુશીમાં એક આખો માસ ગુજાર્યો (૪)

૧. અગ્નિરૂપ માટે શીરદોસી એ પ્રમાણે શાહનામામાં કહે છે, પણ અષ્ટયાદગારે જરીરાનમાં લખ્યા પ્રમાણે, અસ્ફન્દયારે એ લડાઈમાં અગ્નિરૂપને પકડી, તેને સજા કરવા માટે, તેનો એક હાથ, એક પગ અને એક કાંન કાપી તેની એક આખ ફોડી નાખી હતી, અને ત્યાર બાદ તેને એક પુછડી કાપેલા ગધેડા ઉપર બેસાડી, તેને તુરાન જવાની રાહ ઉપર છોડી દીધો હતો

ગુસ્તારુપ અને અરફન્દયાર.

પેગમ્બર જરથોસ્તનું મરણ

જરથોસ્તી દીનનો ફેલાવો કરવા માટે કરવી પડેલી લડાઇમાં કિમતી જાનના ભોગ આપ્યા આપ્યા પછી, જરથોસ્તીઓની ફતેહ થાઇ હતી.^૧

એ લડાઇ ફતેહ કરી ઇરાનીઓ બલખ પાછા ફર્યા. ગુસ્તારુપે પોતાના દીકરા અરફન્દયારને તાજ આપી તખતના વાગેસ તરીકે જાહેર કીધો, અને કહ્યું કે —

“હજી તખ્ત મેલવવાનો તારો વખત આયો નથી, માટે તું લશ્કર લઇ જરથોસ્તી દીનનો ફેલાવો કરવા હિન્દુસ્થાન તરફ જ.”

એ પ્રમાણ મુજબ રૂઢનત (કાસાની દેહવાલો બહાદુર) અરફન્દયાર હિન્દુસ્થાન તરફ લશ્કર લેઇ જરથોસ્તી દીન ફેલાવવા માટે ગયો, અને ત્યાંથી દીનને ફાતેશ કરી તે પાછો ફર્યો, અને પાછો ફરી ઝન્દ અવસ્તાની નકલો તેણે હિન્દુસ્થાન તરફ રવાના કીધી.

રૂઢનતન અરફન્દયારે જરથોસ્તી દીનને આચમણથી ઊગમણે હિન્દુસ્થાન સુધી જરથોસ્તી દીનનો ફેલાવો કીધો. દેશેદેશના લોકોએ એ નવી દીનને પસંદ કરી તેમાં દાખલ થતાં ગયા તેઓ તેનો અભ્યાસ કરવા લાગ્યા, અને છુતપરસ્તીને પુરાણો ધરમ છોડવા લાગ્યા. મુસ્લીઓની પુજા કરવાની સુકી દઇ, નવા આતશ કહેલ તેઓ બાધવા લાગ્યા, અને ગુસ્તારુપ પાદશાહને લખાવટ કરી, કે ‘શાહજાદા અરફન્દયારે હમુને બતાવેલી નવી દીન હમોએ કબુલ કરી છે, અને અમોએ અમારી કમંઠે કુસ્તી બાધી છે.’

ગરજમે કરેલી અરફન્દયારની બદગોષ્ટ.

શાહજાદો અરફન્દયાર જરથોસ્તી દીનનો ફેલાવો કરી પોતાના આપ ગુસ્તારુપની સેવામાં જ્યારે પાછો હાજર થયો, ત્યારે ગુસ્તારુપ તેની બહાધુરી અને તાબેદારી જોઇ તેની જાતજાત વખાણ કરવા લાગ્યો. પણ ગરજમ નામનો એક ગુસ્તારુપનો માનીતો રશીક (ખેશી) અરફન્દયાર તરફ કાષ્ટક અટ્ટેખાઇ અને વેરની નજરે જોતો હતો. તેણે ગુસ્તારુપને અરફન્દયાર માટે એવો ફરેબ આપ્યો, કે — “તારો બેટો પોતાના જોર ઉપર ગુસ્તાક થયો છે, અને તે હવે તારૂં તખ્ત લેવાની તજવિજ કરવા પડ્યો છે. અરફન્દયાર જે વખત જાય છે તેમાં તારી સામે એક મોટું લશ્કર લઇ આવનાર છે, અને તે તારૂં તખ્ત

૧. શીરહેસી જણાવે છે તેમ આ મહાન ખુનખાર લડાઇમાં ઇરાનીઓના ૩૦ હજાર સવારો માર્યા ગયા હતા. એ ત્રીસ હજારમાં ૧૧૬૬ નામચીન ખાનદાનના નખીરા હતા. દુશમનના એક લાખ સીપાહો કતલ થયા હતા. જેમાં ૮૦૦ સવારો અને નાખીરા કુટબના નખીરા હતા. એ ઉપરાંત ૩૨૦૦ જખમી થયા હતા. અખ્યાલ ગારે જરીરાનમાં આ ખુવારીના આકાશ લાખોથી ગણવામાં આવ્યા છે.

છીનવી લેવાની ગોઠવણ કરી રહ્યો છે. અસ્કન્ધીયારનો કોઇ હરીફ દુનિયામાં નથી. ને તે તાર તખ્ત છીનવી વેશે, તો તુને તે બદીવાન કરશે, અને દુનિયાને તે તાબે કરશે.”

પાદશાહ ગુસ્તાસપનો ગુસ્સો.

આ ફરેબથી ગુસ્તાસપ ભભેરાઇ ગયો. ગરજમનુ બોલેલું તેણે ખરૂં માન્યું. ગુસ્તાસપે પોતાની જવાનીમા, પોતાના બાપ પાદશાહ લોહોરાસપ પાસે તેનું તખ્ત મેળવવા માટે જે ચાલ ચલાવી હતી, તેવીજ ચાલ હવે તેનો દીકરો તેની સાથે ચલાવશે, એવી શીકૃત્તમા તે પડ્યો. તુસ્ત તેણે વજીર જમાસપ પાસે અસ્કન્ધચારને બોલાવી મંગાવ્યો. અસ્કન્ધચાર જમાસપની સાથે દરબારમાં આવી પોતાના પેદરની ખીદમતમાં નમન કરી ઉભો, અને ગુસ્તાસપે પોતાની દરબારમાં બેઠેલા દાનાવો અને પેહલવાનોને શાહજાદા અસ્કન્ધચારની પાદશાહ રૂબરૂ કહ્યું કે —

“સમજો દુરદેશ દસ્તુર તમ,
સમજો દાનાવ રફીકે—ખઝમ
કરી ખ્યાલ દેજો સિધ્ધો જવાબ,
સિવા રાસ્ત કરશે ન ખીજો હિસાબ
ધારો કે છે એક બહાધુર પેદર,
વેઢીને સખ્તી પાલે પેસર
રાખી ઇફાજતમાં રાતો દન,
કરે તેને મોટો કરી ખુબ જતન
કેળવીને તેને કરે પેહલવાન,
લડાયક વીર સમ કરે કળવાન
ખની જગી બચારે થયો તે દલીર,
હીએ તેને ઇજજત જવાનો ‘ને પીર
૬૪૦૦

જ જે ‘ને ર જે અને આશકાર,
અને અનબુમનનો તે સરદાર
અને બચારે મોટો તે જગી દલેર,
પેદર સામે રાખે કપટ ને વેર
કરે જેર ખલકત અને સફરજ,
અને બેનજીર લાયકે તખ્તોતાજ

ખ ને બચારે પુર સાહેબે. સલ્તનત,
જાહેર કરે વારસે તાજેતખ્ત
આખર પેદરથી ખની બેવફા,
આલુ ગુજારે. પેદર પર જફા
શરૂ થાયો એક રોજ મસ્તીનો દન,
ખતમ કરતે પેદરની હસ્તીનો દન.
ખની મરત ધુરધર ગુન્દાગરી,
ચાહી પેદરની ઉપર સરવરી.
ચશમમાં ન રાખી જરાખી શરમ,
આલુ કરે સર પેદરનું કલમ
મલી સગ લશકર કિંધી તદખીર,
આલુ કરે તે પેદરને અસીર
ખુલદ ખખ્ત પેદર હતો નામદાર,
એકાએક જાહેર થયો ઇસારાર
કહો મુબેદો, દાવરે-દસ્તુરાન,
કહી એવું સુણ્યુ હવે દાસ્તાન.
કહો હોય તમ પેટ એવો પેસર,
સજા શુ કરે તેને તમ સમ પેદર.

મુબેદો અને દસ્તુરોએ જવાબ દેવો.

દરબાર માહેલા દાનાવ દસ્તુરો અને અકબ્રમદ મોબેદોએ જવાબ દીધો કે:—“પાદશાહ, કોઇખી દીકરો બાપ જીવતો હોવા છતાં, તેનું તાજ અને તખ્ત મેલવવા એવું શીતુર કરે, એમ તો હમે કદીખી સાબરુ નથી એક દીકરો તાજ અને તખ્તને ખાતર પોતાના બાપનો જીવ લેવા ચાહે એના જેવું બુરૂ કામ હમે કદી જાણ્યું નથી.”

પાદશાહ ગુસ્તાસપનો ગુલામો

મારા દાનેશમદ દસ્તુરે મોઝેદો અને પેહનવાનો, ત્યારે તમ સાલવો, કે તેવો દીકરો તે માગે ખેટો અસ્ફન્દયાર છે, કે જે માફ તાજ અને તખ્ત લેવા મારી સામે એવું શીતુર અને બદ મચાવવાની તૈયારી કરી રહ્યો છે એના આવા શીતુરને માટે હું એને બંદીખાનાની સજા કરું છું ”

શાહજાદા અસ્ફન્દયારે પોતાનો બચાવ કર્યો.

આ બોહતાન માટે રૂઢનતના અસ્ફન્દયારે ધણી દલીલ પોતાના બાપ આગન રજુ કરી પોતાનું નિરદોશપણ જાહેર કરીધું, પણ શાહ ગુસ્તાસપે તેનું જરાળી સાલવ્યું નહીં

પાનશાહે તુરત દરબારમા લુહાડોને જાલાવ્યા, અને અસ્ફન્દયારના હાથમા, પગમા, અને ગળામા ભારી જંજીર નખાવી શાહના હુકમથી સવારો અને પેહલવાનોએ અસ્ફન્દયારની ગરદન અને પગોની આસપાસ ભારી સાકલ વિટાળી તેને જકડી લીધા, અને તેના બાપની નજર સામેજ તેના હાથ પગ બાંધીને લોખડની સાકલનો ઝુમખો વિટાળો લીધો કે બંદીખાનામાંથી તે નાહસી શકે નહીં તુરતજ બંદીખાન અસ્ફન્દયારને ખેતાજ અને ખેસાજ બનાવી, તેના સર ઉપર ધુલ નખાવી, અને એક જોરાવર હાથીને દરબારમા મગાવ્યો, અને તેની ઉપર તેને ખેસાડી ગુમ્દાનના કિલ્લામાં તેને કેદ કરવા માટે મોકલાવી દીધા અસ્ફન્દયાર પોતાની સરજતને આધીન થયો, અને દુનિયાની ચલન માટે તે પાહડી બંદીખાનામાં અફસોસ કરતો પડ્યો (૧)

દીન ખાતર ઉઠાવેલી લડાઇમા તારાજ થતા ધરાનને બચાવવાના બદલા તરીકે, આવી રીતની સજા અસ્ફન્દયાર ભોગવવા લાગ્યો, તેથી તે જગતની બેવકાફ ઉપર શકમદ થઇ રાત દિવસ બળાપો કરતો હતો (૨)

પાદશાહ ગુસ્તાસપનું દાન ફેલાવવા બાબત જલુ ૨

અસ્ફન્દયારને કેદ કરીધાથી ગુસ્તાસપનું ઉકળેલું લોહી શાત પડ્યું ઝન્દ અવસ્થાનો ફેલાવો કરવાનું કામ હવે શાહ ગુસ્તાસપે પોતે માથે ઉઠાવ્યું તુરાંનીઓને શીકસ્ત આપ્યા પછી, ગુસ્તાસપ પાદશાહ કાઠક ખેરીકર અને બેદરકાર બની ગયો. ગુસ્તાસપે

૧ જગ્યાદ થસ્તમા ‘રપેન્તોદીત’ નામે એક પાહાડનું નામ છે આ ગુમ્દાન કિલ્લાવાલો પાહાડ, તે ‘રપેન્તોદીત’ પાહાડ હોવો જોઈએ, અને ત્યાં અસ્ફન્દયારને કેદ કરેલો હોવાને લીધે, એ પાહાડને ‘ગુમ્દાન’ નામ મળેલું મનાય છે (તવારીખે કયાનીઆન)

૨ એક સવાલ જે સહેલથી ઉભો થઇ શકે છે, તે એ કે અરજીરૂપ સામે ધરાને આવી બચકાર લડાઇ ચલાવી, ત્યારે તેવી લડાઇમા બાબુલી રૂસતમ અને તેના બાપ ઝાલે ધરાનીઓને કાઠખી મદદ નહીં આપવાનું શું કારણ ? શાહનામા પ્રમાણે એવું માલમ પડે છે, કે પાદશાહ કબ્રખુશરૂએ જ્યારે ધરાનની ગાદી સોહરાસપને આપી, ત્યારે રૂસતમ અને ઝાલ તે સામે વિરુધ્ધ વિચાર ધરાવતા હતા, છતાં જ્યારે સોહરાસપ ધરાનની ગાદીએ બેઠો, ત્યારે બાબુલી પેહલવાનો અને ધરાનના પાદશાહ વચ્ચે મોટો મિનાકેસો અને મતફેરી બરપા થયા હતા આ સમયને લીધે રૂસતમે ધરાન સાથેના પોતાનો તમામ સબંધ છોડી દીધેલો હોવાથી, અરજીરૂપવાલી લડાઇમા તેણે ધરાનીઓને કાઠખી મદદ આપી નહીં હતી.

વજ્ર જામારપને રાજાની લગાન સોપી, અને પોતે જાણુલસ્થાન જાત અને રસ્તમને મળવાને ગયો ત્યા પાદશાહ ગુસ્તાસપે જાત અને રસ્તમને પવિત્ર ઝન્દ અવસ્તાના કલામ સભલારી, તેઓને જરથોસ્તી દીઠ કયુવારી હતી હિયા પાદશાહ ગુસ્તાસપે જે વરશ સુધી આરામમા રહ્યો હતો

શાહુજહા અસ્કન્ધચાર વિશે તુરાનમાં ખબર પડવી.

અસ્કન્ધચારને તેના બાપે કેટ કીયો છે, અને પાદશાહ ગુસ્તાસપે જાણુલસ્થાન આગમમા દિવસો ગુનારવા ગયો છે, અને રાજધાની શહેર વજ્ર જામારપને હસ્તક છે, એવી ખબર જ્યારે તુરાનના પાદશાહ અર્જાસપને કાને ગઈ, ત્યારે તેણે જાણુસો માસકતે ખબર મગાડી, તે વિશે પોતાની ખાતરી કીધી જાણુસોથી ખબર મલી કે “બલખમા સધળું શાત છે, અને અસ્કન્ધચારના બેટા બહમનને, પોતાના બાપને કેદ કીધાથી, તેણે બેદીન બની લશ્કરનો ઓધો મુકી દીધો છે, તથા શાહ ગુસ્તાસપે જાણુલ જઈ પડ્યો છે, અને શહેરનો નિગેહમાત કેદ નથી.”

અસ્કન્ધચાર જેવા કાસાની દેહવાલા અજીત પેહલવાલ કેદ પડેલો છે, એવી ખબર જાણુસ તરફથી સાબલી, અને બલખને પાદશાહ ગુસ્તાસપની ગેર હાજરીવી નિરાધાર બનેલું જોઈ, અરજીરપે ધરાન ઉપર બીજી વાર ચહાઈ લેઈ જવા માટે એક મોટું લશ્કર પાછું એકઠું કરવાનો હુકમ કીધો.”

“ફરી આવે એવો વખત નહિ હાથ,
કરે કુલ જરથોસ્તીઓને મહાત
હુકમ કીધો લશ્કરને આવો છે લાગ,
કીનાની દિલમાહે સલગાવો આગ
કરો જગથી નાણું જરથોસ્તી દાન,
કરો ઝન્દ અવસ્તા ચિરી ફિનપ્રીન
જરથોસ્તી આતશ કરો તમ સરહ,
ઉઠાવો કિનાની બલકપર ગિરહ

પડો જ ગી જ એ, જવાનો ને પીર,
ધરો તન બખતર, ગમશીરો તીર.
કરો એકદમ જઈ જરાથુસ્ત કંતલ,
હુકમ મારો એ છે સૌથી અવલ
નથી જગમે ચઝઢાપરસ્તીનું કામ,
મને છે જરાથુસ્તની દીન હરામ
નથી જોઈતો એ હમુને ધરમ,
હમારા ધરમને કરે તે બરહમ”

જરથોસ્તી દીન માટે બીજી લડાઈ. જરથોસ્તીઓની ખુવારી થવી અવસ્તાને
આગમાં બાલી નાખવી પર્વત મકાનોનું તારાજ થવું
અશો જરથોસ્તનું મરણ

આવો લાગ જોઈ અરજીરપ પોતાનું ગજવર લશ્કર લઈ બલખ શહેર ઉપર એકદમ ચઢી ગયો શહેરનો બચાવ કરે. કોઈની પેહલવાન શહેરમા હતો નહીં તુરાનીઓએ એવો મામલો જોઈ બલખમા કંતલ ચલાવી શહેરમા આલતી લડાઈની ખબર પાદશાહ લોહારપ જે બ્યાદતગાહમા એકાત પડેલો હતો, તેને કાને પડતાજ તે શહેરના બચાવ ખાતર થોડાક લશ્કર સાથ બાહાર પડ્યો પોતે જઈ ઉમરે પુગેલો હોવા છતાં, પોતાની તલવાર વડે દુશ્મનોને તેમજ છુતપરસ્તોને મોગી સખ્યામા તેણે ઠાર કીધા પછુ અતે કિલ્લાની દેશલ આગલ એક તીરનો તે ભોગ થઈ પડ્યો આવા

બલવત પેહલવાનને જમીન દોસ્ત થયેલા જોઇ, હિયકારા તુરાનીઓ તેની ઉપર તુટી પડ્યા, અને તેના શરીરની યોડી યોડી ફરી નાખી તુરાનીઓ તેને કાઢી જવાન પેહલવાન મમજતા હતા, કેમકે તે દીનાવગીથી લડતો હતો, તેથી તેઓ ડર ખાઇ ગયા હતા. પણ જ્યારે તેના માથા ઉપરથી તેની કાલાહ ઉંચકી લીધી, ત્યારેજ તે શાહ લોહરારૂપ તરીકે ઓલખાયો હતો. આ હુમનો અચચુચ અને અચાનક હોવાને લીધે, તરથો સ્ત્રીઓ લડાઇ કરવા ખીનકુદ્દ તઇયાર ન હોવાથી, તાચાર થઇ પડ્યા હતા તુરાનીઓ ખુનપર ચહાયા, અને હજારો જરથોસ્તીઓ આ લડાઇમાં કપાઇ ગયા નિરદોશોની કનલથી જેહાન અધારી થઇ મેહલો અને કિતીવત અએવાનાને તુરાનીઓએ આગ લગાડી પાયમાલ કીધા ઝન્દ અવસ્તાને તેઓએ આગમાં બાલી નાખ્યા આતશકદેહ અને આતશ બેહરામોને તેઓએ તારાજ કીધા, અને પવિત્ર મકાનોમાં બદગી કરતા દસ્તુરો અને દાવરોને કતલ કરી, તેમના લોહીથી જરથોસ્તી આતશને સરદ કીરા. ^૧

ગુસ્તાસ્પતી બે બેટીઓનું હુરબુ.

શેહરમાં જળરી લુટફાટ ચાલી રહી અર્જસ્પ પાદશાહના ખાસ સિપાહો ગુસ્તાસ્પના શમેસ્તાન યાને ખાસ મેહનમાં લુટફાટ કરવા ધસી ગયા, અને ત્યાંથી ગુસ્તાસ્પતી બે ખુમસુરત બેટીઓ, હોમાય અને બેહઆફીને કેદ કરી, તુર ન તરફ તેમને મોકલાવી દીધી.

અશે જરથોસ્તની કતલ

એ પછી પેગમ્બર જરથોસ્તને પકડવાની શોધ ચાલી તુર બરાતુર નામનો તુરકી, જે પેગમ્બર જરથોસ્તનીજ શોધમાં ફરતો હતો, તે પોતાની સાથના સિપાહો એક સાથ એક આતશ બેહરામમાં ધસી ગયો, અને ત્યાં અશે જરથોસ્ત બદગી કરતા હતા, તેવનને પીઠ પાછલથી તેણે જખમ કીધી આ જખમ થતાજ પેગમ્બર સાહેબ પેચ ખાઇ જમીન પર પડી ગુજ્જ પામ્યા, (૩) પણ મરવા આગમજ પોતાના હાથમાં પકડેલી તસખી તેણે તુર બરાતુર ઉપર ફેંકી કહે છે કે તે તસખીમાંથી તેજ વખને એક એજમતી રોશનીનો શીરારો નિકળ્યો, અને તે શરસાના તેજથી જુરી મનશનીનો તુર બરાતુર તેજ વખત બેગન થઇ ત્યાજ પડ્યો જરથોસ્તી ધરમ અને પેગમ્બર જરથોસ્તની, તેમજ ઝન્દ અવસ્તાની આવી રીતે ખુવારી થઇ.

એ રીતે પેગમ્બર જરથોસ્ત ગુજ્જ પામ્યા એ રીતે દીનની ખુવરી થઈ એ રીતે પવિત્ર અવસ્તા પાયમાલ થયા જેઓએ દીનને ખાતર જીવ આપ્યો, તેઓ દીનના સાચા પરસ્તાર હતા તેઓ સાચા જરથોસ્તી હતા, તેઓ સાચા ધારમીક હતા જરથોસ્તના મરણ પછી જરથોસ્તી દીન પડી લાગી નહી, પણ તેને સજીવન કરવા માટે દીનના યોધાએ હજી જીવતા હતા, પણ આ ખુખાર લડાઇમાં તેઓ ગેરહાજર હતા. અશે જરથોસ્તનું મરણ આવી રીતે આવ્યું હતું.

૧ કહે છે, કે પેગમ્બર જરથોસ્ત પાક દીનની સાથે મેહુર જુરજીન નામનો આતશ લાવ્યા હતા આ અમતકારીક આતશ કાઢી પણ બલતન વમર હ મશા રોશન રહેતો હતો પાદશાહ ગુસ્તાસ્પે બલખ શેહરમાં એ મેહુર જુરજીન આતશનો કેપ ના કીધો હતો આ પાવત્ર લડાઇમાં જે આતશ તુરાનીઓએ જુજવ્યા હતા, તે એજ આતશ હોવા જોઇએ, એવું અનુમાન થઇ શકે છે.

પેગાંબર મહો. જરથોશ્ત.

ગુસ્તાસ્પની રાણી હુતોક્ષિતુ આ બનાવની ખબર આપવા
જાબુલ તરફ જવું.

આ માહેતમભરી ખબર ગુસ્તાસ્પને પોહોચાડવા માટે ગુસ્તાસ્પની એક રાણી હુતોક્ષ, મેહેલમાડી તુરખી લેખામ ધારણ કરી, ઘોડે સવાર થઇ જાબુલસ્થાન તરફ બનતી ઝડપે નિકલી ગઇ તેણીએ આ ખુવારીની માહેતમભરી ખબર, તેમજ લોહરાસ્પના મરવા ગયાનો સંષેઓ, તથા પેગમ્બર જરથોસ્તની કબ્રનો બનાવ ચાહ ગુસ્તાસ્પને જાહેર કીધા.

વળી એ ઉપરાત ગુસ્તાસ્પની એ દીકરીઓ તુરાનીઓ ઉઠાવી ગયા હતા, તે બીનાથીબી તેને જાણીતો કીધા.

ગુસ્તાસ્પનો ગ મ અતે કોણ

આ ખબરથી ગુસ્તાસ્પ પાદશાહ જેટલો દુખી થયો, તેટલોજ તેના ગુસ્સાનો પણ પાર રહ્યો નહી તેણે તુરતજ નીસદાઓને બુલાવી દેશે દેશ અને મુલકે મુલક નામા લખાવી ચોતરફ રવાના કરી લોકોને લશ્કરમા જોડાવા ફરમાસ કરી, તેઓને હાજર થવાની તાકીદ કીધી એક ગજાવર મોટું લશ્કર ગુસ્તાસ્પની મદદે, અને જરથોસ્તી દીનની કુમકે તુરતજ ભેગુ થયું.

નવી જરથોસ્તી લડાઈની તુરાનમાં ખબર પડવી.

આ ધરાની લશ્કરના ભેગા થવાની ખબર અરખસ્પને પડી, અને તેણે પણ એક મોટું લશ્કર એકઠું કીધું અને લશ્કરો વચ્ચે એક મોટું જંગ થયું, અને કમનસીબે

ધરાનીઓની હાર

એ લડાઈમા થઇ. ગુસ્તાસ્પ પાદશાહે પોતાના રસાતા સાથ નાહસી એક પાહાડ ઉપર આસરો લીધા આ પાહાડ ઉપર જવાનો એકજ છુપો મારગ હતો, અને તે દક્ષિણ ગુસ્તાસ્પનેજ ખબર હોવાથી, તુરાનીઓ તે મારગને શોધી કાઢી શક્યા નહી ગુસ્તાસ્પે આવી રીતે તે પાહાડનો આસરો લીધો, પણ અર્જસ્પ અને તેના સિપાહોને પાહાડ ઉપર જવાનો મારગ મળ્યો નહી, જેથી અર્જસ્પે ગુસ્તાસ્પને તેમજ તેના સિપાહોને બુખમરાથી ચરણુ થવાની ફરજ પાડવાની નેમથી, તે પાહાડને ઘેરી લીધો. યોરાક વગર ધરાનીઓ ત્યા બીજા હાલતમા આવી પડ્યા, અને બુખમરો પડવાથી અ તે તેઓ ઘોડાને કાપી, તે ઉપર ગુજરાન ચલાવવા લાગ્યા એવે સમયે ગુસ્તાસ્પે જામાસ્પની સલાહ લીધી, અને જામાસ્પે કહ્યું કે —“આ જંગ અસ્કન્ધ્યાર સિવાય કાઢથી જીતી શકાય એમ નથી, માટે તુ જો તેને બંદીખાનેથી છોડવે, તો તે જંગ ફતેહ કરે.”

ગુસ્તાસ્પે જે ગેરખનસાફ અસ્કન્ધ્યારને કીધો હતો, તેનો માટે તે હવે ધણોજ પરતાવા લાગ્યો તેણે કહ્યું કે —“જો અસ્કન્ધ્યાર આ જંગમા ઉતરે, તો હુ તેને મારી તખ્ત આપવા તક્યાર છુ વજીર જામાસ્પ તુ’ અસ્કન્ધ્યારને મારી તરફથી જઇને સમજાવી લાવ.”

જામારપે અસ્ફન્દયાર પાસ જવાનું અને તેને સમજાવવાનું માથે લીધું. તુરતજ જામારપે તુરાની વેશ ધારણ કરીધા, અને ગુમ્દાનના કિલ્લામાં અસ્ફન્દયાર આગત જવા તે પાહાડને છુપે મારગે બાહાર પડ્યો, કે તુરાનીઓ જો તેને રસ્તામાં મળે, તો ઓળખે નહીં અને જામારપ અનેક મુશ્કેલીઓ વટાવી, છુપા વેશમાં અસ્ફન્દયારને જોઈ મળ્યો, અને ગુસ્તાસ્પનો પેગામ કહી, તેને સમજાવવા લાગ્યો.

અસ્ફન્દયારે લડાઈમાં ઉતરવા આગમજ બદલી કરી લીધેલી માનતા.

જામારપ વજીર તરફથી પોતાના બાપનો પેગામ સાંભળ્યા પછી, શાહજાદા અસ્ફન્દયારે એ નવી લડાઈમાં ઉતારવા સાફ ના પાડી, પોતાને થયેલા ગેરખનસાફ માટે ફરીયાદ કરવા લાગ્યો. પણ વજીર જામારપની સમજાવટ અને મનાવટથી અસ્ફન્દયાર પોતાના બાપ ગુસ્તાસ્પનો ગેરખનસાફ ભુલી ગયો, અને જો તે જગ ફતેહ કરે, તો તેના બાપે તેને પોતાનું તખ્ત આપવાનો જે ફાન જામારપ પાસે કેહવડાવ્યો હતો, તે ઉપર ધતબાર રાખી તે જગે જવા કબુલ થયો. પણ જવા આગમજ તેણે ખુદાતાલા હજુર, કેટલીક માનતા પોતાની ફતેહ માટે માગી.

“સિપાસો સના તારી પરવરદેગાર,
ખલક ને ફલકનેાં તૂ સરજનહાર.
તવાના ઓ દાના, અરે દાદગાર,
કર મહેર તારી હું બન્દા ઉપર
સિહા રોજ રોશન કર મૂજ સુફેદ,
હવે લાવ બર મુજ દિલની ઉમેદ
અગર જગ જો આ ફતેહ હું કરૂં,
ફતેહ જગ કરી જો હું પાછો ફરૂં
કરૂં જો સિહા દીન અર્જસ્પનો,
કીનો જો લેઉ લોહરાસ્પનો
થયા જગે મારા જબેહ લાઇ જન,^૧
જવાનીમાં ખીલતા રોશન રવાન
કિધી લાલ લહુથી મયદાન ખાક,
હકિકત સુણી જીગર થાયુ ચાક.
અગર જો કિનો લઇ બનુ સફરજ,
કરૂં તૂરકી મુદ્દખોને જો તારાજ^૨
તો કબુલ થાઉ છું હું, ઓ ચઝદાન પાક,
પેદરને કિનામાં કરશ નહિ હલાક

આજેજ બન્દો તહારો ગુલામ,
ગુઠી તુજ જનાબે કરે છે કલામ
અગર જગ ફતેહ કરૂં જો તમામ,
સ્થાપશ હું એક સો આતશબેહરામ^૩
કરૂં છું સેપાસો-સના હસ્તગીર,
ગુઠાવે છે સર આબે બન્દો હકીર
અગર જગે પામુ જો મારી મરાદ,
તો બધાઉ એક સો સરાય દિલ કુસાદ
મૂસાફર વસી ત્યા રહે દીલ શાદ,
બની રહે વસ્તીથી જગલ આબાદ
અગર આવું જગથી જો દુશમન હણી,
કુવા દસ હજાર હું ખોદાઉ ગણી
ભુખીયાંને ભોજન, તરસિયાને પાન,
દુખિઆને હમેશ દેવશ હું દાન
ખલકના ઓ ખાવિદ અહુરમઝદ ખુદા,
કરૂં સર ગુઠાવી ફરજ મૂજ અદા
નિગાહબાન થઇ બક્ષ પ્રીરોજગરી
કરજે આ જગે તુ રહેબરી

૧ અરજસ્પ સાથની પેહલી લડાઈમાં ગુસ્તાસ્પ પાદશાહના જે વાહલાઓ માર્યા ગયા હતા, તેમને માટે અસ્ફન્દયાર આ પ્રશારો કરે છે ૨ શીકસ્ત આપુ ૩ શાહજાદો અસ્ફન્દયારે જો જગ ફતેહ કરે, તો દુનિયામે એક સો આતશબેહરામ બધાવવાની માનતા લીધી હતી તે માનતા વિશે આ પ્રશારો છે ૪ સરાયાને મુસાફરખાના

અસ્ફન્દયારની લડાઇના મેદાનમાંથી રૂઠનદેજ તરફ

અર્જસ્પતુ નાહસતુ.

જગ જીતવાની ઉમેદ અને ઉલટમાં અસ્ફન્દયાર લડાઇના મેદાનમાં જવા તૈયાર થયો. વજીર જામસ્પે તેના બદ તોડવા લુહાડોને બોલાવ્યા, પણ લુહાડો આવે તે આગમજ અસ્ફન્દયારે પોતાના તન પરની જજીરો અને બેડીને જોરથી તોડી નાખી, પોતાને હાથે તે છુટા થયો.

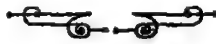
ગુમ્દાનના કિલ્લા માહેવા કેદખાનામાંથી અસ્ફન્દયાર નીચે ઉતરી પોતાના આપ પાસ ગયો. બંને આપ બેઠા હાથે વખતે એકબીજાને બેઠી પડ્યા, અને તેઓ વચ્ચે અરસપરસનો ખુલાસો થયો.

એ પછી અસ્ફન્દયાર અને તેના લશ્કરે અર્જસ્પ સામે લડાઇ ચલાવી તે લડાઇ બેશક આગલી લડાઇઓ કરતા વધારે ખુબારી ભરી થઇ હતી. અર્જસ્પના લશ્કરની એ લડાઇમાં હાર થઇ, અને અર્જસ્પ જંગના મેદાનમાંથી નાહસી ઘુરાનમાં રૂઠન દેજ નામના કિલ્લામાં જઇ બરાબ બેઠા. ગુસ્તાસ્પના કહેવાથી, 'અસ્ફન્દયાર સાત હફ્તેખાનો તોડી, એક વેપારી વેશે રૂઠન દેજમાં દાખલ થયો, અને તે કિલ્લામાં કેદ પડેલી પોતાની બે બેહનોને અર્જસ્પના બદમાંથી છોડવી, તેમને ધરાન લઇ આવ્યો, અને પોતાના આપને પાછો જઇ મળ્યો. ગુસ્તાસ્પે આપેલી કબુલાત પ્રમાણે, અસ્ફન્દયાર પોતાના આપ પાસ ધરાનનું તાજ અને તખ્ત માગવા લાગ્યો.

રસ્તમ અને અસ્ફન્દયાર.^૧

(અસ્ફન્દયારનું રસ્તમ સાથે જ મ.)

રસ્તમ અને અસ્ફન્દયારના દારતાનનો કુરાંન સાથેનો સંબંધ.

રસ્તમ અને અસ્ફન્દયારનું દારતાન કહે છે કે ધરાનમાંથી અરબસ્તાનમાં દાખલ થયું હતું. કુરાનના ૩૧ મા બાબમાં જણાવવામાં આવ્યું છે, કે નઝર-એબને-અલહરથ નામના આરબે, ઈરાનમાંથી રસ્તમ અને અસ્ફન્દયારનો કિસ્સો ખરીદ્યો હતો, અને તે દારતાનનું વાચન ખુરેશની મહેશીલોમાં કીધાથી, તે મોટી વખાણને લાયક માલમ પડ્યું હતું. અસલ ધરાની પાદશાહ અને પેહલવાનોના દોર અને દમામની તારીફના બયાનના

૧ આ રસ્તમ અને અસ્ફન્દયારનું સંગીત કિરતન પેહલવેહલ્લુ મુબમ્મા ૨૧ મી મારચ ૧૯૧૬ અને જમશેદી નોરોજને દીને મુબમ્મા બે૦ જી૦ ઇન્સ્ટીટ્યુટવાલા મકાનના હોલમાં, મુબમ્મની જશન કમીટીની ફરમાસથી રજુ કીધું હતું, અને ત્યાર પછી તે અમદાવાદ અને ભરૂચમાં ત્યાંની પારસી અનજુમન સમક્ષ જુદે જુદે વખતે ખાસ ફરમાસથી રજુ કીધું હતું.

દાસ્તાનો સાબકયાથી આરમોમા તે એટલા તો વખણાવા લાગ્યા કે, કેવીક અને સોલોમન, તથા ખીજ એવા પ્રખ્યાત દાસ્તાનોના કિસ્સા, જે કુરાનમા દરશાગ્યા છે, તેના કરતાખી તે વધારે વખણાવા લાગ્યા હતા. એ ઉપરથી ગાલમ પડે છે, કે રૂસ્તમ અને અસ્ફન્દયારનું દાસ્તાન ધણુ પુરાણુ છે, અને શીરદોસીએ તે રચ્યુ તે આગમજ ધરાનમા તે ખણીતુ હતુ, અને ધરાનમાથી તે અરજસ્થાન જવા પામ્યુ હતુ

અસ્ફન્દયારના શ્રેણીરની આરાધના

ફરવરદીન યસ્તમા, તેમજ રખીચવ નની આફ્રીનમા અસ્ફન્દયારના શ્રેણીરને જરથોસ્તી દીન પ્રાચેશ કરવાના ભલા કામ માટે યાદ કરવામા આવલુ છે

જરથોસ્તી દીનની પેહલવી લઠાઇની યાદ.

જરથોસ્તી દીનને પ્રાચેશ કરતા જે ત્રણુ લઠાઇઓ થઇ હતી, તે માહેવી પેહલવી લઠાઇમા ફતેહ મેનવ્યા પછી, શાહ ગુસ્તાસ્પ જે વરશ સુધી આસાએસ લેવા સીસ્તાનમા ઝાલ અને રૂસ્તમના મહેમાન તરીકે જઇ રહ્યો હતો.^૧

ગુસ્તાસ્પની ગેરહાજરીનો લાભ લઇ, તુરાનનો પાદશાહ અરજસ્પ ધરાન ઉપર ખીલ વાર ચઢાઇ લઈ ગયો, અને બલખમા શાહ લોહોરાસ્પને, તેમજ અશો જરથોસ્તને કતલ કરી, ગુસ્તાસ્પ શાહની જે દીકરીઓને પકડી તે ઉઠાવી લેઇ ગયો હતો.

આ ખબર શાહ ગુસ્તાસ્પને^૨ પડતાજ, તે સીસ્તાનથી તુરત નિકલી પોતાની રાજધાની શેહરમા આવ્યો, અને એક મોટી લઠાઇ અરજસ્પ સાથે કરવાની તેણે તૈયારી કાઢી

રૂસ્તમે લઠાઇમા જોડાવા ના પાડવી.

આ લઠાઇમા સામેલ થવા ગુસ્તાસ્પે જેહા પેહલવાન રૂસ્તમને બોલાવ્યો, પણ રૂસ્તમે શુદાપાના વખતમા એકાત છુદગી ગુજરવાનો ઠેરાવ કીધેલો હોવાથી, તેણે એ લઠાઇમા સામેલ થવા ના પાડી. એ ઉપરથી, ગુસ્તાસ્પના મનમા વેર વસ્યુ, અને તેણે પોતાનું અપમાન માની લીધુ

અસ્ફન્દયારને ગુમદાંનના કેદખાનામાથી ગુસ્તાસ્પે છુટા કરવો.

રાજવાની શેહર બલખમા આવતાને વાર ગુસ્તાસ્પે પોતાના દીકરા અસ્ફન્દયાર, જેને તેણે કેદમા નખાવ્યો હતો, તેને કેદખાનામાથી તુરત બોલાવી, પોતાનું તાજ અને તખત આપવાની કબુલાત આપી, અને પોતાની જે દીકરીઓને અરજસ્પના હાથમાથી છોડવવા, અને તેના સુલક ઉપર ચઢાઈ લેઇ જવા ફરમાવ્યુ

તખત મેળવવાની આશા અને ઉલટમા અસ્ફન્દયારે એ કામ માથે લીધુ, અને અરજસ્પનો સુલક છતી લેઇ તેને માર્યો, અને પોતાની જે બહેનોને અરજસ્પના

૧. ઝાલ અને રૂસ્તમને વતન શાહ ગુસ્તાસ્પે જઇને તેમને જરથોસ્તી દીનની બુલ દી વિશે સમજ આપી હતી, અને ઝાલ તથા રૂસ્તમે તે બધી દીન કબુલી હતી. કરતા

૨ ગુસ્તાસ્પની જે દીકરીઓને અરજસ્પ કેવી રીતે તુરાન ઉઠાવી ગયો અને તે ખબર ગુસ્તાસ્પને કેવી રીતે સીસ્તાનમે મળી, તેની હકીકત છેલ્લા દાસ્તાનમા દરશાવેલી છે કરતા

હાથમાથી છોડરી, આ ફતેહ મેલરી અસફન્દ્યાર પોતાના વતન ધરાન તરફ પાછા ફરીયો, અને બન્નખ શેહરમા પોતાના આપ ગુસ્તાસ્પ પાસે તેણે ધરાનનું તાજ અને તખ્ત માગ્યું.

રાણી કબેતાયુન અને અસફન્દ્યાર.

રાણી કબેતાયુને (અસફન્દ્યારની માદરે) પોતાના દીકરાને ધણો સમજાવ્યો, કે તખ્ત અને તાજને ખાતર આપની સાથે મીનાકેસો કરવામા સાર નથી તેણીએ મીનત કરી કહ્યું, કે રાજપાતનો વારસ તુ પોતેજ છે, અને સેવટે તે તુંનેજ મળશે, પણ અસફન્દ્યારના ધ્યાનમા કબેતાયુનનું કહ્યું જરાખી ઉતરયુ નહી, એટલે તે દુખી માદર ફરી આજેજ કરી અસફન્દ્યારને સમજાવવા લાગી (1)

પણ અસફન્દ્યારના ધ્યાનમા તેની માદરની મીનતગરી જરાખી ઉતરી નહી, અને નારાજ થઇ પોતાનો હક રજુ કરતા તે બેઠ્યો કે.—

“હકિકત છે સાચી, મગર કર વિચાર, નથી શુ ખતાવાર પેદર શેહરિયાર રવાના કિધો આપી મુજને વચન જગમા જો અર્જસ્પ થાયે શરણુ લોહરાસ્પનો કીનો હું લેઉ મારીને, આઝાદ કંઈ બેહનો બે પ્યારીને તો આલમમે આખાદ થશે માફ કામ, દુનિયામે થાશે જુલહ માફ નાંમ કંઈ જમ બહી ને જુરધનો જો નામ, કંઈ જમ નાજુહ તુરાની ત્રાસ તો ધરાની લશ્કર, ને ધરાની રાજ, ગજને ખજનો અને તખ્તો તાજ મુકી તારે સર હું કંઈ તાજદાર, જગતમા રહે નામ અસફન્દ્યાર જગતમા જશને શુ આવુ ધનામ ? કસમ પર કહેલા કહાં છે કલામ ? છતી જગ આવ્યો છે અસફન્દ્યાર, અને દેમ ન ધરાંનનો શેહરિયાર ? બનુ જો હું ધરાંનનો તાજદાર, સહા મુજ પેદરનો બનુ તાબેદાર ૬૫૦૦

અગર જો પેદર ખુદ વચનથી ફરે, હક મારો જો ના મજુર કરે કસમ છે ખૂદાના, કહું રાસ્ત માન, બનશ મારે હાથે હું શાહે-ધરાંન.

છીનવી લેઇ મુજ હાથે તખ્ત, લહેજામે જુલહ કરશ મુજ બખત”
કબેતાયુને અસફન્દ્યારને ડપકો આપી . સમજાવયું.

બોલી થઇ દલગીર, કતાયુન બહું “આ ગુસ્તાખીલરિયા સુખનના સહુ પીસર તારી કેવી એ નાહાંની છે, જગતમા જવાની દિવાની છે કિધા જગ બેશક તુએ ખીરિયાર, બનીને ફતેહમદ થયો નામદાર કિરતીની નોખત સર તુજ ખરી, એથી શુ ચાહે બિજા બહેતરી તુને હોય ખજાના ને ગજની જરૂર, નથી તે જરાખી તુજથી દર કિરતી છે તારી બેશક જુલહ, એથી શુ જ્યાદા કરે તુ પસન્દ પેદર તારો રાખે છે તખ્તો તાજ, પેસર તેનો રાખે છે લશ્કર ને સાજ. તે રાખે છે હોલત, ખજનો તમામ, તે તારેજ માટે છે અએ નેકનામ પેદરને નમી ચાલે છે જે પિસર, સહા ખુશ રહે રખ તેની ઉપર ખરો છે તુ હકદાર પિદર તાજનો, ખરો છે તુ વારસ મૂલક રાજનો પિદર બાદ એ સહુ તહાફ થશે, થશે સહુ એ તારૂ, ન માફ થશે.” (2)

અસ્ફન્દયાર પોતાની માતાના આવા સખુનો સાબતી નિરાસ થયો, અને પોતાના બાપ પાસ તે બે દિવસ સુધી ગયો નહી, અને પોતે મોજ મગહમા પોતાનો વખત પસાર કરવા લાગ્યો. પણુ ગુસ્તાસ્પને અસ્ફન્દયારના વિચારને વિશે એવી ખબર પડી, કે તે તેનું તખત જમરીથી લેવા ધારે છે

જામાસ્પ વજીરે શાહજાદા અસ્ફન્દયારનું બવિશ વર્તવું

ગુસ્તાસ્પે તુરતજ જામાસ્પ હકીમની સલાહ લીધી, અને તેને અસ્ફન્દયારનું બવિશ જોવા ફરમાવ્યું

હકીમ જામાસ્પે અસ્ફન્દયારનું બવિશ રમલથી જોયું. જામાસ્પ રમન જોઇ વિચારમા પડ્યો, અને પોતે અતી ઘણો દલગીર થઇ, પોતાની આખોમા આસુ લારી બોલયો કે:—

“જમાનાની ગરહીશ છુપાવે કરમ, ભરમ શુખ્ત રાખે, બવિશ બેરહમ છુરા. મુજ નસીબની છે સરજત છુડી, જખા કેમ કરી બોલે વિગતો રૂડી દિસે છે બવિશની સિહા બહુ સૂરત, છે તાસીર રમલની છુરી બદખખત અફસોસ! કા આવ્યું નહિ મુજ મરન, જીવી નહિ કહેતે રમલ બદ મુખન અફસોસ! રમલમા દિસે અધકાર, જીગર માફ ફાટે વિધધ આરપાર. દિસે છે બવિશ અસ્ફન્દયારનું, સિતમગર બહુ છે વિના પારનું અગર જગ રૂસ્તમ સગ એ કરે, રૂસ્તમ હાથે ‘સ્ફન્દયાર મરે’”

અસ્ફન્દયારનું બવિશ સાંભલી

ગુસ્તાસ્પે વિલાપ કરવો.

રમલના સુણી સર્વ બેદો ભરમ, રડે શાહ ગુસ્તાસ્પ કુટી કરમ: “કર કેમ એના બવિશની દવા, દેખાડે રખે આસમા રગ નવા રહ્યો છે ખિલી કમનસિખનો રગ, રખે મારી હાલત થાયે ખતગ

અજબ છે નજીમ તારી કેમ લાજવાબ, થશે કંઈ રીતે એની મિટ્ટી ખરાબ. મરે કેમ કરી મારો અસ્ફન્દયાર, બદન જેનું અન્યુ સગ સમ ચાર નજીમ જો જામાસ્પ, કરીને વિચાર, રૂંધનતન^૧ નથી શુ અસ્ફન્દયાર ન ખજર, ન તલવાર, જખમ કંઈ કરે, તો કેમ મારો દિલબદ દિકરો મરે ન ગુરજનો ગોબો બદન પર પડે, તો કેમ મારો દિલબદ દિકરો મરે ન નેજો, ન ખજર શકે કંઈ કરી, તો જ ગમે જશે કેમ એ દિકરો મરી કિંતુ છે જરાથુસ્તે કાસાનું તાંન, તો કેમ થાય દિકરાનું જ ગમે મરન નજીમ જો તુ જામાસ્પ ના કર કયાસ, મરે કેમ અસ્ફન્દયાર કર તુ તલાસ કજાની ખખરથી દિલે લાગી આગ, શુ કરમઇ જશે મુજ ખિલેલો ખાગ”(૩) કરમને કુટી શાહ ગુસ્તાસ્પ રડે “રખે એ રૂંધનતન કબખતે મરે રખે થાય તારી કંજ જ ગમે, રહે જીવ નહિ મારો મુજ અ ગમે

૧ રૂંધનતન એટલે ધાતુ મસાલ કઠણુ, પેગખર જરથોસ્તે અસ્ફન્દયારના તનને એવું મજથુત ખનાવ્યું હતું, કે જેથી કાંઈથી જાતના હથીઆરથી તેના શરીર ઉપર જખમ થતો હતો નહી.

કરૂ એવી તદખીર આવે તે કામ,
નહી હે રૂઝનત ન રૂસ્ત મ નામ
અગર જો એ નહિ જાય જાહુસ્થાન,
તો મરતો ખયે મારો એ હીલજાન
કરૂ હું ઇનાયત મુજ રાજપાત,
રાખુ નજર પાસ હું હીનરાત
કે જધને લડે નહિ એ રૂસ્ત મ સાથ,
ખયે જીવ એનો, નહી થાય ઘાત.
ખચાવો રૂઝનત નને આ જેહાનમા,
કરો લાખો તદખીર હોય ધ્યાનમા”
* * *
સુણી હર્દમ હના હીલનો અવાજ,
કહે એમ જમાસ્પ “ઓ માલીકે તાજ.

ના કર શાહ તારૂ દિલ હર્દનાક,
ના કર જીગરને નાહક હલાક.
રમલની છે ખાજી સરજત હાથ,
તલ બાર મિટે નહિ અલમની રાત.
ખનાવો જે ખનવાના ફરશે નહી,
જે જીવનાર હશે, તે તો મરશે નહી
ચમન કેમ ખીલીને કરમાય છે ?
કળી કેમ ખીલીને મુરજાય છે ?
અજબ છાઈ સરજતની કાળી ઘટા,
રજો આલમની વધી ગધ જટા
લખેલા કરમના ન લેખો ટળે,
કરો લાખો તદખીર આદમ બલે” (૪)

અસ્ફન્દયારનું ગુસ્તાસ્પની દરબારમાં જવું, અને ધરાંનના

તાજે તખ્તની માગણી કરવી

ખીજે દહાડે અસ્ફન્દયાર પોતાના બાપની દરબારમા ગયો, અને દરબારમા પોતાના
બાપ ગુસ્તાસ્પ શાહની પાસે તાજે તખ્તની માગણી કરવા લાગ્યો —

“રહેજો સલામત શાહે ધરાંન,
ગુડી તારો બન્દો હાથે તુને માન
સહા રહેજો તારૂ રોશન અખત,
રહો તારૂ કાયમ સહા તાજે તખ્ત.
હું તારો બેટો છું તાબેદાર,
સુખન પર છે તારા સર મુજ નિસાર
૬૬૦૦

ઉઠાવ્યો અર્જાસ્પે જ્યારે પુકાર,
કરવા જરથોશ્તી હીન ખુવાર
કહ્યાંતા જરથોશ્તને મે કલામ,
કરશ હીન જરથોશ્તી ફાએશ તમામ
કરશ જીતપરસ્તીને જીરોજખર,
ખનશ હું જરથોશ્તી હીન નફર
લિધા તે વખતે મે એવા કસમ-
કરશ હીન દુશમનના સર કલમ
ગરજમ ફરેખથી ફરિયો તુ બાપ,
ચલાવી મુજ સાથ ચલન બહુ ખરાબ
જ જીરથી જકડી મને કીધો કેઠ,
ગમ્દાન અહર કીધો નાઉમેઠ

થયું ખવાર લશ્કર ધરાંન જ્યાર,
જરૂરત મારી પડી તુને ત્યાર
રવાના કીધો તુએ જમાસ્પ ખાસ,
કહ્યો તારો પયગામ આપીને આસ
કહ્યા તેણે આવી એવા કલામ,
કે, તાજે તખ્ત છે મહારા તમામ
કહ્યું કે નિકલ બદમાથી બહાર,
બહેનો બે નાજીક ગુલતન તાર
ગયા છે ઉઠાવી બે ધરાંની નાર,
સહેતી હશે કુખ વિપતી હજાર
વળી લાઇ તારો ફરશીદવર્દ,
પડી કેદમા બહુ સહે છે હર્દ
કર કાઇ ધરાંનીઓનો વિચાર,
થયા કુલ્લે પહેલવાનો જગમે ખૂવાર
પરેશાન હુલે રડે શેહરિયાર,
કરે ચાઠ હરકમ અસ્ફન્દયાર
સુણી એ સુખન નિકલિયો બહાર,
બદ મારા તોડી ગયો જગ દવાર

કિધા તુજ દુશમન કતલ ખીશિયાર,
કિધી મેં હૈં કુંલ ખલા બેશુમાર
તોડીને ફતેહ કિધા હફતખાંન,
અજબ છે હકીકત કહું શુ ખયાન.
અર્જાસ્પનુ સર કરી મેં કલમ,
કિધા દુર મેં તુજ રજે અલમ
દેજે રૂધન કિધો ખાક સગ,
છોડવી બહેનો હતી જે ખતગ
થયો તુ ફતેહમદ જગમા તમામ,
રહ્યો તાજ વન હું વિના કાંઈ ખામ
વચન આપી મુજને કહ્યાતા સુખન,
કે ખર લાવશે મુજ સુરાદે મન
મને આપેલો કોલ હવે કર અદા,
કરશ તારી હું તાબેદારી સદા
કહા કોલ તે છે, કહા છે વચન,
કહા બોલ તે છે, કહા છે સુખન
અગર રાસ્ત બોલ્યો બે હોય સુખન,
તો બક્ષ તારૂં તાબેતખ્ત આજ હન
ખની બેશરમ હું ગુનજ અરજ,
ભુલે મારો પેદર પોતાની ફરજ”(૬)

શાહ ગુસ્તાસપે રૂસ્તમને પકડી

પોતાની દરબારમા હાજર કરવા

અસ્ફન્દયારને ફરમાવવું

સૂણી શાહ ગુસ્તાસપે દીધો ઉત્તરઃ
“સુખન રાસ્ત બોલે છે તુ જીગર
સાલલ ફિરોઝગર, ગુરેચશમ,
દુર કર જીગરમાંથી તુ તારો ગમ
નથી તુ સિવા મુજ કોઈ હીલખન,
તુ મારી આશા, ઉમેદ, અરમાન
સિવા તુ નથી મારી કોઈમા ઉમેદ,
કિધા દુર તુએ સકટ ને બેદ

નાખુશ ના થા જીગર પેયવન્દ,
સુખન સૂણુ મારા પેસર હીલખન્દ.
કિધા છે તે દુશમન પામાલ તમામ,
અમર રહેશે તારૂં જગ માહે કામ
જરાશુસ્ત સાહેબે થઈ મહેરખાન,
ખદન તારૂં કીધું કાસાં સમાન
હરીફ કોઈ જગમા નથી તારો હાલ,
ફકત એક છે રૂસ્તમ ખીન ગાલ
મુલક તેનો છે કાળસ્થાનમા,
વસે ગીઝની જાળસ્થાનમા
નુરમા તે પુરો, ખળ ખીશિયાર,
નથી તેનો કોઈખી હરીફ નામદાર
હતો આજ તક તે કંઠરઠા સૂરો,
હવે બેતમીજ તે ખનિયો પુરો
મને છોડી દેઈ તે બેઠો છે દુર,
હકુમ મારો તોડે કરી તે ગરૂર
ઉઠાવે છે સરકશ પોતાની ધજા,
ચખાડે કોણુ જઈ તેને સજા
પુરત તુ સીસ્તાનની રાહ ધર,
કરી જગ રૂસ્તમ જીવતો પકર
કર તહેમતનને જઈ તુ સજા,
ખને કોઈ કઠી એમ નહીં બેવફા
કર જઈ જવારેહને એકદમ કેદ,
બેઈ બાલ જુદો ખને નાઉમેદ
પકડી ફરામજનુ સર મુકાવ,
જકડી કમન્દમા દરબારે લાવ
કસમ લઈ હાઠાર આપુ વચન,
કિધું જેણે પચઠા હવાને ગગન
કિધા જેણે પચઠા ખુરશીહો-માહ,
હું રાખુ છું તેમને મહારા ગવાહ
કે લાવે સુરાહ બે મારી ખર-
સૂક તાજ મારૂં તૂજ સર ઉપર”

રૂસ્તમ સાથે લડવાની વાત સાંભળી અસ્ફન્દયાર બોલ્યો કે — “અગર બેલગમ તુને
કરી હોય, તો ચીનના ખાધાનની સાથે લડાઈ કર, તેની સાથે લડવા હું તૈયાર થવશ,
પણુ મુજેગે રૂસ્ત મેં ધરાનની કિમતી સેવા બજાવી છે, તેની સાથે લડવાની તુને તુ જરૂર
છે” ગુસ્તાસપે જવાબ દીધો, કે —

શાહજહો બહુમન.

બહુમનના સુબુન — “રાસ્ત ઈનસાફ એક પાદશાહને જેમ
આપે છે, અને હટીલાઈ નુકસાનકારક છે [૨] સ સારી
ધમ્મ પતીવર્તને ઘોડો પોહયાડે છે. [૩] અરે
નેકબખ્ત તેને કેહવો, કે જે ખુસામતભરી
તારીફ કરતા નેકનામી વધારે
પચાંદ કરે.”

“સ્તમ નાદરમાન થયો, તેને મારો હુકમ તોડ્યો, મારે તેને સજા થવીજ નેધ્યે ”

અસ્કન્દ્યાર બોલ્યો:—“તું કોઈની રીતે અને તારા રસતામાથી દુર કરવા ચાહે છે. હું તારો દીકરો દરમાખરદાર છું, અને તું જેની દરમાવે તે કરવા તૈયાર છું ”

ગુસ્તાસપે અસ્કન્દ્યારને મનાવી લીધો, અને કહ્યું કે —“તું જા, અને ફતેહ કર. સ્તમે નાદરમાની કરી છે, વાસતે તું સીસ્તાન જા, અને તું તેના હાથ ખાધી તેને મારી દરખારમા લાવ હું કસમ યજ્ઞદાનના લેણ કેહું છું, કે તેજ વખત હું ધરાનતુ તાજ તારા સર ઉપર મુકશી.”

રાણી કબેનાયુનતુ અસ્કન્દ્યારને સ્તમની લકાઈથી હાથ ઉઠાવવા મનાવવું

આ વાતની ખબર અસ્કન્દ્યારની માદર રાણી કબેનાયુ નને પડી તેણીએ તુરતજ અસ્કન્દ્યારને સ્તમ સામે જતા અટકાવ્યો, અને મનાવીને કહ્યું કે —

“કરે કા કહેાડી જીગર એવી હામ, રખે હો તો બેટા તું સ્તમનું નામ. નથી તુને સ્તમની કંઈની ખબર, નથી કોઈએ જીતિયો તે નામેવર નથી તુએ સ્તમની સુણી ખરાડ, હું જો છે સુણી અદખરૂજનો પહાડ. સ્તમે કીધી છે એવી લડાઈ, તવારીએ કિયાનીમા રહેશે લખાઈ,

નથી કોઈ જ ગમા થઈ તેની હાર, અજબ તેના હથીયારો છે ખુનખાર. અજબ તેનું ખજંતર બગેબચાન,^૧ અજબ તે પર આશક છે આસમાન. ગયા છે સર તન હજારો કપડ નથી ફતેહ તે પર કોઈનીની થઈ. ૬૭૦૦ ખૂંદા વાસતે છોડ જઈ છે એ કાંમ, અરે જળી જાહેલ થશે શુમ નાંમ.

ના જા તું સિસ્તાન, ના છોડ ધરાંન,
થશે કેદ કઠી નહી સ્તમ પેહલવાન.(૬)

૧. બગેબચાન — એવું કેહે છે કે મિનાચેહેર શાહના વખતમાં હિન્દુસ્તાન મધે બગેબચાન નામનું જનવર જાહેર થયું હતું, જેણે હજારો જનનેનો નાશ કર્યો હતો, તથા આખા જમીનોને વેરાન કરી નાંખી હતી. બ્યારે હિન્દુસ્તાનના ભોંકા તે બચકર જનવરથી થણાજ આજેજ થયાં, ત્યારે ત્યાના રાજાએ તેના નાશનો છલાજ કરવાને ધરાણુના શાહ મિનાચેહરથી મદદ ચાહી મિનાચેહેર આ જનવરની વાત સાંભળી પોતાની દરખાર મધેથી સામના બેટા જાહેરને તેના નાશ કરવાનું કામ સોંપ્યું. આ વખતે તેનો બેટા સ્તમ દરખારમા હાજર હતો, અને એ વખતે તેની ઉંમર ૧૭ વર્ષની હતી. સ્તમે આ કામ માથે લેવાને ચાહેઉ એ વાત જાણને નાપસદ આવવાથી તેણે તેને ધમકાવ્યો, અને ગોદજ જે તેના ઊસ્તાદ હતો તેને સોંપ્યો, કે તે જાણની બપરવારો થઈને આ બચકર કામમા પડે નહી જાણે લશ્કર તૈયાર કરીને હિન્દુસ્તાન તરફ કુચ કીધી બીજી તરફથી સ્તમે, ગોદજને પોતાના હાથમાં લેઈ તથા જ મના હથીયારો તૈયાર કરીને છુપા લેખાસોમા, અલખુજ નામ ધારણ કરીને, જાણની પુઠ પકડી. રસ્તામાં તેણે જાણને ઘેરીને તે પાસેથી જાત માગ્યું, જે તેણે નહીં આપવાથી તેના લશ્કર સાથે જંગ કરીને તેને આજેજ કીધું, સેવટે જાણ જંગમા ઉતર્યો તે પણ તેથી આજેજ થયો. ત્યારે તેજાએ એવો ઠરાવ કીધો કે તે બધે જનાઓએ બગેબચાનની લકાઈમા જવું; જે તેના નાશ કરે તે જાત લીયે. આ ઠરાવ અલખુજ (સ્તમ) ને થણાજ પસદ પડ્યો. તે બધે હિન્દુસ્તાન જાણ પુગા. પેહેલાં જાણે બગેબચાનનો નાશ કરવાનું કામ

અસ્ફન્દયાર બાલ્યો કે — “મેહરબાન માદર તાર કહેવું ખરું છે, પણ મને તાજ અને તખ્ત મેળવવા માટે લડવું જોઈએ,” કબ્રેતાયુને અસ્ફન્દયારને ધણુંખી સમજાવ્યું, પણ અસ્ફન્દયાર કાંઈખી સમજ્યો નહી. (7)

જેહા પેહલવાન રસ્તમના વતન જાણુલ તરફ જ્યા હવે અસ્ફન્દયારે કુચની તૈયારી કીધી તેણે એક મોટું લશકર તૈયાર કીધું, અને પોતાના દીકરા બહમન અને બાઇ પેગોતનને તેણે પોતાની સાથે લીધા

કુચ કરતા તેઓ જાણુલની સરહદ ઉપર જઇ પુગ્યા, અને અસ્ફન્દયારે ત્યા પડાવ નાખવાનો હુકમ કીધો તેણે પોતાની મીજલસ લરી, અને તે મીજલસમા જણાવ્યું કે — “રસ્તમ સાથે લડાઇ કરવા આગમજ માટે તેની ઉપર પેગામ મોકલવો જોઈએ કે જો તે પોતાને હાથે ઘેડી નાખી પોતાની મેળે શરણુ થાય, તો મને લડાઈ કરવાની જરૂર પડે નહી.”

બહમનનું રસ્તમ પાસ પેગામચી તરીકે જવું

આ પેગામ મોકલવા અસ્ફન્દયારે પોતાના દીકરા બહમનને તૈયાર કીધા, અને તેને નીચે પ્રમાણે એક પેગામ લઇ જવા ફરમાવ્યું:—

<p>“કરીમ તુ ખલકના ખરા રસ્તગીર, નજર કર રહેમની ઓ આલ મગીર ખુશી રહેજો રસ્તમ, તુ ખરકરાર, ખુદાની તુ પર હોજો રહેમત હજાર કરે તે કરીમ આસ તાહરી સફલ, ખિલે તુ જ ચમનમે ઉમેદોના ફલ જેહામે નથી કોઇ તહારી સમાન, તુજ સાથે લડવાનું રાખે ગૂમાન છે કિરતીની નોખત તહારી અપાર-ને ગજને ખજનો બહુ ખીશિયાર.</p>	<p>જુનેગીમા સહુથી તુ છે બેમિસાલ, કરે શાહી સીસ્તાન પર તુ વિશાલ મગર કર રસ્તમ હીલથી વિચાર, બનાવ્યો કોણે તુને શહેરિયાર. કોણથી તુને સરવે ન્યામત મલી, કોણથી તુને એ હુકમત ફલી. કોણથી પાચ્યો તું ગજ ખીશિયાર, કોણથી તે મેળવી કિરતી અપાર. એ સરવે તુ પાચ્યો સુજ વડવાને હાથ-તેથી તૂ બોગવે છે આ ઠાઠ-માઠ.</p>
---	---

પોતાને માથે લીધું પણ તે તેમાં નિષ્ફળ થયો તે પછી રસ્તમે લોહોડાંની એક પેટી ચોકસ કલાથી ધડાવી તેની આસપાસ તમામ જેહરી હથીયારો જડાવ્યા અને તેમાં બેસીને બપોરેઆન સાથે લડાઇ કરી તેનો નાશ કર્યો પછી તે જાનવરતુ ચામડું ઉ ખેરાવીને તેનું બખતર બનાવ્યું, જે મજકુર નામે ઓલખાવા લાગ્યું.

એ બપોરેઆન ધુરહાનેકાતે તથા મીલ કેતાબોમા લખવા મૂજબ લડાઇની વખતે પેહરવાનું જાલના બેટા રસ્તમનું બખતર હતું એની ખૂબી એ હતી કે તેનો પેહરનાર આતશમાં ખરી શકે નહી, તથા પાણીમાં કુખી શકે નહી, અને લડાઇનાં કાપખી હથીયારોની તેના ઉપર અસર થઇ શકતી નહી હતી કેટલાએકોનો એ વિષે એવો વિચાર છે, કે તે અકર્વાન દેવનાં ચામરાનું બનાવ્યું હતું, કેટલાએકોના મત પ્રમાણે તે બમ નામના એક ધણાંજ ખેરાવર તથા ભાઈકાર જાનવરનું બનાવ્યું હતું. એવું કહે છે કે એ જાતનું એક જાનવર નોરીસવાન આદેલના વખતમાંથી માલૂમ પડ્યું હતું તેને મારવાને ૧૦૦૦ રજારો મોકલવામાં આવ્યા હતા, અને ધણાએને તે જાનવરે મારી નાખ્યા, અને કેટલાએકોને જખમી કીધા હતા.

(સ્થાવર નામું—૧૮૭૩)

મગર કેમ થયો. તુ અરે બેશહુર,
 ગુસ્તાસ્પથી કેમ રહે છે દુર
 નહીં તેની કુરનસની કીધી કંઠર,
 લખી એક ફકકો ન પુછી ખબર
 ગરૂરી ગુમાનીથી થઇ બેખતર,
 થયો છે તુ સુસ્તાકે તુ જ બળ ઉપર
 ચહડી છે ગરૂરની મગજમે જુખાર,
 કબલતો નથી તુ શાહ શેહરિયાર
 કિધી છે તે જબરી કસુર બેહયા,
 તુને એ કસુરની ઘટે છે સજા
 જુલદી છે ગુસ્તાસ્પની એવી મસ્ત,
 છે રૂબાબે હોશગ, જમશેદ રઠ
 ફરીકુને કીધો 'તો ઝોહાક બઠ,
 છે શાહી ગુસ્તાસ્પ તેથી જુલદ
 જગતમા મશહુર છે શાહ કએકાબાદ,
 તેથીબી ગુસ્તાસ્પ છે દિલકુસાદ
 કિધી તેણે જરથોસ્તી દિન આશકાર,
 કિધી દેવચસ્તી દીનને ખુવાર
 લડી જગ જરથોસ્તી દીન કાજ,
 એ પશ્ચીમ પુર્વમે સ્થાપ્યાં છે રાજ
 દુરાની સુલ્કો કિધા મે ફના,
 સિન્ધ સગ રૂમને મે આપી પનાહ
 ધરાનને આપે છે ચોઠધં તમામ,
 ઝુઠી સહુ કરે છે શાહને સલામ
 લખવા હું રૂસ્તમ છું દિલગાર,
 થયો તુથી નાખુશ શાહ નામગીર
 બની બેશહુર તુએ આપ્યું ન માન,
 દિલગીર થયું તેથી તેનું રવાન
 રૂસ્તમ તુ વિશે મલી છે ખબર,
 કે હોલત ખબરને તુ બનિયો છે ત
 ચહડયો છે રૂસ્તમ તુને ગરૂર,
 નથી તુ બેતો શાહની જરૂર
 તણ હંધ મુરવત, છોડી પનાહ,
 તરછોડી શાહને કિધો તેં યુનાહ.

કંડા થઇ તુજપર લિધા છે કસમ,
 કિધો છે ગુસ્તાસ્પે મુજને હુકમ.
 કે રૂસ્તમને જઠડી, ખાંધી બે હાથ,
 લાવજે તુ ઠરખારે પકડીને સાથ
 આવ્યો છું લેધને હુકમ તારી પાસ,
 કરૂ છું તૂને આજ એ એલેતેમાસ
 મને ખાધવા દે તારા બે હાથ,
 લેધ જાઉં શાહ પાસ તૂને મારી સાથ
 કરૂ તુને હાજર શાહની હજુર,
 કરશ તુજ કસુરનો ખચાવ હું જરૂર
 પછી હું બનુ તારો બસ તાબેદાર,
 કરૂ મારા સરને હું તુ પર નેસાર
 તુજ સાથ લડવું મને નહીં ગમે,
 સર મુજ પીઠરના હુકમપર નમે.
 મે સમજાવ્યો શાહને કંઈ કંઈ કહી,
 પણ તારી બેશકં કસુર છે થઇ.
 માટે તુ સમજી સુખન મારો માન,
 ખાધી તૂને લેધ જાઉં ધરાન
 રખે ચમકે તુજ ઘર ગજબનો બહાર,
 રખે આવે તુજ ઘર સિતમ અહેલેકાર.
 રખે તારી કિરતીની કલગી ખરે,
 રખે મારે હાથે તુ જ ગમે મરે.
 બની તુ દુરદેશ કરજે વિચાર,
 કરી ખ્યાલ બેજે તુ અબમે કાર.
 ફરાંમર્જ, જવારેહને દેજે ખબર,
 કરજે તુ મસ્લત સગ જલેજર.
 માઠર રોદાબે તુજ નેકનાંમ,
 કહે જે તુ રૂસ્તમ મહારા કલામ.
 કડી સરકશી ના કરતો તુ જગ,
 બેશક કરશ તારી હાલત બતગ
 રખે તારૂ વેરાન કરે તુ ચમન.
 કહે અસ્કન્ધયાર કર તુ અમન,
 દુઆ હું યુનારૂ ધરી તુજ ચરન,
 ખુશીમાં યુનારે જુબેર્ગીના દન

શાહબાદા બહુમન સાથ રૂસ્તમનો મીલાપ થયો

આ પેમાત્ર લેધ રજાબનો બહમન, મા બેજો જુબેર્ગ જલેજરને ખબર પડતા તે

અહમને એસ્તકખાલ લેવા સામે ગયો. અહમને સ્તમને માટે જાલને પુછ્યું, અને જાલે કહ્યું કે તે શેકારગાહ ગયો છે. અહમને પોતાની આજખ આપી, અને જાલે તેને લાએકનુ સધલુ માન આપ્યું.

શાહજાદો અહમન એક રાહબર લેઈ રસ્તમને મળવા તેના શેકારગાહ તરફ ગયો. અહમન એક પાહાડ ઉપરથી નીચે ઉતરતો હતો, તેટલા તેની નજર પાહાડની તલેતીએ ખેડેલા સ્તમ ઉપર પડી. સ્તમનું કદાવર કદ અને પેશાની જોઈ અહમન હેબતી ગયો, અને એવા એક કદાવર બાધાના પેહલવાન સાથે પોતાના પેહરને અગરજો લડવું પડે, તો તેના અજમ કેવો આવશે, તેના વિચારમા પડી, પોતાના બાપની સલામતી માટે તે વમાસણુમાં પડ્યો.

અહમને નક્કી માની લીધું કે, આ જે પેહલવાનો જો લડશે, તો અસ્ફન્દયાર જરૂર સ્તમને હાથે હાર ખાશે. એવો ખ્યાલ કરી, સ્તમનું ખુન કરવાના વિચારથી અહમને એક અતી મોટો પત્થર સ્તમ ઉપર પાહાડની ઉપરથી નીચે ગબડાવ્યો, કે સ્તમ તેના વજન હેઠલ કચડાઈ જાય, પણ તે ગમડતા પત્થરનો અવાજ સાંભળી, સ્તમે ચમકી પાહાડની ઉપર નજર ઠીધી, તો એક મોટો પત્થરને પોતાના આંગ ઉપર ગબડી પડતો નેણે જોયો. સ્તમ ખબરદાર બની ખેસી રહ્યો, અને જેવો તે પત્થર સ્તમના આંગ ઉપર ગબડતો આવી લાગ્યો, તેવોજ તેણે પોતાના પગ વડે તે બાણુ કરી નાખ્યો.

આ બનાવ પાહાડ ઉપરથી અહમન જોઈ ધણોજ ખસિઆણો પડી ગયો, અને ધીમે કદમે પાહાડ ઉપરથી નીચે ઉતરી, તે સ્તમને આવી મળ્યો. સ્તમે તેનું નામ જણી બ્યારથી તેને પોતાની જોદમા દાખ્યો, અને તેને શાહી માન આપ્યું. તેઓ બંને છાવણીમા ગયા, અને બંને જને સાથે ખાલુ લીધું. (૪)

અહમન જેટલું ખાતો હતો તેના, કરતા એક સો ઘણું વધારે સ્તમને ખાતો જોઈ, અહમન હચરત રહ્યો એ પછી રસ્તમે શરાબની જામ ભરી શાહ શુસ્નારખ અને અસ્ફન્દયાર વિગેરેની સલામતી ચાહી, સ્તમ અહમનની સીરત ગાવા લાગ્યો. (૫) એ બાદ અહમને પોતાના પીહર અસ્ફન્દયારનો પેગામ સ્તમને કહી સંજલલાવ્યો. સ્તમ તે સાંભળી લઈ દલગીર થયો, અને ગીરદેશની ચાલ ઉપર અસોસ કરી અસ્ફન્દયારના પેગામને જવાબ દીધો -

“ લિધો છે મે અહમન રૂકકો સૂણી,
મતલબ મે સધલી લિધી છે ચૂની
સૂણી તારો પચગામે-અસ્ફન્દયાર,
ખુશી હીલ મહારે થયું ગમખાર
એ ગમ છે ગજબનાક રોચા કરે,
એ ગમના જખમ કેમ ઘોચા કરે
કહેજે તું જમને પેહરને સલામ,
ખુદા રાખે કાયમ રૂકનત ન દમામ
૬૮૦૦

કહેજે કે જને છે રોશન રવાન,
તે બાલે છે સુખન સહા આપી ધ્યાન

તુ માલેક મૂલક ને તખત તાજનો,
તુ સાહેબે વારેસ કુલ રાજનો
બની તુ રૂકનત ન કરે બહ ખિયાલ,
શુ સમજે તુ સ્તમ એવો કે ગાળ
કિધી છે તે ચઢાપરસ્તી પસ ન,
કરે કેમ બહી તુ બનીને મગ ન
તે નરને જગતમા તુ અહેમક ગણુ,
લીએ વાસ શુલનો ન જેમા સુગ ન
શુ કામ બોલે તુ એવા કલાંમ,
નથી જેમા અકલ કે દાનધનું નાંમ

છે તુ અકલમંદ, દાનેશ જવાન,
પિછાને તુને સાડ હિન્દુસ્તાન
ખુશી હુ થઇશ બેધ તારા દિવાર,
લગાડી ગળે તુને પામુ કરાર
મળી સાથ તારી કડ ખુશ કલામ,
બેસીને સાથે પીઇશુ બે જામ
ખુલાસો જાણા તુને શુ કડ,
કદમ ખીદમતમા શાહની ધડ
કિધી છે મે શાહ સગ એવી લલઇ,
નથી તેની કીમત કોઇથી ગણુઇ
સદા ચેહનશાહનો છું તાબેદાર,
ઉઠાવી છે જેહમત રજ ખીશિયાર.
શુ આ તેનો બદલો, આ તેનો જસ,
અજબ છે જીગરમા કજસનો હવસ
કમબોર નથી બહુ રસ્તમ થયો,
મગર છે જીગરમા બહુ ગમ રહ્યો
કે બાંધી મુજ હાથોને મજબુત તગ,
લેઇ જાય ધરાન મને તારી સગ ?
કુર કર ખુદા વાસતે એ ખિયાલ,
થવા કે ન એવો રસ્તમ હાલ
કસમ છે ખુદાના બનુ કેદ નહી,
કરે ગર જમાનો નવો ખેલ કઇ.

ગરમ કાં કરે તુ કિનાતુ બગર,
જરા અસ્ફંદયાર કર તુ વિચાર
હજી કોઇ જગતમા જનમિયો નથી,
કિધી હોય રસ્તમની કુર-ગતી.
તો કેમ તુને કરવા દેઉ એવુ કાર,
બનુ કેમ જઇપ્રીમે ખાર-ગર
દિલથી તુ કર કુર કીનો કહેર,
મને તારી સાથે નથી કાઇ વેર
બસે મારે મેહલે મુજ સગ સિધાર,
ઇફાજત કડ હુ બની તાબેદાર
કરશ મારી સઘલી ફરજ હુ અદા,
હુકમ પર તહારા થવશ હુ ફિદા
આ તારા લશકર સીપાહ સગ,
રહી મારો મહેમાન કર રાગ રગ
પછી જઇશુ ધરાન આપણુ સિતાબ,
ચાલશ તુ જ ધોડાની પકડી રિકાબ
કહે તો હુ ચાલીને આવું ધરાંન,
કડ હુ ખુલાસો શાહ હરમિયાન
સમજાવી શાહને માયુ હુ માફ,
સર તેનુ ચુમી કડ પાંચ સાફ.
પછી હુ પુછુ કે અએ શાહ ખુલ દ,
કિધો શુ ચુનાહ કે કરે છે તુ બદ."

બહમન રસ્તમના પેગામચી તરીકે

આ પેગામ આપી રસ્તમે બહમનને અસ્ફંદયાર પાસ રવાના કરીશો રસ્તમે
પુસ્તજ પોતાના દીકરા ફરામર્ઝ અને માદર રોદાબે તથા પેદર જાલને બહમનના
પેગામની સઘલી મતલબ જણાવી કહ્યું કે "હુ અસ્ફંદયારને મળવા બહુ છું. તેને
સમજાવશ, પણ બે તે લડવાજ માગશે, તો હુ લાચારીએ લડશ."

અસ્ફંદયાર અને રસ્તમનો મીલાપ થયો

ખીજ હાથ ઉપર બહમને અસ્ફંદયાર આવશ રસ્તમનો પેગામ કહી, તેની
દીલાવરી, કબિરત, એખલાસ અને નરમાસની તારીફ કરી, અને રસ્તમ તેને મળવા
આવે છે, એવી ખબર આપી.

અસ્ફંદયાર તુરતજ ધોડેસ્વાર થઇ રસ્તમને સામે લેવા ગયો, અને બન્ને જન
એક ખીજને બમલગીરી કરી બેઠી પડ્યા

બન્ને જન એક ખીજની સીફતના ગુણ ગાવા લાગ્યા બન્ને જન અરસપરસ એક
ખીજના ગુણ માઇ રહ્યા પછી, અસ્ફંદયારને રસ્તમે પોતાને ધર આવવા ઈજન કરી.
આ ઉપરથી અસ્ફંદયાર બોલ્યો કે:—(10)

“કહું શુ અજબ હાલ સુણુ રૂસ્તમ,
કુખી છુ હું કંગાલ સુણુ રૂસ્તમ.
કિધા ગુણુ ઘણા છે તૂએ શાહ સગ,
કિધા કુંદલે દુશમન તૂએ ખતગ
સુખન સુણુ મારા અએ રૂસ્તમ,
મને છે અજાયબ શાહનો હુંકમ

અરજ એ ગુનારુ હું અએ પહેલવાન,
કે ખાધી તુને લઈ જાઉં ધરાન
ફકત એ હાથેને ખાધુ હું તમ,
પૂગાડુ ન એલજામ કંઈ તારે અગ.
કરશ હું પેદર પાસ તારી વખાણુ,
ખનશ હોસ્ત તારો હું હીલજાન”

શાહજાદા અસ્ફન્દયારે રૂસ્તમના ખાનદાનને વગોવવુ

આ પછી બન્ને પેહલવાનોએ શરાબખાજ ચાલુ કીધી શરાબની ઘેનમા બન્ને દીલાવરો પડ્યા, અને વાત રસ ઉપર ચઢી અસ્ફન્દયાર રૂસ્તમના ખાનદાન વિશે કેટલાક હલકા સખુનો કેહવા લાગ્યો.

“સામે જાલને જમલમા અલબર્જની ખીનમા રખડતો મુકી દીધો, અને સીમરને પથુ તેને ખાધો નહીં. એવાં તારા ના કંદર વડીલોને મારા વડવાઓએ પાળી મોટા કીધા, એ વાત રૂસ્તમ તું જુલ્હી જાય છે ?”

રૂસ્તમે અસ્ફન્દયારને જવાબ દેવો.

“મારો બપાવો સામ મોટો પેહલવાન હતો. મારી માદર રોહાબે કાબુલના પાદશાહની દીકરી હતી. મારો બાપ જલ હોશંગની સુનીયાદનો હતો, અને સાહ કએકાઉસ તથા કએખુશરએ હમેને મુલકોની સનદ આપી હતી”

અસ્ફન્દયારે તાનાજાણી બરેલો જવાબ દેવો.

“તારો બાપ અને તારો બપાવો મારા બાપ અને મારા બપાવાના નોકર હતા તું તે લોકની સત્તા આજે કબુલ રાખતો નથી, તેથી શુ થયુ ? મે જરથોસ્તી દીનને હાએશ કીધી છે. ગરઝમે મારી નિન્દા કરી મારા બાપને લમાવી મને કેદમા નખાવ્યો, તે બન્દ મે મારે હાથે તોડ્યા છે” (11)

અસ્ફન્દયારન! સુખન સાબલી રૂસ્તમનુ ગુસ્સે થયુ.

આ સખુન સાબલી રૂસ્તમ પોતાનો ગુસ્સો તામોસ કરી શક્યો નહીં, અને પોતાના કુટુંબના બચાવમાં બોલ્યો કે.—

“અરે શાહજાદા જુલ્હ તાજહાર,
નાહક કરે કા તુ ખાલી ઝિગાડ
ખુદા વાસતે બસ બધ કર જખાં,
સુખન બહુ ધરા બોલે છે એ જવા.
કંઠી બોલે ધરા ન અસરાફ બોલ,
કંઠી નહિ કમજાત કરે રાસ્ત તોલ.
પેદર સુજ પેદરનો રૂસ્તાને સામ,
જબ્બેગીમા પુરો, અકલમદ તમામ.

વડવાઓ મારા નરીમાન સાંમ,
જીતી જેર કીધી દુનિમા તમામ.
નરીમાનનો પેદર કરીમાંન નેક,
હતો નહિ હરીફ જેનો જમ માહે એક.
પેદર મારો જુજરોમ બજાવ ત બાલ,
ગુસ્તાશ જેવોજ છે નેકફાલ
છે મારી જમશેદથી જનિયાદ,
માદર રોહાબેની સાહી એહલાદ.

જીતી જેર કીધા મે કંઈક ખાઈશાહ,
મે આપી છે કંઈએક શાહને પનાહ
ભટકીને લાવ્યો છું હું કંઈકોખાહ,
ખફી તખત મે લિધી તેની હાહ
જગમે કિધા છે મે જગ ખીશિયાર,
મે તોડી કિધા હક્તખાને ખુવાર
કતલ કીધો મુજ હાથ મારો પિસર,
ધરાંન ખાતર તેનું મે ચિરીયું જગર
કિધી શાહ કાજે ભગ મુજ ઉમેહ,
સિદ્ધા કીધો મુજ હાથ દીન મુજ સુદેહ

પુ જાણે રૂઢનત ન શુ મારી વાત,
હજી તારાં મોહોડામે કુધીઆ છે હાંત.
પુ જાણે શુ મારી હકિકત 'મે હાલ,
હજી તો નથી તારા મૂખપર ખાલ.
ગુસ્તાસ્પ શાહનો દહેર પુ સપુત,
હજી હોઠો પર છે ધાવેલું કુધ

૬૬૦૦

કર મારી જીદગીવું શું હું ખયાન,
હજી તો છે જગમા તહાર મડાણ.
સમજ ના પુ કુનિયામે છે ફકત એક,
નથી બેતો પુ જમા જરાખી વિવેક

આવ્યો છે રસ્ત મને કરવા પુ તમ,
છે ખ્યાલ તારા એ ખ્યાલી બેઠમ (12)

શાહખાહ અસ્કન્ધ્યારનું રસ્ત મ ઉપર ગુસ્સે થકુ.

જેહાં પેહલવાન રસ્તમને મોહોડેથી તેની દીવાવરી અને હંદગીના હેવાલનું આવી રીતે રસીકું ખયાન સાંભળી, શાહખાહ અસ્કન્ધ્યાર ધણેજ લાજવાખ બની ગયો, અને અતે ગુસ્સે થઈ આવ્યું કે, રસ્ત મ પર ગલબો કરે, અને હાથ હથીયાર ઉપર નાખે. મગર વિચાર કીધો, કે રસ્ત મ તેના મકાનમાં છે, તેથી એમ કરવું તેને ધટે નહીં એમ સમજી તે પોતાના ગુસ્સાને તામીશ કરી બાલ્યો.

“રસ્ત મ પુ શુ કાંમ એટલી લાખી લાખી વાતો કરે છે? અગર પુ જેહાંનનો જીતનાર ખી હોય, તોખી પું મારા કિયાંતીઆનો નોકર હતો, અને હજી પુ નોકર છે. તે જે માછન-ફરાંનનો કિલ્લો જીત્યો, તે મારા ફત્તેહ કરેલા રૂઢન દેજ જેવો સખત નહીં હતો. મે જુરથોસ્તી દીનને જગતમા ફેલાવી હતી. મે તમાંમ લોકાને યજ્ઞપરસ્તી શીખવી હતી. સયો જુરથોસ્ત જે આતશને બેહસ્તમાથી લાવ્યો હતો, તે મે સધળી જગ્યાએ રાશન કરાવ્યો હતો. તેં તો ફક્ત ધરાંનને ખયાવવામા તારી જીદગી અરપી છે, પણ મે તો દીનને રાશન કરી છે, અને દુશ્મનોને જેર અને જખે કીધા છે. મે તુરાનના શાહને જીનથી માર્યો છે.”

રસ્ત મે શાહખાહ અસ્કન્ધ્યારને જવાબ દેવો.

“અસ્કન્ધ્યાર પુ બેહુદી તકરાર કરે છે હક્તખાન ફત્તેહ કરવાની તું વાતો કરે છે, તો તે વખતે તારી સાથ બાર હજાર સિપાહો હતા. હું તો એખલો અને મારો રક્ષ મારી સાથે હતો. પુ તારી બે બેહનોને અર્જ રપના હાથમાથી છોડવી લાવ્યો, પણ મેં તો તારા વડવા કચ્ચકાઈસને દેવોના હાથમાંથી છોડવ્યો છે. તે તુરાંનના પાદશાહ અર્જરપને માર્યો છે, પણ મે તો અર્જરપ જેવા ધણાક પાદશાહોને માર્યા છે, અને ધણાકોને જેર કીધા છે. મે અફરયાબને માર્યો છે, કે જેના જેવો તુરાની પાદશાહ થયોખી નથી, અને થયોખી નહીં ખીએ હમાવરાંનના પાદશાહને, તથા ત્રીએ ખાકાંનના ખીનને મે માર્યો છે. મેં

સુદે દેવ અને અકવાન દેવને એકલે હાથે માર્યા છે, અને તારા વડવા કચ્છકાઉસને આજીવનના બંદીખાનામાંથી મે છોડ્યો છે ”

શાહજાદા અસ્ફન્દયારે સ્તમને મનાવી લેવો

“દીલાવર સ્તમ એવી રીતે જીંદગીની તવારીખ ચલાવીશુ, તો તે કદીખી પુરી થના નથી વખત મધ્યાન બપોરનો થયો છે, માટે ચાલ આપણુ ખાણુ ખાઈ લઈએ ”

એ પછી બંને પેઢલવાનો માટે દસ્તારખાન ઉપર ખાણુ આવ્યુ સ્તમને ખાવાનુ કાંમ શરૂ કરીશુ સ્તમની આગળ જે ખાણુની રકામી આવતી, તેનો તે એકજ નવાલો કરી, તે ખાઈ કરી આપનો, અને શરાબની જામ ભરે ભરે તેટલાજ તે પીધ જતો હતો એ રીતે સ્તમને ખાતો ભેંધ અસ્ફન્દયાર અને તેના આદમીઓ અજબ થઈ ગયા ખાણુ પછી સ્તમને અસ્ફન્દયારને કહ્યું કે—

કહ્યુ સ્તમને: “અએ અસ્ફન્દયાર, હવે છોડ ખટપટ અને તકરાર. સિધારી ઘરે મારો મહેમાન થા, તજ હજી શુમાની દીલજન થા ખુશી ભેંધ થાશે ‘તુને જાલેજર, હજીરીમે હાજર થશે સર-ખ-સર. ફરાંમર્શ બેટા રોશન દિદાર, મહેમાની કરશે કરી મન નિસાર ભેંધ ‘તુને રોશબે થાશે ખૂશાલ, ખરૂ તુજ કદમ પર ખજનો ને માલ ખરૂ ભેંધુ કુનિયાનો ‘ગર ખાદયાહ, કદીખી ન છોડશ હું તારી પનાહ જેખી તુ કહેશે અસ્ફન્દયાર, અજાબુ જે જે તુ ફરમાવે કાર

ખુજોગી પુગી છે મને આજ કાલ, આયો તુ કરવા મને પાયમાલ. ખની તુ અકલમદ નથી જાણતો, ફરેખ કેમ પેહરનો ન પીછાનતો પેહરની હકૂમત તુ માગી રહ્યો, ફરમ ન તુ તેનો સદાનો થયો. દેખાડી તુને છે કજની રાહ, કે કર ખધ સ્તમ, કરીને તખાહ. જગત જાણે છે એ ખનનાર નથી, સ્તમને કોઈ કેહ કરનાર નથી. અગર હાથ સ્તમ બે તુ મરે, પેહર રાજ કાયમ તહારો કરે દિસે છે ગજબથી ભરી તહખીર, સમજતો નથી તુ, ખું હું કલખીર (13)

સ્તમને અસ્ફન્દયારે ફરખાસ્ત કરવી

અસ્ફન્દયાર બોલ્યો “સ્તમ તું પોતે તારી કિરતી વધારવા ચાહે છે, અને મને તું બદનામી આપે છે પણ હું તારો એ ફરેખ કદીખી માનનાર નથી. મને મારા આપનો હુકમ અજબવો ભેંધ્યે હવે તું રખસત લે, અને તું તારા બાપ, ભાઈ અને બેટાને મલી તેમની સલાહ લે, અને આવતી કાલે મારી સાથે લડવા તૈયાર થઈ આવજો, આ તો મને તારા હાથ બંધવા દેજો, કે હું તુને શાહ સુરતારપ પાસે લેઈ જઈ તેની દરખાસ્તે હાજર કરું ” આવી રીતની અરસ પરસની વાતચીત થયા પછી, બંને પેઢલવાનો એક બીજાથી છુટા પડ્યા સ્તમ પોતાને મકાને બારી ચિંતાપુર મન સાથે બેઠો, અને અસ્ફન્દયાર સાથની મુલાકાત દરમિયાન જે કાંઈ બન્યુ હતું, તેની તમામ હકિકત સ્તમને પોતાના બાપ સામેજર આમલ કહી. સ્તમને અસ્ફન્દયાર સાથ સુલેહ કરવા

અહમન અને જોહા પેહલવાંત રસ્તમ

રસ્તમનો જાન લેવા બહમને પાહાડ ઉપરથી ઝોક મોટા પત્થરને રસ્તમ ઉપર ગમડા-યે।
રસ્તમ તે પત્થરને ગમડાં જોઈ ખમરદાર બની પડી રહ્યા, અને ચોતાના પગ વડે તેણે બાજુ કરી નાખ્યો।
(જોહા પાડ ૧૨૧)

ઝાલે કહ્યું, પણ અસ્ફન્દયારની મતલબ જાણી ઝાલખી દલગીર થયો, અને રસ્તે મનો લડવા સિવાય ખીજે કાંઈ ચારો રહ્યો નથી, એવો તેણે ઠરાવ કીધો.

અસ્ફન્દયાર સાથે રસ્તે મનુ જગ કરવા જવું.

ખીજે દાહડે સહવારના રસ્તે મ અસ્ફન્દયાર સાથે લડવા તક્યાર થયો. યુજેર્ગ ઝાલે રસ્તે મના બખ્તરના બધ પોતાને હાથે બાધી, પોતાની આંખોમાં પાણી લાવી રડતે અવાજે તેને આશીશ દીધા. (14) રસ્તે મ દલગીર દીસે પોતાના બાપને સમજાવવા લાગ્યો — (15)

“ રૂઠે જો ખુદા તો શુ માનવ કરે,
મેહેર હોય ખુદાની ન કોઈથી મરે
મે સમજાવ્યો વિનવીને અસ્ફન્દીચાર,
થયો છે મને બાંધવા ઇન્તેજાર.
અવિશના મરહમા છૂપી છે એ વાત,
થશે કોણની આજને રોજ ઘાત
છતી એનું સર હું કરશ નહીં કલમ,
હું પકડીને બાધશ એના કલમ
લાવશ પકડીને હું તારી પાસ,
બનાવશ મહેમાન હું મારો ખાસ ”

જખાપર ધરી પાક ચઝઝાંતું નામ,
લિધુ પહેડી ફેલાલી બખ્તર તમામ.
શુરજ ગાવેચાંની લિધો હાથમા,
શમ્શીર કમન્દ સગ તીર બાથમા
સજી સરવે શસ્ત્રો નિકલિયો બહાર,
લિલાવર રખશ પર થયો તે સવાર
લઈ સગ લશ્કર* અને પહેલવાન,
લિલાવર ફરામર્જ, જવારેહ જવાન
ઉભો જ બી સહુ* સગ મચઢાન જઈ,
બખર રસ્તે મની રૂઝનત નને થઈ

આ જંગની દોડધામ પેશાતને જોઈ તેણે અસ્ફન્દયારને કહ્યું કે.— “બાઈ અસ્ફન્દયાર, તું ખુદા ખાતર રસ્તે મને પકડવાનું શુમાન છોડી દે. તેની સાથે દોસ્તી કર, તેનો મેહમાન થા, અને ત્યાર બાદ તેને સમજાવી છુટે હાથે તું તેને ધરાન લઈ જા ”
પણ અસ્ફન્દયારે તેની વાત માની નહી, અને ગરૂ કરી તે બોલ્યો, કે.—

“શખરંગ* કરો મારો તૈયાર હવે,
સજી મારાં બેચુલ હથિયાર હવે”
લડાઈના શસ્ત્રો બઢન બાંધિયા,
કમરબધ કરીને ખુબ તાંનિયાં
જખાંપર લિધુ* નામ પરવરહેગાર,
થયો શખરંગ પર કુદીને સવાર
બનીને ઉલટમંદ થયો લાર ઉમેદ,
બખર હોય કહાંથી કજનો મેદ.(16)

*
નસીબની કહું હુમદિનો કેવી વાત,
નસીબની કહાંણી ધણી કમજાત
નસીબમાં હવું* તો હકુમત હતી,
નસીબ જો કુદ તો મુસીબત હતી.

નસીબમાં હવું તો ચલાવ્યો હુકમ,
નસીબ જો કુટે તો ન ચાલે કલમ.
નસીબમાં હવું તો હવું તખ્ત તાજ,
નસીબ જો કુટે તો લુટઈ જાયલાજ.
નસીબ જો હવું તો બની જગ ચલાંસ,
નસીબ જો કુટે તો ન કોઈ આવે કાંમ.
નસીબ જો હવું તો હતો માલ ગજ,
નસીબ જો કુટે તો હજારો રજ.
નસીબ જો હવું તો હતી ખુબ મજા,
નસીબ જો કુટે તો આવી કજા.
નસીબ જો હવું તો હતી રેલછેલ,
નસીબ જો કુટે તો વુટે રમ મહેલ.

૧. અસ્ફન્દયારને માનીતો ઘોડો, જેને રંગ ‘શખરંગ’ હતો, તે તક્યાર કરવાનો તેણે હુકમ કીધો.

નસીબ જો હોય તો કંઈપણી હશે,
નસીબ જો કુટે તો રૂપાળી રૂશે.

* * *

નસીબ લઈ ગયો સાથ અસ્ફંદયાર,
મલી સગ રૂસ્તમ કરે ગુફતાર
“હવે સુણુ રૂસ્તમ તુ મારી વાત,
મને ખાધવા કે તુ તારા હાથ
પછી ચાલ તુ મારી સાથે ધરાન,
વધારશ હું ઠરખારમે તારૂં માન”(17)
કહે રૂસ્તમ: “સુણુ અસ્ફંદયાર,
મને ખાધવાનો કે છોડી વિચાર
તુને છે જવાની ને ભેખન ભેશ,
નથી રહેતી તેથી તુને કાંઈ હોશ
મને ખાંધતાં કંઈ ગયા છે મરી,
રહ્યો તુ સિતમ કેમ સરપર ધરી
જવાનીની તુને કહા ખોટ છે,
મગર તેની ભરતી અને ખોટ છે
જરા ખ્યાલ કર મુજના ખ્યારનો,
કરૂં ખ્યાલ હું તુજના ખહારનો
ફરે આસમાં ‘ને સિતારા ફરે,
જીવતો તુ રૂસ્તમ નહિ કેંઈ કરે”

* * *

પૂકારી બોલ્યો અસ્ફંદયાર
“સુખન તારા રૂસ્તમ કરે બેકરાંર.

૭૦૦૦

થયો તુ જગતનો જેહાપેહલવાંન,
કરૂં મારો આજે તુને બંદિવાન.
કસમ છે મને પાક મજહાંનના,
કસમ છે મને આપ મહેરખાંનના.
કસમ છે મને પાક આફતાબના,
કસમ છે મને ધરતી ‘ને આખના.
કસમ છે મને પાક જરથોસ્તના,
કસમ છે મને પાક અહુરમઝદના
કે મરૂં હાથ તારે હું આ કેંઈ કરૂં,
સુખનથી હું મારા કંઈ નહિ ફરૂં.
કરૂં કેંઈ જીવતો જો રૂસ્તમ નહિ,
તો જીવતર છે ફેકેટ મહાફ અહીં.”(18)

રૂસ્તમ અને અસ્ફંદયાર તુ જંગ
કિનાને સિનામા ધરી અને જન,
કિંધુ જંગ જારી ધરી હામ મન.
ધરી નેજો ધસિયો અસ્ફંદયાર,
કિંધો જર્મ રૂસ્તમ પર ઓસ્તવાર.
કહ્યું: “આખ મારા જરખની મજા,
કરૂં છુ તુને કેવી જો તુ સજા”
નેજા ગુરખની ચાલી લડાઈ,
ગયા અને જનના ખખતર વિધાઈ.
ખનેના લાલાના લાગા પેકાંન,
ખનિયા અને પહેલવાનો હેરાંન
તલવાર ‘ને ગુરખ ગયા સહુ ઘટી,
ફેલાલી ફેલાહ ગઈ ફર ઉડી
થયો રૂસ્તમ જગથી બેકરાંર,
થયા તા જખમ તનપર ખીશિયાર.
માફીને બિલકુલ થાયો નસોસ,
ગમ ખાઈ હીલમે કરતો અફસોસ:
“હવે મારી ચઢ્યાંન તુ રાખ લાજ,
મને કર આ જગમે સફરાજ.
નથી મારવો મારે અસ્ફંદયાર,
રખે થાઉં મારી હું ગુનેહગાર.
જીવતો જો પકડું હું અસ્ફંદયાર,
ખની એનો રહેવશ હું તાબેદાર”
અસ્ફંદયાર સાથના તીરના જખમા
જેહાપેહલવાંન રૂસ્તમ તુ
જખમી થયું.

કરે રૂસ્તમ મન કંઈ કંઈ વિચાર,
રૂધનતને તેટલા કીધો પૂકાર
ધરી હાથમા તીર ખેચી કમાંન,
છોડ્યા રૂસ્તમ પર ખાણુ-ખાંણુ.
ગમન થાયું ગમખાર, ભેધ તેનો હાથ,
પૂકારે ખની રૂસ્તમ વીકરાલ.
તન તેણે તીરે વિધાઈ ગયું,
ખડન લાલ લહુથી બિજાઈ ગયું.
ભેધ રૂસ્તમ શુદ તન પર જવાલ,
સમજાયો રૂધનત ન થયો તેનો કાપ:

“થયો મુજ તીરથી ન એને જખમ,
મગર કીધો જખમી મને હમ-ખ-હમ
નથી મુજ તીરની થતી કંઈ અસર,
મગર હું થયો છુ છરોજખર.”
રખસ થાયો જખમી, જખમાયો સાજ,
શુરખ થાયો ખુરશેહ, સિહા થાઇ સાજ
જોઈ રૂસ્ત મ કહે અસ્ફન્દીયાર
“આ શુ હાલ તારા અરે નામદાર?

ગઈ તારી શમશીર કહા આખદાર,
કહાં છે શુરજ તાહરો બારદાર
ગયો મુજ તલવારે કેમ તુ હખઈ,
ગયો મુજ તીરથી તુ કેવો વિધઈ
ખની જેહાનનો તુ જેહાપહેલવાંન,
થયો કેમ આજેખ ખની નાતવાંન
નથી લડતુ આજે હવે થઇછ રાત,
કરી આવ કાલે નવી ઠરશુ વાત”

રૂસ્તમની જખમી હાલત જોઈ તેના બાપ જાણતુ નીરાસ થયુ, અને
અસ્ફન્દ્યાર સાથતુ જગ જીતવાની આશા છોડવી

ખને દીલાવરો પરશાન કાલે જ ગના મેદાનમાંથી છુટા પડી, પોતાને મકાને ગયા
અસ્ફન્દ્યારે તે રાતના પોતાની દરગાહ બરી પોતાના બાઇ પેશાતનને રૂસ્તમની
હિંમત અને જોર વિશે જણાવ્યુ, કે “બિશક રૂસ્ત મ કોઇ આદમી નથી, પણ એક અબયખ
ખનશાન છે. એની હિંમત અને જોર અબયખ છે શમશીર, નેખ અને શુરજથી હુ
એને જરાખી આજેખ કરી શકયો નહી, મગર તીરના મારથી હુ એને હાવી શકયો
છું અગર જો આવતી કાલે એ જીવતો આવે, તો હુ એને જરૂર આજેખ કરશ”

ખીજ હાથ ઉપર રૂસ્ત મ પોતાને મકાને ગયો, ત્યારે જાલ, ફરામઝ તથા
રોદાબેએ રૂસ્તમનું તન ધણુ જ જખમી થયલુ જોયુ. રૂસ્તમની આવી જખમી
હાલત જોઈ જાલ ધણુ જ રડમસ અને રજા થયો, કેમકે રૂસ્તમના બદન ઉપર તીરના
૬૦ જખમ તેણે જોયા રૂસ્તમના જખમો ઉપર જાલ દવાઇ લગાડી, તેની સારવાર
કરવા લાગ્યો, અને અસ્ફન્દ્યાર સાથતુ જગ જીતવાની આશા તે છોડી દેવા લાગ્યો (19)

રૂસ્તમે પોતાના બાપ જાણેજરને અસ્ફન્દ્યાર સાથના

જગની હુકિંકત જણાવવી

રૂસ્તમે જાલને કહ્યું કે—“અસ્ફન્દ્યાર સાથ પેહલ્લા તો મે નેખથી લડવા
માડ્યુ. જ્યારે તેના નેખની નોક લાગી ગઈ ત્યારે તેણે શુરજ, અને તે પછી તલ
વારથી લડવા માંડ્યું જ્યારે હમારા શુરજના દસ્તા જરખના મારથી વાકા વલી ગયા,
અને તલવાર તેની મુઠમાંથી લાગી ગઈ, ત્યારે હમો નિરાસ થઈ થોડો વખત આસા-
એશ લેવા છુટા પડ્યા, પણ તેવામા તેણે અચ્ચુચ પુકાર કરી તીરથી લડના માંડ્યુ
શું કહું આ બાપ! અસ્ફન્દ્યારના બદન ઉપર મારો એકખી તીર કારગત લાગ્યો નથી,
અને એને મારી ઉપર છોડેલા ૬૦) તીરમાંથી એનો એકખી તીર ફેલ્કટ ગયો નથી.
તેના દરેક તીરે હુ અને મારો રખસ જખમી થઇ ગયા છીએ. શુકર ષઝ્ઝનના કે
સત પડી, જેથી હુ ખલાસી પામ્યો. આવી રીતના જગને મોકુફ કરવા મે તેને
ફરી ફરી ધણુખી મનાવ્યો, પણ તે ખીલકુલ સમજ્યો નહી. (20) હવે આવતી
કાલે મારામાં અસ્ફન્દ્યાર સાથ લડવાની જરાખી તાકાત રહી નથી. હવે મારે હિયાથી થઇ
જગે નિકલી જવું જોઇએ.”

જાલેજરનું મહદ માટે સીમુરગને યાદ કરવું

રસ્ત મને જાલે હિમત આપી કહ્યું કે, — “અગર જો તું હિયાથી નિકલી બેમાલુમ થઈ જશે, તો સીસ્તાનને અસ્ફન્દયાર તારાજ કરશે, અને હમો સધજાને તે કેદ કરશે. તું હિમત પકડ મને સીમુરગે કહ્યું છે, કે “હર મુશ્કીલમા મારા પરને તું આતશ ઉપર જલાવશે, તો હું તારી મદદે આવીને હાજર થવશ. આજના જેવી મુશ્કેલી બીજી શું હશે, માટે સીમુરગને મારે યાદ કરવો જોઈયે.”

યુજોર્મ જાલે તુરતજ આતશ રોશન કરી તે ઉપર સીમુરગનું પર જલાવ્યું, અને તેજ વખતે સીમુરગ જાલ પાસ આવી હાજર થયો. જાલે તે મુરગ આગલ પોતાની મુશ્કેલીની તમામ હકિકત જાહેર કીધી, તથા રસ્ત મનો હાલ અને અસ્ફન્દયારની બજાઈ વિશે જણાવી, આ આક્રમક સીમુરગની મદદ અને સલાહ માગી

જાલ અને રસ્ત મને સીમુરગે એ જગના બાબમાં સલાહ આપવી

જાલે પોતાના દીકરા રસ્ત મ અને તેના રખશને સીમુરગ આગલ લાવી હાજર કીધા તે બંનેની હાલત સીમુરગે જોઈ દીલાસો દીધો, અને કહ્યું કે, — “યુજોર્મ જાલ, મારા પરની રાખ બનાવી રસ્ત મના તેમજ રખશના જખમો ઉપર તું મસલ, જેથી તે જખમો રૂબરૂ જશે.”

યુજોર્મ જાલે તે મુરગના પરને તુરતજ આતશ ઉપર જલાવી, તેની રાખ રસ્ત મના તેમજ તેના રખશના સધલા જખમો ઉપર મસલી, અને તેમ કીધાથી બધેના સધલા જખમો બીલકુલ રૂબરૂને સાબ થઈ ગયા સીમુરગે જણાવ્યું કે. “હવે રસ્ત મ તું બિલકુલ બેપરવા થા.”

રસ્ત મે એ પછી સીમુરગને અરજ કીધી કે. “હું અસ્ફન્દયારથી બીલકુલ આજેજ થયો છું, વાસ્તે એની ઉપર ફોદ મેલવવાનો મને ઇલાજ બતાવ.”

સીમુરગે રસ્ત મને અસ્ફન્દયારના મોતને ઇલાજ દેખાડ્યો.

સીમુરગે જવાબ દીધો કે — “રસ્ત મ, મારે કહ્યું સાબળ. તું અસ્ફન્દયારને છતી ચકનાર નથી, અને તેને જેર કરવાનું કામ મારે પડ્યું નથી. આલમમા એના જેવો જોરાવર અને દાનાવ મરદ કોઈ પેદા થયો નથી, અને હવે પછી પેદા થશેબી નહીં. મગર એક તદ્દબીર હું તુંને દેખાડુ છું, તે એ કે હેરમન્દ નદીને કિનારે છીણીના ઝાડ આવેલા છે, તેની એક ઢાંખલી કાપી, તેને આતશનો તાપ આપી સિંધી કરજે, અને જ્યારે તે સિંધી થાય, ત્યારે તેમાંથી બે કાપલાનો એક તીર બનાવજે એ તીરમાં અસ્ફન્દયારની કળ સમાયલી છે મગર રસ્ત મ, મારી તુંને લલામણુ છે, કે હજીબી તું અસ્ફન્દયારને નથી જા, તેમા તારું તેમજ તારા કુટુંબ કબીલાનું લાલું છે, કેમકે જો કોઈ અસ્ફન્દયારનું પુત્ર કરશે, તેની તેમજ તેના કુટુંબની આકેબત મોટી ખુવારી થશે.” (21)

સીમુરગની આ શીખામણુ પ્રમાણે રસ્ત મે તેજ રાતે હેરમન્દ નદીને કિનારેથી છીણીના ઝાડની ઢાંખલી લાવી તેમાંથી એક બે-કાપલાનો તીર બનાવ્યો, અને સહવાર પકતાજ તે જગના મધદાને જવા રક્ષ ઉપર સવાર થયો.

રૂસ્તમ અને અસ્ફન્દયારનું જ મ

એ કાપલાવાલા તીરમા સમાયલી રૂધનતનની કળનું પરખા થવું.

ખિન્ને રોજ ખુરશેઠ નિકલિયો ખહાર,
થઈ રૂસ્તમ રક્ષ ઉપર સવાર
ઉભો જઈ મયદાને કમર કસી,
પૂકાર્યો મયદાનમે જઈ ધસી
“કહાં છે રૂધનતન, કરે છે શુ ખાખ,
પિથો તો શુ રાતે ઘણો તે શરાખ!
પડી છે મૂળારક ખડી ખામઠાઠ,
દિસે છે વુને શુ હલ છે રાત
હું આંચો છુ લડવા ફરી તારી સગ,
નવો કંઈ હેખાડુ વુને આજ રગ”
સૂણી રૂસ્તમને ડઘાઈ ગયો,
રૂધનતન બેઠ ફાલ ખાઈ ગયો.
બેઠ રૂસ્તમને થયો તે અજખ,
એ રૂસ્તમ છે કે છે કોઈ ગજખ
શખરગ પર થઈ વુરત તે સવાર,
ગયો રૂસ્તમ સામે અસ્ફન્દયાર
કળએ ધલાહી હતી નહી ખખર,
ઉભુ મોત સરપશ ચુકાવી નજર.
કિંધી રૂસ્તમે એક અરજ થઈ નરમ
“સુખન સુષુ મારા કરીને રહમ
અગર મારે સુજને હજારો વ તીર,
થવશ હું કહી નહી તેથી અસીર
ફરીને અરજ હું કરૂ મેહરખાન,
ખતા ખશ્મ મહારી ‘ને થા મહેમાન
કસમ છે મને પાક અહુરમજદના,
કસમ છે મને પાક જરથોશ્તના
કસમ છે જરથોશ્તી ધર્મના,
કસમ છે અવસ્તા તણા મર્મના

સિધારે વ સુજ ઘર ખની મહેમાન,
પછી આવું હું તૂજ સાથે ધરાંન.
પછી ચાહે કરજે સર સુજ કલમ,
ગમે તો વ લેજે પછી મારો દુમ”

* * *
જીલ નહિ બેસુલ સુખનની કંઠર,
અજલની ધડીથી હતો બેખખર.
રૂધનતન બોલ્યો પૂકારો કરી
“અકલ તારી રૂસ્તમ ગઈ કેમ ફરી.
કરે ખાલી ખકખક નાકામની,
કરે વાતો હરહમ મય-જમની.
ફરે આસમાન, ‘ગર હવાખી ફરે,
પેઠરના હુંક મથી ન સુજ સર ફરે
૯૧૦૦

ઘડી ભર હુંકમ તોડ ચઝદાનનો,
વુટે ના હુંકમ ખાપ ફરમાનનો”

* * *
કહે રૂસ્તમ: “હું લાચાર થયો,
મનાવતા વુને ખહું બેજાર થયો
મનાવતાં વુને હું હવે હારિયો,
ઘણો વુને લડવાથી મે વારિયો.
જવાની સદા કોઈની ના રડી,
આ ગરદિશ કોઈની થશે ના થઈ
ખહલઈ છે સરજતની તૂજ ઘડી,
વુ પર કરશે માહેતમ હવે કેશ્વરી.
નથી માનતો માફ અસ્ફન્દયાર,
મને માફ કરજે એ પરવરદેગાર.
હું આફત રસીદાની કર માફ કસુર,
ચુકાવુ છુ સરને હું તારી હજુર.

વિધજે આ તીરે વ એની ચશમ,

ચુનાહ માફ કરજે કરીને રહમ”(22)

અસ્ફન્દયારનું મોત ।

આ ફુવા રૂસ્તમ ચુખરતો હતો, તેદલા અસ્ફન્દયારે એક તીર રૂસ્તમ ઉપર
ફરથી નિશાજી ઢાંકી માર્યો, અને તે તીર રૂસ્તમની કાલાહા આગાદ જઈ લાગ્યો આગે-

મામલો જોઈ રૂસ્તમે રીમુરગના ફરમાવ્યા પ્રમાણે બનાવેલો તીર, પુરતજ અસ્ફન્દયાર ઉપર નિશાણુ દાંઠી માર્યો, અને તેજ વખતે અસ્ફન્દયારની આખોમા તે તીર આખાઈ જઈ લાગ્યો, અને તેની બન્ને આખો તેજ વખતે પુટી ગઈ. અસ્ફન્દયારની અસ્મમા જખમ ચતાજ, તે દીલાવર પેહલવાને પેચ ખાધ ઘોડાની પીઠ ઉપર વાંકો વઢી તેની મરદન પકડી લીધી, અને પોતાની આવી પુગેલી કમને માટે સતાપ કરવા લાગ્યો.

અરેરે રૂસ્તમ ! તે આ શુ કિધુ, રૂઈનત નનુ નુરેચશ્મ તે લિધુ શખરગ પીઠપર પડ્યો પેચ ખાધ, રૂઈનત નની અશ્મો ગઈ બે વિધાઈ કળના કહેરથી ખલક અધકાર ફલક પર પુગો રૂઈનત ન પુકાર મલક જોઈ આફત, અજળ ગમખાર, બલક થાઈ બાખી, ગજળ ખીશિયાર જખમ લાગો લારી, દરદ ખુનખાર, ચશ્મમાથી છુટી લહુની ધાર પડ્યો પેચ ખાધને શખરગ પર, સિહા થઈ ફુનિયા, ખતમ થઈ નજર જોઈ હાલ જ ગનો દોડ્યો બહમન, પૂઠે તેની આવી ઉભો પેશોત ન કુટી સર બહમન ભરે સર ખાક, ગીરેખાન ચીરી કરે ચાક-ચાક “પેદર તારી કેવી અજાયબ કળ, કરાવી તુને એવી ફેાણુ સળ જગતમા નથી તૂજ દરદની દવા, તબિબ ફેાઈ નથી કે કરે તે સફા કિધુ રૂસ્તમે આખે કારે જણુ ન, થયુ તેને હાથે રૂઈનત નનુ ખુન પેદર મારો મરશે જો અસ્ફન્દયાર, કિનામા કરશ કુલ જણુલ ખુવાર (23)

* * *
કહે એમ રૂઈનત ન “ધીર ધર પિસર, રાખો ભરેસો ચઝદા ઉપર, સખર કર બેટા, બહમન દલેર, જખા કર ખાંમેશ, ના કર કહેર. નથી વાક રૂસ્તમનો કંઈ લગાર, હોતો એજ હુકમ પરવરદેગાર.

કહે જે તૂ ગુસ્તાસ્પને જઈ સલામ, કિધો તેણુ મારો કિસ્સો તમામ કરાવ્યો છે તેણુજ આ મારો હાલ, હવે રાજ કરજે બનીને ખુશાલ. હવે ફર થયા તારા દેહથત-કુખ, મૂવો તારો વારેસ, થયુ તુને સુખ થશે તારો મારો ઇન્સાફ તહા, હુ જાઉ ઉમેદ લાગ મિનોઈ જહા. રડો ના તમો પેશોત ન સુજ થકી, મને મોતની નહી હતી કંઈ વકી, કિધો તો મયાવત માતે મના, કે રૂસ્તમ જગમા થશે તુ ફના. અફસોસ નહી માનિયા મે સુખ ન, રૂસ્તમ પાસે હતુ સુજ કંદન. બહન ખાલી લહુ વન, તૂટી અશ્મે-રગ, દિથે નહી ફુનિયાણુ માથુ કે પગ. ઉમેદ મારા દીલની થઈ કુલ લાગ, નજરથી મે જોયો કળનો રગ.”

* * *
ખીરાદર ને બેટા રડે જાર જાર, રડે સર કુટી રૂસ્તમ નામદાર. ધરાની લશ્કર રડે બેશુમાર, ગુજર પામિયો નેક અસ્ફન્દયાર

* * *
ગજળ છે અજળ ! હાથ પરવરદેગાર ! કુટી સર બહમન રડે જાર જાર “રૂઈનત ન બહમનના દલેર મારા બાપ, જરા બોલીને તો મને કે જવાબ. ઘટી કેમ તૂ પરથી જરાયોસ્ત મહેર, પડ્યો કેમ આસ્માની તૂ પર કહેર.

કિધી પ્રાએશ નરથોસતી હીન તમામ,
આલ મમે કાયમ કિધુ વુએ નાંમ
શુ આ તેનો ખદલો, આવું ધનામ,
પેદર તારો કેવો જુરો અજામ.”

અસ્ફન્દયારની કળ પર ગુસ્તાસ્પનો
વિલાપ.

જુરામા જુરો તે હતો હીન એક,
જુજર પામિયો તે શહેરિયાર નેક
કરીને સફા તન ખદ નને તમામ,
રવાના કિધુ તેને મુલ્કે ધરાન.
જોધ લાસ ગુસ્તાસ્પ કુટે કપાલ,
પૂકારી રહે જોધ સરજત ‘ને હાલ
જોધ તેની ચરમેને થયલી અપગ,
પૂકારીને રડયો: “પિસર દીલરંગ.
મૂવો હું પીદર, મે કિધુ કામ અઘોર,
ગુમાંયો મે વુ જોવો જોમુલ મોર.

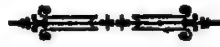
પિસરના ખુ નનો ગુનાહ છે અજામ,
મને માફ કરજે, ઓ ચઝદાં-કરીમ”

કિધુ માફ તારાજ ખુદ મે ચમન,
ખરિદયુ મે મુજ હાથે તારૂં કદન.
કદન તારૂં જોધ કુટે મુજ નજર,
કખર તારી જોધ ફાટે જાગર.
ગયો ફસ્તમને કરવા વુ ખદ,
થયુ મોત તારૂં વુ ઉપર પ્રસન્ન
નહી કેદ કરી ફસ્તમ લાવિયો,
કદનમા વુ સચકાઇને આવિયો.
તલખગાર દીકરા તખતનો હતો,
મગર વુજ પેદર ખદખખતનો હતો
કળ જોધ તારી જમીન થાય ચાક,
ફદનતન વિના હમ થઇશુ હલાક.
૭૨૦૦
મજા મોતની વુને પ્યારી થઇ
ખુદાની વુને દીલદારી થઇ
મને માફ કરજે પિસર મુજ ખતા,
ગમે તો ઉઠી લે વુ મારી સતા.

રૂસ્તમ અને શાહાદ.^૧

ઈરાનના પેહલવાંન રૂસ્તમનું મોત.

સિંધાસો-સના તારી પરવરહેગાર, | નથી ભેદ તારો કાંઈને ખબર,
કરૂં ચાહું છુંને લયલો-નેહાર^૨ | તું અવલ, તું આખર, જાહેર ચિતાર.

૧ આ રૂસ્તમ અને શાહના દાસ્તાનનું સંગીત કિરતન પેહલ વેહલુ મુબઇની જશન કમીટી તરફથી ૩ જી સપ્ટેમ્બર ૧૯૧૬ અને રવીવારને દિવસે સાબના, મુબઇ મધ્યે ૭૦ જી ઇન્સ્ટીટ્યુટવાલી સ્કુલના હોલમાં રજુ કરીકું હતું, અને ત્યાર પછી જુદે જુદે વખતે તે ભરૂચ અને અમદાવાદમાં રજુ થયું હતું.

આ કિરતનના બાબમાં મને જણાવવાની જરૂર જણાય છે, કે ઇ. સ. ૧૯૧૬માં શાહનામાના કિરતનોની મારી શરૂઆત કરીધાને ૧૬-૨૦ વરસ પુરા થતા હતા, તેવામાં હું એક સખત માંદગીથી પટકાઇ પડ્યો હતો. એ બિમારી લાગ્યા વખત ચાલુ રહ્યાથી ૨૦ વરસ સુધી કિરતનો રચીને કથવા માટે મેં ઉઠાવેલી મારી સ્વાર્થ રહીત મેહનતનો ખ્યાલ કરતાં, મારા મનમાં એક વિચાર જોશ કરી ઉઠ્યો, અને શાહનામાની બાકી રહેલી કથાઓના દાસ્તાન મારી દેહ પડતા રખે અધુરાં રહી જાય તેના મને સતાપ થતાંજ, નિચલી લીટીઓ મારી તે બિમારી દરમ્યાન મારા મનના તરંગને અનુસરી મેં કહી હતી.

બાદ સુઈન* !

જોજ એક મનમાં આવેલો વિચાર,	વિના મુજ કંઈએક યાશે પસાર,
થયા સાલ કિરતન કરતા અદાર.	મુજ વન ખીલશે ફરસી બહાર.
મહેશીલે હમદમ મલે છે હજાર,	કંઈ એક 'આદર'† મુજ વન જશે,
મહિમા બિલે જેમ બાગોબહાર	કંઈ એક 'આવા જા' મુજ વન થશે
અફસોસ ! એ મહિમા અને દોડ ધાંમ,	જશે કંઈક મુજ વન 'બોરદાદ સાલડું,
અફસોસ ! મોસમે મુકતાહ તમામ.	નહી કાંઈ કરશે મહારો બિયાલ.

કહાં મારી મિટી હશે બાકમાં,
મલેલો હું હોપસ કંઈક લાખમાં

પણ હું શુકર અદા કરૂં છું બારે હકતાલાના, કે ઇ. સ. ૧૯૧૬ ના સાલમાં મને બ્યારે એક સખત બિમારી દરમ્યાન ઉપલો વિચાર આવ્યો, ત્યાર બાદ મને તે શાહનામાના તમામ દાસ્તાનોના કિરતનો રચવા અને કથવા તે કિરતારે સાંભળે કરીધો, અને તે યજ્ઞાનની મેહરથી આ સપુરણુ શાહનામુ ઇ. સ. ૧૯૨૩ માં હું પ્રગટ કરી શક્યો - એ રેહમત ખુદાની ઇ. સ. ૧૯૨૩

* કલ બાદ † આ કિરતનો મુબઇ તેમજ દેશવરોમાં બ્યારેથી રજુ થતાં હતા, ત્યારે તે સાબલવા માટે જરૂરોસી બાતુઆખને ગ્રહરથો મોટી સખામાં ભેગા મલતાં હતા, † આદર ચબંદના પર્વ ઉપર તેમજ જા આવા ચબંદના પર્વ ઉપર તેમજ ‡ બોરદાદ સાલડું હિંગામો ઉપર મારા કિરતનો મુબઇમાં દરએક સાલ હમેશા ઇ. સ. ૧૯૧૬ ના સાલ આગમજ થતા હતા, અને તે પ્રસંગે મોટી સખામાં હમદીનો જમા થતાં હતા.

૨. શત-દીવસ.

રૂસ્તમ અને અરફાદીયારનું જંગ.

“કમળા કહિરબી ખલક અધાર,
ફલક પર પૂગો ફરિતન પકાર

મલક ભેડ આફત, અજબ ગરબાદ,
અલક થાપ આખી ગજબ બિશિયાર”

(જુલા પાનું ૨૦૬)

તું જાહેર, ખાતેન, હરએક ગમ,
તું છે નિરજન, અજબ એ ભરમ
છે હસ્તી ને નિસ્તીનો તું ગર્દિગર,
તું કવે છે સર તારો ખરો નફર
નથી ફારે દુનિયાનો સાણત રગ,
પલકમા કિધા શેર-પિલો ખતગ
ખલ્લિયા છે રગ આસ્માને હજાર,
છુપાતા નથી લાખ કરવે પુકાર

*

"

*

કરૂં રૂસ્તમની કળનું ખયાન,
કિધા જેણે જગમા કામો મહાન
હતો જોરમા જે પીલ સમ ફલીર,
કિધા જેણે દેવો દરજે અસીર
લડીને કિધા જેણે દુશ્મન ખાક,
કિધી જેણે દુનિયા પલીદીથી પાક
દિધાં જેણે કંઈએકોને તખ્ત-તાજ,
કિધા જેણે કંઈએક લડીને પરાજ
કળ આવી તેનીખી કિયામત થક,
એક રોજ રૂસ્તમની શામત થક"(1)

અસ્ફન્દયારે મરતી વખતે રૂસ્તમ આગલ પોતાની
આએશ જાહેર કરવી

રૂસ્તમને કેદ કરી પોતાની દરબારમા લાવવા માટે જ્યારે ગુસ્તાસ્પે પોતાના દીકરા અસ્ફન્દયારને રૂસ્તમ પાસ સીસ્તાન મોકલ્યો, અને ત્યાં અસ્ફન્દયાર સાથે રૂસ્તમને એક લડાઇ કરવી પડી, અને તે લડાઇમા રૂસ્તમના હાથ ઉપર શાહખાન અસ્ફન્દયારનું જ્યારે મોન નિપજ્યુ, ત્યારે અસ્ફન્દયાર મરતી વખતે રૂસ્તમ આગલ પોતાનું વસીહત કરતા નિયલા સખુનો બોલ્યો —

“અજબ છે કળની મહારી ગતી,
હીસે છે અધકાર કુલ સૂષ્ટી
હું સમજું છું થાય છે જીવંત ખતમ
કર ના રૂસ્તમ વધુ કાંઈ ગમ
ધરી ધ્યાન સાલલ તું મારી વાત,
બેહમનર બેટાનો ધરજે તું હાથ.
કળ ખાદ મારી તું રેહજર થજે
કરી રેહનુમાઇ સુખકર થજે
સાલલ રૂસ્તમ એ નેકફાલ,
નથી મારો તું થી થયો આએ હાલ
નહી માફ ઉધુ હવે ચકખાલ,
નથી મોતે કીધો મને પાચમાલ

નથી કીધું રૂસ્તમના તીરે કામ,
પીઠરથો થયો મારો કિસ્સો તમામ.
પિસર મારો બહમન ગુરે-નજર,
થજે તું મયાલુ મીસલે પેઠર.
કરી પ્યાર-મહોખત શામો-સહર,
સદા રાખજે તું જાણલ અઠર.
શિખવજે તેને લડાયક હું નર,
ખને તખ્ત લાયક હાનેશ્વર.
ખને જગમા તે મીસલ આબે-નીલ,
ખને તેની તાજમે ખુશ માહેપ્રીલ.
અમલ કરજે વસીહત રાખી ધિયાંન,
થશે ખુશ મિનોઇમે માફ રવાંન

૧. કમખખતી ૨ અસ્ફન્દયારના બેટા બેહમનને ગુસ્તાસ્પ પાદશાહે અસ્ફન્દયારના મરણ પછી ધરાનની ગાદી ઉપર ગાદીનશીન કરતી વખતે, પાદશાહ ગુસ્તાસ્પે તેને અર્દશીરનું નામ આપ્યું હતું એ અર્દશીરના ખને હાથ અસાધારણ પ્રમાણમા લાખા હોવાને લીધે, તવારીખનવેશો તેને ‘અર્દશીર દરાજ દસ્ત’ યાને લાખા હાથવાલો અર્દશીર એવા એલકાખથી એલખી ગયા છે પણ આ અર્દશીર દરાજદસ્તને ત્રીક તવારીખ લખનારાઓ હખામીની વચ્ચના પાદશાહ ‘આદાંઝકસીસ લો-જમાનસ’ તરીકે એલખાવે છે, જ્યારે શાએર શીરદોસી એને કિયાની વચ્ચના પાદશાહ તરીકે ગણે છે

અસ્ફન્દયારની મરજી પ્રમાણે ચાલવાની
રૂસ્તમે કબુલ્લાત આપવી

અસ્ફન્દયારના મરતી વખતના સખુનો રૂસ્તમે રડતી આંખે સાબલી, બેહમનને માટે તેણે જે કાંઈ કહ્યું હતું, તે પ્રમાણે જાળવવા, અને જાણુલમા પોતાની પાસે નજર આગલ રાખી તેને લડાયક હુનરો શીખવવા તથા ખીજી હર કિસમની તાલીમ આપવા માટે વચન આપેલું અસ્ફન્દયારે રૂસ્તમનો ઉપકાર માન્યો, અને પોતાના બાઈ પેશોતનને પોતાની પાસે બોલાવી, પોતાના આપ ગુસ્તાસ્પ ઉપર નિચે પ્રમાણે છેલ્લો પેગામ મોકલાવ્યો —

“ધરો ધીર બાઈ તમે પેશોતન,
કરો કમ ગમને, જલાવો ન તન
હવે કામનુ શુ તખત ‘ને ચમન,
ફકત માશુ છુ એક સાદુ કફન
આ ગેતીથી જ્યારે હું થાવુ ગુજર,
જઈને તુ કહેજે પેદર નામેવર
કે કિથો મારો કિસ્સો તુ એ ખતમ,
ખુશીથી ગયો છુ ‘હું મુલ્કે-અહમ
થઈ તારી ચિન્તા ‘ને નાજુદ ગમ,
થઈ તારી મુશ્કીલ આગે-ધરમ.
સુખે તખ્તપર તુ કરજે કરાર,
નથી રેહ્યા જીવતો અસ્ફન્દયાર
રહ્યું તારે ફાલે તખ્તો-ચમન,
રહ્યું મારે ફાલે ખાકો-કફન

મિનોઈમા થવશ તુ થકી હું અધીર,
ઇન્સાફ કરશે તે આલમગીર
નચિત રેહતો હરગેજ ના ગજપર,
કાયમ જગમે નથી કોઈ ખસર
કહેજે તુ માદર કતાયુનને જઈ,
અનવાની ખીના બનીને રહી
કમ જોઈ ના થાતી ખસ્તા જીગર,
ગયો છુ અજલ સાથ લાંખી સફર.
મલશુ મિનોઈમા હવે નેકફાલ,
દુખી ના થતી જોઈને મુજ હાલ.
ના જોતી આખોને ખોલી કફન,
થશે દુખ એ તારીથી નહિ સહન
બેહનો બે વહાલીને કહેજે કલામ,
છે સર્વ વહાલાને છેલ્લી સલામ

જેહા પેહલવાન રૂસ્તમે બહુમનને જાણુલમા રાખી અસ્ફન્દયારને
આપેલો કોલ અદા કરવો.

અસ્ફન્દયારની કમ થવા બાદ તેની લાસને પેશોતન ધરાંન લઈ ગયો, અને ત્યાં તેની લાસને શાહી દબદબા સાથ દબમેનશીન કરી. એક વરસ સુધી બલખ શેહરમા ઘેરે ઘેર અસ્ફન્દયારના માતની અને રૂસ્તમે જેજ લોકડાની અદરથી બનાવેલા બે કાપલાવાલા તીરની વાતો ચાલી રહી

ખીજા હાથ ઉપર રૂસ્તમ બેહમનને પોતાને વતન જાણુલમા લેઈ ગયો, અને અસ્ફન્દયારના કલા પ્રમાણે, સખલા લડાઇના હુન્નરો તેને શીખવ્યા, તથા દરેક પ્રકારની તાજીમ તવાબેનો ઈલમ શીખવી તેને તખ્તપર કીધો

રૂસ્તમ દરેક રીતે બેહમનને રાજી રાખી ખુશ કરતો, અને તેને હમેશા પોતાની સાથેજ રાખતો હતો. બેહમન વિશે રૂસ્તમ હમેશા પાઠશાહ ગુસ્તાસ્પને લખીને ખબર આપતો રેહતો હતો, અને તેની બાહોશી અને ચતુરાઈ વિશે પોતાનો સતોજ જણાવતો હતો

પાદશાહ શુશ્તારપે બેહમનને ધરાંન બોલાવવો.

બેહમનના શુશ્તારની તાલીફ સાક્ષી પાદશાહ શુશ્તારપે રસ્તમ ઉપર ધણીજ ખુશી થયો, અને પોતાનો આગલો ગમ ભુલી રસ્તમની વખાણ કરી, તેની ઉપર એક રકો લખી જણાવ્યું કે “ હવે જ્યારે બેહમન સમજા હુન્નગે શીખી તપ્યાર થયો છે, ત્યારે તેને જેમ અને તેમ તાકીદે ધરાંન તરફ રવાના કરવો.”

આ પેગામ પ્રમાણે રસ્તમે બેહમનને ધરાંન તરફ રવાના કરવાની સામગ્રી મોટી ધુમધામ સાથે કીધી શાહજાદા બેહમનને મોટી કિમતી ભેટો રસ્તમે જાણુકથી ઉપડતી વખતે કીધી, અને એક દમામદાર રસાલાને સાથે આપી, પોતે તેને વલાવવા માટે શેહરની બહાર ચરહ સુધી ગયો.

શાહજાદા બેહમન જાણુકથી નિકલી પોતાના બપાવા શાહ શુશ્તારપેને બલખમા જઈ મળ્યો. શુશ્તારપે પોતાના નમીરાને બેતાજ તેને હરખથી બેટી પડ્યો, અને અસ્ફન્દયારના મોતનો ગમ ભુલી, બેહમનની અદર હવે પોતાનું સર્વ સુખ સમજવા લાગ્યો.

આ બનાવ જ્યારે બલખ શેહરમા બન્યો હતો, ત્યારે જાણુકમાં જાહેરના કુદુંબમા એક જુદીજ કિસમનો બનાવ બન્યો.

શાગાદને જનમ થયો.

જમાનો દેખાડે અજબ રંગ નવા,
બદલઈ ગઈ કેવી નિરમલ હવા.
હકિકત નવી હું કંઈ છું બયાંન,
નવો રંગ દેખાડે છે આસમાન.
બલાઈ ભલે લાખખી હોય કરી,
ચુરવત જમાનો ન રાખે જરી
અજબ બેલ તારો અરે ખાજગર,
દેખાડે તું બહાની બાંધી નજર
હતી મેહર જે પર હજારો હજાર,
ફના તુએ કીધા લડાવીને લાડ
રૂઠી જાણુલ ઉપર કિધી તે સજ,
સુણો કેમ થઈ રસ્તમની કજ

* * *
હતી જાણુની એક સનમ ખુબ હસીન,
સુરત જેની કાતીલ માહેજખીન
અકલમદ બારી હતી પુર-હુન્નર,
કલાવત કળમા રશકે-કમર.
એક રોજ મલી જાહેજરને ખખર,
જણ્યો તે મહાખુબે છે એક પિસર
હતો રંગ રૂપમા ચન્દર સમાન,
કદમા તે હીસ્તો ખરો પેહલવાન

૭૩૦૦

જેઠ બાળને સહુ થયાં બલહાર,
ફિપકતો નરો જેમ સામેસવાર
નજીમીઓ હાજર થયા નામચીન,
ઉભા આવી સરવે ચુમો જમીન
કિલો જાહે તેઓને એવો હુકમ:
“ જેઠ લવિશ તમ બોલો ભરમ.”

જાહેજરે શાગાદનું લવિશ બેવા
નજીમીઓને ફરમાવવું.

મલી કુલ નજીમી કરે શુકતચુ,
રમલ જેઠને ખુબ કરે જુસ્તજુ
નાખુશ થયા જેઠ રમલ વિદવાન,
થયા જઈ અહેરા કુલ અર્ગવાન
કહ્યું એમ નજીમીએ “ બો નેકજાદ,
ખર લાવે ચમકાન તારી ચુરાદ
નજીમથી કિધી છે હમે ખુબ તપાસ,
નથી હીસત કંઈ સીવા નાશ-નાશ !
નથી બાળ ઉપર ખુશી આસમાન,
થશે નાશ એથી નરીમાંન નિશાંન.
થશે નાશ તોખમ સામેસવાર,
ઉઠશે વતનમા માહેતમ પુકાર.
વતન પર ચુગરી કુદુંબ પર કહેર,
ચુગરશે જવાનીમા એ ખુશ અહેર.

જાલેજરનું આ ખખરથી દલગીર થયું, અને તે
બાળકનું નામ શગાદ રાખ્યું.

પોતાને ત્યાં એક એવો નેહરત સીતારાનો બેટો જનમ્યો તે જાણી જાલેજર
ધણેજ દલગીર થયો, મગર તે બાળકને ખુમસુરત અને મજબુત બાધાનો બેધ તે
મનમાં પોતાનો ગમ લુલ્લા લાગ્યો એ બાળકથી સામેસવારની તોખમ નાશ પામશે,
અને તે પોતેથી ભરજવાનીમાં મરણ પામશે, એવું નજીબીએ જ્યારે તે બાળકનું
ભવિષ્ય જાહેર કીધું, ત્યારે જાલેજર તે દલગીરની જનાખમાં પોતાનું માથું ઝુકારી
પોતાના કુટુંબના અચાનક ખાતર તેની રેહખરી અને મદદ ચાહવા લાગ્યો (૨)
જાલેજરે એ બેટાનું નામ શગાદ રાખ્યું

શગાદનું જવાનીમાં આવ્યું અને જાલેજરે તેને કેળવવા
માટે કાબુલ મોકલ્યું.

<p>થયો જ્યારે મોટો દિલખુશ બાળ, બેધને થયો ખુશ બુજરોગ જાલ તન તેનું ખીલી થયું પીલતન, ખુશી થાઇ તેને બેધ અજીમન બેધ તેને જાલે કીધો વિચાર, અને કેમ નહીં એથી સામે-સવાર એ દોડે તો દીસે મીસલ આબે-નીલ, એ ચાલે તો લાગે મીસલ એક પીલ. નથી જ ગીએના જ ગની ખખર, નિરદોશ છે મારો લખતેજર</p>	<p>શિખે બે એ હુથીયારના કાયદા, લડી દેશને એ કરે ફાયદા. કમદ 'ને ગુરજથી છે બેખખર, નથી જાણતો શમશીર 'ને તખર હુન્નર બે શિખી એ અને પેહલવાન, કરે માફ આબાદ એ સીસ્તાન થશે નહિ બિન્ને કોઇ શગાદ સમ, એ જીવશે તો થાશે બિન્ને રૂસ્તમ એ મારી ઓલાદ, એ માફ-ખુન, કરે કેમ કરી એ કારે-જખુન</p>
--	--

રવાના કરૂં એને કાબુલ ગામ,
શિખવશે શાહ એને હુન્નર તમામ

શગાદ જેમ જેમ મોટો થતો ગયો, તેમ તેમ જાલેજરનું વાહલ તેની ઉપર વધારે
વધતું ગયું નજીબીએ વરતેલા ભવિષ્ય તરફ પોતાના મનને મનાવવા માટે જાલેજર
શકની નજરથી જોવા લાગ્યો, અને એવો એક પેહલવાન જેવા કદનો ખુમસુરત દીકરો
સામે-સવારના કુટુંબનો નાશ કેવી રીતે કરી શકે, એ વાત તે ખીલકુલ
માનવાજ નહીં લાગ્યો શગાદ બે કે મોટો થયો હતો, છતાં લડાયક હુન્નરોની તેણે
કેળવણી મલેલી નહીં હોવાથી, જાલેજરે તેને કાબુલના પાદશાહની દેખરેખ હેઠલ તેનું
શીક્ષણ લેવા માટે મોકલવાનો વિચાર કીધો, કેમકે કાબુલનો પાદશાહ રૂસ્તમને હર
સાલ સલામી આપતો હતો જાલેજરે શગાદને પોતાનો એવો વિચાર જણાવ્યો, અને
શગાદ પોતાના બાપના હુકમ મુજબ લડાયક હુન્નરોની કેળવણી લેવા માટે કાબુલ જવા
તકયાર થયો.

લડાયક હુન્નરોનું શીક્ષણ લેવા શગાદનું કાબુલ ગયું.
જાલેજરે પોતાના એ જવાન દીકરાને કાબુલ તરફ રવાના કરવાની સંધલી

તપ્યારી કીધી કાણુલના શાહ ઉપર તેણે એ વિશે લખાવટ કરી, અને અતે એક દાહડે જાણેજરે શગાદને પોતાના થોડાક રસાવેદારો માથ કાણુન તરફ રવાના કીધો.

આ જવાન પેહલવાનને કાણુલના પાદશાહે માન અને મોહ્યતથી જલ્દેજરના ફરમાન મુજબ પોતાના શાહી મેહલમા રાખી તેની દરેક રીતે ઇફાજત કરવામા સેહજબી કસુર કીધી નહી, અને તેને લગાઇનો દરેક હુન્નર પોતાના સિપાહોની દેખ-રેખ હેઠળ રીખવવા માડ્યા એ રીતે શગાદ લાગ્યો વખત સુધી કાણુલમા રહ્યો, અને લગાયક હુન્નરોનુ શીક્ષણુ લઇ તે તપ્યાર થયો. તેના મોહલા અને મલતાવડા રવબાવને લીધે, તે કાણુલીઓનુ ધ્યાન ખેંચી રહ્યો દરબારમા પણ તે સખલાઓનો માનીતો થઇ ગયો.

કાણુલનો પાદશાહ શગાદની નવજવાની અને ખુબસુરતી તથા હિ મત અને જોર જોઇ તેને ધણોજ આહવા લાગ્યો, અને એવા એક ધરાની પેહલવાન સાથ, તેણે પોતાની દીકરીને શાદીના ગાઠથી જોડી, જેહાપેહલાન રસ્તમ અને જાણેજરના કુટુંબ સાથ સગાઇનુ જોડાણુ કરવાનો વિચાર કીધા પોતાનો એવો વિચાર કાણુલના પાદશાહે ખુબેર્ગ જલ્દેજરને જણાવ્યો, અને તેની મજબુરીઆત અને રાજી ખુશીથી, એક શુભ પ્રસંગે કાણુલના પાદશાહે પોતાની દીકરી સાથ શગાદની શાદી મોટી ધામધુમથી કીધી.

શગાદને જમાઇ કરવામાં કાણુલ શાહની છુધી મતલબનુ જાહેર થયુ.

અલબત્ત શગાદની આ શાદી જલ્દેજરની મજબુરીઆત અને રાજી ખુશીથી થઇ હતી શગાદને પોતાનો જમાઇ કરવામા કાણુલના પાદશાહની મુખ્ય મતલબ એ હતી, કે જે ગળવર રકમની સલામી દર સાલ કાણુલનો પાદશાહ જેહા પેહલવાન રસ્તમને આપતો હતો, તે આ સગાઇના ગાઠથી અપાતી બધ પડે. તેણે એવુ માની લીધુ હતુ, કે જેહા પેહલવાન રસ્તમનો બાઇ શગાદ કાણુલના પાદશાહની દીકરી સાથ શાદીના ગાઠથી જો જોડાશે, તો રસ્તમ એ સગાઇનો સબધ ધ્યાનમા લેઈ, સલામી માગશે નહી પણ તેની એ ગણતરી તુરતજ ખોટી પડી, કેમકે વરણની આખેરી થતાજ, રસ્તમે કાણુલના પાદશાહ પાસથી સલામી વસુલ કરવા માટે માગણી કરી, તે વસુલ કીધી.

સમરા અને જમાઇએ એકમત થઈ રસ્તમને

મારી નાખવા પ્રયત્ન રચ્યો.

રસ્તમે કાણુલ પાસથી સલામી વસુલ કીધાથી શગાદને ધડન માફુ લાગ્યુ, અને રસ્તમ ઉપર તે ધણોજ ગુસ્સે થયો.

એક દિવસે દરબારમા શગાદે કાણુલના શાહને કહ્યું કે “મારો બાઇ ધણોજ શોખ ચશમ છે, અને જ્યારે મારી તેણે જરામી શરમ રાખી નથી, ત્યારે શા માટે મારે તેની તરફ માન અને પ્યારની નજરથી જોવુ જોઇયે ખર જોતાં તો મારા બાઇએ મારી અને કાણુલ વચ્ચેની સગાઇનો વિચાર કરી, કાણુલ પાસથી સલામી લેવી જોઇતીજ ન હતી એનો કાઇથી ખલાજ થયો જોઇયે, અને કાઇથી રીતે આ વારસીક સલામી અપાતી હવે બધ થવી ઘટે છે.

શગાદના આ વિચારો શાહે કાણુને ધણાજ મનપસંદ થઇ પડ્યા, અને બન્ને સસરા-જમાઇ એ વિશે મસલત કરવા લાગ્યા

ખાદાં થયા બેહુ જન એકમત, મલી બેહુ જ ને કિધી મસેહત શયાદ બાદ્યો બની દલગીરઃ “છે બેશક છુડે સ્તમનુ ખમીર ન કીધી જરાખી શરમ ભાધની, કુદાવી ગયો હક જુરાધની, જરાખી ન આખોમે રાખી શરમ, કિધી ભાધ ઉપર ના કંઈ રહમ નથી મુજ તરફ તેની મહોખત લગાર, મને છે નફરત તે પર હજાર મને દીલસોજી નથી કંઈ રહી, જીગરમાથી મહોખત છુજધ ગધ સલામીને હરદમ કરે છે ખિયાલ, દિયે દુખ આવુ બની લોકે લાલ જીવે ભાધ એવા, મરતા નથી, કોફે-ખુદા દીલ ધરતા નથી આ જુદમે-સ્તમ । આ જુદમ-દોર, આ રજ હરદમ કરે સરજેર. ભલે હોય સ્તમ પીલગો-શીર, હું ભાધ તેનો પુરો શેરગીર વસે જેમ વિજલીમા અગની ખવાસ, જુલમનીજ રાખુ સ્તમથી આસ મને ભાધ એવો છે ના કણલ, પડો એની સુરત પર ખાકો-ધુલ. તુ શાહે કાણલ જે મજુર કરે, અગર દીલમા હામ જે તુ ધરે ફસાવી સ્તમ કરે એવુ કામ, રોશન જગતમા રહે માડુ નામ ધલાજ કરે જે કરે નહિ તખિખ, સફા હું કરે દર્દ બેલી ફરીખ ” (૩) શગાદે પોતાના ભાધ સ્તમને દગાથી મારવાનો ધાટ ધડવો તનાહીમે કાહડી મલી સગ રાત, ખખરખી રહી નહી પડી ગધ મલાત

કહ્યુ શાહે કાણલને શગાદે એમ. “કદમ રાખ સાણત, તજી દે રહેમ. અએ શાહ કરે તુ વિલખ શાને કાજ, જે કરવુ હોય કાલે, કરી લેવુ આજ કળ છે જગતમા બડી બદશિકત, ન કાલે મખાદા રહેશુ હુધયાત. અગર જે કણલે તુ મુજસે મલી, પિડા જાય કાયમ સરની ટલી જગતને જમાનો થયો છે કફા, એ મરશે તો થાશે દુનિયા સફા કરી માહેતમના શોરો પુકાર, રડી રેહશે મુગા સામેસવાર. બનાવ એક મીજલસ તુ દિલપજર, રહે ત્યા હાજર દલીરો બે પીર મલી કુલ અમીરો, આલા તમામ, કરે તેઓ મહેપ્રીલમા ધુમધામ બને મોજથી જ્યારે મહેપ્રીલ ડગ, રહે નાચી રામશગરો લેધ અગ ચાલી રહે જ્યારે દોરે-શરાખ, કરજે તુ મુજસે સવાલો જવાખ મને કરજે મિજલસમે અપમાન તુ, જવશ ચાલી કાણલથી સિસ્તાંન હું કરશ જલ પાસે ફરિયાદ હું, કહેવશ કે છે એક બદબાદ તુ હશે જલ પાસે અગર સ્તમ, કરી દોગ કેહવશ બનીને નરમ. ૭૪૦૦

કે છે શાહે કાણલ બડો બેશરમ, રીજલો જાતે જુરી છે તુખમ સુણી વાત સ્તમ થશે ગમગોસાર, નિકલશે કિનામા એકદમ બહાર આવશે તે કાણલે કરવા લડાધ, કરજે તુ ત્યારે નવી ચતુરાધ.

ખણાવજે તુ મારગમે થોડીક ખાહી,
ફરાગાત પોહોલી, 'ને ઉડી સવાઇ
પોહોલી 'ને ઉડીનો કરજે વિચાર,
રહે જેમા રૂસ્તમ જેવા ખાર
લાલા 'ને ખજર, તીર 'ને કંટાર,
ખનાવી તલવાર ખુબ ધારદાર
ખોસાવી ખાડામે ઉલા તમામ,
રૂસ્તમ અજલનુ કરજે સુકામ
સિફતથી ફરાવજે ખાડાઓ ખધ,
પડે નહી માલુમ કોઇનેખી ફદ
નિકલજે શિકારે તુ રૂસ્તમ સાથ,
જગા પર એ લાવી, કરજે તુ ઘાટ
અચાનક તે પડશે જઇ ગારમા,
થશે ધારેલુ કામ પલવારમા
એ પડતાજ લાલાઓ ભોકાઇ જશે,
તન તેનુ તીરથી વિધાઇ જશે
આગલ 'ને પાછલથી ખુચશે કંટાર,
ભોકાશે તલવાર તન આરપાર
અગર હોય કાયમ સુખની તરસ,
તો કર એક ખાડો એકએકથી સરસ
સુખ ખધ કરજે ખિછાવીને ચાર,^૧
પડે નહિ પવનનેખી શક લગાર
કળનુ કદમ જો પાછુ ફેરે,
ખચે એકથી તો ખીજમા પડે
પડે નહી ખિજમા તો શુ છે ફિકર,
ત્રીજમા થશે રૂસ્તમની કબર
સમજ કે ત્રીજમાખી પડશે નહી,
તો શુ તે ચોઠામે મરશે નહી

કાયમ રહે રૂસ્તમની પનાહ,
છે-તેજ ખુરશીદ,^૧ છે તે માહ^૧ (૪)

કાબુલના શાહે મીજલસમા રૂસ્તમને માટે
હુલકા સખુન કેહવા

આગમજથી કરેલી ગોઠવણ પ્રમાણે મીજલસમા જ્યારે તમામ ખુશાલી ફેલાઇ રહી હતી, અને શરાબનો દોર પુર નેશમા ચાલી રહ્યો હતો, ત્યારે શગાદ પોતાના બાપ

નકર ખ્યાલ ખાલી તુ દીલમા અખસ,
જરૂર રૂસ્તમ સાથ મરશે રખસ
કિધી છે મે હિકમત કરી ખુબ નજર,
જગલમે રૂસ્તમની કરવી કબર. ”

* * *
અરેરે દગાહીન, દગલખાજ, લખાડ,^૨
જરા તો કર કોફે-પરવરહેગાર.
કરે છળ કપટ વન વેરાનમાં,
સમજના તનાહ છે તુ રાનમા^૩
સમજ ના કે જોડુ નથી કોઇ તુને,
મગર છે હાજર ખુદા હર ખુલુ.

* * *
શગાદે સુચવેલી તદખીર માફક
કાબુલના શાહે મેહશીસ બરવી,
અને શગાદે તે મિજલસમા
રૂસ્તમના. ગુણ ગાવા.

કરી મસલોહન એક મહેફિલ ભરી,
રગ રાગની ત્યાં બહુ ધુમ પડી
થયો ત્યા ચાલુ દોરે-શરાબ,
વાગી રહ્યા ચગ, બાજર, રખાખ^૪
અજબ તાને ગાતી હતી નાજનીન,
નાચી રહી હર ઝોરા જખીન
ચહડી જ્યારે શગાદને સર ઘેલુ,
બાલ્યો તે મેહફિલે મલકાવી નેલુ
“ રપીકો, અજુબો, હલેર નવજવાન,
અમીરો, પીરો અને પેહલવાન
છે શાહે કાબુલ આલીવિકાર,
હાયમો કાયમ છવો શહેરિયાર

૧. જનવરોને ખવડાવવાનો ઘાસ ચારો

૨. જુલો

૩. જગલ વેરાનમા

૪ એક જાતનું વાજત્ર પ આફતામ

૬ ચદ્રમાહ.

સ્તમની તારીફ ગાવા લાગ્યાથી, કાબુલના શાહે શગાદ ઉપર ગુસ્સે થઇ મેહફિલ રૂબરૂ સ્તમને હલકા સખુનો બોલવાના ઢોંગ કરી ના. અનમતા આ ગોડરી રાખેલા પ્રપચથી કાબુલના અમીરો અને ઉમરાવો, તેમજ તમામ દરબાર અંગણુ હોનાવી, સસરા અને જમાઇ વચ્ચે ચાલી રહી આ તકરાર સાબલી તેઓ વિસ્મય પામી એક બીજા તરફ જોવા લાગ્યા, અને આ સવરી ખટપટથી રજો કાઢી ગભીર બનાવ બાવા પામે તેની તેઓ ફિકરમા પડ્યા.

સુણી શાહે કાબુલ થાયો કંફા
“અજબ છે આ મહેફિલે મુજપર જંફા
અમે ખુરશીદ ‘ને અમે મહા નથી,
અમે હેશના શુ ખેરખહા નથી”
બકે બેતમીજ પીઠ બેહલ શરાખ,
સખુન બેઅદબ બોલે ખાનેખરાખ
શરાખીની ‘ઉપર લિયાનત છે,
એ માદર શિકમનીજ ‘ઇલ્લત છે”(૫)

શગાદે શાહે કાબુલને જવાબ દેવો.

સુણી શગાદે પુકારી કંહુ
“નથી મગજ તારૂ ઠેકાણે રહુ

બની ખુદ શરાખી બોલે વચન,
મગજમા તુ રાખે પલીલી પવન
અજબ તારી આખોએ છોડી શરમ,
ખુમારી દેમાગે ચહડી ગઇ ગરમ
છે લાઇ મારો જેહા પેહલવાન,
આલમમે છુડુ નથી તેલુ માન
ખુલદ બખ્ત મારો પેદર જલ છે,
રિજલો તુ તે પામ કેગલ છે
કિરતીને ટોચે છે મારી તુખમ,
છે લાઇ મારો સુરો સ્તમ, (૬)

શાહે કાબુલે શગાદને જવાબ દેવો.

અલમતા આ બને પાખડીઓ ગોઠવેલા પ્રપચ પ્રમાણે બનાવી ખટપટ ફક્ત એટલા માટેજ કરતા હતા, કે દરબારમા હાજર રહેવા સવનાઓ, તેને ખરેખરી સમજી શકે શગાદને આવી રીતે બદજમાન થયેનો જોગ, કાબુલ શાહે જવાબ દીધો:-

કંહુ શાહે કાબુલે નફરત કરી :
“અટલ છે તહારી હમાકત ભરી
સ્તમ સ્તમ કરી દમ ભરે,
મગર મુજ પાછલ તે ચમર ધરે ?
ભરે દમ ભારી તુ તોખમનો,
થવા ચાહે લાઇ તુ સ્તમનો
નથી તારી તોખમ નરીમાનથી,
બકે છે બકવા વિતા બ્યાનથી

કહા સામ ‘ને કાહ નરીમાન છે,
કહા ખાક ‘ને કાહ આસ્માન છે
બની બેઠો છે બલેજરનો પીસર,
નથી તે તો કરતો તુ પર નજર.
બલે તારો સ્તમ હોય સર્ફરાજ,
મગર છે હમારે તુ આધાર આજ
કરે છે તુ સ્તમ નામે ફેસાદ,
મગર તમ છો બેહુ ખુરા બહનેજાદ

પાખડી શગાદલુ કાબુલથી તરછોડ કરી સીસ્તાન તરફ નિકલી જવું.

કાબુલના પાદશાહના આવા સખુનો સાબરી પાખડી શગાદ છેકાઇ પડ્યો, અને તેની ઉપર ક્રોધાવમાન થઇ, દરબારમા સર્વેની રૂબરૂ ઘણીક તાનાખણીના સખુનો કેહી, તેને અપમાન કરી, પોતાના બાપ બલેજરને વન સિસ્તાન તરફ નિકલી ગયો. (7)

૧ માતાના પેટમાંથી એ ઈલ્લત લાગુ પડેલી છે

૨ પાદશાહોની પીઠ પાછલ ઉભો રહેતો ચમરીઅરદાર.

શગાદે જામુલ જઈ પોતાના બાપ જાલને તથા રૂસ્તમને લે લેરવા.

કાબુલ શાહની દરબારમા એવી રીતે ગાલ ગલોચ અને તુફાન કરી, શગાદ પોતાના બાપ જાલેજરને વતન સીસ્તાન તરફ નિકલી ગયો, અને ત્યાં જઈ પોતાના બાપ જાલેજરને મળ્યો.

જાલેજરે તેને પ્રીત અને વાહલથી વધાવી લીધો, અને શગાદને તેના બાપ રૂસ્તમને જઈને મક્કા તુરતજ દરમાસ કીધી. શગાદ તેજ વખતે તેકમતન રૂસ્તમ પાસ તેના મકાનમા ગયો રૂસ્તમે લાગી મુલ્તે પોતાના આ નાહના બાપને કાબુલથી પાછો ફરેલો જોઈ, ખુશી સાથ તેને બગલગીર કીધી, અને કાબુલના સમાચાર વિચેરતી ખમર પુછી પાખડી શગાદે રડમસ અને ચિન્તાતુર ચેહરે ફિતુરની બાજુ બેસવી શરૂ કીધી, “ના પુછ મને લાઈ મારી ખખર, હીલ માફ હરહી છે, ખસ્તા જીગર મે કાબુલ તજીને કીધી સફર, મલવા તુને હું થયો બેસખર રહ્યો તો હું કાબુલમે હલમલી, હવે મારે મનથી ગયું તે બલી ૭૫૦૦

મરો શાહે કાબુલ, જલો આગમા, મલી મારી ઇજજત કુલ ખાકમા હતો આજ તક તે ખરો મેહરખાન, હવે તેણે કીધું બરપા તુફાન અમીરો, ફલીરો, આલીવિકાર, જવાનો ને પીરો હતા નામદાર બની મસ્ત મહેપ્રીલે પીધને શરાબ, મને બાલિયો તે સુખન બહુ ખરાબ બાલ્યો શરાબે બની મસ્ત પુર: “હવે રૂસ્તમને ફકાહ હું પુર અફસોસ હવે આજ તક નહીં જોર, ગયો ફાવી તેથી તે સરજોર હવે તાબો-તાકત છે બહુ ભરી, સિતારો છે કાબુલનો મુશ્તરી હવે રૂસ્તમને નહિ હું ગણુ, જો આવે તે સામે લડીને હણુ છે જાબુલી રેહજન રૂસ્તમ પુરો, હું તેથી બહેતર હવે છું સુરો નથી મારી તોખમ તેથી કમી, રહ્યો છે સલામીની અઢર રમી

કહ્યું તે શુમાનીને મે વારવાર, નવો એક પ્રીતનો નાં તુ જગાડ બોલ્યો તે સુખપર કરીને પુકાર, નથી જાલનો તુ પીસર હકદાર હશે માત તારી જુરી બદકાર, હશે જાલેજરની બની તાબેદાર અરે કોણુ રૂસ્તમ ! અરે કોણુ જાલ ! જનમિયા છે જગમે બે બદખિસાલ જોઈ હાલ એવો ધરી મન ગમ, સિસ્તાન તરફ મે ધરિયા કદમ”

ઓ લાઈ ! અજલતુ બળ પ્રબલ છે.

નથી કીધી કોઈએ કજાએ વફાઈ, લાખો ગયા તેને હાથે મરાઈ. છુટા તે નથી જેણે કીધી ખુલાઈ, બચે કેમ રૂસ્તમ અજલથી લાઈ અજલથી ન છુટો ફરીફુન શાહ, બચે કેમ રૂસ્તમ જેવા સિપાહ અજલથી ન છુટો તુર ને સલમ, બચે કેમ અજલથી કહો રૂસ્તમ બચિયો અજલથી નહિ કંએકોબાદ, બચે કેમ કરી રૂસ્તમ નેકજાદ. અજલથી ન છુટો સોહરાબ વીર, બચે કેમ રૂસ્તમ જેવો ફલીર. ન છુટે અજલથી પેગમખર-પીર, ન છુટે અજલથી રોશન અમીર.

અદના 'ને આલા, ગની 'ને ગદા,
હિસે છે અજલને સરખા સદા
ગજળ છે અનહિઠ અજલ તારો રગ,
પલકમા કરે જેર શીરો પલગ
નથી મેહરો મહોખત તુ જમા કરી,
નથી રેહમ જરાખી જગરમા વસી.

અજલ પાસ આજેજ ખલકત તમામ,
પીરો-પેગ ખખર કિધા શુભનામ
ન દરવીશ, હાના, દાયમ રહ્યા,
અજલ સગ મલી સહુ હવા થઈ ગયા
અજલ પાસ રૂસ્તમ શુ છે ખિસાદ,
ફના અ તે ફાની, કરો રખ આદ

શગાદને રૂસ્તમે દિલાસો આપવો

પાખંડી શગાદે પોતાના બાપ રૂસ્તમ આગલ કાબુલના સાહ માટે જે કંઈ કહ્યું,
તે સધલુ તેણે કમનસીબે ખરૂં માની લીધું, અને તેના દુખની દાજ હાથે ધરી રૂસ્તમે
તેને જવાબ દીધો

“ હકિકત સુણી છુ હું ગમખાર,
અરે બાઈ. શગાદ ના કર વિચાર
કર દુર હીલથી તુ તારો ગમ,
શુ લીધો છે કાબુલપર તે જનમ
નહિ ફાવશે તે કરી અપમાન,
કરશ કુલ કાબુલને હું વેરાન
અચે મારે હાથે નહિ જાનથી,
લેઉ તારો ખદલો ખેંધમાનથી

છુપે આખ હીરાનુ નહી રાતથી,
નથી થાતી નેકી કમખતથી
કપટથી ભરેલો છે તે શાહ,
હવે તેને આપુ નહિ હું પનાહ
નહિ ગુણ મરહીનો જેમા જરા,
નહિ રાખી આખોમે શર્મે-હયા
જશે મારૂં લશ્કર કુલ સર્ફરાજ,
સલામત રાખશ નહી બેલેહાજ ”

રૂસ્તમે કાબુલ ઉપર ચહુડાઈ કરવાનો હુકમ કરવો, અને
શગાદે નવો ફરેખ રમવો

રૂસ્તમે લશ્કરને કીધો હુકમ,
ધરો તમ કાબુલ તરફ સૌ કદમ
બેંધ રગ ખાળનો તેજ ઉપર,
શગાદને મન પડી ખહુ ફિકર
અગર રૂસ્તમ બે ધસી એમ જશે,
તો બેશક કાબુલ ફસી એમ જશે
કહ્યુ એમ શગાદે કુમલાવી મુખ.
“ હર કામ કરવુ સમે બેંધ રૂખ.
લખી મોકલુ બે કાબુલ વિગત,
કે આવે છે રૂસ્તમ કરવા લડત

બુલે એશ આરાંમ, અને રાગ રગ,
ઉડે હોશ કાબુલ મિસલે પતમ.
તુ સામે તે શુ લડે કમખત,
નથી કાંઈ લશ્કરની રીતલાત
લડીને તુ નાહક થશે ખદનામ,
ડરપોક છે તે નથી કાંઈ હામ
શરાખી મન માહે શરમાઇને,
લરજતો હશે ફીલ લરખાઇને.
કદાચ આવતા કોઈ હશે અહેલેકાર,
આહથે તે માપી ખની ખારખર ”

શગાદના ફરેખથી રૂસ્તમે પોતાના વિચારને ફેરવવા

જેઓ બધા હોય છે, તેઓ હ મેશા ખીખચોનેખી પોતાના જવાજ બધા સમજે છે
શગાદના આરા ફિતુરી સખુતો સાબલી જેહા પેહલવાન રૂસ્તમ પોતાના બાપ શગાદના
બધા ખવાસ અને ઉદાર દીનની પોતાના મનમા તારીફ કરી સમજવા લાગ્યો કે “તે
કેવા ઉદાર દીનનો, અને કીના કપટની લાગણી વગરનો છે, અને લડાઇના મેદાનમા

નાહકનાં લોહી રેડાતાં અટકાવવા તતપર છે ” એવો ખિયાલ આવતાજ રસ્તમે શગાદને કહ્યું કે—

કહ્યું રસ્તમે “ લાઇ મારા લલા, | દિસે રાસ્ત તારી હરેક ચુકતાર,
કરે ફર ચઝદાન તારી બલા | જરૂર નથી કાઇ લશ્કર-હજાર.

ખિરાદર જવારેહ ‘ને સો એક સવાર,
લઇ સગ જાઉં છું કાણુલ દવાર.”

આ ઠરાવ ઉપર આવતાં રસ્તમે ધણેવાર લાગ્યો નહીં તેણે કાણુલ ઉપર એક મોટી ફોજ મોકલી ચઢાઇ લેઇ જવાનું કામ, શગાદના વિચાર પ્રમાણે નકામું લાગ્યું રસ્તમે પોતાના લડાયક પેહલવાનોના એક નાહના રસાલાને તઇયાર થવાનો હુકમ કીધો, અને પોતાના લાઇ જવારેહને સાથે લેઇ તે કાણુલ જવા નિકળ્યો.

કાણુલના પાદશાહે રસ્તમે દગલબાજીથી ફસાવવા માટે તૈયારી કરવી

પણ પાખડી શગાદ જ્યારે સિસ્તાનમા પોતાના લાઇને ફસાવવા માટે આવું પાખડ કરતો હતો, ત્યારે કાણુલનો પાદશાહ રસ્તમે ફસાવવા માટે, શગાદે કરેલી સૂચના પ્રમાણે મોઠવણ કરતો હતો

ગયો જ્યારે શગાદ જાણુલમા,
સાલલ અને છે શુ કાણુલમા.

૭૬૦૦

લઇ સાથ વિસ્વાસુ લશ્કર સવાર,
ગયો શાહ કાણુલ શેહરની બહાર
શેહરથી હવે એક જ ગલ ફર,
લરેલુ હવે તે શિકારોથી પુર
કરી ખુબ તહેકીક કિધી અટકલ,
થશે એ જગો કામ તેણે સફલ
કહ્યું કે: “ ખણો ગારની એ હાર,
એક એકથી છુટી ખણો દસ બાર
બરાબર માપી ખણુને એ ગાર,
કે રસ્તમ જેવા સમઇ જાય બાર
ઉડાઇને કરને એવો સુમાર,
કે નિકલી શકે નહિ કુહી બહાર
ઉડાઇ ‘ને પોહોલાઇ કરને દુપટ,
કરે નહિ કુદાવી જવાની હિમત
મખાદા અજલની ઘડી જો ફરે,
નહી એક ખાડાની અંદર પડે
તો છુટે ખિજમાથી હરગેજ નહી,
પડશે ત્રીજમા જરૂર તે જઇ
અગર મેહુર જો મોત તે પર કરે,
ત્રીજા ગારમા જો નહિ તે પડે.

ચુકે જો ચોઠો અગર હોય કરમ,
જરૂરત ખિજમાં ફસે રસ્તમ
ચલકતા લાલાઓ ખાડે જડી,
અણીદાર નોકોને ઉપર કરી.
ઉભી ‘ને આડી જડી તલવાર,
રચી ખુબ જગેજગ તીરોની હાર.
કિધા ગારને બધ તહખીરે ખાસ,
ઉપર નાખી મટ્ટી, પછી નાખી ઘાસ
જમીનને બનાવી કિધી એકસાન,
પડી નહી માલમ કોઇને નિશાન
પડે જો અગર કોઇ એ ગારમા,
અને તેની કિયામત પલવારમા.

* * *

જમાનાની બાજીનો જો વુ ચિતાર,
કરે શુ શુ શગાદ હવે બઢકાર
કિધુ કામ દુનિયામે એવું અરાબ,
જમાનાની લિયાનત પડી બેહીસાબ.
રસ્તમણ કાણુલ તરફ જવા નિકલણું,
અને શગાદણ કાણુલ તરફ જાસુસને
રવાના કરણું.

ફડ નામ રખણુ ધરીને જખાંન,
નિકલીયો સફરપર જેહાપેહલવાન.

શગાદ સાથે નિકલીયો ખહાર, “આવે છે રૂસ્તમ લશ્કર વના,
થયો રક્ષ ઉપર રૂસ્તમ સવાર નથી સાથ પલટન સિપાહો ઘણા
લઇને સવાર એકસો સગમા, ખખરદાર રહેજે તુ હુશિયાર,
જવારેહખી સામેલ થયો રગમા કરી ફન્દ ચાહજે માપી હખર
પુગાડી શગાદે કાણુલ ખખર, જજે સામે લેવા સરહદ ઉપર,
રવાના કિધો એક જસુસ નફર ચાહજે તુ માપી ઝુકાવી સર”

શાહે કાણુલે રૂસ્તમ પાસે માફ માગવી

રૂસ્તમ અને તેના બાઇ જવારેહ પોતાના માનીતા પેહલવાનોના અનેલા એક રસાલા સાથ, ખુદાનુ નામ યાદ કરી કાણુન તરફની મજલે જવા નિકલ્યા, અને એ રસાલામા શગાદખી સામેલ થાઇ, રૂસ્તમ સાથ ખુશ ગુફતગુ કરતો ગહ માપવા લાગ્યો. પણ જાણુલથી નિકલવા આગમજ શગાદે એક વિસ્વાસુ જસુસને પોતાના સચ્ચરા કાણુલના પાદશાહ પાસે નામુ આપી રવાના કીધો. શગાદને આ જસુસ વિગલી વેગે કાણુલ જઇ પુગ્યો, અને રૂસ્તમ કાણુલની સરહદ ઉપર પોતાના રસાલા સાથ જઇ પુગે, તે આગમજ. રૂસ્તમના નિકલવાની ખખર તેણે શાહે કાણુલને પુગાડી, શગાદનો પેગામ જણાવ્યો. આ ખખર મલતાજ કાણુલનો પાદશાહ પોતાના વજીર અને રસાલા સાથ રૂસ્તમને એસ્તક્યાલ લેવા ઉતાવળે બહાર પડ્યો. સરહદ ઉપર આવી પુગતાજ રૂસ્તમના રસાલા ઉપર તેની નજર પડી, અને જોહા પેહલવાન રૂસ્તમને બેતાજ, કાણુલનો પાદશાહ પોતાના ઘોડા ઉપરથી તુરતજ ઉતરી પડી, પોતાના તમામ રસાલા સાથ પાઉ પીયાદો તેને મલવા આગલ વધ્યો.

રૂસ્તમ પાસે જઇ પુગતાજ તે કાણુલીએ પોતાના કિતુર ચાણુ કીધા તેણે પોતાના માથા ઉપરની પાઘડી કાઢી નાખી, જમીન ઉપર રૂસ્તમના કદમ આગલ મુકી, અને રડતી આંખે ગુફુ ઉપર પડી, બન્ને હાથો જોડી ઉચા કરી રૂસ્તમ આગલ પોતાનું માથું નમાવી, શગાદ સાથે ચલાવેલી ચાલ માટે મારી ચાહવા લાગ્યો. તેણે પોતાની તરફથી બેલાતા અરજ કીધી કે “શરાબની ઝુમમા મારાથી જેમી કાઇ અપમાન શગાદને તથા સામે સવારવાયાઓને થયું હોય, તે માટે હું પરીમાન થઇ મારી માથું છું”

ઉદાર દીલના રૂસ્તમે શાહે કાણુલને ઘણી તકલીફ આપી નહી, અને તેની મારી તેજ વખતે મજુર કીધી, અને તેનો જે મરતબો હતો, તેના કરતા જીયાદા મરતબો વધારી તેને સફરાજ કીધો. બાદઝ કાણુલની સરહદ ઉપર આવેલી નદીને કિનારે, એક દિલખુશ લિલોતરીવાલી જગ્યાએ રૂસ્તમે પોતાના રસાલા સાથ પડાવ નાખ્યો. શાહે કાણુલે રૂસ્તમની દરેક રીતે પરીણાગત કરવા માડી ખાનપાન અને ગાનતાનની મીજ કસ દમ-અ-દમ મલી રહી, અને એ રીતે રૂસ્તમ ત્યા પડાવ નાખી પડ્યો.

કિધી રૂસ્તમે ત્યા જગો એક પસદ, રસાલાની સાથે કીધું મૂકાંમ,
અનાવી જશનગાહ મિસલે ચમન કિધી શાહે કાણુલે ખુબ હુમધામ
હતી ત્યા લિલોતરી ખીશિયાર, ભરી એક મહેપ્રીલ ખુશ દીલખહાર,
ઝાડો ને ઝાડી ફીસતા અપાર નાચી રહી ફર તરફ ચુલનાર.

બેસુલ તખત એક ઝરીન ઝરનીગાર,
તે પર બેઠો સામેસવાર
મચી મીજલસમે અજબ ગુલતાન,
ચાલી રહ્યું ખુબ ત્યા ખાન પાન.
રહ્યા દોરે દોરો કંઈ નહિ સુમાર,
ખિલી રહી ખુશાલી મિસલે બહાર

રૂસ્તમને કુસલાવી દગાની

શરૂઆત કરવી

ખિલી તોરથી એક દીન ખામદાદ,
બેઠ રૂસ્તમને અતી દીલશાદ
કહ્યું કાણલે રૂસ્તમને નમી:
“થલે તારી નાણુદ રબ્બે-ગમી
અગર હોય ખાએશ શીકારની,
ખીદમતમા છુ સાદારની
ખિલી છે કાણલે મોસમ બહાર,
આખોને આપે છે ઠંડક ચિતાર
છે હિયા પહાડો ‘ને ઝાડોનું વન,
શિકારોનું છે તે અજાયબ વતન
જગેજગ ઝાડોની લાગી છે હાર,
પછવાડે પાહાડોનું બાણે બજાર
ઉભા તોરથી છે મગરૂર બની,
ગણેલા શકાતા ન કોઈથી ગણી
ખીણા ‘ને ખાહી દીસે રગીન
કરો જ્યા નજર ત્યાં લીલી જમીન
ઝરાઓ ઝરે નિરમલ પાહાડે પાહાડ,
સરપ સમ હોડે વહી ફાટ ફાટ
ગોખર ‘ને સાખર અને સિહરાજ,
વરૂઓ ને વાધો કરે છે નાજ
હુકમ હે મને તો કરે કારોબાર,
રહું સાથ તારી હું ખિદમતગાર
હકિકત સુણી રાહ રૂસ્તમ થયો,
સરપર સવાર આવીને જમ થયો.
હોય જયારે સરપર લમતી અજલ,
છતી બાહોશીએ ગુમાવે અકલ
કળ બેઠી સરપર રૂસ્તમ ચહડી,
સમજ નહિ દગાની તેને પડી.

કળ કહેર લારી, ખલક કુલ જેર,
પલકમા હલક બધ, માહી ‘ને ચેર.
કળની ગરદીશ કાલીલ કહેર,
બને મસ્ત મચ્છર, મચ્છરથી જેર (9)
જેહાં પેહલવાંન રૂસ્તમનું કાબુલના
જ ગલોમા શેકાર કરવા નિકલવું.

ખુશી થાયો રૂસ્તમ શીકારે જવા,
કહ્યું કે “કરીશુ શિકારો નવા

૭૭૦૦

સવારો સને સર્વ શસ્ત્રો સિતાબ,
જીવો નાલ ઘોડાની, નાખો રિકાબ.
સજ સાજ ઉભા કુલ ગરતીખાંન,
નિકલયો બહાર રૂસ્તમ. પેહલવાન.
ખાધી લિધા પીઠપર તીર કમાન,
નિકલિયો બહાર રૂસ્તમ પેહલવાન
બદન પર નં લિધું બખ્તેબયાંન,
નિકલિયો બહાર રૂસ્તમ પેહલવાન
લિધી નહિ શમશીર, ગુરજ ગાવેયાન,
નિકલિયો બહાર રૂસ્તમ પેહલવાંન.
નિકલિયો શિકારે બની ખુશ મસ્ત,
થતો‘તો હસ્તીનો ખુરશદ અસ્ત
અરેરે! ઓ રૂસ્તમ કહા જાય છે,
બે મોત તારૂ પુઠે ધાય છે
અરેરે! ઓ પેહલવાન ધરાનના,
નથી જાણતો રગ આસ્માનના.
છલગ મારી રક્ષપર થયો તે સવાર,
હતો તેની હરતીનો દીન ચાદગાર.
ઉભો આવી શગાદ બનીને સવાર,
નમીને ઉભો તે ખુરો નાબકાર.
જવારેહુખી આવ્યો બનીને મગન,
શરૂ કુચ કીધી બિયાબાન વન.

કાબુલના બીયાબાંનમા ખોદલા

ખાડામા રૂસ્તમનું તેના રક્ષ

સાથ પડ્યું.

લયાનક લાયકર હવું તે વેરાન,
શિકારોનું બેશક હવું તે મકાન.

હતા મસ્ત ગુર્ખર, અતી વુઢ તાન,
શિકારીઓ જોતાજ ભુલીયા ભાન
ભડકીને ભાગા કરી દોડધામ,
લાગ્યા પુઠે સહુ સવારો તમામ
ગયા કેાધ આગલ, ગયા કેાધ આમ,
દિધી સહુએ ઘોડાને સોપી લગામ
વિખરાઈ ગયા સહુ સિપાહો સવાર,
ઉભો રૂસ્તમ જોઈ વનનેા યહાર
કળા આવી સામે લટકતી લફંગ,
ઉભી ગેલ કરતી થવા હમસંગ
રખસ રૂસ્તમે છોડીયો વન ભણી,
રાખ્યા હતા જ્યા ખાડા ખણી.
રખસ દોડીયો ખુબ કરતો મરોર,
ધુલગુ ધુલાડુ, થયુ ઘ ઘોર
ચરદા પરદા 'ને વનના પતી,
ડરીને ગયા સહુ. યાજી હટી
એકાએક રખસ દોડતો થાયો ઠમ,
અટકીને આગલ ન ભરીયુ કંઠમ.
નવી ધુલનેા વાસ તેને ગયો.
આગલ વધતો તે અટકી રહ્યો
કુદી કંઠમથી જમીન કીધી ચાક,
પુકારી ગજબથી અજબ થાઈ ખાક
રખસની જોઈ આવી હઠ હઠ યહાર.
કહ્યુ રૂસ્તમે એમ કરી ખુબ પ્યાર
“કાય રે કાય, ઓ વહાલા રખસ,
કરે આજ વુ કેમ હુજત અખસ
અટકી ઉભો કેમ થઈને વુ ડંગ,
કેમ પાણી પાણી થયુ તારૂ અંગ
નથી કેમ કહેતો મને તારી વાત,
નથી દોડતો કેમ મને લેઈ સાથ
એ તારી હુજત નવી છે ખરાખ,
નથી કેમ દેતો મને વુ જવાખ”^૧
ઘણી કહે રક્ષને રૂસ્તમ,
પણ ભરયુ ન રક્ષે આગલ કંઠમ

કરી વાહલ ઠોકી છાતી 'ને ચાલ,
પસવારી હાથોએ આખો 'ને ગાલ
કહ્યુ: “દોડ હવે ચાલ થા હુશિયાર,
કહુ કેટલુ હુ વુને વારવાર
નહી ચાલશે તારી એ સરકશી,
પુરી કર મજલ આગલ ધસી.”
મગર એકબી ચાલિયો નહિ કંઠમ,
થયો લાલ ગુસ્સાથી રૂસ્તમ ગરમ
મારીને ચાલુક કહ્યુ તેને એમ:
“નથી છોડતો તારી હુજત કેમ”
પડતાજ ચાલુક થયો હુશિયાર,
ખ ખારી હટીયો તે પાછલ લગાર
ધરી ધુન મનમા યનિયો ગરમ,
પવન સમ દોડયો લઈ રૂસ્તમ.
રખસની ઝડપનેા રહ્યો નહિ સુમાર,
મગર એઠો રૂસ્તમ યની ઓસ્તવાર
પુગ્યો દોડતો ગારના સુખપર,
છલગ મારી કુદીયો હવામે અધર.
પિયગ સમ છલગે કુદી એકંઠમ,
કુદાવી ગયો ગાર લઈ રૂસ્તમ
ગજબથી ભરી તેની દુસરજત હતી,
જમીન માહે તેની કિયામત હતી.
ચરખની ચલન પર લિયાનત હતી,
જમીનમે રચેલી ટુરખત હતી
સુરવત મોતે ન કીધી કરી,
અજલ આવી એકંઠમ ઉભી હસી.
કુદાવી ગયો ગાર રખસ એકંઠમ,
મગર રહી ગયા એ પાછલ કંઠમ
રખસના વજનથી જમીન ગઈ ધસી,
તફડતાં તફડતા ગયો તે ફસી.
પડી મોતની સુરતી ત્યા નજર,
ટુરત તે થયો હીલથી બેસબર
ગજબ જોઈ રૂસ્તમે કીધો પુકાર
“ખખરદાર, ખખરદાર, ખખરદાર ચાર”

૧. પોતાના માનીતા ઘોડાની સાથ તેના માલિકે એમ વાન કરવાના ઘણાક
દાખલા મળેજી તેમજ હિન્દુ કથાઓમાંથી મળી આવે છે

લરજીયો. રૂસ્તમ જોઈ ચુપ્ત ગાર, |
રખસને કહ્યું કે “ખખરદાર ચાર
ખત ગ હીલ ના થા, ધર હીલ ઉમગ,
હુશિયાર થઈ માર મોટી ફલગ
ફલગ મારવાની ન હિકમત મલી,
જતો હર ઘડી ગાર તેને ગલી
રખસ થાયો કમજોર, હિમત ઘટી,
રૂઠાતી ગઈ રક્ષ હમની ગતી
કરી જોર મારી છેલ્લી ફલગ,
પડ્યો ગારમા લઈ રૂસ્તમ સગ
૭૮૦૦

(10)

* * *
અફસોસ! અફસોસ! અરે હાય હાય !
જત આયો રૂસ્તમ તારો શુ આય
અફસોસ! અફસોસ! અરે હાય હાય!
પડી ગારમા રૂસ્તમ પેચ ખાય
કિધા જોર જોજો મારીને લાખ,
પડ્યો આજ પટકંઈ દગાથી ખાક
રખસ સાથ રૂસ્તમ પડ્યો ગારમા,
પુકારો કરે શોર અધારમા.
દગાનો થઈ ભોગ કીધો પુકાર,
લાલાઓ ભોકઈ ગયા આરખાર
નેજાની નોકે વિધાયુ શરીર,
ખદનમાથી ખીશિયાર વહેતુ રૂધીર
કાતીલ જખમથી ખદન ચાકચાક,
કળ જોઈ કિધો ચાદ ચઝદાન પાક

શાહે કાબુલનુ ગાર આગલ આવી અજાણ્યો થવાનુ ડોલ ધાલવુ, અને
હિન્દી હકીમોને જખમના ઇલાજ માટે બોલાવવા મુચવવુ.

આવી રીતના નફ્ટાઈ ભરેલા સખુનો ગારના મોહોડા ઉપર ઉભો રહી નાખક
શગાઢ રૂસ્તમને સબલાવતો હતો, તેવામા કાબુલનો પાદશાહ, જે દુર એક ઝાડને
આઠ ઉભો રહી, રૂસ્તમ ગારમા કેવી રીતે પડે છે તે જોતો હતો, તે અજાણ્યો
ખના, ગાર આગલ આવી લાગ્યો રૂસ્તમને ગારમા પડેલો જોઈ, કાબુલનો શાહ ગારની
અદર નજર કરી રૂસ્તમની ખુવારીભરી હાલત જોઈ અચ્ચળ થવાના દોષ કરી
આખોમા પાણી લાવી બોલ્યો કે “આ જોહાનને જીતનાર, અને તાજના
ખક્ષનાર રૂસ્તમ, આ શોકારના મયદાનમા તુ નેહુએ શુ થયું ! તુને આવી રીતે જખમી થયેલો
જોઈ મારી આખો લોહીના આસુ વરસાવે છે આ રૂસ્તમ, હુ તારા જખમના ઇલાજ
કરાવવા હિન્દી હકીમોને બોલાવુ છુ, કે જેથી તારા જખમનો તે લોક ઇલાજ કરે.

દગાનો લરમ ફલ થયો આશકાર,
જાહેર પલકમા થયો ઇસારાર
ધરી રૂસ્તમે હામ જોયુ ઉપર,
પડી તેની શગાઢ ઉપર નજર
સમજી ગયો રૂસ્તમ પેહલવાન,
દગાથી લિધો છે શગાઢે જાન
જોઈ તેને રૂસ્તમે કીધો પુકાર
“અરેરે ઓ ચડાલ, સુમ, નાખકાર
દગાથી લિધો છે તુએ મારો જાન,
મને મારી જાણલ દીધુ વેશન
ખની લાઈ ખનિયો કસઈ બેશરમ,
શુ આ તારી મહોખત ને આ ધરમ
સહે ખદો ખદાના લાખો સુખન,
મગર સહેસે હરગેજ ન ચર્ખે કહન”(11)
ગારને માથેથી રૂસ્તમને તાનાખણીના
સખુનો શગાઢ કેહવા

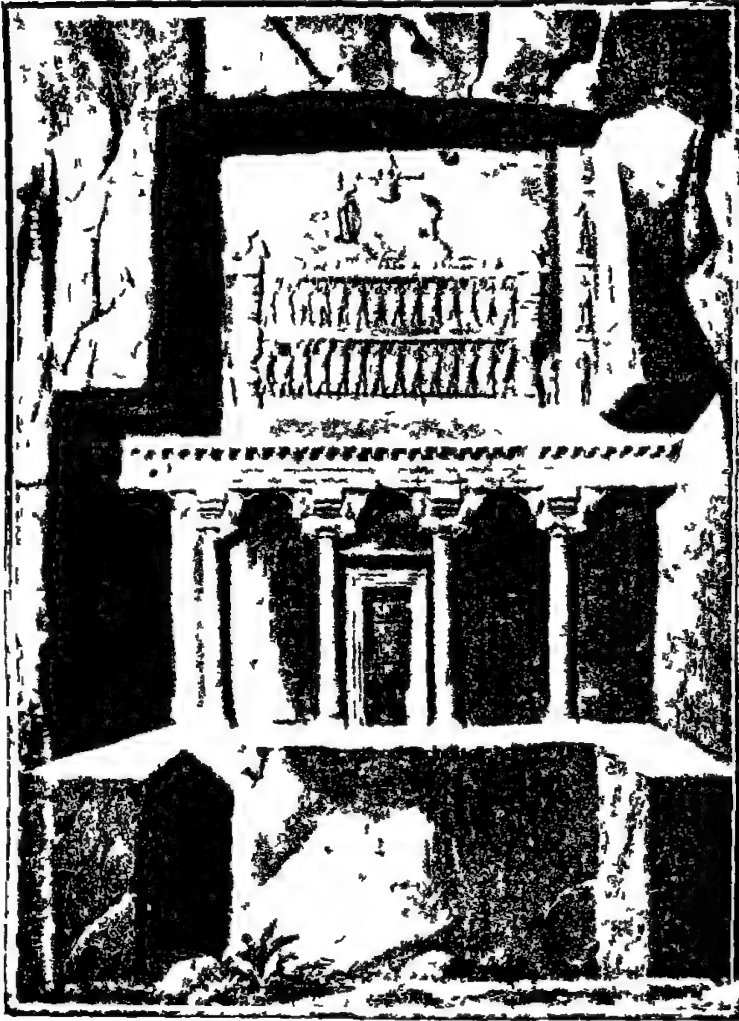
શગાઢ બોલ્યો ઉપરથી હસી
“ગઈ તારી રૂસ્તમ કહા સરકશી
લડીને કિધી તુએ દુનિયા ખરાખ,
કિધી ખુનરેજી તુએ બેહિસાખ
હવે વખત તારો થયો છે ખતમ,
સમજ કે લિધો તો નહિ તે જનમ.
નથી એ સજ થઈ ઇનસાનથી,
મગર છે સજ એ આસમાનથી

સ્તમે ગારમાંથી જવાખ દેવો.
 “અરે ઓઢગલખાજ, ઢગાખોર લખાડ,
 પડોં તમ બેહુ પર ખુદાનો માર
 અરે ખઢગોહર આ કિધુ તુએ કાંમ,
 કિધો સ્તમનો કિસો તમામ
 ચુગલખોર, ચડાલ, ઓ બેહયા,
 ઢગાથી કિધો તુએ સ્તમ તખાહા
 લહુ તનથી જરી મિસલ આખે-નીલ,
 હિસે રગ ફુનિયા અધારો કીલ
 હકીમો શુ આવીને કરશે ઇલાજ,
 ઉભુ મોત માફ ખની મસ્તનાજ
 મગર ધ્યાન ધર તુ ઓ ખઢેખુદા,
 ફના ફાનીમા છે ગની કે ગઢા
 એક રોજ તારીખી કિયામત થશે,
 જગતની તુજપર લિયાનત થશે
 જમશેદ જેવો કતલ થઈ ગયો,
 ફરીફુન, કોખાહખી નહી રહ્યો.
 તો શુ છે અજલ પાસ સ્તમ મજલ,
 એક રોજ તારોખી છે એજ હાલ
 ખઢઅદેશ હતો ખુરો અફસિયાખ,
 ઓછો હતો નહી તેનો રૂખાખ
 કતલ તેખી થાયો ખુશફને હાથ,
 ફના થાયો અ તે તે ખઢશિફાત
 રહ્યો નહિ શિયાવલ અશો નેક નર,
 તો કેમ રેહશે કાયમ તુ ખઢગોહર
 ઢગાથી જવશ આ જગે હુ મરી,
 મગર તુ રહેશે નહિ ઠીર ઠરી
 ફરામજ બેટો છે લખ્તેજગર,
 નિકલશે ખાધી કિનામે કમર
 અમર નામ કયાંનીલુ વહાલુ થશે,
 સુખ તારૂ ફુનિયામે કાલુ થશે”(14)

મરવા આગમય સ્તમે પોતાના
 દુશમનો ઉપર વેર લેલુ
 બેધ ગાર પર બે પક્ષીદ જમને,
 ચહડયુ બેમ એકદમ સ્તમને.

અમકિયો કિનાનો, અતી ઝમઝમાટ,
 ઘડયો અત વખ્તે ખનેનો ઘાટ
 કહ્યુ સ્તમે એકદમ કરગરી
 “હવે એક અરજ છે સાલલ જરી
 અટકિયો છે દમ આવી મારે ગળે,
 અફસોસ, હિયાં મારૂ ના કોઇ મળે
 હવે મોતથી હુ થયો છુ તખાહા,
 થશે આ જગો માહરી ફખમગાહ
 કેરુ છુ તુને હુ અરજ એક ખાસ,
 રહેવા તુ દેજે દ્યા મારી લાસ
 મગર છે મનમા મને એક આસ,
 કેરે લાસનો નહી વરૂ વાલ નાશ
 મને બે તુ આપે એક તીર કમાન,
 ફર રાખુ તનથી વનના હેવાન
 પડયો છુ કજના સિહા ગારમા,
 મરશ આ જગે હુ પળ વારમા”
 શગાદ સ્તમની અરજ કયુલ કરી,
 તીર કમાન ગારમા નાખલુ
 શગાદ મલકઈ થયો શાહમાન.
 હસી કહાડી બે તેને તીરો-કમાન
 ઉપરથી ફે ફી તે સ્તમ ઉપર,
 બેતો ઉભો ખીલકલ બેફિકર.
 દરદથી ફુખી બહુ હતો સ્તમ,
 ઘડીલર લુલી ગયો મોત ગમ
 લઈ હાથમા બેહુ તીર બે કમાન,
 ચહડાવી તીરને ટાંકી નિશાન
 બેધ તીર સ્તમતણુ હાથમા,
 શગાદ પડિયો ગલરાટમા
 હવે ગારના સુખપર એક ઝાડ,
 છુપાયો ડરી તેને ઓઠે શગાદ
 અત ગ સ્તમની બેધ સ્તમી,
 ધસકથી રહ્યો તે અતી ધમધમી
 ૭૬૦૦
 ટુરત ઢોડી નાઠો કાલુલ શાહ,
 લિધી તેનેખી ઝાડ પાછલ પનાહ
 ઉભા ઝાડ પાછલ બે અહેરેમન,
 સમજ્યા સલામત છે બેહુ જન.

इस्तमनुं इअनुं

એક દિન છે બહુ પુશ બખ્તીનો,
એક દિન છે મોતની મસ્તીનો
પડ્યો ખાકમાં થઇ જમાનાથી જેર,
ડરતા'તા જેથી હાથી 'ને શેર.

રૂસ્તમે પોતાના દુશમન ઉપર મરતી
વખતે વેર લેવું

ઉપર દુશમન બે કાલા હતા,
નિચે રૂસ્તમ તન લાલા હતા
ઉપર દુશમન બે હતા નાખકાર,
નિચે રૂસ્તમ મોતથી ખારજાર.
કરી જોર રૂસ્તમે ટાંકી નિશાન,
ધરી હાથમા તીર ખેચી કમાન
છુટી તીર સનનન કરતો અવાજ,
ગયો ગારમાથી મિસલ એક બાજ
હતો તીર ઝેરી અતી ધારદાર,
થયું કામ રૂસ્તમનું ચાદગાર
દરખત તીરથી વિધાઇ ગયું,
શગાદનું તન સિવાઇ ગયું

કહ્યું એમ શગાદે મારીને હાથ:
“જખમ છાતીમા તીરનો ના ખમાય
દગાનો બદલો કિધો મે હુસુલ,
દગાનો છે બદલો સદા ખાકો ધુલ
લઇ જાન તારો પથેમા થયો,
ના હું રહ્યો હિયા, ના તું રહ્યો.
કળા કહેર આવી ગજબ મસ્તીમા,
બદલઇ ખુશાલી ખરગશ્તીમા
હવા થાઇ હસ્તી મહારી ખતમ,
ખતા કરજે તું દરગુજર રૂસ્તમ” (15)

જેહાં પેહલવાન રૂસ્તમે મરતી
વખતે કડેલી છેદલી બઢગી

શગાદ થયો પેચ ખાઇ ખતમ,
ગયું રૂંડ તેણું મુદકે-અઢમ
જોઇ હાલ બોલ્યો રૂસ્તમ દલીર:
“હવે મારો ચઝદાન થા દસ્તગીર
ઉમર મે ગુજારી સીતાયશ કરી,
હવે કર રૂસ્તમની રહેબરી
ગુજારી મે જી હગી તુજથી ડરી,
ગુનાહ માફ કરજે કહું કરગરી
તવાના ઓ દાના કિધી તું એ મેહેર,
મે મારીને દુશમન લિધું માફ વેર.”

અગર જોર આ વખત હેતે ન તું,
દગાખોરનો જાન લેતે ન હું
અગર હાથ મારો તું ધરતે નહી,
કદીખી ખુશીમા હું મરતે નહી
નજર સામે આવી ઉભી છે અજલ,
કિધા દુખ મારા તું એ સફલ
કિધી દીન દીલથી મે તારી હુસુલ,
કિધો તારો પયગ ખખર મે કથુલ
હવે કર ખતમ મારી હસ્તીને તું,
કે પાસુ તૂથી મારી ચુકતીને હું
મે ચાહિ છે ચઝદાં પરસ્તી તમામ,
ખતમ કર હવે મારી હસ્તીનું કામ.
કે આવી ખડો રહું તું ‘રૂ-ખ-રૂ,
મિનોઇમે રૂસ્તમ રહે સુખ રૂ”

કિધી રૂસ્તમે એટલી બઢગી,
થઇ તેજ વખતે ખતમ જી હગી.
રસમ છે ગર્દિશની પુર ફેદ,
ઘડીમા ખુશી, ઘડીમા ગઝદ
એક દિન છે બહુ ખુશ બખતીનો,
એક દિન છે મોતની મસ્તીનો.
પડયો ખાકમા થઇ જમાનાથી જોર,
ડરતા તા જોથી હાથી ‘ને શેર
પડી એક રોજે જુરી સહવાર,
ઉઠ્યા ઘરઘરથી માહેતમ પૂકાર
રડે કુલ જાણલ ખસ્તાજીખર,
રડે કુલ ધરાન શામેસહર.

રૂસ્તમના મોત ઉપર જાલેજરનો

વિલાપ.

રડે જલ ગમથી કુટી છાતીને,
સુણી હાથ ધુ જી જમીન ફાટીને.
“હાય ઓ રૂસ્તમ, પિસર સફરાજ,
હાય ઓ ધરાંનના ગર્દનફરાજ.
હાય ઓ જાણલના મર્જખાન,
હાય ઓ ધરાંનના પેહલવાન.
હાય ઓ જગી પિસર નામદાર,
હાય ઓ ચેરાગે સામેસવાર.

દિપકે કુલના તુ થયો આજ અસ્ત, | જગત જતી તુ એ દુશ્મન હણી,
મૂવો પર વતનમા પામીને કષ્ટ | વમલમા તૂ ફસિયો ગાફેલ જની
ગયો પુર ઉમ ગે તુ ભાઈ સ ગ, | થઈ આજ ઝોલાઈ મારી ખતમ,
હતો નહી ખખર તે કસાઈનો ર ગ | પડ્યો મારી ઉપર ગયેખી સિતમ
હતો કાલનો દીન ખુશખખતીનો,
છે આજનો દીન અરગસ્તીનો ”

રૂસ્તમના ભાઈ જવારેહ અને શાહે કાબુલનુ સેવટ.

ખીજા હાથ ઉપર રૂસ્તમનો ભાગ જવારેહ શીકાર કરતા અચ્ચુચ ખોડેલા ગારવાલી જગ્યાએ આવી લાગ્યો, અને તે ઘોડા સાથે ગારમા પડ્યો કાબુલનો પાદશાહ, પોતાના જમાઈ શગાદને ઝાડની સાથે તીરથી વિધાઈ ગયેલો જોઈ ગભરાઈને મારેલો ધાસ્તી ખાઈ નાહસી ગયો રૂસ્તમના રસાવેદારો આ હેખતનાક બનાવથી માહેતમમા પડ્યા.

આ માહેતમખરી ખાનાખરાખીની ખખર એક પેહલવાને પવન વેગે જઈ જાબુલમા જાહેર કીધી .

જાહેર અને તેનું કુટુંબ એ ખખર જાણી માહેતમમા પડ્યું રૂસ્તમનો દીકરો ફરામઝ પોતાના બાપના કીનામા એકદમ કાબુલ ઉપર લશ્કર લઈ ધસી ગયો, અને રૂસ્તમના કીનામા શાહે કાબુલને જીવતો પકડી મારી નાખ્યો, અને શગાદ જે ઝાડ સાથે રૂસ્તમના તીરે વિધાઈ ગયો હતો, તે ઝાડ સાથે તેને આગ લગાડી દઈ, પોતાના બાપ રૂસ્તમનું વેર લીધું

ત્યાર બાદ જે ખાડામા રૂસ્તમ અને જવારેહ પડ્યા હતા, તેમાથી ફરામઝે તેમની તેમજ રૂસ્તમ અને જવારેહના નામીયા રક્ષતી લાસોને પથુ બાહાર કાઢી, અને બારી ઇલાજતથી તેમના તન અને જખમને સફા કરી, તેમને જાબુલ લેઈ જઈ દખ્ખે નશીન કીધા

અને એ રીતે ઇરાનના પેહલવાન રૂસ્તમના મોતનો કિરસો તમામ થાય છે (16)

હુખામની વશ.

રાણી હોમાય. ૧-૨

શાહ બેહમન હોમાય સાથે નેકા કરવા.
જખાપર ધરી રખનુ નેકનામ,
પનાહ માગી તેની ચિતાડ કલાંમ
હતો એક બેહમનનો એવો પિસર,
કંઠમા કંઠાવર, ખડો જોરવર
અજબ રૂપ તેનું તુર અફસાન હવું,
સખકવું સહનામ સાસાન હવું
હતી એક અકલમ હ, કનીજ ગુલનાર,
ખાહોશ, હું નરમ હ, રોશન દિવાર.
પતીવ્રત પુરી હતી પાક બન,
હતી તે બેહમનને મન પસંદ
રૂપે રૂપાલી હતી ચેહરેબાદ,
ફિઝી શાદી તે સગ પામ્યો મુરાદ
એ શાદીથી બહમન થયો શાહમાન,
નિસહિન હુરીપર ફિઝા દિલજાન
હોમાય દિલઅકબ હમેલદાર થઇ,
મગર તેની તબિયત બિમાર થઇ

બહમનનું બિમાર પડવું અને પોતાનું
વસિહત કરી હોમાયને રાણી ઠરાવવી
દુખી જોઇ બહમન ગમ બહુ કરે,
ભરે નીર નયનો, હમ નહિ ઠરે
ચહડી સર બિમારી બહમનને,
ન પોહોચ્યા તબિયો ફરફમ ફને
બુલાવી બુજેગો, વજર 'ને અમીર,
કહ્યું આંખો અંદર લાવીને નીર
૮૦૦૦

ધરી હાથમા હાથ હોમાયનો,
ભરી હમ બોલ્યો સર્ક હાયનો
“વસિહત સુણી હો મહારી કહું,
સુણી હો વજરો, બુજેગો સહું
આ મારી છે પાક તન ચેહરબાદ,
નથી પામી જગમા જરાખી મુરાદ
આ તાજ માડ 'ને તખ્તે બુલદ,
આ લશ્કર 'ને શાહી બખ્તે બુલદ

૧ આ કિર્તન પેલલ વેહલુ તાં ૧૨ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૦ અને રવીવારની
સાજના મુખમની જશન કમીટી તરફથી બે. ૭૦ ઇન્સ્ટીટ્યુટના હોલમા રજુ થયું
હતું, અને ત્યાર પછી જરથોસ્તી બાઇમધ અને રથેસ્તાર મંડલ તરફથી મુખમમા
બુનીબુદી વખતે રજુ થયું હતું

૨. શાએર શીરહોસી પાદશાહ ગુસ્તારપ પછી તેના નજીરા બેહમનને કિયાની
પાદશાહ તરીકે ગણાવે છે, અને ત્યાર બાદ રાણી હોમાય, દારાખ, દારા, અને સિકંદરના
અમલનું બયાન વર્ણવે છે પણ ખરી તવારીખ જે પાછલા જમાનામા જાહેર થઇ
છે, તે પ્રમાણે જોતા, બેહમનથી દારા સુનીના પાદશાહો, ગુસ્તારપ પછીના કિયાની
વંશના નથી. નવી તવારીખી શાહદતો ઉપરથી સાબિત થયું છે, કે તેઓ કિયાની
વંશ પછી લાખી મુદતે ધરાન સરખમીન ઉપર રાજ કરી અથવા હુખામની વંશના
પારસી પાદશાહો છે, કે જોએને શીરહોસીએ કિયાની વંશના પાદશાહો તરીકે ગણવાની
તવારીખી શુલ્ક કરી છે શીરહોસીએ એ બાબદ જે શુલ્ક કરી છે, તેવીજ શુલ્ક ‘બુનદે-
હેશ’મા થયેલાં જોવામા આવે છે, કેમકે બુનદેહશમા પણ મજકુર હુખામની વંશના ચાર
પાદશાહોને કિયાની વંશના પાદશાહ તરીકે ગણાવ્યા છે. એ ઉપરથી જણાઇ આવે છે, કે
શીરહોસીએ પોતાનું શાહનામ લખતી વેળા બુનદેહશનીજ મદદ લીધી હતી (કરતા)

૩. રોશની ફેલાવે એવું સુદર.

આ ગળે હોલત, અસમત હમામ,
સપુરહ કંઈ છુ એને તમામ.
આ ફાનીથી મારી રવાની થશે,
કંઝ ખાદ તમારી એ રાણી થશે
અગર જે એ હોમાય બેટા જણે,
તો મુજ તખતનો તે વારસ અને
છે એજ રાણી ખરી હકદાર,
અને એજ ધરાનની શેહરિયાર
જણે જે એ દુખતર તો રાણી અને,
મુજ સમ ગણુજે તે ફરજ હને
અગર એ મહાબુખ જણે જે પેસર,
તો શાહે ધરાન અને બેખતર
આ મુજ કંમરખંદ, આ તખ્તો-તાજ,
આ શાહી શમશીર, આ મારો સાજ
સપુરહ તમે તેને કરજે તમામ,
છે એજ મારા આખેર કલામ”

શાહ બહુમનનું ગુજર પામવું અને
પોતાના બાપ બહુમનના વસિહતની
ખબર સાંભળી તેના દીકરા
સાસાનનું દેશપાર
નીકલી જવું.

સિતારો ફલકનો ઝાખો થયો,
અજલ સામે બહુમન વાકો થયો
ગયું ગુલ મુરબંધ કંઝનો હુકમ,
તણ શાહી બહુમન થાયો ખતમ (1)
પેદરના હુકમથી થયો બેકરાર,
પીસર બહુમનનો ખરો હકદાર
વસિહત સુણી તે થયો ગમખાર,
વતન છોડીને તે ગયો દેશપાર
તણ મેહલો-અએવા, તણને અમન,
સાસાને કીધું નિશાપુર વતન
છુપાવી બુનિયાદ અને નામઠામ,
ગરીબી અદર કીધું મુકામ
છુપાવી બુનિયાદ વતન ‘ને સદન,
કિધા એક બાનુસે તેણે લગન

સાસાને નિશાપુર શેહરમાં પોતાની બુનિયાદ છુપાવી,
ત્યા એક બાનુસે લગન કરવા.

એવી રીતે બહુમનના દીકરા સાસાનનો ધરાનના તખ્ત ઉપરનો હક, તેના બાપે
કરેલી વસિહતની રૂએ છુટાછ ગયાથી, તે પોતાના બાપીકા વતનમાંથી નિકલી જઈ નિશા-
પુરમાં પોતાની રાજવંશી બુનિયાદ છુપાવી ગરીબીમાં વસ્યો, અને અતે ત્યા એક બાનુ
સાય તે લગનના ગાઠથી ભેડાઈ, પોતાના દિવસો ત્યા ગરીબીમાં વેઠ કરી ગુજરવા લાગ્યો.

આ લગનથી સાસાનને ત્યાં એક બેટા પેદા પડ્યો. આ બેટાનું નામ તેણે ‘સાસાન’
આપ્યું

સાસાનનું ગુજર પામવું, અને
તેના દીકરા સાસાનનું ભરવાડ
તરીકે નોકર રેહવું
પયદા થયો એક પિસર ગુલફામ,
સાસાને આપ્યું ‘સાસાન’ નામ.
ખાદજ થઈ તેની એક રોજ કંઝ,
પીસર તેનો સાસાન થાયો તખાહ
જમાનાએ કીધો નહિ તેનો સગ,
તપી મુફ્ફસીથી થતો તે અતગ.

થયો અતે ભરવાડ હાકમનો,
નહી પાર દીલમાં રહ્યો ગમનો.
વસ્તો તે પાહડો ને જગલ સિતર,
ખૂંજે કોણુ સાસાનની ત્યા કંદર
બુવો શાહી વારસનું શુ થયું,
બિયાબાંન તેનું વતન થઈ ગયું
હશે ભેદ એ શુ બુદાને ખબર,
પલમે પડયા ખાકમે અખતવર (2)

ધરાંનના તખ્ત ઉપર રાણી તરીકે
આવતાં હોમાયે ભાશણ કીધું
હવે વાત સાલણ અજીબ દીલજાન,
કરૂ છું હોમાયનું હું ખયાન.
અની રાણી હોમાય ધરાંનની,
હતી ન્યારી સરજત તે મસ્તાનની,
ખિરાજી તખ્ત પર તે નેકદાલ,
કિધા કુલ ગરીબો જરથી નેહાલ
જુલાવી લશ્કર સિપાહ સવાર,
અક્ષેસ કીધા હજારો દિનાર
મનશી મહારી સદા નેક છે,
સુખન એક મારો, વચન એક છે”

રાણી હોમાયને પેટે એક બેટાનો જનમ થવો

પાદશાહ અહમન જ્યારે ગુજર પામ્યો, ત્યારે હોમાય હમેલદાર હતી. એ હમેલની મુદત પુરી થાય, તે આગમય ધરાંનના તખ્ત ઉપર તેણીની તાજપાશીની કીયા વજીરો અને ઉમરાવોની મીજલસ ભેગી મલી કરી, અને અનજુમને એકમતે હોમાયને પોતાની રાણી તરીકે સ્વીકારી તખ્ત ઉપર આવતાજ તેણીએ એક દીલજીત બાશણ કરી, પોતાની તમામ રખતના દીલ જીતી લીધા બાદ, તેણીએ પોતાનો અમલ શરૂ કર્યો. એવામાં તેણીના હમેલની મુદત પુરી થઈ. અને એક રોજ હોમાયે એક ખુબસુરત દીકરાનો જનમ આપ્યો.

થયો વખત પુરો હમેલનો જ્યાર, હોમાય દીલથી અની બેકરાર છુપાવી તેણે હમેલની ખબર, જાણે ન રખત કે લશ્કર, નફર હતી શાહી હોમાયને ખહું પસંદ, રખે તેની શાહી લીયે ફરજદ રખે મારે પેટે બેટા પડે, રખે તખ્તનો તે વારસ હડે અની તેથી હોમાય ખહું બેસખર, છુપાવી તેણે હમેલની ખબર થયો એક બેટાનો અતે જનમ, સિકંદરમા સુદર માહતાખ સમ જનમની છુપાવી સહુથી ખબર, બેધ તેની હસ્તી અની બેસખર રખે થાય દીકરો હવે શેહરિયાર, પડી તે વમાસણમા ખીશિયાર

અહમનથી બહેતર અની હાકગર, લિધા દીલ જીતી અની તાજવર કિધી દેશ પરદેશ એવી ખબર: “ન કરતા જરાખી જુલમની ફિકર અહના કે આલા ગણુશ એકંસાન, દર્વિશ, ગરીબોને દેવશ હું દાંન. અમલ મારો રહેશે હમેશ અદલ, મુશ્કીલ કરશ હું સહુની સફલ. નિર્ભય અની તમ રહો દિનરાત, કરશ હું કદી નહિ વિરવાસઘાત

સખી એક જે વિસ્વાસુ હતી, જુલાવી તે સગ કિધી ચુકતી “એ વારસ અહમનનો હકદાર છે, મગર શાહી ઉપર મને ખ્યાર છે એ જીવે તો હું કેમ શાહી કર, એ અને ખાદશાહ તો હું જીજી પકડ સખી એ ખાલકનો કર નિકાલ, છુપ છાપ લઈ જા એ નિર્દોશ ખાળ પૂછે કોઈ કહેજે કળ થઈ ગઈ, જનમતાજ જી હજી ના કંઈ રહી.” કહ્યું એમ આખી પિસર ગુલજુલાલ, જન્મ દઈ જનિતા, અની વીકરાલ ૮૧૦૦

હુતાવી ચમનને કિધું અધકાર, કિધું ખાળ નિર્ધાર જે ચકતેહાર.

જે શુભજન મહેલે કરતે ચમન, તરસ લાગતી 'તો તે આસુ પીએ,
કિધુ તેને અજાણુ ધરમા વતન. વિના માત તે ગમ ખાઇ જીવે
દયા માઠરે દીલમા નહિ ધરી, મગર તેની દાસી હતી નેક જન,
જરા આસુથીબી ન આખો બરી છુપાવી દયાથી કરતી જત ન
તવલણુ તે બાળકે પણ પળ રડે, ગાતી તે સુઢર સરોદે સુખન,
હવે એવુ સુઢર, ન જોડી જડે રડી બાળ નિન્દને થાતુ શરણુ (૩)

રાજ અમલ ચનાવવાના પોતાના લોભને ખાતર, રાણી હોમાય પોતાને પેટે એક દીકરો પેદા પડતાજ અધીરી બની, અને રખે પાદશાહ બહમનની વસિહત પ્રમાણે અનનુમન તે બેટાને તખ્તનશીન કરે, માટે તેણીએ પોતાના રસ્તામાથી આ નિરદોષ બાલકને દુર કરવાની યુક્તી રચના માડી પેહલા તો આ ધાતકી માતાએ પોતાની એક વિસ્વાસુ દાસીને એ દીકરાનો નિકાલ કરાવતુ કામ છુપી રીતે સોંપ્યુ તે દાસી પોતાની રાણીના ફરમાણુને તાણે થઇ, તે દુધમલ બાળકને એક મકાનમે લેઇ જઇ છુપાવ્યુ, પણ તેણીનુ દીલ એટલુ તો દયાલુ હતુ, કે તે બાળકને કાઢી એલગમ પુગાડવા જેટલી દ્વિમત તેણીએ કરી નહી. નજર આગવથી એ રીતે પોતાના દુધમલ બાળકને દુર કરી, રાણી હોમાય શાત પડી

રાણી હોમાયે પોતાનાં બેટાને તજ દેવા માટે તેને એક સદુકમા બધ કરી
'ઢૌરાત' નદીમા નાંખવુ

હવે રાણી હોમાય થઇ ખુશહાલ,
રહ્યો તેનો અમલ એમેર બહાલ
અદલ તેનો ધનસાફ, અદલ કારોબાર,
કિધી રાસ્તી તેણીએ અખતીયાર
મુઢત માસ એમ આઠની થઇ પસાર,
ફરજ દબી મોટા થયો નામદાર
સિકલમા તે મિસલે બહમન હતો,
સરોશની પનાહમી આણુ ન હતો
જેઇ બાળ હોમાય કીધો હુકમ,
મુથાર એક છુલાવી કાબેલ ઉત્તમ
બનાવી સદુક એક દિલપસદ,
લગાડી તે માહે કિમતી સુગધ
કસ્તુરી અબરણુ અસ્તર કીધુ,
નરમ રેસમી એક બિસ્તર કીધુ
તે બિસ્તરમે બેસુલ મોતી બરી,
ગોહર અને લાલ લીધા જડી
વળી એક અનમોલ શાહી ગોહર,
આધ્યુ તે બાળકની બાણુ ઉપર

પેહલાવી વસ્તર કિધો સણુગાર,
દિસે બીજે બહમન બીલતો અનાર
પડયો બાબમા જયાર તે આપોઆપ,
સુવાડયો સદુકમા આફતાબ.
બિછાણુ હતુ તે નરમમા નરમ,
બદન પર રાખ્યુ કપડુ ગરમ
પછી કીધી સદુક સલાલી બધ,
રખે જાય અદર પાણી-પવન
લગાડી કસ્તુરી ખીન મુખપર,
તૈયાર કીધી પીસરની સફર
થયો વખત પુરો * થઇ * મધરાત,
રવાના કિધી તે ઢૌરાત ઘાટ
મુકી તરતી સદુક નહી આબમાં,
પડયો 'તો બાળકબી બાબમા
પીઠના પવનનો હતો ખુબ બહાર,
સફર કીધી સદુકે છોડી કિનાર
હતા ત્યા જાસુસ નહીને કિનાર,
જોતા ઉભા 'તા એ અજમે કાર.
ધરી પુઠ પેટીની પુઠે ગયા,
હુએ છે કે નહિ તે જોતા રહ્યા

કિધી જસુસે આવી 'ને એ ખખર,
હિંદુ જે હવે તે કહ્યું, સર-ખ સર
સુણી રાણી હોમાયે કીધો હુકમ,
કદી કોઇનેખી ન કહેતા ભરમ
અફસોસ ઓ માઠર ગજળની ભરી,
પિસરના સુખની છુટી ઘડી
નહિ ઉર દુનિયાનો કીધો જરી,
ખુદાથીખી હીલમા નહીં છુડી.

* * *

ફેરાત નદીમા તરતી સદુક એક ધોભીને હાથ લાગવી, અને તે
પેટીમાંથી તે ધોભીને એક ખાળક મળ્યું

તે પેટી આખી રાત ફેરાત નદીના પાણીના રોહમા ધસડાતી આમલ વધી
તે અનમોલ પેટી તરે છે કે કુખી જાય છે, તેની ખાતમી મેલવવા માટે રાણી હોમાયે
જે જસુસોને નદીને કીનારે, તે પેટી ઉપર દેખરેખ રાખવા શરમાવ્યું. જ્યાં સુધી
રાતની સિદ્ધા અધારીમા આ પેટી નદીમા તરતી તે જસુસોની નજરે પડતી રેહી,
ત્યાં સુધી તેણે તે સદુકને પોતાની નજરે જોતા રહ્યા, અને અતે જ્યારે તે સદુક
તેમની નજરથી દુર નિકળી ગઇ, ત્યારેજ તેની સલામતીની ખખર રાણી હોમાયને તે
જસુસોએ જઇ પુગાડી

તે પેટી આખી રાત ફેરાત નદીમા તરતી રેહી. સહવારનું પોહોર પડતાંજ,
નદીના સ્થીર પાણીની સપાટી ઉપર, પવનની લેહરાતી લેહકાઓના જોરથી તે પેટી,
નદીને કિનારે આવેલા એક ગામના ધોભી ધાટ તરફ ધસડાઈ જવા લાગી બડી
ખામદાદને વખત, તે નદીને કીનારે આવેલા ધોભી ધાટ ઉપર એક ધોખી પોતાના
ધરાકોના કપડા ધોતો હતો, તેની નજર નદીમા ધસડાઈ જતી આ પેટી ઉપર પડી.

પુરી રાત થઇ 'ને પડી ખામદાદ,
થયા નીર નદીના હસી હીલશાદ
પુરી થાઇ સદુકનીખી સફર,
તણાતી ગઇ કોઇ કિનારા ઉપર.
ઘાટ એક હતો તે નદીને કિનાર,
કરતો 'તો ધોખી ત્યાં રોજગાર
પડી તેની સદુક ઉપર નજર,
તણાતી ધસડાઇ તે ઘાટ પર
ઉઠાવી 'તે' સદુક, લાવ્યો 'કિનાર,
ઉઘાડીને જોતાજ ખોયો કરાર
ઉચકીને ઓઢણ કીધી નજર,
હિંદુ ખાળ સુઠર માહે કમર

ઉમેઢથી ખિલી હીલ થયું ચુલજર,
પુકારી ઓલ્યો "ઓ પરવરદેગાર
અજળ ખેલ આ છે, અજળ છે ભરમ,
આ ખાળ કુધમલ ઉપર શું સિતમ
આ લાલો-ગોહર, મોતન માળ,
હીરા, જવાહીર, શાહી મિસાલ
આ માલો-હોલત, આ શાહી ગજ,
આ નિરહોશ ખાળક પર આવો રજ
કોણુ એની જનતી જીલમગાર હશે,
પિસર કોણુ પિઠરનો હકદાર હશે
ભરમ ભેદ એમા દિસે બેહિસાખ,
તણ કા કીધો હશે આ ચુલાખ.

સકુને ઉઠાવી ઘોખીએ પોતાને ઘર લઈ જઈ પોતાની
ઝોરતને સ્વાધીન કરવી.

ઉઠાવી તે સકુને ધરી સર ઉપર,
લઈ દોડ્યો તે ખુશી થઈ ઘર
એતેફાક ઘોખણુ હતી ગમખાર,
પિસરના મરણથી હતી એકરાર
સહા નાર ઘોખીની કરતી રૂઢન,
ખનેણુ હતુ તેનુ સુહનુ સહન
ખુશી થાઈ ઘોખીએ કીધો પુકાર
“ખુશી થાઓ પ્યારી ગમતુ વિસાર

૮૨૦૦

પિસર તારો બેઠે ગયો છે મરી,
મર મહેર, ખીજી રમે છે કરી ”

સકુને માહેલો, બાળક અને ખજનો મેળવી ઘોખી અને ઘોખણુ
માલદાર બનવુ અને તે બાળકનુ નામ ‘દારાખ’ આપવુ.

ઉઠી નાર ઘોખી ખની ખાવરી,
નજર બટ સકુને અઢર કરી
સિકલ બેઠ સજબજ ફરજ હની,
નકલ તે હતી જાણે અહમનની
જરો-માલ, મોતી, ગોહર લાલ,
ગલાંમે ખાંધેલી મોતન માળ
બેઠ બાળ સુઢર ઉઠાવી લિધુ,
અતી વાહલે ધાવણુ આપી લિધુ
ખજનાથી બને થયાં માતખર,
હતા ખજત અઢતર, થયા ખજતવર

* * *

ખુશી થઈ ઘોખણુને આપી ખખર,
અજળ છે સમાચાર સુણુ હીલભર
“કુખી વાત એ તુ સહા રાખજે,
હિયા સાલલી તુ હિયા ઢાકજે
આ સકુને નદી માહે તરતી મળી,
મુરાદ સઘલી હીલની રૂળી.
કહુ શુ હકિકત અજળ વાત છે,
એ પેટીમે બાળ એક હૈયાત છે

શુજર પામિયો છે તહારો પિસર,
સમજ આએ મલીયો બિબે ખખતવર ”

કહુ ઘોખીએ નારને એમ હસી
“હવે ઘર તહારે દોલત વસી
નિરાધાર એ બાળક ઉધાર તુ,
લઈ ગોદ ફરજ હ કર પ્યાર તુ
તુ એની માદર, હુ છુ પેદર,
એ આપણુ મુર રશકેકમર.
એ બાળક હશે કેઈ શેહરિયારનુ,
પરીણામ એ છે જફાકારનુ.
વતન આખ^૧ એનુ મૂકામ એનુ આખ^૧,
મલ્યો આખ^૧ માથી એ પ્યારો ગુલાખ.

વતન એનુ આ ઘર, મૂકામ એજ ઠામ,

સુખારક રાખો ‘દારાખ’ નામ

ઘોખી અને ઘોખણુ ખીજે શેહર જઈ વસવું, અને દારાખનુ મોટા થવું

એ રીતે ઘોખી અને ઘોખણુ બન્ને જન નવી દોલતના માલિક બની માલદાર થઈ
ગયા પોતાના સુખની સલામતી માટે બન્ને જન તેમને મલેલી દોલત અને
દારાખને પોતાની સાથે લેઈ ખીજા શેહરમા જઈ વસ્યા હિયા તેઓ પોતાને મલેલી
દોલતનો ઉપયોગ છુટથી કરી તવખર તરીકે પોતાની જાણી શુખરવા લાગ્યા ઘોખીની
ઝોરતે હવે પોતાના ખાવિદને બલામણુ કીધી, કે તેણે હવે ઘોખીનો ધધો મુકી દેઈ,

૧. ઘોખીએ કહુ કે એ બાલકનુ વતન આખ (પાણી) હતુ, તેમજ એનુ મુકામ
પણ આખ (પાણીમા) હતુ, અને મને એ શુન આખ (પાણી) માથી મલ્યો, માટે
આખથી એનુ સુખારક નામ ‘દારાખ’ રાખ્યે

નાહતી જ જાન હોડી દેવી, અને માતબરોના જેવી બહાની ગુજારવી. પણ ધોખીએ તેમ કરવા ના પાડી જણાવ્યું, કે ‘એ ધધા કરતા ખીજે મોતેયર ધ ધા કયો છે ? જે કામ આપણુ અમલથી કરતા આવ્યા છીએ, તેજ વધારે મોતેયર ગણાય”

નસીબાએ ચમકી કિધી ચાવરી, લાડે ‘ને વહાલે મોટા થયો,
ધોખીની મીટી ગધ હલહરી હોકોની અદર પનોતો થયો
જરો-માલ ગોહર સાથે લઇ, ઉધરીને કદમા કદાવર થયો,
વસ્યો તે ખીજા શેહરમે જઇ બળમા સહુથી બહાવર થયો
ગુજર પાંચા ત્યા થોડાક સાલ, હુમનખર્દ કુશ્તીમે ના કોઇ થતા,
થયો મોટો દારાખ હતો જે બાળ હારીને હિમત ખોઇ જતા

આ નવા શેહરમા થોડાક વરસ દારાખ ધોખી અને ધોખણુ સાથ આરામ અને એનમા રેહ્યો તેઓએ દારાખને ખરી પ્રાંત અને લાખો લાડથી ઉધારી મોટો કાધો. દારાખ તેઓને પોતાના મા-માપ તરીકે અત્યાર સુધી ઓલખતો હતો. દીન જતે આ શાહી આપનો બેટો એવો તો ઉધરી કદાવર કદનો અને જોરાવર થતો ગયો, કે તેના દોરનો જે તેની સાથ હમેશ રમતા-ખેલતા હતા, તેઓ પણ તેના બળથી આજેજ થઇ, તેનાથી દુર રેહવા લાગ્યા દારાખ જાહેર આખાડમા જયારેખી કુશ્તી ગમવા ઉતરતો, ત્યાં તેના ખીશિયાર જોરને લીધે તેના હુમનખર્દ તરીકે કામથી તેની સામે કુશ્તી ખેલવા ઉતરતુ નહી હવુ

દારાખની લડાયક વસાણુ જોઇ ધોખીએ તેને કંપકો આપવો,
અને ધોખીનો ધ ધો કરવા તેને ફરમાવવુ.

પોતાની નાહતી ઉમર હોવા છતાં, દારાખના દીલમા લડાયક જોશ હમેશા ખીજી રેહવા લાગ્યો પોતાના દીલનો એવો શોખ તૃપ્ત કરવા, નાહતા નાહતા તીર-કમાન તે પોતાને હાથે બનાવી, પોતાની કમર અને ખાદ ઉપર તેમને લટકાવી એખલો શેહરથી દુર કોઇ વખતે નિકળી જતો હતો એવા લડાયક હથીયારોથી સજજ થઇ દારાખ એક વખત મેહનમા ફરતો હતો, તેવામા તેના (કેહવાતો) આપ ધોખી, તેને સામે મથ્યો દારાખને આવી રીતે હથીયાગમ વ બનેલો જોઇ, ધોખી તેની મશ્કરી કરવા લાગ્યો, અને દારાખે તેને તાનાબણી બરેલો જવાબ દીધો

એક રોજ દારાખ લઇને કમાન, હતો ફેકતો તીર ટાકી નીશાન. નજર ધોખીની તેની ઉપર પડી, જોઇ ખુબ હસિયો કિધી મશ્કરી (4) લિધી હાથમાથી ગુટાવી કમાન, કહ્યું. “ઓ વુફાની મુરખ મસ્તાન પિસર ધોખીનો થઇ એ શુ કરે, લઇ તીર તખર સાથ શાનો ફરે. વુને છદ લાગો છે હથીયારનો, એ હુન્નર નથી વુજ રોજગારનો”
૨૭

નિકલ જ હિયાથી જઇ કામ કર, ઘોવા જ કંપડા લઇ ઘાટ પર” (5)

દારાખે ધોખીને જવાબ દેવો

સુખન સાલલી તે બન્યો સુખાંબ, અદબથી દારાખે દીધો જવાબ-
“અરે ઓ મહેરબા પેદર જાનેમન, કરે છે કા મારી હિમત મદ. હુ ધોખીનો ધ ધોખી ના કરે, અગર હોય શમશીર જો પડે.

શિખુ બદ-અવસ્તા હું જીવ જાનથી,
જો શીખવે મને કોઇખી ધ્યાનથી
શિખુ જ ગતા હું હું નર ને ધલમ,
લડું દેશ ખાતર ખુદાના કસમ
લડી દીન દુશ્મન કરૂં ખારખર,
ઉમેદ મુજ દીલની તુ પાડ પાર '(6)

દારાએ લડાયક હું નરો અને
અંદ અવરતા વિગેરે શીખી ધોખી
પાસ પાતાના મા-બાપની
નિશાણુ માંગવી.

શીખી જગ હું નર જ ગી થયો,
ના કોઇ હરીફ તેનો સગી થયો
એક રોજ દારાએ ખોલી જાના,
કહ્યું ધોખીને જઇ. "સુણ મહેરબાન
અજબ મુજ મનમા એ છે વિચાર,
નથી કેમ તુ પર મને કાંઈ પ્યાર

દારાખતુ ધોખણુ પાસ જઈ પોતાના જનમની

હકિકત માટે સવાલ કરવો

ધોખીને મોહડેવી આ ભરમ ભરેલા
તુરતજ તે વધારે ખુલાસો મેલવના ધોખણુ
જનમમા ભરમ છે એ જાણી ખખર,
દારાખ હોડયો ખની બેસખર.
ધરી હાથ શમશીર ચહડી રોશમા,
ગયો તે ધોખણુ કણે જોશમા
પૂકારીને દારાખ એમ બોલિયો
"નહી ભેદ કેમ આજ તક બોલિયો
મને રાસ્ત કહિદે સઘણુ ખયાન,
અગર જુઠ બોલી ન પામે અમાન

૮૩૦૦

નથી હું તાહારો, તુ કોઇ છે,
ગળે તુ પડી જાણી જોઇ છે
અરે વાહરે ધોખણુ ! ચતુર તુ ઘણી,
લઇ પારકો પુત માતા ખની.
ધણી તારો ધોખી અજબ તાપ છે,
વિના હક મારો કહે ખાપ છે
અજબ બેહુ જનની મલી જોડી છે,
તે આધલો 'ને તુ ખોડી છે
ખધી વાત કહી દે, મને તુ ખરી,
જનમની મને ખાતમી છે જડી.

ખિજી મારી પ્રીકર તલતી નથી,
સિકલ મારી તુ સાથ મલતી નથી
નથી ચાહ દીલમા જગર મદ છે,
નથી ખ્યાલ ખોટો એ કંઈ ફદ છે "(7)

ધોખીએ દારાખને જવાબ દેવો

કહ્યું ધોખીએ "સાબલી લે સુખન
સુણી વાત તારી જલે માડ તન
ઉમેદ મારી તુ જમા હજારો હતી,
હવે તે સદાની ગઇ છે તુટી
કંધી મે જનમથી જે પરવસી,
કદર તેની તુએ કરી ના કસી
અગર ખાપ તારો જો હું નથી,
તો જા શોધી લે તારો ખોજે પતી
અગર હોય કરવી તુને કંઈ તલાસ,
ભરમ પુછ જઇ તારી માદર પાસ "

સખુનો સાબલી દારાખ વિરમય પામ્યો, અને
પાસે ગયો

કોણુ માત મારી કોણુ છે પેદર,
ખડુ જો કહે તો કરૂં દરગુજર
ફરેખી ફિતુરીતુ મુખ કાડ છે
હવે મારી શમશીર 'ને સર તાડ છે "

દારાખના જનમની ભેદભરી હકિકત
ધોખણુ જાહેર કરવી

ધુ જીને બોલી ધોખીની નાર:
" ધીરેથી સાબલ કડ એકરાર
નથી નામદારી હમારી કસી,
અમો જાતે ધોખી, અજબ બેકસી
જરા કર શમશીર તારી મિયાન,
સાબલ કડ હું તહાડ ખયાન
વસી ખુપડી હમ રહેતા હતા,
ગરીખીના સકટ સહેતા હતા
નહિ કોઇ પિસર કે નહિ કુખતર,
નપુતા હમો બેહુજન નાર-નર
સુણી લે હકિકત કંડુ છુ ખરી,
ખરી વાત સાબલ ધીર તુ ધરી "(8)

ધોળીની ઓરને દારાખને તેના જનમની સવત્રી હડિકત ધીમે ધીમે સમજવી ખુલાસો કીધો. ધોળાણે દારાખની આગલ કાઢખી વાત છુપાવી નહીં જે સદુક ધોળીને નડીમા તરતી મચી હતી, તે લાવી તેણીએ દારાખ પાસે હાજર કીધી, અને તે સદુકમાયી મહેલા લાન, ગોહર અને જર જહવેરાત ઉપરાત મોતીન માળા, તથા રેશમના કપડા અને ગરમ ઓઢણી, તથા દારાખના બદન ઉપર તે વખતે જે પેહરણ હતુ, તે હાજર કરી કહ્યું કે “એ સવત્રુ તારજ છે હમારી આજની હાલત તારી હોલતથી છે, અને હમે બન્ને તારા ગુલામ બરાબર છીએ.”

આ સધલી હડિકત સાબલી દારાખ વિચારમા પડ્યો, અને ધોળાણને સનાલ કીધો, અજબ થઇ દારાખે કીધો સવાલ “કિધુ શુ લઇને તે ગજે-માલ જરા દાત ઉપર ન રાખી લગામ, કિધી મોજ ખરચી ખજનો તમામ મગર શુ ખજનો ખરચઇ ગયો, કે ખાકી હજીબી છે કંઇ રહ્યો. અગર હોય કંઇ ખાકી જરની વડી, ખરીદ એક ઘોડો કર મુજ થકી.”

* * *

તુરત ધોળાણે એમ કીધો જવાબ, ખજનાનો ખુલ્લો કીધો હિસ્સાબ કહ્યું કે “ખાકી હજી છે દિનાર, વડી આએ ગોહર છે આખહાર. કિધો તેણે દારાખને લશ્કરી

વડી ખાગ સ ગ આએ સુદર જમીન, એ સહુ મુખારક તુને આજ દીન આ જર તહાર, ને ઘર તાર છે, નફર હમ તહારા, આ સર તાર છે” દારાખનું એક સિપાહ તરીકે લશ્કરમા દાખલ થયુ.

ખુરી થઇ દારાખે કીધા દીનાર, ખરીદ એક ઘોડો. કિધો તેજદાર લિધુ એક જીન સ ગ શુરજ ને કમદ, ખરીદ એક શમશીર કિધી મનપસદ સજ શસ અગે ધરી શમશીર, ઉભો જઇ હાકમ સામે દલીર, જોઇ તેની સજ ધજ ખુલ્લ ખરતરી, કિધો તેણે દારાખને લશ્કરી

એની રીતે દારાખ જો કે પોતાના જનમનો ભેદ ધોળાણથી જાણી શક્યો, પણ પોતાના મા-માપના નામ નિશાણનો કાઢખી પતો મેલવી શક્યો નહીં. કાઢખી રીતે દારાખે એટલુજ નક્કી કીધુ, કે આજ સુધી ધોળી અને તેની ઓરતને તે પોતાના મા-બાપ તરીકે સમજતો હતો, તે કાઢ તેના ખરા હકદાર મા-બાપ નહીં હતા.

જે કાર્ક માલો--મજ ધોળાણે દારાખ આગલ હાજર કીધો, તેમાથી તેણે એક નમુનેદાર ઘોડો, જીન, અને એક શુરજ તથા તલવાર ખરીદી, અને તે સધલુ પોતાના શરીર ઉપર સજ તે તુરતજ શેહરના હાકમ પાસ જઈ, સરકારી નોકરીમા એક સિપાહ તરીકે જોડાવા માટે અરજ કરવા લાગ્યો. દારાખના જેવા કદાવર બાધાના એક મરદને જેતાજ, તે શેહરના હાકમે તેને એક સિપાહ તરીકે સરકારી લશ્કરમા દાખલ કીધો.

રાણી હોમાયે રૂમ ઉપર ચહુડાઈ કરવા માટે લશ્કર જમાવ કરવા ફરમાવયુ.

એતેફાક એક રોજ પડી એવી જીમ, કે લશ્કર લઇ ચઢીયો સરહારે રૂમ. કતલ થાયો હાકેમ, થયુ લારી જ ગ, ધરાની લશ્કર થાયુ ખત ગ હોમાયે જાણી એ જ્યારે ખખર, હુકમ કીધો લશ્કરને ખાધો કમર અફસર હતો નામે જે રશનવાદ, જીનિયાદ ખહેતર, સુરો નેકજાદ.

બુલાવી એકદમ કીધો હુકમ કરો કુલ લશ્કર જમા જઇ તમે,
“લડીને કરો રૂમને તમ ખતમ. લડો દેશ ખાતર બુરો છે સમે

જુના ને નવા લેઇ જગી સવાર,
કરો સહુ મલી રૂમને ખારજર”

* * *

રાણી હોમાયે લશ્કરના સિપાહોની તપાસ લેવી

હોમાયની છાતીમાથી દુધનો ધારા કુટવી

રશનવાદ સિપાહસાક્ષાર તુરતજ રૂમ ઉપર ચઢાઇ કરવા માટે લશ્કરમા સિપાહોની
ભરતી કરવા થઈ નવા લશ્કરીઓને દાખલ કરવા લાગ્યો રૂમ ઉપર ચઢાઇ
કરવા માટે નવા સિપાહોને લશ્કરમા દાખલ કરે છે, એવી ખબર દારામને પડતાજ
તે સિપાહસાક્ષાર રશનવાદ પાસ જઇ ઉભો, અને નવા સિપાહ તરીકે લશ્કરમા દાખલ
થવા ચાહ્યુ રશનવાદે દારામને પોતાના નવા લશ્કરમા દાખલ કીધો રાણી હોમાય પોતાના
આ નવા અને જુના સિપાહોને નજરે જોવાની, અને તેમની કવાએદ તપાસવાની પોતાની
ખાએશ રશનવાદને જણાવી, અને તમામ લશ્કરને મયદાનમા હાજર થવાનો હુકમ કીધો
જમા કુલ સિપાહો થયા નામગીર, મલકાવી મુખને ખેચી લગામ,
નવાઓની દાખલ થયા બહુ દલીર, ઝુકી અદબથી કીધી સલામ
દારાખે જાણી એ જ્યારે ખબર, જોઇ રાણી હોમાય બુલદ બદન,
યવા લશ્કરી તે થયો બેસખર, હયરત રહી જોઇ ગુરજ-કમદ
ખતી બાવરો તે બેકલ થયો, જોઇ તેની રોશન સોઠલ દીલપઝીર,
તે લશ્કરમે દારાખ દાખલ થયો, કુટી છાતીમાથી બે ધાર શોર,
યઇ ફોજ લાખોની તૈયાર જ્યાર, જોઇ તાખ રૂખાખ જગી જવાન,
ધરી જોમ નિકલી લડવા બહાર, કિંથી પુછપરછ “કોણુ એ પેહલવાન
ખુશી થાઇ હોમાય બોલી કલામ: આ તન પીલગ સમ આલા સવાર,
“તપાસુ હુ લશ્કર કમરખ તમામ, હીસે છે અવલાહે એ નામદાર
જમા ફોજ કીધી તુએ રશનવાદ, કદમા છે સીધો સરોવર સમાન,
હુ આપુ છુ તુને મુખારકબાદ, દાહપણુનો દરીઆવ છે બેશુમાન
સિતાબીથી લશ્કરને હાજર તુ કર, દલીર ને દિલાવર હીસે પુરો,
ઉભુ રહે સમારી સફ સર-ખ-સર” છે રયાનો-સૌકત દમામે સુરો,
વતનદાર કાહુનો છે એ સવાર,
નથી એને લાયકના હથીયાર”

* * *

ઉભી ફોજ આવી પુર માનથી,
હોમાય જોતી ઉભી ધ્યાનથી
નમીને સિપાહો ગયા એક-ખ-એક,
અદબ ને અદબથી કરતા વિવેક.
થયા કુલ સિપાહો નમીને પસાર,
ઉભો આવી દારાખ ઘોડે સવાર

હોમાયને મોહોડથી દારાખની વખાણુ
સાંભલી લશ્કરમાં દારાખનુ
માન વધવુ.

સુણી રાણી મુખે દીલખુશ વખાણુ,
થયા સહુ દારાખ પર કુરમાન

૧ શીર યાને કુધ કહે છે કે દારાખને જોતાજ હોમાયની બન્ને છાતીમાથી બે
દુધની ધાર વેહવા લાગી હતી.

ચહડયા જોમ ઉપર જગી તમામ,
પડયા બાહાર લડવા રણ સગરામ
જખા પર ધરી નામ પરવરદેગાર,
શરૂ કુચ કીધી દુશ્મન દવાર.
જમીન ધુણ ઠરઠર કરતી પુકાર,
વરસાદ વરસી રહ્યો ખીશિયાર

૩મ ઉપર ધરાંનની ચહડાઈ
એક રોજ બગડી હવા થઈ તગ,
બદલિયો એકાએક આસ્માને રગ
ગરજને વાદલ કરતો પુકાર,
ચમડી રહી વીજળી ઠારઠાર
જમીન થાઈ પાણીથી બિલકુલ ચિકાર,
સિપાહો થયા રણમા એકરાર.
જગે જગ ખાડા, જગે જગ કીચ,
જમીન સર્દ કીચે બની બહુ ગદીચ
નહી ઠામ ઠરવા, ન સુવાને ઠાગ,
વિના નિન્દ દારાખ બનિયો હલાક

તુફાની હતી રાત, અતી અધકાર,
ઘટા કાળી વિજળી ચમકતી અપાર
ઢિઠો એક મેહરાખ, અતી હાલ હવાલ,
હતી ભાગી છુટી તેની દિવાલ.
વરસાદે થઈતી ખવાઈને ખાક,
વસ્તા'તા અદર કોહલા 'ને કાગ
તનાહ તે હતો, ના હતો કોઈ દાસ,
વિના એક બિસ્તર થયો નાસિપાસ
બિછાનુ કિંધુ કીચ પત્થર ઉપર,
બની સુસ્ત પડીયો ધરી દીલ સખર
સખર દીલ ધરી સુરવીરે કંચુ
“કહા સુખ માફ છુમાઈ રણુ
અજબ તારી ગર્દિશ મકદુર છે,
મને તારો હુકમ મળુર છે.” (૭)
સુતો જઈ દારાખ દિવાલ પાસ,
પડ્યો નિન્દ માહે બનિને ઉદાસ

દારાખનુ એક ભાંગેલા ખડીએરની દેવાલ નીચે સુવું, અને
રશનવાદે સરૌશની બશારત સાંભલવી.

૩મી દુશ્મનો ઉપર ચહડાઈ લેઈ જવા ધરાની લશ્કર ધસારાખ કુચ કરતુ
આમલ વધુ એક દિવસ તુફાની પવનના સપાટામા ધરાની લશ્કર સપડાઈ ગયુ વરસાદ
પુર જોશમા પડવા લાગ્યો વીજલીના ચમકારા અને ગરજનાના ગગડાટથી મિયાબાન
જગલ ગાણ રણુ, અને આખુ વેરાન પાણીથી બિગ્ગઈ સર્દ બની ગયુ ધરાની
લશ્કરના સિપાહોને રાતની સિંહા અધારીમા પડાવ નાખવાની કાંઈમી ઠેકાણે જગ્યા
નહી મલવાથી, તેઓ છુટા પડી ગયા એવે સમે દારાખ પોતાને માટે જગ્યા જોધવા,
અધારી રાતે વરસાદમા તે વેરાનમા નિકળ્યો વરસાદ અને વીજલીના ચમકારા
વચે, એક પુરાતન ખડીએરના મેહરાખની ભાગી છુટી મિસ્માર હાલતમા આવી
પડેલી દેવાલ ઉપર દારાખની નજર પડી પોતે વરસાદના પાણીથી બિગ્ગઈ થાકી
મથલો હોવાથી, આ દેવાલને ઓઠે રાતને સમે નિરાતે પડાનો તેણે વિચાર કીધો.

દારાખ આ ખડીએરની દેવાલને ઓઠે, પોતાના ઘોડા અને અસ્થાખને એક
બાળુએ રાખી પોતે ત્યાં સુઈ ગયો, અને તેને ચહડેલી થાકને લીધે, તે તુરતજ નિંદ્રાવશ
થઈ પડ્યો હજી રાત પુરી થઈ નહી હતી વરસાદનુ જોર અને પવનના સપાટા હવે
ધીમે ધીમે નરમ પડવા લાગ્યા. એવામા સિપાહ સાક્ષાર રશનવાદ પોતાના સિપાહોની
રિખરાઈ ગયની હાલતને લીધે, તેઓની તપાસ કરવા માટે ફરવા નિકળ્યો.

અધુરી રહીતી હજી થોડી રાત, | ફરીને તે લશ્કરની ફરવા તપાસ,
તલાસે નિકલિયો હતો રશનવાદ | ફરતો'તો મથકાનની ચારોપાસ.

પડ્યો એક મેહરાબ દુરથી નજર,
ગયો તે તરફ ચાલતો ખેખતર
ઉભા જ ગી ચમકી કરતો વિચર,
પડ્યો તેને કાને અચ્ચુચ પુકાર (10)
“નિગાહ કર એ દીવાલ કદમની તળ,
ખખરદાર પડતી તુ ના આ પળે
સુતો છે પનાહમે શહે ધરાન,
ખખરદાર પડજે રાખી તુ ખ્યાન
નથી સગી કોઇ, છે હથીચાર વન,
નિચે ખાકો-ધરતી, ઉપર ગગન”

રશનવાદને ખીજ વાર સરોગે

ખશારત કરવી

ઘટાથી ભરેલી હતી કાલી રાત,
સુણી નાદ ગાફેલ થયો રશનવાદ
“ગજબ છે બહા કે ગરજનાદ છે,
અકલ આ અવાજે ખરખાદ છે.”
ઉભો થઇ હચરત કરતો વિચાર,
નિકલીયો બિજી મરતમે તે પુકાર (11)
“ખખરદાર, ખખરદાર, એ દીવાલ ઠામ,
રખે પડતી હમણા, સાલલ કલામ
ધરી હોશ સાલલ, સુખન ચાદબીર,
સુતો હિયા છે ફરજ દ-એ-અરદશીર’
ફરીથી ચમકી ઉભો રશનવાદ,
ત્રીજી મરતમે તેજ સલલાયો નાદ
હુકમ તેણે કીધો તુરત ગશ્તીખાન
“જીવો કોણ ખડીએરમા છે જવાન

થયો કોણ છે જીવગીથી તખાહ,
પડ્યો ખાખે-ગફેલત, ખુદાની પનાહ”
મેહરાબમાંથી દારાખને જગાડી
ખાહિર લાવણુ, અને તેજ વખતે
દવારાનુ તુડી પડ્યુ

તુરત દોડીયા મહુ સિપાહો સવાર,
સુતેલો દિડો એક સિપાહ બેકતાર
પડેલો હતો કીચ-પત્થર ઉપર,
વત્તર ને ઘોડો વરસાદે તર
પૂકારી કહ્યું “જગ એ નવજવા,
સુતો ખાકમા કેમ કરી હિયા મકા
ઉઠી જલદ થા ખાખમાંથી બિહાર,
લઇ તારો અસ્ખાખ નીકલ બહાર”
ઉઠ્યો ઝપકી દારાખ સુણી પુકાર,
તુરત લેઇ ઘોડો નિકલિયો બહાર
કડાકો એકાએક થયો તે ઘડી,
તુરત લીત મેહરાબ સાથે પડી
* * *
જેઇ આ કરામત ભરમથી ભરી,
ઇકાજત દારાખની બહુ કરી
લઇ સાથ દારાખને રશનવાદ,
ગયો સાથ તણમે લઇ તેજ રાત
હવા સર્દ ઠડી હતી બહુ ખરાખ,
હુકમ કીધો આતશ લાવો સિતાખ
કિધી એક તૈયાર તુરત ખાખગાહ,
સુતો ત્યા દારાખ હતો જે તખાહ

દારાખને રશનવાદે તેનો હાલ પુછવો.

એક વેગન બિયાખાનમા અરધી રાતે બખમે ત્રણ ત્રણ મરતમે ગયેખી ખશારતના
પુકારો રશનવાદે સાલદયા પછી, અને પેહલવાન દારાખને મેહરાબ અદરથી ખાહાર
કાહડયા પછી, તેજ ઘડીએ તે દીવાલ તુડી પડયાથી, દારાખનો ખચાવ થયલો જોઇ
રશનવાદ ઘણોજ વિચારમા પડ્યો તેજ રાત્રે દારાખને તે પેતાના તણુમા લઇ ગયો,
અને એક ખીજાણા ઉપર તેને સુવાડી તેના બિજાણા આગલ સરદી અને ઠડીને દુર
કરવા, એક આતશ રોશન કરવાનો હુકમ કીધો

૧ શીરદોસ્તી ગ્રમાણે બહમનને જ્યારે ગુસ્તારપે ગાદીનશીન કીધો હતો, ત્યારે
તેને ‘અદશીર’નું નામ આપ્યું હતું

પુરી રાત થઇને પડી ખામદાદ,
ઉભો આવી સામે બેઠો રશનવાદ
નવો એક ઘોડો, નવી તલવાર
નવો એક ગુરજ, નવાં હથીયાર
નવો એક પાશાક સગાર સાથ,
આખીને પુછ્યું પકડીને હાથ
“અએ મહાં બહાધુર, જગી જવાન,
હવે તારી હાલત કર તુ ખયાન
કહે તારી બુનિયાદ, શુ છે નિશાન,
કિંતુ કેમ ખડીએરમા જમ્મ મકાન”

દારાએ રશનવાદને જવાબ દેવો
દારાએ ખોલી મુખથી જખાન,
અવલથી આખેર કીધું ખયાન (12)
રેશમના કપડા ‘ને’ મોતીના હાર,
સફુક કહાણી ‘ને’ ઘોખીની નાર
માલ અને દાલત, ચાકુત દિનાર,
હતા જે સફુકમા ખીસિયાર
૮૫૦૦

ભરમ ભેદ ખોલી કહ્યો કુલ તમામ,
બહેર કીધું તેણે ‘દારાખ’ નામ
* * *
સુણી હાલ દારાખનો રશનવાદ,
ખુશી થાયો બેહદ ખની દિલશાદ.
હુકમ કીધો. “ઢોડો જલદી સવાર,
સિતાખી કરો છે જરૂરત કાર
તુરત ભાલ કાહડો જમ્મ શેહરમા,
વસ છે ઘોખી કોઇ ઘેરમા
જઈ ઝટ ઘોખણુ લઈ આવો સાથ,
મને પુછવી છે છુપી એક વાત

દારાખનો હોય જે કાંઈ માલ,
લઈ સાથ આવે હિયાં તતકાલ
કહે જે તે લાવે ‘મોતન હાર,’
વઢી સાથ ‘પેહરણુ,’ દીરમ દિનાર
મોતીની માલા, ગોહાર ‘ને’ લાલ,
વલી પેલી ‘સફુક’ ‘ને’ ‘ઓઢણુ શાલ’
લઈ સાથ સઘણુ આવે અહિ,
રાખે તે ઘરમા જરાખી નહિ
ઘોખી જે બેહરામ છે નામનો,
મને આજ છે એ ઘણું કામનો”

૩મ ઉપર ધરાનની ચહાઇ.

હવે વાત સાલલ ૩મી જગની,
મચી કેવી મચદાને ધુમ રગની
નિકલીયો દારાખ લશ્કર સાથ,
મિસલ શેર લીડી ૩મ સગ બાથ
કિંતુ જગ બારી, ગજબ અધકાર,
ખલક ભેઈ ધડકી, ફેલક ગમખાર
પૂકારી દારાએ શમશીર ધરી,
ચલાવી કતલ દુશમનપર પડી.
અજલ ૩મીઓની સામે ખડી,
ગજબની ગુજરતી હરએક ધડી
કિંતુ જગ દારાએ જખડુ જખુન,
ખિયાખાન ખનિયા દરીઆ-એ-ખુન
ખરહમ થાયુ ૩મી લશ્કર મહાન,
ન ખાકી રહ્યો એકબી પેહલવાન
આજેજ ખની ૩મ થયુ લાઈલાજ,
ફતેહમદ દારાખ થયો સફરાજ

દારાએ દેખાડેલી દલેરીની હકિકત રશનવાદે રાણી હોમાય ઉપર લખવી.

૩મ ઉપર ધરાની લશ્કરે કરેલી એ ચહાઇમા દારાએ એવી તો અસાધારણ
દલેરી દેખાડી, કે તેની દલેરીના પ્રાક્રમથી તમામ ૩મી લશ્કર આજેજ થઇ, ખુવાર
થવા લાગ્યું, અને મચદાને જગમા ૩મની મોટી ખુવારી થઇ. એ ચહાઇમા દારાખની
સરદારી હાલના લશ્કરે માહાન ફતેહ મેલવી, અને દારાએ ૩મીઓની ચોખેર કતલ
ચનાવી, ૩મ ઉપર તેણે ફતેહ મેલવી

દારાખની આવી દલેરી, અને બહાધુરી જગના મચદાનમા ભેઈ સિપાહસાલાર
રશનવાદ દારાખની તારીફ ગાવા લાગ્યો, અને ધરાનીઓએ ૩મ ઉપર મેલવેલી આ ફતેહ

ફક્ત દારાખની દયેરીનું પરીણામ હતું, એવી હકિકત રશનવાદે રાણી હોમાય ઉપર લખી રવાના કીધી

દલેરી ભેધ જ ગે દારાખની,
સિફારસ બેહદ કીધી ઘણી
હકિકત લખી કલ હોમાયપર,
કિધી તેણે દારાખ વિશે જીકર
ખયા હાલ કીધો દારાખનો,
ઇશારો કીધો ખડીએર ખાખનો.
પડયો કેવો કાને ગયેખી અવાજ,
મલ્યો કેમ દારાખ ગર્હનફરાજ
ગુટી કેમ પડી ભીત મેહુરાખની,
ખચી જીહગી કેમ દારાખની
લખ્યો હાલે ધોખણ અતી માનથી,
લખી વાત સફટની ધ્યાનથી
“સફટમાથી મલ્યા લાલ છે,
વલી એક જીવતો મલ્યો ખાળ છે
જડેલો હિરાથી કમરખદ છે,
એ ફરજદ કોઈનું જીગરખદ છે

તે ઉધરીને મોટો થયો હાલ છે
રૂમી દુશ્મનનો થયો કાલ છે
કંઠાવર કંઠ સાથ ગર્હન છે,
ખળમા તે રસ્તમ તેહમતન છે
ભલધથી ભરેલા ઘણા ગુણ છે,
ખિજે આ જમાને ફરીફુન છે
દિસે છે દુરદેશ અને ખુખર,
અકલમા છે ક્યાની કઝેખશર
વખાણો લખુ શુ કલમ કમ છે,
ખુદાની અજખ એની પર રહમ છે
સિકલ ને અકલમા પુરતાખ છે,
એ ચેહલવાનનું નામ દારાખ છે
કિધુ છે રવાના આ સાથ નગ,
હીચે છે જેનો બેમુલ રગ.
હવે નગ એ ખાળના અગપર,
મલ્યો‘તો જ્યારે સફટ અદર ”

રવાના કિધુ નગ પયગામ સાથ
મલ્યુ તે હોમાયને હાથો હાથ

રાણી હોમાયને રશનવાદનો પેગામ મલતાંજ તેનું ફરામોશ ખનધુ

રશનવાદે લખેલો પયગામ, તેણીએ તે ધ્યાનથી વાચ્યો અને દારાખના આંગ ઉપરથી મલેલુ એક નગ, રાણી હોમાયને મલ્લતાજ, અને વરશોની મુદત વહી જવા જતા, તે તેણીએ તુરતજ પિછાન્યુ તે નગને પિછાનતાજ, વરશોની મુદત ઉપર ખનેલા ખનાવની યાદ તેણીના જીગરમા તુરતજ તાજ થઈ, અને પોતાના ફરજદને તજ દેવા માટે હવે તે દીલથી દુખી થવા લાગી તેણીના અતકરણનો ડખ હવે તે સાખી શકી નહી, અને પોતાના શુભ થયલા બેટાની યાદ હવે તેણીના હઠડે ચહડી આવ્યાથી, તે તેને નજરે જોવા, અને પોતાને ગળે લગાડવા અધીરી પડી

કરમના એ ખદા, કરમના શુલામ,
કરે લાખ તહખીર, મગર તે નકામ
કરમ જે કરે તે નહિ કોઈ કરે,
લખેલા કરમના ન લેખો ફરે
હકિકત હોમાયે વાચી તમામ,
ફરામોશ થઈ હોશ અકલ હામ
તપાસી બેયુ તે બેમુલ નગ,
પિછાની લીધુ તે હવે કોણ સંગ

ચિત થાયુ ચકલમ, નિગાહ ચકીત,
મળી ગઈ ભરમની છુપી કીલીદ
પડી યાદ એકલમ મયદાને જ ગ,
દિહો‘તો સિપાહોમે જગી પિલ ગ.
હવે જે કંઠમા કંઠાવર જીલદ,
હજારોની અદર હીસતો ચુનદ
હવે તેણીને યાદ અચખુચ પડી,
છુટી ધાર દૂધની છાતી ભરી

ચહડી યાદ હૈડે, જગર છલકાય,
રડી છાતી તોડી હોમાય માય (13)

રાણી હોમાયે દારાખને માન
સહીત ધરિાન લઈ આવવા
રનવાદને ફરમાવવું

“અરે નેક કાસદ, ભલા નામદાર,
એ ફરજ મહારૂ છે ચકતેદાર
એ માલેક સુલકનો હકદાર છે,
જગરખદ મારો એ ગુલખર છે
ખ મહેરે-ખુદા એ મલિયો પીસર,
જુજ મે નહી એ પીસરની કદર
તજ ચદ્રસમ મારો ચહેરેનમુન,
કિધુ મારે હાથે એ કારે જજન.
પિસરના કરમની કહું કેમ વાત,
જનમ પેશતર તો મુવો એનો તાત
એ આફતથી ફાદ મહારૂ જગર,
મે નાખ્યો નહી માહે મારો પિસર.

૮૬૦૦

આ નગ હુલ એની ખાજી ઉપર,
પિછાની લિધુ નાખતા મે નજર
એ દારાખ છે મારો લખતેજગર,
મને મારો મલિયો પ્રીરોજગર
ઉડી જા એ કાસદ ના ડેર કર,
ગમે જા તુ બેસી પવન પીઠ પર
પવન વેગે જઈ તુ કહે આ સુખન,
'અધીરી પડી છુ હું દારાખ વન'
કસમ છે તુને અએ ખાદે-સખા,
પવન પીઠ પર તુ ઉડી જલદ જા” (14)

રાણી હોમાય સાથ દારાખનો
મેલાપ થવો

દારાખની તાજપોશી.

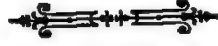
ખુશાલી બરી આ પિસરની ખખર,
સુણી તેને મલવા બની બેસખર
ખુશીમા કિધા તેને બલીસ દિનાર,
લિધાં લાલો ગોહર ચાકુત હજર

જ્યા જ્યા હતાં કુલ આતશ કહેહ,
ત્યા ત્યા કરાવ્યા જશન-સદેહ
વલી બદ અવરતા જખાપર ધરી,
પસ્તાવો હકની દરગેહે કરી (15)
સિપાહસાહાર રશનવાદનું હોમાયની
દરખાસ્ત દારાખ સાથ
આવવું.

એક રોજ આવી ઉભો રશનવાદ,
મલી સગ દારાખ બની લીલશાદ.
હતો માહ બહમન મુખારકખાદ,
શહેરવર રોજે હતી ખામદાદ.
ઉભી હસ્તી હોમાય માદરેમન,
જેતાજ ફરજદ થઈ તે મગન
બરી જામ ચાકુત અને લાલથી,
નિસારી તે દારાખ પર લાલાલથી
મેતી ને હીરે વધાવી લિધો,
લગાડી ગજે મનાવી લિધો.
હરખના આસુએ આંખો બરી,
ખગલ માહે પકડી ચુખન કરી.
પસવારી હાથે દારાખ ગાલ,
કિધુ તેની ઉપર જગરથી વહાલ
મહેપ્રીલ ખુખ દખદખાથી બરી,
ઉભી અનજુમન હસ્તખસ્તા ખડી
લઈ તાજ હોમાયે ચુખન કિધુ,
પેહરાવી દારાખ અર્પણ કિધુ
કહું રાણી હોમાયે તોજેસ કરી,
“કરમના લેખો મિટે ના ફરી”
ખાદજ કિધો હાલ જગ આરકાર,
ફ “દારાખ હવે છે શાહ શેહરિયાર.
એ વારેસ ગાદીનો છે ચાદખાર,
એ જ્ઞાનખાદે આલા છે ચકતેદાર
સુણી અનજુમને કિધી આફરીન
“જીવો શાહી સગ નામદારે જમીન.”
અમીરો ને આલાએ ચાહી પનાહ,
પુકારી કહું “સાલ જીવજે ઘણા”

દારા અને સીકંદર.^૧

“ કરી શુ શકે બંને ફાનીમે,
અજલ પાસ અકળ પાણીમે. ”

દારા અને સીકંદરનું દારતાન શાહનામા મધે લખાણથી લખાયું નથી, પણ યુનાની લેખકો એ હેવાલ લખાણથી લખી ગયા છે

સીકંદરે ધરાનને જીતી લીધું, અને જેમ ધરાનીઓને તેણે ખુદાર કીધા, તેમજ તેણે ધરાની સાહિત્યને પણ ખરાબ કીધું ધરાની સાહિત્યને સીકંદરે ખરાબ કીધું, તે ઉપ રથી પેહલવી લખનારાઓએ પોતાને હાથે લખેલી જુદી જુદી કિતાબોમાં સીકંદર ઉપર મોટો શીટકાર નાખ્યો છે. કેટલેક ઠેકાણે તેની ઉપર લિયાંત નાખી

ગજરતે અલેક જીઆદર

કરી જણાવ્યું છે ગજરને અલેક જીઆદર એટલે ‘સીકંદર ઉપર શીટકાર હોજો’

ગજે શપીગાંન

ધીની નામનો ફિલ્સુફ લખે છે, કે પેગમ્બર સાહેબ જરથોસ્તના લખાણોની વીસ લાખ એક હતી, તે સીકંદરે જ્યારે ગજે શપીગાંન નામનું પુસ્તકખાનું તારાજ કીધું, ત્યારે તેમાં તે વીસ લાખ એક બળી ગયા ૩૦ જીવનજી મોદી કહે છે, કે ‘જે ખજાના સાથ એ પુસ્તકખાનું જોડાયલું હતું, તે શપીગાંનનો ખજાનો હતો, અને તે સમરકંદના આતશ બેહરામના ખજાનાની ત્રીજેરી (ત્રેઝરી) હતી’

એ મહાભારત જરથોસ્તી કિતાબખાનાનું નાશ પામ્યું.

ધરાનમાં આપણા બે મહાભારત પુસ્તકખાનાં હતા, તે માહેલુ એક ગજે શપીગાંન હતું, અને બીજું દેજે નપીસ્તને નામે જણાયલું ગજવર પુસ્તકખાનું યાને કિલ્લો હતો તે પણ સીકંદરે ધરાનને ફત્તેહ કીધા પછી બાળી નાખ્યું હતું. એ કિલ્લા માહેલા પુસ્તકખાનામાંથી કેટલાક કિમતી પુસ્તકો યુનાનીઓએ લુટી લીધા, અને તેના તરજુમો યુનાનીઓએ પોતાની ભાષામાં કીધા હાલમાં જે યુનાની હકીમ પંકાતું કહેવાય છે, તે અસલ ધરાની હકીમું હતું

૧ દારા અને સીકંદરના દારતાનનું સંગીત કીર્તન પ્રથમ મુબમ્મતી જશન કમીટીની ફરમાસથી તા. ૨૧ મી મારચ ૧૯૧૫ ને દીવસે, જમશેદી નવરોજને દાહડે, બેરામજી જીજીભાઈ ઇન્ડીપેન્ડેન્ટવાલા હાલમાં સાજે સાડપાય વાગે રજુ કીધું હતું, અને ત્યાર પછી અનેક પ્રસંગે જુદાજુદા મડળો તરફથી કરતાએ રજુ કર્યું હતું.

ધરાંની હકીમી.

ધરાનીઓના હાથમાંથી જ્યારે તેમની શેહનશાહન ગઇ, તેની સાથે તેમના હકીમાના પુસ્તકો પણ જતા રહ્યા, અને પાછલથી તે યુનાની હકીમા તરીકે ઓળખાવા લાગ્યા.

સીકંદર આવ્યો અને સીકંદર ગયો.

તવારીખ પ્રમાણે સીકંદર જેવો ખીજે કોઇ થયો નથી. વીશ વરસની જવાન ઉમરે તે તખ્ત ઉપર બેઠો હતો, અને ફક્ત દસ વરસ જ તેણે પાદશાહી કરી એટલા ટુક વખતમાં દુનિયાનો મોટો ભાગ તેણે છતી લીધો હતો. ત્રીસ વરસની બર જવાનીમાં દુનિયાની તવારીખમાં તે પોતાના નામ અને પોતાના કામોની નોંધ કરાવી ગુજર પામ્યો.

સીકંદરનું ધાતકીપણું.

સીકંદરના ધાતકીપણાના ધણુક દાખલાઓ નોંધાયલા જણાય છે. એવું જણાવવામાં આવ્યું છે, કે સીકંદર પોતાના દુશ્મનોને પકડી, તેઓના મગના નળામાં સુરાખ પડારી તેમાં સાકળ પરોવી તેમને નગ્ન બનાવી, પોતાની રથ સાથે બેડીને તે તેમની પાસે ધસડાવતો હતો.

સીકંદરના ગરૂ. દારાને મોકલાવેલો જવાબ

સીકંદર પોતાની ફત્તેહથી એટલો બધો તો ગરૂ અને ગુમાનથી પુલી ગયો હતો, કે એક વખત દારાએ સીકંદર ઉપર મોકલાવેલા એક પયગામના જવાબમાં તેણે એવો અશીમાનથી ભરેલો જવાબ મોકલાવ્યો કે: “ગગન ઉપર જેમ બે સુરજ હોતા નથી, તેમ પૃથ્વી ઉપર બે પાદશાહી જોઈએ નહીં.” આ જવાબમાં એવી મતલબ સીકંદરે રાખી હતી, કે આખી દુનિયા ઉપર તે ફત્તેહ મેલવી, પોતે એખલો પાદશાહ થવા ચાહતો હતો.

સીકંદરની હિન્દમાં સલ્તનત

દુનિયાના ફત્તેહ કરેલા ખીજા ભાગે વિશે કાંઈ ખી ન બોલતા, ફક્ત હિન્દુસ્થાનમાં સીકંદરની સલ્તનત તરફ નજર કરશું, તો માલમ પડશે કે, હિન્દુસ્થાનમાં તે આઉલ અને ખીહાર સુધી લખાઈ હતી, અને પંજાબમાં તે હિમાલય સુધી પહોંચી હતી.

સીકંદરે હિન્દુસ્થાનમાં સ્થાપેલું શેહર.

સીકંદર જ્યાં જતો અને જ્યાં ફત્તેહ કરતો, ત્યાં યુનાની શેહરો સ્થાપી તે પોતાને મન પસંદ નામો આપતો હતો. હિન્દુસ્થાનમાં તેણે પોતાના એક માનીતાં ઘોડાના નામ ઉપરથી

બ્યુસીફેલીયા (જેલમ)

નામનું શેહર સ્થાપ્યું હતું. એ શેહર હાલમાં જેલમને નામે હિન્દુસ્થાનમાં જણાયલું છે. વળી મરવ અને હેરાત શેહર પણ સીકંદરે સ્થાપ્યા હતાં. એલેક્ઝાન્દ્રિયા પણ સીકંદરે સ્થાપ્યું હતું.

દારા અને સીકંદર

આ સધળા બનાવોની યાદી સીકંદરના હાસ્તાનના દીઆચા સમાન છે. સીકંદરના મહાન પરાક્રમેની નોંધ એટલેથીજ પુરી થતી નથી, તેણે દુનિયાને ખમ્મનો મેલ્યો. તેણે મોટી મહાન ફતેહ મેલવી પોતે ખીનહરીફ અને અછત બન્યો, મગર આદમીના લોભની હદ હતી નહીં, રહેશે નહીં, અને છે પણ નહીં એક ફારસી શાયર કહી ગયો છે કે —

“સે હર્ફ જેનૂકત ગશત નદ તરકીમે ‘તમચે’ અજરે—તૂકતરો ન ગ મીયાયેદ કે બર જેરદે ‘તમચે’ ગરદદ ” ૧

યાને તુકતા વગરના ત્રણ હરફો ‘તોય’ ‘મીમ,’ અને ‘અચેન’ એકઠા કીધા, ત્યારે ફારસી ભાષામાં ‘તમચે’ યાને ‘લોભ’ એવો એક શબ્દ પેદા થયો. એ ‘તમચે’ શબ્દની આસપાસ તુકતાનેથી ફરતા લાજ આવી, પણ આદમીને લોભ કરતા લાજ કે શરમ કેમ આવતી નથી ? કેમકે લોભના ત્રણ હરફો જેમ તુકતાથી ખાલી છે, તેજ રીતે એક લોભી આદમીથી ઇજત આખરથી ખાલી છે.

“કરે ઇનસાન ગજબ કમ કમ—ધડીની જીદગાની પર,
હવામે ખાધે છે કિસ્લા—ઉમેદના કાટ પાણી પર.
હવસ છે લોભનો જગમે—મુવા છે હાલહવાલી થમ,
ગયો જગથી સીકંદર શાહ—બંને હાથ ખાલી થમ ”

શાહનામાના હાસ્તાનામાં સધળી લડાઇઓ ઇરાનીઓને પુરાનીઓ સાથે થઇ હતી, અને તે પછીના જમાનામાં ઇરાનીઓને અરબો સાથે થઇ હતી. પણ ગીરદેશની અલ્લે સેવટે બે લડાઇ ઇરાનીઓને ખ્રીસ્તીઓ યાને યુનાનીઓ સાથે પણ થઇ હતી એ વિશે આપણને સેહજ તવારીખ તરફ નજર કરવાની જરૂર છે.

દુનિયામાં થયેલી પદર મહાભારત લડાઇ માહેલી ચાર લડાઇયો પારસીઓ લડયા હતા.

તવારીખમાં નજર કરતા માલમ પડે છે, કે દુનિયામાં જે જે મહાભારત લડાઇઓ થઇ હતી, તેમાં સર્વેથી મોટી લડાઇઓ ફક્ત પદર થઇ હતી એ પદર મહાભારત લડાઇઓ માહેલી ચાર મહાભારત લડાઇઓ જરથોસ્તી ઇરાનીઓ લડયા હતા. પારસી શહેનશાહત અને જરથોસ્તી ધર્મની સાથે એ ચારે લડાઇઓ નિકટ સબધ ધરાવે છે, ૧ કાદુશીયાની લડાઇ અને ૨. નિહાવદની લડાઇ. એ બે લડાઇથી જરથોસ્તી રાજની અને જરથોસ્તી ઝુંડાની સરજતનુ સેવટ આવ્યું હતું એ બંને લડાઇઓ યઝદજર્દ શેહરીયારના વખતમાં અરબ લોકો સાથે જરથોસ્તીઓને થઇ હતી. ખીજા બે લડાઇઓ જે જરથોસ્તીઓને લડવી પડી હતી, તે યુનાનીઓ સાથે હતી. તે ૩ મેરથો-નની લડાઇ, અને ૪ અરબશાની લડાઇને નામે જણાયેલી છે.

અરબલાની લડાઈ

એ અરબલાની લડાઈ સીક ૬૨ અને દાગ વચે થયતી ત્રણ લડાઈઓ માહેલી છેલી લડાઈ હતી અરબલા શેહરથી થોડેક દુર આવેલા મેર્નનમા એ લડાઈ થયેલી હોવાથી, તે એ નામે ઓલખાય છે. એ અરબલાની લડાઈ ૬૦ સ. પુર્વે ૩૩૧ મા થઈ હતી

અરબલાની લડાઈની સરજત

આ અરબલાની લડાઈની એક સેવટ ને આગ્યુ, તે એ કે યુનાની અને જરથોસ્તીઓ વચે ને લડાઈઓ અવારનવાર થયા કરતી હતી, તે લડાઈનું સેવટ આવી ગયુ એ લડાઈના પરીણામ ઉપર આખા એશીયા ખડની સરજતનો આધાર રહ્યો હતો. એ લડાઈમા ધરાનીઓ હારી ગયા, અને યુરપ અને એશીયા વચે ને લડાઈઓ થયા કરતી હતી, તે લડાઈ સદાની બધ પડી ગઈ હતી

તવારીખ સીક ૬૨ને અનેક રીતે ચીતારે છે. દારાની હાર અરબલાની લડાઈમા થયા પછી તેનું ખુન થયુ એવો એક મહાન શેહનશાહ દારા, જેના પૂર્વજોએ ઉત્તરમા કારપીયન સમુદ્રથી તે દક્ષીને આફ્રીકા ખંડ સુધી, અને પુર્વમા ટીબેટથી ચીન સુધી, પશ્ચીમમા ગ્રીસ અને રોમ સુધી, તેમજ યુરપ અને એશીયાનો મોટો ભાગ જીતીને મેલગ્યા પછી, તે સીક ૬૨ને હાથે હાર ખાઈ મરણ પામ્યો તેવો એક જરથોસ્તી શાહ દુનિયાની શાહી ભોગવ્યા પછી, આ ગેતીને તજ ખાલી હાથે ગયો, અને તેવા એક પાદશાહને જીતીને ફતેહ કરનાર સીક ૬૨ પણ આ દુનિયાની માયા અને દોષત જ્યાતી ત્યા મુકી, બે હાથે ખાલી ગયો મગર તેના અંતરમા ફેલાયલા અજપ માટે તે હમેશા બેકરાર હતો (૧) તોપણ આજે એક સવાલ ને ઉભો રહે છે, તે એ છે, કે

૨. સીક ૬૨ જરથોસ્તી હતો ?

આ સવાલનો નિર્ણય કરવાનું કામ તવારીખનવેશોને માટે રાખી, શીરદોસ્તી પ્રમાણે સીક ૬૨ અને દારાના દારાના તરફ નજર કરશુ

ફિલકુસની જગમાં હાર થવી, અને
દારાએ તેની બેટી સાથે શાહી
કરવાની ખાએશ જણાવવી

હર હર તુ સાકી ગુલાબી જામ,
કેરુ થાઈ સીક ૬૨ દારાનું નામ
ખતાણુ હું રંગ રૂપ અફલાકના,
કેઈ એક સીક ૬૨ થયા ખાકના

અમર છે તવારીખમા આજે વાત,
મુવો છે દારા સીક ૬૨ને હાથ
હતો રૂમનો શાહ ફિલકુસ નામ,
જુલદ જેની શાહી, જુલદ કાંમ
હતી શાહી ધરાંનની દારાખર હાથ,
પડોસી રૂમીઓ હતા બદસિકાત
કિંતુ જગ દારાએ ફિલકુસ સાથ,
કરી બે લડાઈ ને કીધો મહાત.

૧. તવારીખમા ફિલીપને નામે અને શાહનામામા ફિલકુસને નામે જણાવ્યો રૂમનો (મેસીડનનો) શાહ. ૨ તવારીખમા દારાયસ (ઓકસ) અને શાહનામામા દારાખર નામે જણાવ્યો ધરાનનો પાદશાહ.

બહા એક રોજ એવી બરપા થઇ,
હજારોની જ ગે કળ થઇ ગઇ
થયુ જ ગ ભારી દિવસ ત્રણ તક,
ધુણ તેથી ભારી 'અમુરી' ખલક
મગર દીન ચોઠો ફઠિયો જખર,
પરાગ દે થાયુ રૂમી લશકર
કતલ ચાલી મયદાને ખુબ જ ગમા,
લડયા કુલ ધરાની ચહડી રગમા
નેજા 'ને શમશિર ચમકી રહ્યો,
ગુરજથી મયદાનો ધમકી રહ્યો
ખજર, ભાલા, તીર 'ને તખર,
ઉછલી હવામે રહ્યા ખુબતર
જીગર જીદ હવાના કાંપી રહ્યાં,
જમીનપર લહુ લાલ વેહતા થયા
ફરામોશ થઇ હોશ રૂમી તમામ,
ગયા રૂમી નહાસી તલ 'સગરામ' ?
નહિ સર કોલાહ નહિ હથીચાર,
નહાસે પૂકારી લઇ લહુ ધાર
આગલ-પાછલ જખમ તન બદન,
મરે તરફડી થઇ કળને શરણ
હતી જ ગ ધરાની આ ચાદગાર,
ગયો નહાસી ફિલકુસ થઇ તેની હાર
કુખી થાયો ફિલકુસ, થયો ખારજાર,
કરી જ ગ ભારી ખોયો કરાર
લખાવી પયગામ દારાખ પર,
સુલેહની આપી તેને ખખર
ખયા કુલ સરતો તેમા કરી,
કહ્યુ "હરગુજર કર ગઇ ગુજરી"
કંઠી શાહ દારાએ સરતો કજલ,
કહ્યુ "છે ખાએશ ખિલ અનમુલ
અગર હોય તુને કજલ મારી વાત,
તો લડશે ન ધરાન કહી તારી સાથ.
'નાહીદ' છે દીકરી તહારી બેમુલ,
રૂમના ચમનમા ખિલેલુ છે ગુલ

અજખ તેણીના મુખનુ ગુર છે,
અજખ તેણીના કંઠનુ સુર છે
અજખ તેણીના ગાલો પર ગુલ છે,
અજખ તારા ઘરમા એ ગુલગુલ છે
જીગર માફ છે તેની ઉપર નિસાર,
હુ શાહી કરીને કફ મારી નાર
કહી નહી તુ ધનકાર કરી ફાવશે,
કસમ પર કહુ છુ સીતમ આવશે"
ખૂશી થાયો ફિલકુસ સુણી વધઇ,
કરી સર્ત મજુર કીધો જમઇ.
ખની રાણી નાહીદ ધરાનની,
હતી ચારી સરજત દિલજનની
નાહીદના મોહડામાથી નિકલેલી
બદલુથી શાહ દારાએ તેણીના
તરફ દેખાડેલો ધિક્કાર.

કહે છે સૂણો ફિરદોસી એવી વાત,
પડી એક દિન બદનસીખ જુરી રાત
હતી રગ મહેલે હુરી તાબમા,
રગીલી નાહીદ રૂખાખમાં.
અતર સૂગ ધી પમરતી હજાર,
ખુશખોની લપટ હતી ખીશિયાર
સૂદર સેજ કુલથી સજેલી હતી,
ગુલ સાથ ચમપા ચમખેલી હતી
પલગ પર ચર્ફર રચેલી હતી,
ધુમ રોશનીની મચેલી હતી
સુતી જઇ પલગે નાહીદ હુરી,
હતી વાત દીલમા નહી કંઈ જુરી
મલી સગ દારાખ કરતી 'તી નાજ,
હતા બને જ નના દીલખુશ મિજાજ.
ખચો તેટલા એક અજખખ અનાવ,
થયુ દરો ગમથી જીગર ગર્કાવ
પડી બને સગ રગ કરતા 'તા વાત,
અંધુરી રહીતી જુરી અર્ધ રાત

૧ પુર્વકાલમા 'અમુરી' રૂમીઆનુ પાપતખત શહેર ગણાતું હતું

૨ લડાઇનુ મયદાન

એકાએક દારાએ મારી છલગ,
કુદીને ઉઠયા છોડી પલગ
પડી ગાભરી આવરી ફીલદાર,
સુજે નહીં કંઈ કે કરે તકરાર
પુકારી બોલિયો તે ઇરાન શાહ.
“થયો છુ નાહીદ ઘુજથી તખાહ
મુખ તારૂં એવું મારે છે વાસ,
ભરેલો છે બદલુએ તારો સ્વાસ
આવી તુ સુદર, ને આવી નજસ,
નિકલ ગોઠમાથી એકદમ ખીસ
બદલોની જુથી ગધ મારી ઉધ,
અરે સખણી એ મને લાગી સુધ
મને તુજ દમથી થયો છે ત્રાસ,
હવે આવતી ના કંઈ મારી પાસ
ગજબ તારો દમ છે જુદી જાતનો,
સિતમ થાયો મુજપર સિદ્ધા રાતનો.” (2)
મદ્યા સહુ તળિયો હુકમ શાહ સુણી,
અકલમદ દાનેશ, ઇલમમા ગુણી
હકિકત કંઈ શહેનશાહે પુરી.
“બદલો છે રાણીના દમમા જુરી

ગજબ છે એ બદલો સિતમથી ભરી,
રાણી એ મારી બને કેમ કરી.
કરો કોઈ ઇલાજ તદખીરે પુર,
સફા મર્જ કરીને કરો બસ દુર
સિફારસ ન કરતા એ નેકનામની,
નથી રહિ એ મુજને હવે દામની”

* * *
હુકમ આ સૂણી કમકમી નાર નેક,
બોલી “છે મ જુર ફરમા દરેક
ભમી ગુલ ઉપર તે પિયો ગુલ રસ,
હવે કહે મુજને તુ આગલથી ખસ,
જવાની ને જોખન લીધા લૂટી,
હવે કહે મૂજ પાસ તુ ના સુતી!
બનાવી તે રાણી કીધુ. ચમન,
હવે કહે જા તુ તહારે વતન?
અજબ છે ગયો પ્યાર તહારો મરી,
સિનામા સિતમની મારી છરી
મને છે મ જુર તારો હુકમ,
મને છે મ જુર તારો સિતમ”
જુરા તે હુકમને રડીને નમી
રડીને નાહીદ અતી કમકમી. (3)

દારાની રાણી નાહીદના મોહડાની બદલોનો ઇલાજ થવો

તળિયોના નાહીદ રાણીના મોહડાના વાસોનો ઇલાજ, ‘ઇસકદર’ નામના
એક પાલાની બનાવટવાલી દવાથી કીધા, અને રાણી નાહીદના મોહડાનો વાસ તેથી દુર
થયો પણ શાહ દારાખાનુ દીલ નાહીદ ઉપરથી ઉડી ગયેલું હોવાથી, નાહીદને તેના આપ
દીલકુસને ત્યાં તેણે રૂમ મોકલાવી દીધી

પણ રાણી નાહીદ તે વખતે હમેલદાર હતી, તે વાત તેણીએ શાહ દારાખાને કહી નહી
હતી એ બનાવ ઉપર આપણુ પાછલથી આવ્યે છીયે, પણ એ બનાવ બને, તે
આગમજ દારાખાના હુકમ સાબળી તળિયો બોલ્યા કે —

કહે સૌ તળિયો: “સૂણુ નામવર,
કદમ પર તહારા છે આએ સર
કરશુ એ રાણીના કુખની દવા,
જશે તેથી સુધરી મુખની હવા
‘સકદર’ પાલો છે એનો ઇલાજ,
થશે તેથી મૂખની બદલો તારાજ
લાવી તે પાલો ‘ને કરશુ દવા,
પ્રને ગમ કરવો છે નારવા”

કહું શુ સૂણો અનજુમન મહેરબાન,
ભરમથી ભર્યું છે અજબ આસમાન
છે માનવની સરજત અજબ ફાનીમા,
કરે લાખો તદખીર જશે પાણીમાં
અગર સર પટકી જો આદમ મરે,
લખેલી સરજત કંઈ ના ફરે
નાહીદની પીડા પાલાથી ગધ,
મગર તેની સરજત સુધરી ન કંઈ

કિધો શાહે હૂકમ કહી બે હરફે,
“નિકલ જા હિયાથી રૂમની તરફ”
કુખી થાઇ બાનુ રડી જાર જાર,
ગઇ આપને ઘર બની બેકરાર
મગર નહી ખોલી ભરમની વાત,
હતી તે હમેલહાર દારાબ હાથ
જીગર લઇ જખમી ગઇ રૂમમા,
પેદર પાસ જઇને રડી રૂમમા
સુણી હાલ ફિલકુસ થાયો નિરાસ,
મગર તેની લડવા હતી નહિ ગુજસ
તપી દોકે થાયો આતશ મિનાજ,
કરી શુ શકે નહી હતો અખતખાજ
સલામી તે દેતો‘તો ઇમાનથી,
મગર હીલે ડરતો તે ઇરાનથી

થયો પુરો નાહીદ હમેલનો વખત,
જન્યો નાહીદે પુત જુલદ અખત.
રૂપે રૂપાલો, બહુ ગુરમદ,
દિપે જેમ ગગન પર પુનમ ચંદ
ખુશી થાયો ફિલકુસ બેઇ ફરજદ,
પમરદ ‘તુ ખુશબોથી તેનુ બદ ન.
પમરતો‘તો મીસલે, ‘સિકદર’ સુદામ,
તેથીજ રાખ્યુ ‘સિકદર’ નામ
૮૮૦૦

“એ ફરજદ છે મારૂ, વારસ-એ-રૂમ,
રૂમીઓના ફરમન કરશે એ ગુમ”
જગતને જાહેર ન કીધો ભરમ,
કે નાહીદે દિકરાને કીધો જનમ
* * *

દારા ખીન દારાબનો જનમ.

નાહીદને રૂમ મોકલ્યા પછી શાહ દારાબે ખીજ રાણી કીધી, અને તે રાણીને પેટે એક દીકરો અવતર્યો એ દીકરાનુ નામ શાહ દારાબે દારા રાખ્યુ. શાહ દારાબના મરણ પછી એ દારા ઇરાનની ગાદી ઉપર આવ્યો. ખીજ હાથ ઉપર રૂમમા ફિલકુસના મરણ પછી, તેની ગાદીએ સીકદર આવ્યો. હવે હિયાથી ફીરદોસ્તી પ્રમાણે આપણુ દારા અને સીકદરના હેવાલ ઉપર આવ્યે છીએ

દારાએ સીકદરની અકળની પરીક્ષા કરવાની ચુકતી રચવી.

થયો જ્યારે ફિલકુસ જગથી ગુજર,
સિકદર થયો રૂમનો તાજવર
હતો તેની ફરખારનો બહુ રૂખાબ,
હતી તેની હિમત બહુ બેહિસાબ
કરી જગ જગમે તે ફાવિયો,
મૂલકો અસખ્ય જીતી લાવિયો
મગર એક કપાલે ટિલી કાળી રહી,
સિકદર ગયો હાથ બે ખાલી લઇ

પડી જ્યારે દારાને એવી ખબર,
સિકદર થયો શાહે રૂમ નામવર
કરવા સિકદર અકળની તપાસ,
કિધી એક તદખીર દારાએ ખાસ
લિધી દાખડી એક તલથી ભરી,
‘ને સાથે લિધી એક સુદર દડી.
દડી સાથે લીધુ યોગાન એક,
મોકલ્યા સર્વ સિકદરને ભેટ

આ દડી અને યોગાનની ભેટ શાહ દારાએ સીકદર ઉપર મોકલી તેની અકળની તપાસ કરવા આણુ હતુ આ ભેટ મોકલવાની અદર એવો ભેદ સમાયદો હતો, કે —“સીકદર, હજુ તુ નાદાન છે, તેથી આ દડી અને યોગાન લઇ ખેલ કરવાને તુ લાયક છે મારી પાસે તલની દાખડીમા જેમ અસખ્ય દાણા છે, તેમ અસખ્ય લશ્કર છે.”

આ ઉપરથી સીકદરના સલાહકારોએ સીકદરને શણ કરવા સમજાવ્યો કે:—

પાદશાહ સિકંદર.

“નથી તખ્તની મુજને કંઈ કમી,
તણ જાવું એક દન છે પરદે ઝમી.
જમશેદ જેવો રહો નહીં શાહ,
રહી નહીં કયેણુશરની પનાહ
કેરચારપ જેવો રહો નહીં નર,
રહો નહીં ‘રફનદીયાર દિનનો પદર.
કજા તારી બાંધને તુને ચાલી મઘ,
સિકંદર જશે હાથ એ ખાલી બાંધ”

દારાને સીકંદરે જવાબ મોકલવો.

“આ દડી છે દુનિયા, દુનિયા છે ગોળ,
દુનિયા મિસાલે દડીનું છે ડોળ
આ ચોખાને જેમ તું દડી ખેલશે,
તેમ દુનિયા તું જીતી મેલશે”
લઈ દાખડી તલ નાખી લિધા,
ચુટીને પખીઓએ તે લિધા

“થયા હાલ તલના, થશે તેમ હાલ,
દારાનું લશ્કર થશે પાયમાલ.”
જેમ બેટ અંદર એવો લશ્કર,
સિકંદરે આપ્યો એકદમ હુકમ
“પુરત રાષ્ટ્રથી તમ લશ્કરો દાખડી,
લશ્કરીને છલાછલ કરો દાખડી.
રવાના કરો તમ દારા ઉપર,
કહો એજ છે તેને મારો ઉત્તર”

આ રાષ્ટ્રના દાણાની બેટ મોકલવામા સીકંદરે એવી મતલબ રાખી હતી કે:—
“અએ દારા, તારી પાસ અગણીત લશ્કર છે, પણ મારું લશ્કર તારાં લશ્કર કરતા
વધારે તેજ અને જોરાવર છે જેમ તલ કરતા રાષ્ટ્ર તેજ છે, તેમ ધરાનીઓ કરતાં
રૂમીઓ વધારે જોરાવર છે.” આ બેટ સીકંદરે દારાના માનસને આપી રવાના કીધા

સીકંદર પાસ દારાએ ખંડણી મંગાવવી.

એ પછી થોડીક મુદત બાદ શાહ દારાએ સીકંદર પાસથી ખંડણી માગવા કાસદો
મોકલ્યા સીકંદરે ઈરાનને ખંડણી આપવા ના પાડી કેહવડાવ્યું કે:—“ખંડણી આપવાના
અને ખંડણી લેવાના દહડા વહી ગયા છે સીકંદર હવે રૂમનો માલીક થયો છે તે
ખંડણી આપવા ના પાડે છે તે વાધ મીસાલ તારી સામે થશે”

એ પછી સીકંદરે ઈરાન સામે લડાઈ જાહેર કીધી

દારાને આ વાતની ખબર પડી દારાએ આ લડાઈમા ઉતરવા ‘ઇસ્તખ્ત’
ખાતે એક ગળવર લશ્કર ભેગું કીધું એ સઘળું ધરાની લશ્કર ‘દિરાત’ યાને
‘યુફ્રેટીસ’ નદી આગળ આવી ભેગું થયું

સીકંદરનું કાસદના વેશમાં દારાની દરબારમાં જવું,

અને તેની સીકૃત ખાવી.

આવું ગળવર લશ્કર આવી પુગવાની ખબર જ્યારે સીકંદરને પડી, ત્યારે
પોતાના લશ્કરને લઈ ધરાનીઓ સાથે લડ્યા તે બાકાર પડ્યો અને લશ્કરો એક એક સામે
પડાવ નાખી પડ્યા સીકંદરે દારાના લશ્કરની ગળવર સખ્ખાનું પ્રમાણ તપાસવા,
કાસદનો વેશ ધારણ કરી દારાની દરબારમા જવાનો, અને દારાને નજરો નજર જોવાનો
ઠરાવ કીધો તે ઠરાવ પ્રમાણે સીકંદર દારાની દરબારમા એક કાસદના વેશમા ગયો,
અને દારાની રૂબરૂ કુરનથ ખાલી, સીકંદરના એક કાસદ તરીકે તેની સીકૃત ગાઈ
નીચસો પેગામ તેણે જાહેર કીધો :— (4)

“મૂળરૂ દુવા દુજ હુકમા અવલ,
રહો શાહી તારી જગતમા અચલ
હજુરીમે હાજર છુ અએ નેકનામ,
સિકંદરનો હુ લાવીયો છુ પેગામ

સહા રહેજો દારા શુલહ તારૂ અખત,
રહેજો સહા તારૂ રોશન તખત
સિકંદરનો એવો પયગામ છે,
કે જગ માહે હડુ નાકામ છે.

મૂખારક દારાને શુભશન ધરાન,
સિકંદર આહતો નથી રમખાંન
નથી દુશ્મની તેને દારાની સાથ,
નથી આહતો મેલવે જ ગ માહે હાથ
નિકલિયો છે દુનિયાંની કરવા સફર,
નથી તેની ધરાન પર કંઈ નજર
સુલકમાથી તારા થયું છે પસાર,
જયુ છે ધરાનની પેલી પાર

સીકંદરસે લડવા તું છે ધતેજર,
લડને તું લશ્કર ઉભો ખીશિયાર.
કરે જો તું લડવાની દારા જીકર,
નથી તેનો કંઈખી સિકંદરને દર
ગરમ જો તું કરશે કિનાતું ખજાર,
સિકંદરખી કરશે તેવો વિચાર.
અગર જો કરે તું મુકરર લડાઈ,
સિકંદરની જોજો ધરાંનપર ચઢાઈ”

દારાને સીકંદર વિશે શક પડવો

આ પેગમચીની ઢબ જ્યાં જોઈ દારાને એવો શક ગયો કે તે સીકંદર પોતે છે,
કેમકે તેના ચહેરાની અંદર તે શાહ દારાખની સીકંદર જેવું કાંઈ જોવા લાગ્યો.

અજબ જોઈ સુજધજ સાથે રૂખાખ,
અજબ જોઈ રૂપર ગ, અજબ જોઈ તાખ
અજબ જોઈ કંઈને સિકંદર આખદાર,
મિસલ શાહ દારાખ હીઠો ખહાર
જોઈ હાલ દારા. થયો શકમંદ,
રખે હોય રૂમનો નવો કાંઈ રૂઢ.
ધીરેથી દારાએ ખોલી જખાન
“સાલલ એ કાસદ રોશન રવાન
શુલક ખખત હીસે તું કમતર નથી,
સિવા તું ખિજે કોઈ સિકંદર નથી

તુંને જોઈ વમલમા પડીછ મુજ અકળ,
મને લાગે છે તારી શાહી નસલ.
અકલ હામનો કોઈ સમ દર તું છે,
મને લાગે છે કે સિકંદર તું છે”
નમાવીને સર એમ કાસદ કહે
“સલામત દારા તખત તુજ રહે
કહા હું અને કાહુ તે નામદાર,
મુજ સમ છે તેની પાસે હજાર
સિકંદર નથી અક્રજે એવો કમ,
કે દારાની દરખારે લાવે કંદમ”

દારાની મહેફીલમાથી સીકંદરે ચાર જામ મેલવવી

એ પછી શાહ દારાએ તે કાસદને માન આપી દરખારે ખેસાડી તેની તરીકે કીધી,
અને ખાણાની મેજખાની સાથ શરાબની મેહમાનદારી ચાલુ કીધી (૬)

દરખારમા રગરાગ ચાની રજો અને સીકંદરે શરાબ પીવા માડ્યો. બ્યારે શરાબની
જામ ખાલી થતી, ત્યારે તે ખાલી જામ સાકીને આપવાને બદલે, સીકંદરે તે જામને
પોતાની પાસેજ રાખવાનો પોતાનો હક જાહેર કીધો. એવી રીતે સીકંદરે ચાર
શરાબની જામ પોતાની પાસે રાખી સીકંદરની આ વર્તનુક સાકીએ શાહ દારાને જઈ કહી
શાહ દારા તે સંભલી હસ્યો, અને પોતાની કિમતી શાહી જામો તે કાસદને લેવા કીધી

દારાની દરખારમા કાસદનું સીકંદર તરીકે જણાઈ આવવું,

અને તે જણાતાજ દારાની દરખારમાંથી તેનું નાહસવું.

એવામા દારાના એલચીઓ જે ચોતરફના રાજ પાસથી ખડખી વસુલ કરવા ગયા
હતા, તેઓનું દરખારમા પાછું ફરવું થયું તેઓએ આ રૂમી કાસદને જોતાજ તેને
સીકંદર તરીકે પીછાંચો. સીકંદર તે દુસ્તજ સમજી ગયો, અને એ વાતની ખબર

શાહ દારાને કાને પડે, તે આગમય તે દારાની દરબારમાંથી કોઈનીથી નજર નહીં પડે તેમ છુપછાપ નિકલી પોતાની જાવણીમાં સલામત જઈ પુગ્યો.

દારાની ચાર જામની સીકંદરને મળેલી તાસીર.

જે ચાર જામ સીકંદર શાહ દારાની દરબારમાંથી પોતાની સાથે લાગ્યો હતો, તેની તાસીર રૂમી દાનાવાએ તેને એવી કહી કે —“દારાનો મુલક સીકંદર ચારે બાજુથી જીતી લેશે.”

દારા અને સીકંદર વચ્ચે પેહલ્લી લડાઈ દારાની હાર થવી

એ પછી દારા અને સીકંદર વચ્ચે એક મોટું જંગ થયું, અને તેમાં દારાની હાર થઈ દારાનું લશ્કર રૂમીઓના હાથ ઉપર કતલ થયું, અને જેઓ બચ્યા તેઓ યુફ્રેટીસ નદી પસાર કરી નાહસો ગયા તવારીખમાં આ કમનસીબ લડાઈ ‘ઝેનૈકસ’ની લડાઈ તરીકે જણાયેલી છે.

દારા અને સીકંદર વચ્ચે બીજી લડાઈ દારાનું નાહસકુ

કમનસીબે આ બીજી લડાઈમાં પણ દારાએ હાર ખાધી પહેલ્લી લડાઈમાં નાસી-પાસ થયા પછી, તેણે તુરતજ મુલકે મુલક સવારોને રવાના કરી નવું લશ્કર એકઠું કરી, અને ફરીથી તે ‘યુફ્રેટીસ’ નદી આસપાસ સીકંદર સાથે લડવા ગયો ત્રણ દિવસ સુધી લડી અંતે હાર ખાઈ દારા મેદાનમાંથી નાઠો.

દારાના લશ્કરને સીકંદરે દીલાસો દેવો

દારાના લશ્કરની આડી દાસત જોઈ સીકંદરે મેદાનમાં આવી ધરાની લશ્કરને પોકાર મારી જાહેર કરી કે —“ધરાનીઓ તમે બેશીકર રહેજો મારાં લશ્કરને તમારી સાથે જરાબી કામ નથી તમારા જાનને રૂમીઓ કદીમી એલજામ પોહયાડશે નહીં જો કે ધરાનીઓએ રૂમીઓના લોહીથી હાથ ધોયલા છે, તોપણ રૂમીઓ તેનો જરાબી બદલો લેનાર નથી.

દારા સાથે સીકંદરની ત્રીજી લડાઈ. દારાએ ધરાનીઓને તેમની બહાદુરી માટે સખુનો કેહવા

પણ દારા ધરાની પાદશાહી સેહલથી સીકંદરને હાથ જવા દીધે એવો પાદશાહ નહીં હતો બલકે વાર લડાઈમાં હાર ખાધા છતાં તે હારી છુટો નહીં ધરાનીઓ સીકંદરના દીલાસાના સખુનો સાલવી તેને શરણ થયા ધરાનીઓની માલ મતા લુટાઈ ગયાં છતાં, પાદશાહ દારાએ ફરી લડવાની તજવિજ કરી તે ચહેરમના મુલકમાં ગયો, કેમકે ત્યાં

શાહી ખજાનો.

હતો. પાદશાહ દારાને રખયતે પાછો ફરેલો જોઈ, તેની હાજરીમાં સરવે સર નમાવી હાજર થયા આખું ધરાનું લડાઈના અજામને લીધે માહેતમમાં પડેલું હતું. દારાએ હાજર રહેલા અમીરો અને પેહલવાનોની આગળ બાજે શુલ્હ અવાજે નીચલા સખુનો કલા.

“જવા મઈ જ ગી, છુએગો દહેર,
મિસલ શેર ખનીને ધરો દીલ કહેર
વત નના થયા છે ક ગાલ હાલ,
થઈ સલતનત કિયાની છે પાયમાલ
જીવો હાલ જ ગનો થયો છે ખરાખ,
ગઈ શાહી ખ્યારી, અજળ છે અજળ
ખની તમ એકદિલ કરો જો મહં,
તો લડવાને રૂમ સગ કરું હું કસંદ
લડો જ ગી જ ગે, ધરી દીલ કહેર,
કરો રૂમી દુશમન ઉપર ના મહેર
છતી રૂમને તમ કરો જો વેરાન,
મહં તમને દેશે જરૂર યઝદાન
છતી જાય રૂમી સિકંદર તમામ,
તો હારાની કિરતીનો કેવો અ જામ
લડો કીરતી ખાતર, મારો-મરો,
ન દુશમનથી પાછલ કંઠ મ એક ધરો
ખની તમ બેઠીલ અગર નહી લડો,
તો જરથોશ્તી દીનનો થશે ખડું મરો

વત નને ધરમનો કરો કંઈ વિચાર,
ગજળ ને અલમનો કરો કંઈ સુમાર.
થશે ખ્યારી ઝોલાદ તમારી ખુવાર,
સિકંદર છે જલ મ, છુરો, ખદકાર
અગર કિયાનીઓ તમ ખનો હમજોર,
તો ટાલુ હું જીલ્દદીન સિકંદરનો દોર.
અગર તમ એકદીલ ખનો સુજ ચાર,
સિકંદરને કહાડુ ધરાનથી ખહાર
સુરા તમ ધરાની, કરો કંઈ ખિયાલ,
કરો કમનસીખીનો એકદમ નિકાલ
સુરા તમ ધરાની, ધરો દીલ ઉમ ગ,
કરો જઈ રોશન રૂમીઓનો રંગ
સુરા તમ ધરાની, ધરો દીલ ઉમેઢ,
છતી જ ગ કરો તમ સિકંદરને કેઢ
સિહા રંગ રૂમ ને રૂમીનો કરો,
રૂમીઓને મારો, યા તમ મરો
દહેરી વડીલોની તાજી કરો,
રવાનોને તેમના રાજી કરો (6)

હારાએ સીકંદર ઉપર સુલેહનો પેગામ મોકલવો

ધરાનીઓની હાલત જણાવવી.

હારાના સખુનો સાબલી ધરાની જરથોશ્તીઓ પોતાના વતનની દાજ અને ધરમની
કિરતીને ખાતર, રૂમીઓ સાથે ફરી લડવા માટે પાછા બહાર પડ્યા. ધરાની લશ્કરની આ
લડાઈમાં મોટી હાર થઈ. ધરાનીઓની મોટી સંખ્યા કતલ થઈ

હારા હાર ખાધ કેરમાન તરફ નાઠો, અને ઇંતખર ચહેર જે પાયતખત ગણાવ
હવું, ત્યાં સીકંદરે લખલ થઈ પોતાનો અમલ જાહેર કીધો

હારા પરેશાન અને હેરાન થયો તેની સાથવાલા મસલતદારોએ તેને સીકંદર
સાથ સુલેહ કરવાની સલાહ આપી. એ ઉપરથી હારાએ સીકંદર ઉપર સુલેહનો
એક પેગામ રવાના કીધો

હારીને હારા પરેમાન થયો,
સિકંદરથી નાહસી કેરમાન ગયો.
પરાગ દે લશ્કર થયું ખીશિયાર,
રહ્યા જેઓ જીવતા તે કરતા પૂકાર
જમાનો કોણુને થયો છે વફા,
ઘડીમાં ખુશી ને ઘડીમાં કંફા.

ગરદીશની કેવી અજાયબ વલણ,
હારાનું છુટી લીધું ચમન.
જેઈ હાલે સરજત ખની નાસિપાસ,
હારાએ છોડી ફતેહની આસ. (7)
લખ્યો એક રૂકકો સિકંદર ઉપર,
સુલેહની તે માહે આપી ખખર:

“અએ શાહ સિકંદર જીલ્લો ચક્રાલ, હારાની સરજતે બહલી છે ચાલ નસીબ માત્ર ઉલ્લહ, જુરો મારો દાળ, ગધ શાહી મારી, થયો પાયમાલ હવે જગ કરી ના વધુ કર બગાડ, સુલેહનુ વુ રણસી ગહુ વગાડ લખ્યો છે પયગામ થઇ લાઇલાજ, રાજ છે દારા સુલેહને દાજ ખતમ કિયાનીઓની સુખી થાઇ રાત, દારાના કુખની પડી છે પ્રભાત ગજબને અલમના લખુ શુ કલામ, કિરત ગઇ કિયાની, થયુ શુભ નામ રડે મારી રૈયન, કુટી સર કપાલ, કઇ એક મા-બાપે ખોયા છે બાળ. રડે નારો સુદર, વિધવાઓ થઇ, કઈ એક ખાવિદ ગયા છે કપક.

મુવા છે બુનેગોના બેટા દલેર, પડ્યો જગે ભારી સિકંદર કહેર. રડે બેહનો નવધાર ખોઇ ભાઇને, જીવે આસમા હાલ ગમ ખાઇને. સુખી હાલ બધ કર જગને ટુરત, દારા કરે એક ટુજ સગ સરત છે ગજે ગુસ્તાપ જે મુજ પાસ, આપી તે સધજો બનુ ટુજ દાસ. કર ટુજ સાથે હુ ખીજે કરાર, આપુ ટુને ગજે અસ્ફહીયાર કર ટુજ કદમ પર સરવે નેસાર, કરે મ્યાન ટુ તારી જે તલવાર. કિધા કયેદ મારા જગરબદ છે, કરે ટુ કુખી મુજ ફરજદ છે રવાના ટુ કર તેમને મુજ પાસ, ના થા ટુ બહનુમ દઇ એમ તરાસ (૪)

દારાના સખુનો.

ખ્યાન ધર બદા ખુદાના, આએ મુજ ફરમાન પર, ખેચના કહેરે ખુદા, નાહક તારા જન પર. આજ દુનિયામા ચલન, ચક્કર સિકંદર જોઇને, હર જગે તું ધર કદમ, આદમ ચદર જોઇને. શુ ફરીદુન લઇ ગયો, રાખી ગયો જમશેદ શુ, શુ ગયો રવાવલ કરો, પામી મુવો તે ખેદ શુ કામ થયા ફસ્ત મથી અમર, તેખી આખર ખાક થયો, ચર્ખના ચક્કરમા, જોહાક જલમ રાખ થયો તખ્તે જમી પર આવીને, બલબલા ચાલી જશે, એક રાજ તુખી સિકંદર-એ હાય લઇ ખાલી જશે. (૭)

દારાના ખેશીઓ બાબે સીકંદરે હુકમ કરવો.

આ પેગામ ટુરતજ દારાએ સીકંદર ઉપર રવાના કીધો. સીકંદરે તે વાયતાજ હુકમ કીધો, કે દારાના ઝન ફરજ દને કેાઇએખી છુરી નજરે જોવુ નહી, અને જોયા તેમ કરશે તેઓ માતની સજને લાયક થશે સીકંદરે દારાને કહેવાડ્યુ કે.—

“ અને ખજનાની જરૂર નથી. જો તું ઇરાનમા પાછો ફરે તો તુને તારી શાહી કુ પાછી આપવા રાજ છુ ”

દારાએ પોતાની હાર થવા પછી, એવી નામોસી સાથે શાહી

પાછી મેલવી રાજધાની શેહરમાં જવા ના પાડવુ.

સીકંદરને એવો જવાબ સાબલી દારા અજય થયો. પણ આવી નામોસી સાથે ઇરાનમા જવા કરતાં તેણે મરવુ વધારે પસંદ કીધુ.

દારાએ ફરીથી લડાઈ કરવા હિન્દુસ્થાનની મદદ માગવી.

જ્યારે પોતાની હાલત આવી નામોસીબરી બેઠ, ત્યારે દારાએ હિન્દુસ્થાનના પાદશાહ પાસ મદદ માગી સીકંદરને કાને એ વાત તુરતજ ગઇ, અને તેજ વખત એક મોટું લશ્કર લેઇ તે પાછો દારાની સામે ગયો. દારાનું લશ્કર રૂમીઓને બેઠ નાહાસી ગયું, અને દારા પશુ હાય અને અફસોસ કરતો નાઠો.

દારાનું ખુન થયું

એ વખત દારાની સાથ તેના બે દરબારીઓ હતા તેમનું નામ માહીયાર અને બનુસીયાર હતા તેઓએ દારાની આવી હાલત જોઇ તેને મારી નાખી સીકંદરની પાસ ઇનામ મેળવવાની લાલચ ઉપર તેનું ખુન કરીધું. આ ખુનની ખબર તેઓએ તુરતજ સીકંદરને આપી કે તેઓ ઇનામ મેળવે.

દારા પાસ સીકંદરનું જણ

દારાનાં ખુનીઓને મોહડે આ ખબર સાંભળી સીકંદરે દારાને નજરે જોવા માગ્યો. પેના ખુનનો સીકંદરને દારા પાસ તુરતજ લખ ગયા, દારા હજી જીવતો પડ્યો હતો તે હજી મરણ પામ્યો નહીં હતો, પણ તેના નિમકહરામ દરબારીઓએ તેને મરણ તોવ જખમી કરીધો હતો. સીકંદરે દારાની હાલત જોઇ અફસોસ કરીધો, અને તેની આગળ બેસી આખમા આસુ લાવી તેને દીલાસો દેવા લાગ્યો. (10)

દારાની હાલત ઉપર સીકંદરે નિલાય કરવો.

“પડ્યો ખાકમા થઇ અજલથી અસીર,
અએ શાહે સુલતાન, એ બેનજાર
જખમ તુને કરી કિધો છે જણુન,
ન જીવશે કદી તે કરી તારૂં ખુન
કિધું ખુન ખુનીએ અજબ જાતનું,
કિધું કામ બિલકુલ સિદ્ધ રાતનું
જીવી તું કર શાહી ધરાન ઉપર,
લઇ લે તું ‘અહેરમ’ અને ‘ઇસ્તખર’
ઉઠી થા દારા તું તખ્તનશીન,
જીવે તારી રાહ તારો ઘોડો ને જીન
ઉઠી થા તું દારા, એ કિયાની સવાર,
રહે છે સિકંદર બે જર-જર
જીલાવુ તબિબ હિંદના હુશિયાર,
જરૂર તારા જખમોને કરશે કરાર
અએ નહિ ખુની તારા મુજ હાથથી,
જીગર માફ ફાટે તુજ ઘાતથી

સાલસ એ દારા, તું મારા સખુન,
સિકંદરને દારાનું એકજ છે ખુન
તું મારો લઇ, મુજ પઢરનો પીસર,
માઢર બે જીદી, મગર એક પીઢર.
એ જરથોસ્તી પેઢરના રોશન ચેરાગ,
લગાડી સિકંદર તનમા તે આગ.”
દારાએ સીકંદરને છેલ્લા સખુન

કેહ્યા

ભરી દમ ધીરે દારા કહે:
“અએ શાહ સીકંદર, કાં ગમ સહે
ફરે નહિ સિતારાની ગરદિશ કદી,
લહે જાય જમાનાની લાખો સદી
ખુશી છુ સિકંદર તે ખોલી જખાં,
નજર મુજ પડે છે મોસમ ખિજા.
પિસર મુજ પેઢરના જરા દમ ભર,
કજા બેઠ મારી ના ગમ કર. (11)
હવે શુ મને કામ ધરાંનથી,
હવે શુ મને કામ છે જેહાનથી.

અજલનો ફરેસ્તો ઉમો રૂબરૂ,
લેઈ તખ્ત અને તાજ હું શુ કરે
રજા આપ હવે હું રાજ થવશ,
મળી મોત સગ હું ખુદા ઘર જવશ
સિકંદર તુ દારાને દે એક વચન-
કે દારાના ખેશીની કરશે જતન
થશે મારી દુખતર બિચારી દુખી,
કરી લાખો અશરત રહી 'તી સુખી
અરજ હું કરું સુણુ ઓ નેકજાત,
શાદીમા લેજે એ દિકરીનો હાથ.

૯૦૦૦

એ બેટીથી અવતરશે ઔલાદ એક,
જાલવશે જરથોસ્તી ધરમનો ટેક
કરશે તે આખાં ધરાની રસમ,
ફાએશ તે કરશે અવસ્તા ધરમ.
કરશે તે રોશન કુલ આતશકંદેહ,
ચાલુ તે કરશે જશન-સંદેહ
અમલ તુ કરે મુજ સુખ નની ઉપર,
રવાન માફ રોશન થશે રખ ધર”(12)

દારાની કળ ઉપર સીકંદરનો

વિલાપ.

સિકંદર રડે હાથ મરી પુકાર,
દારાને જોઈ રડે જરજર
“અરે લાઈ ! મહોબત તુ છોડી ગયો,
સાકલ સગાઈની તોડી ગયો
સદાની સુરત તુજ વહાલી ગઈ,
હસ્તી તહારી ખ્યાલી થઈ
થયો તુજ મરણથી મને ખેદ છે,
થયો અસ્ત મહારો તુ ખુરશેદ છે
અરે લાઈ જો તુને મરણ હવે,
મિનોઈમા કંઠમ જો લરણ હવે.
સગાઈનું નાતું જો ધરણ હવે,
તુને ‘અરખલા’મે ન લડવું હવે
ઉઠ મૂજ પેદરના રોશન ચેરામ,
ગળે લાગી પુજવ સિકંદરની આગ.

અરમાન છે મુજ જીગર જાનમા,
રહું તુજ સગ હું શુલતાનમા
અફસોસ ! કળ તારી થઈ છે જાન,
દલેરના દલેરનું થાયું છે ખુન
અજબ તુ જ દલેરી,ગજબ તુ જ કંદન,
રડે તુજ વતન ‘ને રડે અજુમન
રડે હિન્દ તુજ પર, જોઈ તારો હાલ,
રડે છે સિકંદર કુટી સર કપાલ
જમાનો ઝુકવનાર ઝુકી ગયો,
કળ સગ મલી જઈ સુખી થયો
દારા મને નહિ હતી એ ખબર,
કે જોવશ મૂજ આખે તારી કબર
કરી જગ તુજ સગ બદનામ થયો,
આલમમે રૂસવા નાકાંમ થયો
જફાકાર જમની પંડી એવી ધાર,
થયો તુ શરણુ મોતને દીલદાર
ગજબ તારી કિયામત બની બેકંદર,
મને માફ કરજે શાહ નામેવર
ગયો દીલમા લઈ અરમાન ઉમેદ,
ફહો નહિ દારા તુએ તારો ભેદ
લડયો ‘અરખલા’મે ધરો જગે હામ,
જમાનો થયો આજ તાહરો તમામ.
રહું તુજ કળપર બની લાઈલાજ,
ફરજ મુજ બજાવશ, હું તારે કાજ
કળ જોઈ તારી થયો નાસિપાસ,
હવે જગ જીતવાની છોડુ છુ આસ
નથી તખ્તની મુજને કંઈ કમી,
તણ જાવુ એક દન છે પરદે-જમી
જમશેદ જેવો રહ્યો નહિ શાહ,
રહી નહિ કૈબુશાની પનાહ
કેરસાસ્પ જેવો રહ્યો નહી નર,
રહ્યો નહિ ‘રૂક્નીયાર દીનનો પેદર
કળ તારી લઈને તુને આલી ગઈ,
સિકંદર જશે હાથ બે ખાલી લઈ

અશકાંતી વશ

અર્દવાંન અને અર્દશીર.

પ્રખ્યાત પારસી પાદશાહ.

સાસાની વશમાં થઈ ગયેલા સમગ્ર જરથોસ્તી પાદશાહોમાં અર્દશીર બામકનનો જમાનો ધરાનની તવારીખમાં અતી ઘણો અગત્યનો કેહવાયો છે.

બહુમન યશ્તમાં કરેલા સાત ઇશાનો.

બહુમન યશ્તમાં જણાવ્યું છે, કે પેગમ્બર જરથોસ્તે સ્વપનામાં એક ઝાડ જોયું હતું. તે ઝાડને સાત ડાખલી હતી તે સાત ડાખલીઓ સુન્તા, રૂપાં, ત્રાંબા, પીતલ, કદલાઇ, પોલાદ અને લોખંડની હતી દાદર અહુરમઝ્દે જરથોસ્તને એ સાત ડાખલીઓનો ભેદ સમજાવતા જણાવ્યું કે -“ એ ઝાડ તે આ દુનિયા છે, અને ધાતુની સાત ડાખલીઓ તે જીવજીવંત સાત જમાનો છે, જે ધરાનની તવારીખમાં ધર્મ સંબંધી સાત તબક્કા છે ” એ મુજબ —

૧. સોનેરી જમાનો તે પાદશાહ ગુસ્તાસપનો છે
૨. રૂપેરી જમાનો બહુમનનો છે
૩. ત્રાંબાનો તે ‘વક્રખશ’ (આસ્કાની પાદશાહ)નો છે.
૪. પીતલનો તે અર્દશીર બામિકાનનો છે
૫. કદલાઇનો તે બેહરામ ગુનો છે
૬. પોલાદનો તે નૌશેરવાન અદલનો છે
૭. લોખંડનો તે આરબોની ફતેહનો છે.

અર્દશીરનો જમાનો

અર્દશીરની આગમજ ધરાન ઉપર પાર્થિયન વશનો અમલ ચાલતો હતો તેમની હકુમત ગમે એવી બોહોલી હતી, છતાં ધરાનમાં તે જમાનો અધકાર તરીકે જણાયેલો હતો, જે યુરપની તવારીખમાં Dark Ages યાને ‘સિંહા જમાનો’ તરીકે નોંધાયેલો છે (1-2)

એ સિંહા જમાનાનો અધકાર અર્દશીરે નાબુદ કરીધો હતો તેણે ઈરાનની આસપાસ હકુમત નવેસરથી સજીવન કરીને સ્થાપી હતી, તેણે ઈરાની કાશીબાર સુધાર્યો હતો, અને માઝદેયશની દીનને સજીવન કરીધો હતો એ જમાનાને યુરપની તવારીખમાં ‘રેનેસાંસ’ યાને સજીવન થવાનો જમાનો જણાવ્યો છે.

હુખામની પાદશાહ દારા.
(દરાયસ)

“સુરા તમ ધરાની કરો કંઈ ખિયાલ,
(કરો કમનસીબીનો એકદમ નિકાલ
સુરા તમ ધરાની ધરો દીલ ઉમગ,
કરો જઈ રોશન રૂમીઓનો રંગ
સુરા તમ ધરાની, ધરો દીલ ઉમેદ,
છતી જગ કરો તમ સિક-દરને કેદ.”

એવા એક દીનચુસ્ત, દીન અને દુનિયાને સજીવન કરનાર મહાત્માના ગુણ અને કારકિર્દીનું બ્યાન દરેક જરથોસ્તીએ મનન કરવું ધટે છે

હવે લાવ સાકી હકીકતની જામ,	હવે એ સિકંદરને હીલ શુમાન,
કરે હું ખતમ્ શાહનામુ તમામ	સજીવન રમે થાય મુલકે ધરાન
કિસ્સો નવો એક કરે હું બ્યાન,	બનીને દુર દેશ કીધી કળા,
કથન હું કથું અર્હશીર બાબેકાન	કિધા તેણે ધરાનના લાગલા. ^૧
સિકંદરે જીતી ધરાન જ્યાર,	હકીરો હિલાવર હતા જે ગુજન,
પામાલ કીધા મૂલક ગુલજાર	થયા તેઓ મુલકે તવાયક ^૨ જમીન

૧ સિકંદરે ધરાનને કતલ કરી તારાજ કીધા પછી તેને એની પ્રીકર પડી, કે બવિરામા ધરાનીઓ કાઠખી વખત પોતાનો અમલ સજીવન કરી રમ અને યુનાન ઉપર ચહાપ લાવશે, માટે તેણે પોતાના ઉસ્તાદ અને વજીર અસ્તાતલીસ (Aristotle) ની સલાહ લેવા એક કાગજ તખી જણાવ્યું છે — “હું હિયાવી હિન્દુસ્તાન અને ચીન તરફ જવા ધાર છું, પણ મારી ગેરહાજરીમા ધરાની બુનેર્ગો, અમીરો અને ઉમરાવો વુશન ઉઠાવે, અને મારી સ્થાપેલી હકુમત ઉધી વાલી,” રમ અને યુનાન ઉપર ચહાપ કરે, માટે હું સલાહ લાગ વમવાલા ધરાની અમીરો અને બુનેર્ગોને કતલ કરે કે જેથી કાઠ બલવો જમાડે નહી.”

આ કાગજના જવાબમા, વજીર એરીસ્તોતલે જવાબ આપ્યો કે “લડાઇની વખતે બહાદુરી, હકીરી, અને હુશીયારી દેખાડવાના ધરાનીઓમા ખાસ ગુણો છે. અગરજો તું એવા ધરાની બહાદુરોને મારી નાખશે, તો યાદ રાખજે, કે તું દુનિયામાંથી હુશ્યારી અને બહાદુરીના સ્થબોને ઉખેડી નાખ્યા જેવું કામ કરશે, અને તેઓને બદલે તેઓની જગ્યા ઉપર ધરાનનો રાજકારોબાર હલકી બુનિયાદના માનસોને આપવો પડશે, અને જો તેમ થયું, તો યાદ રાખજે કે આ દુનિયામા કાઠખી બદી અથવા પ્રીતનો અને આકૃત એટલી ખુવારી ઉપજવતું નથી, કે જેટલી ખુવારી હલકી બુનિયાદના માનસો, ચહડતા આધા ઉપર આવ્યાથી ઉપજવે છે. એટલા માટે બહાદુર કામના બુનેર્ગોને મારી નાખી તારી કિર્તીને કલક લગાડતો ના * * * તું મારી બલામણુ છે, કે ધરાનના મુલકે મુલકમા ન્યાખી તું એક બલા રાજને જાય, ત્યાં તેને રાજ્ય આપજે. દરેક રાજને સ્વતંત્ર કરજે, કે જેથી તેઓ પોતા પોતાની સ્વતંત્રપણુ જાળવવા અને પોતાની ફાલત વધારવા માહોમાહે હરીફાઇ ચલાવશે, અને માહોમાહે લડી મરશે, અને તેઓ પોતાના કામમા એટલા તો મશગુલ રહેશે, કે રમ ઉપર ચહાપ લાવવા જેટલો વખત કે ધુન્સદ ન લોકોને મલશે નહી, અને તેથી તું દુર દેશ જતા ચિતા રહેશે નહી.”

એરીસ્તોતલની આ સલાહ મળ્યા પછી, સિકંદરે આખા ધરાનને જુદા જુદા ભાગોમા વેહચી નાખી, દરેક ભાગ ઉપર એક એક હાકેમ મુકરર કીધો હતો.

(કારનામે અર્હશીર બાબેકાન)

૨. મુલકે તવાયક માને જુદાજુદા મુલકના રાજઓ.

થયા એ રીતે સાહ બે સો^૧ પસાર,
થયો કોઇખી ના શાહ મુખ્તીયાર.
થયો શાહ નહી કોઇ સરવોપરી,
મગર હાકેમોની હતી મેહતરી.
હતો તે સમે કદખુદા^૨ અર્ધવાન,^૩
ખેરદમદ, બાહોશ, બતે કિયાન
જુબેરગી જુલહી હતી અખતવર,
અમલ કરતો ઇસ્કાન પારસ ઉપર
હતો એક અરદવાનનો મજાખાન,
તે હાકેમ હતો ઇસ્તખરનો મહાન
મુખારક હતુ તેજુ બાબક નામ,
બાહોશ, હિલાવર, વિના કાઇ ખામ

* * *
શેહનશાહ દારાની કળ, અને તેના
દીકરા સાસાનની નાહસ લાગ
દારાની^૪ જગે કળ જ્યારે થઇ,
જુલહ બાહશાહી ફંના થઇ મઇ
પિસર એક દારાનો સાસાન^૫ હતો,
કુર હેશ, દાના, મરદાન હતો.

કળ બેઇ પેદરની થયો લાઇલાજ,
વતન છોડી નાહસી ગયો કુર દરાજ.
કિધુ તેણે હિન્દુસ્થાન જઇ વતન,
ઔલાદ ખાતર કીધુ પસદ.
કિધી રજ લારી બની સારવાન,^૬
વસિયો કેક પેહડી હિન્દુસ્થાન.
જુખી રાખી જુનિયાદ અને નામ-કાંમ,
ગરીબીની અદર કીધુ મુકાંમ.
જુખી રાખી હાલત, વતન ને સદન,
કિધાં એક બાબુની સાથે લગન
પચદા થયો એક પિસર જુલહાંમ,
સાસાને રાખ્યુ સાસાન નામ
હરએક પેહડી જ નતી પેસર,
સદા નામ સાસાન ધરતો પેદર.
બની ચાર પેહડી સાસાનની,
હતી મેહર તે પર ચબદાનની

૧૦૦૦૦

કદી આબ મલતુ, મલતુ ન નાન,
મેહલોનો માલેક થયો લામકાન (૩)

૧. એ બસો વરસ સુધી ધરાનના આખા મુલક ઉપર કોઇખી પાદશાહ, શેહનશાહ તરીકે અમલ કરતો નહી હતો.

૨. કદખુદા યાને હાકેમ

૩ અર્ધવાન, અસ્કાનીઅન વશનો પાદશાહ હતો, અને તે ઇસ્કાન અને પારસ* તથા તેની અતરાફમાં આવેલા બાગો ઉપર હાકમી ચલાવતો હતો એ અર્ધવાનનું અસલ નામ બેહરાંમ હતુ, પશુ તે ધણો બહાદુર અને જોરશવર હોવાને લીધે, અર્ધવાનને નામે જોવાળાતો હતો. એ અર્ધવાને ઇસ્તખર ઉપર બાબકને હાકમ તરીકે મુકરર કીધો હતો

(કા. અ. બા.)

૪. દારા બ્યારે ધરાનવેજનો શેહનશાહ હતો, ત્યારે ૩મી સીકદર ધરાન ઉપર ચહગાઇ લાબ્યો હતો દારાની એ મહાન લડાઇમાં હાર થઇ, અને તમામ ધરાનવેજનો મુલક સીકદરે તારાજ કીધો, આતશખાનાઓને સર્દ કીધાં, અને માઝલીયસની દીનના પુસ્તકો બારી નાખી, ધરાનને ૬૦) કદખુદાઓમાં વેહચી નાખ્યા હતા. (કા. અ. બા.)

૫. દારાનો સાસાન નામનો એક દીકરો હતો, તે પોતાના આપની હાર અને કળ પછી હિન્દુસ્થાન તરફ નાહસી જઇ વસ્યો હતો

૬ સારવાન યાને દોર ચરાવનાર ગોવાતીયો

* શાહનામામાં પારસને બદલે શીરાજ જણાવ્યું છે (કરતા)

સાસાંનનું ઈરાંન તરફ પાછા જવું, અને ત્યાં એક
ઘરવાડ તરીકે નોકરી કરવી

જમાનાના દોરથી મેહલમા વસનારા શાહ દારાનો દીકરો-સાસાન-પોતાના બાપનું રાજપાત ગયા પછી, અને તેની કળ થયા પછી, તે પોતાના જીવની સલામતીને ખાતર, વતન અને દેશને છોડી, હિન્દુસ્થાન તરફ નાહસી, ત્યાં જઈ વસ્યો હતો. હિન્દુસ્થાનમાં તેને પોતાનું નામ અને યુનિયાદ બિલકુલ છુપા રાખ્યા, અને ગરીબીમાં વસી, ત્યાં પોતાનું ગુજરાન કરવા લાગ્યો. હિન્દુસ્થાનમાં તે એક બાપુ સાથે લગનના માંડથી જોડાયો, અને તે લગનથી તેને ત્યાં એક દીકરાનો જનમ થયો. તે દીકરાનું નામ પણ તેણે સાસાન રાખ્યું. એવી રીતે ચાર પેઢી સુધી, બાપને ત્યાં પેઢા પડેલા દીકરાઓનું નામ સાસાંન રાખવામાં આવ્યું હતું.

એવી રીતે ગરદીરના ચક્કરમાં કચડાઈ ગયેલી પાદશાહ દારાની ઐલાદ માહેલો એક છેલ્લો સાસાન, હિન્દુસ્થાનથી નિકળી ઈરાંન તરફ મોટી રજ ખેંચી ધધાની શોધમાં ગયો નસીબ સંજોગે અર્દશીરના રાજમાં, ઇસ્તખર મહે બાબક હાકમી કરતો હતો, ત્યાં તે જઈ લાગ્યો, અને એ બાબકને ત્યાં સાસાન એક ઘરવાડ તરીકે નોકરી રહ્યો. હિયા માસાને પોતાની ઐલાદની નિશાણુ બાબકથી છુપી રાખી હતી.

બાબકે જોયલો એક અજબ જેવો સ્વપ્નનો

નસિબાથી સાસાન થઈને નિરાસ, બનિયો તે ઘરવાડ બાબકનો ખાસ એ મેહ અજબ તારો આસ્માન છે, કે દારાની નિશાણુ સાસાંન છે. અગે ઘરદાને ગરદીશ, ઓ બેઇમાન, તે દારા એ દારા^૧ કિધો સારવાન એક રાત બાબકે દીઠો ખુવાબ, મકાશે છે સાસાન સર આફતાબ^૨ ફરી બીજી રાતે જોયો ખુવાબ, સુફેદ એક હાથી દિઠો પુર રૂબાબ. બેઠો^૩તો તે પર સાસાન સવાર, ચલકતી હતી હાથમાં તલવાર ઘણાકે ઉમેલા દિઠા આસપાસ, ગુલાવી સર તેને કરતા નમાજ

રિજતા હતા સૌ સુણી સુખન, ગમખારોના ગમ થાતા ફકન. પડી રાત ત્રીજી ફરીને જયાર, હતો તેજ બાબકને મન વિચાર. પડ્યો નિન્દમા તે થઇ પુર મસ્ત, દિઠો બાબક એક આતશપરસ્ત. હતા હાથમાં ત્રણ આતશ^૩ જુલદ, બલકતુ દિઠુ તેથી ચમકી ગગન. જોઇ બાબ બાબક થાયો બિહાર, જુલાવી નજીમી અતી હુશિયાર. હકિકત કિધી બાબની આશકાર, જાહેર કરો બાબનો ઇસારાર. અકલમદ નજીમીએ દીધો જવાબ, અગે શાહ સુણો બાબનો ઇન્તેખાબ.

૧ સાસાન દારા પાદશાહની તોખમથી હતો, અને સીકદરે ઇરાંન ફતેહ કીધા પછી, તે નાહસીમાગ કરી રહ્યો હતો.

૨ સાસાના માથા ઉપર સુરજને પ્રકાશ તો બાબકે સ્વપ્નનામાં જોયો. આ બાબની હકિકત શીરહોસીના શાહનામાંમાં આપેલી જણાતી નથી એ હકિકત કારનામે અર્દશીર બાબેકાનમાંથી લીધી છે બીજી અને ત્રીજી રાતના સ્વપ્નનાની હકિકત શાહનામાંમાંથી લીધી છે. (કરતા ૧)

૩. એ ત્રણ આતશો, આદર ગુલસ્ત, આદર જોરફદ, અને આદર બુરજીન મેહર હતા (૩૦૦ ૭૦૦ ૭૦૦ મોદીના શાહનામાંમાં દારાનો.)

હોહરો.

અએ શાહ બાબક તમ સુણો,
સ્વપનાનો કંહુ હાલ
જે નર દીકો બાબમા,
તે થારો ભુપાલ

જે એ તાસીર ના ફળે,
અફળ અને મુરાદ
તો ફળ અ તે પામશે,
બેશક તેની બોલાદ

આ બાબની વિગત નજીમીએ પાદશાહ બાબકને ખુલાસાવાર સમજાવતા કહ્યું કે “જે ઘણીને તે બાબમા જોયો છે, તે પોતે, અથવા તો તે ઘણીના ફરજ નદમાથી કોઈની આ જોહાનની પાદશાહીએ પોહચશે, કેમકે સ્વપનામે જોયેલો સુદેહ રંગનો હાથી એ ગાયબી, તવાનાઇ અને ફતેહની નિશાણી દેખાડે છે.”

ખુવાબની તાગીર સાંભલી
બાબકે સાસાને બોલાવી
મ ગાયવો.

સુણી આએ તાસીર અજબ બાબની,
ખુશી થઇ બાબકને દીલ ઘણી
તૂરત તેણે કીરો એવો હૂકમ,
બુલાવો સાસાન જઇ એકદમ
ગયા દોડત ત્યા હતા જે નફર,
કંઠો હાલ સાસાને જીલ્લતર

* * *

સુણીને લરજ્યો સાસાન હૂકમ,
નવી શુ બજા છે લખેલી કરમ
ગયો એકદમ ઝટ બાબક મુકામ,
નમીને કિંધી ખુબ બિહતા સલામ.
જીલાવી દિધુ વાહલથી સનમાન,
કહ્યું એમ ધિરજદ્દ “ના ડર જવાંન”

લઇ પાસ બેઠો બાબક સાથ,
પ્રછવા તે લાગ્યો ધીરેથી વાત:
“જવાન મર્દ કહે વ બોલી જબાન,
મને કહે તહારી તોખમ નિશાણ

પેદર કોણ તહારો, શુ નામ છે,
વતન કાહ તહાર કિયુ ગામ છે.
કર સુફતશુ રાસ્તી દીલ ધરી,
કહે વાત જે હોય તહારી ખરી.

સાસાને બાબકને જવાબ દીધો.

કહ્યું એમ સાસાને. “ઓ શેહરિયાર,
સદા તારો કાયમ રહેજો કરાર
જમાનાનો મુજ પર અજબ ફત્ત છે,
મરૂ જે હું આજે, તો આજુ નદ છે
બેબર છે જીલ્લી હાલ ત ગ,
બલા બારી સરપર મિસલ કાળર ગ
જીવતદાન જે વ બધે મને,
તો હાલ માગે કંહુ હું તને
જમાનો મહારો નથી પાસબાન,
અગર દે વચન, તો બોલુ જબાન”

* * *

કહ્યું બાબકે એમ “ઓ ગમગોસાર,
કરે કા ફિકર વ બની બેકરાર
વચન મારો આપુ ખુદા ફ-બ-ફ,
કર રાસ્ત જે હોય વ સુફતશુ

સામાને પોતાની તમામ હુકીકત બાબક આગલ જાહેર કરવી.

સાસાન પોતાના પાદશાહ બાબકની પોતાની તરફ આવી કિસમની દિલસોજી જોઇ ઘણાજ ખુશી થયો, અને તેને આપેલા વચનને માન સાથે પોતાને માથે ચઢાવી, પોતાના ખાનદાનને બેઠ જાહેર કરતા બોલ્યો —

“હકીકત સુણ માહરી શેહરિયાર,
હું સાસાનનો ખેટો છું નીરધાર
નિયાગાન મારો શાહ અર્દશીર,^૧
રહ્યો છે તવારીખમા ચાહગીર
સિતમગર સિંક હર રૂમી શેહરિયાર,
કિંતુ જ્યારે ઇરાનને ખારખાર
થઇ જ્યારે દારાની હસ્તી ખતમ,
ફના તેણે કીધા વતન 'ને ધરમ
હતો મારો ન્યાગાન દારા પેસર,
નહાસી ગયો હિન્દ તે નામેવર
વસી મૂંઢસીમે ધુપે નામથી,
ગુજારી છ હગી વિના ખામથી

જમાનાના દોરે થયો મહાત છુ,
હું તૂપમે દારાની ઓલાહ છું
એ મૂજ ન્યાગાનનો હાલ છે,
આ ગરદિશની કેવી જીવો ચાલ છે.”

*

સુણી હાલ ખાખકે થયો ગમખાર,
વેહતી થઇ આખોધી નીર ધાર
ભરી હાથ દમમા કીધો પૂકાર
“ઓ ગરદાને-ગરદુ! અજબ તારો માર.
પડી કેમ તમ પર ગજબની નિગાહ,
જીલમ ભારી તુજ પર એ નારવા” (૪)

*

*

સાસાનનો ભેદ જાણી ખાખકનું બેહદ ખુશી થયું, અને

તેને પોતાનો જમાઈ કરવો.

કંઈ ખાખકે: “સુણ આલી વિકાર,
સફા તન કરવા હમામે^૨ સિધાર
સજી સાજ પોશાકે સગાર તન,
રહી મારે મેહલે કર તુ અમન”
હકીકત જાણી લીધી મહાનની,
ધુપી વાત રાખી નિયાગાનની
૧૦૧૦૦
હૂકમ કીધો એકદમ જીલાવી નફર
“ઇફ્તખત કરો મનથી ખુબતર

લઇ જાવો મેહલે સાસાનને,
સફા તન કરાવો દીલજાનને.
જરીન એક પોશાક લાવો તૂરત,
સજાવો સગાર ધરી તમ ઉલટ”

*

હજુરીમે આવી ઉભા આ ગુલામ,
નમીને કિંધી સૌ ગુલામે સલામ
વસિયો મેહલ અહર સાસાન જઇ,
કિંધો ખાખકે આહી નેને જમઇ

અર્દશીર ખાખકાંનનું જનમનું

પૂરી થાઇ નૌખત નવ માસની,
ખિલી રહી કલી ગુલ જીગર આસની
સાસાનની ખાનુએ દીધો જનમ,
સપુત એક ખેટો ગુરે અશમ

રૂપમા રૂપાલો મિસલ અર્દશીર,
કદમા કદાવર, અજબ દીલપજર
પેદર એક રૂરજન્દ મિસલ લાલાફમ,
મૂખારકે રાખ્યું અરદશીર નામ.^૩

૧ શાએર શીરદોસી પોતાના શાહનામામા, રૂઝનતન અરશ-દીયારના દીકરા બહ-
મને અર્દશીરને નામે ઓલખાવે છે. મગર હખામની વક્તની તવારીખ પ્રમાણે ઇરા-
નના છેલ્લા પાદશાહ દારાનો દીકરો, તે આ સાસાનનો નિયાગાન હતો. આ દારતાન
શાહનામા પ્રમાણે રચેલું હોવાથી, આ નોંધ લેવી જરૂરી લાગે છે (કરતા.)

૨ હમામખાનુ યાને અ ધોળ કરવાની જગ્યા.

૩ કારનામે અર્દશીર ખાખકાન, તેમજ શાહનામામા જણાવ્યા પ્રમાણે, અર્દશીર
ખાખકની દીકરીનો દીકરો અને સાસાનનો છેકરો હતો, પણ ખાખકે તેને દીકરા તરીકે
કરી લીધેલો હતો, તેથી અર્દશીર ખાખકાનને નામે તે ઓલખાઇ ગયો છે

(૬૧૦ અ. બા.)

થયો પુત મોટો વઘ્યા જેમ સાલ,
વસી સુખ એને રહ્યો ખુશહાલ
ઉમર જો કે નાહુની, મગર પુરવીન,
દુર દેશ દિસતો મિસલ દુરખીન
શિખીયો લડાઈના હુન્નર ઇલમ,
વિચારીને આગલ ધરતો કંઠમ
ખળમા તે ખનિયો પૂરો પેહલવાન,
કેહતા સહુ અર્ધશીર ખામેકાન

* * *

અર્ધશીરની ખુબી વિશે અર્ધવાંનને
ખબર પડવી

હતો ઇસફાંને શાહ અર્ધવાન,^૧
પૂગી અર્ધશીરની ખબર તેને કાન
ઉડતી ગઈ ઇસ્તખરથી ખબર,
કે “ખાખકને ત્યા છે એક પિસર
ઉમર સાલ પદર, નથી કંઈ જ્યાહ,
સદા સુખ હસ્તુ, સદા હીલ શાહ
ખળમા છે ખાહોશ, ઉમર જવાંન,
રૂપે રૂપાલો, રોશન રવાંન

* * *

અર્ધશીરને દુ ખી દીલે અર્ધવાન પાસ ખાખકે રવાના કરવો

પાદશાહ અર્ધવાનનો આવી મનલખનો પેગામ જ્યારે ખાખકે વાગ્યો, ત્યારે તેની
દલગીરીનો પાર રહ્યો નહી પોતાની દીકરીના દીકરા અર્ધશીરથી તેને છુટો પડવા
ખિલકુલ ગમ્યુ નહી, કેમકે તે તેને ધણાજ વાહલથી ચાહતો હતો પણ તે લાચાર હતો,
કેમકે અર્ધવાન એક મોટો પાદશાહ હતો, અને ખાખક તેના ફરમાનને માન આપવા
ખધાયલો હતો દલગીર દીલે ખાખકે જવાન અર્ધશીરને પોતાની પાસે ખેલાવી, તેને
ગળે લગાડી અર્ધવાનનો પેગામ વાગ્યો, અને સઘડી ખીનાથી તેને વાઢે દીધો

એ વાચીને ખાખક થયો દિલગીર,
વરસી રહ્યા ખુબ આખોથી નીર
પિસર દીધો મોટો, લડાવીને લાડ,
જીવંત જોઈ લાગી કળાની કંટાર
લગાડી ગલે અર્ધશીર દીલજાન,
કહ્યું: “તુ જ સરપર ખુદા મેહરખાન.

અકલમદ દાનેશ, અજખ પુરતાખ,
અજખતેની સજધજ, હસીના હખાખ ”
અર્ધશીરને પોતાની તરફ મોકલવા
માટે ખાખક ઉપર અર્ધવાંને
લખાવટ કરવી.

ખબર જાણી ખુશી થયો અર્ધવાન,
થયો તે તલખગાર, જોવા જવાન.
લખ્યો એક રૂકડો ખાખક ઉપર,
કે: “અએ મર્દ ખાહોશ, દાનેશવર.
મલી છે મને એમ ખબર દિલપજર,
પિસર તારો નામે છે અર્ધશીર
સુણી થાયુ મુસ્તાક મારુ જગર,
નજરથી નિહાલુ તહારો પિસર
અરજ છે મહારી એ નેકનામ,
પિસર તારો મોકલ મહારે મુકામ
ગણી મુજ ફરજન્દ, કરશ દીલસરી,
નજરથી ન રાખશ, દુર એક ઘડી.
સલાલી રાખશ એ ગર્દનફરાજ,
હરખારે મારી કરશ સર્ફરાજ
રવાના તુ કરજે તુરત અર્ધશીર,
હૂ જોવા ‘ને મલવા થયો છુ અધીર”

લખે છે મુજપર શાહ અર્ધવાંન,
પિસર તારો મોકલ મહારે મકાન.
રજા છે મહારી, હુ મજજુર છુ,
મગર તુ જ તુર વન બેતુર છુ.
લખાવટ કરુ છુ મીજત કરી,
નજર પાસ રાખે તૂને હર ઘડી.

^૧ પારથીઅન વશનો છેલ્લો પાદશાહ અર્ધવાન જેને યુનાનીઓ આરટોબેલુસ
નામે ઓલખાવી ગયા છે

રવાના કંડુ છું એ રોશન રવાંન, | કહ્યા છે એને શિખામણ સૂખન,
એ ધડપણમે મારો છે ચેરાજે-જાન | એ સમજે છે તારો ફરજને ખૂલક.
સદા રેહજે એ પર તારી પનાહ,
થજે ધ્રુવ દુશ્મન જગમા તખાહ”

બાબકની રજાથી અર્દશીરનું હૃદયો લઈ અર્દવાંન પાસ જવું

પોતાના મુરબ્બી અને પાદશાહ બાબકના આવા દીલસોજી ભરેલા સખુનો સાબલી અર્દશીર દલગીર થયો, અને અતે તેણે અર્દવાંન પાસ જવાની તૈયારી કીધી. અર્દશીરે પોતાના મમાવા બાબકને કાઢખી રીતે ફિકરમંદ નહોતો બનવા સમજાવ્યું.

લઈ સાથ નોકર ઉમગી સવાર,
લિધાં ગજ સગ જગના હથિયાર.
નેજા 'ને ગુરજ, ઘોડા લગાંમ,
સમશીર, લાલા, જરખફત કામ
એ હૃદયો અરદવાંન થકી ફીલપજાર,
લઈ સગ નિકલીયો લલો અર્દશીર
મમાવાને ભેટી ગયો 'રથ' શહેર,
મલ્યો ત્યા શાહ અર્દવાંનને હલેર
અર્દશીરનું પાદશાહ અર્દવાંન પાસ
જઈ પુગવું

પૂગ્યો જઈ અરદવાંનની તે હજીર,
નમી બાલિયો તે અઢખથી પુર
સિક્કતથી ભરી તેણે ખોલી જખાન,
કુવા હંધ કંઠુ કે: “જીવો અર્દવાંન
અગર હોય રજા તારી ઓ દાઢગર,
આ હૃદયો કંડુ હું છું નજર

અકલમંદ, ખેરમંદ, ધ્રુવ હસ્તગીર,
ઉભો તારો ખન્દો ખુકી અર્દશીર”
* * *
જોઈ તાબુ સુઠર સુરત નવજવાન,
ખુશી થાયો દીલથી શાહ અર્દવાંન.
મલી હેતથી તે 'ખગલગીર' થયો,
અહેવાલે બાબક પુછી રહ્યો.
તખત પાસ આપી બેઠક જરીન,
વખાણીને ખુખી, કિધી આફરીન.
હૃદયો કિધો અર્દશીરે નજર,
ખુશી થઈ અરદવાંને જીજી કેઠર.
મેહલ એક તૈયાર કિધો ફીલપજાર,
રહ્યો તેની અંદર જઈ અર્દશીર
નજર પાસ રાખી સદા અર્દવાંન,
ચાહતો 'તો તેને ફરજનંદ સમાન.
ચોગાન? ચતરગ? વિગેરે હું નર,
જોઈ ખુશ થયો અર્દવાં નામેવર.

૧૦૨૦૦

૧. આગલા વખતમા ઇરાનીઓ ઘોડા ઉપર બેસી, 'ગુએબાજી' (દરી દાર) ની રમત, સુમારે આઠ આઠની ટોલીમા વેહયાઈ જઈને રમતા હતા. હાલમા ઇસ્લામે પોતાની રમત એજ રીતે રમે છે એ ઉપરથી માલમ પડે છે, કે 'હોકી, પોલો, અને ગોલ્ફ' વિગેરે જે રમત ઇસ્લામે રમે છે, તે અસલ કિયાનીઓના વખતથી ઇરાનીઓ રમી જણીતા હતા.
(કાં અં બાં)

૨ ચતરગ એનો અર્થ ચાર-અંગ, એટલે ચાર ભાગના સમુહવાલુ હાથી, ઘોડા, રથ અને પાદઓ સાથેનું લશ્કર લડાઈના મેદાનમા ઘોડેસ્વાર, પાદા વિગેરે લશ્કરની ગોઠવણુ કરી રીતે કરવામા આવે તો હરીફના લશ્કર ઉપર ફતેહ મેલવી શકાય, અને કેવી રીતે કરવામા આવે તો પોતાની હાર થાય, એ નિયમ ઉપરથી રમવામા આવેલી રમત, તે ચતરગ અથવા ચતરગ. એ રમત પાદશાહ નોશેરવાન આદેલના વખતમા હિન્દુસ્થાનથી ઇરાનમા લખલ થઈ હતી.

આહનામાના ૪ થાં છતરમા “અક્તાર ફિસ્તાદને રાએ હિન્દ સતર જ રા નજદે

દરબારે મહેફિલ કે શીકારગાહ,
સદા રાખતો સાથ તેને શાહ
અર્ધશીર ઉપર શિકારગાહમાં
અર્ધવાનનું ખડા ધવુ, અને
તેને સજા ફરમાવવી.

એતેફાક એક રોજ એવો થયો,
અરદવાન શીકાર કરવા ગયો
લિધા ચાર બેટાઓને સગમા,
રસાસો હતો સાથ પુર રગમા

હમરાહ શાહની હતો અર્ધશીર.
થતો શાહ જોઈ ખુશી કીલપજર
એકાએક રસાસાએ કીધો પૂકાર,
નજર એક ગુરખર પડ્યું ખુનખાર.
ઉપટાવી ઘોડાને છોડી લગામ,
મચાવી રસાસાએ ખુબ દોડધામ.
દોડ્યો હરોલે તૂરત અર્ધશીર,
મૂકી પીઠ પાછલ અમીરો 'ને વીર
ધરી હાથમા તીર ખેચી કમ્બાંન,
કરી ખગ, લિધી નેમ, ટાકી નિશાણુ

નોશીરવાન," એ મથાલાવાલી બાબતમા જણાવ્યા પ્રમાણે, કનોજના એક હિંદી રાજાએ પોતાના એક એકચી સાથે એ રમતનો ખુલાસો મેલવવાના ધરાદાથી, એક તખ્તો તથા તેના મોહરાં ધરાનના શાહનશાહ નોશીરવાન આદેશ ઉપર, એક કિમતી હથથા સાથે મોકલી આપ્યા હતા, અને તેની દરબારના દાના મોખેદોથી તેનો ખુલાસો ચાહ્યો હતો. જ્યારે શાહ નોશીરવાનના દરબારીઓમાંથી કાઢખી તેનો ખુલાસો કરી શક્યુ નહી, ત્યારે તેના બુજેર્ગ વજીર બુજેર્ગમેહરે પોતાની દાનાધના બળથી તેનો ખુલાસો કીધો, અને એ રમતની મુકાબેલ એક ખીજ 'નર્દ'ને નામે ચાલખાતી રમત ઉપજળી કાહડીને કનોજના રાજા ઉપર મોકલી આપી, તેનો ભેદ જણવા માગ્યો. પણ તે રાજાની દરબારના વિદવાનોમાંથી કાઢખી તેનો ખુલાસો આપી શક્યો નહી. પેહલવીમા લખાયેલા અતરગ નામામા એ રમતનો, તથા વીનઅર્તક્ષીર એટલે નર્દ (દામ)ની રમતનો ખુલાસો આવેલો છે તેમા જણાવ્યા પ્રમાણે એ રમત શાહ નોશીરવાન ઉપર મોકલનાર રાજા દેવશર્મા અથવા દેવશર્મા નામે હતો.

એ રમતના મુલ વિશે મરહુમ શાએર શીરદોસી પોતાના શાહનામામા દફતર ૪ થા મધે " દારતાને જમહુર રાએ હિંદ વ પિસર વ બિરાદર જદેઅશ ગવ વ તલહદ વ ચુક્તાર દર પએદા શુદને શતર જ, " એ મથાલાવાલી બાબતમા 'શાહુએ' નામના એક બુજેર્ગ મર્દને નામે તથા આધારે એ બયાન આપે છે, જેનો સાર નીચે મુજબ છે —

હિન્દુસ્થાનમાં જમહુર નામે એક પ્રખ્યાત રાજા હતો. સદા તેનું પાશ્વેતખ્ત હતું તે રાજા, પોતાની એક પરહેજગાર રાણી તથા ગવ નામે એક નાહના ગાદી વારસ છોકરાને મુકીને મળ્યું પામ્યો. તેનો છોકરો નાહનો હોવાથી, શેહરના લોકોને મરનાર જમહુરના લાઇ 'માએ' જે દબરમાં રાજ કરતો હતો, તેને તેના ભાઇનું રાજપાત મોખ્યુ તેણે પોતાના ભાઇની રાણી સાથે નેકાહ કીધા એ પછી રાણીએ તલહદ નામે એક છોકરાને જનમ આપ્યો. ગવ સાત વરસનો અને તલહદ એ વરસનો થયા પછી માએ પણ ગુજરી ગયો છોકરાઓ નાહના હોવાને લીધે તે રાજપાટ રાણીને સોંપવામાં આવ્યું રાણીએ તે બધે છોકરાઓને સઘલી પ્રકારની ફલવણી આપવા બે જુદા જુદા દાનાવ ઉત્તાદોને સોંપ્યા છોકરાઓ ઉમરે પુગ્યા પછી તખ્ત મેલવવાના સબધમાં ખટપટ કર્યા લાગ્યા સેવટે બધે વચે લડાઇ થઇ તેમાં તલહદ લક્ષકરમા ઘેરાઇ જવાથી, અને તેને માટે નાહસવાનો કાઢખી માર્ગ નહી રહેવાથી, જુખ, પ્યાસ, અને ચાકને લીધે, તે હાથથીની પીઠ ઉપરજ મરણ પામ્યો. આ બનાવથી રાણીને બહુ દુઃખ થયું, અને તેથી તેણીએ આતશમાં બળી મરવાનો ડરાવ કીધો રાણીને શક પડ્યો, કે ગવે રાજપાત મેલવવાને પોતાના ભાઇને પોતે મારી નાખ્યો, અથવા બીજાઓ પાસે મારી નાખ્યો. લડાઇ આગમજ ગવે પોતાના ભાઇને લડાડ નહી કરવાને

પણકમા છુટા તીર અતી નાશકાર, થયો મોતને એકદમ તે શરણુ,
વિધી શુરખર તે ગયો આરપાર તફડી જમીન પર પામ્યો મરણુ.

પાદશાહ અર્દવાનનુ શેકારમાહુવાલી જગ્યા ઉપર આવી પુગવુ.

એક નાહસી ગયલાં ગોગખની પુઠે ગસાલાના સવારો લાગ્યા હતા, પણ તે
ગોરખર પોતાનો જન બચાવવા જ ગલમા દુર નિકલી ગયુ હતુ પુઠે લાગેલા સવારોએ
તે ગોરખરને ઘેરી લેવાની નેમથી જુદી જુદી દીશાએ પોતાના ઘોડાઓને છોડી મેલ્યા
હતા પણ અચલ નજરવાલા અર્દશીરને, તે દોડતા ગોરખરને ઘેરી લેવાના કરતાં, તેને
દુરથી મારવાનુ વધારે સેહલ લાગ્યુ અર્દશીરે પોતાના ઘોડાને તે ગોરખર પાછલ
દોડાવ્યો અર્દશીરને આવી રીતે તે ગોગખર પાછલ દોડતો જોઇ, પાદશાહ અર્દવાનના
એક દીકરાએ પણ અર્દશીરની પુઠે પોતાના ઘોડાને દોડાવ્યો એવામા અર્દશીરની
નજર જગતના એક ગીચ ઝાડીવાલા ભાગમા પેલા ગોરખર ઉપર પડી, અને તેણે
તેજ વખતે પોતાના તીરથી તે શુરખરને વિધી નાખી બેજન કીધો.

આ બેજન થયેલો શીકાર એક મસ્ત ખુનખાર ગોરખર હતો અર્દશીર પોતાના
શીકારને તપાસતો ઉભો હતો, તેવામા પાદશાહ અર્દવાન અને તેના સવારો ત્યા આવી
લાગ્યા, અને એક ભયંકર શેકાર તીરના જખમથી વિધાઇ પડેલા જોઇ, શેકાર કરનાર
સવારની હિમત અને હુન્નરમદી ઉપર તે આદરીત કરતા બોલ્યો

જોઇ શુરખરને કહે અર્દવાન,
“શાઆસ ! કોણે એ ટાકી નિશાણુ
અજખ નેમ તેની, અજખ તીર છે,
કહે કોણુ એવો શૂરવીર છે ?”

* * *

નમીને હાજર થયો અર્દશીર,
કહ્યું “ છે ફિદવીનુ એ કારે તીર.
એ મારો તીર છે, હુ છુ તે વીર,
કળ શુરખર છે, તીરે અર્દશીર.”

* * *

ધણો સમજાવ્યો હતો, પણ ને સમજ્યો નહી, અને તે કોઇના માગવાથી નહી પણ
ઘેરાઇ જવાથી હાથીની પીઠ ઉપર મરણુ પામ્યો, તે વિગે પોતાની માતાને ખુલાસો
કીધો, પણ તે તેણીએ બહાલ રાખ્યો નહિ તેણીની એ વિશે ખાતરી કરી આપવાની
કચુલાત આપીને ગવ પોતાને મકાને આવ્યો, અને પોતાના ઉરતાદ તથા વજરને રાણી
સાથની વાતચીતની હકિકત કહી સભળાવી પોતાના વજરની સલાહથી તેણે કેશખીર
વગેરે દેશોના મહા વિદવાનેને બોલાવી મગાવ્યા ગવને વજર જે ગવની સાથે લડાઈમાં
હાજર હતો, તેણે તે પડીતોની આગલ લડાઈના મેદાનમા ઘોડેસ્વાર લશ્કર, પ્યાદા લશ્કર,
હાથી, વિગેરે કઈ કઈ બાજુએ હતુ, તથા દરિયો તથા જગના મેદાનમા બેઠેલી ચર
અથવા ખાઇ કઈ જગ્યાએ હતી, તેનુ વીગતવાર બયાન કહી સમજાવ્યુ. તે ઉપરથી પડીતોએ
અબનુસના લાકડાના શાહ, વજર, હાથી, ઉટ, ઘોડા અને પ્યાદાના પુતલાં અથવા મોહરા
બનાવીને, એક લાકડાના તખતા ઉપર ૧૦૦ ખાના અથવા ધર બનાવીને તે ઉપર
ગોઠવ્યાં, અને ગવ અને તલહદ વચ્ચે થયેલી લડાઈની જગાની તપાસ લીધી. તે ઉપરથી
તલહદ તે લડાઈમાં કેવી રીતે મહાત એટલે કચ્ચેદ થયો, અને જુખ અને પ્યાસથી
મરણુ પામ્યો, તે સાબિત કરી આપ્યુ આ બાજુ ગવે રાણી આગલ રણુ કીધી, અને
તલહદ લશ્કરમા ઘેરાઇ જઇને કોઇના માર્યા વગર કેવી રીતે ચરી ગયો, તે માટેની
તેણીની ખાતરી કરી આપી.

(કા. અ. ખા.)

ઉભેલો હતો ત્યાં પિસર અર્ધવાન,
અની તુન્દ બોલ્યો તે બહુમાન
“ગલત વાત કેમ છું કરે અર્ધશીર,
લાજમ વુને છે શરમ ઓ દલીર.
થયો મારો વનમે ખુદા હસ્તગીર,
વિધી નાખિયો મે એ વિકાલ-વીર

કિધો ઠાર શુરખર પચકાને વીર,
હૂ શોધુ છું માઠા અનીને અધીર.
નથી વીર પરાયો, નથી કોઈ વીર,
નથી થઈ કળા આ તિરે અર્ધશીર
લિધી નેમ ટાકી, છુટો સુજ વીર,
બકે છે શુ બકવા, અરે અર્ધશીર ?” (5)

અર્ધવાનના દીકરાની ગલત વાતનો અર્ધશીરે જવાબ દેવો.

પોતાના પાદશાહના દીકરાની આવી જુડી બનાવટભરી વાત સાંભળી, અર્ધશીર
ગુસ્સાથી તપી ગયો, પણ પોતાની હાલતનો વિચાર કરી, તે પોતાના ઉકલેલા લોહીના
જેશને નરમ બનાવી, ધીરે અને ધીમે અવાજે તે દલીલ કરવા લાગ્યો

સુણી અર્ધશીરે હીથો જવાબ
“ખિયાબાન બોહલુ છે બેહિસાબ.
કરે છે ઘણા. શુર આ રાનમા,
ઉભો કા વુ ફેકટ અરમાનમા

તિરહાજ છે તો, લે વીર-કમાન,
ખિજુ માર શુરખર ટાકી નિશાણુ
કદીખી હુનરમદ છૂપતા નથી,
કદીખી તરનાર હુખતા નથી” (6)

અર્ધશીરની તાનાજાણી સાંભળી પાદશાહ અર્ધવાનનું

તેના ઉપર ગુસ્સે થયું.

પોતાના જન કરતા વાહલા બેટાની મરદાનગી ઉપર આવી કિસમના નાલાયક
ટીકા પોતાની હાજરીમા અર્ધશીરને બેધડક કરતો જોઈ, પાદશાહ અર્ધવાનને ધણુજ
જુર લાગ્યું, અને તે ગુસ્સે થઈ અર્ધશીર ઉપર પુકાર કરી બોલ્યો

સુણી અર્ધશીરની સરકસ જબાન,
પૂકારી બોલ્યો શાહ અર્ધવાન:
“બધ કરજબા તારી બહીલજવાન,
જબા તારી ચાલે છે નાઇલ સમાન
હજુરમે મારી કરે વુન્દ વાત,
જુલી મરતબો, ને જુલે રીતભાત
કરે કેમ બજાજ અની સુખરૂ,
અની બેશરમ વુ ઉભો રૂખરૂ
તુને રાખી સગમા કિધો સર્ફરાજ,
આ તેનો બહલો, ઓ બેલેહુજ ?
વુને રાખી સગમાં કિધો મે ગુનાહ,
બહી તુને મારી શાહી પનાહ.
ખતા થઈ મહારી બેશક જજન,
કરે સુજ ફરજદની કિરતીજુ ખુન.
નિકલ જા હિયાથી ઓ બેહુચા,
સિકલ તારી બેવી છે નારવા.

નથી કામ તારૂ હવે મારી પાસ,
જઈને તબેલામે કર તારો વાસ.
રખેવાલ લોડાનો થા આજથી,
થજે રાજી હીલમા વુ એ કાજથી”

* * *

સુણી આ હૂકમ શાહનો અર્ધશીર,
અશ્મેથી વેહતાં થયા ચાલુ નીર.
રૂઠી તેની સરજત, પડ્યો ખાકમા,
કચડઈ ગયો ગરદેશી ચાકમા.
અએ દોરે ગરદીશ અજબ તારો ધાક,
કિધા કછક લાખો ઘડી માઠે ખાક.

* * *

અર્ધશીરે આ બનાવની હકિકત
બાબક ઉપર લખી રવાના કરવી
તજમેહલો-અએવાંન, સહુ સુખવાસ,
રહ્યો અર્ધશીર જઈ લોડાની પાસ.

કિંકુ જઈ તખેલાની અઠર મકાંન,
અકારી પડી તેને મનથી જહાન
લખી કુલ હકિકત બાબક ઉપર,
ચિતારી મુસીબત સહુ મુખતેસર
કે “મયાહુ, મેહરબાન ઓ શેહરિયાર,
લખુ શુ હકિકત છુ બેકરાર
મુસીબત મૂજપર છુરી બહુ પડી,
આખોથી વહે છે આમુ ઝરી

ગમખાર હીલે ધરીને સખર,
રવાના કિંધો તેણે બાબક ઉપર

થયો છે કસુર વન કંદા અર્હવાન,
મુજ સમ થજો તેણુ કુખી રવાન
વસાવી મેહલે મને કીધો ચહા,
હવે પાડે છે મુજ પર તે જંદા
વસી પાયગાહમે? મુજરૂ હુ ઠન,
કરાવે ઘોડાની મુજસે જતન”
ઠરઠમઠ હીલે લખી પયગામ,
લખી અર્હશીરે કુવા ‘ને સલામ

અર્હશીર ઉપર બાબકે ગુસ્સે થઈ શીખામણુ લખી જવાબ મોકલવો

એ રીતે જવાન અર્હશીર પાદશાહ અર્હવાનના હુકમથી તેના તખેલામા જઈ
વસ્યો, અને પોતાના દીલમા બહુજ કુખી થવા લાગ્યો પોતાની ઉપર આવી પડેલી
આ આફતના સમાચાર તેણે બાબક ઉપર લખી મોકલ્યા બાબકને આ સમાચાર
મલતાજ તે ઉલટા અર્હશીર ઉપર ગુસ્સે થયો, અને તુરતજ તેણે તેની ઉપર શીખા-
મણના સખુનો નિચે પ્રમાણે લખી ઠપકો આપ્યો —

“હકિકત તહારી મે જાણી તમામ,
તે રાખી ન કાણમે જીલની લગામ
કમઅકલ બેશક વુ છે જવાન,
કે નારાજ કિંધો તે શાહ અર્હવાન.
હતો ના વુ બેશી, કે વુ ના પિસર,
કિંધી સરકંશી કેમ બની બેફિકર.

૧૦,૩૦૦

નથી કુશમની અર્હવાને કરી,
એ ધુલ સુખમા તારે હાથે લરી

એ કુ ખ-ઠરઠનો છે એક ઇલાજ,
નમીને ખુશી કર તેનો મિજાજ
અહા તેના ફરમાન હરએક કર,
તારો ‘ને મારો તે છે તાજવર
સિફતથી જીતી લે દિલે અર્હવાન,
થશે તારૂ કિસમત પાણુ મહાન
રવાના કિંધો છે મે આ સાથ ગજ,
મખાહા થશે એથી ફર વુ જ રજ.

અગર ગજની જો પડે કંઈ જરૂર,

સમજ કે નથી વુ થી બાબક ફર”(૭)

પાદશાહ અર્હવાનના મેહેલની પડોશમા આવેલા

પાયગાહમા અર્હશીરે મકાંન કરવુ.

બાબકની તરફનો આવો પેગામ વાચી અર્હશીરે પોતાની જુલ જોઈ લીધી,
અને પોતાની ઉપર આવી પડેલી આફત ધીરજથી સહન કરવાનો તેણે પોતાના
દીલમા વિચાર કીધો.

બાબકે મોકલાવેલા ગજમાથી, અર્હશીરે તખેલામા પોતાના વસવાટવાલા ઝોરડને
પોતાને મનપસંદ રીતે સગાર્યો તેણે પોતાને લાગેકનુ એક બિછાનુ ખરીદ્યુ, અને
જમીન ઉપર મથાચો બિછાવી ખીજુ કેટલુક રાચરચીલુ ગોઠવી, ત્યાં પોતાના દિવસો
તે ગુજારવા લાગ્યો. અર્હશીર ગાયન ગાવામા તેમજ વાજીત્ર વગાડવામા ઘણોજ બાહોશ
હોવાથી, તે પોતાના આ કુખના દિવસો, મોટે ભાગે એકાતમા પોતે ગાઇ વગાડી,
પોતાના મનને રીજવી પુરા કરતો હતો.

એ પચગામ વાગીને અર્ધશીર,
ખુશી થઇ દીલમા ધરી તેણે ધીર
કિંધુ અર્ધશીરે પસદ તે મકાન,
હવે તેની સામે શાહી જનન.^૧
કદી ખાધ પીધને કરતો અમન,
કદી ગાધને દીલ કરતો મગન
હતી રાત એક એવી રલીઆમણી,
સિતારા મલકતા મિસલ હિરકણી
એસી ઝડપા ઉપર અર્ધશીર,
શરૂ એક ગાયન કિંધુ દીલપછર
દીલને રિજવવા તે ગાતો સરોદ,
ભુલતો તે ગાધ ગમ ને કરોધ.^૩

હઠી ખામ પરથી નહી તે હુરી,

છગર માહે લાગી મહોબત છુરી (૮)

અર્ધશીર ઉપર ગુલનારનું મોહી પડવું

પાદશાહ અર્ધવાનની આ માનીતી કનીજક,^૪ રાતના આકાશ ઉપર ચલકતા
સીતારાના પ્રકાશ વચ્ચે દુરથી અર્ધશીરનો મધુર અવાજ સાલળી, અને તેની ઢબ-છબ
એક તેની ઉપર ને મોહી પડી આ કનીજક-ગુલનાર-અર્ધવાનની વણીજ માનીતી, અને
તેના એક વજર મીમાલે તેના મેહલનો કાગેબાર કરતી હતી અર્ધવાન તેણીને ધણેજ
વાહજથી માહતો હતો. અર્ધશીરને નજરે જોયા પછી, ગુલનાર તેને મલવા ધણીજ
અધીરી મની, અને કેવી રીતે તેને મલવુ, તેની ને અનેક તદખીર કરના લાગી

દિન દિન ગયા ને રાતો વહી,
જુદાઈમા ગુલનાર જલતી રહી
તપે તન અમનથી, તપે તન લહુ,
સહે પ્યારના દુખ, ખુશીથી સહુ
એક રાત ઉઠી ધરી હામ દીલ,
પડોતી મધરાત અધારી કીલ
સજ સાજ સુદર ઉઠી ગુલનાર,
મૂલાકાત કરવા બની ઇન્તેઝર
અતર મૂલાએ તન તર કરી,
જવાહીર જેવરથી જોખન ભરી

કમન્દ નાખી ઉપરથી ઉતરી પડી,
ઉભી અર્ધશીર સામે જઇ તે ખડી.
સુતેલો દિઠો સેજપર બેનજર,
જગાડીને ઉભી બની બહુ અધીર.

* * *

અર્ધશીરનું ખાખમાંથી જાગી ઉઠી,
પોતાની સામે ગુલનારને જોઈ
અજબ થવું

અપકીને જાગ્યો જવાન અર્ધશીર,
દિઠી એક ઉભેલી માહેમૂનીર.

૧ જનન યાને અર્ધવાનનું જનનખાનું. ૨ અર્ધશીર ત ખુરો વમાડવામાં
અને સરોદખાત (ગાયન) કાવામા ધણેજ કાબેલ હતો તેનો સરોદ એવો
તો મધુર હતો, કે ત્યારેથી તે ગાયન કરતો, ત્યારે તે સાલસવામા દરેક જન મોજ
મેલવતા હતા (કાંઠ અં બાં) ૩ કરોધ યાને ચુસ્તો. ૪. કારનામામાં
આ કનીજક શબ્દનો અર્થ જેમ દીકરીનો, કીધો છે, તેમજ 'દાસી' પણ થાય છે.

હયરત થયો જોઈ હુસ્નો-જમાલ,
અહમથી કિથો અર્દશીરે સવાલ
“અએ દિલરૂબા, દિલ પસંદ નાજનીન,
કિથો કેમ તૂ એ આહ આ કમતરીન
તૂ છે કોઈ દિલારામ, ખહારે ચમન,
હું છું એક ગમખાર દીલ દર્દમન
કહે કોણ છે વૃ, શુ તારૂ નામ,
ખડો છે આ ખન્દો, શુ તારૂ કામ?”

ગુલનારે અર્દશીરની આગલ
પોતાના દીલની ખાએશ
જાહેર કરવી.

“સાંભલ ઓ સુરા, સોહીલ જવાન,
છે મારો સાહેબ, શાહ અર્દવાન

હું શાહ અરદવાનની છું કનીજ,
મને આહે છે તે જગરથી અજીજ
હું શાહી જરની નિગેહખાન છું,
શબેસ્તાન અદર હું મનમાન છું.
પરસ્તાર મારો તે છે મેહરખાન,
ખુશી મુજથી છે શાહનુ રવાન
સિકલ જોઈ તારી હું ખલહાર થઈ,
જગરથી તહારી પરસ્તાર થઈ
અગર દીલ મને દઈ કરે દીલભરી,
મિટે મુજ લવની સદા દલહરી
છે મુજ દીલની ઉમેદ એક ખાસ,
ખનુ તારી ઢાસી, સદા રેહી પાસ
અરજ હાથ જોડી કરે ગુલનાર,
કરૂં તૂ જ કદમ પર જીવ મૂજ નિસાર”(૭)

અર્દશીરે ગુલનારની મોહબત મજબૂર કરવી.

એ રીતે અર્દશીરની મોહબતમાં અર્દવાનની માનીતી કનીજક ગીન્કતાર થઈ
પડી ખુબસુરત ગુલનારના મોહબતથી ભરેલા મધુર વચન સાંભળી અર્દશીરે તે નાજ-
નીનની મોહબત મજબૂર કીધી ગુલનારની આ મુલાકાત પછી, ગેજ નત્રે તે ખાનુ
અર્દશીરને મલવા શાહ અર્દવાનના સુતા પછી, છુપી રીતે અર્દશીરની પાસ જતી, અને
ખામદાદ સુધી અર્દશીરની આગલ રેહી, તે પાછી મેહલમાં જતી હતી.^૧

સુણી દિલરૂબા ખુશ થયો અર્દશીર,
મજબૂર કિંથી દીલભર દીલપજર
મુલાકાતોની ના મના કંઈ રહી,
ખખર કોઈનેખી જણાઈ નહી
શાહ ખાખકનુ ગુજર પામવું.

અર્દશીરનું દલગીર થવું

થયા દીન ખુશીના ઘણા એમ પસાર,
એક દીન ખખર ખહું મલ્લી ગમખાર
આ દુનિયાની છોડી કલ દિલભરી,
જેહા દીલ ખાખક ગયો ગુજરી
દુખી એ ખખરથી થયો અર્દવાન,
થયો રજા તે ખોઈ પેહલવાન

પડ્યું તખ્ત ખાલી ખાખક વગર,
તે લેવા નિકલ્યા ઘણા વીર-નર
મગર અર્દવાને કિથા ના પસંદ,
પિસરને કિથો અફસરે અનજીમન
પિસરને મૂકરર કિથો તખ્ત પર,
દિલ તાજ તેને વિના કંઈ ફિકર
કળાની ખખરથી દુખી અર્દશીર,
રેહ્યો નહી જેહામે કોઈ દરતગીર
કળાની ખખરથી થયો ગમખાર,
ચહીદી તન ખતનમાં ગમની છુખાર
ખનીને બેદીલ થયો દર્દમદ,
કિધુ તેણે નહાસી જવાનુ પસંદ

૧૦૪૦૦

બાબકના ગુજર પામ્યાથી અર્ધશીરની ઉમેદનુ છુટવું અર્ધવાને પોતાનું
ભવિષ્ય જોવા નજીમીઓને ફરમાવવું.

પોતાની આવી પડતીમા અર્ધશીરને પોતાના મુરખી બાબકની કમળી ખખર પડ્યાથી તે ધણોજ દલગીર બની નાસિપાસ થઇ ગયો તેના દીકની તમામ ઉમેદોના નાશ થઇ ગયો, કેમકે તે એવું નક્કી જાણતો હતો, કે તેના મુરખી બાબકના મરણ માદ તેના તખત ઉપર, તે પોતે કોઇ દિવસ આવશે. પણ શાહ અર્ધવાને બાબકના ગુજરવા પછી, બીજા સઘલા હિમેદવારોના હક નાપસદ કરી, તેણે પોતાના વડા દીકરા બહમનને બાબકનું તખત આપ્યું, અને તેમ કરી તેણે અર્ધશીરનો હક દુખાડ્યો. અર્ધશીર આ બનાવથી ધણોજ દલગીર અને નાસિપાસ થઇ ગયો, પણ તે લાચાર અને લાખલાજ હતો.

એક દિવસ શાહ અર્ધવાંને પોતાની દરબારના નજીમીઓને ખુનાવી મ માળ્યા, અને તેઓને હુકમ કર્યો કે —

“નજીમી તપાસો સિતારાની ચાલ,
ભવિષ્ય માફ જોઇ ઠહો તતકાલ
ભરમ તમ જોલો સિતારા ગણી,
થશે મૂજ તખ્તનો હવે કોણ ધણી
તપાસી કહો સાત^૧ ગ્રહ સરખસર,
ગણો બાર રાસી^૨ તપાસીને ઘર
કહો તમ તપાસી ભવિષ્ય ભવ તમામ,
બની બેખતર તમ કહો નેકનામ”
મલી હુલ નજીમીએ મસલત કરી,
તપાસી સિતારાની સઘલી ઘડી.
કિધી ખુબ છકર તણુ શામે-સહર,
ભવિષ્ય જોઇ જણી લિધુ ખુબતર

નજીમી ઉભા સહુ શાહ રખડ,
નમીને કિધી શાહસે શુદ્ધતણુ
“કહું હાલ સૂણુ હસ્તગીર નામવર,
બનાવ એક બનશે કર શુ છકર
નફર કોઇ તારો હશે બેકદર,
નહાસી જશે છોડી દંધ તારૂ ઘર
વધુ જે કહું સૂણુ સુખન મનમાં,
નફર જશે નાહસી દિવસ ત્રણમા
થશે તે ધણી શેહરિયારે જીલદ,
થશે તેથી દુનિયા અતી ખુરસદ.
દિવસ ત્રણમા જે ફળે એ ઘડી,
કરશે તે ધરાનની રેહબરી” ૩

સૂણી વાત નાખુશ થયો અર્ધવાંન,

અકારી પડી તેને સારી જેહાંન.

અર્ધવાંનના ભવિષ્યની નજીમીઓએ આપેલી ખખર

અર્ધશીરને ગુલનારે કેહવી.

અર્ધવાંનના નજીમીઓએ તેના ભવિષ્યની ખખર બ્યારે પોતાના પાદશાહને જાહેર કરી, ત્યારે મેહલમા વસતી અર્ધવાંનની વિસવાસુ કનીજક, તે સઘલી વાતચીત ખુપાઇને સાબલતી હતી અર્ધવાંનના મેહલમાથી જે કોઇ નોકર આજથી તણુ દિવસમા નાહસી જશે, તે રખસ ધરાંનનો પાદશાહ થવા પામશે, એવી નજીમીઓએ કરેલી આગાહી બ્યારે ગુલનારે સાંભળી, ત્યારે તેની અધીરાઇનો પાર રહ્યો નહી, અને એ

૧ અને ૨ પહેલવી અને ફારસીમા સાત મહો અને બાર રાસીઓની ગણતરી નજીમીઓ ભરીજ વર્તવાના કામમા હમેશ કરતા હતા એ સાત મહોના ગુમખાને ‘હકત ન’ અને બાર રાસીના ગુમખાને ‘દવાજ દહાન’ કેહતા હતા

૩ સાસાનના બાબમા બાબકે જોયના બાબની તામીરનુ આ ૫૩ છે. (કર્તા)

અજળ જેવી ખખર અર્દશીરને જણાવવા તે બેસખર બની.

ભવિષના ભવની છુરી આ ખખર, સુણી ગુલનારે છુપધ બેઢિંકર પડી રાત જ્યારે અધારી ફીલ, દોડી તે રશ્કેકમર જાણે ચીલ જમ તે તૂરત અર્દશીરને મલી હકિકત સુણાવી સુણેલી ભલી ખખર અર્દશીરને કહી એકકમ, જાહેર કિથો કુલ નળુમનો ભરમ ભરમ સાભલી ખુશ થયો અર્દશીર, ધિરજ ગધ તેની, બનીયો અધીર. તૂરત તેણે કીધો એવો વિચાર, હવે હિયાંથી નહાસી નિકલવું બહાર કહ્યું તેણે ધીમેથી ગુલનારને. “અગર છોડી નહાસુ આ ધરખારને અગર જાઉં જો હું મહારે વતન, તો રહેશે તું મુજ વન કેમ ગુલત ન અગર આવે મૂજ સાથ તું દિલનવાજ, તો જગમાં બનાવુ તૂને સર્કરાજ કલા છે નળુમીઓએ જે સુખન, દિવસ ત્રણમા આએ છોડું સદન.” અગર જો હશે મેહર યજ્ઞાનની, મને શાહી મલશે ઇરાનની”

ગુલનારે અર્દશીર સાથ નહાસવાની

આએશ જણાવવી.

હસી બોલી ગુલનાર બેખુદ બની “છે તું મારી મરજી, ને મારો ધણી હું છું જાતે આજઠે સુણુ નામવર, કિધુ છે તૂને મારૂં અરપણુ જીગર હું દાસી તહારી પરસ્તાર છું, છું તારે તાબે, હું તમયાર છું તૂ મિયાન છે તો હું તલવાર છું, તૂ ગુલપર હું ગુલ ગુલ નિસાર છું”(10)

ગુલનારે અર્દશીર સાથ નહાસવાની તૈયારી કરવી, અને બન્ને જનનું

અધારી રાતે નહાસવું.

કહ્યું અર્દશીરે સુણુ ફીલપજીર “હકિકત જાણી થયો છું અધીર. અધીરો થયો છું જવાને થકી, મને નાહસવું છે કાલે નહી.” બની ખુશ ગુલનાર સુણી વિચાર, ચમનમા ખિલી રહી મીસલે બહાર, તૂરત ઉઠી ગુલનાર ગધ મેહલ પર, કિધી તેણે તૈયારી કરવા સફર સુતેલો દિઠો ખાખમા અર્દવાન, પડી પાર તેની ઉમેદ. મનમાન. ધરી હાંમ ગુલનારે બાધી કમર, લિધા સાથ હથિયાર તીર ને તખર. જર ને જવાહીર મોતી, જોહર, છૂપાવી લિધા તેણીએ તન ઉપર હેરમ ને ફીનાર સાથે લધ, ઉતરવા તે નીચે તમયાર થધ. થયો અસ્ત ખુરશેદ, થધ મધ્યરાત, કમદ નાખી ઉતરી ‘ગુલ’ સડસડાટ હસીને કિધી અર્દશીરને સલામ. સફરનો સરજામ દીઠો તમામ. નફર ને નોકર, બિજા ચોકીખાન, પડ્યાતા બેભાંન પીધ અર્દવાન ૩ સફરની મજલ બિકટ હતી, મગર બેહુ જનમા હિમત હતી. ધરી અર્દશીરે દિલે પુર હામ, નાખી બે ઘોડા ઉપર જીન લગામ. તૂરત પેહડી બખતર થયો તે સવાર, લિધી હાથ સમશીર અતી ખુનખાર. બેધ અર્દશીરને ચહડી ગુલનાર, થયાં એકકમ બેહુ સાથે પસાર

૧ સદન યાને ધર ૨ આજઠે યાને ગુલનાર કહે છે, કે હું જાતે
-સ્વતંત્ર છું જે આરત પાક દામાનીથી રેહવા સાથે કોઇની ગુલામડી મી નહીં હોય,
તેણીને આજઠે આરત કહે છે (કા. અ. બા.) ૩ લાલમલાલ શિરાખ.

અર્દશીરનુ ગુલનાર સાથ પારસ શેહર તરફ નીકલી જવુ

અધારી રાતને સમે પાદશાહ અર્દવાંનના બે નામીયા ઘોડા ઉપર અર્દશીર અને ગુલનાર સવાર થઈ બે જન પુર ઝડપથી પારસ શેહર તરફ જવા નીકલી ગયા

એવુ કહે છે, કે અર્દશીર મોડી રાતે એક ગામડા આગલ જઈ લાગ્યો

અર્દશીરે આ ગામડામા દાખલ થઈ રિસામો કે આસાપસ લેવાનુ વાજખી ધાધું નહી, કેમકે ત્યાના વતનદારો મળ્યા તેને જાણખી કાઢડે, વાસતે તે ગામડાની સરહદ ઉપરથી પસાર થઈ ગયો

અતે તે એક એકાત જગ્યાએ જઈ પુગ્યો ત્યા તેણે બે આરતોને^૧ બેઠેલી જોઈ અર્દશીર વિચારમા પડ્યો અર્દશીરને જોતાજ તે આરતોએ પુકારી કહ્યું કે “ અએ કિયાની બાબકના અર્દશીર, તુ કે જે સાસાનની તોખમથી, અને શાહ દાગની જાલાદથી ઉતરેલો છે, તે બિહ ના, કારણ કે તમામ બદકારોથી તુ છુટકારો પામ્યો છે હવે તુને કોઈખી પકડવાને શક્તિવાન નથી. તુને ધરાન ઉપર ઘણા વરસ પાદશાહી કરવાની છે તુ દરીયા સુધી સિતાળીથી જ જ્યા સુધી તુ દરીયો તારી નજરે જુવે નહી, ત્યા સુધી તુ કંથેથી થોળતો ના, કારણ કે જ્યારે તારી નજરે દરીયો પડશે, ત્યારે તુ તારા દુશ્મનોથી બેદહેસત થશે ”

અર્દશીર આ સુખન સાંભળી ખુશી થયો, અને ગુલનાર સાથ ઝડપથી આગલ વધ્યો

અર્દશીર અને ગુલનારના નાહસવાની ખબર અર્દવાંનને પડવી.

સહવાર પડવા આગમજ, અર્દશીર અને ગુલનાર લાખી મજન કાપી અર્દવાંનના મુલકમાંથી ઘણે દુર નીકલી ગયા

જ્યારે બામદાદ પડી ત્યારે રાખેતા પ્રમાણે અર્દવાને કનીજક ગુલનારને પોતાના રૂબરૂ જુલાવવાનો હુકમ કીધો, ત્યારેજ માલમ પડ્યું કે ગુલનાર મેહલમા નથી અર્દવાને તુરત મેહલમા સધજે ઠેકાણે તલાશ કરવાનો હુકમ કીધો

કિંથી મેહલમા હર ઠેકાણે તલાશ, નથી પાચગાહે જણાતી નિશાણુ,
મગર શોધી સર્વે થયા નાસિપાસ નથી તેની સમશીર, નથી તીર-કમાન
મલી મેહલમાંથી ના નહ નિશાણુ, પડી તેહલામા નવી એક જુમ,
નારાજ થયો જણીને અર્દવાંન થયા છે રખસ બે તબેલેથી ગુમ
મલી તેહલા એક બીજી ખબર, તૂરત ચેતિયો એ સુણી શેહરિયાર,
નથી અર્દશીરખી પડતો નજર નહાસી ગયા અર્દશીર-ગુલનાર

પુકારી બોલ્યો “અરે બદનજર,

કિંધુ કામ મહાડે જીરોજખર”

૧૦૫૦૦

અર્દવાંને નજીમીએને જુલાવી અર્દશીર વિશે પુછવુ

પોતાની માનીતી કનીજક અને અર્દશીરને આવી રીતે ચોરી છુપીથી પોતાના મેહલમાંથી નાહસી અમલા જણી, અર્દવાંનના ગુસ્સાનો પાર રહ્યો નહી તેણે તુરતજ

૧ શીરદોસી પોતાના શાહનામામા બે આરતોને બદને બે મરદો જણાવેલા છે

દરબારી નળુમીઆને જુલાવી, તેમને સધવી વિગનો જણાવી પુછ્યુ, કે અર્દશીર તેને હાથ પકડાશે કે નહીં નળુમીઓએ અર્દશીરના નાહસવાનો વખત તપાસ્યો, અને ગ્રહોની ગણતરી કરી જવાબ દીધો કે — “ અર્દશીર નહાસી ગયો છે, તે પારસ તરફ આગલ વધે છે, અને ત્રણ દિવસ સુધીમા બે તે પકડાય નહીં, તો તે પછી કદીખી હાથ આવી શકનાર નથી ? ”

અર્દવાને અર્દશીરની પુઠ પકડવા
લશ્કર તૈયાર કીધુ
હુકમ અર્દવાને કિધો થઇ સવાર
“ પકડવા હુશમન પડો સહુ બહાર. ”
જકડીને ગુલનાર સગ અર્દશીર,
ધસડતા લાવો જઇ તમ હલીર
અરે ! ઝો હલીરો સુણી લો સુખન,
નહાસે છે પારસ તરફ જેમ પવન
છુટી જાય જેમ તીર છોડી કમાન,
તમે તેમ દોડો ધરી ખુબ ધ્યાન

જ જીરે જકડી કરો તમ શરણુ,
પકડીને લાવો તમે બેહુ જન
કળનો છુટે તીર આરમાનથી,
જઇ તેમ પકડો આસાનથી,
દિવસ ત્રણ પકડતા બે વહી જશે,
ખરખાહ મેહનત સહુ થઇ જશે ”
સુણી શાહી હુકમ લશ્કર તમામ,
હપતાવી ઘોડાને, ફેરવી લગામ.
સિપાહોએ ધુન દિલમા બહુ ધરી,
પકડવા સુરવીર ગયા નીસરી

અર્દવાનને અર્દશીર તથા ગુલનાર વિશે ચોક્કસ ખબર મલવી.

પાદશાહ અર્દવાને અર્દશીર અને ગુલનારને પકડવા પોતાના ચાર હજાર સિપાહો સાથે પારસ શહેર તરફ જવાની દીશાએ ઘોડાઓને ધણાજ ભેરથી દોડાવ્યા, કે જેથી તે અર્દશીરને પકડી કેદ કરે જ્યારે મધ્યાન ખેતર થઇ, ત્યારે અર્દવાન પોતાના સિપાહો સાથે, એક એવી જગ્યા ઉપર આવી પુગ્યો, કે જ્યાંથી પારસ શહેર તરફ જવાને રસ્તો શરૂ થતો હતો.

પુછ્યુ એક જગે જ્યારે લશ્કર તમામ,
એ ચીને ઘોડાની ઠામી લગામ
પુછી લોકને ત્યાં કાહડી ખબર
“ હિઠા કોઇ સવારોને કરતા સફર ”
તૂરત એક શખ્સે કિધો એકરાર
“ હિઠા આજ મે બે મૂસાફર સવાર
બડી બામદાહે હતી ખુશ ફજર,
ઉગતો‘તો ખુરશેહ ગગનની ઉપર

ન ઉલા જરાખી ન બોલ્યા હરફ,
લિધી રાહ તેઓએ પારસ તરફ
રખસ બે હતા રગ સીહા ‘ને લાલ,
ગયા હિયાંથી દોડી પવનની મિસાલ.
વલી એક મે દો હતો સગમા
ખુબ દોડતો તે પુઠે રગમા ”

* * *

૧ નળુમની ગણતરી આગલા વખતમાં કેવી ચોક્કસ રીતે વર્તાતી હતી, અને ખરી પડતી હતી, તેના અનેક દાખલા શાહનામા અને ખીજી કિતાબો ઉપરથી માલમ પડે છે વિના શકે નળુમનો હુન્નર ધરાંની શેહનશાહતાના વખતમાં ધણાજ સારી રીતે ખીલેલો હતો, એમ માલમ પડે છે

૨ કારનામે અર્દશીરમાં જણાવ્યા પ્રમાણે અર્દશીર અને ગુલનારને પકડવા માટે અર્દવાને ચાર હજાર સિપાહોનું લશ્કર તખ્તાર કરાવ્યું હતું

વલ્લરને તૂરત એમ પુછે અર્ધવાન
 “હુશે કોણુ એ મે હુ સફર હરમિયાન
 મલી સાથ દોડી રહ્યો બેહિસાખ,^૧
 દિસે છે મને એક એ લાજવાળ ”
 વલ્લરે કહ્યું “ઓ શાહ અર્ધવાન,
 એ તેણુ ખોરેહ^૨ છે બેગુમાન
 એ મે દો બે આગલ નિકલી જશે,
 તો કામ તાફ સુરકીલ થશે ”
 એ સુણતાંજ અર્ધવાન ઉલટ ધરી,
 દોડ્યો લઘ લશ્કર, આગલ પડી
 અર્ધશીર અને ગુલનારનુ સફરની
 મજલથી બેખર થયુ, અને રાહમા
 એક ચરમા આગલ જઈ પુગયુ,
 તથા ત્યાંથી બન્ને જનનુ નહાસયુ
 હવે બે કરે છે શુ અર્ધશીર,
 નહાસી ગયો લઘ કમીજ હીલપલ્લર
 હવાલે કરી હમ રખસને લગામ,
 સફર કીધી સુરકીલ ધરી હીલ હામ
 હીલું ન આગલ, ન પાછલ જરી,
 દિધા છોડી ઘોડા હિમત ધરી
 હતી અર્ધશીરને બેશક ખખર,
 થશે હાલ જાહેર પડતા ફોજર
 ધરી ઇવ હથેલી અને હાથમા,
 નહી ચોખીયાં પળસર વાટમા
 રબે સફરથી થયા બેકરાર,
 વલી થઇ ખ્યાસી અતી ગુલનાર
 નજર દુર કરતો હતો અર્ધશીર,
 પડ્યો એક સુદર નજર આખગીર.^૩
 ખુશી થઇ બોલ્યો તે નેકફાલ.
 “નથી પાણીનો આએ વનમા ફુકાલ

બે પેલો નિરમલ પાણી તલાવ,
 તૂરત પીધ પાણી તરસ તૂ છિમાવ”
 * * *
 કમીજ રખસ પરથી નિચે ઉતરી,
 લિધો હાથ સુરવીરે તેનો ધરી
 તરસિયા ઉભા બેહુ જન તે કિનાર,
 કિનારે દિઠા બે મરદ^૪ બેરહાર.
 બેતાજ બોલ્યા પુકારો કરી
 “અરે શુ કરો છો, કળ છે ખડી^૧
 અરે જલ્દ નહાસો, સિતાબી કરો,
 સરપર કળ છે, જરા તો ડરો
 ફરો જલ્દ પાછા, તલ્લ તમ આખ,
 ધરો તમ કદમમે સાજીત રિકાખ
 ખચી આવીયા સાપના મુખથી,
 મરો કાય પકડઇ નવા દુખથી
 મૂકો પાણી પડતુ, પકડો લગામ,
 નથી દુર મજલ, કરો તે તમામ
 તપે તાપ સરપર, જશે ના ડરી,
 ચઝઢા તમારી કરો રેહબરી
 તૂ ઐલાહે કિયાની, અરે અર્ધશીર!
 તૂ તૂખમે સાસાન, અરે સુરવીર!
 તૂ હારા-એ-હારાની તોખમ છે,
 હવે દુર તૂજ રજ અને ગમ છે
 સફર કર પવન સમ ઉલટ ધરી,
 જરાબી ન બેતો પાછલ ફરી
 પડે જ્યાં તલક નહી ફરીયો નજર,
 સફર ચાલુ કરજે ધરી હીલ સખર
 ખટકતો ન રાહમે, અટકતો જરી,
 નહી જાણુ તારી જશે દલહરી
 પડે જ્યારે ફરીયાવ તારી નજર,
 સમજ કે મલી ખૂખતગી બેખતર”

૧ એ મે દો બે અર્ધશીરના ઘોડાની પુઠે દોડતો હતો, તેની મતલબ એ કે કીયાની ખોરેહ અર્ધશીરની બે કે પાસે હતુ, તોપણ તે હલ તેથી દુર હતુ (કાં અં ૧૫૦)

૨. એ મે દો અર્ધશીરનુ ખોરેહ હતુ, એવી ખાત્રી વલ્લરે અર્ધવાનને આપી હતી

૩ આખગીર યાને પાણીનો ચક્ષો

૪ હારનામે અર્ધશીરમા બે મરદને બદલે બે ચારત જણુવેલી છે

હકિકત સુણી ખુશ થયો અર્દશીર,
અહીં રખસ પર બેઠું બેઠાં દલીર
પવન વેગ નિકલી ગયાં તે સિતાબ,
ઉલટ હામ પકડી, તણ ઢંધ આબ
લધ દિલપણને ગયો અર્દશીર,
નજરથી થયો ઝુમ મિસલ એક તીર

* * *

અર્દશીરનું અંતે અર્દવાનના
હાથમાંથી છટકવું, અને તેના
ખોરેહનું તેની સાથે મલી જવાની
અર્દવાનને ખબર મલવી.

ઘણી એક મજલ પુરી કરી,
મગર બાલ ના અર્દશીરની જડી
સમી સાજે પુગ્યો તે એક ગામ,
ઉભા સહુ લોકો જોવા તમામ
પુછ્યું અર્દવાને ખની ધન્ટેજાર,
હિઠા છે તમે કોઈ જતા બે સવાર !

૧૦૬૦૦ * * *

કહ્યું એક શખ્સે કરીને નમનઃ
“કુર્મા હિઠા બે સવારો સુનન્દ
સવાર એક હતો જે રખસની ઉપર,
હતો ગોઠમાં એક મેઢો જખર”
સુણી આ ખખર એમ વળરે કહ્યું.
“હવે શાહ અસ કર ? ખડુ થઈ રહ્યું
હવે તેનું ખોરેહ જીવું સગમા,
મલી તે ગયું અર્દશીર અગમાં.
હવે ના પકડ પુઠ, નથી સાર કંઈ,
સમજ અર્દશીર તું પકડશે નહીં
નસીબ અર્દશીરનું કરે આવરી,
મખાહા કરે તે હવે અફસરી
હવે કર તંચાર અસખાએ જંગ,
ખદલશે ગરદીશ નવો કાંઈ રખ
લખી કર રવાના પિસર પર તમામ,
નહાસી ગયો અર્દશીર ખદલગામ.”
સુણી આ ખખર સુધ શાહની ગઈ,
રહી હામ હીલમે જરાખી નહીં (11)

આ દુ ખખરી ખમર સાબતી પાઠશાહ અર્દવાન ઘણેજ નાસિપાસ થયો, અને
અર્દશીરને પકડવાની તમામ કોશીસમા તે નિશકળ નિવડ્યો તે અતી ગમખાર દીલે
પોતાના રાજવાની શેહર તરફ પાછો ફર્યો અને અર્દશીરને પકડવા માટે તેના
વજીરની મુયતા પ્રમાણે ચાનવાનો તેણે વિચાર કીધો

અર્દશીરનું પારસ^૨ જઈ પુગવું, અને સરહદ ઉપર ત્યાના

લોકોની આગલ બાશાણું કરવું.

પતનની ઝડપે અર્દશીર અને ગુનનાર પોતાની પુઠે લાગેલા દુસ્મનોના હાથમાંથી
બચવા, જોશખંધ મુસાફરી કરતા રહ્યા અને દરીયા કિનારાને રસને થઈ અર્દશીર

૧ આ મેઢું તે આગલ જણાવ્યા પ્રમાણે અર્દશીરનું ખોરેહ હતું. પેહલી
મજલમા તે અર્દશીરના ઘોડાની સાથે દોડતું જણાયું હતું, એટલે તે ખોરેહ અર્દશીરની
લગોલમ જઈ પુગ્યું હતું, પણ અર્દશીરમા તે દાખલ થયું નહીં હતું. હવે તે
અર્દશીર સાથે તેના ઘોડા ઉપર બેઠેલું દેખાયું, એટલે તે ખોરેહ અર્દશીર સાથે
મલી ગયું હતું

૨ કારનામે બાએકાન પ્રમાણે પારસ જઈ પુગવું

૩ આગલ જણાવ્યા પ્રમાણે બે મરદોએ અર્દશીરને આગાહી કરી હતી, કે
‘જ્યારે તું દરીયા જશે ત્યારે તારા દુસ્મનોથી છુટકારો પામશે’ તે આગાહી મુજબ
અર્દશીર દરીયા કિનારે સલામત આવી પુગ્યો તેથી હિયા તેણે ‘મુખત-અર્દશીર,’
(અટલે અર્દશીરના છુટકારાનું મયક) એવે નામનું એક શેહર વસાવ્યું, અને તેની
ખુશાનીમા ત્યા તેણે દસ આતશ બેકરામો મંધાવ્યા હતા

સરહદ ઉપર આવી નુપુગતા, તેણે છુટકારાનો દમ ભર્યો. ત્યાં વસતા વતનદારોને અર્ધશીરના આવવાની ખબર પડતાજ તેઓ સધલા તેને ભેટવા ગયા, અને સધલાઓએ પોતાની દોલત, માલમતા અને પોતાના તન અર્ધશીરની સેવામાં અર્પણ કરી, અર્ધવાન તરફથી તેમને થતા ગેરજનસાફ કરા માટે ફરીયાદ કરવા લાગ્યા.

બાબકના હોસ્તોને કાને અર્ધશીરના આવવાની ખબર પડતાજ તેઓ સધલા અર્ધશીરને જોવા, અને ભેટવા એકઠા થયા. તેઓએ અર્ધશીરને માન અને મોહનતથી વધારી પોતાની દ્વિદાગીરી જાહેર કિધી, અને બાબકના મરણથી તેઓને હાસલ થયેલી દ્વિદાગીરી જાહેર કરી. અર્ધશીરે લોકોની એવી જાનફેસાની જોઈ તેઓને નિયલા સખુનોમા અરજ કીધી —

ખુશી થઈ દીલમા કહે અર્ધશીર
“સુણો નામદારો રોશન જમીર
સુણો તમ ખુનિયાહે બાબક મહાંન,
સુણો તમ તૂખમે દારા નિશાણુ
સુણો પેહલવાનો, સમશીરગર,
સુણો નામદારો, દાનેશવર.
સુણો તમ બુબ્બેગો, સુણો જવાન,
સુણો મુજ સુખનને તમે કયાનિયાંન
નથી શુ તમને તવારીખ ધ્યાંન,
કિધુ કેમ સિકંદરે પામાલ ઇરાન
કિધા કેમ નિયાગાનો બેજન તમ,
કરો ખ્યાલ તેનો, કરો કાંઈ ગમ
છે જીવતો હજી તૂખમે અસ્કંદીયાર,
ખને કેમ અર્ધવાન તમ શેહરિયાર
અગર આપી ચારી ખનો મુજ આર,
તો ખનવા ના દેઉ કોઈખી તાજદાર
જખા ખોલી બોલો, ઓ મેહરખાન,
ઉભો છે જીવો અર્ધશીર બાબકાંન”

* * *

સુણી અર્ધશીરને ખુશી સહુ થયા,
અહમથી નમીને ઉભા રહ્યા
કહ્યું અર્ધશીરને “ઓ નેકજાહ
હમે છેયે જે જે બાબક બોલાહ

વલી છે જે જે સાસાનિયાન,
ને દારા-એ-દારાની દે છે નિશાણુ
કરીશુ કિનામા કમર હમ તગ,
લડી દુશમનને કરીશુ ખતગ
અમારી હસ્તી ને નિસ્તીનુ કામ,
હવે તૂજ આધારે રેહયે તમામ
તૂ ખુનિયાહે બાબક છે અર્ધશીર,
છે શાહી લાયક તૂ સુરવીર
લડી હમ દુશમન કરશુ ફના,
ભલે હોય હમથી હજારો ઘણા.”

અર્ધશીરને એક બુબ્બેગો હસ્તુરે
સલાહ આપવી.

કહ્યું એક હસ્તુરે: “અઓ અર્ધશીર,
સિતારો તહારો છે હસ્તગીર
છે ઇસ્તખરની તૂને ચાવરી,
ફતેહ કર મુલક તૂ લઈ લશ્કરી
ખાદજ પકડ તૂ જઈ અર્ધવાન,
છે તારો અખ્તર બેશક મહાન.
દુશમન છે બેશક માલીકે ગજ,
મગર છે આસાન અજમે રજ
ખતગ દીલ થયા છે અર્ધવાનથી,
મહદ તૂને કરશુ દિલોજ નથી.

છે ગજ હાજર, ચકીન ને ઇમાન,
તૂ ચશમે તુર અર્ધશીર બાબકાંન”

અર્ધવાને પોતાના દીકરા ઉપર અર્ધશીરને પકડવા પેમામ મોકલવો.

એક હાથ ઉપર અર્ધશીર જ્યારે અર્ધવાન સામે લડવાની તૈયારી કરતો હતો,

ત્યારે ખીન હાથ ઉપર નેજ વખતે શાહ અર્દશીર પોતાના દીકરા બેહમન ઉપર અર્દશીરને પકડીને બદીવાન કરવાનું ફરમાન મોકલ્યું.

અર્દશીરના દીકરો બેહમન, જે બાબકના મરણ પછી પારસમાં હુકમત કરતો હતો, તેને પોતાના ગાપનું ફરમાન મળતા, તે અર્દશીરને પકડવાની તબવીજ કરે, તે આગમજ અર્દશીરને મદદ આપવા, અર્દશીરની નારાજ અને બેદીશ થઇ ગયેલી પારસની રાજ્યત તરફ તરફ થઇ. તેઓએ અર્દશીરને દોલત અને માનમતા સાથે પોતાના લશ્કર અને હથિયારોની મદદ આપી, જેથી અર્દશીરે અર્દશીરના દીકરા બેહમન સામે લડાઇ જાહેર કરી.

તત્કાલ પેહલવાનનું અર્દશીર સાથે મલી જવું.

અર્દશીર સામે એક મોટી લડાઇ લડવા અર્દશીર બહાર પડ્યો છે, એવી ખબર ચોતરફ ફેલાઇ જતા પારસમાંથી તેમજ આસપાસના મુલકોમાંથી મોટી સંખ્યામાં એક મજબૂત લશ્કર અર્દશીરની મદદે આવી લાગ્યું. અર્દશીરે એ લશ્કરની સરદારી લીધી, અને લડાઇનો પુકાર ઉઠાવી, તે જગના મેદાન તરફ કુચ કરતો ગયો.

આ નવા જગની ખબર તત્કાલ નામના એક જગી પેહલવાનને ડાને મળી. એ તત્કાલ શાહ અર્દશીરને પેહલવાન હતો, પણ તેના જીવનમાં બેહમન થઇ, તે ખસ્તીનાથી નાહસી આવી એકાતમા વસ્તો હતો. તે પોતાના છ દીકરાઓ, અને ઘણાક પેહલવાનો સાથે અર્દશીરને મળી ગયો.

અર્દશીર અને અર્દશીર વચ્ચે લડાઇ થવી, અને અર્દશીરનું માર્યા જવું,
તથા તેના દીકરાઓની નાહસભામ.

એક મોટી લડાઇ બરપા થઈ એ લડાઇમાં પાદશાહ અર્દશીર પોતે લડવા નિકળ્યો આ બચકાર લડાઇ ચાલીસ દિવસ સુધી ચાલી.

અર્દશીરનું માર્યા જવું

અર્દશીરે પોતાના લશ્કરને તીરોની લડાઇ ચાલુ કરવાનો હુકમ કર્યો આ હુકમ મળતાજ લડાઇના મેદાનમાં તીરોનો વરસાદ ચોતરફ વરસી રહ્યો. આવો બચકાર મામલો જોઇ અર્દશીરનું લશ્કર ધાસ્તી ખાઇ ગયું, અને તીરોથી બચવા તે નાહસભામમાં પડ્યું. લશ્કરની એવી ખુવારીબરી હાલત જોઈ, અર્દશીર જીવ ઉપર આવી લડવા લાગ્યો, અને તેમ કરતા તે જગના મેદાનમાં બરસાદ નામના એક પેહલવાનને હાથે જખમી થયો. અર્દશીરને તેની જખમી હાલતમાં અર્દશીર આગળ લઈ જવામાં આવ્યો. અર્દશીરે તુરતજ જલ્લાદને હુકમ કર્યો, કે તેના તનના બે ટુકડા કરી તેને બેળન કરે. જલ્લાદે હુકમ તુરતજ બજાવ્યો, અને એ રીતે અર્દશીર આ જગમાં બેળન થયો.

અર્દશીરના બે બેટાઓ આ લડાઇમાં કેદ પકડાયા. અર્દશીરે તે બંને બેટાઓના પગમાં જંજીર નંખાવી બદીખાને કેદ કરાવ્યા. આ ગમખાર બનાવની ખબર

૧. કારનામાં એ પેહલવાનનું નામ બનાક જણાવ્યું છે.

૨. કારનામાં એ લડાઇ ચાર મહિના સુધી ચાલી હતી એમ જણાવે છે.

અર્ધવાનના બીજા બે દીકરાઓને કાને પકડતાજ, તેઓ પોતાનો જીવ બચાવવા લડાઈના મેદાનમાંથી હિન્દુસ્થાન તરફ નહાસી ગયા.

અર્ધશીરે લડાઈ ફતેહ કરી પારસનો કબજો લીધો, અને અર્ધવાનની દીકરી સાથે તેણે શાદી કરીધી.

અર્ધશીરે પારસ શેહરમાં હાખલ થઈ, પોતાની ફતેહની યાદગારી તરીકે

ખેરેલું અર્ધશીર^૧

નામનું એક શેહર બધાવી વસાવ્યું ત્યાં એક આતશ બેહરામ સ્થાપી, અર્ધશીરે બેહર-ગાન અને સદેહના જશનો ચાલુ કરીધા.

પાદશાહ અર્ધવાનના મરણથી અફઝાની વશનો અત આલ્યો, અને અર્ધવાનની તમામ હકુમત અને અમલનો અર્ધશીર માલેક થયો. ધરાનની રખવને એક અવાજે અર્ધશીરને પોતાના પાદશાહ તરીકે મળુર કરીધો.

અર્ધશીર, સાસાનની ઓલાદનો નમીરો હોવાથી, તેને સ્થાપેલી શાહી 'સાસાની' વંશથી ઓલખાવા લાગી, અને તેના મમાવા બાબકની તરફથી તે

અર્ધશીર-બાબેકાંન

તરીકે ઓલખાવા લાગ્યો.

૧. અર્ધવાન સાથની લડાઈથી ફારેગ થયા પછી, અર્ધશીરે 'ખેરેલું-અર્ધશીર' નામનું કિલ્લો સાથનું એક શેહર વસાવ્યું હતું, અને તે શેહરને તેણે પોતાનું નામ આપ્યું હતું.

સાસાંનીયન વંશ

અર્દશીર બાબકાંન.^૧

(ભાગ બીજો)

અર્દશીરની નવી ચલવલ.

લડાઇ કતોહ કરી, અર્દશીર 'ખોરેહ અર્દશીર' નામનુ જે શેહર બધાબુ, ત્યાં તેને એક આતશ બેહરામ સ્થાપી તેમા જશને મેહરગાન અને જશને સદેહ ચાલુ કીધા તેણે ત્યાં એક મોટો સરોવર ખોદાવ્યો, અને પાહડો તોડાવી તેની અંદરથી ચાર જુદી જુદી નેહરો વહેતી કરાવી, દેશ માહેલી ખેતીની આબાદી વધરાવી એ સખલુ કીધા પછી અર્દશીરે કુર્દ લોકો સામે લડાઇ લેઇ જવાની તકયારી કીધી

અર્દશીરની કુર્દ લોકો સાથની લડાઈ અને તેનુ પગીચ્ચામ.

આ લડાઇ પછી અર્દશીર જ પી બેઠો નહી. તેણે દલેર^૨ જાશુનીઓનુ એક લશ્કર એકઠુ કીધુ. અને માસર નામના પાહડ ઉપર વસતા કુર્દ લોકોની સામે તે ચહડાઇ લઇ ગયો આ પાહડી લડાઇમા અર્દશીરે હાર ખાધી. ત્યાં તે પોતાના લશ્કર સાથે ખતગીમા આવી પડ્યો, અને રાતને સમે પોતે એક વેરાન વનમા નાહસતો ભાગતો જઇ પુગ્યો. હિયા તેને ખોરાહી અને પાણી વગર થણુ જ હેરાન થવું પડ્યું. એવે સમે અર્દશીરને દુરના એક પાહડ ઉપરથી આતશનો ધુમાડો નિકલતો દેખાયો આ બલતાના ધુમાડાની સરતે અર્દશીર ત્યાં ગયો. ત્યાં વસતા ભરવાડોએ તેને દુધ અને ખાણુ ખવડાવ્યુ અર્દશીરે તે જગ્યા ઉપર રાત ગુજરી, અને બીજે દિવસે તેઓને પુછપરછ કીધાથી, તેઓએ તેને વસ્તીવાલા કસબાનો રસ્તો દેખાડ્યો.

અર્દશીર હિંચાથી તે કસબા તરફ ગયો, અને ત્યાંથી તેણે એક માનસને ખોરેહ અર્દશીરમા પોતાની ખરી હાલત જણાવવા રવાના કીધા અર્દશીરે તુરત એક મોટુ લશ્કર બેઠું કીધુ, અને રાતને વખતે છુપછાપ પોતાના લશ્કર સાથે તે પાહડ ઉપર ચઢી જઇ, કુર્દ લોકોને હરાવી તેઓનો મુલક છતી લીધો. આ કુર્દ લોકો લુટારાનો પેશો કરતા હતા. તેઓની હસ્તી નાશુદ કરી, અર્દશીરે ચોતરફ એવી સાંતી ફેલાવી, કે લુટફાટ અને ચોરીની કામખી ફરીયાદ જણાઇ નહી.

૧ આ અર્દશીર બાબકાંનનુ દાસ્તાન તેમજ અર્દવાન અને અર્દશીરનુ બયાન બ ને સાથે મલી અર્દશીર બાબકાંનના કિસ્તન તરીકે પ્રથમ મુબ્તમા જશન કમીટીને માટે બે. ૧૭૦ ઇન્ડીટ્યુટના હોલમા તા. ૧૫ મી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૨ ને દીને સાજના રજુ કીધુ હતુ.

૨ આ પાહડ કુર્દીસ્તાનમા આવેલો છે જ્યાં અસલી કુર્દ લોકો વસતા હતા. પ્રો. રોલીનસનવાલી The Seventh Oriental Monarchy વાલી કિતાબમા એ પાહડ 'માસિયુસ' (Mount Masius) ને નામે જણાવેલો છે. (કા. ૭ અ. ૫૫૦)

દાસ્તાને હકૂતવાદ^૧ ।

અર્દશીરની હકૂતવાદ સાથની લડાઇ-અને તેની શિકસ્ત વિશે

કુર્દ લોકો સાથની લડાઇ ફતેહ કીધા પછી, અર્દશીર હકૂતવાદ^૧ નામના એક પાદશાહ સાથે નવી લડાઇ લડવાની તૈયારી કરવા પડ્યો.

કુળરાનની કન્યાઓની કાંદાંણી.

પારસના દરીયાની આગળ કુળરાન નામનું એક શેહર આવેલું હતું, જે હમલગ વિસ્તારમાં પારસ જેટલું જ મોટું હતું એ શેહરમાં છોકરીઓની વસ્તી ધણી હતી, અને ગરીબીને લીધે પોતાના ગુજરાન માટે તેઓ મેહનત કરતી હતી સઘલી છોકરીઓ રોજ શેહરમાં અમુક ઠેકાણે એકઠી થતી, અને સઘલી સખીઓ સાથે મળી, શેહરની બાહાર આવેલા એક પાહાડ ઉપર જઈ, ત્યાં આખો દિવસ એક બીજા સાથે હલીમળી રૂંઝાતી, અને સમી સાજનો વખત થતા, પોત પોતાનો કાંટો રૂંઝાડી રૂંઝાડી સાથે લઈ તેઓ પાછી પોતાને ઘેર જતી હતી.

આ કુમારી કન્યાઓનું મંડળ રોજ-બ-રોજ એ રીતે તે પાહાડ ઉપર જઈ, સાથે બેસી રૂંઝાડતી હતી એતેશાક એવું બન્યું, કે આ છોકરીઓના મંડળમાં, હકૂતવાદ^૨ નામના એક મરદની એકપુરી દીકરી જે રૂંઝાડતી હતી, તે પથ્થુ હતી એક દાહડો સઘલી છોકરીઓ સાથે મળી તે પાહાડ ઉપર બેસી રૂંઝાડતી હતી, તેવામાં આ છોકરીને ઝાડ ઉપરથી પડેલું એક સેંચ ફલ મળ્યું. તુરંતજ તે સેંચ ફલને ઉચકી લેઈ તે કરડીને ખાવા લાગી આ સેંચ ફલ કરડીને ખાતા, તેણીએ તે ફલમાં એક કીડાને વળગી બેઠેલો દોઢો^૩ । તે કીડાને તેણીએ ધીમેથી તે ફલમાંથી બાહાર કાઢી પોતાના કાંટવાના રૂંઝાડી અંદર મુક્યો, અને પોતાની સખીઓને કહ્યું કે “ આ કીડાના નસીબે હું આજે કેટલો રૂંઝાડી છું, તે તમને દેખાડશું ” તે દિવસે તે છોકરીએ ઉલટમાં આવી રાખેલા કરતાં ધણુંજ વધારે કાંટયું, અને સાજના તે સઘલું તેણીએ તેની માતાને ઘેર જઈ દેખાડ્યું પોતાની દીકરીએ એટલો બધો રૂંઝાડી જોઈ તેની માતાએ દુવા દીધી, અને તેણીને આજ્ઞા આપી.

એક કીડાની બરકતથી તે છોકરી રોજ બરોજ વધારે અને વધારે રૂંઝાડવા લાગી, જેમ જેમ તે છોકરી વધારે રૂંઝાડતી ગઈ, તેમ તેમ તે છોકરીનો ખાર, તે કીડા તરફ વધતો ગયો પોતાના રૂંઝાડ માટે તે છોકરી તે કીડાને ધણી સલાખથી બળવી અને ધક્કા જતી રાખવા લાગી, અને દરરોજ તે કીડાને સેંચ ફળનો થોડો થોડો ભાગ ખવડાવતી ગઈ. આથી ધીમે ધીમે તે કીડા પોતાના કદમાં વધતો ગયો.

પોતાની દીકરી રોજ મોટા જથ્થામાં રૂંઝાડતી હોવાને લીધે તેણીના મા-આપ અજબખીમાં પડ્યા, અને અતે તેઓએ પોતાની દીકરીને એક રોજ પુછ્યું: “ દીકરી તું આટલું બધું સુતર રોજ કાંટો રૂંઝાડી છે, તે ઉપરથી લાગે છે કે તુંને કોઈ પરીની મદદ

૧ કારનામે અર્દશીર બાબેકાનમાં આ હકૂતવાદને હકૂતાન ગુખ્તના નામે ચીતાર્યો છે શાહનામામાં એ હકૂતવાદને નામે જણાવેલો છે.

૨. આ મરદને હકૂતવાદ એટલા માટે કેહતા હતા, કેમકે તે સાત (હકૂત) દીકરાનો આપ હતો.

પ્રખ્યાત પારસી પાદશાહ
અર્દેશીર ખાબેકાન

બની શાહે ધર્મન બોલ્યો વચન
“સુણો મેહરબાનો, સુણો અનબુમન
કિધી મેહર મુજપર ચઢાને પાક,
કિધી મુજ ખાકીને બહેસ ખાક
આપી છે મે કુલ મૂલકને પનાહ,
સદા હું બનશી સર્વનો દાદખાહ.
સદા હું કરશી રાસ્ત ધનસાફ પસદ,
નાપૂહ કરશી કુલ દિવુર ૫૬
અદના કે આલા ગરીબ કે બિચાર,
સદા પામશે મુજથી સહુ કરાર.
બલાંચી, પૂરાંચી અગર માલદાર,
છે સહુ થકી આચો દરબાર દવાર.”

•

•

છ ?” એ ઉપરથી પેલી છોકરીએ, પોતાના મા-આપને સઘલી હકિકત જણાવી, પેલા કાડા જે તેણીએ મોટી ધક્કાજતથી જાળવી રાખ્યો હતો, અને જે હવે કદમાં પણ ઉછરીને મોટો થયો હતો, તે તેણીએ પોતાના મા-આપને દેખાડ્યો, અને કહ્યું કે: “જે દિવસથી એ કાડા મારે હાથ લાગ્યો છે, તે દિવસથી હું વધારે અને વધારે સૂતર કાઢવા લાગી છું.” એ ઉપરથી તે કાડાને મુખારક કાડા તરીકે અને ધણી-ધણીઆણી ગણવા લાગ્યા, અને પોતાની દીકરીને તેણે બાળ્યશાલી સમજી સતોશ પામ્યા.

આ બાળ્યશાલી કાડાની બરકતથી હક્તવાદ પણ પોતાના ધધા રોજગારમાં ફતેહ-મદ થવા લાગ્યો. હક્તવાદ તે કાડાને બખતાવર કાડા તરીકે ગણી, તેને સારો પુષ્ટીકારક ખોરાક ખવડાવવા લાગ્યો, જેથી તે કાડા આગલ કરતાં વધારે દરબે બની કદમાં મોટો થઈ ગયો. પેલી ૩ મુકવાની દાબડીમાં હવે તે કાડા સમાઈ રાક્યો નહીં હક્તવાદે તે કાડાને માટે એક પેટી બનાવી, તેમાં રૂં બિછાવું બીજાવું, અને તે કાડાને તે પેટીની અંદર વસવાટ કરાવ્યો.

હક્તવાદ પણ પોતાની ગરીબ હાલતમાંથી તે કાડાની બરકતે આપાદ અને તવંગર થઈ ગયો, એવી બખર હવે ગામમાં ચોતરફ ફેલાઈ ગઈ.

પોતાની તવગરીને લીધે હક્તવાદના લાગવગ અને ઇજ્જતમાંથી મોટો વધારો થઈ ગયો. હક્તવાદની આપાદી બખર તેજ ગામના એક અમીરને કાને ગઈ, અને તેણે હક્તવાદની દોલત પડાવી લેવાની તજવિજ કાઢી આ અમીરના ફીતુરની બખર હક્તવાદને થતાજ, તેણે પોતાના સાત દીકરાઓની સાથે મસલત ચલાવી થોડાંક લડાયક માનસોને એકઠા કર્યા, અને તે અમીરની સામે થઈ, એક નાહતું જેવું જ ગ કુળરાન શેહરમાં બરપા કરી, આ લડાઈમાં હક્તવાદે તે અમીરને મારી નાખ્યો, અને તેની તમામ મતા છીનવી લેઈ પોતે તેના માલેક થઈ બેઠા.

આ બનાવ મન્યા પડી હક્તવાદ કુળરાન શેહરમાંથી બહાર નિકલી પેલા પાહાડ તરફ ગયો, અને તે પાહાડની ટોચ ઉપર એક કિલ્લો બાંધી, ત્યાં તે પોતાના કુટુંબ સાથે જઈ રહ્યો, અને ત્યાંના તે પાહાડ બન્યો. પેલા કાડાને પણ પોતાની સાથે હક્તવાદ તે પાહાડ ઉપર લઈ ગયો. જે પેટીની અંદર હક્તવાદે તેને રાખ્યો હતો, તે પેટી પણ હવે કાડાના વસ્વાટ માટે નાહતી પડવાથી, હક્તવાદે તેને માટે એક મોટી ટાંકી બનાવી, તેમાં તેનો વસ્વાટ બનાવ્યો. રહેતે રહેતે તે પાહાડ ઉપર એક શેહર વસ્યું, અને રહેતે રહેતે પેલા કાડા, સારા પુષ્ટીકારક ખોરાકથી કદમાં પણ ધણો મોટો થઈ ગયો. હક્તવાદે તે મુખારક કાડાની ખિજમતમાં એક આદમી રાખી, તેની ઉપર દેખરેખ રખાવતો, અને તેની મહાવજત કરાવવામાં જરાબી કચાસ કરતો નહીં હતો.

એ રીતે પાંચ વરસની મુદત વહી ગઈ, અને તે મુદત દરમિયાન તે કાડાવું તમામ શરીર, તેની ગરદન અને તેના પગ એક હાથી જેવા મોટા થઈ ગયા. હક્તવાદની દીકરી પોતાના આ માનીતા મુખારક કાડાની ધક્કાજતમાં રાતદીન રહેતી, અને તેની બરદાસ્ત લેતી હતી. તે કાડાને હવે સોજા મધ અને નિરમળ કુધનો ખોરાક તેણે

શેજ આપવા લાગ્યા, અને તેના આગ ઉપર રગચેરગી ચીનાઇ રેસમી કાપડ ચાઢાડી તેને સગારવા લાગ્યા.

રફતે રફતે હફતવાદનો દોર અને મરતબો વધતો ગયો તે મુબારક કીડાની જનાબમા હફતવાદ તેના સપેહસાહાર તરીકે રેફતો હતો. હફતવાદનું લશ્કર તે કીડાના લશ્કર-કેરમના લશ્કર-તરીકે ચોલખાતું હતું તે લશ્કરની મદદથી હફતવાદે આસ-પાસના શેહરો જીતી લીધા હતા. અર્દશીરને જ્યારે હફતવાદના વખ્ખા જતા દોરની ખબર પડી, ત્યારે તેણે પોતાનું એક લશ્કર હફતવાદ ઉપર મોકલી આપ્યું. અર્દશીરના લશ્કરની ખબર જ્યારે હફતવાદને પડી, ત્યારે તેણે પોતાના બચાવમા પોતાના લશ્કરને તે પાહાડની ખીણો અને ષાટકોમા છુપાવી રાખ્યું, અને ધરાની લશ્કર જ્યારે તે જગ્યાએ આવી પુગ્યું, ત્યારે હફતવાદના લશ્કરે તેઓ ઉપર હુમલો કરી, મોટી આફત ગુજારી, તેમની કતલ ચલાવી જેઓ જીવતા રહ્યા તેઓ પાસ હીલ્લુ ભગાડનારી માફી મળાવી, અને તેમના શરીર ઉપરના પહેરવેસ ઉતારવી લઇ, તેમને નાગી હાલતમા પાછા અર્દશીર આગલ મોકલ્યા.^૧

અર્દશીરના લશ્કરની હફતવાદે આવી રીતે ખુવારી કીવી, પણ જેઓ જીવતા રેહવા પામ્યા, તેઓએ આ ખુવારીની ખમર પાદશાહ અર્દશીરને જણાવી.

આ ખુવારીના સમાચાર સાંભળી અર્દશીરનું લોહી ક્રિંકળી રહ્યું તેણે તુરતજ મોટું લશ્કર જમાવ કીધું, અને પોતે હફતવાદ સામે લડવા પોતાના લશ્કરની સાથ ગયો. હફતવાદ પોતે પણ લડવા તઇયાર થયો. તેનો વડો દીકરો જાહુધ તેની મદદે બાહાર પડ્યો. બન્ને લશ્કરની ધરપકડ તથા રજુસિમડા અને કરનાયાના અવાજથી જમતુ પાહાડી મયદાન કાપવા લાગ્યું. બન્ને તરફના લશ્કર એક મહાન યુધ્ધ લડવા તઇયાર થઇ રહ્યા.

એક નવો કુશમન ! મેહરક નુશજાહે અર્દશીરનો મેહલ અને ખજાનો લુટી લેવો.

એક મહાન પાહાડી લડાઇમા પાદશાહ અર્દશીર રોકાઇ ગયો છે, અને તેનું ગળવર લશ્કર તેની સાથે મર્યું છે, તેમજ રાજધાની શેહરનો અચાવ નબળો પડેલો છે એવી તક જોઇ, મેહરક નુશજાહે નામનો એક શખ્સ, જે કિયાની વશનો હતો, અને જે જેહરમના મુલકનો વતનદાર હતો, તે ઉઠી ઉભો થયો તેણે થોડુંક લશ્કર ચોતરફથી એકઠું કરી, અર્દશીરની ગેરહાજરીમા તેના મુલક ઉપર હુમલો કીધો, અને અર્દશીરના મેહલનો નાશ કરી, તેનો શાહી ખજાનો લુટી લીધો.

આ દલગીરી ભરેલા બનાવની ખબર જ્યારે અર્દશીરને પડી, ત્યારે તે ધણોજ નાસિપાસ અને દલગીર થયો. અર્દશીરને આવી રીતે ઉદાસ જોઇ, તેના સરદારોએ તેને દિલાસો દીધો, અને અર્દશીરે દુર અદેશ બની ધીરજ ધરી હિમત પકડી.

કિલ્લામાંથી છોડેલો તીર

અર્દશીરે ખાણ મગાવ્યું, અને પોતાના સર્વે સરદારો સાથ ને ખાવા બેઠો. એવામા એકએક એક તીર સામેના કિલ્લા તરફથી છુટેલો નેચો આગવ આવ્યો,

૧. કારનામે અર્દશીર આમેકાંન.

અને ખાણા ઉપર એક પકાવેલું મેદું જ્યાં મેચુ હતું, તે મેદાની અંદર તે તીર બોલાઈ ગયો.

આવી રીતે ટાકીને છોડેલા એક તીરને જોતાજ સર્વે જન અજબ મધ ડબાઇ ગયા. તુરંતજ એક સરદારે હિમંત ધરી, તે તીર બેચી કાઢી તપાસ્યો, તો તે ઉપર પેહલવી ભાષામાં લખ્યું હતું કે —

“જો પાદશાહ ! આ તીર તે કિસ્સા ઉપરથી ફે કાયસો છે, કે જે કિસ્સો એક કીડાની બરકતથી સધલી રીતે રાહત પામે છે અમર જે એ તીર અર્દશીર ઉપર ફેરે, તો તેના તનને વિંધી આરપર નિકલી જાય તેના જેવા પાદશાહને લાયક નથી, કે એક કીડાનો તે નાશ કરે ”^૧

આવી રીતે ટાકેલા તીરની નેમમાંથી અર્દશીર બચી ગયો, તેથી સધલાઓએ અહુરમઝદની અર્દશીર ઉપર મેહર અને યારી માટે દુવા ગુજરી

અર્દશીરનું હકતવાદની લડાઇથી પાછું ફરવું.

રાત સધલાઓએ ધણીજ ધન્ટેમરીમાં ગુજરી સવારનું પોહોર પડતાજ અર્દશીરે પોતાના લશ્કરને ત્યાંથી પાછું બેચી લઇને, તે પારસ શહેર તરફ જવા નિકળ્યો. પશુ હકતવાદના લશ્કરે અર્દશીરના લશ્કરની પાછત જઈ, એક સાંકડી જગ્યા ઉપર તે લશ્કરને ઘેરી લીધું, અને તેથી અર્દશીરનું લશ્કર પાયમાલ થયું, અને અર્દશીર મોટી મુશ્કેલીથી પોતાના ઘોડાક સવારો સાથે જીવ બચાવી નાહસી ગયો. નાહસતો ભાગતો અર્દશીર એક ગામમાં જઈ લાગ્યો. ત્યાં એક મકાનના દરવાજા ઉપર બે મરદો ઉભેલા હતા. તેઓએ આ નાહસતા ભાગતા સવારોને તેમના મકારાટ માટે પુછતાં તેઓએ જણાવ્યું કે “હમે પાદશાહ અર્દશીરના સાથીઓ છીએ હમે. હકતવાદની લડાઇમાં આજેજ અમને આવેલા છીએ. હમારી પરાજીગત કરવાની મહેરબાની કરશો ”

તે બંને જને તેઓની પરાજીગત કીધી, અને દીક્ષાસો દીધા કે: “અહડતી અને પડતી, એ દુનિયામાં એક એકની પાછત દોડે છે. કડીખી તે કાયમ રેહતી નથી જીવે. જોહાક, અફાસિયાળ અને સિકદર જેવા જીલમગાર ચાલી ગયા છે, અને તેઓના જુરા નામ સિવાય બીજી ચાહમારી રહી નથી તેમ એક દિવસ જુરા હકતવાદનો પશુ તેવોજ દિવસ આવશે ”

આ બંને વફાદારોના આરા સખુનો સાબની અર્દશીરને મોટી હિમત આવી, અને બોલ્યો. “હું પોતેજ સાસાનનો બેટો અર્દશીર છું ”

અર્દશીરનું નામ સાબલતાજ તે બંને જનોએ ઉડી તેને નમન કીધું. તેઓ અર્દશીરના ઘોડાને તબેલામાં લઈ ગયા. ત્યાં તેઓએ ઘોડાઓ માટે ધાસચારાની

૧. કારનામાં મુજબ આ તીર ઉપર એવું લખવામાં આવ્યું હતું કે:—“ આ તીર કીરમ (કીડા) ના હકિમના સવારોએ ફે કયો છે તારા જેવો જીજ્ઞેષ મરદ તીરથી વિધાઇ માર્યો જાય, એ હમુને ધટવું નથી, તેથી આ તીર હમેએ મેંદામાં પેવસ કીધો છે ”

૨ કારનામાં પ્રમાણે આ મુશ્કેલીમાં અર્દશીરનું બોરેહ એક મેદાના રૂપમાં તેની મહેદે આવ્યું હતું, અને આ પાહડી માર્ગમાંથી તેને સલામત દોરવી ગયું હતું.

ગોઠવણુ કરી, અને અર્દશીરને યેસુવા માટે તેને લાયકની એક બેઠક ગોઠવી, તે ઉપર તેને યેસુવાની અરજ કીધી

એ પછી હકતવાદને કેવી રીતે જર કરવો, તે બાબત વાત કરતાં, પેલા વફાદારોએ કહ્યું કે “હમારા તન, જન, અને તમામ માલો દોલત, તેમજ ઝન ફરજીદ ધરાનના માલકની ખિદમતમાં અર્પણુ કરવા હમો તઇયાર છીએ એ હકતવાદ અને કીડાનુ મકાન એ પાહાડને મથાલો છે, મગર એ બન્નેને મારવા માટે જ્યાં સુધી કોઈ યુક્તી તુ નામદાર રહે નહી. ત્યાં સુધી તુ હકતવાદ ઉપર ફતેહ મેલવશે નહી.”

અર્દશીરે આ બન્ને વફાદારોની મદદ માગી તેઓ બન્ને પોતાની તરફની દરેક મદદ આપવા તૈયાર થયા અર્દશીર ત્યાંથી પોતાના શેહર તરફ ગયો, અને નવુ લશ્કર એકઠું કરી, તે મેહરક તુરાજાદ સામે લડવા નિકળ્યો. તેણે મેહરકને કેદ પકડી મારી નાખ્યો, અને તેના શરીરને આતશમાં બાલી નખાવ્યું. ત્યાર બાદ તેના ખાનદાનના દરેકને પકડી મારી નખાવ્યાં. પણ મેહરકની એક દીકરી, અર્દશીરના હાથમાંથી છટકી એવી ચચલાઇથી નાહસી મઇ, કે ધણીબી શોધ કરાવવા છતા, તે અર્દશીરના હાથમાં આવી નહી.

અર્દશીરે હકતવાદ સાથે બીજી લડાઇ લડી

તેને મારી નાખી ફતેહ મેલવવી

એ રીતે અર્દશીરે પોતાના દુશ્મન મેહરક તુરાજાદને મારી નાખ્યા પછી, તેણે હકતવાદ કિલ્લા ઉપર ચઢાઇ લેઇ જવાની તત્તયારીઓ કરવા માડી અર્દશીરે બાર દગ્ગર લડાયક સિપાહોનુ એક બીજુ નવુ લશ્કર બેસ કીધુ, અને પોતે પોતાના કાપેલ સિપાહસાલારો સાથે હકતવાદના કિલ્લા તરફ તે પાછો જવા નિકળ્યો

શેહરગીર (યાને શેહરને જીતનાર) નામના એક બાહોશ સરદારને પોતાનુ લશ્કર રાખીન કરી, અર્દશીરે તેને કિલ્લામાંથી થોડે દુર સુકામ કરી પડી રેહવા ફરમાવી, કહ્યું કે “હું હવે આ કીડાને મારવા અને હકતવાદને જર કરવા, મારા નિયાગાન રૂઇનતન અરફન્દીયારે નાપાક અરજરપને મારવા માટે જે યુક્તી રચી હતી, તેજ પ્રમાણે હું કામ કરવા માયુ છું. જયારેબી તુ કિલ્લા ઉપરથી ધુમાડો નિકલતો જોય, યા કિલ્લા ઉપર રાતને વખતે તુને આજ લાગેવી દેખાય, ત્યારે નક્કી જાણજે, કે મારી કોશીસ ફતેહમદ નિવડી છે.”

શેહરગીરને આવું ફરમાન આપી અર્દશીરે કેટલીક મોટી પેટીઓમાં, વેપારને લાયક ચીજો, જેવી કે રેશ્મના રંગીન કપડાના ટાકા, અને જર જવેરાત ઉપરાત કે લાઝ જગ્મનો ભરી લીધા પછી, એ મોટી પેટીમાં સીસા અને કલાઈની કાચી ધતુઓ ઉપરાત, એક મોટી ત્રાજાની કઢાઇ પણ તેમાં સુકી, પોતાની સાથે લેઇ જવા દસ મોટા બારબદારી જનવરોની પીઠ ઉપર તે સધલો અસ્યાગ લધાવ્યો. વધી તેણે પોતાના રાહબર બોમીયા અને સલાહકાર તરીકે, પેલા એ વફાદાર બાઈઓને પણ પોતાના રસાયામાં લીધા, અને એ રીતે સધલી સયુથુ તત્તયારી કરી, અર્દશીરે કિલ્લા તરફ જવાનો માર્ગ લીધો.

કિલ્લાની ટોચ ઉપર વરવાટ કરી પડેલા પેલા કીડાની જીતન કરવા, અને તેની પુ જા

કરવામાં ૬૦ માનસી રાત દિવસ રોકાયેલા રહેતા હતા. અર્દશીર પોતાના માનસો સાથે તે જગ્યાએ જઈ પુત્રતાજ, કીડાના સેવકોએ તેને પુછ્યું કે “ તમે-કાણુ છો, અને પેટીઓમાં શુ છે ? ” અર્દશીરે જવાબ દીધો, કે “ હું ખોરાસાનો એક વેપારી છું, અને આ પેટીઓમાં વેપારને લાયક અસખાળ બરેલો છે એમાં ઘરેલુ, પોશાકો, રેશમી કપડાંના ટાકાઓ, વિગેરે ચીજો બરેલી છે કીડાને નસીએ હું સુખી અને માલદાર થયો છું, માટે હું તેની પરસ્તેશ કરવા મોટી જોહમત ખેચી દુર દેશાવરથી આવેલો છું ! ”

- અર્દશીરનો આવો એકરાર સાંભળી તેઓએ કિલ્લાના દરવાજા ખુલ્લા કરી, અને અર્દશીર પોતાના નોકરો અને અસખાળ સાથે તે કિલ્લાની અંદર દાખલ થયો. દાખલ થતાજ અર્દશીરે પોતાના વેપારી માલની પેટીઓ ખોલી નેમાથી સવલો અસખાળ ખોલી જમીન ઉપર ખુલ્લો મુક્યો, અને તે માલેલી કેટલીક મોઢી વસ્તુઓ તેઓને ભેટ આપી, અને ખાણુનો સુકરો મિછાવી, શરાબનો દોર ચાલુ કરી. અર્દશીરે કીડાના પુત્રરીઓને શરાબ પીવાની ફરમાસ કરી, પણ તેઓએ તા પાડી જણાવ્યું કે : “ હમારી વારી આજે કીડાની પુળ કરવાની, અને તેને ખોરાક ખવડાવવાની હોવાથી હમે શરાબ પીધ મસ્ત થઈ પડીએ, તો કીડાને દુધ અને ચાવલ કાણુ આપે ? ”

અર્દશીરે તેમને તુરત સમજાવી જવાબ દીધો કે. “ બાપુઓ, તેની તમે જરાબી શીકર ના કરો મારી પાસે દુધ તેમજ ચાવલ પણ છે હું પોતે એ કીડાની પુળ કરવા અધીરો થયો છું ! એ કીડાની બરકતથી હું સુખી થયો છું હું એ કીડાની પુળ તથા દિવસ કરશ, અને તેને ખોરાક પણ હું મારે હાથે ખવડાવશ, માટે તમે બેસીકર શરાબ નેશ કરો, અને તમારૂ કામ તમે મને સોપો ? ”

આવી રીતના માયાલુ સુખનથી પેલા પુત્રરીઓએ શરાબ પીવા માડ્યો. અર્દશીરના નોકરોએ તેઓ વચ્ચે શરાબના શીસા છુટથી ફરતા કરી, તેઓને શરાબ પીવાનું ઉત્તેજન આપ્યું, અને એ રીતે શરાબ પીધ સવલો પુત્રરીઓ દારૂની કેદમાં મસ્ત બની બેલાન થઈ પડ્યા.

પુત્રરીઓની આવી હાલત જોઈ, અર્દશીરે તુરતજ પોતાની યોજના અમલમાં મુકવાનું કામ શરૂ કરી. તેના નોકરોએ તુરતજ આતશ સઘવાની, પેલી કઠાઈમાં સીસાં અને કલાઈની ધાતુને પીગલાવી રાખેલા પ્રમાણે જ્યારે તે કીડાએ પોતાનો ખોરાક ખાવા માટે માથું બાહાર કાઢાડી જેવું ગયું વકાર્યું, તેવું તેજ વખતે અર્દશીરે દુધ અને ચાવલના ખોરાકને બદલે તેના ડાઘામાં તાવેલા સીસાં અને કલાઈનો રસ રેડ્યો તે કીડો અતિ આછાડ પછાડ કરી, જીમ બરાડા પાડી મરણ પામ્યો.

કીડાને બેભન કરી તુરતજ અર્દશીરે કિલ્લાના કંચુરા ઉપર ચઢી આતશ સઘવાવ્યો, અને તેમ કરી પોતાના લશ્કરના સિપાહસાલારને ખબર આપી આ ખબર શેહરગીરને પડતાંજ તે પોતાનું તમામ લશ્કર સેંધ કિલ્લા તરફ કુચ કરી ગયો. અર્દશીરે શરાબની કેદમાં પડેલા પુત્રરીઓને તેજ વખતે કતલ કરી.

કિલ્લામાં ચાલી રહેલી કતલ, અને કીડાના મરણની ખબર હકતવાદને પડતાંજ, તે પોતાના દીકરા શાહુખની સાથે લશ્કર સેંધ આવી લાગ્યો. અર્દશીરનું તમામ લશ્કર

પણ શેહરગીરની સરદારી હેઠળ આવી પુગલુ એક મોટી ખુનખાર લડાઇ બન્ને લશ્કરો વચ્ચે ચાલુ થઈ આ લડાઇમાં અર્ધશીર અને ફત્તેહમદ થયો, અને હકતવાદ અને તેના દીકરા શાહુધને છુરના પકડી, અને મા. દીકરાને તેજ કિલ્લાના કચુરા ઉપર ફાંસી દીધા, અને તેઓના લશ્કરને તારાજ કરી, તે કિલ્લાનો પણ નાશ કરીધો.

આ ફત્તેહ પછી, અર્ધશીરે મેતાના એ વફાદાર ભોમીઆઓને તેમની સેવાના બદલામાં કેટલાક મુનકેની હાકમી આપી, તેઓની કદર જીજી, અને પોતે ત્યાંથી ખેરેહ અર્ધશીરના આતશ બેહરામમાં ગયો, અને ત્યાં ફત્તેહની ખુશાલીમાં મેહરમાન અને સદેહના જશ્નો કરાવ્યા ?

અર્ધશીરે બગદાદ શેહરમાં શાહી સ્થાપી, પોતે તખ્તનશીન થયું.

કેતલ અર્ધવાનને કરી અર્ધશીર, થયો શાહ ઇરાનનો નામગીર ચમકવું થયું તેજ રોશન બખ્ત, કિધુ શેહેરે બગદાદને પાયતખ્ત ધરી હાથ ગુરજ, કમરબધ કમર, બેઠો તે બગદાદના તખ્ત પર અર્ધશીરે બગદાદમાં તખ્તનશીન થઈ ભાશણ કરવું.

બની શાહે ઇરાન બોલ્યો વચન: “સુણો મેહરબાનો, સુણો અનજીમન કિધી મેહર મુજપર ચગદાને પાક, કિધી મુજ ખાકીને અક્સેસ ખાક આપી છે મે કુલ મૂલકને પનાહ, સહા હું બનશ સર્વનો હાથખાહ

સહા હું કરશ રાસ્ત ઇન્સાફ પસદ, નાજુલ કરશ કુલ શીઘર ફક અહના કે આહા, ગરીબ કે બિચાર, સહા પામશે મુજથી સહુ કરાર લલાઓ, છુરાઓ અગર માલદાર, છે સહુ થકી આએ ઠરખાર ઠવાર”

અર્ધવાનના દીકરા બેહમને પોતાની બેહન ઉપર હિન્દમાથી કાગજ લખી તેને ભ ભેરવી.

અરે અર્ધ, ઓ બાજીગર આસમાન, કિધો ગુમ દોરે કહા કયાનિયાન કિધો તે પરાગદ જમશેદ મહાન, નહી તખ્તે જમશીદ ન હારા નિશાંન ચલન તારી ભારી અરે અર્ધ પીર, પલકમાં ખલક જેર, મલકબી અસીર

૧ કારનામાં મુજબ અર્ધશીરે એ કિલ્લો નો નાશ કરી ત્યાં ‘કુત્લાબાન’ નામનો કસબો વસાવ્યો હતો, અને ત્યાં સાત આતશ બેહરામ સ્થાપ્યા હતા (કા. અ. બા. ૧૦)

૨ અર્ધવાન આસ્કા પિયાન વશનો છેલ્લો પાદશાહ હતો ઇસવી સને ૨૨૬ માં અર્ધશીર આબકાને તેના ઉપર ફત્તેહ મેળવીને તે ઇરાનનો પાદશાહ થયો હતો કારનામાં તેમજ શાહનામાં પ્રમાણે અર્ધવાનના ચાગ છોકર હતા શાહનામાં મુજબ વડા દીકરાનું નામ ‘બેહમન’ હતું, જેને ખાનકના મરચુ પછી પારસમાં થોડો વખત હાકમી ચલાવી હતી એ ચાગ છોકરામાંથી એ નાહના છોકરાઓ અર્ધશીરના કેદખાનામાં પડલા હતા, અને એ વડા છોકરાઓ ‘બેહમન’ નથા બાબે એક તેનાથી નાહનો અર્ધવાનના માર્થો જવા પછી, નહાસી ગયા હતા શાહનામાં મુજબ તેઓ હિન્દુસ્થાન ગયા હતા કારનામાં પ્રમાણે તેઓ કાચુલ ગયા હતા એ એ છોકરાઓ માહેલા બેહમને પોતાની બેહન, જે અર્ધશીર સાથે પરણેલી હતી, તેના ઉપર એક ફિટુરી કાગજ લખી તેને ભભેરી હતી

ખતમ થઈ ઔલાદ-એ-અર્ધવાન,
ગયા એ પિસર નાહસી હિન્દુસ્થાન.
કતલ અર્ધશીરે અર્ધવાન કરી,
કિંધી શાહી દુખતરે દુસ્મન હરી
સુહત એક થોડી થઈ ગઈ પસાર,
થયો લાકડા સુહરનો દેશપાર
લાખાવટ કરી લાકડાએ બેહન પર,
કિંધુ વેર કીનાથી કાણુ જાગર
કે, “અમે બેહન પ્યારી, માફર જણી,
જુલી લાકડાએને વ રાણી ખની
પસર તે કિંધો દુસ્મને અબકાન,
કતલ જેને કીધો પેઠર અર્ધવાન
ગુજારી પેઠર પર કળાની જફા,
જુલી ગઈ તે વ ખની બેવફા.”
૧૮૭૦

કંઠર લાકડાની વ કુરતી નથી,
મરે કે જીવે તેથી ડરતી નથી

ફિદા વ થઈ અર્ધશીર પર મરી,
નહી ખાપ લકડાની કિંધી ગણતરી
ત્યા વ ગુજારે અમન માફે ઠન,
હિંચા મુજ ઉપર રબે મહન.
જુલી લાકડાને વ રહે ખુશહાલ,
હિંચા મારી ઉપર લાખો જવાલ.
અરે બેહન! કમ લાકડાને વીસરી,
રકુ વ થકી નિસહીન હર ઘડી
અગર લાકડાની જો વુને હોય કંઠર,
તો ઇલાજ તેનો વ જલ્દ કર.
કિંધુ છે રવાના કાસક સાથ,
હિન્દી જેહરથી મલશે રહાત.
છે ઝેર-એ-કાતીલ, અકસીર અતી,
પલકમા કરે બધ દીલની ગતી.
અરજ મારી એ છે અરે હુમશીર,
ખવાડી વ ખાનામે દે અર્ધશીર”

આ રજો એક કસદ કાણુસથી અર્ધશીરની રાણી (અર્ધવાનના દીકરી) ઉપર
તેના માર્ધ બેહમન તરફથી કુપછાપ લખ આવ્યો. આ રજાની સાથ બેહમને એક
કાતીલ ઝેરવુ પડીક મોકલાવી, પોતાની બેહનને એવી રીતે બબેરી, કે જો તે
ઝેર અર્ધશીરને ખાનામા ખવડાવશે, તો તેથી અર્ધશીર તુરત મરી જશે, અને હમો બન્ને
લાકડા પાછા વુને આવી મલથુ

અર્ધશીરની રાણીનું લખેરાલું.

એ વાંચીને રાણી ફલગીર ખની, જુલી લાંન, જુલી ધરમ સ ખની,
સુણી હાલ લકડાને જુલી ગઈ ધણી. ઉઠી ઝેર દેવા ઠગણી ખની.

અર્ધશીરને ઝેર ખવડાવવાની તેની રાણીએ તજવિજ કરવી.

પોતાના લાકડા તરફથી મળેવુ કાગજ વાચી, તે કમઅકલ ઝોરત બોલવાઈ ગઈ.
લાકડા તરફની મોહઅતનો વિચાર કરતા તે પોતાના ધણી તરફ બેવફા મનવા, અને તેનો
જીવ શ્રેવા તે તખ્યાર થઈ

એતેફાક એવો બન્યો, કે એક દિવસ પાઠશાહ અર્ધશીર શેકારગાહથી યાત્રીને
પાછો ફર્યો, અને તેને ધણીજ તરસ લાગેલી હોવાથી, તેણે તુરતજ કાંઈ પીણું માગ્યું.
આ હુકમ સાંભળી રાણી તુરતજ તે બનાવવા દોડી

લઈ ‘પસ્ત’^૧ પાણી અને મીસરી,
મિલાવી ઝેર જામ સુહર લરી
ધરી હાથમાં જામ હસ્તી ખડી,
કંઠુ અર્ધશીરને: “ પીઈ વ જરી

ચહડી છે વુને થાક અતી તન બહન,
તરસથી પ્યાસો છે આખ વન
એ પીધાથી મલશે દીલને કરાર,
છે ‘આબે હૈયાત’ એ ગુલુગાર.”

૧ હુમસાર યાને બેહન ૨. પસ્ત એટલે જવનાં જુ જેલા આઠાં ની અદર (મીચરી)
આકર નાખીને બનાવેલું સરગત

અર્હશીરના ખોરેહેતુ અચ્ચુમ હાજર થયુ, અને ઝેરના પીયાલાતુ રાણીના હાથમાંથી પડી જયુ.

હમ તે ઉલી જમ ઝેરે ભરી, નહી પાપનો ખ્યાલ કીધો જરી. પતી મારવા તે જરા નહી ડરી, લિધુ માની મનમા જશે ખસ મરી અધીરી ખની મારવા તે ધણી, પીએ તો મરે એમ ગણત્રી ગણી જોધ જામ ખુશી થયો અર્હશીર, તે ચહાતો તો પીવા પીણુ ઠલીર એકાએક અકસમાત અજખ એક થયો, અચ્ચુચ મુરગ એક ત્યા ઉડયો ઉડી જમ પર પાખ મારી સિતાખ, જમીન પર પડીયુ તે ઝેર-આખ થયુ શુ એકાએક અજખ આએ કામ, જોધ હાલ ધુણ નીમકહરામ ખિલાડી જે પાળી હતી મેહલમા, આવીને ચાટી ગધ સેહલમાં ખિલાડી ગધ તેજ વખતે મરી, જોધ અર્હશીરની થધ ખાતરી પૂકારી ખાલ્યો જોધ આએ ફન્દ “ખુલાવઢ તે ટાલિયુ આ વધન” ટૂરત અર્હશીરે જીલાવી વણર, જીલાવી ઢરણર-મુબેઢ પીર કહ્યુ અર્હશીરે “સાલલ વણર, ઓ ઢરણરે ધરાંન રોશન જમીર

અગર ફુશમનને કંરે તુ નેહાલ, તાજે-તખત ઢધ કંરે ખુશહાલ. અગર તેજ ખન્દો ખનીને મહુન, ઝેરેર પાધ ઘને કંરે તાર ખુન. તો જલ્દ કહી કે વગર ઘ ડરે, સજ તે સખસને ઘ શુ કંરે.”

અર્હશીરના સવાલનો તેના વણરે જવાબ દેવો.

કહ્યુ એમ વણરે: “ઓ આલમ પનાહ, અગર કોધખી જો કંરે એ ગુનાહ સજ તેને લાયેક એ છે ખરી, કંતલ તેને કરવુ ઘટે તેજ ઘડી.”

અર્હશીરે વણરને પોતાની રાણી માટે હુકમ કરવો.

સુણી શાહે કીધો વણરને હુકમ: “અમલ મુજ હુકમ પર કંરો એકદમ. ઉલી છે એ ખઢકાર ફુર્વન્દ જણી, હર ફન્દમા એ ચતૂર છે ઘણી. હમ જમ તમેલામેર તુ ખધ કર, ગુનાહગાર એ છે ખડી જાહુગર. કર કયેહ ઘું દુખ્તરે અર્હવાંન, નાખુહ કર એની હસ્તી નિશાંન સતી સમ હતી એ પતી મનથી, ખદજન ખની છે ફિરુર ફન્દથી. કલમ કર સર ઘ ગુન્હાગારનુ, એ કરતી હતી ખુન ભરથારનુ”

* * *

૧ આ મુર્ગ યાને ‘મરધો’ પાદશાહ અર્હશીરનું ખોરેહ હતું, અને તે અર્હશીરની મુસ્કેલીમાં તેની મદદે મરધાના રૂપમા હાજર થયુ હતુ આગલા વખતમા દરેક જરથોશ્તીના ધરમાં મરધો રાખવાનો રવાજ હતો વહીદાદની ૧૮ મી પરગરદમાં એ જાનવરને ‘પરોદર્શ મેરધ’ ને નામે, સરોશ અશોના મદદગાર તરીકે જણાવેલો છે પેહલવી તરજુમામા પહુ એનુ નામ મરધો આપેલુ છે એનુ કામ માનસોને અશોધના કામોમાં મશગુલ થવા માટે પાછલી રાતે જગરૂત કરીને ઉઠાડવાનુ છે વલી એજ પરગરદમાં જણાવેલુ છે, કે જે કોઇ ‘પરોદર્શ મુર્ગ’ (એટલે મરધો) અશો માનસને ભેટ તરીકે આપે છે, તે મોટા સવાખનો ખદલો હાસલ કરે છે (કા અ ખા)

૨ કારનામે અર્હશીર નામેકાનમા લખ્યા પ્રમાણે, આગલા વખતમા ગુનાહગારોને સજ કરવા સારૂ ઘોડાઓના તમેલામા મોકલાવવાનો રવાજ હતો. ત્યાં ગુનાહગારોને કે. રાખવામાં આવતા, અને પાદશાહના હુકમ પ્રમાણે સજ કરવામાં આવતી હતી

અર્ધશીરની રાણીએ પોતાના ખાવિદને અરજ કેહવડાવવી.

ધડકીને ધુણ સુણી આ હુકમ,
ના રહી તાકત ઉઠાવે કંઠમ
થયો જઈ એહરો અને સુખ લાલ,
લખો સગ ધુજતા રહ્યા લાલ ગાલ.
રડી સર કુટી, પિખી સર ને ખાલ,
જમીન પર પડી તે બની હાલ હવાલ
વજર સગ જ્યારે પડી તે તનાહ,
ધરી હાથ બોલી: “અરે દાદખાહ
કળા તો સહુનીજ છે એક દન,
મોડે કે વેહલે સહુ છે દંદન
આજે કે કાલે સહુ છે દના,
નથી મોત થાણ કોઈથી મના
કહું છું સુખન સાંભલી લે વજર,
હું તકલીરની કુટી બની છું અસીર

બેશક કંતલ દર મારી કટાર,
મગર ખાળ છે પેટમાં નિરધાર.
એ ખાળનો ખાપ છે અર્ધશીર,
મરે મૂજ થકી ખાળ કાં નામગીર.
હું કમખખત ઘેરાઈ ગઈ કાળથી,
મગર શું ગુનાહ છે થયો ખાળથી.
હમેલ પેટમાં છે કંઈક માસથી,
ખખર એ કહે જઈ નરમાસથી
ખરેખર ગુનાહ છે મહારો અલમ,
મગર ખાળ માફ નથી સુજરીમ.^૧
જરા કર ખાંચોશ, જરા કર વિચાર,
બનીને દુરદેશ ના ખેચ કટાર.
મને હે જનવા આ માફ ખાળ,
ખાફજ કરજે મહારો નિકાલ” (1)
૧૦૮૦૦

અર્ધશીરને તેની રાણીના હમેલની ખખર વજરે જાહેર કરવી.

અર્ધશીરની રાણીને મોહરેથી આ નવી ખખર વજર સાંભલી અજબ થયો, પણ પોતાના પાદશાહના હુકમ વિરુદ્ધ કાંઈપણ કરવાની તેણે હિમત કીધી નહી તેણે દુરદેશ બની સારી રીતે વિચાર કીધા પછી, તે આ નવા સમાચાર અર્ધશીરને જાહેર કરવા ગયો, અને તેની આગલ નવા સમાચાર જણાવવા તે નરમાસથી બોલ્યો —

“અએ શાહે આલમ બંધાનવાજ,
સદા રાખે તારો ખુદા ખુશ મિજાજ
જરા સાંભલી લે ધિરજને ધરી,
નવી છે ખખર એક સુજને પડી.
રાણી એ તારી હમેલદાર છે,
જનવા થકી ખાળ હજી વાર છે

એ દુરજ હ છે તોખમે અર્ધશીર,
ના માર તેને બની હ અધીર.
અરજ એમ કરે છે અતી તે રડી,
નાહકે જશે ખાળ માસુમ મરી
મરવા થકી નાર તક્યાર છે,
મગર ખાળ નિર્દોશ નિર્ધાર છે.

તક્યાર છે સર કરાવા કંઠમ,
મગર થોળ જ્યાં તક આપુ જનમ.”

અર્ધશીરે પોતાની રાણીને કંતલ કરવા માટે હુકમ કરવો.

આ નવી ખખરથી અર્ધશીર ઉપર કાંઈપણ અસર થઈ નહી પોતાને એર ખવાડી મારી નાખવાનું કાવતરું રચનાર આ ઔરત ઉપર તે એટલો બધો તો ગુસ્સો થયો હતો, કે આ નવા સમાચારથી તેના દીલમાં સેહજબી દયા આવી નહી, અને એકદમ તેણે વજરને ફરીથી હુકમ કીધો કે:—

૧. સુજરીમ માને ગુનાગાર.

કહ્યું અર્દશીરે ખની ખહું વિકલઃ
“અસ એકદમ જમ કર વ કતલ
અશમયોર જગમા ખડી નાર છે,
સદા દોજખી ગારમા ઠાર છે
જીવીને જગતની કરે ખહ હવા
ખગાડી ખિજાને કરે રૂસવા
જીહા કર વ ગારત સદા ખહ ઝન,
એ જીવશે તો કરશે જગત હર્મદ
મરો નાર જનતી એવી નારને,
હિથે હિનપસ્તી જે ભરથારને”

અર્દશીરની રાણીનો જીવ તેના વજીરે ખચાવવો.

પોતાના પાદશાહ અર્દશીરની હાવત ગુસ્સાથી આવી રીતે તપેલી જોઈ, વજીરે દુર દેસ
ખની પોતની રાણીનો જીવ કોઈપણ નદખીરથી ખચાવવાનો તેણે મક્કમ વિચાર કાઢ્યો.
વજીરે છુપાવી છુપછાપ નાર,
રખે કોઈ પાડે અખગ એ ખહાર
ધક્કાજત કરાવી કસીને સવા,
ખદનને ન લાગે. જરાખી હવા
દુર દેસ વજીરે કિધુ એવુ કામ,
કરે નહી દુશમન કોઈ ખદનામ
‘ખદન-ગુપ્ત,’^૧ કાપી કિધુ તન સફા,
હવસના ખવિસને કીધો દફા
જખમને લગાડી અકસીર દવા,
કિધો તે જખમને સાજીત સફા
ખદન તનથી કાપી જીદુ કિધુ,
મૂઠી ઢાખડીમા છુપાવી હિધુ

અર્દશીરના વજીરે પોતાની રાણીને
ખચાવવાની હિકમત કરવી.

ક્યાહુ વજીરે કિધો એમ વિચાર,
ગુસ્સાનો ગુલામ છે શેહરિયાર
કરે નાર જાહીલ ખની જે કતલ,
તો નાજીદ થશે અર્દશીરની નસલ
નથી કોઈ વારસ હજી અર્દશીર,
ખચે નાર જે આ જાણે એક વીર.
એ નાર જે એક ઘેટો જાણે,
તો બેસક વારસ ગાહી ખને.

કરી મોહાર તે પર ગયો તે લક,
ઉભો અર્દશીરની સામે જમ.
કહ્યું. “એક અરજ છે, ઓ નામેવર,
આ ઢાખડી પર કર વ નજર.
અનામત મારી છે એ ખિતર,
કિધી મોહાર મારી છે એની પર.
અરજ મારી એ છે વુને ખાદશાહ,
એ રાખી ખજાને, કે વ પનાહ
એ રાખુ છુ તારી હવાલાતમા,
રેહશે સલામત વુજ હાથમા
લખી છે તારીખ ઉપર આજની,
રજા આહે ખદો સરતાજની”

૧ શાહનામામાં શાએર શીરદુમી આ નેક વજીરના દુર દેશી અને દાનેશમદીને
ચીતાર આપતાં લખે છે કે, અર્દશીરની રાણીનો જીવ ખચાવતા, પોતાની ધક્કાજતને
કાંઈપણ કલક અવિશમા લાગે નહી, એવી મતલબથી તેણે પોતાની મરદાની નિશાણી
નાજીદ કરવાના હેતુથી, પોતે પોતાનું ગુપ્ત ખદન કાપી નાખી, ‘મરદાના’ અવતારમાંથી
ખદલાઈ તે ‘જનાના’ (નામદ) ખની ગયો હતો. કેમકે તે દાનાવ વજીર જાણ્યો
હતો, કે અર્દશીરની રાણી હમેલથી ફારેમ થાય, અને તેણીને પેટ જે રાજગાદીનો
વારસ અવતરે, તો તે બાળક ધરાનની ગાદીનો હકદાર વારસ છે કે નહી, એવો
સવાલ ધરાની અનજીમન ઉઠાવી વાધો ઉભો કરે એટલા માટે પોતાની ઉપર અન-
જીમનનો કાંઈપણ શક આવતો અટકાવવા, અને રાણીને પેટ અવતરેલો વારસ
અર્દશીરનોજ એટો છે એવું દેખાડવા માટે તેના વજીરે આવી યોજના પોતાનો જાતી
ભોગ આપી કરી હતી. ફીરદોસીએ આ હકિકત પોતાની રસીદી ઇગારતમાં શાહનામા
અદર દરશાવી છે

અર્ધશીરની રાણીએ એક દીકરાને જન્મ આપેલો.

પોતાની ઇચ્છાએ કામળી જાતનો કલક લાગેલો અટકાવવાની આવી રીતની શુક્રતી કરી, તે દાનેશમંદ વણર પોતાને ઘેર આવ્યો, અને અર્ધશીરની રાણીને ધણીજ ઇજાજત અને સલાહથી તેણીને લાયક એક એકાત મેહલમાં કુપી મળી, કે જેથી તે જીવતી રહેવા પામી છે, એવી ખબર પવનનેથી પડે નહીં આ મેહલમાં અર્ધશીરની રાણી જગતની નજરથી કુપી રહી, પોતાના દિવસો પોતાની હમેલદાર હાલતમાં ગુજરવા લાગી.

જમાનાની ગીરદેશ, સિતારાનો ખેલ, ઉભી હસ્તી કુંઠરત, વણરને મેહલ વિશુદ્ધી પડી ખોધ રાહતે ખસમ, જગતથી રહી પોશીદા બેશરમ પુરી થઈ મૂઠત કુખતરે અર્ધવાન, જન્મે એક બેટો રોશન રવાન ઇજાજતથી રાખી પિસર ગુલફામ, રાખ્યું વણરે 'શાહપુર' નામ

કુપાવી જનમને કુપી રાખી વાત, પિસર કીધો મોટો રાખીને સાથ પેદરથી રાખ્યો કુપો સાત સાલ, હીસતો હમામે શેહનશાહ મિસાલ બુલી દુઃખ વીપત રજે મલાલ, એક માત પીસર થતી ખુશહાલ હરખતી ગાતી સંઘા બાળને, રીજી રિજવતી સુખપાળને

અર્ધશીરનું શીકારે જવું, અને ત્યાં એક બનેલો બનાવ બેઠો,

પોતાની બોલાહ માટે અદેશમાં પડવું

અર્ધશીરની બાળને પેટે અવતરેલા વારસની સેહજળી ખબર વણરે પોતાના મેહલની બાહાર જવા દીધી નહીં ખુદ અર્ધશીરને કાનેથી તે વાત જવા પામી નહીં સાત વરસની મોટી સુદત પોતાની નિમકહરામ રાણીને કતલ કરવાનો હુકમ આપ્યાને થઈ ગઈ હતી, એટલે તે કમનસીબ બનાવને હવે તે બિલકુલ બુલી ગયો હતો.

બિયાબાન વનમાં બનેલો બનાવ !

એક દિવસ અર્ધશીર પોતાના રસાલા સાથે શીકારે ગયો હતો ત્યાં બિયાબાન વનમાં અર્ધશીરે એક ગોરખરની માદાને ચારો ચરતી બેઠો આ ગોરખરની માદાને શીકાર કરવાની મતલબથી અર્ધશીરે પોતાની કમાન ઉપર તીર ચઢાવી તેણીનો શીકાર કરવાની તજવિજ કીધી. આ બનાવ તે માદાના નરે જેવો દુરથી બેઠો, તેવોજ તે નર ઢોડી આવી, અર્ધશીરના તીરના જખમથી પોતાની માદાને બચાવવા આડો પડી, તે તીરનો જખમ પોતાના બદન ઉપર ઝીલી પોતાની માદાનો જીવ બચાવી લેવા, અને પોતાની ડબ્બને શરણુ થવા તે તૈયાર થયો.

આવી કિસમની મેહલત પોતાની માદા તરફ તે ગોરખરની બેઠો, અર્ધશીરે તે ગોરખર અને માદાને પડતાં મુક્યા, અને તેમના નાહના બચ્ચા જે તેમની પડોસ-માંજ ગેલ કરતા અને ચરતાં હતા, તેઓ તરફ તેણે પોતાના મોડાની લગામ ફેરવી મોડો દોડાવ્યો, અને ફરી પોતાની કમાન ઉપર તીર ચઢાવી, તે ગોરખરના બચ્ચાઓનો શીકાર કરવાની તે તજવિજ કરવા લાગ્યો.

આ નવી આકૃત પેતા ગોરખરની માદાએ જેવી પોતાના બચ્ચાની ઉપર આવી પડેલી જોઈ, તેવીજ તે બેવડા જોર અને ઝડપથી શીકારના મયદાનમાં જીવ નાખતી દોડી આવી, અને અર્દશીરના તીરના જખમથી પોતાના વાહલા બચ્ચાઓને બચાવવાની મતલબે, પોતાના જીવની સેહજબી દરકાર કીધા વગર, તે તીરના જખમને પોતાના બદન ઉપર ઝીલી લેવા તે આડી પડી, અને તેમ કરી તેણીએ પોતાના બચ્ચાઓના જીવ બચાવ્યા.

આવી ઉમદા સમજ શક્તી, અને પોતાના બચ્ચા તરફની મોહબતનો ખેલ, વાચા વગરના મુગા જનવરોમાં જોઈ અર્દશીરે પોતાની કમાન ઉપર ચડાવેલો તીર પાછો કાઢી લેઈ, પોતે સ્તબ્ધ થઈ વિચારમાં પડ્યો, અને તુરત પોતાના ઘોડાને રસાલા તરફ પાછો લઈ ગયો.

જ્યારે તે પોતાના મેહલમાં પુર્યો, ત્યારે પોતાના મનની શાત ઘડીમાં તે પોતાના દીલમાં વિચાર કરી બલાપો કરવા લાગ્યો, કે “અકસોસ હોજો માનસ જાત ઉપર ! આ ચોપર્ણ મુગા વાચા વગરના બેઅકલ જનવરો છે, તોપણ તેઓ એક ખીજ તરફ આવે તો સપુર્ણ પ્યાર રાખે છે, કે પોતાનો જાન વરીક પોતાની માદા અને બચ્ચાને માટે આપવા તેઓ તપ્પ્યાર થાય છે”

આ બનાવ ઉપરથી સાત વરસની મુદત ઉપર પોતાના બાળમાં બનેલો પોતાના ફરજદનો બનાવ અર્દશીરને હૃદયે ચઢી આવ્યો, અને તે મનમાં ધણોજ પસ્તાવો કરવા લાગ્યો.^૧

જોઈ હાલ બેખુદ થયો અર્દશીર,
મુજાઈ મનમાં રડીયો દલીર.
ઘોડયો તે મનમાં બનીને વિકલ
“અજબ છે ઓ ગરદીશ તારો અમલ
ચરદા—પરદા કરે દીલબરી,
વસે છે જીભરમાં મોહબત લરી
ન ઘોલે, ઉચારે, જબા તગ છે,
મગર પ્રીત પુરી અજબ રગ છે

કરે જીવ બચ્ચાં થકી તે નિસાર,
ખરી પ્રીત અગનનો છે એ ચિતાર (૨)
જોઈ શુરખરની મહોબત ચલન,
ઉઠી અર્દશીરના જીભરમાં અમન.
ચહડી ચાહ હૈકે ફરજદની,
કતલ જે થયું સમ બદ-બનનીર
નિશફત ગયો લવ શુરી નારથી,
થયો દીન અધકાર બદકારથી.”

રડતો હતો શાહ પડી ધ્યાનમાં,
વજીર આવી ઉભો નમી માનમાં.

અર્દશીર અને વજીર વચ્ચે થયેલી વાતચીત.

કહ્યું એમ વજીરે “ઓ નામેવર,
જમીન ને જમાનો છે હજ નફર.
ફિસે તારી આખો આસુ બરી,
કહે શુ હકિકત બની છે ખરી ?

શુ કુશમનની આંખો ગઈ છે ચહડી,
કહે શુ હકિકત બની છે ખરી ?
બલા શુ નવી છે મૂલક પર પડી,
કહે શુ હકિકત બની છે ખરી ?”

૧. અર્દશીરની જીભનીમાં બનેલો આ બનાવ ફીરદોસીએ જણાવેલો નથી, પણ કાસ્નામાં મધે તે વર્ણવેલો છે. ૨ બદ-બન યાને શુરી ચારત અર્દશીર પોતાની એક વખતની માનીતી રાણી માટે આ ઇજારો કરે છે.

વજરની માનભરી અરજ ઉપરથી અર્દશીરે શીકારગાહમાં જે બનાવ ગુરખર અને તેની માદા તેમજ તેમના બચ્ચાના બાબમાં બનેલો અનુભવો હતા, તેનું બયાન કરી સભલાવી જણાવ્યું, કે “તે બનાવ જોયા પછી, મને પેલી છુરી ચોરત અને મારા બેચુનાહ ફરજદની યાદ આવે છે, અને મારા તે કામથી આજે હું પસતાવામાં પડ્યો છું.”

કહ્યું અર્દશીરે : “વજર દીલ પાક, મગર વન પિસર છે દીલ ખારજર, થયો છે નાજુદ મારો ચોરાગ ૧૦૬૦૦

ચડી છે બુએગી હવે મારે સર, થઇ છે એકાવન વરશની ઉમર સિદ્ધા બાલ મારા થયા છે સુફેદ, મગર એક પિસર વન દિલ નાઉમેદ ‘પિદર વન પિસર છે, પિસર વન પેદર’, બગલામાં બિગાનાથી ખુશતર જીગર.

મગર વન પિસર છે દીલ ખારજર, આ ગજો-દોલત ગજબનો છે ગર. તખત તાજ અને આ ખબનો ‘ને જર, જશે ફુશમન હાથ વીના પિસર. અગર જે હોતે એક બગલામાં પિસર, બની રેહ્યુમાં ખુશ કરતે જીગર. જોઇ હાલે મહોમત ગુરખર તણી, પડી યાદ બદ-બન ‘ને ફરજદની

પરેશાન દીલ છે, થયો છું તખાહ,
કતલ મારૂ ફરજદ થયું બેચુનાહ”

પોતાના પાદશાહને આની પરેશાન હાલતમાં જોઇ, તે દાનાવ વજર તેની દક્ષ-ગીરીનો તમામ ભેદ સમજી ગયો, અને તેને શાત પાડી દીલ્લસાના સખુનો કલા, અને ધીરેથી પોતાની અરજ રજુ કરી.—

વજરે કહ્યું “ઓ બદાનવાજ, ખુદાની ખુશી વન નથી થાઉ કાજ ઇલાજ હું કરૂ ખોલી મારી જબાન, અગર બક્ષે બદાને જીવતદાન

એ ફર્દ જાલીમની છે કલા, સુખનથી કરૂ એ દરદને ફક્લા.”

કહ્યું અર્દશીરે “વજર કારસાજ, કર મુજ દરદનો સુખનથી ઇલાજ.

રજા છે મહારી જીવતદાન છે,

જી દગી મહારી પરેશાન છે” (૩)

વજરે સાત વરશ ઉપર અર્દશીરને સ્વાધીન કરેલી દાબડી

મ ગાવવાની અરજ કરી

આવા ઉદાર દીલના સખુનો સાબથી, વજરે પાદશાહ અર્દશીરને નમન કરી કહ્યું કે “અએ પાદશાહ, આજથી સાત વરશની વાત ઉપર, મે એક નાહની દાબડી ઉપર મારે નામની મહોર કરી, તે તારા ખબનામાં સલામત રાખવા માટે મે તુને સપુરદ કરી હતી, તે દાબડી મેહરબાની કરી તું મગાવ.”

પાદશાહ અર્દશીરે તે દાબડી તુરત મગાવી વજરને સ્વાધીન કરવા ફરમાવ્યું, અને તે દાબડી અદર એવો તે શુ ગુપ્ત ભેદ છુપાવ્યો હતો, તે જાહેર કરવા વજરને ફરમાવ્યું. વજરે તે દાબડી મલતાજ અર્દશીર આગલ ખુલાસો કરીધો —

શએર.

ગુપ્ત ભેદનો હાલ સુણે, હોઇ મર્દ થયો હું જનાન,
તનથી કાપ્યું ‘બદનને,’ સાબલ ઓ બાએકાન—૧.
ગુપ્ત બદન છુપાવવા, રાખ્યું આ સફુક બાન,
ફુપ્તર અર્દવાનની, રાખી છે જીવતી બલુ—૨

“અએ શાહ હુકમ છુજ સરખર ધરી, છુપાવી મે તેને મહારે મકાન,
 ફરૂ મે કિધી છુજની ફરૂદરી જણ્યો એક બેટો મુરેશુરાંન
 ફવા વન ફરૂ છુજ ફીધુ સફા, મગર ભોક નિન્દા થકી હુ ડરી,
 સુખનથી કિધુ ફર્ તારૂ ફરૂ મે મારી મરહીને નાજુક કરી.
 ખચાવીછે મે કુખ્તરે અર્ધવાન, પિસર અએશમાં તારો ચકચુર છે,
 મને ડર હતો ફેરફેગારે જેહાન મૂખારક તે નામ ‘શાહપુર’ છે.
 હમેલદાર રાણી હતી તે વખત, ઉમરનો થયો આજ છે સાત સાલ,
 મગર તેની સરખત હતી ટમખખત વસે છે માદર તે સાથ હાલ.”

અર્ધશીરના વજરે પોતાના જીવની મારી ચાહી અર્ધશીરને સધલી હકિકત જાહેર
 પ્રાપ્તી, કે “તારો હુકમ તો તારી રાણીને તેણીના પેટ માહેલા હમેશ સાથ કતલ કરવાને
 હતો. પણ મે ભવિષ્યમાં તારા તાજે તખ્તના વારેસની વકી અને ઉમેદ રાખી, તારા
 ફરમાનની વિરૂધ્ધ થઈ, એ બન્ને જીવેને ખચાવી, મે તેઓને દુનિયાની નજરથી છુપાવ્યા
 હતા, અને તારો હુકમ તોડી તારો યુનાહમાર અન્ધો હતો. હવે આજે તારો વારેસ તુને
 મલ્યો છે, અને મને તે જીવદાન મક્ષયુ છે, તે વાસ્તે હુ પરવદેગારનો આભાર માનુ છુ.”

કહ્યું અર્ધશીરે અજબ બહુ થઈ: મે આસા ‘ને ઉમેદ મુકી હતી,
 “એ વાત તાજુબ, અજબ તે કહી થશે મુજ વારેસ વિના શુ ગતી.
 હજારો શુકર દાવરે દાવરાન, મગર હાલ તુએ લિધી હાલખવાહ,
 શુકર એ ફતેહમદ શાહ આદરાન, કિધી મુજ કમતર ઉપર તે નિગાહ.
 શુકર છે એ ચઝહાન તારા હજાર, ખતા ફરજુજર કરે એ ફસ્તગીર,
 કિધુ તુએ ફરજ હ મને મુલજાર મુન્હાગાર તારો છે અર્ધશીર”

અર્ધશીર પોતાના હીકરા શાહપુરને મલકવા તલબગાર થયો,

અને પોતાના બેટાને પારખી કાઢવા માટે

તેણે યોજના રચવી

અર્ધશીરે જ્યારે પોતાના વજરને માહડેલી એવી ખુશખબર સાબતી કે તેના
 બેટા જીવતા છે, અને તે ઉધગીને સાત વરસની ઉમરનો થયો છે, ત્યારે તેના દીક્રોનો
 હરખ અને મનની ખુશાનીનો પાર રહ્યો નહીં પોતાના દીક્રાને નજરે જોવા, અને તેને
 પોતાની ગોદમાં હાખવા તે અધીરો પડ્યો, મગર તે દાનેશમદ પાદશાહે પોતાના દીક્રાને
 કેવી રીતે પીછાનવો, તે માટે તેણે એક યોજના રચી, પોતાના વજરને તે ઉપર એકદમ
 અમલ કરવા ફરમાવ્યું

વજરને ખુશી થઈ કહે અર્ધશીર. સજાવી પોશાક એકજ રકમ,
 “હવે કર નવી એક તુ તદખીર ફરક રંગમાં ના રહે કાંઈ કમ
 જમા કર સો ખાળ શાપુર સમાન, રવાના તુ કર સહુ યોગાંનમાં,
 ઉમર સગ રંગ, અ ગ, હોય એક સાન ખેલે ફડીફાવ ખુબ તાનમાં.”

૧. આદરાન શાહ એટલે સવના આતશીમાં ચઢકતો આતશ આતશ નીયાયશમાં
 આદર ફરમાનખગ, આદર ગોશરખ અને આદર ખુરજન મેહરને સધલા આતશીમાં ચઢકતા
 ગણેલા છે

(કા. અ ખા)

નિકલશે સો જન મયદાનમા, | સોમા હશે એક માહરો પિસર,
પિછાનસ પિસરને એક આનમા ¹ | હડકશે જોતાજ માફ જગર

અર્ધશીરે એક રમના અને એક જાતના પોશાકમાં હાજર થયલા
એક સરખા એક સો જવાન છોકરાઓમાંથી
પોતાના દીકરાને પીછાનવો.

એ રીતે પોતાના ગાદીવારેસ દીકરાને પિછાનવા માટે પાદશાહ અર્ધશીરે તદખીર રચી, પોતાના વજરને એક સરખા કદના એક સો છોકરાઓને, એક સરખા પહેરવેશ પેહડાવી મયદાનમા ફીદાવ રમાડવા માટે હુકમ કીધો. વજરે પાદશાહ અર્ધશીરના હુકમ પ્રમાણે, શેહરમાંથી શાહપુરના જેવા કદના એક સો છોકરાઓને એકઠા કરી, તે સખલાઓને એક સરખા રમના એક સરખા પેહરવેશ પેહરાવી, મયદાનમા ફીદાવ રમાડવાની તકવારી કીધી —

પડી જ્યારે વહતે દિવસ ખામદાહ,
ઉભા સો જવાનો બની દિલશાહ.
હતા સહુ એકસાન, એકર ગ-અગ,
હતા સહુ ઉલટમઠ દીલમા ઉમગ
વજરખી ઉભો આવી સગ અર્ધશીર,
હતા સાથ જગી, પેહલવાન, પીર.
શરૂ કીધી ખાજી ચોખાનમા,
રમતા રહ્યા સહુ અતી ધ્યાનમા
સહુમા શાહપુર હતો દીલપજર,
અગે ' ને રમે માહેસુનીર
સહુ ખાજકોમા દીસતો દલીર,
જીતી દાવ લેતો બડો ખખ્તગીર
કહ્યું અર્ધશીરે જોઈ તે જવાંન
'હિસે છે બિલ્લે અર્ધશીર બાબેકાન'

વજરે કહ્યું "ઓ આલમ ખનાહ,
એ દીલ તારા ફરજંદગુ છે ગવાહ.
બને કા અધીર કર જરા વુ સખર,
જરા જો રમત શુ કરે છે પિસર
જોઈ હાંમ-હિંમત કર વુ પિછાન,
નથી શુ શાહપુર બિલ્લે બાબેકાન?"
કહ્યું અર્ધશીરે "વજર નેકનામ,
મને છે જોવી પિસરની હાંમ
હુકમ કર વુરત કોને એકદમ,
જઈને ફેકે દડી મુજ ગમ.
તપાસુ સહુમા છે કોણુ દલીર,
છે કોણુ અદર ફેરદારે શીર
ધરી હામ મુજ પાસ જે આવે જન,
ગણુ હું તેનેજ ફરજ નહેમન."

અર્ધશીરે પોતાના દોકરાની હિંમતને વખાણી તેને પીછાનવો

રમતનુ મયદાન આ એક સો નિરદોશ જવાન છોકરાઓની દોડધામ અને ધડપડની ધરપથ અને ધાધથથી હલમથી રહ્યું તે સવધા છોકરાઓ એક સરખા પેહરવેશમાજ સર્જી સવધા હતા, અને તે સવધા એક સરખા કદના હોવાથી અર્ધશીરને પોતાના ફરજને પિછાનવાનું કામ મુશ્કેલ થઇ પડ્યું

¹ એક આનમા અને એક પળવારમા

૨. અર્ધશીરે પોતાના દીકરાને પારખી કાઢવા માટે ચોખેલી આ યુક્તી કારનામે અર્ધશીરમા જણાવેલી નથી, પણ કાચેર શીરદોખીએ શાહનામામા તે વીગતવાર દરશાવી છે

દડીદાવની રમત પેલા જવાનોએ ચાલુ કીધી, અને સધલાઓ પોતાની બાજુ ધણીજ બાહોશથી ખેલવા લાગ્યા. પણ તે સધલાઓમાં એક રૂબાબદાર સજ્જજવાલા છોકરાને બાહોશી અને ચંચલાધથી પોતાની બાજુ છતી જતો ભેઈ, પાદશાહ અર્દશીરે તેને તુરતજ પિછાન્યો, કે તેજ તેના દીકરો હોવો. ભેઈએ ધરાનની ખલકત આ છોકરાઓના દડીદાવની રમત ભેવા ભેગી મલી હતી. વજીરના દરમાબ્યા પ્રમાણે, એક સરદાર તુરતજ મયદાનમાં ગયો, અને આ દડીદાવની રમતમાં મશગુલ થયલા જવાનોની વચમાં જઈ, જમીન ઉપર પડેલી દડીને તેણે એવા તો ભેરથી ફેંકેલરી રીતે ફટકો લગાવ્યો, કે તે દડી પાદશાહ અર્દશીર જે જગ્યા ઉપર ભેટો હતો, ત્યાં તેના પગની લગોલગ પાસે જઈ પડી.

વજીરના હુકમથી ગયો તે સવાર, ફેંકી દડી જયા હતો શેહરીચાર.

૧૧૦૦૦

પડી જઈ ગળડતી હતો જયા શહા, થયા સહુ જવાનો સિપાહ પર ઠકા. ધસી દોડીયા તે લેવા દડી, નજર તેટલાં પાદશાહ પર પડી ઉભા સહુ ડરી જઈ શહા ભેઈને, ખતમ બેલ કીધો દડી બોઈને. દડી કોણુ લાવે, કરે કોણુ હામ, બેશક હવે તે મુશ્કેલ કામ મગર બાળ શાહપુર ફેલી શેર સમ, ધરી દોડીયા શાહ તરફ એકઠમ ઉચકી દડી ઝટ ઉઠાવી ગયો, ભેઈ શાહ ખુશીથી પુલી રહ્યો.

વજીરને નવાજ કીધો સર્કારાજ,
રહ્યો તે જરાબી નહી મોહતાજ.

જુલાવી અગલમાં ઉઠાવી લિધો, ગોહર ને લાલે વધાવી લિધો. ચુમીયા બે હાઠો, ચુમીયા બે ગાલ, ચુમીયા બે હાથો, ચુમીયુ કપાલ. ગલે દાખી તેને કીધો ખુબ ખ્વાર, 'આભાર તારો ઓ પરવરદેગાર' મને ચાહ એની હતી નહી જરી, મૂવેલો સમજતો હતો હર ધડી પડી ચાહ કુખતર અરદવાનની, ખતા દરગુજર કીધી દીલજાનની. પિસર સગ લગાડી ગલે રાણીને, જુલી તે ગયો આગલી કાંહાણીને પિસરને ભેટી શાહ અર્દશીર, જવા થઈ ગયો ભેઈ પિસર નામગીર.

શાહપુરને અર્દશીરે તેને છાજતી કેળવણી આપવી

પોતાના તાજ અને તખ્તના વારસને આવી અચાનક રીતે અર્દશીર મલવા પામ્યાથી તેની ખુશાલીના પાર રહ્યો નહી પોતાનુ માથુ તે ખારેહકતાલાની જનાબમાં ખુશાલી શુકર અદા કરી, અમેશારપદો અને કિયાની ખોરેહ, તથા ફતેહમદ આદરાન શાહનો આભાર માની તે બોલ્યો કે "મને જે મલ્યુ છે, તે સોસ્યોશ, રિસ્તાબેજ અને તનેપસીનના હજારાની અગમજ થઈ ગયેના કોઈમી પાદશાહ કે હાકેમોને નહી મલ્યુ હશે, કે મને એક આવુ સુદર દરજ્જ મુવેલાઓમાંથી પાછુ મલ્યુ" ૧૧

એ પછી તેણે અર્દવાનની બેટીને પોતાના મેહલમાં લાવવાનો હુકમ કીધો, અને તેણીએ કીધેલા ગુનાહની તેણે માફી ખાધી. આ બનાવની ખુશાલીમાં અર્દશીર

મખખતો પારસી શેહનશાહ શાહપુર ચેહલો.

ઇ. સ. ૨૪૦ માં અર્દેશીર બાબકના મરણ પછી ઇરાનનો
શેહનશાહ બની સોલ વરસની ઉંમરે મહાભારત ફત્તેહ મેલવી,
શાહપુરે રામના શેહનશાહ વેલેર્યનને તેના તમામ લશ્કર
સાથ એન્ડી ઓકમા ઘેરી લઇ, ઇ. સ. ૨૬૦ માં તેને
ફદ પકડ્યો, અને એન્ડી ઓકનો કબજો લીધો. એ
પછી તેણે સેન્ટ પોળની જન્મ જુમી ટાર્સસ
જીતી લઇ તમામ એશિયા માર્શનર સર કીધું.
વેલેર્યનને શાહપુર ઇરાન પોતાની સાથે લઇ
ગયો, અને તેની દેખરેખ હેઠલ કારન નહી
ઉપર એક નવો મ જાવર બધબધાવ્યો,
અને તેનું નામ, 'બદે કમસર'
રાખ્યું.

‘જ દેશાપુર’ નામનું એક શેહર વસાવ્યું, અને ત્યાં તેણે દસ આતશ બેહરામ પરચાવ્યા, અને ધણીક દોલત તથા અસખાખ તે આદરાન શાહની દરગાહમાં મોકલ્યા, અને ધણીક નેક કામો જારી કરવા ફરમાવ્યું.

શાહજહાં શાહપુરનું કેળવાઈને પુરવીણ બનવું ઇરાદાનના
મોટા બાગને અર્દશીરે જીતી લઈ સર કરવો,

એ પછી અર્દશીરે શેહરમાંથી કબેલ અને દાનાવ ઉસ્તાદોને તેડવી, શાહપુરને પેહલવી જ્યાન લખતા-વાચતા શીખવવા, અને બીજી દરેક કિસમની તાજીમ તવાજો અને વિવેક, તથા લડાયક હુન્નરોની તાલીમ આપવા માટે રોક્યા. ત્યાર બાદ અર્દશીરે પોતાને નામના અને છાપના દીરમ અને દીનારના, તેમજ બીજા અનેક રકમના નાહના મોટા સિકાઓ પડાવ્યા તે સિકાઓની એક બાજુએ, પાદશાહ અર્દશીરનું નામ કાતરાવ્યું, અને તે સંધવાનો છુટથી ફેલાવો કરાવ્યો.

જીલાવી ઉસ્તાદ અને મોલવી,	સખાવત, ધરમના શિખવ્યાં કલામ,
પિસરને શિખવ્યો ઇલમ પેહલવી	શિખવ્યા કાતુને મેહફિલ તમામ.
શિખવ્યા કુદ્દે ઇલમ જ ગના,	અકલમદ બનિયો મિસલ એક પીર,
તવાજો ‘ને તાજીમ રગ રગના	બળમા માલમ પડ્યો શેરશીર

શાહજહાં શાહપુર હવે પોતાના બાપ અર્દશીરની પનાહમાં ધણીજ છકાજત અને એશ આરામમાં રહેવા લાગ્યો. અર્દશીર તેની અકલ અને દાનેશમદી ઉપર હ મેશ આફ્રીન કરતો હતો, અને હ મેશ દરેક કામમાં પોતાના દીકરા શાહપુરની સલાહ લઈ, તેની સાથે તે મશવરત કરતો હતો. ધણીએક મુલકોના પાદશાહો, જેઓ માથુ ફેરવી અર્દશીરની સામે સરકશ થયા હતા, તેઓને જરૂર કરવામાં અર્દશીરે પોતાની જુદગીને મોટા બાગ રોક્યો હતો તે સંધવાઓની સાથે એક પછી એક લડી, અર્દશીરે તેમને મહાત કીધા હતા.

અર્દશીરે આઝરખાઈજાન અને આરમિનીયાના મુલકો જીતી લીધા.

અર્દશીરની મોટામાં મોટી ઉમેદ, ઇરાદાનના તમામ મુલકોમાં પોતાની શાહનશાહત સ્થાપી, ત્યાં સુલેહ અને શાંતી ફેલાવવાની હતી એવા ઇરાદાથી અર્દશીરે ફેરમાનના મુલક જીતી લીધા પછી, આઝરખાઈજાન અને આરમિનીયાના ફેરો મોટી લડાઈ કરી ફતેહ કીધા હતા. પોતાના મનની મોટામાં મોટી ઉમેદો અર્દશીરે મોટે ભાગે હાસલ કરી, સંતોશ મેલવ્યો હતો. પણ હજી એક મોટી શાહનશાહત જીતવાની ઉમેદ તેના દીલમાં બાકી રહી હતી, અને તેને માટે તેણે એક મોટી લડાઈ કરવાની તકવારીઆ કરવા માંડી હતી.

અર્દશીરે રૂમને ચિકસ્ત આપી રૂમ જીતી લીધું.

એક મોટી લડાઈ કીધાથી હજારોના જીવની ખુવારી થાય, તે ખુવારી અટકાવવાના હેતુથી, આ પારસી પાદશાહે દાનેશમદી વાપરી, એક મોટા લાગવગવાલુ એલચી-ખાતું રૂમની શેહનશાહી દરબારમાં રવાના કીધું.

એક મહાન પાદશાહનું મહાન એલચીખાતું

તે એક મહાન જરથોસ્તી પાદશાહનું મહાન એલચીખાતું હતું એ એલચીખાતમાં ચાર સો કદાવર કદના ખુમસુરત અને દમામદાર જરથોસ્તીઓ, સુંદર ઘોડાઓ ઉપર, તેવાજ એમુલ પોશાકમાં હથિયારબધ બની, નીચલું શાકી ફરમાન રમના શાહનશાહ પાસ લઈ ગયા હતા.

એલેક્ઝાન્ડર સિવેરસ પાસ પારસી એલચીખાતાંનું જઈ પુગવું.

પારસી પાદશાહનું મહાન પારસી ફરમાન.

જેવું મહાભારત અને રૂપામદાર આ પારસી એલચીખાતું હતું, તેવું જ મહાન તે પારસી પાદશાહ અર્દશીર બાબેકાંનનું ફરમાન હતું રમના શેહનશાહ ઉપર મોકલેલું અર્દશીરનું ફરમાન નીચે પ્રમાણે હતું

“ * * * પ્રોપોનટીસ અને ઈજ્યપ્ત સમુદ્ર મુખીના એશિયાના તમામ મુલકો મહાન સાધરસે જીતી લીધા હતા, અને લાંબો વખત મુખી તે તેના વારસોના હાથમાં રહ્યા હતા, અને ‘કેર્યા’ તથા યુનાનના મુલકો ઉપર પારસી ‘સેટ્રેપો’ હકુમત ચલાવતા હતા. ત્યારે છેક ‘ઈથોપયા’ મુખીના આફ્રીકાના દેશોએ તેઓની સાહેબી કબુલી હતી. એ સરજમીન ઉપરના પારસીઓના હકો ઉપર ત્રાપ પડી હતી, પણ તેઓ કાંઈ નાશ પામ્યા નથી અને જ્યારે શાહનશાહી નસલની ખરકતથી, અને બહાદુરી બરી જીતોથી ઈશાંનનું તાજ હુમારે માથે બેઠું છે, ત્યારે હુમારી પેહલ્લી ફરજ એ છે, કે હુમારી સલતનતને તેના અસલ વિસ્તાર અને બહોળલાલીએ હમે પાંહાચાડીયે તેટલા માટે હુમારા મહાન સાહનું આ ફરમાન છે, કે રૂમીઓએ અસલી પારસી શેહનશાહતના તમામ મુલકોમાંથી એકદમ ચાલી જવું, અને યુરોપ માહેલી પોતાની સલતનત ઉપર સતોશ પકડવો. ”

મહાન અર્દશીરના આ ફરમાનના પરીણામમાં અર્દશીરે રૂમ ઉપર ચઢાઈ કરી, અને અતે તેણે રૂમ ઉપર ફતેહ મેલવી હતી જેવી આ પારસી પાદશાહની લડાઈ હતી, તેવીજ તે લડાઈ ચલાવવાની તેની કુનેહ અને કારસાજ, તથા હિંમત અને હિંમત હતી પોતાના લશ્કરને તે ઉચામાં ઉચી તાલીમ આપતો હતો. તેની ફાજની લડાયક હિંમત અને કુનેહથી દુશ્મનનું ગળવર લશ્કર નાહિમત બની, પરાગનદે થઈ જતું હતું. અર્દશીર પોતે રૂમીઓ સામે લડવા બાહાર પડ્યો હતો, અને તે એવી કુનેહથી લડ્યો હતો, કે અતે રોમનોને એશોયા છોડી જવાની ફરજ પડી હતી

તારાજ થઈ ગયેલી જરથોસ્તી દીન સજીવન કરવા માટે
અર્દશીરે લીધેલા ઉપાયો

જરથોસ્તી દીન, જે જમનાની ગીરદેશથી પરાગદ હાલતમાં આવી પડી હતી, તેને પાછી સજીવન કરવાના ધલાબે યોજવાનું કામ અર્દશીરે શરૂ કર્યું હતું તે એક

૧ પુરાતન ઇરાંનનો ઇતિહાસ લેખક સો. જ. બલસારા એમ એ

ધણજ મુસ્લીમ કામ હતું, અને તે એ મહાન પારસી પાદશાહે માથે ઉઠાવી લીધું હતું. એ મુસ્લીમ કામમાં તેણે દસ્તુર તનસર નામના એક પરહેઝગાર અને બાહોશ વિદ્વાનની મદદ લીધી હતી, અને અવસ્તાને વેર વિખેરી હાલતમાંથી સઘન ઠેકાણેથી પાછી મેલવી, તેને અસલ હાલતમાં જોડવાનું, અને તેના પેઢવરી બાથમાં તરબુમાં અને સરેહ કરાવવાનું કામ તેણે ચાલુ કરાવ્યું હતું. ભોકોના ધાર્મિક એતેકાદ વધારવા તેણે ખટકે ખટકે આતશકદેહ બધાવ્યા હતા. દીન તરફ ખેદીય થઈ ગયતાં એની ચમરાહી નાણુદ કરવા માટે, અર્દશીરે ધાર્મિક વાચણનો ફેલાવો કરવાના ઇરાદાથી શેહરે શેહર પુસ્તકખાના (લાયબ્રેરીઓ) ખુલ્લા મુકાવ્યાં હતા, અને એજ અરસામાં દસ્તુરાન દસ્તુર અર્દાવિરાફ જેવા કામેલને તેની મોજેજની શક્તીઓ, જરથોસ્તી ધર્મ તરફ ખેદીય થયતા ભોકોને દેખાડવા અને જોવાની તક આપી હતી, કે જેથી ભલી મજદીયસ્તી દીન તરફ તે ભોકોનું યકીન પાછું પેચાય.

અર્દશીરે કરેલા સુધારા.

કળવણીના ફેલાવા માટે અર્દશીરે શેહરે શેહર, અને મોટા તેમજ નાહનાં ગામોમાં 'સ્કુલો' ઉભી કરાવી હતી. લડાયક કુન્નર શીખવવા માટે તેણે મનપસંદ સંસ્થાઓ સ્થાપી હતી. કુખીઓના દરદના ઇલાજ કરાવવા માટે તેણે તબીબખાના (હસ્પીટાલો) ઉભા કરાવ્યાં હતા. ભોકોની તબીયત અને તદોરસ્તીના રક્ષણ માટે જરૂરીયાત કાયદા (સેનીટેશન કોડ) રચ્યા હતા, અને તે કાયદાનો ભગ કરનારને સખત સજા કરવાના ફરમાન મન્સાફ કરનારાઓને આપ્યા હતા.

રમયતની સુખાકારી માટે અર્દશીરે હંમેશા ધણોજ મન્તેજર રેહતો હતો. ખેતીવાડીની હાલત સુધારવા તે હંમેશા તતપર રેહતો હતો, અને જમીનને વધારે અને વધારે ફળદ્રુપ બનાવવાનું કામ તે અનુભવી કાબેલ શખ્સોને સ્વાધીન કરતો હતો. દેશના પાકની આબાદાની અને વધારાને ખાતર પાદશાહ અર્દશીર નેહરો, કુવાઓ અને તલાવો વિગેરે બણાવી, પાણી પુર પાડવાની કાલજી રાખતો હતો. મુસ્લિમ ખેડુતોને તે જરૂરી હંમેશા મદદ કરતો હતો, કે જેથી તેઓ જોષતા જનવરો ખરીદી પોતાની જમીન ખેડી શકે.

અર્દશીરની કાબેલિયત, તેની અકલમદી, તેની ચતુરાઇ, તેની બાહોશી, હિંમત, અને ધાર્મિક લાગણી, તથા રમયતની સુખાકારી માટેની કાલજી, એ સઘણ લખવા અને તેનું વિગતવાર બયાન કરવા એક અલાહેદુ દફતર લખાવું જોઈએ સાસાની વશમાં થઈ ગયલા પારસી પાદશાહોમાં અર્દશીર બાબકાંન એક મહાન પાદશાહ થઈ ગયો છે, જેના જેવો બીજો પારસી પાદશાહ થયો નથી, અને થનાર પણ નથી.

અર્દશીર ઇરાનનો શેહનશાહ બનશે કે નહિ તે ભવિષ્ય જાણવા

માટે તેણે પોતાના એલચીને હિન્દુસ્થાન તરફ રવાના કર્યા.

ઇરાન સર જમીનને કોતિની ટોચ ઉપર ચઢાવવા પાદશાહ અર્દશીર ધણોજ મન્તેજર રેહતો હતો. પોતાના દાનેશમંદ વજીર પાસે હંમેશા તે એવોજ વિચાર જણાવતો, કે "હું તે જોહાનના પેલા કરાતર સાડેમ પાસે એટલીજ દુઃખ યજર છું,

કે તમામ ધરાન સરજમીનને દુશ્મન વગરની બનાવી તેને સુખવાસી કરે, અને હું તે દાદારની સેતાયશ સિવાય બીજી કાંઈકી કરે નહીં. પણ જો મારા નસીબમાં આખા ઈરાનને એક સલતનત બનાવવાનું સરખયલું નહિજ હોય, તો શા માટે મારે ખુનખાર લગાડવો કરી ખુનરેલુ ચત્રાવી જોઈએ ? અગર જો મારા નસીબનું કાવિશ્વ એવુંજ હોય, તો મારે સઘલી લડાયક હિલચાલ પડતી મુશી, એ રજથી ફારેગ થઈ, જે કાંઈ મારી સરજતમાં સરજેલું હોય, તે ઉપરજ મારે સતોશ પકડી બેસી રહેવું જોઈએ.”

પાદશાહ અર્દશીરના આવા વિચારો સાબલી, તેના વજીરે તેને કહ્યું —

વજીરે કહ્યું: “સુલુ ઓ મર્દરાજ, હું નરમ નહીં છું તે નજીમ આશકાર, અગર હોય હુંકમ તો સુચવું ઇલાજ | બુલ નહીં આસ્માની હરમ જાણનાર છે ‘કયેદે હિન્દી’ નજીમીનું કામ, જીતી દુનિયા તું જશે કે નહીં, બવિશ તારૂ વર્તિ કેહશે તમામ રમલ જોઈ કેહશે બિલકુલ સહી.”

અર્દશીરે પોતાના એલચીને ‘કયેદે હિન્દી’ પાસ રવાના કરવો.

બ્યારે વજીરને મોકલેથી આવી બરસેદાર સુચના અર્દશીરે સાબલી, ત્યારે તેણે પોતાના વિસ્વાસુઓમાંથી એક ધણા બાહોશ અને કામેલ મર્દને પોતાના એલચી તરીકે, ‘કયેદે હિન્દી’-પાસ,^૧ ધરાન સરજમીનને એક શાહનશાહતમાં આરાસ્તે કરવા શુ શુ ઇલાજો લેવા, તે વિશે સલાહ પુછવા રવાના કરીધા.

આ હરમાન મુજબ તે એલચી હિન્દુસ્થાન તરફ નિકળી ગયો, અને પાદશાહ અર્દશીરની તરફથી જે એક બેમુલ હદીયો તે પોતા સાથે લઈ ગયો હતો, તે તેને નબર કરી, અર્દશીરે પુછાવ્યા પ્રમાણે તે એલચીએ તેને સલાહ કરીધા કે

“મારો પાદશાહ જાણવા માગે છે, કે મારા સીતારાની આલ તપાસી જણાવ કે, હું લગાડ કરવાથી કયારે આસાએસ મેલવશ, અને આખા ધરાન મુલકનો હું કયારે માલિક થવશ જે તેમ બનવું મારા નસીબમાં ન હોય, તો હું નાહક જનો માલની બરબાદી કરે નહીં.”^૨

પાદશાહ અર્દશીરની પાદશાહી માટે ‘કયેદે’ વર્તેલું બવિશ

આ ધરાની એલચીનો સલાહ સાબળી કયેદ પોતાના નજીમના દફતરો ધણી બારીકાથી તપાસી જોઈ બોલ્યો:

૧. કારનામે અર્દશીર આખેકાનમાં આ ‘કયેદે હિન્દીને,’ કનોજના રાજા ‘કયેદ’ તરીકે જણાવેલો છે

૨ કારનામામાં જણાવ્યા પ્રમાણે, અર્દશીરનો એલચી કયેદે હિન્દીને કાંઈકી સલાહ કરે, તે આગમજ કયેદે હિન્દી બોલ્યો કે. “તું પારસીઓના શાહે આ કામને માટે મોકલેલો છે, કે ધરાન શેહરની એક સલતનત તેને પાહોચશે કે નહીં ? હવે તું પાછો ફર, અને પાછો જા, અને મારા સખુનથી આ જવાબ તું તેને કેહજે, કે. “જો સલતનતની પાદશાહી બે તોખમથી બની શકે એમ છે, એક તારા અને એક ગુશબહના મેહરકના ખાનદાનથી. ખીલ કાંઈકી રીતે એ પાદશાહી આરાસ્તે કરી શકાય એમ નથી.”

(કાં. બા. બા.)

કાસકથી જાણી હકિકત 'ને હાલ,
પડ્યો તે નજીમી બેવાને ફાલ.
તપાસી લિધી ચાલ ચર્ખે જુલહ,
લિધો બેઠ અંગમ રબે-ગમહ
રમલ બેઠ 'કચેદે' હીધો જવાબ:
“ખુલ્લો થયો છે બવિશનો નકાબ
સાંભલ ઓ કાસક મારા સુખન,
અજબ છે સિતારે શાહની ચલન

પડી જે જુદી બે આલાહ^૧ છે,
મલે સાથ તો સહુ આખાહ છે
ઐલાહ મેહરક લહુ બે મજે,
તૂખમ અર્ધશીરનુ મૂબારક ફજે.
મિટે અર્ધશીરની બલા—હલહરી,
મલે કુલ ઉમેદ હીલમા હરી.
મલે બન્ને તોખમ તો આરામ છે,
નહી તો સદા રહુસંગરામ છે.”

હિન્દી નજીમીએ, અર્ધશીર બાબેકાનના બવિશની આગાહી તેના સિતારાની અલન બારીકાથી તપાસી જણાવ્યું, કે તુશ્કળના મેહરકની ઐલાહ સાથે અર્ધશીરના ખાનદાનનું લોકી એક થાય, તોજ પાદશાહ અર્ધશીર ધરાનના તખત ઉપર આરામથી અમલ ચલાવી શકે, અને ખુનખાર લગાઇઓ ચોમેર થતી અટકે. એ લગાઇઓ બધ પડે, તોજ શાહી જળલ અને ચિંતાનો ઘટાડો થાય. એમ બે બનશે, તોજ ધરાનના મુલક ઉપર પાદશાહ અર્ધશીરનો વગ વસીયો વધતો પામશે, અને તમામ ધરાનનો મુલક તેના બનશે, અને પોતાના દીવડી તમામ અરમાન તે હાથન કરી શકશે.

ધરાંની એલચીનુ આ ખબર લેઈ અર્ધશીર પાસ જવું.

આ બવિશની આગાહીના સમાચાર લઈ અર્ધશીરનો એલચી પવન વેગે પોતાના પાદશાહ પાસ નિકલી ગયો, અને જે કાંઈ કચેદ-હિન્દીએ તેને કહ્યું હતું, તે તેણે અર્ધશીર આગલ જાહેર કીધું. આ હિન્દી આગાહીના સમાચાર સાંભળી અર્ધશીર જેટલો નાસિપાસ થયો, તેટલોજ તે ગુસ્સે પડ્યો. તે ધણોજ કોંધમાં આવી બોલ્યો કે—

“એવો ખુરો દિવસ ના આવવો, કે દોજખી રવાનના મેહરકની ખુનિયાઈથી જનમેલો કોઈ શખ્સ, ઈરાન શેહર ઉપર પાદશાહી કરે, કારણ કે મેહરક બે કે ઉચી તોખમનો હતો, પણ તે મારો દુશ્મન હતો. તેના જે ફરજ દો, તે મારા અને મારા ફરજ દોના દુશ્મન છે. અગર બે તેઓ સતાએ પોહાચે, અને તેઓ બે પોતાના બાપનો કીનો લેવા આહે, તો મારા ફરજ દોને તે દુખ દેનાર થઈ પડે.” ૨

રમલની હકિકત જાણી તમામ, પૂકારી બોલ્યો તે મનથી. ફૂખી થયો. હીલમા શાહ નેકનામ. “બને મારી ઐલાહ શુ દુશ્મનથી !

૧. આ ‘બે ઐલાહ’ તે મેહરક તુશ્કળ અને અર્ધશીરને માટે નજીમી ઇજારો કરે છે. એ મેહરક તુશ્કળ તેજ હતો, કે જ્યારે અર્ધશીર હકતવાદની સાથે પાહાડી લગાઇમાં રોકાયો હતો, ત્યારે તેની ચેરહાજરીનો લાભ લઈ, અર્ધશીરના રાજ-ધાની શેહર ઉપર તેણે અહડાઈ કરી, તેના ખબરનો વિગેરે જુદી લઈ ગયો હતો, અને પાછલથી અર્ધશીર તેના ઉપર પોતાનું વેર લીધું હતું એ વિશે આ દારતાનમાં ખુલાસાવાર હકિકત આગલા સહાઓ ઉપર આવી ગઈ છે. કરતા.

૨. કા. બ. બા.

મહેરકથી મારી તૂખમ જો અને,
બેહતર કે ધરાન કુશમન હજો
અગર તેની ઝોલાઈ મૂજ સગ મજો,
તો કીનાથી ધરાન અતે બજો
છે કુખતરે મેહરક જીવતી રહી,
ખુદાને ખખર કાહ નાહસી ગધ
અગર રૂમ, ચીન જમ વસી તે હશે,
આ હિન્દમા જમ હસી તે હશે
પકડાવી ખાલી કરૂ તેને ખાક,
ન રહે તેની હસ્તી જગમે જરાક.”

અર્દશીરે મેહરકની દીકરીને પકડી
લાવવાનો હુકમ કરવો.
હુકમ તૂર્ત કીધો ખુલાવી સવાર
“પકડીને લાવો તે ખદકાર નાર
અગર ‘મેહરમમા’ મલે તે નહી,
હોડી પૂગો હિન્દમા તમ જઈ
ચીનમા ‘ને રૂમમા કહાડો ખખર,
પકડીને હાજર કરો ખદગોહર.
અફસોસ ઓ સરજત જરા રહમ ધર,
જીલમ તારો જખરો જરા કમ કર.”

મેહરકની દીકરીને શોધી કાઢવા, અને તેણીને પકડી લાવવા માટે અર્દશીરે નવેસરથી પાછા ચોતરફ પોતાના બાહોશ બસુસોને દોડાવ્યા કેટલાકો ચીનના મુલક તરફ, અને કેટલાકો રૂમ તરફ ગયા, અને કેટલાકો હિન્દુસ્થાનમા તે છોકરીની શોધમા ગયા, કેમકે અર્દશીરના હાથમા પકડાવાની ધાસ્તીને લીધે, તે છોકરી કોઇ દેશમા છુપે નામે જમ વસી હશે. પણ તે સધલી શોધખોલ ફાકટ ગઇ, અને અર્દશીરના બસુસોને તે છોકરીના કાંઇથી પત્તો મળ્યો નહી.

જ્યારે આ નવી ધડપકડ અને નવી કીનાખાજીની ખખર ચોતરફ ફેલાઇ ગઇ, અને અદના અને આલાને કાને તે વાત જમ પડી, ત્યારે મેહરકની છોકરીના પકડાઇ જવાની તેઓ દરેક વધી રાખી, આ શોધખોલનું પરિણામ બળુવા તેઓ ઇન્તેગર બની રેલા હતા. અર્દશીરની આ નવી કીનાખાજીની ખખર જ્યારે મેહરકની દીકરીને કાને ગઇ, ત્યારે તે હયઅતની મારી બેલાન થઇ ગઇ.

અર્દશીરના હાથમાંથી અચવા
મેહરકની દીકરીની
નાહસ ભાગ

મેહરકની દીકરીએ જાણી ખખર,
પડી તેને અચચચ જખરી ફકર.
વતન ધર છોડી નિકલી ખહાર,
વસી ગામડે જમ મહેતર દવાર.

છુપાઇ વસી તે રહી ગામમા,
રહેતી તે મશગુલ ધર કામમાં.
ઇફાજતથી મહેતર કરતો પિયાર,
ઉધરીને મોટી ત્યા થઈ નાર.
સરવ સમ સિધ્ધી સુઠર થઇ,
જોડી ન ખીજ તેની જણઇ

અર્દશીરના કોપની ખખર સાબતી તેના કીનાથી અચવા, મેહરકની એક નાહતી છોકરી, પોતાને જીવ બચાવવા એક ગામડાના જુરજીગર મરદને ત્યા જઈ છુપાઇ તે જુનેર્ જુરજીગરે તે છોકરીની કાપનાત અને તેણીનું નિરદોષપણ જોઇ તેણીને પોતાને ત્યા રાખીને ઉધારી

આ જુરજીગરને ત્યા મેહરકની દીકરી કેટલાક વરસ સુધી રેહી, અને જ્યારે તે છોકરી સ્ત્રી-વેશમા આવી, ત્યારે પોતાના શરીરના ઉધર ભાવમા, અને ખુબસુરતીમાં, તેમજ ચાલાકી અને જોરમા તે એવી તો ખીલી રહી, કે તે જમાનાની સધલી ચોરતો કરતા, વધારે સોહામણી અને વધારે ઉચા કઠાવર કદની તે બની રેહી.

અર્ધશીરના બેટા શાહપુરનો મેહરકની
દીકરી સાથે મેલાપ થવો.

હવે હાલે-સરજત સાંભલ સુખન,
સિતારાની કેવી છે સાજીત ચલન
મૂઠત કંઈક થોડી વહિ ગઈ પસાર,
નિકલીયો શેહનશાહ કરવા શિકાર
હતો સાથ શાહપુર સમશીરજન,
ખુશી સહુ થતા બેઠ તેનું વહન
મલી સગ સવારો કિધી ધુમધામ,
શિકારોથી વનને કિધુ સૂમસામ

૧૧,૧૦૦

પડયા સહુ જીઠા કરતા શિકાર,
તરસથી પ્યાસા થયા બેકરાર.
પડયો એક બગીચો દુરથી નજર,
બગીચાની અંદર દિહુ એક ઘર.
પૂગ્યો ત્યાં શાહપુર સવારોની સમ,
દિઠો તે બગીચે નવો કાંઈ રંગ.
ઉભો ખ્યાલ કરતો તે સર્ફરાજ,
પડયો તેને કાને મધુર એક અવાજ.
બગીચાની અંદર કરતાં નજર,
દિહી એક સરવ સમ રસકે-કં મર

રસી લઈ કૂવેથી ભરતી'તી નીર,
અજબ થાઈ બેતો ઉભો શુરવીર

એક ઉજ્જડ વનમાં આવ્યા લીલોતરીથી ભરેલા બામમાં એક ખુબસુરત બાંનું
કુવામાંથી પાણી કાઢતી બેઠ, શાહજાદો શાહપુર ધણેજ વિચારમાં પડ્યો. આ
ખુબસુરત નાજનીન કાંઈજ નહીં પણ મેહરકની દીકરી હતી. તે કુવામાંથી પાણી કાઢી
પોતાના મુરખી મુરજીગરના ચોપગાં જનવરોને પાણી પાતી હતી તે કનીજકે જ્યારે
શાહપુર અને તેના સવારોને જોયા, ત્યારે પાણી ભરવાનું પડ્યું મુકી, તે શાહજાદા
શાહપુરને નમીને આવકાર દેતી ઉભી

નજર નારની શાહપુર ઉપર પડી,
હવા તેના હક માટે કરતી ખડી
નમનથી હસીને બોલી જમાન
“સદા રેહજો ખૂશહાલ, બો નોજવાન
નિમકદાર પાણી છે આ ગામમાં,
તરસિયાને આવે નહીં કામમાં
આ મારે કુવે છે આખ પુર,
ઠંડા છે દિલખુશ, પીવે મધુર

મૂખારક કંઈમ છે, મૂખારક આ નીર,^૧
મૂખારક બગીચો તૂને બો દલીર.
અગર હોય ખાએશ તો કરજે ફૂકમ,
કૂવેથી હૂ કંહાહુ નીર એકંઈમ
મિટાહુ તરસ તમ ઠંડ આખથી,
કંઈમ કાહડી ઉતરો રીકાખથી
તરસિયા વોડા દિસે આખ વંન,
દિસે છે સૂરજથી તથેહું બંદન

હૂ કાહહુ કૂવેથી મસકને ભરી,
આ બહી છે બિજમતમે તમ ખડી”

કનીજકે શાહજાદા શાહપુરને નમનતાઈ સાથે આવકાર દેખ જણાવ્યું કે. “આ
ગામડાંનાં દરેક કુવામાં ખારા પાણી હોવાથી તે પીવાના કામમાં આવતાં નથી ફક્ત
મારાજ બગીચા માટેલા કુવાના પાણી પીવા લાયક મીઠાં અને ઠંડાં છે, માટે જો કુકમ
કરે, તો કુવામાંથી પાણી કાઢી આવુ.” આવી એક સુંદર ચેહરાવાલી, નમાની, અને
મધુર અવાજવાલી બાંનું નમનતાઈ અને લાયકી જોઈ, શાહજાદા શાહપુરે તેની ઉઠાર
માગણી માટે ઉપકાર માન્યો, પણ તેના સવારો ત્યાં હાજર હોવા છતાં, એક બાંનું

કુવામાથી પાણી ખેચી કાઢે, અને તેના સવારો ઉભા ઉભા જોયા કરે, એ ધણજ અવિવેક જેવું તેને જણાયથી, શાહજાદા શાહપુરે તેણીને કહ્યું

કહ્યું શાહપુરે એમ: “ઓ ગુલબહન, કા તકલિફ ઉઠાવે તું નાજીક તને નફર છે મહારા, કરશે એ કામ, પલકમા કૂવો ખાલી કરશે તમામ”

* * *

શાહજાદા શાહપુરનું પોતાના સવારોને કમજોર જોઈ તેઓ ઉપર

ગુસ્સે થવું.

સુખન આ સુણીને નમી સુઠરી, ઉભી દુર જઈ 'ને અદખથી ખડી હુકમ શાહપુરે કિધો જીદતર: “છે કોણ હાજર, જીલાવો નફર તરત કોઈ નોકરને હાજર કરો, રસી લઈ કુવેથી પાણી લરો.” નફર જલ્દ આવીને હાજર થયો, કુવેથી પાણી તે લરવા ગયો. રસીથી મસક ખુબ તરેહ સીકડી, ઉતારી કુવામા રસીને ધરી. મસક પાણીથી પુર લરાઈ ગઈ, નફરથી ખેચી શકાઈ નહી. રસી ખુબ ખેચી જોહમત કરી, મગર તે કુવેથી ન નિકલી જરી જોઈ હાલ શાહપુરે કીધો પૂકાર: “અરે બાયલા! નામરહ! તું જ વાર મરહ તુજ સમપર ફિટકાર છે, છથી તો ખેતર જો આ નાર છે.”

તરત જઈ શાહપુરે છિનવી રસી, લિધી હાથમા ખુબ કમર કસી. લરેલી મસક ખડું લારી હતી, કરી જોર ખેચી રહ્યો નરપતી કરી જોર કાહડી મસકને ખહાર, પિધા પાણી સરવે જને ઠડગાર જોઈ નારનું જોર કીધો વિચાર “આ ગુલબહન છે અજબ જોરદાર ગજબ જોર એતું! અજબ નાર છે! લાખોમે એ નાર સગાર છે સજબજ રસીલી, વિવેકે લરી, સખુનમા લરી છે મધુર મીસરી બેશક મને છે ખસ એ ગુમાન, છે નાર એ કોઈ જાતે કિયાંન” કનીજક બોલી કરી ખુબ નમન “જીવો શાહ શાહપુર ખજતેજીલદ જીવો તું સપુત શાપૂરે અર્ધશીર, કૂવાના કિધા મૂજ પાવન નીર”

શાહજાદા શાહપુરે ખુરજીગરની

કનીજકને સવાલ કરવો.

અજબ થઈ શાહપુરે કીધો સવાલ “અએ માહેરહ તું કરે છે કમાલ? તૂને જોઈ ખુશીથી ચકચુર છું, મગર કેમ જાણ્યું હું શાહપુર છું?”

તે ખુબસુરત કનીજક શાહજાદા શાહપુરનું જોર અને હિમત જોઈ અજબ થઈ. પોતે પાણીથી બરેલી જે ભારી મસક કુવામાથી ખેચી કાઢતી હતી, તે જ્યારે શાહપુરને તદખીર અને જોરથી ખેચી કાઢતાં તેણીએ જોયો, ત્યારે તે ધણીજ ખુશી થઈ, અને શાહપુર આમલ નમન કરી વિવેકથી તેની તારીફ કરવા લાગી જ્યારે શાહજાદા શાહપુરે એકાત ગામડાના એકાતવાસમા વસ્તી એક બાલુને આ આવી રીતે પોતાનું નામ બોલતા સાબલી, ત્યારે તેની અભયખીનો પાર રહ્યો નહી. તેજ વખતે શાહજાદા શાહપુરે તેણીને લવાલ કીધો, કે “હું શાહજાદો શાહપુર છું, એમ તુએ કેમ જાણ્યું?”

પાદશાહ હોરમજ

ચહડાવી નયનો જાગની કમાન,
પૂકારી બોલ્યો હોરમજ જવાન
“આ વન છે મહાર, મહારો અમલ,
તમે તો દીસો છો બડા કમઅકલ
ધુસી આવી એકદમ પરાયે મૂકામ,
પૂછો છો બની બેઅદબ માર નામ ?
આ યોગાન માર એ મૂળ કાળ છે,
આ વનમા મહાર સ્વરાજ છે
ધુસી પર ધર એમ દમ કેમ કરો,
જીવો હુ ધણી છુ સામે ખડો.
કરી જગ લડવુ છે માર કામ,
તમે કેમ આવ્યા છો મારે ગામ ? ”

(જીવો પાટ ૩૦૭)

બુરજીગરની કનીજકે શાહજાદા | સખાવતમા છે દરિયા-એ-નીલ,
શાહપુરને જવાબ દીધો. | બળમા 'ને કળમા છે એક પીલ ¹
“હું સાબલતી આવી છું એવા સુખન, | સરવ સમ સિંધો રૂઝનતન છે,
કે શાહપુર શાહ છે બહુ જોરમ ન | બેશક બિજો જાણે બેહુમન છે.”

શાહજાદા શાહપુરે કનીજકને સવાલ કરવો.

આ કનીજકને આવા વિવેકથી પોતાના નિયાગાનો રૂઝનતન અસ્ક-દીવાર અને
બેહુમનના નામો બોલતી સાબલી, શાહજાદા શાહપુરે હસીને તેણીને સવાલ કીધો
હસી શાપુરે એમ કીધો સવાલ | મને કેહ તારી તોખમ નિશાંણુ,
“મને રાસ્ત કેહ તુ ઓ નેકફાલ | પિઠર કોણુ તહારો રોશન રવાંન ?”

બુરજીગરની કનીજકે શાહપુરને જવાબ દીધો.

જ્યારે શાહપુરે કનીજકને તેના માત-પીતા અને ખાનદાનનું નામ નિશાંણુ મુજબ,
ત્યારે તે મનમાં ધણીજ ડર ખાવા લાગી, કેમકે તે જાણતી હતી, કે તે મેહેરક નુશ્તજાદની
દીકરી છે, અને પાદશાહ અર્દશીર તેના ખાનદાન અને ઝાલાદનો 'હઝઝતો ફુશમન
છે, અને તેની ફુશનાઈમાંથી બચવાને ખાતર, તે પોતાનો છવ બચાવવા માટે બચ-
પણથીજ આ ગામડાના બુરજીગરને ત્યાં નાહસી આવી છુપાઈ હતી રખે પોતાનું ખર
નામ અને મા-આપની આશય આપ્યાથી તે નવી બલામા પાછી ફરે, એવું વિચારી
તેણીએ શાહજાદાને ઉડાવનારો જવાબ દીધો.

“સાબલ ઓ શાહ બખ્તેશુલદ, | હું બેટી છું તેની સરજત શરણુ,
આ ગામ છે માફ અસલ વતન | વસી આ વતનમા રહું બુરસદ ?
પિઠર મારો ધધે છે બુરજીગર, | ધફાજતમે તેની સદા હું રહું,
વસુ તેની સાથે શામો-સહર. | કુઝો સગ સુખો તેના સહું.”

શાહજાદા શાહપુર બુરજીગરની કનીજકના ખુલાસાથી

સતોશ પામ્યો નહી.

કહ્યું શાહપુરે “નાર ઓ બખ્તવર, | ખરી વાતનો બોલતી નહિ ભરમ,
હિસે છે મને તુ હાનેશવર | શુ સમજે છે તેમા તુ કમ શરમ ?
કરે શાહ પાસે ગલત વાત તુ, | વિવેક 'ને અદા તારી ખ્યારી હિસે,
કરે કાચ નાહક હેમાકાત તુ ? | સિકલ બુરજીગરની ન તારી હિસે.”

૧૧,૨૦૦

બુરજીગરની કનીજકે શાહજાદા શાહપુરે આગલ ખુલાસો કરવો

તે ખુબસુરત કનીજકે શાહપુરને આવી રીતે શકમદ બનેલો જોઇ, તેની ચાલાકી
અને અકલમદી માટે પોતાના દીલમાં તે વખાણુ કરવા લાગી. પોતાના ખાનદાન અને
માત-પીતાની નિશાંણુ પોતાના વિવેક અને અદાથી પકડાઈ ગયેલી જોઇ, તે પોતાના
મનમાં ધણીજ મુઝાવા લાગી, અને ફિકરમદ બની પોતાની ખરી હાલત જાહેર કરવા
આગમજ તે બોલી

“અએ શાહ શાહપુર, ઓ જીલજલાલ,
સાંભલ બોલુ, જરા કર ખિયાલ
અગર હે વચન જો મને શેહરિયાર,
કરે જાન બક્ષીનો જો તૂ કરાર
તો હાલ મારો હૂ જાહેર કરે,
જીવવાને ખાતર કળથી ડરે,
અમર જો વચનથી કહી તૂ કરે,
તો સર મારૂ તૂજના કંઠમ પર પડે”

* * *
કહ્યું શાહપુરે બહુ કયા કીલ ધરી
“ઓ ખાળા, ન કર આંખ આંસુ ભરી
જીગર પાક જેલુ વફાદાર છે,
કહે શુ યુલિસ્તાનમા ખાર છે ?
ઘડી ભર જમિન ‘ને જમાનો ફરે,
ઘડી ભર ખુરશીદ ચલન વિસરે
મગર જો વચનથી શાહપુર ફરે,
તો કોઈ ચઝલ મૂજ પર પડે”
સુણી આ વચન બોલી “ઓ કાદખાહ,
હવે હું મને તૂ તહારી પનાહ

સુણુ વાત કહું મારી ઓ નેકજાહ,
હૂ કુખતર છુ મહેરક-એ-નૂશજાહ
હતા સાત હમ લાઇ બેહનો સુખી,
હતૂ એક જનખી જરા નહિ કુખી
એકાએક હમપર પડી એવી ધાડ,
ફીચો શાહ અર્ધશીર શેહરિયાર
ચલાવી હમારા કુંડ બની કંતલ,
નહાના ‘ને મોટા, સુદર કમળ
કાપી કિધા સર તનથી કલમ,
ધરી કીલમા નહિ જરાખી રહમ
હૂ નાહની નહાસી આવી અહી,
હૂ આ ગામડામા સતઇ રહી
આ જીરજીગર મૂજ પીઠર થઇ રહ્યો,
વખત એમ કરતા બહુ વહિ ગયો,
ધરી અર્ધશીરની દિલે ધાસતી,
કળથી ડરી હું થઇ નહાસતી
આ હાલ મારો છે ઓ કલીર,
બની હું આ ગામની આબગીર ૧”

શાહજાહ શાહપુરે કનીજક આગલ પોતાનો પ્યાર જાહેર કીધો

આવાં એકાત ગામડામા શાહજાહ શાહપુરે જે નાજનીનને સાદા-સતરા પોશાકમા
જોઇ, અને જેના વિચીત્ર પ્રકારના જોર અને કવિત તથા ખુબસુરતી જોઇ તે શરૂઆતથીજ
તેણી હિપર મોહી પડેલા હતો, તે નાજનીન કોઇજ નહી, પણ તેના બાપ પાદશાહ
અર્ધશીરના જીલમથી નહાસી આવી તે ગામડામા કુપાઇ ગેઠેલી, કીયાની ઓલાદના
નુરાનજની દીકરી હતી, એમ જાણતાજ તેના કીલમા પ્યારનો ઉભરો જોશબધ પ્રગટી
નિકલ્યો શાહજાહ શાહપુરે તે નાજનીનને દિલાસાના અનેક સુખન કેહી સંભાળ્યા,
અને તુરતજ પેલા જીરજીગરને બોલાવી પોતાના નામની ઓલખ આપી જણાવ્યું

જીલાવી કહ્યું શાહપુરે ખાંનને:
“સાંભલ સુખન તું દઇ ધ્યાનને
આ નારમા મારો જીવ જાન છે,
મને એને માટે ઘણું માન છે

હૂ આહૂ છુ એ સગ મારા નેકાહ,
આ આસ્માન રેહશે મારો ગવાહ”
કિધી શાહી શાહપુરે ખુબચેહર સગ,
કુલી ખુશીથી થયો ઉછરગ.

શાહજાહ શાહપુરના બેટા હોરમજદનો નુશાહના

મેહરકની દીકરીને ચેટે જનમ થયો.

બનવાના જે બનાવો તે બન્યા વગર રહતા નથી કનોજના કચેદે હિન્દીએ નજુમ
જોઈ અર્ધશીર ખાખાનની સાહી માટે તેણે બવિશ કહ્યું હતું, તે અતે ખર પડવાની

૧ આબગીર માને પાણી ભરનારી પનિકારણ.

શરૂઆત થઈ ચુકી હતી અર્દશીર બાબકાનના દુશ્મન નુશ્તખાના દીકરા મેહરકની ઔલાદના તમામ ખેસાવદ ઉપરાંત તેના સાત ફરજાંદોના કતલ ચલાવ્યા હતા, મેહરકની એક નાહની દીકરી જે બચી જવા પામી હતી, તેની સાથે અતે શાહજાદા શાહપુરનો જમલમા અયાનક મેલાપ થયો, અને તે શાહજાદો પોતાના બાપ પાદશાહ અર્દશીરની ભણુ વગર, તે ખુબસુરત બાલુ સાથે લગ્નના માંડથી બેઠાયો.

જમાનાની કાહણી, ગગનનો ભરમ, સિવા પાક ચઝઢા ન જાણે મરહમ વખત જ્યારે નવ માસનો થઈ ગયો, પિસર એક નુરમદ પચઢા થયો સિકલમા હતો તે અસ્ફન્દીયાર, સજ્જમા અર્દશીર શેહરિયાર શાહપુરે રાખ્યું હોરમજદ નામ, છુપછાપ મલતો જઈ શુલકામ થયા એ રિતે સાતસાલ એમ પસાર, પિસર જેમ ખિલીયો વસતી બહાર ઉધરીને લાડે મોટા થયો, વસી માત સાથે વનમા રહ્યો એતેફાક સરજત બની બહુ અધીર, એક રોજ શિકારે ગયો અર્દશીર પડી હોરમજદ પર વનમા નજર, તે રમતો હતો ત્યા બની બેફિકર ધરી હાથ અદર તીર 'ને કમાન, કરતો 'તો શિકાર વન દરમિયાન રસાલા સગ ત્યા પૂગો અર્દશીર, ઢિઢો દુરથી એકલો બેનજર વનમા તે વિરલો ફરતો હતો, જરા કોઈથીબી ન ડરતો હતો.

ઉભો સામે બેતો શાહ તાજવર, જવાને જરાબી ન કીધી નજર બેઈ વીર--બાળક શુલકામને, હસ્યો અર્દશીર બેઈ તે સમિને ધીમેથી પુછિયું અરે નવજવાન, કરી શુ રહ્યો વનને દરમિયાન 'આ વનમા તમારું શુ કાંમ છે? જખા ખોલી બોલો શુ નામ છે?' હોરમજદે પાદશાહ અર્દશીરને જવાબ દીધો.

ચહુડાવી નયનો 'લવાંની કમાન, પૂકારી બોલ્યો હોરમજ જવાન: "આ વન છે મહારૂ, મહારો અમલ, તમે તો દિસો છો બડા કમઅકલ છુસી આવી એકદમ પરાયે મૂકામ, પૂછો છો બની બેઅદબ મારૂ નામ? આ યોજાન મારૂ, એ મૂજ કાજ છે, આ વનમા મહારૂ સ્વરાજ છે. છુસી પર ઘર એમ હમ કેમ કરો, જીવો હુ ધણી છું સામે બડો કરી જગ લડવું છે મારૂ કાંમ, તમે કેમ આવ્યા છો મારે ગામ?"

અર્દશીરે જવાંન હોરમજદને જવાબ દીધો.

આવી બેધડક અને હિમતભરી રીતે આ એકાત બિયાબામિર્મી એક સુદર ખુબસુરત જવાન બાળકને પોતાની માથે આવી હિમતભરી રીતે વાતો કરતો બેઈ, પાદશાહ અર્દશીરને એક હાથ ઉપર જેમ રમુજ હાસલ થઈ, તેમ બીજા હાથ ઉપર તે બાળકની લડાયક હિમત અને બોલવાની ધાધલ ધરપચ બેઈ તેણે અજબ થઈ, પોતાના વજીરને કહ્યું કે

કહ્યું અર્દશીરે: "વજીર પાકજદ, બ જલદ એને સુજ પાસ લાવ, આ બાળની શુ હશે બુનિયાદ? મને એની ઉપર આવેલ લાવ."

વહર ખાળને જઈ તુરત લાવિયો,
લાવી શાહને તુરત આપિયો
ધરી હાથ શાહે કીધો સવાલ:
“અરે કોણુ છે તુ, કહે તારો હાલ ?”

શુ નામ તારું ? કહા છે મુકામ ?
પિઠર કોણુ તારો ? કહા તારું ગામ ?”

નિરખી શાહને રહ્યો તે જવાન,
ઉભો છાતી ઠાહડી મિસલ પેહલવાંન
ધરી હાથ હોરમજદે દીધો જવાન.
“પિસર છુ હું શાપુર, તે મારો ખાપ”

૧૧,૩૦૦

પેઠર મુજ પેઠરનો છે અર્દશીર,
ખપાવો તે મારો શાહ છે દલીર

હું ફરજ ન્દે મહેરક જુનિયાદ છુ,
વસી આએ ગામે આખાદ છુ”

અર્દશીરે પોતાના હીકરા શાહપુરને ખુલાવી ખુલાસો મેલવવો

શાહપુરના ચેહરા ઉપર ફેલાઈ રહેલો ગભરાટ પાદશાહ અર્દશીરે તુરતજ જોઈ
લીધો, પથ્થુસરજતમા લખેલા બનાવો વિશે જો લવિશ ‘કયેદે હિન્દીએ’ અર્દશીરની
સલતનતના આખમા જણાવ્યું હતું, તે અતે બનવા પામેલું જોઈ, તે સતોશ પામ્યો.
શાહપુરને ગભરાટમા પડેલો જોઈ પાદશાહ અર્દશીરે તેને ધીરજ આપી મલકાતે મોહોડે
પુછી વધુ ખુલાસો મેલવ્યો

શાહજોદા શાહપુરે પોતાના પેઠર
પાદશાહ અર્દશીર આગલ
કરેલો ખુલાસો.

કિધો ભેદ શાહપુરે ખુલ્લો તમામ
“એ ફરજ ન્દ છે મારું એ નેકનામ
એ ફરજ ન્દ છું” નામ હોરમજદ છે,
એ ઉમરે નાહનો, મગર મર્દ છે
મનાવી મે રાખ્યું અહુ મનને,
છૂપાવી મે રાખ્યું એ ફરજ દને
એ હિકરો છે મેહેરક ફજતરનો,
હું ખાવિદ છુ નેક દોલભરનો”
હકિકત કુવાપર બનેલી કહી,
કિધી વાત પુરી ન બાકી રહી

પાદશાહ અર્દશીર અને શાહજોદા
હોરમજદ.

ખુશહાલ થાયો મુશી અર્દશીર,
ગયા સહુ મેહલે લેઈ બેનજર
બગલમા લિધો હોરમજને ધરી,
વધાવી લિધો ઠાળ મોતી ભરી.
ખુશી થઈ ખાધ્યા આતશ કહેલ,
કિધા નવરોઝો--જશન--સહેલ.
ચોનેરી કોલાહ સરપર ધરી,
ઉમેદો હોરમજદ અદર ભરી.
બનાવી બઝમને કિધી ધામધુમ,
બની રાત ‘રોશન’ અધારી શુમ

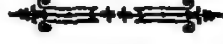
અનોશે રવાન થજો ! શેહનશાહ બાબકનો અર્દશીર.

અને અર્દશીરનો શાહપુર.

અને શાહપુરનો હોરમજદ.

શાહપુર ગુલ અફતાફ^૧

(મહાન પારસી પાદશાહની જીંદગીનો એક સફે)

શાહપુર સાસાની પાદશાહોમા થઇ ગયલા સધલા શેહનશાહોમા સર્વથી વધારે ફતેહમદ થઇ ગયેલો હતો એને ધરાંનની ગાદી ઉપર ૭૦) વરસ રાજ કીધું હતું. શાહપુરનો આપ હોરમજ (ખીજ) ફક્ત આઠ વરસ સુધી રાજ કરી મરણ પામ્યો હતો તે જ્યારે મરણ પામ્યો, ત્યારે તેનો એજ નામનો એક દીકરો જીવતો હતો, પણ તેના આચાર વિચારો રૂઝીઓની સહ રીતી અને રસમો તરફ ઢળેલા હોવાથી, પારસી અનુભુમને તેને ધરાંનનું તખ્ત આપવા ના પાડી હતી. એ વખતે તેની માતા હમેલદાર હતી, (૫૦ સ. ૩૦૯) તેણીની તાજપોશી ઠી કાંપા કરવામા આવી, એવી મતલબથી, કે અગર જો તેણીને ત્યા દીકરો અવતરે, તો તેને ધરાંનની ગાદી મળે. સારે નસીએ તેમજ બન્યું હતું હમેલનો વખત પુરો થતાજ, એક ભાગ્યશાલી દીકરો જનમ્યો હતો, જેનું નામ શાહપુર રાખ્યું હતું એ શાહપુરે ધરાંન ઉપર ૭૦) વરસ રાજ કીધું હતું.

શાહપુરના આપ હોરમજનું મરણ,
અને શાહપુરનો જનમ થવો.

હવે લાવ સાકી ભરી જામને,
શર હું કરું કંઈ નવાં કામને.
કલમ લઈ હકિકત લખુ સાફ-સાફ,
ખયા હું કરું શાહપુર ગુલઅફતાફ.
એક રોજ હોરમજનું પાંચેા શુજર,
હતો નહિ વારેસર અને તાજવર.
પડ્યું તખ્ત ખાલી ધરાંનનું,
થયું ખખ્ખર ખઠતર શયેસ્તાંનનું
તજી ગેતીને તે ગયો નામેવર,
જખમી થયાં ફલ રક્યત જગર.

ખખર એક એવી વજીરને મળી,
શયેસ્તાંનમે એક છે ગુલકંઝી
રૂખ તેણે રોશન મિસલે માહ,
હમેલદાર મેહલમે છે નેકખાહ
ગયો મેહલ અદર વજીર નેકનામ,
કિધી તેણે તહેકીક વિના કાંઈ ખામ.
હતી મેહલમા તે પરીચેહર નાર,
ખનીતી હોરમજથી ભારદાર.
જેંધ નારને તે થયો શાહમાન,
એસાડી તેણીને તખ્તે કિયાન.
જરીન તાજ તેના મુકી સર ઉપર,
વધાવી લિધી સહુ જને નામેવર.

* * *

૧. આ સંગીત કિરતન પેહલ વેહલુ મુબખમા ૨૧ મી માર્ચ ૧૯૨૩ અને જમશેદી નૌરોજને દીતે સાજના યે. ૭૦ ખસ્તીદ્યુદના હાલમા મુબખની જશન કમીદી માટે કરતાએ રજુ કીધું હતું.

૨. હોરમજનો એજ નામનો એક દીકરો વારેસ તરીકે હકખાત હતો, મમર તેની રીતભાત અને સહરસમ રૂઝીઓ તરફ વધારે ઢળેલી હોવાને લીધે, હોરમજના મરણ પછી ધરાંનની અનુભુમને તેને તખ્ત આપવા સામે મજબુત વાધો લીધા હતા.

૩. હમેલદાર.

મુહત રોજ ચાલીસની થઇ પસાર,
પડયો એક પયઠા પિસર નામદાર
હતો શાહ હોરમજહનો તે પિસર,
હિસતો અકળમદ દાનેશવર
પેદરના મરણુ ખાદ લીધો જનમ,
હતા માસ બેમા દિવસ વીસ કમ
વજરે રાખ્યુ શાહપુર નામ,
કિધા તેણે દુનિયામે મશહુર કામ

શાહપુરનુ પાચ વરશની

ઉમરે પુગવુ.

વહીને થયા એમ પુરાં પાંચ સાલ
ઉધરીને મોટો થાયો તે બાળ
કદમા કંઠાવર, રૂખ ગાલ લાલ,
ચમકતી પેશાની દીપતુ કપાલ
હતો શાહ હોરમજહનો તે પિસર,
હિસતો અકળમદ દાનેશવર
એક રોજ હતો વખત સમીસાજનો,
ખિદમતમે હાજર હતા સહુ જનો
પડયા તેને કાને શોરો-પુકાર,
અરવન્દ^૧ નહીપર થતા બીશિયાર
વજરે ગમ બેઠ કીધો સવાલ
“પુકારો એ શાના, શુ છે ધમાલ”

વસી ઇસ્તખર^૨મા કિધુ પાચતખત,

સુખી કાધી રધયત કરી બહોઅસ્ત

શાહપુરનુ દસ વરશની ઉમરે પુગવુ, અને અરબ સરદારે તેના દેશ પર
ધાડ પાડી, શાહપુરની કુધ નુચેકુને ઉઠાવી જવુ

શાહપુર દસ વરશની કામળ ઉમરે જ્યારે પુગ્યો, ત્યારે તે ઇસ્તખર શેહરમા રહીને
નડાયક હુજરોની કેળવણી ઉપરાંત રાજ કારોબાર ચલાવવાની કુનેહ શીખવામા રોક્યો
હતો એ વખતે એક ધણેજ બાણુવાબેગ બનાવ ‘તેસીપુત’ (મહાપત) શેહરમા
અન્યો હતો.

‘અએનાની’ ટોલાનો ‘તાયર’ નામનો એક અરબ જાતનો રાજા હતો, તેણે રમી,
પારસી, બેહેરીન, કાદુસી અને કુર્દ લોકોનુ એક ગજાર લશ્કર એકઠું કરી, તેસીપુત
ઉપર ચઢાઇ કીધી, આ અરબે કરેલી અચાનુચ ચઢાઇની સામે થવાને અશ્વબતાં
કેઇ તકયાર નહી હતુ, એટલે તે અરબ રાજાની ફાજ, તે મુલકને વેરાંન કીધો તાયરથી
જ્યારે ઈરાનીઓ હાલ ખાઇ નાહસી ગયા, ત્યારે રાજ મહેલમા વસવાટ કરતી બાનુઓમા,
શાહપુરની નુશેહ નામની એક ધણીજ ખુબસુરત કુધ હતી, તેને તાયર જબરીથી

વજરે કહ્યુ “ અએ શાહ શેહરિયાર,
નહી પુલપર લોકનો છે પુકાર
રોજગાર કરી લોક પાછા ફરે,
સમીસાજના લીડ જબરી પડે”

* * *
સુણી આ સુખન એમ શાહપુર કહે:
“એ અરબણુ શા કાજ રધયત સહે
અગરબે નહીપર બે પુલ થાય,
એકપરથી આવે બીજેથી જાય
જરાબી ન અરબણુ પડે કોઇને,
સગવડથી ચાલે સહુ બેઠને
ટળે કુખ રધયત મિટે કુલ રજ,
ખરચો એ ખાતર ખજાનાનો ગજ”
વજર આ સુખનથી થયો ખુશ અતી,
કહ્યુ. “તારી કાયમ રહો સમ્પતી”
ખરચી હજારો શાહી ફિરમ,
કિધો પુલ તૈયાર કરવા હુકમ
શાહપુરનુ આઠ વરશની ઉમરે
પુગવુ.

વરશ આઠની થઇ જ્યારે ઉમર,
શીખ્યો લડાઇના ઉત્તમ હુન્નર
હલીલો તે કરતો અકળમદ સાથ,
થતા તેથી દાનેશ હરહમ મહાત

૧ અરવન્દ નહી. હાજના જમાનામા ‘હાખ્રીસ’ નદીને નામે જણાયલી નદીનુ નામ.

કેદ કરી, તે પોતાને વતન ઉઠાવી ગયો.^૧ તે અરખ સરદારે નુશેહ બાનુને બળ જબરીથી લઈ જઈ પોતાના જ્ઞાનખાનામાં રાખી, અને ત્યાં તેણીને લાચીરીથી પોતાની સરજતને તાબે થવું પડ્યું.

હતો એક અએનાની^૨ આરખ શાહ, બળમાં પુરો બડો બદખાહ નામે તે તાયર શેરદીલ હતો, બળમાં પુરો મિસલ પીલ હતો હતો ઇસ્તખરમાં શાહપુર જયાર, જમાં તેણે લશ્કર કિયું ખીરિયાર લિધા રૂમી સિપાહ અને પારસી, વળી કુર્દ, બેહરીનો 'ને કાઠસી લઈ સહુ સિપાહો ગયો સેસિકુન, તારાજ કીધા મુલક બેનમુન કહી કોઇએ આવી ખખર ફીલહરન, જનાનામે છે એક સુદર બદન ૧૧,૪૦૦

અજબ નામ નુશેહ, અજબ બહાર છે, મહાયન તે પર બહાર છે

તે કુધ છે શાહ શાહપુરની, સિકલ છે સુદર મિસલ હુરની"^(૧)

* સુણી આ ખખર તે મયો મેહલમાં, * ઉઠાવી ગયો નુશેહને સેહલમાં, * રાખી જીલમથી શબેસ્તાનમાં, પડી જીવતી તે જનદાનમાં બની તેની ઓરત તે નેકદાલ, રહી સાથ તાયર તે એક સાલ જણી એક બેટી મિસલ મુસ્તરી, સિકલમાં જાણે 'નરસી' ખરી. ખુશી થાયો તાયર બેંધ દીકરી, એ માલેક મુજ શાહીની છે ખરી મુખારક રાખ્યું મલીકેહ નામ, થશે એથી આસાન મુશકીલ કામ.

એવી રીતે એક નિરાધાર શાહી બાનુને એક અરખ સરદાર બળ જબરીથી ઉઠાવી લઈ જઈ, તેણીને પોતાના જ્ઞાનખાનામાં જોર જીલમથી રાખી નુશેહની જીવતી જીલ્લી એક બદખાના માલેલા કેહના જેવી થઈ પડી અને લાચીરીથી તે બાનુને પોતાની કમનસીબ સરજતને આધીન થવું પડ્યું. આખેરશ તાયર સાથ નુશેહ શાહીના ગાંઠથી બધાઈ, તેની ઓરત તરીકે વસવા લાગી આ બનાવને એક વરશ વડી ગયું, અને નુશેહ બાનુએ એક ખુબસુરત દીકરીને જનમ આપ્યો આ દીકરીનું નામ તાયરે મલીકેહ રાખ્યું તે તેણીને ધણાજ વાહલથી ચાહી પોતાની ગાદીના વારસ તરીકે ગણવા લાગ્યો.

શાહપુરનું છવીસ વરશની ઉંમરે પુમવું, અને તાયરના

મુલક ઉપર ચહડાઈ કરવી

આ હિનપસ્તી બરેલો બનાવ બન્યાને લગભગ સોલ વરશ વડી ગયા એ સોલ વરશના અરસામાં તાયરની દીકરી-મલીકેહ-ઉધરીને એક ખુબસુરત બાનુ જેની મોટી થઈ, અને એ સોલ વરશની મુદતમાં શાહપુર પહોં ઉધરી એક પેહલવાન જેવા કદાચ બાધાનો જવાન થયો, અને તે ઇરાનની ગાદી ઉપર બેઠો. પોતાના શાહી કુટુંબમાં નુશેહના બાબમાં બનેલા બનાવથી તે અરખ સરદાર ઉપર ધણાજ ગુસ્સો થયો, અને પોતાની ધુધના વેરમાં તે ખુરી દીવાનતતા અરખ ઉપર ફીનો લેવા તેણે કમર બાંધી.

૧. આ બનાવ શાહપુરની બચગીના વખતમાં, જ્યારે ઇસ્તખરમાં તે કેળવણી લેતો હતો, ત્યારે બન્યો હતો.

૨. યમનની નજીક આવેલા મુલકમાં વસ્તો અરખ જતનો એક ટોળો, જે અએનાનીને નામે ઓળખાતો હતો.

થયો જ્યારે શાપુર શિખી પુર હુન્નર,
લડાઇને લાયક થયો વીર-નર
ઉમર થાઇ છવ્વીસ વરશની તમામ,
નિકલિયો તે કરવા દુનિયામે નામ
જમા ફીધુ લશ્કર મયદાનમા,
ગણાવુ સરસ જે બળવાનમા
ચુડી કાઢીયા ખાર બહાધુર હજાર,
કિધા તેઓને ઉટ ઉપર સવાર
નિકલિયા હરોલે રહેબર તમામ,
હતા જે હુન્નરમદ વિના કાઇ ખાંમ
રહેબર લિધા એક સો સાથમા,
નહિ કોઇ ભુલા પડે વાટમા

ખાદજ થયો શાહ શાહપુર સવાર,
કમરબધ ખાંધી થયો ઓસ્તવાર
લિધી રાહ તાયર મુલકની તરફ,
કિધી કુચ એકદમ, ન બોલે હરફ
કિધુ જગ તાયર સાથે લડી,
કતલ થઇ હજારો મુવા તરફડી
લડી જગી તાયર બનિયો અસીર,
કિલ્લામે નહાસી છુપાયો ફલીર
ધેરીને કિલ્લો કિધાં બધ ખાર,
મરે ભુખ ખ્યાસે બની ખારબાર
સિપાહ સગ તાયર થયો બઢીવાન,
ન ખીવાને પાણી, ન ખાવાને નાન

શાહપુરની ઉપર અરબ સરદાર તાયરની ફીકરી
મલીકિયુ મોહી પડુ

પાદશાહ શાહપુરે તાયર સાથે લડી તેને પેહલ્લીજ લડાઇમા જબરી
શીકસ્ત આપી અરબ સરદારે પોતાના લશ્કરની ગજબર ખુવારી થઈ ગયલી જોઈ,
તેણે જીતવાની આસા બીલકુલ મુઝી ફીધી અતે તે પોતાનો જીવ બચાવવા કિલ્લામા
જઈ ભરાયો, અને કિલ્લાના દરવાજા એવી તો સિફતથી બધ કીધા, કે કાઇથીબી તે
ઉંધડી શકે નહી આવો મામલો જોઇ, પાદશાહ શાહપુરે પોતાની લશ્કરની હુન્નરમદીનો
ફુરદેશીથી ઉપયોગ કીધા શાહપુરે પોતાના લશ્કરને વધુ વાર જગની અદર લડવાની
જેહમતમાથી બચાવી લેવાની હિકમત રચી, અને લશ્કરને ફુકમ કીધો, કે તાયરને
જીવતો પકડવા, અને કિલ્લા માહેલા લશ્કરને જેર કરવા માટે કિલ્લાની આસપાસ
એવો તો સખત ઘેરો ધાલવો, કે જેથી તેઓ ભુખે અને તરસે હેરાન થઇ, અતે
શરણ થાય એ રીતે કિલ્લાની આસપાસ શાહપુર પોતાના લશ્કર સાથ એક મહીના
સુધી ઘેરો ધાલી પડયો

તાયરના કિલ્લાની આસપાસ ઘેરો ધાલ્યા પછી, શાહપુર હરરોજ ખામદાદ પડતા ઘોડે
સવાર થઇ, કિલ્લાની આસપાસ પોતાના લશ્કરની હાલત અને હિલચાલ તપાસવા
નિકલતો હતો. એ તેની મામુલી સેહલગાહ દરમિયાન, એક રોજ એક જાણુવા ભેગ
બનવ બન્યો

એક રોજ શાહપુર લઇ તીર કમાન, | જોઇ રૂપ રૂબાઇ સુદર સિલ્લ,
નિકલિયો સેહલગાહે છોડી મકાન | જોઇ તેની સજ્જજ જોઇ ચલવલ.
ઉભીતી મલીકેહ કિલ્લા ઉપર, | જોઇ લખ મિસલે બહામશાંની લાલ,
પડી તેની શાહપુર ઉપર નજર | જોઇ કદ કદાવરે મુલ્કોને ખાલ

પડી મોહી શાહપુર પર ચલકલી,
મીતની બઢનમા અબન રહી જલ્લી (2)

મલીકિહએ શાહપુર ઉપર પોતાની વિસ્વાસુ દાસી પાસે ખાનગી પેગામ મોકલવો.

શાહપુરને જોતાજ મલીકિહ તેની ઉપર મોહી પડી, અને પોતાની પ્રીતીનો પેગામ શાહપુરને કોઈની રીતે જણાવવા, તેણીએ પોતાની એક વિસ્વાસુ સખીને પોતાના દીલની તમામ હકિકત જાહેર કરી કહ્યું

જીભાવી સખીને કહ્યો તે ભરમ
“હું ગમગઝી પર કરું તું રહમ
નથી ખાખો આરામ મને રાતો દીન,
ઢિઠો જયારથી મેં શાહપુર હસીન
હવે મુજ દરદનો કરું તું ઇલાજ,
તું થીજ બનશે જરૂર માફ કાજ
એ કીનામા થાયો છે બિલકુલ લીન,
નગર મુજ લહુનો છે એ ચકીન
એ માફ તન છે, એ મારો જાન,
એ મારે મનથી છે કંઈ જહાન.

અરે ઓ સખી માફ તું કાંમ કર,
લઈ જા તું પયગામ શાહપુર ઉપર
કહે કે તું આવ્યો છે લડવાને કાજ,
મગર તું મલી જા મને સફરાજ
તું મારો અગી છે, માફ જ લોહી,
છે મારી માફ તારીજ ફાઈ
કરશ તું જ કામોમે હું રહેબરી,
સગી તારી છું મુશેહની ફીકરી
અગર મારી મહોબત તું મજબૂર કરે,
તો તાયરનો કિલ્લો પળમે હરે.”

મલીકિહની સખીનું અધારી રાતે શાહપુર પાસે જઈ પેગામ પોહાડવો

આ પેગામ જટલો અગમ્યનો, તેટલોજ તે ખાનગી હતો. દેખાતી રીતે મલીકિહએ આ પેગામ શાહપુર ઉપર મોકલાવવામાં મોટો જોખમ પોતાને માથે ખેંચી લીધો હતો. પોતાની મોહાવતને ખાતર, મલીકિહ પોતાના આપ તાયરનો કિલ્લો તેના દુશ્મનને સરખું કરવાની જે કલુષાત પેગામ મારફતે મોકલાવી હતી, તે અગરજે જાહેર થાય, યા તેની સખી તે પેગામ લેઈ જતાં સપડાઈ જાય, તો તે બનેની કેવી હાલત થાય, તેનો મલીકિહએ સંભળી વિચાર કીધો હતો નહીં. તોપણ તે વિસ્વાસુ દાસી પોતાની આદેખજાનો પેગામ લેઈ જવા તૈયાર થઈ

થઈ રાત બરખા અધારી કીલ,
સખી દોડી ઘરથી મિસલ આપે નીલ
લરજતી ડરતી રખે કોઈ જોય,
જો પકડાય પળેમા જાહગીજ ખોય
ભરાતી છુપાતી જોતી ફરે,
નહીં તજી શાહપુર નજરે પડે
નિરાસી થઈ બહુ બની આવરી,
મગર ભાલ અતે શાહપુર જડી
કુવા હઈ હજારો કીધી સલામ,
આહલ કહ્યા કંઈ મલીકિહ કલાંમ

* * *
ખુશી થઈ શાહપુરે કીધો જવાબ.
“અમે નાર આદોશ કહે જઈ સિતાબ

સુણી છે હકિકત રાખી ધીરજ,
મજબૂર મને છે તહારી અરજ
કસમ લઈ કહું ખુરશીદ, માહબા,
કસમ છે મને તખ્તો-કોલાહ તણા.
કસમ છે જરાથોશતની કુશતીના,
કસમ છે મને મુજબી હસ્તીના.
જેખી તું આહશે તે આપશ કનામ,
સમજ જે છે માફ, તે તાફ તમામ.
નજરથી ન રાખશે જરાખી ફૂં ફૂર,
સદા મુજ જીગરમા રહેશે જરૂર.
કહીખી ન બોલશ છરા મુખન,
અગલ તારી છોડશ નહિ કોઈ ફન

કુવા કહી મહારી કહેજે સલામ,
કર મારૂ આસાન સુરકીલ કામ”

* * *

નમી ખુશ બની ગઈ સખી લઈ જવાળ,
દોડી તે કિલ્લાની અંદર સિતાળ
હકિકત મલીકેહને ખુશ થઈ કહી,
સુણી ગમઝદી તે ખુશી બહુ થઈ
૧૧,૫૦૦

તાયરની બેઠી મલીકેહએ પોતાના
બાપને બેહોશ કરી શાહપુરને
કિલ્લા શરણ કરવો.

પડી જ્યારે વહતે દિવસ આમદાદ,
મલીકેહ ખુશીથી બની દીલશાદ
રચી એવી હિકમત તહબીર કરી,
મલી સાકીને એમ કહે સુઠરી
“મહેપ્રીલ જ્યારે મલે આજ રાત,
બને જ્યારે સહુ કોઈ દીલખુશ થયાદ
રહે જ્યારે આલી દોરે શરાબ,
તાયરને પાળે તુ બેહિસાબ
પાળે તુ પચદરપે દારૂની જામ,
બને પીધ મહેપ્રીલ બેહોશ તમામ
હવા થાય અકળ, બઢન બેહોશ,
રહે નહિ સુધી, રહે નહિ દોશ”
કહ્યું સાકીએ “છુ બહો ગુલામ,
હુકમ તારો સરપર ધરૂ નેકનામ”
થયો અસ્ત ખુરશેદ, પડી જ્યારે રાત,
મલી સારી મહેપ્રીલ થવા દીલશાદ
ધરી હાથ તાયર જામે શરાબ,
કુવા આહી ફરમન બને લાજવાળ
લિધી જામ પર જામ છલછલ લરી,
કિધી દીલ સાકીએબી નહિ જરી

પચદરપે પાઈ તલખ જામ પુર,
ચહડી ઘેન મગજે, થયા મખમુર
થઈ જ્યારે બેહોશ મહેપ્રીલ તમામ,
રહી નહી સુધ કે રહી નહી ફામ
નહી બેર પગમા રહે કોઈ તટાર,
લથડતા લથડતા ગયા ઘરખાર
તાયરની હાલત બની ખારખાર,
પડયો થાઈ બેહોશ, દારૂ ખુમાર

* * *

બેઈ હાલ મલીકેહ ધરી દીલ હામ,
કિધુ બદ પુરૂ અધુરૂ કામ
ઉઠી દોડી એકદમ મહેલની બહાર,
કિધા બોલી ખુલ્લાં કિલ્લાના બાર
જમને તે શાહપુર સામે ખડી,
થયો ખુશ બેઈ અખતરે મુશ્તરી
દુરત એવો શાહપુરે કીધો હુકમ
“ધરૂજતથી રાખો તે ગુલદમ
હતી રાત કાળી સિદ્ધા અધકાર,
ઉઠી જતી શાહપુર થાયો સવાર
લઈ પેહલવાંને ને લશ્કર સાથ,
કિલ્લામે દાખલ થયો રાતોરાત
પડેલુ જે લશ્કર હતુ ખાખમા,
પડયુ તે કળાની ગીર્દઆખમા
ચલાવી કતલ શાહપુરે ખુનખાર,
સુવા કંઈ કતલ થઈ ખારખ હબાર.
હુટી કુલ ખખનો, હુટી મલો-જર,
કિધી કુલ રધયત છરોજખર.
ધસી મેહલ અંદર શાહપુર ગયો,
પકડાઈ તાયર તાબે થયો
કિધો તેને પકડી દુરત બંદિવાન,
ઉલા સર ઝુકાવી અરખ પેહલવાન.

મલીકેહની સલાહ પ્રમાણે, તાયરને તેની મેહપ્રીલમા સાકીએ જલલદ દારૂની
જામ ઉપર જામ આપી, અને તે જલલદ દારૂની અસરથી મેહપ્રીલમા ખીરાજેલા સખલા
અખીરો અને પેહલવાનો મસ્ત બની શરાબની ખુમારીથી બેહોશ થવા લાગ્યા એવી ઇકદ
હાલતમાં તેઓ મેહપ્રીલ છોડી પોતાના મકાને ગયા, અને તાયર બેહોશ બની એવો તો
મસ્ત થઈ ગયો, કે તેને પોતાની હાલતની સેહજબી ખબર રેહી નહી

અરબ હરકરનુ પરાગ દે થયુ, અને તાયરનુ કેઈ પકડાવુ

પોતાના આપ અને તેના પેહલવાનોને શરાબથી ચક્ર્યુર થઈ એકામીમા પડેલા જોઈ, અધારી રાતે મલીકેહ મેહલમાથી બાહાર નિકળી એકદમ કિલ્લાના દરવાજા ખુલ્લા મુકી, તે શાહપુરની દરબારમાં તેની આગલ જઈ બી. શાહપુર આ સંધ્યાં બનાવની વકી રાખી જમરણ કરતો હતો મલીકેહ જેવી એક ખુબસુરત બાંતુને આવી અધારી રાતે તેણે પોતાની પનાહમા આવેની જોઈ, તેને ઇજાત અને માનથી પોતાના આદ-મીઓની દેખરેખ હેઠળ સોપી, અને પોતે પોતાના નામીયા પેહલવાનોની એક દુકડીને લઈ, કિલ્લામા દાખલ થઈ, મારશાડ અને હુદ અલાવી. એવી ઘડપકડના અવાજથી આરબ સિપાહો જેઓ ગાફેલીમા પડી નિરાતે સુતા હતા, તેઓ જાગરત થયા, અને ધરાની સિપાહોને એરી એકાત રાતે કિલ્લાની અંદર જોઈ તેઓ હેબની ગયા, અને તુરતજ હથીયારખંધ બની ધરાનીઓ સામે લડવા તેઓ તઈયાર થયા ધણીજ ઝનુનથી આરબો ધરાનીઓ સાથે લડવા લાગ્યા, અને એક મોટું જંગ કિલ્લાની અંદર અધારી રાતે ચાલુ થયું, અને તેમા ધણીક ધરાનીઓ મારયા ગયા.

પણ અતે આરબોનું લસ્કર પરાગ દે થયુ, અને ધરાનીઓની જીત થઈ. ધરાનીઓ ત્યાર થઈ મેહલમાં ધસી ગયા, અને ત્યા તાયરની શોધ અલાવી તાયર તે મેહલના દરબારી દિવાંખાનામા દારૂની ઘેનથી મસ્ત બની બેહોશ હાલતમા પડેલો જણાયો. ધરાનીઓએ તેને તુરતજ કેદ કીધો, અને તમામ મેહલ અને કિલ્લાનો કબજો શાહપુરે રાતોરાત પોતાને હસ્તક લઈ, તાયરના મેહલમા પગલ નાખ્યો. બી બામદાદ પડતોજ, અને ખુરશેદ પ્રકાશતા, શાહપુરે તાયરના મેહલના દિવાંખાનામા પોતાની દરબાર બરી, એક કિમતી મસનદ ઉપર તાયરની દીકરી મલીકેહને શાહપુરે બોલાવી પોતાની પાસે બેઠક આપી, અને અરબ સરદાર તાયરને, તે દરબારમા બી દિવાંખા હાલતમા હાજર કરવાનો હુકમ કીધો.

થયો જયારે રોશન સુરજ આશકાર, બરી એક મહેશીલ મહેલને દવાર મલીકેહની આવી પુર તોરમા, બેઠી તે શાહપુરની બેડમા હુકમ કીધો: “લાવો સરદારને, પુછો કેમ છે તે બદકારને” તુરત લાવી હાજર કીધો બી દિવાંખા, પશેમાન હાલે ઉભો મહાન મલીકેહને જોઈ દરબારમા, સમજ્યો સંધ્ય પલવારમા સમજી ગયો કેમ થયો તે ખુવાર, હુટાઈ ગયો કેમ તેના બહાર હતી જે દુખ્તર મહારી અજીજ, પેદરની તરફ તે બની બેતમીજ

કહ્યું એમ શાહપુરને “ઓ શાહ, બે મારી હાલત પર કર નિગાહ કીધો છે જેણે આ મારો નાશ, થશે તુબી એક રોજ તેથી નિરાસ”

શાહપુરે તાયરને કતલ કરવો,

અને અરબોએ તેના ઘાતકીપણા

માટે તેને ‘ગુહ અકતાક’

નામ આપ્યું.

સુણી શાહપુરે કીધો પુકાર:

“બધ કર જખા તારી ઓ નાબકાર

અગર તુજમા બે સહુકઈ હતે,

અગર તુજમા બે મરહઈ હતે

અગર બે ખરેખર હતે તુ વીર,

ગણતે પર નારને હમશીર

તું કાહડી ગયો પારસી નારને,
લ્યાંનત છે તુજ અવતારને
કિનારુ રોષ્ટુ તુએ ખીજછે,
તુ અલલાહે ભોળી નાચીજ છે
લગાડી કિનાની તુએ આગ છે,
કળ તારી બેશક હોલનાક છે”
દુરત એમ શાહપુરે કીધો હુકમ.
“કતલ કર તાયર અરખ એકદમ
તન તેલુ આતશને આધીન કરે,
ફરી નાર હરતા કોઠળી ડરે.”
જલ્લાહે કીધુ દુરત તેલુ કામ,
ક પી રહ્યો કુલ આરખ તમામ

ગજળ તેનો ગુસ્સો વ્યાપી રહ્યો,
અરખ એક કહેરે કાપી રહ્યો.
હર એક અરખ પર લેતો તે વેર,
જરાખી કરતો નહી તે મહેર.
અગર કોઈ આરખ સરકશ થતો,
જીવતો કદીખી નહિ તે જતો.
કરતો તે હર એક આરખ મહાત,
કાપી કહાડતો ખસા સાથ હાથ.
સલામત અરખ જે ફરતા હતા,
આપીને ખડખી ડરતા હતા
એથીજ શાપુરને મધ્યુ લકળ,
મુલ અકતાફ નામે કહેતા અરખ

એવી રીતે પોતાના કુટુંબની એક શાહી બાલુ ઉપર, એક અરખ સરદારે ગુળરેલી
જાના પરીણામમા શાહપુરે વેર લીધુ, અને તેના મુલકને તારાજ કીધો. અરખ
તાયરના આવા નીચ અને ધુરી દીવાનતના કામથી, આરખ લોકો ઉપર તેને એટલો
તો ધીક્કાર બેસી ગયો, કે એકખી અરખ જે તેની સામે સરકશી કરતો, તેના બન્ને ખભા
અને હાથ તે કપાવી નાખતો હતો. શાહપુરની આવી કિસમની આરખો તરફની વેર
અને ફેહરની લાગણીથી એકએક આરખ તેનાથી ધુજી તેના સખુનને માન આપી,
તેને સલામી આપતા હતા. શાહપુરના એવા કામને લીધે, આરખો તેને ‘મુલ અકતાફ’ના
લકળ યાને અટકે ઓળખાવતા હતા.

આરખ સાથના જ ગમા ફતેહમદ થઈ, અને તાયરને મારી નાખી શાહપુર
પોતાની કુષ્ટ તુશેફની દીઠી મશીકલ સાથ પોતાના રાજધાની શહેર તરફ પાછો ફર્યો.

શાહપુરે નજીમીઓને પોતાનું
ભવિષ્ય બેવા જણાવ્યું.

ફતેહમદ શાહપુર લઈ મનમોહન,
ફરિયો તે પાછો પારસ વતન
૧૧,૬૦૦

સુહત આઠ એક રોજ ઉઠાસી થયો,
ખની તે બેચેન ત્રાસી રહ્યો
જીલાવી નજીમી કીધો સવાલ,
જીવો કેવી છે સુજ સિતારાની ચાલ.
રમલ બેધ નજીમી બોલ્યો “શહા,
સહા રેહ્યો રોશન હીલ પારસા
ચલન છે ગ્રહોની અતી કુખ ભરી,
પડ્યો ઘ પર કોઈ સુસિખત ખડી

મગર તારી સુરકીલ આસાન છે,
સમજ એ સિતારાનું કરમાન છે”
દુરત શાહપુરે એમ ખોલી જખાન
“કહે ઓ નજીમી ભલા મેહરખાંન
કહે કોઈ ઇલાજ એ આફતનો,
દળે ફેહર કાળો એ સરજતનો.”
સિતારેસનાસે કીધો જવાબ
“અએ શાહ કાયમ રહો તુજ તાખ
નાજખ આએ ગદીશની છે ચલન,
ખયે ના સુરવીર દાનેશમદ
અકળમદ ખળવત લાચાર છે,
ખનવાલુ તે તો ખનનાર છે.”(૩)
* * *
સુણી શહે ફિલ્સુફી ભરિયા સુખન,
ઉઠાર હીલે કિધુ મોહ મન.

શાહપુરનું વેપારી વેશ ધારણ કરી
રૂમના કચેસરની દરબારમાં
જાણસ તરફે જવું.

સુદત ખાદ શાહપુરે કીધો વિચાર,
નજરથી જોઉં હું રૂમ કારોબાર
તપાસુ જઈ તેનું હરકર તમામ,
જઈ જોઉં નજરથી કચસર દમામ
વજરને કહી વાત છુપી તમામ:
જાણું ન રૈયત એ માફ કામ

અમલ તું કરજે ખુબ ખ્યાનથી,
ધનસાફ કરજે તું ધમાનથી
હુકમ કીધો તૈયાર કરો કારવાન,
લિધા સાથ નામી કંઈક પેહલવાન
ધરી ઉઠ ઉપર દિનારો દિરમ,
લિધા સાથ રેશમ કપડાં નરમ.
લાધીને અરખાળ ઉઠો ઉપર,
લિધો વેશ શાહપુરે કરવા સફર.
લઈ સાથ વજર પડીયો ખહાર,
પુગ્યો જઈ શાહપુર રૂમને દવાર.

શાહપુરે વેપારી વેશે કચસરનો દરબારમાં દાખલ થવાની યુક્તિ કીધી.

એક મોટો વેપારી કાફો શાહપુર પોતાની સાથે લેઈ છુપે વેશ રૂમ
તરફ નિકલી ગયો.

એક લાખી મજલ કાપી, અને રૂમની સરહદ ઉપર આવેલા એક ગામડામાં
શાહપુર જઈ લાગ્યો. તે ગામના મુખીને ત્યાં શાહપુર પકાવ નાખી પડ્યો, અને તેની
ખાતરદારીના બદલામાં શાહપુરે તેને કેટલીક કિમતી બેટ સોગાદ આપી. બિજે દિવસે તે
પોતાની વજર લેઈ રૂમ શેહરમાં દાખલ થયો, અને કચસરના મેહલ તરફ આજ્યો.
મયદાનમાં શાહપુરે પોતાના ઉઠો અને રસાલેદારોને પકાવ નાખવા દરમાવી, કચસરની
દરબારના તે દરબારની નજદીક ગયો, અને તેની આગલ થોડીક કિમતી બેટ મુકી, તે દુવા
ગુજારવા લાગ્યો. (4-5)

તે કિમતી બેટ તેને નજર કરી, શાહપુરે અરજ ગુજારી

“નથી પેહલવાન હું નથી પાઠશા,
હું પારસી એક છુ પારસા
હું આઝો છુ કાપડની વજર લઈ,
કરૂ રૂમ સાથે વેપાર કંઈ
અગર જઈ શકું જો શાહ રૂબરૂ,
બને મારી ઉમેદ કહી સુખરૂ”

આ જોહર ‘ને હથિયાર છે આખહાર,
છે ખાએશ નજર હું કરૂ શેહરિયાર.
નજર મુજ નફરની જો મજુર કરે,
નસીબ મુજ કમતરનું બેશક ફરે.
રજા આપે કચસર તો ખોલુ બજાર,
કરૂ રૂમીઓ સાથ કંઈ રૂજગાર.

ખરીદી રૂમી માલ કંઈ ફીલ પસદ.

ફરશ હિઆથી પાછો મહારે વતન.

કચસરની દરબારમાં શાહપુરનું વેપારી વેશે દાખલ થવું

શાહપુરની અરજ ઉપરથી કચસરનો દરબાર તેના પેગામ લઈ કચસર પાસ ગયો,
અને એક ધરાની વેપારી કાપડની વજર લેઈ દુર દરાજથી રૂમીઓ સાથ વેપાર
કરવાની ઉમેદમાં આવી લાગ્યો છે, અને તે કચસરની રૂબરૂ હઠીયો નજર કરવા
ઈતેજાર છે, એવી હકિકત સિદ્ધતબરી રીતે તેણે કચસરને જણાવી.

દરબારના આ સંજુનો સાબલી, કચસરે તે ધરાની વેપારીને પોતાની દરબારમાં
દાખલ કરવાની રજા આપી. દરબારને તુરતજ શાહપુરને સાલી પરવાનગીનો પેગામ

જણાવ્યો, અને એ રીતે શાહપુર કચમરની દરબારમાં દાખલ થયો. શાહપુર કચમરની રૂમર જઈ, તેને બેતાજ નમન કરી પોતે નજર કરના માટે લાવેલો હતો એ રજુ કરી, અને નમનતાઈ સાથે કચમરના હક્કમાં તે દુવા ચુગરવા લાગ્યો. (૬)

શાહપુરે ધારણ કરેલા વેશમાં
પકડાઈ જવું, અને કચમરે તેને
કેદ કરી બંદીખાનામાં
નાખવો.

નિગાહ રૂબરૂ બેઠા શાહપુરને,
અજબ થયો કચમર બેઠા ગુરને
બેઠા રંગ રૂબાળ હુસ્નો જમાલ,
સુણી હાલ શાહપુર થયો ખુશહાલ
હુકમ કરી એકદમ બોલે બજાર,
રૂમીઓ સાથે કરે રોજગાર
ખુશી થાઈ કચમરે મહાશીલ ભરી,
દિવસ માન ભારી કરી દીલભરી
એતેકાક બન્યો એવો બનાવ,
બલામે શાહપુર થયો ગરકાવ.
હતો રૂમમાં એક ધરાંની અમીર,
હતી તેને શાહપુર પર બહુ ચીર.
પિછાણી શાહપુર ઉપજ્યો કહેર,
રૂડીયો તે સુલ્ક લેવાને વેર
દોડ્યો તે કચમરની દરબારમાં,
કિધો ભેદ બાહેર પળવારમાં
કહ્યું એમ નમીને. “સુલ્ક રોહરિયાર,
કહું વાત છુપી, થઈ જા બિહાર.

વેપારી આવ્યો જે છે શહેરમાં,
ફિરરી ફરેખી છે વેરમાં,
મપચી જખરો ચાલર છે,
મે બેતાજ બાણુ શાહપુર છે.”
સુણી હાલ કચમર ડગ થઈ ગયો,
ખુશી ખુરમીનો ભગ થઈ ગયો
નિગાહ રાખી કાતીલ તપાસી રહ્યા,
બેઠા હામ જખરી ત્રાસી રહ્યા
ભરી ભારી મીજલસ હુમધામની,
મચી રહી ગડબડ મચ કામની
થયો મસ્ત જ્યારે શાહપુર શાહ,
કિધો કથેદ જકડી તેને તખાહ
ખરપા થયો કહેર સરજતનો,
નહિ દોર આલ્યો હિંમતનો
નહિ આવી તકબીર તકબીર પાસ,
તુટી કુંલ તલાવટ, તુટી કુંલ આસ.
રૂઠે જેની સરજત અકબ શુ કરે,
લખેલું કરમનું ખરૂ તે પડે
પકડીને શાહપુર કિધો બદિવાન,
નહી સાથ સગી, નહી પેહલવાન
લિધો સીવી શાહપુર ખર આંમમાં,
કિધો કથેદ પકડી સિહા ધાંમમાં.

શાહપુર જેવા ધરાનના બળવત પાદશાહને પોતાના હાથમાં આવી રીતે કેદ પકડાયેલો બેઠા, રૂમનો કચમર ધણેજ ખુશી થઈ ગયો. કચમરે શાહપુરને તેની આવી બેખમભરી હિંમતને માટે સખતમાં સખત સખ કરવાના હેતુથી, એક જીવતા ગધેડાને બબેહ કરાવી, તેના શરીર ઉપરથી તેનું આખું ચામડું વેતરી કહડાવ્યું, અને તે આખું ચામડું શાહપુરના શરીર ઉપર સીવડાવી લઈ, તેને એક સિંહા કચડખાનામાં કેદ કરી. પોતાના શાહી કેદીને કેદ કરી, તેની ઉપર દેખરેખ રાખવાનું કામ કચમરે પોતાની રાણીને સ્વાધીન કરી, એવી મતલબથી કે તે કોઈખી કુનેહથી નાહસી જવામાં ફતેહ પામે નહી.

જીલ્લાવી કચેસર કહે રાણીને | રખે જાચ નાહસી એ જીનહાંનથી,
“આ આવીને રાખી લે જીવ જાણીને | તો પકડાયે પાછો ન સચતાનથી.

ભરૂસો નથી રાખતો કોઈ પર,
રખે બચ છટકી કરી કંઈ મઠર
આપીને ચાવી કહ્યું રાણીને,
તપાસી તુ દેજે અન પાણીને
૧૧,૭૦૦

ન દેતી જ્યાદા, ન ઓછું જરી,
દિયે એટલું કે ન જાયે મરી
કંઈ કયંઈ ઉપર ન કરતી રહમ,
જીવમગાર^૧ એ છે બડો બેશરમ”

* * *

સખી રાણીની એક સુઠર હતી,
મેહલમાં અકળમદ અકસર હતી
હતી તેની ઝોલાડ ધરાનથી,
જન્મી હતી ઉચ ખાનદાનથી

જીલાવી રાણીએ કીધો કુકમ.
“આ ચાવીને રાખી લે જીવને જોખમ.
આ કયેદી જે કયેસરનો હાલ છે,
પાખડી પુરો પંચાલ છે.
ન કરતી તુ એ પર કમખી રહમ,
ન કરતી નજર તુ ગરમ કે નરમ.
બકબક એ સગ કરતી તુ ના,
એ કદે જો હમ તો ડરતી તુ ના.
કદર એની હીલમાં ધરતી તુ ના,
મુકી એને વહીલો ધરતી તુ ના.
ન દેતી તુ ખોરાક જ્યાદા જસી,
જો દેશે તુ ઓછો જશે એ મરી.
એ કયેદી છે શાહનો ના રહેતી નિડર,
રહેજે તપાસી છે પુર હુન્નર

શાહપુરને કયેદ કરી કયસરે ધરાન ઉપર ચહુડાઈ કરવી.

શાહપુરને એવી રીતે કયેદ કરી, કયસરે તેના કયેદખાનાનીં ચાવી પોતાની રાણીને આપી, પોતે ધરાન ઉપર ચહુડાઈ કરવાની તખ્તવારી કરવા પડ્યો. શાહપુરની ગેરહાજરીમાં અને રૂમની આ અચળુચ ચહુડાઈની સામે કોઈમી પ્રકારની લડત કરવા માટે, ધરાન બીલકુલ તૈયાર નહીં હોવાથી, ધરાનની મોટી હાર થઈ.

રૂમીઓએ ધણાક નાખી ધરાનીઓને કેદ કરીધા, કેમકે તેઓને બચાવનાર કોઈ હતું નહીં ધરાનીઓને ખખર વટીક પડી નહીં, કે તેમનો પાદશાહ શાહપુર જીત્યો છે કે મરી ગયો છે. જે વજીરને શાહપુર ધરાનની લગામ સપુરફ કરી ગયો હતો, તે વજીર પશુ લાચાર થઈ પડ્યો આખું ધરાન નાહસ જાગમા પડ્યું, અને હજારો ધરાનીઓ ખીસ્તી ધર્મમાં વટલઈ ગયા

શાહપુરે બ દીખાંનામાથી પોતાનો
છુટકારો કરવા માટે કનીજની
મદદ એલવી.

સિતારાએ કીધો શાહપુર અસીર,
કુખી થાઈ રડતો બની બહુ અધીર
થતું કુખ ભારી, જલતી અગન,
ફેફાલા પડ્યા સારે બહન

ખર ચાંમ જ્યાં જ્યાં ચિટકી જતું,
ત્યા ત્યાં બહન પર કુખ બહુ થતું
કનીજ જે હતી જાતે ધરાનીયાન,
શઓ રોજ રડતી જોઈ જવાંન.
કુખી થાતી વીરને જોઈ ચામમા,
પડ્યો એવો જગી કુખ ધામમા

* * *

૧. રૂમમાં શાહપુર કયેદ પડ્યો તેની અગાઉ શાહપુર જે વખત રૂમ ઉપર ચહુડાઈ લેઈ ગયો હતો, અને તે બને વખત ધરાનીઓ હાર ખાઈ પાછા ફરેલા હતા. તે સમયને લીધે કયસરના ભરકરની સખ્યા અને બળ કેવાં છે, તે તપાસવાની મતલબથી શાહપુરે છુપા વેશમાં રૂમ જવાનો જોખમ માથે લીધો હતો, અને તેમ કરતાં પોતે રૂમમાં કયેદ પકડાયો હતો.

એક રોજ ખોલી કનીજે જાનાં:
“અએ બહનસીબ કર જરા વ બયાં
કહે કોણ છે, તારુ શુ નામ છે,
કિધો શુ ગુનાહ, આવો અજામ છે.
સરવ સમ સીધો વ સુદર હતો,
સુરતમા મિસાલે વ ચદર હતો
સરપર હતાં જીલ્લે રગે સિહા,
હવ તન પીલ સમ મિસલે સિપાહ
નથી તે રહ્યુ તારુ આ ચામમા,
કહા તક રહેશે વ આ ધામમા
ફફોલા બહન પર, તગ ચામ છે,
ખુદાને ખબર કેવો અજામ છે
જગર મુજ બજે વ જ વિપત બેધને,
સહે કુખ નિસહીન વ રોધને
મને વાત તારી કહે બે ખરી,
વિપત દુર કર તારી કોધબી ઘડી”(7)

શાહપુરે પોતાનો ખરો હુવાલ
કનીજ આગલ જાહેર કરવો.

કહ્યુ શાહપુરે “સુણ બો ખુબચહેર
અગર હોય હીલમા દયા કે મહેર
કસમ પર બે વ આપે વચન,
ફરે ના વચનથી વ કોઇ દન
કુખી હોય મુજ હાલ વ બેધને,
કસમ લે ભરમ ના કહે કોઇને”

* * *
સખી ખોલી સુદર સોગંદ લખ:
“મને કાઢગરના કસમ છે સહી
મને છે રહે મસિહા કસમ,
જખા ખોલુ મારી તો થાબે કલમ

તજ આ જહાનમ નિકલ એકદમ,
નહિ તો ગુજરશે નવો કંઈ સિતમ”

શાહપુરનુ કનીજને પોતાની સાથે લેખ રૂમથી નિકલી જવુ.

ગધેડાના ચામડાને પોતાના શરીર ઉપરથી કાઢી નાખવામાં એક ધરાની બુનિ-
યાદની કનીજે શાહપુરને છુપી મદદ કીધી, અને ગરમ દુધના ઇલાજથી શાહપુરના શરીર
ઉપર તે ચીટકી ગયેલું ચામડુ દીલું થવા લાગ્યું, અને સેવટે શાહપુરે મોટી મુશ્કેલીએ
પોતાના બહન ઉપરથી તે દુર કીધુ એવી રીતે જ્યારે શાહપુરે પોતાના દુખનુ સેવટ

મને હીને જરથોસ્તીના છે કસમ,
જખા ખોલુ તો દમ થાબે ખતમ,”

* * *
ખુશી ચામ ખોલ્યો શાહપુર દલીર:
“હવે થા વ આફતમે દસ્તગીર.”
કહ્યો હાલ શાહપુરે ખોલી તમામ,
કીધુ તેણે જાહેર પોતાનુ નામ
“હવે બે કહ્યુ વ મહાફ કેરે,
ત્યારેજ ખરી મુજ નજરમા કડે
કરે મુજ મુશ્કેલીનો વ ઇલાજ,
કરે કુલ બાનુઓ પર સર્કારજ
બહન પર ચિટકી ગયુ ચામ છે,
બને એ નરમ, દુધનુ કામ છે
અગર ચામ બિજવે કુધે ગરમ,
છુટે મુજ બહનથી બનીને નરમ”

કનીજે શાહપુરના બહન ઉપર
ચિટકી ગયલુ ખર ચામ નરમ
કરવા ગરમ દુધનો ઇલાજ
અજમાવવો.

સુણી શાહપુરથી ઘરઠનો ઇલાજ,
સખી દોડી મેહલે દુરત કુધ કાજ
એ ઇલાજ છુપ છાપ કરતી રહી,
ગરમ દુધથી ચામ ભરતી રહી,
એક રોજ ઉમેદ અ તે ફલી,
બની ચામ હીલુ ગયુ નિકલી
ઘરઠ હીલ ફફોલે, અગન તન-બહન,
જખમ કુલ શરીર, કલતાર જહાન
કહ્યુ એમ શાહપુરે: “સુણ નેક નાર,
હવે નહાસવાનો કર કંઈ વિચાર

આવેલું જોયું, ત્યારે તેણે તે કનીજનો મોટો ઉપકાર માની કહ્યું, કે હવે આ મુલક છોડી આપણને નાહસવું જોઈએ, નહીં તો નવી આફતમા સપડાઈ જઈશું. કનીજે જવાબ દીધો કે. “આવતી કાલે સહવારે મોટું જશન હોવાથી, સધલું રૂમ નાહના મોટા મલી શેહરની બાહાર જનાર છે, તે વખતે આપણે નાહસવાની તજવિજ કરશું.”

ખીજે દિવસે જશનની ધામધુમમા સધલા રોકાયા, તે તકનો લાભ લઈ કનીજે મરદાના લેબાસ પેહડી લીધો, અને બે ઘોડા, બે ચુરજ, અને તીર કમાન લાવી શાહપુર આગલ હાજર કીધો, અને બે જન તે ઉપર સવાર થઈ, સફરનો અસમાપ્ત પોતાની સાથે લેઈ નિકલી ગયા.

રાત અને દિવસ તેઓએ પોતાની મુસાફરી ચાલુ રાખી. જયારે તેઓના ઘોડા અને તેઓ બે ચાલી ગયા, ત્યારે આસાએશ માટે તેઓ ધણાજ ઇતેજાર બની, ઉતારા માટે જગ્યા શોધવા લાગ્યા.

શાહપુર અને કનીજે એક ઇરાંની બાગબાનના મકાનમાં ઉતારો લેવો.

હતી તન બદન પર રજીડગી,
પરેશાન હાલે હતી જીડગી
આરાંમ ખાતર હતાં ઇતેજાર,
ઉતારો કરે બે દિસે કોઈ ઠાર
પડ્યો તેટલા એક બગીચો નજર,
તુરત ઠોકિયો તે બગીચાનો ફર
અહમથી આવી ઉભો બાગબાન,
ખૂશી બહુ થયો જોઈ બે પેહલવાંન
કહ્યું શાહપુરે “ઓ નેકબાહ,
હમ બે જનાઓ ભુલિયાઈ રાહ.
મહે બે ઉતારો અગર આજ રાત,
ઇવજ તેનો ભુલશું નહિ નેકબાત”

* * *
હસી બોલિયો બાગબા મેહરબાન
“સમજો તમારૂં જ છે આ મકાન
આ સરતારૂં, ઘર તારૂં, ફર તારૂં છે,
સમજ સહુ તારૂં, બે હિયા મારૂં છે”

૧૧,૮૦૦

ગયો બે જનને લઈ બાગબાંન,
કિધી મહેમાની બની હીલજન
હાજર કિધો ત્યાં સુલાખી શરાબ,
બાલ્યો લારી જામ આપી સિતાબ
“પીયો એ ગમે તેની તમ ચાહમા,
ખૂદા પાર પાડે મુરાહમાં” (૮)

- ૭

શાહપુરે બાગબાનની બલાધનો જવાબ દેવો.

“હમે કેમ અવલ પીયે મહેરબાન,
હમે છીયે મહેમાન, તુ મેજબાન
સદા રીત એવી છે એ નેકબાહ,
કરે નૌશ અવલ ઉમર જીયાહ.
ઉમર મોટી હમથી તહારી ખરી,
અવલ જામ તુ પીઈ હાથે લારી (૭)

બાગબાને શાહ શાહપુરની ગરહાજરીમાં ઇરાંનીઓની ખરબાદી કરવા માટે બલાપો કરવો.

કહ્યું બાગબાને: “ઓ નામહાર,
પીયે જામ પેહલવાં બે હોય ચકતેહાર”
પીઈ જામ શાહપુરે કીધી જકર.
“કહ કેવી ઇરાંનની છે ખબર”
નમીને દિધો બાગબાને જવાબ:
“ખુદા કરને કયેસરનું ખાનું ખરાબ
પરાગદ કીધો ઇરાંની હમામ,
કિધી તેણે તારાજ એતી તમામ.
ચલાવી હજારોની જખરી કંતલ,
લુટફાટ ચોરી વિપત ને વમલ
ઘણાકો ગયા છે ધરમને તણ,
ઘણાકો ફરે છે ‘કુરસને’ સજ
વતનની વિપતનો કહું હાલ સુ,
બેઠો છે ઇરાંનનો કાળ સુ.” (૧૦)

શાહ શાહપુર વિશે બાગબાંનને
શાહપુરે સવાલ કરવો.

ફરી એમ શાહપુરે કીધો સવાલ
“કહા છે શાહપુર શાહ જીલજલાલ
ગયો કાહ શેહરિયાર છોડી તખત,
થયુ કેમ ધરાંનનુ બદખખત”
રડી બાગબાંને કહ્યું “નામેવર,
કહુ વાત શુ માફ ફાટે જીગર.
નથી તેની હસ્તીની કોઇને ખબર,
સુવો છે કે જીવતો કહાં નામવર.
રહુ છાતી પીટી વતનને થકી,
પામાલ શાહપુર વન છે નકી

રહુ ગુજ શાહને થકી જાગજાગ,
ગયો કાહ મહારો શાહ શેહરિયાર.
રહુ હીન ધરમનો જોઇ આંખે હાલ,
ગુજરિયો સહુ પર ભારી જવાલ” (11)
શાહ શાહપુરે પોતાનુ ખરૂં નામ
બાગબાંનને જાહેર કરી પોતાના
વજીરને બોલાવી મગાવવો.

કહ્યું શાહપુરે “ઓ ભલા બાગબાંન,
ખધ કર શાહપુરનુ હાસતાન.
સુખન સાંભલી લે કહુ નેકજાદ,
ગમખાર ના થા ઓ નામુરાદ.
હવે થાશે ધરાંન બિલકુલ બેદર્દ,
હુ પોતેજ છુ શાહપુરે હારમજદ”

વફાદાર બાગબાંન આ નહી વકી રાખેલો ખુલાસો સાંભલી, અને શાહ શાહપુરને
પાછો ફરેલો જોઈ ધણેજ ખુશી થઇ ગયો, અને બેહદ વિવેકથી નમન કરી પોતાની
રજીસાઇ બતાવવા લાગ્યો.

શાહપુરે તેજ વખતે એક રૂકો લખી તે ઉપર પોતાની શાહી મોહોર કરી, બાગબાંન
પાસે બામદાદ પડતાજ પોતાના વડા વજીર ઉપર મોકલ્યો. આ રૂકો વજીરને મલતાંજ
તેણે શેહનશાહ શાહપુરની મોહોર પીછાની, અને લાખી મુદતે શાહપુરને પાછો ફરેલો.
જાણી, તે ધણેજ ખુશી થઇ ગયો. તુરતજ શાહી માન સાથ વજીર શાહપુર શાહને
યસ્તકબાલ લેવા ગયો, અને મોટી લશકરી ધુમ ધામ સાથ શેહનશાહ શાહપુર શેહરમા
દાખલ થયો.

વજીર અને ઉમરાઓ તથા શેહરના તમામ આગેવાનોએ, શાહપુરને લાખી મુદતે
પાછો ફરેલો જાણી, તેની દરનારમે હાજર થઈ મુનાકાત લીધી, અને કયસરે ગુજરેલી
આફતનુ તેઓએ શાહપુર આગલ બયાન કીધુ. વળી શેહરમા કયસરે ફરેલી ખુવારી
પોતાની નજરે જોઇ, શાહપુરે પોતાની દક્ષગીરી જણાવી, અને કમસરે પોતાની ઉપર
ગુજરેલી જાસ્તીનુ બયાન કરી, પોતાનો છુટકારો કરનાર દીલાવર દીલની અને
ધરાની જીનિયાદની બાનુને ઓલખાવી.

શાહ શાહપુરે મદાયનમા પડાવ નાખી પડેલા કયસર ઉપર ચહુડાઈ
કરી, શબ્દોનુ મારી તેને કયેદ પકડવો.

રમના કયસર ઉપર પોતાનુ વેર લેવા માટે, હવે શાહપુરે એક મોટુ લશકર જમાવ
કીધુ. શેહરે શેહર અને મુલકે મુલકથી રમની ઉપર ચહુડાઈ લેઇ જવા માટે લશકરી
સિપાહો આવના લાગ્યા. એ વખતે રમનો કયસર તેસીકુન (મદાયન) મા પોતાના લશકર
સાથ પડાવ નાખી પડ્યો હતો, એની ખબર શાહપુરને જાસુસો તરફથી મની. શાહપુરને
એ ખબર મલતાંજ, તુરતજ વધુ જાસુસોને પાછા રવાના કરી, શેહરમા પડાવ
નાખી પડેલા કયસરના લશકરની સખ્યા, અને બચાવ માટેની મોઠવણો વિશે ખબર

કાઠાડી લાવવા દરમાબુ આ જાસુસો તરફથી ખબર મળી, કે કચેસર મદાયનમાં બેઠરકાર થઇ પડાવ નાખી પડ્યો છે, તેનું લશ્કર પણ તેટલુંજ બેઠરકાર બન્યું છે, અને કચેસર મોજ અને રમરામ સાથે શરાબના શોખમાં ચકચુર થઇ ગયો છે

આ ખબર મલતાજ શાહપુરે પોતાના લશ્કર સાથે તેસીપુન (મદાયન) તરફ કુચ કીધી દિવસે તે પોતાના લશ્કર સાથે પાહડો અને ઝાડોની ધટા વચ્ચે એવી રીતે છુપાઇ રહેતો, કે આવતા જતા મુસાફરો તરફથી કચેસરને તેના લશ્કરની હીલ-આલ વિશે ખબર પડે નહીં. દિવસના છુપાઇ રહત રાતનાજ તે પોતાના લશ્કર સાથે કુચ કરતો હતો. અંતે શાહપુર આવી છુપછાપ રીતે કુચ કરતો, તેસીપુનની સરહદ ઉપર જઇ પુગ્યો, અને એક અધારી રાતે રૂમી લશ્કર જે બેઠરકાર બની શેહરમાં પડાવ નાખી પડેલું હતું, તે ઉપર એક ગજબનાક શબ્દોનું કરવાની તૈયારી કીધી

પડ્યું ચોતરફથી લશ્કર બહાર, ગણાતા જણાયું તે છ હજાર રવાના જાસુસ કિધા એકદમ, ખબર લાવી આપે કચેસર ભરમ ખબર એવી જાસુસે આવી કરી “પડ્યો છે મદાયન લઇ લશ્કરી શબ્દો-રોજ આલે છે દોરે-શરાબ, કહે છે શીકાર તે બેહિસાબ નથી કોઇ લશ્કરનો પાસખાન, નથી કોઇ અફસર તે પર મહાન” ખુશી થાયો શાહપુર સુધી ખબર, લિધું તેને લશ્કર સખ પુર હું નર. કરતો હતો કુચ નીત રાતમાં, દિવસે છુપાઇ જતો પહાડમાં પુગ્યો જઇ મદાયન સરહદ પર, હતી રાત અધાર કાળી ભરમ લશ્કર પડેલું હતું પુર ખાબ, ખિસ્માર હાલત હતી બેહિસાબ પડેલો કચેસર હતો ઘેનમાં, ના હોશ હતી કાંઈખી નેનમાં ટુરત એમ શાહપુરે કીધો હુકમ “શબ્દો-ખુન મારો બની બેરહમ” કતલ ચાલી ચોમેર ધરતી ધુલ, કદર આસ્માને જરા ના ખુલ તલવાર, ખજર, ગુરજના જરખ, જરખ બેઇ થાતા સિતારા ગુરખ

હુખ ‘ને દરદના નિકલતા પુકાર, કોઇ ચીસ પાડી રહે જાર જાર. લગાડી જગે જગ ખુખાર આબ, દિસે હર જગાએ ગજબ હોલનાકે ધસીને શાહપુર ગયો મેહલમાં, પકડીયો કચેસરને સેહલમાં. કિધા જેર પકડી રૂમી ખીશિયાર, સવારો કપાઇ ગયા ખાર હજાર.

* * *

શાહપુરે કચેસરને કચેદ કરી તેને તાનાબણીના સખુનો કેહવા.

પડી જ્યારે રોશન રૂડી સહવાર, ભરી બેઠો દરખાર શાહ શેહરિયાર. હતા કચેદમાં જે રૂમી નામદાર, કહ્યું લાવી હાજર કરો દરખાર. બેઇને શાહપુરે કીધો હુકમ “કરો હાથ પગને કાપી કલમ” ખુલાવી કચેસરને એમ કહ્યું : “ઓ ખસ્લતે શયતાન જે શુ થયું ખમીર તારૂ ખીસ્તી, ખમીરમાં બઢી, જનમથીજ તું દુશ્મને ચઢી છુરી તારી ઝોલાદ છુરી તારી જા, છુરધથી ભરેલો, ખુરો બઢેલો અગર છે તું કચેસર તું ને છે શમ, કહ્યાં છે બલાઇ, હીલમાં રહમ.

ફરી કેમ તારી ગંધ એમ મતી,
શુભરી મુજ પર તુએ જસતી
મને કીધો મહેમાન તુજ ધામમા.
કરી ક્યેહ સીવી દિધો ચામમા.
કિધા ક્યેહ કસુર વન મને તાકમા,
જુએગીને નાખી તુએ ખાકમા

૧૧,૬૦૦

હું આલ્યો 'તો વેપારીનો વેશ લઇ,
હું નહિ લશ્કર કે હથિયાર કંઈ
કરી ક્યેહ મુજને કમર તે કંસી,
ગયો લઈ લશ્કર ધરાન ધસી
કતલ તે ચલાવી નર નારની,
જમીન કીધી વેરાન શુભજરની
રડે ખાળ હજારો મા-આપ વન,
થયા ઠાર જ ગે, ન મલિયુ કંઈ

રડે નાર નવધાર, કુટી કપાલ,
કિધો એવો ક્યેસર તુએ તગ હાલ ”(12)

રૂમના ક્યેસરે શાહ શાહપુરની
આગલ પશેમાન થઇ
મારી માંગવી.

રડી એમ ક્યેસરે કીધો જવાબઃ
“ નસીબે કિધુ માફ ખાલુ ખરાખ
અકળ દેવથી મુજ ચતરાઇ ગઇ,
હજારોની ગર્દન કતરાઇ ગઇ.
અહીને ઇવજ બે અફે તુ જાન,
થશે તારી કિરતી રોશન જેહાં
ખની તારી હરખારે રહેવશ શુલાંમ,
હરદમ બજાવશ ફરમાવે કામ ”(13)

શાહ શાહપુરે રૂમના ક્યેસરને જખુન સજા કરવી

કહ્યું શાહપુરે. “ અરે બહોલર,
કિધો મુજ મુલકે તે જરોજખર
કિધુ મુજ ચમનને છુટી ખતગ,
વસે છે ત્યા આજ શીરો-પલગ
કિધી છે ખુવારી ખની મસ્ત તુ,
કરી આપ સઘલુ હરોખસ્ત તુ
કિધા તુએ જે જે ધરાની કતલ,
મને આપ દસ દસ રૂમી તે બહલ.
ઝાઝાથી ભરપુર હતા મુજ વન,
કિધા તુએ કાપી બિલકલ નગન
રોપી તે ઝાઝો, સમારી તુ દે,
છે કેહર ભારી ઉતારી તુ દે
નથી ક્યેહ કરતો તુને ચામમા,
સખખ તેથી કમતર તુ છે હામમા

કહ્યું માફ બે લાવશે નહિ બજા,
કહડાવી બહન ખાલ કરશ હું સજા ”
તુરત ખેચી શાહપુરે ખજર બહાર,
ધસિયો તે ક્યેસર તરફ નામદાર
કિધા કાન કાપી સરથી અલગ,
તમાશો એ બેતી રહી કુલ ખલક
વલી નાખ પકડીને પાડી સુરાખ,
કરી ક્યેહ ક્યેસર કિધો બહુ હલાક
જજરે જકડી કિધો નાતવાન,
તોડી શુમાની કિધો બહીવાન
ખખર એ પૂગી જઇ રૂમને કવાર,
પડ્યો ક્યેહમા રૂમનો સહેરિયાર
રડી રૂમી રધયત તડકાધને,
હું જ રહી શાહપુરથી ડર ખાધને.

શાહ શાહપુરે રૂમની ગાદી ઉપર નવા ક્યેસરની નેમણુક કરવી.

એ રીતે રૂમના ક્યેસરને ક્યેહ કરી, શાહપુર એક મોટી ફાજ લેઇ રૂમ ઉપર
ચઢકાઇ લઇ ગયા, અને ક્યેસરના લાઇ યાનુસ સાથે એક મોટી લડાઇ કીધી તે
લડાઇમા હજારો રૂમીઓ માર્યા ગયા યાનુસ પોતાની હાર થયાથી નહાસી ગયો. એવા
સભેગ વચ્ચે રૂમીઓએ બખનુસ નામના એક અકળમદને ક્યેસર તરીકે એકમતે
મુકરર કરી, તેને રૂમની ગાદી ઉપર બેસાડ્યો.

બખનુસ ત્યાર પછી શાહ શાહપુર આમલ ગયો, અને તેની સાથે સુલેહના કરાર
કરી, તે રૂમની ગાદી ઉપર બેઠો. ધરાનના શાહ શાહપુરે બખનુસની આ નેમણુક ચોક્કસ
સરતોએ મંજુર કરી, તેને પોતાની બહાવી આપી

બેહરામ ગુર.

તેનો જન્મ, તેની ઉપર શુજરેલા હાલેસા, અને તેની તાજપોશી

ભાગ ૧ લો.

સાસાંની વંશમાં યઝ્દજર્દને નામના થઇ ગયલા ત્રણ પાદશાહો.

ધરાન ઉપર સાસાની પાદશાહો જે અમલ કરી ગયા છે, તેમાં યઝ્દજર્દને નામે ત્રણ પાદશાહો જુદેજુદે વખતે રાજ ચલાવી ગયા હતા. એ ત્રણ યઝ્દજર્દમાં પેહલા અને ત્રીજા યઝ્દજર્દ માટે જાણવાનું જે છે, તે એ કે ત્રીજા યઝ્દજર્દ પારસી શેહનશાહત શુમાવી ધરાનના મુલકને અરખોને હાથ જમા દીધા હંતો.

બીજા યઝ્દજર્દ માટે આ પ્રસંગે તો કાંઈ જોણવાનું નથી પેહલો યઝ્દજર્દ બેહરામ ગુરનો બાપ થતો હતો એ પેહલો યઝ્દજર્દ ખ્રીસ્તીઓ ઉપર ધણેજ રહમ દીલ હતો એ રહમ દીલીને લાભ લેઇ, ખ્રીસ્તીઓએ મદાયન શેહર માહેલુ એક મોટું આતશ કહેલ બાળી નાખ્યું હતું એ ઉપરથી યઝ્દજર્દ ખ્રીસ્તીઓ ઉપર ધણેજ શુસ્સે થઇ, તેઓની મોટી કતલ ચલાવી હતી. યઝ્દજર્દના એવા ધાતકીપણા માટે તેઓએ

યઝ્દજર્દ 'અધીલ'

યાને 'ધાતકીનો' એલકામ તેને આપ્યો હતો. એ યઝ્દજર્દ ૬૦ સ. ૩૬૯ થી ૪૨૦) સુધી ધરાનની ગાદી ઉપર રાજ કરી ગયો હતો.૩

૧ આ હાસ્તાનુ સંગીતે કિરતન પ્રથમ મુબઇની જશન કમીટી માટે બે. ૭૦ ઈ.સ્વીટયુટના હોલમાં તા. ૪ ડી સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૧ ને દીને સાજના રજુ કરીધું હતું

૨. બેહરામને 'ગુર' નો એલકામ એટલા માટે મળ્યો હતો, કે તે ગુરખરનો શેકાર કરવામાં ધણેજ બાહોશ હતો ખાસ કરી 'તીર'નો નેમબધ ઉપયોગ કરવામાં બેહરામના જેવો એકબી પાદશાહ થઇ ગયો નથી.

૩ યઝ્દજર્દ ૧ લા ના જે સિક્કાઓ મળ્યા છે, તેની એક બાજુ ઉપર નિચલો લેખ કાતરાવેલો જણાય છે. "ખુદાને માનનાર, પવિત્ર, ધણેજ સુલેહવાલો, ધરાનના પાદશાહોનો પાદશાહ યઝ્દજર્દ." તેની બીજી બાજુ ઉપર નિચે પ્રમાણેનો લેખ જણાયો છે: "ધણેજ સુલેહ ભરેલો યઝ્દજર્દ."

બેહરામનો જન્મ.

એ યજ્ઞદેવના રાજના આઠમા વરશમાં, તવારીખ પ્રમાણે તેને ત્યાં ફરવદીન માસ, અને હોરમજદ રાજે એક દીકરાનો જન્મ થયો હતો. તે દીકરાનું નામ બેહરામ રાખ્યું હતું. બેહરામના જન્મથી ધરાંનની રમ્યત ખુશી થઇ, પણ બીજી રીતે તે ધણીજ દલગીર થઇ. દલગીર થઇ એટલા માટે, કે એ બાળક તેના આપની સગતમાં રેહી મોટો થશે, તો તેનાજ જેવો તે ધાતકી અને ધુરી ખાસિયતનો નિકલશે.

બેહરામને તાલીમ આપવા માટે અરબ પાદશાહ મુઝરને સોંપ્યો.

વળરો અને દસ્તુરો દેશની બેહતરી માટે યજ્ઞદેવને અરજ કરવા લાગ્યા, કે આવા એક ભાગ્યશાળી દીકરાને, કેળવણી આપી કાબેલ કરવા તારા તાબા હેઠલના એકાદ રાજ માહેલા કેાઇ કાબેલ ઉસ્તાદને સ્વાધીન કરવો, કે જેથી એ પાદશાહી લાયક તાલીમ મેલવી શકે.

એ સલાહનું પરીણામ એ આવ્યું, કે અરબસ્થાનનો મુલક, જે ધરાંનને ખડણી આપતો હતો, તેના અરબ પાદશાહ મુઝરને હવાલે યજ્ઞદેવે પોતાના દીકરા બેહરામને દરેક પ્રકારની તાલીમ આપવા સોંપ્યો. બાળક બેહરામ જન્મથીજ ધણો ચતુર હોવાને લીધે, તેણે દરેક જાનની કેળવણી મુઝરના મુલકમાં વસી હાસલ કીધી, અને એવી રીતે બેહરામે સરવે પ્રકારની રાજવશી, તેમજ લડાયક હુન્નર અને શીકાર કરવા વિગેરેની પુરેપુરી તાલીમ મેલવી.

બેહરામનું અદાર વરશની ઉમરે પુગવું.

એવી રીતે આપની નજરથી અને વતનથી દુર વસી, બેહરામ ૧૮) વરશની ઉમરનો થયો. જ્યારે બેહરામ ઉમરે પુગ્યો, ત્યારે મુઝરે બેહરામને રેહવા માટે એક મહાભારત મેહલ બાંધાવ્યો, જેની કરામત બરી કારીગરી તવારીખમાં નોંધાઇ રેહલી છે.

બેહરામ માટે યુનાની ઇજનેર-સેમનોર-બાધેલા મેહલની તવારીખ.

આ બેમુલ અને બીનહરીફ મેહલની કારીગરી એક યુનાની ઇજનેરે કરી હતી. તેની અજબજાબ જેવી રચનાને લીધે, તે મેહલ સહવારના સુરજ ઉગે ત્યારે આસ્માની રંગનો દેખાતો હતો, મધ્યાન બપોરે તે સુધ સુફેદ રંગ પકડતો હતો, અને સાજના સુરજ અસ્ત પામે ત્યારે તે સુનેરી રંગનો દેખાતો હતો.

યુનાની ઇજનેરનું ખુન થવું.

આ મેહલ બાંધનાર યુનાની ઇજનેરનું નામ 'સેમનોર' હતું. યમનનો પાદશાહ મુઝર આ મેહલની આવી બેમુજ કારીગરી જોઇ ધણીજ ખુશી થઇ ગયો, અને સેમનોરને એક મોટી દોલત તેણે ધનામ તરીકે આપી.

પોતાની મેહનતના બદલામાં આવી મોટી દોલત મલતાંજ, તે ઇજનેર હરખમાં આવી બેઠ્યો. "જો હું જાણુતે કે મને આવી મોટી દોલત આવી કારીગરી માટે મને મલવાની હતી, તો હજી એના કરતાંબી વધારે ખુબસુરત મેહલ હું બાંધતે "

સેમનેરના આ સખુનો મુઝરને કનિ ગયા તેણે એવું માની લીધું, કે “મખાદા એ યુનાની ઇજનેર કોઇ બીજા પાદશાહને એથી વધારે સુદર મેહલ આધી આપશે, તો મારા આ મેહલની નવાઇ જતી રહેશે, માટે એ મેહલથી વધારે સુદર મેહલ એ કોઇ માટે બાંધે નહીં એમ થવું જોઇયે.” એવા નક્કી ડરાવ ઉપર આવી, એક દાહડો તે યુનાની ઇજનેરને મુઝરે તે મેહલના મીનારા ઉપર મુલાકાત લેવાને બાહાણે બુલાવી મઠાવ્યો, અને તેને ગફલતમાં નાખી, મેહલના મીનારા ઉપરથી તેને ફેંકાવી દીધા, અને એ રીતે તે યુનાની ઇજનેરનું મ્યુન થયું.

બેહરાંમે મુઝરને અરજ કીધી

બેહરાંમ જ્યારે મોટી ઉમરનો થયો, ત્યારે એ મેહલમાં વસ્વાટ કરવા લાગ્યો. બેહરાંમ જેમ જેમ ઉમર મોટો થયો, તેમ તેમ દુનિયાઇ સંસાર સુખની તેને યાદ આવતી ગઇ એક દિવસ મુઝર આગલ બેહરાંમે પોતાની દીલની ખાત્રીશ જાહેર કીધી થયા સાલ પુરા જ્યારે અઢાર, રૂમરૂમ ખીલી જવાની બહાર હલ સુખ તનમન અતી ગુલજર, નહિ કોઇ ચિન્તા હીલમે લગાર હતા સુખ સર્વે કિસમના હજાર, મગર પાસ હતી નહિ ગુણી એક નાર. સુઆઇ બેહરાંમ ફરતો હતો, સદા હાયનો હમ લરતો હતો એક રોજ બેહરાંમે ખોલી જખાંન “સાંભલ એ મુઝર રોશન રવાન મને સુખની હિયાં નથી કંઇ કમી, સદા સુખ એને રહ્યો છું રમી મગર મારે મન એક સતાપ છે, હકીમોખી તેથી બેતાબ છે ફરફ હીલનુ એ કરે કોણુ સફા, કરે તો કરે કુખ તુ એ ફકા એ ગમથી જીગરનો જલો છે જ'ખમ, બઢન એ અગનથી બને છે લસમ

કિંધી છે મને કોઇએ જાહુગરી, સદા મારી આંખો છે આસુ લરી ગમ હીલ અઢર, ગમ આખમા, મુજ સમ ફૂખી નહિ હશે લાખમા કરે જો અગર નહિ છું રેહુખરી, જશે આ મરીઝ તારો બેશક મરી. વિના નાર કુખી સસાર છે, લવ માનવીનો ખિસ્માર છે અગર હોય અઢના કે આલા જવાન, અગર બાદશાહ કે અગર પેહલવાન. અગર સુરવીર કે અગર હોય અખળ, વિના નાર સસાર છે નિશકૂળ વિના નાર ચઢઢાન્ હીન ના રહે, વિના નાર કોણુ રાહે નેકી કહે વિના નાર ઇજ્જત નહિ નર પાય, છે નાર નરની ખરી રહેતુમાય. અગર એક પયઢા જો ફરજ ઢ થાય, ખિયાબાન હીલ માફ આનન્દ પાય (1)

બેહરાંમના વિચારો ઓરત માટે કેવા છે, તેની મુઝરે કસોટી કરવી બેહરાંમની બેચેની અને ઝુડાપામાં પડેલી તેની જીહગીતુ ખર કારણ મુઝર હવે સમજ થયો તોપણ ઓરતબત માટે બેહરાંમના વિચારો કેવા છે, તે જણવા મુઝરે તેની સાથે ફીલ કીધી. (2)

બેહરાંમે બાંનુ આઝાદેહને પસંદ કરવી

ઓરતબત માટે બેહરાંમના એવા ઉચી કિસમના વિચારો જાણી, તેની દાનેશમંદી માટે તે વખાણ કરવા લાગ્યો. એ પછી મુઝરે ખાનદાંની કુળની સીતેર બાનુબાને બેગી

કરી તેણે બેહરામ આગલ રજુ કાધી તે સધલી બાનુઓમાથી બેહરામે એક ખુબસુરત બાનુને પસંદ અને કરી, તેણીને પોતાની બાનુ બનાવી.

કિસ્સે બેહરામ અને આઝાદેહ

તે બાનુનું નામ આઝાદેહ હતું તે ધણીજ દીલખુશ અને ખુબસુરત નાજનીન હતી વળી તે એક ઉચા પ્રકારની ગાયનકાર હતી. તેણીના સરોદથી બેહરામ હમેશા ધણીજ આનન્દ રહેતો હતો તે બાનુના પ્યારમાં બેહરામ એટલો બધો તો લીન થઈ ગયો હતો, કે તે પોતાના બાપ અને બાપીકા વતનને વટીક છુટી ગયો, અને એકબી બધી તે મહાશુબથી છુટો પડતો નહી હતો અગર જો બેહરામ શીકારે જતો, તો ત્યાંથી તે આઝાદેહને પોતાની સાથે લેઈને જતો હતો આ કમનસીબ બાનુના બાબમાં એક બહુવા ભોગ બનાવ મનેનો શીરદોસી વણુવે છે.

એક રોજ ઉગ્યો નુરી આફતાબ,
હુકમ કીધો. “શિકારે નિકલો સિતાબ”
નિકલીયો બેહરામ આઝાદેહ સગ,
સજ શસ્ત્ર અગે તીરો તફગ
થયા સાઢણી પર. બન્ને સવાર,
ગયાં શેહરથી ફર નિકલી બહાર
ઘટા ગીચવાણુ ફિફ એક વન,
ચરતા હતા ત્યા ચારો હરણુ
બેડી હરણુની ફરતી હતી,
નર સાથ માઠા ચરતી હતી
બેહરામે બેધ બોલી જબાન
“અએ માહેતાબા અજીજ મેહરબાન
જો સામી બાણુ પર કર નજર,
હરણુની બેડી ફરેછ બેફિકર
તીર મારી મારો પચકાનદાર,
ફરમાવે તેનો કંઈ હું શિકાર
માઠા છે નરની અતી નવજવાન,
નર તેનો છુટો છે નાતવાન.”
૧૨,૦૦૦

આઝાદેહ જવાબ દેવો.

આઝાદેહ બોલી સુણી સુખન:
“અએ શાહનશા બખ્તેશુલદ
નરેશેર હરણુ સાથ લડતા નથી,
સુરવીર એ કામ કરતા નથી
મગર તુ જ તીરનો હુન્નર બતાવ,
તીર મારી માઠાને નર તુ બનાવ

કર તીર ટાંકી એવી નિશાણુ,
બને નર છુટો નારી સમાન.
લડકીને નહાસે જ્યારે તે નર,
ખજવાલે પગથી કાનો ઉપર.
તિર ટાકી સાજત કર તુ નિશાણુ,
પગ સાથ સીવી લે માથુ ‘ને કાન.
ગણુ તુને ત્યારે જગ આશકાર,
તવારીખમા તુ રહે ચાહગાર.
તિરંદાજ હોમ જો તુ નામદાર,
દેખાડ તારા હુન્નરનો બહાર.”

બેહરામે પોતાનો તિરંદાજનો

હુન્નર આઝાદેહને દેખાડવો

સુણી આ સુખન ખુશ થયો તે જવાન,
ધણું જોમ તનમા ‘ને મનમા શુમાન.
તૂરત તીર કાઢી બેચી કમાન,
બેહરામે ટાંકી સાજત નિશાન.
હવામે છુટો તીર પચકાનદાર,
વિધધ ગયો નર સીંગર આરપાર.
પલકમા સુરત તેની બદલધ ગઈ,
વિના સિંગ નરની માઠા થઈ.
બિજો તીર છુટો છોડી કમાન,
જઈ કીધું માઠાને માથે મકાન.
લહુથી બહરતી થઈ રગ લાલ,
મગર હીસે માઠા નરની મિસાલ.
તતકાળ છુટો તિજો એક તીર,
વિધધ ગયો કાંન, પગ સગ શીર.

જોઈ હાથ હરણુનો રડી સુઠરી,
નયનોથી નીરની વરસી બરી (૩)

* * *
ખુશી થઈ બેહરાંમે ખોલી જખાન
“જે મારી કેવી છે સાચી નિશાંન
નિકળુ છુ જ્યારે હું કરવા શિકાર,
હું માફ છુ એવા કંઈએક હજાર”
અજબ થઈ ખોલી યુનચેલહન:
“હિંસે છે મને તુ કોઈ અહેરેમન.
આ તીર તારો ‘ને આવી કમાન,
નિર્દોશ પસુના લિયે એમ જાન

આ નેમ તારી છે આફત બારી,
બેશક એ છે કોઈ જાદુગરી.”
થયો લાલ ગુસ્સાથી બેહરાંમ ગુર
“બધ કર જખાં તારી ઓ બેશકુર (૪)
કનીજ વન તમીજ તુ બકે બદલુખન,
આ દુનિયામે મલહું ના તુને કંદન.”
ગુસ્સાથી બેહરાંમે લખાવી હાથ,
કંમરમાંથી પકડી સખતીની સાથ.
ઉઠાવી જીનપરથી પટકી જમીન,
ગુજર પામી તતકાળ તે નાજનીન.

બેહરાંમનુ પોતાના બાપ યઝદેઝદ પાસે જવું

આ દુખદાયક બનાવ બન્યા પછી, બેહરાંમ પોતાના મનમાં ધણેજ પસ્તાવા લાગ્યો. ગુસ્સાના આવેશમાં તેણે પોતાની વાહલી માથુકનો જાન લીધા પછી, તે તેની જુદાઈમાં હવે ગુરવા લાગ્યો. હવે તેને પોતાના બાપીકા વતનની યાદ પડી, અને પોતાના બાપને જઈ મલવા તે અધીરા બનવા લાગ્યો.

બેહરાંમે પોતાનો એવો વિચાર મુઝરને જણાવ્યો અને મુઝરે બેહરાંમને તેના બાપ પાસે રવાના કરવાની મોટી ધામ ધુમ બરી તૈયારી કરવા માડી. મુઝરે પોતાના દીકરા નોમાન સાથે બેહરાંમને એક મોટો રસાલો આપી, ઇસ્તખર તરફ રવાના કરી, કે ત્યાં તે પોતાના બાપને જઈ મલે.

બેહરાંમ પોતાને વતન પાછો ફરે છે એવી ખબર જ્યારે તેના બાપ પાદશાહ યઝદેઝદને પડી, તેણે તે એક મોટો રસાલો સાથે પોતાના દીકરા બેહરાંમને લેવા સાંમે ગયો, અને તેને, તેમજ મુઝરના દીકરા નોમાનને માન સાથે લાવી, પોતાના અગ્રવાને આસ અંદર ઉતારી આપી, તેની મહેમાનદારી કરવામાં સેલજુખી ક્યાસ રાખી નહી.

બેહરાંમ તરફ તેના બાપ યઝદેઝદની બેદરકારી.

બેહરાંમને કચેદ કરવો

એક મહીના મુઝરનો દીકરો નોમાન, યઝદેઝદના મેહમાન તરીકે ઇસ્તખરમાં રહ્યો. ત્યાર પછી યઝદેઝદે બેહરાંમને કેળવવા માટે નોમાને લીધેલી મેહનતના બદલામાં તેને મોટો કિમતી હદીયો આપી, તેના તેમજ તેના બાપ મુઝરનો મોટો ઉપકાર માની, નોમાનને બારી માન અકરાંમ સાથે રવાન કરીધો.

એક બાપના જેવું વાહાવ બેહરાંમ તરફ તેના બાપ યઝદેઝદે દેખાડતો નથી, એવું તુરતજ બેહરાંમે પોતાના બાપના પાછ ખવાસ ઉપરથી જોઈ લીધું. બેહરાંમે પોતાના બાપની આવી કિંમતની પોતા તરફ બેદરકારી જોઈ, તે ધણેજ દુખી થવા લાગ્યો.

એક રાજ મેહલમાં એક ખાસ મિજલસ મધી હતી. યઝદેઝદે તે મિજલસમાં તખ્ત ઉપર બેસી એક કરતો હતો, અને તેના દીકરો બેહરાંમ તેની ખીજમતમાં બીજા

અમીરો સાથ અર્પણથી ઉભો હતો. વખત મોડી રાતનો થયાથી બેહરામની આંખોમાં ઉધનો ઝોકો આવવા લાગ્યો. યજ્ઞદેઝદની નજર ઝુંકાતા બેહરામ ઉપર પડતાજ, તેના ગુરસાનો પાર રહ્યો નહીં તેણે એક વાધના જેવી મોટેથી બરાડ પાડી બેહરામને કહ્યું કે

“અરે બેહુયા, બેતમિજ, બેશહુર, નિકલ થા નજરથી એકદમ દુર ઉભો રહી હજુર ગુજ દરબારમાં, ગુકે નિન્દ પુર મન બુખારમાં. અરે ચોર, સરકશ સજાવાર વુ, થયો છે શાહનો ગુનાહગાર વુ અરબ શાહે શુ એ શિખવ્યો વિવેક, કે દરબારનો બળવે એમ ટેક.

અરે ઓ દિવાના, નનામો થજે, જમતમા જીવીને નકાંમો થજે. અરે ઓ વજીર વુ હવે જલ્લ કર, સજા કર વુ એને ખની બેખતર. ગુટાવી સરપરથી લે તાજને, બેતાજ કર એ સરફરાજને, કમરથી કમરબધ દુરત દુર કર, લે કાહડી સમશીર, ખજર, તખર

લઇ બ વુ પકડી એ બેધ્યાનને,
મેહલમાં કર ક્યેદ એ શયતાનને”

તે ધાનથી આપે પોતાના દીકરા ઉપર પુકાર મારી વજીરને હુકમ કીધો, અને તે શાહી હુકમ પ્રમાણે, બેહરામના માથા ઉપરથી વજીરે તેનું તાજ એકદમ ઉતારી લીધું, અને તેનો કમરબધ તથા સમશીર અને ખજર વિગેરે હથીયારો કાહડી લઇ, મેહલ અંદર તેને નજર કેદ કીધો. આ બદીખાનામાં બેહરામ નજર કેદ રહ્યો ફક્ત નેગિજ અને જશન સદેહના હિગામો ઉપરજ તે સરદારો સાથ પોતાના આપની દરબારમાં તેના હુકમથી જતો હતો.

બેહરામનો કેદખાનામાંથી છુટકો થવો

કઇ એક મુક્ત સુધી બેહરામ એ બદીખાનામાં તેના આપના ફરમાનની રૂચ એક ક્યેદી તરીકે વસ્વાટ કરી રહ્યો, પણ તે ધાતકો આપને પોતાના વાહલા ફરજ માટે કાઠબી દયા આતી નહીં, બલકે બેહરામની હસ્તીની યાદ વગીક તેને પડી નહીં. અતે એક દાહડો રૂમનો એક એલચી સલામી લઇ યજ્ઞદેઝદ પાસ આવ્યો હતો, તેને એ ખીના ખજર પડયાથી, તેણે બેહરામ તરફથી માગી આહી, અને યજ્ઞદેઝદે તે એલચીના માનને ખાતર બદીખાનામાંથી બેહરામને છુટો કીધો.

બેહરામનું બદીખાનામાંથી છુટી યમન તરફ નાહસી જવું.

બેહરામ જેવો ક્યેદમાંથી છુટો, તેવાજ તે એક અધારી રાતે, પોતાના થોડાક માનીતા રસાલેદારો સાથ હુપજાપ નહાસી પોતાના બેરખાહ મુઝરના મુલક-યમન-તરફ નહાસી ગયો, અને ત્યાં જઇ તે મુઝરના આશરા હેઠળ રહ્યો.

આ બનાવ બન્યા પછી યજ્ઞદેઝદે પોતાની પાદશાહી માટે બજોળ શીકરમાં પડ્યો. અતે પોતાના મનનું સમાધાન કરવા માટે તેણે પોતાના ખાસ નજીમીયાને બોલાવી મંગાવ્યા, અને તેમને એકઠા કરી હુકમ કીધો, કે

સૌજ

અચ્છે રમણના માલેકા,
દાનેશમંદ દાના તખીય,
હું મરીઝ છુ આપનો,
જોધ કહો મારૂ નસીબ ?
બીતર લવિશનું જોધ ભો,
કહિ દો સિતારાની ચલન,
આ તપ્ત મારૂ કેમ જશે,
કેવું નસિબમા છે મરણુ ૨

કહા છુપાઇ છે કળ,
મારી કહો 'ખાલી' ભરમ,
મોત કેમ મળશે મને,
શુ શુ કરમમા છે જીવન ?
દિન દિન વધી રાતો જશે,
રાતો પછી સહવાર,
એક દિન એવો આવશે,
'રોશન' થશે અધકાર ૪

નજુમીઓએ ચઝદેઝદની કળાતુ બવિશ કહ્યું.

પાદશાહ યઝદેઝદે નજુમીઓને આવી રીતે પોતાની સરજત અને શાહીતુ બવિશ વર્તવા ખાસ હુકમ કીધો. સધલા નજુમીઓએ યઝદેઝદના સિતારાની ચાલ તપાસી, તેઓએ પોતાનું મત જણાવ્યું.

નજુમીઓ જોધ રમણનો ભરમ,
કહ્યું પાદશાહને ન કર કાંઈ ગમ
નથી તુને લાજમ કરે મોત ચાઠ,
કરે કા કળથી ડરી ફરીયાદ.
લખ સાથ લશ્કર સિપાહો નફર,
નિકલશે તુ શેહરે તુસની સફર.
ધરો વપ્ત તારી અજલનો થશે,
ત્યા 'સુ સરોવર' તરફ તુ જશે.
વસે છે જગે તે તહારી અજલ,
કળનો ભરમ એમ કહે છે રમણ "

ચઝદેઝદે પોતાના મોતને બધ
કરવાની હિકમત કરવી.

કુખી થાયો શેહનશાહ સુણી એ ખબર,
કિંધી મન સાથે જખરી છકર:
"છુપાઇ છે પરદેશ મહારી અજલ,
ઉડાવશ હું તેને ઠરી કળવળ
કહમ બહાર હિયાંથી ધરૂ હું નહી,
કે તુસ શેહર જખને મરૂ હું નહી
૧૨,૧૦૦

ભેલે છુ ખુરશેદ ચલકના કસમ,
કે ઘરથી હું બાહર ન કાહલું કહમ
મને છે આહર છરજન કસમ,
કે ઘરથી હું બાહર ન કાહલું કહમ.

કસમ છે આંહર ખરરાહના,
કસમ છે મને ચઝદા પાકના.
કે સુ સરોવર હું જાઉ નહી,
અજલ મારી હું ત્યાં પાઉ નહી "(૬)

ચઝદેઝદને નવી જાતની ખિમારીનું
લાગુ પડવું, અને તખિયોનું
લાજવાખ બનવું.

ગુજર પાખિયા એ પછી ત્રણ માસ,
અજલ બાદશાહની ઉભી આવી પાસ.
ખિમારી નવી એક લાગુ પડી,
એથેન ખની તે રહ્યો હરઘડી.
દરદ થાયું ખરખા બદ અખલાકથી,
થયું લોહી વહેતું અતી નાકથી.
હકીમોએ કીધા ઇલાએ હજાર,
નહી બંધ થાયુ લહુ ધારદાર.
ઘડીમા પડે બંધ, ઘડીમા વહે,
એ કુખ પાદશાહ કેમ ઠરીને સહે.
વજરે કહ્યું એમ "સમજ શેહરિબાર,
તુ જીલિયો છે ફરમાને પરવરદેગાર.
કળની ગજબથી ભરી ચાલ છે,
ભરાઇ લવિશમા વિકરાળ છે.

કળથી જીગર ચાક પારા થયા,
કળ પાસ તારાં ન મારા રહ્યા
કળ પાસ ના કોઈ પ્યારા રહ્યા,
કળ પાસ સિકે દર ન દારા રહ્યા
કળથી બચી ના રૂસ્તમ ગયો,
નહિ છુ રેહ્યો, નહિ કોઈ રહ્યો
કર એક ઇલાજ છે કારજર,
જા જલ્લ 'સુ' 'ને સરોવર કિનાર
કિનારે લોટી ચુમીને ખાક,
નિયાએસ કરજે યજ્ઞદાન પાક

ચુનાહની તોજેસ કરી હમ-અ-હમ,
કહેજે કે તાબે છુ તારે હુકમ.
કળ મુજ કસમથી થઈ હોય બધ,
ખતા માફ કર આવિયો છુ શરબ.
કર દરગુજર હુ કહું કરગરી,
લિધા મે કસમ કોઈ જુરી ઘડી.
દરદથી જીગી દુખી ભારી છે,
હુ આવી ઉભો જ્યા કળ મારી છે
હવે માફ કર હુ ચુનાહગાર છુ,
દરદથી હુ બહો બેજાર છુ".

બજારની સવાહથી યજ્ઞદેઝદેનું સુ સરોવર તરફ જવું

દરદની પિઝાકારીથી બેકાર બનેલો યજ્ઞદેઝદે અતે વજર અને દસ્તુરોની સલાહથી
સુ સરોવર તરફ જવા તૈયાર થયો તેણે એક મોટા રસાશ્વાને તૈયાર થવાનો હુકમ
કીધો, અને સધલા શાહી દમદ્યા સાથે તુલ શેહર તરફ તે જવા નિકલ્યો

સુણી લઈ દસ્તુરોના સુખન સફર કીધી ચાલુ લઈ સગમા,
સફરની સલાહ કીધી પસન દરદ જોર કરતુ રહ્યું અગમા.
લિધા સગ રશીકો, દલીર પેહલવાન, નહીં એન દિવસે ન રાતે કરાર,
લિધી પાલખીઓ, લિધા ગરતીયાંન પુકારી દરદથી રહે શેહરિયાર

પુગ્યા સહુ જઈ સુ સરોવર કિનાર,

પડ્યા નાખી તથા ખિજમત ગુજાર.

યજ્ઞદેઝદેના રસાલાએ સુ સરોવરને કિનારે તથા નાખ્યા, અને યજ્ઞદેઝદેના
દુખનો ઇલાજ કરવાની સધલાઓ હવે તજવિજ કરવા લાગ્યા

યજ્ઞદેઝદે નમીને યજ્ઞદાનની બહી કરતા કહ્યું કે "ઓ બન્ને જેહાનના માલિક,
તારો માર્ગ છોડી હું આડે રસ્તે દોરવાઈ ગયો, એ મારો ચુનાહ થયો છે. ઓ પાક
યજ્ઞદાન, મે ખુરશીદ યજ્ઞદાન, અને ખરશીદો જુરજીનના કસમ લેઈ મારાં મોતને સોગંદના
ફાદા મે બાધી લીધું છે, પણ અતે મને મારી અજલ જ્યા હતી, ત્યાંજ
આવવું પડ્યું છે મારો છુટકારો કરનાર તુજ એકલો પાક યજ્ઞદાન છે

એવી અરજ ગુજરી, યજ્ઞદેઝદે સુ સરોવરના પાણીથી અઘોળ કીધી, અને કહે
છે, કે તે પાણીની અઘોળથી યજ્ઞદેઝદેના નાકમાંથી નિકળતુ લોહી ટુરતજ બધ થઈ
ગયું. યજ્ઞદેઝદે પેતાની સુધરેલી તમિઅતથી ધણેજ ખુશી થઈ, યજ્ઞદાનની દરગાહમાં
તોજેસ કરી હયાદત કરવા લાગ્યો (૬)

ફાનિમા ચાલી રેહ્યો

કળનો દોર.

કળની જફા છે બહાગત ભરી,
રખે રેહ્યો બહા ગફલત કરી.

નથી કોઈ કળથી છુદ ઇનસાન,
ન કિયાની, ન સાસાંની પીરો-જવાંન.

નથી પેશવાદી રહ્યા, નરપતી,
ગળવી હતી જેણે ધરતી બતી.

જમચીઠ, દારા, સિકંદર ગયા,
નરીમાન, રુસ્તમખી ના રહ્યા
ધુળવી રહ્યા તો જે ધરતી ઘણી,
કળ તેનીખી આવી અતે ખની

* * *
કળ કોઈ કાળે કહી ના ચુકે,
વસે મેહલ યુપડે નહિ તે ચુકે
વસે જઈ અગર કોઈ જમીનને બીતર,
યા જઈ વસે આસ્માનની ઉપર.
અગર જઈ દરિયામે વાસો કરે,
કળ જઈ ત્યાખી તેને ધરે

* * *
દેહા દુખ તનનું થયું તતકાળ
કહ્યું ચઢઢઢે ખની ખુશહાલ
“ધનસાન અકળથી જો અમલ કરે,
અકળ પાસ અજલખી પાણી ભરે
કળ મારી જો હિયા ધુપાઈ હતી,
મને કેમ આવી તે મળતી નથી”

ચઢઢઢેની કળનું હાજર થયું.

સુખન આ જખાથી નિકળતાને વાર,
સુ નો સરોવર થયો જોશદાર
પડી પાછાહની દુરથી નજર,
દિહો એક ઘોડો પાણી બિતર.
હતો મસ્ત અગે પુરો પિલગ,
મિસલ ગોરખર મારતો તે છલગ
ચલકતી દિહી આખ બે આખદાર,
રગે રૂપાળો રૂપાળ અપાર
ભરેલી હતી ચાલ સુદર વિશાલ,
દિહા ખાલ દુમના, રેશમ મિસાલ
કુકારી કુકતો જખરો પવન,
પુકારે ધુજતા સરોવર સદન

ચઢઢઢે પોતાના મોતને જોયું.

જોઈ ચઢઢઢે કીધો હુકમ
“મળી સહુ સિપાહો ખાધો મક્રમ”
ક્રમ હ લઈ સિપાહો ગયા પાણીમા,
લિધો અસ્પૃં ઘેરી આસાંનીમા.

જકડીને લાંચા સરોવર કિનાર,
ઉભો ગેલ કરતો સહુ સગ અપાર.

* * *
અજલના ભરમની સમજ નહી પડી,
નજર સામે ઉભી કળની ઘડી
હુકમ કીધો શાહે કરો જહઠ કામ,
જહઠીથી લાવો જનને લગામ.
લઈ હાથમા જન, લગામો—રિકાખ,
પ્રસ્ત ખાધિયો પીઠ પર અસ્ખાખ
ઉભુ જનવર તે ગરીબ થાઇને,
દિલ ખુશ થયો શાહ મલકાઇને
૧૨,૨૦૦

કળને ભુલી લાન ખોઈ ગયો,
સવારી તે કરવા મોહી ગયો.

* * *
અરે શાહ સાસાનિયન કામ વુ,
કરે છે કળનું કા કામ વુ
અરે શાહે ધરોન આ વુ ખિદાર,
આંચું છે મળવા મોત નાખકાર

* * *
ગયો પુછ પાછલ, દુમચી ધરી,
કળ સામે હસ્તી ઉભી ખડી
ખખારી ઘોડાએ કીધો પુકાર,
ગરજ ગગડીયો અજલનો સવાર
કુહી પાછલા પગ વડે મારી લાત,
પછડાઈ પડીયો શાહ નેકજાત
કુહ તેનું મસ્તક, મગજ ચાક-ચાક,
ખઠનના લહુથી થઈ લાલ ખાક
થયો મસ્ત ઘોડો અતી જોશદાર,
પડ્યો જઈ સમદર અજલનો સવાર
અજળ કુદરતની ખની કુદરતી,
કળ અતે ફાવી ખની તરકટી
જગત જોની સામે ઝુકતી હતી,
થયો અસ્ત સાસાનિઓનો પતી
કળ જોઈ રંધયત રડતી રહી,
થવાની હતી જે ગતી તે થઈ.
ખની ખાકમાથી ગયો પાકમા,
વસ્યો જઈ મીનોઇમે લાખમા.

છુટે ના છું બહા અફલાકથી, કરી બહાની માંગ ચઝઠાં પનાહ,
પરસ્તેશ કરી હો છુ હીલ પાકથી. જે છે માલીકે ખુરશીદો-માહ.

એ રીતે યઝ્દેઝ્દનું મોત થયું, તેના મરણ બાદ તેની લાસને બાદશાહી માન સાથે ધરતખ્તમા લાવી દખ્ખનશીન કીધી, અને ધરાનની ગાદી ઉપર નવો બાદશાહ બેસાડવાની ધામધુમ હવે ચાલી રહી

બેહરામ ગુર.

૮૯૧૭૭

ભાગ ૨ જે

બાદશાહ યઝ્દેઝ્દના મરણ પછી ધરાંનની ગાદી ઉપર બેહરાંમને

બેસાડવા ધરાંની અનજીમને ના પાડ્યું.

યઝ્દેઝ્દના ગુજર પામ્યા પછી, ધરાંનની ગાદી ઉપર કોણને બાદશાહ તરીકે ચૂકર કરવો, તેની ચક્ર્યાર હવે અનજીમનમા ચાલી રહી. જેઓ યઝ્દેઝ્દના ધાતકીપણા અને જીલમથી કટાલી રેલા હતા, તેઓએ પુકાર ઉઠાવ્યો કે “ યઝ્દેઝ્દ જેવો ધાતકી અને જીલમગાર બાદશાહ, અમોએ ધરાંનના તખ્ત ઉપર ખીજે કાઢ્યો જોયો કે સાબાલ્યો નથી, વાસ્તે તેની તોખમના ફરજદને ધરાંનના તખ્ત ઉપર બેસાડવાની અમો ધણીજ વિરૂધ છીએ. જો કે બેહસમ લાલો અને નેક છે, તોપણ તે યઝ્દેઝ્દનું ફરજદ છે, માટે તેને ધરાંનનું તખ્ત આપવું નહી

ધરાંનની ગાદી માટે નવા ઉમેદવારનું બહાર પડ્યું.

આવો મામલો જોઇ, ધરાંનના તખ્ત માટે ધણીક જાણીતા પુરાણા ખાનદાન-વાલાઓના ફરજદો ઉમેદવારી કરવા બહાર પડ્યા એ ઉમેદવારોમા જેહા પેહલવાન રસ્તમ અને સામ, તથા કચેકાબાદની ઓલાદના વારેસો ધરાંની ગાદી ઉપર તેના વારેસ તરીકે દાવો કરવા નિકળ્યા

અર્દેશીર બાબેગાંનના એક બેશી ખુશરો ધરાંનના બાદશાહ તરીકે.

આ નવા ઉમેદવારોના નવા નવા દાવાઓની પતાવટ કરવી, મુશ્કીલ થઇ પડી એવા સંજોગ વચ્ચે અર્દેશીર બાબેગાંનના એક બેશી, જેનું નામ ખુશરો હતું, તેને એકમતે ધરાંની અનજીમને ધરાંનની ગાદી આપવાની ઝોઠવણ કરવા માંડી

બેહરામ ઝરનું ઇરાંનની બાદી માટે ઠાવો કરવા બહાર પડવું

આ સપ્તે વખત શાહજાદો બેહરામ, જે પોતાના આપના જીવનને ધીધે ક્યેદમાથી છુટી મુઝરના મુલકે ચમનમા જઈ તેની પનાહમા વસ્યો હતો, તેને કાને તેના આપ યઝદેઝદના મોતની ખબર ગઇ. બેહરામે પોતાના આપના મોતનો શોક એક મહીના સુધી પાલ્યો, અને ત્યાર બાદ તે ઇરાંનના તખત ઉપર, તેના વારસ તરીકે પોતાનો ઠાવો રજુ કરવા, મુઝરના દીકરા નોમાનની સાથે, અરબોના એક મોટા લશ્કરને લેઇ ઇરાંન આવ્યો.

બેહરામે ઇરાંનની સરદારો અને વજીરો, તેમજ દરબારીઓ અને દસ્તુરો આગલ યઝદેઝદના વારસ તરીકે પોતાનો હક રજુ કર્યો, બેહરામે કહ્યું કે “પાદશાહ યઝદેઝદના દીકરા તરીકે આ દેશની પાદશાહી ઉપર મરિા એકલાનો હક છે પાદશાહ યઝદેઝદનો હુ દીકરો અને વારસ છું, છતાં તમો આ માટે બીજા ઉમેદવાગને તેની બાદી આપવાની દલીલ કરી, મારો હક નાકબુલ કરો છો.”

બેહરામ અનજીમન રૂબરૂ સંલેહ બરી બામજીથી તેમના દીલ છતી લેવા, ધણાક મીઠા બોલોમા દુનિયાદારીની રીત સમજાવવા લાગ્યો.

પણ અનજીમનના એક તુશની બામે બેહરામની દલીલો સાબલવા ના પાડી, અને બેહરામને બાદી આપવા વિરૂધ પોતાના વિચારો જણાવ્યા. બેહરામે તેમને ક્ષાત પાડવા દુનિયાની નાપાયદારી માટે શિખામણના સંજીવનો સાબલાવ્યા.

ઇરાંનની અનજીમને બેહરામનો ઠાવો નામ જીરૂ કરવો,
અને બેહરામને ખુલાસો કરવો

પણ અનજીમન પાસે એકજ જાતની વિરૂધતા હતી, કે એક જીલમગાર અને ક્ષાતકી આપના દરજ્જાને ઇરાંનની બાદી જે મળે, તો તેમી તેના જેવીજ ખાસિયતવાલો ક્ષાતકી અને જીલમગાર બનવો જોઇયે.

મળી પારસી સહુ પુઠારી કહે, હમ સમ કુખો નહિ કોઇ સહે જીલમ યઝદેઝદી જીવો આંખથી કિધો અજીમન પર વિના વાકથી જરા કર નજર જે પેદરની જફા, શુ શુ કિધા છે જીલમ નારવા	કિધા'તા જે કોઇને ખારજર, જીલાવી હાજર કિધા નિર્ધાર. કઇએક બે હાથ વન કુખ સહે, કુખો સહી ખસ રડીને રહે ઘણાકોની કાપી લિધી'તી જખાન, કુખી થઇ રીખતા તેમના રવાન
ફેડી હતી કઇએકોની ચરામ, રડી રીખતા તે સહિને સિતમ	

* * *

લશ્કરોઇ ગયેરી અનજીમનને યઝદેઝદના જીલમના ભોગ થઇ પડેલાઓને જે ક્ષાતકી જીલમ સહન કરવો પડતો હતો, તેમને બેહરામની આગલ હાજર કરી, જણાવ્યું, કે યઝદેઝદ કેવો દયાહીણ અને ક્ષાતકી હતો. પોતાના આપના આવા જીલમની ગવાહી બેહરામે પોતાની નજરે જોઇ અનજીમનને જવાબ દીધો.

પેહરના જીલમની બેધ નિશાંણ,
 દિલે થાયો દલગીર તે બેશુમાંન
 ભરી નીર નેચનો તે બોલિયો,
 દિલના દરદનો ભરમ બોલિયો.
 “સુણો પારસીઓ આલીવિકાર,
 સુણો પેહલવાંનો, સુણો સરદાર.
 સુણો સહુ ઢાના, સુણો મર્જખાન,
 કુખી બેધ તમને, કુખી મારો જાન
 હકિકત તમેએ કહી છે ખરી,
 મુજ પરખી આફત અજબ શુજરી
 મુજપર શુજરી કંઈ કંઈ સિતમ,
 ગયોછે હવે તે મુલકે-અહમ
 હું તેનો બેટો જીગરખંદ જાન,
 કેસુર વન કીધો મને બહીવાન
 મને આપી મુંઝરે બેમુળ પનાહ,
 થયો છું હુખી પેહરથી તખાહ
 ગણો ના પેહર સમ મને કમઅકળ,
 મુસીબત તમારી કરશ હું ફજલ
 તજી ના કંઠીખી હું રાહે ખુદા,
 રૈહવશ તમારી પડખે સદા

ઓ અહના ‘ને આલા જાણો નકી,
 જીવશ તો જીવશ હું રક્યત થકી
 જીગર માહે જેના હયા હોય ભરી,
 જીલમ તે કંઠીખી કરે ના જરી.
 બેહરામનું છે કયાલુ જીગર,
 ખનુ ના કંઠીખી બેહાદગર
 બુબેગી મુજમા કંઈ કમ નથી,
 હુનર ‘ને વુખમનો કંઈ ગમ નથી.
 શાહપુર અને અર્દશીર ખાબેકાન,
 એ મુજ ન્યાગાન હતા મેહરખાંન
 કિંકુ રાજ તેઓએ આ સર જમીન,
 ખચાવી જેઓએ જરથોસ્તી દીન
 નખીરો તેમનો બેહરામ ચુર,
 રંગે રંગ વહે તેમના ચુલુ પુર
 વળી મારી માદરની આપુ પિછાણ,
 સમીરાંનની છે શાહી નિશાણ
 હુનરમંદ ભારી શુરવીર છું,
 અકળમા પુરો મિસલ પીર છું.
 ભરપુર છે ગજ અતી ખીશિયાર,
 ભરકેરખી છે હજારો હજાર.

જખાથી કહું છું માનો ચકીન,
 કરશ મારી આખાદ ઇરાન જમીન

બેહરામની ઇરાંની આગેવાનોએ અફઘ તપાસવી.

લોકોને મનાવી લેવાડમારા બેહરામના બાશણથી ઇરાંનીઓનો મોટો ભાગ ખુશી
 થઈ ગયો, અને તે વખતના રેવાજ પ્રમાણે બેહરામની અકળ તપાસવા આગેવાન
 ઇરાંની બુબેગીએ બેહરામને સલાહ કીધી કે: “ રાજ અને રક્યતને રાસ્તીને રસ્તે
 ચલાવવા માટે તારી બાહોશી માટે હમુને શક નથી, મગર અમુને જણાવ કે “કુનિયામા
 ખરો સુખી કાણુ છે ? ”

બેહરામે જવાબ દીધો કે

ખલકના ખેલ ન્યારા છે, કહો જમશીદ ‘ને દારા છે — ૧
 વસ નહી થાય હવસને, ધરે મોતનું ખ્યાન,
 નિસદીન રખ જે સુમરે, જમમા સુખીયો બાણ.
 કહો શુ ખ્યાલ તમારા છે, કહો જમશીદ ‘ને દારા છે — ૨

એક બુબેગી પુછ્યું કે “ કુનિયામા ખરો વીર કાણુ ? ”

બેહરામે જવાબ દીધો

લડે લડાઇ દેશ થકી, કાપે શત્રુ શીર,
નાથ કરે જે લોભનો, તેજ ખરો શુરવીર.

સિવા એ સહુ હિયકારા છે—કહાં જમશીદ—૩.

ખીજ એક આગેવાને સવાલ કીધો કે “જગતમાં ખરેખર રડેયો કાણુ કેહવાય ?” બેહરામે જવાબ દીધો

રડયો ખરેખર તેજ, પુત જેને નહિ પેટ,
રડયો ખરેખર તેજ, નારથી ભવ દુખ વેડ.
રડે હરદમ બિચારા છે—કહાં જમશીદ—૪

આ જવાબ સાંભળી એક દસ્તુરે સવાલ કીધો કે: “આ દુનિયામાં ખરેખરો કાણુ હસે છે.” બેહરામે કહ્યું.

હસ્યો ખરેખર તેજ, જગે સતોથી વસિયો,
હસ્યો તેજ, લોભ મદમે ના ફસિયો.
વિપતમે હસે તે પ્યારા છે—કહાં જમશીદ—૫

આ જવાબ સાંભળી એક બુજેર્ગ પેહલવાને સવાલ કીધો કે: “આ જગમાં ખરો નર કાણુ કેહવાય ?” બેહરામે તુરતજ જવાબ દીધો

શુર વીર તે નર ખરો, રણમાં ગરજી ગાળે,
શુર વીર તે નર ખરો, પર સુખ ભેદ રાળે
શુર વીર તે નર ખરો, બિજાના દુખે દાળે, ૧૨,૩૦૦
શુર વીર તે નર ખરો, લડે જે સત્યને કાળે.
ખરા નર સાથ ખુદારા છે—કહાં જમશીદ—૬

એક મોબિદે સવાલ કીધો કે “જગતમાં કાણુનું જીવ્યું બ્રષ્ટ છે” બેહરામે કહ્યું

બ્રષ્ટ જગે છે જીવિયું, જે નર યુગલી ખાય,
બ્રષ્ટ જગે છે જીવિયું, યુલ્ય પોતાના માય.^૧
બ્રષ્ટ જગે છે જીવિયું, જીવે પરનારી સગે.^૨
બ્રષ્ટ જગે છે જીવિયું, જીવે જે નારી રગે.^૩
મુવેલા એ સારા છે—કહાં જમશીદ—૭

ધરાનીએમાં મતફેરી પડવી

આવા અકલમદ જવાબો બેહરામને મોહડેથી સાંભળી, ધરાની અનબુમન જે ત્યાં ભેગી મળી હતી, તે બેહરામની દાનેશમંદીના વખાણ કરવા લાગી, અને ઠરાવ કીધો કે ધરાનીની બાદી ઉપર બેહરામનેજ બેસાડવો

બેહરામે કહ્યું કે. (૧) જે શખ્સ પોતાના યુલ્ય ગાયા કરે, (૨) જે શખ્સ પારકી ઝીરતની સમતમાં વસે અને (૩) જે શખ્સ ઝીરતના પર્ધા ઉપર મોજ મારી રંગ ઉડારે, તે સધલાનું જગતમાં જીવ્યું બ્રષ્ટ છે, અને એવા સધલા મુવેલા ભલા.

પણ એ મત સાથે બીજાઓ મલતા થયા નહીં, અને મતફેરી બરપા થઇ.

હાજર રહેના સધતાઓ બે ભાગમાં વેહેવાઇ ગયા એક પક્ષે કહ્યું કે “અદ્દશીર બાબેકાનના ખેશી ખુશરોને અમો વચન આપી બધાઇ ગયા છીએ, અને જો વચન તોડ્યે, તો અનજીમનમાં ફેસાદ બરપા થાય”

બેહરામને એક નવી સરત અનજીમન આગલ રજી કરવી

અનજીમનનો જો પક્ષ ખુશરોને વચન આપી બધાઇ ગયો હતો, તેમની દલીલ બેહરામને વાજબી લાગી

એવો મામલો જોઇ, વચનથી બધાઇ ગયલા અનજીમનના ભાગની ઉપર બેહરામે કાઠબી કિસમનો લાગવગ ચલાવવાની નજરિજ કરવાને બદલે, તેણે ત્યાં હાજર રહેતી સધથી સમસ્ત અનજીમનને પુકાર કરી જાહેર કીધું કે

“હવે એક મારી સુણો સહુ વાત, આદમ જાહેર કરે. આ બચાન, સુણો તમ ઇરાનીઓ નેકજાત. પડે બાહાર ઉમેદવાર તાજે--કિયાન નવો એક આપણુ કરીયે કરાર, જઈને જો બેસે તખ્તની ઉપર, ગવાહ છે મહારો પરવરદેગાર મૂકે તાજ સરપર બિના કંઈ ફિકર કંઈ વાત તમને ધરો બચાનમાં, અને બેસી સિ હો વચે પાઠશાહ, તખ્ત પર મુકો તાજ મયદાનમાં મૂકી તાજ માથે અને દાદબાહ અગર એવો નરવર પડે જો બહાર, લડી સિ હ સાથે અને શેહરિયાર અગર સર્ત આ જો ન મજુર કરો, પછી તો નિવેડો કરવા લડો”

ઇરાનીઓએ બેહરામની બચકાર સરત કબુલ કરવી

દેખાઇતી રીતે બેહરામે સુચવેલી આ સરત જો કે ઘણીજ બચકાર હતી, તોપણ અનજીમનનો જો ભાગ બેહરામને ગાદી આપવાની તરફેણમાં હતો, તેઓએ તે સરત ખુશાલીના પુકારો સાથે એકમતે કબુલ કીધી, એટલે વિરૂધ પક્ષને પણ તે સરત કબુલ કરવાની ફરજ પડી.

પુરતજ મયદાનમાં એક ઝરીન તખ્ત લાવી ગોઠવ્યું, અને તેની ઉપર શાહી તાજ મગારી મુકાવ્યું. આદમ ગસ્તહમ નામના એક પેહલવાને બે ખુનખાર સિ હોને પકડી લાવી, મયદાનમાં મુકેલા તખ્તની બંને બાજુએ તેમને બધાવ્યા.

કેલ ઇરાની બલકત આ હરીફાઇનો ખુનખાર ખેલ જોવા જમાવ થઇ. અદ્દશીર બાબેકાનનો યુજેર્ગ ખેશી પણ ત્યાં હાજર થયો.

પણ તે યુજેર્ગ પેહલવાન ખુશરો, તખ્તની આસપાસ બે ખુનખાર સિ હોને પુકારતા જોઇ, મનમાં લરજાઇ ડર ખાઇ ગયો, અને એની જીવ લેણુ હરીફાઇમાં ઉતરવા કરતાં તેમાંથી નિકલી જવાનો વિચાર કરી બેહરામ તરફ જોઇ તેને સમજાવવા લાગ્યો (8)

બેહરાંમે પોતાની મરદાનગી દેખાડી ધરાનની માદી મેલવવી.

પુશરોની ફલીલ બેહરામના મન ઉપર જરાબી અસર કરી શકી નહા. પુશરો પોતાની ખુન્નેગીને લીધે આવી હરીફાઇમાંથી નિકલી ગયો, અને બેહરાંમ પોતાની સરત અમાણે મયદાનમાં મુકેલા તાજને ઉઠાવી પોતાના માથા ઉપર મુકવાની તૈયારી કરવા લાગ્યો.

મયદાનમાં જવા આગમ્ય પોતાનું તન પાક કરી પરવરદેગારની બંદગી કરવામાં બેહરામ મશગુલ થયો.

તુરત ઉઠીયો તે ઇબ્રાહિમ થકી,
કરી પાકે તનને કિધી બંદગી
કમરબધ બાધી કિધી તેણે તમ,
લિધો હાથ શુરજ, ધરી મન ઉમગ
મળી કુંદ રૈયત, અને ખાસોઆમ,
ધડકતી છાતીએ જોતા તમામ
હસી કીધી બેહરાંમે સહુને સલામ,
નિકલ્યો મહાવીર રણસગરામ
અરે નવજવાની, ગજબ કા કરે,
જરા મોતથીબી નહીં તુ ડરે.
ધરી હાથ શુરજ મયો તે ધસી,
ઉભો જઈ તખ્ત પાસ કમર કસી

ગરજને સિંહોએ મારી છલગ,
ધુજ રહી ધરતી, થયા સહુ તંગ.
કુંદી સિહ ઉછલિયા બની ખુખાર,
ઉભો સામે બેહરામબી ઓસ્તવાર.
ઉઠાવી શુરજ, એકે મારી છલગ,
જોઇ ખેલ રધયત થઇ કુંદ ડગ.
ધુમાવી શુરજ મારિયો મગજ પર,
પડ્યો ખાકમાં થઇ જીરોજબર
ઉછલી બિજાએ મારી બરાડ,
જરબ એકે મારી કિધો તેને ઠાર.
ચહુડી તખ્ત ઉપર થયો સર્ફરાજ,
લિધુ પેહુડી સરપર કિયાનીતુ તાજ.

જોઇ હાંમ હરખી રહી અનજીમન,

થયો શાહ બેહરામ સહુ ફિલપસદ

બેહરાંમ ધરાંનના શાહ તરીકે જાહેરમાં મુકરર થયો.

એવી રીતે હજારોની ભેગી મળેલી મેહરીલ હજુર, બેહરાંમે બે ખુખાર સિંહોને મારી કિયાની તાજ, તખ્ત ઉપરથી ઉઠાવી પોતાને માથે મુક્યુ, અને પોતે તે તખ્ત ઉપર સવાર થાઇ બેઠા. બેહરામની આવી હિમત જોઇ પુશરોએ પોતાનું સર નમાવી તેને મુખારકઆદી આપી, અને ધરાનીઓએ બેહરામને પોતાના પાદશાહ તરીકે મનુર કીધા.

ધરાંનના તખ્ત ઉપર બેઠા પછી બેહરાંમે પોતાની રાજનીતિ દાનેશમંદીથી ચલાવવા માડી મુલકે મુલકના હકિમે બેહરામની રાજનીતિથી બચ્ચાજ ખુશી થયા. યઝ્દેઝ્દે જે જે લોકોને હેરાનમતી આપી હતી, તે સધલાઓને ભેગા કરી, તેઓને સરોપાવ આપી ખુશી કીધા. આતશ કદેહના મુબેદ્દને નવાજી, તેમના કામ ઉપર મુસ્તકીમ રેહવાના ફરમાન કહડયા, અને પોતે ધરાંન સર જમીનને આજ્ઞા કરવા લાગ્યો.

બેહરાંમનું વાઘોનો શેકાર કરવા નિકલવું

પોતાના શેહની અંદર ચાલતી ચરચા જોવા એક દાહાડો બેહરામ શેકારી કુત-રાઓ, તથા બાઝ પક્ષીઓ પોતાની સાથે લેઇ જમલ તરફ જવા નિકલ્યો.

એક ઘટાદાર જંગલમાં તે જઇ પુગ્યો. ત્યાં ચારોબી સુદર હતો, પણ તેની બેહદ અજાયબી વચ્ચે કાઇબી માનસ કે દોર તેને ત્યાં જણાયા નહીં તે ઉપરથી તે મનમાં બોલ્યો કે

“ આ જગલમા વાઘો ફરતા હોવા જોઈએ, કેમકે આવાં જગલમા એકબી માનસ કે ઢોર નજરે પડતુ નથી.”

એ વિચારમા તે લીન થયો હતો, તેટલા બે મોટા જોરાવર વાઘો ઉપર બેહરામની નજર પડી તેજ વખતે બેહરામ તે બન્ને વાઘોને તીરથી રિધી નાખી કાર કીધા. તેમની ભયંકાર ચીસથી તે જગલ ગાઝ રહ્યું તે ચીસના અવાજથી તે જગલનો માલેક મેહર બીદાદ ત્યાં દોડી ગયો, અને તે વાઘોને મુલેલા જોઈ તે ધણોજ ખુશી થયો, અને બેહરામને જોઈ તેનો મોટો ઉપકાર માનવા લાગ્યો.

બેહરામની મેહર બીદાદે મેહમાનદારી કરવી.

આવી રીતે વાઘોના જીલમથી પોતાના જગલને સદાનું બચી ગયુ જોઈ, મેહર બીદાદ, તે શીકારીના હજારો હજાર ગુણુ ગાવા લાગ્યો, અને તેનો ઉપકાર માનતા તે બોલ્યો કે:

“ સીતારે જીલદ ઓ નામી સવાર,	તુએ આ બલાગત નાજીદ કરી,
સદા રેહજો આલમમે ખરકરાર	અહેસાંન તારે જીલુ ના કરી
કિધી ફર મારી તુએ ફલહરી,	આ વનની જમીનમા હું દેહકાંન છુ,
નસીબ તુજ ચમકજો મિસલ મુશ્તરી	તુ મારો મહેમાન, હું યજમાન છુ

. મુજ સાથ મારે મકાને સિધાર,
પરસ્તાર તારો થયો છુ ચાર ”

તે જગલના માલેક મેહર બીદાદનું મકાન, તેજ જગલની પાદરે નજદીકમાજ આવેલું હતું બેહરામને મેહર બીદાદે પોતાનો મેહમાન બનાવવા ધણી આજીજી કીધી, અને બેહરામ જે પોતાની રૈયતમા ચાલતી ચર્ચા જાણવા માટે ધણોજ ઇતેમર રેહતો હતો, તેણે મેહર બીદાદનું ઇજન કબુલ રાખી, તેની સાથે તેના મકાન તરફ ચાલવા માડ્યું.

બેહરામને જોયલી નગર ચર્ચા

પોતાના નાહના પશુ સાદા મકાનમા મેહર બીદાદ પોતાના પરોણાને લઈ ગયો, અને ત્યાં તેની મેહમાનદારી કરવા માડી. મેહર બીદાદે એક જ્યાફતની તૈયારી કરવા માડી પડોસના આમડામાંથી તેણે રામશમરોને તુરતજ તેડાવી મગાવી, પોતાના મેહમાનને ખુશી કરવાની તેણે દરેક તજવિજ કીધી રામશમરો ગાયન ગાઈ મેહર બીદાદના પરોણાની મેહમાનદારી કરવા લાગી. સાકીઓએ શરાબ લાવી હાજર કીધી, અને શરાબની ખુબી અને ખામી ઉપર રામશમરોએ ગાયન લલકારવા માડ્યું (૭)

આ ગાયન અને સાજનો અવાજ સાબલી, મેહર બીદાદની પડોસમા વસતો કીરોય નામનો એક મોટા ફરજાજાલો પડોસી, પુલ ફળોની મોટી બેઠ લેખને મેહર બીદાદના મકાનમા આવી લાગ્યો.

બેહરામ આ પડોસીને આવેલો જોઈ ખુશી થયો, અને તેને પોતાની પાસે બેસાડી, શરાબની જમ નૌસ કરવા ઇજન કીધું આ ઇજનને કીરોયે તુરતજ માન આપ્યું, અને તેજ વખતે જમ ઉપર જમ ઉઠાવી તે પીવા લાગ્યો, અને રામશમરોના ગાયન વચ્ચે પોતે શરાબની ખુબી જાહેર કરવા લાગ્યો.

બર બર જામ તુ સાકી, કો'ને જોષ છે કાલ,
જુઠો આ સસાર છે, જુઠી દુનિયા કાલ.
દુખ સકટ'ને સિતમ સાથે, જગે વેડું જાળ,
દુર કર હું બધા મહારી, પીછ શરાબ લાલ મલાલ.

કીરોયે શરાબની તારીફમાં કહેલા મુખ્ય.

<p>“મને આપો સાહેબ તમે પેલી જામ, ભરો તે ગુલાબી શરાબે તમામ ખખરદાર ચોછી ન ભરતા તમે, મને શોધ જમશેદની બહુ ગમે લલે હોય સકટ વિપત વેઠમા, ભુલે ગમ જો એ પડે પેટમા</p>	<p>છલાછલ ભરજો એ લાલ મલાલ, પીધાથી ગુલાબી બની રેહ ગાલ. એ પીધાથી ફીલ ખુશ અને ધનસાન, હિસે આસ્માં 'ને જમીન એકસાન. એ પીધાથી ફીલનો ખીલે બહાર, અશમ બે છતે સહુ હિસે ચાર ચાર.</p>
---	---

કર નૌશ આ જામ ચાહી દુવા,
જીવે શાહે ધરાન બેહરામ શાહ”

કીરોયે એવી રીતે જામ ઉપર જામ પીવા માડી, અને સમશગરોએ તેની યાદમાં ગાયન શરૂ કરી, પરાંખાઓને રીજવવા માડ્યા. (10)

જેમ જેમ સમશગરો શરાબની તારીફ કરતી ગઈ, તેમ તેમ કીરોય જામ ઉપર જામ પીછ દીધાખુશ થવા લાગ્યો, અને ફરીથી તે માલેતુગર પડોસીએ શરાબની તારીફમાં નિચલી સચેર લલકારી

એ આબ લો નાયાબ છે, જીકર જગ સારી કરે,
એ પીએ તો સમશીર ધરી, નામરદોખી જગે લડે
શોધ છે જમશેદની, જમમા રહી 'રોશન' અમર,
કષ્ટ કષ્ટ જમાના થઇ ગયા, એ આબની જીજી કદર

બેહરામે શરાબ માટે અંદાજમાં રેહવા કહેલા મુખ્યો. (11)

અએ શરાબી બહુ તુ, જમશેદનો પયગામ છે,
બેહર પીવો દારૂ સદા, ધનસાનને હરામ છે.
એક જામ જો જીયાદ પીએ, દુનિયામે તું નાકામ છે,
પીછ જામ તુ હદમા રહી, દીલખુશ તુંજ અજામ છે.

કીરોયનો બેહર શરાબથી આવેલો ફેજ

દારની દમ-ગ-દમ જામો નૌશ કીધા પછી તે માલાદાર આદમી પોતાની અસલ હાલત જુલી જવા લાગ્યો, અને મીજલસની રમ લેઈ, તે પોતાને મકાને જવા નિકલ્યો. પણ તે પુર હોશમાં હતો નહીં મેહર ખીદાદના મકાનમાંથી નિકલ્યા પછી, અને થોડેક દુર ગયા પછી, કીરોય એક ઝડપના સિતલ છાયા હેઠળ લેટી ગયો, અને તેનો ઘોડો ત્યાજ આરો ચરવા લાગ્યો.

પણ શરાબની ખુમારી કીરોયને એટલી બધી તો ચૂકડી હતી, કે તે પેલા ઝાડની નીચે એવો તો કેદમાં પડ્યો, કે ત્યાંથી ઉઠવાને બદલે તે ત્યાજ ઉંધમાં પડી રહ્યો એવામાં

એક કાગડો ત્યા જઈ નાગ્યો, અને તેણે કીરોયની બને આગો ફેડી આધી, તેની પથ્થુ હોશ કીરોયને રહી નહી

કીરોયની શોધમા નિકલેલા તેના માનમેએ બેહરામને આવી, એ દલગીરી ભરી બખર આવી, અને વધુ બખર કાઢડતા માલમ કે પડ્યુ, કીરોય દારૂની અસરથી મરણ પામ્યો હતો

આ છુરી ગમભરી બખર સાબલી, બેહરામ ધણોજ દલગીર થયો, કે શરાખની ખુમારીમા કીરોય જેવા એક માલેતુબરનો છવ ગયો બેહરામ મેહેર બીદાદના મકાન-માથી તેની પરાણુગત માટે તેનો ઉપકાર માની રવાના થયો, અને બીજેજ દિવસે પોતાના રાજમા એવુ શાહી ફરમાન કાઢડ્યુ કે “ આજવી શરાખ કોઇએ પીવો નહી ” ખુદ બેહરામે પથ્થુ શરાખ પીવાનો બધ કીધો

શરાખ નહી પીવાનુ ફરમાન બેહરામે પાછુ ખેચી લેવુ

શરાખ કોઇએજી પીવો નહી, એવુ શાહી ફરમાન જાહેર થયા પછી, શરાખ પીવાનુ લોકોએ બધ કીધુ પથ્થુ એવામા એક એવો બનાવ બેહરામ ગુરની દરબારમા બન્યો, કે જેથી બેહરામ ગુરે પોતાનો મનાઇ હુકમ પાછો ખેચી લીધો એ બનાવ ઉપર હવે આપણુ આવ્યે છીએ

એતેફાક એવો બન્યો કે શેહરમા વસતા એક મોચીનો દીકરો, એક નવગર મા-બાપની દીકરી સાથે પરણ્યો હતો મગર તે છોકરો તનની તનાનાઇ, અને જવામદીની શક્તીથી બેનસીબ હતો તે છોકરો જાતે વણોજ શરમાળ, હિચકારો અને નાતવાન હોવાથી પોતાની પરણેતરને જોતાજ શરમાઇ લાઇલાજ થઇ જતો હતો. એ સખબથી તેની માતા ધણીજ અફસોસમા પડી હતી તેણીએ પાદશાહ જમશેદના દારૂની ખુમી સાબલી હતી, પથ્થુ પાદશાહ બેહરામ ગુરના ફરમાનને લીધે, તે દારૂનો ઉપયોગ પોતાના દીકરાને કરવા દેતી નહી હતી.

પોતાના દીકરાની આરી કફેડી હાલતને લીધે, તેણીએ ધણીજ ચોરી છુપાઇથી એક દાહડો દારૂની સાત આઠ ગમ પોતાના દીકરાને પાઇ કહ્યુ કે “ એ ગમ પીધાથી તારૂ શરમાળપણુ અને નાતવાની જતા રેહશે ”

પેલા છોકરાએ તે ગમો પીધી, અને તુરતજ તેના આગમા નવુ જોર અને નરી જવાંતી આવી, અને પોતાની આરાત આગન શરમાવાનુ તે બીનકુલ ભુલી ગયો એવામા એક નવો બનાવ બન્યો

હજી તો મગજમા હતી કેફ ઘેન,
હજી તો અમકતા હતા લાલ નેન
પડ્યો તેને કાને સિ હનો પુકાર,
છુટી બધમાથી પડ્યો ‘તો બહાર
હોડ્યો તે મોચી બની બેટીકર,
ઉભો સિ હ સામે લડતો ટકર
લિધા હાથ લાવી પકડી બે કાન,
ચઢી બેઠો સિ હપર મિસલ પેહલવાન

ચલાવી ગયો સિ હ પળ વારમા,
ઉભો જઇ શાહ પાસ દરબારમા
જે શાહ દિલમા વમાસણુ ઠરે,
આ વિકાલ સિ હ કેમ શરણુ થઇ પડે.
૧૨,૪૦૦
જુલાવી વજરને કહ્યુ એમ પાસ,
જઇને પુછો એની માદર પાસ
કોણુની છે જુનિયાદ, તોખમ, નામ,
કરે છે એવાં બહાધુર કાંમ.

મોચીની માતાએ દરબારમા ખુનાસો કરવો.

વજરના હુકમથી તે મોચીના દીકરાની માતા શાહ બેહરામની દરબારમા હાજર થઈ, અને તેણીને સવાલ થતા તેણીએ એવો ખુલાસો કીધો કે

“રહો શાહ હાથમ, સદા ખરકરાર,
રજા આપ જાહેર કંડે ઇસરાર
હું માદર છું એની મિસ્કીન પીર,
નથી એ પેહલવા, નથી એ દલીર
નથી જોર એમા કે સિ હસે લડે,
કુતરાળી ભુકે, તો એ રૂંડે
હુકમ તોડી તારો હું સપડાઈ ગઈ,
હવે મારી ગરદન કતરાઈ ગઈ

ના કામ હતો એ વિના કામનો,
સ સારમા કંઈ નહીં કામનો
મે એને પાયો શરાબ અર્ગવાન,
તે પીતાજી બન્યો સુરો પેહલવાન
ખિલી રંગ ચેહરો, થયા ગાલ લાલ,
ચહડયુ સુર લારી કીધી કમાલ
ગયો સિ હ સામે, મગજમે ખુમાર,
પકડી બે કાનો બનિયો સવા

નથી તુઝમે પેહલવાન કે વીર છે,
મગર એ દાડની તાસીર છે ”

આ હકિકત બેહરામે સાબલી વજરને હુકમ કીધો કે. “આજથી હું માફ આગલું દારૂ પીવાની મનાઈનું ફરમાન પાછું બેચી લઉં છું, એમ રખતને જાહેર કરવું, અને શરાબ અદાજથી કાપડોળી પીવો હજાલ છે, એમ ખખર કરવી એટલો પીવો કે વાઘ ઉપર સવારી કરવા જેવું જોર પેદા થાય, પણ એટલો અધી નહીં પીવો કે દારૂની કેફથી રસ્તામા મસ્ત થઈને પડે, અને કાગડાઓ આખો ફેડી નાખે, તેનું લાન વટીક રહે નહીં ” બેહરામનો એ હુકમ જાહેર થતા, ઘોડાએ શરાબ અદાજ સર પીવો પાછો ચાલુ કીધો.

બેહરામને હિન્દુસ્થાન તરફ જવાનું કારણ.

એ વખતે હિન્દુસ્થાનમા કુતુબમા શગલ નામે એક હિન્દુ રાજાનો અમલ ચાલતો હતો તેની હકુમત કનોજની નદીથી સિન્ધની જમીન સુધી ચાલતી હતી

બેહરામને એવી ખખર મળી કે શગલની રાજ નીતીને લીધે, હિન્દુસ્થાનથી ચીનના મુલકો છુટકાટ અને ચોરાથી હેરાન થાય છે, અને હવે કદાચ તેઓ ઇરાન તરફ ઉતરી પડે, એવો સંભવ લાગે છે માટે એનો ઇલાજ થવો ઘટે છે.

વળી ઇરાનના તખ્ત ઉપર એક પાદશાહ હોવા છતાં, હિન્દુસ્થાનનો રાજા સિન્ધ અને ચીનના મુલકોની ખડણી લેય, એ કેમ બને ?

બેહરામને ધુધા વેશમાં કાસદ તરીકે પચગામ લઈ હિન્દુસ્થાન જવું.

આ દલીલ બેહરામને વાજબી લાગી, અને તેણે એવો ઠરાવ કીધો કે “હું પોતે એક પેગામચી યા એલચીના વેશમાં, હિન્દુસ્થાન શગલની દરબારમા જઈ, તેના રાજાનો કારોબાર કેમ ચાલે છે, તેની તપાસ કરું. તેણે તુરતજ શગલ ઉપર એક કાગજ નરમ-ગરમ શબ્દોમા લખાવ્યો. મુગ બાબદ ઉપર આવતા નિયતું લખાણ બેહરામને લખવા પોતાના નવિસંદાને ફરમાવ્યું —

“કરે જે દુરદેશ અટળ અપ્તીચાર,
જમતમા કંઠી ના અને બેકાર.
અટળ પાઠશાહોનું સરતાજ છે,
અટળ વન તે રાજ તારાજ છે.
અટળ કરે દુર આકૃત ખલા,
રખે કોઇ ખલામે થતું મુખતલા
અટળની અવલ એ છે નિશાન,
શરધથી ડરે છે સદા ઇન્સાન
સમજ તો નથી તારો અદાજ વ,
કુખી કાં કરે જીવ બેકાજ વ.
વડીલો તહારા હતા આશકાર,
મગર તે અમારા હતા તાબેદાર.
પેદર જે તહારો હતો નેકનામ,
અમારા સાહનો હતો તે ગુલામ
હવે હમ પનાહમે હિન્દુસ્તાન,
લેવું ‘વુ ખડણી ચાલુ ધરાંન
મગર હાલ વુ તેમ કરતો નથી,
ધરાંનથી વુ ડરતો નથી

કિધા હાલ કેવા ખાકાંને ચીન,
આવ્યો તે લડવા ધરાંન જમીન
ગયો થઇ તારાજ ધરાંનથી,
વુખી ખચે નહીં સુણુ ધ્યાનથી
હિંસે છે મને તારી તેવીજ ચાલ,
રખે ચીન જેવો અને વુજ હાલ
હલીરો અમારા છે બેમિસાલ,
અમો સાંમે હિન્દુ શુ છે મજલ
હવે છોડ મનમાથી તારૂં ગુમાન,
નહીંને ગણે કેમ હરિયા સમાન.
અગર વુજ બળપર મુસ્તાક છે,
મગર હમ સાંમે વુ ખાક છે.
લડી પારસીસે જીતે ના કંઠી,
છે ધરાંન હરિયા, હિન્દુ છે નહીં.
મગર સાલલી લે મહારા મુખન,
અગર હોય મુઠ્ઠે વુને પસન
રવાના વુ કર ખડણી સિતાબ,
જાહેલ બની ના રેતો જવાબ”

એ રૂકો લખાવી તે ઉપર બેહરામ ગુરે નિચે પ્રમાણે સરનામું કરાવ્યું.

“બુઢાવ કે દોલત, બળવત પુર,
માલીકે બક્ષેસ, બેહરાંમ ગુર
બ માહે ખોરઠાહ, રોજ અર્સસગ,
બેઠો તખ્ત પર બેહરામ જગ

દિયે જેને ખડણી, સકલાબો ફમ,
બલકમા ચાલે અમારો હુકમ.
ચહડે જગ જચારે પકડી બુનુન,
બનાવે બિયાબાંમ હરિયા-એ-બુન.

કનોજને સિન્ધના શગલ સાહ,

ચાંહચે આ રૂકાને તારી પનાહ”

બેહરાંમ ગુરનું એલચીના વેશમા શગલની દરબારમા

બરજી નામ ધારણ કરીને જવું.

પોતે એક એલચીનો વેશ ધારણ કરી, એલચી તરીકે હિન્દુસ્તાન ગય છે, એવી
બખર શેહરમાં કે દરબારમા વટીકે કાઢને પડે નહીં, એવી તાકીદનું દરમાન વજરને
કરી, બેહરામે પોતાના થોડાક માનીતા પેદલવાનેને સાથે લઇ, છુપા વેશમા શગલની
દરબારે નિકલી ગયો. લાખી મંજલ કરી તે મરજી એલચી કનુજ જઇ પુગ્યો.
બરજી નામનો એક ધરાંનના સાહનો એલચી કનુજના રાજ ઉપર પેગામ લાવ્યો છે,
એવી બખર તે એલચીએ દરબારમાં મોકલ્યાથી, કનુજના રાજએ તે એલચીને
તેના માનસો સાથે પોતાની દરબારમાં હાજર થવાની રજા આપી, અને બરજી
એલચી દરબારમાં દાખલ થઈ રાજને પુરતું માન આપી, તેના ગુણોની વખાણ
ગાવા લાગ્યો. (12)

બેહરામ સુરના પેગામનું શ ગલની દરબારમાં વચાવું,
અને રાજા શંખનું ગુસ્સે થવું.

પૌતાની તારીફના સખુનો સાબલી કનોજના રાજાએ આ ધરાંની એલચીને પૌતાની દરબારમાં ઘટવું સનમાન આપી, એક મરતખાભરી બેઠક આપી, અને બરજી એલચીએ બેહરામ સુરનો રૂકો સમક્ષને બહુ મોટા માન સાથે સ્વાધીન કીધો.

તે રૂકો શમક્ષની દરબારના શાહી મુનશીએ બાગેશુદ્ધ અવાજે વાંચ્યો, અને તે સાબલી શમક્ષનો ચેહરો ફિક્કો પડી ગયો. એ રૂકો સાબલી રાજા સમક્ષ બોલ્યો.

“બધ કંર બહુ શુસ્તરુ, બહુ સુખન,
અએ મર્દ બાહોશ બધ કંર વહન
વખાણે શાહને વડાધ કરી,
ધણી છે જખામે લટાધ ભરી
બહે વુ જખાંથી ગલત દાસતાંન,
દિયે ખડણી કેમ હિન્દુસ્થાન
કુલ્હગ વુ સમજે, મગર હુ ઓઝાખ,
કહેર છે વુફાંની દરિયા-એ-આખ
ન મહી, ન દાનધ, સલુકધ જરા,
કુલેલા ખિયાલો હુવાધ બડા
ગજખ માફ લશકર ખીશિયાર છે,
જમીન તેથી લરજી લાચાર છે
સુરવીર સિપાહો લાખો હજાર,
નમીને ગણે મુજને શેહરિયાર.

કુખી હર્મ હોને માટે દલા,
ભરી છે નાયાખ હિન્દમે સલા
હીરા, નગીના, કચન, મોહર,
ખખનો ખિશ્યાર, છે માલો-જર.
મુલક મારો પાહડી, રાહ છે કંઠણ,
દાખલ થધ ના શકે અહેરેમન.
કનુજની સરહદ ધરાંન જમીન,
ને સકલાખથી મુન્કે સુરવીર ચીન
હાકમ ને અફસર મહારા સુલામ,
મુકી જખાંપર ધરે માફ નામ.
નથી આ જમીનને કિધી કોધએ ચાદ,
સિવા કચાંની કાઉસ અને કએ કોખાદ.
અગર શેહનશાહની હતે જો રસમ,
તો સર તાફ તનથી કરતે કલમ.”

શ ગલની દરબારમાં કુસ્તીનો અખાડો.

કનુજના રાજાને આવી રીતે હદ બહાર ઉસ્કેરાઈ ગયલો જોઇ, ધરાંની એલચી બરજી (શાહ બેહરામ) એ તેને નમનતાઈથી ઠડો પાડવાની તજવિજ કીધી શંખમે ધરાંની એલચીનું બોલવું ધીરજથી સાંભલ્યું, અને તેને આસાએસ લેવા મેહલમા રવાના કીધો.

એ બનાવ પછી બીજે દિવસે કનુજના રાજાએ એક મોટી દરબાર ભેગી કરી, ત્યાં શરાખનો દોર ચાલુ કીધો. બરજી એલચીને પશુ એ દરબારમા હાજર રેહવાને ઇજાન કીધેલુ હોવાને લીધે, તે પશુ તે મેલાવડામા હાજર થયો હતો. કનુજના રાજાના હુકમથી બાદશાહી મસ્લો દરબારમા સુલાવી કુસ્તીનો અખાડો કરવા હુકમ કીધો.

હુકમ મતાજ બે પેહલવાની મસ્લો પૌત પૌતામા કુસ્તીનો હુન્નર અજમાવતા હતા. તેઓની રસાકસી ભરી કુસ્તી જોઇ, એલચી બરજીએ રાજાને અરજ કીધી કે “હું બી આ પેહલવાનો સાથે, જો તારો હુકમ હોય, તો કુસ્તી ખેલુ.” બરજીએ વિનંતી કરતા બચાવ્યું:

“અરે રાજા મહારા, સરતાજ હિન્દના આ ધણી,

હોય ખતા જો દરગુજર, ચાફ અરજ એક મન તણી.

હાલ જોઇ આ રંબનો, ઉછલી રજુ લડુ અંબમે.

હોય હુકમ રાજાનો, હું બી લડુ આ જમમે.” ૧૨,૫૦૦

કરે રગ ધરાની જંગમા, હિન્દી સભામે આજ હું,
દેખાકુ હું મારો હુન્નર, કુસ્તી રમી મહારાજ હું.
આવે લલે ચોગાનમા, સગી બની જંગી પિલગ,
નોકર શાહ બેહરામને, દેખાકુ મારી આ મયગ "

બરજીએ હિન્દી મલ્લે સાથે કુસ્તીખાણ કરવી

રાજ શગલે બેહરામના આ ધરાની એલચીની અરજ મંજુર કીધી, અને પોતાના માનીતા મલ્લેની સાથે અખાડામા કુસ્તી ખેલવાની તેને પરવાનગી આપી. બરજી તુરતજ અખાડામા તૈયાર બની ઉતર્યો. હિન્દી મલ્લે પોતાના ભેરથી આ કુસ્તી લાગે વખત લખાવી, બરજીને થાકી નાખી, જ્યારે તે નબળો પડે ત્યારે તેની નબળાઈનો લાભ લેઈ પોતાના ફાવેચમા તેને પકડવાની માત્ર એક યુક્તી હતી પણ બરજીએ તે મલ્લને પોતાની નિષ્ટામા ફાવવા દીધો નહી. બરજીને આ મલ્લ હફાવી નબળો કરે તે આગમચ, બરજીએ તેનો કમરમધ ભેરથી પકડી તેને ઉચે ઉડાવ્યો, અને એવો તો ભેરથી તેને જમીન ઉપર પડ્યો, કે તે મલ્લના હાડકાં ભાંગી ગયા.

પોતાના નામીઆ મલ્લની આવી હાલત જોઈ કનુજનો રાજ શગલ અજબ થઈ ગયો, અને બરજીને આન આપી પોતાની દરબારમા સર્વથી ઉચી બેઠક આપી. આ ધરાની એલચીની આવી દીલાવરી જોઈ, શગલને એવો શક પડ્યો, કે “એ શખ્સ ધરાનો પાદશાહ બેહરામ ગુર છે, યા તો તેનો બાધ હોવો બેધ્યે”

બરજીએ શગલના એવા સવાલનો સાબુત ધનિકાર કરતા અરજ કીધી કે, હવે બેહરામ શાહના પયગામનો જવામ આપી, ધરાને જવાની અને રાજ આપવી

બરજીને ધરાને જતો અટકાવવા શમલે તદખીર રચવી

આવા એક ભેરમદ અને દિલાવર ધરાની મદને, પોતાના રાજમા વસ્વાટ કરતો જોવાને દેખઈતી રીતે શગલ ધણેજ ખતી થયો. તેણે પોતાના પ્રધાન સાથે એ વિશે મસલત કીધી કે “તું કાંઈમી રીતે એ ધરાની એલચીને સમજાવી આપણા રાજમા વસ્વાટ કરી દિયાજ રેહ એરી તદખીર કર.” પ્રધાન પોતાના રાજના કલા પ્રમાણે બરજી પાસે ગયો, અને તેને ધરાને જતો અટકાવવાની તજવિજ કરવા લાગ્યો.

“ખુશી રહે ચમનમા વસી ઓ દલીર,
દુવા તુજ હકમા ગુજારે વજર
અજબ છે કનુજની આબો-હવા,
સફા તે કરે છે દરદ વન દવા
મુખ પર હવાનો ફીચે બહાર,
લખો લાલ ખીલે, ખિલે રૂખસાર
કનુજની અજાયબ છે સરખમીન,
લિતરમા વસે છે, ગુણો લીન-લીન

અજાયબ હિન્દમા કનુજ છે વતન,
કરે કા ન કાયમ હિયા તુ સદન
સિકત હિન્દની શુ કરે આ જખાન,
નિર્ધન વસી હિયા બને ધનવાન
વસતની કનુજમા સદા છે બહાર,
ચમનમા ગુલો ખીલે અપાર
હવા જેની અનમોલ, સિતલ ઠંડગાર,
હર સાલ બે પાક, ફલ ડાર ડાર.”

બરજીને હિન્દનો સેનાપતી કરવાની
કનુજના પ્રધાને લાલચ દેખાડવી.

“વસી હિયા અને મારો સેનાપતી,
સુધારે તુ કેવી હિન્દની ગતી
ગોહર ‘ને હીરા, લાલોની ખાણ,
પડી છે ખાતાલે હિન્દુસ્થાન.
જમરૂઢ, ચાકુત, કચન અપાર,
ખની તેનો માલેક થા જરહાર
તુથી થયુ શહનુ દીલ શાહ છે,
જીગરમા તહારી બરી ચાહ છે
મને કહે તહારૂ મૂખારક નામ,
થશે તેથી આરામ દીલને તમામ.”

બરજીએ પ્રધાનને જવાબ દીધો
“અરે ઓ વજીર તુ જરા રાખ ધ્યાન,
શુ સમજે તુ એવો મને બેધમાન.
ખુશામતનુ કામ કરતુ હંતુ,
લાજમ તુને ખસ મરતુ હંતુ

ઢોલતો-દીનાર, ગજો દિરમ,
થકી પારસી ના તજે દીન-ધરમ.
કદી હેશદ્રોહી નહી હું ખનુ,
છે ફરમાન જરથોસ્તી દીનનું
ફિરુરી અગરજે અને અનજીમન,
જીલે રાહે રોશન, કિયામતને ઢન.
ગયો કહા ફરીકુન પેશવાદીયાન,
કિધુ જેણે આખાહ બેકલ ધરાન
રહી ક્યાનિઓની ના કંઈ નિશાન,
ધુજી જેથી ધરતી અને આસ્માન.
ફના દોર આખર ‘હખામી’ થયો,
સિદ્ધ કર બે હાથે ખાલી ગયો
ગયા કુલ ખુજેર્ગો કહાં નેકજાહ,
જેહાદાર કચખુશરો, કચકોખાહ.
ગયો કાહ રૂસ્તમ જેહા પેહલવાન,
જમનાએ રાખી ન તેની નિશાન.
ખનુ કંઈ ફુનિયા થકી બેધમાન,
દગો દંધ વતનને વસુ આ મકાન.”

શમસે બરજીને ધરાન જતો અટકાવવા માટે
એક નવી યુક્તી રચવી

કાષ્ઠી રીતે ધરાની એલચી બરજીને ધરાન જતો અટકાવવાની, અને તેનો કનુજમાજ વસ્વાટ કરાવવાની શમસની ધણીજ ખાએશ હતી. પોતાના પ્રધાન તરફથી બરજીના વિચારો જાણ્યા પછી, શમસે બરજીને અટકાવી રાખવા એક નવી યુક્તી રચી. કનુજના મુલકમા એક ગઝવર અઝદાહ વસ્તો હતો. એ અઝદાહથી આસપાસના મામડામા વસ્તા સોકો ધણોજ ત્રાસ પામતાં હતા, અને અત્યાર સુધી એ અઝદાહને મારવાની કાષ્ઠીએથી હિમત કરી નહી હતી. કનુજના રાજાએ, બરજીને-પોતાની પાસ બોલાવી મગાવીને કહ્યું કે: “પેહલવાન બરજી, તું ધરાન સિધારે તે આગમચ કનુજ ઉપર એક ઉપકાર કરીને જા અમારા કનુજમા દિયાંથી થોડેક દુર એક ગઝવર કદનો ઝેરી અઝદાહ વસે છે, તે ધડીમા જમીનની ભીતર વસે છે, તો ધડીમા દરિયાના પાણીમા વસ્વાટ કરવા નિકલી જાય છે. મારી તુને અરજ છે ઓ ધરાની પેહલવાન, કે આ અઝદાહને મારી નાખી, કનુજ વાસીઓના કુખનું તુ નિવારણ કરે, તો આખુ હિન્દુસ્થાન તારી કિર્તીના ગુણ ગાતુ રેહશે.”

કનુજના રાજાની આવી કાકલુદી બરી અરજ બરજીએ તુરત કબુલ કીધી, અને એક કનુજવાસી ભોમીયાની સાથે પોતાના થોડાક સવારોને લઈ, દરિયા કિનારા તરફ જ્યા તે અઝદાહ વસ્તો હતો, ત્યા તે ગયો.

બરજીએ એક મળવર કદના ઝેરી અઝદાહને દુરથી મસ્ત થાઇ પડેલા જોયે. તેણે પરવરદેગારનું નામ જુમાન ઉપર ધરી, પોતાના ચાર ઝેરી તીરો, બરાબર નેમ ટાકી, અઝદાહના માથાને વિધી નાખવા તેણે ઉપરા સાપરી ફેંક્યા. આ ચારે તીરોએ ધાધુ કામ પાર પાડ્યું તે ચારે તીરથી તે અઝદાહનું માથું ચારે બાજુથી વિધાઇ ગયું, અને થોડા વખતમા તે તરફડીને ત્યાંજ મરણ પામ્યો. બરજીએ (બેહરામે) ત્યાર બાદ તે અઝદાહનું માથું કાપી કાઢાડી તેના તનથી જુદું કીધું, અને તેનું તન એક માડાંમાં નાખી, રાજ શમલ ઉપર તે રવાના કીધું. આ બનાવથી કનુજના તમામ હિન્દુઓ બરજી ઉપર આશ્રીન કરવા લાગ્યા.

બરજીએ કરેલું આવું મહાભારત કામ, અને તેની એવી દ્વિમત જોઇ રાજ શમલ ધણેજ હેરાત રહ્યા, અને તેની ઉપર પ્રસન્ન થઇ તેણે પોતાની જાનફેસાની જાહેર કીધી

બરજીને શમલે પોતાનો

જમાઇ કરવા કહ્યું.

કહ્યું સમલે. “બરજી નામેવર, થઇ હિન્દમે તારી કિરતી અમર. તુ સુરવીર બની કા અને હુલકાર, બે આદે તો પળમાં બને શહેરિયાર તુએ હીલ માફ કિધુ શાહ છે, કનુજને કિધુ તુએ આબાદ છે. સિફત તારી કહી હિન્દીઓ ગાયે છે, કહી મારો હામાદ હીલ આદે છે છે દુખતર સપીનુદ હુરી અખતવર, અજબ નાજનીન છે રશકે-કમર અજબ તેની કાલીલ, તિરછી નિગાહ, અજબ હીલ લરી છે, અજબ છે અદા. અજબ અલબેલી, સુરત કામની, હુરી હિન્દની છે, કનુજ ગામની.

બનાઉ તુને મારો સાલાર હું, કહી હિન્દ અદર આશકાર હું. આ દેશ મારો છે બાગો-બહાર, કર શેહરિયારી, બની શહેરિયાર”

* * *
વિચારીને અદેશ કિધો મનમા, પડયો આવી બેહરામ અજબ ફેદમા. અજબ કીસ્મતનો છે આ કહેર, કોહલાંના ફાસામા સપડાયો શેર. કહ્યું એમ બેહરામે લાચાર થઇ. “જીવો શાહ શમલ ખુશીમા રહી. મને વાત તારી પડી છે પસદ, કહે કાહ છુપાયો છે ખીજ અદ રજી કર કનુજની માહેજખીન, જોઇ હું નજરથી કહી આફરીન. કરે બે બરજીને તારો જમઇ, તો બદોખી તેમા લેશે વડઇ.”

બેહરામ ગુરના કનુજના હિન્દુ રાજાની દીકરી સપીનુદ સાથે લગન થવાં.

બરજીએ અતે હિન્દુસ્થાનમા રહેવાની રાજ શમલને કબુલાત આપી, અને સમલે પોતાની ખુબસુરત દીકરી સપીનુદની સાથે ધરાની એલચી બરજીના લગન કનુજમા મોટી ધુમધામથી તેણે કરી આપ્યા એટલું છતાં બરજીએ પોતાનું ખરું નામ રાજ શમલને ખીલકુત જાહેર કીધું નહીં.

આ લગન પછી, બરજી પોતાની હિન્દી મહાશય સાથે, બરજીના છુપા નામથીજ કનુજમા વસવાટ કરી રહ્યા. સપીનુદ સાથે જ્યારે તેનું દીલ એક થયું, અને જ્યારે તે હિન્દી મહાશયની પોતાની તરફ હવે વમરની શીલાગીરી બરજીએ જોઇ, ત્યારે એક દાહાડે, બરજીએ તેણી પાસ પોતાનો બેઠ છુપાવવાને કોલ લીધા બાદ, પોતે

કાણુ છે, તે બેઠ તેણે જાહેર કીધો. સપીનુદનો ખાવિદ, ધરાનનો પાદશાહ બેહરામ ગુર પોતે છે, એમ જાણ્યા પછી, સપીનુદ પોતાના ખારિદને વધારે માન, મોહનત, અને ખારથી ચાહવા લાગી અને બરજીએ પોતાની મહાશુભને એક દિવસ કેહ્યું.

“હવે વાત સાંભલ ઝો નુરે-નજર,
કહ્યું બેઠ હીલનો છુપો મુખતસર.
ધીરેથી સાંભલ મહારૂં ખયાં,
રખે બોલતી કોઇ પાસે જખા
મુઠત થઇ રહ્યો છુ હિન્દુસ્થાન,
હવે ચાલ મુજ સાથ જમથે ધરાંન.
અગર તુ કરે મારી સાથે સફર,
મગર નહિ પડે અનજીમનને ખમર
અગર આવે ધરાન હિમત કરી,
ખને કુલ ખાંતુની સર્વોપરી.
દરજાને મહારો છે બેહિસાખ,
થશે તુને જાહેર બરજી રૂખાખ
અગર હીલ કરી રગ ઉમગ તુ ધરે,
તો આલમની ખાંતુઓને ડગ કરે”

બરજીએ ધરાન તરફ જવાની
તદબીર રચવી.

સપીનુદ બોલી નમન ખુખ કરી.
“છુટે કેમ આલમથી સુદરી.
પતી ધર્મ લાજમ છે નારને,
સુખી તે કરે છે સસારને.
૧૨,૬૦૦
બલી નાર જખમા તેજ એક છે,
મિત પાક બેની, નજર નેક છે.
બલી નાર તેવી જીવેલી બલી,
વિના સર્વ ખીજ મરેલી બલી.
બલી નાર એવીજ સદનામ છે,
ખિજીએ જીવેલી નાકામ છે.
ફરે આસમાં ગર હવાખી ફરે,
ફરે આ જમીન ‘ગર ખુદાખી ફરે.”

કરૂં બે તૂથી મારી કયાંમત થબે,
જદા ‘ને સિતમ મારી સરજત થબે.”

સપીનુદ એક વફાદાર મોહોરદારને છાજતી રીતે, પોતાના ખાવિદ સાથે ધરાંન જવા તૈયાર થઇ. પોતે ધરાનના પાદશાહની રાણી છે, એમ જાણી તે ધણીજ ખુશી થઇ ગઇ, અને બેહરામ ગુરને તેની દરેક તદબીરમા તે મદદ કરવા લાગી. તેણીએ કહ્યું કે: “આજથી પાંચમે દિવસે આપણને હિયાથી નાહાસની એક ધણીજ ઉત્તમ તક મલશે, કેમકે તે વખતે હિયાથી થોડીક દુરની મજલ ઉપર, એક દેવસ્થાન આવેલુ છે, ત્યાંની જત્રા કરવા રાજ પોતે ત્યા જનાર છે, તે વખતે આપણને હિયાથી ઉપડી જતાં રોકનાર કોઇ રહેશે નહીં.”

આ જત્રાનો મહીમા નજરે જોવા કનુજના રાજાએ પોતાના ધરાંની જમાઈ બરજીને પોતાની સાથે લઇ જવાની ખાએચ જાહેર કીધી, પણ બાહોશ સપીનુદે પોતાના ખાપને જણાવ્યું કે “બરજી એ દિવસ થયા ખિમાર છે, તેથી તે આવી શકે એમ નથી.”

અમલે પોતાની ઢીકરીની વાતને ખરી માની, પોતાના રસાલા સાથે તે જત્રાએ નિકલી ગયો. આ તકનો લાભ બરજીએ તુગતજ લીધો. તેણે સપીનુદ સાથે કરી રાખેલી જોડવણ પ્રમાણે, અને જન ધરાન તરફ નિકલી જવા તદબાર થયાં. પોતાના રસાલેદારોની સાથે મળી બરજી પોતાના હથીયારો સજી, પોતાની કિન્દી મહાશુખ સપીનુદ સાથે ઘોડે સવાર થઇ, કનુજથી નિકલી, ધરાંન જવા, દરિયા તરફ નાહોડો.

શ મલને બરજીના નાહસવાની ખખર પડવી

બરજી સપીનુને લેઇ ધરાન ત ક જય છે, એવી ખખર કનુજના રાજને તેના સવારોએ તુરતજ પુગાડી આ ખખર મલતાજ શ મલ રાજ ગ્રન્સામા આવી પોતાના સરદારો અને સવારો સાથ તેઓને પકડવા માટે, પોતાના ઘોડાને તેઓની પાછલ દોડાવ્યા બરજી દરીયા કિનારે પોતાની મહાજીવ સપીનુ સાથ અત્યાર આગમનનો પડાવ નાખી પડ્યો હતો, ત્યા શ મલ પોતાના સવારોની ફોજ સાથ આી લાગ્યો, અને પોતાની દીકરી સપીનુને બેતાજ તે ગુસ્સે થઇ પુકારી બોલ્યો

ગુસ્સાથી શ મલે કીધો પૂકાર
“અરે બેશરમ કુપ્તર નાખકાર
આ ઠામ તાર, ઓ બદગોહર,
નહી મારી કિરતીની જીજી કંદર
રહી તુ કનુજે શુલિસ્તાનમા,
મરે કા તુ બેરાંન ધરાનમા
પડી મોહી ઠગારા કિલાવર ઉપર,
નથી પારસી એ મગર ફાસીગર

ફર પાછી મુજ સાથ છોડી ખસમ,
નહિ તો નેજનો બે તુ જખમ
ભમે અત અગે, ધુમે શીસ કાળ,
કર તુજ લહુથી કનુજ રગ લાલ
ઓ રહેજન ઠગારા, લ્યાનત છે,
સમજ કે હવે તારી કયામત છે.
કર તારી હસ્તી હુ આજે ખતમ,
ફરી પારસી ના ભરે એવો દમ”

બરજીએ રાજા શ મલને જવાબ દીધો

આવા તાનાજીનીના બેઅદમ કલામો શ મલને મોહોડેથી સાબથી બરજી ઘણોજ તપી ગયો, અને તેણે પુકારી જવાબ દીધો:

“અરે ઓ જલ્લીલ, બેશહુર બદનિશાન,
કરે બદસુખન કેમ તારી જખાન.
શુ સમજે છે મુજને કમજોર તુ,
બકે બકબકારો, કરી શોર તુ
તુને ઠાર કરતા મને વાર શી,
નથી બાણતો ખજરે પારસી.”

અગર લાખ એક હોય હિન્દી સવાર,
કરે એખલો સરવેને ખારજાર
જતો ના મુક જીવતો એક જન,
કરે હિન્દનો હુ સિદ્ધા આજ દન.

શ મલે બરજીને જવાબ દીધો

શ મલ પોતાના જમાઇ બરજીને એવી રીતે ફેરાઉન થયેલો બેઇ બોલ્યો —

“અફસોસ, મને નહિ વકી એ હતી,
કરશે મહારી તુ એવી ગતી
સુખન તારા ઝેરી અરે ઓ દલીર,
જીગરમા ખટકે મિસલ જેમ તીર
જીગરથી તુને ચાહા કીધો જમઇ,
હવે મારી સાથે ટરે તુ જીરઇ

કરી ફર ફરજદ બેશી વહાલ,
ગણીયો તુને મારી આંખો મિસાલ
વફાદારી છોડી ગુજારે જફા,
કહેશે નહી કોઇ તુ છે વફા.
અકળમદ હતી મારી દીકરી અતી,
તુએ ફેરવી તેની દીધી મતી.

હિલે પારસી બેવફા છે તમામ,
જખાં બોલે કંઈ ને કરે કાંઈ કામ.”

બરજીએ પોતાનું ખરૂં નામ બહોર કરવું

બરજીએ જ્યારે શમલને આવી રીતે બોલતો સાંભળ્યો, ત્યારે તેણે તેનો જવાબ દીધો.

“ખરૂં કર જ્યાં છે ગજબની બરી, હવા ના પલીક કર, રખથી ડરી. તજ બહો જ્યારે હું તારૂં વતન, બહે તે થકી તું જુરા વચન વિચારો જુરા નહીં કરે પારસી, સદા દાદગરથી ડરે પારસી મનશની બલી મન ધરે પારસી, વચનથી કહી નહિ કરે પારસી જ્યાંથી જે બોલે કરે તેજ કાંમ, બને પારસી નહીં કહી બેહરામ ગજબની બરી છે નજરમા કટાર, છે બેખબર સુજથી શેહરિયાર બને કેમ બરજી પર તું કર, ઉભો તારી સામે છે બેહરામ શુર મને ના સમજતો ધરાની સિપાહ, મગર છું બેહરામ શુર પાદશાહ

અગર નેકી કરશે દીલમાં મનન, આખાં કરશ હું કનુજ સુલતાન આપશ પેદર સમ તુને ચાહી માન, ન હરગેજ સલામી લેશે ધરાંન જગતમા મશહુર કાહાંણી થશે, નાર હિન્દી, રાણી ધરાની થશે”

કનુજના રાજા શમલે બેહરામ શુરની માફી ચાહી.

સુણીને નવા બેદની આ ખબર, ખુશીથી ધડકિયુ શમલ જીગર તરત હાથમાથી છોડી લગામ, લગતો ઉભો તે તજને દમામ ઉતારી સુકટ હથ માહે ધરી, કહ્યું: “માફ કર સહુ ગઈ સુજરી” ધરી છાતીસે કાળીને ફીકરી, રવાના સપીનુક બાપે કરી

થયાં દીલરૂખા બેહુ કિશ્તી સવાર,

પુગ્યાં સહુ સલામત વતન સુલતાન

ધરાની એલચી બરજીને મોહોડેથી આ નવી ખબર સાંભળનાજ કનુજનો રાજા શમલ ગાફિલ બની ગયો. ધરાની બરજી કામગીરી નહીં, પણ ધરાનનો પાદશાહ બેહરામ શુર છે એમ જાણનાજ, શમલે બેહરામ શુર પાસ હાથ બેડી માફી માગી, અને પોતાના માથાં ઉપરનું સુકટ કાઢાડી પોતાના જમાઇ પાસ દરગુજર ચાલાય બેહરામ શુર શમલને તેજ વખતે બેડી પડ્યો, અને અરસ પરસ લખાણ ખુલાસો થયા

૧ આ શમલ રાજા, અને તેનું કનુજ શેહર હિન્દુસ્તાનના વાલ્ય પ્રતિમા, ફરકાબાદ જિલ્લામાં કાળી નદીના આશમણ કાઠા ઉપર હતું એ કાળી નદી, ગંગા નદીને અહીંથી પાય માધલ ઉપર મળે છે, પણ આમલા જમાનાઓમાં પવિત્ર ગંગા નદી, કનુજની અડોઅડ વહેતી હતી, જ્યાંથી તે આજે ખીસી ગઈ છે એટલા માટે શાસ્ત્રે કનુજની પાસેના ફરીયા માટે જે લખ્યું છે, તે આ ગંગા નદી માટેજ હોવું જોઈએ. તે જમાનામાં કનુજ એક મોટા આર્ય રાજનું પાતપત હતું, જેના શ્રેષ્ઠ વંશના રાજાઓએ તેની હદ ધણી વધારી દીધી હતી ઇસવી છઠ્ઠી સદીમાં તેની હદ ધણી વધારી દીધી હતી. રાજા શમલનો જમાનો પાંચમી સદીનો હતો તે વેળાનું કનુજ આજે નથી આજનું શેહર નવુંજ બાંધેલું છે (સાસાની કાહનામું.)

બાદ, સપીનુદને લેઈ બેહરામ ગુર ધરાન તરફ નિકળી ગયો, અને સહી સલામત પોતાને વતન પુગ્યો.

સપીનુદની ધગાંનમા નવજોત થવી.
મલીને જુએર્જો, દાનાવ સંગ,
ઉલા હાથ બેડી ધરીને ઉમગ.
સવારી બની દબદબાથી બરી,
હવી સંગ બેહરામ હિન્દી પરી.
ગયાં સહુ આજર જોસરપ મકાંન,
બરીબાને દીધું શિરમનુ દાન.
મુશ્વિસોની દાજ દીલમે ધરી,
જોહર-લાલો સખાવત કરી.
હજુરીમે હાજર થયો કારસાજ,
બે કરતો 'તો હગ્દમ, બસમ-બાજ
કિધી તેને બેહરામે એવો હુકમ,
શિખવે સપીનુદને દિન ધરમ,
શીખી સપીનુદ - દિનના કલાંમ,
બણી ખુશી થઈ કુલ ખાસોઆમ.

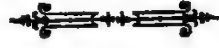
લઈ નહાંન નારે કિધુ તન પાક,
કિધી જીતપરસ્તી સદાની ત્યાગ.
* * *
મુશ્વિ તમ તવારીખ જરથોસ્તીમાંન,
કેવા તમારા હતા નિયામાંન.
૧૨,૭૦૦
હતો શાહ બેહરામ દીલે દયાલ,
કિધી શાહી જીમલે ત્રેસક સાલ.
થયો દમ એક રોજ તેનો ખતમ,
કિધી કુચ સફરની 'મુદ્દે-અદમ'.
રડી તેની રકથત અલમ બેધને,
રડી રાણી મેહલે મુનમ બોધને.
કળ બેધ તેની રસી સર જમીન,
રડયા કુલ સિતારા, બેહરા જખીન.
મુતો સેજ બાલી મધુર પુર વેણ,
અયો તે સદાનો કરી બધ મેણ.

સૌજ.

ગજબ બરી છે જગતની કહાણી, બતાવો ગયા કહાં સાસાનિયાંની
ગયા પેસદાદી, ગયા કહા કયાની, કિધી સહુની મિટી, આ દુનિયા-જે-દાની.
* * * * *
હકિકત દુનિયાની એ સર-બ-સર છે, મકાં તાર બદા 'કાયમ-નમર' છે.
બતાવો ધરમણા ધરધર કહાં છે, બતાવો બરીબના રહેબર કહાં છે
રહેબર હતા તે ગયા મુકી ચાલી, રખ કર 'રેશન' હમારી જલાલી

નોશીરવાંન આદેશ.

શાશ્વર શીરદોસી પ્રમાણે નોશીરવાનનું અસલ નામ 'કેસા' હતું. પેહલવી લખનારને એકે 'કેસા' ઉપરથી 'ખુશરો' લખ્યું છે.

રખીશવનની આદીનમા, બશો ફરોહરને આરાધતાં, એ પાદશાહના હુકમરને માટે લખ્યું છે, કે: "હમાનેર ફરોહરે અનઆશીરવાન ખુશરો કોખાદાન બાદ."

એ 'અનોશીરવાન' શબ્દનો જે પાછલથી 'નોશીરવાંન' શબ્દ બન્યો છે, તે ખુશરોનું ખેતાળી નામ છે ખુશરો તેનું જનમ નામ હતું, અને કોખાદ તેના બાપનું નામ હતું.

ખુશરો (નોશીરવાન)નો બાપ કોખાદ. નોશીરવાંનનો જનમ કુમ થયો.

ખુશરો (નોશીરવાન)નો બાપ એક હમ હમ વગરનો પાદશાહ હતો. તે હમતાલના રાજના હાથ ઉપર કયેક પકડાઇ બદીખાને પડ્યો હતો, ત્યાંથી સુફરાય નામના તેના વજીરે તેને છોડ્યો હતો બદીખાનામાંથી નાહસી જઇ, તેણે એક દેહકાનના મકાનમા ઉતારો લીધો હતો એ દેહકાન એક મોટો બગીચાર હતો, અને તે ફરીફુનના વશથી ઉતરેલો પોતાને જણાવતો હતો.

એ દેહકાનની એક ધણીજ ખુબસુરત દીકરી હતી, તેની ઉપર કોખાદ મોહીત પડ્યો, અને તેની સાથે તે શાદીના માંકથી બેઠ્યો પોતાની બાતુને પોતાની નિશાણીની એક વીટી પેહડાવી કોખાદ ત્યાંથી નિકલી ગયો, અને પોતાનું બાપલુ રાજ તેણે પાછું મેલ્યું.

પાછલથી કોખાદ પોતાની માનીતી મહાબુખને મલવા તેણીને મકાને ગયો, ત્યારે તેને ખબર પડી, કે તેની રાણીએ એક દીકરાનો જનમ આપ્યો હતો તે દીકરાનું નામ તેને ખુશરો યાને 'કેસા' આપ્યું એ દીકરો, તે નોશીરવાન આદેશ હતો.

કોખાદનું મરણ.

નોશીરવાંનનો બાપ કોખાદ ૮૦) વરસની ઉંમરે મરણ પામ્યો હતો. તેનું મરણ ૧૩ મી સપ્ટેમ્બર ૫૩૧ ના વરસમા થયું હતું.^૧ અને એ દિવસે નોશીરવાંન પોતાના બાપની ગાદીએ આવ્યો હતો, અને પોતે ધરાનના પાદશાહ તરીકે તખ્ત ઉપર બેઠો હતો.

૧ શાહનામાના આ દૈસ્તાનનું સમીત કિર્તન પેહલવેહલુ મુબર્કની જગન કમીટી માટે તા. ૨૧ મી માર્ચ ૧૯૨૧ ને દીને સાંજના બે. ૭. ઇન્ડીટ્યુટવાલા હાલમાં કર્તાએ રજુ કર્યું હતું.

૨ એનસાઇક્લોપિડીયા બ્રિટનિકા પ્રમાણે જોતાં, આજે, (એટલે આ કિર્તન જે સાલમા રજુ થયું તે ૪૦ સ. ૧૯૨૧ ના સાલમા) ૧૩૬૦ વરસની વાત ઉપર, સપ્ટેમ્બર ૧૩ મી તારીખે, ૬૦ સ. ૫૩૧ ના સાલમા, પોતાના બાપ કોખાદના મરણ બાદ, નોશીરવાંન ગાદીએ આવ્યો હતો. એ દિવસે બારદાદ મહીનો અને બેહરામ રાજ હતો.

શીરદોસી નોશીરવાનની તાજ પોશીનો દિવસ ખોરદાદ મહીનો અને બેદરશમ રાજ જણાવે છે.

નોશીરવાંનનું દાસ્તાંન શીરદોસીએ સાઠ વરશાની ઉંમરે લખ્યું હતું.

જ્યારે શાહનામાની કિતાબ માટે શીરદોસી નોશીરવાંનનું દાસ્તાંન લખતો હતો. ત્યારે તે સાઠ વરશની બુજેર્ગ ઉંમરે પુર્યો હતો. એ અરસામા તેનો એક દીકરો ગુજર પામ્યો હતો, જેના મરણના જખમથી, અને શાહનામાની કિતાબ રચવા માટે એએલી જેહમતથી તેના બુઢાપા ઉપર મોટી અસર થઇ હતી બુજેર્ગી માટે જે ઉમદા વિચારો શીરદોસી પોતાના શાહનામા અંદર નોધી ગયો છે, તે બેશક ધણજી ઉમદા અને મનન કરવા ભેગ છે

બુઢાપાનો કુડાપો !

અએ સરવ સમ વહાલાં બદન બળદાર,
કહે કેમ થયું સુસ્ત અને ઠંડગાર
બોલ્યું સરવ સમ બદન દિલપજીર,
જવાની જવે હું થયું હલગીર
જ્યા તક છઢાપો હતો સુજથી દુર,
ત્યા તક હતું ફીલ ખુશીથી પુર.
કિધું છે છઢાપાએ ફીલને ખતગ,
ઉડી સુમ થયો છે જવાનીનો રગ.
જવાની મે પાળી ઇફાજત કરી,
અફસોસ ગમ્મ કુખ હેમ્મ છેતરી
વરશ સાઠે થાયો અબળ બીરિયાર,
અરે ભાઈ ! સલાહ રેહ હુરિયાર
ગજબ હમ પિરીનો છે અઝદાહ સમાન,
સિહ જેવી સુગાલે પકટે જવાન
એ મરજે તો કુલ રહે હોઠ છે,
એક હાથ ખુશી, બિજે મોત છે.

બદનને એ વાળેછ વાંકું ઠરી,
ખનાવેછ બદરગ સિહા સુલછડી.
કરેછ રંગ પીલાં સુલે અર્ગવાન,
રહે છે સુગલધ, દિલે અર્માન.
ખને છે નિર્ખળ લાચાર પગ,
પટે છે બદનની દિલી કુલ રગ.
ધુજે હાથ લખતાં, કંપે કલમ,
જરામા અહટે હાફ, લરતા કલમ.
અશમ મારી બાપી પડીછ આબદાર,
કમર મારી ખમતી નથી સુજ લાર.
ખુશી સુજ ફીલમા સદા જે હતી,
કુખી આ બદન છે, કહું શુ ગતી.
ઘટા થાઈ ઘલોર, અધીર થમ્મ અજલ,
કહે છે મિનોમ્મ સફર પર નિકલ
ગયો છે અજલ સાથ નોશીરવાન,
તો રહે કયાથી 'રોશન' તારી નિશાન.

નોશીરવાંને બેચલા ત્રણ સ્વપ્ના.

સૂણો હમહીનો કંઈ છું ખયાંન,
કથું હું કળીખધ નવું દાસતાન
એક રાત ફીલ ખુશ હતી મનમાન,
પડ્યોતો પુર નિન્દ નોશીરવાન.
દિહો ખાખ પોતે છે તખ્ત પર,
ભગી ત્યા નિકલ્યું જાડ એક જખર
બેધ તે થયો ખુશ નોશીરવાન,
કહું કે અલાવો સહુ ગાંન તાન.

પડી ધુમ મહેપ્રીલે દોરે-સરાખ,
રહ્યાં સહુ ખુશીથી ખિલી બેહિસાખ.
દિહું તખ્ત ઉપર પોતાની પાસ,
ભુડ એક બેડ હતું ખુશ મિજાસ.
બગલમા બેસીને કરવું અમન,
પીધ જામે શાહી ખનવું મગન.
કિધો મનમાહે કંઈ કંઈ વિચાર:
“હજે બેડ શુ એનો પરવરદેગાર.”

નોશીરવાંને જોયલો સ્વપ્નો ખીજો

વળી ખાખ હીઠો ખીજી રાતના,
ખગીચે ઢિઠા કુલ હર જાતના,
કુલો એક પડીયો ખગીચે નજર,
પડોસે હતાં પાચ ટાંકાં જખર.
હતા પાણી વન તે ખાલી તમામ,
પૂકારી રહ્યાંતાં સુખો 'ને સામ
એકાએક નિકલિયો કુલેથી પૂકાર,
પડયા પાણી ઉભરધ કુલેથી ખહાર
હતાં પાચ ટાંકાં જે ખાલી નકામ,
છલાછલ ભરાધ ગયા તે તમામ.
જોધ હાલ બોલ્યો શાહ શેહરિયાર:
“હશે ભેદ શુ એનો પરવરદેગાર”

નોશીરવાંને જોયલો

સ્વપ્નો ત્રીજો.

વળી ત્યા ખિજી ગમ કરતા નજર,
ખનાવ એક હીઠો અજખ વીચિતર.
ઢિઠી તે ખગીચે ઉલો એક ગાય,
મરતીતી ચારો, ફરતી તે જાય
જણેલી હતી સાથ બે વાછડી,
હતી સગમા તેની સાથે ખડી.
હતી તે વીચિતર અજખ માતડી,
જણીતા ધાવી રહી વાછડી.
અજખ જોધ થાયો શાહ શેહરિયાર:
“હશે ભેદ શુ એનો પરવરદેગાર.”

* * *

નોશીરવાંને સ્વપ્નનો ભેદ જાણવા, નજીમીઓને માટે

દશપરદશ અહેલેકારો મોકલવા.

મિટી રાત કાળી, પડી ગધ સહવાર,
ઉઠ્યો નિન્દમાથી શાહ શેહરિયાર
હુકમ કીધો ફરખાર એકદમ ભરે,
જીભાવી નજીમીઓ હાજર ઠરે
જમા થાધ મહેપ્રીલ હુકમ એ સુણી,
હાજર થયા ત્યા નજીમી સુણી
કીધો ખાખનો હાલ કુલ આરકાર,
સુણી સહુ નજીમી થયા બેકરાર.

અકસોસ નજીમ કેમ ખગી લાજવાખ,
નથી ખોલી શકતી તાસીરે ખાખ.
૧૨,૮૦૦
રવાના કીધા ચોતરફ અહેલેકાર,
ફરકને આપી દિરમ દસ હજાર.
કહ્યું કે: “ખરચની ન કરતા કસુર,
લધ આવો જધ કોધ અકળમ કપુર
જાહેર કરે ખાખનો તે ભરમ,
ખલુ હું માલો-દોલત દિરમ”(૧)

નોશીરવાંનના હુકમથી અહેલેકારોનું નજીમીઓની

તલાશમા મુલકે મુલક જધું

પાદશાહ નોશીરવાંને જ્યારે જોય કે તેના ફરખારી નજીમીઓ, તેણે જોયલા સ્વપ્નનો
ભેદ જાહેર કરી શકતા નથી, ત્યારે પોતાના અહેલેકારોને મુસાફરીના ખરચ માટે
દસ દસ હજાર દિરમ આપી, દેશે દેશ રવાના કરવાનો હુકમ કીધો, અને તાકીદ કીધી,
કે એવા કોઇ ખાહોશ રમલકારને જે કોઇ શોધી લાવશે, તેને તે મોટું ધનામ આપી
નવાજશે.

આ હુકમ પ્રમાણે ધણાક અહેલેકારો જુદે જુદે મુલક, એવા રમલકારની
શોધમાં નિકલી ગયા એ સખલાઓમા એક ખાહોશ આઝાદ સરવ નામનો અહેલેકાર હતો, તે
એવા કુશળ રમલકારની શોધમાં ફરતો ફરતો, અંતે મરવ શેહરમાં જધ લાગ્યો, અને
ત્યાં એક એવા, રમલકાર માટે તલાશ કરવા લાગ્યો.

સુણી આ હુકમ સહુ ગયા અહેલેકાર, | હતો એક ‘ખાહોશ આઝાદ સરવ,
હું ડવા નજીમી કોઇ જાણકાર. | તજમુસ કરતો મલો તે મરવ.

પડ્યો એક દસ્તુર કાઢેલ નજર,
શિખવતો હતો ઝડ અવસ્તા હુનર.
હતો પાસ તેની જવાં એક ખડો,
ચેલો હતો તે તેનો વડો

રોશન પેશાની અને ખુશ ચહેર,
હવુ નામ તેનું બુઝેર્ય મહેર.
એક બેહુ જન ખુશ થયો અહેલેકાર,
જમ હાલે મકસદ કિધો ઇજહાર.

કહ્યું કે. “ખતાવે ભરમ ખાખનો,
ખને તે માલેક એલકાખનો”

આઝાદ સરવનુ મરવ શેહરમા જમ પુત્રુ અને બુઝેર્ય મહેર
સાથ તેનો મેલાપ થવો

સધયે ઠેકાણે પુછપરછ અને તલાશ કરી નિશાફત થયા પછી, આઝાદ સરવ નામનો નોશીરવાનને અહેલેકાર મરવ શેહરમા જમ લાગ્યો ત્યાં તેણે એક બુઝેર્ય મુબેદને ઝડ અવસ્તાતા કલામો જવાન છોકરાઓને શીખવતો જોયો આ મુબેદની આગલ તેનો એક ચેલો ઉભેલો હતો આઝાદ સરવે, એકાદ રમલકારને જો તે પીછાનતો હોય, તો તેને માટે જખાવવા અરજ કરી.

દસ્તુરે સવાલ કીધાથી આઝાદ સરવે નોશીરવાન પાદશાહે જેવલા સ્વપનાની તમામ વિગત તેને જણાવી કહ્યું, કે શાહના નજુમીઓ એ ખાખની તાસીર કેહી શકતા નથી, તેથી શાહ નોશીરવાન ધણોજ નાસિપાસ થઈ ગયો છે, અને જામ કાબેલ રમલકારની શોધમા દેશ દેશ તેણે માનમો રવાના કીધા છે, કે કેમ એવા બાહોશ રમલકારને શોધી લાવે, કે જે એ સ્વપનાના બેદને ખોલી કહે આ જખાની સાબતી તે દસ્તુરે જખાઈ દીધો

સુણી તે દસ્તુરે દીધો જવાખ
“અજખ છે ભરમથી ભરેલો એ ખાખ
નથી હું નજુમી એ અફસોસ છે,
જખા મારી તેથી ખામોશ છે.
હું જાણુ છું કુનિયામે એકજ ઇલમ,
શીખવુ છું હું ઝડ-અવસ્તા ધરમ”(૨)

* * *

બુઝેર્ય મહેરે આઝાદ સરવને
જવાખ દીધો
“અએ સાહેબ મહેરખા રહો ખરકાર,
આ ખ હો છે તારો ખિદમત શુખર
હકિકત સુણી મે લિધી ખાખની,
ઉમેદ ખર લાવુ હું બેતાખની”

* * *

પોતાના વડા ચેલાની આવી જાહેલી અને વચમા ખોલી ઉઠવાની હુનમદ જોઈ,
તેનો ઉસ્તાદ દસ્તુર તેની ઉપર ગુરસે થઈ બોલ્યો

“અએ બેઅદખ બધ કર રુકૂતયુ, | અકળપર તહારી પત્થર પડે,
બધામાજ કેમ વુ કરે હું-હું | રખે વુ હોળાવુ કાણુ કરે.”

આઝાદ સરવે આ ખટપટમા વચ્ચે પડી તે દસ્તુરને સમજાવી લેવા કહ્યું:

આઝાદ બોલ્યો: “ઓ દસ્તુર મહુન, | મખાહા જવાન એ હું નરમદ હસે,
ના રોક, ના ટોક વુ એ જવાન. | તો, બેશક નસીખ એનું રોશન થશે.

અજર એ વુ ઉસ્તાદ આપે હુંકમ,
તો તાસીર ખોલી કહે એ ભરમ.”

આઝાદ સરવને એવી રીતે બોલતો સાબળી બુજેચ મેહરે પુરતજ જનામ દીધો.
“કરો માફ સાહેબ કંહુ કરગરી,
જળા આ જગે હું ન ખોલું જરી.
અગર હોય જરૂર તો લઈ જાવો સાથ,
કંઈ શાહ નોશીરવા સગ વાત
એ તાસીર અઢર અજબ છે ભરમ,
ન હરગેજ ખોલું બુદાના કસમ”

ખુશી થાયો આઝાદ સુણી સુખન,
મરવથી નિકલી ગયા બેહુ જન
આઝાદ સરવ સાથ જવાન બુજેચ
મેહરની સફર.

સુસાફર ખની બેહુ ઘોડે સવાર,
પુગા બેહુ જન એક જ ગલ હવાર
ચહડી થાકે અગે સફરથી ઘણી,
ઉતારો કિધો ત્યા બેબર ખની
હવે તે જગા પર ઝાડ એક જલક,
કિંધુ ત્યા આરાંમ કરતુ પસદ

જમીન પર બિછાવી કિંધુ ખીસ્તર,
સુતો ઝાડ નીચે ઓઢી ચદર
પડ્યા બેહુ નિન્દમા એક એક પાસ,
મગર જાગી આઝાદ કરતો તપાસ.
પડ્યો તેની નજરે લયાંનક ખનાવ,
ધુલ ધાસ્તીમા થયો ગરકાવ
ઢિઠો એક અજગર સિંહા રગનો,
હતો જતે ઝેરી પુરા અગનો.
કંઢીને કુ મતો ઉભો અર્ધઅગ,
રહ્યો ડાળતો સર ઉપર બુજગ
સુતો તો ઓઢી જવાં ખાક પર,
પડી નહિ નજર તેની તે નાગ પર.
ગયો નાગ ચાલી ચઢી ઝાડ પર,
ખીઠાર થાયો બુજેચ મેહર
બેધ બેલ આઝાદ થયો ખુરસદ,
નસીબ છોકરાના દિસે છે જલક.
સિતાખીથી લઈ ચાલિયો તે જવાન,
પુગ્યા બેહુ દરબારે નોશીરવાન.

બુજેચ મેહરેનું નોશીરવાનની દરબારમે જઈ પુગતુ

એક લાખી મજલ કાપી આઝાદ સરવ પેતાની સાથે જવાન બુજેચ મેહરને
લેઈ, અતે પાદશાહ નોશીરવાનની દરબારમે જઈ પુગ્યો આઝાદ સરવ જવાન બુજેચ
મેહરને પાદશાહ નોશીરવાનની સનમુખ રજુ કરી, તેની સીકત કરી બોલ્યો

નમી એમ બોલ્યો આઝાદ સવાર:
“જીવો શાહ નોશીરવા શેહરિયાર
મે સુલ્કે સુલકે જઈ કીધી તપાસ,
ન મલ્યો મને કોઈ અકળમદ ખાસ

હું નિરાસ થઈ બહુ થયો બેસબર,
ગયો અતે હુડતો મરવને નગર
મને ત્યાંથી મલિયો છે એક જન,
જે જાણે છે હું જરૂર રમલ મન પસદ (૩)

બુજેચ મેહરે નોશીરવાનના ખાખની તાસીર જણાવી.

આઝાદ સરવે બુજેચ મેહર સાથ તેના કેવો રીતે મરવમા મીલાપ થયો, અતે તેને
કેવી રીતે સમજાવી તે પેતાની સાથે ધરાંન લઈ આવ્યો, તે વિગતવાર હેવાલ જણાવી,
જમલમા જ્યારે તે જવાન ઓઢીને સુતો હતો, ત્યારે પેશો કાળો નાગ બુજેચ મેહરના
આર્થ ઉપર ડાળી, કેવી રીતે ઝાડ ઉપર ચહડી મયો, તે સમજુ કહી, તેની સિફારસ
કીધી. તે સમજુ સાંભલી લઈ પાદશાહ નોશીરવાને તે જવાનને કહ્યું કે

જહાઠાર કસાએ આખીને માન,
કિંધા ત્રણે ખાખાલુ તેણે ખયાન

સુણી લઈ બુજેચ મેહરે દીધો જવાખ:
“અએ શાહ સાંભલ તાસીરે ખાખ.

૧. નાગ. ૨. આ ત્રણે ખાખ જે નોશીરવાને બેચા હતા, તેનું ખયાન
આમલો સફાઓ ઉપર દરજાબુ છે

ખયાં હું કંઈ સુણુ શાહે જહાંન,
જનાનામે તારા છે એક જવાન
કુપાયો છે તે એક સ્ત્રી-વેશથી,
લાવી છે કોઇ તેને પરદેશથી.
ભરમ તેનો જાણુ નહિ નાર નર,
ખિગાનાથી ખાલી કર તારૂં ઘર
પછી તું હુંકમ કર હર નારને,
જવુ હિયાથી ચાલી આ ખારણુ
કર તારી ખાંતુઓને તું હુંકમ,
ધીમે 'ને ધીરે ભરે સહુ કંઠમ

કંઠમ જ્યારે સુકે જમીનની ઉપર,
નિખીને પગ પર કરજે નગર
કંઠમનો ઘટમ ઝટ જણાઇ જશે,
તૂરત નારમા નર પાઇ જશે”
તૂરત પાઠશાહે કીધો હુંકમ
“કરાવો ખાલી મહેલ એકંઠમ
૧૨,૬૦૦
કરો મહેલના ખર્ચ મજબૂત ખાર,
જઇ ના શકે કોઇખી આરપાર.
જનાને જઇને કરો એ હુંકમ,
હરએકે ખાંતુ ધરે હિયાં કંઠમ”

નોશીરવાનના જનાનખાનાની ખાંતુઓએ
ઉધાડે પગે પસાર થવું.

હુંકમ આ સુણી ખાંતુ હર હીલપજીર,
કરી સોલ સિગાર મજબૂત શરીર.
કોઇ તો લટકતી મટકતી હતી,
કોઇ નાર નખંરા ઝટકતી હતી
કોઇ લાજે લરજી લરજતી હતી,
કોઇ સાજ સાથે ગરજતી હતી
કોઇ ખનઠની એમ સમજતી હતી,
જગતમા ખિજી કોઇ મુજસમ નથી
કોઇ તો હુમકતી ચલન ચાલતી,
નજર રાખી નીચે સહુ ભાલતી

કોઇ તો ચમકતી મિસલ મુશ્તરી,
હતી સહુ સુરતમા સુહર પરી
કોઇ ચાલતી ખુબ હમ કસકસી,
કોઇ હીલ અંદર કરતી હસી
કોઇ તો મિજાજે હતી હિરકણી,
કોઇ તો મિજાજે હતી સખણી.
કોઇનું તન-મન નિતીમા રમે,
કોઇનું તન-મન કયા કયા ભમે.
ઉભી આવી સરવે સુકી માનથી,
ગઇ ચાલી હર એક આસાનથી

પડયો નહિ જનાને નર કોઇ નજર,
પુકારી બોલ્યો શાહુ નામેવર (૪)

શુભેચ્છ મેહરના કલા પ્રમાણે નોશીરવાનના જનાનખાનાની ખાંતુઓ ઉધાડે પગે
એક પછી એક દિવાનખાનામાંથી ચાલીને નોશીરવાન આગલથી પસાર થઇ ગઇ, પછી
નોશીરવાનને શક પડે, એવો એકખી નારનો મદદના જેવો પગ તેને તે માથુકોની અંદર
દેખાયો નહી. જ્યારે સઘણી ખાંતુઓ ચાલી ગઇ ત્યારે નોશીરવાને શુભેચ્છ મેહર તરફ
શુસ્સે થઇ પુકારી કહ્યું કે

નોશીરવાનનું શુભેચ્છ મેહર ઉપર
શુસ્સે થવું

“અરે ઓ રિજલ્લા અશમ ચોર તું,
ફિરરી, ફરેખી, ફરગોર તું

કહો તારો હું નર છે ઓ અઢગોહર,
દિધો તે કલક મુજ સમેસ્તાન પર.
તું આયો ઓ કળક મવાલી થઇ,
સુરત તારી મનહુસ કાળી થઇ.”

શુભેચ્છ મેહર પોતાની મજબૂતીમાં એટલો બધો ચોક્કસ હતો, કે નોશીરવાનના
શુસ્સાથી તે જરાખી ડગમગીયો નહી, અને તેણે હિમતથી શાહને નમનતાઇ સાથે
જણાવ્યું કે.

બુજેચ મેહરે જવાબ દીધો.

“અએ શાહ આલા, ઓ નેકનામ, અગર જો જનાને નહી હોય નર,
ના બોલ એવા જુરા કલાંમ | તો બેશક ગરહન કલમ મારી કર.
કર તારી નારોને હાજર ફરી,
તપાસી કલમ જો નજર ખુલ કરી.”

જવાબ બુજેચ મેહરે જ્યારે પોતાની મરહન શાહને સ્વાધીન કરી ફરીથી સમલી
ખાનુખોના પગલાની તપાસ ચલાવવા જણાવ્યું, ત્યારે પાદશાહ નોશીરવાને ફરીથી એક
વાર પોતાની સમલી ખાનુખોની તપાસ કરવાની જરૂરત જાહેર કરી જનાનાની ખાનુખો,
તે જવાબનો આવો બેહુધા ખ્યાલ સાંભળી પોતપોતામા બુજેચ મેહરની મસ્કરી
કરતી હતી, તેટલા પાદશાહ નોશીરવાને પુકાર કરી જાહેર કરી કે

“ખામેશ કરો તમ નાજો અહા,
કરો ફર ખુખથી કુ ઘટ ઘટા.
કરો કુચ હિયાથી ધીમે કલમ,
જનાને કુપાયોઁ કોઇ બેશરમ.”

* * *
સુણી નાર ધડકી તન જાનમા,
આ મોહકાણુ શુ છે શમેસ્તાનમા.
અજળ છે બોહતાંન હમ જાનપર,
ખુદાનો પડે માર શયતાન પર
* * *
શયા જઈ એહરા, કુલ સાવરી,
હરજી રહી સહુ ખની ખાવરી
કરી ફર કુ ઘટ સહુ સુસ્તરી,
ખુલ્લા કિધા પયરો? ને કુટડી

ધીમે ને ધીરે ધરીને કલમ,
ગધ સહુ ચાલી ભરી હાય-કમ
* * *

એકાએક મરજી ઉઠે જેમ પિલગ,
પુકારી નોશીરવાને મારી છલંગ:
“ઉભી રેહ! ઉભી રેહ” ઓ સરબેર ઘ,
ચશમચોર છે કોણુ, ઓ ફરગોર ઘ
ખદન છે સિધુ સરોવર સમાન,
અહા છે દિલ ખુશ, એહરે કિયાંન
મગર આ પગાનો અજળ ઘાટ છે,
સીતેર નારોમે નરજાત છે
કહે કોણુ છે વુ ઓ વેશકાર,
કળથીખી ડરીયો નહિ લેસલાર.”

ચાચના હાકેમની હીકરીએ ખુલાસો કીધો.

આ સમલી જનાખાનાની ખાનુખો જે સખ્યામા સીતેર હતી, તેમા ચાચના હાકેમની
એક હીકરી ધણી સુદર હતી, તે નોશીરવાંનની આગલ તેજ વખતે પોતાના ગુઠન ઉપર
પડી કરમરી બાધી

“સજાને હું તારી સજાવાર છુ,
અએ શાહ હું તારી અનાહગાર છુ.
કહુ કલ હકિકત જે છે ખરી,
સુકી માત બેહુને ગધ છે મરી
ચેહર છે જાહા પણુ માહ? એક,
એ લાખ મારો નિર્દોશ નેક.

હું બેહન ને મારો એ લાખ છે,
એકજ અમે બેહુની માધ છે.
ખચપણથી મારો છે એને ધ્યાર,
હું લાવી કુપાવી ખની ખારજાર.
જનાની વેશ એમ લીધો કરી,
નજર નહિ તહારી પડે કોઇ ઘડી.

નથી એને કીધો જુરો કંઈ વિચાર,
હમે છેવે નિર્દોશ ઓ શેહરિચાર. (૬)

ચાચની શાહનદીને આવેલુ લુલો લગડો બચાવ શાહ નોશીરવાંનના ખ્યાનમાં બીલકુલ વાજખી તરીકે ઉતર્યો નહીં. પોતાના જનનખાનામાં સ્ત્રી વેશમાં હુપાયલા આ બદલમાં મદને, તથા તેને પોતાની સાથે સ્ત્રી વેશમાં લાવનાર ચાચની શાહનદીને પોતાની ધજજતને બેજલત અને નામેશી લગાડવા માટે, સખતમાં સખત સજ કરવા માટે તેણે ગુસ્સે થઈ હુકમ કરીધો.

“ખામેશ કુતરી ! ઓ બદલગામ, બદનામ કિંધુ તે જનાનુ તમામ. સુગલખોર, કહાખા, બદબન બની, કહે વાત ઠગવા મને સખણી.

લાવી હુપાવી સગ ચારને, મકાન તેણુ કીધુ આ ઘરખારને હુમે બને જનની સરખર અજલ, અરે જલદ જલ્લાલ કર બેહુ કંતલ.”

આ શાહી હુકમ મલતાજ, જલ્લાલે તે બન્ને જનને ઘસડી જઈ કંતલ કરીધા, અને નોશીરવાને તુરતજ બુબેચ મેહરને સામાશી આપી કહ્યું :

“ખરી કહી તાસીર, ઓ પુર્વીણુ વ, દિસે છે હુ જરમદ ઓ કુર્બાન વ બનીને હુ બહીલ, થયો બેસખર, ખતા કર મહારી વ હરગુજર. સુણી છે જીકર તે બિજા ખાખની, હવે કહે તાસીર તે ખાખની.

કુવો ખાખમાં જે પડીયો નજર, વળી પાંચ ટાંકા દિઠાં સર-ખ-સર. જરાખી ન શોલામે દીસતી મના, મગર ખાલી રહેતા પાણી વના કખી રેહતો કુવો ખાલી તમામ, કખી રેહવ પાણી થોડાક વામ. કુવો હોઈ ખાલી કરતો પુકાર, નિકલતા પાણી ઉભરઈ બહાર.

ખીજ સ્વપ્ના બાબે બુબેચ મેહરે ખુલાસો કરીધો.
“હવે શાહ સાબલ ઓ નામવર, કદ હુ બિજા ખાખ વીશે જીકર.

તે પાણીથી ટાંકાં ભરાઈ જતા, કુવે પાણી પાછા સમાઈ જતાં.”

નોશીરવાંને સ્વપ્નામાં બેચલા કુવા અને ટાંકાંનો ભેદ.

શબ્દ

“હવા થાશે દુનિયાની બદખખત ન્યારી-પુતો પિતાને દેશે વિસારી.
પિરીમા ન લેશે કપુત બાપ પાળી-મગર બાપ પુત પાચ લેશે સભાળી.”

એ રીતે સમજ, ઓ બખતવર શાહ, કે બવિશ્વમાં જમાનાનો રગ એવો બતગ થશે, કે એક ધરડા બાપને તેની જખડીમાં તેના પાચ દીકરાઓ પાળી કે પોશી શકશે નહીં, પણ એક જખડ બાપ ગમે એવો અશકત હશે, છતાં તે પોતાના પાંચ દીકરાઓ પોશણ કરશે.

ત્રીજા ખાખનો બુબેચ મેહરે કરેલો ખુલાસો.
વાછરડીઓને ધાવતી ગાય.

ત્રીજા ખાખની હકિકત પ્રમાણે બુબેચ મેહરે, ગાય અને વાછરડીના ખાખમાં ખુલાસો કરીધો કે

શબ્દ

“જમાનાનુ લહુ એવુ કાણુ થશે-ધર ધર અનીતીનુ નાણુ થશે કરાવી દીકરી કણે કુકર્મો-કમાશે માતા બની બેશર્મો.”

અએ શેહરિયાર, એક વખત જમાનો હવે પછી એવો આવશે કે જેવી રીતે તુએ સ્વપનામાં જોયેલી ગાય, પોતે જોયેલી વાછરડીઓને ધાવી પોતાનું પેટ ભરતી હતી, તેમ માતાઓ પોતાની દીકરીઓને જાણી જુજી અનિતીને રસ્તે ઉતારી, પોતે પોતાનું શુભરાત કરશે.

જવાન યુનેર્થ મેહેરની દાનેશમદી અને દાનાધ ભરેલા સખુનો સાબલી પાદશાહ નોશીરવાન ધણોજ ખુશી થયો, અને પોતાની દરબારમાં તેને પોતાનો વજર ખનાવી મોટો મરતયા ભરેલો દરજ્જો આપીને રાખ્યો. દરબારખી તે જવાનની અકળમદથી ધણીજ ખુશી થઇ ગઇ, અને હરવખત મુશ્કેલીમાં તેઓ યુનેર્થ મેહેરની સલાહ લેવા લાગ્યા.

આ ખનાવ પછી જવાન યુનેર્થ મેહેર ધણીક વરસો સુધી પાદશાહ નોશીરવાનની દરબારમાં તેના વડા વજર અને મુખ્ય સલાહકાર તરીકે રહ્યો, અને મોટી ધજ્જત મેલવવા પામ્યો.

પણ જેમ કુદરતમાં બનવું રહે છે, તેમ ચહડતી પછી પડતીનો કુદરતી કામદો આ દાનેશમદ વજરના હકમાં બનવાનો વખત આતે આવી લાગ્યો અને તેની બદ બખતીની શરૂઆત કેવી રીતે થઇ, તે ખનાવ ઉપર હવે આપણુ આગળે છેએ.

યુનેર્થ મેહેરની પડતીની
શરૂઆત થવી.

હવે વાત સાબલ ઓ બહેગાંન, કરે ખેલો કેવા જીવુ આસ્માંન નિગાહ કર જરા તુ ગરદીશ પર, કિધો કેમ તારાજ અકળમદ નર ચહડાવ્યો ચલકાવી અગ્રે જીલહ, પલકમાં પાડી કિધો ખાકમદ. સમજી લે બદા આ તું સુખન, કખી તો છે આનન્દ, કખી કાળ હડ કખી તારી ચહડતી, કખી પડતી છે, અજબ ફરફદથી ભરી ધરતી છે.

નોશીરવાન સાથે યુનેર્થ મેહેરનું

શીકારે જવું અને ત્યાં તેના

ખાનુખ ધવુ ગુમ થવુ

એક રાજ નોશીરવાં નામદાર, નિકલ્યો કરવા સુરખર શિકાર લિધો સાથ તેજી યુનેર્થ મેહેર, નિકલિયો છોડી મહાચન શહેર. કિધા યુખ શિકારો વનમાં ફરી, મઆવી વિધી કુમ વિલ યુશ કરી.

ચહડી થાક ભારી હતી તન-બદન, વિડી ત્યા જગા એક અતી વિલપસદ. ઉતારો કિધો તે જગે વાટમાં, યુનેર્થ મેહેરની ત્યાં હતો સાથમાં. મુકી સર તેના જોળા ઉપર, સિતલ છાંયે લેટી ગયો તાજવર. પવન વિલપસદ ત્યાં હતો ઠડકાર, પડયો નિન્દમાં ત્યા શાહ શેહરિયાર. હતો ખાનુ પર બાંધેલો ખાનુખદ, હતા તેની અદર ગોહર વિલપસદ એકાએક બધન ઘટી ગયાં, ગોહરને લાલો છુટી ગયાં. અચણ્ય ઘટી ગયો ખાનુખદ, હતો હડપર બાંધેલો જે અખડ. ઘટીને પડીયો જમીનની ઉપર, વિખરાઇ પડીયાં મેસુળ ગોહર. ઉડી ઝટ સુરગ એક અતી વિલખહાર, જઇ પાસ મેહુ શાહ શેહરિયાર. ધરી ચાંચે ગોહર ગળી તે ગયુ, નહીં એકખી ત્યાં ખાકી રહ્યું. ગળી જઇ ગોહર ઉડ્યુ એકદમ, થયું ગુમ હવામે ન લાગ્યો વિલમ.

જેમ હાલ અભયભ યુજેચ્છેર, હવે મારી પડતી આવી ખરી, સમજીયો મનમા : “છે આકૃત કહેર. | ખતગીની શાહત નજરે, પડી.”(7)

યુજેચ્છેર ઉપર નોશીરવાંનનું કંઈ થઈ તેને કંઈ કરાવવું.

એક કાળા રમનો મુર્ગ આરમાન ઉપરથી ઉડી આવી, નોશીરવાંન જ્યાં નિન્દમા પડેલા હતા, ત્યાં તેના માર્યા આગલ બેસી, તેની બાજુ ઉપરથી તુટી ગયલા બાજુ બધના ગોહર જે જમીન ઉપર વેર વિખેર પડેલા હતા, તે સધલા ચાચ વડે ઉંચકી તે ગળી ગયો એ અભયભ બનાવ યુજેચ્છેરે પોતાની નજરે જેમ, પોતાની પડતી આવેલી સમજ, પોતાના હોઠ ઘાત વચે પકડી, તે કરડવા લાગ્યો નોશીરવાંન પણ તેવામા જગી ઉઠ્યો, અને યુજેચ્છેરને તેના હોઠો ઘાત વચે કરડતો જેમ, તે સમજ્યો, કે તેને જુખ લાગ્યાથી, બાજુ ખાધ લીધું હશે, અને પોતાના શાહને માટે ખોટી થવાની તેને દરકાર કીધી વટીક નહી. આવો વિચાર આવતાજ નોશીરવાંન યુજેચ્છેર ઉપર ધણેજ ગુસ્સે થઈ બોલ્યો.

“કમીના, એ કુતરા, બની બેઝહબ,	એ હેમક કિધી નહી મહારી ફિકર,
ભરી ચેટ વગોલે હવે સુખ-લખ	લિધુ ખાણુ મુજવન બની બેસઅર”
મના કોને કીધી ઘુને બેલેહાજ,	ધરી કોધ ફીલમા થયો તે સવાર,
લિધુ ખાણુ વુ એન બરસમ કે બાજ.¹	ન બોલ્યો રાહમે હરફખી લગાર

દુરત જમ શેહરમા કીધો હુકમ :
“કરો કચેક યુજેચ્છેર એકદમ”

યુજેચ્છેર કચકખાનામા પડ્યા પછી લાંબી સુઈતે નોશીરવાંને

તેની ઉપર પયગામ કેહવાડવો.

યુજેચ્છેર એક લાંબી સુઈત સુધી બદીખાને પડી રહેલા. એ બનાવ બન્યા પછી પાદશાહ નોશીરવાંનની જીહગીમા ખીજ અનેક બનાવો બની ગયા, પણ તેના વફાદાર વજીર યુજેચ્છેરની યાદ નોશીરવાંનને સેહજખી પડી નહી. એતેલાકે યુજેચ્છેર મહેરનો એક ખેશી, જે નોશીરવાંનની ખાસ નોકરીમા હતો, તેને જોતાજ નોશીરવાંનને યુજેચ્છેરની યાદ પડી, અને તે નોકરની પાસે નોશીરવાંને યુજેચ્છેરને પુછાવ્યું કે:

“જા જદક જમ તેને કર વુ સવાલ,	સુણી આ હુકમ દોડીયો તે નફર,
કે થયો કેમ તારો આ તગ હાલ	કંધા પાકશાહના સુખન સર-ખ-સર
દરજબે વુ આલા બની બરતરી,	બોલ્યો યુજેચ્છેર ખોલી જખાંન:
પડી આ જબે કેમ થયો કમતરી.”	“ઓ લાખ વુ સાંસલ રાખીને બખાંન”

દિધો તેને ‘મહેરે’ ભરમમા જવાબ,
સુણી ફકત દાનેશ સમજે હિસાબ (8)

¹ હાથમા બરસમ પકડી બાણુ, કે બરસમ પકડીને બાજ ધરી જમવુ, એ અથોર-નાનોતુ કામ હતું કયાની તેમજ સાસાની જમાનામા એ તરીકો ચાલતો હતો અર્દશીર બાએકાનથી યચ્છેચ્છે શેહરીયાર સુધીના પારસી પાદશાહો માટે ફીરદોસી જણાવી જાય છે, કે તેઓ દીનના મોઢા પેશવા અને મહમાર હતા, આતશની સેતાયસ કરનારા હતા, અને બરસમ વીના બદગી કરતા યા ખાવાતુ લેતા ન હતા (સાસાની શાહનાબુ)

મુજ મનથી મુણુ આ જગા-દીલ ખુશ છે કરનાર,
 છે શાહી મહેલોના કરતા-પાર વન ગુલનર-૧
 સુખ સદા જો હોય તો-કદર જુજો નહિ કોય,
 રાત હોય ના દિન પછી-દિન પર ના કોઇ મહોય-૨
 વસી હવેલી મહેલમા-જગ પલંગે સોય,
 સરજત પલટ પળમા રોશન-પડે પટકાઇ ભોય-૩

“મને આ જગા છે અતી મનપસદ, | જાહેર કે ખાતેનમે આલા એ છે,
 છે મારે મનથી ખીલતુ ચમન. | મુજ મનથી બોલખાલા એ છે.”

જુનેર્ચમહેરનો આ જવાબ તે નોકરે દુરતજ પાદશાહ નોશીરવાનને કહ્યો કે
 “જુનેર્ચમહેરને મનથી તેની હાલની જગ્યા પાદશાહના શાહી મહેલના કરતા
 વધારે સારી લાગે છે”

નોશીરવાંને જુસ્સે થઇ જુનેર્ચમહેરને વધારે સખત સજા ફરમાવી.

આવા જવાબની આશા જુનેર્ચ મહેરની તરફથી નોશીરવાને રાખી નહી હતી
 પણ જ્યારે નોશીરવાને ઉપલો જવાબ નોકર મારફતે સાંભળ્યો, ત્યારે તે જુનેર્ચ-
 મહેર ઉપર ધણોજ ગુસ્સે થયો, અને દુરતજ તેને એક અધારી કોટડીમા કચેદ
 કરવાનો હુકમ ફરમાવ્યો.

અને તે નવી સજા દુરતજ અમલમા મુકવામા આવી. એ નવી સજા ફરમાવ્યા
 પછી, ફરીથી પેલા નોકરને નોશીરવાને હુકમ કીધો:— “જ, જુનેર્ચ મહેરને પુછ,
 કે હવે તુ તારા દાહડા કેવી રીતે કાઢે છે.”

પોતાના પાદશાહના ફરમાન પ્રમાણે તે નોકરે જુનેર્ચ મહેરને તેના બંદીખાનામા
 બધ પુછ્યું કે. “નોશીરવાન પાદશાહે પુછાવ્યું છે, કે હવે તારા દાહડા કેમ જાય છે.”
 જુનેર્ચ મહેરે દુરતજ જવાબ દીધો કે

“હાલ કહું શુ મુજ તણો-જો કે છું હું નિર્ધાર,
 અતરમા સંતોશ છે-સંતોશ સુખ ભડાર-૧
 દાહડા મારા જાય છે-સુખ છે કીયા અપાર,
 મુજ સુખ આગલ કુચ નથી-સુખ શાહતુ ગુલનર-૨ (૭)

નોશીરવાંને જુનેર્ચમહેરનો જવાબ સાંભળી તેને નવી સજા ફરમાવવી.

નોશીરવાન જુનેર્ચમહેરનો જવાબ સાંભળવા ધણોજ ખતી હતો. નોકરે દુરતજ
 નોશીરવાનને તેના વજ્જર જુનેર્ચમહેરનો જવાબ જણાવતા કહ્યું કે. “અજો જહાન
 પરવર પાદશાહ, જુનેર્ચમહેર કહે છે, કે પાદશાહના દાહડા કરતા મારા દાહડા ધણા સારી
 રીતે પસાર થાય છે, અને શાહતુ ગુલનર સુખ મારા સુખ આગલ કુચ
 ખિસાદમા નથી.”

આ જવાબ સાંભળી નોશીરવાન અમાઉના કરતા વધારે ગુસ્સે થયો, અને દુરત
 નવો હુકમ કીધો કે. “જુનેર્ચમહેરને એક સાકડા બેખડના પીજરામા ખીલાતુ
 ખિછાતુ બનાવી, તેમાં તેને કેદ કરી તે પીજરાનો ફરવાજો બધ કરી લેવો.”

નોશીરવાને ત્રીજી વાર ખુબ્બેરને તેની હાલત વિશે પુછાવ્યું

એ નવી સળ શાહ નેશીરવાનના ફરમાન પ્રમાણે પુરતજ અમલમા મુકાઈ. ખુબ્બેરને એ નવી સળથી ધણેજ હેરાન થતા લાગ્યો. તેને રાતના સુવાનો કે દિવસના બેસવાનો સેહજબી કરાર મલ્યો નહી, અને તે ધણેજ તબાહ થતા લાગ્યો.

આવી હાલતમા તેણે થોડાક દિવસ મોટી બેકારી અને વિપત્તી વચ્ચે કાઢાડ્યા. અતે નોશીરવાને ત્રીજી ભરતબે ખુબ્બેરને તેના નોકર પાસે પુછાવ્યું કે “હવે તું જમને ખુબ્બેરને પુછ, કે તુંને તારો વખત કેવો લાગે છે.”

ખુબ્બેરને તે નોકરે જમ પાઠશાહના ફરમાન પ્રમાણે સવાલ કીધા. ખુબ્બેરને નોશીરવાનનો સવાલ સાંભળી, તે નોકરને ધીરજ રાખી ઠડે પેટે જવાબ કીધો કે:

પ્રમળ વખત છે જગતમા-તોડ્યાં શાહી માન,
વખતે તોડી પાડીયો-જમશેદ જેવો મહાન—૧

વાત મહારા વખતની-સાબલ કહુ મેહરખાન,
નોશીરવાન કરતાખી મારો-વખત છે બળવાન-૨ (10)

ખુબ્બેરને આગે તાનાજણી બરેસા જવાબ સાંભળી, તે નોકર ત્યાંથી પુરતજ મેહલમા પાઠશાહ પાસે ગયો, અને જે કાંઈ શમદો ખુબ્બેરને કલા હતા, તે તેણે પાઠશાહની આગળ જાહેર કીધા. નોશીરવાન તે સાંભળી ધણેજ ચુસ્ત થયો.

સુણી આ સુખન થયો શાહ બહાદુર,
કીધો એક તૈયાર કાબેલ મહા.
રવાના કીધો આપી જલ્લાહને,
કહ્યું કે “કતલ કર બહાદુરને
અવલ તુ કરજે તેને સવાલ,
આ જીનહાનમે કેમ રેહજે ખુશાલ
આ ખાક બિશ્તર, આ ગાર તબ,
વચ્ચે કેમ પુરજે, કરી ગેલ રંગ
હજીબી મનમાહે ગુમાન છે,
શુ આ કયદખાલુ મનમાન છે”

ગયો દોડી કાસદ પયગામ લઈ,
કીધો ખુલાસો વજર પાસ જઈ.
સુણી તે હાનાવે કીધો જવાબ :
“અરે ચાર સાલલ ગઈશ હિસાબ.
૧૩,૧૦૦
અજબ છે નસીબની બદર ગ મહેર,
અજબ નાજ નખરા, અજબ છે કહેર.
નથી કોઈ જગમે રહ્યું પાયદાર,
નથી કોઈ સહા સુખમે બરકાર.
કરો અજ ભેગો, સહી રજને,
મગર છોડી અતે જશું ગંજને.

ખુબ્બેરને પેગામ સાંભળી નોશીરવાને અસલ ફાટડીમા તેને કયેદ કરવા પ્રમાણવું

આવો હાનેશમંદી બરેસા પયગામ તે કાસદને મોહોડેથી સાંભળી, નોશીરવાન જમાનાના દોરથી ડરતા લાગ્યો. પુરત તેને હુકમ કીધો કે ખુબ્બેરને લોખંડના પીંજરામાથી બાહાર કાઢાડી, તેની અસલ ફાટડીમા લઈ જઈ ત્યાં તેને કયેદ કરે

પણુ જે રજ અને સખ્તી, તે બધા હાનેશી લાગ્યા વખત સુધી સતેશ સાથે નસીબને શરણુ લઈ ધીરજથી સહન કરી હતી, તેથી તેની તબીયતને મોટું નુકસાન

મધુ હવે તેના ચેહરા ઉપરની ચામડી કરચલીથી ભરાઈ ગઈ હતી, તેનું આસુદા શરીર તવાઈને નળણ પડી ગયું હતું, અને બદીખાનાના અગ્નિથી તેની આંખોનું બેચુલ તુર ધણુજ નળણ પડી ગયું હતું. એ તુરને ઝાંખુ પડેલું જાણી તે હંમેશા પોતાની આંખો માટે સતાપ કરી વિલાપ કરતો હતો. (11)

કચેસરના એલચીનું એક બધ સંદુક લેઈ નોશીરવાનની દરબારમે આવવું

એવે વખતે રૂમના કચસર^૧ તરફથી તેનો એલચી ધારા પ્રમાણે સલામીની રકમ લેઈ આવ્યો, અને સાથે એક નાહની જેવી બધ સંદુક લાવી, તેણે એવી અરજ કીધી, કે આ સંદુક મોહોરબધ છે, તેમા થુ ચીજ છુપાવેલી છે, તેનો ખુલાસો તમારા દાનેશમદો પાસે કરાવવો. અગરજો એ સંદુકમા છુપાવેલી ચીજ થુ છે તે જો કહી શકો નહી, તો અમો તમને જે ખડણી આપ્યે છીએ તે હવે પછી આપવી અમો બધ કરીશુ. રૂમી એલચી એવી મતલબનો પેગામ જાહેર કરતા બોલ્યો.

“જીલ્લત અખ્ત અએ શાહ નોશીરવાન, બકરમાને કચેસર ખોલુ જખાંન હુ આવ્યો છુ પયગામે કચેસર લઈ, કેર હુ નજર તારી સામે અહીં આ સંદુક જરીન કેર હુ નજર, છે મોહોર શાહી કરી ખુબતર. છે તારી દરબારે દાનેશ પીર, દીનદાર, દીનચુસ્ત, બાહોશ દલીર મળી સગ સરવે કરી ચુકતથ, કહે ભેદ સંદુક હમ રૂ-ખ-રૂ જરાબી એ સંદુક ખોલે નહી, વિના ખોલવે કહે થુ છે મહી અગર ભેદ સંદુક ખરો જો કહે, તો ખડણી સજા રૂમ કેરુ રહે

અગર જો ખોલી શકે ના ભરમ, તો ખડણી કરવી રૂમની ખતમ રૂમને વ હરગીજ છેડે નહી, ચહડાઈનો જોખમ ખેડે નહી એ હમ કચેસરનો પયગામ છે, રજુ મે કીધો વિના ખામ છે”

નોશીરવાનને દાનેશમદોને

જીલ્લાની ફરમાલ્યુ.

સુણી બોલિયે શાહ નોશીરવાન “ન રહેશે છુપો ભેદ એ બહેવાન અમારા છે દાનેશ વજીર વિઠવાન, કરી ભેદ ખુલ્લો કરશે બયાન ધરી ધીર રહે એક હકૂતા તલકે, ખર લાવીશુ તારી મુરાદ હકે.

આ સંદુકનો ભેદ શોધી કાઢાડવા માટે, અને ખડણીના હકૂતામાથી છુટી જવા માટે રૂમના કચેસરે બતાવેલી ચાલાકી જોઈ, નોશીરવાને પોતાની દરબારના તમામ દાનેશમદોને જીલ્લાવી પુછ્યુ કે “એ માટે તમો થુ જવાબ આપો છો”

દરબારના તમામ દાનેશમદો આ ભેદનો ભરમ અટકલવામા બીલકુલ નિસફા નિવડ્યા, એમ જોઈ પાદશાહ નોશીરવાન ધણુજ દલગીર થઈ વમાચલુમા પડ્યો. રૂમી એલચીને એક હકૂતા તલકે બોળવા માટે કેહલું હોવાથી, તે મુલત લગભગ પૂરી થવા

૧ નોશીરવાનના જમાનામા ‘રૂમનો કચસર’ એવો ઇશારો દીરદોસી સાચર કરે છે, તે રૂમ આજના વખતમા જણાવલું રોમ શહેર નહીં હતું, પણ આજનું કોન્સ્ટેન્ટીનોપલ શહેર હતું.

આવી, પણ સંદુકનો ભેદ કોણથી કેલવાને શક્તીવાન નહીં થવાથી, નોશીરવાંન ધણેજ આજુદાં થયો. પણ તેવામા તેને યુજ્ઞેર્થ મહેરની યાદ પડી, અને તેને તેજ વખતે પોતાના યુજ્ઞેર્થ વણરોને ફરમાવ્યું, કે તેઓએ તુરતજ યુજ્ઞેર્થ મહેરના બદીખાનામા જઈ નીચે પ્રમાણે તેને પેગામ જણાવવો:

“અએ દાના, ફરદેશ, રોશન રવાંન, ગુજરી મુસિખત છુ હલગીર મહાંન જુલી તે મુસિખત કર ફરગુજર, આ મુરકીલમે જુજુ છુ તારી કંદર છે મારી ફરખારે દાનાવ પીર, મગર તેમનો તું થા ફસ્તગીર

હકિકત એ છે સાંભલ એ નેક, કયસરે મોકલી છે સંદુક એક કંદુરથી લોકલુ કિધુ ખંધ છે, કિધી મુરકથી મોઢોર સુગંધ છે. કહે છે જણાવો સંદુક લરમ, વિના જોલવે કંદો લરમનો મરહમ.

એ કાંમ તુજ વન કોષ ના કરે,
તુ આવીને મારી મુરકીલ હરે.”

યુજ્ઞેર્થમહેરનું ઈજ્જત સાથે બદીખાનામાથી બાહાર આવવું.

પાઠશાહ નોશીરવાંનના હુકમથી ફરખારના વણરો એક શાહી પોશાક, તાજ અને કિમતી ઘોડો લઈ યુજ્ઞેર્થ મહેરના બદીખાનામા ગયા, અને શાહનો પયગામ કહી સંભલાવી માન સાથે તેને બદીખાનામાથી મેહલમા લઈ ગયા સંદુકના બાબમાં યુજ્ઞેર્થ મહેરે સખલી હકિકત ખુલાસાવાર જાણી લઈ કહ્યું “ખુદાતાલાના હુકમથી હુ એ ભેદનો લરમ ખુલ્લો કરશ.” યુજ્ઞેર્થમહેરે તે આખી રાત ઈબાદતમા ગુજરી, આવતી કાલે આ મહાભારત ભેદ કેલવાને તે શક્તીવાન થાય, એવી દુવા તેણે હકતાલાની જનાબમા આહી

ખીજે દાહાડે આમદાદ પડતાંજ યુજ્ઞેર્થમહેરે પોતાનું તન પાક કરી પોતાને માટે નોશીરવાને મોકલાવેલો પોશાક પેહડી લીધો, અને પોતાને જુલાવવા માટે આવેલા શખ્સોમાથી, એક ચાલાક શખ્સને પોતાની સાથે લેઈ, તે નોશીરવાંનની ફરખારમા જવા નિકલ્યો.

યુજ્ઞેર્થમહેરનું સંદુકનો ભેદ જાહેર કરવા
નોશીરવાંનની ફરખારમા જવું

ધરમાથી બાહાર નિકલતાજ યુજ્ઞેર્થમહેરે પોતાના સાથીને કહ્યું “આ જાણ, બદીખાનાનો આજખ અને દુખ ખમતા મારી આખોનું તુર લગલગ ગ્રમ થઈ ગયું છે, વારને જે રાહમા જતાં તુને જેખી કોષ પેહલુ સામે આવતું જણાય, તો તે કોણ છે, તે તુ મને તરતજ જણાવજે, અને તેજ વખતે તુ જરાખી ખીલિયા વગર તેની પાસે જઈ તેનું નામ અને હાલ પુછી મને તે તુરત આવી કેલજે”

દાનેશમંદ યુજ્ઞેર્થમહેરે પોતાના રશીકને નીચે પ્રમાણે ફરમાસ કરી કહ્યું કે

“આએ ચાર સાંભલ મહારી અરજ,
મને છે તારી મહાની ગરજ
ચશમ મારી ખને બેતુર છે,
નથી દીસ્તુ નજદીક કે દુર છે.

તુર વન બે આખ ખાલી થઈ,
કિમેદ સહુ ફીલની ચાલી ગઈ
અગર જે રાહમે મળે કોષ તને,
તુરત નામ પુછજે જઈ તે કહ્યું.”

નિકલ્યા બેઠું જન ઘરથી બહાર, રશીકે કહ્યું “સુણુ જુનેર્મહેર,
રાહમા મળી ખુબસુરત એક નાર. | જો જામ છે નાર એક ખુબસુર.”

જુનેર્મહેરને પોતાના સાથી તરફથી જવી ખબર મળી, કે સામેથી એક
ખુબસુરત ઓરત આવતી જણાય છે, ત્યારે તેણે તેજ વખત તેને ફરમાસ કીધી કે.

“અએ ચાર, જઇ પુછ તે નારને,
કુવારી કે પરણી છે હકદારને”

દાનેશમદ જુનેર્મહેરના ફરમાન મુજબ, તેનો રશીક તુરતજ સામેથી આવતી
તે ખુબસુરત ઓરત પાસે ગયો, અને તેણીને નમનતાઈથી સવાલ કીધો કે

રાહમા મહેલી ચેહુહલી ઓરતને કીધેલો સવાલ.

અએ ચતુર ચાતુરા નાજ બરી, | હું પુછુ કરમરી તુને,
સહયુધુ બરી હબર- | કહે પરણી કે કુવાર^૧-૧

આ સવાલ સાંભળી તે નાજબરી ઓરતે જુનેર્મહેરના, રશીકને જવાબ દીધો,

ચેહુલી ઓરતે કીધેલો જવાબ.

“અએ લાઈ બલા મહે જવાન, | હું પરણી પડી સંસારમે,
હું પર ધરની નાર- | છું ગર્ભવત હકદાર”-૧

આ જવાબ પેલા રશીકે તુરતજ જુનેર્મહેરને જણાવતા કહ્યું કે

“જવાબ એમ કીધો સુણુ મેહરખાંન, | વળી ચેટમા સુજના બાળ છે
કે નાર પરણી છું બેચુમાન | ચેટર એનો હકદાર સુજ હાલ છે”

રાહમા મહેલી ખીલ ઓરતને કીધેલો સવાલ.

આ વાત બંને જન વચ્ચે થતી હતી, તેટલા એક ખીલ ઓરત દુરથી આવતી તે
રશીકને દેખાઈ. રશીકે તુરતજ તે બાનુતી પાસે જઈ સવાલ કીધો, અને તે બાલી બાનુએ
તેજ વખતે જવાબ દીધો કે

“અએ ચતુર ચચલ નવજવાન, | મગર અબાગણુ વાંઝણી.
હું પરણી હું નાર- | છે જીવતર પર ધિકાર”-૧

રાહમા મહેલી ખીલ ઓરતને કીધેલો સવાલ.

આ ખીલ ઓરત તરફથી મહેલી હકિકત જુનેર્મહેરના રશીકે તુરતજ જાહેર
તેને જણાવી, અને તેણી બંને જન આગલ ચાલ્યા.

પડયા બંને આગલ કદમને ધરી, | ઝટકતી તે નખરાં, કરતી લટક,
ઢિઢી નાર ખીલ મિસલે પરી. | અટકતી-મટકતી ચીતવ ન ચટક.

રશીકે જઈ પુછ્યું નારને :

“કુવારી કે પરણી છે હકદારને”

આ ત્રીજી ઓરતને રશીકે સવાલ કરતા તેણીએ જવાબ દીધો

ત્રીજી ઓરતે દીધેલો જવાબ

સુખ ભાષ ભોલા ભોલા જવાન, હું ધણી વિનાની નાર,
હું નથી ધણી કાંઈ માગતી, તેમા સુખ અપાર—૧
સુખ કુવારા ભોગવે, પરણી પર વશ થાય,
પર બધનમા જઈ પડે, પરણીને પરતાય—૨
સાર નથી સસારમા, પરણી જે રડાય,
મા-આપો પરણી ગયાં, ફિકરી કુવારી જાય—૩

બુજેર્ચમહેર નોશીરવાનની દરબારમા

અતે તેઓ અને જન એવી રીતે રાહમા જે કાંઈ સામેથી પેહલ્લા મક્કતા, તેમની કણે ખુવાસો મેલવતા પાદશાહની દરબારવાલા મકાન આગલ જઈ પુગ્યા

સુધી લઈ ગયું નારના આ સુખન, બેઠ તેની હાલત અતી નાતવાંન,
ખુશીથી ખીલી રહ્યું તેણે મન. કુખી થાયો શેહરિયાર નોશીરવાંન
ઉભો જઈ નમી તે શાહની હજુર, કુખી બહુ થયો બેઠ તેને અપગ,
અપગ બેઠ આખો વિના કંઈ કસુર નહિ બેઠ શકતો 'તો ફુનિયાનો રમ.

પુછી તેને તેજેસ કિંધી વાર વાર,

જશ પાડી મે તારી ઉપર હજુર

બુજેર્ચમહેર નોશીરવાંનને દીધેલી શીખામણ

“સુખન સાંભલી લે અજીજ શેહરિયાર,
જમાનો બડો છે નાપાયદાર
૧૩,૨૦૦
શાહોની શાહોને અમકે હમામ,
મગર તે છે તકલીફ ઝિલકુલ નકામ
જુઠી છે ફુનિયા, દોરગો જમાના,
અરે દોસ્ત હાના, બનો ના હિવાના-૧
કહા છે ફરીફુન, પેશદાદિયાન,
કિંકુ જેણે આરાસ્ત બેકલ ધરાન
ગયા કાહ કિયાતિઓ કુલ નેકજાહ,
જહાદાર કએખુશરો, કએક્રોખાહ
ગયા કુલ ધુરધર, ગયો કુલ રયાના,
અરે દોસ્ત રયાના, બનો ના હિવાના-૨
અએ માલીકે હીનો-વ-હોલતવાલા,
બનો કેમ જાહીલ વ ગફલતવાલા

એક રોજ ખતમ છે ફુનિયાની હસ્તી,
ગણુ એકસાન હું, લલ્લ હી 'મે પસ્તી
થવુ એક રોજ છે મિનોઇમે રવાના,
અરે દોસ્ત હાના, બનો ના હિવાના-૩
અગર બેરે-ફસ્તમ લઈને તુ ફરશે,
એક રોજ જમાનો તુને આવી ધરશે
અગર પાદશાહ તુ હશે બે પલકનો,
જમાનાની આગલ છે તુ પલકનો.
રહી જાશે અરમાનો સહુ મનમાના,
અરે દોસ્ત રયાના, બનો ના હિવાના-૪
હિંકા છે નજરથી અકળમલ લાખો,
પગકમા ગયા છે ઉડી વન પાખો
અગર આહે 'દોશન' મિનોઇમે ઠરવા,
અદા કર ફરજ તુ પછી જા મરવા-

સમજ પાકે હાદાર સિવા સહુ ઝિગાના,

અરે દોસ્ત રયાના, બનો ના હિવાના-૫

બુજેર્ચમહેરની દાનપથી ભરેલી જમાનાના દોરની હકિકત સાબલી, નોશીરવાન પોતે પોતાના મનમા ધણેજ પશેમાન થતા લાખો, અને બુજેર્ચમહેરની પાસે પોતાની ગેરબહુકાંઈ માટે ફરી ફરી દરબુજર આવી, તેમે મોટો સરોપાવ આપી સતોસ આપ્યો.

ત્યાર પછી રૂમના કચેસરની પેલી મોઢોર બધ સદુકની દક્ષિત પાદશાહ નોશીરવાને બુજેચમેહર આગલ જાહેર કરી, પોતાની દરબારના દાનાવ અને અકળમ દોની અકળ તે ભેદને પોહોચી વલવા જેટલી નથી, એમ કબુલ કરી બુજેચમેહરની મદદ માટે તેને અરજ કીધી બુજેચમેહરે સધની હકિકત ધ્યાનથી માલગી જવાબ દીધો

સુણી કુલ હકિકત બુજેચમેહર, કહ્યું કે: “સદા તુ રહો ખુશચહેર વજીરોને દાનેશ કુલ હસ્તુરાન, સુણો અનબુમન સગ કુલ વિઠવાંન. રહો સરવે હાજર દરબારમા, સુણો ભેદ ખોલુ હું પળ વારમા અએ શાહ ચશમ મારી બેનુર છે, મગર માફ રોશન હીલ પુર છે” ખુશી બહુ થયો એમ સુણી શેહરિયાર, ખિલી રૂખ રહ્યું જાણે મોસમ બહાર બુલાવી હાજર કિધી અનબુમન, ભરી એક દરબાર આલા બુલદ વજર સગ દાનેશમદ વિઠવાંન, હાજર થયા કુલ જરથોશ્તીયાન કિધો એવો નોશીરવાને હુંકમ “બુલાવો રૂમી એલચી એકદમ કહો લાવે સદુક દરબારમા, થશે ભેદ ખુલ્લો પળ વારમા” રહી કુલ દરબાર ત્યા હલમલી, હાજર થયો એલચી મહાબળી નમન સાથ સદુક હાજર કરી, કહી તેણે કચેસરની સરતો ફરી બુજેચમેહરે રૂમી સદુકનો

ભેદ જાહેર કીધો.

જખાં ખોલી બોલ્યો દાનેશ અપગ: “સદા શાહ કાયમ રહો તારો રગ શુકર તે ખુલાવદના સદહજાર, ખલક ને ફલકનો સરજનહાર. જનાબે હું તેની અરજ એ કરૂં, બહુ આજ દરબારમે સુરખડ. હવે કહું સાલલ એ રૂમી સવાર, આ સદુકમે મોતી છે તણ આબહાર અગર હાથ તણથી બે કંઈ વધુ, તો બેશક ફૂં ખોડ બોલ્યો બધુ

વધુ એમ જાહેર કરૂં એકરાર, વિધેલુ છે મોતી એક આરપાર. બિબુ છે મોતી બેમુળ નગ, વીધેલુ અરધુ છે તેનું અગ તીબુ છે મોતી બહુ દીલ પસદ, વીધેલુ બિલકુલ નથી તેનું તન હવે એ રૂમી તારી સદુક ખોલ, કર તારો જાહેર ભરમ અનમોલ”

રૂમી એલચીએ નોશીરવાંનની દરબારમે સદુક ખોલી ખાતરી કરવી.

રૂમીએ સદુક બુલ્લી કરી, નજર તણ નગપર સદુની પડી તપાસી જોયા હતા આબહાર, જોઈ હાલ હયરત રહ્યો શેહરિયાર. લગાડી ગળે તે ખગલગીર થયો, પશેમાન થઈ તે દલગીર થયો. કહ્યું શેહરિયારે “ઓ ખાવડા, ગુજારી મે તુજપર નાહક જફા” પરેશાન જોઈ એમ શાહ શેહરિયાર, બુજેચમેહરે જાહેર કિધો ઇસાર કહ્યું તેણે ‘સુર્ગે સિદા’ હાસ્તાંન, ગયો ખાબુબધ કેમ જગલ મિયાન “ખતા વન સગ તે કિધી નારવા, કરી કચેદ મુજને કિધો રૂસવા મુસિબતે આખો થઈ ગઈ અપગ, ખિલાતુ બિછાંતુ થયો મુજ પલગ એ ખેલ કિસ્મત વિના કંઈ કસુર, નસિબમા લખેલુ જ બનશે જરૂર કરે કોઈ તદબિર માનવ હજાર, લખેલા ફરે નહિ કંઈ જનહાર. હવે થા ખુશી શાહ નોશીરવાંન, રહો તારૂં ‘રોશન’ તખ્તે કિયાંન.”(12)

શાહજાદો નુશાજાદ.^૧

નાશીરવાંનની ખ્રીસ્તી રાણીનો દીકરો.

ઔરતજાતની સિક્તમા.

નમસ્કાર કરે હું તુને ચઝાંન,
જનાબે તહારી ઉમ્મો ખદેગાન
છે હસ્તી 'ને નિસ્તીને તારી પનાહ,
તુથી છે રોશન ખુરશેદો-માહ
વસાવી ખલક તે કિધી શુલજર,
કિધી નાર પચેદા સસાર કાર.
અગર હોય નોકર, નફર, શેહરિયાર,
અગર હોય આબેદ, અકળ પુર ખહાર
વિના અન વસ્તર ચાલે નહી,
વિના નાર નર સુખ લાજે નહી

૧૩,૩૦૦

અગર નાર હોય જો ખરી નેકજાદ,
ખળના કરતાખી છે તે જ્યાદ.
અગર નાર હોય જો એવી ખુલદ,
અને ખાલ સરપર મિસાલે કમદ,
અગર હોય શરમાલ, અકળમદ પુરી,
પમરતા સુખથી વચન કસ્તુરી,
ખનાવે તે શુલજર સસારને,
'રોશન' કરે કુલ અધકારને (૧)

* * *

ખ્રિસ્તી ધરમ પાલનારી ઔરત
સાથ નાશીરવાંને કરેલા નેકા.

હતો શાહ જુલદ ખજત નાશીરવાં,
હતી તેની મહાજુખ સુદર પેશાન

કંઠમા સરોવર કાતીલ નિગાહ,
અકળમદ લારી હીદાર માહ
મસીહા મહજબની હતી શુલખદન,^૨
હતી શેહનશાહને અતી મન પસંદ.
જણ્યો હતો એક દીકરો દલેર,
હીપતો મિસાલે ખુરશેદ અહેર
નામે સુખારક હતો નુશજાદ,
લડી લાડ મોટો થયો વિખીયાત
મગર હીલ માદર ધરમ પર હુલ,
પેદર પર મન તેણે કમતર હુલ
નહિ અન્ન અવસ્તા ઉપર લાગુ હીલ,
કરતો તે દીને મસીહા દલીલ
દિયો તેણે છોડી ધરમ ખાપનો,
પડ્યો ડાઘ હીલપર ઇસુ છાપનો
જેમ હાલ તગદીલ થયો શેહરિયાર,
કુખી થાઇ હીલમા થયો ખારજર
તજ દમ ધરમ દીન જરથોશ્તી,
ખની બેશરમ તે થયો ખ્રીસ્તી
પસદ દીધો તેણે ખ્રીસ્તી મજહબ,
ખલકત નજરમા થયો બેઅદબ
કબુલધી ધુમી સર, જુદદીન થયો,
જમ પર ધરમને આધીન થયો
કંઠર નહી કરી આપના માનની,
બલક દીધી ઝાખી નાશીરવાંની

૧ આ દસ્તાનનું કિર્તન પેહલવહેલુ મુખ્યમા બે. ૭૦ ઇન્ડીયનરૂપાલા હોલમાં,
મુખબની જશન કમીટી માટે તા. ૨૧ મી માર્ચ ૧૮૨૨ અને જમશેદી નૌરોજની
સાંજના રજુ કીધું હતું

૨ કહે છે, કે સુરૌન અથવા દુરાના કિલ્લામાંથી નાશીરવાને પકડેલા ખ્રીસ્તી
અધવાઓમા કેપેડાશીયાના રમી હાકમ જોનની કુમારીકા 'યુફેમિયા' પણ હતી, જેણી
સાથે પાદશાહ નાશીરવાને શાદી કરી હતી. એ બાનુને પેટે અવતરેલા બેટા નુસ્રજાદને
રમીઓ અનેતોજાને નામે ઓલખાવી ગયા છે. (સાંસાની સાહનામુ)

ધસાહી ધરમ પાલનારી નાશીરવાંનની બાંનુ-યુફેમીયા-ની
મોહબતમા દીનનો રેવાજ છોડી નાશીરવાંને નેકા કરવા.

એવું કેહ છે કે રૂમની અતરાફમા આવેલા એક મુલક ઉપર નાશીરવાંને ચહડાઇ
કરી તે મુલક છતી લીધી, ત્યારે ત્યાંના હાકમની યુફેમીયા નામની એક ધણીજ ખુબસુરત
દીકરી હતી, તેની સાથ નાશીરવાંને શાદી કીધી. એ શાદી કરવા આગમચ ધરાંની
પાદશાહોમા ચાલતા આવેલા રેવાજ પ્રમાણે, નાશીરવાંને પોતાના દસ્તુરોને ફરમાવ્યું કે,
યુફેમીયાને જરથોસ્તી ધર્મની તરીકતની તાલીમ આપી, કે જ્યો તેની આશાદ અને
વશ વેળાનો એતેકાદ જરથોસ્તી ધર્મ ઉપર રહી શકે. પણ યુફેમીયાનું દીલ ઇસુ
ધર્મ ઉપર ચુસ્ત હોવાને લીધે, તેણીએ નાશીરવાંને સમજાવ્યું, કે હું તારી રાણી
હું, પણ મને મારો ધર્મ પાળવા દેવો, અને તુએ તારા ધર્મને વળગી રહેવું.
નાશીરવાં તે બાનુને ધણોજ આહતો હોવાથી, તેણે તેણીને દબગીર કરવા આજુ નહી,
અને યુફેમીયાને પોતાની રાણી બનાવી, તેણીને તેના ખ્રીસ્તી ધરમ પાળવા દીધો.

એ ખ્રીસ્તી બાંનુને પેટે એક બેટાનો જન્મ થયો તે દીકરો ધણોજ ખુબસુરત
અને દેખાવલો હતો. પાદશાહ નાશીરવાંને એ દીકરાનું નામ નુશખદ રાખ્યું.

જરથોસ્તી ધર્મ ક્રિયામાથી પોતાની ખ્રીસ્તી બાંનુને પસાર કીધા વગર
નાશીરવાંને તેણી સાથ લગન કીધા.

એ દીકરો જ્યારે મોટો થયો, ત્યારે તે પોતાની માતાના લાડમાં ઉધરવા, અને તેની
સાથે અને પાસેજ રહેવા લાગ્યો. માતાની સમતમા તે રહેતો હોવાથી, અને તેની માતાએ
બચપણથીજ તેના મગજ ઉપર ઇસુના ધર્મનો છાપ બેસાડી દીધેલો હોવાથી, આ
જરથોસ્તી બાપના દીકરાનું દીલ બચપણથીજ ઇસુના ધર્મ ઉપર લાગ્યું હતું. જરથોસ્તી
ધર્મનું શીક્ષણ તેને આપવાની તેના બાપ નાશીરવાંને કરેલી સઘલી કોશિસો ફોકટ ગઈ હતી.

એક મોટી લડાઇ ફતેહ કરી નાશીરવાંને જ્યારે પોતાના રાજધાની શેહર તરફ
પાછો ફર્યો, ત્યારે દસ્તુરો અને મોખેદોથી તેને એરી ખમર મળી, કે શાહજાદો
નુશખદ શેહરમા ધણુક જરથોસ્તીઓને ઇસુ કાઇરતના ધર્મના ફતવા બેઘડક આપતો
ફરે છે. આ ખમર સાલવી, નાશીરવાંને ધણોજ દબગીર થયો, અને ત્યારેજ તેણે જાણ્યું,
કે જરથોસ્તી ધર્મમા યુફેમીયાને લીધા વગર, અને ધર્મનું શીક્ષણ આપ્યા વગર તેણી
સાથ કરેલા લગનનું આ દુખદાયક પરીણામ હતું.

આમલા વખતમાં જુહાદીન લગન માટેનો રેવાજ

કેહ છે, કે આગલા વખતમાં ધરાંનીઓ પારકી દીનની ઓરતો સાથ જ્યારેથી
પરણતા હતા, ત્યારે તેઓ જરથોસ્તી ધર્મના ફરમાનને માન આપી, તે ઓરતને
જરથોસ્તી દીનમા દાખલ કરવા આગમચ, બરસનુમની ક્રિયામાથી પસાર કરાવતા હતા.

પણ આ ખ્રીસ્તી ઓરતની ખુબસુરતી ઉપર મોહી પડેલા નાશીરવાંને, એ બાબદ
કરેલી મફલતી માટે હવે તે પસ્તાવા લાગ્યો, અને આપદે એ પરીણામ આવ્યું, કે
તેના દીકરા નુશખદે ખ્રીસ્તી ધર્મ અખત્યાર કીધો. નાશીરવાંને તુરતજ નુશખદને
પોતાની પાસે ખુલાવી પુછપરછ ચલાવી. (૨) નુશખદે પોતાના બાપની ખમીની

પરવા કીધા વિના ખ્રીસ્તી ધર્મની બાબદમા તે પોતાના આચાર વિચારો જ્યારે જણાવવા લાગ્યો ત્યારે નાશીરવાને ગુસ્સે થઇ કહ્યું

નાશીરવાને નુશાજાહેાને શ્રીપ દર્શ,
તેને કચેદ કરવા ફરમાવવું.

પુકારી બોલ્યો “ઓ બદગોહર,
રહ્યો કેમ દોજખથી તુ બેખબર
પેઠરને તણ મુખ મોડી ગયો,
જમાનાની પયવદ તોડી ગયો
જનીતાએ તારી કિધુ એવું કામ,
તુ એ મારી ઔલાદ કિધી બદનામ
સુખી ના થતો ગેતીમા હમબર,
થજો તારી જીદગી જરોજખર”

* * *
કુખી તે થયો જોઈ કપુતની ચલન,
જીગર થાયુ જખમી, જીદધની અગન
પકડી નજર કચેદ કિધો એકદમ,
રવાના કિયો ‘શાહપુર ગઈ’ ગમ

પોતાનો ધર્મ તણ પરધર્મ અખત્યાર
કરનારને નાશીરવાંનના શ્રીપ.

“અરે આસમા છે અજબ તારો રગ,
કિધો શાહી સસાર તુ એ બતગ
મરો નાર કમજાત કુલ્લે કુચ્છદ,
કરે ખવાર ખાવિદોના ગુલશન.
મરો કુલ દુખ્તર કુચ્છદી તમામ,
હુખાવે જે કુલનું પેઠર સગ નામ.
મરો કુલ કપુતો, મરો કુલ નાર,
કરે ખાપીકો જે ધરમ બહિરકાર”
કપુતના જખમથી થયો ગમખાર,
કુખી થાયો દીલમા શાહ શેહરિયાર
ચહુડયો ગમ હમમા, હિસે સહુ ઉજર,
સુનુ લાગે ગુલશન, મહેલ જરનીગાર

લડાઈની જેહમતને લીધે નાશીરવાંનનું ખીમાર પડવું, અને તેના દુશ્મનોએ તેના મોતની ફેલાવેલી ખોટી ખબર

એક મોટી લડાઈની જગન અને જેહમત પછી નાશીરવાન જ્યારે પોતાના રાજધાની શેહર તરફ પાછો ફર્યો, ત્યારે તેને ચહુડેલી થાકને લીધે, તેની તખીયતમા સેહજ બિગાડો થયો, અને તે સખતને લીધે, નાજકારોબારતુ તેમજ દરબાર બુલાવવાનું કામ, નાશીરવાનને તહકુમ રાખવાની ફરજ પડી આ તેની બિમારીનું એક ખીજુખી કારણ હતું. અને તે એ કે, તેના દીકરા નુશાજાહેાને ખ્રીસ્તી ધર્મ તરફ દબી ગયેલો જોઈ, તેના મન ઉપર ધણીજ ગમબરી રજીદગી લાગુ પડી હતી

ચહુડી થાક રજની કાયેર થઈ,
બિમારી શાહની જાહેર થઈ
કપુતની ચલનથી કુખી બહુ થયો,
જીગરમા તેના ગમ બહુ રહ્યો.
કુખી થાઈ રહ્યત સુણી ખબર,
સુલાકાત વન સહુ થયા બેસખર

ઉડાવી ખોટી ખબર ગુલખાન,
ગુજર પામિયો શાહ નાશીરવાન
જઈ કોઈએ એમ કહ્યું નુશાજાહેા,
“હવે પામિયો તુ બાદે-સુરાહ
ગુજર પામિયો છે નાશીરવાન,
થયુ તેનું ખાલી તખ્તે કિયાન

મુકી તખ્ત ‘ને તાજ ખાલી ગયો,
નથી મુલકનો કોઈ વાલી રહ્યો”

નાશીરવાંનના મરણની ખોટી ખબરને ખરી માની નુશાજાહેાનું ખુશી થવું

થોડાક નાશીરવાનના દુશ્મનો તેની બિમારીનો લાભ લેવાને બુલ્યા નહી. બાપ અને બેટા વચ્ચે ચાલી રહલા મીનાકેસાને લીધે, તેઓએ પેહલા તો એવી શુભ ફેલાવી,

કે નોશીરવાન ગુજર પામ્યો છે, અને ત્યાર પછી નુશાહને તે ખમર શાહપુરગર્દમાં પુગાડી, કે પાદશાહ નોશીરવાન ગુજર પામ્યો છે, અને ધરાનનુ તખત ખાલી પડ્યું છે. નુશાહ આ ખોટી ખબરથી જોડેલો અજબ થયો, તેટલોજ તે ખુશી થયો, કેમકે હવે તેને પુછનાર, રોકનાર કે ટોકનાર તેના વાલી કોઇ નહિ હતા. પોતાના બાપના ગુજરવાની ખબર તેણે ખરી માની લીધી, અને કેવી રીતે હવે તેણે કામ લેવું, તેનો વિચાર કરવા લાગ્યો.

ખબર આ સુણી ખુશ થયો નુશાહ, કંઈ થઇ પેઢરની સુખારકબાદ ખુશી થઇ બોલ્યો: “મુવો તો બલે, રખે સુખ તેને મિનાઇમે મળે” કહ્યા છે કોઇ પીરમહે સુખન “અગર છે ખુશી તુ સુણી સુખ મરણુ. જગતમા શુ રેહશે તુ કાયમ ઠરી, તુ સલાહ કોઇ દિન જતો ના મરી ખબર શુ નથી તુને ઓ ખાકજાહ, જગતમા તારી નથી કંઇ ખિસાહ થયા છે ફના લાખ નવજોખના, એક દિન તુ ખી છે આખર ફના તુએ ખાકમાથી લિધોછે જનમ, મરનથી મળે ખાકમા એકદમ પેઢરની કંઈ પર ખુશી જે ખને, રખે કોઇ કપુત એવો જન્તી જને કહી ખીજ કડવુ ન પકડે મિઠાસ, મુકો મન મીસરી અમર ખાર માસ”(૩)

નુશાહને બલવો ઉઠાવવો.

હવે સાબલો તમ બયાં નુશાહ, સૂણો ધ્યાનથી હમદીનો નેકજાદ પહુડી પ્રીરદોસી રચ્યા બેત છે, પહુડે હમદીનો એજ ઉમેદ છે નથી રાખી હીલમા ઉમેદ કંઇ કસી, કે જરદાર થાઉ કલમને કસી નિમા-શામ થઇ છે નજર સામને, અધુરૂ રખાવે રખે કાંમને અરમાન ચાહુ કરીને સલામ, કથે આ કવેતો સહુ ઠામ ઠામ ૧૩,૪૦૦

ઉમેદ એવી ‘રોશન’ કરે ખાકસાર, પહુડે આ નજમને સહુ નર નાર. કવી એક ધરાંની હતો આશકાર, કહિ એમ ગયો છે, સુખન ચાહગાર. અગર હોય કોઇ દુશ્મને શેહરિયાર, કરે શાહી સત્તાનો બે બહિશકાર. તો જુનિયાહે ધનસાંતનો તે નથી, સમજ કે છે જુનિયાહ હેરેમનથી. કિધુ નુશાહે જાહાલ કાંમ, મગર આવ્યો અજમ જુરો તમામ કિધા તેણે ખુદલાં છનદાન ખાર, જમા દીધુ લશ્કર અતી ખીશિયાર ગીરફતાર જે કોઇ હતા બદિવાન, કરી બદ છુટા, દિધુ જીવદાંન હતા જે કોઇ દુશ્મને શેહરિયાર, પડયા વેર લેવા એકદમ બહાર. કિધા કુલ જમા ખ્રીસ્તી પેહલવાન, લિધા તેગઝન, ‘શમશીરગર જવાંન કિધી તેની માતાએ છુપી મઠઠ, પિસર સુખ ખાતર કીધો કસદ બજાનો હતો માતના હાથમા, પિસર કાજ હતો નહિ ખીસાહમા. રવાના કિધો તે પિસરને થકી, ખુદાને ખબર શુ હીલમા વકી. જમા કુલ લશ્કર કિધુ તીસ હજાર, પડી જગ, લડવા થયા તાબેદાર. પડયો જ જો, લઇ સગ પિસર નુશાહ, ફિસાદો મચાવી થયો દિલશાહ લિધા છુટી કંઇ એક મુલક દિલપઝીર, ફતેહથી કુલી ગયો સુરવીર.

લખાવટ કિધી તેણે કચેસર ઉપર: | છુરૂ અખત મારૂ થયુ છે બુલહ,
 “જલ્દ આવી ધરાંન હવે સર તુ કર | ખિલીયુ છે મારી ઉમેઠનુ ચમન
 નથી શાહ ધરાન જીવતો રહ્યો, | અગર આવે લશ્કર લઇ તુ ધરાંન,
 કરી કચેઠ પીસર ગુજરી ગયો | પામાલ કરશુ મુલકે કિયાન
 કરી કુલ જરથોસ્તીઓને જબેહ,
 સલગાવી ઠંઇશુ આતશ કહેહ.”

મહાયનના હાકમ રામથુરજીને નુશજાદના બલવાની ખખર
 નોશીરવાંન ઉપર રવાના કરવી.

એવી રીતે રૂમના કચેસર ઉપર નુશજાદે એક રક્ષો લખી જણાવ્યું કે “મસી-
 હાનો ધર્મ ધરાનમા ફેલાવવાનો હવે વખત હાથ આવ્યો છે, કેમકે મારો બાપ,
 ધરાનનો પાદશાહ નોશીરવાન બિમારી ભોગવી ગુજર પામ્યો છે, અને મારૂ નસીબ
 હવે ચમકવા લાગ્યું છે.”

શાહપુરમહંદના બદીખાનામા બદ મચાવી નુશજાદ છુટો થયો છે, અને એક
 મોટું ત્રીસ હજાર સિપાહોનુ લશ્કર એકઠું કરી તેણે બળવો જગાડ્યો છે, એવી ખખર
 શાહપુરમહંદના એક મર્જખાને તુરતજ મહાયનના હાકમ રામથુરજીને ઉપર રવાના કીધી
 રામથુરજીને એ ખખર પડતાજ તેણે એક કાસદ મારફતે, એ વિગત પાદશાહ નોશીર-
 વાન ઉપર તાકીદે લખી રવાના કીધી

આ દુખભરી ખખરના સમાચાર નોશીરવાને જ્યારે જાણ્યા, ત્યારે તે ધણોજ
 દલગીર થયો.

નોશીરવાને પોતાના દીકરાને
 જીવતો પકડવાનું ફરમાન
 મોકલવું.

મહાયનમા જઇ પુગી ખખર,
 કે અહીંયો છે ખુન પર શાહનો પિસર.
 મહાયન હાકમ અને મર્જખાંન,
 દલગીર થયા સાબલી એ બચાન

ખખર કીધી શાહને લખી કુલ હાલ
 “કિધા છે કંઈક મુલકે પાચમાલ
 જગાડીને બલવો કરે છે અમલ,
 ચાલી રહ્યો છે ચોમેર વમલ.
 લડુથી થઇ છે જમીન રગ લાલ
 થયો મામલો છે મુશ્કીલ હાલ.”

* * *

મહાયનના હાકમ રામથુરજીને તરફથી આવેલી આ દુખભરી ખખર વાચી
 નોશીરવાન ધણોજ દલગીર થયો. નુશજાદ બદીખાંનુ તોડી બહાર નિકલ્યો, અને બીજા
 બદીખાંનને છુટા કરી, પોતાની પનાહ હેઠલ તેણે ત્રીસ હજાર આદમીનુ લશ્કર જમાવ્યું
 છે, એ ખખરથી તે ધણોજ ગુસ્સે થયો

ચુસ્તે થયો શાહ સુધી હાલને,
 ફાપી થાયો પુતની બેઠ ચાલને
 ભરી જોટ ગમનો, ધરી હીલ ઠઠ,
 પૂકારી ગજબથી ભરી હાથ સઠ.

લખાવી લખાવટ અકબી ભરી,
 રખે જાય જાહેલ દીકરો મરી.
 “કિધુ નુશજાદે કારે જશુ ન,
 ડરૂ છુ રખે કોઇ કરે એનું ખુન.”

નથી સુજ કળની મને કંઈ ફિકર,
લાલો કે છુરો એ મગર છે પેસર.
મળી તે ગયો છે છુરાઓની સાથ,
છુરી જેની ખાએશ, છુરી છુનિયાદ
લડી લાડ લાખો એ મોટા થયો,
થયો જ્યારે મોટા એ ખોટા થયો

એ ઉધરીને જ્યારે થયો હુશિયાર,
પેદરની છુએગી કિંધી ખારખર.
અગર મારો ચમદા થશે હસ્તગોર,
થશે જેર જ જે એ વિકરાલ વીર.
પેદરના ધરમથી જે કોઈ ફરે,
કંઠિખી મિનોધમે નહિ ઠીર કરે

તજી રાસ્તી તે થયો કમ અકળ,
રખે કંઠુવાથી અને એ કતલ ”(૬)

નોશીરવાંનનો પોતાના દીકરા ઉપર પ્યાર તેમજ ધીકાર.

એક છુરી ચાલના દીકરાની વર્તણુકને લીધે, નોશીરવાંનની હાલત સડી વચે સુપારી જેવી થઈ પડી નોશીરવાંનનું પોતાના દીકરા ઉપર ‘ધણુજ વાહલ હવું’, અને રખે આ બધવાની હીલચાન દરમીયાન તેનો જીવ જાય, તેની તેને મોટી શીકર પડી તેનો બધવો દાખી દેવા, નોશીરવાંન જેટલો ખતી હતો, તેટલોજ તે નુશાજાદનો જીવ બચાવવા ખતી હતો આ બધવો મોટા વિસ્તારમાં ફેલાયલો નોશીરવાંનને લાગ્યો, કેમકે નુશાજાદે અત્યાર આગમચ કેટલાક મામોને જેર કરી છૂટી પશુ લીધા હતાં નોશીરવાંન આ બધવાને ટુકમાજ દાખી દેવા ખતી થયો, પણ એ બધવાને દાખી દેવા માટે જે કાંઈ લડત ચલાવવી પડે, તેમાં નુશાજાદના જાનને જરાખી નુકસાન થાય, તે જોવા કે સાબલવા તે રાજી નહીં હતો એવી મતલબનો એક પયગામ તેણે મહાયનના હાકમ રામજીરજીન ઉપર નીચે પ્રમાણે લખાવી રવાના કરીધા:

“ધરી ધીર લશ્કર જમા જલ્દ કર,
લડી તેની સાથે જીવતો પકડ
સલાલી હરજે પિસર સગ ચાર,
કહી મારતો ના મરજીતોલ માર
કરે જો અજલને એ જ જે પસદ,
તમાહ એને કરશે ચખેજીલદ.
સુખન ‘મહેરનુશ’ના છે ચાહગાર,
દાનેશ હતો જે ખતી હુશિયાર
કહી જીવતો ના પિસર બેકદર,
ખુશી થાય જે ખાપના મોત પર
લડી જો કરે કયેહ ઉ નુશાજાદ,
કહી બોલતો ના સુખન કમ-જ્યાદ
લડી સાથ તેની ન કરતો જખમ,
રખે થાય જીલગી જખમથી ખતમ.

પકડી પિસર જો કરે બહિવાંન
નજર કયેહ કરજે મેહલ દરમિયાંન.
રખે બહિખાને રિખે એ જીગર,
સુખી રાખવામાં ન કરતો કસર.
ખુશી રાખજે કયેહમાં તુ સદા,
ફરજ સુજ ખાતર કરજે અદા
થયા બેવફા હોય જે ધરાંનિયાંન,
કંમરમાથી કાપી કરજે બેજાન
બદઅદેશ, બદખાલ, એ બદલગાંમ,
ખનીને ફિટુરી કરે એવું કાંમ.
ખરો દેશ દુશ્મન તે છે છુરો,
લખાવી રક્ષત કરે તે સુરો.
કરે રાજ સત્તાનો તે બહિશકાર,
સદા ઠાર તેનો હોજખ ગાર

૧૩,૫૦૦

કરી મોહોર રવાના કિંધુ ખતને,
થયો શાહ આધીન સરજતને

આ રૂઠા ઉપર પાદશાહ નોશીરવાને પોતાની મોહોર કરી, તુરત એક વિશ્વાસુ કાસદ પાસે તે મદાયનના હાકમર રામચુજન ઉપર રવાના કરી, પોને પોતાની સરજતને આધીન થયો.

ધરાંની લશ્કર કુચ કરતું આવે છે, એવી ખબર નુશખદને મલવી

નોશીરવાનનો પપ્પામ તેના વિશ્વાસુ કાસદે બનતી ઝડપે મદાયન જઈ, હાકમ રામચુજનને પોહોચાડ્યો. રામચુજને તુરતજ એક મોટું લશ્કર ભેગું કરીધું, અને તે લશ્કર લેઈ નુશખદની સામે થતા તે મદાયનથી નિકળ્યો.

એક મોટું ધરાંની લશ્કર કુચ કરતું મદાયનથી આવે છે, એવી ખબર નુશખદને મલતાજ, તેણે પોતાના ખિસ્તી લશ્કરને એકઠા થવાનો એકદમ હુકમ કરીધો. તુરતજ સમગ્રા ખિસ્તીઓ હથિયાર સજાબાહાર પડ્યા, અને મદાયન શેહરની બાહાર આવેલાં મોટા મયદાનમાં બંને લશ્કર એક બીજાની સામે ડાવણી નાખી પડ્યા, અને એક બીજાનાં લોહી રેડવા તલપી રહ્યા. શાહજહો નુશખદ રૂમી કોલાહ પોતાના માથા ઉપર ચેહડી, બખતરમાં સજા થઈ, લશ્કરની કલબગાહમાં આવી ઉભો.

ધરાંની સિપાહસાલાર ફીરૂજે મયદાનમાં

જઈ નુશખદને સમજાવવો

ધરાંની લશ્કરનો સિપાહસાલાર ફીરૂજ નામનો એક બાહોશ યુદ્ધજ્ઞ ધરાંની પેહલવાન હતો, તે દુરથી નુશખદને રૂમી કોલાહમાં સજા થાયેલો જોઈ, લડાઈના મયદાનમાં ગયો, અને નુશખદને મળી ધીરેથી તેને સમજાવવા લાગ્યો.

ધીરેથી બોલ્યો ફીરૂજ પીર
“અએ શાહજહા સાલહ હલીઃ
અહમ નહિ પેહરની જરા તુ કરે,
અજા મથીબી નહિ તુ ડરે
ગયુ હીલ ફરી હીને જરથોશ્તી,
પેહરની જુલી કેમ ગયો હસ્તી
તજ રાહે હુશગ, તહેમુરસી,
જરા ખ્યાલ કર તુ અકળ કસી
કિનો હીલ ધરી તુ પેહર સગ લડે,
જરા હીલ કોફે-ખુદા નહિ કરે
પેહરનો તુ વારેસ કળ બાદ છે,
હજી તો શાહ તારો હુધયાત છે.
કરે બાપ સાથે લડી સરકસી,
નથી તુને પ્રીકર ખુદાની કસ્સી
તજ કોફે કર યાદ ગફારની,
છે બાક જહગી દિન ચારની

પડી જાળ તુજ પર શયતાનની,
નસીબ છે નૌબત પશેમાનની.
કસમ પર કહુ રાસ્ત એ શેહરિયાર,
તુજ સમ નથી બેથો નકસો-નિગાર
અજબ તારી સજાજ, ગર્હન રૂબાબ,
અજબ તારી છાતી, ‘ને પગમા રિકાબ
કરું શુ હું તારીફ ગુરજ મ્યાનની,
નકળ છે બેશક નોશીરવાનની
પિસર થઈ પિહરનો થયો દુશ્મન,
મગર અ તે પસ્તક થાશે ચરણ
સમજ સુજ સુખનમે છે બેહતરી,
કરે બે તુ અમલ, મિટે દલદરી.
કરે કા પિહરને રજુર તુ,
કર કોફે હીલથી હવે દુર તુ.
આ ગુરજ ‘ને કોહલા મૂકી બાજુ પર.
નિચે જહદ થોડા ઉપરથી ઉતર

તૂને લેધ જાઉ પેઢરની હજીર,
કેરાંઉ છુને માફ તારી કસુર (5)
નુશજહ ફીરજને તુમાખી બરેલો
જવાબ દેવો.

તુમાખી ખની બાદયો નુશજહ;
“અરે ચો છુઠા બહે કેવી વાત

મને ફીન તહારી મજીર નથી,
ફિયે શીખ મને તારી મકસુર નથી.
હેમાકાત બારી છુ કરે છે હલીલ,
ખને કેમ છસુથી બેહીલ રીલ.
કજથી કઠીખી કું ડરતો નથી,
ડરીને કહમ જગ ધરતો નથી.” (6)

સિખાહસાલાર ફીરજે નુશજહને ફરીથી મનાવવો

પાદશાહ નોશીરવાનનું ફરમાન એવું હતું, કે કાઠખી રીતે એક મોટી લડાઇ થતી અટકે, અને તે લડાઇમાં નુશજહના જીવને કાઠખી નુકશાન નહીં થાય, માટે બનતા સુધી તે અધર્મી છોકરાને સમજાવી લેવો. આ ફરમાન પ્રમાણે નુશજહની જાહેશી અને હેમાકત બારી દલીલો છતાં ફીરજે લડાઇ શરૂ થાય, તે આગમ્ય નુશજહને એકવાર વધુ સમજાવવાની તજવિજ કીધી.

કાયમ રહેશે આ જગે, સખીઓની ખયરાત,
અધર્મિ અતે ખાક છે, લઈ જશે ખાલી હાથ.—૧
કહા ગયો કિયાની રસ્તમ, કએ ખુશર, કએ કાખાદ,
રહો રખનતખી નહી, જે લડયો ધર્મની ‘જહાદ.—૨.

નુશજહ મદાયનના ‘મયદાંતમાં નોશીરવાંનના
લશ્કર સામે જગ જાહેર કીધું.

ફીરજની આવી મનાવટ છતાં નુશજહ જરાખી સમજ્યો નહીં, અને ફીરજને જવાબ દીધો

કહે કયુ યુદ્ધઝાર છે, જેની ખીજ થાતી નથી,
કષ કળી ગુલ બહાર છે, ખીલીને મુરઝાતી નથી—૩.
માર કહ્યું માની લખ, બજે ‘ધસુ’ ધરાંત,
અપરાધ માફ સરવે થશે, એ જાણો બેગુમાંત—૪.
‘ધસુ’નું સુમરન કરી, શરૂ કરશ આ જંગ,
નાશ કરશ ધરાંતનો, એ જો જો નિશ્ચય રંગ.—૫.(7)

એ સંઘથી મનાવટ અને શીખામણો છતાં નુશજહ કાઠ સમજ્યો નહીં, અને લડાઈ જાહેર કરી, એક સખત જગ કરવાનીજ વાતો, તે ફીરજ સાથે કરવા લાગ્યો. ફીરજ તેની બદજબાની છતાં સમજીતી કરવા ધણેજ ખતી હતો, અને જેમ જેમ તે ધરાની પેહલવાન મનાવવાની વાતો કરતો, તેમ તેમ નુશજહ તેને બેઅંદાજ બદજબાન કરવા લાગ્યો. છતાં તે જીજેઈ પેહલવાને, એકખી વાંકો શખ્દ કહી નુશજહને અપમાન કીધું નહીં અને નુશજહ ફીરજ સાથે વધારે વાત લખાવવા ના પાડી, અને ધરાની લશ્કર ઉપર તેણે એકદમ હુમલો કીધો

પુકારી ધરયો ધરાનીઓ પર, થયો મસ્ત ધુની વીર વિકરાલ,
કિધું તેણે લશ્કર જીરોજખર જમીન સર્હ કીધી લડુથી લાલ.

ગજબથી થયો રામજીરજીન તગ, | “ધરી જોમ લડો ઓ ધરાની દલીર,
પૂકારી બોલ્યો, પીલતન પિલગઃ | કરો જ ગ તીરથી મૂકી સમરીર”

નુશજાદે ધરાનીઓ ઉપર તુડી પડી સમરીર વડે ચોતરફથી ખુબાર કતલ ચલાવવા માડી, અને રૂમી લશ્કર પણ જોશમા આવી લડવા લાગ્યું ધરાનીઓ એ લડાઇમા સખત પ્રકારની શિકરત ખાવા લાગ્યા, અને ધણુકો લડાઇના મેદાનમાં નુશજાદના લશ્કરના ભોગ થઇ પડ્યા આવો ખુવારી લરેલો મામલો જોઈ, મદાયનના હાકમ રામજીરજીને પુકાર કરી પોતાના લશ્કરને તીરની લડાઇ શરૂ કરવાનો હુકમ કરીધો.

આ હુકમ જાહેર થતાજ ધરાનીઓએ તીગિનો વરસાદ નુશજાદના લશ્કર ઉપર શરૂ કરીધો.

રામજીરજીનના હુકમથી ધરાનીઓએ તીરની લડાઇ ચલાવવી

હુકમની ધડી થઇ સરપર સવાર,
છુટા ચોતરફથી તીર ધારદાર
હવા થાઇ અબનુસ, ધુલ જમીન,
કળ થાઇ ગાફેલ, અને ગમગીન
ગજબ થાયો ભારી, જખમી ખરાડ
મુલા તરફડી કંઈ સિપાહો હજાર,
કોઈ હિયા પડે ‘ને કોઈ ત્યાં મરે,
જતો જીવ કોઈનો ધુલ તરફડે

નુશજાદનું તીરથી વિધાઇ જવું.

એકાએક મયદાને ઉઠ્યો પુકાર,
જખમી થયો તીરથી શેહરિયાર

છુટી તીર લાગો છાતી ભિતર,
પટકાઇ પડીયો જમીનની ઉપર
જખમની જલન ‘ને લહુની ધાર,
થયો ઝઘ્ઘ ચહેરો, નજર અધકાર
કંઈમ રાખી રીકાળ, ફેરવી લગામ,
ગયો રૂમી લશ્કરમાં નેકનામ
જમીન પર પડી બોલિયો તે રડી:
“પ્રીટજની શિખામણુ પડી છે ખરી”
કહ્યું રૂમીઓને રડી જર જર:
‘પેદર સાંમે થઇને થયો ખારજર”
થયું ખખત માડું ખતમ જગમા,
હવે જાઉ છું હું કળ સગમા
લડી તારી સાંમે પેદર નામેવર,
ગુનહાગાર તારો થયો છે પિસર (8)

નુશજાદે પોતાની માતાને મરતી વખતે કહ્યુંવાલેલો સંધેમો

શાહજાદા નુશજાદની છાતીમા જગના મયદાનમા અચમુચ તીર લાગ્યો છે, એ ખખર પણ વારમા રૂમી તેમજ ધરાની લશ્કરના મયદાનમા ફેલાઇ ગઇ. રૂમીઓ તેમજ ધરાનીઓ એ દુખભરી ખખરથી ધણુ દલગીર થયા, જે કે નુશજાદે ધરાનીઓના ધણુક કિમતી જન એ જગમા વિના કારણે લીધા હતા નુશજાદના જખમી થવાની ખખર સાંભળતાજ, રૂમી પાદરીઓ તુરતજ તેની આગલ આવી તેને હિમત અને દિલાસાના સખુનો કેહવા લાગ્યા, પણ નુશજાદ પોતાને થયેલા જખમની દાહત ખરોખર સમજનો હોવાથી તે રડીને બોલ્યો

હાજર હતો ત્યાં રૂમી પાદરી,
રડી નુશજાદે કહ્યું કરગરી
“મેહરખાન સાંભલ ઓ ગમગોસાર,
થયો છું મુજ હાથ અતે ખુવાર

હવે વાત સાંભલ કહું મારી ખાસ,
ખખર મારી મોકલ મુજ માત ખાસ.
હવે પુત તારો ગયો છે મરી,
ખતમ થઇ તેની વિપત દસદરી

સૂણી મોત કુખી ના વુ થતી,
ગેતીમા જીવગીની એ છે ગતી
અગર અપ્ત મારૂ રોશન હતે,
જુરો હાલ જ ગે ન મારો થતે
નથી કોઈ જનમવુ જગે મોત વન,
મરે છે આખર સહુ એક દન
૧૩,૬૦૦

કળનો જરાખી મને ગમ નથી,
મગર થાયો રજુર પેદરથી અતી
મને છે 'ધસુ' ધરમ પર ચકીન,
મને કોઈ કરે નહીં દખમે નશીન
નથી સાજ જોઈતો, નહિ તપ્ત-તાજ,
ન કરતાં કપુર કે અખીર ધુપ કાજ
મગર રસ્મે-ધસુ ફક્ત એક કખર-
મા મુકજે મને કે પહુ નિન્દ ભર
મને ના હેતી સિવા એક કદન,
કખરમા કદન હેઈ કરજે કદન"

"જનમ લેઈ મરવુ એ ફસ્તુર છે,
હુકમ હાદગરનો એ મજુર છે
ના રડતી કખર જોઈ મારી ઉપર,
કદન ખાદ જીવતી ના વુ પિસર
ખર લાવજે મારી એક આસને,
જીવે માત મારી મુજ લાસને
કરે મારી ઉપર છેલ્લી નજર,
ખાદજ ખનાવે મહારી કખર"(9)

ગુશાજાદવ મરણ.

સુખન બોલી એવા કિધા હોઠ ખધ,
ગુજર પામિયો થઈ કળને શરણ.
પડી રામજીરજીને એ ખખર,
શાહજાદો જગે પામ્યો ગુજર
હોડયો કુટી રામજીરજીન સર,
ઉભો જઈ આગલ કરતો નજર
કુટી સર રડયો મિસલ એક નાર
"અરે હાલ આ શુ થયો શેહરિયાર"
પડેલો તે જગી દિઠો ખાકમા,
ખદન તેવું તરખાળ લહુ પાકમા

દિઠો પાસ તેની રૂમી પાદરી,
લઈ બોલે બેઠો હતો સર ધરી
કહ્યું રામજીરજીને "ઓ નેક પીર,
મૂવો છે કરી શુ વસિહત હલીર"

રૂમી પાદરીએ ગુશાજાદની છેલ્લી
વસિહત બહેર કીધી.

કહ્યું પાદરીએ "પુરત એમ રડી
"કરી યાદ માદર, ગયો છે મરી
કહ્યું છે કરતા ન દખમેનશીન,
મને છે ધસુ ધરમ પર ચકીન
નહિ સાજ જોઈતો, નહિ તપ્ત તાજ,
ન કસ્તુર, કપુર કે અખીર ધુપ કાજ
માત એની હેશે કખર 'ને કદન,
ધસુની રસમ પર કરજી કદન"

* * *
અરે આસમાં કેમ થયું વુ કદા,
આ સુરવીર ઉપર કેવી જદા
સદા તન ખદન 'ને જખમે કરી,
મૂકી લાસ ચેટીમે આંસુ ભરી.
લઈ જઈ સ્વાધીન કિધી માતને,
પડી ખાકમા જોઈ શહેજાદને.
કળની અગલમા જોઈ વહાલને,
કુટી સર પીખી રડી ખાલને
પૂકારીને બોલી "અરે આસમાનૂ,
કા અસ્ત મારો કિધો દિલજાનૂ
હવે સાલલે દેણુ મારો પુકાર,
થયો મારો રોશન દિવસ અધકાર
કુટી આસમાને લિધુ મુજ ચમન,
પિસર વન લાગી ચમનમા અગન
ફરેસ્તાઓ જાગો તલ દઈ ખાખ,
કરો રહેખરી,થાયુ ખાલુ ખરાખ"(10)

* * *
જમા થાઈ ખલકત ખની શોકમ ક,
જોઈ આએ આફત, દિલ દહમ ક.
કરી રસ્મે ધસુ કખર 'ને કદન,
જમીનમા ઉતારી કીધો કદન.

પુશરો પરવીઝ^૧

ભાગ ૧ લો

આ કિર્તન પુશરો અને તેની વફાદાર મહાશુભ શીરીનની પાક મોહબતને ભગતુ છે, મગર એ કિર્તનનો મોટો ભાગ પાદશાહ પુશરો પરવીઝની જુદગીમાં અનેલા જાણુવા જોગ બનાવોથી બરેલો છે

એ કિર્તનમાં સાસાનીયાન પાદશાહીનો દોર કેવી રીતે તુટે છે, અને રૂમીએ સાથ સાસાનીયાન રૈયત કેવી રીતે રાજદ્વારી સબધમાં આવે છે, તે દેખાડે છે

પુશરો પરવીઝ એક મહાન પારસી પાદશાહ

પુશરો પરવીઝ, સાસાની પાદશાહોમાં એક મશહુર પાદશાહ થઈ ગયો છે, પારસી પાદશાહોમાં નોશીરવાન આદેલતુ નામ જગ આસ્કાર થઈ ગયું છે. પુશરો પરવીઝ, એ નોશીરવાના દીકરા હોરમજદનો દીકરો હતો.

પુશરો અને અરબ લખનારાઓ.

અરબ લખનારાઓ પુશરો પરવીઝની પડતીતુ કારણ એવું દેખાડી ગયા છે, કે તેણે પેગમર મહમદને અપમાન કીધું હતું, અને તે ઉપરથી મહમદે તેને શ્રાપ દીધા હતા, અને તે શ્રાપ અતે ફલીજુત થયા હતા

પેગમર મહમદે પુશરો પરવીઝને દીધેલા શ્રાપ

કારસુ નદીને કિનારે પુશરો શેકારગાહથી પાછો ફરતા પોતાની જાવણી નાખી પડેલો હતો, ત્યાં મહમદ પેગમરે પોતાના માનસો સાથે એક પેગામ પુશરો ઉપર લખી મોકલ્યો, કે, “તું જરથોસ્તી દીન તરક કરી મહમદની દીન કબુલ કર” પુશરો આ કાગળ વાંચી ધણીજી ચુસ્સે થયો, અને તે કાગળ વાંચી તેના ટુકડા કરી ફાડી નાખ્યું, અને પડોસમાં આવેલી કારસુ નદીમાં તે કાગળના ટુકડા તેણે ફેંકી દીધા

જ્યારે એ ખબર મહમદ પેગમરને જાહેર તેના માનસોએ કહી, ત્યારે મહમદે કહ્યું કે “ગાલહ તારી સલતનતના એવાજ ટુકડા કરશે” આ તેના શ્રાપથીજ પુશરો પરવીઝની પાયામાલી થઈ હતી, એમ અરબ લખનારાઓ માને છે

૧ આ પુશર પરવીઝનું વાચન પહેલવેલું ૪૦ સં ૧૯૧૮ ના સાલમાં મુબમની જશન કમીટી માટે એ. ૭૦ ઇસ્વીયુદવાલા હોલમાં તા. ૨૧ મી માર્ચ-જમશેદી નૌરોજની સાંજે મે. રજુ કીધું હતું, અને ત્યાર પછી અનેકવાર જુદા જુદા મંડળોની આગેશથી તે રજુ થયું હતું

પુશરો અને ખ્રીસ્તી લખનારાઓ

જેમ એક હાથ ઉપર અરબ લખનારાઓ આ પારસી પાદશાહ માટે ફરીયાદ કરે છે, તેમ બીજા હાથ ઉપર ખ્રીસ્તીઓને પણ ફરીયાદ કરવાનું પુશરોએ કારણ આપ્યું હતું

જેસસ ક્રાઇસ્ટને કોસ

આગલ ચાલતાં આપણુ જોઇશુ, કે પુશરોએ રૂમના પાદશાહની દીકરી મરીયમ સાથે લગ્ન કરીયા હતા. પાછલથી તે રૂમના પાદશાહ મોરીસને મારી નાખી રહ્યો તે 'ફોકોસ' (Phocos) નામના શખ્સને રૂમની ગાદી ઉપર બેસાડ્યો હતો. પોતાના સસરા મોરીસના કીનામા પુશરો રૂમ ઉપર ચઢાઇ લઇ ગયો, અને ધણુક મુલકો સાથે તેણે જેસસલમ પણ જીતી લીધું. જેસસલમના એક પવિત્ર દેવલમાંથી, જે 'કોસ' ઉપર પેગમર ક્રાઇસ્ટને ખીલા થોડી મારી નાખવામાં આવ્યો હતો, તે કોસને, એક સોનેરી પેટીમાં બંધ કરી જમીનમાં દાટ્યો હતો, તે કોસ ત્યાંથી બોડી કઢાવી પુશરો પોતાની સાથે ધરાન લઇ ગયો હતો. એટલુંજ નહીં પણ ક્રાઇસ્ટની કબરવાલા દેવલને આગ લગાડી પુશરોએ પાયામાલ કરીધું હતું આ કારણથી ખ્રીસ્તીઓ પુશરો માટે હમેશા ફરીયાદ કરતા હતા.

પુશરો અને જરથોસ્તીઓ

જેમ અરબો અને ખ્રીસ્તીઓ પુશરોને માટે ફરીયાદ કરતા હતા, તેમ જરથોસ્તીઓને પણ એવો વિચાર બાધવાની ફરજ પડી હતી, કે પુશરો પોતાના જરથોસ્તી મજહબ તરફ ચકીન ધરાવતો નહીં હતો. પણ પુશરોને માટે એવો વિચાર કરવામાં તેની પ્રજાએ શુભ કીધી હતી, કેમકે પુશરો જ્યારે પોતાના સસરા મોરીસનું વેર લેવા, ધરાનથી લાંકર લઇ રૂમ ઉપર ધસી ગયો અને ધણુક રૂમના મુલકો જીતી લીધા, ત્યારે રૂમના કયસર-હીરાકલીયસે-સુલેહ કરવા પેગામ મોકલ્યો. તે પેગામના જવાબમાં પુશરોએ ખ્રીસ્તી ધર્મની તરફ નફરત દેખાડી, પોતાના જરથોસ્તી ધર્મની દાજ હાંકે ધરી, તે પેગામનો જવાબ પેગામચીને એવું કહીને આપ્યો કે —

“એ પેગામને મારી આગલ લાવવા કરતા, ખુદ કયસર હીરાકલીયસને જ જરથી જકડીને મારા તખ્ત આગલ લાવવો હતો. જ્યાં સુધી રૂમનો પાદશાહ પોતાના શાસી દિલિલા ખુદાનું ધ્યાન છોડી દઇ ખુરશીની સેતાયશ કરશે નહીં, ત્યાં સુધી હું તેને જ પી બેસવા દેનાર નથી.”

પુશરોના શાહી દમામ વિશે.

પુશરોનો શાહી દમામ, કોઇથી આગલા વચના પાદશાહે કરતા આશા હમદયાનો

૧ આ શખ્સ ગીબન નીચે પ્રમાણે લખે છે —

“It was not an embassy, it was the person of Heraclius bound in chains, that he should have brought to the foot of my throne. I will never give peace to the Emperor of Rome till he has abjured his crucified God and embrace the worship of the Sun” (Gibbon III, 252)

હતો સાસાની વશમાં એના જેવો દમદમો, દમામ અને શાહી ટેક ભગવનારો એકબી પાદશાહ પારસી તવારીખમાં નોંધાયો નથી

પ્રુશરો પરવીઝની દરબારના દમામ માટે ૮૦૦ હાથીઓ રાખવામાં આવતા હતા જ્યારે રાજધાની શેહરમાંથી તે બહાર જતો, ત્યારે છાવણીના તખ્તો અને તેને લગતો સામાન ઉઠાવવા માટે ૧૦૦૦૦ મોટા અને ૮૦૦૦ નાહતા ઉટો કામમાં લેવાતા હતા

મુસલમાન તવારીખ લખનારાઓ કહે છે, કે પ્રુશરો પરવીઝના મેહલમાં ૧૨૦૦૦ પ્રુખસુરત સ્ત્રીઓ હતી. એના તબેલામાં ૫૦,૦૦૦ ઉંચી બુનિયાદના ઘોડાઓ હતા એનો ‘બારબદ’ નામનો એક ખાસ ગવડયો હતો

પ્રુશરો—એક કુનેહખાજ રાજકવારી

આ વાત ખરી હતી કે પ્રુશરોએ પોતાના દરબારીઓને તેમજ રમ્યતને પોતે ખ્રીસ્તી ધર્મ તરફ દોર્યો છે, એવો શક લેઈ જવાનું કારણ આપ્યું હતું તે બાબદના ઉડાણમાં ઉતરવાની આ પ્રસંગે જરૂર નથી, પણ તેણે જેથી કાંઈ કીધું હતું, તે રાજકવારી કુનેહ વાપરવા માટે કીધું હતું, પણ ખાતેનમાં તે એક ચુસ્ત જરથોસ્તી હતો

આ સંધ્યુ પ્રુશરો પરવીઝની જીંદગી વિશે જાણવું જરૂરનું છે, કેમકે તે પ્રુશરોની જીંદગીની મુખ્ય બાબદો ઉપર કાંઈક અજવાનું નાખે છે હવે પ્રુશરો પરવીઝના દાર્તાન ઉપર આ તબક્કે આપણે આવી લાગ્યે છીએ બનવા ભેગ છે, કે એ દાર્તાન રજુ કરતા ધણાક બનાવોને પડતા મુકવા પડ્યા હશે, પણ તેમ ભે ન થાય, તો પ્રુશરો પરવીઝની આખી કારકીર્દી માટે જુદા જુદા દાર્તાનો રજુ કરવા પડે છતાં આજનું દાર્તાન બે શાંચર, ફીરદોસી અને નીઝામીને આધારે હું રજુ કરું છું.

સુણો બ્યાનથી હમદીનો મહેરબાન, કેરું એક હકિકત નવી હું બ્યાન મને આપ છું હોશ એ બેશુબીન, કંથુ કિરતન ‘પ્રુશરો’ ‘ને શીરીન’ અરે જોળ ગુબજ, અજબ બાજગર, અજબ છું એ કુનિયાની બાધી નજર. બખશિયુ તે બદાને રોશન રવાન, મગર રાખિયુ તે ભવિશ અજણ ના બાંધ બદા છું કુનિયાસે ફીલ, એથી થયા છે લાખો જલીલ હતો તાબ હોરમજદનો કમ નહી, હો અર્દશીરખી કાયમ નહી. જમાનાએ આપી ન તેને પનાહ, થયો અતે એક રોજ તેબી ફના

હતી જોરવર શાહી સાસાનિયાંન, ધનાધય હતો અર્દશીર બાબેકાંન હતો કેવો આદેલ નૌશીરવાન, મુકી માન ફેલી જેને જેહાન. હતો તાબ હોરમજદનો બેમિસાલ, હતી શાહી જેની પુર જીલજલાલ સપુત જેનો પ્રુશરો પરવીઝ નેક, અજબ જાહો અસ્મત, અજાયબ ટેક. બહા આસ્માનીને સરવે શરણ, ચડતી ‘ને પડતીનો છે એક ફન. (1)

પ્રુશરોનું પોતાના રસાલા સાથે સેહલગાહે નીકલવું.

તવારીખ કરે છે એવું બ્યાન, ગુજર પામિયો જ્યારે નૌશીરવાન.

ખીસર તેનો દોરમજ થયો ખાદશાહ,
 બનીયો તે સરજતે અ તે તખાહ.
 હતો તેનો બેટો અતી એક હસીન,
 ખુશરો પરવેઝ માહેજબીન.
 કંઠમા હતો તે સરવની સમાન,
 સુરત તેની દિપતી હતી જેમ ચાન.
 શુભ સમ શુભાખી સુઠર રૂપાન.
 અજબ હોઠ રંગીન મિસલ અર્ગવાન.
 બળમા બળવીર, સુરમા સુરો,
 હિમતે આલા, અકળમા પુરો.
 હું જરમ હ આલા સમશિરગર,
 તિરદાજ ભારી હતો પુર હું જર
 * * *
 નિકલિયો પરવેઝ એક દિન શીકાર,
 લઇ સગ સાથી સિપાહ સવાર
 ૧૩,૭૦૦

હિઠી એક જગે સખજ લીસોતરી,
 પરવેઝને મન પસંદ તે પડી
 રસાલાને હુંકમ કિધો જીવતરઃ
 “ખિજાવો ગલીયા, ફરશ, ખીશ્તર
 જડો હારખ ઢિયા તજી તમામ,
 મહેશ્તીલ બનાવી કરો શાહ કામ”
 હુંકમ સુણતા રહી મચી ધુમધામ,
 ગાજી રહ્યું ગડબડે કુલ ગામ
 સુરખ જ્યારે રોશન થયો આફતાબ,
 કિધો દોર આજુ શુભાખી શરાખ
 ખડી મહેફિલે નાચવા સાવરી,
 સજી સાજ સાથે બની ફાકંડી
 ચિતારી ઉભા લઇ ચગ-ખજરી,
 વગાડે તજીર સગ મજરી.
 ઝમઝમ ઝાજર કરે ઝમકાર,
 લમ લમ ધુગડ અજબ ધમકાર.
 ઠન ઠન ઠનગણુ હુંક ઠનઠને,
 જણો કુલ મહેશ્તીલમે હણહણે
 રગ રાગે રજની રગાઇ ગઇ,
 ધરતીખી હમકીને શરમાઇ ગઇ
 રહીતી અધુરી રગીલી રાત,
 બની તેટલાંમા નવી એક વાત.

ધુટી એક ઘોડો નાઠો બહાર,
 હતો જેનો ખુશરૂ તલબગાર અપાર,
 ધુસી એક ખેતરમા તે ગયો,
 નાચી કુંઢી ચાર ખાઇ રહ્યો
 કરી ગધ ખેતર કીધું ખરાખ,
 પકડવા રખેવાલ દોડ્યો સિતાખ.
 તુરત આવી એકતે કીધો પૂકાર
 “અરે બેહયા! ઝાડુંકસ નાખકાર
 કીધું કેવું તુએ જુકસાન છે,
 અએ ચડાલ તુ કોઇ શયતાન છે
 કોણ છે આ ઘોડાનો માલિક સવાર,
 કોણનો છે નોકર તુ તાબેદાર
 જવાનહિ તુને દેઉ હરજોજ, આ સુમ,
 કાપુ એ ઘોડાના કાન અને ફૂમ
 દિસે તુ હુટારો, આ છે કળક,
 તારૂ ખી કાપીને લેવશ હું નાક”

ખુશરોના ઘોડાવાલાએ ખેતરના
 માલિકને જવાબ દેવો.

રખેવાલ બોલ્યો નમી કરગરીઃ
 “સાલલ આ સાહેબ તુ ધીર ધરી.
 કરે કાનને ફૂમની વાત તુ,
 દિસે છે જીખખની જાત તુ.
 બેશક એ ઘોડો ઘણો તેજ છે,
 ઘણી એનો ખુશરો પરવેજ છે.
 એ ઘોડો છે ખુશરૂનો બહુ અજબ,
 એ ઘોડાની આગલ સઘણ નાચીજ
 એ ઘોડાથી ખુશરૂ છે હીલશાહ,
 એ ઘોડાની આગલ તુ શુ મિસાહ.
 ખુશરૂના એક સવારે નવો ફેસાહ
 ખરપા કરવો.

બલકતી પડી તેટલા ખામઠાહ,
 ખિજી ગમ ઉઠ્યો ખીલે ફેસાહ.
 ખુશરૂનો ફરતો હતો એક સવાર,
 બગીચો દિઠો એક ખાજો બહાર.
 નજર ત્યાં પડી કંઈ એતેફાકથી,
 બરેલા દિઠા મડપો દ્રાખથી.

ધુસી ખાગમા તે ગયો અઢપિસાલ,
નહિ ખ્યાલ કીધો હરામો-હલાલ
જમ ખાગ અશુર ખાઈ ગયો,
નહી કોઈથી શરમાઈ ગયો
હરામો લાગી પ્યારી અતી,
સમજ્યો કે દુનિયા મહારી હતી.
ઉભો આવી માલેક કીધો પુકાર
“અરેરે ઓ રહેજન, ખુરા, અઢકાર
વિના હક ધુસ્યો છું ખાગમા,
ધુપઈ છે કમ તારી શુ દ્રાખમા

ખડી ફજજરમા કિધુ એવું કાંમ,
શરમખી ન આવી ઓ નીમકહરામ
સિકલ પર ફિસે છાપ પુર પાપની,
શુ મીલકત હતી તાહરા ખાપની.
હરામોને ખાઈ કિધી ફસ્તમી,
ગયો માલ મારો છું લશુર જમી.
ગરીબપર જીલમ તમ કરો માતખર,
જરા તો ખુદાનો ધરો દીલ ડર
શુનાહ તે કિધો તોડીને કાયેદો,
તુ જો કે કંઈ શુ તુને કાયેદો”

પાદશાહ હોરમજદની દરબારમા શાહજહા પુશરોને માટે ફરીયાદ થવી

પોતાના રસાલા સાથે શાહજહા પુશરો શીકારગાહે ગયો, અને ત્યાં એક ગામડાની સરહદ ઉપર આવેલી એક પુશનુમા જગ્યાએ પડાવ નાખી પડ્યા પછી, આવી કિસમના જે જે નુકસાન કરનારા ખનાવો ખનના પામ્યા હતા, અને તેથી ત્યાના વતનદારોને જે નુકસાન વેઠવું પડ્યું હતું, અને ત્યાના લોકોને જે તકલીફ ઉઠાવની પડી હતી, તે સઘલાં લોકો પાદશાહ હોરમજદની દરબારમા ફરીયાદ કરી દાદ ચાહવા ગયા.

પાદશાહ હોરમજદે સઘલાંઓની જુદી જુદી ફરીયાદ સંભલી, તેમને નીચે પ્રમાણે ઇનસાફ આપ્યો.

૧ — પુશરોના જે ઘોડાએ ખેતર ખરાબ કીધું હતું, તે ઘોડો પુશરોનો અતી ધણો માનીતો હોવા છતાં, પાદશાહ હોરમજદે તે ઘોડાના કાન અને પુછડી કાપી નાખી તેને ઝેડાળ ખનાવવાનો હુકમ કીધો.

૨ — પુશરોનો એક માનીતો સવાર, જેણે પારકા ખેતરમા વગર હક અને વમર પરવાનગીએ દાખલ થઈ પારકા માલ ખાધો હતો, તેને પાદશાહ હોરમજદે પેલા ખેડુતને સ્વાધીન કરી ફરમાવ્યું કે: “તારે ગમે તો એ સવારને તારા નોકર તરીકે તું રાખી, એની પાસે મજૂરી કરાવી તું એ કામ લેવું, યા તારે ગમે તેવી એને સજા કરવી.”

૩. — ગામની સરહદ ઉપર વસ્તા લોકોએ એવી ફરીયાદ કીધી હતી, કે: “પુશરોએ આખી રાત વાજીર અને ગાયનોના સરોદ ચાલુ રાખ્યા હતા, તેથી હમારી ઉઘમા મોટી ખલલ થઈ હતી” એ ઉપરથી હોરમજદે પુશરો ઉપર ગુસ્સે થઈ તેને ઠપકો આપ્યો, અને પ્રજાની શાંતી અને સુખમા વધારો કરવાની તેને શીખામણ આપી, અને જે રામશગરોએ ગાયન બજાવન કીધું હતું તેમના પગના નખ, તેમજ ગવધયા-ઓના હાથના નખ એવા તો દાખીને કાપી કહડાવવાનો હુકમ કીધો, કે ફરીથી તેઓ એવું બહુધુ કામ કરે નહીં.

નોશીરવાન આદેલતુ પુશરોને ખવાખમાં આવી તેને ખશારત કરવી

પોતાના ખાપના આવા ઇનસાફથી પુશરો ધણોજ નાસિપાસ અને દુખી થયો, પણ તે લાચાર હતો તેનો ખાપ તેનો પાદશાહ હતો, અને તેની મરજી વિરુદ્ધ તે કંઈખી કરી શકે એમ નહીં હતું.

નારાજ મન અને ગમખાર દીલે, ખુશરો તે રાતે ખાખગાહમાં ગયો. કેહ છે, કે તેજ રાતે ખુશરોનો નિયાગાન, પાદશાહ નોશીરવાન આદેલ તેના સ્વપનામાં આવ્યો, અને તેની બેતાબ હાલત ઉપર દયા કરી તેને બચારત કરી કેહવા લાગ્યો કે:—(૨)

“ મારા વાહવા ખુશરો, જે કાંઈ બન્યું છે તે માટે હવે તું વધારે ગમ ના કર સાબલ હું તારો નિયાગાન નોશીરવાન છું, અને જે કાંઈ હું તુને કહું છું, તે તું ખ્યાન ધરી સાબલી લે જે ત્રણ ચીજ તે ખોષ છે, તેનો ગમ હવે તારા દીલથી તું દુર કર, કેમકે તેનો બદલો તે દાદગર દાદાર અહુરમજ્દ તુને તેથીથી વધારે વાલી આપશે

(૧) જે નિમકહલાલ સવારને તું ગયે ખોયો છે, તેને માટે તું કુખી ના થા, કેમકે તેવા એક વશાદાર નોકરને બદલે, હવે પછી તુને ‘શીરીન’ નામની એક એવી તો ખુબસુરત મહાશુબ મલશે, કે જે ખુબસુરતીમાં અને વશાદારીમાં એવી તો આલા મરતબાની હશે, કે જેની બેડી દુનિયામાં કદીથી મલી શકશે નહીં.

(૨) બીજી ‘શયરગ’ નામનો તારો જે ખ્યારો ઘોડો તું ગયે ખોયો છે, તેને બદલે ‘શબહેન’ નામનું તેવુંજ એક આલા ઔલાદનું જનવર તુંને મલશે.

(૩) તારે દીલ ખુશ કરનારી જે રામશગરોએ ગાંધ નાચી તારે અને તારા રસાલાનું દીલ રીજબ્યું, તે રામશગરોને બદલે તુને હવે પછી એક એવો તો પુરવીશુ વશાદાર ગવધયો મલશે, કે તું તારો તમામ ગમ જીવી જશે

ખુશરોએ આ સ્વપનાની હકિકત પોતાના માનીતા
રશીક શાહપુરને જણાવવી

આ સ્વપનો બેતાજ ખુશરૂ જગી ઉઠ્યો, અને સ્વપનામાં શીરીન નામની એક બાનુ વિશે તેના નિયાગાન નોશીરવાને જે બચારત કરી હતી, તેના ખાખમાં મશ્વરત કરવા તેણે પોતાના વિશ્વાસુ રશીક — શાહપુર — ને બોલાવી મગાવ્યો

શાહપુર ખુશરોનો ધણેજ માનીતો રશીક હતો. તે એક અસાધારણ શક્તિવાલો કાબિલ ચીતારો હતો, અને નહીં દીઠેલી સીકલનો ચીતાર, ફક્ત હકિકત સાબલી તે એવો તો ચિતારતો હતો, કે અસલ કરતાં પશુ તે વધારે સુદર જણાતો હતો. વળી આ શાહપુર એક મહાન મુસાફર હતો. તે પોતાના શોખને અનુસરી દુનિયાના અનેક મુલકોમાં ફરી વળેલો હોવાને લીધે, તે એક મોટા અનુભવી તરીકે લેખાતો હતો.

એવા એક અનુભવી રશીકને બોલાવી શાહજહાં ખુશરોએ પોતાના સ્વપનાની તમામ હકિકત તેની આગલ જાહેર કરી, શીરીન માટે તેણે તેને સલાહ કીધી

શાહપુરે ખુશરો પાસે શીરીનની ખુબસુરતી બયાન કરવી

શીરીન માટે સાબલતાજ, શાહપુર જે દુનિયાના જાણીતા મુલકોની સફર કરી માહેર બન્યો હતો, તેણે જવાબ દીધો કે: “ એવી ખુબસુરત બાનુ તો દુનિયામાં એકજ છે, એમ હું જાણુ છું. તેનું નામ શીરીન છે અને એ શીરીન એરમનના મુલક ઉપર શાહી ચલાવતી રાણી મહાબાનુની બત્રીજ થાય છે. શાહપુરે આટલી પ્રધાણી આપી શીરીનની ખુબસુરતીની તે સિફત ગાવા લાગ્યો.

“સાલણ સિંહત શાહ એ નારની,
ગજળ છે ચિતવન દિલદારની.
એરમન શેહરની એ સરકાર છે,
જમાનો શીરીનનો પરસ્તાર છે
ચહેરો ચમન સમ ફસલે-ખહાર,
નયેનો બે ન્યારા કાતીલ કંટાર

બહુ ભરી ચક્ષો ચગોર,
અખર બણે તલવાર—
બેઠ નરગીસ દીલ તલમલે,
વળવળી કરે પુકાર.

“લબો લાલ રંગે બહુશાન લાલ,
અજબ આબે-દન્દાન, મોતન માલ.
અજબ બહારે રૂપસાર, બેબન અનાર,
અજબ જીલકો કાલા, કરે દીલ ફિગાર

લાલ ગાલ પર ભર ભરે
ભમી ભમી દુખ પાય —
અતર ખટ ખટી જલજલે,
પ્રેમ ન કદી જુલાવ

“સરવ સમ સિંધુ બહન બેશુમાન,
મહાતાબી મુખપર ફિદા આસમાન.
અજબ ગોરી ગર્દન, અજબ લહેકાટ,
અજબ મુખ મોહન, અજબ મહેકાટ
અજબ છે નજાકત બહુભરી,
જમીનપર છે અખતરે મુશ્તરી
નહી તેની બેડી જડે જહાનમા,
હુડો ચાહે ફિરહોસ, છુસ્તાનમા
સિંહત શુ કરે હું શીરીનની બચા,
નથી મારી પાસે લાયક જમા

૧૩,૮૦૦

અગ રગ ઉમગ ધરે,
સદશુશીરીન અપાર—
જે નરને વરમાળશે,
પામશે ‘રાશન’ ઠાર

“બગલમા જેની શીરીન હોય પરી,
બને તેની દુનિયા બિહીસ્તેબરી
શીરીન સમ હસીન જેની આગોશમા,
દુનિયા બને તેની ફિરહોસમા”

શીરીનની પુખ્તમુરતીનુ બયાંન સાંભલી પુશરોનુ તેજી પર આશક પડુ.

આવી રીતની શીરીનની પુખ્તમુરતીની તારીફ શાહપુરની જખાંનથી સાંભલી, પુશરોનુ દીલ જેમ પાણીમાં બરફ પીગલી જાય, તેમ ગળી જવા લાગ્યુ તેના ખીલી રેહલા ગાલોએ સુરખી પકડી, અને તે બેતાબ બની ગયો.

શીરીનની જીહાજી પુશરોથી ખમાઈ નહી. એની મહાતાબને ચેહરેની એક બાનુને પોતાની મહાજીબ બનાવવાના ઠરાવ ઉપર તે તુરતજ આવ્યો, અને તેણે શાહપુરને પોતાના દીલનો ખરો ભેદ બહાર કરી કહ્યુ કે. “તુ કોઈથી તદબીરથી આ મનમોહન બાનુને મળી, મારી સાથ શાદીના ગાંઠથી બેડી આપવાની તાકીદ કર”

પોતાના શાહજહાનો આ સવાલ વફાદાર શાહપુરે તુરતજ કશુલ કીધો, અને તેજ દિવસે મુસાફરીના અસખાખ તર્ખાર કરી, શાહપુર એરમનના મુલક તરફ એકદમ વગર દીલે નિકલી ગયો, અને પુશરો શીરીનની જીહાજીના ઝુડાપામા, પોતાના મનને જલાવવા લાગ્યો. (૩)

પુશરોની તસ્વીર શીરીનની નજરે પાડવાની શાહપુરે તદબીર રચવી.

એક લાખી અને જેહમત ભરી સફર પુરી કરી, અ તે શાહપુર એરમનના મુલકમાં જઈ પુગ્યો. ત્યાં જઈ શીરીનના મેહલ અને બગીચાની રચના અને ગોઠવણની તેણે માહિતી મેલવી, અને પોતે માથે લીધેલું કામ કેવી રીતે પાર પાડ્યુ, તેની તદબીરમાં

પડ્યો. અ તે તેણે એક તરવીર રચી, અને ખુશરોની એક તરવીર તેણે ચીતારી શીરીન પોતાના બગીચાના જે બાગમાં હરરોજ કરવા આવતી હતી, ત્યાં શાહપુર છુપાવ દાખલ થયો, અને એક પુલના ઝાડની ડાખલી ઉપર ખુશરોની તરવીર લટકાવી, પોતે તે બાગમાં છુપાઈ જઈ સઘલો મામલો તપાસવા લાગ્યો. જ્યારે નિમા શામને વખત શીરીન પોતાની સખીઓ સાથે બગીચામાં સેહલ કરવા નિકલી, અને પોતાના માનીતા પુલોની ઘટાવાલા બાગ આગલ જ્યારે તે જઈ લાગી, ત્યારે એક સુદર સોહામણી સીકલની તરવીર ઉપર તેણીની અચ્ચુચ નજર પડી. આ સોહામણી ચીતાર જેતાજ તે ગાફેલ બની ગઈ. આ તરવીર તેના બાગમાં ક્યાંથી આવી, તે તરવીર કાણુ લાવ્યું, પુલના ઝાડ ઉપર તે કાણુ લટકાવી, તે કાણુ ચીતારી, અને તે ચીતાર કાણુનો છે, એ સઘલાનો વિચાર તેણીના શાન્ત મનમાં ભડકું લેઈ ઉઠ્યો, અને તેણીનું ચીત ચક્રમ મ થઈ જવા લાગ્યું.

જેમ જેમ તે સોહામણી ચીતારને તે મહાચુપ બેતી રહી, તેમ તેમ તે સુદરી વધારે અને વધારે પોતાના જીવર ઉપરનો કાણુ છોડતી ગઈ, અને એક અળસ્યા, નામ નહી જણાયલા બીગાનાની મોહબતમાં વધારે અને વધારે તે વિટલાતી ગઈ.

ખુશરો ઉપર શીરીનનું મોહી પડવું

પોતાની બહુબી મરજી છતાં શીરીન આ તરવીરનો ચીતાર પોતાના મનમાંથી જરાબી દુર કરી શકી નહી. કાંઈપણ બીગાના મરહની મોહીની કે બ્યારથી જો કે શીરીન આજ સુધી બિલકુલ બેખબર હતી, તોપણ ખુશરોનો ચીતાર તેણીના દીલમાં એવો તો ગળજભરી રીતે કોતરાઈ જવા લાગ્યો, કે હર પળ તેની તરફ તેણીનું મન તણાઈ બે ચાંઈ જતું હોય, એમ તેણીને લાગ્યું.

આ બેઠભરી લાગણીનું કારણ શીરીન જરાબી સમજી શકી નહી પણ તેવામાં તેણીની નજર બાગમાં છુપાયલા પેલા બેગાના ધરાની મર્દ શાહપુર ઉપર પડી. શીરીન તેને જેતાજ સઘલો મામલો સમજી જવા લાગી તેજ વખત તેણીએ તેને પોતાની પાસે બોલાવી મ ગાળ્યો, અને બાગના એકાંત બાગમાં તેની સાથે તનાહીમાં તેણીએ વાતચીત ચલાવી.

શીરીન અને શાહપુર વચ્ચે મુલાકાત થવી.

આ મુલાકાત દરમીયાન શીરીને શાહપુરને પોતાના મનપતીજ સવાલો કરી, જે તરવીર જેમ તે મોહી પડી હતી, તે તરવીર કાણુની છે, તે વિશે સવાલ કીધો. બાહોશ શાહપુર સઘલો મામલો તુરતજ કહી શક્યો, અને શીરીનની પુછપરછ અને ધનતેજરી જેમ તે પામી ગયો, કે તે એરમનની શાહબાદી ખુશરો ઉપર મોહી પડી હતી. શીરીનની એવી બેતાબી જેમ, શાહપુરે ખુશરોની તારીફ કરવા માડી —

“ સ્વાંલલ મલેકા ઓ માહેમુનીર,
મહાયનનો ખુશરો એ છે બેનજીર.
એક રાત બશારત થઈ ખાબમાં,
નિસહીન પડ્યો છે બેતાબમાં
ગઈ તાબ તનથી, થઈ હોશ હવા,
દુ પાસ છે તે મરીબની દવા

જમાનો એ વીર પર દુરબાન છે,
જેમ એને જોહોરા પરેશાન છે
અજબ મુખ મોહન, રૂખ લાલ છે,
અજબ બળમાં તે વિકાલ છે.
અજબ બહારે જેબ ન જવાની થઈ,
જેમ હાલ કુંદરત દિવાની થઈ.

અએ ખાનુ એ તસ્વીર છે એક નકલ,
જીવે જો અસલ, તો ખોશે અકલ
છે ખાજો-મોહનતમા ગુલબદન,
નથી તેને લાજો ખેળનો પવન
છે જેની તોખમ ફરીદુનથી,
અવલાહ જમશેદના જુનથી
નસલમા દારાની નિશાણુ છે,
દીલે દિલાવર પેહલવાન છે

સિકંદરથી આલા તેનો રૂખાખ,
સાસાની શાહીનો ખિલતો શુલાખ.
એ ચાલે તો બેશક મિસલ આખે-નીલ,
છે બળમા બેશક મિસલ એક પીલ.
છે અવલાદે શાહી, હુસ્બો-નસખ,
પાલે છે જરથોશ્ટી દીન મજહબ.
તપે છે સુરજ જેમ જમીનને થકી,
જનમ્યો છે પ્રશરો શીરીનને થકી (૪)

પ્રશરોની ખુબસુરતીની તારીફ ચાંબલી શીરીનનું બેતાબ બનવું

શાહપુરની જખાનથી પ્રશરોની સિકત ચાંબલી શીરીનની આખોએ એવો તે
રંગ પકડ્યો, કે તે બેતાબ બની ગઇ. આલાક નજરના શાહપુરે શીરીનની તે હાલત
તુરતજ જોઈ લીધી, અને શીરીનની તેવી હાલતનો લાભ લેઇ, પ્રશરોની તરફ તેણીના
દીલમા મોહનતને ઉસકેરવાનું કામ તેણે ચાલુ રાખ્યું. આવી એક મનમોહન મુરત-
વાલા પોતાના આશકને મલવા શીરીન અધીરી બની. જ્યારે પ્રશરોના મીલાપનો કોઇખી
ઇલાજ કે કોઇખી તદખીર શીરીનને સુખ્યા નહી, ત્યારે શાહપુરે તેણીની તેવી હાલતનો
લાભ લેઇ શીરીનને સમજાવ્યું કે “અએ પાકજાદ બાનુ, અગરજો કોઇનેખી તારા
દીલનો હાલ તું જાહેર નહી કરે, તો હું તુને પ્રશરોના મીલાપની એક તદખીર
દેખાડવા તઇયાર છું”

શીરીને શાહપુરને પોતાની તદખીર જણાવવાની રજા આપી, અને શાહપુરે
પોતાની તદખીર જાહેર કરતા કહ્યું કે —“મલેકા મિહરબાન, પ્રશરોની મુલાકાત માટે
જ્યારે તું એટલી બધી મુસ્તાક બની છે, તો તારી રજાથી હું જણાવવાની રજા લેઉં
છું, કે કોઇનેખી મેહલમા જણાવ્યા વગર તારે એકદમ મદાયન તરફ જવા તઇયાર
થવું અગર જો તું મદાયન તરફ જવા રાજી હોય, તો હું તારી સેવામા તારા ફીદવી
તરીકે તારી દરેક રીતની રેહબરી કરવા તઇયાર છું”

શીરીનનું પ્રશરોની મુલાકાતે મદાયન તરફ એરમનથી

કુપછાપ નિકલી જવું

પ્રશરોના મીલાપ માટે શીરીનને શાહપુરની તદખીર સીવાય ખીજે કોઇખી ઇલાજ
પડ્યો નહી, એટલે સેવટે તેણીએ પોતાની મહોબતમા ગીરફતાર થયલા આશકને
મલવાની જે તદખીર શાહપુરે સુચવી હતી, તેજ તેણીને વધારે પસંદ પડી, અને
કેવી રીતે તેણીએ એ તદખીર અમલમા મુકવી, તેની જાણવણી કરવાના વિચારમાં તે
પડી વળી એરમનથી નિકલી મદાયન ગયા પછી, શાહજાદા પ્રશરોને તે કેમ અને
કેવી રીતે મળી શકે, તે વિશે ખુબતા શાહપુરે શીરીનને કહ્યું કે —“આ નેકજાદ બાનુ,
જ્યારે તું મદાયન જવા તઇયાર થઇ છે, ત્યારે આ શાહી અગુસ્તરી (વીટી) તું તારી
પાસે રાખ એ વીટી શાહજાદા પ્રશરોની પોતાની ખાસ મોહોર છે. મદાયનના શાહી
મેહલમા જ્યારે તું જઇ પુગે, ત્યારે એ વીટી દરખાનોને દેખાડતાજ તેઓ તુને

આધજનતથી મેહલમા દાખલ કરશે, અને ખુશરોના નોકરો એ વીટી જોતાજ તારા દરેક ફરમાનને સરપર ઉઠાવશે, અને ત્યાં ખુશરો પરવીઝ સાથે તારો મીલાપ થશે હું પોતે રાહમા તું ને મલકશ, એમ ખાત્રીથી જાણવું.

એવી તદખીર શાહપુરે શીરીનને ખતાવી, તુરતજ તેણે પોતાની જેખમાથી ખુશરો પરવીઝની અગુસ્તરી કાઢી શીરીનને આપી, અને શીરીનની રમ લખ તે છુટા પડ્યો. શીરીન પોતાના દીલનો બેદ પોતાની છતીમાં રાખી મદાયન જગની તકમારી કરવા લાગી

શીરીનનું ચેકારગાહે રસાલા સાથે જવું, અને ત્યાંથી
તેણીનું ગુમ થઈ જવું.

શાહપુરની તદખીર શીરીનને ઘણીજ મન પસદ થઈ પડી અતે તેણીએ પોતાનો વિચાર અમલમા મુકવા માટે એક દિવસ મુકરર કીધો, અને તે ખીના તેણીએ કાઢીનેખી જણાવી નહીં શીરીને ચેકારગાહે જવા માટે પોતાની સઘલી રસાલેદાર સખીઓને હુકમ કીધો, અને પોતાના ‘શખદેજ’ નામના નામીયા ઘોડાને પોતાની સવારી માટે તૈયાર કરવાનો હુકમ કીધો. આખો રસાલો ફક્ત બાતુઓનોજ બનેલો હતો શખદેજ ઘોડાની ઉપર જડાવદાર જીન, લગામ અને રેકાબ સજી શીરીન તે ઉપર સવાર થઈ, અને સઘલી સખીઓ સાથે તે ચેકારગાહ તરફ જવા મેહલમાથી નિકલી જમલ તરફ કુચ કીધી.

કુચ ધીમે ધીમે શરૂ થઈ, અને શીરીન આ સખીઓની વચ્ચે પોતાના તેજ ઘોડાને ધીમે ધીમે રવાણદાર ચલણથી ચલાવવા લાગી તે એક પરીઆની મેહફીલ હતી હરએક બાતુ એક એકથી વધારે ખુબસુરત હતી. શીરીન તે સઘલીઓમા ‘ખુબસુરતીની સરદાર’ સમાન હતી ધડીમા તે સખીઓના ટોલાંની વચોવચમા પોતાના ઘોડાને ચલાવતી, ધડીમાં તે સઘલાને પડતા મુકી એકદમ તેઓની પછવાડે પડી જતી હતી, અને બાજે વખત તે પોતાના રસાલાને પોતાની પછવાડે નાખી, પોતે એકદમ સઘલી સખીઓની આગલ નિકલી જતી હતી આખી કુચ દરમિયાન શીરીન પોતાની સખીઓને જુલથાપ આપવા માટે, આવી રીતની જોલ ગમત ચાલુ કરી તેમને મોજ આપતી હતી પણ તે મોલી સખીઓને શીરીનની ખરી ધારણાનો બેદ જરાખી ખબર નહીં હતો.

પણ અતે પોતાની રસાલેદાર સખીઓથી છુટા પડવાની ધડી આવી લાગેલી શીરીનને જણાઈ શીરીનનો નામીયો શખદેજ ઘોડો, જે વીજલી ઝડપે દોડવા માટે ખાસ કરી જણાયયો હતો, તેને શીરીને કાઢખી સખીની નજર નહીં પડે તેમ અચખુચ તેજ બનાવી દીધો, અને તે દીલાવર દીલનો રક્ષ, પોતાની સવારના હુકમને માન આપી, તેની સખીઓના ટોલામાથી એકદમ આગલ નિકલી ગયો શીરીનની સખીઓ, શખદેજની, તેમજ શીરીનની સવારી કરવાની આવી હિમત બેઠ તારીફ કરવા લાગી પણ જોતા જોતામા શીરીન સાથે શખદેજ વીજલી વેગે દુર નિકલી ગયો, અને સત્રી સખીઓની નજર આગલથી તે ગુમ થઈ ગયો.

શીરીનના આ બેદ બરેલા કામથી સઘની સખીઓ બેખમર હોવાને લીધે, સખીઓએ શીરીનની શોધમા ચોતરફ ઘણીખી શોધ ચલાવી, પણ શીરીનને કાઢખી

પતો નહી મલ્યાથી આપો રસાલો હાથ-વ જારી કરતો મેહેલ તરફ પાછો ફરી, માહબાનુને તે દુ ખબરી ખબરથી જાણીતી કીધી.

પણ મહાયન તરફ પ્રુશરો પરવીઝને મલવા માટે શીરીન, જે પોતાના રસાલાને પોતાની પાછલ પડતો મુકી તેઓથી દુર નિકલી ગઇ, અને તેનું શુ થાય છે, તે જાણવા આગમ્ય, પ્રુશરો પરવીઝની તરફ નજર કરવી ઘટે છે

બેહરામ ચોખીનનું ફીતુર

૨એ શેહરના એક નામીયા ખાનદાનનો બેહરામ એક પુરુશ હતો નોશીરવાન આદેશના વખતમાં આ બેહરામ ચોખીને બાહાદુરીથી ફિરતી મેલવી હતી પાદશાહ નોશીરવાનના ગુજર પામ્યા પછી જ્યારે હોરમજદ તેની ગાદી ઉપર આવ્યો, ત્યારે આ બેહરામ ચોખીનને, મેહરાન સેતાદ નામના બુઝર્ગ દરબારીની લલામણુથી હોરમજદે તેને પોતાના લશ્કરનો સરદાર બનાવ્યો હતો

ખાકાન સાથની લડાઈમાં ધરાન તરફથી બેહરામને જ્યારે મોટી ફતેહ અને લુટ મેલવી ત્યારે તે લુટનો એક મોટો ભાગ બેહરામ પોતાને માટે રાખી, એક નાહનો જેવો ભાગ તેણે હોરમજદ માટે મોકલી આપ્યો આ લુટની ખીના જાહેર થતા પાદશાહ હોરમજદ બેહરામ તરફ શકમદ થયો, પણ તે ઘણો બળવત હોવાને લીધે તેનાથી તે ડરતો હતો.

બેહરામ ચોખીન ઉપર હોરમજદે ધનામ તરીકે આજ્ઞા કરી.

પોશાક અને ચરખો મોકલવો.

પણ ખાકાન સાથની લડાઈ પછી, ધરાનીઓને રૂમીઓ સાથ એક મોટા જગમાં ઉતરવું પડ્યું, અને તે જગમાં બેહરામ ચોખીનની હાર થઇ, ત્યારે પાદશાહ હોરમજદ દલગીર થવાને બદલે ઉલટો પ્રુશી થયો, કે શીકરત મલ્યાથી બેહરામ હલકો પડેલો ગણાય હોરમજદે તેને તાણો મારવાના હેતુથી એક આજ્ઞા કરી પોશાક અને એક ચરખો તેણે બેહરામ ઉપર ભેટ મોકલી આપ્યો આ ભેટના બીજા ભાગે જરમ સમાયેલો હતો, કે, “બેહરામ ચોખીન તું લડાયક પેહલવાન નથી, પણ આ આજ્ઞાનો પોશાક પેહડીને ચરખો કાતવાનું કામ કરવાને વધારે લાયક છે”

આ તાણાખીના બરી પોતાના પાદશાહ તરફની ભેટ મલ્યા પછી, બેહરામ ચોખીને પોતાના મનમાં ધણુજ પ્રુશ માની લીધું, અને પોતે બળવેલી સેવાના બદલમાં આવા અપમાનનું વેર લેવા તેણે એક ફીતુર રચ્યું

આ ફીતુરની શરૂઆત એવી રીતે રચી, કે જેથી પાદશાહ હોરમજદ અને તેના દીકરા પ્રુશરો પરવીઝ વચ્ચે મિનાકેસો બરપા થયો. તેણે ૨એ શેહરમાં પ્રુશરો પરવીઝને નામના સિકા પડાવી, તેનું ચલન ચોતરફ ફેલાવ્યું, અને તે સિકા હોરમજદના હાથમાં જવા પામે, એવી ગોઠવણ કીધી બેહરામની આ જુરી નેમ પાગ પડી પાદશાહ હોરમજદના હાથમાં પ્રુશરો પરવીઝને નામના સિકા જવાથી તે તેની ઉપર શકમદ થયો, કે “મારી હાથપાતીમાંજ પ્રુશરો માફ રાજ તાજ અને સત્તા છીજીવી લેવા આજ્ઞા છે.” હોરમજદ પોતાના દીકરાની ઉપર આ કાવત્રા બરી યુક્તીથી, ઘણાજ કાપાયમાન થયો, અને તેને છુપછાપ મારી નાખવાની તે ગોઠવણ કરવા લાગ્યો પણ હોરમજદ પોતાની જુરી નેમમાં પાર પડે, તે આગમ્ય પ્રુશરોને કાને તે વાત જાણ પુગી, અને તે ખબર પુગતાંજ પ્રુશરો મેહલમાંથી જીવ બચાવવા નાહસી ગયો

બેહરાંમ ચોખીનતુ પ્રીતુર. પાદશાહ હોરમજદ પોતાના દીકરા

ખુશરો તરફ ધોકકાર દેખાડવો.

જમાનાના રગનો નથી કંઈ હિસાબ,
પહોડે કોણ કિસમતની કાળી કિતાબ
હતી જેને તાજે તખતની ઉમેદ,
કિધો દીન કાળો બલકતો સુફેદ
હતો શાહ હોરમજદનો એક અમીર,
લડાયક બળમા હતો સુરવીર.
જમાનાનો બીજો તે રૂસ્તમ હતો,
હર ફદ બદમા તે ઉત્તમ હતો.
શાહીનો બેહદ તે શોકીન હતો,
નામે તે બેહરામ ચોખીન હતો.
રઝુ તેણે પ્રીતુર જખડુ જખન,
કરે જેથી હોરમજદ ખુશરોનું ખુન
હતો રોજ ખોરહાદ, અને માહદય,
ગયો વીજ વેગે બહેરામ રય
ફિતુર એક રચિયુ કરી ખુબ ખિયાલ,
ઉભી ત્યા કરાવી ઘુરત ટકસાલ
કિધો રયે શેહરમા તેણે હુકમ
“સુ નાના પાડો હજારો દીરમ
ખુશરોનું છાપો દિરમ પર નામ,
વળા પાડો તસ્વીર વિના કાંઈ ખામ”
પડાવી એ સિકા ચલાવ્યુ ચલન,
ચાહુ કીધુ દેશ પરદેશ વળણ.
થઈ જ્યારે હોરમજદને એ ખબર,
પડી તેની સિકાની ઉપર નજર
ચુસ્સાથી બેતાબ થઈ એમ કહ્યું.
“અરે ખુશરૂ તારૂ કાળુ થયુ
જગરથી ગણીયો જ્યાઠા પિસર,
કિધો અજીમનપર વુને અફસર
પેદરના લહુનો તરસ્યો થયો,
દયાનોખી કતરો ન દીલમા રહ્યો
અગર છે પેદર જે વુને ના પસંદ,
વુ જેવુ બહેતર મરો ફરજદ
વુને શુ હવ સુખ મુજથી કમી,
ક હસ્તી મહારી વુને નહિ ગમી
મગજ પર વુને ચહડી લોભ તાપ,
તખત કાજ ચાહુ તે ખુન-ખાપ

ગજબ ચર્ખ-કોહન વું પર હજાર,
પલકમા કરે સપતીને ખુવાર
બલકતુજ ચલન પર લિયાનત હજાર,
પલકમા કરે સલતનત બિસમાર
મરો પુત એવા કપુત નાબકાર,
બને ખાપના મોતના તલબગાર
સમજ વાત મારી જુખી ઓ નફર,
કહું જે વુને કામ તે જલદ કર
બેતાબ થયો છુ સુણી આબે હાલ,
તે ચાહે છે કરવા મહારો નિકાલ.
કર ખુશરોની વુ હસ્તી ખતમ,
રખે કહેતો કોઇને વુ એ લરમ.
ધરી હામ દીલમા બે ધુન ધરે,
ધુપછાપ ખુશરોનું બે ખુન કરે.
કરશ હું નવાજ વુને નિહાલ,
જા જઈ કર ખુશરોનો નિકાલ”

* * *
અરે ઓ હગલખાજ ! દુનિયા-એ-દુ,
બની ખાપ દિકરાનું રેડે લહુ
બગડીયો જમાનો ‘ને બગડી હવા,
થયુ લહુ જમાનું રગે સિહા

ખુશરો પરવીઝનું મહેલમાંથી
નાહસવું.

પડી ખુશરોને એ કાંને ખબર,
કે “રૂઝ્યો છે હોરમજદ તેની ઉપર”
થયો ગુમ એકદમ તે રાતોરાત,
જીવ લઈ નહાઠો તે નેકબત
લિધા સગ સાથે થોડા સવાર,
ખાદાન, પીરૂજ સમશીરદાર
પીલજુર, ગુરગોન ખજરગુજર,
અસ્તાસ્પ, ખુનજેશ્ત હતા કારગર
કેરમાની પ્રીરોજ, શીરાજ સામ,
ગયો અસ્ફન્દીયાર સગ નેકનામ.

૧૩,૯૦૦

તીસ્કુનથી નાહઠો લઈને તે જાન,
નિકલી ગયો આગર આખાઠ ગાંન

હોરમજદને પ્રશરોના નાહસવાની ખબર પડવી

પાદશાહ હોરમજદે કમનસીમે એવું માની લીધું, કે જ્યારે પ્રશરોએ પોતાને નામના સિક્કાનું ચલન ચાલુ કરીધું છે, ત્યારે જે વખત જય છે, તેમાં પ્રશરો તેની સામે બલવો ઉઠાવી તેનો પરાજય કરશે, માટે એને જીવતો રાખવામાં જોખમ છે, અને તેથી તેણે તેનું ખુન કરાવવાની છુપી ગોઠવણ કરીધી. પણ તે ગોઠવણ પાર પડે, અને પ્રશરોનું ખુન થાય તે આગમ્ય, પ્રશરોને તેના બાપના વિચારની ખબર પડતાજ, તે તેસીકુનના મેહલમાંથી રાતોરાત પોતાના થોડાક માનીતા રક્ષીકો સાથે નાહસી આજર આબાદગાન તરફ નિકળી ગયો.

પ્રશરોના નાહસવાની ખબર જ્યારે તેના બાપ શાહ હોરમજદને પડી, ત્યારે તે ધ્રોણજ ઝખવાનો પડી ગયો. પણ આ ખુનની વાત છુપી રહી નહીં બોલતા બોલતા પ્રશરોનું ખુન કરાવવાની ખબર રહ્યતમાં ફેલાઈ ગઈ, જેથી ચોતરફ ખતબલાત થઈ રહ્યો, રહ્યત બેઠીલ બની ગઈ, અને શહેરમાં બલવો ફાટી નિકળ્યો. યુનેહગારો તેમજ નિરદોશો, જેઓ બદીખાને પડ્યા હતા, તેઓએ બદીખાનામાં બદ મચાવી, તેના દરવાજા તોડી બાહાર નિકળી પડી છુટા થયા, અને તે સઘલાઓ પ્રશરોને જઈ મલવા તૈયાર થયા, અને તેને વફાદાર રેહવાના કસમ લઈ જાહેર કરીધું કે “પાદશાહીને લાયક પ્રશરો છે, માટે તેની પનાહમાં રહી લડવા હમો તૈયાર છીએ.”

પાદશાહ હોરમજદે પ્રશરોના મામા ઘસ્તમ અને બદુષને ફેદ કરવું.

પ્રશરોના નાહસી જવાની ખબર જેવી પાદશાહ હોરમજદને પડી, તેવુંજ તેણે માની લીધું કે, પ્રશરોના બે મામા, ઘસ્તમ અને બદુષની તેને નહસાડવામાં સામેલગીરી હોવી જોઈએ, માટે તે બંને જતોને હાથમાં બેઠી નખાવી ફેદ કરાવ્યા. પણ શહેરમાં એ વાત ફેલાતાજ લોકો ગળવર સખ્યામાં ઉત્કેરાઈ એકઠા થયા, અને બલવો ઉઠાવી બદીખાનામાં જખરીથી દાખલ થઈ, ઘસ્તમ અને બદુષના બધ તોડી તેમને છુટા કરીધા.

ઘસ્તમ અને બદુષ બલવાખોરોની સાથે મળી ગયા, અને પોતાની સાથે બલવામાં સામેલ થવા માટે ખજરના ગળવર ચોકમાં ઉભા રહી, શહેરના તમામ લોકોને બાપુકાર બાશાણું કરી તેઓ સમજાવવા લાગ્યા.

પ્રકારીને ઘસ્તમે કીધો અવાજ :
“સુણો મહેરબાનો, સુણો સર્ફરાજ.
નથી શાહ તમારો, નથી કોઈ ધણી,
હવે દેશ બેહરામ હશે હણી
ગઈ રહાતે-રૈયત, હમદમ બેઠાહ,
ખરખા કીધો હોરમજદે ફેસાહ
અખરમાં છુપાયો પ્રશરો શાહ,
રજો જીલમથી થઈને તખાહ.”

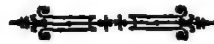
પીસરને કરાવા નિકળ્યો કતલ,
નાહસી વમળમાં પડીયો કમલ
બેઠાહ હિયાં છે, બેઠાહ ત્યા,
સિતમ છે, જીલમ છે, જીવો જ્યાં જ્યા.
દાલતો-અસ્મત, ઇજજતો—માલ,
બચાવો એ સહુ, તજ બદખિસાલ
અગર હોય પ્યારા બચાં ને બાળ,
અગર હોય બેટી ને બેહનો વહાલ.”

અગર હોય વહાલો ઇનસાફ અદલ,
અગર હોય ઠરવા કુખને ફજલ
અગર હોય વાહલી ઇરાન જમીન,
અગર હોય વાહલી જરથોસ્તી દીન.
ઉઠો તમ કુલ બહેગાને ખુદા,
બનાવો ખુશરો પરવીઝ શાહા
છે શાહી હોરમજદને નારવા,
ખુશરોને લાવી કરો શેહનશાહા
અગર હોય મજુર નહિ હમ કલામ,
તજ આ વતન હમ જમશુ તમામ
ગમે તો મલો દુશમનોને જમ,
ગમે તો મલો હમને હિયા રહી ”
પાદશાહ હોરમજદની આખો ફ્રાડી
નાખી તેને આંધલો બનાવવો.
શેહેરમા પુકરો ઘુરત ઉઠીયા,
સુણી ઘસ્તમ ને રમસ રહીયા

રહી કુલ રમયત બની જેરહસ્ત,
હોરમજદ શાહને કિધો પદબ્રહ્મ.
ઘસી સહુ ગયા મેહલમે મસ્તીથી,
લિધુ તાજ છિનવી જબરહસ્તીથી.
તખતપરથી ઘસડી પટકિયો જમીન,
કિધો તેનો રોશન બરગસ્ત દીન.
પકડીયા ઘસ્તમે મુદ્દો ને બાલ,
લાવ્યો તપાવી લોખડ લાલ.
અશમપર દિધા હહામ લોખડથી,
ફ્રાડી બે આખો આનન્દથી
તવલતો તફડતો જમીનપર પડી,
ખોધ ન ગ, બની ત ગ, પૂકારે રડી.
ફસડતો, સસડતો, કુટી સર રૂવે,
નહી કોઈ આગલ કે પાછલ જુવે.
આ મક્રાર દુનિયા છે દિન ચારની,
ના કર ભરસો છે વન સારની (૬)

ખુશરો પરવીઝ.

ભાગ ૨ બે.

એક વેરાન વનમા, એક પાણીના તક્લાવ અદર અ ઘોળ કરતી
શીરીન ઉપર ખુશરોની નજર પડવી.

પાદશાહ હોરમજદને એવી રીતે ઘસ્તમ અને બહુધમ્, તપાવેલાં લોખડને તેની
આખોમા બોકી અપમ કીધા પછી, નાહસી ગયેલા ખુશરોને શોધી કાઢાડી, તેને
ઇરાનની માદી ઉપર લાવી બેસાડવા સર્વે જન બાહાર પડ્યા, કેમકે હોરમજદની
જુલમ ગુનગરીથી રૈયત ધણીજ ત્રાસી ગઇ હતી ?

૧. રાલીનસનના જણાવ્યા પ્રમાણે સધલા સાસાની પાદશાહોમા પાદશાહ હોરમજદ
સહુથી વધારે જુલમગાર અને ધાતકી ગણાયો છે તેના બાપ પાદશાહ નોશીરવાન
આદેલના મરણ પછી જ્યારે તે ઇરાનની માદી ઉપર બેઠો, ત્યારે રૈયતનું બહુ કરવા
માટે તેને જે બાશાજી કીધું હતું, તે પ્રમાણે ચાલવાનું તે બીલકુલ જુલમી ગયો હતો,
અને પાછલથી રૈયત ઉપર તેણે ધણીજ જુલમ ગુનગર્યો હતો તેણે પોતાના ધણીક
અખીરો ઉમરાવો, વજીરો વિગેરેને મારી નખાવ્યા હતા. જેથી એની રૈયત ધણીજ
બેદીલ બની ગઇ હતી.

ખીજ હાથ ઉપર શાહજાદો પુશરો, પોતાના માનીતા સવારો અને રસાલા સાથ, પોતાનો જીવ બચાવવા નાહજતો લાગતો અ તે લાખી મજલ કાપી, એક વેરાન વનમાં એક પાણીના ચશ્મા આગલ, ઝાડોની ધટા અને ચોતરફ ખીલી રેહલી લીલોતરી નેષ, થોડોક વાર આશ્વાયશ લેવાના ધરાદાથી, તેણે ઘોડા ઉપરથી ઉતરી ત્યાં પડાવ નાખ્યો, અને તેના રસાલોદરોએ પથ્થુ ત્યાં ઘોડાઓને ઝાડો હેઠલ ચરતા મુકી, તેઓ આસાપશ લેવા લાગ્યા.

‘શબદેજ’ ઘોડા ઉપર પુશરોની નજર પડવી.

પુશરો પોતાના આપ હોરમજદના જીલમ ઉપર અફસોસ કરતો, આ સુદર ચશ્માની આસપાસ આવેલા ઝાડોની ધટાની લીલોતરી વચ્ચે વિચાર કરતો ફરતો હતો, તેવામાં તે નિરમળ પાણીના ચશ્માની સામી બાજુના કિનારા ઉપર, એક કાળા લ મર જેવા રંગના, અને મરોડદાર મોર મીસાલની ગરદનવાલા એક ખુબસુરત ઘોડાને ઘાડ સાથ બાંધેલા તેણે જોયો.

પુશરોએ શીરીનને ચશ્માના પાણીમાં ગુસલ કરતી જોવી

આવો નામીયો દીલપસદ ઘોડો તે વેરાન જગલમાં કયાથી આવ્યો, તેની જુસ્તજી કરવા પુશરોએ ચોતરફ તજવિજ કરવા માડી, તો તે ચશ્માના નિરમળ પાણીમાં, એક માહતાબને ચેહરેની સુદર નાજનીનને, નીલોદરના પુલની મીસાલ તેણે જોઈલી નેષ.

તે ચશ્માના પાણીમાં બેમીને તે બાંતુ પોતાના બાલોને હરતરફથી ઘોષને સાફ કરવામાં રોકાઈ હતી. ધડીમાં તે પોતાને હાથે કરી પાણીને માથા ઉપર છીડકતી હતી, તો ધડીમાં તે પોતાના ચેહરાને ઘોતી હતી આ બાંતુ કોષજ નહીં પણ એરમનની શાહજાદી શીરીન પોતે હતી. તે પોતાની રસાલોદર સખીઓને શેકારગાહમાં પડતી મુકી મદાબન તરફ જતા, રાહમાં થાક અને ધુલથી બેગર થયા પછી, ધુલથી ખરાબ થયેલા પોતાના બદનને સાફ કરવા, આ ચશ્મા અદર ઉતરી ગુસલ કરતી હતી પુશરો આ નાજનીનને નેષ જોખુદ થઈ ગયો, મગર તેને સેહજબી એવા ખ્યાલ નહીં હતો, કે તે બાંતુ શીરીન પોતે હતી. પાણીના ચશ્મામાં ગુસલ કરતી આ બાંતુને જોતાજ તે પોતાની હાલત લુલી, મનમાં વમાસજી કરવા લાગ્યો. (૬)

શીરીનનું પુશરોની નજર ચુકાલી નિકલી જવું

બેશક પુશરોની હાલતમાં મોટો ફેરફાર થઈ ગયો હતો. પુરશેદના કિરજો જમીનપર પડી તે બિચાર્યાન વનને રોશન કરતાં હતાં, અને પુશરો તે પુરશેદના કિરજોની વચ્ચે, ઝાડને ઓઠે ધુપાઈ, દુરથી શીરીનની હીલચાલ જોતો હતો, પણ એ સધળો વખત બાંતુ શીરીનના રૂહ ઉપર ગફલતનો પરદો પડેલો હોવાથી, એક બિગાના મરદની ત્યા હાજરી હતી, તેની તેણીને જરાખી ખબર પડી નહીં.

પથુ તેવામાં એકાએક એક બનાવ બન્યો. શીરીનના ઘોડાની નજર પુશરોની ઉપર પડી, અને ગોયા પોતાની માલેકને એક પરાયા પુરશની હાજરી માટે ખબર આપવાની તજવિજ કરતો હોય, તેમ તે ઘોડાઓ એકાએક જોરથી ખખાર મારી તેણીને

ખબરદાર કીધી તુરતજ પોતાના ઘોડાનો અવાજ સાંભળી, શીરીને તે તરફ નજર કીધી, અને તેજ વખતે ઝાડોની ગીચ ઘટા વચ્ચે, એક સોહામણી સીકલના જવાનને તેણીએ જોયો.

શીરીનની લાજ અને મરીયાદનો પાર રહ્યો નહીં જેના બરહેન બદન ઉપર આજ સુધી ફરેસ્તાઓની નજર વટીક પડેલી નહીં, તે એક પરાયા જવાનને આવી રીતે પોતાની સામે જોઈ ગભરાટમાં પડી. પણ શાએર કહે છે, કે તેજ વખતે

“થઈ બાદ-એ-તુ દ મીસલ કાઇ જવાળા,
દિધી હાંકી શીરીનને ઝુલફે એ કાળા ”

કુદરતે શીરીનની લાજ રાખવી. શીરીનનું ગુમ થવું.

પણ ખુશરોની આ ખ્યાલી મોજમાં અચ્ચુચ ખલલ પડી. એ ખલલ મચ્છળી હતી ! વનમાં એકાએક હવા તુફ બની તુફની થઇ, અને પવન જોરથી પુકવા લાગ્યો તે એવી રીતે પુકાયો, કે શીરીનના માથા ઉપરના બેહદ લાખા બાહો, તે પવનના જોરથી ઉડી તેણીના વચ્ચે વગરના બદનની આસપાસ એક પોશાકની મીસાલ વિટલાઇ જઇને, તેણીના બરહેન શરીરને હાંકી દીધું

ખુશરો પેલા ઘોડા આગલ જવાની તજવિજ કરે, તે આગમચ શીરીન પેલા ચસ્માના પાણીમાથી બહાર નિકલી પડી, પોતાનો પોશાક અનતી ઝડપે તુરતજ પેહડી ઘોડે સવાર થઇ, મદાયન તરફ નિકલી ગઇ

ચસ્માને કિનારેથી વલાણુ લઇ, ખ ખાર મારી રહેલા પેલા ઘોડા આગલ ખુશરો જઇ પુગે, તે આગમચ શીરીન મદાયન તરફ નિકલી ગઇ, તેનું ખુશરોને ધ્યાન વટીક રહ્યું નહીં. ખુશરો તે જગ્યા આગલ જઇ તલાશ કરવા લાગ્યો, તો તેણે તે ઘોડાને તેમજ પેલી મહાબુબને ગુમ થયેલા જોઇ અફસોસમાં પડ્યો. ચસ્માની આસપાસ તેણે ઘણીબી શોધ ચલાવી, પણ તેને કાંઇબી નિશાણી તે બાતુની મતી નહીં. તે તેણીનું મન લુટી ગઇ હતી તે વેરાન વનમાં પુકાર કરી ગમ કરવા લાગ્યો, અને હર તરફ તે જ્યાંબી નજર કરતો, ત્યાં તેની નજરે ગોયા તે નાજનીનનીજ સુસ્ત દેખાતી હતી. તે વેરાન વનમાં, ખુશરો પોતાના રસાલાથી જુદો પડી, એક દીલહરન મહાબુબની શોધમાં ઝાડોની અતરાફમાં શોધ ચલાવતાં, મનમાં મુઝાઇ તે બોલતો કે —

શાએર.

“કહા દેહ, કહા આણુ, કહા જાન મારો, છુપાયો કહા જઇ વનમાં સિતારો.

પૂકાર અમનથી બળીને પુકારો; અજબ એ જળનની જફાથી ઉગારો.

લિધુ દિલ લુટી, દરસ તો દેખાડો, અરે હકતાલા તરસ તો મટાડો.

સિતમગર તુંએ આવી શુ કામ કીધું; લુટી દિલ મહાર બાદનામ કીધું.” (7)

કમળ નયને નિર ભરતો, હર કદમ નીહાલતો,

વનની વચ્ચે શોક કરતો વૃદ્ધો માહે બાલતો.

ડગ ડગીને ટક ટકીને, નિરખી વનમે ચાલતો,

મિતમાં જલી, પળપળ છળી, કચન બદનને બાળતો.

ડાળે ડાળે, પાત પાતે, જ્યા જ્યા નજર કરતો ફરે,
વનની વચ્ચે સોધે પણ સુદર સલુણી ના જડે.
ચદ્ર સમ દરશન દિઠા, નિર્મળ નૈને નીર ભરે,
હુટી ગઈ સખરો-કરાર, હિયા તરફડી પુશરો ભરે

ધરિની અનજુમનની સાથે ધસ્તમનુ પુશરોને આવી મલવુ.

પુશરોની આવી બેતાબ હાલતમા તેનો મામા ધસ્તમ, ધરાની અનજુમનના એક મોટા લશ્કર સાથ, તેને શોધતો ત્યા આવી લાગ્યો, અને તે લોકનો તેની સાથ ત્યા મેલાપ થયો. આ અનજુમનની સરદારી પુશરોના મામા ધસ્તમ અને બહુમતી લીધેલી હતી. તેઓએ પુશરોને તમામ ગુજરેલી બાબતથી જાણીતો કીધો, અને પાદશાહ હોર મજદ અપમ થયો, તેની ખબર આપી, તેને ધરાનની બાદશાહી લેવા ઇજન કીધુ

પોતાના બાપ પાદશાહ હોરમજદના અપગ થવાની ખબર સાંભળી, પુશરો બહુજ દલગીર થઈ બોલ્યો કે “આ ખબર સાંભળી હું જરાબી ખુશી થતો નથી. જ્યારથી મારા બાપે મારે ખુન કરવાની તજવિજ કીધી, ત્યારથી મે ધરાને છેલ્લી સલામ કીધી છે. છતાં હું હોરમજદનો દીકરો, અને એક ગુલામ હતો, અને હજીબી હું તેનો ગુલામ છું. તે મને જે ફરમાવશે, તે બજાવવા હું તૈયાર રહેવશ ”

પુશરોનું રાજધાની શહેરમા પાછું ફરવું.

પુશરોનું તેના બાપ સાથ મલવું

લશ્કર અને અનજુમન સાથ પુશરો રાજધાની શહેર તરફ પાછો ફર્યો બુલેર્ગો અને આગેવાનો પુશરોને સામે લેવા ગયા. તેને જોઈને સધલાઓ બહુજ ખુશી થયા. તેઓએ તેની ઉપર ગૌહર અને ખબનાનો નેસાર કીધો, અને એક મતે અનજુમને પુશરોને પોતાના પાદશાહ તરીકે જાહેર કીધો

ગાદી નશીન થયા પછી, પુશરો પોતાના બાપને મલવા દુખી દીલે મેહલમાં ગયો, અને તેની ખીલમતમા સર ઝુકાવી તે નમન કરી ઉભો પોતાના બાપની અપંગ હાલત, અને તેની પરેશાની જોઈ, પુશરો હાથ મારી રડી પડ્યો, અને તેને ગળે વલગી પડી, તેના કપાલ અને તેની અપગ આંખો ઉપર બોસા લીધા, અને માહેતમ ભરેલે અવાજે સર કુટી તે વિલાપ કરવા લાગ્યો (8-9)

હોરમજદ પોતાના દીકરા પુશરો આગલ વિલાપ કીધો
કુટી સર પુકારી કહે હોરમજ :
“ઓ હાનાવ બેટા કહું તે સમજ.
જીલમ કીધો મુજપર બળ જોરથી,
લૂટાઈ ગયો છું ઠગાખોરથી
લિધું મારી આંખોનું બેસુળ નુર,
કિધી મારી કુનિયા સિદા બેઠસુર.

તપાવીને લોખંડ લાવ્યા લાલ,
ફેડી બે આંખો, કિધો આંખે હાલ
હવે માચુ છું તારી પાસે વચન,
બર લાવ મારા ફરમાન તણુ
અવલ મારી છે એ સુરાઈ,
મળવું મને આવી હર ખામદાઈ.
સુણી કાંનથી તારો હર રોજ અવાજ,
ખુશીમા રહે બારો દિલપુશ મિજાજ.

ખિજી મારી મરજ છે દિલજાન,
નિયાગાનોના સાંભલુ કાસ્તાન
કચે કોઈ આવી કિરત કિર્તન,
ખુશી થાય માફ રજીઢ મન.
ત્રીજી અરજ સાલલી લે વહાલ,
ગસ્તમ 'ને બહુ છે બહાખિસાલ
એ મામા બે તારા પરસ્તાર છે,
મગર બન્ને મરફુમઆજર છે.
એ બન્નેએ મારી ફેાડી ચશમ,
કિધા મારી ઉપર જખરો જીલમ.
૧૪,૦૦૦

અરજ એ ગુજરૂ બને બેહુ અપગ,
જીવે મારી માફક દુનિયાને રગ.
અપગ તે બનીને કરે શોર શાર,
સૂણી મુજ કાંને, પામુ કરાર
ખુદા તારો ઇનસાફ અગર હોય હક,
કર એ ગુનહાગારોને તુ ગરક.
ઓ ધરતી તુ તડકી કર ખુલ્લુ પતાલ,
ગળી જઈ મુરદારોનો કર નિકાલ
ઓ ખુરશેદ કર પાક જગ તેજથી,
પનાહ પામે ધરાન પરવેજથી. (10

ખુશરોએ પોતાના અપગ બાપ હોરમજદની મુરાદ બર
લાવવા વચન આપવું

પોતાના બાપની આવી નિરાધાર અને અપગ હાલત જોઈ ખુશરો ધણેજ દુખી
થયો. તેણે પોતાના બાપની ઉપર આવી ધાતકી જીલમ ગુજરી કરનારાઓ ઉપર તેનું
વેર લેવાનો નક્કી કરાવ કીધો, જે કે તે જીલમ ગુજરનાર તેના બે મામાઓ ધસ્તહમ
અને બહુ પોતે હતા. દુખી દીસે અને રડતી આંખોએ તે પોતાના બાપની પાસે
બેસી તેને દિલાસો દેવા લાગ્યો.

ચશમ નીર ભરતી, હરફ હીલ ધરી,
રડયો ખુશરો જોઈ પેદર હમ ભરી
“ ન કર ગમ પેદર તુ ચશમને થકી,
બનવાનું હોય તે બને બસ નક્કી.
કસમ છે નાજીદ કરશ બહ નસલ,
કરશ હું ધસ્તમ 'ને બહુ કતલ

ફે કસ કફન વન જ ગલમે લાસ,
કિનામા કરશ બેહુ મામાનો નાશ
રહો શાહમા તારૂ રોશન રવાન,
મદદ ગયેખી આપે નોશીરવાન.
રજાથી તહારી હું રાજી થવશ,
ફરમાન હરએક સરપર ધરશ ”

પુશરો પરવીઝ.

ભાગ ૩ બે.

પુશરો અને શીરીન.^૧

પુશરો અને બેહરામ ચોખીન વચ્ચે જાગેલું જગ^૨

જ્યારે બેહરામ ચોખીનને ખબર પડી, કે પાદશાહ હોરમજદ અપમ થયો છે, અને તેનો દીકરો પુશરો તેની ગાદીએ બેઠો છે, તે તેને ગમ્યુ નહીં. તેના રાજ અમલના પેહલ્લાજ વરશમા બેહરામ ચોખીને પુશરો સામે લડાઇ જાહેર કીધી. પુશરોએ તેને મનાવી લેવાની ઘણી તજવિજ કીધી, પણ બેહરામ ચોખીન કાઠખી નક્કી સેવક ઉપર આવ્યો નહીં.

પુશરોએ બેહરામને સમજાવી લેવા માટે નેહરવાંન તરફ જવું

પોતાના રાજ અમલના પેહલ્લાજ વરશમા એક ખુનખાર લડાઇ થાય, તે જોવા પુશરો ખીલકુલ રાજી નહીં હોવાથી, તેણે કાઠખી રીતે બેહરામ ચોખીનને સમજાવીને મનાવી લેવાનો વિચાર કીધો. પોતાના એ વિચાર અમલમાં મુકતા, અને ચોખીન સાથે સુલેહ કરવાના ધરાદાથી, તે તેને મલવા ઘોડેસવાર થઇ નેહરવાંન તરફ ગયો. પુશરોના આવી પુગવાની ખબર બેહરામને પડતાજ તે તેની સામે તેને આવી મલ્યો, અને પુશરો તેને ધરીત માન આપી, સુલેહ સંપન્ન થી કામ લેવા માટે સમજાવવા લાગ્યો.

“ બહાદુર ચોખીન, જરા કર વિચાર, | સગાર તું સાહે દરખાર છે,
શા કાજ મુજ સાથ કરે તું ઝિગાડ | જગમા તું સાહેબે સરદાર છે

૧ પુશરો પરવીઝના કિર્તનના પેહલા બે ભાગમા તેના ખાપ પાદશાહ હોરમજદ અને પુશરોના સબધમાં બનેલા મુખ્ય બનાવોનો એક સંક્ષેપ સાર દરજાવ્યો છે, જેમા પાદશાહ હોરમજદને પુશરોના બે મામા (હોરમજદના સાળાઓ) એ, તેના ગેર મન્સાફ અને જીલમથી ત્રાસ પામી, તેની આખો ફેાડી અપગ કીધો હતો, અને પુશરોને ધરાંનની ગાદી ઉપર બેસાડવાનો રસ્તો ખુલ્લો કરી આપ્યો હતો. આ ત્રીજા ભાગમાં પુશરો પરવીઝ ધરાંનના પાદશાહ તરીકે તખ્તનજીન થાય છે, અને ઐરમનની શાહનુદી શીરીનની મોહબતમાં પડવાનો જગ આસ્કાર બનાવ શરૂ થાય છે એ ભાગમા ખીજા ધણીક વીર રસ બનાવો બન્યા પછી, પુશરો પરવીઝની પડતી, અને તેના મોતનો કર્ણારસ અન્ન મ કેવી રીતે આવે છે, તે વર્ણવ્યું છે. (કરતા)

૨ ૪૦ સઠ ૫૯૦ ના સાલના માર્ચ માસની ૨૨ મી તારીખ પછી થોડેક મહીને, પાદશાહ હોરમજદને પદબિષ્ટ કીધા પછી, પુશરો પરવીઝ ધરાંનના તખ્ત ઉપર બેઠો, અને તેણે ૩૮ વરશ રાજ કીધું, કેમકે પુશરો પરવીઝ તારીખ ૨૪ મી ફેબ્રુઆરી ૪૦ સઠ ૬૨૪ મા કેદ પકડાઇ, પોતાના દીકરા શેરફને હાથે મરણ પામ્યો હતો.

અરકાને શાહી તુ છે એ હલીર, નથી દિધી ગર્દિશે કોઇને પનાહ,
હુ ચાહું અને તુ મહારો વજર કિધા પેશવાહી 'ને કયાની ફના
જે જે છે આજે, તે કાલે નથી, સમજ બાદશાહી નથી કંઈ ખુદખ,
ખિલ્યાં પાત રેહતા ડાળે નથી આજે છે મારી 'ને કાળે પરખ.

જરા કર ફિકર તુ દાદારની,
જગતમા છુદગી છે દિન ચારની”

બેહરામ ચોખીને ખુશરોને જવાબ દીધો

“અધ કર બકબક, ખામોશ જાનં, મહાયન મહેલો કંઈ ખાક સમ,
કર ગુફતરુ રાખી સાજુત ધિયાન કસમ છે ખુદાના ભાડુ ત્યારે કમ
નસીબવત બેહરામ છે બખ્તખાજ, કંઈ તારી વનમે દખર 'ને મજાર,
ખુશરોને લાજમ નથી તખ્તો-તાજ લટકાઉ તુને હું ફાસીને ખાર
ઉઠાવી રહ્યો મારી સામે તુ જગ, નસલ નીચ તારી બેજુનિયાહ છે,
કમ હતી હું બાંધી કરશ તુને તગ. હવે તારો બેહરામ જલ્લાહ છે”

ખુશરોએ બેહરામને મનાવી લેવાની તજવિજ કરવી

ખુશરો આવા કાતીન સખુનો સાબલી ધણેજ દુખી થયો તેણે બેહરામ કે
બેહરામ રજુ ઉપર ચઢેલો છે, તે લડવા વગર રેહનાર નથી છતાં ખુશરોએ તેને
જવાબ દીધો. “આ અધીરા, બેસઅર અને તુંમાખી પેહલવાન, કોઇથી યજદાં પરસ્ત
જરથોસ્તી એવા નાલાયક સખુનો બોલેજ નહીં હું બ્યારે તુને સમજાવીને સુલેહની
વાતો કંઈ ત્યારે તુ ગાલ ગલોચ કરેછે, એ તારી રીત પાદશાહો અને પેહલવાનેને
છાજતી નથી. એક અરબને પારસી બનાવવા માગે, તો ત્રણ વરસ વહી ગય, તો
પણ તે પારસી બની શકે નહીં તુ મને ધરાંનની પાદશાહી ભોગવવા માટે નાલાયક
ગણે છે, તો મારા પેદર હોરમજદ તરફથી, અને મારા બપાવા નોશીરવાન તરફથી,
તુ કાણુને લાયક ગણે છે.” (11)

બેહરામે ખુશરોને જવાબ દેવો, અને ખુશરોએ સાસાંની શાહીના
બચાવ માટે ખુરશેદની સેતાયેશ કરવી.

બેહરામ લડવાનોજ વિચાર મનમા બાધી રહેલો, એટલે ખુશરોની મનાવટે તેના
દીલ ઉપર સહેજથી અસર કરી નહીં, અને તે બેઅદાજ બની બોલવા લાગ્યો.
“ખુશરો, તારી એવી શીખામણોની મને દરકાર નથી. લોકોને જ્યારે કામ ધંધો હોતો
નથી, અને બ્યારે તેઓ પરવારતા પડે છે, ત્યારે વગર માગવે તેઓ શીખામણ આપવા
બાહાર પડે છે તારી પાસથી જે કોઈ પાદશાહી છૂતી લેશે, તેને લાયક ધરાંનતું તાજ
અને તખ્ત થશે.”

આવી બેઅદાજ બેઅદબી બેહરામ ચોખીને કરતા સાબલી, ખુશરો પોતાના
ધોડાની લગામ ફેરવી, એક એકાત જગ્યે મયો, અને ત્યાં ધોડા ઉપરથી ઉતરી, ખુરશેદ
યજદ તરફ પોતાનું મોઢોફ કરી તે સેતાયેશ કરવા લાગ્યો.

“ઓ દયાહુ, મહાવીર, ખળવત આપ, મહં તારી પ્રુશરો પરવેઝને આપ રહુ દેશ અને તખ્તે-કયાની થકી, રહુ જાહો-અસ્મત ધરાની થકી અગર શાહીનો હુ નથી હકદાર, અગર હક મારો ન હોય પાચદાર. તો નથી આહતો લડવા હુ ઓ દાદગર, નથી જ ગ આહતો હુ બાધી કમર પહુ કોઇ આતશ કદેહમા જમ, આતશનો નોકર થવશ હુ રહી તજી હમ તખત 'ને તજી માફ તાજ, કડ પાક આતશની હુ નમાજ. ગુજારુ દરવીશ બની જી હગી, કફન પેહડી ખાકી કરશ બહગી. અગર હોઉ શાહીનો હુ હકદાર, તો કર મારા કુશમન તુ ખારજર અગર પાર પાકે તુ મુરાદે-મન, તો આતશને અર્પણુ કર તન-મન

કાંનોના હુલક 'ને કચન હાર, કરશ મારા કેબલા ઉપર હુ' નિસાર જર 'ને જવાહીર, હમગે હજાર, કરશ મારા કેબલા ઉપર હુ' નિસાર અરજ તુ જ જનાબે કરે પ્રુશર, દયા કર દયાહુ ઉમો ૩-ખ-૩. અગર હોઉ હકદાર, તખ્તે કિયાન, મહં તમ કરો કિયાનીઓના રવાન મહં તમ કરો રહે નોશીરવાંન, મહં માગુ કચપ્રુશર ઓ મહાન મહં માગુ રોશન ફરીદુન રવાન, બચાવો તમે આજ તાજે-કિયાન મહં કર ગુસ્તાસ્પના પાક રહ, કરે છે ઝુકી સર અરજ પ્રુશર પનાહ તારી ચઘદાં, નિર જન પાક, પનાહ વન તહારી, સાસાની ખાક થશે અસ્ત શાહી, બની ખારોખસ્ત, થશે હીન ધરમ કુલ પામાલ નસ્ત ”

પ્રુશરોનુ બેહરામ સાથ લડવુ અને હારી ખાઇ નહાસવું

એ પછી પ્રુશરોએ બેહરામ સાથે લડવા માટે એક મોટું લશ્કર તૈયાર કરીધું. અંતે એક મોટી લડાઇ નેહરવાંન શહેર આગલ આવેલાં મયદાનમા સાત દિવસ સુધી બંને લશ્કરો વચ્ચે ચાલુ રહી. સાતમે દિવસે બેહરામ પ્રુશરોના લશ્કર ઉપર મધ રાતને સમે તુટી પડી, સખત કતલ ચલાવી, જેથી પ્રુશરોનુ લશ્કર બહારાટમા પડી નહાસ બાગમા પડ્યું, અને કેટલુંક લશ્કર નાહિ મત બની બેહરામને શરણુ થયું, એવો મામલો બેઇ, પ્રુશરો પોતાના બન્ને મામા ધસ્તહમ અને બહુધ સાથ નહાસી તીસીપ્રુન તરફ નિકલી ગયો, અને ત્યાં જઇ પોતાના બાપ હોરમજદને મલી, લડાઇના પરીણામથી તેને જણીતો કરીધો.

પ્રુશરોનુ રૂમની મહં લેવા જવુ

પોતાના દીકરાની શિકસ્તની ખબર સાંભળી પાદશાહ હોરમજદ ધણેજ નાસિપાસ થયો, અને હારી નહી ખાવા માટે ઉલટના સખુનો કેહી, તેને એવી સલાહ આપી કે “ અરબ લશ્કર ઉપર આવે વખતે બરસો રાખવાથી કાબળી લાભ થનાર નથી. તેજો પછસાને ખાતર તુને દુસ્મનને હાય સપડાવી દેશે વાસ્તે તુ એકદમ રૂમ તરફ જઇને કચેસરને સધલી હકિકત જાહેર કર, અને તેની મદદ મેલવ રૂમીઓ કાંઇ બિઆના નથી, પણ તેજો ફરીદુનની ઓલાદથી ઉતરેલા આપણા બેશીઓજ છે, તેથી તેજો તુને જરૂર મદદ કરશે ” પોતાના બાપની આ શીખામણ તુરતજ પ્રુશરોના ધ્યાનમા ઉતરી, તેજે પોતાના મામા બહુધ અને ધસ્તહમને પોતાની સાથે રૂમ તરફ જવા માટે તકમાર અને થવા ફરમાવ્યું.

એવામાં ચોડીખાનાએ આવી ખખર આપી, કે સરહદની પેલે પાર એક મોટું ધુલાઈ કડી રેહલું દેખાય છે, અને તે લશ્કરની વચ્ચે એક ચકચકીત અઝઝાહ પેકર ઝુંડો માલમ પડે છે

આ ખખર સાબલતાંજ ખુશરોએ પોતાના મનમાં નહીં માની લીધું, કે તે લશ્કર બેહરામ ચોખીનનું છે, અને હવે જે વખત જાય છે, તેમાં તે શેહરને ઘેરી લેખ, રાજધાનીનો કબજો લેશે.

ખુશરોનું રૂમ તરફ નહાસવું, અને બેહરામનું તેને પકડવા માટે તેની પુઠે જવું. પાદશાહ હોરમજદનું ખુન થવું.

તુરતજ ખુશરો પોતાના બાપની રજા લેખ, તેને બેટી ઘોડેસવાર થયો, અને પોતાના રસાલેદારો સાથે ધસ્તહમ અને બદુલ્લે સાથે લેખ તેણે રૂમ તરફ જવાની રાહ લીધી. ધસ્તહમ અને બદુલ્લે જયારે જોયું, કે ખુશરો રૂમ તરફ ધણીજ ઝડપે આગલ વધે છે, ત્યારે તેઓ યુપયુપ આખા રસાલાની નજર ચુકાવી પાછા શેહર તરફ નિકલી ગયા, પાદશાહી મેહલમાં, પાછલે દરવાજેથી દાખલ થઇ, દિવાને ખાસમાં છુપ છાપ જઇ, પાદશાહ હોરમજદના તખ્ત આગલ જઇ ઉભા.

તે કમનસીબ અપ મ પાદશાહ કોઇને જોઇ શકતો નહીં હતો, તેનો તે બદમાસોએ લાભ લીધો. ધસ્તહમ અને બદુલ્લે દિવાને ખાસમાં દાખલ થતાંજ હોરમજદના તખ્ત આગલ જઇ, પોતાની કમરનો ફૂંસો તેઓએ તેની ગરદનમાં નાખ્યો, અને પાદશાહ હોરમજદના શરીરને તેનાજ મેહલના દિવાનખાતામાં લટકાવી દીધો.

એવામાં શેહરમાં નકારા અને કરનાયાના અવાજો એકાએક સબલાવા લાગ્યા. હોરમજદના ખુનીઓ આ અવાજ સાંભળી ફિઝા પડી ગયા અને તેજ વખતે તેઓ જીવ લઇ નાહસી ગયા, અને ધણીજ ઝડપે પાછા ખુશરોના રસાલામાં જોડાઇ ગયા, અને બેહરામ ચોખીને શેહરમાં દાખલ થાઇ પોતાનો અમલ જાહેર કરીધો.

ખુશરોનું 'યઝદાન સરાય' મા ઉતારો લેવો

અતે નાહસતો ભાગતો ખુશરો પોતાના રસાલા સાથે રૂમ તરફ નિકલી ગયો. રૂમ જતાં રસ્તામાં 'યઝદાન સરાય' નામની એક ધર્મશાલા હતી, ત્યાં ખુશરોએ પોતાના રસાલા સાથે ઉતારો લીધો એ ધર્મશાલામાં ખ્રિસ્તી પાદરીઓ રેહતા હતા.

બેહરામના લશ્કરનું આવી ખુબવું, અને ધર્મશાલાને ઘેરી લેવી.

'યઝદાન સરાય'માં વસ્તા ખ્રિસ્તી પાદરીઓ પાસે ખુશરોએ કાંઇક ખાવાનું માગ્યું, કેમકે સફરની યાદથી તે ધણેજ જીખ્યો થયો હતો. તે ખ્રિસ્તી પાદરીઓએ કાંઇક આદુ ખાનું લાવી ખુશરો આગલ હાજર કરીધું, અને ખુશરોએ તે ખાનું બરજમ લઇ બાજ ધરી ખાઇ લીધું, અને ધસ્તહમના ખોલામાં પોતાનું માથું ઝુકી મુતો. હજીતો તેની આંખ લાગી નહીં હતી, તેટલા પેલા ખ્રિસ્તી પાદરીએ આવી ખખર આપી, કે દુરથી કાંઈ લશ્કર આવતું દેખાય છે

પુશ્પરો તુરત ઝપટી ઉઠ્યો, અને ઉઠતાને વાર તે સમજી ગયો, કે તે સરકર બેહરામ ચોખીનવુજ છે. પુશ્પરોએ તેજ વખત મદુઈને કહ્યું કે “ફરમન મને શોધતો ફરે છે મારી પાસે સરકર કે સિપાહ કાઢ નથી હવે કેમ કરવું, તે મને સમજ પડતી નથી”

અ મદુઈએ પુશ્પરોનો જીવ બચાવવો

બાહોશ અમદુઈએ ચાલાકીથી પુશ્પરોને ફરમનને હાથ પકડાઈ જતો બચાવવા માટે એક હિંકમત શોધી કાઢાડી તેણે તેજ વખતે પુશ્પરોને કહ્યું કે “પાદશાહ વખત ખોવાનો હવે આ સમો નથી તું તારો પાદશાહી ફગમો, કાનવું લુલક, અને જરીન કે મરખામ તથા તાજ કાઢાડીને મને આપી દે હું એ સમજી પેહલું, તેટલાં તું ધસ્ત-હમને લઈ રસાલાના માનસો સાથે જોમ અને તેમ ઝડપથી નાહસી રૂમ તરફ નિકલી જા”

અ મદુઈના કેજા પ્રમાણે પુશ્પરોએ પોતાના શાહી પોશાક અને તાજ વિગેરે અમદુઈને હવાલે દીધું, અને તેજ વખતે પોતે પોતાના રસાલદારો અને મામા ધસ્તહમને પોતાની સાથે લેઈ રૂમ તરફ નિકલી ગયો, અને અમદુઈએ પુશ્પરોનો શાહી પોશાક અને તાજ પેહડી ઝડપા ઉપર આવી નીચે નજર દીધી, તો બેહરામના સરકરને મકાનની ચારે બાજુએ ફરી વલેલું જોયું

તે સરકર બેહરામ ચોખીનવુજ હતું, અને તે પુશ્પરોની પુઠ પકડી, તેને જીવતો પકડવા, તેની પુઠે લાગ્યું હતું સરકરના માનસોએ ફરથી અમદુઈને શાહી પોશાકમાં જોઈ નહીં માની લીધું, કે પુશ્પરો એ મકાનમાં હોવાથી તે બેસક ભેરાર્થ ગયો છે.

અમદુઈ ચાલાકીથી ઝડપા ઉપર દેખાવ દઈ પાછો અંદર ચાલી ગયો, અને પાદશાહી પોશાક કાઢાડી નાખી, પોતાના અસલ પેહરવેસમાં ઝડપા ઉપર આવી, નીચે પડેલાં સરકરને પુકાર કરી કેહવા લાગ્યો, કે

“તમારો સરદાર જેખી હોય તેને ખબર કરો કે પાદશાહ પુશ્પરો પરવીઝે એવું કેહેલું મોકલ્યું છે, કે તે સરકરની રજથી કાઢી જવાને લીધે તેને કાક ચઢી છે, વાસ્તે હાલ તે સુતેલો છે, અને આવતી કાલે તે તાબે થશે”

પુશ્પરોની આ સરત સરકરના વડાએ તુરતજ કબુલ રાખી, અને ‘યમદાંન સરાય’ વાલા મકાનની ચારે બાજુએ મજબુત ઘેરો નાખવાનો તેણે પોતાના સરકરને હુકમ દીધો, કે પુશ્પરો નાહસી જવાની તજવિજ કરે નહીં

અમદુઈની હિંકમતનું જાહેર થઈ જવું.

તેટલા તો પુશ્પરો પરવીઝ વીજલીની ઝડપે પોતાના રસાલદારો સાથે રૂમ તરફ ધસ્યો ગયો. બેહરામ ચોખીનના સરકરે અમદુઈના સમુનો ઉપર વિશ્વાસ રાખી કાપ ખાધી. બીજો દિવસે ખરો બેઠ જાહેર થયો, કે અમદુઈએ સરકરના સરદારને ખોટો જામાવી, પુશ્પરોને રૂમ તરફ નહસાડ્યો હતો. અમદુઈને તેજ વખતે પકડી તેને બેહરામ ચોખીન આગલ મોકલાવી દીધો. બેહરામે બધારે અમદુઈને એ વિશે પુછ્યું, ત્યારે તેણે જવાબ દીધો કે: “મારા પાદશાહના જનનો બચાવ થાય, તેવી તદખીર મારે કરવી બેઠ્યે. તેમ કરવામાં મેં કાંઈ પાપ દીધું નથી”

આ જવાબ સાંભળી, બેહરામે અમદુઈને જ છોડી જવાની, કેદ કરાવ્યો.

ખુશરોનું રૂમ જઈ પુગલું. કચસર ઉપર તેણે પથમાં રવાના કરવો, અને કચસરે તેને મદદ આપવી.

અતે ખુશરો અઢીરીંગ શેહરમા જઈ પુગ્યો કચેસર મોરીસને ખખર પડતાજ તેણે ખુશરો ઉપર એક આવકાર દેનારો કાગળ લખી, પોતાના દરબારી પાસે રવાના કીધો. ખુશરો તે કાગળ વાંચી ખુશી થયો, અને તેનો વલ્લતો જવાબ લખતાં ખુશરોએ પોતાની તમામ હકિકત લખી, તેની મદદ માગી કચેસરે ખુશરોના પેગામમાં તેણે માગ્યા અમાણે મદદ આપવા કબુલ્યું, અને તેમ કરતા તેણે નિયતી ત્રણ સરત કરવા જણાવ્યું.

“જાણ પર ધરી હકનું નેકનામ, હું કચેસર લખું ખુશરોને કલાંમ. સમજ તારો હીલમા મને દિલસોજ, કુવા છે અને તારો જલહી નરોજ પહડી તારો પથગાંમ એ શેહરિયાર, કિધો મારી સરકાર સાથે વિચાર આખર કિધો છે અમોએ કરાવ, મદદ આપી તારો કરવો ખચાવ. અમારા છે હાજર લાખો સવાર, ખજાનાના ખુલ્લા કિધાં છે દવાર મમર ચાહ દેવી છે અમને રવા, થયું ‘તુ’ તમોથી રૂમ રૂસવા છુટી માલો-જરને કિધી છુટકાટ, ચુજરી રૂમીઓ ઉપર જીલ્લામાં છતી મુલ્કો લીધા તમે હમ-ખ-હમ, ચાલીસ અઢર ફકત એક કંમ. ૧૪,૧૦૦

જફા તમ લોકોએ કાતીલ કિધી, રૂમીઓને કાપી નાખલ કિધી અગર ચાહ ચુજરી એ કરીયે જફા, મદદ આપવી છે અતી નારવા

મગર માગીયેછ ત્રણ લેખીત કરાર, ભવિશમા કરે કોઈ નહી છનકાર અવલ સરત કર એ વીરપતી, કે લડવુ ન ધરાંને રૂમસે કહી. જે જે અમારા છતીયાએ કેસ, સપુરક કરો સહુ કોઈખી રવેસ. બિલ્લ સર્ત કર તુ કંજલ નેકનામ, રૂમની સલામીનું લેવુ ન નામ તીજ સરતમાં છે અકળ સમઘ, કચસરનો ખુશરોએ ખનવું જમઘ થશે એ સગાધથી રૂમ શાહ શાહ, થશે દુર જમાનાનો જીનો ફેસાહ. કિનાને કપટની થશે દુર વાત, નાજલ થશે ખુને એરચ ચાહ. થયું ખુન એરચનું પુરથી, મગર કા ભરો રૂમને પુરથી. છે કેમ રૂમની લરી ચુલ્લી, રૂમીઓની છીયે ફરીકુનથી. લખત ગ છુ તાહરો ઠાઠખાહ, મોરીસ કચેસર રૂમનો શાહ.”

ખુશરોએ કચસરની સરતો કબુલ કરવી.

ખુશરોએ કચેસરની ત્રણ સરતવાલો પેગાંમ વાંચી, તેણે પોતાના માનીતા પેહલવાનો અને સલાહકારો સાથે મસલત ચલાવી, તે ત્રણ સરતો વિશે તેમને જાણીતા કીધા.

૧ લી સરત પેગાંમમા એ લખી હતી, કે ભવિશમા ધરાનીઓએ કહીખી રૂમીઓ સાથે લડવુ નહી.

૨ જી સરત એ હતી, કે ધરાનીઓએ રૂમ પાસે હવે પછી કહીખી સલામી લેવી નહી.

કે જી સરત એ હતી, કે ધરાન અને રૂમ વચ્ચે અવિશ્વા મા મિનાકેસો ઉઠે નહી, અને દોસ્તીનો પથવદ કામ રહે, માટે પ્રુશરો પરવીઝે રૂમના કચેસરની દીકરી મરીયમની સાથે લગન કરવા.

મસલતદારોએ એકમતે પ્રુશરોને એ સરતો કબુલવાની બલામણુ કીધી, અને પ્રુશરો તે ઉપર અમલ કરવા તખ્તાર થયો. તેણે તુરતજ પેહલવી બાશામા એક પયગામ કચસર ઉપર પોતાને હાથે લખ્યો, અને તેમા મઝદાનના કસમથી ત્રણે સરતો મળુર કરવાની કબુલત આપી કે

(૧) અગર જો હું ધરાનના તખત ઉપર બેસુ, તો રૂમ પાસ કદીબી હું સલામી માગશ નહી, અને રૂમ સાથ કદીબી લડાઇ જાહેર કરશ નહી

(૨) તેમજ રૂમના જે ૩૬ મુલકો ધરાને જીતી લીધા છે, તે તેને પાછા સપુરફ કરવા બધાઉ છુ, અને

(૩) છેલ્લી સરત પ્રમાણે તારી નેકબખત દીકરીને મારી રાણી બનાવવાની માંગણી કરશ.

આ પયગામ પ્રુશરોના એલચીઓ કચેસર પાસ લેઇ ગયા, અને કચેસરને તેઓએ તે સ્વાધીન કીધા.

રૂમના કચેસરે પ્રુશરોના એલચીઓની બાહોસી તપાસી બેવા
એક તલેસમ બનાવવો.

બ્યારે પ્રુશરો પરવીઝ તરફથી, રૂમના કચસરને દરેક રીતે તે સતોશકારક જવાબ તેની સરતોના બાજમા મળ્યો, ત્યારે તે ધણોજ ખુશી થયો, અને પ્રુશરોને દરેક રીતની મદદ આપવાની તે તૈયારી કરવા લાગ્યો.

કચેસરે હવે પ્રુશરો તરફથી પેગામ લઇ આવેલા તેના એલચીઓને પોતાના મેહલમા મેહમાન તરીકે રાખી, તેમની મેહમાનદારી કરવાનો હુકમ કીધો, અને તેજ વખતે પોતાના જમાઇના આ નામચીન સલાહકારોની બાહોસીની કસોટી કરવાના ધરાઇથી, તેણે પોતાના કુશળ કારીગરોને બોલાવી મગાવી, એક હુજરમદી બરેલો તલેસમ બનાવવાનો હુકમ કીધો.

કચેસરે પોતાના કારીગરોને ફરમાવ્યું, કે તમારી હુજરમદીથી એક ખુબસુરત ચીરતતુ પુતલુ બનાવી તેણીને એક તખત ઉપર ઊંચી કિસમના કપડા પેહડાવી બેસાડો, અને તખતની આસપાસ તેવીજ ખુબસુરત કેટલીક ચીરતોને સાજ સજાવી ઉભી રાખો, જેથી એવું માલમ પડે, કે તેઓ તેણીની ખીદમતગાર તરીકે ત્યા ઉભેલી છે. તમારી યાત્રીક કળાથી તે ચીરતને એવી બનાવો, કે તે એક જીવતી ચીરતના કરતા વધારે ખુબસુરત દેખાય તેણીને. એકરો ગમગીન દેખાય, અને કાઇના ગમમા તે ગીરફતાર યઇ પડી પોતાની આંખોમાથી આંસુ પાડી તે ખંચેરી નાખતી હોય, એવી હિલચાલ તે પુતલુ કરવું દેખાય.

કચેસરના હુકમ પ્રમાણે બાહોશ કારીગરોએ એક સુદર દિવાનખાણામાં એક ધણીજ ખુબસુરત ઓરતને, તેવીજ કિસમની યાત્રીક કળાથી દિલ્લચાલ કરતી બનાવી, બાજુ કાઢના ગમમાં તે ગીરફતાર થાઈ પડી રડતી હોય તેવી બનાવી, અને તેની બાસ-બાસ કેટલીક દિલ્લચાલ કરતી સખીઓને ગોઠવી ઉભી રાખી રૂમનો કચેસર આ યાત્રીક કળાવાલા નીલેસમથી ધણીજ ખુશી થઈ સ તોરા પામ્યો, અને તે બનાવનાર કારીગરોને મોટું ઇનામ આપી વિદાય કીધા.

એ તીલસમ તૈયાર થતાજ, કચેસરે ખુશરોના મામા ધસ્તહમને બોલાવી મ માલ્યો, અને તેને કહ્યું, કે “ અએ નામદાર પેહલવાન, મને એક ખાસ કામમાં તારી મદદની જરૂર પડી છે. સાબલ, આ નામદાર પેહલવાન, મારી એક ખુબસુરત દીકરીને મે એક મારા એથી સાથ પરણાવી હતી. પણ કમનસીબે પરણ્યા પછી તે જવાન અમલુચ મરણ પામ્યો. તેના મરણથી તે એટલી તો દુ ખી થઈ ગઈ છે, કે તે કાઢની સાથ બોલતી કે વાત કરતી નથી. મે તેણીને ધણી સમજાવ્યું, પણ તે કાઢબી જવાબ દેતી નથી, અને મરનારના શોકમાં રાત અને દિવસ એક કરી રહી છે. માટે તું જો તેણીનો ગમ દુર કરવાની કાઈ કાશીસ કરે, તો તારો મારી ઉપર મોટો ઉપકાર થશે. તું દાનેશમંદ છે, તેથી કદાચ તારી સાથે તે કાંઈ વાત કરશે ”

ધસ્તહમે કચેસરની અરજ માન સાથે સ્વીકારી, અને કચેસરના હુકમથી નોકરોએ ધસ્તહમને પેલા તીલેસમવાલા દિવાનખાણાનો દરવાજો દેખાડ્યો. ધસ્તહમ તે દીવાખાણામાં દાખલ થયો, અને એક જરીત તખ્ત ઉપર બેઠેલી માહતાબને એકરેની બાંતુને જોઈ, તેણે નમીને નમન કીધું, અને તે યાત્રીક કળાવાલા પુતલાને જીવતી ઓરત સમજીને તેણી સાથે તે ફુનિયાદારીની વાતો કરવા લાગ્યો. ધસ્તહમે કહ્યું “ કે બાંતુ, અકસ-મંદોને આવી રીતે શોક કરવો ઘટે નહીં. શું જનવર કે માનસ સધલાને એક ફાહોડો મોતને સરણ થવાનું જ છે મરણ વગર માનસનો છુટકો નથી.”

ધસ્તહમે એ મુજબ લખાણુ દાસ્તાન કળના બાબમાં, તે પુતલા પાસે કરવા માડ્યું, પણ તેણીએ તેને કાંઈબી જવાબ દીધો નહીં, અને કાંઈ કાંઈ વખત તેની આખોમાંથી ટપકતાં આસુને, તે પોતાને હાથે ખ ખેરી નાખ્યા કરતી હતી. આવો મામલો જોઈ ધસ્તહમ ધણીજ નાસિપાસ થઈ ગયો, અને જ્યારે તેને કાંઈબી જવાબ તે ઓરત તરફથી મળ્યો નહીં, ત્યારે ગુપચુપ તે દિવાનખાણામાંથી બહાર નિકલી પડ્યો. કચેસરે ધસ્તહમને પાછો ફરેલો જોઈ પુછ્યું, કે “ કેમ, મારી દિકરીના કેવા સમાચાર છે.” ધસ્તહમે દલગીર થઈ જવાબ દીધો કે “ મારી શીખામણો, અને દીલાસાના સખીનોની કાંઈબી અસર તે બાંતુ ઉપર થઈ નહીં. પોતાના ગમમાં એટલી બધી તો તે ગીરફતાર થઈ પડેલી છે, કે તે કાંઈબી જવાબ દેતી નથી.”

એ પછી બીજે દિવસે કચેસરે બાલુઈ, અનદીયાન, અને શાહપુર નામના બહાદુર જવાનોને બોલાવી, પોતાની દીકરીનો ગમ જુલાવવા, અને તેણીની સાથ વાત કરવા કચેસરે અરજ કીધી, અને જણાવ્યું કે: “ તમે કદાચ તમારા શાહને નામે મારી એ દીકરીને કાંઈ સલાહ કરશો, તો બેશક તે તમને જવાબ દેશે.” એ અરજને સ્વીકારી તે ત્રણે

પેહલવાનો, તે તીલેસમવાલા દિવાનખાણુમા દાખલ થયા, અને દરેક જ ને તરેહવાર દાનામના ગૌહરો તે બાનુ આગલ રજુ કરીધા, પણ તેઓને એકબી જવાબ મલ્યો નહીં એ ઉપરથી તે ત્રણે જન નાસિપાસ થઈ કચેસર આગલ જઈ પોતાની નાસિપાસી જાહેર કરી દલગીર થયા કચેસરે જવાબ દીધો કે. “મારા કમનસીબે તેણીના દુખથી હું પણ ગમમા પડેલો છું”

બ્યારે કચેસરે આર દાનેશમદ પેહલવાનોની બાહોસીને આવી રીતે નિશ્ચય થયલી જોઈ ત્યારે તેણે સેવટે ખરરાદ છુર્જન નામના સાહી તોખમના ખુશરોના ખેથીને પોતાની પાસે બોલાવી મગાવ્યો, અને સર્વે હકિકત જાહેર કરી કહ્યું કે “કદાચ તારા જેવા દાનેશમદની નસિહત મારી દીકરી સાબલી, તારી સાથ પોતાના ગમ વિશે તે કાંઈ વાત કરે, એ બનવા જેવું મને લાગે છે માટે એ માફ કામ તું પાર પાડ.”

કચેસરના સખુનેને માન આપી, ખરરાદ છુર્જન તે દિવાનખાણુમા દાખલ થયો, અને તખત ઉપર બેઠેલી બાનુનો ગૌહરો તેણે દીકરી દીકરી જોયો, અને તે બાનુને નમન કરીધું ખરરાદ છુર્જને આ દિવાનખાણુની આસપાસ તપાસીને બારીક નજરે જોયું, અને તેણીને પાસે ઉભેલી સખીઓને પણ બારીકાથી જોયા કરીધું. અતે ખરરાદ છુર્જને તે ઓરતને ધણુક સવાલ કરીધા, પણ એકબી જવાબ તેણી તરફથી પાછો મલ્યો નહીં, જેથી તે વિચારમા પડ્યો આ બનાવ જોઈ, ખરરાદે પોતાના મનમા વિચાર કરીધો, કે, “અગર જો મમને ખાતર આ ઓરત જવાબ દેતી નહીં હોય, તો તેની સાથે તેની સખીઓ સા માટે યુગી રહે? વહી તેણીની આખોમાથી ટપકતા આસુ, ફકત જમણેજ હાથે કા તે ખ ખેરતી હશે? સા માટે બન્ને હાથોને તે દિલવતી નથી? વહી તેણીની આખોમાથી પડતા આંસુ એકજ જગ્યા ઉપર કા પડે છે, અને શરીરના બીજા કાંઈબી ભાગ દિલતા કા જણુતા નથી? આ સધલા ઉપરથી ખરરાદ છુર્જને એવો સાર કાઢાયો, કે આ ઓરત છવતી નહીં હોતી જોઈયે, પણ યાત્રીક કલાની શીલસુશીનો એક તલેસમ લાગે છે

આવા ઠરાવ પછી ખરરાદ કચેસર પાસે ગયો, અને પોતાના સધલા અનુમાન જાહેર કરી જણાવ્યું, કે “ધસ્તહમ અને બીજા ધરાની પેહલવાનો તે પારખી શક્યા નથી.” કચેસર આ વાત સાબલી હસી પડ્યો, અને તેની અકસમદીની તારીફ કરી કહ્યું કે “તારા જેવો બાહોશ, પાદશાહનો વજર થવાને લાયક છે”

કચેસરે પ્રશ્નરોને પોતાનું ભરકર, ખજાનો અને પોતાની દીકરીને આપવી, અને પ્રશ્નરોને પોતાનો જમાઈ કરવો.

પ્રશ્નરોના એકબી તરફથી, કચેસરની ત્રણે સરનો મજુર કરવા વિશેનો પયગામ બ્યારે કચેસરને મલ્યો, ત્યારે પ્રશ્નરોને દરેક જાતની મદદ આપવાની તેણે તૈયારી કરવા માડી કચેસરે પોતાના ભરકરની એક મોડી મંજાવર ફોજને સર્વ પ્રકારના સરખમ સાથ તૈયાર કરાવી, અને પોતાની મરીયમ નામની ખુબસુરત દીકરીને, પોતાના ન્યાતુસ નામના દીકરાની પાસઆની હેઠલ ખુશરો સાથે સાદી કરવા માટે, લમલગ ત્રણ કરોડ રૂખી સિકકા જેટલો અસખાબ આપી રવાના કરીધો

એક લાખથી વધુ સખ્ખાલુ રૂમી લશ્કર લઈ, ખુશરો પોતાની નવી રૂમી મહાસુબ મરીયમ સાથે ધરાન તરફ પાછો ફર્યો, અને તે આજર આબાદગાનમાં આવી પુગ્યો.

ખુશરોનું બેહરાંમ ચોખીન સાથનું જ મ સરોશ ચઢદની ખુશરોને
અશારત થવી

આજર આબાદગાનમાં જઈ પુગતાંજ ખુશરોએ પોતાના લશ્કરનો કબજો ન્યાતુરોને આપી, પોતે આદર સુશરપના આતશકદેહ અદર બાજ ધરી દાખલ થયો. એક હેરબદ ખુશરો આગલ હાથમાં ઝદ-અવસ્તા સાથે આવી હાજર થયો ખુશરોએ તુરતજ પોતાની કમરથી પોતાનો સુનેરી કમરબધ છોડી નાખ્યો, અને આતશ ઉપર કદલાક ગોહરોનો નેસાર કરી, આતશની ન્યાએશ સુતદ અવાજે પહડી દુવા ચાહવા લાગ્યો. (12)

“ઓ ઇનસાફના સાહેબ, મારા દુશ્મનોના માથાને તું આ વખતે ધ્રુલમાં રગડજો
ઓ રાસ્તીના માલિક, હું તારા હક ઇનસાફ માટે પુકાર છું, કે આ
જુલમગાર ચોખીનનો જુલમ હવે બંધ કર”

રૂમી લશ્કર સાથે ખુશરો દુકના મયદાનમાં આવી પુગ્યો છે, એવી ખબર બેહરાંમ ચોખીનને થતાજ તે બહાર પડ્યો, અને આજર આબાદગાન આવલ એક મોટું જંમ અને લશ્કરો વચ્ચે થયું. એ લડાઈમાં રૂમી તેમજ ધરાની લશ્કરની મોટી કતલ થઈ. ખુશરોએ આવો મામલો જોઈ નાહસવા માંડ્યું પોતાના ઘોડાને પડતો મુકી પડોસમાં આવેલા એક પાહાડમાં છુપાઈ જવા તે દોડ્યો પણ તે પાહાડ ઉપર તેનાથી ચઢી શકાયું નહીં, અને પોતાના જનની આશા છોડી, તે નિરાશ થયો. તેવામાં લીલા પેહરવેસમાં સળંગ થયેલા એક સવાર, ખુશરોની સામે હવામાંથી એકાએક પચડા થયો. તેણે તુરતજ ખુશરોનો હાથ પકડી, તેની પુઠે આવતા બેહરાંમ ચોખીનના પંજમાં સપડાતો બેમાલુમ રીતે તેને બચાવી લીધા.

ડોલા ફાડી, પોતાની આંખો ઉગામી, ખુશરો તે લીલા પોશાકમાં સળંગ થયેલા સવારની તરફ જોઈ દબાયેલે અવાજે બોલ્યો.

“કુનિયાની ઠોણત, હકુમત ‘ને અસ્મત, | ફત્લીલની ફસાહત, તાજે તરીકત,
ફોરોની હિંમત, હકીમોની હિકમત | સિપાહોનું શુરપણ, સાહોની તાકત.
નિસાર હોલો એ કુલ, ઘૂંપર મહેરખાં,
કહે નામ તાફ, કંઈ જાન કુરખાં.”

તે લીલા પોશાકવાલા સવારે જવાબ લીધો. “હું સરોશ છું ઘૂં પરહેજમારીથી રહજો. અતે ફતેહ તારીજ થશે.”

એક હાથ ઉપર ખુશરોના બાજમાં બપારે આવો અચેબી બનાવ પાહાડ ઉપર બનતો હતો, ત્યારે બીજા હાથ ઉપર ખુશરોનું લશ્કર હેબતી મયુ, અને બાંતુ મરીયમ પોતાના ખાવિદને આવી રીતે મુમ થઈ ગયેલા જાણી, હાથ-વ-અફસોસ કરવા લાગી પણ તેવામાં ખુશરો પાહાડની કદબુમાંથી આવતો દુસ્થી તેના લશ્કરને દેખાવો, અને

તેને જોતાજ લશ્કરે પુશાલીના પુકારો કરી લડાઈનું મયદાન ગળવી મુક્યું. પુશરોએ પોતાની મહાબુબને દિલાસો આપી, સમલી ખીનાથી વાકેફ કીધી ત્યારબાદ તેણે પોતાના રૂમી લશ્કરને ઉલટ આપવા એક અસરકારક બાણજી કીધું, અને નવેસરથી નવી તૈયારી કરી, બેહરામ સામે લડવા હિમત આપી.

એક મોટું જંગ ફરીથી પુશરોના રૂમી લશ્કર અને બેહરામ ચોખીન વચ્ચે અરપા થયું. એ જંગમાં સરોશ યજ્ઞે કરેલી બચ્ચારત પ્રમાણે પુશરોની ફતેહ થઈ, અને બેહરામ ચોખીન હાર ખાઈ, જંગના મયદાનમાંથી છૂવ બચાવવા નહાસી ગયો. પુશરો ધરાનની માદી ઉપર બેઠો. બેહરામની હાર થયાથી પુશરોનો મામો ખડુઈ, જેને બેહરામે 'યજ્ઞદાન સરાય'માંથી પુશરોને નહસાડવાના વાક મોટે કંપેફ કીધો હતો, તે છુટો થઈ પુશરોને આવી મલ્યો, અને ધરાનની અંદર પુશરો પરવીઝનો અમલ શરૂ થયો.

રાણી મરીયમને પેટે શીરાયનો જનમ થયો.

પુશરો પરવીઝ ધરાનનો પાદશાહ થયા પછી પાંચ વરસમાં તેણે ચોતરફ પોતાનો અમલ ફેલાવી દીધો, અને હવે તેની સલતનત ખીન હરીફ ગણાવા લાગી છટ્ટે વરસે પુશરોની રૂમી રાણી મરીયમને પેટે એક ધણેજ પુત્રસુરત છોકરો પેદા પડ્યો. એ છોકરાનું નામ તે વખતના રવાજ પ્રમાણે ખાનગીમાં કેબાદ રાખ્યું, અને જાહેરમાં શીરાય રાખ્યું. આ દીકરાના જનમની ખબર પુશરોએ તેના મમાવા રૂમના કંપેસરની ઉપર રવાના કીધી રૂમના કંપેસરે આ વધામણીને મોટી ખુશીથી વધાવી લીધી, અને કંપેસરે એક કિમતી હાથેયો પોતાના ધરાની જમાઈ પુશરો ઉપર રવાના કીધો, જે પુશરોએ કબુલ કરી પોતાના ખજાનામાં રખાવ્યો.

પુશરોએ પોતાના દુશ્મન બેહરામ ચોખીનને તારાજ કીધા પછી, અને પોતાની સલતનતમાં તે હરીફાઈ થયા પછી, તેની સસારી જીદગીમાં નજર કરતા માલમ પડે છે, કે તે પાછલથી ધણેજ દુઃખી થયો હતો.

પેલા કામેલ ચીતારા શાહપુરે, એરમનની શાહજાદી શીરીન સાથે મદાયનમાં પુશરોની મુલાકાત માટે જે જે જોઈવણો કરી હતી, તે સમલી નિશાળ થઈ હતી, કેમકે શીરીન જ્યારે મદાયન જઈ પુગી, ત્યારે પુશરો અચાનક બનાવોની મુશ્કેલીમાં આવી પડયાથી, બેહરામ ચોખીનને લીધે તે નહાસ ભાગમાં પડ્યો હતો. આ સમયને લીધે, શીરીન જ્યારે મદાયનના શાહી મહેલમાં પુશરોની શાહી અયુક્તરીની નિશાળ દેખાડી, તેને મલવાની ઉમેદમાં મહેલમાં દાખલ થઈ, ત્યારે તે વખતે પુશરો મદાયનથી નિકળી ગયેલો હોવાને લીધે, શીરીન સાથે તેનો મિલાપ થઈ શક્યો નહીં એ સમયને લીધે શીરીનને દબંગીર બની, ઘરતજ પોતાને વતન એરમન તરફ પાછું ફરવું પડ્યું હતું.

પુશરો શીરીન સાથે પશ્ચિમમાં આગમન મરીયમ સાથે પરણી ગયો.

પણ સરજતના લેખ જુદાજ હતા તે શીરીન સાથે કદખુદાઈ કરવાનો નહીં કરાવ કરી બેઠો હતો, તેટલાં તેને રૂમના કંપેસરની દીકરી મરીયમ સાથે શાદી કરવી પડી હતી.

મરીયમ સાથે જો કે ખુશરો શાદીના પયવદ્ધી બંધાયો હતો, તોપણ ખુશરુત શીરીનને તે સહજબી જુલમી થયો નહીં હતો. તેના દીલમાં શીરીન તરફનો ખ્યાર જોવો અને તેવોજ જગડત હતો શીરીનના ખ્યારના પ્રાસામાં ખુશરોની ગરદન એવી તો સાબુત સપડાઈ ગઈ હતી, કે હવે તેની અસર નવેસરથી તેને હેરાન કરવા લાગી :

નહિ ખ્યાર કરતો રહમ કોઈ અસર પર, | પડે લાખો આફત કોઈનાબી સર પર,
અસર તેની કાતીલ છે હર જગર પર. | રતીલર કમ ના કરે બેઅસર પર.

સલાલો ફુનિયાવાલા જમી પર,

મરો તરફડી ના કોઈબી હસી' પર

શીરીનનું ખુશરોના મેહેલમાં પાછું આવવું.

એક મીયાંનમાં બે તલવાર રહી શકે નહીં !

ખુશરોનું દીલ શીરીનની પાદમાં હવે પાછું તરડવા લાગ્યું જાહોશ શાહપુરે તેના દરનો છલાજ કરવાનું કામ ફરીથી પોતાના હાથમાં લીધું, અને તેના પરીણામમાં શીરીનને ખુશરોના મેહેલમાં જુલાવી લાવી, શાદીના ગાંઠથી બેઠી, તેણીને ખુશરોની બાનું બનાવી

પણ એક મીયાનમાં જેમ બે તલવાર રહી શકતી નથી, તેમ ખુશરોના મેહેલમાં આ બે રાણીઓ સપથી રહી શકી નહીં ખુશરો પોતાની રાણી મરીયમની સંગતમાં દિવસનો મોટો ભાગ ગુજારતો હોવાથી, તથા મેહેલનો તમામ કારોબાર મરીયમને હસ્તક હોવાથી, શીરીનના દીલમાં મરીયમ તરફ વેર અને અદેખાઈનો આતજ સલગી ઉઠ્યો. વધી મરીયમે શીરાય જેવા એક ખુશસુરત ગાદી વારસને જનમ આપેલો હોવાથી, શીરીન વધુ અને વધુ અદેખાઈથી મરીયમને જોવા લાગી આ વેર અને અદેખાઈ એટલી હદ સુધી વધી ગયાં, કે શીરીન અંતે મરીયમનો જીવ લેવાની છુપી વળાણ અખત્યાર કરવાની હિમત કરવા લાગી.

અને શીરીને અંતે પોતાનો દરાવ અમલમાં મુક્યો. તવારીખ કહે છે, કે અતી હુન્નરમંદી અને ચતુરાઈથી શીરીને મરીયમને એવી સિકતબરી રીતે છુપુ ઝેર આપવા માંડ્યું, કે તેની ખબર પાદશાહ ખુશરોને વટીક પડી નહીં. અંતે રાણી મરીયમ એક દાહડો તે ઝેરની અસરથી મરણ પામી, અને ફવી રીતે તેણીનું મરણ થયું, તેની ખબર બીલકુલ અંધારામાં રહી ગઈ

શીરીનનું ખુશરો અને તેના મેહેલની માલેક બનવું

આ બનાવથી શીરીન જેમ હવે ખુશરોની તેમજ તેના શાહી મેહેલની એખલી માલેક બની. મરીયમ જે એખલા અને મરતબા એક રાણી તરીકે રમ મેહેલમાં ભોગવતી હતી, તે એખલે હવે શીરીનને સ્વાધીન થયો. ખુશરો શીરીનની મોહબતમાં લીન થઈ એવો તો બેબાંન બની ગયો, કે તે પોતાની દરબારી ફરજો ઉપરાંત રાજ કારોબાર વટીક જુલમી ગયો. ખુશરોની આવી કિસમની બેદરકારીથી શેહરમાં બેદીલી ફેલાઈ ગઈ.

જે વખતે શાહજહાં શીરાય ૧૬ વરસની ઉંમરનો હતો. પોતાની માદર મરીયમના મરણ પછી, શીરાય શેહરમાં બેદીલ બનેલા આબેવાનો સાથે એક મત થઈ મલી ગયો, અને બેદીલ બનેલા આબેવાનને બલવો જગાડવાના કામમાં તે ઉત્તેજન આપવા લાગ્યો.

શીરોયએ પોતાના બાપ પુશરોને ક્રેડ કરી બંદીખાંને નાખવો.

બલવાખોરોની સમતમા પોતાનો દીકરો શીરોય પડ્યો છે, એવી ખબર જ્યારે પુશરોને પડી, ત્યારે પુશરોએ તુરતજ તેને નજર ક્રેડ કરવાનો હુકમ કીધો.

શીરીનની જથ્થુ મોહબત પુશરોના જીવનો જમ થઇ પડી એ મોહબતને લીધે પુશરો દાદ અને ઇનસાફને, શેહેર અને સલતનતને, પોતાની રૈયત અને દરબારને, તેમજ રાજ કારોબારને બીલકુલ છુટી ગયો, અને શીરીનમાજ તે પોતાનું તમામ સુખ અને તમામ રાજ કારોબાર સમજવા લાગ્યો. શીરીનનીજ સમતમા રાત અને દિવસ તે ગુજરવા લાગ્યો.

ઇરાંનનો નવો ગાદી વારેસ શીરીનનો દીકરો મરદાસ

એવે પ્રસંગે એક કમનસીબ બનાવ એવો બન્યો, કે રૈયતની લાગણી પુશરો સામે એકદમ ભડકો લઇ ઉઠી શીરોયને ક્રેડ કીધા પછી, શીરીને પોતાના દીકરા મરદાસને ઇરાંનની સલતનતના વારેસ તરીકે જાહેર કરવા માટે, પુશરોની ઉપર લાગ વગ લગાડી સમજાવ્યું. કમનસીબે પુશરોએ તે કબુલ કીધું, અને મરદાસને ગાદી નશીન કરવાનું જાહેર કરી. આ ખબર જાહેર થતાજ પુશરોની વિરુદ્ધ રૈયત વધારે ઉત્સેકરાઇ ગઇ, અને બાપુકાર સર્વ કાંઇ બોલાવા લાગ્યા કે “ વડા દીકરાનો હક દુન્યાડી શીરીનના દીકરાને ગાદી ઉપર બેસાડવો એ ગેરઇનસાફ છે.”

ઇરાંનમાં બલવો. પુશરોનું ક્રેડ પડ્યું શીરોયનું છુટું થયું અને પુશરોને ક્રેડ કરી તેસીકુન મોકલાવી આપ્યું.

આ અધિર અને બેદાદીનો અત લાવવા લશ્કર અને રખયતે સાથે મલી અંતે શેહરમા બલવો કીધો. ફરરોખજાદ નામના એક સરદારે બલવાખોરોના લશ્કરની સરદારી લીધી, અને બલવો શરૂ કીધો. તુખાર નામનો ક્રેડખાનાનો દારોગો, જે શીરોયના ક્રેડખાંના ઉપર તકેદારી રાખતો હતો, તે બલવાખોરો સાથે મલી ગયો, અને બલવાખોરોએ શીરોયના ક્રેડખાના ઉપર હુમલો કરી, શીરોયને ક્રેડખાંનામાથી છુટો કીધો. શીરોય ક્રેડખાંનામાથી જેવો છુટો ગયો તેવોજ તે બલવાખોરો સાથ મલી જઇ, બલવામા સામેલ થયો, અને ફરરોખજાદ સાથે મલી, પોતાનો બાપ પુશરો જે મેહલમા રહેતો હતો તે મેહલને, બાહારથી એવી રીતે ઘેરી લીધો, કે મેહલમાંથી કાંઇખી બાહાર નિકલી શકે નહીં. મેહલમા વસનારાઓને આ ઘેરાની કાંઇખી ખબર પડે નહીં, એવી સિદ્ધતથી કામ સેવાની પેહલ્લેથીજ ઝોઠવણ કરી હતી.

કોબાદનું નામ પુકરાવવું.

મેહલને ચોતરફથી એવી રીતે ઘેરી લીધા પછી, લશ્કરના વડા ફરરોખજાદે નકીબને એવો હુકમ કીધો, કે હવે પછી પુશરો પરવીઝને બદલે કોબાદનું નામ સુલ્તંદ અવાજે પુકારવું.

ફરરોખજાદના હુકમની રૂએ, ચોકમા લખલ થઇ નકીબે. “શેહનશાહ કોબાદની બનાહ” એવો સુલ્તંદ અવાજે પુકાર કીધો. આ અવાજ મેહલની અંદર શીરીનને

કાને સબલાયો. આ નહીં ધારેલી અને મળખભરી ખખર પુશરોને જણાવવા શીરીને દુરતજ દોડી. પુશરો તે ખખર સાબલતાજ, સધલા મામલાનો બેઠ દુરતજ સમજ દિઠો પડી ગયો તેજ વખતની પુશરો પોતાનું કપાલ કુટી જોડ્યો.

“અફસોસ આ ગમ, અફસોસ અલમ, ખતા શુ થઇ મારી પરવરદેગાર,
અફસોસ પીસરથી પેઢર પર સિતમ કિધો મારો રોશન દિન અંધકાર
અફસોસ રહમની થઇ રાહ બધ, કાલે હતો શાહી હું તખ્તમા,
અફસોસ નિક નહન, ફિરુર, ફદ, અંદ? આજે તે નાખ્યો મુસિબતમાં.
અફસોસ સિતમગર છુરા બહનેજાહ, કાલે હતી મારી શાહી ઝરીન,
અફસોસ શાહી કિધી બરબાહ આજે તે નાખ્યો પટકી જમીન.

નિમક ખાઇ પિસર તે કિધુ નહિ અઢા,

કરશે મિનોધમે ગારત ખુદા ’ (13-14-15-16)

પુશરોનું મેહલમાંથી નહાસવું

સધલા મામલો પુશરો તેમજ શીરીને એક પલકમા જોઇ લીધો કે કેવો છે. તે ધીરજ રાખી જોણી કે “ દુશમનોનો વખત બેસક ચહકો છે, ખુદા તુને બચાવે. તુએ તારો બચાવ કેમ કરવો, તેનો દાનાઇથી વિચાર કર ”

પુશરોએ જ્યારે એવો મામલો જોયો, ત્યારે રાતો રાત હમને છોડી, પોતાનો બચાવ કરવા તે તૈયાર થયો. તેણે પોતાનું ફેલાદતુ બખ્તર પેહડી લીધું પોતાની સુંનેરી ઢાળ અને તીરોની ફેડળી પીઠે બાધી, શીરીને જોડી બગલગીરી કરી, રાતો રાત મેહલને પાછલે રસ્તે તે બાગમા ઉતરી, ઝાડોની ધટામા છુપાઇ પોતાનો રસ્તો શોધવાની તકબીર કરવા લાગ્યો.

સહવાર પડતાજ શીરોય પોતાની સાથે ત્રણ સો સવારો લેઇ મેહલમા દાખલ થઇ જુવે છે, તો પુશરો મેહલમા હતો નહીં

ઝરસાના આવેશમા શીરોયે મેહલને તારાજ કરવાનો હુકમ કાઢ્યો. પશુ તેવામાં ફરોખ-જાદને બાગ માહેલા ઝાડોની ધટામા છુપાયેલો પુશરો મથ્યો. ફરોખજાદે પુશરોને શરણુ થવાની બલામણુ કાઢી, અને પુશરો લાચાર બની તેને તાબે થયો

પુશરો પોતાને થયેલી આગાહી જાહેર કરે છે

તે એક પદબજ પાદશાહ હતો, તેને એક હાથીની અખ્ખારી ઉપર બેસાડ્યો, અને બાગમાંથી ભસ્કરી પેહસ વચ્ચે તેની સવારી આગલ વધી હાથી ઉપર તે જોડો બેઠો જોણ્યો કે .

“ હું તાબે થાઉં છું હું જાણુ છું કે મારૂ મોત મારી સામે આવી ઉજુ છે, કેમકે નજુમીઓએ મને કેહ્યું હતું કે ‘ બે પાહાડોની વચ્ચે મારૂ મોત આવશે. એ પાહાડોમા એક સુનેરી અને બીજો રૂપેરી હશે અને મારો જાન, એક દુરના પરદેશીને હાથે જશે. આસ્માન સુનાતુ હશે, મગર જમીન ફેલાદની હશે.’ તે આગાહી આજે ખરી પડી છે, કેમકે હાલ જે ફેલાદતુ બખ્તર

મારા તન ઉપર છે, તે મારી જમીન છે, મારૂં સોનેરી તાજ, તે સોનેરી આરમાન છે; અને મારી બંને બાજુએ મારા જે ખજાનાના ઢગલા છે, તે સુના અને રૂપાના પાહાડ છે અને મારો જન સેનાર પરદેશી તે મારી પરદેશી (બુદ્દીન) અને પેટે અવતરેલો મારો દીકરો છે”

પ્રુશરોનો હાથી બાગમાંથી ધીમે ધીમે બહાર નિકળ્યો, અને પ્રુશરો પોતાના મેહલ અને ખજાનાની તરફ એક છેલ્લી નજર કરી હાથ મારી રહી ગઈ એમ માલ્યો કે. “હાય—

“તજ મહેલ જ્યારે નિકળ્યો બહાર, | ખુદા જેને પાટે જમીનની ઉપર,
કુદ ત્યારથી આ નસીબ આબહાર. | ઉઠાડી શકે તેને ના કોઈ બચ્ચર.
પ્રુશરોની ખુશીનો મવસર ગયો, | જે તન હવે બાગે છસ્તાંનમાં,
કરી ગમ ઘર છાતી અંદર રહ્યો. | પડ્યું તે જઈ આવ જન્દાંનમાં.”

પ્રુશરો પોતાની પડતી ઉપર વિલાપ કરતો, અતે એક ક્યેદખાનામાં બદીવાનની હાલતે ક્યેદ પડ્યો બંદીખાનામાં તેની હાલત ધણીજ હાલહવાલ હતી પોતાની એવી પડતીમાં તે પોતાના શરીરને વેઠવા પડતાં દુઃખ માટે બોલતો કે.

કુપટ રાએર

ઓ ગુલમદન, તારી જતન, કિધી રાતો દન, ખુબ મલમલી,
અતર ગુમે ચુલાજ સુગમે રહ્યું ખુબ ઝલઝલી—૧
જેહમત કીધી, કષ્ટ કષ્ટ હજારો, તન કરવા પાક મે,
આખર આવ્યો એક દન, પટકષ્ટ પડ્યું તુ ખાકમે—૨. (17)

પ્રુશરોના માનીતા ગાયક બારબુદે પ્રુશરોને બંદીખાને પકવાની બખર સાબલી વિલાપ કર્યો.

પ્રુશરોને ક્યેદખાને બદીવાન તરીકે ક્યેદ કરવાની બખર દુઃખ વખતમાં આખા શેહરમાં ફેલાઈ ગઈ પ્રુશરોના અગત બેરખાહો તેથી ધણીજ નારાજ થવા લાગ્યા, પણ શેહરમાં જે બલવાની આગ ફેલાઈ હતી, તેથી તેઓ પોતાના દીલની લાગણી અને વિચારો જાહેરમાં સેદજીવી દરશાવી શકતા નહીં હતા. એવે સમે પ્રુશરોના માનીતા ગવણ્યા બારબુદેને જ્યારે પોતાના પાંચાહ અને માલિકની સરજત વિશે બખર પડી, ત્યારે તે નિમકહલાલ ગાયક પોતાના માર્ગમાં ધુલ નાખી પ્રુકારી રહ્યો કે

“ઓ બહાદુર, બળવત, ઓ તારો સિકદર,
કહા મધ હકુમત તહારી ઓ સરવર.
કહા તખ્ત તાર, કહા દોર દમ્બર,
કહા બેરેહ તાર, ઓ માહે મુનબ્બર.
કહેરે ખુદા દુસ્મન હસ્તી ઉપર,
સિમાનત પડો આ જખરહસ્તી ઉપર.—૧

કહા તારે લશ્કર, કહા ફરબારી,
 કહા તારો સજરગ, મદાયન સવારી
 કહા મેહલ તારો, કહા પુલવારી,
 રડે જોઇ હાલત, આલમ તહારી
 નગીના ઝો ધરાનના ગુલસાલા,
 પડયો કેદમા છે જુવો જગવાના.—૨.

ઝો શાહેઆલી, ઝો મવલા તુ મારા,
 ખુશરોનો ખાવિદ થજે તુ ખુદાગ
 હવે રોજ નૌરોજ, મેહરમાન દહારા,
 વગાડું તો મુજ પર લિયાનત હજારા.
 છે ફાનીમે દોલત, મિસલ 'શીર-માદર,'
 ન કોફે ખુદા કર્ષ, શર્મે પયગમર —૩

ફુવા માગી હકસે, સમન્દર બરીને,
 બક્ષે સપુત એક અકસર કરીને
 બને તુંજ મદદગાર જમધર ધરીને,
 મગર થાયો દુશમન જંગપર ચઢીને.
 કાપી કિધી આગલી ચાકચાક,
 કિધી બાળી વાજતરો રાખ-ખાક ?—૪

એવો વિકાપ કરી ખારશુદે પોતાના માથા ઉપરના સુદર બાલોને કપાવી નાખી પોતે તમામ બોડો ચઢ ગયો, અને તેજ વખતે પોતાના બેહુ હાથોના ફસેદસ આગલાંઝો કાપી, તેને આગમા ફેકી બાલી નાખ્યા, અને પોતાના માનીતા વાજત્રોને જમીન ઉપર પટકી ફેાડી તોડી બાલી નાખી, કસમ લીધા કે હવે પછી જીવે જાગે ત્યાં સુધી ગાયન બળયન કરવું નહીં.

૧. ખારશુદ નામનો ગવધયો ખુશરો ઉપર ધણોજ જન ફેસાની કરતો હતો, તેણે નકી માની લીધું કે શીરોય ખુશરોને કાઢખી દિવસે કતલ કરવા વિના રહનાર નથી. તે ધણોજ ગુસ્સે થયો, અને ખુશરો આગલ દલગીરી ઉપજાવનારો એક રામ માધને તેવું દીલ રીજવવાની તેણે તજવિજ કીધી, અને ત્યાર પછી તેણે પોતાના બધે આગળા કાપી નાખ્યા, અને પોતાના વાજત્રોને આતજમા ફેકી બાળી નાખ્યા. તે ગાયનમા ખારશુદે એવોખી ઇજારો કીધો હતો, કે: “તુએ ખુદા પાસથી એક દીકરો માગી લીધો, કે મોટો થઇને તુંને મદદ કરે, પણ તે દીકરાએ તો મોટો થઇને તુંને બદીખાને નાખ્યો ! સાસાની જોલાદનો બારે લશ્કર રાખનાર તુંજ છેલ્લો પાદસાહ છે, તારી પછી ધરાન-વરાન થવાનું, અને બદમાર મોકલો દોર ચાલવાનો.”

(સાસાની સાહનામુ.)

ખુશરોનું ખુન કરવા માટે શીરોચ વિચાર કરે છે

ખુશરોના દુશ્મનો હજી જંપી બેઠા નહીં તેઓએ ધાર્યું કે અગરબે બાપ દીકરા પાછા એક થશે તો તેઓની ખુવારી જરૂર થશે, તેથી તેઓએ શીરોચનુ ભણુ ધ્વજ-નારાઓના જેવું ડોળ ધાલી, શીરોચને સમજાવવા લાગ્યા કે “એકજ રખત બે પાદશાહોને માન આપી શકે નહીં તેમજ એક પાદશાહ તખ્ત ઉપર બેસે, અને ખીલે પદબજટ હોય, અને તેઓ જે બાપ દીકરા થતા હોય, તો અમારા જીવ મોટી ધાસ્તીમાં રહે”

શીરોચ આ ફલીશ સાબલી ગભરાઇ ગયો, અને બોલ્યો કે “તમારી મરજી પ્રમાણે હું કરશ, તમે સર્વે બેરીકર રહેો”

આવી ફલીયો બહુકે ઠેકણેથી થતી રહ્યા પછી, શીરોચે પોતાના બાપ ખુશરોનુ કુપાકુપ ખુન કરવાનો ઠરાવ નક્કી કરીધો

પેહલ્લાં તો તેણે ખુશરોના ખાનામા તેને ઘેર આવવાનો પ્રયત્ન રચ્યો પણ ખુશરો રાજદવારી કાવાદાવાથી માહિતગાર હોવાને લીધે, તેણે પેહલ્લેથીજ આવરચીને હાથે પકાવેલુ ખાનુ ખાવા ના પાડી, જેથી તેને માટે શીરીનને હાથેજ પકાવેલુ પકવાન બદીખાનામાં આવતું હતુ, અને તે તેખાતો હતો ૧ ખુશરોનો આવો વિચાર જોયા પછી, શીરોચે પોતાના બાપના ખુન માટે હવે કોઈ ભાડેનુ આદમી મેળવવાની તજવિજ ચલાવી, પણ ખુશરોનું ખુન કરવા કોઇખી તર્કયાર થયુ નહીં

ખુશરોનુ ખુન કરવા એક મેહર-હોરમજદ નામના ખુનીને શોધી કાઢાડવો.

ધણીક તલાશ કરાવ્યા પછી, અતે એક ખુરી ખસલત અને ધણાજ ખુની ખવાસનો આદમી, શીરોચની મતલબ પાર પાડવા માટે ફરરોખજદે મેલ્યો. આ શખ્સના તન ઉપર પુરા વસ્તર, તેમજ પેટમાં પુરું અને કે પાણી પણ નહીં હતાં દેખાવે તે શખ્સ બિહામિશો, ઉઘાડા પગ, અને સુફેદ બાલવાસો હતો, અને પૈસા કે ખાન-પાન માટે, તે કોઇનુખી ગળુ કાપવા કે ફાસવા તર્કયાર થાય, એવો શખ્સ હતો.

પૈસાને ખાતર ખુશરોનુ ખુન કરવા તે તૈયાર થઈ ગયો શીરોચે તેને સબલી વાત છુપી રાખવા જરૂની લાલચ આપી, અને ખુશરોનું ખુન કરવા એક ધારદાર ખજર આપી, ખુશરોના બદીખાનામા તેને રવાના કરીધો

ખુશરોનો ખુની મેહર-હોરમજદને જોતાંજ ખુશરો પોતાનું
મોત સમજી ગયે છે.

મહાન પાદશાહ ખુશરો પરવીઝ, જેના દબ્બખાની બરોબરી, સાસાનીયન જમાનાના કોઇખી પાદશાહે કરી નહીં હતી, તેવો એક મહાબળવત પાદશાહ, પોતાની બદબખતીને લીધે, પોતાની બુદ્ધીન સીના દીકરા શીરોચને હાથે પદબજટ થઇ, એક બદીખાનામાં અદના બદીવાન જેવી જીદગી ગુજારતો થયો તે જીવતો રહે, તેની શીરોચને મોટી ધાસ્તી ઉતપન્ન થઇ. અતે તેણે એક હડહડતા ખુનીને શોધી કહડાવ્યો, અને ખુશરોનું

૧. શીરોચે આવરચીને શીખવી ખુશરોના ખાનામા ઘેર નંખાવ્યુ, પણ ખુશરો શીરોચને હાથનુજ પકાવેલુ ખાનુ ખાતો હતો

ખુન કરવાની તે ઉતાવળમાં પડ્યો. દરરોજનાં તે હાંમ નમ્રવતના માનસને પુરતો ધોરાક ખવાડ્યો, અને શરાબ પાષ તેને ખુશ કરીધો, અને તે દુસ્તજ પોતાને કાંમ લાગવા તૈયાર થઇ ગયો.

ખુશરોને જ્યાં કેદ કરીધો હતો, ત્યાં તે છુરી મનશનીનો માનસ પોતાનું કાતીલ ખજર જેવની અંદર છુપાવી, બહીખાનાવાલા દિવાનખાનાના દરવાજા આગલ જઇ ઉભો. આ નવા શખ્સની નવાઇ જેવી દિલચાસ, તેના દેખાવ, અને તેણે પેહડેલાં કપડાં જોતાજ ખુશરોને શક પડ્યો. તે છુરી મનશનીનો શખ્સ, ધીરે ધીરે ઓરડામાં દાખલ થઇ, ખુશરોની સામે આવી ઉભો. આવી રીતની તે શખ્સની હિમત ભરી લીલચાલ જોતાજ, ખુશરો તેની મુલાકાતની મતલબ દુસ્તજ સમજી ગયો, અને તેજ વખતે તેની આંખોમાંથી આંસુની ધાર તેના ગાંઠો ઉપર ચાલવા લાગી.

આ શખ્સને જોતાજ ખુશરોએ તેને પુછ્યું “તારું નામ શું છે?” તેણે જવાબ દીધો “મારું નામ મહેર-હોરમજદ છે હું આ શહેરનો એક મુકેસ છે, અને મારું સગું કે વાહલુ કાંઈ નથી.”

ખુશરોનો મરતી વખતનો વિલાપ

એવા એક ઝનુની અને કદર બિહામના શખ્સને પોતાની સામે પોતાના ખુની તરીકે ઉમેલો જોઇ, ખુશરો પોતાના બંને હાથો આસ્માન તરફ ઉઠા કરી બોલ્યો :
“હાય ! હાય ! હાયરે ! હાય, ઠહા તારી સાહી ખુશરો ગઇ,
આ શું જીલમ આસ્મા કેહવાય. | કળા આવી સાંમે ઉભી રહી.

કહાં મેહલ મારો, કહાં સગાર,
પડ્યો ખાકમાં તોળી નહિ કરાર.

“બહારે હસ્તી નસ્ટ થઇ, દિન-રાત દુશ્મની બની,
તમહસ્તી, ખારોખસ્તી, શાહી જીભાની બની.
મિસ્લે દરિયાએ દુશ્મની, આંખોથી પાણી ગયા,
મજલ મહારો થઇ ખતમ, આજબ સુલ્તાની થયા
થઇ કળા દીલસોજ આખર, દમ ભરું ગમ ગોટથી.
પાર મહારો ફિસ્તી થાશે, નાખુદા—એ—મોતથી.

“અફસોસ ફુનિયા અજબ અફસુ ગર^૧,
અજબ પુ એ ખાંધી મહારી નજર.

૧૪,૨૦૦

અફસોસ શાહી, સિતમ છે બહા,
લહુ તેથી રેહવું છે ખસ ગઢાર^૨
અફસોસ છુજેર્મી, તખત ને દમામ,
અફસોસ આલ્મુ નહી કાંઈ કાંમ

કપુતના હુકમથી જવાલ આ થયો,
ઉભો આવી ખુની નિકાલ આ થયો.
શરીક હર્દનો નહી જમાનો થયો,
હતો ચેટનો તે બિગાનો થયો.
છતે બળકળે હું બનિયો ખતમ,
કફસમા પડીયો, નથી કંઈ ફિરમ.

કરે લાખો તદબિર બ હો સહા,
બને તેજ અ તે, કરે જે ખુદા.”

પ્રશરો પરવીઝનું પુન થયું

પોતાની સરજત પ્રશરો સમજી ગયો. તેણે પોતાના એક નશરને કહ્યું કે “તું જા, અને મારે સાથે પાણી અને એક નવું પેહરણ લઈ આવ”

નોકરે તે લાવી હાજર કીધાં. તે કપડું પહેરવા આગમ્ય પ્રશરોએ તે પાણી વડે પોતાનું બદન પાક કીધું, અને તે પેહરણ પેહડી, બરસમ હાથમા ધરી બાજ પકડી, પોતાના ગુનાહનો પસ્તાવો બાજમા કરતા બોલ્યો કે :

“હવે કહે સદા! જઈ આસ્માનમાં,
થયો અત પ્રશરોનો જી નહાનમા
દયા નહિ કિધી સુજ જવાંની ઉપર,
ફી રાખિયો રોટી-પાણી ઉપર.
કંસુર વન કિધો કંચેદ બળબેરથી,
તહબિર કિધી પુનની ચોરથી
રકમ બધ જીલમ, રકમ બધ સિતમ,
સહી પ્રશરો જાય ‘સુલકે-અહમ’

બેઝા આવી કાતીલ, ગજબ અધકાર,
સુણે કોણ આખર, મહારો પુકાર.
ગજબના છે આસુ, જફા ફીલફિગાર,
નજર બધ કર મારી પરવરહેગાર
પ્રહા હાફેઝ કુનિયા! પ્રહા હાફેઝ ધરાંન,
પ્રહા હાફેઝ વતન, સુલકે નોશીરવાન.
પ્રહા હાફેઝ ફીલફાર મહાબુબ શીરીન,
પ્રહા હાફેઝ વહાલી વતન સરજમીન”

પેલી સુફેદ ચાદર પ્રશરોએ પોતાના માથા સુધી તાણીને ઝાઢી, અને તે સુધ ગયો, કે જેથી પોતાના પુનીનો ચેહરો તે બેઝ કહે નહી. જેવો તે સુતો, તેવોજ પેલા કપીણ પુની દિવાનખાનાંમા દાખલ થયો, અને એક ધારદાર બજરથી પ્રશરોનું જીવર તેણે ચીરી નાખ્યું.

પ્રશરો પરવીઝના પંદર દીકરાઓના પુન.

પ્રશરોના પુન થવાની ખબર શેહરમા તુરતજ ફેલાઈ ગઈ, અને લોક ચરચા રસ્તે રસ્તે, અને બજાર બજારે થવા લાગી પ્રશરોના બીજા પંદર દિકરાઓ, જેઓને મેહલમા નજર ક્યેદ કીધા હતા, ત્યાં પ્રશરોના દુશમનો એકદમ દોડી ગયા, અને તે પંદર નવજવાન શાહજહાંઓને મેહલમા કતલ કીધા.

શીરીન સાથે શીરોય શાહી કરવા આજે છે.

પ્રશરોના મરણ પછી બરાબર ત્રેપણ દહાડા થયા, ત્યારે શીરોયે શીરીન ઉપર એવો પયગાંમ કેહવાડયો કે

૧. સદા યાને અવાજ

૨ રૂમીઓ પ્રમાણે શીરોય પોતાના આપ પ્રશરો સાથે ધણોજ ધાતકીપણે વરત્યો હતો. કેદ કીધા પછી તેને ખાવા માટે ફક્ત દર રોજ ‘રોટી અને પાણી’ આપતો હતો. (સાસાની સાહનાયું)

૩. ક્યેદ પડયા પછી પાંચમે દહાડે, યાને તારીખ ૨૮ મી ફેબ્રુઆરીને દિને પ્રશરોનું પુન થયું હતું રૂમી અખનાસઓ શીરદોસીથી જુદોજ હેવાલ લખી જાય છે, કે આ દુખી પાદશાહને તેના નાલાયક શરજદે તારીથી બિધાવીને તેના જીવ લીધો હતો.

(સાસાની સાહનાયું)

“શીરીન, અગર એ તુ જાહેરમા આપર અને ઇજ્જત મેલવવા આહતી હોય, તો મારા મેહલમા આવી મારી આરત બની રહે, કે જેથી તુને માન, મરતબો અને ઇજ્જત મેલશે.”

ખુશરોના ખુનથી શીરીનના ગમનો પાર હતો નહી, દુનિયા તેણીને તમામ અધારી દોજખ જેવી લાગતી હતી એને સમે શીરોયતી આવી જીગર ચીરાય એવી નિરક્ષજ માગણી સાબતી, શીરીને કેની રીતે એ શખ્સ સાથે કામ મેલુ, તેના તે નક્કી કરાવ ઉપર આવી શીરોયને જવાબ કેહવાડયો કે.

‘હું તારા ફરમાન પ્રમાણે તારા મેહલમા આવી, માન, મરતબો, અને ઇજ્જત મેલવવા માટે, તારી આરત બની રહેવા રાજી છું, મગર મને લેવા માટે તારી અનજીમનને તુએ મોકલાવવી જોઈએ.”

**શીરીનને પોતાના મેહલમા લેઈ આવવા શીરોયે
અનજીમનને મોકલાવવી**

આ પયગામ શીરીન તરફથી મક્કતાજ શીરોયે હરખાઈ જમને પોતાની દરબારના પચાસ દાનેશમદોને શીરીનની આગળ મોકલ્યા, અને શીરોય પણ તેઓ સાથે ત્યા હાજર થયો. શીરીને તે સધલાઓની મુલાકાત લીધી

**શીરીને સંસારને સુખી કરવા માટે અનજીમન આગલ, આરતમા
જણાવેલી ત્રણ જરૂરતની ખુખીઓ વર્ણવી**

“ધરાની અનજીમનના દાનેશમદો,” શીરીને અનજીમનને જણાવ્યું, “તમારા પાદશાહ શીરોયે મારા હાથની માગણી કરવા આગમય તેણે મારી નફરત કરી મને વગોવી હતી, અને ધણાજ બદ સખુનોથી મને ઓલખારી હતી.”

શીરોય તેજ વખતે પોતા તરફના ખુલાસા માટે બોલ્યો

“હા, એમ બન્યું છે ખરું, પણ કીનાના આપેશમા તેમ બોલાયું હતું.”

શીરીને શીરોયનો બચાવ સાબલ્યા છતાં તેના કાંઈ પણ જવાબ આપવા વિના તેણીએ પોતાનું બોલવું ચાલુ કરી

“દાનેશમદો, એક આરત દુનિયામા ત્રણ ખુખીઓ વિના સંસારમા મોટાઈ, મોભો, અને માન કદીથી ભોગવી શકતી નથી

“પેહેલુલુ તો એ, કે આરત શરમાળ અને મિલનસાર ઉપરાત, યકીનદાર સ્વભાવની હોવી જોઈએ, કે જેથી તે પોતાના ધણીનો સંસાર સુખી અને શોભીતો કરી શકે

“બીજી તો એ, કે તેણીને એક બેટાનું ફરજદ હોવું જોઈએ, જેથી તેણીના ધણીની ઓલાદ કાયમ રહી શકે, અને તેથી તે પોતાના ધણીનો પ્યાર જાળવી શકે

“ત્રીજી તે કદમા ઉચી, બાધાની મજબુત, અને ખુશસરત હોવી જોઈએ, કે જેથી તે પોતાના પહેરવેશમા ફાવી રહે એ ત્રણે ખુખીઓ તમારા પાદશાહ ખુશરોએ મારી અદર જોઈ હતી, અને તેથીજ હું આ જહાનમા તેની નજરમા એક નવાઈ જેવી

આરત લાગી હતી, અને તેથીજ તે મને પરણ્યો હતો તેનાથી મરે ત્યાં આર પ્રજ્જ દો થયાં હતા તેઓ નસ્તુર, શેહરિયાર, ફરદ અને મરદાનશાહને^૧ નામે ઓલખાતા હતા તે સધલાઓનો નાશ કીધો છે”

આટલા સખુનો ઘોલી શીરીન પોતાના દીકરાઓની યાદમાં કચ્કા ખાધ રડવા લાગી, પણ હિમત ધરી પાછી ઘોતી “ઓ દાનેશમ દો, હું શીરીન, પ્રુશરો પરવીઝની રાણી, ખુદાની ખાકસાર બદી, ધરાની અનજુન અને તેના હસ્તુરોની ૩-૫-૩ એકજ સરતે શીરોયની માગણી કણુલ કરે છું”

શીરીનને મોહડેથી આવા સખુનો સાબલી શીરોયે શીરીનના ગમગીન જીવને, દુનિયાધ સ સાર વિશે, નસિહતના સખુનો કેહવા લાગ્યો -

“કાયા કામળ કારમી, તળમળી ચારો નાશ,
જીવતુ જોખન ઝલ્લલે, કા અને નિરાસ
સદા સ સાર અદર, સુખ દુખ સહુ જાણીયે,
પડે જો પહાડ દુખનો, સુખ તેમા માનીયે”

શીરોયના સખુનો સાબલી શીરીને મારમિક બેઠ બરેલો જવાબ દીધો.

“મુલાખ ચુટવા ચાલીયો, ગમાર હતો અજાણુ,
કાટો ઝેરી લાગીયો, ઝેર ચહડ્યુ નિદાન
સદા સ સાર અદર સુખ, કદી નહિ માનિયે,
દેખાડે રખ જેવો રગ, તે વખાનિયે
પીયુ ગયો પ્યારી તજ, લાગી દેહમા આગ,
આ સોલે સણુગાર છે, મુજ મન ઝેરી નાગ”

શીરીનનો આવો નિરાસી બરેલો વિચાર સાબલી શીરોયે જવાબ દીધો કે

“વન જગલ એક દીન વસે, નિર્ધનીયા ધન પાય,
ગયુ ન જોખન આવશે, નાહક કા કરમાય”.

શીરોયના આવા હવસ બરેલા શબ્દ સાબલી, શીરીને તુરતજ કહ્યું કે

“કદી હવેલી મેહેલમા, કદી ખાગ નવરગ,
એક દિન એવો આવશે, વસ્ર મળે ના અગ
વાક નહિ તારો ગણુ, જરા હેસ તલ બાર,
પાપ મહારા પુર્વના પ્રકાશિયા આ વાર
સંગી ગયો શીરીન તજ, શીરીન ના રહેનાર,
સધેશ પીયુનો આવિયો, લાગે હવે ના વાર”

૧ શીરીનના આ ચાર દીકરાઓમાંથી ત્રણ બચગીમા મરી ગયા હતા, અને નાહનો છોકરો મરદાન શાહ, પ્રુશરોની હધયાતી સુધી જીવતો હતો, અને પ્રુશરો તેને પોતાનો ગાદીનો વારસ કરવા ધારતો હતો, તેટલા શીરોયે વેરના આવેસમા, તે દીકરાને તેના ખાપ પ્રુશરોની નજર સામે કતલ કીધો હતો.

શીરોયને આવો જાળાઈ દેશીરીને હાજર રહેવા દાનેશમ દો, મુબેદો અને દરતરો તરફ નજર કરી કહ્યું

અરે	કામ	પુછો	એમને	હોશવાલા,
હસી	કેમ	રહ્યા	છો તમે	નેશવાલા
જરા	તો	કરો	એ	નામોશવાલા,
નહી	છોડશે	પાપીને		હકતાલા
નહી	તમ	છુટશે	‘ને	સાથી તમારા,
અગર	નાવ	કુબશે	તો	કુબશે સારા

શીરીને પુશરોને છેલ્લી વાર સીજદો કરવા અને દખ્ખમાના દરવાજા ખુલ્લા મુકવા માટે શીરોયને અરજ કરવી.

“હવે આખરી છે મહારી અરજ, ગરજમદ છુ હું, કહું તે સમજ. હુકમ કર દખ્ખમાના ખોલે દવાર, જોઈ લેઉ પુશરોના હું દિવાર સીજદો કર મુજ સરકારનો, કર ગમ દખ્ખમાને ભરથારનો

નજરથી જોઈ લેઉ પરવેજને, સુતો છે પત્થરપર મુકી સેજને. રહી રગ મહેલે કિધા‘તા ચમન, હવે પડિયો એકાંત દખ્ખમે ફરન કિધી શાહી જેણે લડી લાખ લાડ, સુરત જોઈ જમને ફરી એકવાર”

શીરીનની આવી વિચીત્ર અરજ શીરોયે કામળી આનાકાની વગર, તેણીને રાજી રાખવા કશું કીધી તેણે તુરતજ પુશરોના દખ્ખમાના દરવાજા ખુલ્લા મુકવાનો હુકમ કીધો, કે જેથી પુશરોને શીરીન છેલ્લી વાર સીજદો કરી શકે આ હુકમ થતાજ પુશરોના દખ્ખમાના દરવાજા તેજ વખતે ખુલ્લા કરવામા આવ્યા, અને શીરીન તે દખ્ખમાની સીડી ઉપર ચઢી અદર દાખલ થઈ, અને પુશરોની આગત બેસી વિલાપ કરવા લાગી

શીરીનનો પુશરોની લાસ ઉપર દખ્ખમાની અદર વિલાપ.

હુકમ સુણતાં તે ઉઠી દીલ્લસર, ચઢી દોખમાપર તે રશકે-કમર જોઈ લાસ પુશરોની કુટી કપાલ, ચુમી હસ્ત ‘ને ચુમિયા સર્દ ગાલ પૂકારી રહી “પુશરો બેનજર, અરે કેવી બદલઈ ગઈ તસવીર. જરા તારી શીરીન પર કર નજર, પત્થર પર પડીયો શીરીનના છતર. કહાં તારી કયામત છુપાઈ હતી, કહાં તારી સરજત દટાઈ હતી સિકલ તારી જોઈ હું માધલ થઈ, બહા તારી જોઈ હું ઘાઈ થઈ.

સુરવ્વત જરા કર મહેરખાંન વ, જુલાવી મને લે કુરખાંન હું. બહા લઈ તહારી મરૂ હું જીગર, કર તારી પાસે હવે ખીસ્તર. જરા પુછ પુશરો વ મારી ખબર, થયો મારો આશક તારો પેસર. ઉઠીને વ સાલલ જરા મારી વાત, લે કોલ મારો, કર છુ હું ઘાત”(18)

શીરીનનું દોખમામાંથી બહાર નિકલી

ખંજર ખાઈ મરવુ.

બની મસ્ત ગમથી શીરીન ઠઠનાક, રહી શોર કરતી ગીરેખાન આક પુકારીને બોલી નિકલી બહાર, ધડકતી છાતી અશમ યુનખાર:

“અરે સુણો લોકો, ધરાની તમામ,
અરે સુણો દુનિયા કુલ ખાસોઆમ
હવે શાહ ખુશરો નથી આ જહાંન,
રહો તેનું જન્નતમે રોશન રવાન
સિતમથી જલ્દી હું રહી આગમાં,
કજથી હું તેની મળી પાકમાં
હતો તે મહારા સરનો પતી,
નમી જેને સાસાની કુલ ઝુકતી
જમાનો રહ્યો ચારની બહારમાં
પડ્યો વીર મહારો અધારમાં
સહા રગ મારો લુટાઈ ગયો
નજર લાગી જીરી ચુકાઈ ગયો
૧૪૩૦૦

જીવો લોક આલમ, જરથોશ્તીયાન,
થયો આપ બેટાને હાથે બેજાન
બની મસ્ત હવસે ગયો જાત પર,
થયો આધલો પુત્ર ખુદ માત પર
નથી ખોલવું આસ્માં કેમ ભેદ,
થયું લહુ કાળુ હતું જે સુફેદ

ગરક જા એા ધરતી, થઈ જા ફના,
હે ખાદે-તુદ કંર પલીદ નાખીના^૧
મયાલુ, મહાવીર, મહારા પતી,
તુજ વન શીરિનની બે ગતી
કળા તારી ખાવિદ અજબ ખુનખાર,
પડો તુજ ખુની પર ખુદાનો માર
બગલમાં ચમનનો હતો તારો દીન,
થયો તેને બદલે તુ દખમે નશીન
પડી કુલ હવસમે આલમ તમામ,
ફરેસ્તાઓ જાગો સુણો આ કલામ
ઉઠો તમ ચઝદો, ઉઠો શીલહાલ,^૨
કરો બદ હવસીઓનો તમ નિકાલ
હવે આ બલકને આખર સલામ,
જે ખુશરો નહીં તો શીરીન નકામ.
હવે સુખ સસાર છેલ્લી સલામ,
ખુશરો વિના દુનિયા છે હરામ
હવે મારી હસ્તીને છેલ્લી સલામ,
કિધોમારોકિસ્સો ‘રોશન’ તમામ”(17)

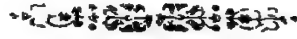
સુસ્તઝાદ

“હાય અફસોસ દખમે સુતો, એ મારા સરદાર,
શીરીનના દીલદાર
ઠા ઝોડીને તનહા ગયો, એ મારા લરથા,
હું બની લાચાર-૧
બેતાબ બની શીરીન રહે, કોને કીધો બેદામ,
એ મારા ગુલશામ,
થુ વાહ દીલથી બુલિયો, કહે મારા સરકાર,
હાય હાય પરવરદેગાર-૨.
જન્નતમે કીધું ચાર, તુજ તાહર મુકામ,
મારી તુને સલામ,
સર ચહડી શીરીનને ચહડી મોતની ખુખાર,
હાય હાય મારા સરદાર-૩
ખુશરો મરે ‘ને હું જીવું, એ ના બને બની,
તો કેમ બને કહાણી,
તુજની બગલમાં થઈ દફન, પામું હું ‘રોશન’ દાર,
જેવા તારા દીદાર”-૪

દોખમાની સીડી ઉપર ખુશરોની કળ માટે વિજ્ઞાપ કરતી શીરીને આ છેલ્લા સુખન બાગે બુદ્ધ અવાજે પુકારી, પોતાની જગ્યા છુપાવેલું એક ઝેરી ખજર તેણીએ તુરંતજ બાહાર કાઢાડી, પોતાની છાતીમા માથું તેજ વખતે, તેની છાતીમાથી લોહીની ધાર વેહતી થઇ શીરીને તમર ખાઇ દોખમાની સીડી ઉપરથી મચ્છી નીચે જગીન પર પડી, અને કાંઇમી મદદ તેણીને જવાડવાની મેલવી શકાય, તે આગમ્ય, તે ખુબસુરત વફાદાર મહાશુભ પોતાના ખાવિદ ખુશરોના રવાનની પાસે મીનોઇ જોહાનના 'રોશન' મકાનમા જઇ વસી

તખ્તે-તાકદિસ.

[તાકે કસરાનાં અસલ ઉત્તપતી કેમ થઇ ?]

[ચાલુ સદીમા થયેલા મહાન યુધ્ધમા બ્રીટિશ સરકારના વડા અમલદાર જનરલ તાઉનસેન્ડે જ્યારે તેસીકુન સર કીધું, ત્યારે આ તખ્તે કસરાનો કબજો લેઇ, તેને સલામત હાલતમા જાલવી રાખવાનું ખાસ હુકમનામું તે વખતે તેણે જાહેર કીધું હતું એ કે આગલી જાહેજલાલી ભોગવી ગયેલું આ નાગીચું બાધકામ, પોતાની અસલ હાલતમા હાલ ઉભું નથી, પણ કાળ ચકરના વમળથી ખીરમાર હાલતમા આવી પડેલું હાલ હજીમી મુસાફરોને તે પોતાની આગલી જાહેજલાલીનો કાર્થક ખ્યાલ આપે છે પારસી શાહન-શાહોની પડતી અને ચડતીનો તે એક અચુક પુરાવો પુરો પાડે છે, અને વખતનું ભેર કેવું અજીત છે, તેની આ તખ્તે તાકદીસ શાહલત આપે છે]

પૂરાતન જમાનાનો અનદિઠ કાળ, કહે છે તખ્તે-તાકદિસ હાલ ફરીફુને કીધો બેહાક બધ, તખ્ત પર બેઠો ફરીફુન નજીક. હતો કારીગર એક બડો નામચીન, દેમાવંદે રહેતો જહુન ખુજીન^૧

તખ્ત એક બેમુલ રોણકદાર, બનાવ્યું ફરીફુન થકી જરનિગાર. થયો ખુશ ફરીફુન બેધ અપાર, ઇનામ આપી કિધો જરદાર. બેશક ફરીફુન હતો અખ્તવર, અકળમદ પુરો દાનેશવર.

૧ દેમાવંદ પાહાડની અતરાફમા આવેલા એક ગામમા જહુન ખુરજીન નામનો એક નામીયો કારીગર રહેતો હતો, જેણે પાદશાહ ફરીફુનને માટે એક ઉત્તમ પ્રકારની કારીગરીવાળું તખ્ત બનાવી, તે ફરીફુનને નજર કીધું હતું

હતી ચીજ તે ખાસ ત્રણ જાતની,
નિરાળી, ન્યારી, અજળ ભાતની
એક તો ગુરજ ગાવેયાની? છલક,
ખીજુ હવે હફત-ચશમે રતન^૩.
તીજુ હવે તપ્ત એ ચાકમાર,
જગતમા જોડી હતી ફુશવાર^૪
ફરીફુનનો એરચ પિસર નેકજાઢ,
ત્રણે ચીજ પાચે ફરીફુન ખાઢ
કળ કહેર એરચ^૫ ઉપર થયો,
મિનોચહેર તેનો અફસર થયો
ખાઢઝ કએખુશરો ખેઈમઢ,
થયો જ્યારે અફસર તપ્તે બલઢ
સજી લાલો-ગોહર, છલકી કરી,
પછી થાધ લોહરાસ્પની ખરતરી
સજાવટ, જલાલત, નકશો-નિગાર,
ગુસ્તાસ્પે કીધા તે પર અપાર
કહ્યું શહે જામાસ્પને: “હે વજીર,
આ તપ્ત કયાંની કર ફીલપજીર
સજાવટ હુન્નરમઢી કર ખુખતર,
રહે નામ કયાંની જગમે અમર
વજીરે ધરી ધ્યાન કીધો વિચાર,
ચિતરિયો ગગન બેઢનો કુલ ચિતાર.
કિધી એવી તે માહે કારીગીરી,
ચિતારી તખત પર આસ્માગીરી

લિધુ કામ કાબેલ પુરવીનથી,
છલાવી કિસ્મી રૂમો-ચીનથી
ગયા કંઈ કિસ્મી મકરાનથી,
કંઈ એક બગદાદો-ધરાનથી.
મળી એક હજાર, એક સો પર વીસ,
લીધા ફરેકે મહંગાર તીસ.
મળી બગદાદી, રૂમી, પારસી,
કિધુ તપ્ત તધચાર તન-મન ઠસી
થયુ સાલ બે ખાઢ પુર નિઢાન,
નાચાળ હવે તપ્ત-એ-કયાનિયાંન
બયા શુ કંઈ તપ્તના કામની,
ઉચાધ હતી એક સો વામની^૬
હવે વાંમ સીતેર ચોહળાધમા^૭,
હવે સો અને વીસ લખાધમા^૮
હર માસ હર રોજ પડતા સહવાર,
નવો ફર્શ^૯ તે પર ફેતો બહાર
જહેલા ઝવેરો હતા આબહાર,
હતાં લાખ પર કુલ ચાલીસ હજાર
તખતના કિથેલા હતા લાગ ત્રણ,
ઠરજળ પ્રમાણે હતી ગોઠવણ.
ઠહેકાને-ઠરખાર, અફસર તમામ,
નિચલા તખતપર, કરતા મુકામ
લેતા‘તા બેઠકે નામી સવાર,
ફીપતો વચલા તખતનો બહાર

૨ ગાવેયાની ગુરજ. આ ગુરજનું મથાલુ ગાયની સીકલ જેવું બનાવવા માટે ફરેફુને એક છલાહને ખાસ બોલાવી મગાવી એવી સૂચના કરી હતી, કે તે ગુરજનું મથાલુ ગાયના જેવું બનાવવું ગાયની સીકલનો ગુરજ બનાવવાનું ફરીફુનને જે ખાસ કારણ તે એ કે પોરમાય, નામની ગાય જેવું દુધ પીધ ફરીફુન મોટો થયો હતો, તે પવિત્ર ગાયને જોહાકે કતલ કરાવેલી હોવાથી, તેના વેરમા જોહાકને એ ગાયની સીકલના ગુરજથી મારવાનો ફરીફુને ઠરાવ કીધો હતો.

૩ હફત ચશમે રતન એક એમુલ રતન હતું. એમા સમાયલા અનેક ગુણોને માટે તે જણાયલું હતું એ રતન ફરેફુનની ગાદીના વારસાને હમેશ સ્વાધીન થતું હતું.

૪ ફુશવાર યાને મુશ્કેલ ૫ એરચના મરણ પછી એ ત્રણે ચીજે મીનોચહેરની માલેકી હેઠલ ગઈ હતી ૬ એકસો વામ અગરજને છ શીટનોજ ફક્ત એક વામ ગપચે, તો આ તપ્તની ઉચાધ ૧૦૦ શીટની ગણાય ૭ ૪૨૦ શીટ પોહોણુ ૮. ૭૨૦ શીટ લાખુ

૯. ફર્શ યાને ગલીચો દર માસે નવો ગલીચો ખીજાવવામા આવતો હતો

હસ્તુર દાવર અને પેશકાર,
અરકાને શાહી, વજર નામદાર.
લેતા'તા બેઠક સૌથી ઉપર,
હવુ જ્યાં બેઠક શાહી છતર

અજબ દોરે કિયાની તખત પારસી,
બેઠક હવુ તે મિસલ આરસી.
અરે આસમા, તે કહાં હીન ગયા,
હતા હીન 'શેશ ન' હીન કેમ થયા.

૧૪,૪૦૦

યઝદેઝદ શેહરીયાર.

પારસીઓનો છેલ્લો પાદશાહ.

પારસી શહેનશાહ કેવી રીતે ધરાંનમા પડી લાગી, અને છેલ્લો
પારસી પાદશાહ પોતાનું રાજ અને કુંડો ખોધ કેવી
રીતે મરણ પામ્યો તેનું દાસ્તાંન.

જમાનાએ શુ કીધું ખરાબ કામ,
પારસીઓએ ખોયું ધરાંનનું નામ.
ખોધ શેહનશાહી, ખોયું રાજપાત,
ખોધ સલતનત થઇ ગજબની વાત
ખોધ હીન ધરમ, ખોધ કિરતી તમામ,
ખોધ એશો અશરત, થયું ગુમ-નામ
થયો જ્યાં તમારો પયદા ધરમ,
જીવો તેની હાલત કેવી ખરહમ.
લખઇ જે જમીનપર અવસ્તા ને અન્દ,
પરેશાંન થઇ તેની હાલત જીલન્દ
પ્રથમ જ્યાં પુજ્યો આતશ અમર,
થઇ આજ કેવી દશા બહતર

પૂજ્યો જમીએ જે ખૂરશેહ પાક,
જીવો તે જમીન કેવી થાયેછ હલાક
ધરાંન ! ધરાંન ! હમારાં વતન,
કહા છે તારાં એશો ચમન
કરીને ગયા જ્યાં ક્યાંનીઓ રાજ,
ભટકે ત્યાં જ ગલના કોલાહો આજ
કહીખી કિધી છે તમેએ પાક,
હતી જ્યાં જન્મી તમારી ઓલાહ
થઇ કેમ જરાથોસ્તની હીન ખુવાર,
થયો કેમ ખતમ યઝદેઝદ શેહરીયાર.
નથી કોઇનો થાયો, થયો દિલદાર,
જમીનને જમાનો સૂણો અએ ચાર.(1)

જમાનાના તે કાળમાં પારસી કોમના વતન ધરાંન ઉપર જ્યારે પારસીઓના
વડવાઓ રાજ કરતા હતા, તે વખતે ધરાંન કુનિયાના મુલકો ઉપર અન્વલ દરજ્જે ધરાવતું
હવુ પેશદાદી ટાલાનો પેલો જગત્રસીધ પાદશાહ જમશેદ અને ફરીદુન, કિયાની

૧ આ દાસ્તાનનું સંગીત કિર્તન મુબિનની જરથોસ્તી ધરમ ઉપર એતેકાદ
ખમરાવનારી મહળીની તરફથી પેહલવેહલુ મગલવાર તારીખ ૧૫ મી અક્ટોબર
૧૯૦૭ ની રોજે, ઘોબીતલાવ ઉપર ૬૦ કાં હોલમાં કર્યું હતું, અને ત્યાર પછી અનેક
વાર એ બાજીજુ જેમ મુબિનમાં તેમજ નવસારી, ભરૂચ, અમદાવાદ અને કરાંચી વિગેરે
શેહરામાં રજુ થયું હતું

ટોલાનો પેલો બળ્હીતો મહાતમા પાદશાહ ક્યેખુશરો અને ક્યેખુસ્તાસ્પ તથા લોહરાસ્પ, હખામની વશનો પાયો નાખનાર મહાતમા કુરસ અને દરાયસ, તથા સાસાની વશના પાદશાહ અરદેશર બાબકાન અને નોશીરવાન આદીલ જેના અમર નામ રાખી ગયલા પાદશાહો, જે સરજમીન ઉપર રાજ કરી ગયા, તે સરજમીન આજે કયા છે ! તેની હાલત આજે કેવી છે ! તેની શાહી સલતનત આજે કાણુ ભોગવે છે ?

જે મહાન પારસી સલતનતને બચાવનાર યોધાઓ ઇરાનની તનારીખમા પોતાનું નામ અમર કરી ગયા, તે મહાન સલતનત, સાસાની વશના છેલ્લા પાદશાહ યઝ્ઞદેવેન્દ્ર શેહરીયાર શુમાવી, અને દુનિયાની સપારી ઉપરથી પારસી શેહશાહતનું નામ તેણે બવેદાનનું નાખ્યું હતું. પારસી પાદશાહતની પડતીની શરૂઆત યઝ્ઞદેવેન્દ્રનાજ રાજમા થઈ હતી, અને તે બવેદાનની નાખ્યું પછી તેના જ અમલમા થઈ હતી. અરબોના હુમલા અને જંગ સામે યઝ્ઞદેવેન્દ્ર ટકી શક્યો નહી, અને અતે તે પોતાનું રાજપાત ખોડ, જમાનાનો ગીરદેશને શરણુ થયો. કેવી રીતે પાદશાહ યઝ્ઞદેવેન્દ્ર ગરદીશને શરણુ થયો, તે આપણુ આગલ ચાલતાં જોઈશુ. પછી ઇસ્લામી લખનારાઓ પોતાના મહજમની સંસ્કાર દેખડાવવા સાડે લખે છે, કે —“પરવદેગારે એવો મોજેજો કરી દેખાડ્યો, કે ઇરાન જેવી મહાન સલતનત અરબોને હાથ ગઈ”

સાસાની શેહનશાહત પડી ભાગવાના અનેક કાગળોમા મુખ્ય કારણુ એ હતું, કે યઝ્ઞદેવેન્દ્ર એક ધણોજ નમજો અને બેપરવા પાદશાહ હતો. કિયાની વશના પાદશાહો તુરાનીઓ સાથે જંગ કરવા માટે મશહુર થઈ ગયા છે. હખામની વશના પાદશાહો યુનાનીઓ સાથે લડવા માટે આસ્કાર થઈ ગયા છે. પછી સાસાની વશના પાદશાહો એક હાથ ઉપર જેમ રૂમીઓ સાથે લડ્યા હતા, તેમ બીજા હાથ ઉપર તેઓ ઇસાલામી ધરમ પાલનારા અરબો સાથે પછી મોટા જંગ કરવા માટે જણાઈ ગયા છે. એ સમયને લીધે ઇરાનીઓ નબળા પડતા ગયા હતા, યઝ્ઞદેવેન્દ્ર જ્યારે ઇરાનના તખ્ત ઉપર આવ્યો, ત્યારે તેની સલતનત જે લગભગ નબળી પડેલી હતી, તે નબળાઈમા તેના તખ્ત ઉપર આવ્યા પછી બેહક વધારો થઈ ગયો હતો.

યઝ્ઞદેવેન્દ્ર શેહરીયાર તેના જનમની કાહાંણી

યઝ્ઞદેવેન્દ્ર શેહરીયાર સાસાની વશનો છેલ્લો પાદશાહ હતો. પાદશાહ નોશીરવાન આદેલના નખીરા ખુશરો પરવીઝને, નબુમીઓએ ઇરાનની શહેનશાહ માટે એક બહુ છુરી આગાહી કરી હતી.

૧ કેટલાક તવારીખનવેશ યઝ્ઞદેવેન્દ્રને ઇરાનની શાહનશાહતનો પાપનાલી માટે દોશ દેતા નથી, પછી એ પડતીની શરૂઆત યઝ્ઞદેવેન્દ્ર શેહરિયારની આગમન થઈ ગયેલા શાહોના રાજમા, પારસીઓ વચે ચાલી રહલા કુસપ અને અપસ અપસમા ફેલાયલી બેદીલીને લીધે, શાહનશાહત નબલી થવાની શરૂઆત થઈ ચુકી હતી, અને અતે તેલુ છેવટ યઝ્ઞદેવેન્દ્રના રાજમા આવ્યું હતું. આ કુસપથી લાગુ પડેલી પડતી, ખુશરો પરવીઝની પડતીથી શરૂ થવા માડી હતી.

ચઝઝઝર્ના જનમની કાંઠાણી.

નળુમીઓએ ખુશરો પરવીઝને એવી આગાહી^૧ કરી હતી, કે તેની આવાદથી જનમ પામેલા એક શખસ^૨ કે જેની જગ ઉપર જનમથીજ એક નિશાણી હશે, તેના હાથમાંથી ધરાનંદુ રાજ જગુ રેહશે એ ઉપરથી ખુશરો પરવીઝે પોતાના દીકરા શેહરીયારને એક મેહલમાં કેદ રાખી એવો હુકમ કીધો, કે તેની પાસે કેાઇથી ઝિયારતે જવું નહીં.

આ હુકમને માન આપી કષ્ટક મુદત સુધી શાહજહાં શહેરીયાર મેહલમાં નજર કેદ પડી રેહ્યો હતો. પણ અ તે ખુશરોની રાણી શીરીનથી તેણે પોતાની મતલબનો ઈલાજ કીધો. શીરીને એક નામીયા ખાનદાનની ખાતુને મરદના વેશમાં શેહરીયારના મેહલમાં તેને મળવાને બાહ્યાણે પાદશાહ ખુશરોની જાણ વગર મોકલાવી, અને એ બેડાથી ચઝઝઝર્ના જનમ થયો.

જ્યારે ચઝઝઝર્ પાંચ વરસની ઉંમરે પુગ્યો, ત્યારે પાદશાહ ખુશરોની નજર તે બાળક ઉપર કાષ્ટક અચ્છુચ સંજોગ વચ્ચે પડી. ખબર કાઢતા માલમ પડ્યું, કે તે બાળક શાહજહાં શહેરીયારનું હરજન્દ છે ખુશરોના ગુસ્સાનો પાર રેહ્યો નહીં નળુમીઓએ આગાહી કરેલી હોવાને લીધે, ખુશરોએ તે બાળકની જગ ખુદ્દી કરાવી બેસ્યું, તો તે બાળકની જગ ઉપર નળુમીઓની આગાહી પ્રમાણે તેણે એક નહેસ્ત નીશાણી જણાઈ (ટી) તુરતજ ખુશરોએ તે બાળકને મારી નાખવાનો હુકમ કીધો, પણ રાણી શીરીન, જેને ખુશરો બેહદ આહતો હતો, તેણીએ વચમાં પડી તે બાળકનો જીવ બચાવ્યો. ખુશરોએ તે બાળકને પોતાની નજર આગળથી તેમજ પોતાના દેશમાંથી દુર કરવાનો હુકમ કીધો.

૫ દર વરસ ચઝઝઝર્ને જનાંખાનામાં ધુપાવી લાડ લડાવ્યો.

ચઝઝઝર્ને તુરતજ મદાયન મોકલાવી દઇ ત્યાં તેને જનાની લાડ અને એશ અશ્વરતમાં રાખ્યો. હિયાં તે ૫ દર વરસની ઉંમરે પુગ્યો ત્યાં સુધી રેહ્યો.

ખુશરો પરવીઝ ઉપર મહમદ પેગમ્બરનો પેગાંમ.

ખુશરો પરવીઝ એક બહાદુર અને હિમતવાન પાદશાહ હતો ધરાનની ગાડી ઉપર તેણે પાર્તીસ વરસ અમલ કીધો. (૬૦ સં ૫૯૧ થી ૬૨૬ સુધી). ખુશરો જે કે લડાયક અને બળવત હતો, પણ મોજ શોખને તે ધણેજ વશ થઇ અવત્રો પાદશાહ હતો. તેની માનીતી રાણી શીરીનની ખુબસુરતીનો તે ધણેજ પરસ્તાર હતો. કહે છે કે એક વખત ખુશરો પરવીઝ પોતાની રાણી શીરીન સાથે શેકારગાહે ગયો હતો, અને શેકારથી શરેગ થઇ ‘કારસુ’ નદીને કિનારે તે જાંવણી નાખી પડ્યો હતો, ત્યાં મુસ્લમાનના પેગમ્બર હજરત મહમદે ખુશરો પરવીઝ ઉપર એક પેગાંમ લખી મોકલ્યો કે —“તુ તારી જરથોસ્તી દીન તજ દે, અને મારી ઇસ્લામી દીન કબુલ કર.” ખુશરો આ પેગાંમ વાંચી ધણેજ ગુસ્સે થયો, અને તે પેગાંમના દુકડા કરી તેણે કારસુ નદીના વેહતા પાણીમાં ફેંકી દીધા. જ્યારે એ ખબર હજરત મહમદને પડી, ત્યારે તે બોલ્યો —“ અલ્લાહ એજ પ્રમાણે તારી સલતનતના દુકડા કરશે.” મહમદની એ આગાહી કમનસીબે ખરી પડી.

૧. મીરખુંદ નામનો મુસલમાન લખનાર લખે છે કે, એ આગાહી કરનાર નોશીરવાન પાદશાહનો વજીર શુબેય^૩ મેહર હતો.

પુશરો પરવીઝનુ મરણુ. ધરાંનમાં અ ધેર

ઈ૦ સ૦ ૬૨૮ ના સાલમા પુશરો પરવીઝ મરણુ પામ્યો, પુશરોના મરણુ પછી આર વરશ સુધી ધરાંનમા ધણુજ અ ધેર ચાલવા લાગ્યું એ આર વરશના અરસા દરમિયાન ધરાંનનો મામયો ધણુજ અ ધેર બની બયતો હતો એ આર વરશના અરસામા ધરાંની ગાદી ઉપર પાચ જન પાદશાહી કરી ગયા હતા એ પાંચમા બે બાનુઓ ધરાંનની ગાદી ઉપર રાણી તરીકે રાજ કરી ગઇ હતી

એ જરથોસ્તી રાણીઓ.

એ બે રાણીઓ પુરનદોખ્ત, અને આઝરમીદોખ્ત^૧ ને નામે જણાઇ ગઇ છે તેઓનો અમલ ધણુજ થોડો વખત ચાલ્યો હતો, કેમકે પુશરો પરવીઝના મરણુ પછી, ધરાંની જરથોસ્તીઓ પોત પોતામાજ દુશ્મનાઇ, વેર, કેહેર, અને પાર વિનાની અદાવત લેઇ બેઠા હતા

યઝ્ઢગઝ્ઢનુ ધરાંનની ગાદીએ આવવું.

યઝ્ઢઝ્ઢી જ્યારે ૧૫ વરશની ઉમરે પુગ્યો ત્યારે ધરાંનની અ-જુમને તેની ૧૫ વરશની કાચી ઉમરે મદાયનથી લાવી તેને ધરાંનની ગાદીએ બેસાડ્યો.

આગેલા વખતમા પાદશાહી વરશ કેમ ગણુતાં હતાં.

શીરદોસી પ્રમાણે ઈ૦ સ૦ ૬૩૨ અને જુન માસની ૧૬ મી તારીએ યઝ્ઢઝ્ઢી તખ્તશીન થયો હતો. આપણુ જરથોસ્તીઓની ગણુત્રી પ્રમાણે તે દિવસે અરપંદાદ મહીનો અને અરદીબેહસ્ત રોજ હતો આજે એ બનાવને લગભગ ૧૩૦૮ (યઝ્ઢેઝ્ઢી ૧૨૯૨) વરશ થયાં છે

ધરાંનમા અસલ એવો રેવાજ હતો, કે એક નવો પાદશાહ જ્યારે તખ્ત ઉપર આવતો, ત્યારે તે નવા પાદશાહનો સને તે દીવસથી આખા રાજમા શરૂ થતો હતો એ રીતે યઝ્ઢેઝ્ઢી જે સાસાની વશનો છેલ્લો પાદશાહ થઇ ગયો, તેથી હજુર સુધી તેને નામથી તેનો સને ચાલુ રહી ગયો છે, અને તેથીજ આપણુ યઝ્ઢેઝ્ઢી સને ગણ્યે છીએ.

યઝ્ઢેઝ્ઢી તખ્તનશીન થતાં પોતાની રૈયત આગલ કરેલુ બાશાણુ.

યઝ્ઢેઝ્ઢી ધરાંની ગાદી ઉપર આવી બેઠો, અને ધરાંનની સલતનતની લગામ તેણે પોતાને હાથ લીધી તખ્ત ઉપર ખીરાજતાજ તેણે પોતાના વજીરે, અમીરો અને પેહલવાનોની એક ખાસ દરબાર ભરી, અને પોતાની રાજનીતી નિયલા સખુનોમા તેણે જાહેર કીધી

૧ આ રાણી આઝરમી દોખ્ત ધણુજ ખુદસૂરત અને રાજકારોઆર ચલાવવામાં કાબેલ હતી ફરોખજાદ-પુશરો નામનો ખોરાસાનનો હાકમ એ રાણી આઝરમી દોખ્ત ઉપર મોહીત પડેલો હોવાથી, એક સમે તે તેણીના અણેવામા ઘુસી ગયો હતો, અને તેના તે વાક માટે રાણી આઝરમી દોખ્તે તેને કનલ કરાવ્યો હતો. એ કામના કિનામા ફરોખજાદના દીકરા રસ્તમે આ રાણીનો જીવ લીધો હતો. (સાસાની શાહનામુ)

“સિપાસો-સના હું ગૂજરૂ હજાર,
ખન્દો હું તારો ઓ પરવરદેગાર
નમુ તુને યજ્ઞદેવર્ષ અશો નેકનામ,
ઝુકાવે સર તારો ખન્દો ગુલામ
તુ એક તુ છે, તુ જ છે અશો,
નથી તુ સિવા મારો મારગ કસ્સો
હું અવલાહે છુ પાક નોરીરવાન,
તુ ખમે છુ શાહી, શાહે ધરાન
મહેરખાન મુજપર છે ખુરશીદો-માહ,
સહા મુજ રધયતને આપશ પનાહ
જુલ્લેગેને આપશ સહા માન પાન,
ગરીબોને આપશ હું મેશ દાન

તવ ગર ગદાને^૧ ગણુશ એકસાંન,
અનશ મારી રૈયતનો પાસખાન
ન રાખુ હું કિરતી તણી કાંઈ આસ,
આ ગેતીનો આખર છે અત નાશ
નથી ગળે હોલત કાયમ સહા,
નથી કોઈ જગમે હાયમ રહ્યા.
નથી અખત કાયમ, કે કોઈ તખત,
નથી રહેતો હાયમ કોઈનોખી વખત.
નથી જગમે કાયમ રહી સરવરી,
નથી કોઈ કાયમ રહી અરતરી
ફના અ તે ફાની, અહન અ તે ખાક,
મળી ખાકસે તે થશે અ તે પાક.

સહા રહેશે કાયમ અમર નેકનામ,
કળ ખાદ છે ખાક તન ફૂલ તમામ”

યજ્ઞદેવર્ષને માથે ગાહી ખોવાનો કલક

કુદરતે યજ્ઞદેવર્ષને પાદશાહીને લાયક સરજેલોજ નહી હતો. તે મોજમા ઉધરેલો
અને જનાનખાનાના લાડમા રહેલો હતો તેના બપાવા ખુશરો પરવીઝે તેને પોતાના
નખીરા^૧ તરીકે ગણવા ના પાડી હતી, તોપણ તેની સરજતે તેને શાહ બનાવ્યો હતો.
ધરાનની પાદશાહી ખોવાનો, સાસાની ટોળાની છાદગીને અત લાવવાનો, અને છેલ્લે
પેલો માનવ ત કાવેઆની ઝુન્ડો ખોઈ દેવાનો કલક, તે કમનસીબ પાદશાહના નામને
લાજવાનો, તે લાગ્યા વગર રહેો નહી

ધરાંની જરથોશ્તીઓની ફરીયાદ.

ઓ બદખખત ધરાંન ! કહે ઓ પારસીના પુરાતન વતન, તુને ખોઈ દેવાનો દોશ,
તારી પરસ્તેશ કરનાર રૈયતની કેવી કિસમની ગફલતી અને ગાફિલીથી બરપા થયો ?

ઓ પવિત્ર દીન અને ધરમના જુલન્દ વતન ! કહે, કે કાફુસીઆ અને
નિહાવદની ખુખાર લડાઈ પછી પારસીની માનવત ધળ કાવેઆનીનું શુ થયું ?

ઓલો ઓ યજ્ઞદેવર્ષની દીનના પવિત્ર દરેમેહરો અને આતશકહેહો ! તમારા
પવિત્ર આતશની બરબાદી કેવી રીતે થઈ, અને કાણે કીધી ?

૧ ગદા યાને ગરીબ

૧ યજ્ઞદેવર્ષની ખુશરો પરવીઝ સાથની નખીરા તરીકેની સગાઈ બાબે તવારીખ
નવેશોમા મતફેર છે. આરબ લખનારા, યજ્ઞદેવર્ષને ખુશરો પરવીઝનો નખીરા તરીકે
આલખાવે છે, પણ રૂમી લખનારાઓ જણાવે છે, કે યજ્ઞદેવર્ષ ખુશરો પરવીઝનો પોતાનોજ
દીકરો હતો. યજ્ઞદેવર્ષ ખુશરો પરવીઝની રાણી શીરીનના બેટા શેહરિયારનો દીકરો હતો,
અમ થિયોફેનિસ નામે એક રૂમી લખનાર જણાવે છે. શીરદોસી પોતે શીરીનના એક
દીકરા હાખલ શેહરિયારનું નામ જણાવે છે. (સા. ૩૧૦)

કુરાંન અને તલવારનો ચાલી રહેલો જમાનો.

એજ વરસમાં ચોતરફ અરબો મહમદી ધરમનો ફેલાવો કરી રેલા હતા તેઓ જ્યા ત્યા એક હાથમાં નાગી તલવાર, અને બીજા હાથમાં કુરાન પકડી ‘અલ્લાહ-હુ-અકબર’ એવા પુકારો કરી મહમદી ધરમ કબુલવાતા હતા, અને ‘લા ઇલાહા ઇલ્લા અલ્લાહ, મહમદ વા રસુલ અલ્લાહ’^૧ એવા પુકારો ધરાનમાં તેઓ ચોતરફ ફેલાવી રેલા હતા.

પારસી ધજા બાબે ફીરદોસીનો ગમ.

નિહાવદની લડાઇમાં જ્યારે કાવેઆની ઝુન્દો અરબોએ લુટી લીધો, અને પારસી શેહનશાહતનો અત આબો, ત્યારે શાએર ફીરદોસી તે બનાવ ઉપર ગમ કરતા બાબે છે કે -

“ઝે શીરે શુતર ખુદનો સુસમાર,
અરબરો બર્જો રસી દરતકાર
કે તખ્તે કેયારા કુનદ ઝોરઝુ,
તુકુ બોલ બગ અરબે ગરદાન તુકુ”

(અર્થ) “ ઉઠતુ દુધ પીનાર અને સુસમાર નામની (એક હલકી જાતની) મચ્છી ખાનારા નજીસ આરબોનો શુ દાહડો ફરી ગયો છે, કે કિયાની લોકોનું તખ્ત લેવાની તેઓ ખાઓશ કરે છે. અરે ઓ ફરતા આરમાન, લિયાનત હોજે તારી ઉપર ! કિયાનીઓનું જાહોજલાલી ભરેલું તખ્ત, તુ કોણને હાથે બરબાદ કરાવે છે ”

પેગમ્બર મહમદનું ગુજર પામવું.

એજ વરસમાં હજરત મહમદ મરણ પામ્યો હતો તેના મરણ બાદ તેની જગ્યા ઉપર ખલીફ ઓમર નેમાયો તેણે ધરાન છતવાનો વિચાર કીધો ખલીફ ઓમરે પોતાના સરદાર સાદ વકાસને હુકમ કીધો, કે થોડાક યુવરોગ આરબોના એક એલચીખાતાએ યઝ્ઞદેઝ્ઞર્ પાસ મદાયન તરફ એકદમ જવું, અને મહમદી દીન કબુલ કરવા માટે ખલીફ ઓમરની મરજી યઝ્ઞદેઝ્ઞર્ આગલ જાહેર કરવી

અરબ એલચીખાતાંની યઝ્ઞદેઝ્ઞર્ પાસ માંગણી

એ હુકમ મુજબ આરબોનું એક એલચીખાતું યઝ્ઞદેઝ્ઞર્ને મળવા મદાયન તરફ જવા નિકલ્યુ તેઓએ યઝ્ઞદેઝ્ઞર્ની દરબારમાં જઈને પેહલા પોતાના પેગમ્બરની સિક્ત શરૂ કીધી, અને ત્યાર પછી એલચીખાતાના વડા અરબ શેખ મચ્ચરાએ પોતાનો પેગામ યઝ્ઞદેઝ્ઞર્ આગલ રજુ કીધો.

“સૂણુ શાહે ધરાન અબે નામવર,
હમારો છે ઓમર ખલીફ રહેબર
લાવ્યો છું પયગામ ખુબ માનથી,
જરા સાલસી લે તુ ધ્યાનથી

છે હજરત મહમદ પામ્યા ગુજર,
દરૂદ હોજે તે પર શામો-સૂહર.
મહમદ નખીના હતા એ ઠલાંમ,
કે દિન તેની પાલે ફુનિયા તમાંમ.

૧ ‘લા ઇલાહા ઇલ્લા અલ્લાહ, મહમદ વા રસુલ અલ્લાહ’ એટલે, પરવરદેગાર એક છે, અને તેના પેગમ્બર મહમદ છે.

શુ અહના કે આલા ને હુરો પરી, ખૂશીથી ઝુકીને કરતા સલામ,
સિતારાઓ ઝોરા ૧ અને મૂસ્તરી ૨ મહમદ નખીના હતાં સહુ ગૂલામ.
ખુશી નખી પર હુતુ આસ્માન, છે ઓમર ખલીફનો હુકમ મહમદી,
સદકે જમાનો હુરો. ગીલ્માન ધરાનીઓ પાલે ધરમ મહમદી.(૩)”

આ સખુનો સાબલી યઝ્દેઝ્દે પોતાની મુઝમા હમી શેખ મચુરા અને તેના સાથીઓ તરફ બેઠને કહ્યું —

“શેખ મચુરા, હમો ધરાની જરથોસ્તીઓ આરખોને પોતાથી બહુજ ઉતરતી પંક્તીના મધ્યે છીયે તમો આરખો હમારા મુલકમા વેપારી તેમજ બીખારી તરીકે જણાયલા છે તમારા લોકનો ખોરાક સુસમાર મચ્છીનો, અને તમારું પીણુ ખારા પાણીનું છે તમારા વસ્ત્રો જનવરના ચામડાના બનેલા છે હમારા મુલકમા આવી તમો સારો ખોરાક, મીઠું પાણી, અને પોશાક ભોગવવા લાખ્યા છે, અને તેથી નહીં ધરાતાં હવે તમો આવી બેઅદબ માગણી કરો છો, તે મંજુર થાય એમ નથી તમારી એ શેખીને માટે તમુને કાંઈપી સગા કીધા વિના હું તમુને જતા ઝુકુ છું ”

શેખ મચુરાએ ખલીફ ઓમરની સરતો જાહેર કીધી.

શેખ મચુરા યઝ્દેઝ્દના ગુસ્સાબરવા સખુનોથી રાજ થયો નહીં, અને અનેક તાનાબણી ભરેલા સખુનો બોલી, યઝ્દેઝ્દ આગલ ખલીફ ઓમરની સરતો જાહેર કરતા બોલ્યો કે. (૪)

“તમો જરથોસ્તીઓ અમારા ખલીફની સરતો સાબલી લેજો (૧) મહમદી દીન કબુલ કરો, (૨) યા તો જજો આપો, (૩) યા નો લડાઇ કરો.”

યઝ્દેઝ્દનો ગુસ્સો.

આવી બેઅદબ માગણી સાબલતાજ શાહ યઝ્દેઝ્દે બહુજ ગુસ્સે થયો, અને શેખ મચુરાની માગણી ધિક્કારી કાઢી, લડાઇ કરવાની પોતાની મરજ દેખાડી શેખ મચુરા ઉપર યઝ્દેઝ્દે પુકાર કરી બોલ્યો કે —(૫)

“ખામોસ રહો, ખસ કરો ખંધ જખાંન, વસી જ ગલે નગ્ન ફરતાં હતાં,
કરો ખંધ ખકવા છોટા ઝુમાન સુસ્વાટ મચ્છી ડગરતાં હતા.
શુ છે હમ આગલ તમારી ખીસાત, સમજતા હતા નહિ હક ‘ ને હરામ,
ભટકટા બિખારીની કંગાલ જાત ભટકીને કરતા ‘તા રહેઝનનુ કાંમ.
રહેઝન, હુટારા, ચુગલખોર તમાંમ, કરો શેખી હમ સગ બની બેઅકલ,
હવે તમ બનો છો નીમકહરામ નાણુદ કરશ બેહાનથી તમ નસલ.
હુ જયારે તમને ન ખાવાને અન, બેઠ હમ મૂલક ‘ને બેઠ કારોખાર,
હતા જયારે તનપર ન વસ્તર કફ ન હમુને બેઠ તમ થયા હુશિયાર.
ન પીવાને નિરમલ પાણી હતા, રાખો છો શુ મન માહે મૂરાદ,
ખસલતે સહુ હયવાંની હતા કરી જ ગ હમસે થશે નહિ શાદ.

વસી જ ગલે નગ્ન ફરતાં હતાં,
સુસ્વાટ મચ્છી ડગરતાં હતા.
સમજતા હતા નહિ હક ‘ ને હરામ,
ભટકીને કરતા ‘તા રહેઝનનુ કાંમ.
કરો શેખી હમ સગ બની બેઅકલ,
નાણુદ કરશ બેહાનથી તમ નસલ.
બેઠ હમ મૂલક ‘ને બેઠ કારોખાર,
હમુને બેઠ તમ થયા હુશિયાર.
રાખો છો શુ મન માહે મૂરાદ,
કરી જ ગ હમસે થશે નહિ શાદ.

૧. ઝોરા યાને શુક્રનો સિતારો (Venus)

૨. મુશ્તરી યાને બેસ્પતીનો સિતારો (Mars)

અગર જાન લાખોનો કરશે હલાકે,
મલશે ન ધરાનની ચમ્પીખી ખાક
ખની ખદ્દવસી ખુરાઇ કરે,
ધરાંનીસે દાયો ખુદાઇ કરે
ગજખ છે હેમાકત હેમાજો વસી,
કરે એવી ધરાનસે સરકસી

નોખત કળની ચમ્પી છે આજ,
પયગામ લાવ્યા છે મરવાને કાજ.
સુણી હાલ રજુર, હર તાર તાર,^૧
પડો તમ ખલક^૨ પર ખુદાનો માર.
નવા કોઇ ધરમની નથી કઇ જર,
જગતમાં છે જરથોશતી દિન મશહુર.

શેખ મશુરાએ યઝ્ઞદેવર્ષને જવાબ દીધો.

જ્યારે પાદશાહ યઝ્ઞદેવર્ષ આવી રીતના ગુસ્સાથી ભરેલા સખુનો બાલ્યો, ત્યારે શેખ મશુરાએ યઝ્ઞદેવર્ષને જવાબ દીધો કે —

“સુખુન રાસ્ત છે સુખુ શાહ શેહરિયાર,
નથી કરતો હું તેનો કઇ ઇનકાર
૧૪૫૦૦
હતી એવી હાલત અરખની તખાહ,
પડતી^૧ તી સુસ્વાટ ખાતા મજહ
હતા જ્યારે મૂફલીસ, વીના કફેન,
દિકરીને કરતા^૨ તા. જીવતી કફેન
હુટકાટ ચોરીનું કરતા^૩ તા કાંમ,
મામા ‘ને કાકાને ગણતા હરાંમ
કરતા ગરજ પડવે સહુ કતલ,
અમારો હતો એજ ઇન્સાફ અહલ
ઉઠ અને મેઢાના કાહડીને કેસ,
ખનાવી પહેરતા હતા પહેરવેસ
હતા હમ ફકિર પશુ હવે હમ નથી,
ફેરવી અમારી રસુલે ગતી

હતા હમ રહેજન ખરગશ્તે હાલ,
ખની ઇસલામી થયા હમ નેહાલ
ખોટા ખરાનો હતો નહિ ખિયાલ,
નહી જાણતા^૪ તા હરામો-હલાલ.
કહી એમ ગયા છે મહમદ રસુલ,^૩
જે કોઇ કરે દિન નહી જો કબુલ
લડતુ તે સગ સજાવાર છે,
હરએક અરખનો એ એકરાર છે
અમારા રસુલે કહ્યા છે કલાંમ,
“લડી દીન થકી સહુ મરજો તમામ
અગર દીન થકી જો થયો તમ કતલ,
મુવા ખાદ મલશે જ જત^૪ અચલ.
દરૂ છે હજારો રસુલ પાક પર,
સઢકે છે સર હર અરખ ખાક પર” (૬)

યઝ્ઞદેવર્ષનો હુકમ.

આ સખુનો સાબલી પાદશાહ યઝ્ઞદેવર્ષ ધણોજ ગુસ્સે થયો, અને મશુરાને તથા સાથે આવેલા તેના રફીકોને એકદમ દરખારમાંથી ચાલી જવાનો હુકમ કીધો. તેણે કહ્યું કે.—

“શેખ મશુરા, તારા ખલીફને કહેજે, કે નવા ધરમની અમુને હવે જરાખી જરૂર રહી નથી તું અમારી પાસ જજીઓ માગે છે, તો જજીઆને બદલે હું મારા લશકરને તારી સામે લડવા મોકલુ છું એજ તમારા ખલીફના પેગામનો જવાબ છે.”

ખલીફ ઓમરની ધરાંન ઉપર ચહુડાઇ.

અરખ એલચીખાતું યઝ્ઞદેવર્ષનો આ પેગામ લેખ મદીના તરફ નિકલી ગયું, અને યઝ્ઞદેવર્ષે લડાઇની તૈયારી કરવાનો એકદમ હુકમ કીધો. ખલીફ ઓમરે પણ ધરાંન ઉપર ચહુડાઇ લેખ જવાની તખયારી કીધી યઝ્ઞદેવર્ષે એક મોટું લશકર એકઠું કીધું, અને તે લશકરની સરદારી રસ્તમ ખીન હોરમઝદ નામના એક ઇરાની પેશલવાનને આપી, અરખોની સામે લડવા તેને જ ગના મેદાનમાં રવાના કીધો.

૧ બદન ઉપરના રૂવે રૂવા

૨ વરતી ઉપર.

૩ રસુલ યાને પેગમ્બર.

૪ જ જન્મત અચલ યાને કાપમનુ બહેસ્ત

જ ગે કાદુસીયા

(ધરાનીઓએ ત્રીસ મહીના સુધી ચનાવેલી જ ગી લગાઇ)

આ જ ગી લગાઇ ઈરાનની તતારીખમા જ ગે કાદુસીયા યાને કાદુસીયાની લગાઇને નામે જણાઇ છે કહ્યું કે પેહલવાન રસ્તમ ખીન હોરમઝદ ત્રીસ મહીના સુધી એ લગાઇમાં રોકાઈ રહ્યો હતો.

ઈરાની સીપાહસાલાર રસ્તમ ખીન હોરમઝદે જ ગના મેદાનમાથી
પોતાના બાઈ ઉપર લખેલો પેગાંમ.

અ તે રસ્તમ ખીન હોરમઝદને જરથોસ્તી જ ગતું ૩૫ નાસિપાસી બરેલુ દેખાવા લાગ્યું. તેણે પોતાની નજીમ જોઈ, પોતાના પાદશાહની જીવગી માટે અફસોસ કાઢ્યો, અને નાકિમેદીનો એક ઉડો દમ બારી, જ ગના મેદાનમાથી પોતાના બાઈ ઉપર એક નામુ લખી તેમા તેણે સત્રની ખીના જણાવી તે નામા અદર તેણે છેવટે લખ્યું કે —

(ફીરદોસ્તીના સખુનોમા)

દેલે મન પોરઅઝ ખુન શોદો રૂઝ ઝદ,
દહાન ખુશક વ લખહા, પોરઅઝ બોદે સદ
કે તો મન શુદમ પહેલવાન અઝ મીઓન,
ચૂનીન તીરે શુદ બખતે સાસાનીઆન.

* * *
ચુનીન ખીવફા ગસ્ત ગરદાન સેપેહર,
દેઝમ ગસ્તો ઝેમા બેબોરીદ મેહર,
ઝે રોઝે સેપેહરી કસ બોગાહા નીસ્ત,
ન દાનન્દ કે ઇન રજે કુતહા નીસ્ત

* * *
તુરો અએ ખીરોદર તન બોબોદ બોદ,
દેલે શાહે ઇરોન બેતો શોદ બોદ
કે ઇન કોદસી દખમ ગાહે મનઅસ્ત,
કહેન જહીશનો ખુન કોલાહે મનઅસ્ત

અર્થ

“આ આફતથી મારે લોહી ઉકળે છે, અને મારો અહેરો ઝડ થયો છે. મારે મોહકું
સુકાઇ ગયું છે, અને મારા હોઠ ઠંડ થયા છે.

“આ ફરતું આસમાન આપણી તરફ બેવફા થયું છે તે આપણી ઉપર રહ્યું છે,
અને બેમરવત બન્યું છે આ આસમાનના છુપા બેદથી કોઇ વાકેફ નથી.
જરથોસ્તીઓ જાણતા નથી કે આ આફત કેવી મોટી છે.

“ઓ બાઈ, તું સુખ ચેનમા રહજો, અને ઈરાનના શાહને ખુશી રાખજો આ
કાદુસીઆનું મેદાન મારે દોખાયું છે, અને લગાઇતું બખતર મારે કહેન છે,
અને મારું માથું ટોપીને બદલે લોહીથી ઢંકારે.”

“લખુ” શુ બિરાદર તુ પર હવાલ,
 દિસે છે થરી બહુ સિતારાની ચાલ.
 દિસે છે લય કર અજમે જગ,
 થશે શાહી ધરાંન બિલકુલ અતંગ
 ખૂરજ શાહીનો છે અતી અધકાર,
 ઉભો છે રવી જ ગે કરવા ખગાડ
 સિતારો અરખનો દિશેષ આખદાર,
 સાસાંની શાહીને કરશે ખુવાર.
 સાસાંની તોખમ ન છતશે કદી,-
 ધરાંનને ચાર ખીજ સદી

દિસે છે મને મામલો બહુ ખરાખ,
 ખુલ્લો થયો છે ભવિશનો નકાખ.
 આજેજ થયુ છે જીગર બેહિસાખ,
 વતનને ચકી હું કરૂ છુ વિદાય
 અફસોસ ! વતનનું હવે શુ થશે,
 સાસાંની શાહી હવે કહા જશે.
 અફસોસ જશે મારી કહાં અન્નુમન,
 અફસોસ કહાં જઈ કરશે વતન
 અફસોસ વતન થાશે માડુ ખુવાર,
 જીલમ તારો ગરદીશ છે હલ ખહાર’

અરખ સરદાર સાદ વકાસ ઉપર રૂસ્તમનો પેખાંમ

એ પછી રૂસ્તમે એક ખીજુ નામુ અરખ પેહલવાન સાદ વકાસ ઉપર નીચે પ્રમાણે લખ્યુ

“મહેરખાંન વકાસ અરખ પેહલવાંન,
 ધરાની રૂસ્તમની તુને સલાંમ
 લખુ શુ હકિકત જીગરની તમાંમ,
 મને કમપસન્દ છે લડાઇતું કાંમ
 કુનિયાંમે નાહક છે રજે અલમ,
 ઘડીમા ખુશી ‘ને ઘડી માહે ગમ
 ઘડીમા કરે છે ખન્દાને શાહ,
 ઘડીમા કરે છે ખુશી ખરખાહ
 એવો છે ગદીશનો રગ ઢંગ,
 કરે છે ધન્સાંનની ઉમેદ લગ
 કંઈ કોણ છે તારો શાહ નામવર,
 કોણ તેનો અફસર, કોણ છે નફર.

તમે મહમદી છો ધરમ પાલનાર,
 તન પર ન વસ્તર, નહી ધરખાર
 છુરો છે જમાનો ધુમ્મે તમ સર,
 તમે બાંધી ધરાન સામે કમર.
 આહો છો કિયાંનીતુ લેવા અમન,
 લિયાંનત છે તુ પર એ અર્થે કહન!
 અગર દિલમે હોય કંઈ આરજી,
 જણાવો મને તે મળી રૂ-ખ-રૂ
 કરશ દિલથી હરએક તમને મઠક,
 જગ દુર કરવા કરશ હું ઠસક.
 અમારો શાહ યઝ્ઞદેવર્ષ શેઠરિચાર,
 નિગાહખાન છે તેનો પરવરદિગાર”

જ ગે કાફુસીયા.

આવી કિસમના કમચેક સવાલ જવાબો સાદ વકાસ અને રૂસ્તમ ખીન હોરમઝદ વચ્ચે અરસપરસ થયા પછી, અતે એક રોજ મધ્યાન બપોરે ૧,૨૦,૦૦૦ ભરકર સાથ કાફુસીયાના મેદાંનમા ઇર્સાની સીપાહસાધાર રૂસ્તમ, અરખો સાથે લડવા માટે મેદાંન પડયો. તે વખતે તેની સાથે બે બાહોશ ધરાની પેહલવાન, બલીતુસ અને બદવાન નામના હતા.

જ મના મેદાંનમાં જરથોસ્તીઓના હાથીઓ છુટી ગયા

એક મોટી લગાઇ મધ્યાન બપોરે શરૂ થઇ. એ લગાઇમા જરથોસ્તી ધરાનીઓના હાથીઓ એકઠમ મેદાંનમાં છુટવાથી, આરખોમા મોટો ગભરાટ ફેલાયો. આરખો ચોતરફ નાહસવા લાગ્યા, પશુ પાછલથી આરખોએ એ છુટેલા હાથીની સુદ ઉપર જખમ ફીધા,

જેથી તે છુટેલા હાથીઓએ ઉઘટી રાહ પકડી, અને તેઓ જરથોસ્તી લશ્કર તરફ ધસ્યા. આ ફેરવાયેલા મામલો જોઈ જરથોસ્તીઓએ તે જખમી થયેલા હાથીઓને મદાયન તરફ નહસાડ્યા, અને પોતે આરબો ઉપર ધસી ગયા.

જ એ રોજ—અરમાસ.

આ પુ ખાર જ ગની થોડાક દિવસ આગમય, અમુ મોહજન નામના એક જવાન અરબ પેહલવાનને, સાદ વકાસે શરામ પીવાના વાકને માટે તેને કેદ કીવેશો હતો. તેણે બ્યારે પારસીઓના હાથ ઉપર જ ગના મેદાનમાં મુસલમાનોની ખુવારી થતી જાણી, ત્યારે તેણે વકાસની ઓરતને અરજ કીધી, કે, “મારી જાણને જો તું ખોલી નાખે, અને સાદનો અમલક ઘોડો અને બખ્તર જો તું મને તેની જાણ વગર આપે, તો પારસીઓને હું મારી મરદાનગી દેખાડી, તે લોકોને જાનથી માર એટલું જ નહીં, પણ ખુદાના કસમ ખાઈ કેહું છું, કે જો હું જીવતો રહ્યો, તો ફત્તેહ કરી પાછો મારી જાણ પેહડી વકાસનો કેદી થઈશ.”

સાદ વકાસની ઓરતને મોહજન ઉપર લશ્સો આવ્યો. તેણીએ તેની જાણ ખોલી નાંખી, અને વકાસનું બખ્તર, તેના હથીયાર અને તેનો અમલક ઘોડો, વકાસની જાણ વગર મોહજનને આપી, તેને લકાષના મેદાનમાં રવાના કીધો. મોહજન પોતાના બદમાથી જેવો છુટો, તેવોજ વકાસના અમલક ઘોડા ઉપર સવાર થયો અને પોતાનો ચેહરો છુપાવવા, તેણે એક છુરખો પોતાના મોહડા ઉપર બાંધી લીધો.

‘ગાલેબ—ખીન—અબદલા.’

મુસલમાનોની જખરી કતલ ચાલી રહી હતી પારસીઓના જગનું આવું ભય કાર સેવટ જોઈ મુસલમાનો હાર ખાઈ જતા હતા, પણ તેવામાં ગાલેબ—ખીન—અબદલા નામનો અરબ પેહલવાન મયેદાનમાં દોડી ગયો, અને પારસીઓ ઉપર ખુબાર કરી પોતાનો હમનખર્દ માગવા લાગ્યો. મુસલમાનોને તેથી જીવ આવ્યો, અને ગાલેબ—ખીન—અબદલાની ફતેહ માટે સર્વ કોષ મયદાનમાં ફુવા ગુબરવા લાગ્યા.

યા અલ્લાહ ! યા અલ્લાહ ! દે રત્તે પેહલવાન તું, ગાલેબ—ખીન—અબદલા
યા અલ્લાહ ! યા અલ્લાહ ! તારતુ મૂસ્કીન હમારી, દુર કરીને આ બલા.
કષ્ટ મુવા ! કષ્ટ મુવા ! પારસીને હાથપસ્લાંમી, હમારા બલ બલા
નર બલા ! નર બલા ! તમ મુવા છો દીન થકી, જન્નતમે મળશે ખુલા
યા ખુદા ! યા ખુદા ! દીન હમારી મહ મદી, હાયમ રહો રસુલ-અલ્લા.

દરબન્દના પાદશાહ હોરમઝદ અને ગાલેબ—ખીન—અબદલા

વચ્ચે થયેલું જ મ

અબદલાની સામે તેના હમનખર્દ તરીકે તુરતજ મયદાનમાં દરબન્દનો પાદશાહ હોરમઝદ નિકળ્યો. બને પેહલવાનો વચ્ચે જખર જ ગ ચાલી રહ્યું હતું, તેટલામાં એક છુરખાવાલો અરબ, એક અમલક ઘોડા ઉપરે સવાર થઈ મયેદાનમાં બખ્તરબધ બેઠક ધસી આવ્યો. જગમાં આ છુરખાવાલા સવારને એકાએક મયેદાનમાં આવેલો જોઈ, અબદલા બારી ઉંમ ગ અને જોરથી હોરમઝદ ઉપર પોતાનું જોર અજમાવવા લાગ્યો, અને કમનસીબે હોરમઝદ તેના હાથ ઉપર કેદ પકડાયો.

તે શુરખાવાનો પેહલવાન કોઈજ નહીં પણ વકાસનો કેદી અશુ મોહજન હતો તેણે છુટે હાથે ધરાની લશ્ચકર અંદર કતલ ચલાવી ધરાનીઓ ગભરાટમાં પડી વિખરાઈ જવા લાગ્યા મયેદાનમાં ગભરાટ ફેલાઈ ગયો મુસલમાનોએ તેમજ પારસીઓએ આ શુરખાવાલા પેહલવાનને ખીન્નકુલ આલખ્યો નહીં જંગનો આવો ફેરવાયલો મામલો જોઈ, સાદ-મીન-વકાસે પોતાની જગ્યા ઉપરથી ઉચે ચડી મયેદાનમાં જોઈ પોતાના નફરને પુછ્યું કે:—“આ સવાર કોણ છે, કે જે આવી રીતે પારસીઓની કતલ ચલાવી રહ્યો છે ?”

નફરે જવાબ દીધો કે,—“પુદા માલુમ એ કોણ છે ?”

વકાસ વિચારમાં પડી બોલ્યો કે —“ એનો ઘોડો મારા અખલક ઘોડા જેવાજ રંગનો છે, અને એના આગ ઉપર પેહરેલુ બખતર પણ મારા બખતર જેવુંજ છે ”

સાજ પડતાજ અશુ મોહજન પોતાના વચન પ્રમાણે વકાસનો કેદી બનવા તુરંતજ તેના મકાનમાં ગયો, અને પોતાના પગમાં અને હાથમાં પાછી જશ્વર ધાલી, વકાસનો તે પાછો બદીવાન થયો. જ્યારે રાત પડી ત્યારે સાદ વકાસની ઓરતે પોતાના ખાવિદને સવાલ કીધો કે —“આજની લડાઈની શું ખબર ?”

વકાસે જવાબ દીધો કે,—“પારસીઓની ફતેહનો આજનો દિવસ હતો, પણ તેવાંમાં પરવરદેગારે એક નેકાબદાર સવારને એક અખલક ઘોડા ઉપર મોકલી આપ્યો, અને તેણે પારસીઓમાં જખરી કતલ ચલાવી હું જાણુ તો નથી કે તે સવાર કોણ હતો ” વકાસની ઓરત બોલી કે:—“તે સવાર કોઈજ નહીં પણ તારો કેદી અશુ મોહજન હતો. તે છુપી રીતે મયેદાને જંગમાં ગયો હતો, અને તારૂ બખતર અને અખલક ઘોડો મે તેને જંગ છતવા માટે તારી જોણુ વગર આપ્યા હતા ” ૧

આ બખર સાંભલી સાદ-મીન વકાસ ધણોજ ખુશી થઈ ગયો, અને તેજ વખત તેણે અશુ મોહજનને કેદમાંથી છુટો કરી કહ્યું કે —“હવેથી તુને જેટલો શરાબ પીવા બમતો હોય, તેટલો પીવાની હું તુને રજા આપુ છું ”

આજ દિવસ ચાલેલી લડાઈ.

ત્રણ દિવસ અને રાત સુધી જરથોસ્તીઓએ આરયોમાં મોટી ખુરેનજ ચલાવી. પણ ચોઠે દિવસે આ ફરતા આરમાને તેઓને દગો દીધો. આરયોથી જરથોસ્તીઓ હારી ગયા નહીં, આરયોની હિંકમત કે જોરથી તેઓ હારી ગયા નહીં, પણ કુદરત તેમની સામે થઈ, અને તેથીજ જરથોસ્તીઓએ હાર ખાધી

રેતીના વટોળીઓએ જરથોસ્તીઓને દીધેલો દગો

ચોઠે દિવસે લડાઈના મેદાનમાં એક જમરો તુફાની રેતીના વટોળીઓ થઈ આવ્યો. રેતીના દાણા પવનના જોરથી જરથોસ્તીઓની આંખોમાં તીર મીસાલ ઉડીને વાગવા લાગ્યા. આ વટોળીઓથી જરથોસ્તીઓનેજ બમતુ પડ્યું, કેમકે અરબ લશ્કરની પવન તરફ પીઠ હતી આ સમયને લીધે લડાઈ બંધ પડી

૧ આ જંગના દિવસને મુસલમાનો “જ જે રોજે અરમાસ” ને નામે ઓળખે છે.

જરથોસ્તી સીપાહસાલાર પેહલવાંન રસ્ત મ ખીન હોરમઝદનું મરણ
તથા દિવસની થાકથી કટાળેલો રસ્ત મ પોતાના તથુમા આસાએશ લેવા ગયો.
પણ ત્યાં તેની સરજતે તેને ઘેરી લીધા પોતાની આખો ધાવા તેણે પાણી માગ્યું, પણ
તેવામા એક પવનનો જખરો સપાટો નિકળ્યો, અને રસ્ત મનો તથુ તેની મેજમાથી
ઉખડીને નદીમા જઈ પડ્યો એથી રસ્ત મે ખજનાથી લાધેલા એક ઉટના છાયા હેઠળ
આસરો લીધો. લડાઇ જે કે બધ પડી હતી, પણ તુફાનની તક લેઇ આરખોએ પોતાનો
લુટનો પેશો આણુ કીધો, અને તેઓ જરથોસ્તીઓનો કિમતી અસમાજ લુટવા પડ્યા.

પેહલવાંન રસ્ત મની ક મરનુ બાંગી જલુ.

જે હિંદને ઝાઠો રસ્ત મ સુનો હતો, તે ઉટ ઉપર લાધેલો અસમાજ લુટવાની
નેમથી એક આરમે તે હિંદને આધેલા દોરડા કાપી નાખ્યા, અને તેથી તે ઉટની પીઠ
ઉપર બાધેલા ખજનાની એક બારી મોટી થેળી, રસ્ત મની ક મર ઉપર પડી, જેના
બારથી રસ્ત મની ક મરનુ હાડકુ બાંગી ગયું.

રસ્ત મે પોતાની સામે દુશમનોને જોઇ તેજ સાથ લડવું સલામતી બરીયું નથી
એમ જાણી, પાસેની નદીમા તેણે નખાની દીધું, પણ તેવામા તેની ઉપર એક ખીજ
આરખની નજર પડી તેણે રસ્ત મને તુરતજ ઓલખ્યો, અને તેજ વખતે તે તેની પાછલ
નદીમા કુદી પડી, તેનો પગ પકડી તેને પાણીમાથી બાહાર ધસડી ફાંદ્યો, અને તેજ
વખતે તેનું માથું કાપી બદનથી છુટું કરી, પોતાના ભાલાની ટોચ ઉપર ઉઠાવી, રસ્ત મના
તખત ઉપર ચઢી ઉભો, અને પુકાર કરી બોલ્યો કે - “મે રસ્ત મને કતલ કીધો છે ”

જરથોસ્તીઓની નાહસ બાગ

રસ્ત મના કતલ થવાની ખબર જરથોસ્તીઓને પડતાજ તેઓ દેહશ્વત ખાઈ કાફુ-
સીયાના મયેદાનમાથી જીવ લેઇ નાહસવા લાગ્યા, તોયજી ૧૦,૦૦૦ જરથોસ્તીઓએ હિમતથી
લડીને ૬૦૦૦ અરખોને કાપી નાખ્યા બાદ, તેઓ સધળા કપાઇ મુવા આ લડાઇમા
આસરે ૩૦,૦૦૦ પારસીઓ કપાઈ મુવા

દરફસે કાવેયાની પારસી જુન્દાની પાયમાલી તેનું લુટવું

પારસી શેહનશાહતની લડાઇઓમા આ લડાઇ જે ઘણી અગત્યની ગણવામા આવી
છે, તેનું કારણ એ કે ‘દરફસે કાવેયાની’ યાને પારસી શેહનશાહતનો જુન્ડો, એ જ જે
કાફુસીયામા લુટાઇ ગયો હતો આ જુન્ડો એવો તો કિમતી હતો, અને તેને એવા તો
હિમત સજુઆરથી સજુગારેલો હતો, કે જ્યારે તેના હિસ્સા કરવામા આવ્યા, અને જેઓને
તેમાથી ભાગ મળ્યા તેઓ ધણાજ તવગર થઈ ગયા હતા.

કાવેયાની જુન્ડાનું કદ.

લબાઈમા એ જુન્ડાનું કદ ૨૨ ફીટ, અને પહોળાઈમા ૧૫ ફીટ જેટલું હતું.
એ જુન્ડો પારસીઓના હાથમાથી જવા પછી, પારસી શેહનશાહતની સરજત નક્કી થઇ
ગઇ આ લડાઇના સેવટની યઝ્ઞેઝ્ઞેને ખબર પડતાજ, જેટલું દ્રવ્ય પોતા સાથે લેવાય
તેટલું લઈ, તે ‘હલવાન’ તરફ નાઠો, અને પારસીઓ દરફસે કાવેયાની ખોવા માટે
હાન-ઝારી કરવા લાગ્યા (7)

ચઝઝઝઈની નાહસ-ભાગ

ચઝઝઝઈના નાહસવાની જેવી ખખર અરખાને મલી, તેવાજ તેમ્મા મદાયન ઉપર હુમલો લઈ ગયા. ચઝઝઝઈ ત્યાંથી પથ્થુ નાહો, અને અરખાએ તેની પુઠ પકડી પોતાનો જાન બચાવવા તે કમખખત પાદશાહ હવે શહેરે શહેરે ભટકવા લાગ્યો, અને તેનું શાહી કુટુંબ નિરાધાર થઈ નાહસ ભાગમા પડ્યું ચઝઝઝઈના કરમના લેખ ટળયા નહીં (૮)

ચઝઝઝઈની દીકરીઓ અને બાંનુઓની હકિકત ૧

કહું શું હકિકત જમાનાની ચાર, નથી તે થયો કોઈનો દીલદાર. ગજળ 'ને અલમ 'ને સિતમના પહાડ, પડે છે ધરાનશાહ પર હજાર તણ મહેરો-મોહખત, તણ કેશખેશ, તણ રાજધાણી, તણ દંધ વેશ તણ બે દિકરી નરગીસ સમાન, તણને મદાયન, મહેલો-અએવાન તણ એશો અથરત, અમન ને અમન, વતનથી થયો ચઝઝઝઈ બેવતન રડે કુંભ મદાયન, રડે મહેલ આર, રડે ખારી દીકરીઓ બે નવધાર કુટી સર પિપી ખાલ કરતી પૂકાર, જરા નહીં કરે રેહમ પરવરદેગાર

ખનવાની વાતો, ખનીને રહે, ઓ ખન્હા ભવિષ્ય હજુ કોણ કહે. હવે જો જમાનો કરે છે કેમ, નિરદોશો નાહક મરે છે કેમ થયા જ્યારે જ ગે ધરાંની ખુવાર, ગયો જ્યારે નહાસી શાહ શહેરિયાર, હતી રગ મહેલ બે ધરાની નાર, અણબ દુખતરે ચઝઝઝઈ શહેરિયાર હતા ગુર જેના ખુરશેદ સમ, દિઠો તો કદીખી ન નૈનોએ ગમ જોઈ ગુલખદન બે નિરાધાર નાર, ઉઠાવી ગયા લઈ અરખ નાખકાર ૧૪૬૦૦ કરે કોણ મદદ ત્યા હતા સહુ તખાહ, ગુજારી પલીદોએ કંઈ કંઈ જઈ (૯)

૧ ચઝઝઝઈ શહેરિયાર જ્યારે તખત અને તાજ ખોઈ નાહસતો ભાગતો થયો, ત્યારે તેના કુટુંબની બાંનુઓ અને દીકરીઓના બાળમા એક બાણુવા જંગ દતકયા ધરાનમા વસ્તા લોકમા આજ સુધી જણાયલી છે, અને આજ સુધી ત્યાના લોકો તે દતકયાને માને છે. “સાસાની પાદશાહ ચઝઝઝઈ શહેરિયાર જ્યારે નાહસ ભાગમા પડ્યો, અને તેનું કુટુંબ જ્યારે ખીલકુલ નિરાધાર થઈ પડ્યું, ત્યારે તેમના દુશમનો, તેમ્મા ઉપર ભારે જીલમ ગુજારવા લાગ્યા જ્યારે દુશમનથી તેમ્મા ખીલકુલ બેગર થઈ ગયા, ત્યારે તેમ્મા વતન છોડી નાહસી ગયા, અને ચઝઝ શહેર આગળ આવેલા એક પાહાડ ઉપર તેમ્માએ હુપાઇને આસરે લીધો. પથ્થુ દુશમનોએ તેમની પુઠ પકડી એવા કટોકટ વખતે તેમ્માએ પરવદેગાર પાસ બદગી કરી, પોતાનો બચાવ કરવા અરખ ગુજારી. આ બદગી પરવદેગારની દરબારમા મજુર રહી, અને જે પાહાડ આગલ ચઝઝઝઈનું કુટુંબ પડેલું હતું, તે પાહાડ તેજ વખત વચોવચમાંથી ફાટી ગયો, અને ચઝઝઝઈના કુટુંબીઓ તેમાં ભરાઈ ગયા, જેવા તેમ્મા તે પાહાડની ફાટમા ભરાઈ ગયા, તેવીજ તે પાહાડમા પડેલી ફાટ પાછી જોડાઈ ગઈ ચઝઝઝઈના કુટુંબીઓ હજી સુધી તે પાહાડમા જીવતા હોય, એમ ધરાનના લોકો આજેમી માને છે, અને આજેમી ધરાનના લોકો તેમને પીરને નામથી ઓળખાવે છે.

તવારીખ એ વિશે સુષ છે.

એ આદશાહી ખાનદાનની બે બાતુઆના બાખમા એવુ કહે છે, કે “અણુ બકર, અને અલીના છોકરા મહમદ તથા હસન, તે બંને નારો સાથે પાછલથી પરણી ગયા હતા. પણ તવારીખ એ બામત ઉપર કાંઈ કહેતી નથી, એટલે એવુ માનવાને કારણુ છે, કે અરમ અથકરો પાતાની વડાઈ માટે એવુ લખી ગયા છે

જ એ નીહાવદ અરબોમાં ફાટકુદ.

(૫૦ સં ૬૪૧)

કાફુસીયાની લડાઇમા અરમ પેહલવાન સાદ વકામિ ફત્તેહ મેલબ્યા પછી, તે આપખુદી ચલાવતા લાગ્યો, અને તેની તેરી ચાલથી નારાજ થઈ તેના આદમીઓએ

આ પાહાડી જગ્યા યઝ્ઞે શેહરની નજદીક થોડા થોડા માઈલને છેટે આવેલી કેહવાય છે ને જગ્યાને પવિત્ર ગણવામાં આવે છે, અને તે જગ્યા “જુયારત ગાહ” ને નામે જણાયલી છે

૧ પહેલી જુયારત ગાહ “સતી પીર” ને નામે જણાયલી છે પાદશાહ યઝ્ઞેઝ્ઞંની મહેરદાર એ જગ્યાએ હોવાનુ કહેવાય છે, અને એ જગ્યા તરફ પાક દિવસો ઉપર ધણુક ધરાની જરથોસ્તીઓ આજે પણ જાય છે

૨ બીજી જુયારત ગાહને “નારેસ્તાન” કહે છે હિયા યઝ્ઞેઝ્ઞંનો દીકરો અરદશીર હોવાનુ કહેવાય છે એ પવિત્ર જગ્યાએ સપદારમંદ મહીનામા ધરાની લોક આજેખી જુયારત કરવા જાય છે

૩ ત્રીજી જુયારત ગાહને “પીર-એ-સબ્જ” કહે છે પીર-એ-સબ્જ નામ એ જગ્યાને એટલા માટેજ આપવામા આવ્યુ છે, કેમકે ત્યા બારે માસ ઝાડ પાણુ હમેશા સજીવન અને લીલોતરીયી લરપ્પર રહે છે યઝ્ઞેઝ્ઞંની બેટી “હયાત બાતુ” એ જગ્યામા હોવાનુ કહેવાય છે.

૪ ચોથી જુયારત ગાહને “પીર-એ-હરીશત” કહે છે. હિયા યઝ્ઞેઝ્ઞંની બીજી બેટી મુરવારીદે રક્ષણ લીધુ હતુ એમ કહે છે કદમી આદર માસના જશનને દાહાડે, એ જગ્યાની મુલાકાત લોકો લીધે છે

૫ પાંચમી જુયારત ગાહ “બાતુ પારસા” ની કહેવાય છે. કદમી માસ સપદારમંદના દએપમહેર રોજે ધરાનીઓ આજેખી એ જગ્યાએ જુયારત કરવા જાય છે.

૬ છઠી જુયારત ગાહને “પીર-એ-નારકી” કહે છે, જ્યા નાજ બાતુએ રક્ષણ લીધુ હતુ હિયા દરવરદીન માસના દએપમહેર રોજે યઝ્ઞંના લોકો જાય છે

૭ સાતમી જુયારત ગાહ “શૈર બાતુ”ની કહેવાય છે.

દર વરસે ધણુક જરથોસ્તીઓ ઉપલી પવિત્ર જગ્યાની મુલાકાતે જાય છે, અને ત્યાં જઈ બદગી કરી, પોતાની અનેક ભલી મુરાદો પાર પાડવા દુવા ગુજારે છે, અને કેટલાકો ખાણી પીણી માટે ત્યાં ઉતરી પડે છે.

ખલીફ આમર ઉપર લખાણ કીધાથી આમરે વકાસને મદીનામા પોતાની પાસે બોલાવી લેઇ, તેના ઉપર મેલાયલા આરોપોની જાહેરમા તપાસ ચલાવવા માડી

જે નીહાવદની તૈયારી નાહસતો ભાગતો ચંદ્રેશ્વર.

કાદુસીયાની લડાઇ પછી ચંદ્રેશ્વર જે પોતાનું શહેર મદાયન છોડી નાહસતો ફરતો હતો, તે સાદ વકાસના નામથી ઘણેજ ડરતો હતો વકાસને આમરે પાછો બોલાવી વીધો છે, એવી ખબર ચંદ્રેશ્વરને પડતાજ, તેણે પોતાની પાદશાહી પાછી મેલવવાની કાંઈક આશા બાધી. તેજ વખતે તેણે રચે શેઠરથી ખસ્તાન, કુમ, કાસાન અને તબરીસ્તાનના મુલકોના હાકેમો ઉપર નામાઓ લખી પોતાની પાદશાહી મેલવવા માટે, અને લુટાઇ જતી જરથોસ્તી દીનને બચાવવા માટે મદદ માગી અરજ કીધી, કે તેઓએ પોતાની ફ્રાન્સને નીહાવદના મેદાનમા મોકલી આપવી, કે જેથી આગલ વધતા અરમ દુશ્મનોને તે હરાવીને જેર કરે.

૧,૫૦,૦૦૦ જરથોસ્તી લશકરનું ભેગું થવું પારસી સીપાહીસાલાર

શ્રીફળ નનુ નીહાવદના મેદાનમા જવું

ચંદ્રેશ્વરના એ ફરમાનને માન આપી, દેશે દેશ અને મુલકે મુલકના પારસી હાકેમોએ પોતાની શેઠનશાહત અને ધરમને બચાવવા, નીહાવદના મેદાનમા પોતપોતાના લશકરોને એકઠમ રવાના કીધા એવી રીતે એકઠી થયેલી કુલ્લે ફ્રાન્સ, એક લાખ અને પચાસ હજાર પારસીઓની બની હતી. એ તમામ લશ્કરની સરદારી શ્રીફળ નામના પારસી પેહલવાનને આપવામા આવી. અરબો આ જગમા લડવા પાછા તૈયાર થયા, અને તેમની સરદારી નોઅમાન નામના આરબ સરદારે લીધી.

આતશચરસ્તી ઇરાંનમાંથી નાબુદ કરવાનો ઇસ્લામી હુકમ.

નોઅમાને પોતાના લશ્કરને ઉસ્કેરવા એક દીલ ઉસ્કેરનાર આશાણુ કરી, ખાસ હુકમ કીધો, કે-“કાઠખી રીતે આતશની સેતાચેશવાલી દીનને ઇરાંનમાંથી હ મેશ સુધી નાબુદ કરવી.”

ઇરાંની કિલ્લેબ ધી પારસી સીપાહીએ લશ્કરોના બચાવ માટે ચર

(trenches) ખોદવી ઇરાંનીઓના બચાવના બાંધકાંમ

શ્રીફળ ન એક કુત્તેબાજ સરદાર હતો તેણે ઇરાંની લશ્કરને બચાવ ઘણીજ બાહોશીથી કરવાની યોજના ધડી આરબોને જુદીજ રીતે જેર કરીને હજાવવાની તેણે તદખીર રચી. તેણે લડાઇમાં ઉતરવાને બદલે, અરબોને ઠાકવીને તાબે કરવાની તજવિજ કીધી શ્રીફળ ને પોતાના લશ્કરને એક સલામતી ભરી જગ્યા ઉપર રાખી, તેમના બચાવ માટે લશ્કરની ચારે બાજુએ એક ઉડી ફરતી ચર ખોદીને, તે પાણીથી ભરી નાખી, અને ત્યાં પોતાના તમામ લશ્કર સાથે પોતે પડાવ નાખી પડ્યો.

નોઅમાને નીહાવદના મયદાનમા પોતાના લશ્કર સાથે આવી પડાવ નાખ્યો.

અરબ સરદાર નોઅમાને નીહાવદના મેદાનમાં પોતાના લશ્કર સાથે આવી પડાવ નાખ્યો, અને ઇરાંનીઓને લડાઇમાં ઉતારવાની તે અનેક તદખીરો કરવા લાગ્યો, પણ શ્રીફળ ને તેન જરાખી મચક આપી નહી.

નીહાવ દના મેદાનમા બે માસ પડી રેહ્યુ .

બે માસ સુધી બન્ને બાજુના લશ્કર નીહાવ દના મેદાનમા પડી રેહ્યા આરબોની ધોરાકીનો અસબાબ ધડી જવા લાગ્યા તેઓમા અસતોશ ફેલાયો, અને તેમના લશ્કરમાં બેદીલી ચાલુ થઈ સીપાહો નોઅમાનની વિરૂધ બકઅકારો કરવા લાગ્યા, અને તેથી તે સરદાર ચિતામા પડયો.

અરબ પેગામચીનુ ધરંની સીપાહસાલાર ફીરૂજ ન પાસે જયુ .

એવે સમે નોઅમાને પોતાના એક જસુસને ધરાની સીપાહસાલાર ફીરૂજ ન પાસે સુલેહની દરખાસ્ત આપી મોકલ્યો, અને એ બાહાણે ધરાનીઓના બચાવનાં બાધ કામો કેવી કિસમના છે, તે જોઈ લેવાની તેણે એક તદ્દખીર રચી, કે જેથી અરબોને ધરાનીઓ ઉપર હુમલો કરવાને બની આવે.

સીપાહસાલાર ફીરૂજને જસુસની મુલાકાત લેવી

પણુ છાવણીમા દાખલ થતાજ તે જસુસને અટકાવવામા આવ્યો, અને ફીરૂજને છાવણીની બહાર આવી તેની મુલાકાત લીધી તેની સુલેહની દરખાસ્તને ફીરૂજને હસી કાઢી, અરબો સાથે લડવા માટે પોતાની મરજી દેખાડી, અને તે પેગામચીને નામોસાં બરમા સખુનો કહી, બાહરોબાહરથીજ તેને પાછો રવાના કીધો (૧૦)

અરબોએ હગો કરવાના ઠરાવ ઉપર આવ્યુ .

કાષખી રીતે આ જગે નીહાવદનુ સેવટ લાવવા વિચારથી, એક અરબે પોતાના સરદારને પારસીઓને ફસાવવા માટે કાષક ઠગાઈ કરવાની સુચના કીધી, અને તે સુચના તુરતજ અમલમા મુકાઈ તે સુચના પ્રમાણે નોઅમાને પોતાના તમામ લશ્કરને પોતાના વિસ્વાસમા લીધુ, અને એક ખોટું જાહેરનામું લશ્કરમા બાગે છુલ્લુદ એવુ વચાવ્યુ, કે વડો ખલીફા ગુજરી ગયો છે, વાસ્તે લડાઈને પડતી મુકી તમામ લશ્કરે મદીના તરફ એકદમ વગર દીલે પાછું ફર્યુ .

નીહાવ દનના મયેદાનમાથી અરબ લશ્કરની મદીના તરફ કુચ

આ ફરેખી હુકમને અનુસરી, અરબ લશ્કરે નીહાવ દના મેદાનમાથી લડાઈનો તમામ અસબાબ ઉઠાવી મદીના તરફ કુચ કરવા માંડી તેઓને નીહાવ દના મયેદાનમાથી એવી રીતે ચાલી જતા જોઈ, પારસી સરદાર ફીરૂજને ફરેખ આધો. તેણે દુશ્મનોને આવી રીતે મયેદાનમાથી છડકી જતા જોઈ, પોતાના લશ્કરને જાગૃત કરવા, અને દુશ્મનોની પુઠ પકડવા માટે પુકર મારી જાહેર કીધુ

પારસીઓની ગફૂલત. પોતાના બચાવવાલાં બાંધકાંમમાથી

પારસીઓનુ બહાર નિકલ્યુ.

નોઅમાન નીહાવદનુ મયેદાન ઊંડી ચાલ્યો ગયો તે નાહસતા દુશ્મનોને મારવા, અને તેમને હેલ્લી શિકરત આપવા પારસીઓ જોશમાં આવ્યા તેઓ પોતાના હથી-યાર સજી તખમાર થયા, અને ફીરૂજ ન પોતાના તમામ લશ્કરને લઈ પોતાના બચાવ માટે બાધેલી ચરની બહાર નિકલી, તેણે અરબોનો કુબાલો પકડ્યો

એ દિવસ સુધી અરબોએ પાછુ ફરી બેયુ નહી, પણ ત્રીજે દિવસે બ્યારે અરબોએ બેયુ, કે ધરાનીઓ પોતાના બચાવના બાધકામમાથી બહાર નીકળી તેમની પાછલ આવી લાગ્યા છે, અને હવે તેઓ આસાનીથી તે તરફ પાછા ફરી ચકશે નહી, ત્યારે તેઓ એકદમ પાછા ફરી પારસીઓની સામે થયા

જ ગે નીહાવદ. એક ખુનખાર લડાઇ ૮૦,૦૦૦ અરબો અરમા કુખા નીહાવદના મયેદાનમા એક ખુનખાર લડાઈ આવી. અરબ સરદાર નોઅમાન એક પારસીના તીરથી વિંધાઇ મરણ પામ્યો. નોઅમાનનું લશ્કર તેના મરણથી બેદીલ થાય, માટે અરબો સમયસુચકતા વાપરી લડાઇના મયેદાનમાથી તેજ વખતે તેની લાસ હાવી લઇ ગયા, અને તેના પોશાક તેના બાઈને પેહગારી તેને લશ્કરમા ઉમેા કીધા, એવી મતલબથી કે નોઅમાન માર્યો ગયો નથી, એમ અરબો સમજે

એ નીહાવદની લડાઇમા અરબો તેમજ ધરાનીઓની મોટી ખુવારી થઇ હજારો કપાઈ મુવા, સે હકડો તીરથી વિંધાઇ ગયા, અને જે પારસીઓ લડાઇના મયેદાનમાથી છવ બચાવવા માટે પોતાના બચાવવાલાં બાધકામમા આસરો લેવા પાછા ફર્યા, તેમની પાછલ લાગેલા ૮૦,૦૦૦ અરબો, પારસી કીલ્લે બધીમા ખોડેત્રી ચરની અદર કુખી મુવા

અ તે પારસીઓ હાર્યા.

અ તે પારસીઓની હાર થઇ. તેઓનું ગળવર લશ્કર પરાજિત થયુ, અને તેઓએ મયેદાનમાંથી નાહસવા માડ્યુ. અરબોએ નીહાવદનું શેહર કબજે લીધુ. ફીરજન તીરથી વિંધાઇ મરણ પામ્યો. આ લડાઇ ઈ. સ. ૧૪૧ મા થઇ હતી આજે તે લડાઇને ૧૨૮૨ વરસ થયા છે પારસી સલતનત માટે ઉઠેલા જમનું એવી રીતે સેવટ આન્યુ આ અફલાકનુ ચક્કર એમજ ફરે છે. ચહડતીને પડતી, પડતી ને ચહડતી જગતમા ચાલુ રહી છે આસમાના દોરથી કોઇ બચતુ નથી, અને કોઇ બચુ પણ નથી (11)

વતન અને શાહી માટે પારસીઓનો વિલાપ.

ગદીશ આખર થઇ બેવફા, પડી પારસીઓની ઉપર જકા પરાગ ને એક લાખ પચાસ હજાર, રડે સર કુટીને શાહ શહેરિયાર. જ ગે નિહાવદે કીધો અજાળ, થયુ પારસીઓનું ખાનું ખરાળ. બલા મહમદી કુ મતી કુલ ધરાંન, ખતમ થઇ ગઇ શાહી સાસાનીયાન ડરતા હતા જેથી શીરો-પલગ, કિધી તેની હાલત જમાનાએ તગ. થયો ખવાર ચઝઝાપરસ્તી ધરમ, પડયો દીન જરથોસ્તી પર જુલમ.

ખતગ દીન રોશન થયો હસ્તીનો, ખતમ થાયો અમલ જરથોસ્તીનો. કિધા કુલ વેરાન આતશ પહેરામ, ગરજ રહી નોખતે ધસલાંમ રડે કુલ ધરાંની મારી પૂકાર: “ગયો વુ કહાં ચઝઝેઝઝ શેહરિયાર.” કુનિયા દગલખાજ અરે નાખકાર, કિધુ કાં ધરાંનને ખાર-જાર. મકરખાંજ છે વુ અરે આસમાંન, કિધી શાહી તારાજ તે કિયાંનીઆંન. છુટાવી તુએ પારસીની બલ. પામાલ કીધી પૂરાતન મલ.

પાદશાહ યઝ્દઝ્દ શહેરીયાર.
છેલ્લા પારસી પાદશાહ

અંગ્રેજી ૧૮૨૬.

પરાગન્દે એક લાખ પચાસ હજાર,
રડે સર કુટીને શાહ શહેરીયાર
જ એ નિહાવદે કીધા અજાખ,
થયુ પારસીઓનુ ખાતુખરાખ
(જુલો પાનું ૪૪૦)

નીહાવંદની લડાઈથી આવેલાં પરીણામ.

- ૧ એ લડાઈથી સાસાની શેહનશાહતની સરજત નષ્ટ થઈ ગઈ.
- ૨ એ લડાઈથી યઝદેઝદ નાહસી ગયો, અને અરબોએ તેની પુઠ પકડી.
- ૩ એ લડાઈથી યઝદેઝદની દીનની ખુવારી થઈ
- ૪ એ લડાઈથી આતશબેહરાંમો અને આતશ કહેલો તારાજ થઈ ગયા અને જરથોસ્તી દીનની દુર દશા બેઠી

યઝદેઝદની નાહસ બાગલુ પાછુ રાડુ થયું.

કમનસીબ યઝદેઝદ હવે પાછો નાહસ બાગમાં પડ્યો નીહાવદથી હમદાન, હમદાનથી રચે અને રચેથી ઇસ્ફાન, સેલ્હસ્તાન, અને મરવમાં તે બટકવા લાગ્યો, પણ કોઈથી જાયે તેણે પોતાની સલામતી જોઈ નહીં

મરવમાં યઝદેઝદનું જઈ પુત્રવું.

દેશે દેશ બટકતો, રાતના ઝુસાફરી કરતો, અને દિવસના પાહડો અને ઝાડો અંદર છુપાતો તે પારસી પાદશાહ, પોતાની શેહનશાહી સરજતનો વિચાર કરી કુનિયાની બેવફાઈ માટે સંતાપ કરવા લાગ્યો (12)

કુનિયાની બેવફાઈને ઉપર યઝદેઝદનો સંતાપ.

“અજબ છે નસીબાનો દોરે ગજબ,
અંધ મારી સાહી, ગયો કુલ મહજબ.
ફરી કીસમતની હતી જે ગતી,
રહી નહિ સાહી, રહી નહીં મતી.^૧
થયો મારો અમલ મિસલ એક ખાખ,
થયો અસ્ત સાસાંનીયાંન આફતાખ
અએ માફરેમન, અજબ મહેરબાન,
જન્મ કાં અને આપિયો આ જેહાન
અગર આપ તે બે જનમ વુ નહીં,
તો બેતે આ રંબે-મહન હુ નહીં
ઓ ખંઠા છે કુનિયા કુ.ખોથી ભરી,
કુ.ખ બેધ કુખી થતો ના જરી.
અગર વુ અને બે ખલકનો ચહા,
ગગન તક ઉઠે બે તહારી ધજા

તોખી વુ એક ઠન ફના ખાક છે,
અમર નામ યઝદાંનલુ પાક છે.
જરા કર જમાનાનો ખંઠા હિસાખ,
જમાનાથી જમશેદ થયે લાજવાખ.
ફરીકુન થાયો જગત આશકાર,
જમાનાથી તેખી થયો બેકરાર.
જરા નહિ હતો કમ કાઉસ રૂખાખ,
ખતમ થયો એક રોજ તેનોખી તાખ.
રહ્યો નહીં આઢેલ નૌશીરવાન,
રહ્યો નહીં પરખીઝ, રૌશન રવાન.
એક દીન જમાનાની છે મસ્તીનો,
એક દીન છે કુ.ખની વૃસ્તીનો.
સિતારો ઉભો સર ખરેખરસ્તીનો,
થયો રોજ ‘રૌશન’ ખરગસ્તીનો.

યઝદેઝદ તરફ મરવના હાકેમનું બેવફા થયું.

અતે બટકતો યઝદેઝદ મરવ મધે જઈ પુગ્યો તે શેહરનો હાકેમ માહુધ સુરી, જે તેનો દોસ્ત હતો, તેને યઝદેઝદ પોતાની આફતની તમામ હકિકતથી વાફે કીધા. યઝદેઝદને તારાજ હાલતે પોતાની પનાહામા આવેલો જોઈ, માહુધ સુરી પોતાનો લાભ અટકાવી શક્યો નહીં. માહુધએ તેનો દોસ્ત થઈ રહવાનું ખોદુ ડાળ

ધાદ્યુ, અને તેની પરાણાગત અને મહારત કરવાની કથુલાત આપી, ચઝદેઝદને વિસ્વાસ તેણે મેલવી લીધો.

માહુધએ ચઝદેઝદને મેજબાની આપવા એક ભપકાદાર મિજલસ બોલાવી. તે મિજલસમા ધરાન વતન અને જરથોસ્તીઓની અરબોએ કેવી રીતે પાયામાલી કીધી, તેનું ખ્યાન કરવાની માહુધએ ચઝદેઝદને ફરમાસ કીધી તે ફરમાસને અનુસરી તે કમનસીબ પાદશાહે પોતાના કમનસીબ વતન અને કમનસીબ રૈયત બાથે મિજલસ હજુર વિભાપ કીધો. (13)

માહુધનો ફગો-ચઝદેઝદનું નાહસવું.

આ રગભરી મિજલસની તકલીદી, અને શીતુરી માહુધની મેહમાનદારી કેટલી દમાભરી હતી, તેની કમનસીબ ચઝદેઝદને જરાબી ખબર હતી નહીં તેણે એક હાથ ઉપર ચઝદેઝદની પરાણાગત કરી તેને રાજ રાખ્યો, અને ખીજા હાથ ઉપર તેણે તારતારના ખાનને બાબી જણાવ્યું, કે ચઝદેઝદ મારે હાથ આવ્યો છે, માટે તેને પકડવા લશ્કરને મોકલવું. આ ખબર મલતાજ ખાને પોતાના લશ્કરની એક ટુકડીને ચઝદેઝદને પકડવા મરવ તરફ મોકલી. તે ટુકડીએ મરવ મધે જે મકાનમા ચઝદેઝદ વસતો હતો, તે મકાનને ઘેરી લીધું.

આ નવી આકૃત જોઈ ચઝદેઝદ તે મકાનમાંથી એક છુપા લેખાસમા જીવ લા નાહસવા લાગ્યો, અને તેમ કરવામાં તે કતેહ પામ્યો.

ચઝદેઝદનું મરવના મેદાનમા રાતને સમે પવન ચઢી
ધાસ જઈ પુમવું.

મરવથી તે જીવ લાઇ નાહડો. તે કયાં જતો હતો, તેની તેને ખબરબી નહીં હતી. જ્યાંબી તેને એકાંત રસ્તો દેખાયો, ત્યાં તેણે નાહસવા માંડ્યું એવી રીતે નાહસતાં પુનમની એક ચાંદરણી રાતે, મરવ શેહરની સરહદની બાહાર, પુશરો નામના એક પવન ચઢીવાલાના ઝુપડાંમા બલતા ચેરામની સરતે, પાણીની તરસથી તરસ્યો ચઝદેઝદ ત્યાં જ લાગ્યો. ત્યાં રાતની ચાંદણીમા તે ધટીવાલાના બાળકોને નાચતા ગાતાં જોઇ, પોતાના સરજત ઉપર વિચાર કરતો, તે ઝુપડાંની બાહાર જમીન ઉપર ફસડાઇ બેઠો. (14)

લાટકીને વનમાં તે બનીયો ખરાબ, સિકલ થાઇ સુદર, અલમથી ઝંઘ ના રહી તાકેત ના રહી તાબ કરતો તે અફસોસ કે મખખત મલ ખોઇ અમીરી બનિયો ફકીર, જો નિહાવદથી થઇ ખતમ માલેકે શાહીનો રોશનજમીર. સાસાની શાહી બધ એકેક

પુશરોના ઝુપડાંમા ચઝદેઝદનું રાતને સમે ધાસ ઉપર મુકામ કરવું.

એવામાં પેલા ઝુપડાંનો માલેક પુશરો બાહાર આવી લાગ્યો, અને ચઝદેઝદને જોતા પોતાના મકાનમા તેને વિસામો આપવાની પુશરોએ ખાએશ જણાવી ચઝદેઝદે તે ખાએ ઉપકાર સાથે કથુલી. ચઝદેઝદ પુશરોની સાથે તેના ઝુપડાંમા ગયો, અને ત્યાં તે ઝુપડાંના એ બધારા પુણામા, રાતને વખત જમીન ઉપર બિજાવેલા સુક્કા ધાસ ઉપર, તે ધરાન પાદશાહે પોતાનું મુકામ કીધું.

આ ફરતાં આસમાનની બેકુદી ચાલથી શાએર ફીરદોસી ચઝદેઝદની હાલત અ નીચે પ્રમાણે વિભાપ કરે છે.

શ્રીરઠોસીનો ચઝદેઝદની હાલત ઉપર વિલાપ.

* * *
ચુનીન અસ્ત રસ્મે સેરોએ ફરીબ,
ફરોઝશ બુલન્દ અસ્ત પસ્તશ નસીબ,
બેદાનનો કે બીદાર બદબખતે ઉધ,
બેગરદુન કશીદી ફલક તખતે ઉધ

* * *
અગર બંખુરદી જેહાં દેલબન્દ,
કે નૌપદ બેફરજેમ અઝુ બેઝ બેઝન્દ
ચે બન્દી દેલ અદર સેરોએ ફસુસ,
કે હઝમોન બેગુશ ઓએદ ઓવોએ કુસ

* * *

(અર્થ)

આ દમલબાજ આસમાનની એવી આલ છે, કે ધનસાનને ધડીમાં તે ઉચે ચઢાવે છે, અને ધડીમાં તેને નીચે પાડી ખુવાર કરે છે

ચઝદેઝદનો સીતારો જ્યારે બુલન્દ હતો, ત્યારે તેના નસીબને ફલકે તખતે ચઢાવ્યું હતું. હવે જ્યારે તેનું બદબખત થયું, ત્યારે અઢી પીસનારના ઇંપરામાં તેણે આશરો લીધો છે

આ બન્દા જો તું અકલમદ હોય, તો આ દુનિયા સાથે દીલદારી કરતો ના, કારણ આખર તું એનાથી દુ ખ જોશે

આ ફારી ધરતી સાથ તું તાર દીન બાધતો ના, કારણ એમાં તું હર વખતે અબલની નોખતનો અવાજ સંભલશે

ખુશરોનું ચઝદેઝદને પીછાંનું

પ્રભાત પડતાજ પેલા અઢીચવાલાએ પોતાના રાતના પરોણાનો ખુમસુરત ચેહરો, તેના પોશાક અને તેનું જરીઆન જોતાજ ચઝદેઝદ તરીકે તેણે તેને પીછાની લીધો

એ ખખર માહુદને પડી.

કમનસીબ ચઝદેઝદની ખખર જસુસોથી માહુદને પડતાજ, તેણે અપચુપ અઢીવાલા ખુશરોને બોલાવી મગાવ્યો, અને ચઝદેઝદનું માથું કાપી લાવવાનો તેને હુકમ દીધો, અને નહીં તો તેનો તેમજ તેના કુટુંબનો જન લેવાની માહુદએ તેને ધમકી આપી.

ચઝદેઝદની કતલ.

અઢીવાલા ખુશરોનું પેલા જુલમગાર માહુદ આમલ કાઠ આશુ નહીં. ચઝદેઝદનું ખુન કરવા ખુશરોની હિંમત આલી નહીં પોતાના આખા કુટુંબનો જન લેવાની જે ધમકી માહુદએ તેને આપી હતી, તેથી આ અધેર કામ કરવાના કરાવ ઉપર તેને

આવવાની ફરજ પડી તે ખુદા પાસ હાથ જોડી બોલ્યો. "ઓ હાદગર, ધરાનના પાદશાહનું ખુન કરવા મારી હિંમત ચાલતી, નથી, પણ મારા વાહતા ઓના જનની સલામતીને ખાતર મને માહુધના હુકમને તામે થવું પડે છે, વાસ્તે એ ચુનાહની હું માફો માયુ છું."

તેજ રાતના, જ્યારે ખુશરોના ઝુપડામાં રાતને સમે ચઝડેઝડે એક જવનું નાન ખાતો બેઠો હતો, તે વખતે તે ચડાત ચક્કીવાલો પાદશાહના કાનમાં કાંઈક વાત કેહવા જતો હોય, તેમ તેની આગલ જઈ, તેના જીગરમાં એક ધારદાર છરી બોડી દીધી

હજી તો તેના હાથમાં નાનનો ટુકડો હતો, હજી તો તેના મોહડામાં તે સૂકો નવાલો ચાવતો હતો, હજી તો તે પાણીને માટે યાદ કરતો હતો, તેટલામાંજ તે હિચકરાએ તેને જનથી બેળન કીધો, અને તેની લાસને માહુધને સ્વાધીન કીધી.

માહુધએ તેના શરીર ઉપરનો તમામ શાહી સાજ, તાજ, ગળેબધ, મોહોર અને વીંટી વિગેરે કાઢાડી લઈ, તેની લાસને પડોસમાં વહેતી નદીના પાણીમાં, નગ્ન હાલતમાં ખુશરોની પાસે, ફેંકાવી દીધી આ લાસ ઉપર પાછલથી કેટલાક ખ્રીસ્ટી પાદરીઓની નજર પડતાજ તેઓએ તેને ઓલખી, અને પાણીમાંથી બાહાર કાઢાડી તેને દબમેનશીન કરાવી.

આ બનાવ તાસીખ ૨૩ મી આગસ્ટ ૬૦ સં ૬૫૧ ને દીને બન્યો હતો. મરણુ વખતે ચઝડેઝડેની ઉંમર ૩૫ વરસની હતી ૧૫ વરસની ઉંમરે ધરાનની જરથોસ્તી અનજુમને તેને તખત ઉપર લાવી બેસાડ્યો હતો સુરજ જેમ ઉગે છે અને અસ્ત પામે છે, તેવીજ હાલત રાજપાતની થાય છે તેજ હાલત જરથોસ્તી રાજપાતની થઈ, અને તેજ રીતે પારસી સલતનત સદાની અસ્ત પામી

આખરી ટીકા.

મહાન પ્રજાઓનું ચહડવું અને પડવું, તેમની રીતી અને નીતી ઉપર મોટા આધાર રાખે છે. જે પ્રજા મોજ અને શોખમાં લીન થઈ પડે છે, તે અતે પરાજય થવાને સરખાયલીજ છે. ચઝડેઝડે એજ સખબથી પારસી શેહનશાહતને સદાની ગુમ કીધી છે.

જે ધરાની ઐરીઅનોએ કાદુસીયાની લડાઈમાં પોતાનો ઝુંડો ઝુમાવ્યો નહીં હોતે, અગરજે તે કામે પોત પોતામાં જરપા થતો કુસપ અટકાવ્યો હોતે, અને એ કામ મોલલા શોખમાં પડી નહીં હોતે, તો આજે તમામ મુરુપ ખડના ઐરીઅન દેશોમાં 'છહોવાને' બદલે 'અહુરા મઝદા' ના નામની પરસ્તેશ થઈ હોતે, અને દેવલોને બદલે આતશ કેદેહોમાં રોશન આતશનો કેબલો ખીરાજી રહેતે.

થયો એ ઝુજળ પારસી શાહ કંતલ,
રહિ નહિ તેની અસલ કે નસલ
અજળ છે જફા તારી ચર્ખે જલ નં,
પિછાને નહિ ઘુજ ફંદ હોશમ નં
અરે ગોળ ગુચળ ફિરુરી કહન,
કિધો પારસી શાહ કહા તે ફંદ ન
ગજળ છે અલન તારી ઓ આસમાંન,
કિધાં ઘુએ તારાજ જરથોસ્તીયાંન

ખલક થાઇ તાજુઅ હયરત રહે,
મલકખી પલક ના એ દુખો સહે.
જગત બેઇ આફત સિહા-અધકાર,
કળખી રહે બેઇને શેહરિયાર.
એક રોજ છે છહગી આ તમામ,
તજી ફાની જઇશુ મિનોઇ મુકામ
એક રોજ છે છહગી આ ખતમ,
નહી સગ કોઇ સિવાએ કરમ.^૧

સિતારો થયો મહમ્મદીનો અરત,
થઈ તેની અવલાદ નાણક નષ્ટ.
કિધી પારસી શાહી તેણે ખતમ,
પડ્યો પારસીઓની ઉપર જીલમ.
રિજાલા અરબ જે હતા બહુ બતમ,
થયા રાજ કર્તા, બન્યા મલકમ.
કિધાં આસમાને છે સહુને ફના,
આ ફાનીમાં નહીં કોઈને મલતી પનાહ.
થયા પારસીઓ પરાગદ તમામ,
ધરાંન છોડી ગયા ગમ્મિગામ.
હતાં બળ કળમાં બિલકુલ પુર,
રંગે રૂપાલા, વિપતીથી ચુર

કંઠમા કંઠાવર, છલનં તનના,
તકદિરના કુટા, વતાંન વનના.
અકળે પુરા, કિલથી ફરેર,
ફિલમા સખાવત, માયા મહેર.
હજારોએ છોડી કિધાં રહેકાંણ,
નિકલ્યા આવવાને હિન્દુસ્તાન.
તથા શહેર આખા કીધી સફર,
ઉતરિયા પ્રથમ 'દીવ' બહર ઉપર.
વસી દીવમા વીસ વરસ એક કમ,
ગયા ત્યાંથી પાછા સજાંન ગમ
૧૪૭૦૦
વસી ત્યાં વતન તે કિધું ગાંમને,
સ્થાપ્યું ત્યાં આતશ બહેરાંમને.^૧

*

*

*

રહી રીત નહિ કંઈ, રહિ નહીં ભાત,
રહ્યા નહીં પોશાક, રહિ નહીં વાત
રહી નહિ જીવગીની રાહ ને રસમ,
ફક્ત રાખિયો એક કાચમ ધરમ
હતા નહીં ત્યારે 'કાલર' ને 'મધ',
હતી પારસી જાગલાની નવાઈ
હતી પારસી નારો હિમતે પુર,
નીતી અશોધથી હતી ભરપુર.

હતો નહીં પોલકા 'ને સ્ટેતા પરમાર,
હતો નહીં અસ્માની ઉપર સુમાર.
હતાં નહીં 'ધન્સર્શન' 'રીબન' ને 'લેસ',
હતા નહીં ત્યારે વસણાએલા કેસ.
હતા નહીં બાળકને 'ચેલરના સુટ',
પપ્પા નહીં કુકતા 'તાલાંખી 'ચીફ્ટ'.
ખતમ થઈ સાસાંની શાહી તમામ,
રજા આદે 'રોસન' કથીને કલાંમ.

પારસીઓની શેહનશાહત પડી ભાગ્યા પછી, તેમની નાહસ ભાગની વિખતવાર' નોષ
તવારીખની શાહાદત સિકકે આજે નીચે પ્રમાણે રજુ કરી શકાય છે

ઇ. સ. ૧૪૧ મા નીહાવદની લડાઈ થઈ હતી.

ઇ. સ. ૧૫૧ મા એટલે નીહાવદની લડાઈ પછી દસ વરસ વિત્યા બાદ અબ્દેઝ્ઝ
કતલ થયો હતો.

ઇ. સ. ૧૫૧ } એટલે ૧૦૦ વરસ સુધી પારસીઓએ નાહસીને કાહિસ્તાનના
થી }
ઇ. સ. ૭૫૧ } પાહડી મુલકોમા આસરો લીધો હતો.

ઇ. સ. ૭૫૪ મા પારસીઓ મકરાંનની ધક્કીએ ઓરમઝ નામના ટાપુ તરફ ગયા હતા.

ઇ. સ. ૭૬૬ એટલે ૧૫ વરસ સુધી પારસીઓ ઓરમઝના ટાપુમાં રહ્યા હતા.

ઇ. સ. ૭૬૬ } પારસીઓ ઓરમઝના ટાપુમાંથી નિકળી પ્રથમ દીવ બહરે ગયા હતા
થી }
ઇ. સ. ૭૮૫ } અને દીવમા તેઓ ૧૯ વરસ સુધી રહ્યા હતા

૧ પારસીઓએ ધરાંનથી હિન્દુસ્તાનમાં આવ્યા પછી પેહલવેહલ્લુ હિન્દુસ્તાનમાં
જે આતશ બેહરાંમ બધાંબુ હતું, તે એજ હતું.

- ૪૦ સં. ૭૮૫ પારસીઓ દીવમાં ૧૬ વરસ સુધી રહ્યા પછી, તેઓ ત્યાથી
૪૦ સં. ૭૮૫માં નિકલીને સળન મધે આવી રહ્યા હતા
- ૪૦ સં. ૭૯૦ ના સાલમાં પારસીઓએ સળન મધે પેહલવેહલુ આતશ બેહરામ
બાધ્યું હતું (હીન્દુસ્થાનમાં પેહલુ આતશ બેહરામ એજ બધાયું હતું)
- ૪૦ સં. ૭૯૦ } એ પછી લગભગ ૩૦૦ વરસથી વધુ વરસ સળનમાં વસી,
થી
૪૦ સં. ૧૦૫૦ } ત્યાથી ગુજરાતમાં ચોતરફ તેઓ વસ્વાટ કરતા થયા હતા.
- ૪૦ સં. ૧૪૯૦ } એ પછી મહમદ બેગડાએ સળન ફત્તેહ કરવા સળનના
હિન્દુ રાજા સામે ચઢાઈ કરી હતી, જે પ્રસંગે અફંશીર નામના
પારસીની સરદારી હેઠળ, પારસીઓ સળનના રાજા તરફથી
મુસલમાનોની સામે લડી, તેઓએ પોતાની બહાદુરી દેખાડી
આપી હતી, અને ત્યાર પછી તેઓ બારોડના પાઠાડ ઉપર
જમ વસ્યા હતા.

અને એ પછીના પારસીઓને લગતા બનાવો ઘણા જાણીતા છે, અને તે અત્રે
દરસાવવાની કાંઈ જરૂર નથી *

મ. જ. પ. ર. ર.

* અમારા કુટુંબમાં અમારા પિતાજીને હાથે લખેલી એક ચોપડી નામે ગુજબા
સનોબર ચેકર્ડ છે

આજથી ૭૫ વર્ષ ઉપર હાથના પુસ્તકો લખનારાઓ પોતાના લખાણની તારીખ
કેમ આપતા હતા, અને તે અરસામાં આપણા પારસીઓ ગુજરાતી ભાષા કેવી રીતે
લખતા હતા, તથા પોતાની ચઢતી વસાવણી કેમ જળગી રાખતા હતા, તેના એક
નમુના તરીકે અમારા પિતાજીની ઉપલી હાથની લખેલી ચોપડીમાનો કોલોફોન, જેમ
તેમાં છે તેમ અમે તે અત્રે નીચે આપ્યે છીએ -

“આજ રોજ મુબારક ૩ અરદીએશત અમરશાશ પદ ને માહા મુબારક ૪ તેસતર
તીર હીજદ, ને શને ૧૨૧૭ એજદેજરદી, શવત ૧૬૦૪ ના વરખે માગશર વદ ૮
ને વાર ગુધે તા. ૨૬ મી માહે દીજમબર શને ૧૮૪૭ ઇસવી, શાકે શાલીવાન ૧૭૬૦,
મુસલમાની તા. ૨૦ માહે મોહોરમ શને ૧૨૬૪ હીજરા, એ દીન કલાક ૧૨ ને અમલે
શમપુરન કરીધી છે અસલ પરમાને નક્લ ઉતારી છે એ કરીતામનો માત્રેક કમતરીન ગરીબ
સરવેની પાઠિ ખાક નવરોજજી, નાહાનાબાઇ, શોરાબજી, જમશેદજી, શાહોરાબ,
નવરોજ, જમશેદ, હીરા, રતન, ડોશા મુનશી, બદર સુવાનીના-હમે હમારી ખાએશને
વાશતે એ રગીન કરીસો લખેઓ છે ”

પુરવણી.

“આતશની સેતાયેશ કરનારા.”

માને

‘કુહે ગખર.’

[આ દાસ્તાનનું કિર્તન ફક્ત એક પુરવણી તરીકે શાહનામાના દાસ્તાનોના કિત નેને છેડે આમેજ કરવાની કર્તાએ એકજ કારણ સર અગત્યતા બેધ છે

કવી થોમસ મુરની લાલારખમા, “આતશની સેતાયેશ કરનારાઓ” એવે નામની એક નઝમ રૂપી કહેપીત વાર્તા, પ્યારના મુદ્દા ઉપર જોડાયેલી છે આ વાર્તા સીધી રીતે જોતા શાહનામાના દાસ્તાનો સાથે કાંઈપી નિસ્ખત ધરાવતી નથી, પણ પારસીઓની શેહનશાહત પડી બાગ્યા પછી, અને યઝ્દજ્ઞેદ શેહરિયારની હાર પછી ધરાની જરથોસ્તીઓના જીમરમા આતશ તરફની શીદાગીરી કેવી હતી, તેનો ચીતાર આપે છે. પવિત્ર આતશના બચાવ માટે ધરાની જરથોસ્તીઓ પાહાડોમા વરસો સુધી છુપાઈ વસતા હતા કેટલાકો ધરાની અખાત તરફ આવેલા હોરમજદના ટાપુમા જઈ વસ્યા હતા, અને દુશ્મનો સાથ તેઓએ મોટી લડત ચલાવી પવિત્ર આતશને સલામી રાખ્યા હતા.

આતશની સેતાયેશ કરનારા ધરાની જરથોસ્તીઓને ‘કુરાન અને તલવાર’ના જમાનામા, ઝનુની આરમો તરફથી જે હેરાનમતી યઝ્દજ્ઞેદની પડતી પછી મલી રેલી હતી, તે બનાવોની વિગતને, આ આતશની સેતાયેશ કરનારાઓના દાસ્તાનમા બનતા બનાવો સાથે સેદલથી જોડી રાકાય તેવા લાગ્યાથી, શાહનામાના મારા કિર્તનોની સાથે એક પુરવણી તરીકે જળવાઈ રહે, એવી મતલબથી તે અત્રે આમેજ કાઢું છે. વધુ એટલા માટે, કે આ ઇંગ્રેજ કવીના એક ઇંગ્રેજ દાસ્તાનને શાહનામાને આધારે કર્તાએ રચેલા સંગીત કિર્તનોના જેવીજ હબ ઉપર નઝમ અને નસર ઉપરાંત તેને સંગીતથી સજ્જ કરી, એ કિર્તનમે કર્તાએ મુબઇ તેમજ દેશાવરો ખાતે રજુ કીધું હતું.]

લાલારખ લખનાર કવી સર થોમસ મુર.

સર થોમસ મુર એક પ્રખ્યાત ઇંગ્રેજ કવી હતા. તે એક કવી હોવા ઉપરાંત, મધુર હલકવાલો ગાયક પણ હતા તેના મધુર હલકને લીધે, તેની જોડેલી કવીતાઓ ગાઈ સબલાવવા, માતખર ઇંગ્રેજો તેને વારેધડીએ પોતાની મેહશીલીમા બોલાવતા હતા.

૧ આ દાસ્તાનનું સંગીત કિતન પેહલ વેહલુ કરતાએ કરાચીની અનજુમન રખર તા. ૨૫ મી ડીસેમ્બર ૧૯૧૨ ને દીને કરાચીની યુનિવર્સિટી ઓરિએન્ટલ એસોસિએશન તરફથી રજુ કીધું હતું, અને ત્યાર પછી એજ કિર્તન મુબઇની જજન કમીટી, રથેસ્તાર મડલ, અને બેહરામજી જીજીભાઈ કાલેજ યુનિયન તરફથી જુદાં જુદાં સાલમા જુદી જુદી વખતે મુબઇ તેમજ અમદાવાદમા મે રજુ કીધું હતું રથેસ્તાર મડલ તરફથી બ્યારે બીજી વાર એ કિર્તન મે રજુ કીધું હતું, ત્યારે એ કિર્તનને લગતા ૧૮ દેખાવો મેજક લેનદરના સ્લાઇડ્સ મારફતે રજુ કીધા હતા.

તેણે લખેલી કવિતાઓમા

લાલાકુખ

ને નામે જોડેલી કથા જમ જાહેર થઇ ગઇ છે એ લાલાકુખની કથાના વળાંક

આતશની સેતાચર કરનારા

એવે નામનું એક દાસ્તાન રચી, લાલાકુખની કથા સાથે તેને જોડી નાખ્યું છે. જો કે એ આતશની સેતાચર કરનારાઓનું દાસ્તાન કદપીત છે, તોપણ ધરાની જરથોસ્તી-ઓની તવારીખમા નોંધાયેલા એક ખરા ખનાવની ઉપરથી તેણે જોડેલું છે.

કુરાન અને તલવારનો જમાનો

પારસી શેહનશાહતની પડતીનો તે જમાનો હતો, કે જ્યારે અરબ લોકો એક હાથમા કુરાન અને બીજા હાથમા તલવાર લેઇ, જરથોસ્તી દીન ધરમને ધરાનમા તારાજ કરતા હતા.

‘અબર’ યાને આતશની સેતાચર કરનાર.

તવારીખનો તે એક ધણેજ નેહસ્ત જમાનો હતો, કે જ્યારે અરબો જરથોસ્તીઓને ‘આતશની પુજા કરનારાઓ’ ના એલકાબથી એલખાવતા હતા, અને પારસીઓનો ધરમ આતશની પુજા કરવાનોજ હતો, એવી તે લોકની માન્યતા હતી. આ સમયને લીધે તેઓ જરથોસ્તીઓને ‘અબર’ તરીકે ગણતા હતા.

ફીરદોસીએ આપેલો રહીઓ.

પણ પારસીઓને લાગુ પાડેલા આ યોહતાન માટે પાછલથી શાએર ફીરદોસીએ જે રહીઓ પોતાના શાહનામા અદર આપેલો છે, તે જાણુવા જોગ છે તે લખી ગયો છે કે,

“મગુષ કે આતશ પરસ્તા યુદ્ધ,
પરસ્તાએ પોંકે યઝ્દાં યુદ્ધ”

અર્થ “એમ ના સમજે કે એ (પારસીઓ) આતશની પુજા કરનારા હતા, તે લોક તો પાક યઝ્દાનને માનનારા હતા”

યઝ્દેઝ્દની હાર પછી

યઝ્દેઝ્દની હાર પછી જરથોસ્તી જાહોજલાલી અને શાહીનો અંત આવ્યો. અત શાહી અને સત્તાનો આવ્યો, પણ પવિત્ર આતશ તરફની શીદાગીરી તો દરેક જરથોસ્તીના જીવરમા જલ્લવાઇ રહી હતી રાજપાત ખોયા પછી, અરબોની જીલમમારીને લીધે, જરથોસ્તીઓને વતનથી એવતન મની પાહાડોમા આસરો લેવો પડ્યો, પણ ત્યાંથી જરથોસ્તી દીન અને પવિત્ર આતશને, તેઓ જીવ કરતા વધારે સલામથી જાળવતા રહ્યા હતા.

આપણું દાસ્તાન હિયાથીજ શરૂ થાય છે. પેલો કમનસીબ જરથોસ્તી પાદશાહ યઝ્દેઝ્દ શેહરિયાર, પોતાની શાહી સલતનત ખોઇ બેજન થયો, અને જરથોસ્તીઓ તાજ વચરના રાખની રૈયત તરીકે બટકતા પોતાના ધરમ, અને આતશને ખાવાવા ગુપ્તોઆ અને પાહાડોની કંઠજીમા વસ્વાટ કરતા થયા.

જરથોસ્તીઓ લાહોર સુધી ગયા હતા.

અરમોના બુદ્ધમથી જેર થઇ, જરથોસ્તીઓ પોતાનું છુટાપણ બોમવવા કેરમાનના પાહાડો તરફ, તેમજ હિન્દુસ્થનમાં ગંગા નદીને કિનારે આવેલા મુઝફ્ફા તેમજ લાહોર તરફ તેઓ નિકલી ગયા હતા.

લાલારખ

લાલારખની કંઠાણીમાં આવેલું આતશની સેતાથેશ કરનારાઓનું દાસ્તાન નીચે પ્રમાણે શરૂ થાય છે.

દીલ્હીના પાદશાહ ઔરંગઝેબની લાલારખ નામની દીકરી, કેશમીરની પડોસમાં આવેલા બુકેરીયાના શાહનવા સાથે અદરાયલી હતી, તે પોતાની શાદી કરવા માટે દીલ્હીથી કેશમીર જવા નિકલી થોડાક માનીતા નોકરો અને સખીઓના રસાલા સાથે, લાલારખે કેશમીરની મુસાફરી શરૂ કરી હતી. એજ રસાલામાં, લાલારખનું મન રજન કરવા માટે તેણીના ખાવિંદ બુકેરીયાથી ફરામરોઝ નામના એક જવાન કવીને ખાસ લખામણ કરી, લાલારખના રસાલામાં દાખલ કરવા મોકલ્યો હતો.

લાલારખે આ કવી ફરામરોઝને પોતાના રસાલામાં સામેલ કરીને માર્ગમાં, મુસાફરી દરમિયાન, આ કવી ફરામરોઝ, લાલારખને કિસમ કિસમની કવીતાઓ, અને કંઠાણીઓના દાસ્તાનો ગાઇ સંભળાવી રીજવતો હતો, અને લાલારખ તે ધણાજ ખ્યાનથી સાંભળી ખુશી થતી હતી (1)

લાહોર આગલું આતશ કહેલું.

એવી રીતે મુસાફરી કરતા, લાલારખને રસાલો લાહોર શહેરની નજદીક આવી પુગ્યો. હિંયા આવતાંજ લાલારખને ખબર મળી, કે તેણીનો ખાવિંદ બુકેરીયાનો શાહનવા, તેણીને મલવા માટે કેશમીર આવી પુગ્યો છે. લાલારખ આ ખબરની વધામણી સાંભળી જરાખી ખુશી થઇ નહીં, કેમકે તેણીનું દીલ પેલા જવાન કવી ફરામરોઝે લખામણ છતી લીધેલું હોવાથી, તે વિચારમાં પડી હતી.

લાહોરમાં આવતાંજ તેઓએ પોતાના રસાલા સાથે, એક રળીઆમણી જગ્યાએ પડાવ નાખ્યો. એ પડાવથી થોડેક દુર, એક પુરાણ ખડીએ લાલારખની નજરે પડ્યું. લાલારખે કવી ફરામરોઝને સવાલ કરીધો કે : “તે શું છે ?”

ફરામરોઝે જવાબ દીધો કે : “આતશની બદલી કરનારાઓનું એ એક પુરાણ આતશ કહેલું છે. જરથોસ્તીઓ આરમોને હાથ હાર ખાઇ, પોતાના ધરમની ભળવણી કરતા લાહોર તરફ આવ્યા હતા, તે વખતે તેઓએ એ આતશ કહેલું બાખ્યું હતું.”

એ ઉપરથી ફરામરોઝે લાલારખને કહ્યું કે “એ જરથોસ્તી આતશ પરતોની એક ધણીજ કુ બદાયક કંઠાણી કુ બાણું છું, અને એ શાહનવાની ખામીસ હોય, તો તે કુ માઇ સંભલાઉ.”

તે કુ ખદાયક કંઠાણી સાંભળવાની શાહનવા લાલારખે પોતાની મરજી જણાવવાથી કાચેર ફરામરોઝે આતશની સેતાથેશ કરનારાઓનું દાસ્તાન શરૂ કરીધું.

ફરામરોઝનુ એકાએક ગુમ થવું .

પણ એ આતશ પરસ્તોનું દાસ્તાન શરૂ થાય, તે આગમય લાલાશખના દાસ્તાન બાબે કાંઈક ખુલાસો થવો જરૂરનો છે જવાન કવી ફરામરોઝે મુસાફરી દરમિયાન લાના-રખનુ દીલ એટલું બધું તો જીતી લીધું હતું, કે તે પોતાના ખાવિદ તરફ બેઠીલ થવા જેટલી હલ સુધી વધી ગેઇ હતી એતેશક એક રોજ લાલાશખને સાહેલીઓએ ખબર આપી કે, રસાલામાથી કવી ફરામરોઝ એકાએક ગુમ થઇ ગયો છે, અને તેનો કાંઇખી પતો મલતો નથી.

આ ખબર સાંભળી લાલાશખ ધણીજ દલગીર અને દુઃખી થઇ, કેમકે ફરામરોઝને તે જીગરથી ચાહવા લાગી હતી. અતે તેઓ સધલાં મુસાફરી કરતા કેશમીર મધે આવી પુગ્યાં સણુગારેલા એક ખાસ મહેલમા લાલાશખે ઉતારો કીધો, અને પોતાના ખાવિદને મલવા માટે તે તૈયારી કરવા લાગી એક સુદર દિવાનખાનામા લાલાશખ દાખલ થઇ. ત્યાં બે જડવદાર તખતો સમારેલા હતાં એક તખત ઉપર લાલાશખનો બવિશનો ખાવિદ બેઠો હતો, અને બીજી તખત ખાલી હતું લાનાશખ નીચી નજરે, ધીમે કદમે, તેણીને માટે તૈયાર કરેલા તખત ઉપર બેસવા ગઇ પણ તેવામા એક મોગી ચીસ પાડી, તે બેહોશ થઇ પડી, અને તેજ વખતે તેણીના ખાવિદે તેણીને પકડી લાંધી લાલાશખ તુરતજ હેશિમા આવી, અને તેણીના હરખનો પાગ રહ્યો નહી, કેમકે તેણીનો બવિશનો ખાવિદ કાઈજ નહી, પણ પેલો જવાન કવી ફરામરોઝ પોતે હોનો, અને તે ફરામરોઝનું નામ ધારણુ કરી, લાલાશખના રસાલામા દાખલ થયા ગયો હતો હવે આપણુ આતશની સેતાયેશ કરનારાઓના દાસ્તાન ઉપર આવ્યે છીએ કવી ફરામરોઝે તે કિર્તન શરૂ કીધું

આતશની સેતાયેશ કરનારાઓ.

Fire Worshippers

“ઓ રોશન આફતાબ ! ઓ આતશની સેતાયેશ કરનારા જરથોસ્તીઓના રોશન ખુરશેદ, કેહ ? કહાં ગયો તે વખત, કે જ્યારે ધરાની અખાતથી સમરકદના છેડા સુધી વસ્તી જરથોસ્તી, સલતનત તારી સેતાયેશ કરતી હતી.

“કેહ કેહ, ઓ ખુરશેદ, કહાં ગઇ તે જરથોસ્તી કામ, અને કહાં ગયો તેમનો ધરમ, અને કહાં ગયો તે વખત, કે જ્યારે ચોતરફ નજર કરતાં બુલદ દગેહમહેરો અને આતશ કદેહ દેખાતા તે હવે દેખાતા નથી.”

“કેહ ઓ ખુરશેદ, જીલદ મૂમસ્ત, કહાં છે તહારા ખુરશેદ પરસ્ત નમીઝુતારી કરતા જે હરહમ નમાજ, સમરકદ હો-ધરાંન ધરી દીલ દાજ કહાં કામ તે પારસીની ગઇ, કહાં છે જીલદી તેની રહી

કેહ છે કહાં તેમનો તે ધરમ, કહાં છે દરેમેહર, હતાં હરગમ કહાં છે આતશ કદેહ તે ગયા, કિધા ગુમ કો‘ને ના તે રહ્યા. કેહો સર્ફ આતશ કોણુ કિધા, કરી સર્ફ લાખો ગુબરી જકા.”

“પુરો તે વખત ! કાફીઆની લડાઇમાં જરથોસ્તીઆની હાર થઇ, અને તેઓ પોતાનું રાજપાત ખોઇ બેઠા પશુ શુ રાજ સાથ તેઓ પોતાના ધરમ પશુ ખોઇ બેઠા !

“પુછો ? દીન ચુસ્તોને પુછો ! તેમ નહીં તો બેહદીનોને પુછો, કે ફરેહમેહરોની પાયા-માલી સાથ પવિત્ર આતશ સર્દ થયો, તે સાથ શુ જરથોસ્તીઆની બહોબલાલીબી ખુમ્મઇ ગઇ ?

“ નહીં ! ઈરાની જરથોસ્તીઓમાં એવાબી નર વીર હતા, કે જેઓ ધરમ અને આતશને ખાતર, પોતાની રંગોમાં વેહતા લોહીના છેલ્લા ટીપા સુધી તેઓ લડ્યા હતા ”

“કહો કે ‘ને કીધી વતનની યાદ,
કહો કે ‘ને કીધું વતન ખરખાદ.
ભુમી કેમ ખચારી ગયા તમ ભુલી,
ગયા કેમ વિસરી દીન બેસુલી.
અફસોસ વતનપર પડી કેવી ધાર,
ખુલ્લ હ કિર્તી કેમ થઇ ગઇ ખુવાર.”

ખુલ્લ જેના કિલ્લા શુરવીર મસ્ત,
ખુલ્લ હી ધરમની યધ કેમ અસ્ત.
સુખન જેના સાચા, વચન જેનું એક,
ખુલ્લ જેની મહોબત, ખચારો વિવેક.
કહે કોણ થયો એવો નર નામદાર,
ધરમ પર કિધો હોય જીવને નિસાર.”

હાફીદ-એક વીરણો જરથોસ્તી.

તેવો જ ગી, તેવો સાચો, અને તેવો એક વહાદાર ઇરાની જરથોસ્તી હતો. તેનું નામ હાફીદ હતું. તે દીન-ધરમનો દોસ્ત અને ધરમ ઉપર જન આપનાર એક જવાન હતો.

હારમોઝીઆના અખાત આગલ આવેલા એક મળવર પાહાડ ઉપર, જવાન હાફીદ, પોતાના લશ્કરની એક ટુકડી સાથે અરબ દુશમનોથી આજેજ થઇ, આવી વસ્યો હતો. આ પાહાડી મઠાનના ગુફાઓમાં તેણે પોતાની સર્લામતી બેઠી, પોતાના લશ્કરના સિપાહોને પોતાની રખડ બોલાવી, તેઓને સધીયારો આપવા લાગ્યો.

“થશે આ ખુલ્લ પાહાડ માડ વતન,
થશે આ શુક્રાઓ માડ કંદન.
ધરી ઠાજ ઠીલમે ધરમની તરફ,
કિધો જન સદકે વિના એક હરફ.
હિઠા દુઃખ હજારો ‘ને કંઈ કંઈ સિતમ,
વતનની જીહવનો જીમર માહે ગમ
કિધું દુશમનોએ વતનને ખુવાર,
કિધાં દીન ધરમને ફના બેસુમાર.”

કિધા જેણે જીઆગર રેવો ફના,
જીતિયા જેઓએ મુલ્કો ધણા.
એવી તે ઝોલાહ રૂસ્તમની,
થઇ આજ તે જેર લાચાર ખની.
ફરજ છે હર એક ધનસાંનની,
જીજે તે કહર દીનો-ધમાંનની.
હજારો છે દયાંત તે ધનસાંન પર,
જીજે નહિ જે દીન ધરમની કહર.

કિધી મે તો મારી ફરજને અહા,
હવે સુજ વતન આ શુદ્ધ સહા.”

હાફીદે પોતાના પાહાડી મઠાનમાં સતોશ માની લીધો.

પોતાના પાહાડી ગુફાને તે બહાધુર જવાને એક આરાસ્તા કરેલા નાહના પશુ સુદર મઠાનમાં ફેરવી નાખ્યું. તે ગુફાની આગલી બાજુએ, તેણે એક સુદર બગીચો

બનાવ્યો, અને ત્યાં તેણે જાત જાતના પુલોના રોપાઓ રોપી સગારી નાખ્યું, જેથી વસત રૂપમાં તે બગીચો એક દીલ પસંદ પુલવાડી જેવો બની જતો હતો. એ બગીચામાં ખીલી રહેલા રમણેરગી પુલોની ઘટા વધે હાફીદ ઉભો રહી કુદરતી બક્ષેસોને યાદ કરી, પોતાના મનને સતોષ આપતો હતો (૨)

હાફીદના પાહાડી મકાનની ભયંકર ખીણોનું બયાન

તે પાહાડની દરેક બાજુએ ફરતી ઉડી ખીણો હતી, અને તે ખીણોની અંદર દરીયાના પાણી ભરતી અને ઓટને વખત તેમાં ફરી વળી, આખી ખીણને એક દોળખ મીસાલ બનાવી દેતા હતા એ સ્થળને લીધે, હાફીદના આ પાહાડી મકાનમાં દાખલ થવાનો રસ્તો કુદરતી રીતે બિલકુલ અજીત થઈ પડ્યો હતો. ફક્ત એક ધણોજ સાકડો માર્ગ પુલના આકારે તે ખીણને જોડતો હતો, કે જેની ખબર ફક્ત હાફીદને જ હતી

હાફીદનું પાહાડી આતશ કંદેહ.

આ પાહાડી મથકને છેક મથાલે ઉગી નિકળેલી એક ઉચી ઝીકાત ટેકડીમાં પડેલા ખોહની અંદર એક એવી જગ્યા હતી, કે જ્યાં કુદરતી આતશ કાઢખી બલતણુ વગર રાત દીન રોશન રહેતો હતો હાફીદનો આ કુદરતી આતશનો ઝૂકો, તેનું માનીતું આતશ કંદેહ થઈ પડ્યું હતું હિયા હાફીદ પોતાના સધના પેહલવાનોને બેગા કરી તેઓની સાથ આતશની સેતાયેશ કરતો હતો (૩)

આતશ આગલ હાફીદે લીધેલા કસમ

એ આતશની સનમુખ હાફીદે પોતાના સાથીઓ સાથ વસ્વાટ કીધા પછી, એક દિવસે સધલાઓને બેગા કરી એના કસમ લીધા કે —

“ધરાનની કિરતી, અને જરથોસ્તી ધરમની ઈજ્જતને ખાતર, દીન દુશ્મનોને કદીખી શરણુ થવું નહીં, પણ જરૂર પડે તો હિયાજ લડવું અને હિયાજ મરવું.”

અલ હસન-અરબ સરદાર.

હાફીદના દીલમાં પોતાના દીન દુશ્મન અરબ ઉપર પાર વમરનો કેહર વસી ગયો હતો, અને તેથી તે સહેજખી જ પી રહેતો નહીં હતો પોતાના પાહાડી યુદ્ધની બરોબર સમિ આવેલા દરીયાના કિનારા ઉપર, અરબ દુશ્મનોનો એક મસ્ત મોટો કિલ્લો, ખડક ઉપર બાંધેલો દુરથી દેખાતો હતો એ કિલ્લાની સરદારી અલ હસન નામના એક અરબ સરદારના કબજામાં હતી

આ કિલ્લાને જોતાજ, અને તેનો સરદાર એક અરબ છે, એવું બાજુતાજ, હાફીદ દુશ્મનના લશ્કરનું ઈંદર કેવું અને કેટલું છે, અને કિલ્લાની રચના કેવા મઠારની છે, તે નજરે જોવા, અને બને તો જરથોસ્તી દીનના દુશ્મન અલ હસનને જાણેહ કરવાની તજવિજ્ઞા તે પડ્યો. તેણે અતે પોતાની મતલબ પાર પાડવા એક યોજના ઘડી કાઢી, અને તેજ વખતે, તે યોજના અમલમાં મુકવા, તે તૈયાર થયો.

અધારી રાતે હાશીદની છુપી સફર.

પડી એક દાહડે સિહા એવી રાત,
ધરી હાશીદે દીલ અદર મુરાદ
નિકલ્યો તે પહાડી મથકથી બહાર,
થયો એક કિસ્તીની ઉપર સવાર.
લિધો સાથ ના કોઈ સગી કે ચાર,
ધરી હામ હિંમત દિલમા અપાર
હકારી કિસ્તીને સાંમે કિનાર,
ગયો એક દમ દુશ્મનને મિનાર
સનસન વાતો'તો વાયુ ઉડી,
દરિયાના મોજા ઉછળતા કુદી
ઠન ઠન હોડી ઉછળતી હતી,
હાશીદ ઉમેદ ઉકળતી હતી
હતો મનમા દુશ્મન અલ હસન,
મળે તો ઠરે ઝટ તેને ફરન
કરી ચાહ હમદીન ઉપરનો અજાબ,
જલાવતો હતો દીલ મિસલે કબાબ.

હમારી ગધ શાહી સરજત તમામ,
કિધા દિન ધરમના પામાલ નામ.
અરબોએ ખરબાદ દીધુ ધરાંન,
કિધા કુલ દરેહ મહેર, આતશ વેરાંન.
મૂવાં લાખો નર-નાર થઈ ખારખાર,
દરેહ હોએ તેપર હજારો હજાર.
છે કુલે જરથોસ્તીનો એ પુકાર,
તે દિનથી દીલ છે બેકાર.
ખોઈ દીન ધરમને તબાહ સહુ થઈ,
વતનથી થયા બેવતન દુઃખ સહી.
જે કરતા'તાં નિસદિન ચેનો-અમન,
કતલ તેઓ થાયા મિસલ ગોસ્પદ.
દિધુ કોઈએ કંઈ કંકનથી નહી,
એ આફત જરથોસ્તીઓએ સહી.
રડે કુલ જરથોસ્તી જરજાર,
ગજબ છે, અલમ છે, ઓ દેરદેખાર.

અરે તમ સુણો ઓ તવારીખ નવેશ,
લખએ હકિકત વિના કંઈ દવેશ.(૬)

એવી અધારી રાતે હિંમતવાન હાશીદ પોતાના પહાડી મથકમાંથી ગુપ્તગુપ્ત એકલો
બહાર નિકલી, એક નાહની કિસ્તીમાં સવાર થઈ, અલ હસનને નજરે ભેળા, અને બને તો
તેને ઠાર કરવાના ધરાદાથી દુશ્મનના કિલ્લા તરફ હકારી ગયો.

પણ આ સમયે ભેખમ હાશીદ શા માટે ખેંચતો હતો રાતની સિદાઈ વચ્ચે,
હાશીદ જ્યારે દરીયાના ઉછલતા મોજાના પાણી ઉપર પોતાની કિસ્તી હકારતો
હતો, ત્યારે તેના દીલમાં તેના વતન અને ધરમની લાગણી એટલી તો ભેજખંધ ઉભારી
નિકલી, કે દુનિયાની તવારીખ લખનારાઓને, જરથોસ્તીઓ ઉપર ગુજરેલા હાદેસાઓની
સાચી નોંધ લેવા માટે તે લલકારવા લાગ્યો.

હાશીદ અરબ સરદારના કિલ્લાની અદર.

અતે હાશીદની કિસ્તી તે કિલ્લાની આગલ જઈ પુગી. પોતાની કિસ્તીને ત્યાં
આવેલા ખડકોની વચ્ચે બરોબર ગોઠવી મુકી, હાશીદ ખડકો કુદાવતો તે કિલ્લાની દેવાલ
આગલ જઈ પુગ્યો, અને અતે મહા મેહનતે કિલ્લાની દેવાલ ઉપર તે બધડક ચઢી ગયો.

કિલ્લાની દેવાલને મથાલે પુગી આશપાસ નજર કરતાં, કિલ્લાના કુસાદે ચોકમાં
તેણે એક નાહનો જોવો સુંદર મેહલ જોયો. તે મેહલના દિવાનખાનામાં રાક્ષસીના પ્રકાશ
ફેલાઈ રહ્યો તેને દેખાયો.

હાફીદ ટુરનજ તે કિસ્સાની દેવાલ ઉપરથી, નિચે ખોગમા ઉતરી પડ્યો, અને ચોકમાં આવેલા મેહલની તરફ ચાલ્યો. કોઠાની રીતે તે મેહલમા દાખલ થવાનો હાફીદે નિચાર કીધો. એ તે મેહલની દેવાલ ઉપર ચઢ્યો, અને મેહલની અંદર દાખલ થયો. તેણે ધાર્યું કે એ મેહલમા કિસ્સાનો સરદાર અલ હસન વસતો હોવો જોઈએ. આની મોડી રાતે અગર જો તે તેને મળી જાય, તો તેજ વખતે તેને જાહેર કરવા તે તત્પર તૈયાર થઈ રહ્યો.

જેવો હાફીદ ઉપર પુગ્યો, કે તેને એક સુંદર દિવાનખાનું દેખાયું. તે દિવાનખાનું રાશનીથી ઝકઝકી દીધી રહેતું હતું. અરબી ઉપરથી હાફીદે તે દિવાનખાનાની અંદર નજર કરી, તો સુરીલા વાજત્રનો મુલાએમ સરોદ તેને કાને પડ્યો. અભયમીથી આવ્યો પામી, હાફીદ તે દિવાનખાનામાં નિરખીને જોવા લાગ્યો, તો એક સગારેલા મસનદ ઉપર તેણે એક ઘણીજ ખુમચેહર ઓગતને પોતાના હાથમા વાજત્ર લેઈ વગાડતી દીડી.

હિન્દા-અલ હસનની દીકરી

બનેની નજર એક થઈ ગઈ અને એક ખીજને જોતાજ ચમક્યા અને એક ખીજને જોતાજ એક ખીજની મોહબતમા ગીરફતાર થઈ ગયા અને જના રામા ઉપર પરાજા મીસાલ જલવા લાગ્યા. એક ઈગાનાને પોતાના મેહલમા જોઈ, તેની મોહબતમા તરફથી પેલી બાનુ મધુર અવાજે લલકારવા લાગી (૬)

તે પરી એહર બાનુ કોઈ નહી, પણ અરબ સરદાર અલ હસનની દીકરી હતી. તેણીનું નામ હિન્દા હતું જે જવાન મર્દ ઉપરતે સુદરી મોહી પડી હતી, તે શખ્સ કોણ હતો, તેની હિન્દાને સેહજખી ખબર હતી નહી.

ખીજ હાથ ઉપર હાફીદ જાયતો નહી હોતો, કે જે ઓરતની પ્રીતમા તે ગીરફતાર થયો હતો, તે તેના દુશ્મન અલ હસનની દીકરી હતી, કે જેના બાપનો જીવ લેવા, તે અધારી રાતે, તુફાની ફરીઆ વટાવી, મહા મેહનત અને જોખમ ખેચીને તે ત્યાં આવ્યો હતો.

આ સજોગ પ્યારનું પરીણામ હતું હાફીદ જે પોતાના દુશ્મનને કેદ કરવા ગયો હતો, પણ તેને કેદ કરવાને બદલે તે પોતે પેલી પરી એહર ઓરતની પ્રીતમા પડી, ગોયા તેનો કયેદી થઈ પડ્યો હતો.

બને જન વચે તે દિવાનખાનામા મોહબતના વચનો અરસ-પરસ થયા. બને જને એક ખીજને ચાહવાના, અને એક ખીજને પોતાના અખડ પ્યારની જાજરથી જકડાઈ રહી કદીખી છુટા નહી પડવાના સખુનો ઓચરયા પછી, જ્યારે હાફીદે જાણ્યું, કે જે ઓરત ઉપર તે પોતાનો જીવ નીસાર કરવા તૈયાર થયો છે, તે ઓરત તેના દુશ્મન અલ હસનની દીકરી છે, ત્યારે તે લાઇલાજ થઈ પડ્યો.

હાફીદની મોડી રાતે છુપી સફર

હિન્દાની મોહબતની જાળમા હાફીદે એકનો બધો તો સપડાઈ ગયો હતો, કે તે જાળમાથી તે છુટી શકતો નહી હતો.

પોતાની વાહાલી માશુકને મળવા હાશીદ પોતાના દુશમનની, તેમજ પોતાના જનની કાષ્ઠી પરવા કીધા વગર, દરેજ મોડી રાતે તુફાની દરીયામા પોતાની નાહની હોડીને તે હકારી, કિલ્લા તરફ જતો, અને પોતાની ધનતેજર મહાજુબની ધનતેજરીને સતોથી, પોતાની પવિત્ર મહોબતનુ વચન તે અદા કરતો હતો.

હાફીદે કિના માટે લીધેલા કસમની યાદ પકવી

એવી રીતે આ છુપી મુલાકાતો, લાખો વખત સુધી ચાલી રહી. પણ અતે એક અધારી રાતે દરીયા પસાર કરતા, હાશીદને પોતાના દુશમન ઉપર વેર લેવા માટે, પવિત્ર આતશ આગલ તેણે લીધેલા કસમની યાદ પડી. તે કસમની યાદ પડનાજ હાશીદ ચમક્યો, અને વીજલીની ઝડપથી તેના મગજમાંથી અનેક વિચારો આવ-જન કરવા લાગ્યા

પ્યાર વિરૂધ્ધ ધરમ તરફની ફરજ.

એક રાત કરતો'તો હાશીદ સફર, ઉછલતી'તી કિશ્તી દરિયા ઉપર પવન ડુકતો'તો કરી જુબ પૂકાર, ઘટા વાહલાં પર હતી ખીશિયાર જગરમા હતી યાદ માહજુબની, તડક્ટી'તી ઉમેદ મુલાકાતની. ૧૪૮૦૦

હતી રાત કાળી અતી અધકાર, રમતી'તી મનમા માશુક જુમાર.

એકાએક ચમક જગરમા પડી, પડી યાદ તેને કસમની ઘડી બોલ્યો તે શુરવીર મનમાં કલાંમ: “હવે મારી મોહબતને છેલ્લી સલામ કર મુજ મુલાકાત આજે ખતમ, કરશ હાલ જાહેર, ખોલી સરમ.

હોલત, મહાજુબ, મહોબત તમામ, છે દીન ધરમ પાસ ખિલકુલ નકામ.”

પોતે લીધેલા કસમની યાદ આવતાજ, હાશીદે ઠરાવ કીધો કે “આજથી મારી મુલાકાત હવે છેલ્લીજ થશે. હું આજે મારા વિચારો હિન્દને જાહેર કરી દેઇ, આજથી મારી આ મોહબતને છેલ્લી સલામ કરશ.”

પોતાના આવા ઠરાવથી તે મનમા દુખી થવા લાગ્યો, પણ દીન અને ધરમ તરફની પ્રીદાગીરી માટે લીધેલા કસમ આગલ, પ્યાર અને મોહબત કુચ ખીસાદમા નથી, તે આજે સાબિત કરવા તૈયાર તે થયો હતો.

હિન્દાની હાફીદ માટે તલખમારી.

એક હાથ ઉપર તુફાની દરીયામા હાશીદ બેસીકર પોતાની નાહની હોડીને હકારી જતો હતો, ત્યારે ખીજ હાથ ઉપર હિન્દા હાશીદની સલામતી માટે ધનતેજર બની રહી હતી. મેહલના ઝરખા ઉપર ઉભી રહી, હિન્દા પોતાના વાહલા રશીક હાફીદના આવવાની રાહ જોતી હતી. હરપળ અને હરખડી, તે હાફીદને યાદ કરી રહી હતી

જેવી રીતે જુલ્મીખાં પોતાના યુસુફને મળવા તલખી રેહી હતી; જેવી રીતે રાદાએ પોતાના જલ્દને મળવા તલખી રેહી હતી, જેવી રીતે તેહમીના ફત્તમને મલયા અધીરી બની રેહી હતી, તેવી રીતે હિન્દાને પોતાના વહાલા હાફીદને બેટવા તલખી રેહી હતી હાફીદને આવતો જોવાની ઉમેદમા હિન્દા પોતાના મેહલના ઝરખા ઉપરથી તુફાની દરીયામા રાતની આંતની વચ્ચે ઉભી રેહી દુર નજર કરતી હતી

હિન્દા અને હાફીદનો છેલ્લો મેલાપ

અ તે હિન્દાએ ચાંદના પ્રકાશ વચ્ચે દુરથી પોતાના રક્ષક હાફીદની કિસ્તીને આવતી જોઈ, અને થોડા વખતમા તે કિસ્લાની નજદીક આવી ખડકોની વચ્ચે ઓઠવાઈ ગઈ, અને હાફીદ રાખેતા પ્રમાણે ખડકો અને કિસ્લાની દેવાલ કુદાવી, પોતાની વાહલી હિન્દાની સામે આવી ઉભો હિન્દા તેને જોતાંજ ખુશી થઈને ભેટી પડી

પણ આજે હાફીદ હ મેશ જેવો રંગીયો હિન્દાને દેખાયો નહી તેનું દીલ ખીલકુલ ઠંડુ પડી ગયું હતું હાફીદની લાગણીઓને એવી ઠંડી જોઈ હિન્દા વિચારમા પડી, તે સમજ કે હાફીદ દરીયાની સફરથી ચાડી ગયો હશે, માટે હિન્દા તેને દિલાસાના સંખુનો કેહવા લાગી પણ ફાકટ હાફીદે અંતે પોતાનો ઠરાવ જાહેર કરીધો. તેણે કહ્યું કે

“હવે આપણી મોહનત, અને પ્યારનું આજે સેવટ આબુ છે, કેમકે તારા બાપ અલ હસનને લીધે આપણી મહોબત વધુ વખત ચાલી શકે એમ નથી”

હિન્દા હાફીદની જાત અને ધરમથી બેખબર હતી.

સુણી આ સુખન ખજબલી સુંદરી, ગાફેલ બની આખ આસુ ભરી. ધુ જતી ઉભી તે બની બેસબર, આશક હતી તે હાફીદ ઉપર. મગર તે ખીલકુલ હતી બેખબર, હતો તેનો આશક જોતે ‘ગબર’^૧ લયો લાલ ખોલી ખોલી સુખન: “સાબલ ધરી ધીર અએ જાનેમન વુ મારો સાહેબ, હું દાસ છું, ઇફાઝતમે તારી હું ખવાસ^૨ છું.

જીગર માફ બોલે છે એ સુફતગુ, મફ કે જીવુ વુજની રૂ-અ-રૂ સાંભલ એા શુરવીર, મારાં જીગર, વુને જોઈ ખુશી થશે સુજ પેદર. વુ જાતે જવા મર્દ શુરવીર છે, અકલ તારી બેશક મીસલ પીર છે ખુશી થાઈ વુને કરશે જમઈ, વધાવી લેશે વુને મલકઈ. બની વું જમઈ પુરજે તેની આસ, કરજે વુ આતશ પરસ્તોનો નાસ.”

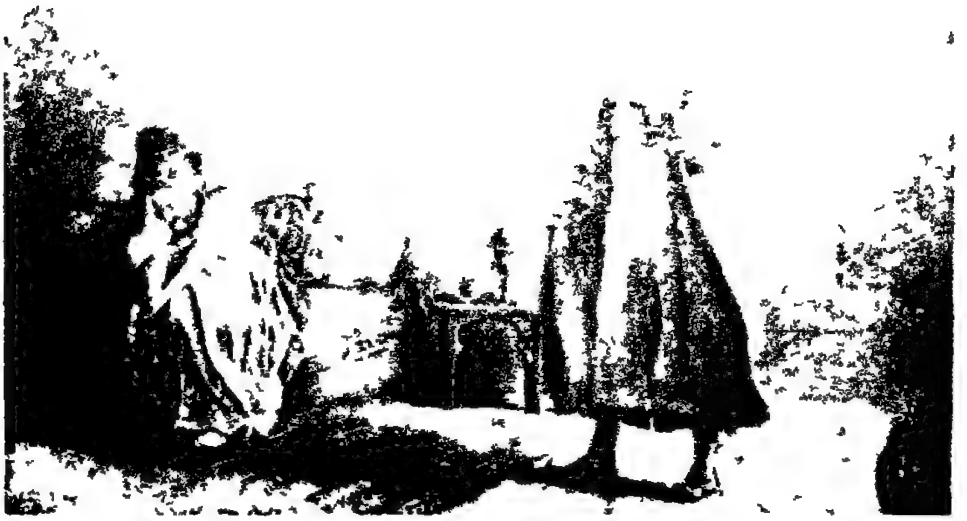
હાફીદનું હિન્દા ઉપર ગુસ્સે થવું.

ખરી વાત તો એ હતી, હિન્દા કે પોતાના આશકની જાત અને બુનિયાદથી બેખબર હતી તે જાણતી નહી હતી, કે તેની મોહબતનો માલિક એક જરથોસ્તી છે. તે બોલી કે “મારો બાપ તારા જેવા બહાદુરને જોઈ ખુશી થશે, અને વુને તે પોતાનો જમાઈ કરશે, અને પોતાના આતશ પરસ્ત દુશમનોને મારી કાઢાડવા માટે, તે વુને ખુશીથી પોતાના લશ્કરમા સામેલ કરશે”

હાફીદે હિન્દા આગલ કરેલો સાચો એકરાર.

પોતાના હમદીનો અને પોતાના ધરમને માટે હિન્દાના આવા વિરુદ્ધ વિચારો સાબલી, હાફીદનો ગુસ્સો ઉત્કેરાઈ રેલો. તે ગુસ્સે થઈ હિન્દાને ઠપકો આપી બોલ્યો. -

૧. આતશની સેતાયશ કરનારા જરથોસ્તીઓને અરબ ‘ગબર’ ને નામે ઓલખાતા હતા.
૨. નોકર.

“અસ કર મહાબુઝ, અધ કર જાન,
 અધ કર વુ અકવા યો બદગુમાન
 વુને છે નફરત જરથોસ્તી પર,
 તો ફાકટ છે મહોબત માગી ઉપર
 હુ છુ જાતે જરથોસ્તી આતશપરત,
 યુવદ મારી યુનિયાદ, બાબુ છે મસ્ત
 જો મુજ ધરમની પવિતર નિશાન,
 આ કુસ્તી, ‘ને સદરો, ‘ને આ ઝીરેબાન”

(પાઠ ૪૫૭)

“અસ કર, અસ કર, અધ કર જખાંન,
અધ કર અકવા, અધ અઠશુમાન
વુને છે નફરત જરથોસ્તી પર,
તો ફેકટ છે મહોબત મારી ઉપર
હું છું જાતે જરથોસ્તી આતશપરસ્ત,
છલ્લ મારી જુનિયાદ, બાજુ છે મસ્ત.
જો સુજ ધરમની પવિત્ર નિશાંસુ,
આ કુશ્તી ‘ને સફરો’ અને ગીરેબાન.

હું છું દુશ્મન, કલ અરબ જાતનો,
હું છું દુશ્મન વુજના તાતનો.
કિંથો એક હાહટે એવો વિચાર,
જધને કડ અલ હસનને હું ઠાર.
ઉમેદ રાખી હીલમે લીધા કસમ,
કડ વુજ પેઠરવુ સર હું કલમ.
હિયા પર વુને જોઇ લાચાર થયો,
ગીરફતાર કરતા ગીરફતાર થયો.” (7)

હાશીદે નિરાસીનો એક ઉડો હમ બરી હિન્દાને કહ્યું “અસ કર મહાશુખ, હવે મને
છોડ મારે હવે જવું જોઈયે. મારા કિલ્લા ઉપર ધાસ્તીની નિશાંસુનો વાવટો હું હિયાથી
ઉડતો જોઈ શકું છું. હમદીને મુશ્કેલીમાં પડતા મુકી, ચોરતની પ્રીતમાં મોજ મારવાનું
કામ, એક જરથોસ્તી બચ્ચાને જાજતું નથી. આ ગેતીના તકલીદી સુખને ખાતર,
દીન અને ધરમને પડતો મુકવાનું કામ સાચા જરથોસ્તીને નારવા છે. મહાશુખ વુજ
મારી સવલી ઉમેદ અને અરમાનનો નાશ થયો છે. (8)

“મહાશુખ મનહર સુણી લે કલામ મરતા હમ વાહલાંઓ. જોયાં અમે,
વુને છે હવે મારી છેલ્લી સલામ. કુટી સર, છાતી, રોચા અમે.
લિધા ‘તા કસમ મે સહી કુખ ગઝદ, હરદ જોઈ અમારા રંડયાં આસમાન,
મરૂં ચા તો મારૂં, અરબ દુશ્મન રંડયા કલ સિતારા, સુરજને આન
કિંધી ખવાર અમારી હમ સર જમીન, ગલકતી સરજત કાળી થઈ,
કિંધી ખવાર અમારી ધરમ ‘ને દીન. બરી ગોઠ અમારી ખાતી થઈ.

જુલુ નહિ ગજળ ‘ને કિનાના કસમ,
મને છે પ્યારો દીન ‘ને ધરમ.”

હિન્દાની હાફીકને મનાવટ.

એવી રીતની જલમ જુદાઈનો સમો અચાનક પોતાની સામે આવી ઉમેલો
જોઈ હિન્દા પોતાના વાહલા હાફીકને વળગી, તેને જતો અટકાવવા આખોમાં આસ
લાવી મનાવવા બોલી.

“ગજળ છે જુદાઈ સનમ વુજની,
થશે આએ જુદગી ખતમ સુજની.
કિંધી કબજ મહોબત ખતીને બેઠાઠ,
કફસમાં કરી કયેઠ ખન્ધો જલાઠ.

નથી લહુ જીગરમા, ન આંસુ ચશમ,
સુણી વાત તારી રૂઢાયો હમ.
તજીને જશે કહા મને સુલખકન,
વુજ વન મરશે, વુજ મનહરસુ.

જરા કર ધસારો, કહાં છે વતન,

વુજ સંગ આવું થવા હું ઇફન. (9)

હાફીદે લીધેલા વફાદારી ઉપર કસમ.

આવા સંજોગ વચ્ચે હાશીદની સામે બે મારમ પડેલા હતા. એક તો એ કે હિન્દાની
મોહબતને ખાતર પોતાના કસમ અને ઠરાવ ઉપર પાણી ફેરવવું, યા તો બીજો મારમ
જો હતો કે પોતાની મોહોબત કરતાં વધારે વફાલા ધરમના દુશ્મનને મારવા માટે
લીધેલા કસમ અમલમાં મુકવા.

આ બેમાથી છેલ્લો માર્ગ લેવાનો હાશીદે હરાવ કીધો. તેજ વખતે તે હિન્દાની બગલમાથી છુટી જઈ છુટો થયો, અને મેહલ તથા કિસ્લાની દેવાલો, અને ખડકો કુદાવી તે પોતાની કિસ્તીમા બેસી, પોતાના પાહાડી મકાન તરફ નિકલી ગયો, અને હિન્દા હાફીદની પ્રીતમા વિલાપ કરવા લાગી. (10)

ભાગ ૨ એ

‘કુહે ખખર.’

હિન્દાની પાક મોહબત

પોતાનો આશક એક અરબ નહી, પણ આતશની સેતાયેશ કરનારો એક જરથોસ્તી હતો, અને વળી પોતાના બાપનો જીવ લેવા તકલીફ રેહ્યો તેનો દુશ્મન હતો, એમ બધા જાણતા, હિન્દાની મોહબત હાશીદે તરફ સેહજબી આછી થઈ નહી હતી.

ઉપલા બનાવને થોડાક દિવસ યુજરયા બાદ, હિન્દાના બાપે પોતાની દીકરીને ખખર આપી કે એક આતશ પરસ્ત જરથોસ્તી પોતાના લશ્કર અંતે જત ભાઈઓ તરફ દગલબાજ થયો છે, કેમકે તેમના કિસ્લાનો છુપો ફરવાળો, અમુને દેખાડવા તે તૈયાર થયો છે, એટલે હવે એક જખર જગ ઉઠાવવાનો વખત અરબોને માટે આવી લાગ્યો છે.

હિન્દાની ફીકર અને તેની સરજત

આ ખખર અલ હસનની ખુશાલી હતી, પણ હિન્દાને મનથી તે એક મોટી આફત અને મઝમ હતી, કેમકે રબે એ જગમા તેનો વાહલો હાફીદ માર્યો જાય, તેની તેણીને મોટી ફીકર પડી.

આ દુ ખખરી ખખર સાંભળી, હિન્દા એક ગીસ પાડી ચમકી પડી અલ-હસન પોતાની દીકરીની મોહબતની વિમતથી બીજકુલ બેખખર હોવાને લીધે, હિન્દાને આવી રીતે ગભરાટમા પડેલી જોઈ, તે એવું સમજ્યો કે, તેની દીકરી લડાઈની ખખર સાંભળી દેહશત ખાઈ મૃત છે, માટે તેણીને અરબસ્થાન તરફ મોકલી દેવાનો અલ હસને હરાવ કીધો. અલ હસને તુરતજ હિન્દાની સફર માટે એક કિસ્તી તૈયાર કરાવી, અને પોતાના વિસ્વાસુ માનસો સાથે હિન્દાને તે કિસ્તીમા અરબસ્થાન તરફ રવાના કીધી.

જરથોસ્તીઓના હાથમા હિન્દાનું કથેદ પકડાવું

પણ આ બનાવના ગાબમા ખુપાયલી સરજત ન્યારી કિસમની હતી અરબ કિસ્લાની તરફથી ફરીયામાં એક કિસ્તી હકારાઈ જતી જરથોસ્તી ઈરાનીઓએ પોતાના પાહાડી મથક ઉપરથી બોધ, અને તેજ વખતે તેઓએ તે કિસ્તીને પકડવાના વિચારથી તેમજ પ્રુક

પકડી તુરતજ જરથોસ્તીઓ એક બીજી કિસ્તીમાં સવાર થયા, અને અરબ કિસ્તીની પુઠ પકડી, તેને સેહજ વારમાં પકડી પાડી તે કિસ્તી ઉપર એક જબરદસ્ત હુમલો જરથોસ્તીઓએ કર્યો, અને અરબોને જેર કરી કિસ્તીની અંદર શોધ ચલાવતા અંદરથી એક પરીચેહર ચોરત તેઓને હાથ લાગી

તે કાછજ ન પણ હિન્દા હતી તુરતજ પુરતા માન સાથ તેઓએ તે બાબુને પોતાની કિસ્તીમાં બેસાડી, બદીવાન તરીકે તેઓ પોતાના પાહાડી મકાન તરફ લઇ ગયા.

એક બાબુથી તુફાન અને બીજી બાબુથી હાફીદ માટે ચિન્ના, અને ત્રીજી બાબુથી પોતાને કેદ પકડાયેલી જોઇ હિન્દા કિસ્તીના તુટક ઉપર બેહોશ થઇ પડી

ધરાંની કિસ્તીનો નાબોદા.

તે કિસ્તીનો સરદાર અને નાબોદા, કાછજ નહી પણ દીલાવર હાફીદ પોતે હતો. આવી અચાનક રીતે હાફીદ પોતાની વાહલી દીલાવરને પોતાને હાથ આવેલી જોઇ, ત્યારે તેની મહાવજત કરવાનો હુકમ પોતાના માનસોને તેજ વખતે તેણે આપ્યો

જયારે હિન્દા પોતાની બેહોશીમાંથી હુશીયાર થઇ, અને જાણ્યું કે તે જરથોસ્તી સરદાર હાફીદના હાથમાં કયેદ પકડાય છે ત્યારે તે ધણીજ મહારાટમાં પડી કેમકે હિન્દાએ પોતાના બાપ અલ-હસનને મોહોડેથી હાફીદની દીલાવરી, અને તેનું નામ ધણીક વાર સાંભળ્યું હતું, પણ તે જાણતો નહી હતી, કે તેના વાહલો આશક, હાફીદ પોતે હતો.

હિન્દાનું પાહુડી બંદીબાંનું.

એ અરસામાં તુફાન ધીમે ધીમે નરમ પડ્યું, અને દરીયા શાંત થવા લાગ્યો. ધરાંનીઓની કિસ્તી ધીમે ધીમે તેમના પાહાડી મથકની તલીફી આગલ આવી લાગી. કિસ્તીના સરદારના હુકમથી હિન્દાની આંખે ધરાંનીઓએ પાટા બાંધ્યા, અને તેઓ સધલા હિન્દાને લઇ, કિલ્લામાં છુપે દરવાજે દાખલ થયા.

આ છુપા દરવાજાથી આજ તક આરબો બેખબર હોવાને લીધેજ ધરાંનીઓ આરબોથી પોતાનો બચાવ કરી શક્યા હતા

કિલ્લામાં દાખલ થતાજ હિન્દાને તેનું છુટાપણ જણવામાં આવ્યું. તેની આંખો ઉપર બાંધેલા પાટા તુરતજ છોડી નાખ્યા, અને તેણીએ પોતાને એક આરાસ્તે કરેલાં ગુફામાં જોઇ તે નિરાધાર ચોરત, પોતાની સરજત ઉપર વિચાર કરતી હતી, તેનામાં સિપાહોને સરદાર હાફીદ આવે છે, એવું પ્રકારતા તેણીએ સાંભળ્યા.

ધરાંની સરદાર હાફીદ આવે છે, એમ સાંભળતાજ હિન્દા મોટા મહારાટમાં પડી. હાફીદ તેના બાપનો દુશ્મન હતો, અને તેણી જો જાણશે કે તે અલ-હસનની દીકરી છે, તો તેણીની હાલત કેવી થશે તેના વિચારમાં તેણી પડી.

હાફીદ અને હિન્દા.

એવા મહારાટના વખતમાં ખુબસુરત હિન્દા પડેલી હતી, તેવામાં ધરાંની સરદાર હાફીદ તે આરાસ્તે કરેલા ગુફામાં દાખલ થયો. હિન્દાની નજર તેની ઉપર પડી, અને તેજ વખતે હિન્દાએ એક હરખભરી ચીસ પાડી તેને આલખ્યો, અને બીજી પળે

તેણીની ખાત્રી થઈ, કે ધરાની જરથેસ્તીઓનો સરદાર હાફીદ, કાબજ નહીં પણ હિન્દાનો જરથેસ્તી આશક હતો.

ફરી તે બંને જન એક ખીમને હરખમેર મળ્યાં, અને પોતાની જુની મહોબતને તાજ કરી તેઓ ખુશી થવા લાગ્યા (11)

અલ હસનની ગોઠવણ હિન્દાએ જાહેર કરવી

બંનેની ખુશીનો પાર હતો નહીં પણ તેવામાં હિન્દાને એકાએક યાદ પડી, કે. “આજે રાતના, તેનો આપ અલ હસન ધરાનીઓ સાથે એક ખુનખાર લડાઇ કરવા આવનાર છે, અને કાંઈ દગલબાજ ધરાનીએ કિલ્લાનો કુપો માર્ગ તેને દેખાડ્યો છે.”

હિન્દાએ એ ખબર હાફીદને જાહેર કીધી, અને તેને પોતાનો જીવ બચાવવા ખાતર, પોતાનો સાથે નાહસવા માટે તે કરગરીને અરજ કરવા લાગી.

હાફીદનો કોફ અને એકરાર.

થયો ડગ હાફીદ સુણી ખબર
“થયો કાંઈ દગલબાજ ધરાની નર
મલ્થો તે જઇને અરબ અલ હસન,
કિધો ભેદ જાહેર, હતો જે બધ
દગલબાજે તોડ્યા કસમ ‘ને કરાર,
દેખાડ્યું અરબને કીલ્લાનું ખાર”
થયો જગી હાફીદ શુસ્સાથી લાલ,
જરથેસ્તીઓનું કુંડ ચઠખાલ
બોલ્યો તે આતશ દંદેહ બેઇને,
લીધા કસમ હાથ સુખ ધોઇને

કે. “મારીને મરવું, દુશ્મન તમામ,
શરણ થાઇ જીવવું છે બસ હરામ
હરએક જરથેસ્તી સુણો સુખન,
આતશની હરહમ કરજો જતન.
વતન ‘ને ધરમ પર સદા દેજો જાન,
સદા રહેજો આતશના પાસબાન
એ આતશથી કાંઈ ગ્રીજ આલા નથી,
એ આતશ વિના બોલબાલા નથી
એ આતશ વિના કુંલ જગ અધકાર,
એ આતશ કરશે સકંટ નિવાર

જુઠી સર નમાવો આજે જરથેસ્તીઆન,
એ આતશથી ‘રોશન’ થશે ઇનસાન”.

હાફીદે આતશની સામે ઉભો રહી, પોતાના સિપાહોને બહાધુરીથી બચાવ કરવા માટે, આવા સખુનો જીલદ બાવાજે કેલા. તેની રગોમાં ધરાની લોહી વેહવું હતું. તે હિમતથી લડી કિરતી સાથે મરવા તૈયાર થયો કિલ્લા માહેલા પોતાના આતશ તરફ નજર કરી તેણે ઠરાવ કીધો, કે શરણ થવું હરામ છે એક ધરાનીની ફરજ, દેશ અને ધરમના બચાવ માટે જન આપવાની છે દીન દુશ્મનો આતશને હેરાન કરે, તે આગમય તેને બચાવવાની દરેક કોશિસ કરવી લાજમ છે, અને તેમ કરતાં જો જનખી આપવો પડતો હોય, તો તે પણ અરપણ કરવો ઘટે છે

હિન્દાના બચાવની ગોઠવણ કરવી

તેણે એક જીલદ પુકાર કરી કિલ્લાને ગળવી મેલ્યો. તેજ વખતે સમલા સિપાહો હાજર થયા, અને હાફીદે તેમને લડવાના, અને બચાવના સમલા હુકમો આપ્યા.

એ પછી હિન્દાના બચાવ માટે તેણીને એક કિરતીમાં બેસાડી, ત્યાંથી કોઈ સલામત જગે પોહોચાડવાનો તેણે હુકમ કીધો.

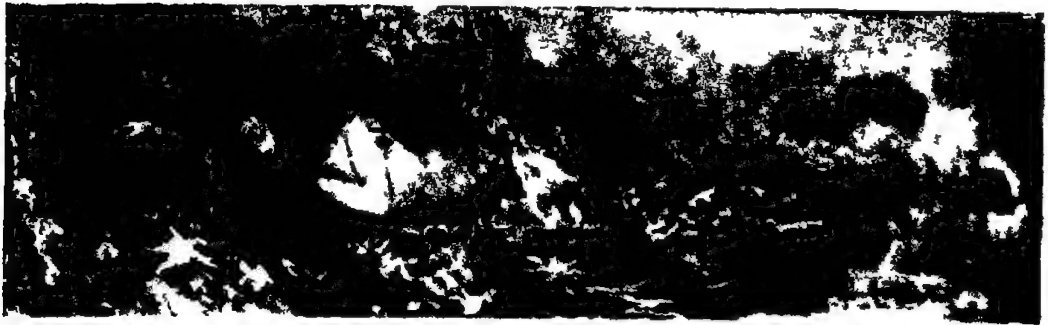

“ * * * જો મારા કિલ્લા ઉપર પેલી ધાર્મીની
નિશાણુ ઉડતી દેખાય છે ! હમદીનોને મુશ્કેલીમાં પડતા મુકી,
ઓરતની પ્રીતમાં મોજ મારવાનું કામ એક જરથોસ્તી
બચ્ચાને છાજતું નથી આ ગેતીના તકલીદી સુખને ખાતર દીન,
ધરમને પડતા મુકવાનું કામ સાચા જરથોસ્તીને ના રવા છે

(પાનું ૪૫૭)

“વતન 'ને' ધરમ પર સદા દેને જન,
સદા રહેને, આતજના પાસજાન.
એ ! આતશથી કેઈ ચીઝ આલા નથી,
એ આતશ વિના; બેલબાલા નથી.
એ ! આતશ વિના કુલ ! જમ અધકાર,
એ ! આતશથી થાશે સકલ નિવાર
જુકી સર નમાવો, એ જરથોસ્તીઆન,
કરશે એ આતશ મુશ્કીલ આસાન”

“તે ગઈ ! પોતાની સંધલી ઉમદો અને સંધલી દીલની આશાઓ દીલમાજ લઈ
અથાગ ફરીયાની તલેતીમા જઈ. જાદાની શાત્રમા નિરાતે રૂતી, ‘આ તમામ્ જ્ઞાત, અને
તમામ મુશ્કીલી પોતાનું રાજ રસાવી રહી હતી”

(પાકું ૪૧૨)

પણ હિન્દાએ હાફીદથી છુટી પડ્યા ના પાડી, જગમા તેની સાથેજ રહેવાનું, અને તેની સાથેજ મરવાનું પસંદ કીધું. પોતાના સાચા પ્યાર માટે તેણીએ દલીલ કરી, તેને પોતાની પાસે રહેવા દેવા માટે તે સમજાવવા લાગી. (12-13)

પણ હિન્દાની તમામ મનાવટ અને સમજાવટ છતાં હાફીદ જરાખી સમજ્યો નહી. હિન્દાની તમામ કાંકલુદી ફાકટ ગઈ સુચવેલી ગાઠવણ પ્રમાણે હાફીદે હિન્દાને માટે તૈયાર કરાવેલી એક કિસ્તી ઉપર દુરતજ તેને મોકલાવી દીધી, અને હવે પોતાના રક્ષકોને તે કહેવા લાગ્યો.

<p>“સુણો તમ શુરાઓ જંગી ફલેર, ભુલી એશ-અસરત, બનો ઠીલચેર લડો એક લડાઈ જીતે જાનથી, હવે એયો શમશીર સહુ મ્યાનથી</p>	<p>જમીનપર ચલાવો, ભોહીની નહેર, મરો યા સો મારો ધરી ફીલ ફહેર. ફગલખાબેએ દિલો છે ફગો, દેખાડી છે ફુશમને કુપી જગો.</p>
---	---

જગમા છે દયાનત ફગલખાજપર,
અને ફીન તરફ હુમફીન બેકફર.”

૧૪૯૦૨

દગાનો ભોગ. જરથોસ્તીઓ અને અરબ વચ્ચે ઉઠેલું જ મ.

વખત રાતનો હતો હાફીદના સખુનો સાબલી ધરાંનીઓ પેલી બચકાર ખીણની તરફ ધર્યા, જ્યાં પેલો છુપો દરવાજો હતો. પણ તેઓ ત્યાં જઈ પુગે, તે આગમમ હજરો આરખો અધારી રાતે તે તરફ ધસી આવ્યા, અને ગફલતમા તે ખુવારીભરી દોજખથીખી ડરામણી ખીણમા ગળડી પડ્યા

તે બચકર ઉડી ખીણુ ગોચા હજરો આરખોની કબર બની રહી, અને ફુશમનોની લાસથી ઉપર સુધી છલાછલ ભરાઈ ગઈ પણ અરખોની સખ્યા પાણીના રેલા મીસાલ ચાલુ આવતીજ ગઈ, અને તેમની ગળવર સખ્યા આગલ અતે ધરાંનીઓ લાચાર થતા ગયા.

હાફીદનુ પાછલ હાલતુ.

પણ હાફીદે એખલે હાથે ફુશમનો ઉપર મનમાનતું વેર લીધું. જ્યારે તે લાચાર થયો, ત્યારેજ તે પોતાના પેલા પાછાડી આતશ કહેલવાલા સુદા તરફ, ધીમે પણ સાથુત કદમે પાછલ હાલતો ગયો.

તેના બદન ઉપર થયલા જખમોમાથી ખીચ્યાર ભોહી જવાને લીધે, તે નાતવાંન બની ગયો હતો. તેણે લીધેલા કસમ પ્રમાણે, તે બહાદુર શુરવીર પોતાના પત્નિ આતશના બચાવ ખાતર, સેવક સુધી લડ્યો, અને જ્યારે તે લાખલાજ અને લાચાર થયો, ત્યારે તે બેભાંન થઈ જમીન પર પડ્યો, અને પોતાનું રોશન રવાન તેજ વખતે તેણે તે કિસ્તારને સ્વાધીન કીધું.

હિન્દાનો હુવાઈ સ્વખો !

પેલી તરફ હિન્દાને હાફીદના માનસો એક કિસ્તીમા બેસાડી કાઢી સલામત જગે સેઈ જતા હતા, તેટલાં આરખોની નજર તે કિસ્તી ઉપર પડી. દુરતજ તે ભોહાંજી તે કિસ્તી ઉપર હુમસો કીધો. હાફીદની હાલત માટે હિન્દા મણીજ ધનતેબર હતી, અને

ક્રિસ્તી ઉપરથી તે ધરાંની કિલ્લા તરફ ભેઈ રહી હતી, તેવામા રાતની અંધારી વચ્ચે આતશના અપકાર શોભાઓ તે કિલ્લામાંથી નિકળતા હિન્દાને દેખાયા.

તે શોભા જોતાંજ હિન્દા સમજી ગઇ, કે તેણીના બાપ અલ દસને હાદીદના વતનને આગ લગાડીછે, અને તે અપકાર આગમા તેનો પ્યારો હાદીદ માર્યો ગયો છે. એવા પંક્તરાની ધુનમા, અને મસ્તકે ચઢેલી બેઠાંમીમા, હિન્દાની નજર સામે તેનાં વાહલા બારકનો આકાર પડ્યો. હિન્દા તેજ વખતે બહારી તે આકારને વળગી પડી તેને બચાવી લેવા, હાદીદનું નામ પૂંકારી, ક્રિસ્તીના તુટક ઉપરદોડવા લાગી, અને અને તેમ કરતાં, તુટક ઉપરથી ગળડી પડીને દરીયાના પોતાનો હંડા ખસીઆ ચરકે ગઇ, અને તે પ્યારો જાન પોતાના ક્રિસ્તારને સ્વાધીન કીધા.

ગઇ ! તે સદાની ગઇ ! પોતાની સખલી દીલની ઉમેદો તે દીલમાજ લેઈ, અમાગ દરીયાના હંડા ખસીને તલીયે જઈ કબરવાસ થઇ સુતી, કે ભયાં તમામ સાતી, અને તમામ સુપકીદી અમલ અલાવી રહ્યાં હતાં. (૧૬)

સંગીત સંગ્રહ

આ પુસ્તકમાં છપાયેલાં હાસ્તાનોમાં ગવાયેલા સંગીતનો જમાવ

પ્રત્યેક હાસ્તાનમાં જ્યાં જ્યાં સંગીત આવે છે ત્યાં તમા અંગ્રેજી ચદતા અંકિ મુકવામાં આવ્યા છે અને દરેક સંગીતને મથાલે આપેલો છાંદો આક તે હાસ્તાનોમાં રજુ થતા સંગીતની જગ્યા દેખાડે છે, તેમજ દરેક સંગીતને મથાલે મુકેલા પાનાનો આક આ પુસ્તકના કયા સદા ઉપર તે સંગીત આવ્યું છે તે દર્શાવે છે (કર્તા)

જમશેદ અને ઓહાક.

(1)

પાતુ ૭

રધયતે કંદેલી શાહુ જમશેદની તારીફ
ભુપ.

(કઠાવ)

હે જળવંત જમશેદ, અમર તપો તપ્તપર,
અપ્તપર, વપ્તપર, જપ્તપર, હરદમ,
હરમમ, જમ જમ શેદ તુજ
અમર તપો. — ૧

દીનદાસ, દીકપાસ, દીનઅધુ, દીનદાર,
દુવા દે નીસદીન દીલતમ દુખીયાર,
દલદરી હરી, સુખ કરી,—રાહાગરી,
તેં પેગમખરી કરી, દીન ભલી નજરતેં કરી,
તન મન ધન જમ તને કરે અરપણુ.
અમન અમનમા રહેતું બનહન, અલક ફલક
કરે નમી નમી દરશન, દુરો ગીલમા,
સાતો આસમાં, ખુદ યજ્ઞ, દુવા કરે,
ખુશી મધને, કળખળથી, જોલી ખુદરત,
છન મલાએક, હેરત રહી બસ નુર પુર
પેશાંતી પર તુજ જોયા કરે—ખુદ ખુદાવદ,
અલખરૂઝ પર, હાજર નાજર, થઇ તુજસે
ગુફતાન કરે, એલમ હુંનર નીસાર કરે,
અફલ આગાહી ખીસિયાર કરે, કળદાર,
ખળદાર કરે—૩.

(2)

પાતુ ૮

જમશેદનો ગરૂર.

બેહાગ અતરગ.

“હાથી પુલી છવ ફરીયો તું હાટ હાટે,
વિસરીયો નિનીને સરીયોજ ગેર વાટે,
જોયુ નુર નંમ, ગર્વ સંમ, ધરી હિમંગ,
કસી ટમ, રમેર મ, બલીયો હમ, હીણુ
અપંમ, નીતીમંમ, ભજનંમ અમ નેમુરકમ,
વગાડીયાં વારે વારે—”

૧

જલ જમીન પવન પહાડ મુજને આધારે.

સાતો મગન પર અમકે ચદ્રમા, અખતર
સરપર અપારે—ખાકી માનવ દાનવને દધ
ચાન, ધ્યાન, માર નામ કીધું, મે રોશન
રોજ સમાને—૧

શએર

“ધન જલ સુખ પુઠે દોડજે રે વિચારી,
જપ્ત મુરખ લોભી સહેજમા થાકી હારી.
વગર હકથી લેવા પારકી વસ્તુ તારી,
કરીશ મતીન નિચી, ખુ ચશે તે કટારી”.
તનમનમા-તનમનમા, ધુનધરીભારી ભવ કારી,
ગરવ લોભ લાભ અને હ કારી, દીલથી
કહ્યું એમ પુકારી, ‘બસ હું’, હું, હું,
અધકતનો ખાતીફ હું—સૌ પડે પાપ
મુજ સુમરણુ ખાતર સર મુકી—
સર મુકી — ૨

મે કીધું, મે દીધું તમને અંનદાન,
જીવતદાન, અધકાર સ્થિતીમાથી કહાડીને
ખાહર, ચાન સરસ દધ કીધા હુશિયાર,
કિરતાર હું અલક ફલકનો—માવો
મુજ વખાણુ—૩

પાતુ ૯.

(3)

જમશેદે આરે અભુમનતું નજરાંતું

લેતા કહેલા ગરૂરના સખુનો.

રાગ માળા.

રાગ બેહાગ.

હરખના આભારો જણાવુ યુ’
અથેરનાનો માનુધુ’—મનસે—૧
દસ્તુરોને દાવરો, દીનના અકાબરો,
હું છું દીનનો દાદગર, તમ છો મારા નોકરો,
નમન કરો, અકાબરો—આ દસ્તુરો ને
દાવરો—હરખ.—૨

રાગ ચમન.

ઝો નરો બળમા પુરા, કળમા વીરા, જગમા
સુરા, તમ દેવબધ, રથેસ્તાર, સીપાહસાલાર
ધરાનના, મજુર છે તમની નજર,
હુ છુ તમારો દાદગર, રહેબર ખુદા,
તમ છો મારા નોકરો, રથેસ્તારો,
ઝો દસ્તુરોને દાવરો—હરખના આભારો—૩

રાગ હરખારી કાંહાનડો

હુ તોકશાનો નેકનામો, નામેવગે કારીમરો,
ભારી બઝી કારીગરી છે,
તમની શોધોથી થઈ છે,
કુલ જગત ભારી અજબ,—મજુર છે
તમની નજર—હુ છુ તમારો દાદગર,
રહેબર ખુદા—તમ છો મારા નોકરો—
નમન કરો—હતોકશાનો—

ઝો દસ્તુરો ને દાવરો.—૪

રાગ કેદાર

ઝો તમ જુરજમરો, જુરજમરોના જમરો,
દુનિયા સમારી આસમાની, જતને કરી
બહુ પાસબાની, વાસ્તીઓસાની નેકનામી,
તમની બહુ યુલદ છે—

મજુર છે તમની નજર—૫.

(4)

પાતુ ૬

જમશેદને રૈયતની અરજ.

રાગ ચમન-ખીલમપદ

ઝો તુ જમશેદ, બળમા બેસ, અકલે સરેષ્ટ,
કર મહેર ગમ કાપી જા-ઝો—૧
નારે કોણુ જમ વન, અદા હમ બેચાર,
કર મહેર તજ કહેર, આધાર સુની વીનતી
હમની માનો, અખત કાજે સખત વખત,
ઝો તુ દાતા-તારો—૨

પાતુ ૬

(5)

જમશેદને વજરની શીખામણ
રાગ ખીલામ ખ્યાલ.

જાદગી બરબાદ છે, રે ખુદા તુ વિના
કુલ ફના, કુલ ફના, તુ વિના છે કુલ ફના—૧
બ્યા હોય ખુદા તાર મુકામ,
ત્યા જા તુ મારા કલામ.

કર જમનો તુ ગરર તમામ—
કુલ ધરાનની ફરીયાદ છે—૨

પાતુ ૧૦

(6)

જમશેદની નીરાસી
રાગ દેસ. ખીલમપદ.

બાધ જવો તમે, માર તનમન હરે ડીર બે,
ના મુજનું મન તમે દુખાવો—

સીધરો મહાભે બલે—૧

દીલ મુજ દરદી, મગજે ન શાતી,
ગયુ તુર તલ કાતી,
તુર ગયુ જમતુ, તુર પુર વન,
જમનો ફૂત ખડો, ધરી પયગામ—૨

પાતુ ૧૦.

(7)

જમશેદનો સતાપ

ગણલ. પીલુ—બરવા

રાજ ગયુ તારાજ થયુ—ગુલઝાર વતન,
સુદર ધરાન,
આમ અદર ખાક થયુ—દીલદાર વતન,
સુદર ધરાન—૧

પાય તખ્ત યુલદ બળવંત—
તખ્તે જમનો આ શુ હાલ,

હા બળી બાળે છે જમને—ગુલબહાર વતન—
સુદર ધરાન—૨

હે! અલમરજી યુલદ બલખ—
વહાલા વતન પહેલવાનોના,
તમ થયા છો જમથી ખવાર—ગુલદાર વતન—
સુદર ધરાન—૩

(8)

પાત્ર ૧૧

ધરાનીઓનો સ તાપ.

પીલુ

ગુલજર વતન-ધરાન વતન-

તારી આગમા થાઇ ખુવારી,

તારી સરજત કેવી ન્યારી-૧

દીલદાર વતન-ધરાની વતન-તારી ગુલદ

ધમારત બારી, કરે આગ સાથ દીલદારી-૨

તખ્તે જમશીદના હાલ જુવો,

પારસીઓનો કેવો કાળ જુવો,

થયુ વતન ધરાન પામાલ જુવો,

ખુવાર વતન-બરબાદ વતન-

તારી જમથી થાઇ ખુવારી.

તારી સરજત-૩

(9)

પાત્ર ૧૧.

મનને શીખ

કહ્યાં-જોડી.

જાણુ બાઇ, જાણુ ગરી, જગમાં બહુ ઝેરી,

પ્રથમ આદમતુ મન હરખાવે, અ તે થાય વેરી ૧

અમીરના તે ફકીર બનાવે-આસ આપે પેહલી,

પળ પળમાં તે રમ બેર ગી-૨ મ ખેલે બહલી-૨

કંદાવ

પારો સુણો હમદીનો, સુણી સૌ લેઓ

કાન ધરી, મયુ વતન પારસી,

ખોયું વતન ખેમુલ ધરાન, ગરી મસ્ત થાયો

જમશેદ, ખોયુ રતન પારસી

(10)

પાત્ર ૧૧.

જમશેદનો ફકીરી હાલ.

ગજલ-જોડી.

શાએર

દોલતનો દરજ્જો છે દરદી,

દુઃખ ખીજુ બહતર નવ કેફ,

ધન દોલતને માલ ખજાનો,

અ તે ફકીરી તખ્ત ખોઇ,

હાય જમ ! આએ જમ ! આ સીતમ !

આ જુલમ !

ઓ ગરી, ઓ ફકીરી, ઓ અમીરી,

ઓ ફકીરી,

બદનસીએ આ ખુવારી, -તન કરેન વન

હાય કરમ-હાય જમ-૧.

શાએર.

કોણુ થયો આલમમે

જમ સમ શાહોનો શહ,

ઉડતી હતી ધરાન અલખરઝ

હપર જેની ધળ.

કોણુ થયો આલમમે

જમ સમ દસ્તુરે દસ્તુરાન,

જેણે કીધું બધ મોતને,

એવો નખી તે વશુરાન

થઇ ગયો તે દસ્તગીર, રાહબર દીન ધમાનનો,

કતલ થાયો ગરીએ,

તે પારસી શાહ ધરાનનો.

તાજ મયુ તારાજ થઇ,

રાજ મયુ સહુ સાજ લઇ,

આબાદ વતન બરબાદ થયું-

હાલ ફકીરી ઓ કરમ-હાય જમ-૨.

(11)

પાત્ર ૧૧.

જમશેદનો જરજમરો સાથ મીલાપ.

કારી-જોડી.

અધધધધધ ગરજે મન બારી,

કાળાં કાળાં વાહલ મરજે ધનનનન,

છાઈ ધટા ધનધાર કારી.-૧.

એક તો વીજળી ચમચમ ચમકે,

ખીજે તો પુટે વાહલ બારી.

ત્રીજે ચમકે સૌ જોહાકી જુલમથી,

જમ વન હમપર સીતમ બારી-૨.

કટાવ

જેમ જમનો હાથ ફરીરી-

નુર વન જમની સીકલ પીળી
ના પિઠાણી શાન-લલા તે યુરજમરોએ
જન-કરે કાણુ જમશેદની પિઠાન-
ચહડી તે પડ્યો ખાક દરમ્યાન,
અન વન ભુએ જીવ તળમળે,
જળ વન પ્યાસે કંઠ સુકાએ,
દેહ લથડી થાપ ગઈ દુરમગ-પગે ફેલા-
હાથે ઢાળા, દુશ્મન પુઠે-
આગળ પાછલ-ના નિન્દ કે ના ચેન,
પડે દીન રેન-રડી કહ્યું જમશેદ,
પ્યાસો ! અરેયારો ! છુ પ્યાસો-પાસો પાણી

ઉપલીજ રાહુપર

ચક્રચક ચમકે ચસમ ભારી,
નુર વન જ મની સીકલ યુરશેદ સંમ.
પળમા પીઠાની સુરત પ્યારી. અધધધધ-?

કટાવ

જેમ જમનો હાથ ફરીરી-રડે યુરજમરો
જાતી ફાડી શાહ તુ ધરાનનો,
આ શુ તુજપર આજખ,
હાલ ફરીરીથી પી બદતર-ધરાન થયુ બરબાદ
રાજ ગયુ, તાજ ગયુ-સાજ સાથે દેશ,
દેશ સાથે વેશ ગયો-છુટા પડ્યા સૈ બેશ-
વતન ચમન ચુનકાર જેવુ-આજે થયુ ખુવાર-
હાથ ફરીરી તનપર લટકે, સફેદ થયા
કાલા કેસ-એ હમારા રાજ તાજ-
આ નથી પયખર બાદશાહ, શુ ગુનાહ
કીધો તે એવા-કે આવો પડ્યો કોઈ ખુદા.

જમશેદના સુખન

રાસ્ત છે સુખન કે ગરરી યુમની,
તણ દેને બદા તુ અબીમાની
આ બલાગત લોભ અને લાલચ દીવાની,
અએ આદમ તુ મુકને,
એ ચારો ઉપર પાણી

પાતુ ૧૨

(12)

સમન્નાજની મોહબત.

ગઝલ. પીલુ ધનાશ્રી

શુમ થયુ ગોહર ધરાની કીસમતે તારાજ થઈ-
જમથી લાલલાજ થઈ.
કા ફરીયો જલમ જમ, જમશેદ ઉપર
નારાજ થઈ, શુ કસુર બેકાજ થઈ-૧
પાદશાહી, આશનાઈ, એકદમ ખુવાર થઈ-
હાલત બેકાર થઈ.
ઝોહાકી ગજબે સમન બેસાજ થઈ-
તાજ વન તારાજ થઈ-૨.

શાએર

જુલમ મારી ચોતરફ ફેલાઈ ગયો જુહાકનો,
તારાજ થયુ ધરાન વતન, જમશેદ થઈ
ગયો ખાકનો.

પાતુ ૧૩.

(13)

અરનવાજની દીલસોજી

જેજેવ તીનો લહેરો.

ગમીની નથી કાઈ કમી, ગમી બસ ગમી રહી છે,
રમ રમમે ગમી, ગમી બસ ગમી રહી છે.
આ કોઈ દુખીયારા પર ગમી
બસ રમી રહી છે,
દલ દેખાવે કોઈ સુરો, પશુ સરજત
ભમી રહી છે-૧.

જમ આ મુસાફર દુખી છે ખરે કોઈ,
દીસે છે ખીચારો જુલમથી મરે કોઈ
જમ આ મુસાફર અરે મમખાર,
કા ચમકી ઉઠે એમ આ બેકાર.
શુ આસમાની દોરમા કુખનો છે તું,
શુ જોહાકી જુલમથી કુજોનો છે તું-૨.
કાણુ-અહેન-અરનવાજ
આ-બાઈ જમશેદ-તું

પાતુ ૧૩

(14)

જમશેદનો પરતાવો.

મીયાનો કાંહાનડો.

બસ આરામના દીન ગયા, બાઈ આવા,
વિપત જ જાલના, આ સમાચાર-ચાર-૧

પાપ નસ મોત રહાત-સુખ નિવાર,
સુરત મોતની લાગે પ્યારી વાર-વાર-૨

5) પાતુ ૧૩.
અરનવાજનો દીલાસો.
ભેરવી.

ભાધરે-તારા ચલકતા તારા પુટા
ભાધરે-તારા નસીબ તાલેવંત પુટા
પુટારે-તારા નસીબ-૧
કરનો વિચાર આયો, જુહાક ધાક લાયો,
મુદાપ માર આયો-ગજબનો ગાર આયો,
ખાખર આ સાર આયો, ભાધરે-
તારા ધલાજ સરવે પુટા-૨

6) પાતુ ૧૪.
સમ જાજની મોહુમત
કદયાણુ ચતર ગ.

કપરાન દીલે અજબ રહી છું, આયો યુતી,
મુનવંત લાએક, રૂડો દીલખન મહેલુમ
કારણુ, ફરજન સમાન પુર ચાદ-૧.
હારે મારે માટે માટે તુંજ તુંજ તુંજ,
મન ધીર મારા ધીર ધર, ધીર ધર, ધીર
વીરજ તુંજ, હીમ, હીમ, તન માર,
ગા બરફ કંની-૨
તનમન છે એ પર વારી; જમ જાણે થું
મુજ મહોબનનો રેલો, હારે હારે જમમા,
તન બગડે રે હા-જમ જમના મોહોમત
જમમા, હરતી ફરતી ધકમા, ધડકે પ્રાણુ,
પ્રાણુ, હાં હા હાં-૩.

(17) પાતુ ૧૪
સમ ન્તાજનો અ'કેશો.
પીલુ બરવા

નાણુક છે તુરાની, દીક બહેનવાવે મનમાની,
ચરમા ચમકે બે હીરકણી-ઓ જોબનપ્રલા-
ગુણુ મણુ કું થું તુંજ લાખો મણી-૧

કોઇ અવગાદે અબલ-દીસે તુરબરી સીકલ,
તન બદન પર કેમ રહે મમી ધણી-
ઓ મમવાલા-
કહે જમ વન હોય તુ ખીજે ધણી-૨.
શાએર

પેશાની તુરમ દ હતી તે થઇ મધ તારાજ કેમ,
દોસ્ત ખુદાનો પ્યારો તું, તાજથી બેતાજ કેમ.
ગરલતી થાઇ શુ એવી, ઓ જમાને જમશેદ,
ગરીએ ગયો થઇ યુમ, ઓ ધરાનના
પુરશેદ.

પાતુ ૧૪. (17)
જમશેદે પોતાનુ બચાંન કીધુ.
કાલી ગડા.

ઓ નાર આલા, સુણુ હાલ મારા,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી,
નસીબે આળા, કીધા નિરાળા,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી.
ધરાનપર આરી બતા બહુ કાલી,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી;
જબર બેહાકી લડાઇ આલી,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી.
ગયો જુલી જમશેદ ખુદાઇ,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી;
ખુદ ખુદથી મલી જુદાઇ,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી
થયુ વતન તારાજ આમમે,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી;
મહેલો હવેલી પડયા ખાકમે,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી
જોઇ રાજ જમ નાડો વનમે,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી;
બેહાકી કુડો ઉડે વતનમે,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી.

ચહડી ખુમારી ગરે બારી,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી,
ખુદ ખુદાને દીધો વિસારી,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી.
હોશ અકલ હીડી ગઇ સદાની,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી,
સુખી રૈયત થઇ પડી બિગાની,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી
પગે છે જાળા પડ્યા બહુ કાળા,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી,
નસીબે આળા, કિધા નિરાળા,
એક આ તરફથી, એક આ તરફથી.

(18) પાત્ર ૧૪
સમ નનાજનો જમશેદને દીલાસો
માઁ

હો જમાના ધીર, ધીર, ધીર, ધીર,
મારી વારો,
હા કરે જમને હાર—૧
એ જમ રહ્યો 'ને તુર ગયુ,
રહ્યુ ન બીજુ કઇ,
એ દાહડા હુ ખના કયા રહ્યાતા,
જમ તારા છુપઇ
ગરૂથી ચતુરાઇ ધટી, હુ ખેલ્યુ શરીર,
પાપથી રાજ તારાજ થયુ, એ ધરાનની
તકદીર
ખુટીથી જમની કલ તદબીર—ગરૂ એ મોટી
તકસીર
હો વીરા ધીરે ધીરે—ધીર ધરી ધીર,
હુ ખો નિવારી—મહારે મહોલે પધાર —

(19) પાત્ર ૧૬.
સમ નનો વીલાપ-

મુલતાની મુસ્તઝાહ.
મલ ફરી એક વાર તું દીલદાર ખબર લે-
એક વાર ખબર લે.

મુસ્તાફે મુલાક ત છું, બરધાર ખબર લે-
એક વાર ખબર લે—૧
બાબરે મોહબતમે કીધી, હર જગે તલાસ-
પણુ અ તે થઇ નિરાસ,
દીવ સદા છે તુ વગર, મિમાર ખબર લે-
દીલદાર ખબર લે—૨
દુનિયામે બાકી રહી મને નહી જીવની ફરકાર-
તુ વગર દીલદાર
જી દગીથી બસ થઇ લાચાર ખબર લે-
દીલદાર ખબર લે—૩.

કટાવ

જારે જા હવા એકદંમ, સુખન
સમ નનાજના લખને
કહે જમશેદના કાનોમા હલવેથી
જરા રહીને મલી તુ જા, નહી તો દમ,
જશે એકદમ હવા થઇને

(20) પાત્ર ૧૭.
જમશેદનો પસ્તાવો
ખોલુ.

અરે આ ખતકતવાલી—તારી મરજી.—૧
કિસમ કિસમના કીધા ગુનાહ છે,
બની બહુ અભેમાની,
ખુદ ખુદાની ખુદાઇ ઉપર,
મે ફેરબુ પાણી
હુ ભુલી ભવીશને બન્યો બેધમાન,
કીધી સર્ફ નાદાની,
મે હકતાલાના હુકમ તોડી,
લીધી બલાઓ તાણી.
હવે કેમ કરી શકુ અરજી—
તારી મરજી—૧
મે બલખ, બાબડી, ધરાન વસાવ્યા—
મે વસાવી વસ્તીવારી,
કરી અલખરૂપર આતશ રોશન,
કીધી બદગી ખારી,
મે દેવ દરજ્જે કરીને નાબુદ—
દુનીયા દીધી સમારી,

ખતમ થશે જમશેદી કાલથી—
અબલ ઉભી પુકારી.
કાં સરખત એવી સરલ—તારી મરજી-૨

(21) પાનું ૧૭.

જમશેદની ખુદાને અરજ
ભેરવી-મુસ્તઝાદ.

લાખો કીધા મે લાડ આ બાપ,
તારા અમલ અદર-દીવાનો બનીને,
એ પાડ તારો કેમ બુલથ,
આ દાદગર દાવર-ખીયાનો બનીને—૧
મરરીથી પુલી રહી, બનીયો બહુ બારી-
ના હોશ રહી સારી,
શુ શુ જોધ મે મરદીશે,
રખીન મજેહદારી-મસ્તાનો બનીને—૨
શએર

હાથ કરે જમશેદ અને નહી સાબલે તુ
આ ખુદા,
જમશેદના આ દોસ્ત ખુદા, જમશેદથી
કેમ થાયા જુદા
ના રહી દીન, ના સલતનત, ના હકુમત
બાકી રહી,
ના રહી જમની જમશેદી, જુવો આ
હકીકત બાકી રહી

(22) પાનું ૧૭

જમશેદની જોહાકને અરજ
ગૌરી.

જ્યારે જમાનો થયો નહી મહારો,
થશે તે તહારો કેમ,

વિચાર આ અજોહાક તું એમ-૧
જ્યારે જુની રાહ દરિયો આફતાબ,
જગત થયુ અધકાર,
ધરતીએ ધુજી કીધો પુકાર-૨
જુરા નસીબ ધરાન વતનના,
કીધો જમશેદે મર,

હતો જે દોસ્ત ખુદાનો પુર.-૩
ખતમ થઈ જમશેદી શાહી,
હોય હવે શુ આસ,
મજલ નહી જીવનમાં રહી ખાસ -૪
મયુ રાજ તાજ ને વતન પ્યાર ધરાન.
એ વતન વન ગુનથન લાગે વેરાન.
કર કતલ મને કે બને સુખી આ જાન
જુવો હકીકત આ છે વતનની,
થયુ ખાક તે કેમ,
વિચાર આ અજોહાક તું એમ.-૫

(22) પાનું ૧૭.

જમશેદની છેડલી બહમી
ગધાર ધૂપદ

દાતા મહારા ખાકનશીન જમશેદ,
હવે તુ પાસ સિધારે-૧
આ દાતા મહારા-હું ગુનાહગાર,
મરરીની જીદગી થમ પુરી,
હવે લે સજાલી-રવાનને મહારા,
દાતા-આધાર તહારે.—

ઓહાક અને ફરીફુન

લાઇન ૬૪૪

પાનું ૧૬

એબ્લીસે કુદરતની બલીહારી ગાઇને
ઓહાકને ઉસ્કેરવો.

ગોડ મહલ્લાર

રંગલી રસીલી બની રહી બહાર,
ખીલે સજ સગાર—
રંગ બહાર, કલીયન કરે ખીલી પુકાર—૧
સુદર સરોદે રળીઆં,
પંખી પંખેરા મધુર પપૈયા,
જેખનમે ખીલી ઘટા નવેલી,
છલકેલી. ચઢન ચળેની, રંગીલી અવળેલી,
દવના 'ને ચંપા, શબ્દ સળેલી,
નોખત બહાર, મીસ્લે-ચલકાર—૨ ગીલી-૨

(૧) પાનું ૨૪
બાનુ અરનવાળે શાન્તી માટે
ઓહાકને દીલાસો દીધો.

ખીલુ-અરવા

અરે ધીર ધીર ધર સરતાજ,
બલ બલ જાવુ રે—૧
રાજપતી તું, અજકત તારી રે,
કા શાન્તી થઈ મોતાજ—
બલ બલ જાવુ રે—૨.
રજની રાજ તારી, બલ બરી બારી રે,
શુ સ્વપને થયો નારાજ—
બલ બલ જાવુ રે—

(૨) પાનું ૨૫.
માદર ફરાંનકે આયલુ હાલરેકુ.
દેસ-માડ.

રથ વન્દન કરતી દાસી,
હું ઉભી મહારાતી રે,
મારી મુશ્કીલ કર આસાન,
મને દે શાન્તી રે—૧
મારા પુતના કુખડાં જોઇ,
સુકાઇ મારી છાતી રે,

મારા સદગુણી સુતને ઉગાર,
કુવા ઉભી ચાહાતી રે—૨
પુત કુધ વન તરસેતો જોઇ,
માત અકલાતી રે,
લઇ ઉજાએ લેટાડી માત,
ગીતડાં ખાતી રે—૩
મારો બાળ થશે જુપાળ, છની જુલમાતી રે,
થશે ઓહાકનો તે કાળ, વધે વિખ્યાતી
રે—૪

પાનું ૨૬ (૩)
બાળ—ફરીફુનથી તેની માદર
ફરાંનકલું છુટકે પડવું
સોરઠ—મહલ્લાર

કઠ ટુજ કુધ વન તરસેરે,
તજ માત કુખી તારી કયા ફરશે,
કઠ ટુજ તરસેરે—૧.
પુત પ્રાણ તને જાઉં હું છોડી,
બાચા ઉમેદોની સોખીને જોડી,
ધડક, ધડક, માર દીલ ધડકે,
રથ સકટોને હરશેરે—
તજ માત કુખી તારી કયા ફરશે,
કઠ ટુજ તરસેરે—૨.
પશુ-પંખેરા લેજો સબાલી,
વન-વગડામાં ફરીફુન બાલી,
તડપ, તડપ, દીલ પુત વન તડકે,
કઠ ટુજ તરસેરે—૩

(૪) પાનું ૨૮.
ફરીફુને ચોતાના બાપ માટે ફરાંનકને
સવાલ દીધો.
કલીયાન.

આજ માત એક વાત પુછું,
સૂચ બેદ-બરમથી બરી—૧.

જુમ બાંછને બેઠ જોલ તું,
કહું તુંને કરગરી
કશમ અશમના તુંને છે મારી,
એસુ નહી ડીર કરી.
કહે બાપતુ નામ, દાજ દીલ ધરીને
(જુલ) કહે દીલથી દુર ગમ કરી
કોણ પીઠર મારો સરવરી
થુ બની બીના છે ખરી
હે! અર્ખ બાછગર અજળ તારી છે અદા,
તું મુકે કદી નહિ રંક રાય 'ને ગદા
દીલ તડપી રજુ હર ધડી,
ના પડે એન કષ્ટ જરી,
વાત કહે ખરી;
કુખ હરી-સુખ કર દીલને મહારા,
રહેમ મુજ પર કરી,
જુલ બાંછને બેઠ જોલ તું,
કહું તુંને કરગરી—૨

(5) પાતુ ૨૮
ફરીકુનને ફરાનકે વાકેશ કીધો
કલીયાન-છલો.

થું કહું ઓ તુરે-તુરાન,
આમલ સુરા દીલખન,
આજે હુ ખુશીથી જોલુ જમાન-૧.

શએર
બાળપણમા વેડી વિપતી,
પડ્યા હુ બના પહાક
ફરામન પુઠે લાગ્યા તહારી,
સ કદનો નહિ પાર
ઝોલાહે તું સપુત શાહી,
પેશદાદી હકદાર.

ફરામન તાગે થયો આવરો,
જોહાક જુલમમાર

તહારા ચકબાલ 'રાશન' સમાન
આજે હુ ખુશીથી જોલુ જમાન—૨.

શએર.
, હતો બાળ કુષમળ તું બપારે,
લખ નહાડી વતન બહાર

કુધ વન કંઠ સુકાયો ત્યારે,
ગધ પોરમાય દવાર.
પાળી પોશન કિધું તહારે,
પોરમાય બની તુંજ માત.
મોટો થયો તું સપૂત મહારો,
સૂખની પડી પ્રભાત
થશે તું સાહે-ધરાન—
આજે હુ ખુશીથી જોલુ જમાન—૩

પાતુ ૨૯ (6)
વતન ઉપર થું થુ કુરખાન છે.
ઝીરનારી

કુનિયાની દૌલત-હિમાનીની હિમત,
સુરવીરની તાકત-હકિમોની હિકમત,
દેરીની દેરી-સિપાહોની સરજત,
આબેદની અકળ-સતીઓની અસમત.
અરકાને-સાહી, અને બાજે બોસ્તા,
એ સહુ વતન 'ને વતન પર છે કુરખા

પાતુ ૨૯ (7)
ફરીકુને પોતાની માદરને દીલાસો દીધો.
હેસ-સોરઠ

ના કર ગમની વાત માત મારી,
ના કર ગમની વાત.
હકતાલાનુ નામ લખને,
કર ફુશમનની ખાત—૧.
દેશ દાજ દીલ ધરી દીલમાં,
જપુ ના દીન રાત,
હામ ધરીને કામ કરે,
તોહું જોહાકનો જુલમાત.—૨

પાતુ ૩૩. (12)

કાવેહની ઉસફરખી.

લેરવી-સિન્ધ

માર દિલસની આંદની અદર,
જોર જુલમ છળ કરશે.

સમજ સમજ મન, તારી મારી છોરી દે,
કરશે તેવું ભરશે-જગતમા

સ્થીર કદી નહિ ફરશે — જગતમા-૧.

દેશ ધર્મને તણ દીએ જે-

કદી સુખે નહિ ફરશે,

અત કાળે દુખ સહી સહીને-

કરશે તેવું ભરશે-જગતમા-૨.

દગલખાજ બહુ નખી નખીને-

દીલ દોસ્તના ફરશે,

પુણ્ય કરે નહીં એક પાપનું-

કરશે તેવું ભરશે-જગતમા-૩

મોહોડે મીઠું મીઠું મોલી-

નામ ખુદાનું રમરશે,

અહીં અછપાપ તહી પછપાપ,

કરશે તેવું ભરશે- જગતમા-૪

(13)

પાનું ૩૩

ફરીફુને લકલા માટે પુકારે હિઠાંચો
બેહાગ.

હોડા સગ છોડી રંગ-લેવા ખમ જાગે,

કરો તગ-કરી જગ-દુશ્મન જાગે-૧

છોડી ગમ-છે કસમ-અ-જુમન રાગે,

ગમ નામ-ધરી હામ-ઝટ કામ લાગે-૨

શએર.

સુર ધરી સુરવીર વીરાઓ, ધરો દેશની દાજ,

હામ ધરીને કામ કરો તો, રહેશે તમની દાજ

મહે માન-ધરાનીયાન-માવેયાન જાગે-૧

એક સ પથી મળી કરો, વતન તથા દુખ દુર,

મારગ ફોલેનો છે રોશન, બેશક એજ જરૂર

મધે માન માવેયાન-ધરાનીયાન જાગે-૨

(14)

પાનું ૩૪

ફરીફુનના લશ્કરની કુચ

કલીયાંન કૃપદ

(બહારનું)

જુમ જુમ, જુમ જુમ, જુમ જુમ,

જુમ જુમ, જુમ જુમ, જુમ જુમ,

ધમાલ ધાડ ધાયેજ-૧

ધોલક ધમ ધમે હું હું, હું, હું,

જુમલ જુકે, જુ જુ, જુ, જુ જુ,

વાધો વાગે ઘુન ઘુન, ઘુન ઘુન.

વામન પડધામ, ક ક ક ક ક ક ક ક;

ક ક ક ક ક ક ક ક-ક ક ક ક ક ક ક ક;

ખજુ ખજુ ખજુ વામે,

ગજુ ગજુ ગજુ ગાળે,

સવારી સળયેજ-જુમ જુમ-૨

વિજળી ચમકે તલવાર તેજ તણી,

કાપે શત્રુ સપ સપ સપ સપ,

બાજુ છુટે સ ર ર ર ર ર ર ર

બકકો લઈ દુગ ધ ર ર ર ર ર ર ર.

ધડકે નેગ કમાન તીર;

ધરતી ધુજે ધડાકબધ,

ધુલ ધુમાડા, જુમ જુમાડા,

જુમી જુમીએ, સુરજ વાઘળ જાયેજ-૩

પાનું ૩૫. — (16)

અરનવાજને ફરીફુને દીલાસો દીલો

વાયેશ્રી કાહા નડો.

શએર.

ઉલટથી ફરીફુને આપી આસ,

કહ્યું નાજનીનો ન થાવો નિરાસ

બેજનો પવન દુર નિકલી ગયો,

નસીબો ચલકતો આજે થયો

ગમ જુલી ખુશીને મનાવો તમારા,

ગયો વખત યુગે, છે જુલફ સીતારા-૧

દુવા એ ગુજરો દીલથી મહાપારા.

બચાવે ઝોહાકી જુલમથી ખુશારા-૨

પાનું ૩૬.

(17)

સરોશ ચઝકે ફરીફુનને કરેલી બશારત

કાલિ મડા.

અગે સાબલ ફરીફુન જવાન,

સાબલ સુખન દર્પને કાન.

એ છે ઝોહાક જલમ જુલમગર,

ના માર તું યિને કયેદ કર-૧

એને દુનિયા કિધી અપવીતર,
ના કીધી મિનોષની શીકર,
એને બાધી જકડ જેમ પત્થર,
જે કહુ છુ તે પર અમલ કર—૨
એતુ મોત નથી કા તું મારે,
બાધી લઇ જા દમાવદ પહાડે,
જ્યા મલે તે પહાડો બે પાસે,
કર ક્યેદ એને ત્યા ન નહાસે--૩.

(18) પાનું ૪૦.
ફરીફુનની ફતેહમાં ઇરાનની ખુશાલી.
કલીયાંન.

(બહારનું સુધારા સાથે.)
દુખ દલદર સહુ ટળી ગયા,
ઇરાન આનન્દે આજે,
અદના આલા શાદ થયા,
ઝુન્દો ગાવેયાની ગાજે—૧.
કડ કડ ધિના, કડ કડ ધિના,
કડ કડ ધિના ધિના ધિના,
ત્રન ધન, ત્રન ધન, તાસા વાગે,
ધિનકટ ધિનકટ ધિના—૨

ઝમ, ઝમ, ઝમ, ઝમ, ઝાઝર ઝમકે,
ધમ ધમ ધુમરા ધમકે
ઠમ ઠમકાળી કડલા ઠમકે
ધમ ધમ ધરણી ધમકે—૩
મડડ ફડડ ધન ધટા ચઢીને,
જેમ ગમનમા ગાજે,
ટે ટે ટે ટે ઠમક ઠમક ઠમ,
વડા તબાહુ વાજે—૪.

પાનું ૪૦ (19)
“રખ સિવા નથી કાઈ કાઈ કાંમનુ.”
લૈરવી

નામનુ, નામનુ. નામનુ રે,
સહુ રટો રટન રખ નામનુ.
કામનુ, કામનુ, કાંમનુરે,
રખ સિવા નથી કાઈ કાંમનુ રે—૧.
ખટપટના સહુ ખેલ તણ દો,
કરો ન કામ કઇ નકામનુ રે--૨.
શરણુ મરણુને અતે થવુ છે,
ન રાખોજી જાનને જીલામણુ રે—૩.
આ સંસાર વહેવાર છે ખોટો,
કાયાનુ દામ બે બદામનુ રે—૪.

શાહજાદો એરચ.

(1) પાનું ૪૧
જહલે ચમન શાહની દીકરીઓની
તારીફ ગાઇ
હેસ-કામોદ ધૂપદ.

અએ શાહ ...
નાર અનાર સમ-જોષ જગત ઝુકે,
અદ્ર બદન, સુરત મોહન, મુખ કમળ, નયનો
ચમકે દામની, કામણી-નાર અનાર સમ-
જગત ઝુકે—૧
ચતુર ચપળ, તુર હસીન,

જોહરા જખીન, મનહરન,
હસીન રંગીન માહે જખીન,
નગીન ઝરીન મૂરત મોહન-કામણી;
નાર અનાર સમ જગત ઝુકે.—૨

પાનું ૪૨ (2)
ફરીફુન પાસે જહલે શાહઝાદીઓની
ખુબસુરતી વખાણી.
જોહરી-જોહલા.

શુ કર ખુબી કુ બમાં, સુણો મહેરબાં,
જખા બેચુર્માન છે હયરાનજી,

છત્રપતી શાહજાદી લાભ્યાં,

શોધી હુ મનમાનજી—૧

હુ ફરી વલ્લિયો ખલક, 'ને મુલકે-મુલકે,
આખર કીધુ યમનમા ધામજી,
દીઠી ત્યા મે તણુ શાહજાદી

નાજીક ગુલદામજી—૨

(જીલ)

લખો લાલ રૂખસાર ગુલાબી,
જોખન ખુબ આલા

બદન, મુખ, સુદર તણુ મોહન,
ખિલતી ગુલલાલા,

જે નયનો નરમાસ બરેલા,
સદભાગન બાળા,

છે અજબ દુસ્તો-રૂખાબ, સુરત મહેતાબ,
જોધને બને સઘળા દુસ્ખાનજી-છત્રપતી-૩

(૩)

પાતુ ૪૩

ફરીફુને પોતાના દીકરાઓને શીખાં-
મણના મુખનો કહ્યા
પીલુ-બરવા

જનમ લીધો છે જેને જગમા,

ફુખ વન કોઈખી ના બાકી,

સદા મુખમા આ ધરતી પર,

નથી થઇ ગયું કોઇ બાકી—૧

હુ, હુ, હુ, હુ, માર, માર,

એમ ગમે દમ બરવાનું,

છપન રજની કાયા છોડી,

અતે સહુ ને મરવાનું—૨

ફર્જ પહેલ્લી બદાની છે,

બદગી વન નહીં સરવાનું,

બોલા થઇ જો જીવ્યા ભક્તિ,

સ્વર્ગ વિના છે રખડવાનું—૩

રાજ મહાલ 'ને માલો મીલકત,

નથી સદા ઠીર ઠરવાનું,

ધન જોખન ને ટટાર ટઝરી,

જમને જોઇ લયરવાનું—૪

જવા દો જે કંઈ ગમુ હોય તે,

સંભાલો જે હોય બાકી,

રખે બનવા દેતા એવું,

બાકીખી ના રહે બાકી.—૫

પાતુ ૪૪

(૬)

યમનના પાદશાહે ફરીફુનના

બેટાઓની અકલ તપાસવા

સવાલ કીધો

છ બેટી-કદયાંન

જો જો માળી, યમનની બાદે બહાર,

જો જો માળી, યમનના ગુલે-અનાર—૧

શાએર.

પુરી પનોતી પુત્રીઓ, લાખો લડી છે લાડ,

જીકુ પડતા છવ ડગડગે, પડે છાતીપર પહાડ

પુષ્પ મતાપી ધરાનીઓ, સમજે ચતુર કુમાર

ચતુર તમો છો પારખો, મોટી, વચલી નાર

મારી જમ્મીના સોળે સગાર,

જો જો માળી યમનની બાદે બહાર.—૨

પાતુ ૪૪

(૪)

ફરીફુનના બેટા સેલમે જવાબ દીધો.—

(એજ રાહ.)

તારા કાયમ રહો ગુલ-અનાર,

ખીલો તારી જમ્મીનો બાગો બહાર.—૧

શાએર

ગુલાબ તારા મોટા-છોટા,

ન લાગે પરખતાં વાર,

હરોલમા જે આવી પહેલ્લે,

સહુથી નાહની નાર.

જે ગુલ બેકુ વચલી ગાળે,

તે છે વચલી નાર;

જે બેટી છે સહુથી છેલ્લી,

તે મોટી ફરીયાદ.

તારો રોશન રહો ચમકાર,

ખીલો તારી જમ્મીનો બાગો બહાર—૨

(૬) પાલુ ૪૭.
 દુખી થાયો ફરીદુન ઝેરચના
 ચહુની ચાલ જોઇ.
 પીલુ-ખરવા ગઝલ
 અરે કહે તુ આસમા, જેવદાષ કા કરે,
 ચાર દીનની જીદગી છે, તુ યુરાષ કા કરે-૧
 જમા હતા ગુલજાર સમ,
 બાજો બગીચા દીલરના,
 તે કીધા ખીસમાર તે,
 ઝેવી ખુદાઈ કા કરે-૨
 જમા હતા રમ-રાગ સાથ
 તખ્તે જમશીદ, જહાતુમા,
 ત્યા પડ્યા મુરદા કબર
 અંદર, જદાષ કા કરે-૩
 શઝેર
 રમ જેર ગી હમ કરે, આ ફરતુ આકાશ,
 આજ દીપે ઉભસ તો, કાલ દીપે કાલાશ,
 જેણે માજી મળવિયાં, મળનને દીન રાત,
 પળમા પડીયા આકમા, કર્મ કરી કમળત

(૬) પાલુ ૫૦
 ઝેરચના બાખમા પોતાનો શીવરી
 વિચાર તુરે જાહેર કીધો,
 કાફી-દેસ.
 જકડાઉ, પકડાઉ, લટકાઉ, જટકાઉ,
 જમધર-ખજર મારી, ચમકાઉ, ધમકાઉ,
 મક્કર કરી બારી-૧
 અકલાઉ, કકલાઉ, મબરાઉ, દખરાઉ,
 જકર ફિકર ના કર કાષ મહારી-૨
 શઝેર.
 અહંકાર જેને મન વસે
 'ને દીલ ઝેરી સાંપ છે,
 અપકાર જેની રમરમે,
 નરમાસ સમજે પાપ છે
 સદગુણ જેમા કંઈ નહી,
 અવગુણનો બગાર છે,
 પાખંડને પ્રપંચનો,
 ઉત્તમ એ અવતાર છે...જકડાઉ-૩

(૭) પાલુ ૫૦.
 તુરના પેગામચીએ ફરીદુનની
 તારીફ કીધી.
 પીલુ કહારવો.
 તારી શાહી સલામત-આહો
 જીવો રાજન મારા-તારી શાહી સલામત
 તારી રોશન રહો સરજત-આહો !
 જીવો રાજન મારા-તારી શાહી સલામત-૧
 દુખ હરનારા, સુખ કરનારા,
 તારે આધારે રખત-જીવો રાજન-૨
 શઝેર

અએ શાહેઆલી નામવર,
 અએ ફતગીરે કુલ જોહા,
 કાયમ રહો બે જહાનમા,
 રોશન સદા તારે રવા:
 પેગામચી હુ તુરનો,
 છે તુર મહારો બાદશાહ.
 હાલ હુ ખોલી કહુ,
 જો મળે તારી રજ
 પર દુખ બજન, અકલ નિરજન,
 રહો આબાદ કિસમત-જીવો રાજન-૩

(૮) પાલુ ૫૧
 ફરીદુને કીકરાઓ ઉપર શીખામણ
 કેહવડાવી.
 જાંજોટી-જાલ્લા.
 કાયા કાંપશે કંપીરે—
 નિકલશે તનથી જ્યારે જાન-૧
 હુહો
 લોભ કોપ છે જ્યારો જગમા,
 અંતે મોતનો ભોગ,
 સર્વ અહિનુ અહિજ રહેશે,
 ના કરશે કોષ શોક.
 જમજી રહો કંપીરે,
 તજી એક દીન જાશે જાન-૨

જોડી કાયા, જોડી માયા,
 પડે પ્રાણ કા મોહી,
 નામ તેનો સદા નાશ છે,
 કળ ન મુકે કોઇ.
 જગ મુસાફર જગ ઝડ તુ,
 કા સુતો સુધ્ધ જોઇ,
 પળમા ધસડી જમડો જાશે,
 વહાલા રહેશે રોષ,
 જીવ તુ રહે જ પીરે—
 તજ એક દીન જાશે જાન—૩
 ફન્દ કો કા ફોતુર સાથે,
 બનવા તુ ધનવાન,
 હાય લાયે કા હજાર જનની,
 તજ ધર્મ—ધમાન
 કરશે તેવુ જાશે અતે,
 સમજ લે ધનસાન,
 કલેશ કુસળ મનમાહે ધરે,
 ધિક ધિક તે હયેવાન
 સમજ રહે સ પીરે—
 તજ એક દીન જાશે જાન—૪

(9-10)

પાતુ પર

ફરીદુને એરચને આશીસ દીધા.

સીદુરા-૫૬

ફરીદુન ઉપર કર રખ મહેર તારી,
 મુસીબત અદર ના દેતો વિસારી—૧
 સિધાર આ પિસર દીલબદ શહેરીયાર,
 તુજ વન રહેશે દીલ બેકાર,
 મન કહા, તન કહા, જીવ કહા મારો,
 તુજ વન જીદગી પડશે અકારી—૨
 સફર આ સફલ કરજે પરવરદેગાર,
 બલી નેમ તારી પાડે તે પાર,
 જુદાઈની જલનથી જીદગી દીવાની,
 સપુત તુજ વન જગ દીમે અધારી—૩

પાતુ પર (11)

નિરહોશ એરચે પોતાના બાઈ તુરને

પોતાતુ ખુન કરતો અટકાવવા

માટે અરજ કીધી

જોનપુરી ખ્યાલ.

માનો, માનો, બાઇ એટલી અરજ,
 વિનતી કર જોડી કર,
 અત કરજી કા કો કંજી,
 મારી વિનતી માનો, આ બાઇ-માનો-૧
 જગ ઠગ જુડી અતી ઠગારી,
 જીવ જોખન જશે નિવારી,
 કંજી વચન વદો વીના વિચારી,
 દયા દીને જરા વેચ્યા ધારી,
 મારી વીનતી માનો, આ બાઇ-માનો-૨

પાતુ પર

(12)

દગલખાજ તુર એરચનુ ખુન કરવા

તથ્યાર થયો.

કાહાનડા-બહાર

બંધ કર તારી ખટપટ આ સમે,
 જીવીને કદી ના ઠરતો,
 ચુપ ચુપ ગ્રહ ચડાલ,
 મરી રેહ ખટપટ કરતો,
 હવે તુ છુટે ના મુજ હાથમાથી એક પળ,
 પટકી-ઝટકી, જકડી જલમ તુને
 માર દટારી—બધ કર તારી-૧
 ધડી ધડી નહી આવે હાથ તુ,
 તે જનમ લીધો શુ કરવા, હમુને નરવા,
 છોડ વીનતી, મીનતી, તારી નથી મને પરવા,
 તું જગમા જીવે શા સાર,
 ફુનિયાથી કર કાળુ તાર,
 કાહકું કાસળ તારી—બધ કર-૨.

(13)

પાતુ ૫૪

એરચે ખુદાની દરગાહમાં અરજ ગુજારી
આસાવરી.

અએ હવા તુ હી જા જા જલદી,
પેગામ મારો લખ,
જા ધરાન કહે તુ જખ,
આ હાલત મહારી થખ—૧
અએ બારે ખુદા કર માફ મહારી,
કસુર હોય જે થખ,
મખ આસ મારી કરમખ,
હુ કહુ કોણને જખ—૨
આ બાખ થયો જલ્લાહ લાખનો,
કતલ કરે હરખખ,
સ ધેશો કહેજે જખ,
નાહક મર હુ અહી—૩

(14)

પાતુ ૫૫

એરચના મોત ઉપર ફરીફુનનો વિલાપ
બિહામ-ધૃપદ.

અરે ! હુ તારો બાપ, બેટા, બોલની,
ખુની બાખઆએ કાધી ઘાત,
બાપ મરણથી તારો થયો કેવો બેધાન—૧
મુવો પાપી પુર મુવો,
જખમ આ, કેવો રે, કારી છે,
મુવો બાખને હાથે થાખને બેગન,
સુરા, વીરા, ચદ્ર નીશાણુ—

બેટો મુવો જમ ભુવોરે-કદરદાન-
હું તારો—૨

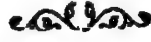
નોરોજ મુબારક.

ભૈરવી-૫૬

સુખી તમ રહો સદા કાયમ-
અરે આ હમદીનો મારા,
મુબારક નવરોજ હમદમ-
અરે આ હમદીનો મારા—૧
સદા નરમાસ, મુખ મીઠાસ-
સદા રાખો દુર કકાસ,
ખુદા બર લાવે સફુની આસ-
અરે આ હમદીનો મારા—૨
ઝલકતું રહો સદા ચકબાલ-
મુબારક બાળ 'ને ગોપાલ,
મુબારક સાલ આ નેક ફાલ-
અરે આ હમદીનો મારા—૩
મુબારક દીન જરથોસ્તી-
સદા કાયમ રહો હસ્તી,
થજે નાણુદ વિપત કબી-
અરે આ હમદીનો મારા—૪
સદા 'ગેરાન' રહો સસાર-
સદા રહો નારનો સંગાર;
થજે ઝુડો જમત આરકાર-
અરે આ હમદીનો મારા—૫

ઝાલ અને રૂઢાંબેહ

(1)

પાતુ ૫૭

સાંમે અરજ ગુજરી
કોસી-કાંહાનડો

મારી ગેખી ખખર રખ લેજે રે,
રાખી જગમે લાજ સુખ જેને રે,
સાહેબ ખલકત પરવર,
આપ્ત આ તુ મુજની દુર કર-ગેખી ખખર-૧
ધડી એક પલમાં બહે તાજ તુ,
ધડી પલમાં તુ કરે બીખારી,
મુજ આજેજની દાદ લેજે-ગેખી ખખર-૨
શએર

કાળ કરમનો વેરી થયો,
કેમ ઉચકુ ગજબ બારા,
શુ શુ કરમો કીધા હશે,
મે પુર્વ જન્મ મારા
કર મહેર કરમ કમતર પર,
મને બસ તારો આધાર,
દયા કરી મારા ઉપર,
આ સઠદ તુ તાર
છે સાફ મનશની મારી,
તે અતે આવશે કાંમ,
હર આપ્ત મુકેલમાં સાહેબ,
યાદ કરે તુજ નામ.

(2)

પાતુ ૫૮.

લેખ કરમના પ્રરતા નથી
ગોડ મલ્હાર

મીટે લેખ કરમના ન કારા કારા,
બાગ્યદીન જે હોય નહારા-લેખ કરમના-૧
બાગ્યદીનનો બવ ન સુધરશે,
બવ સાગર કેમ પાર ઉતરશે;
સઠ બિઠટ અને દુખના બારા-મીટે લેખ-૨

પાતુ ૬૧

(3)

સીકત માર્ગ રોઢાંબેની ખુશસુરતીની.
કલ્યાન જોડી.

બિજ ચદ્ર ગગન જેમ ચમકે, નારી કાબુધમાં,
ના હકત હિન્દમે હરીફ, હરીફ નહિ ગુલમાં
શુ બયા હુસ્ન મગદુર છે,
ના કોઇ મુકાબીલ હુર છે,
જોઇ ખાક થયો કોહે તુર છે,
૩ખ રોશન ગુલજાર-ચરમો મિસ્લે કટાર-
ચિરે જગરને પાર વિધી સનનનનન-
બીજ ચંદ્ર-૧.

છે રક્કે કમર મહાપારા,
છે કહેરે કમ ૩ખ સારા,
છે જુદો દીલ હુટનારા,
લગ લાલ ગુલઅનાર-ક મર ખુશ પેયદાર,
ચિરે જગરને પાર વિધી સનનનનન-
બીજ ચંદ્ર-૨.

પાતુ ૬૨.

(4)

રોઢાંબેની ખુશસુરતી
લેરવી.

અજબ છે નારી-ગજબ છે બારી,
જાણે પરી રંગીલી આકાસી;
શુ તેનો ચહેરો-શુ તેનો લહેરો,
જાણે રણો ચદ્રમા પ્રકાસી-૧.
શુ ગાલ તેના-ગોરા મુલાખી,
જાણે ચમનમા ખિલ્યા ગુલ લાલા,
શુ તેની ચરમોના કહુ નેજારા,
જાણે સામના બરછી બાલા-૨.
શુ તેની કમર-જોઇ આવે તમ્મર,
જોતાજ દીલની ઉડે ઉદાસી,
શુ તેનો ભટકો-ગજબનો ચટકો,
જાણે જોઇ લો પરી આકાસી-૩.

(5) પાનું ૬૨.

રૌદાબેના જોખંનનો બહાર.

બહાર. ખ્યાલ.

કળી પુલી ખીસે ગુલબર ચમન,
જોખન બહાર પુર છલકાતો,
મદ ભરયા નૈનો મારે,
નવરંગ જોખંન બહાર બતંગ-કળી પુલી-૧
વાર વાર મલકાવે, લલચાવે કામ,
મલવાને શ્યામ, પ્રિતમે અધરે ફાંમ,
હોંસ હરણે તલમસે,
તલ અમન ચમન-કળી પુલી-૨

(6) પાનું ૬૪

રૌદાબેની પ્રીતની બીમારી.

ગોંડ મલ્હાર. ખ્યાલ.

તરસે, તરસે, તરસે, તરસે, તરસે, મરસે,
બરસે મેઠાં નેવન-૧.
તરફ રહી રૌદાંન સુખ પ્યારી,
વન દરજન બની જોતાળ બિચારી,
ગુલ પેરેલાં-ચરમ ગીરીયા,
નાજ અદા, સુખ આરામ ફેલકટ;
દરસ પીયા વન-તરસે-૨.

(7) પાનું ૬૪.

જખતમાં પ્રીત વીના શું શું થતુ

નથી, તે વીસે રૌદાબેનો પુકાર

રામ-પ્રેમ-આનુસાર

અએ બેરહમ સુણો આ જખમે,

પ્યાર વિના દીલ નરમ ન થાતે;

જખીન ન થાતે, સમો ન થાતે,

પ્યાર વિના કરંમ ન થાતે-૧.

અએ બેરહમ સુણો આ જખમે,

પ્યાર વિના હક કસંમ ન થાતે;

ન ફુલ થાતે, ન ધરક થાતે,

પ્યાર વિના સનમ ન થાતે-૨.

અએ બેરહમ સુણો આ જખમે.

પ્યાર વિના કદી અલમ ન થાતે,

ના બેકારી, ન હા-વ-ગરી,

બુદાઇમા કદી સિતમ ન થાતે-૩.

ન થાતે મોહબત અચર આ જખમે,

પ્યાર વિના દીલ મરમ ન થાતે;

ન થાતે ખાકી, નહિ મિનેઇ,

પ્યાર વિના આ કસંમ ન થાતે-૪.

પાનું ૬૫.

(9)

રૌદાબે બાલની ઉમેદમા.

છલ્લા. સાદી.

ચદલરી ચદની, વળી ચમકે તારા,
ખડી રહી ઝરણે, મોહન દીલઆસ.
બનીને અધિરી કરે દુર નેઝરા,
જુવે રાહ સનમની, છબર પારા પારા.
મને આવે ભારી, સિકલ છાંતીની પ્યારી;
મને લાજે કારી, બુદઇ બજુલી ભારી-૧.
મને થયો જખમ, કું બની. બેદમ,
લાવો મારો સનમ,
આવી રજે બજુલી રંગારી-મને આવે
ભારી-૨.

રાએર

મસે મોહન મને જો આજ,

જમા તેની કું લઇ લઈ.

લગાડી છાતી સંમ તેને,

છબરનો હાથ ચકુ કહિ દઈ.

ફસલ આવી મહોબતની,

જુલે જોખંન બની તેપાર;

દિલે અરમાન હે ખાકી,

લગાડુ ખાતીસે ફિલહાર.

લાગી ડાનમે જખન, મારૂ તમે

ખાન, નહિ આવે સખન,

રમ ખેસો બજુલી રંગારી-મને આવે

ભારી. -૩

(10) પાતું ૬૬
રોહાબેના બાલની ખુબસુરતી જોઈ
જાલ બોલ્યો.

પીલુ—ધનાશ્રી.મઝલ.

શએર.

સુદરના બાલનો હાલ થયો બેહાલ,
જાલ એ જોઈ,
ચુંબનથી કીધું વહાલ, જોઈ કમાલ,
હોશબી ખોઈ.
બની પ્રીતમા લાલ, બોલ્યો જાલ,
ચાલ એ જોઈ,
અજબ હુસ્ન જમાલ, અજબ આ બાલ,
તાલ એ જોઈ.
છે અજબ કુશ્મ દિલજાન,
છે અજબ સિદ્ધા રમ કાલા,
છે મનથી મઝહબ અરબાદ,
જોઈ પેચ ધુધરવાલા.—૧
હર તાર તાર લટકાલા,
છે મસ્ત મુસ્ક લુવાલા,
કરે મન હસીને કપદે,

પડે દલપર ઝેરી લાલા.—૨

લખ શિરી દહન ગુલબાલા,
ચરમો નરગીશ બે પ્યાલા,
જોઈ જોખન બાજો બાહાર,
સુકાય નદી ને નાલા —૩

(11) પાતું ૬૬.
રોહાબેએ જાલની આગલ પોતાનો
પ્યાર જાહેર કીધો
ધનાશ્રી—અરવા.

ના બોલ એમ દીલજાન,
થપસ અદર્શ તહારે બદલે,
મે તબસુ એશ આરંભ, તહારે બદલે
હુ છુલ્લી રમને રાગ તહારે બદલે,
મૂજ તનમે લાગી આમ તહારે બદલે.
હુ સહીશ લાગો આજબ તહારે બદલે,
મને નહી જોઇતું પંખબ, તહારે બદલે

થઈ જીગીથી લાચાર તહારે બદલે,
મને સૂઝની લાગે દરબાર તહારે બદલે.

પાતું ૬૬: (12)
જાલને પોતાના મેહલમાં આવેલો
જોઈ રોહાબે ખુશી થઈ બોલી.

બહાર

પ્યારા મારા રસીક રસીયા,
નેનો તરસીયા, દરસ દરસીયા,
મનમાહે વસીયા.—૧.
જનો તન નિસાર-હા હા-પ્યારા મારા-૨.
સેજ સમારી, તનમન વારી,
દિલ લમારી મીલાવુ.
હસી હસી મનમે વસી,
રમ રસ પિલાવુ, રસીયાને રિખવુ;
મોહન મારા દીલ લુટનારા,
તનમન મારું વાગું તુજપર-હા-હા-હા-હા.—૩.

પાતું ૬૭

રોહાબેની અરજ.

રાગ-સમથાતુંસાર.

સનમ સિધારો, કરી નવાજેશ,
ચહાવ મહોબત પ્યાર કરીને,
ના શરમાવો, મળે લગાવો
મિસલ પુલોનો હાર કરીને.—૧.
જર 'ને જેવર માલ લુટાવું,
કુલ્લે કાલુલ નિસાર કરીને,
બની હું ખુશ દીલ, જોઈ તું દીલબાર,
રખે સિધારે બિમાર કરીને —૨.
નોશ કરાવું જામે મહોબત,
મળાનો મારા હાર કરીને,
મગર સિધારે બ્યારે હિયાથી,
સિધારજે કાલો કરાર કરીને.—૩.

(14)

પાતું ૬૭.

મહોબતની જુદાઈમાં રોહાબેની
નિરાસી.

તી લ ક—કા મો ક.

શબ્દર.

દીલબન તને દીલદારને
રખ લાજ તમ નિલાવળે,
કેમ જશે પલપલ મહારી,
પિયુષ વહેલા આવળે.

કુ તો પ્રીત કરી બસ હારી મારી સજની.
મોહની સુરત જોઇ, થઇ બેકાર—૧.
કિધી અરજ હજાર, નહિ કરે દરકાર,
મારી ન વાત, કુ તો વિનતી કરી,
તારી હારી લાચાર—કુ તો પ્રીત કરી—૨.

શબ્દર

સિધારો જગર રાત થોડી રહી,
પડી બોર કમળત વેરી થઇ.
સુરત મિઠી નેનામે રહેશે હરી,
દિધો ડાગ દીલને નહીં લાજ ધરી.

(15)

પાતું ૭૦

ચોતાની પાક દાંમનની મવાહી માટે
રોહાબેની મેહરાબ સુનમુખ છોકર.

દેસ-સૌરઠ.

દેશે મવાહી ચક્ર તારા, પાક હમારા પ્યારની,
છે હકિકત એજ સાચી, નેક મુજ દિલદારની.
માર્ગ બર બર આવે નયનો નીરે, હાથે,
જીવ જીવ કહ વન, જોબન સોહન,
પ્રીત પુરી પરદેશી અલામન,
ફુતીયામે રખ તુ રાખ લાજ—૨
જરે કાગા જરે, જમ્મ કહે પીયુને દવારે,
રમ સાથ સાજ મયો આજ-હાથે—૨

રૂસ્તમ અને સોહરાબ.

(1)

પાતું ૭૩

રક્ષા જીમ થવા માટે રૂસ્તમની
ફરીયાદ.

ગાયન-બેહાગ ચમન.

શબ્દર.

આ મજબ નવો છે આજે,
રખ હવે તુ કે પનાહ,
જીમ થયો રખસ દીલાવર,
એક પળમે તું કાહ.

નવરંગ કા દેખાડે હવે કીસમતરે,
રક્ષ મારો કહાં જીમ તે કીધો,
આફત ન્યારી ન્યારી બતાવે—૧
હર એક કીમ, વન દરમ્યાન,
દીસે નહીં રખસ નીચાં,

આજ દન દુસમન મુજને સતાવે,
તાજબક્ષ, તારો રક્ષ, મયો બસ,
હયેરાની, પરેશાની, કર આસાની,
અરે રે હાથ—નવરમ.

(2)

પાતું ૭૪.

તેહમીનાની રૂસ્તમ માટે સુરાહ.

ગાયન-દરબારી કાંદાનડે.

માથુરે આસ ખાસ પાસ રખની,
મનની સુરાહ, આજ ફળ પાઉ-પાઉરે—૧.
કેવો દેવ બધ, સુરો જળવાન, મહેસુબ કારણ
પ્યારો પેહલવાંન, દરસન સમાન પુર માંક—૨

(૩)

પાત્ર ૭૨

સામેર.

તેહમીનાએ ચેતાનો એક રૂસ્તમ
પાસે ભહેર કીધો.

આયન-કહ્યાં-જોડી.

હાલ સુન તું તેહમતન, જરા ધર ખ્યાને,
સુંદર સનમુખ છે કાણુ, ફરી લે પીછાંને.
મુજ દર્શન ખાતર મરે આલમ સારી,
ખલકમા મુજ સાંની, નથી કાંઈ નારી.
સકલ ખોયે છે અકળ, સીકલ જોઈ મારી,
બધી તેને મનથી જમની કટારી.

સુલુ નામ મહારં તેહમીના,
હું તારી દીલદાર બનું;
તું બને જો ગુલ સનમ તો,
હું શુભશુભ બેભાર બનું,
તું અગર બાદશાહ બને તો,
હું તારી સરદાર બનું.
તું બને જો ખ્યાન સનમ તો,
હું તારી તલવાર બનું
કરગરી, હરધડી, કહે પરી, તું સુલુ જરી,
રહેમભરી ચસંમ કરી, ખસમ કરી.
કર દીલખરી

(૪)

રૂસ્તમે તેહમીનાને આપેલી કબુલાત.

પાત્ર ૭૫

આયન-કહ્યાં.

સકળ અકળ ખોયે જોઈ સુંદરની સીકલ શુલની કળી,
ચકોર ચંદ્ર પર ઘડ દિવાનો, મરે હરપળ તળમળી.
જુદશે ચેતવાલાં, લાગે નાગલુ જેવાં કાળાં, તારાં સરપર મોતીની ધડી,
તારા નાજનો છડકાવ, કરે પ્રેમચા ગરકાવ, જીવે રૂસ્તમ નહીં પાવ ધડી.
જલ્લ બર આવે નેન, વન દેખે ના પડે ચેન, તે મારી પ્રેમની જરી,
નેનોની કટારી, નાખે આશકને બસ મારી, જોઈ અજલ રૂસ્તમની નરી
તું જેવી દીલદારનો જો બનું નહીં ભરથાર, મારી જીદગી આખર બધી,
જાઓ ધરાનનું રાજ, સધલુ તુરાનીને હાથ, મને હાલ રહીરી બધી.

(૫)

રૂસ્તમની રવાંનગી માટે તેહમીનાની ફલમીરી.

પાત્ર ૭૫.

કહ્યાં-જોડી.

દીલ સદે દીલબર તુપર, તું કાં ગજબ મુજરે.
જરા નજર કરી જો, માશુક તારી પુકારે.
ગજબના કરશે ધાવ, મુજ ફના જોળન જીવાની
જીદાઈના જખમથી વરશે નેનોથી તો પાણી.
ધર્મ આસની પુલધાની, મારી અકળ ઘડ દિવાની.
તુજ ખીન આ દીલ દીલબર સનમ, હરદમ બિસખર છે
એસ આરામ, અમન અમન, મુજને મન પત્થર છે.
મને પડી ખખર છે, તે ખોદી મુજ કબર છે.

(૬)

પાનું ૭૬.

રૂસ્તમની તેહમીનાને મનાવટ.

આચન-બહાર-કાંઠાનડો.

કાં તુ જલ્દીને જલાવે દિવાની,

ના કર તેહમીના એવી નાહાની—૧.

ગમ કમ કરીને, જારી છેડ તારી સારી,

નિસદિન મને રેહશે તુંજ ખ્યાલ.-સુલુ સ્થાની-કા તું.-૨

કટાવ.

ગેરી હવે તો ગમ કરે છે-હાય વાય માહેતમ કરે છે, શુખ સુખને બસ કમ કરે છે-ખુદ પર બસ સીતમ કરે છે, જાય તેહમતન પ્યારી છોડી; આસા તોડી, શુખ સુખ ગેરી, કિરમત શેડી, યુખને મોડો, હાય જાય-જાય.

(૭)

પાનું ૭૬.

રૂસ્તમની જુદાઈમાં તેહમીનાનો અપ્પસોસ.-

આચન-પીલુ-ધનાશ્રી.

કહે તેહમીના છગર જલ્દયુ હવે, તન જલ્દવાનું બાકી છે,

અએ દીલ નાહાન,-આસ દીલમાં તે હવે શું રાખી છે. ૧

તેમ તબરથી સરને કાપ તુ, ચાહે કાપી જ મરદન,

અએ જાનેમન-લાસ ખાતર તો જરા આપી જ કહન.

રૂઠ બદનમાં લટકી લટકી, તુંજ વન આખર થશે કહન,

પટકી સરને, સંજ પથુ છાતી ફાડી કરશે રદન.

શાએર

હાય સનમની પ્રીતમાં આ દીલ તો બેસજર છે.

પત્થર પર સર પટકાવાની હવે શું જરૂર છે.

જુદાઈના જખમોથી પડ્યાં, આ બદનમાં નાસુર છે,

અત આંચો કંઠમાં, મિલાપની આતુર છે.

આખર જાણી લીધું ગેરીએ, પ્રીત આદમની બાકી છે,

અએ દીલ નાહાન-આસ દીલમાં તે હવે શી રાખી છે.

(૮)

પાનું ૭૬.

રૂસ્તમની જુદાઈમાં તેહમીનાનો વિલાપ.

આચન-પીલુ-વાગેમી.

પીયુની સીધારી સવારી, પડી છંદથી અકારી.—૧

રે આગ લાગે આ ગુલે ગુલશનને, રડે છે પ્યારી પુકારી;

ખાર જુદાઈનો ખટકે કસેજે, મરે છે ગોઠન બિચારી—પીયુની સિધારી સવારી—૨.

લખ જારે કાગ પીયુની પાસે, આપુ છું નેપનો કાઢાડી

દરસ કરાવી પીયાના તું તેને, ખાજે તુ પાછલતી ફાદી-પીયુની સિધારી સવારી-૩
 મયો નિન્દ છિનવી લખને લુટારો આપી મયો બેકારી—
 રાખી મયો આસ દીલની દીલમાં, હવે લાજ રમ રાખ મારી-પીયુની સિધારી સવારી-૪.
 લખજે રૂસ્તમ સમાચાર સુખના, જુલ્હી ના જતો દીલદારી,
 મિત પીયુ ના દેતો વિસારી, કદર તુને હોય જો મારી-પીયુની સિધારી સવારી-૫.

(9)

પાતુ ૭૧.

સોહરાબે ચોતાના વ્યાપની પીછાન માટે તેહમીનાને સવાલ કીધો.

ગાયન-પીલુ ધૃપદ.

ખીના ઝટ જોલ ખારી, માત તે બરમને દાંડી, જોધી કહે ખીના બધી,
 સોહરાબ કરે રે અરજી—૧

જાણું ના પીદરને, જનમ મુજ રાખે છાનો, બાપ નથી કે શું મહારો,
 કરમર રાખ મરજી—૨

(10)

પાતુ ૭૬

સોહરાબને તેહમીનાએ ઠપકો આપવો.

ગાયન-બરવા (દિડી).

ખચીત તુદી તુજની મુજને તો નહીં આવે,
 સુણી સુખન સાહેબીના મુજને કહેર આવે
 કરે સોર-નાદાન ચોર-કરી ગુમાની,
 રાખી ખ્યાન, કર કલામ, છોડ નાદાની.—૧
 કરે તુફાન બેઅદબ હમ બારાની,
 કદી જાય પ્રુત માત ઉપર એમ ફાવી,
 થાઇ નરમ-પુછ બરમ-કહું કાંહાણી,
 જુલ્હી ફરજ તુજની કરે બેધમાની—૨

પાતુ ૭૬.

(11)

તેહમીનાએ સોહરાબને ખુલાસો કરવો.

ગાયન-ફાલી મડા ગોરી.

સુણુ સોહરાબ દીલજની, રે મારા
 તુને જોઇ રજા આજ,
 હુ તો થાઇ મધ દીવાની—૧

રમરપે મસ્તાની, રે મારા,
 એ બરમ બેદને જોણુ, રજે તું થાય બેધમાની.
 સુણુ સોહરાબ સુરા દીલજનન,
 બોલાદે સામ નરીમાન,
 તેના બેટા રૂસ્તમ પેહેલવાન,
 દીન ફુનીયામાં બળવાન.
 તે પેદર તારો જાની-રે મારા-૨

(12)

પાતુ ૭૭

સોહરાબથી છુટું પડતાં તેહમીનાની ફલમીરી.

ગાયન-પીલુ.

અજબ અજબમાં આવી પડી છું, દુર થયો માતી,
 જોઇ જુદાઇ તારી બેટા, ફાટે મારી જાતી.
 જોજન જીવાની, મન મસ્તાની, તું જો પુનમના ચાન,
 તેહમીનાથી ના થા જુદો, બેટા મુજ દીલજન.
 પીદર તારો છે બહુ જોરમદ, જીવી તુસે જોલખાન,

અપસ અપસમા જગ થશે, કેમકે બેઠું છે અનગ્ગન.
લપ જ સાથે તુંજ મામાને, નામ જેનું રજમ,
પીઝાન કરાવશે તેહમતનસે, લડાઈ થાશે ખતમ.
બાંધ બાલુએ આવે નિશાની, પીઝાનને સાથી—૧

(13)

પાનું ૭૮

તેહમીનાનો સોહરાબ માટે સંતાપ

ગાયન-સુહા મુગડાઈ. ખ્યાલ.

પુત વન તાહરા, ઘેલી મહરે, બની હું અમામ, હવે તે ખરી-૨-હાપ-૧
ગોરી તો કરે મંમ, નયેને તો નીર ધાર, કર્મે તો થાઈ હીજુ પુરી-૨ હાપ-૨

(14)

પાનું ૮૦.

ગોરહાફરીદે સોહરાબને જોર અને જવાંની ઉપર નહીં છલકાઈ
જવા માટે થીખામણુ દીધી.

ગાયન-કાર્લીમટો.

બળપર જવાંન કુકી જમ, તુને છે લાજમ અદેશો—બળ પર જવાંન-૧
બળ જોબન પર ના છલકા તું, બલા બલાઓ ઉખડી જમ;
કરે નહીં જે ખ્યાલ અવલ તો, પાછથથી પરતાપ—બળ પર જવાંન-૨
મરવ કરેથી કલગી કિરતીની, ઝલકે પલકમાં ઝાંખી થામ,
બાર ફરીયા તરવો છે બાઈ, એમ જલદી તુ કેમ લલકાય—બળ પર જવાંન-૩

(15)

પાનું ૮૧.

ગોરહાફરીદને ફેફ કરી સોહરાબતુ તેની મોહબતમા પડ્યું.

ગાયન-સરોહા.

હું અંગણુ, અંગણુ, અંગણુ રે ખતા રે, થાઈ મારી.—૧
ના ડર કર સુણુ સુખન, અબલા મે તો નહીરે જણી પીઝણી,
હા રે ન માની, જણી—પીઝણી, જણી—અંગણુ રે-૨
હુસ્ન એક અંદ્ર સમ, જોઈ હપરત રહ્યો સોહરાબ,
થયો આસક સુરો, મારી પુકાર, કહે પ્રેમ જામ, આપ આખ-૩
ના ડર કર સુણુ સુખન, અબલા મે તો નહીરે જણી પીઝણી.

(16)

પાનું ૮૧

ગોરહાફરીદે સોહરાબને ફરેબ દેવો.

ગાયન-કાર્લી.

હો મુરા કર મેહર એક અબલા કરે અરછ;
તુંજની સરત-મને કણુલ દુસ્ત,

તુજ બરબેરીથી હુ તો મધ લરણ—કર મેહર	૧
જખર તહાઈં જમ—કરે હાલત બતગ,	
મુજ છીડી મયો રંગ-હુ તો બની ગરણ—કર મેહર	૨
હુ છું બંદીવાન—હવે તું મારો સુલતાન,	
એ તો કરમની સરજત સરણ—કર મેહર	૩

(17)

પાતું ૮૧.

સોહરાખે ગોરદાફરીદનો ફરેખ ખાઈ ઠગાવું.

ગાયન-લોરવી

લખ વચન જવા દઉં દીલગની, તારા બોલ કાલ સંમ માની,
 કઈં તું પર હુ મેહરખાની—અક્ષી તારી છદમાની—લખ વચન-૧
 તારી પ્રિત કરે, મુજની અકબ દિવાની;
 તુજ વન નહીં જાવે મુજને અન પાણી;
 કહું સાચે સાચું માન—હું તો તુજપર છું કુરખાન,
 સત વચન તું માન—તારી પ્રિતમાં બેધ્યાન—લખ વચન-૨
 અખર કરે દગે, કસમ ખુદાના જાની,
 જો ફરે વચનથી, કરી તું બેધમાની,
 તો ચાખને હું મસ્તાન—તુને પકડી હુ હેરાન,
 કઈં કિલ્લાને વેરાન—જખર મયાવી તુરાન—લખ ૩

(18-19)

પાતું ૮૨

ગોરદાફરીદનો ફરેખ જાણ્યા પછી સોહરાખે તેણી ઉપર ગુસ્સો થવું.

ગાયન-કાફી. મજલ.

અએ બેવફા છુરી બાતું, થયો છુ તું પર તુરાની.
 અએ ખુશસરત મગર મગર, અરે સંમદીલ બેધમાની—૧
 કસમ છે મુજને પઝદાન—હરમ મારો ખાશે જાન,
 તુજ ખાતર કરમ વેરાન—આ કિલ્લાની હુ ખુલધાની—૨
 દમાખેર કાકણો તમે, સિવા બીજાં નહીં કોઇ,
 હમ ફરેખ મધ છુડી—જયાવી તારી છદમાની—૩
 કિના ખાતર થયોજ મસ્તાન—કઈં ધરાનને વેરાનને,
 તુને પકડી કઈં હેરાન—ઉમેદ છે મારા મનમાની—૪

(20)

પાત્ર ૮૭

કાઉસનુ રૂસ્તમ અને ગેવ ઉપર ગુસ્સે ધધ અપમાન કરેલું.
માયન હરખારી-કાંહાનડો. (પખવાજની ત્રીવટ.)

તુચ્છ જા, જા, જા, જા, લુચ્છા કાળુ કર જા
જા મરફુદ, ચુપ મરફુદ, તરકટી, તરકટખાજ,
હટ નટખટ, પતપત, બટ પડી લુચ્છા, કાળુ કરી દુર થા,
કરથ બેજાન-તુચ્છ જા જા જા જા—૧
નિચ જુલી જાને જાન, સુખ લાખ બપાન,
નવ કીધી ફરજ અદા, ઝટ દુર કર, દુર કર સુરત સિદ્ધા;
ટક ટક બકબક બધ કર, બધ કર બકબકવા,
બસ ઝટ પલીદ તું જા, પલીદ તું જા—તુચ્છ જા જા જા જા—૨

(21)

પાત્ર ૮૭.

રૂસ્તમનુ કાઉસની ચાલથી તરછોડ કરી હરખારમાથી ચાલી જવું.
માયન.બહાર-કાંહાનડો.

આ દિવાના દમબદમ તુ લાજ ગુમાય, મુજ કોક નથી તુજને બેહવા,
જા, જા, જા, જા, જમલી જુલમી જહેલ જુલમમર,
અદબ કર બદકાર અયે બેઅદબ તુ,
સુધસુધ તારી, ખોષ સારી, આ શયતાન—લાજ ગુમાયે—૧
તારાજ રાજપાત કર પલકમા, ધુળઉ જમીન આસમાન,
જમીન જમાનો, શેહર શેહર—દહેર દહેર,
મુજથી ડરે દુનિયા તમામ, કેમ નહી ધડકે, જાતી ફડકે,
તારી આ શયતાન—કમઅકળ હયેવાન—લાજ ગુમાયે—૨

(22)

પાત્ર ૮૮.

કાઉસે પસ્તાઇને રૂસ્તમને મનાવવા કહેલું.
માયન.વાગેઝી કાંહાનડો. ખ્યાલ.

મેહરબાં, જાવો તમે મનાવો, કેમે કરી સમજાવો, લાવો કાંધ કરી—૧.
કહો રૂસ્તમને કરી તોડ બેડ, સુણાવો અરજ ગરજ, લાવો કાંધ કરી—૨.
શબ્દોર

રે ચારી તારી મેહર કરીને કરમ કર દાતાર;
નજર કદરની હમપર કર તું, ધરાંન છે લાચાર.
તજી અયો છે હુમને છોડી ધરાંનનો તારો,
લાજ રાખજે મિલાવી દધ, તે સામે સ્વારવાલો

(23)

ઈરાની જગ મેદાંનનુ ખયાન.

પાનુ ૬૦

કંઠાવ (રાગ સમયાનુસાર).

જુવો જુવો સૌ જગી લડાઈ, જોધાઓની થઈ તૈયારી,
 હરહર હાંમે-ધાંમે ધામે, જગ દરમ્યાને નહિ પીછાને,
 ભાઈ ભાઈને-મેટા બાપને, જગે જગે જગી રહી ગડબડ,
 ધડી ધડીમાં ખટપટ ખટપટ-ઝપાઝપીઓ ઝટપટ ઝટપટ,
 પટપટ પટપટ-કટકટ-કટકટ-જગ મેદાને જઈ લપલાવા-
 આલ્યા જોધા, જગે જગેથી-દેશ દેશથી,
 શેહર શેહરથી-દેહર દેહરથી-કેહર કેહરથી,
 બાપ મેદાની ચાલી લડાઈ, કોઈ નહી જાણે શું છે સગાઈ,
 જોધાઓની થઈ તૈયારી, પેહડી બખતર,
 કોલાહ સરપર, તેજ સમશેહર-ભાલા ખજર,
 બરછી જમધર, તીર તબરને ખાટે બાધી,
 બહાદુરો સૌ આવી ઉભા, સકે સમારી લડવા કાળે,
 ગડગડ ચાલી ધમાલ સાથે, બાન છુટે સગરસર-
 ભુગલ ભુ કે ભુભુભુભુ-તલવાર ચમકે ચંમ, ચમ, ચમ, ચંમ,—
 કાપે શતર, સપ, સપ, સપ, સપ, ધુન ધુમાડા, ભુમ ભુમાડા,
 જોઈ સાબલી, જમીન જમાનો-ઠરઠર કાપે, લોથોના કંઈ પાહાડ સાથે,
 જખમીઓની બરાડ સાબલી,-
 ફલક પલક બની દિવાની-ગમ કરીને, છાતી કુટી-
 કહે પુકારી-ગઈ તમારી-લૂં દગી પ્યારી,
 અથે પેહલવાનો હાય, હાય, હાય !

(24) સોહરાબે હમનબદ્દ તરીકે રૂસ્તમને બુલાવવા પુકાર કરવો પાનુ ૬૭

ગાયન શ કરો. ધૃપદ.

અરે તમે જગી સુરા, રે જાઓ બુલાવો જલદી.
 ઝડ જઈ કહો રૂસ્તમને, મુજ વીના થઈ તેની ચહડતી- ૧
 કહો દવેરને જાઈ, જીને, છોડવી લે, સોહરામના આ શત્રુને,
 તે કોણ માદરનો પુત્ર છે, આ જગમા એવો જગી-અરે તમે.૨

(25)

સોહરાબની જવાંની જોઈ રૂસ્તમે તેની દયા ખાવી. પાનુ ૬૭.

ગાયન આસાવરી-ખયાલ.

તારા મરણ કાળે કા આલ્યો સુરા, | જરે જા પાછો, આ જગમાંથી-
 બરગીસ્તા બખત ગુજ છે રે-૧ | કા આધીન મરણ તુ થાયરે-અરે પ્યારા-૨

૬) સોહરાબે પોતાના હુમનખર્દનું નામ જાણુવા આજ્ઞુ . પાત્ર ૬૮.

ગાયન આસાવરી-ખ્યાલ.

મૃગ નૈન તારા શરમાવે,
તે વચન રટી માફ મન હરી લીધું,
દીધ તો મને લલચાવે-૧

સજ ધજ તારી રૂસ્તમ જેવી,
મન માફ મલકાયે,
કરમ કર તું મુજ પર અયે જગી,
જરા નામ તાફે બતલાવે-મૃગ નૈન ૨

૭) રૂસ્તમનું સોહરાબ ઉપર ગુસ્સે થવું પાત્ર ૬૮.

ગાયન. સોરઠ-મલહાર.

તું મરશે, જા મરશે, જા મરશે, જા રે ,
મારી સુણી ગરજના શેર વનના, દેવ મગનના, પશીદ તનના,
ફના પલકમા, બને પલકમા,
તું મરશે જા, તું મરશે જા, તું મરશે જા—૧
બળ કળ પર બલબલ થઇને, ગર કરે તું ઓ મમરર,
આ સરજેરી-તું મરશે જા —૨

૮) સોહરાબે નીરશ થઈ રૂસ્તમને જવાબ દેવો પાત્ર ૬૮

ગાયન દેસ-ચત્ર મ

મે દીઠી નહીં તુજમે બલાઈ ખરે-અને નથી સલુકાર્થ કે તે તું કરે,
તન મન તારે કપટી-હરપળ બલતી, જાત જાતની વાત કરે—૧
વહે તું કપટી, વચન ફરેબના, કરે વાતો ખાલી ઠાલી, હમ જારાવા મને—૨
જા તું હવે મુજ આસ દીલમાની, જા તું પ્રીય પ્રેમ-પ્રિત મેહર તું જા,
આવ-કેહર તું આવ;-હવે ઠીકણે રાખ સુધ તારી, લડવા કાળે કર તૈયારી,
એકદમ પકડી બસ રગડુ ઝડકુ પટકુ પળમે, હવે પ્રીત વન
ખાલી સીનો છે, કિનાયી બરિયોરે, તફડે તફડે કિના વિના ધીર ધર
નવ તું દીલ રે દીલ રે-મે દીઠી નહીં.—૩

૯) રૂસ્તમે જીવવાની આસા છોડી જાલ રોહાબેહુ ઉપર પેગામ કેહવડાવવો. પાત્ર ૬૯

ગાયન. પુરીઆં-મજલ.

આખર ફના છે સહુ જના, કા કરે માહેતમ તું ;
આજ કુ તો કાલ તું છે, કા કરે માહેતમ તું—૧
જાણુ છે આખર સહુને, એક રોજ હકને ફવાર ,
ગમ ન કર તું લાઈ જાન, લાઈ મારા ગમ તું—૨
માફર રોહાબેહને કેહજે, કેહજે પીઢર જાલને તું,
કેહજે તું બાંનુ ગોસરપને, ના થતી બેદમ તું—૩
આખર પેગામ લેઈ મહારો, જળે સમનગાન તું,
કહેજે ખારી તેહમીનાને, કાલ સુખન નરમ તું—૪

30)

હોમાને સોહરાબને પ્રેમ દેવો

પાનુ ૧૦૦.

ગાયન કાલી મઠો.

સુષુ દાનાવ દીલાવર હોમાન. હોમાન-હોમાન,
જમિન પર પટકી બારી, સીતું તેનું નાખુ ફારી-સુષુ-૧
જોષ તેને મેહર આવે, દોસ્ત કરી ગણીયે ગણીયે
રૂસ્તમ નથી જ્યારે પેલો, શા માટે ડરીયે ડરીયે — જમીનપર પટકી બારી-૨

31)

સોહરાબે રૂસ્તમને તાનાબજીતાના સખુન કેહવા. પાનુ ૧૦૦

ગાયન ગૌરી-કાલીંગડો.

આવી અજલની ધડી સામને, ધુમે જ મ સર બહાધર તુ,
બક બક ખાલી કરે કા કાલી, પળમાં આવશે આખર તુ — ૧
ગયા વખત બળ બહાધુરીના, હવે મદનમાં બળ બીશ્વિયાર,
હતો નહીં સોહરાબ જગતમાં, થઈ મયો તેથી તુ આશ્ચકાર
માત મુજની છે દુનિયામાં, કુદલે બાનુઓની સરદાર,
બાપ મુજનો છત્રપતી છે, તુ જેના તેના તાબેદાર
બેઅદબ બેમગમ બનીને, બક બક ખાલી ના કર તુ — આવી અજલની-૨

(32)

રૂસ્તમે પોતાના આગલાં જોર માટે બહગી કરવી. પાનુ ૧૦૨

ગાયન-સીંધ-ભૈરવી

વાલી કુલ જગનો રે કરતા, તુ આજ આવ,
આવી, મારી રે તુ વારે—રે તુ, આજ આવ, વાલી-૧
હરી ભય બાળ મને જગ દ્વાર,
બળ કળ આપીને તુ ઉગાર,
આધીન—રે તુ

૨

(33)

સોહરાબે મરતી વખતે ખુલાસો કરવો પાનુ ૧૦૩

ગાયન — આસાવરી.

હાય હાયરે કળ મારી-કેવો જખમ લાગો કારી— ૧
અચ્ચે ખુદા મારો જન લખને, ના થા રે ખુશાલ,
મુવો મુવો સોહરાબ કગાલ, બરગસ્તે હાલ,
થયો પામાલ—હાય હાય રે કળ મારી ૨
બારી છે દીલમાં ઉમેદો મારા, નાહક થયો ખુવાર;
હાય હાયરે પરવરદીગાર, આતુ છુ તારે દ્વાર,
બની લાચાર—હાય હાય રે કળ મારી— ૩
પીંદરને મલવાને કાળે, છોડ્યું વનન સમનગાન,
ઝો પીતા રૂસ્તમ પેહલવાન, ભય છે આચ્ચે જન,
આદર મેહરબાન—હાય હાયરે કળ મારી— ૪

૪

કુમળી છાતીમા જમનો જખમ, લાગે છે મને કારી,
માદર રડશે તેહમીના મારી, છાતી ફારી,
બેઠ વારી— હાય હાયરે કળ મારી—

૫

(૩૪)

રૂસ્તમનો સોહરાબ માટે વિલાપ
ગાયન. જોનપુરી.—ખ્યાલ

પાતુ ૧૦૩

બોલ કાઠ બોલની, બોલની ખ્યારા, ચંદ્ર નીશાણુ મારા
કાઠ પીછાન-બોલની—
હાથે છે કાઠ તારે બાંધી નીશાણી, કહેની રગીલા,
જો તુ હીયા, આંખે રૂસ્તમ—બોલ કાઠ.—
રંગે રંગાયો લાલ તુ લાલ, ઓ બાળ,
ઓ લાલ, આ હાલ; પામાલ-મારા લાલ,
ચંદ્રમાલ—પાપામાલી ના શાદી
આબાદી-બરબાદી —બોલ કાઠ—

૧

૨

૩

(૩૫)

તહેમીનાનો સોહરાબના મરણ માટે વિલાપ
ગાયન ગૌરી

પાતુ ૧૦૬

તુંએ હાય ઓ ખાવિદ ખુની, બની કપટ અને બળથી ઝતુનીરે,
કેવુ કીધું તે કામ આ જખુનીરે—તુંએ હાય ઓ ખાવિદ ખુની—
શુ શું નાજથી પાલેલો મારો,
લાખો લાડમાં ઉધારેલો મારો,
મારી હસ્તી વસ્તી ચાર્ધ સુનીરે—તુંએ-હાય ઓ ખાવિદ ખુની—

૧

૨

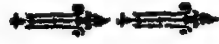
સોહરાબના મરણપર માહેતમ.

ગાયન. પીલુ સૌજ

જારી કરે છે માદર જર-બે-જર,
બોલ સોહરાબ.
લાગી કેસોના તોડવા તારે તાર,
બોલ સોહરાબ.
કહે બ્રહ્મનો તુને લાગે ગમ છે,
બધ કોણે કીધો તારો દમ છે,
તારો આશક થયો જલમ જમ છે,
હાય સોહરાબ.
હાં કીધી મોતસે દીલદારી,
હાય સોહરાબ.
હાં કીધી જીંદગી જમ અકારી,
હાય સોહરાબ.

તારા મોતની કહે શુ દવા છે,
મરવામા કહે કેવી મળહ છે,
કહે કોણુ પર થયો તુ કદા છે,
હાય સોહરાબ.
કેમ બેઠ શકુ તારી ખ્વારી,
હાય સોહરાબ
માલી જમ પાસ તારી સવારી,
હાય સોહરાબ.
મારો ચંદ્ર છુપાયો અખરમાં,
પડી ખલકત સારી ફકરમાં,
બેટો તેહમતનનો માલ્યો કબરમાં,
કબરમાં.

શાહઝાદો શીયાવક્ષ.

(1)

પાનું ૧૧૧

ગેવ અને તુસનુ શીવર ઉપર મોહી પડ્યું

ગાયન. છાયાં-કલીયાન.

સુદર રૂપ સોભાયે-સોભાયે, તનને-મનને,

હસી હસી, નયેનો લગાય-૧

શએર

દીલથી સુરા 'ને ગમના યુરનેળી મોહત મારે છે,
પાવ પલકમા બરછી જેરી, ખીતની છગરને ફાડે છે
એ અશ્મેઝેઝ બવરાલી, બન્યા બાવરા બને જન,
લાગો ડખ જેરી નાગણુનો, તન બદનમે પડી અગન
જુલો ગયા સૌ સ્થાનો સૌકત, ગાલ ગુલાબી જોષને લાલ,
જુદ્ધ પેચમાં જકડાઈ, પકડાઈ, બન્યા બંને જન હાલ હવાલ

(2)

શીયાવક્ષની મોહતમા સોદાબેહુની બેકરાશી

પાનું ૧૧૩

ગાયન ખીહાગ-ખ્યાલ.

ગયુ મન બસ દીલથી ફરી,

ના—મન મારે ધીર ધરી રહેતુ ફરી—ગયુ મન મારે ૧.

ગાવુ શું શુશુ એના, મુખથી શુ બોલુ

ખીતે મરે તકફડી—ના મન મારે—૨

(3)

શીયાવક્ષને સોદાબેહુ મનાવવુ.

પાનું ૧૧૪

ગાયન કલીયાંન.

આવો હસ્તા હસ્તા રમ મેહલે દીલજની

બવો હસ્તા હસ્તા નયેનો મીલાવી મનમાની,

કહે શાની, શરમ શાની, તન મન, તન મનમા,

શરમ શાની—સીને સમાવુ—આવો—૧.

જરા આંખડીઆ મારોજી કા મનને ના મલકાવો,

દીલ લલચાવો—હળી મળી બવો,

ખીત પ્રેમની તરસી તરસી પ્યાસ બુજવો,

ગમ કાં ખાવો—દીલ બહેલાવો,

આવો—તમ આવો—આવો હસ્તા હસ્તા—૨.

(4) સોદાબેહુ ઉપર શીયાવક્ષે ધાકાર દેખાડવો. પાનું ૧૧૧

ગાયન.-કલીયાંન-સોપાલી-તીલાનો
માદર મન સુખન એમ, બોલે વચન કેમ,
તારા મનમાં, તનમાં પ્રેમ અધમ,
થવું કાં ન તેમાં તન મન બક્ષ મ,
જા રે જા રે જા-ગરિષ્ઠી તુ જા, પાપિષ્ઠી તુ જા,
કર્કશી તુ જા-નામ ગુમ, ગુમ, વિચારે શાની વિચાર,
તુ વન વિચારી-માદર મન સુખન એમ-૧
જારે જારે નારી એ વિચારી બારીર,
જુલી કિરતાર, જુલી બરથાર,
જુલી જગ લાજ-નામ ગુમ ગુમ, વિચારે શાની વિચાર,
તુવન વિચારી-માદર મન સુખન એમ-૨

(5) શીયાવક્ષને સોદાબેહુની કુસલવણી. પાનું ૧૧૬.

ગાયન છલ્લો.

ધીર ના ધરે જોખના, જાની તુંજ વિના	માયા મરે ના મન મરે, મરશે અગર શરીર,
આસુ બરે મારાં નૈનો, જો તું જરા-	આશા દીલની ના મરે, મીન મરે
તુંજ વિના-૧	જળ વિના-૨

(6) શીયાવક્ષનું નીરકોશપણ સામેત થયાથી કાઉસતુ ખુશી થવું. પાનું ૧૨૦

ગાયન. બહારનો લહેરો.

મારો મોહન માલ મલ્લો મને ખુશાલીરે
ચમકે તારી તુર તુરાની-
કુર થઇ તારી હૈરાની,
સાશ્રુત દીપાનત થઇ મનમાની-ખુશાલીરે. ૧
કરીમ રહીમ છે સરપર તારા, ગાએ ગુણ કુલ ખલકત તારા,
વાર તુંજ પર મોતી માળા-ખુશાલીરે. ૨.

(7) ગસરીવજે શીયાવક્ષની તારીફ કરવી. પાનું ૧૨૨

ગાયન. પરજ-કાલી ગડો.

હારે કેવો જંગી જવાન પહેલવાન	ચુરજ ધું ધું કરતા કમકે,
મુઘ મુઘ મારી ઉડી સારી,	તલવાર એવી ચ મચમ ચમકે,
ધીરજ મધ જોઇ કુશીઆરી,	તીરો અવાજ કરતાં છુટે,
કાંધી બરફની ખુવારી-	તરતરત કુધ કુધ ટમ ટમ,
પળમે પળમે-જવાન પહેલવાન-૧	કાંધ મજબૂત સમજા જ મની જોઇ,
	ધરણી અચકે ધમ ધમ-જવાન-૨.

- (8) શાહજાદા શીયાવક્ષે વતનને મોકલાવેલી છેલ્લી સલામ. પાનુ ૧૨૧
ગાયન. સુલતાની ખ્યાલ.

છે સલામ,
હવે મારી છેલ્લી જ્ઞાને સલામ—૧
દેશ અને ખેશની મોહોખત સાથે,
વતન ઇરાને સલામ—૨

જગ મેદાન તીર 'ને કમાન,
સમશીર મીયાન, પીદર મહેરખાન,
સૈને સલામ
કહે જો મારી જમને,
જેહા પહેલવાનને સલામ.

- (9) શાહજાદા શીયાવક્ષે વતન ઇરાનેની યાદમાં ગમ કરવો પાનુ ૧૨૬

હાય ખુદા ! હાય ખુદા !
જલો જલગી બદ વખત, બદ બખત,
કરે ગમ—કરે ગમ, હાય વતન—ઓ વતન—૧,
તુજ વન—દીલે ગમ—નહી દળ—એકે પળ પડેરે જરા—
હાય હાયરે ખુદા,
દીલને શુ દેકે હવે સમજવી જવાબ—૨

- (10) અફરાસિઆબને શીયાવક્ષના બાબમાં ગસરીવજે ફરેખ દેવો પાનુ ૧૩૦
ગાયન ભેરવી તીલાનો.

હાલ ભાઈ શુ થાશે, તુરાન શહેરના—
હમારી હાણી—ન્યારી ન્યારી, ભારી ભારી, ચીત ચકભમ, સુધ બુધ ગુમ,
થક ફના રે, હમારી હાણી—ધુલધાની, ધુલધાની—૧
ના સરજ ના સરજ હિમત, જરારે, જરારે તુરાનીઓને,
બની ફના રે, હમારી હાણી—ધુલધાની, ધુલધાની—૨

- (11) ફિર ગીઝનો શીયાવક્ષ માટે વિલાપ પાનુ ૧૩૨
ગાયન. ભેરવી—ખીલમપદ.

સુખ ખુતન શાહીનુ કિસમતમે જો તારા નહી હશે,
બર બરખાની બહારમા આફત સીતમ તુજપર વસે
બદલખ ગયુ કિસમત સુખી, આબાદ હતુ જો આજ તક,
મહેર હવે કર તારવા, ઓ દાદગર દાદાર હક
જાન તુજ ખીન જલગી અકારી,
છોડીને કાહ તુ જશે જાને મન—જાન—૧
માયા મોહખત નીકલી ઠગારી,
તોડી ઉમેદો મારી—
જલમ જમાનો ફુનીયા નહારી,
તુજ ખીન જલગી થશેરે અકારી—જાન—૨.

શએર.

ધીર ધરી હુ મન ઠગું, પલ્લુ નહિ ઠગાયે દીલ,
ઉલટી તુજ તકદીર નેમ, આખોથી વરસે નીન
ગરદીશ તારી પલટી ગમ, આખર થઇ તે બેવકા,
કેમ શકે નેમ આ સમે, આખો મહારી તુંજ કળ.
શુ હશે કરમે થયા, તેની મળે આવી સળ,
ના રહી યારી વકામે, જીવવામે ના કંઈ રહી મળ

(12)

પાતુ ૧૩૩

શીયાવક્ષે ફિર ગીઝને દિલાસો દેવો

ગાયન. જોનપુરી—ખ્યાલ

કરે કયે જરી, આવી આપત ન્યારી,
સુમરન કરો હુ ખ હરવા—૧
સુખ ગયુ છોડી, અગ્યેશે મુખડા મોડી,
કુદુ ખખત, ચાલો મરવા.—૨.

(13) જરી કીધી ફીર ગીઝે, પાતુ ૧૩૩

શીયાવક્ષની જીહામમાં

હેસ-મહુદલાર—ખ્યાલ

રહેજો સલામત, જ્યા તુ સિધારે
ખાવિંદ મારો, છે તહારે આધારે—૧

જરે જરે પપૈયા જા, મારા પીયાને
પેમામ કહેજે,

ખની હુ તુજ વંન બહાવરી,
હવે ઝટ સિધારો—જરે—૨
ખાગ સુહનો તારો, તુજ વંન પુકારે,
કાગ્યેજ મચેના કરે શોર રે,
રાહ જીવે તારી નારી અલામજી,
સુખ ગયો ચોરી ચોર રે—જરે—૩.

(14)

શીયાવક્ષની ખુવારી ઉપર ફીર ગીઝનો બિલાષ

પાતુ ૯૭.

ગાયન. તીલ મ-ગઝલ

ગજબ છે તારી કીયામત મને ખબર નહીર,
થશે આ જમીન તારી કબર, મને ખબર નહીરે—૧

શએર

એક નહી, અનેક નહી, સો નહી, હજાર નહી,
લાખો ચરમોથી હુ શોધુ, તુજ સમ ભરથાર નહી.
આ જવાની આ નુરાનીની મને ફરકાર નહી,
બહેતર મરે સારી જોહા, તેની મને તકરાર નહી
કહુ હાલે દીલ હુ કાણુને કદરદાન નહી,
જેમ તુજ હાલ પરેશાં મને સખર નહીરે—૨

(15)

દુનિયાની બેવકાઈ ઉપર શીયાવક્ષના મુખન.

પાતુ ૧૩૫

ગાયન.—જોગી આસાવરી. ગઝલ

દુનિયામે વકાઈની નીશાંજી કંઈ રહી નહી,
મોહબતને માયાની પીછાન કંઈ રહી નહી—૧.

ના રહી દીલદારોમે, દીલદારીની કદર,
ધનસાક રાસ્તીને જખાન કષ્ટ રહી નહી —૧

શબ્દેર

ઉલટી બેઠ તકદીર જમાનો થાય છે એમ બેવફા,
જે હસતો 'તો કાલે સગમાં' આજે તે પાડે છે જફા.
રમ બદલતુ આસમા નિત રોજ બદલે રમ નવા,
શુ હશે મતલબ ખુદાની, જુદમ આવો નારવા

(16) અશો શીયાવણની કળ ઉપર શ્રીર ગીતની માહેતમ. પાતુ ૧૩
ગૌરી-કાલીંગડો અને પરજની મીલાવટ.

બોલ તું ખાવી દ મારા,
આખર થયો મુજ પીદર હાથ બેળ ન,
હાથ હાથરે કીસમત,
કેવો સુતો છે મારો પુનમનો ચાન—૧.

બેળનવતી જવાની,
વીના ચુનાહે થઇ તારી હાણી,
ગસરીવજ શયતાની,
તેણે કરવી સુખની ધુનધાની—૨.

આગળાં ચીત્રની પાછલી બાજુ
(રાગ વખતને અનુસરતો)

કાલે મચાવી ધુમ સુધરવા,

આજ પડયા સૌ એમ કેમ બખડવા—૧

આ સાર જુવો-સસાર જુવો,—આ સાઠ વરજનો ભાર જુવો,

આ ફેર જુવો-આ ફાર જુવો,—કેમ ગયા કુદાવી વાર જુવો.

હવે માગો છો તમે શુ કરવા—૧

આ 'કટ' જુનો—ને કાપ જુવો, કષ્ટ કિસમ કિસમના તાપ જુવો,

હવે હામ જુવો-દોડધામ જુવો, એ કેલવણીનો અળમ જુવો,

પડયા સખર દખર કેમ મરવા—૨

આ ડ્રેસ જુવો-પહેરવેસ જુવો, અને આડી જેવા સરના કેસ જુવો

આ રાગ જુવો-તેના ફાગ જુવો, ઝાડે ધગલીશમા બસ 'ટાક' જુવો

હવે 'અન્સી મ' કરો સુધરવા—૩

ઉચી જળવણીની ઉંચી ખુમારી, માખાપો પરજ્યાં ને દીકરી કુવારી,

હુઠાની બધરીનો ઠમકો ભારી, વડીલોની ઇજત દીધી વીસારી.

એવો મામલો છે લાઝો સખરવા—૪

છો કીયાની ઓલાદની ઉતમ નારી, બનો નેક અશો, અને હીમતવા

તજ દષ્ટ નિન્દા, તજ તારીમારી, વધારો ઠિરતી ધરમની પાપ

ચાલો દાદારના ગુણો ઓચરવા—૫.

બેજન અને મનીજેહ.

(1) કચ્છપુશાકે પોતાની ખાજેશ જાહેર કરવી. પાનુ ૧૩૮.

ગાયન. અદાના બહાર ખ્યાલ
ધરતી ધુંછ રહી, આફત બારી નવી-નવી, દેશ પર,
રઈયત રજથી, લરછ, અલમ સીતમ સહે બારી,
હારી, ખવારી, નવી-નવી-ધરતી ધુંછ —૧
જમીન રસીલી રસ રસ બારી,
જમે જમે ક્યારી-હરીઆલી,
નાશ કરે છુડો બપકારી, વસતીવારી, ખેતીકારી-નવી નવી.—૨
શએર.

અરે કોણ છે 'શીર-પિલ્લ' આજે, જમ નાખે છુડોને વહારી;
જે કરશે ચિ તા મુજ દુર, પામશે જસ મારો બારી.

(2) છુડોને તારાજ કરવા માટે બેજનનું નીકલવું. પાનુ ૧૩૯.

ગાયન પાહુડી છંબેલી
જય જમપર જમી વને, બાધી દંડપર બાણુ બને,
નમ બેમુલ ખીચ કમને, બળ કળથી તન બનબને.
સજ સજ થયો પેહલવાની, જોમ ધરી થયો મસતાની,
રજુધીર ધરી ગુમાની, જમલી છુડો હણવાની
શએર

શુરો ગ્યો જે દીનથી તજ, તાત કરે મમખારી,
નીર બારે માતાના નૈનો, નિસ દિન નવધારી.
કરે વિચાર લાખો મનસે, તજ નિન્દ આનદ તે દનસે,
પુત પાલ્યો બહુ જતનસે, એ વાત હવે કેમ બનશે.

(3)	પાનુ ૧૩૯	હામથી કદમ બરી, પહાડી કરો પુકાર,
હસેરીની બોલબોલા.		રંક દુખ દાજ ધરી, સંકટો નિવાર,
ગાયન. કેસ		ધરી હામ-નેક નામ, જમ વનને
દેશનો હસેરો વન કોણુ કરે બચાવ,		મજવ.—૨
દીન ધરમનો કરો, હસેરીથી નિભાવ,		ટાકી મારી તીર, વિધો છુડોના સસીર,
ધરી ઉમંમ, કરો જમ, કિસ્તીની નોક		વનને કરો રજુ, તમ અછત શુરવીર,
સજવ —૧		રજુ રમ-જેર જમ, રજુધીર કરી
		બતાવ —૩

(4) ચુરગીમે ઐજન આગલ પાતુ ૧૪૦
મનીજેહની તારીફ કરવી
ગાયન. કોસી-કોહાનકો.

સુદર ચિતહર મોહેની મનોહર,
મુશક મુશક ખુશખો મધુર મધ,
નાર પરી પમકર, બદન સરોવર—૧
મુલબદન સીગાર બદન પર,
તાજ તુરાની ચમકે સરપર
તન બદન ચંબેલી સુગંધ તર—૨

(5) પાતુ ૧૪૧
મનીજેહનુ ઐજન ઉપર ગ્રાહી પડવુ.
ગાયન સરપરદા બીલમપદ.

અરે હો બીગાના, સળવટ ભરેલા
હું તહારે કારણ,
સુધ ખોષ બની બાવરી, ઓ બીગાના —૧
રગ રગ સજ ધજ, સુરત મનમાની,
જેમ હું જલુ, જેમ ચેરાગે પરવાના ૨

(6) પાતુ ૧૪૨
ઐજનને મનીજેહે હરખથી વધાવી
લેવો.

ગાયન કાફી. ધૃપદ.
આજ લાવો થાળ-સખી,
લાવો ભરી થાળ સુલાલ,
આરપુ સુગંધી વરમાળ.—આજ—૧
આજ મળી કરો વહાલ,
પ્રેમથી ખોલો દીલનો હાલ,
છોકુ નહી કદી મોહનમાલ—આજ—૨

(7) પાતુ ૧૪૨.
મનીજેહ તરફ ઐજને શકેમક
બની ગુસ્સે થવુ.

ગાયન. દેશ-સોરઠ
મે દીઠી નહી તુજમા ભલામ ખરે,
અને નથી સલુકાલ કે તે તુ કરે,
તન મન તાર કપટી,
હર પળ ભલતી, જાત જાતની ચતુરાલ કરે ૧.
ખોલી તું કપટી, વચન ફરેબના,
કાંધી વાતો પ્રીતની ઘલી સપડાવા મને. ૨.

ભગ થઇ મુજ આસ મનમાની,
કંઠ કાંધો મુજ ખાર, મહોખત, જા રે જા,
આવ કહેર તુ આવ,
હવે રાખ રખ લાજ તુ મારી,
ધાટ ધડાયો છે બહુ ભારી,
મહેર કરી ઓ દાવર મુજપર
આ સકટ તું તાર,
નથી આજ મુજ પાસ રહ્યું
માર એકબી હથીમાર,
કંઠ કપટના ઝેરી જખમથી,
પ્રેમ ખ્યાર છેદાઈ મરે. ૩

(8) પાતુ ૧૪૨
મનીજેહની મોહખતનો એકરાર.
ગાયન. જોહનપુરી.

પ્રીત કરી ખરી, બહુ બની દુખીયારી,
બદનામ થઇ અકારી, જીવથી હું હારી ૧
પ્રીત કરીને હરી હુમારી,
ગણાઇ અતે વેરી વીખારી,
નિરદોશ ઉપર મોહતાન ભારી-પ્રીત કરી. ૨,
શએર.

થઇ દરસ જેમ બાવરી, હોજ થઇ જરખાદ,
એ દર્દથી આઝાદ કર, યા બન મારો જલ્લાદ.
તાલો તાકત ના રહી કંઈ, રહ્યું ન તનમે જોશ,
સર પટકી હું હિયા મર, ને તુ રહે ખામોશ.

(10) પાતુ ૧૪૪.
અફરાસીયાબને ઐજને જવાબ દેવો.
ગાયન. આસાવરી-પદ.

નાતરસોથી રહીને ગાફલ,
દુખ વંન કરશે શું હાસલ,
દુખ સકટ વિપત્તીની ફજર થઇ,
સગી ન કોઇ આગલ પાછલ. ૧.
કેદ કાંધો કરી કરતુક ભારી,
છોડે તો દેખાકુ હિમત મારી,
આપ એક તલવાર, જે તું પછી સાર,
દેખાકુ તુને કેવી હોય અજલ ૨.

(11)

બેજનની છેદલી વિનંતી.

પાતું ૮૧.

ગાયન. બેગીચા.

અએ હવા તું ઝટ જા ઉડી પલકમા ખખર મહારી લખ,
જા ઝટ જા કહે છરાનીઓને બેજન મુવો કુખ સહી,
તુરાનમે ધાત થઇ મારી, કિનાની કરજો તખ્યારી.—૧
વતન છોડીયુ છુરે વખતે, તુરાન પોહચીયો જા,
દમલખાએ દિધી શુળી, ધનસાક કીધા નહી કંઈ,
ખખર કહે રસતમને મારી, કિનાની કરજો તખ્યારી.—૨

(12)

પાતું ૧૪૭.

ગારમા પડેલા બેજન માટે મનીજેહનો

અફસોસ

ગાયન. ખીલુ-હેસ

મન મોહનરે, આવો તારો હાલ,
લાવશે કાળ, જશે તું જાનથીર.
મુજ છવંનરે, તું વસનારો રમ મહાલ,
પડ્યો પાતાલ, સીતમ આસમાનથીર.—૧
ચાલ ચલકતી, ચલ ચલ કરતી,
સરજત રમે રમતી,
હવે અહિ અથડાતી, તહી પછડાતી,
કુખ સંકટને ખમતી.
અમક અમકતા ઝમક ઝમકતાં,
કિસમત ગેલે રમતાં,
હવે હિયા અથડાતાં, ત્યા પછડાતા,
કુખ સંકટને ખમતાં.
સહ કોઇ જોતાં, હમખર મોહતા,
શું નાંહના કે મોટા,
અસરત જોતા, વનમે સોતા,
સરજત જોઇ રોતા.
જહુ જહુ કુખ બાલમ તારા જોવુ રોષને,
દેશ જોઇ ખોયાં, સુખ હાય ઘોષને.—૨

(13)

પાતું ૯૦

કુખા વેશમાં આવેલા રસતમની આગળ

મનીજેહની અરજ

ગાયન કાલીમડા.

(મનીજેહ અને રસતમ વચ્ચે સવાદ)

અરે માલજા સોદાગર સ્થાણા
કાં મારે મને તું. તાણા,
જરા સાલજા ધીરે વાત મારી,
ના કાહાડ મને ઝટકારી—૧
હુ જાતે નથી કોઇ બીખારી,
થઇ છે બિરદેશથી મારી ખુવારી,
હુ બેજન થકી કુખી થાઉં,
તેને ખાતર મનમા મુઝાઉં.

* * *

સાલજા રસતમ કહે નાર સ્થાણી,
સ્થાણી થઇ કાં જાને તું દિવાની,
કાં તું બીજા થકી કુખી થાયે,
તારે બેજન અકારત જાયે—૧
સાલજા બાપ હું છુ બોક વેપારી,
નથી પેહલવાન કે કોઇ સેકારી,
જા તું ખાતર ખુદા દિવાથી ચાલી,
હોડ બક બક હવે તારી કાલી.

(14)

બેજનના અવિધાસ માટે મનીજેહનો બલાપો.

પાતું ૧૫૧.

ગાયન. ધનાશ્રી-મુલતાંની-ધૃપદ.

જુડી જમતને ના કોઇએ જાણી,
સુણે ન કોઇ કુખીઆની મહાણી,
ખાસાને ના કોઇ દે પાણી,
હે સાર વન સંસારે.—૧

મીતમાં કુખે થઇ નિરાસી,
હું મહેલની રાણી થઇ વનની દાસી,
પડી અરદનમે બિરદેશની ફાંસી,
હે સાર વન સંસારે. ૨

રાગેર

પ્રીતમ ઠારી જુદાઈથી પ્રાણ પલકમા જાય,
પણ મુરતી અંતર વસી, દુર નહીં તે થાય.
પ્રીતમ મુરત ચિત્ત લાવીને, હવે રહે છે નેન,
કુશમન અગ લગાડીને, જળ છાટે કુખ દેણ.
તન કુખ, મન કુખ, નેણ કુખ, છાંતી કુખની ખાણ,
જાણે સુખની નહિ હતી, કોઈ દિન મને પીછાણ

- (15) રૂસ્તમે બેજનને છોડવવા જુદાની મદદ આહવી પાતુ. ૧૧૧
ગાયન. ભેરવી

હાલ લે ફરીયાદ સુણી, દાદગર દાદાર તું,
બેકસો બેબસનો આલમે છે આધાર તું
સર ઝુકાવી વારવાર, બદો કરે તોજેસ ગુલામ,
દુર કર મુશકીલ મહારી, થઇને મદતગાર તું
મહેર કર આજેજ ઉપર, બક્ષેસ કર બક્ષેસ મર,
દુર કર આ સમ લારી, જોર દે દાતાર તું.

રૂસ્તમ અને અસ્ફન્દીઆર.

- (1) રાણી કથેતાયુને ચોતાના ફીકરાને શીખામણ દીધી પાતુ ૭૧.
ગાયન. કાપ્રી

મારા મનના લાલ, તુને લાગી લોભ લપટ ક ગાલ,
વાહવારે સરતાજ—૧

લોભ લાભને ધરી દીલમા, કોષ કરે તું ખજાજોતો,
નથી માતની જરા કાષ્ઠી દાજ પુજના. મનમા તનમા,
છે ધક ધનમા—વાહવારે સરતાજ—૨

લોભ લાલચે ગયા કપાઇ, ધરતી પર જે ધમ ધમતા,
તણ ગયા સંપત્તી સુખ 'ને સાજ જગમા,
ધમક—ધમકતા, દમક દમકતા—વાહવારે સરતાજ—૩

રાગેર

લાલન મારા લાલ બની, કં લોભ કરે બેકાજ,
લોભને રહેતો ડોભ કદી નહીં, લોભે ગર્હ છે લાજ.
લોભ લાલ છે મુળ પાપતુ, લોભે ગયાં છે રાજ,
લોભ લાલચે લડી મુવા છે, ખોઇ સુખ 'ને સાજ

- (2) રાણી કથેતાયુનની અસ્ફન્દીઆરને મનાવટ પાતુ ૧૮૬
ગાયન. બહાનસ.

મારી શીખ સુણી લે મારા જવારે,
જવાની સોદામણી, કામળ છે કાપારે—મારી ૧.

ધટે ના યુમાની, એ યુધ્ધ નાહાની,
રણધીર, સુરવીર, કરી પસતાયા રે.—મારી.૨.
ગજબ કષ્ટ કઈ કરે ઇન્સાન, ધડીની છઠ્ઠાની પર.
હવામે બાધિ છે કિસ્લા, અનેક હિસાબ જવાની પર.

(૩)

ફાની ફુનિયાનું કારખાનું.

પાનું ૧૮૧.

ગાયન છ બેટી-છ દલા,

ફાની ફુનિયાનું કારખાનું—આખાદ કરે વેરાનું.—૧
કાધા જેર જમાને લાખો—ના કાધા કાઢનો મુળકો,
ના છોડે સચું કે મિઝાનું—આખાદ કરે વેરાનું—૨
છે બજમે ફાની દીવાની—થપ લલા બહાની હાથી,
હર કદમ કદમ ગમખાનું—આખાદ કરે વેરાનું.—૩
થપ પીરો—જવાનની કિયામત—ના ટકી કાઢની તાકત,
છે અતે ફના મરવાનું—આખાદ કરે વેરાનું.—૪
થથો જેર જમાને જમરોદ—જે ધરાનવેજનો ખુરશોદ,
કરવાનું ન મલ્યુ ઠીકાણું—આખાદ કરે વેરાનું—૫
ના રહ્યો ફરેફુન દાના—નકીર, કચકાઉસ સ્થાણુ,
છે ગજબ કજા ધિયાણું—આખાદ કરે વેરાનું—૬

(૫)

કોલ તોડનાર ઉપર મેહર યજ્ઞ કેવો કેાપે છે.

પાનું ૧૮૨.

ગાયન ધરવા.

આવો ચતુર સર્જાન, જગતમે વચન બહુ બળવાન,
સમજો યુધ્ધવાન, તુટે તો મય માનવનું માન.—૧
વચન આપી પાઢ્યા જેણે, તે પડ્યા છે પાર,
તરી ગયા છે જગ ભવસાગર, પાખ્યા રોજન હાર.
આવો સંકુ જન, વચનના યુધ્ધ ગાન—જગતમે,—૨
મેહર યજ્ઞની મેહર તે પર, જે સત વચની હોય,
જીવે નહીં ફુનિયામે રજ તે, સદા સુખમે સોહોય.
કહેર મેહરનો બેવચની પર, દુખ પાખીને રોય,
હાથ પગે નિરબળ બનાવે, તુર આંખોનું ખોય
આવો સંકુ જન, સત વચનીના વખાન—જગતમે—૩
બેવચનીનું તોડે છે બળ, મેહર યજ્ઞ મેહરવાન,
પાવ પલકમા કહા થઇ, આખાદ કરે વેરાન
આવો સંકુ જન, સત વચનીના વખાન—જગતમે—૪

(૬) રૂસ્તમ સાથે જમ નહીં કરવા ક્યતાયુને અસ્ફંદીઆરને સમજાવવો. પાનું ૧૮૩.

ક્યતાયુન:-

ગાયન પીણું-હેસ.

આની ગમ જાણે, પેલી ગમ જાણે, ના જતો સીસ્તાન નગર રે,
સીસ્તાન નગરના રજાતમથી તું ચાલે છરોજખર,
માન તું જાત મારી.—૧

આરફુંદીઆર —

આની ગમ ન જાઉં, પેલી ગમ ન જાઉં, હું જાઉં સીસ્તાન નગર રે,
રૂસ્તમને જમ લાવુ સંગાથે, તે આવે ઝુકાવીને સર

જાણુ તું માત મારી — ૨

ધરાનની શાહી લેવાને કાળે, રૂસ્તમને પકડી લાવુ રે,
જગ કરી કરે તમ હું તેને, શાહી ધરાનની પાવુ,

જાણુ તું માત મારી. — ૩

ખાંધીને તેના દસ્ત 'ને પાંડિ, ધસડીને લાવુ ધરાન રે,
તારાજ તેના કરે મુલકને, જાણુલ કરે વેરાન,

જાણુ તું માત મારી — ૪

દેહ મારી કીધી છે જરથોસ્ત સાહેબે, કાંસા જેવી કંઠ્યુ રે,
રૂસ્તમનું જગ મુજ મનથી છે, ખીલકુલ બાજે—ચમન,

માન તું માત મારી — ૫

- (7) અરફુંદીઆરની છાંદ માટે કચતાયુનની દલગીરી પાનુ ૧૯૪
ગાયન કાફી-છાંદો.

આજ આસ ધુળ થાઇ, પ્યારાની હુજત કેવી ભારી, ભારી,
કહું શુ શુ કરગરી તુને, હઠને વિસાર છેડ બિદ સધળી,
તુજને જોયા વન કળ ના પડે મને—આજ — ૧

જગે ડરી સુણુ દલેર મનાહિ છુ,

જો બેટા જાન તહારો નાજુક, રમ તણ કરે કા જગ જબરી-આજ. — ૨

- (8) બેહમને રૂસ્તમની વખાણુ કીધી પાનુ ૧૯૬
ગાયન. ખીલુ-ખરવા.

બેહમન:—

સગ થયો શુભ મુરતે—હરબે મન જોઇ દીદાર,
શબ વિના રૂસ્તમ અમકે, જેમ ચદ્ર ગગન ઝમકાર
તપો તારી સરવરી. — ૧

ચદ્ર વખરની રાત શુ-સુર્ય વન અધકાર,
રૂસ્તમ વન ધરાન શુ, કહે બેહમન અરફુંદીઆર,
તપો તારી અફસરી — ૨

રૂસ્તમ:—

જે જગ પાળે જનમથી, દીયે તેજ સુખદાન,
રૂસ્તમ પર છે રહેમ રબની, રાખે જમમે માન,
તપો તારી બહેતરી — ૩

જોઇ દરસન દીલ ખુશ થયુ, વેરાન થયુ મુલકાર,
બેટ મને તું વહાલથી, મુજ ધર ઝાંઝર ઝમકાર
તપો તુજ ખસ્તરી. — ૪

- (9) રૂસ્તમે બેહુમનની પરોણાગત કીધી. પાનું ૧૯૧.
ગાયન. નાયકી-કાહાન્ડો

સુગધી મજરા લાવો રે માલણીઆ,
બરી બરપુર જામ, પાવો રે સાકીઆ—૧
લાલ બરી કાળ, મોહર નિસારો,
કરી રગ રિજવો, મહેમાન સજનીઆ, બરી બરપુર—૨
પાવો પીલાવો, છે દીન આ મુખારક,
મુખારક મહેમાન, મારો મોહનીઆ, બરી બરપુર—૩

- (10) અસ્ફન્દીઆરે રૂસ્તમની મહેમાની નામ જીવર કીધી. પાનું ૧૯૧
ગાયન પીલુ-ખરવા.

સાંભળ ખીના ધીર ધરી તુ, કહુ છુ અગ્નિ દહીર;
સુજ પડે નહી, કેમ કરે તદખીર—સાંભળ ખીના—૧
નિસ-દીન મમ—અલમ, કળ ના પડે મને,
પ્રાણુ પ્રીતથી લરજે મારો, જોષ તુને આ પીર —૨

- (11) રૂસ્તમ ઉપર અસ્ફન્દીઆરે પાનું ૧૯૮ ન્યાગાનો તુજના જાલ અને સામ,
અસ્ફન્દીઆરે પાનું ૧૯૮ હતા બને તેઓ હંમારા ગુલામ,
અસ્ફન્દીઆરે પાનું ૧૯૮ મે તોડીને કીધાં ફના હકતેખાન,
અસ્ફન્દીઆરે પાનું ૧૯૮ મે મારીને અરજસ્પ છલુ તુરાંન,
અસ્ફન્દીઆરે પાનું ૧૯૮ મે જમ માહે ફેલાવી જરથોસ્તી દીન,
અસ્ફન્દીઆરે પાનું ૧૯૮ મે કીધી છે રોશન ધરાંન જમીન

- (12) અસ્ફન્દીઆરને રૂસ્તમે શીખામણુ કીધી પાનું ૧૯૮
ગાયન પાહાડી-છલ્લા મજલ

મરદીશ દેખાડે છે રગ, હજાર નવા નવા,
પરદે-ઝમી પર થઇ ગયા, ખુવાર નવા નવા.—૧
દીન નહી રાત નહી, જીવે ન સુખો-શામ,
સરજત કરે હર પળે, શિકાર નવા નવા.—૨
કિયા છે લાખો સરજતે, જોર જલમ જોર,
ચાલે નહી તદખીર 'ને વિચાર નવા નવા.—૩
જમસૈદ 'ને જોહાક, ફરીફુન, તુર-સલમ,
ખાકનશીન થઇ ગયા સરહાર નવા નવા—૪

- (13) રૂસ્તમ અને અસ્ફન્દીઆર વચ્ચે તકશાર થવી. પાનું ૨૦૦
ગાયન. પીલુ કશનાદફી.

રૂસ્તમ :—

સુરખ મન તું માન માન કંઈ, તારી મારી કરતાં જન્મ ગયો,
ખટપટ 'કલકલ કરતાં કરતા, હમ આદમનો ખતમ ગયો.—૧

બાળપણુ તે ખોલુ ખેલમા, ખોષ જુવાની નિન્દામા,
કા રડીયો તુ નિરખી છુટાપો, જોધ જમને રસ્તામા.—૨
કોટ ઉમેદના બાધ પાણી પર, રૂસ્તમ સાથે લડવામા,
પાવ પલકમા કરે જોર હુ, મોજ ચખાડુ મરવામા —૩

અરુન્ધીઆર :-

જોખન મારે જોર જુવાની, નથી ખોષ મે નિન્દામા,
જાગી રહ્યો છુ પુર જોમથી, લડવા તુજસે રસ્તામા.—૪
કરે નહીં હુ કુસપ તુજસે, નથી હુ રાજી લડવામા,
નહીં બાધવા દિયે હાથને, લડી રાજી છું મરવામા—૫

(14) જલેજરે રૂસ્તમને ફોતેહ પાતુ ૨૦૧

માટે આસીશ દીધા

ગાયન-પોહુ
શબ્દેર

થતો ના બદનામ રૂસ્તમ કદી,
આલમમા અરુન્ધીઆર મારી,
મરતો ના આ જગમા તુ કદી,
ચઢદા રાખે જગમા લાજ તારી

(15) રૂસ્તમની નીરાસી. પાતુ ૨૦૧

“ફોણુ રૂઠે તો નહીં પરવડે.”

(રાગ-વખતને અનુસરેતો)

કહે રૂસ્તમ સુણુ ધીરજ ધર પેદર,
કરો માદ રખને હર આફત અદર
રૂઠે જગતના લોક, મળે પાછા કોષ દાહડે,
રૂઠે શહેરનો શાહ દેશનિકાલ કાહડે
રૂઠે જો રાજા મેધ, બૂપે તવલાવી મારે,
રૂઠે સુખની સુરત, કદી નહીં જગમે હારે
રૂઠે જો માદર પીદર, કદી તે લાવે માયા,
રૂઠે તખીબ દાનાવ, સમજી સુધારે કાયા
રૂઠે જો લાકા અહેન, મળે મળતા એક લાગે,
ના રૂઠો તુ કિસ્તાર, હાજ મારો નહીં લાગે

(16) અરુન્ધીઆરનું રૂસ્તમ પાતુ ૨૦૧

સાથે લડવા જવું

ગાયન ચમન-કટ્યાન

હવે જાગી જાગ્યો રે—
તન પર અખતર-સજી શસ્તર—

તગ ખુન તાણીયા, કટારીયા, કમાનીયા,
ખજરીયા, કમરસે બાધી—

જાગી જાગ્યો રે —૧.

કસી કમર નહીં ડગમગે,
લહુ રેણુ ઉછળી રગરગે,
સુરવીર, થઇ અધીર, રજે જાગે—

જાગી જાગ્યો રે —૨.

(17) રૂસ્તમને અરુન્ધીઆરના પાતુ ૨૦૧

સખુન.

અરુન્ધીઆર -

સુખન સાલજી કહુ છુ રૂસ્તમ તુને,
ચાલ તુ હવે સીસ્તાનથી,
મને બાધવા દે હાથ તહારા,
હુ ડરતો નથી કોષ મસ્તાનથી.
રૂસ્તમ -

ના કરતુ ચચળ ચતુરાઇ ધણી,
દીલખુશ તહારા સુખન નથી,
બાધે હાથ મારા જે કોષ,
તેનુ જગમા કદન નથી.

(18) રૂસ્તમ સાથે અરુન્ધી- પાતુ ૨૦૨.

ચારની તોછડાઇ.

ગાયન. બેહાગ.

કોણુ જગમા એવો જાહેલ છે દીવાનો,
રૂસ્તમ નામે ના ધડકે, ના ફડકે પ્રાણુ
અખત બરગીસ્તા ચાલુ, ચાલ મરવા મરવા,
અ તે સરજત લાવી તુને મરવા લડવા —૧

સુધુ રૂસ્તમ જ ગી તહેમતન,
લડવાનુ છોડી દે મન,

કરવા દે બે બાજુ તંમ,
બાપજત લખ બહિ સંમ.

૧ બનુ હુ ઘસ તહારો નમાનો-રૂસ્તમ નામે-૨

(19) રૂસ્તમની જખમી હાલત ઉપર જલેજરની નાસીપાસી. પાનું ૨૦૩
આયન સિન્ધ-છ બેટી

મે તો જગ જીતવાની આસ તારી છોડી દે,
જેઈ રમ જગનો, રખે તુટે જીગી દોરી રે—૧
રખ રાખજો લાજ આલમમે, અરજ મુજર હાથ બેટી રે,
કેવા જખમ બદન પર, દીસે બહુ બદતર,
ધાત થશે જંગે કેવી કફોડીરે-મે તો જંગ —૨
બચેત.

જે તનની કીધી જતન, તે રાતો દીન યો રૂસ્તમ,
કેમ શકુ જેઈ તે ઉપર, કાતીલ પડેલા છે જખમ
તંમ થયો છે હાલ તારો, જખમી તું લાચાર છે,
છે હરીફ બળવત પણ, મઘદાન તારો ચાર છે.

(20) રૂસ્તમની નાસીપાસી પાનું ૨૦૩
આયન. કાફી-જયજયવંતીની મીલાવટ.

કરમ કરે તે કોષ કરે નહી, લાખ કરે શુ આય,
લખ્યા લેખ તે કદી ફરે નહી, નિજ બળથી પુલાય.
કેમે કેમે વહાલા વીરને મનાઉ—અરે હવે— ૧
કરી જખરી લડત, કીધા જખમ સખત,
મારો છવ અકળાય—કેમે કેમે વહાલા વીરને— ૨
કેવી કહણુ સરત, ચાહે નિપટ નફટ,
મારા બાંધી બે હાથ, લખ જવા તે ચહાય—કેમે કેમે— ૩.

(21) રૂસ્તમને સિયુર્જે કહેલા સંશુનો. પાનું ૨૦૪
આયન ફેદાર.

સાંભલ તુ જોહાનિય રૂસ્તમ, કહું છુ જે કાન ધરી,
રહેશે મુખી જખમા નહી, અસ્ફન્દીયારને બેળન કરી.
કુખ બલાથી મરશે પીડાઈ, થઈ જશે ખાંતુખરાય,
વિખત સંકટ સહીને મરશે, કુળ તેનું બેહિસાય.

(22) અરફન્દીઆરને તીરથી મારવા આગમચ રૂસ્તમની પાતુ ૨૦૫.

ખુદાપાસ અરજ

ગાયન.

ઓ ખુદા રહેમી કરીતાર,
અન્દો હુ તારો ગુનાહગાર,
અરજ કર હુ ઉકાપી પુકાર,
આ મુશકીલ તુ મારી તાર—૧
બચાવ મુજને તું ઓ યઝદાન,
સાબગ તુ મુજની ફરીયાદ,

આ જગથી છુ હુ આજેજ-હેરાન,
ઓ ખુદા ! લે તુ દાદ.—૨
ખેલ ! યઝદાન ખેલ,
બરગીસ્તા બખ્ત માફ,
મુજ આજેજના સાબળ બે ખેલ,
તુજ વન છે કોણ તારનાર.—૩

(23) બેહુમનનો પોતાના બાપની કબા ઉપર વિલાપ. પાતુ ૨૦૬

ગાયન જેટ-ગૌરી.

ઓ જગી બાપ દલેર-મારા-હાલ જોઇ તારો પીસર રડે રે—૧
કબા કહેરે જમ અધકાર, નયેનાથી વહે છે બહુની ધાર,
અતે થયો અજલનો શિકાર, વન મોતે મરે રે—૨

ક્ષનભ ગુર ફુનિયા !

ગાયન. બેરવી.

આ ખેલ ખલકનો ખોટો—ના છકી—છકી બન મોટો રે ૧
ચેત ચેત ચચળ છે કાયા, પાણીનો પરપોટો,
નામ ધરી લે ધરણી—ધરતુ, જમનો જખરો સોટો રે. ૨
આ સસારે રમી રમીને, બની રેહયો ગળજોટો,
ચાર દીવસતુ કરી ચાહણુ, ભરે પાપનો લોટો રે ૩
કચન જોવી કાયા જોઇ, હસી-હમી તું મ્હોતો,
અત કાળે સહુ મુકી અધુર, જશે જમ સગરોતો રે ૪
પ્રાણુ પડશે પલક પળમા, ગાફિલ ના રહે સોતો,
ધ્યાન ધરીને યાદ રાખતુ, જન્મ-મરણુ છે જોટો રે. ૫
ગાન તાનમે ગુટક જાન, રખે થતો તું જોટો,
પાપ પુન્યને સમજુ લેજો, ના કર ગડબડોટો રે. ૬

રૂસ્તમ અને શઘાદ.

(1)

દુનીયાની બેવફાઈ.

પાનુ ૨૦૬.

ગાયન-દેસ. મુસ્તઝાદ

સૂતા છે કંઈ સેકડો, દુનીયાની બેફાઈ, લાચાર બનીને,
ચાલી ગયા કંઈ ખાકમે, દુનીયા બેવફાઈ, બેજાર બનીને—૧.
અરથે તુ બાગે-ગુલ બની, રહેશે જોહા અદર, ખુશખોથી બની તર,
એક રોજ તારી ખાક પર, ઉગી નિકલશે ખાર, બીસમાર બનીને.—૨
શએર

ખાધા રેતી પર ખુલ્લ હમારત, ઉમેદ ધરી દીન રાત,
પાવ પલકમા પટકંઈ પડશે, આ કાયાનો કાટ
માત, પીતા, પુત, બગની, બારગ, સહુ મતલબના કાટ,
કાયા કાચી કચડાઈ જશે, જેમ ધટીમા લોટ

(2)

પાનુ ૨૧૨

(3)

પાનુ ૨૧૪.

સામેસ્વરના કુદ બને સીમુરગે કરેલી
આગાહીવાલી આફતમાથી બચાવી
લેવા જાહેજરે બંદગી કીધી.

ગાયન. ચમન-કલિયાન.

આગાહીકીધી સીમુરગે, શુ ફળીશુત તે થાય,
તારણ કર હે ' તારણહારા, યા સામે
સ્વારને સહાય—૧

તુ લાજ શરમ રાખ સાહેબ,

દીન દુનિયાનો પરવરહેગાર—૧

તુ જ વન હમુને કોણુ ઉમારે,

ભવિષ્ય બરીયુ છે વિપત અધકારે,

બાખ્યુ ભવિષ્ય છે શુક્ર અતી બારે,

હાથો જોડી માય મદદ ઓ ગાએબ

તુ લાજ—૨.

શાહે કાજુલને રૂસ્તમ સામે મપ અ
રચવા શઘાહે ઉસ્કેરો
ગાયન. કાફી.

અરે રે તુ, હામ ધરી કર દીલથી દુર દયા,

અરે રે હું, હામ કરી દેખાડુ રગ નવા.

અરે રે તુ કર મંજુર, ઓ રજુર,

પાવ પલકમા આપત હું કાજુલની કરે દુર,

કરે કા ધડકી દીલમે, કપે તુ બેજર,

અરે સાબલ સાહા સુરા,

દુશમન સુરા, થાશે સુરા—હામ ધરી, ૧.

જલ્લ બિજાવુ દયા-ઠગાની,

ભરમજરી તું જાણુ,

છદ-ફદની સુરગ ફોડી, કરે કુલે વેરાન—

હામ ધરી ૨.

(4) શઘાહે શાહે કાજુલની હરખારમા રૂસ્તમની વારીફ કીધી. પાનુ ૨૧૫.

ગાયન. પીલુ.

બાઈ દીલારામ મારો,

સુરવીર જંગે ન્યારો,

એમી તીર કમાન, કાફાડ કાજુલનુ યુમાન-બાઈ દીલારામ—૧.

બુલદ મકબાલે, પરદુ ખ દાલે,
બને બેજમાન, તારા કાપી કાઢાડે કાન-બાઇ દીવારામ—૨.

શબ્દેર

તે છે અખતર, તે છે અનવર, તે છે સહુનો શાહ,
તે છે પુરશીદ, તે છે માહા, જમને દે છે પનાહ
જેર થઇ છે જમ જેનાથી, એવો સામે-સવાર,
હમાવરાની, માછન્દરાની, કાબુલ તાબેદાર

(5) કાબુલના શાહે સઘાદને દરબારમા અપમાન કરીધું. પાનુ ૨૧૬

ગાયન પીલુ.

બની બુબખ કા કરે તુ બકારો,
કેમ બનીયો તુ આજે નકારો—૧.
થયો હાલ હવાલે-શરાબને ખ્યાલે,
ઝહેર પીધ પીધ કરે કા પુકારો—૨.

શબ્દેર

બની મસ્ત તુ બુબ મહેફિલમે, શરાબ પીધને લાલ,
મને ખતર નહીં હતી તહારી, તુ બનશે પચાલ.
ચહડી ખુમારી દેમાગે તારા, પુરશીદ માહા દેખાવ,
જો કાબુલને છેડે રૂસ્તમ, જલ મુળથી જાય.

(6) શાઘદે શાહે કાબુલને ધમકી આપી. પાનુ ૨૧૧.

ગાયન પીલુ-અરવા.

જા જા જાલ મરે, બધ જુઆ પલીદ કર તારી,
કર કાબુલની ખુવારી—૧.
કર સરજત રે તારી બારી બુલન્દ અધારી,
તારી શાહીને નાખુ ઉખાડી—૨.
ચહડી દેમાગે ગઇ સૌદાર્થ રે,
કીધી રૂસ્તમસે તે છુડાઇ રે,
ધરી લિધી તે ખુદમે ખુદાઇ રે,
જન જો જો રે, લાવુ કાબુલ પર સવારી,
તુને પળમે નાખુ ઉખાડી—૩.

શબ્દેર

જશ્ણી ગઇ કાઇ નાર જમતમે, જખરો બદલગામ,
હસ્તી તારી છે રૂસ્તમથી, તુ તેનો ગુલામ.
મસ્તાનો થઇ ડોલે તખ્તપર, એક દમને ફાંમ,
રૂસ્તમને જોઇ ધુળે તારા, હા હા હા તમામ.

(7) શઘાદે શાહે કાણુલ સાથે તરછેડ કરી તેનું જાણુલ આલી જવું પાનુ ૨૧૬.

ગાયન.—રાગ પ્રસ ગાનુ સાર.

અરે શાહે કાણુલ આ બદલગામ,
ખુદાથી કરીને જ્યા તારી કાંમ
દિધું તુને જેણે શાહી ચમન,
તુ બોલે છે તેને યુરા સુખન
અગર તુ બચે દોરે આસમાનથી,
છુટે નહીં તુ રૂસ્તમ ચેલવાનથી

(8)

ગુણુ વચરનો મહં કેવો ગણાય.

પાનુ ૨૧૮

ગાયન-સારંગ (મારવાડ.)

ગુણુ વણુ મહં ગણાય નહી, જેમ સાગર વણુ પાણી,
ગુણુ વણુ મહં ગણાય નહી, જેમ નિમક વણુ વાણી—૧
ગુણુ વણુ મહં ગણાય નહી, જેમ ચદ્ર વણુ અ ધારી,
ગુણુ વણુ મહં ગણાય નહી, જેમ નાથ વિના નારી—૨
કટિ કાઢકુ રે કાણુલનો,
તારા કંઠને કાપુ આજ—૧.
ગુણી જન હુપણુ ધીર અલબેલી,
સુરવીર હુપણુ સમશીર બેલી.
ગુણુ વણુ છળગળ પાખડ બેલી,
તજ તજ જમની લાજ-કાટો—૨.

(9)

“ફના અ તે ફાંની, કરો રખ આહ”

પાનુ ૨૨૧.

ગાયન. ગૌરી અને કાલો ગડાની મીલાવટ.

મન માયા કર તુ વિચારી,
તારી કાયા છે કેવી ઠગારી—૧
કરશે પળમે પવન પર સવારી,
હિડી નશે તજ દીલદારી—૨
પ્રાણુ લે બજ બજ કિરતાર,
ચાસે બેડો તારે પાર
ફનીયા સ્વપનું છે સ આર,
બધ થઇ આંખો તો અધાર.

શુએર

ચેત ચેત અંચલ છે કાયા, પાણીનો પરપોટો,
રહેશે નહીં ધન, ધામ ને બેખન, તજ દે અહમપદ બોટો-બજ બજ—૩
આ ધરતી પર અમર નથી તું, બલે હોય તુ મોટો,
કાળ કુર છે એવો કાલીલ, પળમે દાખે તોટો-બજ બજ—૪.

(11)

ગારમાંથી રૂસ્તમે શધાદને શ્રાપ હીધા
ગાયન. ભૈરવી.

પાત્ર ૨૨૩

અરે ઓ કળ મારી, હગારી રે,
આખર આવી ખડી તુ સામે, ધુતાગી રે—૧
અરે થાઇ ભાઇ, બનીયો કસાઇ,
મારી મને તુ મરજે પુકારી, પુકારી રે—૨

શબ્દેર

નામ તેના નાશ જગતમા, નથી કળનો ગમ,
મયા દમ્પતી ધરતી છોડી, (તો) જુવે કેમ રસતમ—૧
જરા દગો તુ ખેલી જોજે, કરશે તેવું બરશે,
હકતાલાનો માર તારી પર, અતે જગમે પડશે—૨

લાઇન ૭૮૩૦ શધાદે રૂસ્તમને તાના જાણીના સખુનો કહ્યા.

પાત્ર ૨૨૩

ગાયન—ભૈરવી

શબ્દેર

જેહા પેહલવાન થઈને તુ, પડ્યો કેમ આવી આહતમા,
અરે રસતમ યુગ્મરી જુદગી, તારી હેમાકતમા
બની પેહલવાન ધરાનનો, પડ્યો કેમ આગે મહેનતમા,
હવે મુશ્કીલ એ નાહરી, થશે આસાન કિયામતમા
જેરે રૂસ્તમ-જહા ખતમ
ખતમ જલમ, શોખ ચક્કમ.

(14)

રૂસ્તમે ગારમાંથી શધાદને જવાબ દેવો.

પાત્ર ૨૨૪

ગાયન ભૈરવી

અરે શધાદ, ઓ બદકાર, થયો જલ્લાદ હકિકતમા,
દગો દઇ નાખીયો રૂસ્તમને તુએ બલાગતમા.
થયુ અતે હીકાજુ રૂસ્તમનુ આગે તુરખતમા,
મગર તુ કામ કરીને આ, પડ્યો જગની લિયાનતમા
જેરે રસતમ, દગો સિતમ,
સફર નવી છે મુદકે-અદમ

(15)

રૂસ્તમની આખેરી સરજત
ગાયન. જોનપુરી.

પાત્ર ૨૨૫

હાય ! હાય ! હાય !
કર્મની ગત ન્યારી, ન્યારી ! ન્યારી !—૧
તન તન મહારા, મોકાય બાલા,
અરેરે હાય, છવ જાય,
અતે થાઇ ખવારી, હાય, હાય !—૨.

દુનિયાનો મામુલી દસ્તુર.

ગાયન ગૌરી

સર બ સર દુનીયાનો બંદા, બધુ એ દસ્તુર છે,
ખીલી રહી કરમર્ધ જપું, આલમને મજુર છે.
આ હાથે દેખ, આ હાથે લેખ, આખર સફર એક દીન કરો,
ધન્સાફ હકનો હક છે, જેવું કરો તેવું ભરો

(16)

ક્ષનભ ચુર દુનિયા.

પાનુ ૨૨૬

ગાયન ભેરવી પદ

આ ખેલ ખલકનો ખોટો—ના છકી-છકી બન મોટો રે ૧
ચેત ચેત ચચળ છે કાયા, પાણીનો પરપોટો,
નામ ધરી લે ધરણી-ધરનું, જમનો જખરો સોટો રે ૨
આ સસારે રમી રમીને, બની રહ્યો ગળગોટો,
ચાર દીવસનું કરી ચાલ્યું, ભરે પાપનો લોટોરે. ૩
કચન જેવી કાયા જોઈ, હસી-હસી તું મ્હોતો,
અત કાળે સહુ મુકી અધુર, વરશે જમ સગ રોતો રે ૪
પ્રાણ પડશે પલક પળમા, ગાફિલ ના રહે સોતો,
ધ્યાન ધરીને યાદ રાખતું, જન્મ-મરણ છે જોટો રે ૫
ગાંન તાંનમે ચુટક જાંનને, બને તું રોશન છોટો,
પાપ પુન્યને સમજ લેજો, ના કર મડમડગોટોરે. ૬

રાણી હોમાય.

(1)

દુનિયાની ચલન ઉપર સાસાનનો વિલાપ

પાનું ૨૨૮.

ગાયન. પીલુ-બરવા

ચેત તું ચેત ચતુર ધનસાન—

જુડી જમની માયા પર કા, મરે મુરખ નાદાન—૧
જુડી માયા, જુડી કાયા, જુડો છે સસાર,
નાવ ભાગશે ભર દરિયામા રેહશે દુર કિનાર
જમની બાળ જુડી સમજ, સુમરન કર કિરતાર,
પળમા પડશે દેહ તહારી, થશે કહા તું જ દાર.
ફરે તું થઈ રસમા ચલતાં—જુડી જમની—૨
ધન-દોલતનો સમ્રહ કરી, તે જમાવ કીધા લાખ,
અત કાળે ના દીધું કોઈએ, સિવા કફન 'ને ખાક.
મગન મગન્યાં ગરજ જેણે, રિજ્યા જે દીન-રાત,
આરબેલુ મુકી અધુર, ગયા જમ સમાધ.
રહું ના જમમે નામ નીશાણુ—જુડી જમની—૩

- (2) સાસાનનો પોતાની મુઠ્ઠસી માટે અફસોસ પાનુ ૨૨૮
ગાયન પીલુ ખરવા.

આ જગની જોઈ માયારે—બલ બલા બણેલા બમાયા.
આ દોરગી પર દોરવાયારે—ના અંમર રહી કોઈ કાયા—૧
રાજ ગયા, 'ને તાજ ગયા—બર ઉમેદ ના કંઈ કમાયા,
શ્યાણા બણેલા બેદ ન પાયા—અકળે આલા ઠગાયારે—૨
બળ વીર, બાહાધુર, બળહિણુ થાયા—લાખોની કસડાઈ કાયા,
નરપતી લાખો 'ને શાહી હજારો—ન રાખી ગયા પડછાયારે—૩
લાખો લાડો લડી ઉધરેલા—જોખનવ તો જાયા,
પડીયા પલકમે પટકાઈ નીચે—કાળને હાથ સપડાયારે—૪

- (3) રાણી હોમાયના તજાયેલા બાળકને ઠાસીએ ગાયલુ હાલરહુ. પાનુ ૨૩૦
ગાયન.કાલિ ગડો—ગૌડી

પોહોડોરે રસીલા વીરા ઝુલે, ઝો કિયાની વશી, પાટવી હિંચો તમે હિડોલે;
નવલા પ્રસંગે લીધો જનમ સુખજાતમા, દુર થજો વિપત-બિકટ રાતમા,
અકળ, સકળ, સબળ થજો, ઝો કિયાની વશી, તેના પ્રતિબિંબ છો તમ,
ઝો ચન્દ્રમુખી, પાટવી હિંચો તમે હિડોલે—૧
ઝુલણા ઝુલાઉ ગાઇ, પોહોડો બાળ સુખદાઇ, મોઢા થઇ જીવજો દમદમાતમા—
સરોશ તારો સગી થજો—મેહેર તારો અગી થજો, ઝો કિયાની વશી,
તેના પ્રતિબિંબ છો તમ, ઝો ચન્દ્રમુખી, પાટવી હિંચો તમે હિડોલે—૨

- (4) પાનુ ૨૩૩
ધોણીએ દારાખની કરેલી
ઠોઠાલી
ગાયન-કાપ્રી

અરે ! મારા જગી જવાન, ધરાની
આહા ! હા હા ! હા, હા, હા ! હા હા હા હા !
હા હા હા હા—અરે મારા જગી જવાન—૧
હાથે કમાનીઆ—ખાદે તખરીઆ,
એ લેઈ ખેડા ઉ શુ ઉકાન—ધરાની—

આહાહાહા—૨
આ તીર કટારી—એ ધારવારી,
કાહાડી નાખશે કોઇનો ધાન—પુરાની—
આહાહાહા—૩

ધોવા જ ધારે—લેઇ બાર ખાદે,
છાજે નહી પેહલવાની,
જણે ન હુજર જગનો જરાખી,
ધોખી—જ ધોવાને હુગડા—ધરાની,—
આહાહાહા—૧

- પાનુ ૨૩૩. (5)
દારાખ અને ધોખી વચ્ચે સવાઈ
ગાયન પીલુ.

દારાખ —
ઝો ધનપતી ધોખી ધન્ય ધન્ય તમને,
શુ ધોખીને ધધે કમાયા,
આ જર—જેવર, મોતી 'ને ગોહર,
ઝો કદાથી તમે સહુ લાયા—૧

આ રયાણા—કહો દાના—
હોઈ રક થયા કેમ રાણા—૨
ધોળી—
તું જાણે શુ ધોળીના ધધાના ગુણો,
કરે રકને પળમે રાણા,
એક વસાના માનસને હું કરે લાખ વસાના,
આ દિવાના, મારે તાણા—
જરા ધ્યાન ધરી ચા રયાણુ-તું જાણે શુ-૨

(6)

પાતુ ૨૩૪

દારાખતુ હથીચારખધ

ખની જ ગે જવુ

ગાયન. કામોદ-કલીયાન

હવે જ ગે જાઉરે—દે અખ્તર,
સજી શસ્તર—દીલે ચટપટિયા,
કદરીયા—ન કરીયા—સખરીયા,
જામરમે ધારી—જ ગે જાઉરે—૧
જ ગે જવા જીવ તલમલે,
મન મારે પળપળ વલવલે,
સુર વીર જ ગે નહી ધડકે-તડકે—
હવે જ ગે જાઉરે—૨

પાતુ ૨૩૪

(7)

દારાખે પોતાના જનમનો ભેદ જાણુવા
જીકર કીધી.
સગીત સવાદ
ગાયન-કદયાંન

દારાખ :—

સખને લાચકે હડે તે જન્દો,
કરે જે જાણી જોઈને રદો—
અગર ખોલશે જો ભેદ નહી પું,
કરજ જખરો તું સાથ તટો—૧
નથી જણાતો તું બાપ મારો,
મને દિસે છે તું કોઈ ખધો,
જમાવી જખરી શુ આજે દોલત,
કરી રાત દીન ધોળી ધધો—૨
નથી સિકલ મુજ નકળ તહારી,
અગર જો પેદર તું છે મહારો,
નથી મહોબત જામરમે મારા,
મને લાગે તું કેમ અકારો—૩
ધોણી.—

તું મારો દીકરો, ખની નફકરો,
કરે તું જાતો ખનીને તુન્દો,
અગર ધ્યાન દેજ કરે જો ધધો,
ખને તું ધોળી બહુ યુનન્દો—૪
હાલ હકિકત જો હોય ખારો,
પુછ જખ ધોળાણને સારો,
અમર નથી જો હું બાપ તારો,
શોધી લે ખીજો કોઈ સારો—૫

(8)

દારાખના જનમની હકીકત ધોળાણે જાહેર કરવી

પાતુ ૨૩૪.

ગાયન. પીલુ-ધનાશ્રી

સુણુ વીર કહુ શુ તહારા કરમની કહાણી,
દીલખન—ખુદાની અજબ ખુદાઈ છે,
જેની ઝલક આ ખલક, ફલક 'ને મિનોઈમે જાઈ છે—૧
એક રોજ મુખારક વહાણુ વાયુ એવું,
દીલખન—ધોળી મયો ધાદ ઉપર,
નદી નીરમા તરતી સદુક પડી તેની નજર
તે સદુક દોડી જોતાંજ આવી તમર,

દીલજન—હિઠાવી લિધી ધરી સર પર;
બડી ફજજરમા ધણી મહારો લઇ આવિયો ધર

(વલણુ)

ખોલીને જોતા દિહું બાળ એક સુદર
મોતીની માળા ગળે લાલ, 'ને ગોહર
વળી શાલ-ડોસાલા કિમતી જર 'ને જોવર
દીલજન—એ દોલત પરાઇ પાઇ છે—જેની ઝલક—૨
જે મલ્યો બાળ પેટીમાથી મુખ ચદર.
દીલજન—દુધ વન તલમલતો તે બાળ,
મે આપી છાતી, દુધ ધવાડી, લિધી ખુબ સમાળ.
મે પાળી પોશી કીધો બાળ તે મોટો
દીલજન—કિંધુ મે લાડ લડાવી વહાલ,
નામ રાખિયુ 'દારાબ' તેનુ, ગણી જન મિસાલ

(વલણુ)

એ ભરમ જનમનો જાણુ બાળ એા પ્યારા.
હમ નથી જાણતા માત-તાતને તહારા.
તુજ પમલે થાયા નસીબ 'રોશન' મારા
દીલજન—સરજત અજબ સુરાહી છે—જેની ઝલક—૩

(૭)

દારાબનો પોતાની સરજત માટે બલાપો

પાતુ ૨૩૭.

ગાયન

આ ગરદીશે ગજબ જોઇ,
કેવો હુ હયરાન રહ્યો,
અફસાડી આ છે જુલમ,
કેવો હુ બેઘ્યાન રહ્યો—૧
મેહરો-મહોબત માયાથી,
રેલ્યો કેવો બેખબર,
માત-પિતાના નામથી,
કેવો હુ અજાણુ રહ્યો—૨

ખમી-ખમીને સંકટ ખમતા, દિલડા બહુ ચમચમતા,
વિપત વમલમા દિન ગુજરતા, રણુ સગરામે લમતા
અહિબી લડતા, તહિબી લડતા, લસડાતા ફસડાતા,
હિયા અથડાતા, ત્યા પછડાતા કીચગીથી ખરડાતા

(10)

પાતુ ૨૩૮.

દારાળના બાબમા સરોશે

કરેલી બશારત

ગાયન - આસાવરી. (સાડી)

સુણ-સુણ ધરતી, બહુ યુણવંતી,
હમી રેહજે સબાલી,
છત્રપતી ધરાનનો વાલી,
સુતો છે સહી જ જાલી,
બાવથી લેજે તું બાળી,
આવિયો છે તે દિયા ચાલી—૧

પાતુ ૨૩૮ દારાળના બાબમા સરોશે (11)

બીજી મરતમે કરેલી બશારત.

ગાયન કલિ ગડા.

અરે સાબલ દિવાલ વેરાંની,
ના પડતી કરી નાદાની,
સુણે કહાણી કહું ગમઝદાની,
દિયા સુતો છે મહેનશાહ ધરાની—૧
એની સરજત અજબ સરજાધ,
એની શાહી ગમ છે લુટાધ,
તુજ કદમ પર ગયો છે ઉધાધ,
જે તુ પડશે જશે તે દટાધ—૨

(12)

દારાળ પોતાનો હાલ બચાવ કરે છે.

પાતુ ૨૩૮

ગાયન. કલિ ગી-ઝોરી

કહુ હાલ શું વિપત વમલનો, કરમ કયા છે બહુ ન્વારી,
'આબમાથી દારાળ' નિકલિયો, માત બની ઘોબણુ મારી—૧
જણીને જનતી બની નનામી, ના જણું માદર પ્યારી,
દાદ લિધી દરિયાએ દાસની, જનમભુમી પર ધુળ વારી—૨
કિધો કયેદ એક સદુક અદર, હુ બાળકને ગંજ ભરી,
જર-જવાહેર, દિનાર દીરમ, સાજ સાથ મોતીની લડી—૩
નથી ખબર કહાં વતવ મહાર, કોણુ જનક 'ને છે જાણ,
આ ધરતી પર જનમ લખને, દીન યુગર' ગમ ખાધ—૪
બની નપુતી જણી પુતને, અજબ માત એ જણુનારી,
અજબ હશે એ સરજત મારી, બની વાઝણી પુતવારી—૫
તજ દિધો કમ વિના યુનાહે, નદી નીર વેહતા ભારી,
બખત હશે 'રાશન' મહારા, માત બની ઘોબણુ મારી—૬

(13)

રાણી હોમાયનો પસ્તાવો.

પાતુ ૨૪૧,

ગાયન. તીલક-કામોદ.

હું તો લાખ વિચાર કરી હારી મારી સજની,
હાય પકડી મારો પાર તુ ઉતાર—હુ તો લાખ—૧
કરે અરજ હજાર—હવે પાડ તુ પાર,
મને દે તુ કરાર, તજ સપુત બની જાંઘીથી બેગર—
હુ તો લાખ વિચાર કરી—૨

અએર.

કપટ કરી સપુત તણ, ખોઈ શુદ્ધી, મન, કામ;
 લોભે મન નહિ મારિયુ, પસ્તાવે શુ થાય
 ભાન છુટી બહુ જીલ કરે, માનવ મન પુલાય,
 ઠોકર ખાઈ અતે પડે, પસ્તાવે શુ થાય
 હુ તો લાખ વિચાર કરી હારી—૩

(14) પોતાના બેટાને કરેલા ગેરકનસાદ માટે રાણી
 હામાયની તોજશ

ગાયન ભિમપલાસી (બહેરે-શિકસ્તા)

અરે ઓ ગરદીશ છેલછપીલી, દેખાડે રંગ તુ કરી—કરીને,
 ખબર ખલકને ન બેઠ તારો, રહે છે તુથી કરી—કરીને—૧
 કરી—કરી આ કાયા ખાકી, મધુ બદન આ કરી—કરીને;
 સરી ન મતલબ, મળી ન મૂકિત, તડપી રહ્યું દીલ બરી—બરીને—૨
 અહેર કાતીલ બરી કટારો, પિંધુ મે હોસે બરી—બરીને,
 હવે આ પાપીનો હાથ ગાલો, પકુ પાર હુ તરી—તરીને—૩
 પ્રેમ ભાવથી બેટું સપુતને, ચુમુ હુ હાથો ધરી—ધરીને,
 આ ખાદે-બહારી, ચમનમે ન્યારી, મુગદ પામુ દીલ બરી—બરીને—૪
 કિધો લોભ નારવા હુ પાપી, રહી રાતો દીન રડી—રડીને;
 ન અયેન પળબર, પડે છગરને, ગારે દોખખ કરી કરીને—૫

(15) અસાર આ સસાર છે પાનુ ૨૪૧.

ગાયન. પીલુ (પચમપદી)

મે તો આખરીઆથી ગેઈ લીધી જગત શનીરે,
 કુખી નાવડી ભર દરિયે દરિયો પુરૂનીરે—૧
 મુખ મતી માયામા મોહી-જીદગી તારી ફેકટ ખાઈ,
 કાયા તારી કામ ન આવી—સહુ ધુળધાનીરે—૨
 દેહ પડે ધરમા નહિ રાખે—કહાડો કહાડો સહુ કોઈ ભાખે,
 અ તકાળે ના સચુ કોઈનું—સુખ અજાની—૩
 સગા વહાલા મયાં છોડી-જશે પુત તિરીયા મુખ માડી,
 ભાઈ-બેઠન ના સંઘી થાયે—એ સત વાણીરે—૪
 અસલ વતનને ના તું જીલતો—સુખ બેઠને ના તું પુલતો,
 પાપ પુણ્યનો તોલ કરી—બનજે નિર્વાણીરે—૫

દારા અને સિકંદર.

(1) અતરમાં અજંપ. પાતું ૨૪૫
ગાયન. લીમપલાસી.

ના રહેતો તુ જ મ બાપ જગતના વાળી,
કંઈ ખતા થઈ હોય મારી, લે સંભાળી
મેં કીધા પાપ બહુ લાખ, હવસ પંપાલી,
કેમ કરી બતાવીશ તુંને, સુરત-મુજ કાલી.
કીધા જેર જમીને લાખો,
વેરાંન થયા કંઈ બાખો,
અસ્ત થયા મસ્ત દેમાજો

કર માફ ચુનાહને, તાર હાથ મુજ ઝાલી,
કંઈ ખતા થઈ હોય મારી લે સંભાળી.

(2) પાતું ૧૪૭

પાદશાહ દારાખની રાણી
નાહીઈ તરફ નફરત.
ગાયન કાફી

તારી કર દુર સુરત સખણી,
મુખ છુ તારી બદખો ભરી —૧
ઐમભરી તું બની, બની ખુબ સોહામણી,
કર મુખ દુર તું ઓ ઝાકણી, સતાવે
વિપારી ખરી —૨

(3) પાતું ૧૪૭.

રાણી નાહીઈનો પોતાના
ખાવિઈ માટે સતાપ.

ગાયન. પીછુ-અરવા. ગમલ.

ગળળ છે રજ સરજતનો,
કળ કાતીલ પુટી તકદીર
જખમ મુશ્કેલી મહોબતનો,
કળ કાતીલ પુટી તકદીર—૧
કિધી માયા કિધી મહોબત,
હવે આ મુજ પર અફત.
થઈ ચિહા મુજ કિયામત,
કળ કાતીલ પુટી તકદીર—૨

કિધુ નીસાર આ તન મન,
કતલ કર આહે તો ગરદન
જરા કર ખ્યાલ ખલકતનો,
કળ કાતીલ પુટી તકદીર—૩
ચમનમે ચાખી જે અસરત,
ન રાખી તે જરા મૂરવત,
જરા કર ખ્યાલ નફરતનો,
કળ કાતીલ પુટી તકદીર—૪

પાતુ ૨૪૯ વેશધારી સીકંદરે સાહ (4)

દારાની તારીફ ગાઈ

ગાયન ખિલાવલ. (ધમાલ)

જેહાદાર દારા, ધરાંનના સિતારા,
સિતારા ઓ દારા, ઈરમના કિયારા—૧
ખુખી જોઈ ખુરશીદ, છુપે છે અખરમાં,
થજો તુજ દુશમન, જીમર પારા પારા—૨
ફિરોઝમંદ રહે તું, ખુલ્લંદ અખત દાયમ,
તુટે દોરે દુશમન, થઈને બેચારા—૩
છુ ફિદવી કુ તારો સિકંદરનો કાસદ,
રહો રાજ કિયાની, કાએમ હઝારા—૪

પાતુ ૨૫૦ દારાએ વેશધારી સીકંદરને (5)

વખાણ્યો

ગાયન લ કંઠહન.

લાવો સાધી લાલમ લાલ શરાખ લાવો,
હરખે ભરી જામ-મહેમાનને પાવો,
માન પાને ખુબ વધાવો, ગાવો—૧
અકળ, હોશ, અદખ અદા,
હિંમત હામ ભારી ન્યારી,
નીરખી દીલકુ હરખી જામ, માંન પાને ખુબ
વધાવો. ગાવો—૨

(6) હારાંએ ધરાંનીઓને લડવા માટે હિંમત આપવી પાતુ ૨૫

ગાયન ભુ ૫

જેખન ચાર દીનની ચટકી,
જવાની હિંમત ઉપર ચટકી ૧
સજી શસ ઉમગથી, પડો હિંમતે બહાર,
મુખ સતાડી કા રહ્યા, ગરજ કરો પૂકાર
કિરતીની નોખત છે આવી, તમ ઉપર લટકી. ૨
ખ્યાલ કરો તમ કિયાનીઓ, વતન થકી પળ વાર,
તમ થઇ હાલત રાજની, તેનો કરો વિચાર
લડી હામથી દુશમનને જઇ, નાખો ઝટ પટકી. ૩
મેળ શોખમા પડશે તો, બળહિંમુ બનશે ચાર,
ખોષ થુરાતન બનશે બાયલા, સીઓના સરદાર
જગ કરો ખુબ તમ, સિકન્દર જય નહીં જટકી ૪

(7) પાદશાહ હારાંનો પોતાની સરજત ઉપર અકુસોસ પાતુ ૨૫

ગાયન છદ્દો.

ગરદીશે મળ્ય જોઇ કેવો હું હેરાન રહ્યો
આજેજ થયો અફલાકથી,
કેવો સરગરદાન થયો. ૧
હાલ માગે જોઇને, હસતી ઉભી સરજત રહી,
ખોષ દઇ તાજે તખત, અતે પરેશાન થયો ૨

(9)

સદા સુખી નહીં કોય.

પાતુ ૨૫

ગાયન કેસ-સોરઠ પદ.

સુખ દુખ સરજયુ છે દુનિયામાં, બદા કાં તુ રાય,
આ ધરતી પર જનમ લેઇ, સદા સુખી નહિં કોય ૧
કાઈ દીવસે રગ મહેલે, એસો અસરત જોય,
કાઈ દીવસે તુટી ચટાઇ, સદા સુખી નહીં કોય. ૨
આજ મળે જો જશ્ન જગતમે, સૌ જોઇને મોહોય,
કાલે જસ જાતો રહે, સદા સુખી નહીં કોય. ૩
આજે એસે બની ઠણીને, તખત ઉપર ખુબ રહોય,
કાલે ભટકે જગલ વનમે, સદા સુખી નહીં કોય ૪
રગ મહેલે ગેલનારા, પડ્યા બીની ભોય,
ચલતી પડતી છે દુનિયામાં, સદા સુખી નહીં કોય ૫

(10)

દારાની કળ ઉપર સીકંદરનો વિલાપ

પાનુ ૨૫૪.

ગાયન. સૌજ ખીલમ પદ

કરી જો ખીરાદર તું દારા નજર,
ઉભો છે સિકંદર, ઝુંકાવીને સર.
તન તાર નાજુક, 'ને કાતીલ ખજર,
સિકંદરના લાઇનું ચિરાયુ જીઅર
લગાડી આગ જીઅરમા દારા તે' વિજલીની તરહે,
બિસ્તર તારા ખાકમા, જોઈ સિકંદર તરફડે.

ગાયન. સિંધ કાપ્પી.

હાથ રે-હાવરે, મીટે ન લખેવારે,
વાલી ધરાંનનો હિમા ખાકમે,
સરજત સરજાધરે, મીટે ન લખેલા રે — ૧
દુખ તારા જાણી દુખી થશે દુનીયા,
કાલા ગધ તારી સાહી,
હવે મોત સગ તુજ થાઇ સગાઇ,
જગતયા પકડી જુદાઇ,
તજ શેહનશાહી રે મીટે ન લખેવારે.—૨

(11)

દારાના સીકંદરને છેલ્લા સખુન
શબ્દેર.

પાનુ ૨૫૪

સગ સમયાનુસાર

ટુકડે ટુકડે એક દન, આ ચર્ખે કાહન થઇ જશે,
આખીરસ આ પાક રહ, દુરેરેઅદન થઇ જશે
શુ કરે હિન્દી હકીમો, જ્યાં ઉભી આવી કળ,
થઇ ખતમ મેસમ બહાર, માહુ હવે તારી રળ

(12)

દારાની કળ

પાનુ ૨૫૫

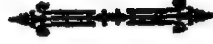
ઓ કળ આવી મારી,
જમે કીધી છે તપ્યારી.

છેલ્લી સલામ છડી પ્યારી,
આસા ઉમેદ થઇ ભંગ સારી. ૧

ઓ ખુદા ! આયોરે જમ,
લહુ માર થઇ જાય છે ઠમ,

સીકંદર તું ના કરતો ગમ,
અરેરે આ કેવો જખમ. ૨

અર્દવાંન અને અર્દરીર.

(1) પાનું ૨૫૬
જરથોસ્તીઓનો અધકાર જમાના
માટે સંતાપ

અરેરે ! ઓ ગરદીશ ! કીધું કેવું કામ,
મધ પાદશાહી 'ને આરામ તમામ.
જમાનો દિયે છે દુખ પર દહામ,
કિધા ઝઠું મુખડા હતા લાલકામ.
સુળવી દીધા હમ ઉમેદ—ચેરાગ,
જીવરમા લગાડી છે ઠડી આગ.
જીવરમા જવાલા, 'ને સીનો ગરમ,
થયું લોહી પાણી, આસુ ચશ્મ
કિધા ગરદીશે ના જરાખી ખિયાલ,
થયું દિલ ગમથી તપી રમે લાલ.
કિધા આસમાને જરાખી ન ગમ,
ખૂવારી જોષ ખૂશી થયો જમ.
ગયો દોરે—દારા કિયાની તમામ,
થયું જમથી નાણુદ જમશેદ નામ
નહિ ક્યાનીઓની રહી કષ્ટ નિશાન,
જમાને કિધા જેર રસ્તમ મહાન
જમાનાએ ના કષ્ટ કિધી યાવરી,
હુડી એક્ષ—અસરત દિધી દલદરી

(2) ધરાની જરથોસ્તીઓનો પાનું ૨
ચોતાની શાહનશાહત માટે સંતાપ
ગાયન હેસ-સોરઠ

કોષ યોલોરે આજ,
રાજ-તાજ કહા થયા હમારા,
કેમ થયા તારાજ-કોષ યોલોરે આજ—
ગાજી મરજતા હુળવી ધરતી,
જે લગવતા વન રાજ—
પડયા કહા જઈ તજ નાઝને,
હમ તે વન માતાજ-કોષ યોલોરે આજ—
લિધા હુડી તે સુખો હમારા,
દિધા દુખો દીન રાત—
રાખી નહિ નિશાન શાહીની,
કહા ધૂયો ચલકાટ-કોષ યોલોરે આજ—
રહ્યો ન દારા, ગયો સિકન્દર,
કિધા ધરમ ખરબાદ—
થયા રખડતા તજ વતનને,
હવે લીયે કોણ દાદ-કોષ યોલોરે આજ—

(3) જમાનાના જોરે શુ શુ કીધું .
ગાયન ધનાશ્રી-પીલુ ગઢલ.

પાનું ૨૫૮

ના રહી શાહી ક્યાની, ના તો ન્યાગાની રહી,
આ જમીન પર કોષની ના કષ્ટ નિશાની રહી;
ના રહી-૧

ખુદા ખાતર અરે ગરદીશ, ખતમ તુ કર જુલમ,
ના કહર દારાની જાણી, ના તેની સુલતાની રહી,
ના રહી-૨

જેર થાયો જમમે તુથી જમ જેવો ખાદશાહ,
ના રહ્યો કેખુશર, ના તેની અરકાની રહી,
ના રહી-૩

ના બચી તુંથી મયા પીર, પયગ મ્પર અરો,
ના રહ્યો બોહાક બલમ, ના તેની સપતાની રહી,

ના રહી-૪

(૪) સાસાંને પોતાની હાલત પાતુ ર૬૧
માટે ખાખક આગલ અહસોસ કીધો.

ગાયન-ધનાશ્રી. ધિલમપદ

હાય જુલમ ! આએ સીતમ !

અમન ચમનને છુટી વતન,

હાય આએ ખારઝાર-હાય જુલમ-૧

ગરદીશની એ ચલન ત્યારી,

કાધી શાહીની ખુવારી-

મુર્વા નિયાગાનો સહી બેભરી,

નીર ભરે નેનો સખર હારી-હાય જુલમ-૨

(સાએર)

શાહી જેની ચમકી હતી ચર્ખેબરી પર,

આવી ત્યારે દલહરી, તો પડી ક્રમી પર.

હાય ભરી-ગમ કરી, ચસ્મોથી ભરી,

નીર વહ્યા નીલ સમ, ના મલી ચારી.

પાતુ ર૬૬ અહશીરે અહવાંનના (૬)
બેટાને જવાબ હીધો.

ગાયન. પીલુ-ખરવા.

કહાં મચ્છર 'ને કહાં મચ્છર છે,

કહાં બાક ને કહાં બગલુ.

ફરેસ્તાઓ ત્યા કદમ ભરે નહી,

ત્યા ભરે સુરખાઓ ડગલું-૧

નરે શેર ત્યા જવા ન ચાહે,

ત્યા સિપાહ ભરે પગલું,

ગાડાં હેકલ ચાલે કુતરે,

સમજે ધસડું હુ સપલુ-૨

હિમત હારે ત્યા ફસ્તમ જેવા,

ત્યા કરે ખાપલાં ૭ ૭ ૭,

પાત્ર જલ્લોમા હિમા રહી કહે,

જુવો કિધુ એ મેં મેં મેં-૩

પાતુ ર૬૭

(૭)

પવનને પીઠ દહ સહુ ચાલો.

ગાયન કલ ગી-ઝાડી.

પવનને પીઠ દહ સહુ ચાલો,

પમ નિચે કાળ છે કાળો-પવનને પીઠ-૧

ભવ સાગર જે બને તુંકાંની,

સુકાંનને સંભાલો-

નાવ કુખી જે ભર દરિયે તો,

હાય કોણનો ઝાલો-પવનને પીઠ-૨

કાચી કાપા, દુકી છાછી,

ફાકટની જાળો-

ચંચલ ચાતુર ચઢે ચકોડોલે,

ભોગી બને જાપાલો-પવનને પીઠ-૩

ભોગ તોલ્યા રોમ સમજવા,

જાણો ઝેરનો પાલો-

ધામે ધરમને ધનના ભેર,

તેને જમનો હવાલો-પવનને પીઠ-૪

(૬) અહવાંનના બેટાએ પાતુ ર૬૬

અહશીરને જીઠો પાડવા માટે

હલકા સજીનો કહ્યા

ગાયન ચાંમ.

હટ જા રે-

હટ જા પીર,

દિક દિક છે દલીર, એ હતો મારો તીર,

ટોંકી કરી તદખીર, કાધી પળમે

અસીર-નખસીર-હટ જા રે-૧

'બકે તું' વડાઇ, કરી ખોટી ચતુરાઇ,

કેમ સુદ તે' મમાઇ,

કાધી તણ મરદાઇ, નકટાઇ કપટાઇ,

લજવાઇ આ, જુઠાઇ,

જા પીર-હટ જા રે-૨

શએર,

જો રૂઠે મરદીશ બન્દા, શુ ખતા તકદીરની,
લાખો તદ્દખીર જો કરે, ચાલે ન અર્દેશીરની
છે ચલન છલ બલબરી, હરદમ ચર્ખે પીરની,
ના શરમ આખોમે રાખે, પીર, પેગમ્બર, વીરની.

(8)

પાનુ ૨૬૮.

ગુલનારનુ અર્દેશીરની પ્રીતમાં પડવુ.

ગાયન. કોમી-કાંહાનડો

સુરવીર મનહર, રસ્કે કમર નર,
ધરતી પર દીસે ધુરધર;
સરોદ સુખકર કદમા કદાવર- ૧
નર વર દીલાવર, સજધજ સુદર,
નયનો ચમકે ગગનમે અખતર,
સુરત સીકલ દીલ હરન મુનવર-૨

(9)

પાનુ ૨૬૯

ગુલનારે પોતાનો હાલ બયાન કરવો

ગાયન. દેસ.

તુ સુષુ મહારી કાહાણી,
' અએ પેહલવાન મનમાની,
છુ આ શહેરના શેહનશાહની,
દીકરી દીલગની-૧
સિકલ સુદર જોષ તારી,
દીલથી થઈ દીવાની,
મલવા તુજતે તલપી રહી,
તુજ મનની અરમાની-૨
તુજ સમ સાજન પર મોહી,
તણ મેહલ અર્ધવાની,
પડીયુ એન ના રેન-દીન,
ના જાવે અન-પાણી-૩

તુ મેહર કરમ કર જાની,

જાની રહુ-તુજ નફરાની,
છુ આ શહેરના શેહનશાહની,
દીકરી દીલગની-૪

પાનુ ૨૭૧.

(10)

ગુલનારે પોતાની ઉદાસી જણાવી.

ગાયન-નાયકી કાંહાનડો.

બોલી હું કેવી બમીત થયે,
દાવર મહારા ખતા શુ થયે-૧
નિભાવી નહી પ્રીતની રીત જાણી,
પીડા પામુ આજે દુરી દુખ સહી રે-૨
સુખન સાચ માની લિધા મે ધરાની,
જાની હું દિવાંતી એ કહાણી થયે-૩
શએર

પતી સંગ મરવુ જીવવુ,
એ હર નારીનુ કામ;
કિધા 'મની', 'ફીરગીએ',
દુનિયામે કેવા નામ,

પાનુ ૨૭૫

(11)

અર્ધવાને નિરાસ થઈ દાહારની

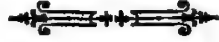
મહલ આહી

ગાયન કાંહાનડો

રખ આસ મારી બર લાવે,
બેકસ, બેબસ ઉપર,
રેહમની નજર કર-આસ મારી-૧
સ કટ વિપતને વિધન ટાલીને,
દક્ષ કરી દુશમન હરજો,
ધડી ધડી, પગ પળ દુવા ગુજર,
તુજ વન કોણ બચાવે-આસ મારી-૨

અર્દશીર બાબેકાંન

1) પાનુ ૨૮૬
અર્દશીરની રાણીનો પોતાના પાપ
માટે સતાપ

ગાયન પીલુ-બરવા
હાય સ્વપ્ન થયુ સુખ મોહનતુ,
નિરખે નારી મુખ મોત તણ
ભાઈ રહી ધુજતી પાપ પડે,
ના બોલી શકે કે બચાવ કરે—૧
આખો ભવરાલી નીર ભરે,
ના જીભલી કાષ વચન ઉચરે,
હાથો 'ને પગો બેઠુ કર કરે,
હવે જીવથી મરવા નહીં કરે—૨
અતે બોલી તે હામ ધરી,
આ ઘોર કર્મે પરતાપ મરી,
સુણુ વાત મહારો વજરે જરી,
હુ નાર ગર્જણી લે ખખરી—૩
વિનવો જઈ વહાલને ખખર કરી,
ઉમારો બાળ કહુ કરગરી,
હુ જણી બાળ જાહે ગુજરી,
જીવાડો ત્યાં તક ધીર ધરી—૪

(2) પાનુ ૨૬૨
અર્દશીરનો પોતાના વારસને માટે
સતાપ.

ગાયન-સમયાનુસાર.
મારી થઈ કેવી તકસીર,
કરમ કેમ રહી ગયુ,
કોઈ અગી ના રહ્યું—૧

પીરી મુજ સર પર ખડી,
જવાની ઉડી ગઈ,
આસ ના કંઈખી રહી—૨

શબ્દેર

કરમ કાતીલ રૂડીયુ, લાગી અતર આગ,
આ જગ દીસે આખોને, જાણે ઝેરી નાગ.
કસુર કરમનો ના કંઈ, એમા લાગે લગાર,
ફરજ નહિ વિનાના બાપનો, ઢિક ઢિક છે અવતાર
સ સાર સુખ સતાપ,
જગત જીવતું દોજખ બાલિયુ -
કોઈ અગી ના રહ્યું—૨

(3) પાનુ ૨૮૩
અર્દશીરના વજરે ભેદને જાહેર
કરવો.

ગાયન ભેરવી

મન મઝદા માર છે તુ માની અદર,
મન નથી મહાર આ દુનિયા ફાંતી પર-૧
તું ધ્યાન ધરીને સાબલ કહુ જે વાણી,
જે બની બિના છે ખરી, નથી તે કહાણી.
મે તોડી તાહરો હુકમ શાહ સુલતાની,
મે જીવતી રાખી છે તહારી રાણી
એક પુત સપુત જન્મે છે બાબેકાની,
છે સાત સાલનો પુરો સુરો સાસાની.
મન ફિદા માહર છે તે દીલજની પર,
મન નથી મહાર આ દુનિયા ફાંતી પર-૨

શાહપુર સુલકતાર્ક.

(1)

પાત્રું ૩૧૧

શુશેહ્યાનુની ખુખસુરતીની વખાણ

ગાયન. જયજયવંતી

કચન સોહાગણુ, ચદ્ર બદન, ચતુર સુદરી,

નાર દીલહરણુ, બદન મોહન,

મેહલમે છે જડી-૧

મુખ કમળ પર ઝલક, જલે જોષ ખલક,-

અગ અગ રંગ ચમકત દમકત,

જોષ સુદર નયન મરે તરફડી.

કચન, સોહાગણુ ચદ્ર બદન-૨

ગાયન. હેસ

બદરગ કા દેખાડે કિસમત છુરાં,

દેશ-વેસ નયનો ધરાની દીસે,

જોષ સુર તન, બાડકી પ્રીત મન,

ચિત ચોર ચકોર, તુર કિયાની રૂડાં-૧

કેવા નયનો ખાશ,

હિમત, હાંમ કાંમવારા,

તન મન વિધનારાં,

સુખસાર પિડનારા-બદરગ કાં-૨

સુખ સપન સમ દિસે મહારં,

કડીણુ કચન કયુ જાં કચરિ;

હરિ હરે નયેના, ધીર ધર નીર ના,

પ્રેમ પ્રીતની બાડકી મનમે ચિન્તા ચીતા,

વીરના દરશન વન મન તરસે મરણી.

મુમકીન તન આ-બદરગ કા-૩

2

પાત્રું ૩૧૨.

મલીકેહલુ શેહનશાહ શાહપુર

ઉપર મોહી પડવું.

(૩)

નજીમીઓએ શાહપુરને દીવાસાના સખુનો કેહવા.

પાત્રું ૩૧૩

ગાયન કાલિ મડા.

મેહર હોય બન્દા પર રજની, કદી તે લયથી ડરે નહી,

મોત ખી આવી હલુ રહે, તોપણ હરગીજ મરે નહી

બદા ફકીરને કરે તે આશા, અદનાને આગાહ કરે,

લખ્યા હોય તકદીરના લેખો-તેથી તે બરખાહ કરે.

કરે દોસ્તને દુશ્મન પળમા, દુશ્મનને તે ભાષ કરે,

બેવકુફને કરે અકલમદ, રયાનાને સોદાહ કરે.

કુશરને તે કરે બાદશાહ, તખ્ત આપી ખુશાલ કરે,

પાપીઓને એક પળમા, સાહેબે કમાલ કરે.

કામ કરે દુનિયામે એવા, કોષખી તેવા કરે નહી,

મોત ખી આવી હલુ રહે, તોપણ હરગીજ મરે નહી. ૧

ગમ અલમને રાહત સમજે, રજને તમ દીલહાર ગણે,

મુકલેસી જો આવી પડે તો, તેને બાગો બહાર ગણે.

જક્ષા પડે તો વક્ષા સમજે, મોતને જીદગાની ગણે,

આ દુનિયાને ફના સમજે, રજની મેહરખાની ગણે.

કુલ દુનિયાનો તે છે સાહેબ, બિન્ને કોઇ કંઈ કરે નહી,
દુઃખ સુખનો જોડો જગમા, તે વન કોઇનું સરે નહી-૨

4) શાહપુરે રૂમના જાહેર રસ્તા ઉપર ચોતાનો માલ પાનું ૩૧૭.
વેચવાના ઢાંચ કરવા.
ગાયન. પીલુ—ખરવા.

શાહપુર:—

સકળ અકળ તમ રૂમી રૂમના,
વાત સુણો તમ ચલવલની,
માલ ખરાની, લેવો પીછાણી,
કરું કસોટી અકળની—૧
કાંત ઉઠાવી, આંખો ખોલી,
જુવો બનાવટ અવલની,
જુવો સફાઈ, દીએ મવાહી,
નથી વાત વાત કંઈ જલવલની—૨

[ખીઓ:—

ઓ ખરાની ઉસતાદ, તારી જખરી સરાધાત,
તારી વાતો લાજે કાનને ગતવાલી,
એલે વેપારીનો ખેલ, તું દીસે કોઈ છેલ,
કરી રહ્યો ચેહલ મેહલ તુ લટકાલી -૩
કરે માલનો નિકાલ, કરી વાતો લાલ, લાલ,
એવો ખરાની પચાલ તુ વખરી,
માલ રહો કુઠો લાવી, ગળે રૂમને પેહલાવી
જાય સફુને બનાવી તુ ખદારી—૪

<p>5) પાનું ૩૧૮ રૂમના કચસરની શાહપુરે તારીફ ગાવી. ગાયન કાપ્તી. મૂખદ આજ ગુણ માવુ, તહારો, તપો તારું રાજ તાજ, હો સદા સરફરાજ—આજ ગુણ—૧ તાપી અખળ પુરો, દીસો ઉમેદના ગુલ હજારો; ખમ રહો આ તારો સાજ—આજ ગુણ—૨</p>	<p>પાનું ૩૨૦ (7) કનીઝે શાહપુરને દીલાસો આપવો. ગાયન. આસાવરી—ખમાલ. રૂપ સરૂપ ખ્યાર, તાર, રૂપાળુ, કુ ખે થયું કુખીયાર—૧ જુલમ જારી તન પર, નીસદીન હાય હામ; જીવન કઠીણ જાણુ, તારું, અલ વન લાચાર—૨</p>
---	---

(8) ધરાની આગખાને શાહપુરની પરોણાગત કીધી. પાનું ૩૨૧.

ગાયન પીલુ

આગખાન:-

ભર ભર પીયો તમ જમ લાલ પાણીઆ
પીધ બનો બંને મેહમાન મન માનીઆ ૧

શએર

રહી ગઇ છે યાદ જમશેદની, જગતમા તમ સુણો,
એ આખ તો નાયાખ છે, જે પીએ તે જાણે ગુણો
એ ખુશ કરે, દીલ-દુ ખ હરે, એવો એ લાલમ લાલ છે,
એકજ રંગ, એકજ રૂપ, એકજ એની ચાલ છે
એ આખ તો નાયાખ છે, પીધ વગાડો ટાલીઆ-ભર ભર-૨

(9) શાહપુરે આગખાનને જવાબ દીધો. પાનું ૩૨૧

શએર

શાહપુર:-

બેશક એ દીલેખુશ આખ છે, ચિન્તા હરી બિગમ કરે,
સુરવીર પીધ જે કામ કરે, તે કામ નહી રસ્તમ કરે.
એ શોધ છે જમશેદની, બેશક એક અકસીર છે,
નામરહોને મરહો કરે, એવી એમા તદમીર છે
ભર ભર પીયો તમ જમ લાલ પાણીઆ-૩

(10) આગખાનનો ધરાનની બરખાદી માટે બહાપો પાનું ૩૨૧.

ગાયન. હેસ-ગઢલ

મઇ શાહી કુલ ધરાનની, તે દીનથી દીલ બેકરાર છે.
થયા દીન ધરમ પામાલ તમામ, ધરાનીનો એ પુકાર છે-૧
કીધુ રૂમીઓએ જેર ધરાન, આતશકદેહ કીધા વેરાન,
કઇ એક સુવા નર નારીઓ, તે પર દરદ હજાર છે-૨
જોઇ દીન ધરમને તખાલ્લ થઇ, કિસમ કિસમની જહા થઇ,
સુવા દફન થઇ બેકશન, એ સિતમશ્રી સીતુ ફિગાર છે-૩
જે કરતા મેહવે અમન ચમન, કતલ થયા જેમ ગોસપન્દ.
ના દીધુ કોઇએ કફન જરા, ગજબ અજબ ખીસિયાર છે-૪

(11) શાહપુરના ગુમ થવા માટે ખાગખાને વિલાપ કરવો. પાનુ ૩૨૨
ગાયન. પીલુ-ધનાશ્રી.

બયાં કરે શુ ગમ આવમનુ, કુ ખી કરી શેહરિયાર ગયો,
ખખર ખુદાને—

તણ કાલ વતન, રાજ, દીલદાર ગયો,
ખખર ખુદાને—૧

તણ તખ્ત સરતાજ મહારો, તણ લશ્કર સરદાર ગયો,
ખખર ખુદાને—

તણને મેહલ, બાગ, ગુલઝાર ગયો,—૨
ગુમ થયો શાહપુર હમારો, ગુમ ગળાનો હાર થયો,
પત્તા બતાવો—

ગજબ હમ પર ખુદા ખીશિયાર થયો—૩
વતન શેહર આબાદ હતા, તે હાલ બુવો ખિરમાર થયો,
શાહ હમારો—

રહો છે કે તે પુલગુઝાર થયો—૪

શએર

શાહ ગયો શાહી તણ, શુ આવુ કુ તેની સના,
શાહપુર વન આ સર જમીન, થઈ ગઈ કુદ્દે ફના
મુલકે મુલક પરદેશમા, શોધી રહ્યા હમ સહુ જના,
રમયત રહે છે નીસદીન, ના મમતી કંઈ રહી મના.

બાગે ચમન ને મેહલ હવેલી, મુકી કહા હમ યાર ગયો,
ખખર ખુદાને—

તણને વતન રાજ દીલદાર ગયો—૫

(12) પાનુ ૩૨૪.

શાહપુરે હમના કચસરને તાના—

બાગીના સખુનો કેહુચા

ગાયન. બેરવી. ક્રુપક

જેને જમ સુજે જ્યારે,

સુજવા દેખ તેવુ,

મેહલે માથે પુલ તેને,

ભરવા જ દેખે-જેને જમ—૧

ખાલકો જે હોય તે તો,

છલ છલ છલકાયે,

ત્યારે તેવાને તો સદા,

મરવા જ દેખે-જેને જમ—૨

ગુમ પર ચહડે જે જાણે,

તે તો પાછો નમ માવે,

ત્યારે તેવાને તો સદા,

સડવાજ દેખે-જેને જમ—૩

પાનુ ૩૨૪

(13)

કચસરે શાહપુરની કયા ચાહવી.

ગાયન દેસ-કામોદ.

હાથ લખાવ બાધ, સહાય થા તું મારી રે,

દીન ગયો હવે, રાત પડનારી રે—૧

દોડી કપટ ઝટપટ સરજતને,

નાહક પકડે બાધ રે;

નાહક, નાહક, નાહક રે,

એવી અચલ ચાલ સરજતની છે ન્યારી રે—

હાથ લખાવ બાધ, સહાય થા તું મારી રે—૨

બેહરાંમ ગુર.

(1) બેહરામે માશુકની ગેરહાજરી માટે ફરિયાદ કીધી. પાનું ૩૨૭
ગાયન. સિ કુરા.

કાણુ લીયે મનના કુખડાં હરી,
અતુર નાર વન, કળ ના પડે પળ ધડી—૧
મનને ના રજન, સિતલ સુખ વન;
કેમ સહે દીલ વિપત એ જબરી—કાણુ લીયે—૨
તડકે જવાની, બળ ધુલધાણી,
કા'ને કહુ રબ લિયે મહારી ખબરી—કાણુ લીયે—૩

(2) પાનું ૩૨૭
સ સારમાં ચોરતની કિર્તી આયે
બેહરામ અને સુ ઝર
વચ્ચે ફલીલ
ગાયન છ બેટી-છલ્લા
(કાણુ સરસ-નર કે નાર ?)

સુ ઝર
કરે તારીમારી જગમે નરની નાર,
નરથી ચાલે જગ સંસાર,
નર છે નારીનો શંખુગાર,
સમજ, સમજ નાદાન—૧

બેહરામ
કરે તારીમારી જગમે નહી સદનાર
નારીથી છે જમ સ સાર,
નારી નરનો છે શંખુગાર,
જાણુ જાણુ અજાણુ—૨
નારીથી છે નરતુ નાક,
નારીને છે હરદમ કાક;
નરનો નિસદિન રહે છે વાક,
જાણુ જાણુ અજાણુ—૩

સુ ઝર
નારીમા રહે કેમ અકલ,
વેહમ અદેખાઈ પુશકલ,

પડે જરા કમતી એક તલ,
જોષ લેવો ધરપચ ધાંધલ,
સમજ સમજ નાદાન—૪

બેહરાંમ
નારીથી નર રાજ છે,
નારી નરનો કાજ છે,
નર બેશક બહુ પાજ છે,
જાણુ, જાણુ અજાણુ—૫

સુ ઝર
નર વન નારી તો રંડાય,
નર સગ નારી શોભા પાય,
નર વન નારી હકકા ખાય,
સમજ, સમજ નાદાન—૬

પાનું ૩૨૮ (3)
બેહરામની તીરકાજ બોધ બાંશુ
આઝાહેહુ-કમકમી બોલી.
ગાયન કાલિ ગઢો-ગોડી

આઝાહેહુ:
મગર ના થા, બાલમ જવાન;
એક પળમે કિધુ, નિરદોશ બેજાન—૧.
બચે ફલીર, તુજ તીરે થઈ, જમીન પરજાન,
જોષ રૂધીર, બરી નીર, તજાઈ નાર મેદાન—

- (4) બેહરામે શુસ્સે થઇ આઝાદેહુને જવાબ દીધો પાનું ૩૨૯.
ગાયન. કાલિ ગડા.

શુ મકદુર, ઓ હુર, તું જખાન એમ ચલાવે,
બેકસુર બેશહુર, આ સુખન તું સુણાવે—૧.
ઓ કનીજ, બેતમીજ, શુ કળ તુને ભાવે,
બદ્દન, બેકદન જો અજલ તારી આવે—૨

- (5) મોત પછી પાનું ૩૩૧.
ગાયન પીલુ-ધનાશ્રી.

નાજો અદા અદાજ સાથ આ બદનને પાળી જતન કરી,
જશે તે આખર—
મળી તે જશે મદ્દામે વતન કરી—૧
છોડી સાદી સલતનત સારી, છોડી જખન દુનિયાદારી,
કરી અકારી—
જશે આ ફાની તજ એકદમ પ્યારી
મળહ મોતની પડશે કદનમા, મિનોહ લાગશે પુલવારી,
સરોશ (ની) ચારી—
થશે પુલગુઝાર નેક જો કેરદારી.
શબ્દોર

ચહેરમ દિને ઇન્સાફ તારો, 'સર' રસને' તોલશે,
શુ શુ હશે કર્મો કિધિયા તેજ ત્યા તે ખોલશે.
સર—૧—સર સહુ સર ઝુકારી, રહ નખીને ડોલશે,
બાદ ચહેરમ નેકા સરવે, બેહેસ્તમે હિડોલશે
કળ બાઃ લમ કરજો બાદ 'રોશન'ની ચારી ધડી ધડી,
થશે તે આખર, મલી તે જશે મદ્દામે વતન કરી,—૨

- (6) "સુહુ" સરોવરને કિનારે ચઝકઝડે તન પાક કરી ઇખાહત દીધી પાનું ૩૩૨
ગાયન કાહાનગા.

ખુદાવદે આલમ, તું 'માલિક મહારો,
હોમો સર ઝુકાવી, બંદો તહારો—૧
સિકત ગાઉ તારી, નિરતર ઓ સાહેબ,
ખલા દરગુજર કર, સુણી આ પુકારો—ખુદાવદે—૨
પડી ખાબે ગફલત, કીધી લુલ્હ બારી,
સિવા તારી રેહમત, નથી છુટકારો—ખુદાવદે—૩
તવાના ઓ દાના, ખલકના ઓ ખાવિદ,
હોમો તારે સરજે, 'રોશન' બિચારો—ખુદાવદે—૪

લાઇન ૧૨૨૨૮

પાનુ ૩૪૫.

બેહરાંમે દુનીયાની નાપાયદારી માટે શિખમણના સખુનો કેહવા.

ગાયન.-પીછ.

અરે ઓ દુનિયાવાલા, કં કરો કર્મ કાલા—૧.
 નિરધનીયા પળમે ધનવતા, પળ પળમાં લાચાર,
 સદા સુખી ના, સદા દુખીશૂના, આ જમમા મલનાર.
 કર્મ કરે તે કોઈ કરે નહી, જીવે નહી મરનાર,
 'રાક્ષન' રેહશે જમમા બંદા, કિરતીનો મહીમાર,
 કા કરે ખાલી ચાલા—કર્મ કાલા—૨
 ધન થકી કોઈ ધમને વેચે, પડે ધન વન મરવા,
 કુબતાને નહી હાથ દિયે કોઈ, પોતે જીવે તરવા.
 કાલ પડતાં કાળ આવશે, ત્યારે પડશે ડરવા,
 બધી બલાઈ કર સહુ સાથે, મારો યુધ્ધ સહુ ગરવા,
 સુધ્ધ બંદા ગતવાલા—કર્મ કાલા—૩
 છે કામાનો એક કાયેદો, ગરીબ રંક 'ને રાય,
 જમ્મી જમમા આખર અતે, મોત સાથ ધસડાય
 રચે કિરતીનો કોટ નકામો, મુવા પછી વિસરાય,
 નહી સચવાશે દૈલત તારી હુટાઈ 'ને વહેચાય,
 રડી ગેહશે તુજ નહાલા—કર્મ કાલા—૪

(૮) પેહલવાન ખુશરૂએ અને હસ્તુરોએ બેહરાંમને સમજાવવું

પાનુ ૩૪૮.

ગાયન પહાડી-કલ્યાણ ગજલ

ખુશરૂ—

સદા જમમા જીવી નહી મરં મનમા માનિયે,
 હામ કરવા આગમજ, અદેશો મનમા આણીયે—૧

સાએર

કાંમ છે મુશ્કીલ અતી, સુધ્ધ સુરવીર સરદાર,
 હામ છે જાહેલ અતી, ચાહે બલે સિધાર

હસ્તુર—

સાએર

કાચી કાયા કચકચે, જોબન રગ રચાય,
 જાણી જોઈ જે મરે, સુરવીર ના કેહવાય.
 તનમન રગ વ્યાપી રહો, વસત બહાર બુલાય,
 કખ્ખ કરે કા જીદગી, સુરવીર કેમ કેહવાય—સદા જમમા—૨

બેહરાંમ—

શરૂઆત

કળ કાલથી બચે ન કોઈ, બચે નહીં રક રાય,
ફોકટ ફાશ મારે જે જન, સુરવીર ના કેહવાય.
કાયા કામ નહીં આવતી, લાગ્યા કરે ઉપાય,
કામ કરે જે હામ ધરી, સુરવીર કેહવાય.—સદા જગમગ—૩

(9)

પાનું ૩૪૦

શરાખની ખુબીમા રામચંદ્રોએ

ગાયલુ ગાયન.

ગાયન. પીલુ.

લાવો પિલાવો શરાખ જમ સાકીયા,
પાવો પિલાવો જમ લાલ લાલીયા.

લાલ લાલ ચાર છે,
ખુબી ખીસિયાર છે,
રમનું બગર છે—લાવો પિલાવો—૧
વધુ પીધા સેહેજ ને—અ તે શુરો ફેજ ને,
મતી મતી બધ પડે, પામે મધી સેજ ને,
થોડીખી લાજ નહીં, પાડે લોક ટાલીયાં—
લાવો પીલાવો—૨

(10) સાકીઓએ કીરોચને ખુશ કરવા શરાખની તારીફ ગાંધ. પાનું ૩૪૧

ગાયન. છ બેટી-છલ્લા

પિયો પિયોલ સાહેબ શરાખ લાલ,
એ શરાખ લાલ, કરે દીક્રને ખૂસાલ—૧,
એ લાલ ચાર છે, ખુબી હગર છે,
તન મન દુ ખનો કરે નિકાલ—પિયો—૨
રમલાલ લાલ છે, પિયો હલાલ છે,
એ પિયે તો પામે મિનોહ ખાલ—પિયો—૩

(11) બેહરાંમે શરાખ માટે અઢાજમા રહેવા કહેલા સખુનો પાનું ૩૪૧

ગાયન. સિધ બેરવી.

બેહરાંમ—લાલ સાકી તુ બરબર એ જમ. જમ, જમ,
પિયો પિયો શરાખ, નેકનામ નામ નામ—૧

શરૂઆત

અએ શરાખી જન તુ જમશેદનો પેગામ છે,
બેહલ પિયો હાર સદા, ધનસાનને હરામ છે.
આક જમ ને છપાહા પિયે દુનિયામે તુ નાકામ છે,
પીછ જમ તુ હદમા રહી, દીલ ખુશ તુંજ અજમ છે—

લાલ સાકી—૨.

- (12) રાજ સ ગલની બેહરામચુરે તારીફ કરવી પાનુ ૩૪૪.
 ગાયન. બીમ પલાસી.
 જીવે રાજ ચદ પેશાની,
 તપે રાજ હિન્દુસ્થાની—૧
 કચન સરખી નમરી 'કનોજની, ઉડતી ધળ આસમાની,
 કિરતી તહારી રંગે રસલી, કાયમ રહો શાદમાની—જીવે રાજ—૨
 કમલ સમ કોમલ ધરતી હિન્દની, હસ્તી રહો આબદાની,
 શુરવીર સ્થાના, બલરમ અંગે, ખડે કોટ અછત અબીમાની—જીવે રાજ—૩
 વેગે ધસતા દુશ્મન તહારા, ઉધા પડજો ગુમાની—
 આશીશ તુને દીયે ધરાની, રહો તારી રોયત જવાની—જીવે રાજ—૪

નોશીરવાંન આદેલ.

<p>(1) પાનુ ૩૫૫.
 નોશીરવાને પોતે જોયેલા સ્વપનાની
 તાસીર કેહવા માટે રમલકારને લેધ
 આવવા હુકમ કીધો
 ગાયન પીલુ-બરવા
 ઓ દાના વીર સ્થાણા મારા, આઝીલ, ફાજલ,
 પીર ધુર ધર, શહેર-સેહેર, દેહેર-દેહેર
 જમ લાવો રમલકારને—ઓ દાના વીર—૧
 ખોળ કરીને તોલ કરે, અખીર
 આધારે ખાખનો,
 છુત-બલિષનો બરમ કેહવા, લાવો કોષ
 કલદારને—ઓ દાના વીર—૨
 પવનનો જે તોલ કરે તે,
 ગળનમા જે ખોળ કરે તે,
 બે સપનનો જે કોષ ખોલી દીલ રજુર
 ગુલઝાર કરે ગમખારને—ઓ દાના વીર—૩</p> | <p>પાનુ ૩૫૬
 આબહસરવે મરવ શેહેરના એક હસ્તુર
 સાથ રમલકાર વિશે છકર કીધી.
 ગાયન- બરવા—પીલુ.
 અબહસરવ
 અએ સાહેબ આઝીલ-ફાઝીલ કહો ધુર ધર,
 ઓ યાર-કહો કોષ રમલકાર કીયા છે,
 જે કહે ખાખની તાસીર એવો
 કલદાર કીયા છે—૧
 જે હીસાબ ખોલે સુરિય-સિતારા બેધ;
 ઓ યાર-કહો એ અમલદાર કહા છે,
 -જે કહે ખાખની —૨
 હસ્તુર
 અએ મેહેર મેહેરખા ન, કહુ તુને શુ દાના,
 ઓ માર-એવો પુર હુનર કહા છે,
 જે ખોલ ખાખની તાસીર એવો પડે
 નજર કહા છે.
 આ 'મરવ' શેહેરમા કહાથી મલે એ ગાહર,</p> |
|---|--|

એ ઇશ્મ જાણે કોઈ કામીલ, ફાઝીલ બહેતર,
આ પાર-સુણો સહુ નકલદાર હીયા છે
જે કહે ખાખની—૩

જીભેર્ય મેહર

અએ સરવર બરતર, બ દો એવો હીયા છે,
મેહરખાન, સુણો કહુ રાખી જરા ઈતખાર,
હું ખોલી ખાખનો ભેદ, તમારી ઉમેદ પાડુ પાર.
મે સુણી હકિકત લિધી ખાખની સારી,
છે તાસીર અદર ભેદ બરેલો બારી;
મેહરખાન-તમારા અકલદાર કહા છે
-જે કહે ખાખની—૪

(૩)

પાવું ૩૫૭

નોશીરવાનની ફરખારમા આબાહસરવે
મંજલની હકીકત વિશે
ખ્યાંન કીધું.

ગાયન. પીલુ-ધનાશ્રી.

કહુ કહાણી શુ મુજ મંજલની,
અતી તખાહ તખિયત યાદ—૧.
કરી મજલ જંગલ વનની,
કીધી તલાશ શેહેર-શેહેર જાદ—૨.
મે જોઈ મરવ મકતબમાં,
આ ચતુરની ચતુરાઈ—૩

જીલ.

સહી સફરમાં હાડમારી,
એક રોજ બાગી નિન્દ બારી,
આયો નિકલી જીજમ વિખારી,
ધુમી રહ્યો શીસ પુકારી,
અહી દરખત ગયો બરાઈ-અતી તખાહ-૪

(જીલ)

એ જીત લખિશ લીયે જાણી,
કહે તાસીર ખાખ મનમાની,
દિલે ઉંમર એ કે નહાની,
પણ અકલ પુર છે માની,
એને રૂખ 'રોશન' તુરાની-અતી તખાહ—૫

પાવું ૩૫૮

(૪)

ચોતાના જનાનાની ખાખખોની
ધુજળત માટે નોશીરવાંનજી
જીભેર્યમેહર ઉપર ચુરસે થવું.

ગાયન દેસ ચતર ગ.

આ મરગરજન પાપી નાપેકાર,
વાતો ઠાલી, આ મકકારી, જીભી સારી,
કમીના કમળત તારી-મરગરજન-૧.
જળખળ ધારી મન માહે, આબ્યો તુ મુજ
બદકાર આ-મરગરજન-૨
નિડર નકલ ખની આબ્યો તુ અનખડ, અનાડી,
બડકી તરસણા જોવાને જનાને નારી,
કહા છે પેલો નર વેસધારી, ધડકી તડકે
કેમ નહી તુ છંદી,
નટખટ લટખટ ધ-દી-લ્યાનત હજાર,
હવે તો છોડુ ના મરદુમ આજાર,
મરગરજન-૩.

પાવું ૩૫૯.

(૫)

ચાચની શાહજાદીએ ચોતાની
કેમનસીબી ઉપર અફસોસ કીધો.

ગાયન.-સી ફરા જીલો

અરે આ હાલ કરમ ગત યાદ નગી,
આ વિપત બિકટ અણુધારી—
અરે આ હાલ—૧
હજો અતે દિધો નસીબે,
યયુ બિગાવુ સુખ-કરાર,
અણુધારી આ પડી મુઝીબત,
નહી કાષ્ટ અખતિયાર,
નસીબ છે સમશીર બેધારી—
આ વિપત—૨

લાઈન ૧૩,૦૦૨

પાવું ૩૬૦

નોશીરવાંનના ખાખની તાસીર
જીભેર્યમેહરે જાહેર કીધી.

ગાયન. ગીરનારી

એક વાત કહુ છું તે તમ સાહેબ જાણો,
આહે તો તે તમ માનો ના ન માનો-૧.

એક સમે જગતમાં વખત સખત બહુ ચારો,
નહિ હય નીચની ચાલ કદી પરખારો
ધુતારાઓ લોભીને ઠગી જર ખારો,
પાપીઓ જગતમાં લાલ બની હરખારો
આ દુનિયા અહર પાપી થશે જમાનો—
ચાહે તો—૨.

કંઈ સતી પતીની જર કરમ બહુ કરશે,
કંઈ અધમ પાપી પાર તરી ઉતરશે

કંઈ પુત કપુત જમમે ઝેવા અવતરશે,
ધડપણમાં આપનો હાથ નહિ તે ધરશે.
એક વખત જમાનો જમા થશે દિવાનો,
ચાહે તો —૩

કંઈ એક માતાઓ થશે ધુરી બગખ્યાની,
દિકરીની ધજજત વેગી કરશે કમાની.
કંઈ સતવતીઓ લાજ તણ પ્રવાની,
પરપુરણના લાડે નહી કરવાની.
એ સુખન 'રાક્ષન' ધરી દીલમાં થાનો—
ચાહે તો—૪.

(7) પોતાના નસીબની ફેરવાઈ ગયેલી ચલન ઉપર પાનુ ૩૬૨
શુભેર્થ મેહરનો અફસોસ.

ગાયન પીલુ-ધનાશ્રી.

અરે ઓ સરજતવાલા—આ શું કરે—૧.

આ દુનિયા છે સાર વિનાની, એક મુસાફરખાનુ,
હસે કોઈ કોઈ, રડે કોઈ કોઈ, આખર સહુ જવાનુ.
સ્વપના સમ સસાર છે સધલો, રડવે ન કંઈ થવાનુ,
લલુ શુરં બન્દો જે કરશે, તે પાછલ રહેવાનુ.

ના ઠીર કોઈ કરે—આ શું કરે—૨.

સાર નહિ દીઠો સસારે, મોઘો અવસર ખોઈ,
ફસી પડ્યો તુ મોહ માયામાં, અતે સરજત જોઈ
ખલક ધરે છે ખેદ દીલમાં, ના રહે બન્દા સોઈ,
મોટા-મોટા મરવા સુતા છે, જગની ઝલકપર મોહી,
કા જમથી બી ના ડરે—આ શું કરે—૩.

જનમ લઈને આ ધરતી પર, સુખ જોઈને સહુ છલકાય,
ફાવ વન માનવ આ દુનિયામાં, નહિ કદી બિલકુલ ધડાય,
સુખ દુખ બનો જોટો જગમાં, છઠ્ઠે નહિ કોઈ રક ફે રાય,
નિયુ જોઈ નહી ચાલે જે જન, અતે ખાખ ઠોકર પછડાય,
કોઈ હાથ બી નહિ ધરે—આ શું કરે—૪.

(8) શુભેર્થ મેહરે શાહી પેગામચી આગલ બહીખાના અંદર પાનુ ૩૬૧.
સ તોશ જાહેર કીધો

ગાયન કલ્યાન—ભદ્રલો

શબ્દેર

મુજ મનથી સુણ આ જગા દીલખુશ છે કરનાર—
છે જાહી મેહેલોના ડરતા, પાર વન મુલઝાર.

આ જીન્દગી છે આગે બહાર, દિયા આગે હવા બિચીયાર,
સાથી છે દિયાં મારે પરવરદેગાર—૧
ખટખટના સહુ એક તણ દઈ, દીલથી વસુ છુ ખુસાળ,
પડતા મુઝી મેહેલ, હવેલી, એકાત લાગે વહાલ.
છે સતોરામા સુખ હજાર—સાથી છે—૨

શબ્દ

સુખ સદા ને હોય તો, કદર જુને નહી કાય;
રાત હોય ના-દીન પછી, (તો) દીન પર ના કોઈ મહોય.
વસી હવેલી-મેહેલમા, છત્ર પલકે સોય;
સરજત 'રાસન' પલકે પળમા, પડે પટકાઈ ભોય.
આ મહાન છે મુલકાર—સાથી છે—૪.

(૭)

જીભેઈ મેહેરે ઇશારો કીધો.

પાનું ૩૬૩.

“આધલાઓમા કાણો રાજ”

ગાયન. કહીયાંન

બાર મુરખા બેઠા સાથ-સહુ જન કરે મળી બકવાદ,
અગર એક જન કરે પુરતાજ—“આધલાઓમા કાણો રાજ”—૧
મુશ્કીસીની મળી જમાત-હાથ ધરી માગે ખેરાત,
દિયે એક જન ધરી દીલ દાજ—“આધલાઓમા કાણો રાજ”—૨.
નકદ ગામમા નકદા વસે-ખાઈ ખાસડા ખડખડ હસે,
કરે નાકવાસો મિળજ—“આધલાઓમા કાણો રાજ.”—૩.
બોલા બેઠા હોય હલમલી-કરે વાત ને કોઈ નકલી,
અગર હોય કોઈ બોલીદરાજ—“આધલાઓમા તે કાણો રાજ.”—૪
અબાલુ બણોનું હોય ને ગમ-ગમે હકીમ કોઈ એક હજમ,
ડાલ ધાલીને કરે પતરાજ—“આધલાઓમા તે કાણો રાજ.”—૫

(૧૦)

પાનું ૩૬૪

જીભેઈ મેહેરે કુખમાં સુખ સમજી લેવા વીશે સીખામણના મુશ્કુન કલા
ગાયન. નાટ ભેરવી.

શબ્દ

પેઠ ઘડી ને પાપ કરીને, પાણુ ફરી ના બેય,
ચાર દિવસના છવતર ખાતર, મન માપામા મહોય
બની રહી તું છેલછત્રીસો, કામ બગાડે તાર,
ખાંન ધરી લે, મન વિચારી, માની લે તું માર.
કળ વળે રહી દિયા—મે વખત સખત જાણીયા,
જીતોલ દીલે ધરી દિયા—મે કુખ સુખ માનીયા.—૧

અતરમે આઠ પહોર, દેખ તુ વિચારી,
અત સમે કામ નહી આવે નર-નારી,
રખ, રખ, રતી હિયા, મે રાઈ જોઈ દુનિયા—૨

શબ્દેર

પ્રયજ વખત છે જગતમાં, તોડ્યા શાહી માન,
વખતે તોડી પાડીયો, જમશેદ જેવો મહાન
વાત મહારા વખતની, સાબલ કહું મહેરબાન;
નોશીરવાન કરતા બી મારો, વખત છે બળવાન,
કળવળે રહી—૩

(11)

પાતુ ૩૬૫

જીજ્ઞેષ્યમેહર દુનિયાની એવફા
ચલન વિશે
ગાયન જોગીયા. બિલમખદ
અમીરી કહા તહારી છે—
ફકીરી હવે મહારી છે
મરીબી ખુદાને પ્યારી છે—
અજલની હવે સવારી છે—૧
કહા મેહલ બગીચા ફુલવાલા,
કહા ખાક ખીસ્તર ફુલવાલા,
આ હાલ જીવો દુનિયાવાલા,
કહા રમયત 'ને દરબારી છે—
અમીરી કહા—૨

એક દિન આનદ બોજનવાલા,
એક દિન હાથ ઢેરી પિયાલા,
એક દિન ખુશી માહતમવાલા,
એ હર બન્દાની વારી છે.
અમીરી કહા—૩.

એક દિન તન વસ્તર આલા,
એક દિન વન વસ્તર છાળા;
એક દિન હાવ 'ને ધુપ કાળા,
એ હાલત 'રોશન' તારી છે.
અમીરી કહા—૪

(12)

જીજ્ઞેષ્યમેહરના સુખુનો

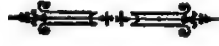
પાતુ ૩૬૬

ગાયન. ફેસ

તુ સુખ મહારી વાણી, ઓ બન્દા દિલબની,
આ દુનિયા છે દગ વિનાની, જાતે દિવાની—૧
માલ, ખજનો, મહેલ, હવેતી, તાર નથી તલ બાર,
સુખ સપના જેવું છે તાર, જતા ન લાગે વાર.
નથી જીવિયા જમશેદ જેવા, રસ્તમ સમ સરદાર,
રગ બદલતુ રહું આસમાન, ધડી, ધડી, પળવાર
ધ્યાન ધરી લે ઓ તુ બન્દા, માત, પીના, પુત, નાર,
મૂકી જતુ છે અતે એકલા, સર્ગા-રનેહી સંસાર.
ભાગ્ય વિના તું ભટકી ના કર લોહી તણ પાણી,
આ દુનિયા છ દગ વિનાની, જાતે દિવાની—૨

શાહજાદો નુશજાદ

(1)

શ્રી વિના જગત મિથ્યા છે

પાનુ ૩૭૦

ગાયન પીલુ—બરવા (સાકી)

અંચે જગત મિથ્યા છે તારી, જહોજલાલી આ સમે,
જો હોતે ના સગમે, નારી પિયારી હર દમે.
ના હોતે નારી ખલક, હસ્તી થતે જગની ખતમ,
ના થતે માયા-મહોખત, ના થતે આકૃત સિતમ.

નાર વન સુનો છે મ સાર,
જગત છે નાર વન અધાર
દુખો સસારે પડે ખુ ખાર,
સહુનો કરે હરી સહાર
રાય 'ને રંક તેને આધાર,
નાર વન પડે નહી કાઠ પાર
શકીલા તારી બેલબેલા,
રહો તું 'રેશન' ગૂલલાલા

(2)

અબજાજાતની તારીફ મા.

પાનુ ૩૭૧

ગાયન કાલિગડો

અબલા જાતી, જગે ગણાતી, નારી નગ્ની નબળી નહી
સદગુણી બારી, જમ જ નનારી, બહુ સંતોશી અબજા નહી
દુખ હરનારી, સુખ કરનારી, શુભ સસારી, સત બારી,
ધર્મ-કર્મમા બહુ બળવારી, નેક વચની 'ને વફાદારી.

દુઃખો સહે પશુ કરે નહી,
કદીખી હિંમત હરે નહી,
લોભ લાભપર મરે નહી,

બળ-કળમા બહુ બહુ ન્યારી, જગને પ્યારી, નકળી નહી,
સદગુણી બારી, જમ જ નનારી, બહુ સંતોશી અબજા નહી?

(૩) નોશીરવાને નુશજાદને તેના અધરમીપણા માટે ઠપકો આપ્યો પાનુ ૩૭૧.

ગાયન. કલિયાંન.

નોશીરવાન:-

તુરેચ્છમ નુશજાદ મહારા, કરી રહ્યો છે તું શુ શુ,
નવો તેં ઝમડો કિધો છે બરવા, બની બેઠીકરો તું તું તું—૧

ધસુ, ઈસુ, તુ ભુકી રહો છે, ભુડ મિસાલે શુ', શુ, શુ,
અરે ઓ હેમક કુલ જરથોસ્તી, કરે છે તુને યુ, યુ, યુ.—૨

શુશાળક:—

અએ શાહે આલમ ધરાન પરવર, પીસર તહારો હું, હું, હું,
અજબ છકર આ જુલમ જેવી, કરી રહ્યો છે તુ, તુ, તુ.—૩
ધસુ ધરમની જપુ હુ માંગા, જપી હુ ચાહુ જયે, જયે, જયે,
મજહબ માતનો લિધો મે માની, મયુ શુ તાર કહે, કહે, કહે—૪
પરદાએને હુકમ કરી એ, કરો ન ખાએ તમ યુ, યુ, યુ,
અજબ છકર આ જુલમ જેવી, કરી રહ્યો છે, તુ, તુ તુ.—૫

(૩)

પાતું ૩૫

સુસ્સે થઈ શ્રાપ દિધા નોશીરવાને ચોત્તાના
અધરમી ઠીકરાને તેની ચાલ માટે.

ગાયન. ગૌડ મદ્દહાર.

જનીતા ન જનતી કપુતો શુરા,
જનએ ધરમી પુરા,
ઓ ખારે ખુદા મરો એ સુરા—

જનીતા—૧

પુત અધરમી દેજો નિવારી,
મરો માત એવી જનનારી;
દીન ધરમ જે દિયે વિસારી—
કપુતને ન ધારો-નહારો, નકારો,
અગર હોય ખારો, દીલથી નિવારો,
ઓ ખારે ખુદા મરો એ સુરા—

જનીતા—૨

શબ્દોર

અમર નાખીયે લીમની જડમા મન મન સાકર રોજ,
બને રસ તેનો ના મીઠો, કડવો તે કડવોજ.

(૪)

નોશીરવાને જમાનાની છુરી ચલન માટે અફસોસ ઠીધો. પાતું ૩૬

ગાયન. કાલિ ગડા-પરજ.

છુરો આયો છે કેવો જમાનો,
પુત થયો અધરમી ખિમાનો.

શએર.

જે જન રીજે પરધર્મમા; તજી દીન ધમાન,
ઠાર કદી લાજે નહી, બેહુ જમ દરમ્યાન.
ભુલી જમ યજ્ઞદાનને, તજી તાત પરીવાર,
આખર પસ્તાઈ મરે, નહિ ઠીર કરે કોઈ ઠાર.
એ ગુણ માત દુધ જલો—શુરો આયો—૧

શએર.

માથે નગાર મોતનું, નહિ લાજે વામતાં વાર,
અતે જમ મિનોઈમા, જોડા ખામ મમાર;
છોડી ધરમ જરથોસ્તી, છોડી દમ ધતબાર,
નહિ પામે જમમે જ પ કદી, હોય નર કે નાર.
એ ગુણ માત દુધ જલો—શુરો આયો—૧
પિસર પરધરમી થયો, પરધરમી માત જનનાર,
એક આનમે ના રહે, કોઈ દિનથી જે તલવાર.
કલક લગાડે કુળને, જલો બુદ્ધીન સંસાર,
કોઈ દીન જવ ના સુધરે, એજે જશે અવતાર
એ ગુણ માત દુધ જલો—શુરો આયો—૩

(૬)

પ્રીરૂજ પેહલવાને તુશજાદને સમજાવ્યો.

પાનુ ૩૭૭.

મામન. આસાવરી (બેરવી અમ)

મારા આ દાનેશ દીવારા,
રહો સદા રેહમ, તું પર ખુદારા,
નોશીરવાનની આંખોના તારા,—
મારા આ દાનેશ—૧

આ તુરમદ નરપતી ધરાની,
કરે કા છદ્મી ધુલધાની,
ખીલતી જવાની, જોખન કિયારા,—
મારા આ દાનેશ—૨

જંજે ચહીદી તુ બનીયો તુશાંની,
પેદર તહારો શાહ સુલતાની,
તાજે તખ્ત થશે સહુ તહારા,—
મારા આ દાનેશ—૩

(6) નુસજાહે, પેહલવાન પ્રીરૂજને અપમાન કીધું પાનું ૩૭૭.

ગાયન બિહાગ.

હું ના માનું, ના માનું તારી વાતો હું ના માનું,
વાતો તારી દીવાની—

બક્ષકવા ના માને સ્યાણું—હું ના માનું—૧

જરે જરે ઓ તુ પાછ, ઓ લતરાછ,

આ પુરતાછ બકે જખાથી,

થશે જે હશે થવાનું—હું ના માનું—૨

(7) બીજી વાર પ્રીરૂજે નુસજાહેને મનાવી લેવાની તબવિજ કીધી પાનું ૩૭૭

‘ગાયન ધનાશ્રી. પદ.

ગગનનો જે ના તોલ કરે,

ધરમનો જે ના મોલ કરે,

સત્યની જે ના ખોળ કરે,

તે તો ખરો નાદાન રે—ગગનનો—૧

છોડી ધરમ, દીન—ધમાન,

છોડી પનાહ—નોશી રવા ન,

દિયે તુ પરધરમ પર જાન,

ઐવો તું નાદાન રે—મગનનો—૨

શબ્દેર

કાયમ રહેશે આ જગે, સખીઓની ખયરો વ,

અધરમી આતે ખાક છે, કષ્ટ જશે ખાલી હાથ.

કહા ગયો કિયાની રતમ, કયેખુશર, કયેકાબાદ,

રહો રૂઢનતનખી નહી, જે લડીયો ધરમની છહાદ.

નુસજાહે જવાબ કીધો :—

કહે કયુ ગુલજર છે, જેની ખીજા થાતી નથી,

કષ્ટ કળી ગુલજહાર છે, ખીલીને મુરઝાતી નથી

માર કેલું માની લખ, જે લજે ‘ઈસુ’ ધરાન,

અપરાધ માર સરવે થશે, એ જાણો બેગુમાન.

ખસતુ સુમરન કરી, શર કરશ આ જગ,

નાશ કરશ ધરાનનો, એ જો, જો, નિશ્ચય રમ.

(8) નુસજાહે પશેમાન થઈ વિલાપ કીધો.

પાનું ૩૭૮

ગાયન પીલુ-ધનાશ્રી ગજલ

હવે શુ કામની શાહી, થયુ છે ખાક વતન માર.

મર છુ હું વિધધ તીરે હવે લાવો કરન માર,—૧

નમીએ નહીં દિધી પારી, ઉમેડ કુલ ભગ થઇ મારી,
કમળી થઇ જહા ભારી, પડ્યુ જગમા તન માર—૨
જખમથી લહુ વહે નવધાર, દિસે હરગમ સહુ અધાર,
થયો હુ મોતનો શીકાર, તણ જાઉં ચમન માર—૩

સુએર

મર્ધ છે કુલ ઉમર મારી, પદરની સગ અદાવતમા,
થશે રોશન રવાન માર, ધસુ તારી અદાવતમા—૪

(9) ગુણજાદ જ મના મેદાનમા વસીહત કરી ગુજર પામ્યો. પાનુ ૩૭૬
ગાયન. ઝોરી-કલ ગી

વાલી મદદે આવ મારી,
જખમ છગરમા થયો તીર ઝેરી,
કળ્લ થઇ છગાની,
જગમા જગી લિધી જમે ઘેરી—૧
હાય પેદર સુલતાની,
પનાહ તારી મે તણ દિધી પ્યારી,
સુણી નહીં શીખ તારી,
આખર લોભે કિધી મારી જવારી—૨
હાય ઝો માદર મારી,
મરે છે જમે પિસર તારો દીલગન,
ધરમ આપીકો છોડી,
ગુન્હાગાર છુ તારો નોશરવાન—૩
સઘેસો માતને કેહ્યો,
ખબર સુણી ના થતી તુ દુખિયારી,
મા કરતી કષ્ટ જારી,
લેજે લાસને મારી સભારી—૪
બાજે—ચમન 'ને ફિરોસ,
સલામ સહુને, સલામ પેદર મેહરબાન.
હવે જાઉં સહુ છોડી,
'રોશન' રાખજે મારી તુ નિશાંચુ—૫

(10) ગુણજાદની માતાએ પોતાના હીકરાની લાસ ઉપર પાનુ ૩૭૬.
માહેતમ કિધી

ગાયન આસાવરી. પીલુ.

મનની વાત ગયો લેઇ મનમારે,
પુત પડીયો મહારો કદનમારે-મનની—૧

મને તારી નાજો અદાના કસમ છે;
 મને મારી શરમે હમાના કસમ છે
 મને મારા 'હુસ' ખુદાના કસમ છે,
 મને 'નુસ' તારી ચાહના કસમ છે
 જલ્લન જલે તન ખાનમારે-મનની—૨
 હવે મોત અંદર મળ્લ માહરી છે,
 મલું આવી તુને રખ તાહરી છે.
 હવે તારી સાથે કળ માહરી છે,
 મરવાની અંદર લળ મહારી છે.
 બલે આમ લાગો લવનમારે-મનની—૩

સુખની શોધમા મેં શુ શું જોયું !

ગાયન—સમચાનુસાર ઊલ્લખપદ.

કહેરવો

હું તો વરણાગી-વેરાગ્ય,
 સુખની શોધમા ચાલી—૧૬
 કપીલ, રગની કફની પેહરી, હાથ ધરી માળા,
 કપીલ રગની ધાલી ઝોલી, બટકી ધુપકળા-સુખની—૧
 અંજે બાલુતી બારી બટકવા, નિકળી નવખાળા,
 તફડે સુખ વન, તનમન વ્યાકુલ, સલગી રહી જવાળા-સુખની—૨
 સુખ શોધમા નિકળી સખીરી, મલ્યા જટવાળા,
 મૂની મલ્યા, વીર મલ્યા, મલ્યા ગતવાળા-સુખની—૩
 જોગી મલ્યા, ભોગી મલ્યા, મલ્યા લતવાળા,
 શીસ મૂઢેલા મલ્યા સેવડા, મલ્યા પતવાળા-સુખની—૪
 ધ્યાન ધરી જપતી રહી નિસદિન, નામે હકતાલા,
 નસીબ થાયુ અંતે 'રાશન,' પામી સુખ પ્યાલા-સુખની—૫

ખુશરૂ પર્વીઝ.

1

પાત્ર ૩૮૨

સચ્ચેર.

“અહડતીને પડતીને છે એક દિન”

ગાયન. મોંડ-ભંભેટી.

છે દોરે દુનિયાં ફાંની, સમજરે યાની,
છે ચાર દિનની ચાદની, પછી ધુલધાની.
ના નિભી શાહોની શાહી, હતી સુલતાની,
તે હવે અહડાવી પાડે પળકમા તાણી.
કંઈએકની તેણી યુમાની, હુડી અરકાની,
દોરે આરમાની-છે ચાર દિનની ચાદની-૧

સુખ દુખનો ભેડો જગમા,
જખર તેનું ભર;
લાખ ઉપાય કરો તમ ખાલી,
તુટે ન તેનો દોર.
આજ બની તમ જરથી જંગી,
લાખો કરો મરોર;
પડતી પળમા પકડી પહોંસા,
તોડે તમનો તોર.
પળમે સુખ, પળમે હાણી-
છે ચાર દિનની ચાદની-૨.

(2) પાદશાહ નોશીરવાંને, પોતાના નખીરા ખુશરૂ પરવીઝને પાત્ર ૩૮૪.

સ્વપનામા બશારત કીધી

ગાયન ઝોરી

કર ન ગમ ખુશીદ સમ, ખુબર તુ મારા ખુશરૂ;
ન્યાયાન નોશીરવાન તારો, છે ઉભો તુ રખર-૧.
કા બને તુ દિલ્હિગાર-ગમને વિસાર, યો ખુશરૂ;
દેશે તુને દાદાર-ધવઝ તેનો અપાર, યો હોશરૂ-૨
ખોયો નહર નીમકહલાલ-ના કર મલાલ, યો બેગુઝીન,
મલશે બદલ દિલ્હાર-મિસલ યુલઝાર, એક નામે શિરીન-૩.
‘જખર મ’ મયો પર્વીઝ તહારો, કર તુ તેની ના ફીકર,
તે બદલ મલશે તુને, ‘જખર મ’ આલા નામેવર-૪
હયરાંન અઈ માહેબખીન, રંગીન રામજખર હસીન,
તે બદલ મલશે તુને, ગાયક અબયેખ પુરવીન-૫

(3)

પાત્ર ૩૮૬.

ખુશરૂ પર્વીઝ શીરીનની ખુબસુરતીની તારીફ સાંભલી બેતાબ થયો.

ગાયન. કાપ્રી.

સચ્ચેર

થયુ છે દિલ રખે પુરતુર હકિકત સુધી દિવાંતુ
મરે તડશી છગર ધાયેલ, શમા પર જેમ પરવાતુ
દિલ્હાની, મારી અકલ મઈ રે દિવાની-૧.

તારીફ મહાશયની ગાવુ હુ શુ; ખુશીમાં આંદ પેશાની;
 દુનિયાની હસ્તી, ને જમતનો સસાર, એથી જમત આબાદાની,
 કેમ ના બતુ મસ્તાની-મારી અકલ થઇ રે દિવાની-૨.
 અલખેલી સુદર નાર નવેલી, ચોહરે રોશન નુરાની,
 કાતીલ જેની છે જોખન જીવાની, તેને ગણુ કેમ બિગાની,
 કહુ તેને રાણી ધરાના-મારી અકલ થા રે દિવાની-૩.

(4)

પાવુ ૩૮૮.

શાહપુરે ચમનની શાહજાદી શીરી'ન પાસ ખુશરૂ પર્વીઝની વખાણુ ગાઇ.

ગાયન. છંદોટી. (રેખતો)

જખાથી હાલ શું બોલુ, હમે દમ યાદ તારી છે,
 વસી છે આબોમે તારી, સિકલ શીરી'ન પ્યારી છે—૧
 પ્રોત પડી શીરી'નની, તનપર લિધા વેરાજ,
 મખમલ બદલ તો ખાક છે, બેબાક છે દેમાગ
 જપે છે નામ શીરી'નનુ, વિના તુ જગ અકારી છે—૨,
 ગરદન સુલી પર ધરી, પુછે બે તેને કાય,
 તોખી ખુશરૂ સામને, શીરી'ન ઉમેલી જોય.
 અજબ છે હાલ ખુશરૂનો, અજબ તેની બિમારી છે—૩.
 બેગી બનિયો પ્રેમનો, તજ અસરત ને એક,
 બોધ દિધી સુદસુદને, એ તેનો સંધશ.
 સિતમગર મોહજતે ખુશરૂ ઉપર આકૃત ગુજરી છે—૪

(5)

પાવુ ૩૯૩.

પાદશાહ હોરમજદે, ગોસ્તહમે તેને
 અપગ કીધાથી વિલાપ કીધો

ગાયન હેસ.

ઓ ખુદા ! આબો વીના અધાર રે,
 કીધા નયનો કાને અપંગ,
 દીસે ઉમળુ-કાળુ રે—૧
 રતો એ નાખ્યા બાળી,
 દયા દિનેએ વિના વિચારી,
 થઇ જગ અધારી રે,
 મળે કોઇ ન હેતાળુ રે,
 ઓ ખુદા ! દિસે ઉમળુ—૨

(6)

પાવુ ૩૯૪

ચશમાના પાણીમાં અધોળ કરતી
 શીરી'ન ઉપર ખુશરૂની નજર પડી.

ગાયન વાએશ્રી-કાહાનડો.

હવા હર તરફ ધુમી રહીતી બલાની;
 મળાં પર છુરી ચાલી રહીતી જહાની—૧
 છગર પર હસ્તી, જીલમ વન ખતાની,
 અનામત છુટાટી'તી વંનમે ખુદાની—૨
 હતો અકસ-એ-ખુરશીદ, 'રોશન' કર્મી પર,
 પડી ખાએ મહલત રહે શીરી પર—૩
 થઇ બાદ-એ-તુન્દ મિસલ કોઇ જવાળા
 દિધી હાંકી શીરી'નને ઝુલ્ફોએ કાળા.—૪

(૭) સીરીનની જીહાઝમા ખુશરોનો વિલાપ પાનુ ૩૬૫

ગાયન પાહાડી કલ્લીઆન સાકી

યદ્ર બદન મહેતાબ-સુરત નાયાબ-સુદરી રયામ સચુણી પરી,
 બે નયેનો ચમકાર-બદન યુવજાર-રગીલી જમાલ જોયન બરી—૧
 અજબ પાક કામણી-નુર દામની-અલબેલી લઇ ગઇ દીલ હરી,
 સુંદર સુરત રમણી-મોહન મુખ મણી-રસીલી ગઇ કઇ નગરી—૨
 તન કમળ બદ્દાર-દત્તનો બહાર-વળખાયે જીલ્લા લડી,
 બે નયેનો ચમકાર-બદન યુવજાર-રગીલી જમાલ જોયન બરી—૩

(૮) હોરમજદને અપગ બનેલો જોઇ ખુશરૂએ વિલાપ કીધો. પાનુ ૩૬૬

ગાયન. સૌજ.

હાય ! હાય ! મારા શાહે જોહા, ઓ અખતવર બાપ તુ,
 કોણે કિયો તુને અપગ, કેમ જોઇ શકુ સતાપ હુ—૧.
 ફોડી અશમ બળજોરથી, ફાવી ગયો ખુદદાર તે,
 જો હુ હતો હાજર કિયા, કરતે કતલ મકાર તે—૨.
 હાજર પિદર તુંજ રખર, સર બુકાવે છે ગુલામ,
 પીસર તકારો ખુશરૂ, તુને કરે સો સો મલામ—૩
 ઉઠજો લહુ મુજ રમ-રમે, જોઇ તુંજ હાલત તપાહ
 આહનો નથી તાજે-તખત, ચાહુ છુ હુ તારી પતાહ—૪

(૯) ગાયન કાફી-પીલુ પાનુ ૩૬૬

હા યરે ! વાલીરે ! નુર વન અશમો ખાલી રે,
 હા યરે ! વાલીરે ! નુરવન દિસે જમ કાળીરે—૧.
 અતરમા અભિવાસ તહાગ, રમી રહીતી હજારો રે
 તન મન ધન અર્પિયા ચમનને, હાકી ફુજો પર કાળી,
 મારા વાલી રે ! નુર વન અશમો ખાલી રે—૨

(૧૦) હોરમજદે પોતાની અપગ હાલત ઉપર અફસોસ કીધો પાનુ ૩૬૭.

ગાયન. આસાવરી. ખીલમ પદ

કોણુ લીયે મહારી હાહ-ફોડી આંખો મહારી ગયા જોહુ જલ્લાહ.
 હાય ! હાય ! હાય ! કોણુ લીયે—૧
 આખ વિના અધાર સહુ છે-કુલ દુનિયા અધકાર,
 હવે રહી શુ કામની શાહી-અધારા દીદાર-હાય હાય—૨
 અપગની કરજે તું રક્ષા—ઓ જમના કરનાર,
 જોણુ ફોડીયા નયનો મારા, તે પર હકનો માર-હાય, હાય—૩

(10)

ગાયન વાગેશ્રી કાહાનડો.

પાત્ર ૩૬૭

મને છોડીને ના તુ જતો દીલઆરા, રહે પાસ તુ મારી, મુજ આખોના તારા-૧.
અફસોસ ! આ ખુવારી, જગ દીસે અધારી,
અંધ ખતા હોય મહારી, દરયુજર યો ખુદારા-૨.

સચ્ચેર

સુખે કદી સુતા નથી, આ તાજ છવનો કાળ છે,
મહેલો હવેલી માલો ઝર, શાહોને મન જ નલ છે-૧.
સુખી મરીયો છે સદા, સતોજમે ખુશાલ છે,
આકર્મા બિસ્તર માહર, એજ મારો હાલ છે-૨.

(11)

પુણ્ય પર્વિંચે બેહરામ ચોળીનને નસિહત કીધી.

પાત્ર ૩૬૮.

ગાયન. હૈરવી.

કહા છે જમશીદ, કહા ફરીફુન, કહા સિકદર, કહા છે દારા,
મયા ખાક સંગ મળી ખાકમા, ચમકી રજા'તા મિસલ સિતારા-૧.

સચ્ચેર.

જગ મુસાફર જગ તુ, અફલાકના છાયા તળે,
કિયામત તલક લેટી તું રહેશે, ખાકના સામા તળે
ખાકતુ છે તન તહાર, ખાકની તસવીર છે,
ખાકમે મળવુ છે આખર, ખાક દામનગીર છે
મુસાફર આવી વરયા જગતમે, માથે વાગે છે મોત નગારા,
ગયા ખાક સંગ મળી ખાકમા, ચમકી રજા'તા મિસલ સિતારા-૨

(12)

પાત્ર ૪૦૭

પુણ્યએ આદર ગુણરૂપના આતસકંદેહમા
આતશની ન્યાએશ કીધી.

ગાયન આસા.

હલકર્મા હલક તક રતુ નામ તાર,
સરને ગુલાવી નમાજ ફું મળર
સિતાયેશ કર ફું તહારી યો ગયુર,
કર દરયુજર તુ હવે મહારી કસુર
ન કર કહેર બન્દા ઉપર દિન દયાલુ,
મુસીબતલુ કર દુર વાહળ કાળુ.
નિગાહખાન ચા મારો અરદીએહેસ્ત તુ,
કર મારા દુશમન નાખુદ નહેસ્ત તુ.

(13-14)

પાત્ર ૪૧૧.

પુણ્યએ નાહસતા અને શીરીનથી
છુટો પડતી વખતે અફસોસ કીધો.

ગાયન પીલુ-ધનાશ્રી

પુણ્ય -

અએ તુરે નયેન મહારા,
ગોહ મહારી છોડ તુ,
ચક્ષો ભર ભર આવે મારી,
ના સાધ હવે મુજ ગોહ તુ-૧.

શીરીન:-

અએ જાનેમન દિલજન મહારા,
સુખમા લિધી મે ગોહ તુ,
કેમ છુટે મુજ દિલકુ તુથી,
પુણ્ય શીરીનની જોડ તુ-૨.
સમારી, પતી ફુખને હરનારી,
સમારી સુખ ફુખમે મરનારી-૩.
ફુખ હરનારી-સુખ હરનારી,
સકદ વિપતમા કર હરનારી-૪.

- (15) શુશ્રૂષે શીરીનને તેણીથી બેઠું પડતા સમજાવું પાનું ૪૧૧.
આચન. ખરવા.

શુશ્રૂષ:-

કામળ કાયા કંચન સરખી, કાં કચડે તું ભોળી;
હવે અમીરી છુટી મહારી, બિધી શીઝરી ભોળી.
આજ નાજ મધ મધ અંતરની, મેહર ઉતરી મધ પરવરની,
હિંધે ખાકમે રોળી.—૧.

તણ ભઉ કુ સુખ સપજને, માયા તારી ભોડી;
કાયા તાંતણે ભોડી માયા, તુડી મઠ સુખ મોડી;
પડતીની જખરી જાંજલી; હાલ હવાલી 'ને કંઝાલી,
મથુ સુખ રમડોળી.—૨.

હવે છોડ તું ગોઠ ધણીની, વન જમલમે મરવા દે,
દમલખાનેથી અલમ રહીને, જવસાગર તું તરવા દે—૩.

- (16) શીરીને પર્વીઝથી જુદી પડતાં વિલાપ કીધો. પાનું ૪૧૧.
આચન. ઉપલીજ શહપર.

શીરીન.

પતી દીલ કુખમાં હરવાને, અઠા ફરજ તું કરવા દે;
સુખમા સમત કિધી તહારી, તુજના કુખમાં મરવા દે—૧.
તણ મહાવન જશે મહાં તું, શાહી-સાજને છોડી;
અરે શાહી સાસાની તારી, મધ કેમ સુખ મોડી—૨.
કચન સરખી કામલ કાયા, નિસાર શીરીન કરવા દે;
તરસે તુજ વન મહાશુખ તારી, શીરીનને તું મરવા દે—૩

- (16) શીરીને પર્વીઝની: જુદાઈમા હા-વ-જારી કીધી. પાનું ૪૧૧.
આચન. પીણુ. ગજલ.

ઉમેદ આ દીલની દીલમાં, રહી દિલદાર બાકી છે,
કતલ અવલ કરી તું જા, અરજ એ ચાર બાકી છે—૧
અમે તું ક્યાં ચમન છોડી, અકાર કાં કિંકુ ગુલશન,
કિધી ના ખ્યાલ શીરીનનો, છગરમા ખ્યાર બાકી છે—૨.
જખાનો ભેધને લરજે, પિસરની બેવફાઈ પર,
હવે જહલાદ શીરીનનો રહો બદકાર બાકી છે—૩.
બલા છે બેનસીબીની, રહી કુદરત બની કિયામત,
કુદુ ચકબાલ હવે રોશન, હવે અંધાર બાકી છે.—૪.

(17) પુણ્ય હરોખખને હાથ સરણ થઈ કેઈ પડવું
આચન. બેળીયા-પદ

પાત્ર ૪૧૨.

પુણ્ય.—

અમીરી કહા તહારી છે, રૂડારી હવે મહારી છે
મરીબી પુણ્યને પ્યારી છે, અજલની હવે સવારી છે—૧.
કહા મેહલ બગીચા ફુલવાલા, કહા ખાક બીસ્તર ફુલવાલા,
આ હાથ જુવો ફુનિયાવાલા, કહા રમખન 'ને દરબારી છે—૨.
એક દિન આનંદ ભોજનવાલા, એક દિન હાથ ઘેરી પ્યાલા,
એક દિન ખુશી માહતમવાલા, એ હર બન્દા ॥ વારી છે—૩.
એક દિન તન વસ્તર આઘા, એક દિન વન વસ્તર છાળા,
એક દિન છાવ ને કુપ કાળા, એ હાલત રોસન તહારી છે—૪

(18) સીરીને દોખમાંની અહર પુણ્યની લાસ બેધને જારી કીધી. પાત્ર ૪૧૬
આચન. પીલુ-બરવા.

આશ મનની યો લઈ મનમારે,
પડી પ્રીયા તહારી રૂઢનમારે—૧
સદેકે ઓ પુણ્ય હુ તહારા, બહાર બહાર પર,
સદેકે હુ જઈ તનના તારા, તાર-તર પર
સદેકે હુ તારી સુસ્તે નૈનો દિહાર પર,
કેમ કરે ના આક ગીરેઆન ચાર પર
છોડી મેહલ પડ્યો તુ કદનમા રે-પડી પ્રીયા—૨
હવે મોત અદર મળદ મારી છે,
મળુ તુને આવી રજ તારી છે
હવે તારી સગમા કળ માગી છે,
પડું તુજ પાસે લગ મારી છે,
ભાસે આમ ભાસે, બવનમા રે-પડી પ્રીયા—૩

યઝ્ઞઝઞ રહેરીયાર.

(1) દુનિયાની કમલખાણ. પાત્ર ૪૨૩
 ગાયન. પીલુ
 શુ કમલખાણ દુનિયાના છે રમ ન્યારા,
 હમદીનો-કરો કમ ખ્યાલ જરા મેહરખાન,
 દીલ તડકે છે સુણી હકિકત
 મયુ કેમ ધરાન-૧
 અલ્લાહ સીતમગર, કોધ કીધી તે કાળો.
 હમદીનો-લુટાઇ ગઇ શાહી ને સાન.
 શુ શુ સિતમ સહી મુવો તમારો
 યઝ્ઞઞ સલતાન.
 ગઇ ગઇ પુરા મી વગ પારસી કિયાની,
 જેણે જગત પર કીધી સારી સુલતાની,
 હમદીનો-દુશ્મન થઇ રહીયુ આસમાન,
 દીલ તડકે છે. ૨.

(2) પાત્ર ૪૨૫
 ખુશરો પરવીને ખાળ યઝ્ઞઞના
 સારીર ઉપર નહેસ્ત નીસાંણી
 એકને મોધ કીધો.
 આમન પીલુ.
 આહા ! એ એક નીસાંણી,
 ભડકી અગનમે બદન બસી,
 રમ રમમે તપત તપે,
 એક ખાળ બહુ મન જળે-૧.
 તનમન બહુ મુંચવાઇ મયુ,
 કોધથી તે છલ છલે.
 હસ્ત-રમત-હસ્ત-રમત,
 ખાળ એક કમ નહી કળે-૨

(3) આરખ એલચીખાતાના વડાએ યઝ્ઞઞની પાત્ર ૪૨૬
 ફરખારમા માંગણી કીધી.
 ગાયન સીધ-બેરવી.

સુણુ શાહે ધરાન તુ કલામ હમારા
 બા હલા, હલ અલ્લાહ, મહમદ યા રસુલ-અલ્લા,
 એ દીન મહમદીના છે, કલામ પીયારા-૧.

કંદાવ.

અહસર જમીન ધરાનનો પાસેક છે તુ દાહમર,
 એ યઝ્ઞઞ ફીરિઝમર, તુ ખ્યાલ કર, એક હમ બર,
 તું કર નજર આમર ઉપર,
 ખાવર હમરી દીન કર-અલ્લાહ.
 રહેશે નહી, રાખીશુ નહી, હમ સહી તુજની નામવર-અલ્લાહ.
 તે પેસતર વીચાર કર, રહેશે નહી સર તવ ઉપર,
 ફીરિઝમર થઇ બેકદર, કરશુ ફત્ત સમસો કમર-

- (૬) પાતુ ૪૨૬. નહીં કરે કમુલે જો દીન મહંમદી,
અરબોએ યઝદઝરની હરખારમાં તો આવી છરાંનની અજલની પડી.
તાનાજનીના સખુનો સુઝાબા. મદભરી જવાંતી જે જોખનીયાં,
ગામન. પીણુ-છલ્લા. આ ખલકત ફાંતી છે પુલધાનીયાં.
જાહી જશે મદામનમા તારી મરી, પડી જ જે જુવો ર જે આસમાનીયાં,
નહી રહેશે યઝદઝરની કિરતી જરી લખી સરજતમા હોયે જે હુશિયાનીયાં.
- (૭) અરબો ઉપર ઝુરુએ મધને મહાકવરડે પુકાર કીધો. પાતુ ૪૨૬.

ગામન. હેસ.

રે આ જ મલી રહેઝન, ખમિસ તારી જખાંની,
પુર ૫ન્દ, બધ કર બસ તારી ચમલાઇ, ચતુરામ,
છોરી દે, છોરી દે ખ્યાલી તારી બારી શરીફાઇ, ૦
હારે ત્યારે મારો પરેશાની-રે આ જ મલી-૧.
પડી જ જે કરે સર કલમ હળારો,
હર ઇસલામી અરબ મહારો,
સાસાની જાહીને લેવા લોભ થયો તમારો,
પુશાની-ગુમાની-ઇસલામી,
તારી તારી મારે તમને સાસાની છરાની-રે આ જ મલી-૨

- (૮) પાતુ ૪૩૦ દોસ્ત પુશાનો, નખી હમારો,
મહાંપરસ્તી હીનને ઇરાનમાથી કરીને ગયો એવું ફરમાન,
નાજીક કરવા માટે મળેલાં ફરમાન અબરથી ખાલી કરો ફુનિયા,
વીશે આરબોનો એકરાર. મુસલમાન હોય નહીં જે કાય-
ધો, ધો, —૨
ગામન રાક્ષીઆ. એક હાથમા કુરાન પઠાડી,
રસુલ પર મરે કુલ ઇસલામ, ખીજે હાથ તલવાર,
ધો, ધો, મન મેલુ વુજ હોય—૧ જે દીન કરશે કમુલ મહંમદી,
તે જ નત મુખ જોય—ધો, ધો, —૩

- (૭) ફરફે કાવેઆનીની જુવારી બાલે ઇરાંનીઓની હાથ વ જારી પાતુ ૪૩૫
ગામન આસાવરી. જોગીયા.

થયો ઝુન્ડો કીયાંતી પામાલ,
જુરા કાળથી થયો હાલ હવાલ,
પડ્યા કઇ કઇ જવાલ,
યા પુશાયા-હાથ પુશાયા—૧

સૌજ.

હુટાઈ જરથોસ્ત્રી કિરતીની કલગી, થયો ગુમ લાલ,

ઓ દરફસે કાવેયાની.

હુટાયા લાલ, ગેહર માલ, હળરો વખાલ,

પડે જ જાલ, થઈ આબાદી બરખાદી,

ઓ દરફસે મજુયાની

કુટે ધરાનીઓ કપાલ, ફી સરજતની ચાલ,

પડે રળે મલાલ, થઈ કિરતી કમાલ,

યા ખુદાયા—હાય ખુદાયા— ૨

કટાવ.

પારો સુજો હમદીનો સૌ ખાન ધરી પારસી,

શરૂ થાઈ તારીખ તમારી કેમ કરી પારસી

હારી જંગે કાફુસી લડીયા લગાઈ પારસી,

જંગે નીહાવડ મે સુવા લાખો કપાઈ પારસી

થઈ ગયો ઇનસાફ સરજતનો ખોયુ વતન દીલદાર પારસી,

લેખ કરમના નહી દળીયા મઝદઝરદી,

થાયો બટકતો શાફ બેચાર પારસી.

(8)

‘લેખ કર્મના ફરતા નથી’

પાત્ર ૪૩૬.

માચન. લીમપલાસ

સુજો સખીઓ સમજ લેઓ તમ, લેખ કર્મના ફરે નહી,

દળે નહી તકદીરની તાસીર, ન્યા સુધી તે મરે નહી.

લખ્યા લેખ તે નહિ દળવાના, ફરી ફરી તે ફરે નહી,

મરવાતું જો લખ્યું કર્મના હોય કદી તે સરે નહી.

હોય કર્મના લખી અરધી, કદીખી આખી મળે નહી,

મંજ ઓકડું ફરે રંગીને, તોખી તેને તે ફળે નહી.

તુટે દોરી આયુશની ન્યારે, ત્યાં વેર કાઢથી મરે નહી.

સુજો સખીઓ સમજ લેઓ તમ, લેખ કર્મના ફરે નહી ૧

કર્મ રડાવે, કર્મ હસાવે, કર્મ હોય તો રાજ કરે,

કર્મહીણ જો હોય રાજના, પણ અદર મોતાજ કરે.

લાખ પાપ બસ કરી કરીને, બેઠો બેઠો નાજ કરે,

લખ્યા લેખ જો હોય કર્મના, ફરીરને સરતાજ કરે.

લાખો કરો તદખીર તમો પણ, કર્મ વિના દુખ ફરે નહી,

સુજો સખીઓ સમજ લેઓ તમ, લેખ કર્મના ફરે નહી. ૨.

(9) પાનું ૪૩૬
ચઝઝઝની ફીફરીઓએ ચોતાની
પાકઠાંમનના બચાવ ખાતર
પુકાર કીધો.

ગાયન. ખમાચ. ધૂપદ.
જમથી—હારે કોઈ બચાવો,
જમથી જલે આ તન મન,
ધરમે બરહમ બને તોપણ,
અબલાની દાંમન બચાવો—જમથી—૧
રાજ તાજ સાજ યોષ,
મમ આલમ પડે હમ પર,
આફત આસમાની જોષ,
છવ જલે, મદદે આવો મનથી—૨

(10) પાનું ૪૩૬
સીપાહસાહાર ફીફળને અરબ જાસુસ
ઉપર ધમકીના પુકાર કીધો.
ગાયન કાહાનદો-આહાર.
અરે હટ જા જા, ઓ આરબ તું જા-૨,
ઝિવા દમથી કદી હુ ડર ના, ઝિમ કેમ,
તમ દમ દેખા બેસરમ,
જોમ, જોમ, તન મન,
શેરને છેર ના, ડર કર કનનનનનન,
છેર ના, છેર ના, મરદાની મારી પુઠી,
નહસાહુ કુહલે સુલતાની—૧.
ખુશારી તમારી કરે' ધુમ, કરે' ધુમ,
ઓમરબલા બલા જગી લાવે, જગે ઝીપલાવે,
કર કર બક ના, સરકશ કર ના,
જોમ તનમન ધર ના,
સરપર પરવર છે હમ રાહબર,
ધરન છે તત પર, કરવા વેરીની હાથી—
અરે હટ જા જા-૨

(11) ગરદીશના જીલમમાથી બચવા માટે સાચેરના સખુન. પાનું ૪૪૦.

ગાયન. ઝાજર.
ડરી અફલાકથી આદમ—સટકતો જા—સટકતો જા
જશે ઝોક દન અરે જાલમ—છટકતો જા—છટકતો જા.—૧.
ધરી પળમા પકડશે જામ—ચટકતો જા—ચટકતો જા,
કપટ છળ બેદને હરદમ—ઝટકતો જા—ઝટકતો જા—૨
જીલમ ગરદીશનો કાયમ—ડપકતો જા—ડપકતો જા,
લખને વેશ જોગી વન—બટકતો જા—બટકતો બટકતો જા—૩
અરે બંબેર ના આલમ—અટકતો જા—અટકતો—જા,
ખટકલે ખાર માહે મન—ખટકતો જા—ખટકતો જા—૪

(12) ફુનીઆની બેવફાઈ ઉપર ચઝઝેઝરઝે અફસોસ કીધો. પાનું ૪૪૧.

ગાયન. હુમીર
અરેરેરે હામ, ઓ માયા મરતાની, ફુનીયા છે ફાની, હે જવાની,
ખઈ લે જાણી,
નહી છે હાથી, ના કર નાદાની તું—
ખલક રહકમા નામ ચઝઝા કાઝિમ તુંજનું,
છોડી દે, ઓ જન્દા, કામ, કામ, મોહ માવર મિખા માની—અરેરેરે,

બળવત, કળવત, બહુ પેહલવાની, રહી નહી જીભાની,
નહી ખુદરતની ખાંખી, છે ચઝઝાની વાણી,
વખતો વખતે, બન્દા ચેતી, ચેતી, આલજે બણી—૨

(13) જરથોશ્તી દીન અને પોતાની રહ્યતની પામામાલી માટે પાત્ર ૪૪૨
ચઝઝઝઝઝઝે વિલાપ કીધો

ગાયન. કેસ-મઝલ

જઈ શાહી સરજત ધરાનની, તે દીનથી દીલ બેકરાર છે.
થયા દીન ધરમ પામાલ તમામ, હર ધરાંનીનો એ પુકાર છે.—૧
કીધું અરથોએ જેર ધરાંન, આતશકદેહ કીધાં વેરાંન;
લાખો મુવાં નર નાગીઓ, તે પર હરેહ હજાર છે.—૨
જોઈ દીન ધરમ તપાહ થઈ, કિંમત કિંમતની જદા થઈ,
મુવાં દહન થઈ બેકશન, સિતમથી સીનુ ફિગાર છે.—૩
જે કરતાં'તા મેહલે અમન ચમન, તે કતલ થયાં જેમ ગોલપન્દ,
ના દીધું કોઈએ કદન જરા, આ ગજબ અજબનો ન પાર છે.—૪

(14) મરવના મેહાનમાં પવનચક્કી આગલ ચાંદની રાત્રે પાત્ર ૪૪૨.

ચઝઝઝઝઝઝની સરજતનુ આખરી મુકાંમ.

ગાયન. પીલુ-બરવા

કેવી ઝલ ઝલ કરતી ઝલકે રાત ચઝાનીરે,
વાયે હંડ હંડ,—મન્દ મન્દ બહેકી, મનઆનીરે—૧
મારી ચક્કી ચાલે સ ન ન ન ન ન ન ન ન,
વેગ પવનનો ઝ ન ન ન ન ન ન ન ન,
હમ હમ કરતી, ધમ ધમ કરતી,
ધુમતી બાલે દીવાનીરે—૧.

કટાવ.

જરે રખ આદમ હમ તારો, ના પામે કોઈ પાર તહારો,
દુખ સંકટના સરપર બારો, હરે જગેજગ કરી પુકારો,
જોઈ રાજને તાજ શાહી, થયો પલકમાં ફકીર બાઈ,
બનબન બઢકે મમને ખાઈ, સરપર તેના અજલ ધાઈ,
જઈ ચઝઝો ત્યા ગાફેલ થાઈ, ને જોઈયો ખુદાની સીરત ગાઈ
કેવી છન્દ ફન્દ કરતી સરજત આવી મસ્તાની રે,
મઝ હોશ થઈ બેહોશ, રહી નહી સુલતાની રે;
કિરતીબરી બારી શાહી સાસાની,
મરદોશ કીધી તેની ધુલધાનીરે,
હાય—હાય—હાય રે—હાય—
આરી વાણી, માની લેજે, બન્દા સાચી બણી-લેજે—૨

મારે ગરહીશ !

ગાયન-ગૌરી

દોરે દુનિયાનો છે જલમ જુવો આ દુનિયામે,
ના કોણી બચી બેગમ મુવો, આ દુનિયામે--૧
કિધાંતા નામ અંમર, મશરેકથી મગરેજ જેલો,
કના કાની મે મધ, બેદમ મુવો આ દુનિયામે--૨
દમ ગયા છે દમ્પતીના, ના રજા લાગ્યોપતી,
ઐક દિન છે ખાક બિસ્તર, કાં રવો આ દુનિયામે--૩

સ સારણ સુકાન ! પૈસો અને ફેસન !

પીલુ

પડી પૈસાને હાથ સારી દુનિયા તમામ,
નહી આલે જગતનુ જરાળી કાંમ
કુદો.

જુવો જગત છે જરને વસ, જર વન સુહનો સ સાર,
નાવ દુબે સ સાર નીતિની, મુવા સેકડો કાર.
સુણો સખીઓ દુનિયા આલે, ગાજો પૈસાથી,
દુબે નીતી 'ને તરે અનોતી આજો પૈસાથી.
આલે લાત અને મુકી ને ઠોસાથી કામ--પડી પૈસાને--૧
પૈસે સગા, પૈસે વાહલા, દીલ્લારી પૈસાથી,
ગાડી, ઘોડા, વાડી, ખ્યારી, નારી પૈસાથી
બાઈ બેહન 'ને ડીયર કારકીંગ, જાય વારી પૈસાથી,
હોય પવનથી જોખી હલકા, થાય બારી પૈસાથી.
પરે વાડી 'ને ગાડી 'ને લજન હરામ--પડી પૈસાને--૨
કાકા-મામા કહેવાના, ને માઠો હોય તે લેવાના,
ધણીઆણી નહી રહેવાના, પૈસા વગર ધુમ ઘેવાના
સાસુ સસરા જોવાના, પૈસા ઉપર મોહવાના,
દીકરીને રીત ઓછી પડી, તો જમાણ ઓટલે રોવાના
હોય પૈસા તો કાંજીળી પરણે મદામ--પડી પૈસાને--૩
ચલ ચલ કરતી ફાછટીનો 'ને જુમ પૈસાથી,
મોટોરની રસ્તા ઉપર જુમ પૈસાથી.
રેન્ડીંગ કોલર, 'ને નેકટાઇ પર માર પૈસાથી,
થયા ઘોડાની સરત અદર કાર પૈસાથી
આવે ખુલા, ને લગડાને પૈસાથી હામ--પડી પૈસાને--૪
સેન્ટ, લવન્ડર, પદ ને પાકેડર, કિસ-બી-કવિક-પૈસાથી,
લાયમા પકડ મહલાકા-કેન, વૉજીંગ-સ્ટીક પૈસાથી.

કેસમીર 'ને આલપાકાના સુટ પૈસાથી,
બને જાંબલા ચોરટ લઇ, હેન્ડસમ બ્રુટ પૈસાથી.
કરે તારી-મારી બેસીને બુચ કલામ.-પડી પૈસાને-૫
સાંકડો સેથો, કંમર ટંગ, ઉપરા બાલ પૈસાથી,
મધમધતા રેસમના રમાલ પૈસાથી
બની જાંબલા ફેર દીકરા, માથે કહે મરી જાઉં,
દીકરો લાગે નકરો જાણે 'જોવાના થે-પાઉં,'
નહી-સાડીની સોડતુ ઠેકાણુ કામ-પડી પૈસાને-૬
બની ઠની ને તંગ તત્તરબધ, બુલો 'મીસીસનો' કાઠ,
લાંબા સફરા, ટુકડી બોય, ને કાલ કાલા હાથ !
લેઇ લટકતી 'બેચ' હાથમા, નિકલે ધરથી બહાર,
પડે હાથના ધરતા મરવા, બેઇ મીસીસનો કારવાર
કરે ધાધલ, ને ધરપચ ને પોકન દમામ-પડી પૈસાને-૭
મોરની ચાલે ચાલીને, તીતર મુવાં હજાર,
લાખ મુજે ચાલીને ટુકા થયા છે કાર.
પમ બેઇ પાંડરણુ જેણે તાલુમા છે હમેશ,
તે મયાં સસાર છતી, જોમા ફેર નવ લેસ
છે ચતુર ને શાલુ ને પુરતા કર્લામ,
"છે મરવાને મોતી બિલકુલ હરામ." પડી પૈસાને-૮

આતશ પરસ્ત.

પાર તેનો કોઇને પાચો નથી
જાચન. લોમપલાસી.
પૌ કાધખી ના તેનો પાર,
ર વીર આકલમંદ હજાર-૧.
રમળ નામ નિરંતર લઇ લે,
જત જેની છે બેકિનાર,
રનકાર, નિરાકાર-પાચો કાધખી-૨.

(1)

પાનું ૪૪૬.

લાલારખ આગલ ફરામજંતુ સંગીત.

જાચન. તીલક-કામોદ

કર બજન સજન નિસદિન,

મન ચીત ધરી-

સકટ તારનાર રી,

વિપત હરન-કર બજન.-૧

આવે તારે જે સરમ-પડે તારે જે ચરન-

તેનો સજન જનમ-

કુ.ખ વિપત હરન-

એવો તે નિરંજન-

જાણુ ચતુર સજનન-કર બજન-૨

(2) હાપ્રીઠે પોતાના પાહડી મથકની ખિલેલી બહાર બેઠ પાતુ ૪૫૨
વખાણુ ગાધ.

ગાયન ગૌડ મહુલાર
રગીલી રસીલી બની રહી મહાર,
ખીલે સજી સ ગાર,
રગ બહાર, કીઓ કરે ખીલી પુકાર—રગીલી—૧
સુદર સરોદે રળીયા,
પખી પખેરા મધુર પચેયા,
બેબનમે ખીલી ઘટા નવેલી,
છલકેલી, ચદન ચબેલી, રગીલી અલબેલી,
દવના 'ને ચપા' ને શબ્દ સજેની.
નોખત બહાર, મીસલે યુગ્ગાર—રગીલી—૨.

(3) પાતુ ૪૫૨
હાપ્રીઠે પાહડી આતશ કહેહ આગલ
રપ્રીઠે સાથ મલી આતશને
નમન કીધુ

ગાયન. નભીમપલાસી--લેહરો
આવો આતશને નમી વધાવો,
તનથી ચાહવો-યુગ્ગને આવો,
સથ સજે સુમધી સન્ડલે સજવો—
આવો—૧

દુખો સહી બહુ-સુખો તણ સહુ,
રેઝયા જગે છે લાખોના લહુ,
રજો અલમ છે-હેડે ધરમ છે,
સુમધી નમીને હરદમ ચહાવો—
આવો—૨

(4) પાતુ ૪૫૩
હાપ્રીઠે જરથોશ્તી કોમ અને દીન
ઉપર સુજરેલા હાથેસા ખાબે વિલાપ
કીધો, અને તવારીખ લખનારાઓને
તેની નોખ લેવાની અરજ કીધી.

ગાયન ભીમપલાસીનો લેહરો
જે જમની કાહાણી લખો તવારીખવાલા,
ના જુલતા મારા વાહલા

છે રક રાયની પળમે બોલખાલા,
'ને પળમે દુખના કાળા—૧
હાય' તમ લખો તવારીખ એની,
હાયો હતી નારો હમારી કેવી
તમે લખો તવારીખ એમ—
થયો ધરમ મરદમ હમ કેમ
હાયો થયે ત્યાલાઓ જ ન ખાક, કાળનેહાય,
જે કરતા એશ દીન રાન, જમતની સાથ,
તે અ તે થયા બરબાદ,
એ સધળી કાહાણી, લખો તવારીખવાલા,
ના જુલતા મારા વાહલા—૨
લેખ લેખરે, નોખ દીલગની
લખ કીરતી ધરાની દાની—
થઈ રાજપાત ધુલધાની,
વતન ધરમની દાની;
જે રહેશે વાત એ જાણી,
તો રહેશે અધુરી કાહાણી
લખ ગયા દશન, સા વના કશન, ના રેહુ વતન,
થઈ દીન ધરમની પડતી એની ખાલા—
લખો તવારીખવાલા—૩

- (5) અલ-હસનની હીંકરી હીન્કા હાપ્રીદ ઉપર આશક પડી. પાતુ ૪૫૪
ગાયન જોનેટી

સચ્ચેર.

નાજ અદાજ અજબ જખી હબજબ ન્યારી રે,
લાગી નીમાહની બરછી કાતીલ, સુધ્ધ જુલ્હી પ્યારી રે
આવો મારે મ દીરવા—ભલે આવો,
નૈન રસીલા, મીઠા, મીઠા, દીઠા દીઠા,
બલ બલ જલિ નયનો તારા—આવો ૧.
સુણો વચન સત કહુ, તન મન ગઢ હારી—આવો—૨
વીસારે કેમ દીલ, તું વીના નીરાસી,
ધારા, ધારા, બલબલ જલિ મારા—સુણો વચન ૩.

- (6) હીન્કા હાપ્રીદને મળવાની રાહ જોતા અધીરી બળી. પાતુ ૪૫૬
ગાયન પીલુ ધનાશ્રી.

સચ્ચેર

રેન ગઢ પલુ પલક ન લાગી, ધડકે મારી જાતી રે,
રાહ જોતી હિયા કીલી અભાગલુ, મલે ન મારો સાથી રે.
ખટકે જીમરમા બાલુ પ્રીતનાં, યુલુ સાથીના જાતી રે,
બન દરેશન મનમોહન જીમરના, અનપાણી નહી જાતી રે.
મળ ફરી એકવાર તુ દીલદાર ખબર લે,
એકવાર ખબર લે—
મુસ્તાકે મૂલાકાત છુ, સીધાર ખબર લે,
એકવાર ખબર લે—૧
બાહારે મહોબતમે કીધી હર જગે તલાશ,
અંતે થઇ નીરાસ,
દીલ સદા છે તું વગર બીમાર ખબર લે,
સરસાર ખબર લે—૨
દુનિયામે બાકી રહી મને નહી જીવની દરકાર,
તું વગર દિલદાર,
જાંગીથી બસ થઇ લાચાર ખબર લે,
દિલદાર ખબર લે—૩

- (7) હીન માટે લીધેલા કસમ ખાતર હાપ્રીદ મોહબતની પાતુ ૪૫૭.
'જ'જરમાથી છુટવા તૈયાર થયો

ગાયન. હિન્કોલ.

હે રંગીલી, હરિ હા હે રંગીલી, હા રે હા—
હે રંગીલી, વચન વચનતુ—રટન ના કસી,

આરવોસે લડવા, યુદ્ધી યુદ્ધીને મારી મારવા,
 લીધા કસમ પેહલવા મે—હે રંગીલી—૧.
 અરવોએ હંમ ધરમ છુટીયો,
 દેશ યેશ યોયાં હમે—
 આત્મ હમારા સર્વ કીધા કંધ,
 મરતા જરવોરતી જોયા હમે.
 દીન ધરમની ખવારી બેધ,
 છાતી કુટી રોયાં હમે—
 બસ સુખ પાસું મારી પીર તહારો,
 લીધા કસમ પેહલવા મે—હે રંગીલી—૨

- (૮) વીલાપ કીધો હાપ્રીદે પોતાની મોહલત વડવા માટે. પાનુ ૪૫૦
 ગાયન અહીર ભમરવ.

હાય ભાગી આ દીલ અરમાન,
 જલી હું જલાવું કાપ,
 નીરખ નયનોથી નીરની ધાર-હાય ભાગી ૧
 બદન અગન, બુદ્ધાઈની સેહસે કેમ પાર,
 કર કેમ પ્યારી નીરાસ—નીરખ નયનોથી ૨.

- (૯) જારી કીધી હીન્દાએ હાપ્રીદને મનાવવા માટે. પાનુ ૪૫૦
 ગાયન. વાગેશ્રી—કાઠાનડો
 સુએર

પુકારી કરે જારી હીન્દા નીરાસ.
 હાપ્રીદની પ્રીતની છેડીને આસ
 અરે ગુલચમન મારે છુટી ગયો,
 સીતારો મુજ સરનો વુટી ગયો
 અને છેડીને કાઢ વુ સીધારે દીલઆરા,
 અફસોસ દીલખાન મારી અખોના તારા—૧.
 અફસોસ દીલદારી, કાં કીધી તે આકારી,
 કહે ખતા યધ શુ મારી, વીચારે દીલઆરા—૨
 સુએર.

કેશ દીધા સર શોભા ખાતર, આખ દીધી જમ જોવા કાજ,
 કાન દીધા શુભ સુખન સુનવા, નાક દીધુ મુખ સોહવા કાજ.
 જખા દીધી શુભ શબ્દો આચરવા, હાય દીધા કાંઈ દેવા કાજ,
 એ સરવે તારી બધેસ ભારી, પણ પ્યાર દીધો પત જોવા કાજ.

(10)

હાપ્રીદના પ્યાર માટે હી ન્હાએ ફરીયાદ કીધી
ગાયન માઠ જીલ્લા.

પાનુ ૪૫૮.

શબ્દોર.

પ્રીત કરી અળખસે કરસી ના જીજી પ્યાર,
અદન બસ પડે કુદારને, જલ્દી જલ્દી મસે અંગાર.

ના જાવોજી તમ જાવો,
કાં દીલને દુખી બનાવો.
પ્રીત કાં તમ જીવી કરાવો,
પાછલથી સરને કટાવો
પળમાં મળે લગાવો,
પાછલથી મરદન મરાવો—૧
નીર બરે નયનો નરાસા,
કા ન તમે સરમાવોજી,
દીલ દરદીનું છીનવી લેધને,
નાહક કાં જીમ સતાવો—ના જાવોજી—૨

કેટાવ.

આ દીલને તે ચીરીને મારી કટારી.
આ પ્રીતને પાળીને નારી વીસારી.
આસ મારી પુટી, ઉમેદ મારી છુટી,
હુ કીસમતની પુટી— ના જાવોજી—૩

(11)

‘કુદે ગમ્મ’માં હીન્દા સાથ હાપ્રીદનો મીલાપ થવો.
ગાયન જીલ્લા—જીલ્લેટી.

પાનુ ૪૬

આવો આવો રસીયા, હું તમારી રે.
મનમાં વસીયા રે રસીયા હું તમારી રે—૧
રસીયા તુંજ વન તન તપે, ને મનમે ભાગી આગ,
દીલ રસીયાલુ સગ સમાન, હીન મહારાં ભાગ.
દીલદાર તુંજ દરજન થઈ, તલપી રહી દીન સત,
પ્રીત હોય છે જાતી જેની, મુવે મરે છે સાથ.
રાત તો તડક તડક તડકીને ગુનગરી રે—૨.

પ્યારના પરાક્રમ ઉપર હીન્દાનો સરોહ.

ગાયન જમજમવતી.

પ્રીત કરી કા કરો જુદાધ પ્યાર,
શું તકસીર થઈ મારી, કહો દીલઆરા
જો ખબર હોતે જો મને પ્રીત નહીં કરતે,
હું કહી પ્રીતમાં કદમ મારું નહીં ખસતે.

હે રકમ રકમની પ્રીત નયેનોમે આરી,
કેમ કયુ જખાથી યાર, મસ્ત દીલદારી.
અએ નુરેમલ મ દીલગન, દીલે દીલબર વ,
કરે નામરદોને મરદ, નારીને નર વ
તુંજ મમમાં કરે માહેતમ જખીન જખાનો,
થઈ અયાં હઝારો ચાક, જીવર ધનસાનો.

કટાવ.

જેમ સનમ સનમુખ ફુલ અંદાજ ગુલે ગુલનાર—
મોહન મનમાળા—

બે લટકે સુદર જુલશે કપાસે કાળા.
નુરે નુર્સન-દીલે દીલગન—પ્રીતના બાલા,
આખાં થયો ગુલઝાર, મીસે ગુલલાલા
મીઠી મીઠી મોહનીયાં વ મારી રે,
સુદર સાંમળી સોહનીયા, વ મારી રે—૩
ઓ નાર આલા, બદનમે બાલા,
ગાલ ગુલાબી, મુખે ગુલલાલા,
અજબ હે માશુક, ગજબ નગકત,
આખોથી મારે બરછી બાલા
સુરત હે કાતીલ, ચમકતી ઝમઝમ,
બે હોઠ બાલા, જલે પરવાલા,
નીગાહની બરછીથી થાઈ બાયલ,
કરે મજબના અજબ પુકારા
તાર ચમકે જોખનીયા-વ મારી રે—૪

(12)

પાનુ ૪૬૧

હી નદાએ પોતાની મોહનતનો હાફીદ આગલ એકરાર કીધો.

આમન ધનાશ્રી-ગવલ.

નામ દીલબરતુ આ તનમા મન બનાવા ચાહુ છું;
આસ નાસીયાસ કરે તો, મન મનવા ચાહુ છું—૧.
ચાહે વ પર જનો દીલથી, થાઈ ગઈ સુની ખબર,
આયાના મંદીરમા, ગુલશન બનાવા ચાહુ છું.—૨.
રીઝવલ આ દીલને મારા, વ વગર કુ કેમ સનમ,
તુજના કદમ તલે દામન ખીજવા ચાહુ છું.—૩
જલ જલોને રાખ બને હે, ખાક તુજ કદમો તલે,
મારી અમોમાં તે ખાક, અનજન બનાવા ચાહુ છું.—૪

(13)

ગાયન પીલુ

પાનું ૪૬૧

એવી હમેદ હતી મારા કંઠની,
તારી સમમાં મર-મારા મનની—૧
તારી સંગે રહી, તારી જંગે મર,
તારા રંગે રમી-તારા જંગમે લકુ,
એક થકી એક પળ, તુજ વીના નહિ કળ,
મુદ્ધા તુજના મારી મર-સમ કંઠની—૨.

(14)

માયા શેકટ જે જન્મે છે તે મરવાનું.

પાનું ૪૬૨

ગાયન. પીલુ અને કાપ્રીની મીલાવટ ખીલમ પક

આસ મનની લખ ગઇ મનમારે,
પ્રીત દીલની રહી ગઇ દીલમારે—૧
આસ હળરો કાયા કરે રે,
પ્રાણની પ્રીત થકી રાખ રે,
જે પ્રાણે છોડી છે લાખોની માયા,
જે રહેતો સદા સંગ મોહી રે—૨
હાલ જોઇ તારી માતા રડે રે,
રડે બેઠેનને બાપ રે,
કુદી કપાલ તારી પ્યારી રડે રે,
પ્રાણ ન સમજે સગાઈરે—૩
હોહરો.

પાપ પુન્ય બસ રહે છે સાથે, સમ ન આવે કાષ,
જેણે દેહ ધારી કરતી પર, મુર્ચા પ્રીત પર મોહી.

ફીરદોસી તુસી

(1)

એહુમદ પોતાના ખાખની હકીકત પીરને કેહ છે.

પાનું ૬૭

ગાયન. અબેદી. ગઝલ.

હું વાત સુણો મેહરબાન, ધરી ખાન કુંનરવાલા,
કર ખાખતુ હું બયાન, કહો તારીર ફતરવાલા.—૧
મેં દોઢા બાળ એક સુંદર, ચઢી ગયો ધરના છટ પર,
ના ડગમગીયા નવ લેસ, સુણ દોર કંમરવાલા.—૨
ખટ કિપર કીધા પુકારો, પડ્યા થઇ રહ્યા હળરો,
મુખ મહા મમ ખુશ્મહેર, નયનો જે બખ્તરવાલા.—૩

- (2) પીરે ખાખની તાસીર એહમદને બહેર કરવી. પાનું ૧૭
(ઉપલીજ રાહ ઉપર.)

સુણ સુણ તાસીર દીલગન, કહુ સુખન જનાબે આલા,
તે ફરજંદ પર મેહરબાન, છે રસુલ નખી, હકતાલા.—૧
તે યારો શાએર નાખી, તે બનસે બડે કલગી,
તે ધરો મસહુર આ જહાન, યારો ગુણ એરા—કળા.—૨

- (3) ફીરહોસી તુસ નદીને કીતારે.
ગાયન છ બેટીના લેહરે.
નીર્મળ કેવા નીર, *તીરે વહે નીત ધાર,
મનને આપે રહાત, રીજવે દીમ ખીરવાર;
ખલખલ છલખલ કરતા નીત, છલક છલકતા ભારોભાર—
નીર્મળ કેવા નીર—૧
અહી અથડાતા, તહીં પછડાતા, અથડાત તુસની તોડે વાડ—
નીર્મળ કેવા નીર—૨

- (4) ફીરહોસીએ એલીયા પીરના આશીશ આહુયા પાનું ૧૭
આયન કલીયાન—પાહુડી
આયો નાચીઝ તારી ખીદમતમે પીર આલા
થએ આલમમે સારી, પીર તારી બોલખાલા.—૧
મને દે દીલથી ફુવા, ચાહું હુ આશીશ તારા,
લખુ એકતિ જઇ, ફરજુજર બોલાયાલા—૨

- (5) ફીરહોસીને એલીયા પીરે દીવેલા આશીયા પાનું ૧૬
આયન કલીયાન—છબેટી
અએ તુસી કાબેલ—ઇલમમે ફાએલ, કલમ તારી બહુ આરી;
લટકે, લટકે, મટકે, મટકે, ઘઇ પડએ સફુને ખારી.—૧
હસી હસાવે—રહી રડાવે, થએ નઝમની બધીહારી;
કલમ તારી—યરો બેખારી, ધરો જમતમાં જમકારી.—૨

- (6) ફીરહોસીએ અનસારી અને ફૂકકી રાએરો માટે રીકા કીધા. પાનું ૭૭
આયન ખીલુ

જ્યારે મઝહર, બને એકદર, મિરસે સીકંદર મલકે છે,
વીના ફૂલન, મીઝાન વીના, ધડા ડાલકા છલકે છે.
હાથ પસારી પેચે કરતા, બામ બરાકી જુકે છે,
નસર, નઝમની બધા ન બળે, ડાળ ધાલીને કૂકે છે.

એવી ફલિત વનની રમના, દીસે ટેલેલીયાની ટેલેલ,
આ, આ, આ, આ, ઈ, ઈ, એવાં તાન બરે જાહેલ.
એવા કાચેરાથી કાચેર દુનિયા, પનાહ છવાઈ ફાળેલ,
લજુ, ગુરના યાન વન એ સમલી બેલમબેલ, ડાળ થાલે પડેલ.

(7)

પાતું ૮૦

મહાગુફ શાહ મઝનવી શ્રીરંગોત્તમીની
તારીફ કરે છે.

આચન. કાંહાનડા.

અલ્લાહ, અલ્લાહ, સુલાન અલ્લાહ,
નઝમ તારી ચમકે, ચમ ચમ ચપળા—૧
તું ચક્તા મહારો કાચેર કલમકસ,
સિદ્ધ તારી માએ, કુલે મુસલ્લા.—૨
છે કાળા, કેળલા, મહમાર તારા,
સુધી તુંજ હરીફ રંગે કપીલા.—૩
મને આજ કાચેર, કદમ હર કદમ પર,
શિવા તુંજ સરવે, દિસે ખેરસદલા.—૪
મહુર તારે કમકે મિસલ દોરે-ઝોરા,
આઠથી નમીને કરે સદુ તસદલા.—૫

(8)

પાતું ૮૮

સુંનાના સાઠ હજાર મીરકાલ બહલ
આંદીના મીરકાલ બોધ શ્રીરંગોત્તમીએ
મારેલી હાય.

આચન. હરબારી-કાંહાનડા.

હાયરે ! હાય ! હાય !

નાસ આસ માય;

મનની મુરાદ એજ હમાય-

માયરે—હાય-હાય—૧

કેવો મન દીધો હમ માન-પાન,

મે કથી કલમ હમ યાન, જાન;

તહુ મર્મ ખાન, બેઠમાન.—૨

(9)

પાતું ૯૦

હસન મએમંદીનું પાખંડ જાણ્યાથી
મહાગુફ શાહ તેની ઉપર કશા
ભાય છે.

આચન. આહાર-કાંહાનડા.

ઓ હમારા, ઓ મહારા તારી જાત જણાઈ,
જલામ કીધું મારે બેહવા,
જ, જ, જ, જ, પાછ, લાછ, નફદ નિ પદ કર
કીધી ન પરવા કુરે જામર તું,
લદખટ તારી બાલ ભારી,
ઓ છળદારી-જાત જણાઈ.—ઓ હમારા.—૧
જકડી જેર તુંને કર ફું કમમા,
લજાઉ સુધ જુધ ખાન,
કમીના દિવાના, મમિ જમ, કામે કામ,
તુંજ પર પડેલે હમાનત તમામ;
ઓ તુફાની, ઓ શયતાની,
તારી ઓ હયેવાન-જાત જણાઈ.—૨

(10)

પાતું ૮૭૫.

અમદાદના ખલીફ આમલ શ્રીરંગોત્તમી
ચેતની બટકલો હાંમીલું
બયાન કરે છે.

આચન. હાંમીલી-હાંમીલી.

આએ કુખના હાય પુકારા,

કેલુ જાણે સીવા પ્રદારા.—૧

કેવા કીધા કિરમતે માળા,

પાપા પાઉ પર બાલા-

મયા હાલ મિસલ વંજારા.—કેલુ જાણે—૨

છોડી વતન વૃત્તને ખારાં,
હું ગયો ગીઝની દારાં,
હિંદા કપડી, હમ 'ને કમારાં-કોણુ જાણે-૩
મને મળયો વહીર મજીમંદી,
છળ કપડવાલો તે ફંદી,
ત્યા યુવરી વિપત હજારા.—કોણુ જાણે-૪
ગઝનીમં કુખી કમાઈ,
મહામુલ્કી ગયો ધરાઈ,
નહાઈ એક ધડક હુજારા.—કોણુ જાણે-૫

જમ વસ્યો હુ કોહીસ્તાને,
બની હાકમનો મહેમનિ,
કિયાં કિર્તન કરી યુમરા.—કોણુ જાણે-૬
ગઝ માજનદરાને સવાગી,
ત્યાંથી જમહાદ સિધારી,
કરે તસીબ નવા શુ ચારા.—કોણુ જાણે-૭

(11) શીરહોસીની હિન્દુસ્થાનની જુદી જુદી પ્રજાઓએ કરેલી તારીફ. પાંડુ
પારસી, ઉરદુ, મરાઠી અને હિન્દુ ભાષામાળા. -

આચન. ભેરવી.

પારસી :-

ફરિશ્ત કરમ કીધા તે સાહેબ, કુલ જરથોસ્તી ચારો તરફ,
ફરેક્તા છે શીરહોસી પર, પારસી આલમ સુણી હરફ—૧
લખી એક કિતાબ મોતેબર, ચોખડ જમમે થઈ આસ્કાર,
જિતર, હખલુ, પુર્વ, પશ્ચમ, ખિલી રહી તે બાજે. બહાર.
મચકુર નામ શાહનામા અદર, લખી હકિકત કુલ સરસાર,
રોજે અવલની લિધી તવારીખ, હતી જગત રોશન અંધાર.
હતી વાઝણી દુનીયા જમારે, બાઝી રેહતુ 'તુ જમારે બરફ,
ફરેક્તા છે શીરહોસી પર, પારસી આલમ સુણી હરફ—૨

મુસલમાન —

અવલ યઝ્દા, બાદ પય મબર, નખી રસુલકો કર સલામ,
જન્મ દીધા જીસને ઇસ જમમે, શાયર શીરહોસી નેકનામ.
બઝમે નઝમ ઝમઝમકો ચરમા, અજગ ફસાહત ભરે કલામ,
પહડેમે તુરબત ઉપર ફાતેહા, અયેમે નામી થે દસ્લામ.
પરોપે મુજકો ચલો ઉડાકે, જામાઇલ ઉનકે મુકામ,
બાદે સબા એ દુઆ હમારી, પોહોચાદો કહે કે સલામ
બર આવે હાલત રોશન દીલકી, દરથ ખીના દીલ રહા તડક,
ફરેક્તા છે શીરહોસી પર, પારસી આલમ સુણી હરફ—૩

મરાઠા હિન્દુ —

કાય સાધુ મહી વૃમ્હાસ મંત્રિ, શીરહોસીચી કવેશ્વરી;
પુર્વ ખડમે કોણી ન ગાલા, શીરહોસીચી બરોબરી.
કસી રચાવદ કલી ત્યાંની, અલ કારચી નીત જખરી;
કરેણુ રસાયે કાવ્ય આપકુન, ચાલુ હોત આવણુ મહી.

મહામુદ શાહની કરાર તોડ્યા, દિલી નાહી એકબી કવડી ;
પ્રસીધ્ધ પારસી પ્રબ વાચતો, શાહનામાલા ધરોધરી
પુર્વ કાળથી રચલી તવારીખ, કવેશ્રાલા દિલે કુલદ,
ફરેકતા છે ફીરદોસ્તી પર પારસી આલમ સુણી હરફે — ૩

અનુવાદી —

આધરે બાપજી ગર્જકની, કેવો તુ ફીરદોસ્તી વીરવાન,
ભખી તુએ શાહનામું અમર, કીતાબ રોશન જમ ફરમાન.
આજ કાળના ભધ નીકલે છે, ગર્જકચીએ હે ભગવાન !
મમન, મગચુનું નહી ઠીકાણું, નહી ખતી, મતી, અવસાન.
રક કવીની છુટી કમાની ! વછર મદો બેઇખાન,
કચન બહલે ચાંદી તોલી, બહેરી મહામુદ સુલતાન.
ફીરદોસ્તીએ કરી કવીતા, અનસરી મુખને હીણું કુલદ,
ફરેકતા છે ફીરદોસ્તી પર, પારસી આલમ સુણી હરફે.—૪

ફીરદોસ્તી.

“લખસ બાકતી !”

અધરે—૨મ.

ગાયન—બેરવી,

અએ શાએર જમ જમ તારી,—તારી ફીરતી ન્યારી ન્યારી,
કરી છઠ્ઠી નાકારી,—સહી સહટ કહ્યુ,
સામ રચી ફીરતી કિયાની,—રહી બરાએ ન જાની,
જમ ગઝની અંદર કરી સદન.—૧
સાત શાએરે ચિસ્લાઇ,—કરી ખાલી અતરાઇ,
ગીઝની અંદર હિજાઇ,—કરી શાએરીના જમ;
કિધી શાએરસે લગાઇ,—કરી કોતેની અહેખાઇ,
મઇ ગરદન કતરાઇ—લાલ લાલ ચમક રંગ—૨
સજ શાએર સાઠ હજાર,—કિધા રચીને તખ્તપાર,
હાર હાર લલકાર,—ધરધર રંગ—૩મ,
કીધી રાનની લગાઇ,—નહી મણતાં મણાઇ,
થામ હસન કસાઇ, લટખટ રંગ તંગ—૪
એક તારા લલકારા, શાએરીના લલકારા,
હાર હાર હનકારા, રીછ રાછ રહે મમન;
સામ રચી ફીરતી ક્યાંતી—જમણી જમ જમ રચાંતી,
ચાએ નિહી નિહી તાંતી, ગાજે ગઝની તદન—૫

